EESTI TEADUSTE AKADEEMIA EMAKEELE SELTS

EMAKEELE SELTS 1920–2020

KOOSTANUD JÜRI VALGE

TALLINN 2021

Raamatu ilmumist on toetanud Eesti Kultuurkapital
ja Haridus- ja Teadusministeerium

Toimetuskolleegium: Helle Metslang (esimees), Reili Argus,
Kersti Lepajõe, Miina Norvik, Karl Pajusalu, Jüri Viikberg

Keeletoimetaja Tiina Hallik
Kujundus ja teostus Sirje Ratso
Retsenseerinud Raimo Raag ja Tõnu Tannberg

Trükitud AS Pakett trükikojas

Autoriõigus: Emakeele Selts, Jüri Valge ja artiklite autorid 2021

ISBN 978-9949-9222-8-4

SISUKORD

Saateks (*Helle Metslang*) 7
Koostajalt (*Jüri Valge*) 7

I. KROONIKA 1920–2020 (*koostanud Jüri Valge*) 13

II. OLULISEMAID TEEMAKÄSITLUSI. 279
Jüri Valge. Emakeele Seltsi põhikirjad 1920–2011 281
Karl Pajusalu. Emakeele Seltsi juhtimine 302
Jüri Valge. Lauri Kettunen ja Emakeele Selts 317
Reili Argus. Emakeele Seltsi auliikmed 327
Jüri Viikberg. Emakeele Selts ja murdekogumine 349
Annika Hussar. Emakeele Selts ja isikunimede eestistamine 370
Tuuli Tuisk. Emakeele Selts ja sugulaskeeled 389
Karl Pajusalu, Jüri Valge. Emakeele Selts ja Teaduste Akadeemia 411
Enn Ernits. Emakeele Seltsi aastaraamatud ja toimetised 427
Jüri Valge. Ajakirjad Eesti Keel ja Oma Keel ning Kodumurre 457
Maire Raadik. Emakeele Seltsi keelekorraldustöö 475
Tõnu Tender. Emakeele Seltsi 400 keelepäeva (1961–2020) 498
Killu Mei. Emakeele Seltsi väliskeelepäevadest ja teistest seltsivälistest ettevõtmistest 530
Merili Metsvahi. Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni tegevus 1966–1994. 548
Luule Epner. Emakeele Seltsi lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni tegevus 568
Helle Metslang. Emakeele Selts ja eesti keele roll ühiskonnas 583

III. MEENUTUSI. 599
Heino Ahven. Üks teaduslik tõsilugu 601
Enn Ernits. Emakeele Selts ja minu keeleharrastused 605
Helju Kaal. Üle poole sajandi Emakeele Seltsis 608
Aldo Kals. Emakeele Selts ja mina 612

Heino Kiik. Liikmeks astumine 616
Valve-Liivi Kingisepp. Pilk aastate taha 617
Arvo Krikmann. Makaroonilised neandertali luuletised. 621
Ott Kurs. Sugulaskeeled ja Emakeele Selts minu elus 623
Uno Liivaku. Meenutusi minu keelehooldeajast 627
Raimo Raag. Kuidas minust siiski sai Emakeele Seltsi liige 631
Hannu Remes. Emakeele Seltsi välisliige meenutab. 635
Eevi Ross. Minu Emakeele Selts: alati avatud 638
Asta Õim. Kui mina Emakeele Seltsi jõudsin … 643

IV. LISAD 647
Lisa 1. Seltsi liikmete, üld- ja juhatuse koosolekute, ettekannete ja koosolekutest osavõtjate arv 649
Lisa 2. Seltsi auliikmed 653
Lisa 3. Seltsi kontori asukohad. 655
Lisa 4. Eestistatud nimesid 657
Lisa 5. Kasutatud lühendid 658
Arhiiviallikad, käsikirjalised ja muud allikad. 660
Kirjandus 668
Internetiallikad (teksti-, video- ja audiofailid veebis) 687
Isikunimede register. 688

SAATEKS

Eesti maa ja rahva iseolemise sajanditagune algus köidab jätkuvalt meeli, Eesti Vabariigi juubeliaasta on teinud alguse paljude elualade juubelitele. Ka eesti keele jaoks tõi noor vabariik uue alguse, väärika positsiooni ja suured kohustused. Juunis 1919 sätestati eesti keel riigikeeleks, detsembris 1919 alustas Tartu ülikool tööd eestikeelse rahvusülikoolina. Õppekeeleks saab eesti keel, emakeelsete õppejõudude vähesust aitavad korvata soomlastest professorid. Ülikoolis asutatakse eesti keele, läänemeresoome keelte ja uurali keelte professuur. Juba mõni kuu pärast rahvusülikooli avamist on õppejõudude ja üliõpilaste seas läänemeresoome keelte professori Lauri Kettuneni eestvedamisel küpsenud mõte asutada Emakeele Selts.

Emakeele Seltsi tausta otsides pöördub pilk kõigepealt otsesele eeskujule, Soome seltsile Kotikielen Seura. Seltsi juured ulatuvad veel sajandi võrra tagasi. XIX sajandi algupoolel tekkis Eesti alal mitu saksakeelset teadusseltsi, kus tegeleti eesti keele, rahvakultuuri ja ajalooga. Eesti soost haritlase Friedrich Robert Faehlmanni algatusel ja eestvedamisel algas 1838 Õpetatud Eesti Seltsi tegevus. Alates XIX sajandi lõpukümnendeist edendasid eesti keele alast tegevust juba eesti haritlaste seltsid, nagu Eesti Kirjameeste Selts, Eesti Kirjanduse Selts, Eestimaa Rahvahariduse Selts.

Emakeele Seltsi asutamine saab teoks Tartu ülikooli peahoones 23. märtsil 1920 – samal päeval, kui Eesti Vabariigi Tartu ülikoolis kaitstakse esimene magistriväitekiri. Seltsi algus on ühtaegu akadeemiline ja rahvuslik, asutajaid neliteist, eesmärgiks seatakse äratada huvi eesti keele, selle kõrval ka sugulaskeelte, kirjanduse, rahvaluule ja rahvateaduse vastu. Sajand hiljem aga toimib Emakeele Selts keeleüldsuse keskse esindajana, liikmeid on ligi nelisada, tegevuse haare ulatub akadeemilisest suhtlusest ja publitseerimisest ülemaaliste ja rahvusvaheliste keeleüritusteni. Seltsi sajandi eduloo on kujundanud paljude inimeste ideed, leidlikkus, huvi ja töö. Meie tee tänasesse päeva läbi muutlike aegade on saanud kaante vahele. Oleme juba uues sajandis, mis on eelmisest välja kasvanud – on aeg heita pilk korraks tagasi.

Helle Metslang
Emakeele Seltsi juhatuse esimees

KOOSTAJALT

Emakeele Selts, asutatud koosolekutega 23. märtsil ja 23. aprillil 1920, on Eesti Looduseuurijate Seltsi kõrval teine tegelikult katkematu toimimisajaga teaduslik selts Eestis. Tegutsenud aastail 1920–1946 (väikese sunnitud vaheajaga 1939–1940) koos Tartu ülikooliga, kuulus selts 1946–1998 Teaduste Akadeemia juurde ning on selle järel akadeemiaga assotsieerunud. Aastail 1925–1952 kandis selts nime Akadeemiline Emakeele Selts.

Seltsi põhiliseks töövormiks on olnud koosolekud keeleteaduslike ettekannetega, aga lisaks ka eelkõige selle rahvaluulesektsioonis ning lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioonis käsitletud folkloristika ja kirjanduse teemaliste ettekannetega koosolekud. Selts korraldab juba enam kui pool sajandit Eesti keeleteadlaste üht esinduslikumat foorumit, Johannes Voldemar Veski päeva.

Emakeele Seltsi algatusel ja aktiivsel osalusel on toimunud nimede eestistamine, ülemaaline ja üldrahvalik murdekogumine; suur on olnud seltsi ja selle juhtivate liikmete mõju eesti keele korraldusele ning sugulasrahvaste ja nende keelte toetamisele. Emakeele Selts on korraldanud sadu keelepäevi Eestis ja viimastel aastakümnetel ka välismaal, osaleb keelevõistluste läbiviimisel ning keeleauhindade määramisel. On tähtis, et Emakeele Seltsil on mõjukas roll riikliku keelepoliitika kavandamisel ja elluviimisel, alustades kirjakeele normi tagamisest kuni eesti keele arengukavade koostamise ning keele-eelnõude hindamiseni. Emakeele Seltsi kaasabil valmib eesti keele akadeemiliste tervikkäsitluste sari „Eesti keele varamu".

Asutamisest alates on Emakeele Seltsi eesmärgiks olnud pakkuda avaldamisvõimalusi eesti keele uurijatele. Selleks on seltsil olnud AES-i, hiljem ES-i toimetiste sari, populaarsed Kodumurde vihikud ning rahvusvahelise mainega, eelretsenseeritavaks sarjaks kujunenud „Emakeele Seltsi aastaraamat" ja mitmed muudki väljaanded. Emakeele Seltsi ajakirjadena on ilmunud Eesti Keel ja ilmub Oma Keel.

Kõige nimetatu kõrval ja sellega koos on Emakeele Selts kogu oma olemasolu saja aasta jooksul täitnud tähtsat rolli eesti rahvusliku eneseteadvuse õhutamisel ja hoidmisel.

„Emakeele Selts. 1920–2020" koosneb neljast osast, mille lugemist võivad hõlbustada mõningad selgitused ja juhiseid. Kogumiku osad on „Kroonika 1920–2020", „Olulisemaid teemakäsitlusi", „Meenutusi" ja „Lisad".

Mahukaimas osas, „Kroonikas", esitatakse valik seltsi elu olulisemaid sündmusi saja aasta jooksul. Paratamatult subjektiivsust tekitavat kommenteerimist on püütud vältida, kuid eks väljenda esitatud sündmuste valik ning kohati järjekordki, mida on rohkem, mida vähem tähtsaks peetud. Otseste keelesündmuste kõrval esitatakse piiratud määral infot ka keeleväliste, kuid keelele ning selle uurimisele, arendamisele ja kasutamisele oluliste sündmuste kohta.

Kuupäeva järel esitatakse:

1) kõikide AES/ES-i koosolekute[1] kohta – tähistatud lühendiga K – lühendi E järel esinejate nimed ja ettekannete teemad (vajadusel E ees muud olulist infot); alates 1953. aastast, kui koosolekuid hakati pidama ka väljaspool Tartut, esitatakse kuupäeva järel sulgudes nende toimumiskoht. Ürituste kaaskorraldajad tuuakse juhul, kui need ei järeldu iseenesestmõistetavalt koosolekute toimumiskohast. Kui koosolek, konverents vm on pühendatud mingile kitsamale teemale, siis nimetatakse ka see (siia kuuluvad tähtpäevakoosolekud, sünniaastapäevad).

Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni ning lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni koosolekud tähistatakse vastavalt lühenditega RLS ja LPSS.

Korraliste pea- ja aastakoosolekute juures ei esitata neil toimuvaid tavapäraseid tegevusi (eelarve ning seltsi ja selle toimkondade ja revisjonikomisjoni aruannete ettekandmist ja heakskiitu, valimisi); küll nimetatakse akadeemilise ettekande esitaja ja teema ning koosolekul vastu võetud erakorralise(ma)d otsused (nt põhikirjamuudatused, toimkondade moodustamised, auliikmete valimised vmt). Seltsi eelarve puhul piirdutakse kokkuvõtlike hinnangutega – üksikasjalikumad kirjeldused oleksid korduvate rahareformide ja kursimuutuste tõttu paratamatult raskesti mõistetavad.

Isikunimed esitatakse tänapäeval kasutataval, eestistamise või muu muutmise järgsel kujul (v.a tsitaatides ning trükiteoste autorite puhul); vastavused varasemate ja tänapäevaste nimede vahel esitatakse kogumiku lisas. Samas on võimalust mööda püütud protokollides ning koosoleku- ja konverentsikavades leiduvad eesnimede esitähed asendada eesnimedega. Alati pole see õnnestunud, samuti nagu info andmine abielueelsete ja -järgsete perekonnanimede suhte kohta. Ortograafilised hälbed tänapäeva tavast (*y – ü, w – v*) on kaotatud.

Seltsi nimest kasutatakse kaht lühendit: aastate 1920–1925 kohta ja alates nimemuutmisest 1952. aastal – ES, aastate 1925–1952 kohta – AES;

---

[1] Ettekande-, kõne- ehk lihtsalt koosolekud; korralised ja erakorralised pea- ehk aastakoosolekud; mõistet *üldkoosolek* kasutatakse seltsi dokumentides ja käesolevas kroonikaski protokollide eeskujul kahes tähenduses: vastandina juhatuse koosolekule ning märkimaks neid koosolekuid, millel ettekannete kõrval on ka ametlik osa.

2) juhatuse koosolekud tähistatakse lühendiga JK, mille järel esitatakse tähtsamad otsused;

3) keelepäevad Eestis: esitatakse keelepäevade toimumise kohad ning suuremate keskuste puhul lisatakse ka toimumiskoha täpsustus (nt „21. keskkool" Tallinnas; sageli muutunud ametlikele nimetustele on eelistatud üldnimelisi);

4) väliskeelepäevade puhul esitatakse toimumiskoht ning muu olulise info olemasolul ka see; alatiste kaaskorraldajatena ei tooda esile haridus- ja teadusministeeriumi, toimumiskoha eesti (kultuuri)seltse ega Eesti välisesindusi;

5) J. V. Veski päevad – esitatakse nende järjekorranumbrid ja (olemasolul) teemad, nimetatakse J. V. Veski stipendiumi saajad, ettekanded ja nende pidajad; antakse võimalikku muud olulist infot;

6) Emakeele Seltsile olulised sündmused: Teaduste Akadeemia presiidiumi ja selle ühiskonnateaduste osakonna (ÜO) koosolekud ja otsused ES-i kohta; ES-i (kaas)korraldatud konverentsid jm üritused, seltsi liikmete olulisemad seltsivälised esinemised;

7) Emakeele Seltsi ning Eestit tervikuna mõjutanud ajaloo- ja poliitika- ning keeleelu sündmused, k.a F. J. Wiedemanni keeleauhinna ja aasta keeleteo auhinnaga seonduv.

Kõikide aastakäsitluste lõpus olev „Veel aastast xxxx" koondab niisuguse info käsitletava aasta kohta, mille seostamine konkreetse kuupäevaga pole kas võimalik või otstarbekas. Selle osa alguses on toodud juhatuse koosseis või viide esmavalimise kuupäevale pikema voliaja või tagasivalimise korral. Üldjuhul ei esitata juhatuseliikmete ameteid ega juhatuse kandidaate (rollijaotus juhatuse sees on enamasti formaalne ning kandidaatide mõju seltsi tegevusele on tavaliselt olematu). Järgneb info olulisemate põhikirja- ja asukohamuudatuste, ES-i toimkondade, ES-i enda ja selle toetusel ilmunud väljaannete kohta, valikulised ja kokkuvõtvad teated koostööpartneritest, viited murdekogumisele, väljaannete vahetusele, ES-i esindatusele üleriigilistes komisjonides ja nõukogudes, osavõtule eesti keele mainekujunduslikest üritustest jm.

II osas „Olulisemaid teemakäsitlusi" leidub 16 teadusartikli vormis kirjutist 13 autorilt Emakeele Seltsiga seotud oluliste teemade kohta – seltsi asutamisest kuni rollini Eesti riiklikus keelepoliitikas. Kogumiku lõpus olev viitestik annab võimaluse sügavama huvi korral iseseisvalt allik- ja abimaterjalideni jõuda. Ükski kõnealuse osa kirjutistest ei kujuta käsitletava teema ammendavat analüüsi, küll aga pakub piisavalt lähtekohti ning uurimisabi sellise analüüsi koostamiseks.

Kroonika III osas „Meenutusi" leidub 13 mälestuskildu Emakeele Seltsi veteranidelt. Kohati on see tagasihoidlikult toimetatud osa piisavalt autorikeskne,

teisalt aga on meenutuste autorid sündmustest vahetult osa võtnutena kahtlemata hästi informeeritud ning teavad, millest ja kuidas nad kirjutavad. Kolme autori puhul – Heino Ahven, Heino Kiik ja Arvo Krikmann – pole toimetamine olnud võimalikki, sest neid pole enam meiega; küll on nende nimega kirjutised ühel või teisel kujul kas avalikult tuttavad või ES-i mälestustekausta talletatud juba enne käesolevat väljaannet.

Kogumiku „Emakeele Selts 1920–2020“ koostamine poleks olnud võimalik ilma mitmete institutsioonide ja üksikisikute toetuseta. Avaldan tänu kõikide ülevaateartiklite autoritele ja meenutuste saatjaile, toimetuskolleegiumi moodustanud Emakeele Seltsi juhatusele ja selle teadussekretärile Killu Meile ning retsensentidele Raimo Raagile ja Tõnu Tannbergile. Olen tänulik kujundajale Sirje Ratsole ja nimeregistri koostajale Tuuli Tuisule. Suurepärane koostöö on olnud keeletoimetaja Tiina Hallikuga. Aitäh! Tänan ka oma perekonda, kes on kannatlikult talunud minu kroonikakirjutamise aegset suhtlemisvaegust.

Koos Emakeele Seltsi juhatusega tänan Eesti Rahvusarhiivi, Eesti Keele Instituuti, ajakirja Keel ja Kirjandus, Eesti Kirjandusmuuseumi, Tartu Linnamuuseumi, Tartu Ülikooli Muuseumi, Tartu Linnavalitsust, Eesti Kultuurkapitali ning Haridus- ja Teadusministeeriumi võimaluse eest käesolev trükis koostada ja välja anda.

Lehekuul 2021

Jüri Valge

I

KROONIKA 1920–2020

1920

23.03 K (Tartu ülikooli peahoone auditooriumis nr 2 kl 18; 14 osalejat). Otsustatakse asutada selts, hääletatakse selle nimeks Emakeele Selts ja valitakse põhikirja koostamise komisjoni Lauri Kettunen (esimees), Andrus Saareste ja Oskar Loorits.

24.03 Postimees teatab: „Teisipäeval, 23. märtsil kaitses Tartu ülikoolis sama ülikooli usuteaduskonna magistrant Olaf Sild oma väitekirja „Das altchristliche Martyrium in Berücksichtigung der rechtlichen Grundlage der Christenverfolgung“ usuteaduse magistri aukraadi saamiseks, mis esimene väitekirja kaitsmine meie noores alma mater'is“.

Emakeele Seltsi asutamise mõtte algatas professor **Lauri Kettunen**, kes oli ka seltsi esimene esimees

23.04 K. Kiidetakse heaks põhikirjaprojekt. E: A. Saareste, Murrete uurimisest; L. Kettunen, *Ehk* ja *või* erinevusest (seltsile saadetud küsimusest lähtuvalt); L. Kettunen, Rahvaluule järelkorjamisest.

08.05 K. Valitakse ajutine juhatus (esimeheks L. Kettunen). Eesti Kirjanduse Seltsi sõnaraamatukomisjoni lähetatakse O. Loorits ja A. Oras. E: L. Kettunen, Sõna *mulk* etümoloogia puhul; M. Vasmer, Sõna *mulk* (gen *mulgi*) etümoloogia; M. J. Eisen, Läti nimedest Eestis; L. Kettunen, Soome sõna *kera* etümoloogia.

09.05 JK. Jaotatakse ametid ja otsustatakse korraldada murdekogumiskoolitus.

12.05 Praktilised harjutused „murrete üleskirjutajaile“.

15.05 Tartu Ülikooli jõuab põhikirjaprojekt koos kaaskirjaga: „Alla kirjutanud „Emakeele Seltsi“ asutajad liikmed paluvad ligi lisatud „Emakeele Seltsi“ põhikirja Ülikooli Valitsusele kinnitamiseks ette panna.“

19.05 Tartu Ülikooli ajutine nõukogu kinnitab Emakeele Seltsi põhikirja.

05.10 JK. Arutatakse seltsi tegevuse praktilisi küsimusi; otsustatakse trükkida 500 eksemplari põhikirja.

16.10 K. A. Saarestet volitatakse esitama murdekogumisüleskutset üldsusele. E: J. Jõgever, Uurimisreisist Saaremaale; A. Saareste, Uurimisreisist Kihnu saarele.

31.10 K. Otsustatakse luua liivi kapital, kiidetakse heaks „Emakeele Seltsi koosolekute kord", võetakse vastu Helsingi Soome–Eesti klubi tervitus. E: O. Loorits, Reisist liivlaste juurde; A. Oras, Harju Juuru murdest; L. Kettunen, Sõna *äi* etümoloogia; L. Kettunen, Sõna *sai* etümoloogia.

14.11 K. Arutatakse avalikku keelekasutust. E: M. J. Eisen, Kohanimi *Põltsamaa*; V. Ernits, Üks soome-ugri ja indo-euroopa etümoloogia: *laas*, gen. *laane*.

30.11 Tartu ärimeeste korjanduskoosolekul (insener Fromhold Kangro kutsel) annetatakse ja kohustutakse annetama Emakeele Seltsi heaks 5 aasta jooksul 708 000 marka.

30.11 Soome saadik Erkki Reijonen asutab 25 000 margaga „Soome–Eesti iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeva mälestamise kapitali" Soome keelt õppima sõitjate toetuseks.

04.12 JK. Otsustatakse kutsuda kokku „üleüldine" koosolek 5.12 ja luua Emakeele Seltsi toetajaliikme staatus.

05.12 K. Kiidetakse heaks ja saadetakse aastakoosolekule lõplikuks kinnitamiseks põhikirjamuudatus: „tunnistada suuremad annetajad toetajaliikmeteks". Otsustatakse kutsuda kirikukonsistooriume energilisemalt toetama eesnimede eestistamist. E: M. Vasmer, Sõna *kult* etümoloogia; M. Vasmer, Üks eesti lainsõna läti keeles: *laas* gen. *laane;* V. Ernits, Sõna *ike* etümoloogia; A. Saareste, Võõrapärastest ristinimedest; O. Parmas, Mõned põhjusmõttelikud õigekeelsuse küsimused.

Veel aastast 1920: • Juhatus: L. Kettunen – esimees; J. V. Veski – abiesimees, O. Loorits – sekretär, A. Oras – abisekretär, A. Tamm – laekur, A. Saareste – raamatukoguhoidja; juhatuse koosolekud toimuvad mitmes kohas, ka Lauri Kettuneni kodus (Pihkva uulits 22 ja Vabriku tänav 3). • Põhikirjaprojektile alla kirjutanute hulgas on 17 märgitud asutajaliikmeks: „Anni, August; Eisen, M. J.; Holberg, Selma; Kettunen, Lauri; Lind, Sigfrid; Loorits, Oku; Mälson, Julius; Nurm, Ernst; Oras, Ants; Perlus, Selma; Raudsep, Ernst; Rõks, Julie; Saaberk (Saareste), Albert; Sander, Marie; Tamm, Ann; Tiitsmann, Aleks; Vasmer" (23.03.1920 koosoleku protokolli järgi osalesid sellel ka J. Jõgever ja J. Ainelo, põhikirjaprojektile kirjutati alla kuu aega hiljem). • Seltsi tuludeks on aasta jooksul 580 marka liikmemakse

Emakeele Selts asutati koosolekutega 23. märtsil ja 23. aprillil 1920 Tartu ülikooli peahoones. Paremal tollane üliõpilasmaja, seltsi kontori esimene asukoht 1921 (Juhan Valge foto)

ja 45 000 marka annetusi; kulusid ei ole. • Üheks tähtsamaks töövormiks saavad koosolekud, mis hakkavad toimuma ülikooli peahoones (tasuta ruumikasutuseks taotletakse ja saadakse regulaarselt ülikooli nõukogu/valitsuse luba). • Algab seltsi juhatuse ulatuslik, 1940. aastani kestev suhtlus ametiasutuste, organisatsioonide ja eraisikutega, mille põhisisu moodustavad majandusküsimused: toetused seltsile ja seltsi partneritele; meeldetuletused võlglastele ja tänuavaldused toetuse eest, stipendiumid (eelkõige sugulasrahvaste ja nende keelte toetuseks), kontoriruumide üürimine, välissuhtluseks vajalike dokumentide taotlemine jmt; käsitletakse ka muid põhikirjas nimetatud valdkondi: keelekorraldus, kirjastusküsimused, murdekogumine jm. • Olulise ülesandena võetakse käsile nimede eestistamise propaganda ja korraldamine. • Seltsi liikmed asuvad O. Parmase eestvedamisel jälgima avalikku keelekasutust (eelkõige sildid ja kuulutused Tartus). • Selts kogeb avalikku tähelepanu ja toetust.

1921

30.01 JK. L. Kettuneni volitatakse hankima Soomest paljundus- ja kirjutusmasin ning hädavajalikke raamatuid.

06.02 **Aastakoosolek** (korraline peakoosolek). Kinnitatakse põhikirja-muudatus (toetajaliikme staatus). Valitakse juhatus 1921. aastaks. E: J. V. Veski, Eesti kirjakeele tendents; O. Loorits, Ülevaade Em. Seltsi I tegevusaastast 1920.

20.02 K. Arutatakse nimede eestistamise kiirendamist ning sõnakasutuse ühtlustamist. E: M. Kampmaa, Mõned *tsa*-liitelised kohanimed; K. Parts, Perekonnanimede deklineerimise küsimus.

27.02 JK. Nimede eestistamise kiirendamiseks otsustatakse kutsuda Tartu haritlaskonna esindajad 06.03 tegevust kavandama ja võimalusel välja anda nimealbum.

06.03 K. Võetakse teadmiseks: Soomest on saabunud käsitrükikoda, koostöös EKS-iga on moodustatud komisjon „nimede muutmise asja ajamiseks" J. Ainelo eestvedamisel. Peetakse vajalikuks jälgida ka „ülikoolis väljapandavate kuulutuste ja samuti ettelugemiste keelelise külje korrektsust". E: A. Saareste, Mõned etümoloogiad: *kooss*, *vassima*, *hõrnas*; J. Mägiste, Kudina murde ülevaade; O. Parmas, Tartu ärisiltide ja kuulutuste keel.

06.03 ES korraldab Tartu haritlaskonna esindajate koosoleku nimede eestistamise propageerimiseks; koosoleku seisukoht: „Ja selleks peab algatuse oma peale võtma meie intelligentsem klass – teadlased, kirjanikud, kõrgkoolide üliõpilased, kooliõpetajad."

12.03 JK. Otsustatakse välja anda pärisnimede album (peatoimetaja L. Kettunen), avaldada aruanderaamat (sisaldaks põhikirja, kodukorda, protokolle, seni ilmumata ettekandeid) ning tuua seltsi raamatukogu ES-i kasutada olevasse ruumi üliõpilasmajas (praegune Ülikooli 20).

15.03 TÜ nõukogu otsustab „kinnitada Seltsi aasta koosolekul 5.XII.20 (protokoll Nr. 7. § 9.) vastu võetud Seltsi põhikirja teise punkti täiendava lisanduse [---]" (toetajaliikme staatuse loomine).

23.03 J. Laidoner võtab annetuskirjaga kohustuse annetada seltsile 25 000 marka (täidab lubaduse 1926).

08.04 JK. Otsustatakse saata Setumaale „kihutustöö tegijaid ja instruktsiooni andjaid" setu eesnimede muutmiseks ja paluda selleks valitsuse toetust; määrata stipendium Kraasna maarahva keele uurimiseks; volitada

L. Kettuneni muretsema Soome Kirjanduse Seltsilt Johannes Aaviku „Soome-eesti sõnastiku“ käsikiri.

24.04 K. Toetajaliige (aastamaksu esialgne alammäär on 5000 marka) otsustatakse kaasata edaspidi revisjonikomisjoni koosseisu, valitakse revisjonikomisjon ning kinnitatakse juhatuse otsused saata Paulopriit Voolaine esimese murdestipendiaadina Läti eesti asundustesse ja määrata Julius Mägiste õigekirjutussõnaraamatu II trüki toimetajaks. Võetakse teadmiseks Tallinna lihavõttekorjanduse tulu (üle 2 miljoni marga; osalejateks mh Voldemar Lender, Jaan Raamot, Juhan Kukk, Johan Laidoner, Bernhard Linde jpt) ning info, et EKS-i büroos on avatud nimede muutmise talitus. E: G. Vilbaste, Kolga ranna murdest; L. Kettunen, Soome *nen*-nimede tekkimisest; L. Kettunen, Perekonnanime *Parikas* etümoloogia; O. Loorits, Perekonnanimede kirjutamisest.

09.05 JK. „Üliõp. Voolainele määratakse stipendium 3 kuuks á 5000 marka Lutsi eestlaste keele uurimiseks ja 500 marka välispassi hankimiseks ja paberikuludeks.“ Otsustatakse tellida tempel kirjaga „Akadeemiline Emakeele Selts. Tartu“.

24.05 JK. Stipendium ja töötasu soome keele õppimiseks määratakse Oskar Looritsale, Julius Mägistele ja Ants Orasele; otsustatakse trükkida aastaraamatut 700 ja liivi lugemikku 700–800 eksemplari ning et „juhatuse koosolekutest tuleb juhatuse liigetele teatada 7 tundi enne koosoleku algust“. Võetakse teadmiseks: J. Aavik on loovutanud oma pooleli oleva soome-eesti sõnastiku käsikirja koos autoriõigustega seltsile (toimetajaks määratakse J. Mägiste).

Oskar Loorits (EKM EKLA fotokogu)

Seltsi esimene murdestipendiaat **Paulopriit Voolaine** siirdus suvel 1921 lutside juurde (EKM EKLA fotokogu)

17.06 JK. Nimealbumi müügihinnaks määratakse 50 marka.

01.09 JK. Korratakse otsust lähetada Setumaale, „kui vaja ja kui võimalik", nimede panemise instruktorid; otsustatakse saata kirjandust liivlastele ja kutsuda ülikooli soome keele lektor Hilja Kettunen soome-eesti sõnaraamatu koostamist kontrollima.

21.09 JK. Otsustatakse saata oma väljaanded ja väljaannete vahetusettepanek Eesti Kirjanduse Seltsile, Eesti Rahva Muuseumile, Suomalaisen Kirjallisuuden Seurale, Tallinna E. Kirjanduse Seltsile, Suomalais-ugrilaisele Seurale, Kotikielen Seurale, Õpetatud Eesti Seltsile.

09.10 O. Parmas tervitab ES-i esindajana I setu kongressi Petseris, V. Ernits esitab samas perekonna-, ees- ja kohanimede muutmise ettepanekud (tekitavad vaidluse).

09.10 K. Moodustatakse juhatuse kodukorra koostamise komisjon, juhatusel soovitatakse kaaluda setumurdelise koolikirjanduse avaldamist. E: L. Kettunen, Reisist liivlaste juurde; P. Voolaine, Reisist Marienburgi ja Lutsi eestlaste juurde; J. Ainelo, Setu küsimusest.

20.10 JK. L. Kettuneni kingitud liiviaineliste vaharullidega pannakse alus ES-i fonogrammikogule.

23.10 K. Kiidetakse heaks haridusministeeriumile esitatud palve toetada murdekogumist ja kuukirja väljaandmist. E: A. Saareste, Mõned sõnaseletused: *puul*, *tubli*, *põõnos*, *maisel*; O. Loorits, Paar suvist kirjutust eesti keele alalt.

28.10 JK. Otsustatakse korraldada rahvakoosolek ülikooli aulas setu temaatika (k.a kirjanduse väljaandmine) arutamiseks.

06.11 K. Võetakse vastu ES-i juhatuse kodukord „Juhatuse kord". E: J. Mark, Instruktiiv; L. Kettunen, Sõnaseletusi: *kurikas*, *süü*.

20.11 K. E: M. J. Eisen, Helme tilpajad; E. Schönberg, Võrdlused eesti rahvalauludes.

09.12 JK. Moodustatakse komisjon „murdesõnastiku kokkuseadmise asjus", kohustatakse seda välja töötama tegevuskava ning toetuspalvet haridusministeeriumile.

Veel aastast 1921: • Juhatus: L. Kettunen – esimees; A. Saareste – abiesimees, O. Loorits – sekretär; A. Oras, A. Tamm, J. V. Veski; juhatuse koosolekud toimuvad mitmes kohas, k.a L. Kettuneni korteris. • Kodukorra komisjoni kuuluvad juhatusele lisaks J. Ainelo, J. Mägiste ja E. Nurm. • Murdesõnastiku komisjoni kokkukutsujaks määratakse A. Saareste, liikmeteks ES-ist J. Jõgever, J. Mark;

esindaja kutsutakse ka EKS-ist. • Riigikogu toetab seltsi palvel murdestipendiaatide lähetamist. • Seltsi esimese trükitööna ilmub L. Kettuneni koostatud „Nimede valik ja soetamine“ (äratrükk albumist „Eestlasele Eesti nimi“); ilmuvad veel L. Kettuneni ja O. Looritsa koostatud „Esimene Liivi lugemik. Ežmi Līvəd lugdəbrõntəz“ (Akadeemilise Emakeele Seltsi Toimetused I), L. Kettuneni ja O. Looritsa toimetatud Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamat I (1920), koostöös EKS-iga „Eestlasele Eesti nimi“ (II), „Soome muinasjutud I. Valkea käärme. Kaupin poika. Muinaisrunoja lemmesta. Toim. ja tõlkesõnastikuga varustanud M. Nurmik“ (III), kogumik „15.000 uut sugunime“ (IV). • J. Mägiste toimetab trükivalmiks õigekirjutuse-sõnaraamatu II trüki käsikirja. • Kokkuleppel EKS-iga võetakse kogu vastutus murdekogumistöö eest, murdestipendiaatide käsikirjalised materjalid otsustatakse koondada seltsi arhiivi. • Tartusse saabub seltsi kulul õpetajate seminaris rahvakooliõpetajaks õppima 2 liivlast (üks saadetakse aasta lõpul edasijõudmatuse tõttu tagasi). • Soome Kirjanduse Selts ja Soome-ugri Selts teatavad nõusolekust astuda väljaannetevahetusse ES-iga; soostutakse Pärnu Muinsusühisuse analoogilise sooviga.

1922

27.01 JK. Otsustatakse alustada oma ajakirja väljaandmist ning kolida seltsi asjaajamine „muuseumi majasse“ (Gildi t 8).

31.01 JK. Ajakirja nimeks otsustatakse Eesti Keel (EK), ilmumissageduseks 6 korda aastas.

12.02 **Aastakoosolek.** Kinnitatakse Eesti Keele asutamine; otsustatakse välja anda „Seto lugemik“ ja hakata korrastama eestikeelset sõjandusterminoloogiat. E: A. Saareste, Emakeele õpetuse praegusest olukorrast.

26.02 K. E: J. Mark, Turaani liikumisest; A. Saareste, Mõned etümoloogiad (*padakonn*, *puuslik*); L. Kettunen, Sõnaseletusi (*sõlg*, *rühkida*).

10.03 JK. Otsustatakse kaasata nimemuutmisele karskusinstruktorid; murdekogumist juhtima määratakse A. Saareste.

12.03 K. E: M. J. Eisen, Kõlleste; L. Kettunen, *sti*-adverbide algupärast; A. Annist, J. Aaviku „Uute sõnade sõnastiku“ 2. trüki ilmumise puhul.

02.04 K. Toetatakse A. Saareste koostatud (juhatuse ülesandel) ettepanekuid haridusministeeriumile: luua üliõpilasstipendium emakeeleõpetajaks õppijaile, kontrollida emakeeleõppe ja -õpikute kvaliteeti, asutada kapital parimate õpikute auhindamiseks; otsustatakse kutsuda

ERM-i maja Gildi 8 – seltsi kontori asukoht aastail 1922–26 (praegune linnapolikliinik) (Juhan Valge foto)

nimemuutmiskomisjoni üliõpilasorganisatsioonide esindajad. E: O. Loorits, Liivi rahvalauludest; J. Ainelo, Perekonnanimede muutmisest; A. Saareste, Sammud emakeele õpetuse olukorra parandamiseks.

30.04 K. E: J. Mägiste, Mõned etümoloogiad (*liduma*, *laduma*, *punuma*, *kutsuma*); R. Janno, Sugurahvaste uurimisest; V. Ernits, „Ingeri" nimetusest; A. Saareste, Kuidas murdesugemeid koguda.

17.05 JK. Stipendiaatidena lähetatakse murret koguma 12 üliõpilast ja A. Saareste. (Tegelike kogujate hulk oli nii sel kui ka järgmistel aastatel kavandatust väiksem.)

24.09 K. A. Saareste kinnitatakse murdekogumistöö juhiks. E: J. Ainelo, Aruanne Setu lugemiku toimkonna tööst; O. Loorits, Reisist liivlaste juure; L. Kettunen, Uurimisteekonnalt karjalaste juure.

04.10 JK. EK väljaandmiseks ja murdeuurimiseks otsustatakse paluda abi Tartu linnalt.

08.10 K. E: A. Saareste, Ülevaade Em. S. stipendiaatide suvisest murdesugemete kogumise tööst; J. Mägiste, Reisist Eesti-Ingeris.

15.10 O. Loorits ja A. Tamm osalevad setu laulupeol.
18.10 Kalliveres asutatakse Eesti Ingeri Haridusselts; üritusel osalevad ka L. Kettunen, O. Loorits ja J. Mägiste ning Ingeri üliõpilane Valeri Muurmetsä.
27.10 JK. Kiidetakse heaks L. Kettuneni, O. Looritsa, J. Mägiste osavõtt Ingeri Haridusseltsi asutamispeost.
29.10 K. Võetakse teadmiseks emakeeleõppe ja -õpetamise vahetalitusbüroo avamine; otsustatakse taotleda Briti Misjoniseltsilt toetust setukeelse Matteuse evangeeliumi väljaandmiseks. E: O. Loorits, Üks keelerikastamise ettepanek (*olnuksin*, *olnuvat*); A. Tamm, Muljeid suviselt murdekogumisteekonnalt Karula kihelkonda.
19.11 K. Hääletamisel eelistatakse *tänavat uulitsale*. E: M. J. Eisen, Kanepi; A. Tiitsmaa, Teateid murdesugemete kogumisest Karusel.
07.12 JK. Võetakse vastu „„Eesti Keele“ toimetuse kodukord“.
10.12 K. EK toimetuse kodukord suunatakse kinnitamiseks aastakoosolekule. E: A. Saareste, Mõned etümoloogiad (*koot*, *laugas*, *väkram*); A. Saareste, Translatiivi *-st* Eesti idapoolseis murdeis; L. Kettunen, Translatiivi *-st* lõpust; O. Loorits, E.K. Õigekirjutus-sõnaraamatu II trüki ilmumise puhul.

Veel aastast 1922: • Juhatus: L. Kettunen – esimees; A. Saareste – abiesimees, O. Loorits – sekretär; J. Mägiste, A. Tamm, J. Mark. • Seltsi büroo avatakse Gildi 8. • Märtsis ilmub ajakirja Eesti Keel esmanumber ja Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamat II (1921); ilmuvad veel „Teine liivi lugemik. Toi līvəd lugdəbrõntəz“ (V) ja „Seto lugemik. I osa“ (VI). • EK võtab 5.–6. numbri päises kasutusele *kuja* (*tänava* asemel; loobub 1924). • J. Mark, J. V. Veski, L. Kettunen ja A. Saareste vaatavad Sõjaministeeriumi palvel läbi sõjandusalase oskussõnastiku. • EK avaldab A. Saareste üleskutse ja juhtnöörid: algab süstemaatiline murdekogumine. • Korjandusel Liivi Haridusseltsi heaks kogutakse 12 000 marka, aga ebaõnnestub katse koolitada Tartus liivlastest rahvakooliõpetajaid. • Osaletakse Ingeri kultuuripäeval, annetatakse raamatuid asutatavale Ingeri Haridusseltsile, korraldatakse Ingeri üliõpilase V. Muurmetsä õpinguid. • Seltsi väljaanded saadetakse Leipzigi Ida-Euroopa Instituudile.

1923

03.–05.01 I eesti keele õpetajate kongress Tartus; ES-i liikmed osalevad kongressi töös.

10.01 JK. Otsustatakse taotleda „Setu-Ingeri kultuurkapitalilt" 4-aastast stipendiumi vadja üliõpilasele Dmitri Tsvetkovile.

11.02 **Aastakoosolek.** Kinnitatakse „Ajakirja „Eesti Keel" toimetuse kodukord", 5-kordistatakse liikmemaksu. E: L. Kettunen, Sugukeeltest ja nende uurimisest.

28.02 Saadetakse vastus Eesti Londoni suursaadiku Oskar Kallase küsimusele „Kas Eestlased on mongoolid?".

11.03 K. E: M. J. Eisen, Tartu-Võru maak. risti- ja sugunimed Poola ajal 1582; L. Kettunen, *Astijärvi*, *vill* etümoloogiad; A. Jürgens, Ülevaade murdeuurimisteekonnast Põltsamaa kihelk.

18.03 K. Võetakse teadmiseks: Piirimaade kultuurkapital toetab D. Tsvetkovi koolitamist vadja sõnaraamatu koostamiseks (60 000 marka), ametlikku tegevust on alustanud Liivi Haridusselts; juhatust volitatakse suurendama „Eesti-Soome iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeva kapitali" 100 000 margani ja asutama Ungari kapitali (100 000 marka). E: A. Saareste, Mõned etümoloogiad (*laimama*, *ohelik*, *Surju*); O. Parmas, Murdeuurimisreisist Vastseliina kihelk.

08.04 JK. 1923. a suveks otsustatakse saata välitöödele 34,5 kuuks 27 stipendiaati.

22.04 K. E: H. Kasvandik, Murdeuurimisest Põlva kihelk.; P. Voolaine, Liivi k. ja põhja-eesti ja lõuna-eesti murde ühiseid jooni; L. Kettunen, Väikese algtähe tarvitamisest adjektiivseis erisnimedes.

13.05 K. E: M. J. Eisen, *Pedja* kohanimest; A. Oras, Murdeuurimisest Viru-Jaagupis; A. Saareste, *käsitama* ja *käsitlema* verbi tarvitamisest eesti kk:s [kirjakeeles – *J. V.*].

15.05 JK. Otsustatakse kaasata nimede eestistamisele keskkoolinoored; soovitatakse haridusministeeriumil tühistada D. Tsvetkovi stipendium (AES-i vastase tegevuse tõttu).

29.05 Viljandi kaubanduskoolile ja veel 4 õppeasutusele teatatakse 50 eksemplari albumi „Eestlasele Eesti nimi" saatmisest; palutakse korraldada müük õpilaste hulgas ja informeeritakse soodustustest.

25.08 JK. Palutakse HM-il taastada D. Tsvetkovi stipendium (on ennast parandanud ja edukalt töötanud); selgituste järel stipendium taastatakse,

kuigi haridusminister on palvele kirjutanud resolutsiooni: „Nõnda ei saa ikkagi stipendiumi määrata, nagu seda Emakeele Selts teeb: täna selgub, stipendiaat on väärt stipendiumi saama, homme ei kõlba ta enam; [---]“.

07.10 K. E: A. Saareste, Eesti keelest 400 aasta eest; L. Kettunen, Reisist liivlaste juurde.

21.10 K. E: A. Tiitsmaa, Meie ametlikkest [originaali kirjaviis – *J. V.*] kohanimedest; M. J. Eisen, *'Lõppude lõpuks'*; I. Manninen, Kas *rahvasteadus* või *rahvateadus*?

11.11 JK. Otsustatakse paluda EKS-i sõnaraamatutoimkonnal normeerida enamkasutatavad geograafilised nimed raamatu lisas.

11.11 K. Kinnitatakse juhatuse äsjane otsus soovitada ametkondadel minna üle Setu ja Ingeri rahvapärastele nimedele (seniste venekeelsete asemel). E: R. Janno, Aruanne murdeuurimisest Tori kihelk. suvel 1923; O. Parmas, Uutest setu nimedest; L. Kettunen, *äripäev – argi-*.

18.11 A. Tamm osaleb Liivi Haridusseltsi lipupäeval.

09.12 K. Kinnitatakse EKS-i ja ES-i juhatuse ühised reeglid perekonnanimede käänamiseks ja arvsõnade kokku-lahkukirjutamiseks. E: E. Päss, Puhja kihelkonna kohanimedest; L. Kettunen, Essiiv, instruktiiv, komitatiiv; E. Muuk, Õigekeelsusküsimusi.

21.12 JK. Aleksander Angere lähetatakse jõuluks Eesti-Ingeri küladesse vanavara koguma.

Veel aastast 1923: • Juhatus: 12.02.1922 valitud juhatus valitakse tagasi. • Ilmuvad Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamat III (1922), „Soome muinasjutud II. Kaksoisten seikkailut. Jotaarkka. Vainajan kiitollisuus. Muinaisrunoja surusta. Toim. ja tõlkesõnastikuga varustanud M. Nurmik“ (VII), „Soome muinasjutud III. Kultarukki. Pieni kulta. Uskollinen. Luodetuuli ja kuolema. Muinaisrunoja laulusta. Toim. ja tõlkesõnastikuga varustanud M. Nurmik“ (VIII) ja „Kolmas liivi lugemik. Kolməz līvəd lugdõbrõntəz“ (IX). • Teise aastakäigu teisest numbrist alates hakkab ajakirjas EK ilmuma keelenõurubriik „Küsimused ja kostused“. • Moodustatakse komisjon perekonnanimede käänamise normimiseks. • Oskar Loorits saab uurimuse „Kõpu murdest“ eest magistrikraadi. • Tähtajalise nimemuutmiskampaania vältel eestistatakse mõnikümmend perekonnanime. • Korjandustulust saadetakse 5000 Läti rubla Karl Staltele liivlaste toetuseks. • EKS-ile laenatakse lühikeseks ajaks 50 000 marka.

1924

10.02 **Aastakoosolek.** Programmilise avakõne peab L. Kettunen. E: J. Mägiste, Mõni sõna lastekeelest.

23.02 JK. Tänatakse Oskar Looritsat „andumusliku töö eest seltsi kasuks“ ja otsustatakse õnnitleda riigivanem Konstantin Pätsi tema 50. sünnipäeval.

24.02 K. E: M. J. Eisen, *Taara*-nimedest; L. Kettunen, Sõnalõpuliste klusiilide ajaloost.

25.02 JK. Võetakse vastu ES-i büroo asjaajamise kord.

09.03 **Aastakoosolek** (jätk). E: I. Manninen, Setu matusekombeist; J. Mägiste, Etümoloogiaid (*üürike*, *umbusk* jt).

05.04 JK. Võetakse vastu murdeuurimise toimkonna esialgne kodukord; otsustatakse paluda üldsuse toetust setu piiblitõlke jaoks.

06.04 K. E: A. Saareste, Ülevaade Seltsi murdekorjamistööst aastal 1923; M. Jakobson, Võõraid kõnekäände eesti keeles.

27.04 K. E: J. Mägiste, Rõhutu silbi *h>j* häälikuseadusest; L. Kettunen, *valge*, sm *valo*, *valaistaa* sõnade etümoloogilisest vahekorrast; V. Ernits, Teateid liivlasist.

03.05 JK. Otsustatakse esineda koos EKS-iga soome-ugri II hariduskongressi raamatunäitusel Tallinnas oma väljaannetega.

13.05 JK. Murdekogumisele lähetatakse 22 üliõpilasstipendiaati.

22.05 JK. Murdeuurimise eelarvet vähendatakse 36,5% ja EK oma 25,9%; Maamõõdu Ametile antakse soovitus võõrkeelsete nimede kasutamise kohta.

19.–21.06 Soome-ugri II hariduskongress Tallinnas.

21.08 Tartu linnapea teatab, et Mart Jänes on oma äritegevuse 25. aastapäeva puhul teinud annetuse, millest linnapea on määranud 5000 marka „Soome ja Eesti iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeva kapitali“ heaks.

20.09 JK. Otsustatakse „lasta selts ametlikult registreerida, et ta omandaks juriidilise isiku õigused“.

30.09 JK. Võetakse teatavaks: HM toetab II Setu lugemiku väljaandmist 50 000 margaga.

05.10 K. E: M. J. Eisen, Saksa keeles säilunud, eesti keelest kadunud Eesti kohanimedest; J. Mägiste, Etümologiseerimiskatseid.

25.10 JK. Otsustatakse selgitada ES-ile ideeliselt lähedaste seltside suhtumine tellimuste esitamisse „võõrast rahvusest omanikkudega äridele“.

26.10 K. E: M. J. Eisen, Saksa keeles säilunud, eesti keelest kadunud Eesti kohanimedest (järg); W. Wiget, Germaani ē[1] algsoome laenudes; L. Kettunen, *riist* ja *ristjatse*' sõnade seletused.

01.11 A. Saareste kaitseb esimest eesti keele alast doktoriväitekirja Tartu ülikoolis („Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes I. Analüüs").

14.11 JK. Otsustatakse saata märgukiri riigikogu põhiseaduse komisjonile „ebanormaalse olukorra kohta õppekeelte tarvitamise suhtes" (kiri nr 167, 16.11 vene keele liigkasutuse kohta ülikooli õppekeelena).

14.11 K. Kiidetakse heaks juhatuse sõnastusettepanek ülikooli põhimääruse eelnõusse: „§ 5. Ülikooli õppe- ja asjaajamise keeleks on eesti keel." E: A. Saareste, *lausa* ja *naarits* sõnade etümoloogia; J. Ainelo, Eesti keeleõpetuse terminoloogiast.

28.11 JK. L. Kettunen juhatab viimast korda ES-i juhatuse koosolekut. Võetakse vastu ES-i uus põhikiri esitamiseks üld- ja aastakoosolekule.

30.11 K. Kinnitatakse ja saadetakse edasi aastakoosolekule ES-i uus põhikiri. E: J. Ainelo, Eesti keeleõpetuse terminoloogiast (järg).

20.12 JK. Otsustatakse saata L. Kettunenile kõik edaspidised seltsi väljaanded ja teha üldkoosolekule ettepanek valida ta ES-i auliikmeks.

Veel aastast 1924: • Juhatus: L. Kettunen – esimees; A. Saareste – abiesimees, E. Muuk – sekretär; J. Mägiste, A. Tamm, J. Mark. • Taotletakse Eesti Pangalt 750 000 marka laenu soome-eesti sõnaraamatu kirjastamiseks. • Ilmuvad Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamat IV (1923), „Neljas liivi lugemik. Nel´l´õz līvõd lugdõbrõntõz" (X), „Kodotulõ. Seto lugõmiku II osa" (XI) ja K. Stalte „Līvo lõlõd". • EKS-i normaalkohanimede komisjoni lähetatakse M. J. Eisen ja A. Tiitsmaa. • Moodustatakse „Eesti keeleõpetuse oskussõnade toimkond". • Oluline osa ES-i murdekogust paigutatakse TÜ filosoofiateaduskonna seminari ruumidesse. • Riigivanem annetab 50 000 marka Liivi Haridusseltsi toetamiseks; 5000 Läti rubla jagatakse 4 liivi vanavarakogujale. • Jätkatakse Piirimaade kultuurkapitali stipendiumi maksmist A. Angerele ja D. Tsvetkovile. • V. Muurmetsält otsustatakse nõuda politsei kaudu tagasi ES-i fonograaf jm asjad. • EK tasuta eksemplarid saadetakse Virittäjässe Eemil Aukusti Tunkelole ja Lauri Hakulinenile. • EKS-ile laenatakse 30 000 marka (eelmise laenu tagasimaksmisel).

1925

03.–08.01 Oskussõnade toimkond peab 3 koosolekut.

20.01 JK. Otsustatakse teha EKS-ile ettepanek nimede muutmise toimkonna (asutatud 1921 EKS-i juures) suhtes: „et ta kas võtaks mainitud toimkonna töö täiesti oma hoolde või jätaks toimkonna ülesanded ainult Em. Seltsi kanda.“ Vastuseks rahaministri küsimusele soovitatakse Eesti rahaühiku nimeks *eet* või *mark*.

01.02 **Aastakoosolek.** Võetakse vastu uus põhikiri (mh lisatakse seltsi nimesse sõna *akadeemiline*), EK kodukord muudetakse sellele vastavaks. L. Kettunen valitakse seltsi esimeseks auliikmeks. E: E. Muuk, Hääliku-seaduslikkus ja analoogilisus meie õigekeelsusnähtuste hindamis-mõõdupuuna.

05.02 Haridusministeeriumi juures asutatakse Eesti Kultuurkapital.

17.02 JK. Tühistatakse koosolekute ja juhatuse kodukorrad (uue põhikirja järgi tarbetud).

20.02 Üliõpilased moodustavad ajutise nimemuutmistoimkonna.

22.02 K. Otsustatakse taotleda HM-ilt 2 esindajakohta Eesti Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali valitsuses. E: M. J. Eisen, Stahl, kalev ja kurat; E. Päss, Liitsõnalisi kohanimesid Sangastes.

06.03 Moodustatakse Üliõpilaskonna nimedemuutmis-toimkond.

22.03 K. Tehakse muudatusettepanekud Riigi Raudteevalitsuse jaamanimede ametlikku nimestikku, mh *Tallinna Tallinn* asemel, *Valga Valk* asemel, *Tabivere Voldi* asemel. E: J. Mägiste, Uusimast keeleuuendusest; M. Lepik, Ettepanekud meie õigekirjutusoskuse tasapinna tõstmiseks.

26.04 K. E: M. J. Eisen, Kreutzwald ja keeleküsimus; J. Väinaste, Metateesi nähtustest eesti keeles; A. Saareste, 1924. a. murdekogumise üldaruanne.

29.04 AES-i põhikiri registreeritakse Tartu-Võru Rahukogus (nr 1959).

01.05 Maikampaania käigus eestistab nime u 20 „akadeemilist kodanikku“.

02.05 JK. Otsustatakse lähetada murret koguma 26 stipendiaati; Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali juhatusse valitakse A. Saareste (asemikuks E. Nurm).

04.05 Armas Otto Väisänen teeb AES-ile ettepaneku püstitada Petserisse Jakob Hurda ja Tartusse Toomemäele „tundmatu leelotaja“ ausammas.

14.05 Päevaleht teatab Andrus Saareste valimisest Tartu ülikooli professoriks [tõenäoliselt 11. või 12. mail – *J. V.*].

13.06 Tänatakse K. Partsi ja J. Uluotsa AES-i põhikirja läbivaatamise eest.

31.08 JK. Otsustatakse teha HM-ile ettepanek soovitada koolidel emakeeleõppes kasutada EK-s ja selle äratrükis avaldatud oskussõnu; lastakse trükkida 500 eksemplari põhikirja.

01.10 JK. HM-ilt taotletakse toetust veel elavatele setu lauluemadele.

04.10 K. E: J. Mägiste, Paarist haruldasemast eesti verbitüübist; P. Voolaine, Lutsi maarahva praegusest seisukorrast.

14.10 JK. Lükatakse edasi uue põhikirja rakendamine – kuni vahekorra selgumiseni ülikooliga; taotletakse telefoni sisseseadmist seltsi büroosse.

25.10. K. E: I. Manninen, Ethnographica-etymologica; E. Muuk, Kolmanda välte märkimisest kirjas.

Andrus Saareste

11.11 JK. Võetakse teadmiseks: HM-ilt saadakse aastane toetus kolmele setu lauluemale (1500 marka kuus igaühele).

15.11 K. E: A. Saareste, *Käe, sii*; O. Loorits, Viruskundra; O. Loorits, Kõrge *e*, *o*, *ö* transkribeerimisest kirjakeeles.

02.12 JK. Otsustatakse alustada ettevalmistusi, et „teha ettepanek ajalehtedele, ajakirjadele, kirjastustele jne., et nad õigekirjutuses aktsepteeriksid „Õigekeelsussõnastiku" ettepanekud" ning „Seltsi enese ajakirjas „Eesti Keel" õigekeelsusküsimustes käia **ainult** „Õigekeelsussõnastiku" 2. trüki järele".

09.12 JK. Otsustatakse täiendada Erkki Reijoneni asutatud stipendiumi 100 000 margani ja alustada 1926. a keeleõppijate lähetamist Soome.

16.12 JK. Võetakse lõplikult vastu (J. Mägiste eriarvamusele jäädes) pöördumine ajakirjanduse poole ja EK kodukorra muutmise ettepanek üldkoosolekule lähtumiseks õigekeelsussõnaraamatu 2. trüki normistikust.

31.12 HM-i õpperaamatute komisjonile saadetakse soovitus lubada koolides kasutada ainult õigekeelsussõnaraamatu alusel redigeeritud õpikuid ja ilukirjandusteoseid (kiri nr 291).

Veel aastast 1925: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. Mark, J. Mägiste, R. Janno, A. Laan, E. Nurm. • Saab alguse AES-i pidev esindatus Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali valitsuses; 1925. a esindavad seltsi A. Saareste ja E. Nurm. •

Äratrükina EK-st ilmub „Valik eestikeelseid grammatilisi oskussõnu“, osade kaupa hakkab ilmuma A. Saareste ja A. R. Cederbergi „Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi a. 1524–1739“ (XVI, 1925–1931). • Ajakirja EK asub peatoimetama A. Saareste (kuni aastani 1932). • Aastaraamatut otsustatakse hakata välja andma kahe aasta järel. • Nimede-eestistamise toimkond ja büroo tuuakse täielikult ES-i juurde. • 1800 üliõpilasele saadetakse üleskutse oma nime eestistamiseks. • Rahvasteliidu ülemaailmse murdekogumise kava mõtet peetakse heaks, kava ennast aga puudulikuks. • HM-i toel jätkub stipendiumi maksmine A. Angerele. • Toetatakse liivi laulukoori Eesti-külastust ja Akadeemilist Hõimuklubi Lutsi lastele jõulupuude ja kirjanduse ostmisel.

1926

20.01 JK. Kiidetakse põhimõtteliselt heaks A. Saareste ettepanek kuulutada ülikooli aastapäeval 1. detsembril välja seltsi auhinnatöö.

10.02 JK. Otsustatakse „saata riigikogu suurematele rühmadele märgukiri Seltsi toetussummade kärpimise vastu riigieelarve vastavas komisjonis“ – võimalusel koos EKS-iga.

14.02 **Korraline peakoosolek.** Ajakirja Eesti Keel kodukorra §11 muudetakse kujule „Toimetuse keeleks on Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu piirides fikseeritud kirjakeel“. E: A. Saareste, Vooludest ja liikumistest praeguses keeleteaduses.

22.02 JK. Ühinetakse Akadeemilise Hõimuklubi algatusega nimetada Petseri maakond ümber Setumaaks; võetakse teadmiseks J. Mägiste lahkumine EK toimetusest seltsi otsuse tõttu loobuda „autori keele“ kasutamise õigusest.

08.03 JK. Võetakse vastu murdetoimkonna kodukord, kohustatakse nimedemuutmise toimkonda oma kodukorda välja töötama.

14.03 K. E: J. Mägiste, Etümoloogilist; A. Vaigla, Seni omandatud uutest sugunimedest.

24.03 Asutatakse Fenno-Ugria Asutus (haridusminister kinnitab selle põhimääruse).

26.03 JK. Otsustatakse välja kuulutada stipendium keeleõpinguteks Soomes.

13.04 JK. Nõustutakse põhimõtteliselt ettepanekuga astuda Fenno-Ugria Asutuse liikmeks ja tehakse nõusolekule vastav muudatusettepanek asutuse põhikirja.

Majas, kus seltsi kontor aastail 1926–1927 ja 1932–1933 asus, on nüüd Tartu ülikooli Philosophicum (Juhan Valge foto)

25.04 **Erakorraline peakoosolek.** Kinnitatakse „Murdetoimkonna kodukord", toimkonna juhatajaks valitakse A. Saareste; võetakse vastu „AES-i teadusliku sekretäri kodukord" ja raamatukogu määrused, täiendatakse juhatuse kodukorda. E: B. Vahi, Eesti keele õpetamise minevikust veneaegses Tartu ülikoolis.

03.05 JK. Keeleõppestipendium Soome määratakse üliõpilasele Herman Rajamaale, murdekogumisstipendium 22 stipendiaadile.

27.05 JK. Otsustatakse „saata kirjalik protest kultuurkapitali kirjandus-sihtkapitali juhatusele Seltsi summade kärpimise asjus kultuurkapitali nõukogu viimasel koosolekul".

01.09 JK. Kiidetakse heaks seltsis koostatud Eesti-Ingeri kohanimede loend, tunnistatakse põhimõtteliselt soovitavaks õigekeelsussõnaraamatul tugineva eesti keele grammatika väljaandmine seltsi kirjastamisel.

29.09 JK. Seltsi liikmeks võetakse Johannes Aavik.

03.10 K. E: O. Loorits, *Härjapõlvlane*; E. Nurm, Perekonnanimede käänamisest.

15.10 JK. E. Muugi grammatika „Eesti keeleõpetus I" numbriteks seltsi toimetiste sarjas antakse XII ja XIII; lükatakse tagasi ettepanek liituda Eesti Haridusliiduga.

24.10 K. E: A. Saareste, Akusatiivist meie grammatikais; J. Mägiste, Tuletus-õpi küsimusi.
29.10 JK. Kinnitatakse eesti perekonnanimede käänamise juhised (avaldamiseks ajakirjanduses ja teatamiseks ametiasutustele).
17.11 JK. Auhinnatöö teemaks otsustatakse „Turu käsikirja keel".
28.11 K. E: A. Saareste, Eesti mõistelisest sõnastikust.
14.12 JK. AES-i auhinnatöö otsustatakse välja kuulutada seltsi aastapäeval (ülikooli valitsus ei nõustunud koostööga sel alal). Otsustatakse asuda koguma materjali keeleteadusliku oskussõnastiku tarvis.

Veel aastast 1926: • Juhatus: A. Saareste – esimees; abiesimees J. Mägiste, sekretär E. Muuk; O. Loorits, E. Nurm, L. Pärt, P. Arumaa. • Saadakse uued ruumid Jakobi 6 ja telefoniühendus. • Kinnitatakse A. Saareste ja E. Nurme volitusi esindada seltsi Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapitali valitsuses. • Ilmuvad Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamat V (1924–1925), „Viies liivi lugemik. Vīdõz līvõd lugdõbrõntõz" (XV), „Mii' Issändä Jeesusõ Kristusõ pühä Evangeelium" (XIV). • EK-s avaldatakse koostöös EKS-i ja ülikooliga välja töötatud juhised perekonnanimede käänamiseks ja statistika keskbüroo tellitud kohanimede õigekirjasoovitused. • Kutsutakse kokku kohanimede kindlaksmääramise komisjon; Tartu tänavanimede muutmise komisjoni määratakse ES-i esindajana R. Janno. • Taotletakse ja vahendatakse toetusi A. Angerele ja kolmele setu lauluemale; toetatakse Liivi Haridusseltsi.

1927

12.01 JK. Auhinnatööna otsustatakse välja kuulutada „Häälikulised vahekorrad mingi murret kõneleva perekonna kolme sugupõlve (vanemad, lapsed, lapselapsed) keeles".
28.01 JK. Murdekogud kindlustatakse 750 000 marga peale; auhinnatöö võimalike tegijate hulka piiratakse seltsi liikmetega.
31.01 Kaitseliidu staabile saadetakse 120 eksemplari üleskutset nimede eestistamiseks.
13.02 **Korraline peakoosolek.** Täiendatakse „Akad. Emakeele Seltsi toimetuste kodukorda" ja 1927. aasta võistlustöö tingimusi. E: J. Mägiste, Kuradinimetusi läänemere-soome keelis.

06.03 K. E: A. R. Cederberg, Eestikeelse Uue Testamendi käsikiri Stockholmi kuninglikus raamatukogus; A. Saareste, Joh. Hornungi Uue Testamendi tõlke redaktsioonide vahekorrast; J. Ainelo, Predikaaditäide ja koopula.

03.04 JK. Tehakse põhimõtteline otsus võtta AES-i töökavva mõistelise sõnaraamatu koostamine („ette nähes umbes 400 lehekülge“).

03.04 K. E: D. Palgi, Jaan Oksa stiil lingvistiliselt; J. Mägiste, Sõnaseletusi.

04.05 JK. Seoses lahkhelidega EK kodukorra üle otsustatakse sügissemestri alul kokku kutsuda erakorraline peakoosolek; J. Mägiste lahkub juhatuse koosseisust.

16.05 JK. Kinnitatakse murdestipendiaadid (24); keeleõppestipendium Soome määratakse Karl Mihklale.

12.08 Abi soovib Tallinna 3. jaoskonna kohtu-uurija (kiri nr 1523): „[---] palun minule teatada keda võib Tallinnas elutsevatest kirjanikutest [*sic!*] välja kutsuda asjatundjana kindlaks tegemiseks missuguse romaani sisu on antimoraalne ja missugune moraalne.“

18.08 Juhatus vastab (kiri nr 73): „[---] võime soovitada, kui asjatundjaid Teie kirjas ettenähtud juhul Tallinnas asuvaist kirjanikest A. H. Tammsaart-Hanseni ja M. Metsanurka-Ed. Hubelit.“

16.10 JK. Võetakse teatavaks uutesse ruumidesse (Lutsu 10) kolimine ja kiidetakse heaks üürileping.

21.10 JK. Otsustatakse taotleda kultuurkapitalilt toetust (25 000) eesti keele ideoloogilise [s.o mõistelise – *J. V.*] sõnaraamatu käsikirja koostamiseks.

30.10 **Erakorraline peakoosolek.** Kinnitatakse lõplikult EK ja AES-i toimetiste kodukorramuudatused. E: E. Muuk, Keeleuuendus ja kirjakeele fikseerumine. Ettekanne põhjustab pika terava arutelu.

13.11 K. E: F. Pettai, *De*-illatiivi algupära küsimus; E. Muuk, Üks küsimus eesti sõnajärjekorra alalt.

27.11 K. E: A. Saareste, Tundmused tegurina keelearengus; A. Kask, Setus murdeuurimisel.

04.12 JK. Tehakse ettepanekud HM-ile ja asjaomastele komisjonidele: igas seminaris sisse seada eesti keele rühmatunnid; kui need on olemas, suurendada nende arvu. Suurematele firmadele meenutatakse vajadust toetada kasumi jaotamisel AES-i.

12.12 JK. Otsustatakse hakata pidama juhatuse koosolekuid „esmaspäeviti k. 6 õhtul (tarbekorral)“.

Veel aastast 1927: • Juhatus: 13.02 valitakse A. Saareste – esimees; J. Mägiste, J. Aavik, O. Loorits, J. V. Veski, E. Muuk, M. Toomse; 30.10 valitakse J. Saareste – esimees, J. V. Veski, E. Elisto, K. Mihkla, J. Aavik, E. Nurm, A. Kask. • HM-i õpperaamatute komisjonil soovitatakse kasutuskõlblikuks lugeda ainult Emakeeleõpetajate Seltsi juhtnööride kohaselt keeletoimetatud õpikud. • Ilmuvad E. Muugi „Eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus" (XII) ja „Lühike eesti keeleõpetus I" (XIII), EK äratrükina A. Saareste „Tundmused tegurina keelearengus". • EK (1926) avaldab ühisjuhised (AES, EKS-i keeletoimkond, õigekeelsuse-sõnaraamatu toimetus) vene perekonnanimede translitereerimiseks ja EKS-i keeletoimkonna otsused ning W. Petersi „Esimese katse eesti kõnemeloodia võrdlevas uurimises". • AES kutsutakse Fenno-Ugria asutuse liikmeks, Villem Ernits valitakse selle teadussekretäriks. • Toetatakse liivlasi, A. Angeret ja setu lauluemasid. • Otsustatakse vahetada väljaandeid ajakirjaga „Komu-my". • Soome Kirjanduse Seltsiga lepitakse kokku väljaannete vastastikuses müügis.

1928

13.01 Riigisekretär palub AES-il soovitada kandidaati „keelelise redaktori kohale", kelle ülesandeks oleks „seaduseelnõude ja Vabariigi Valitsuse otsuste keeleline redigeerimine. Palk oleks võrdne ülikooli dotsendi palgale." (kiri nr 3337).

30.01 JK. Keeletoimetajaks riigivalitsuse juurde soovitatakse Elmar Muuki; setu laulikule Anne Vabarnale määratakse juubelikingituseks 20 krooni.

12.02 **Korraline peakoosolek.** E: E. Muuk, Eesti deklinatsiooniliigitusest.

20.02 JK. Posti Peavalitsusele soovitatakse avatavate postkontorite nimed; toetatakse *vaksali* kasutamist kõrvuti *raudteejaamaga*; otsustatakse töötada koos TÜ geograafia instituudiga asulanimede fikseerimisel. Riigivanemat informeeritakse vajadusest leida stipendium A. Angerele 5 kuuks. Murdetoimkonna abijuhatajaks saab üliõpilane Arnold Kask.

04.03 K. E: C. Allik, Tallinna kooliõpilaste erikeelest.

05.03 JK. Moodustatakse „Eesti asulate üldnimestiku" redigeerimistoimkond. Muugil ja Veskil palutakse avaldada oma käändkondade süsteem EK-s.

07.03 J. Mägiste esitab seltsile kirjastamiseks soome-eesti sõnaraamatu käsikirja.

19.03 JK. Otsustatakse, et Liivi Seltsi 5. aastapäeval esindab AES-i O. Loorits. Palutakse tuntud välismaistelt keeleteadlastelt näopilte ja autograafe.

25.03 K. E: P. Ariste, Rootsi etümoloogiaid; A. Vaigla, Üliõpilaste erikeelest.

02.04 Koosolekuga AES-i, Akadeemilise Ajaloo Seltsi, Akadeemilise Kirjandusühingu, Akadeemilise Rahvaluule Seltsi ja Õpetatud Eesti Seltsi esindajate osavõtul alustatakse ühistegevuse kavandamist.

18.04 Asutatakse Välis-Eesti Ühing.

25.04 AS Kauba Panka tänatakse 25 000-margase toetuse eest ja teatatakse ajakirja Eesti Keel saatmisest pangale (kiri nr 66).

14.05 JK. Määratakse avanss 18 murdekogujale; keeleõppestipendiumi Soome saab Karl Hermlin. Taotletakse EKS-i murdekogude annetamist või deponeerimist AES-ile. Õigekeelsussõnaraamatu komisjonile soovitatakse sõnavormi *põrssad*.

Elmar Muuk (EKM EKLA fotokogu)

05.09 JK. Kindralstaabi IV osakonna palve parandada kohanimesid uue maakaardi jaoks vahendatakse J. V. Veskile; otsustatakse teavitada kultuurkapitali valitsust, et „Hilana Taarka on üks kõige tähtsamatest setu laulikutest ja väärib toetust".

13.10 JK. Võetakse teadmiseks HM-i vahendatud „üleilmlise keeleteadlaste kongressi otsused murdeuurimistööde korraldamise kohta"; juhatuse koosolekuid otsustatakse korraldada laupäeviti või pühapäeva hommikuti.

14.10 K. E: K. Hermlin, Sõdurite erikeelest; H. Pürkop, Ühest keeleoskuse katsest.

03.11 JK. Otsustatakse esitada erakorralisele üldkoosolekule auliikme-kandidaadiks Oskar Kallas. Tellitakse tempel tekstiga „Akadeemiline Emakeele Selts. Lutsu t. 10, Tartu" ja taotletakse lisatoetust Anne Vabarna pojale.

04.11 K. E: K. Mihkla, Fr. R. Fählmann keelemehena; A. Meiessaar, Mõned tähelepanekud Kesk-Viljandimaa murretest; E. Nurm, Õigekeelsuslikke küsimusi (1. Kas *tüüpiline*, *mikroskoopiline* või *tüübiline*, *mikroskoobiline*).

24.11 JK. Kiidetakse heaks siseministeeriumi esitatud Petserimaa uued külanimed; võetakse vastu seltsi raamatukogu kasutamise reeglid. Seltsile tellitakse Lauri Kettuneni portree.

25.11 K. E: E. Nurm, Õigekeelsuslikke küsimusi; H. Seppik, Kunstlikud keeled.
27.11 Siseministeerium teatab 550-kroonise toetuse määramisest eesti-ingeri sõnaraamatu koostamiseks.
14.12 Fenno-Ugria Asutus palub AES-i esindajat nõupidamisele „väliseestlaste organiseerimise asjus".

Veel aastast 1928: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. V. Veski – abiesimees, E. Elisto – sekretär; K. Mihkla, E. Nurm, A. Kask, E. Muuk (pärast Muugi lahkumist asendab teda A. Vaigla). • Asulanimede komisjoni valitakse J. V. Veski (esimees), A. Kask, E. Muuk. • Anne Vabarna laulukogud antakse Rahvaluule Arhiivile, EKS-ilt saadakse selle murdekogud. • Vahendatakse toetused A. Angerele ja setu lauluemadele. • Võetakse vastu jõulukingitusi Lutsi lastele saatmiseks: raha ja tarbeesemeid. • „Tartu ülikooli humanitaarsete akadeemiliste ühinguga on astutud sidemeisse, on valmistatud lähema koostöö kava ja tehtud vastav leping nende akad. ühingute vahel."

1929

09.02 JK. Otsustatakse esitada Oskar Kallas auliikmeks valimiseks aastakoosolekule. EKS-ile teatatakse ES-i volituste lõppemisest sõnaraamatukomisjonis.
13.02 JK. Eesti Jalgpalli Liidu palve põhikirjaprojekti redigeerida vahendatakse K. Mihklale.
17.02 **Korraline peakoosolek.** Kuulutatakse välja 1929. a auhinnatöö „Kirderanna murde üleminek maamurdeks (mingil loomulikult piiratud maa-alal)"; Oskar Kallas valitakse AES-i auliikmeks. E: A. Saareste, Vanemate eestikeelsete trükkteoste uudisleidudest.
28.02 JK. Otsustatakse kirjutada seaduste ja määruste pealkirjad jutumärkideta; Tallinna tervishoiuosakonnale soovitatakse *külgehakkavate haiguste haigemaja* asemel kasutada *nakkushaigemaja*.
07.03 JK. Otsustatakse pikendada murdekogude kindlustusaega, suurendatakse nende kindlustusväärtust (10 000 kroonile); nõustatakse Eesti Hobusekasvatajate Seltsi.
08.03 K. E: J. Mägiste, Etümoloogilisi märkmeid (*õhetama*, *siug*, *oht*, *laat*, *lasn*); A. Saareste, Hilisdiftongide küsimusest eestis.

03.04 Lauri Kettunen valitakse Helsingi ülikooli erakorraliseks läänemeresoome keelte professoriks; TÜ ajaloo esimene välisretsensent on Kettuneni hindama kutsutud Andrus Saareste.

11.04 JK. Otsustatakse anda (koos Akadeemilise Kirjandusühinguga) stipendium Salme Soosaarele eesti keele mälestiste otsimiseks Rootsi arhiivides.

18.04 Julius Mägiste valitakse Tartu ülikooli erakorraliseks läänemeresoome keelte professoriks.

21.04 K. E: A. Nei, *-nt* ekstsessiiv ehk kentütlev kääne; A. Kask, Ülevaade kohanimede fikseerimise toimkonna tööst; A. Saareste, Seltside ja asutiste, kirjanduslikkude organite ja vaimuteoste mitmesõnaliste nimetuste suure ja väikese algustähe reegel.

09.05 JK. Keeleõppestipendium Soome määratakse Eduard Roosile; murde-stipendiaatideks kinnitatakse 24 üliõpilast. J. Mägiste protesteerib passiivsuse vastu murdetoimkonna laiendamisel.

29.09 JK. Moodustatakse toimkond keeleteaduse oskussõnade väljatöötamiseks. Tallinna linnavalitsusel soovitatakse kasutada sõna *tramm* sõna *tram* asemel.

13.10 **Erakorraline peakoosolek.** Muudetakse murdetoimkonna kodukord, toimkonna töö korraldatakse ümber. E: A. Saareste, Ühest vahendist murdeainestikku publitseerida; J. Mägiste, Murdekogumisest Soomes ja meil; O. Kukkur, Ideoloogiliste ja fonoloogiliste murdeainete suhted.

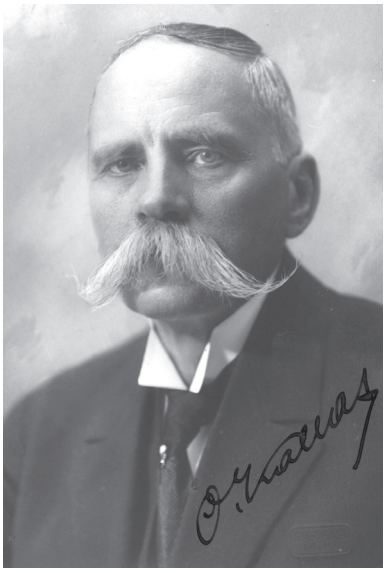

Oskar Kallas (EKM EKLA fotokogu)

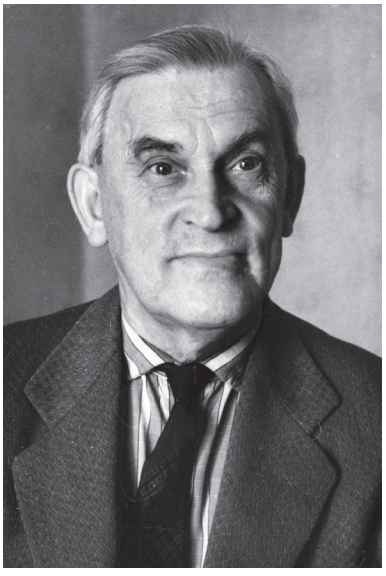

Elmar Elisto (EKM EKLA fotokogu)

30.10 JK. Tehakse põhimõttelised otsused „pooldada keeleatlaste ilmutamist“ ja astuda Akadeemilise Kooperatiivi liikmeks.

10.11 K. E: E. Elisto, *ja* või *ning*; J. V. Veski, Sidesõnade *ja* ja *ning* asjus; J. Mägiste, Hilisemaid vene laenusid soome idamurdeis.

24.11 JK. „Otsustatakse saata ajalehtedele teade, et nad keele ühtlustamiseks korraldaksid keelelist eelkorrektuuri."

24.11 K. Toetatakse juhatuse ettepanekut rakendada ajalehtedes keelelist eelkorrektuuri (kiri ajalehtedele saadetakse 16.12.1929 – seda peetakse eesti keeletoimetamise alguseks). E: V. Tauli, Meie ajalehekeelest.

Veel aastast 1929: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. Mägiste – abiesimees, E. Elisto – sekretär; K. Mihkla, E. Nurm, A. Kask, J. V. Veski. • Keeleteaduse oskussõnade komisjoni valitakse A. Saareste, J. Mägiste, J. Mark, J. V. Veski, V. Kukkur või V. Alttoa. • Ilmuvad W. E. Petersi „Eksperimentaalfoneetika alged" (XVII) ja J. Mägiste „Eestipäraseid isikunimesid" (XVIII). • Ajakirjas EK ilmub AES-i juhatuse juhis „Asutiste, kirjanduslikkude organite ja vaimuteoste mitmesõnaliste nimetuste suure ja väikese algustähe reegel". • EK avaldab „Eesti Kirjanduse Seltsi Keeletoimkonna otsuseid" ja hakkab avaldama A. Saareste üleskutseid keelendite murdeinfo saamiseks. • Jätkuvad pikad läbirääkimised J. Mägistega soome-eesti sõnaraamatu toimetamistingimuste üle. • Auhinnatöö konkurss ebaõnnestub. • Toetatakse ingeri sõnaraamatu lõpetamist ja tavapärase 250 krooniga Liivi Haridusseltsi. • A. Saareste valitakse AES-i esindajaks akadeemiliste seltside ühistoimkonda.

1930

07.02 JK. Otsustatakse vastata Soome-Ugri Seltsile, et „AES näeb meeleldi, kui säärane esimene keeleteadlaste, etnograafide ja folkloristide konverents juba lähemal ajal kokku tuleks".

23.02 **Korraline peakoosolek.** Kuulutatakse välja auhinnatöö „Komparatiivi tunnuse arenemine eestis". E: A. Koort, Keele esidus muude väljendusviisidega võrreldes.

02.03 Ettekandekoosolekuga ja teelauaga üliõpilasmajas tähistatakse seltsi asutamise 10. aastapäeva (avasõnad A. Saarestelt, liivikeelne kõne Ferdinand Linnuselt, lutsikeelne Paulopriit Voolainelt; Kotikielen Seura tervituse L. Kettunenilt loeb ette Martti Niinivaara). E: L. Kettunen, Turu käsikirja soomekeelsetest joontest (ette loeb Gustav Ränk); A. Kask, Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi kümneaastasest tegevusest.

04.03 Vastuseks Raudteeosakonna päringule saadetakse Vabariigi Valitsusele ettepanek fikseerida pealinna nimetus ametlikult kujul *Tallinna* ja kuulutada sellest Riigi Teatajas.
16.03 K. E: J. Mägiste, N.n. asepikendustest (*Ersatzdehnung*).
30.03 K. E: P. Ariste, Sõnavara kogumisest Lätis; A. Saareste, Keskkoolilõpetajate emakeele oskusest.
11.04 JK. Kinnitatakse avanss 17 murdestipendiaadile.
16.04 JK. Keeleõppestipendiumid Soome määratakse Meeta ja Jaan Otsale (2 × 0,5).
31.05 JK. Kaitseväe oskussõnad antakse läbi vaadata J. V. Veskile. Murdekogude säilitamise ruumis keelatakse suitsetamine.
05.10 K. E: A. Saareste, Wanradt-Kõll'i katekismuse keelest.
18.10 JK. Senine üürileping (Lutsu 10) lõpetatakse „otsekohe"; büroo otsustatakse paigutada Lai t 34; murdekogud ja teised materjalid deponeeritakse TÜ eesti ja sugukeelte arhiivi (samal aadressil).
26.10 K. Juhatus saab volitused moodustada kiirkirja komisjon. E: J. Libe, Eesti kiirkirja küsimusest.
02.11 K. E: J. Mägiste, Eesti mõjutusist ida-soome murdeis; O. Loorits, Potermann'ist.
21.11 JK. Nimede-eestistamise toimkonna tegelik asjaajamine otsustatakse üle anda EKS-ile, valitakse komisjon eesti kiirkirja arendamiseks. „Teenija töötasuks määratakse 4 kr. kuus."
23.11 K. E: A. Raun, Sámuel Gyarmathi teosest: *Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicae originis grammatice demonstrata.*
08.12 Tähistatakse Johannes Aaviku 50. sünnipäeva.

Veel aastast 1930: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. Mägiste – abiesimees, E. Elisto – sekretär; E. Roos, E. Nurm, A. Kask, J. V. Veski. • Kiirkirjakomisjoni valitakse A. Kask; V. Tauli, J. Libe, M. Lubi, E. Ahas. • Tartu ülikooli juurde luuakse eesti ja sugukeelte arhiiv. • Ilmuvad A. Kase ja A. Saareste „Lisasõnastik sõnavara küsitlemiseks eesti murretest", A. Saareste „Eesti kirjakeele vanemad mälestised" II (äratõmme). • Seltsi kirjastusladu antakse üle Noor-Eestile. • Toetatakse setu lauluemasid ja ingeri sõnaraamatu lõpetamist; Liivi Haridusseltsi toetatakse tavapärasest väiksemas mahus (100 kr). • Soome üliõpilaskonna raamatukogule saadetakse tasuta kõik AES-i väljaanded. • Osaletakse Tartu kirjandusnädala korraldamisel.

1931

15.02 K. E: P. Ariste, Rootsi mõjust vanimas eesti kirjakeeles; A. Vaigla, Eesti deklinatsioonist.
18.02 JK. Murdearhiiv kindlustatakse 10 000 krooni eest.
08.03 **Korraline peakoosolek.** Seltsi eluaegse liikme maksuks määratakse 20 krooni. E: E. Muuk, Kuivõrd on võimalik käsitleda keeleajalugu keskkoolis? (ette loeb Eduard Roos)
14.03 JK. Telegrammiga tervitatakse Soome Kirjanduse Seltsi selle 100. aastapäeval; juubeliüritusel osalema volitatakse G. Ränk.
03.05 K. E: O. Kukkur, Märkmeid keeleõpinguist Sorbonne'is; A. Saareste, Eesti murrete jagunemisest.
29.05 JK. Otsustatakse vähendada EK tiraaži; keeleõppestipendium Soome määratakse üliõpilasele Kristjan Meikopile.
26.06 Setu lauluema Iriina Luik saadab juhatusele AES-i tegevust tunnustava tänukirja.
19.–22.09 Rahvusvahelisel soome-ugri filoloogide kongressil Helsingis osalevad J. Mark (ettekandega „Eestis tehtavast ja kavatsetud töödest"), A. Saareste, J. Mägiste, A. Oras, V. Ernits.
09.11 JK. Moodustatakse komisjon võõrperekonnanimede kirjutusreeglite redigeerimiseks; kinnitatakse 20 Eesti kohanime lühendid. Tehakse põhimõtteline otsus astuda Indogermanische Gesellschafti liikmeks.
11.11 K. E: A. Saareste, Soome-ugri keeleteadlaste kongressist; P. Ariste, Rootsi häälduse mõjust Lääne-Eesti murretes.
15.11 K. E: A. Saareste, Muljeid 2. rahvusvaheliselt lingvistide kongressilt.
29.11 K. E: J. Mägiste, Eesti ja Soome võrdleva kohanimeuurimise ülesandeist; E. Elisto, Apostroofi tarvitamisest.
21.12 JK. Otsustatakse „Soome-eesti sõnaraamatu" hinnaks määrata 9 krooni ja 75 senti, tasuta eksemplarid saata mh Lauri Kettunenile, Oskar Kallasele, Johannes Kõpule, Johannes Aavikule ja ajakirjandusväljaannetele. J. Mägiste tänab juhatust kannatlikkuse eest sõnaraamatu kirjastamisel.

Veel aastast 1931: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. Mägiste – abiesimees, E. Elisto – sekretär; P. Ariste (välismaale siirdumise järel E. Roos), E. Nurm, A. Kask, J. V. Veski. • Võõrperekonnanimede kirjutamise komisjoni kuuluvad

Aastail 1930–1932 ja 1933–1936 asus AES-i kontor kõrvuti majades Lai 34 ja 36 (Tartu Linnamuuseumi fotoarhiiv)

A. Saareste, J. V. Veski, E. Nurm. • Ilmuvad „Soome-eesti sõnaraamat" (XIX, toim J. Mägiste), „Lisasõnastiku I jätk" (toim A. Saareste ja R. Tomson), G. Ränga, A. Määri ja A. Saareste „Kalandus ja kalastus". • EK avaldab AES-i juhatuse soovituse „Võõra algupäraga perekonnanimede õigekeelsusest". • Kirjandust kingitakse liivlastele ja lutsidele; vahendatakse Piirimaade Kultuurkapitali toetust setu lauluemadele. • Regulaarsesse väljaannete vahetusse astutakse Tallinna linnaarhiivi, EKS-i ja ERM-iga.

1932

21.01 JK. Piirimaade Kultuurkapitalile esitatakse palve korraldada muinasmälestiste ja sõnavara kogumist ning hariduselu Ingerimaal; toetuse vahendamine setu lauluemadele antakse üle Eesti Rahvaluule Arhiivile.

11.02 JK. Otsustatakse Posti Peavalitsusele teatada soovist, et „vabariigi postitemplid oleksid laitmatus eesti keeles". Seltsile tellitakse uus, parandatud tekstiga tempel: *akademiline* asendatud *akadeemilisega.*

14.02 **Korraline peakoosolek.** E: A. Saareste, Kümme aastat eesti rahvakeele uurimist.

06.03 K. E: A. Saareste (kordab oma 14.02 ettekande lõpuosa), Kümme aastat eesti rahvakeele uurimist; O. Kukkur, Uusimaid indo-euroopa laenusoove.

21.03 JK. Otsustatakse juhtida ametiasutuste tähelepanu sellele, et „avalikkudes teadaandeis ja filmides esineks tulevikus ainult riigi keel“ ja et see oleks kõikidel kasutamise juhtudel korrektne.

17.04 K. E: A. Kask, Jakob Hurt keelemehena; E. Kobolt, Mõnest saksa laensõnast eesti keeles.

21.05 JK. Keeleõppestipendium Soome antakse Nikolai Remmelile.

31.05 JK. Murret koguma kinnitatakse 21 stipendiaati ja EK trükiarvuks 400. Ei pooldata tasu küsimist rutiinse keelenõu eest; nõu saanuil otsustatakse soovitada tellida Eesti Keelt.

15.10 JK. Otsustatakse võtta juhatuse otsusega seltsi liikmeks TÜ audoktoreid, kes pole TÜ-d lõpetanud; seltsi võetakse Jüri Uluots ja Eduard Vilde.

23.10 K. E: A. Jürgens, *d*-(*-de-*) ja *i*-mitmusest ning põhi- ja peamuudetest keeleõpetuses; J. Mägiste, Lõuna-eesti verbi personaallõppude uurimisest.

06.11 K. E: A. Tiitsmaa, Kas *Tallinn* või *Tallinna*?

20.11 K. E: E. Kobolt, Saksa laensõnu eesti puusepakeeles.

23.11 JK. Otsustatakse korrata ettepanekut Posti Peavalitsusele: mitte *Tallinn*, vaid *Tallinna*.

07.12 JK. Enamuse häältega otsustatakse seltsi arhiiv ja büroo kolida asukohta vahetanud Eesti Keele Arhiivi juurde Gustav Adolfi t 14.

Veel aastast 1932: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. Mägiste – abiesimees, E. Elisto – sekretär; E. Roos (ajutiselt P. Ariste), E. Nurm, A. Kask, J. V. Veski. • Kultuurkapitalilt taotletakse toetust eesti keeleteaduse bibliograafia koostamiseks (koostöös ÕES-iga). • Ilmuvad: A. Koorti „Keel ja loogika“ (XX), J. Mägiste „Algsoome esimese silbi *eü* eesti keeles ja algsm *öü* küsimus“ (XXI), A. Saareste „Eesti keeleala murdelisest liigendusest“ (XXII), „Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist“ (XXIII) ja mitmed äratrükid. • EK avaldab „Kohanimelühendeid“ koos kommentaariga. • A. Saareste esitab murdeuurimise ajakava. • Jätkuvalt toetatakse liivlasi ja (esimesel poolaastal) setu lauluemasid. • Astutakse väljaannete vahetusse Uppsala ülikooliga. • EK numbreid saadetakse Turu käsikirja avastajale piiskop Jaakko Gummerusele.

1933

09.02 JK. Soovitatakse kasutada sõna *esimees* soost hoolimata (või neutraalset sõna *juhataja*). Otsustatakse esitada peakoosolekule ettepanek muuta põhikirja §32.

15.02 JK. Lahkhelid ES-i juhatuses. E. Nurm, A. Kask, E. Roos, E. Elisto allkirjastavad protokolli: „Kuna 1-tunnisele ootamisele vaatamata esimees ega abiesimees koosolekule ei ilmu, jääb koosolek põhikirja kohaselt pidamata."

05.03 **Korraline peakoosolek.** Põhikirjas suurendatakse juhatuse liikmete arvu ning juhatuse koosoleku kvoorumit. E: A. Saareste, Meie keelelise elu väljavaateist ja sihtjoontest; J. V. Veski, Eesti õigekeelsuse ja õigekeelsusesõnaraamatu põhimõtteid.

19.03 K. E: J. Mägiste, Eesti *-sti* ~ *-ste*, *-ti* ~ *-te*-lõpuliste adverbide ajaloost.

21.03 JK. Otsustatakse kirjaga kohtu- ja siseministeeriumile toetada Nimedeeestistamise toimkonna ettepanekut kaotada võõrapärase nime eestistajatel nimemuutmise tasu. Otsustatakse valida 2 abiesimeest ja 2 abisekretäri.

02.04 K. E: J. Aavik, Ametlikku keelde sobivaid uuendusi.

05.05 JK. Keeleõppestipendiumi Soome saab Friedrich Olup. J. V. Veski otsustatakse esitada erakorralisele peakoosolekule AES-i auliikmeks valimiseks ja pühendada talle EK erinumber.

07.06 Otsustatakse kolida foneetika laboratooriumi ruumidesse Lai t 36 (16.06 saadetakse tulemuslik ruumide saamise palve TÜ valitsusele).

01.10 K. E: A. Saareste, Transkriptsiooni muutmise küsimusi; P. Ariste, Transkriptsiooni muutmise küsimusi; J. Mägiste, Järgsilpide *oi* ja *u* vahelduse küsimusi soomes ja mujal.

04.10 JK. Posti ja Telegraafi Peavalitsusele teatatakse järjekordselt, et eelistatakse nimekuju *Tallinna*.

11.10 JK. Juhatus kinnitab, et „usaldab kogu murdekorralduse töö prof. A. Saareste (murdekogude korraldaja) hooleks"; seltsi propageerijaks ja tegevuse tutvustajaks valitakse H. Rajamaa.

22.10 K. E: J. Ainelo, Praktilisi küsimusi *i*-mitmuse moodustamisel. Auõhtuga tähistatakse J. V. Veski 60. sünnipäeva.

12.11 **Erakorraline peakoosolek.** Johannes Voldemar Veski valitakse AES-i auliikmeks (22.10 kavandatud ja kvoorumi puudumise tõttu ära jäänud valimine on võimalik kuu aega hiljem). E: E. Nurm, Kas tegijanimi

ja teonimi on pöördsõna vormid?; J. Aavik, Mõningaid rektsiooni küsimusi.

22.11 JK. Otsustatakse osaleda 1934. a vaimse kultuuri päevade korraldamisel ja tervitada Soome-Ugri Seltsi selle 50. aastapäeval (L. Kettuneni kaudu).

26.11 K. E: J. Aavik, Mõningaid rektsiooni küsimusi (täiendatult); J. Mägiste, Vastandtähenduseliste sõnade häälikulisest parallelismist.

30.11 Jõustub 05.03 üldkoosoleku otsus AES-i põhikirja paragrahvide 32 ja 35 muutmise kohta.

05.12 JK. Moodustatakse eesti-rootsi ala kohanimede komisjon. Küsimuse peale teatatakse, et *Aare* on poisslapse nimi.

28.12 Eesti Linnade Liidule saadetakse soovitus kasutada *uulitsa* asemel *tänavat*.

23.12 JK. A. Saareste seletuse „olukord on muutunud tülitavaks" alusel arutatakse murdekogude deponeerimislepingu projekti.

Veel aastast 1933: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. Mägiste, J. V. Veski – abiesimehed, E. Elisto – sekretär; H. Rajamaa, G. Must (sügissemestril P. Ariste), P. Arumaa. • Rootsi-ala kohanimede komisjoni kuuluvad J. V. Veski, E. Elisto, P. Ariste. • Ülikool nimetab Eesti ja Sugukeelte Arhiivi ümber Eesti Keele Arhiiviks. • Ilmuvad J. Mägiste „Kõhklevaid mõtteid läänemere-soome laensõnadeuurimise puhul" (XXIV), E. Kobolti „Produktiivne saksa laensõna eesti keeles: Eesti *roov*'i ja selle tuletiste etümoloogia ja semasioloogia" (XXV). • Annetatakse setu lugemikke ja evangeeliumeid, jätkatakse liivlaste toetamist. • Astutakse väljaannete vahetusse ühendusega Suomalaisuuden Liitto selle hõimurahvaste osakonna ettepanekul.

1934

10.01 JK. Murdekogude deponeerimise leping võetakse A. Saareste vastuseisule vaatamata vastu, viimane „loobub kõigist ameteist, mis tal olnud AES-s, kuna koosne edasitöötamine on võimatu". Fenno-Ugria Asutusele selgitatakse AES-i suhtumist võõrkeeleõppesse: algkoolides – otstarbetu, keskkoolides – inglise ja prantsuse (esimesed võõrkeeled), inglise, prantsuse, saksa – teised), kutsekoolides – 1 võõrkeel vabatahtlik; soome keelt soovitatakse õpetada koos emakeelega. Võetakse vastu vaimse kultuuri päevadest osavõtu kava (ettekanded, raadiokõne, artiklid ajakirjanduses, näitus Tallinnas ja Tartus).

13.01 JK. J. V. Veski palutakse esimehe asetäitjaks; juhatuseliikmete H. Rajamaa, J. Mägiste, J. V. Veski, A. Kase, E. Elisto, P. Ariste ja P. Arumaa allkirjadega protokolli järgi tehakse A. Saareste ja J. Mägiste konflikti lahendamine ülesandeks Veskile.

15.01 Fenno-Ugria Asutusele esitatud seisukohad võõrkeelteõppe kohta saadetakse ka haridus- ja sotsiaalministeeriumile.

25.01 JK. Moodustatakse raamatuaasta komisjon.

28.01 JK. J. V. Veski teatab konflikti lahenemisest; E. Nurm tänab juhatuse nimel Saarestet ümbermõtlemise ja Veskit eduka lepitustegevuse eest.

11.02 **Korraline peakoosolek.** Kinnitatakse murdekogude Eesti Keele Arhiivi deponeerimise lepingu kompromissversioon (EKA juhataja A. Saareste siiski vastu). Emil Nestor Setälä valitakse seltsi auliikmeks. Juhatuse valimised lükatakse edasi (eelnevalt on A. Saareste AES-i ja EKA huvide konflikti tõttu keeldunud kandideerimast seltsi ametitesse). E: A. Saareste, Tallinna praegune nimetus rahva- ja kirjakeeles.

15.02 JK. A. Saareste teatab kirjalikult lahkumisest „kõigist AES-i ameteist", aastakoosolekuni valitakse juhatuse esimehe kt-ks J. Mägiste.

11.03 **Erakorraline peakoosolek.** Toimuvad valimised, AES-i juhatuse esimeheks valitakse J. Mägiste. E: K. Mihkla, Eesti kirjanikkude nimedest; J. Mägiste, Eesti kreevinite keelelistest suhetest.

13.03 Ajalehes Vaba Maa ilmub artikkel „Prof. A. Saareste lülitati Emakeele Seltsist välja".

15.03 JK. Juhatuse ametite jaotamisel otsustatakse, et „Hra. õp. A. Kask jääb ühtlasi propaganda päälikuks".

Julius Mägiste

27.03 JK. Toetatakse õppestipendiumide asutamist Eesti teadlastele Balti Instituudi juures; tehakse ettepanek Piirimaade Kultuurkapitalile osta „Seto lugemikku" Setumaal levitamiseks. Moodustatakse komisjon setu venekeelsete külanimede eestistamiseks. Otsustatakse saata põhjalik vastus Vaba Maa 13.03.1934 artiklile.

29.03 J. Mägiste ja E. Elisto saadavad Vaba Maa toimetusele oma nägemuse toimunu kohta ja väljendavad lootust, et koostöö Saarestega jätkub.

29.04 K. E: H. Rajamaa, Nõukogude-Venemaal ilmunud eesti keeleõpetusi; J. Mägiste, Ühest vadja deklinatsiooniõpetuse katsest.

07.05 JK. Moodustatakse murdetekstide väljaandmise toimkond. Keeleõppestipendium Soome määratakse Juhan Käosaarele.

17.09 JK. Võetakse teatavaks valitsuse soovitus kaaluda ühiskoosolekul ajakirjade Eesti Kirjandus, Ajalooline Ajakiri ja Eesti Keel ühendamist; EK seisukoha kujundamine jäetakse toimetuse hooleks.

30.09 K. E: J. Mägiste, Laenusufiksitest lmsm. keelis.

01.10 JK. Kiidetakse heaks toimetuste ühiskoosoleku eitav otsus ajakirjade ühendamisettepaneku kohta**.** Kiidetakse heaks ettepanekud rahvusliku propaganda nõukogus arutamiseks: „ühekeelselt eestikeelne" avalik info, vajadus nimede eestistamise järele, soovitus „et ei lubataks nõuda ärides jne. n.n. kolme kohalikku keelt, kuna on olemas ainult üks kohalik keel: eesti keel."

29.10 JK. Siseministrile tehakse ettepanek koostada perekonna- ja eesnimede kartoteeknimestik.

04.11 K. E: V. Ernits, Soome-ugrilised ained II-l slaavi filoloogide kongressil Varssavis; J. Ainelo, AES-i lähemad ülesanded nimede eestistamisel.

06.11 Rakvere-Paide rahukogule teatatakse, et Aleksander Angere on Eestile lojaalne, on saanud AES-i vahendusel 1924–1931 Piirimaade Kultuurkapitali stipendiumi TÜ-s õppimiseks ja koostanud seltsile käsikirjalise eesti-ingeri sõnaraamatu.

12.11 JK. Riiklikule kohanimede komisjonile antakse üle uuele Setumaa kaardile kantavad nimed. Otsustatakse 1932. ja 1933. a võõrapärase nimega ES-i liikmeks olnuid paluda muuta oma nimi, uutel liikmetel teha seda seltsi astumise käigus.

19.11 JK. Murdekogude Eesti Keele Arhiivi (EKA) deponeerimise lepingust kustutatakse vaidlusalune punkt (II. §2).

25.11 **Erakorraline peakoosolek.** Kiidetakse heaks muudatus murdekogude deponeerimislepingus; kogud kindlustatakse. E: P. Ariste, Reigi kohta; M. Lubi, Kas *paljuid* peab just olema viga? Vähendagem keelest *s*-e!

Veel aastast 1934: • Juhatus: J. Mägiste – esimees; J. V. Veski, A. Kask – abiesimehed, E. Elisto – sekretär; H. Rajamaa, P. Ariste, E. Nurm, H. Jänes, L. Tohver (juhatusse valitud P. Arumaa ja teda asendanud F. Linnuse lahkumise järel kutsutakse juhatusse L. Tohver). • Raamatuaasta komisjoni kuuluvad A. Saareste, J. Mägiste ja E. Nurm; Setumaa venekeelsete külanimede eestistamiskomisjoni J. V. Veski,

A. Kask, J. Mägiste ning murdetekstide väljaandmiskomisjoni J. Mägiste, P. Ariste, A. Kask, A. Saareste, M. Toomse. • Toetused seltsile vähenevad. • Sõlmitakse murdekogude deponeerimisleping AES-i ja EKA vahel, murdekogud kindlustatakse. • Ilmub P. Ariste „Eesti sulghäälikud *k*, *p*, *t* ja *g*, *b*, *d*". • Töötavad ajutised komisjonid postiasutuste nimede redigeerimiseks, vene eesnimede translitereerimiseks, perekonnanimede ortograafia parandamiseks. • Jätkatakse liivlaste toetamist. • Astutakse väljaannete vahetusse Ühistegeliste Uudiste ja Studia Fennica toimetustega. • Riigivanemale saadetakse EK 1933 numbrid.

1935

04.02 JK. Nimede muutmise peatoimkonnalt taotletakse muutmistaotluste saatmist AES-ile. Otsustatakse astuda vahetussuhtesse Leningradi eestikeelse ajalehe Edasi toimetusega (Eesti Keele aastakäikude vastu soovitakse Venemaal ilmunud eestikeelset koolikirjandust).

10.02 K. E: P. Ariste, Huulte võnkehäälik eesti keeles; J. Mägiste, Etümoloogilisi arutlusi (kassi nimetusi lmsm. keelis ja nende laenumisvõimalusi).

25.02 JK. Otsustatakse välja anda EK erinumber (Lauri Kettunen 50).

03.03 **Korraline peakoosolek.** Juhatusel soovitatakse teha siseministeeriumile nimede eestistamist soodustavaid ettepanekuid. Juhatuse esimeheks ja murdetoimkonna juhatajaks valitakse A. Saareste. E: J. Mägiste, Kas on soome kirjakeele isa M. Agricola keeles eesti keele laenelemente?

08.03 JK. Asutatakse õigekeelsuse komisjon eesnimedevalimiku käsikirja redigeerimiseks ja majanduskomisjon. Kinnitatakse soovi seltsi osalemiseks Rahvakultuuri ja Rahvahariduse Nõukogu töös.

15.03 JK. Seltsi esindajaiks ülalnimetatud nõukokku valitakse A. Saareste ja J. Mägiste (asetäitja).

31.03 K. E: P. Palmeos, Üliõpilaste erikeelest; P. Ariste, Keelendi indirektsest kirjapanemisest.

04.04 JK. Ei pooldata eesnimede võtmist perekonnanimedeks.

05.05 K. E: B. Kálmán (Debrecen), Keeleuuendus Ungaris.

21.05 JK. AES-i ametnikke, stipendiaate ja liikmekandidaate kohustatakse oma nime eestistama, senistele liikmetele esitatakse eestistamisüleskutse. Keeleõppestipendiumi Soome saab Feliks Oinas.

23.09 JK. Toetatakse EKS-i algatust püstitada mälestussammas Jaan Jõgeverile, soovitatakse moodustada organisatsioonidevaheline komisjon korjanduse korraldamiseks. Siseministeeriumil soovitatakse mitte lubada uuteks perekonnanimedeks võtta verbivorme.

04.11 Murdetoimkonna töös kutsutakse J. Mägiste ettepanekul osalema haridusministeeriumi esindaja; Tallinna linnavalitsusele teatatakse, et pole midagi *majahoidja* vastu, aga sobib ka *kojamees.*

06.10 K. E: J. Mägiste, Prof. dr. Lauri Kettunen 50-ndal aastatekünnisel; E. Nurm, Ortofoonilisi küsimusi.

27.10 K. E: M. Toomse, Singulari partitiivi *-ta*, *-ɒa* eestis; V. Niilus, Uuemaid andmeid leivu rahva kohta.

17.11 K. J. V. Veski peab vajalikuks „korraldada keeleaasta keeleliste normide ühtlustamiseks ja määrastamiseks". E: S. Raatma, Tartu kesklinna tänavasiltide keelest.

13.12 JK. Otsustatakse teha vahetusettepanek NSVL-i kirjastusele Külvaja ja ajakirjale Sovetskoje jazõkoznanije. HM-ile saadetakse selle palvel kahe semestri tegevusaruanded.

Veel aastast 1935: • Juhatus: A. Saareste (pärast Saareste Ungarisse lahkumist aasta keskel esimehe kt-ks J. Mägiste) – esimees; J. Mägiste, J. V. Veski – abiesimehed, P. Ariste – sekretär; E. Elisto, F. Oinas (hiljem R. Aegna), H. Rajamaa, L. Tohver, A. Kask. • Õigekeelsuse komisjoni kuuluvad J. V. Veski, A. Kask, E. Elisto. • Riigivanema dekreediga asutatakse Rahvakultuuri ja Rahvahariduse Nõukogu. • Ilmub „Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid" (XXVII, toim J. Mägiste, E. Elisto). • EK avaldab Lauri Kettunenile pühendatud erinumbri (nr 4–6).

1936

13.01 JK. Tähenduses *põetaja*, *sanitar* soovitatakse kasutada sõna *hoidleja*.

27.01 JK. Teatatakse hr. Kiirheiding'ule, et tema nimi on eestipärane.

09.02 K. E: J. Mägiste, Märkmeid *saama*-futuurist; A. Kask, Märkmeid eesti predikatiivi kohta.

01.03 **Korraline peakoosolek.** J. Mägiste vastuseisust hoolimata valitakse ta ES-i juhatuse esimeheks. EK peatoimetajaks valitakse J. V. Veski. A. Kask soovitab korraldada keelepropaganda-aasta. E: P. Ariste, Eesti keelt rootsiaegsete kohtute protokollidest.

03.03 JK. Lükatakse tagasi J. Mägiste taotlus tühistada tema esimeheks valimine; lükatakse tagasi ka eestistamata nimedega inimeste seltsi astumise avaldused. Toetatakse liivi alglugemiku koostamist ja väljaandmist.

30.03 JK. Võetakse teadmiseks haridusministeeriumi osakonnadirektori Karl Kaljo lubadus osaleda murdetoimkonna töös ja sellele kaasa aidata.

26.04 K. E: J. Györke (Tartu), *Leema*-verbist eesti ja läänemere-soome keeltes.

01.05 JK. Otsustatakse ja teatatakse haridusministeeriumile, et „eesti keele alfabeedis praegu maksva tähtede järjekorra muutmiseks pole küllaldaselt kaaluvaid põhjusi“ (lükates tagasi HM-i soovi seda muuta); ei soovitata (J. Mägiste eriarvamusel olles) J. Aaviku „Eesti keele õpikut“ kasutada õpperaamatuna, kuigi tunnustatakse tema elutööna.

05.06 JK. Lükatakse tagasi K. Leetbergi ettepanekud võõr- ja omakohanimede kirjutamiseks (nt *Sveits*, *Kiina*, *Eroopa*, *Villandi*). Keeleõppestipendium Soome määratakse Helga Reitsnikule.

01.10 K. E: Ö. Beke (Budapest), Soome-ugri keelte uurimisest Ungaris Vene sõjavangide seas Maailmasõja päevil.

03.10 JK. Otsustatakse alates 1937. aastast EK-s avaldama hakata tähtsamate artiklite inglis- või prantsuskeelseid resümeesid. Ühinetakse nimede eestistamist toetava märgukirjaga riigivanemale.

04.10 **Erakorraline peakoosolek.** AES-i juhatuse esimeheks valitakse (pärast A. Saareste Ungarist naasmist ja J. Mägiste tagasiastumist) A. Saareste. Volitatakse juhatust valmistama ette teadussekretäri ametikoha loomine alates 01.01.1937. E: A. Saareste, IV rahvusvahelise lingvistide kongressi tööst.

15.11 K. E: L. Posti (Tartu/Helsingi), Mõningaist mõõdu väljendamiseks tarvitatavaist läänemere-soome vormidest; J. Mägiste, *Siirdama*-verbi hõimkonnast.

19.12 JK. Otsustatakse välja kuulutada konkurss seltsi teadussekretäri kohale (teadaandega ülikooli peahoone vitriinis) ja taotleda riigivanemalt autasu teenekale murdekogujale Salme Tanningule. Toetatakse 30 krooniga E. N. Setälä ausamba püstitamist, otsustatakse esineda tervitusega eesti keele õpetajate kongressil ja osaleda näitusel.

29.–30.12 Eesti keele õpetajate kongress Tallinnas.

31.12 Nõustatakse Sõjaministeeriumi Hobusekasvanduse ülemat hobusenimede asjus (kiri nr 528).

Veel aastast 1936: • Juhatus: J. Mägiste (kevadsemestril), A. Saareste (sügissemestril) – esimees; A. Saareste (kevadsemestril), J. Mägiste (sügissemestril), J. V. Veski – abiesimehed, E. Elisto – sekretär; R. Aegna, M. Toomse, E. Nurm, H. Rajamaa (pärast P. Ariste kohest lahkumist juhatusest). • Seltsi kontor kolitakse EKA ruumidesse Rüütli t 24. • Püstitatakse küsimus keeleekspertide töö väärtustamatusest riigi poolt. • Ilmuvad „Eestipäraseid eesnimesid" (XXVIII, toim J. Mägiste), J. Mägiste, „Eesti *saama*-futuuri algupärast ja tarvitamiskõlblikkusest. Lisandeid läänemere-soome perifrastiliste futuurikujundite ajaloole" (XXIX). • EK erinumber (Lauri Kettunen 50) saadetakse ajalehtedele Uusi Suomi, Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat.

1937

01.01 Luuakse AES-i teadusliku sekretäri ametikoht.
15.01 JK. Teaduslikuks sekretäriks valitakse Alo Raun.
01.02 Alo Raun asub teadusliku sekretäri kohale.
02.02 JK. Põhimõtteliselt võetakse vastu teadussekretäri kodukord. Teatrinimena pooldatakse sõnakuju *Estoonia*.
07.02 K. E: S. Tanning, Murdeuurimistöö muljeid ja kogemusi; P. Ariste, *ahikotus*, Ojamaa ~ Ojumaa.
10.02 JK. Otsustatakse lähetada juhatuse esimees ja abiesimees riigivanema juurde ja haridusministeeriumi selgitama seltsi eelarvevajadusi.
06.03 JK. Otsustatakse esitada üldkoosolekule auliikmeks valimiseks Johannes Aavik ja Eemil Aukusti Tunkelo.
11.03 JK. Otsustatakse saata kirjad prof J. Uluotsale (19.03) ja Rahvuskogu juhatusele (22.03) põhjendamaks Eesti riigipea nimetusena *riigivanemat*. Võetakse teadmiseks Fenno-Ugria hõimubüroo seisukoht eesti ja soome keele lähendamise suhtes.
14.03 **Korraline peakoosolek.** Muudetakse juhatuse ja kinnitatakse teadusliku sekretäri kodukord. Juhatuse esimeheks valitakse A. Saareste. E: J. Mägiste, Läänemere-soome keeltesse laenatud indo-euroopa verbiprefiksid.
20.03 JK. Moodustatakse komisjon rahvaesinduse ja -kodade nimetuste leidmiseks.
18.04 **Erakorraline peakoosolek.** Auliikmeteks valitakse J. Aavik ja E. A. Tunkelo. E: A. Saareste, Ettepanekuid E. Muugi „Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu" puhul.

Seltsi asukoht Laia ja Rüütli tänava nurgal aastail 1936–1944 (Rüütli 24, praegune Lai 29). Maja koos seltsi varaga hävis augustis 1944 (Juhan Valge foto)

08.05 JK. Murdekogumise avanss määratakse 24 stipendiaadile.

20.05 J. Mägiste esitab murdetoimkonna koosolekul oma murdeuurimiskava ettepanekud, millest enamikku arvestatakse.

04.06 JK. Keeleõppestipendiumi Soome saab Valter Niilus.

18.09 JK. Murdekogusid korraldama ja avaldamist ette valmistama määratakse M. Toomse (perioodiks 1.10.37–1.04.38).

10.10 K. A. Saareste teatab riigihoidja rahalisel toel algavast murdekogumise lõpuleviimisest. E: V. Niilus, H. Ojansuu eesti murdekogudest; P. Ariste, Häälekongress Pariisis.

07.11 **Erakorraline peakoosolek.** Juhatusse valitakse Elmar Muuk. Arutletakse uute evangeeliumitõlgete keele üle.

13.11 JK. A. Saareste ja A. Raun lähetatakse Soome sealse murdekogumistööga tutvuma; A. Raun saab lisaülesandeks kopeerida H. Ojansuu kogutud Kraasna murde ainestik.

28.11 K. E: A. Raid, Poola keeleatlasest; M. Toomse, Analoogilistest passiivivormidest eesti murdeis.

Veel aastast 1937: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. V. Veski, J. Mägiste (kevadsemestril), E. Muuk (sügissemestril) – abiesimehed; E. Elisto – sekretär; H. Reitsnik, M. Toomse (sügisest K. Must), A. Kask, R. Toona, V. Niilus. • Asemike arv tõuseb pärast 07.11 valimisi kuuele. • Ilmuvad R. Nurkse „Adjektiiv-atribuudi kongruentsist eesti keeles" (XXX), V. Niiluse „Valimik leivu murdetekste" (XXXI), J. Mägiste „Laenatud indo-euroopa verbiprefikseist läänemere-soome keelis" (XXXII). • Ajakirjas EK hakatakse avaldama artiklite võõrkeelseid resümeesid, numbrite arvu suurendatakse 6-lt 8-le. • Alustatakse viieaastast hoogtööd murdeuurimistöö lõpetamiseks.

1938

27.01 Hella Keem esitab avalduse osavõtuks murdeuurimistööst.
28.01 Asutatakse Eesti Teaduste Akadeemia (ETA).
12.02 JK. Üldkoosolekule otsustatakse esitada AES-i auliikmeks valimiseks A. Kannisto, J. Szinnyei, J. K. Qvigstad ja K. Nielsen. Otsustatakse osta Heikki Ojansuu Kraasna materjalid; riigihoidja juurde lähetatakse A. Saareste ja J. V. Veski.
20.02 **Korraline peakoosolek.** Kuulutatakse välja Eesti Vabariigi 20. aastapäevale pühendatud auhinnatöö „Saaremaa kohanimed, nende tüpoloogia ja relatiivne kronoloogia". Auliikmete valimine lükatakse kvoorumi puudumisel edasi. E: A. Saareste, Eesti keele mitmest palgest.
13.03 **Erakorraline peakoosolek.** Auliikmeteks valitakse Artturi Kannisto, József Szinnyei, Just Knud Qvigstad ja Konrad Nielsen. E: R. Nurkse, Konstruktiivsetest ja destruktiivsetest keelevigadest.
03.04 K. E: M. Toomse, Murdekogude märksõnade küsimusest; P. Ariste, Eesti murdekõne jäädvustamisest (demonstratsioonidega).
09.05 JK. Keeleõppestipendium Soome määratakse Aleksander Siitamile.
17.05 Kultuurkapitali nõukogu seab teadusseltside toetussummade väljamaksmise tingimuseks seltside registreerimise ETA juures.
23.05 HM-i osakonnadirektor Juhan Vasar saadab ETA-le edasi ES-i juhatuse teadmata koostatud ja allkirjata märgukirja murdeuurimise olukorra kohta.
24.05 TÜ valitsus soovitab AES-il registreeruda ETA juures (kiri nr 257).
21.06 HM-i teaduse ja kunstide osakond nõuab AES-i registreerimist ETA juurde (kiri nr 237).

27.09 JK. Otsustatakse alustada läbirääkimisi ES-i ümberregistreerimise üle TÜ rektori ja prorektoriga ning astuda Société de Linguistique de Paris liikmeks. M. Toomse võetakse 3 kuuks tööle murdekogude korraldajana; A. Raun vabastatakse Turu ülikooli eesti keele lektorina töötamise ajaks 1.10–1.12 teadusliku sekretäri kohustustest.

16.10 K. E: A. Saareste, „Agenda Parva" keelest; V. Niilus, Muljeid filoloogiast Pariisis.

22.10 JK. Moodustatakse komisjon v/w-küsimuse lahendamiseks. Presidendilt taotletakse toetust murdekogumiseks.

12.11 JK. Seoses haridusministeeriumi kaudu ETA-sse jõudnud allkirjata materjalidega moodustatakse komisjon „ühe AES-i vastu sihitud kahjuliku talitusviisi selgitamiseks ning süüdlase kindlakstegemiseks".

13.11 K. E: J. Mägiste, Ühest haruldasest eesti vokaali sisekaost; E. Põldre, Progressi küsimusest keeles Tõstamaa murde valgustusel.

26.11 JK. Arutatakse ülevaadet 12.11 moodustatud komisjoni tööst. HM-i informeerimist M. Toomse poolt juhatuse teadmata peetakse „lubamatuks ning sündmatuks" ja nõutakse vabandamist. Konflikti tagapõhjaks on eriarvamused murdekogumise metoodikas ning mõistelise sõnaraamatu materjali kogumise ja tavapärase murdekogumise vastandamine, samuti isiklikud vastuolud. Võetakse teadmiseks, et Toomse on lahkunud murdekogude korraldaja kohalt; asemele määratakse Valter Niilus ja Armin Kukk.

04.12 K. E: A. Sang, Murdeuurijana Lutsimaal.

Veel aastast 1938: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. V. Veski, E. Muuk (kevadsemestril), J. Mägiste (sügissemestril) – abiesimehed; E. Elisto – sekretär; H. Reitsnik, H. Rajamaa (hiljem K. Must), A. Kask, R. Toona, J. Mägiste (sügisest A. Laan). • v/w-komisjoni kuuluvad J. V. Veski, A. Saareste, E. Elisto. • 12. novembri komisjoni kuuluvad A. Saareste, J. Mägiste, J. V. Veski, A. Kask, J. Ainelo. • „Ühingute ja nende liitude seaduse" alusel hakkab Teaduste Akadeemia nõudma teadusseltside enda juurde registreerimist ja juriidilise isiku staatusest loobumist. • 2/3 murdeuurimistoetusest jääb saamata; olukorra lahendamiseks esitatakse HM-ile ja TÜ-le ülikooli juures asuva murdeuurimise sihtasutuse Eesti Keele Arhiiv kava. • AES-i tööd häirib M. Toomsega seotud infoleke. • Ilmuvad E. Põldre „Intonatsiooni, kvantiteedi ja dünaamilise rõhu suhteist eesti keeles" (XXXIII), M. Toomse „Ida-Vaivara murdest. Du dialecte de Vaivara de l'est" (XXXIV), A. Rauna „Õpetatud Eesti Seltsi 100-aastasest tööst keeleteaduse alal"

(XXXV), A. Saareste „Eesti keele mitmest palgest“ (XXXVI), A. Kase „J. V. Veski ja eesti oskussõnastikud“ (XXXVII), M. Toomse „Eesti *se*-, *ske*-, *kse*-verbide konsonantse liitumise esindusest“ (XXXVIII). • Akadeemilise Kooperatiivi kirjastusel ilmub V. Tauli „Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid“ (ebaõige järjekorranumbriga XVII). • Ajakiri EK avaldab Johannes Voldemar Veskile ja Oskar Kallasele pühendatud erinumbrid (1938, nr 3–5, 7–8). • Ajakirja EK vahetatakse ajakirjaga Onze Taaltuin (Holland).

1939

09.01 JK. Võetakse vastu kutse Soome rahvuslike teaduste uurijate konverentsile Helsingis. Jätkub M. Toomse infokirjaga tekitatud olukorra konfliktne arutelu.

21.01 Palutakse juhtnööre ja taotletakse kohtumist prof J. Uluotsaga, kes „on enda peale võtnud ettepanekute tegemise teaduslike seltside Akadeemia alla registreerimise asjus“ (kiri nr 56).

07.02 JK. Nõustutakse põhimõtteliselt TA alluvusse minekuga ja otsustatakse esitada selline ettepanek kaalumiseks üldkoosolekule.

19.02 JK. Otsustatakse esitada üldkoosolekule juriidilise isiku staatuse kaotust sisaldavad põhikirja muutmise ettepanekud (võimatuse puhuks vältida TA alluvusse siirdumist).

19.02 **Korraline peakoosolek.** Juhatust volitatakse loobuma siirdumisest TA alluvusse ja säilitama juriidilise isiku staatus. Võetakse teadmiseks eelarvekava (planeeritud tulude 17 830 kroonist on 16 400 saamine küsitav). E: A. Raun, Eesti ja soome keele vastastikustest suhetest.

19.02 JK. Otsustatakse saata A. Saareste ja J. V. Veski haridusministri juurde AES-i „iseseisvaks jäämise põhjusi ja võimalusi selgitama“ ning taotlema 1939. a murdekogumistoetuse saamist.

25.02 A. Saareste ja J. V. Veski kokku lepitud kohtumine haridusministriga jääb ära (kohtutakse osakonnajuhataja J. Vasaraga); kohtutakse AES-i toetajaliikme J. Laidoneriga, kes lubab seltsi rahastusvõimalusi selgitada.

27.02 Haridusministrile põhjendatakse üldkoosoleku otsust AES-i jätkamiseks juriidilise isikuna; palutakse selgitust TA alluvusse siirdumise kohustuslikkuse kohta ja 1938/39. a toetuse täielikku väljamaksmist (kiri nr 175).

04.03 JK. Võetakse teatavaks haridusministri seisukoht: otsest sundi TA alluvusse siirdumiseks polevat. Otsustatakse esitada auliikmekandidaatideks K. Päts, J. Laidoner, M. Rapola, Y. H. Toivonen.

15.03 JK. Loobutakse üldkoosolekule TA alluvusse siirdumise ettepaneku tegemisest; HM-i kirja nr 237 (8.03.1939: toetuse saamine on küsitav) kohta otsustatakse pärida aru teaduse ja kunstide osakonnalt (ärakiri Vabariigi Presidendile).

19.03 **Erakorraline peakoosolek.** Otsustatakse, et selts jätkab tegevust „iseseisva teadusliku asutisena ja juriidilise isikuna" lähedases koostöös Eesti Teaduste Akadeemiaga. Auliikmeteks valitakse Konstantin Päts, Johan Laidoner, Martti Rapola, Yrjö Heikki Toivonen. E: E. Koit, Saaremaa murde sugemeid Joh. Aaviku keele-arendustegevuses.

03.04 JK. Arutatakse A. Saareste ja J. V. Veski kohtumiste tulemusi K. Pätsi („Härra President arvanud, et kõik küsimused peaksid lahenema AES-ile soovitavas suunas."), haridusministri kt Viktor Pätsi („… teaduslikud seltsid olevat selleks Teaduste Akadeemia alla viidud, et T. Akadeemia autoriteeti tõsta.") ning teaduse ja kunstide osakonna direktori Juhan Vasaraga (… summasid ei saa TA kaudu seltsile anda – pole reegleid) – info on vastuoluline ning mitte väga lootusrikas. Otsustatakse pärida aru HM-ilt ja pöörduda abipalvega üldsuse poole. Keeleküsimustele vastamiseks moodustatakse keelekomisjon (J. V. Veski, E. Elisto, M. Lubi). Peetakse vajalikuks kaasata emakeeleõpetajaid rohkem seltsi töösse.

05.04 M. Toomse teatab kirjalikult oma lahkumisest AES-ist.

Konstantin Päts valiti AES-i auliikmeks 1939 (EKM EKLA fotokogu)

Johan Laidoner, AES-i auliige aastast 1939 (EKM EKLA fotokogu)

17.04 JK. Võetakse teadmiseks, et murdekogumistoetust on palutud 42 asutuselt ja ettevõttelt; direktor J. Vasar on teatanud, et riiklike summade saamiseks on otstarbekas luua sihtasutus Eesti Keele Arhiiv. Moodustatakse komisjon (A. Kask, J. V. Veski, A. Raun) sihtasutuse eelprojekti väljatöötamiseks ERM-i eeskujul.

23.04 K. E: P. Ariste, Eesti-rootsi laensõnadest; H. Keem, Põhja-eestilise kirjakeele mõjudest Urvaste Vaabina murdes.

24.04 JK. Võetakse vastu Eesti Keele Arhiivi põhikirja kavand (EKA oleks juriidiline isik, selle nõukogus oleks 1 HM-i, 2 TÜ ja 4 AES-i esindajat; sihtasutuse likvideerimisel lähevad selle varad, st murdekogud AES-ile või TÜ-le; ETA-t pole põhikirjas mainitud) ja saadetakse see seisukohavõtuks ETA-le ja TÜ-le.

01.05 Teadussekretär A. Raun siirdub 5-kuusele puhkusele.

23.05 JK. Teadussekretäri ajutiseks kohusetäitjaks 01.06–30.10 nimetatakse V. Niilus. Soome stipendium määratakse Armin Kukele ja Valter Niilusele.

30.05 Kirjaga nr 385 palutakse ETA-lt abi 1938. a kinni peetud toetussumma (4400 krooni) kättesaamiseks, et „rahvakeele uurimistööd Eestis ei oldaks sunnitud katkestama".

01.–04.06 Helsingis Soome ja Eesti rahvuslike teaduste kongressil esinevad ettekannetega J. Mägiste („Eesti keeleuuendusest") ja A. Saareste („Eesti rahvakeele kogumise lõpuleviimine ja publitseerimine").

06.06 ETA president K. Schlossmann ja sekretär H. Kauri paluvad kirjas HM-i kunsti ja teaduse osakonnale AES-i „soovile vastu tulla summa ulatuses, mis Seltsil tingimata tarvilik murdekogumistöödeks käesoleval suvel".

06.06 Fenno-Ugria Asutus teatab liivi rahvamaja valmimisest 1. juulil ning avamisest 20. augustil ja palub annetust.

19.06 AES teatab Fenno-Ugria Asutusele, et liivi rahvamaja toetamine pole võimalik, „kuna meil on seni saamata igasugune regulaarne toetussumma Haridusministeeriumilt".

19.06 ETA teatab, et HM on 1938. a välja maksmata toetuse 4400 krooni AES-i jaoks üle kandnud, ja palub see vastu võtta.

14.09 JK. HM-il palutakse üle kanda osa 1939. a ja 1940. a murdekogumis-toetustest; võetakse teatavaks A. Rauna lahkumine teadusliku sekretäri kohalt 1.11.1939.

08.10 K. E: J. Mägiste, Kagu-eesti eitavast imperatiivist.

18.10 JK. Otsustatakse palgata murdekorrespondentide võrgu korraldajaks tunnitasuline lisatöötaja.
01.11 JK. Konkursi järel valitakse V. Niilus teadussekretäri kohusetäitjaks; juhatusse kutsutakse Niiluse asemele V. Raud. A. Saareste lähetatakse Tallinna uurima Kultuurkapitalist toetuse kättesaamise võimalusi.
05.11 K. E: V. Niilus, Leivu murde *eda*-lõpulistest adjektiividest; V. Tauli, Keelekorraldus ja norm.
26.11 K. E: A. Saareste, Esimene piiblitõlge ja rahvakeel.
14.12 JK. AES-i korrespondentide poolt 1937/1938. a kogutud materjalid otsustatakse deponeerida EKA-sse.

Veel aastast 1939: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. V. Veski ja A. Kask – abiesimehed; E. Elisto – sekretär; V. Niilus (sügispoolaastal asendab juhatusest teadusliku sekretäri kt-ks lahkunud V. Niilust asemik V. Raud), M. Lubi, R. Toona, A. Kukk, A. Laan. • Tartu Ülikooli Eesti Keele Arhiiv nimetatakse tagasi Eesti ja Sugukeelte Arhiiviks. • Aasta algul annab ETA mõista, et edaspidi on murdekogumistoetused saadavad vaid akadeemia kaudu; toimub pidev kirja- ja suuline mõttevahetus toetuste üle seltsi ning riigiasutuste ja -ametnike vahel; ETA presidendi vahendusel õnnestub kätte saada 1938. a murdekogumistoetus. • Ilmuvad Õ. Sõsteri „Teise silbi poolpikk vokaal eesti ühiskeeles“ (XXXIX); E. Nurme „Ülevaade 1056 keskkoolilõpetaja õigekirja ning õigekeelsuse tasemest“ (XL); J. Mägiste „Läänemere- ja volga-soome keelte võrdluste alalt“ (XLI). • A. Saareste ja M. Toomse vaidlevad ajakirjas Varamu murdekogumise üle. • H. Keem käivitab A. Rauna esmaürituse järel murdekorrespondentide võrgu tegevuse, algavad murdekogumisvõistlused. • Toetatakse uut rahvusvahelist ajakirja Acta Linguistica.

1940

17.01 JK. Nõustutakse ettepanekuga vahetada soome-ugri filoloogia teemalisi väljaandeid Vene Teaduste Akadeemiaga. Ülikooli valitsuselt taotletakse uusi ruume, mh „pommikindla varjendiga kogude säilitamiseks“.
18.02 K. E: A. Saareste, Sõna *rätsep* etümoloogiast; P. Ariste, G. Mülleri keelest.
06.03 JK. Sihtasutuse Raamatufond palvel otsustatakse saata Venemaal korraldatava näituse jaoks AES-i toimetised XVI ja XIX.

10.03 **Korraline peakoosolek.** Seltsi 20. aastapäeva puhul saadetakse tervitustelegramm L. Kettunenile. Juhatuse esimeheks valitakse A. Saareste. E: A. Kask, Ülevaade AES-i kahekümneaastasest tegevusest.

01.04 ETA humanitaarteaduste sektsioon otsustab luua Eesti Murdeuurimise Instituudi (EMI).

03.04 JK. A. Saarestet koos J. V. Veski ja A. Kasega volitatakse „kiireloomulistes küsimustes" tegutsema seltsi sõltumatuse ja majanduslike huvide kaitseks; murdekogude deponeerimislepingusse lisatakse edasi-deponeerimist takistav punkt.

14.04 K. E: A. Kukk, Murdesõnaraamatu proovartiklitest; J. V. Veski, Rõhkadverbiaal.

08.05 JK. Fikseeritakse seltsi majandusseis: kohustusi 3030, pangakontol 724 krooni; otsustatakse „Eesti Keele Arhiivi asjus" uuesti pöörduda HM-i, kultuurkapitali nõukogu ja ETA poole. Nimede Eestistamise Liidule teatatakse, et AES osaleb meeleldi kõikides nimede eestistamise üritustes. Piiratakse EK resümeede pikkust, Soome keeleõppestipendium jäetakse välja andmata.

17.05 ETA täiskogu kinnitab EMI loomise.

25.05 EMI juhatajaks määratakse M. Toomse.

29.05 ETA humanitaarsektsioon teeb Edgar Kanti ja Hans Kauri kirjas ettepaneku ETA ja AES-i läbirääkimisteks.

30.05 ETA teatab, et seoses EMI asutamisega akadeemia juures pole põhjust Eesti Keele Arhiivi põhikirjakavandit kaaluda.

01.06 JK. Nõustutakse läbi rääkima ETA humanitaarsektsiooni ja EMI esindajatega nendele selgelt vastuvõetamatute seisukohtadega. Tõdetakse riikliku toetuse saamist murdeatlase koostamiseks (2200 krooni). Teadussekretäri kohusetäitja V. Niilus nimetatakse teaduslikuks sekretäriks.

06.06 ETA (P. Arumaa, E. Kant, M.Toomse, H. Kauri) ja AES-i (A. Saareste, J. V. Veski, A. Kask, V. Niilus) esindajate koosolekul ei jõuta kokkuleppele EMI ja AES-i koostöö koordineerimises; võimaluste otsimiseks moodustatakse komisjon (P. Arumaa, J. V. Veski).

14.06 JK. Lükatakse tagasi EMI kava (kiri nr 3, 8. juunist 1940) murdeuurimistöö kooskõlastamiseks. Otsustatakse välja anda EK erinumber „Johannes Aavik 60".

17.06 Nõukogude väed okupeerivad Eesti.

09.07 JK. Võetakse vastu „Sihtasutuse „Eesti Murdearhiiv“ põhikirja“ kavand, otsustatakse teha HM-ile ettepanek sihtasutus moodustada. Tõdetakse riikliku lisatoetuse saamist HM-ist, lubadust murdekogumistoetuse jätkumiseks ning haridusministri abi Harri Moora soovi, et keeleteadlased 1. novembriks oma lahkhelid ületaksid. Riiklikule Informatsioonikeskusele jäetakse saatmata materjalid ETA ja AES-i vahekordade kohta.

17.07 Likvideeritakse (alates 20.07) Eesti Teaduste Akadeemia ja selle Murdeuurimise Instituut.

27.07 Ajalehtedes Postimees, Päevaleht ja Rahva Hääl ilmub A. Saareste intervjuu murdeuurimistöö senistest rahalistest raskustest ja olukorra paranemislootustest.

20.08 JK. Taotletakse HM-i luba A. Saareste murdeatlase 2. vihiku avaldamiskulude ülekandeks Eesti Kirjanduse Seltsile; AES-ile tellitakse 2 eksemplari.

14.09 JK. Otsustatakse paluda TÜ valitsusel registreerida selts senise põhikirja alusel „uuesti Tartu ülikooli juures nagu see oli kuni a. 1939, mil AES registreeriti vastu tema enda soovi ülikooli alt lahti“. Otsustatakse tellida sõnasedelid 2-aastase kogumistöö tagamiseks.

16.09 A. Saareste ja V. Niilus esitavad tagasiregistreerimispalve TÜ valitsusele (kiri nr 373).

20.09 TÜ valitsus registreerib seltsi uuesti Tartu Ülikooli juurde senise põhikirja alusel.

15.10 JK. Otsustatakse osta J. Mägiste setu murde sõnavara sedelkogu (11 000 sedelit) kopeerimisõigus.

20.10 K. A. Saareste teatab AES-i registreerimisest Sisekomissariaadi juurest ülikooli juurde ja paranenud rahastusolukorrast. E: K. Kure, Keeleteadusest Nõukogude Sotsialistlikkude Vabariikide Liidus.

25.10 Võimud natsionaliseerivad AES-i Kirjastuse. Natsionaliseerimise kuulutamise akt: „Akadeemilise Emakeele Seltsi Kirjastus, asukoht Tartus, Rüütli (21. juuni) tn 24 on natsionaliseeritud arvates 25. oktoobrist 1940. /Saareste, Niilus – allkirjad/“.

12.11 Seltsilt võetakse üle kirjastuslaos olevad raamatud.

21.11 JK. Tunnitasulised töötajad (kogudekorraldaja, korrespondentvõrgu korraldaja, kogudekorraldaja abijõud) võetakse tööle koosseisulistena. Otsustatakse algatada arutelu eesti kirjakeele sagedussõnastiku koostamise üle.

24.11 K. E: J. Mägiste, Jätk läänemere-soome ja volga-soome sõnaseletustele.
15.12 K. Tähistatakse Johannes Aaviku 60. sünnipäeva. E: J. V. Veski, Muutkondadest eesti keeleõpetuses; A. Saareste, Ainsuse illatiiv kolmesilbilistel tüvedel.
26.12 A. Saareste nimetatakse Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele kateedri juhatajaks.

Veel aastast 1940: • Juhatus: A. Saareste – esimees; J. V. Veski, A. Kask – abiesimehed; E. Elisto – sekretär (Tartust lahkunud Elistot asendab asemik V. Tauli); R. Toona, M. Lubi, A. Kukk, V. Raud, A. Laan; teadussekretär on V. Niilus. • Kultuurkapital määrab kevadpoolaastal murdekogumistoetuse (8000 kr) ETA-le; HM loobub murdekogumistoetuse väljamaksmisest (toetatakse EK avaldamist, kantseleikulude ja mõnede kohustuste katmist). • Nõukogude okupatsiooni algperioodil riiklik rahastus paraneb, „sest pärast 21. juuni pööret Haridusministeerium ja hiljem Hariduse Rahvakomissariaat määras selleks vajalikud summad". • Ilmuvad A. Saareste „Keele osast vaimu arengus" (XLII); „Eesti murrete sõnaraamatu näidisartikleid I" (XLIII); „Piibli keelest" (XLIV); „Piibli keel ja rahvakeel" (XLV); „Sõna *kilu* algupärast ja sisetunnus *i*-st" (XLVI); J. Mägiste „Kagu-eesti murde eitavast *k*-aineseta imperatiivist" (XLVII). • EK 1939. a nr 7–8 pühendatakse eestikeelse piiblitõlke ilmumise 200. aastapäevale ja 1940. a nr 5 auliikmele Eemil Aukusti Tunkelole. • Kevadel teeb M. Toomse ebaõnnestunud katse AES-i murdekogujaid üle võtta. • Murdeainese kogumine jätkub suvel üldsuse toel kuni toetuse taastamiseni sügispoolaastal. • H. Keem asub juhtima murdekorrespondentide võrku, kuulutatakse välja murdematerjalide kogumise võistlus; ilmub H. Keema koostatud „Mõned juhtnöörid ja selgitused korrespondentidele".

1941

11.01 Ajalehes Tartu Kommunist ilmub kohalike valimiste eelne üleskutse A. Saareste allkirjaga.
30.01 JK. Võetakse vastu 1940. a aruanded, nenditakse TRÜ valitsusele saadetud 1941. a eelarveprojekti tasakaalu (51 000 rubla); H. Keemale kingitakse murdevõistluse korraldamise eest koguteos „Eesti". Põhimõtteliselt pooldatakse murdekorrespondentide võistluse jätkamist H. Keema juhtimisel.

06.02 JK. Ametisse kinnitatakse (alates 1.01.1941) teaduslik kaastööline V. Niilus, vanemad tehnilised jõud A. Kukk ja S. Tanning, tehnilised jõud H. Keem ja T. Linge ning sekretär-asjaajaja Hildegard Rink.

16.02 K. E: V. Tauli, Keeleteadusest Nõuk. Liidus; A. Saareste, Uuemat keeleteaduslikku kirjandust.

20.02 JK. Võimude survel otsustatakse loobuda kontost nr 1694 („Soome ja Eesti iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeva kapital"), kanda raha üle AES-i jooksvale kontole nr 685 ning kasutada võimalusel selle vahendeid eesti keele uurimiseks ja murdestipendiaatide palkamiseks.

09.03 K. E: V. Niilus, Läti laenudest lõuna-eesti murretes; E. Noorkukk, Eesti käändsõnade liigitamise põhimõtteid ja tulemusi.

13.03 JK. Arutatakse AES-i ning eesti ja sugukeelte arhiivi tüli seoses ruumikasutuse ja kogude paigutusega (lahenduse leiab hiljem dekaan P. Tarveli moodustatud komisjon – R. Kleis, J. V. Veski, A. Raun). Honorari osaliseks kompensatsiooniks otsustatakse teha äratrükk L. Kettuneni artiklist „„Mitmuse tunnus *n*" Kagu-Häme murdes" (EK 1940, nr 7–8, lk 244–251). Kiidetakse heaks eesti kohanimede vene keelde transkribeerimise põhimõtted, võetakse teadmiseks ülikooli juhtkonna info, et „pole vajalik seltside peakoosolekuid kokku kutsuda", ning nõustutakse „kaasa lööma moodustatavas keeletoimkonnas" Tallinnas.

11.04 TRÜ majandusosakond teatab, et rektori poolt on AES-ile määratud 3800 rubla „teaduslikuks tööks vajalikkude materjalide soetamiseks ja muudeks teaduslikuks uurimistööks ning asjaajamiskuludeks vajalikkudeks väljaminekuteks".

19.04 JK. A. Saareste selgitab olukorda: „Seltsi edasise saatuse kohta pole kindlaid teateid. Töö läheb edasi, ainelisi takistusi ei tule." Üliõpilaskogujate vähesuse tõttu peetakse võimalikuks saata seltsi ametnikke suveks murdekogumistööle.

06.05 TRÜ juurde luuakse Teadusliku Uurimise Instituut (TUI).

07.05 JK. Kinnitatakse 1941. a eelarve (56 000 rubla). A. Saareste vahendab rektoraadi infot: „Rektori ja prorektori poolt on selgesõnaliselt öeldud: peakoosolekut ühes valimistega mitte kokku kutsuda; see olevat mittesoovitav." J. V. Veskile antakse juhatuse esimehe volitused A. Saareste Leningradis viibimise ajaks (18.–28.05).

11.05 K. E: A. Saareste, Tähelepanekuid võõrapäraste sõnade arengust.

22.05 JK. Arutatakse rektor Alfred Koortiga kohtunud J. V. Veski infot: seltsi tegevuse, ametnikud ja varad võtab üle TUI; soovitavat seltsi alles

jäämist tegevustega, mis TUI alla ei mahu. Otsustatakse jääda segases olukorras äraootavale seisukohale ning kiire vajaduse puhuks koostada uus tegevusplaan, eelarve ja põhikirja kavand.

09.06 A. Saareste teatab TUI eesti keele ja lähemate sugukeelte sektsiooni eesti keele ajaloo ja murrete sektori juhatajakandidaadina TUI direktorile 1941. a murdekogumisvajadused: 26 stipendiaadi jaoks kokku 50 töökuu jooksul 26 000 rubla.

11.06 A. Saareste teeb TUI direktorile ettepaneku võtta instituuti tööle A. Raun, V. Niilus, A. Univere, S. Tanning, A. Kukk, H. Keem ja H. Rink (v.a A. Raun asusid kõik ka TUI-s tööle).

14.06 Arreteeritakse E. Muuk (sureb Sosva vangilaagris 20.11.1941) ja J. Ainelo (sureb Sosvas 21.11.1941).

16.06 JK. Arutatakse võimaliku uue põhikirja projekti, lõppversiooni koostajateks valitakse J. V. Veski ja V. Niilus. Võetakse teadmiseks V. Niiluse info: teaduslikud seltsid on võimalikud vaid TUI kaudu ja raamides.

22.06 Algab sõda NSV Liidu ja Saksamaa vahel.

26.06 TUI sektsioonijuhatajaks kinnitatakse K. Kure, sektorijuhatajateks A. Saareste, J. V. Veski, J. Mägiste, R. Põldmäe ja E. Laugaste.

10.–27.07 metsavennad ja Saksa regulaarväed lõpetavad Nõukogude okupatsiooni Tartus; algab Saksa okupatsioon.

16.08 Juhatuseliikmete nõupidamisel (koosolekud on keelatud) osalevad J. V. Veski, A. Kask, V. Tauli, R. Toona, E. Elisto, A. Kukk, V. Niilus (A. Saareste on murdeekspeditsioonil Kihnus). Tõdetakse: TUI likvideeritakse, Gospank on tühjendanud AES-i konto Kaubapangas; seltsi tegevusluba tuleb taotleda välikomandandilt rektori kaudu. Juhtnööride, sh tegevusloa saamiseks otsustatakse pöörduda Saksa välikomandantuuri, TUI likvideerimiskomisjoni ja TÜ poole.

18.08 J. V. Veski ja V. Niilus esitavad järelepärimise Saksa välikomandantuurile seltsi tegevuse jätkamisvõimaluste kohta (päring jääb vastuseta, pärijad saavad rektori kirjaliku hoiatuse).

29.08 Rektor Edgar Kant teatab A. Saareste vallandamisest professori kohalt (formaalselt kaob sellega tema võimalus olla AES-i esimees); professori kohusetäitjaks määratakse M. Toomse.

10.12 TÜ rektor teatab eelmise päeva otsusest eraldada AES-ile viimaseks veerandaastaks 1500 riigimarka.

15.12 J. V. Veski ja V. Niilus teatavad seltsi ametnikele palgamaksmise lõpetamisest krediidi puudusel ja kutsuvad üles vabatahtlikule tööle.

20.12 Eesti Omavalitsuse haridus- ja kohtudirektooriumi haridusosakonna juhataja abi Juhan Vasar teatab vastuseks AES-i järelepärimisele (kiri nr 237, 12.12.1941), et nii 1941. kui ka 1942. a on kõikide teadusseltside toetussummad ette nähtud TÜ eelarves.

Veel aastast 1941: • Juhatus: Nõukogude perioodil tegutseb 10.03.1940 valitud juhatus, Saksa okupatsiooni ajal 1941–1943 valimisi ei korraldata, toimuvad juhatuseliikmete nõupidamised. • Septembris likvideeritakse TUI. • A. Saareste õpilased, sh H. Keem korraldavad neile hiljem ebameeldivusi valmistava aktsiooni professori toetuseks. • Ilmub ajakirja Eesti Keel viimane, auliikmele Johannes Aavikule pühendatud erinumber – 1940, nr 7–8. • Ilmub 6 numbrit ajakirja Eesti Keel ja Kirjandus. • Toimetiste viimase vihikuna ilmub A. Saareste „Ainsuse illatiiv kolmesilbilistel tüvedel" (XLVIII).[2] • Kuulutatakse välja murdematerjalide kogumise võistlus 1941.

1942

12.01 Juhatuseliikmete nõupidamisel arutatakse A. Saareste võimalust olla AES-i esimees (vastupidiselt rektoraadi arvamusele peab Saareste end jätkuvalt esimeheks ja juhatuseliikmeks). Võetakse teadmiseks info J. V. Veskilt: „Piirkonnakomissar ütles veel nädala eest, et praegu kõik seltsid puhkavad; tuleb uus põhikirjade registreerimine [---]". Tulevikuvõimalusi kaaludes otsustatakse jääda iseseisvaks, TÜ-ga seotud (toetuse saamise võimaldamiseks) juriidiliseks isikuks; peetakse vajalikuks Eesti Keele väljaandmist puht-keelelise ajakirjana, kaalutakse kaastööde mittehonoreerimist. H. Keema ettepanekul moodustatakse korrespondentide võrgu võistlustööde hindamise žürii (A. Saareste, G. Ränk,

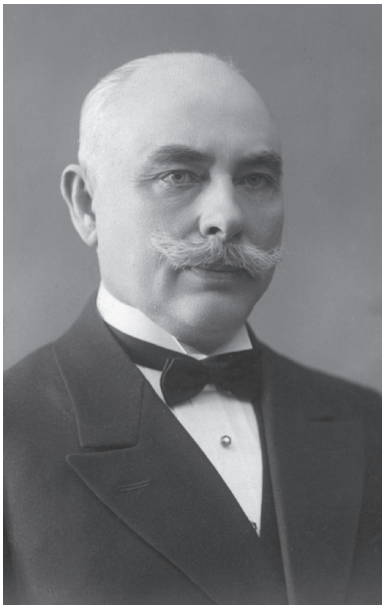

Johannes Voldemar Veski

[2] Tegelik number peaks olema XLIX.

A. Raun, V. Niilus). Põhimõtteliselt toetatakse A. Saareste mõistelise sõnaraamatu väljaandmist seltsi toimetiste sarjas ja kirjastusel.

05.02 Haridusdirektooriumi haridusosakonna juhataja abi J. Vasar teatab kirjas TÜ rektorile V. Niiluse ja J. V. Veski allkirjastatud taotlusest ajakirja Eesti Keel väljaandmiseks (koos esialgse eitava seisukohaga), märkides ühtlasi: „Haridusdirektori korraldusel palun Teid nimetatud isikud korrale kutsuda, sest seltse **ei ole** praegu olemas ega tohi seltsi nimel samme astuda."

09.02 Juhatuseliikmete nõupidamisel võetakse teadmiseks seltsi taotluskirja jõudmine kindralkomissar Karl-Siegmund Litzmannini. Pooldatakse AES-i töö ja korrespondentide võistlustööde näituse korraldamist Tallinnas ning pikendatakse 1941. a murdevõistluse tööde esitamise tähtaega.

13.02 TÜ rektori sekretär H. Kauri saadab J. Vasara 05.02 kirja AES-i juhatusele edasi „teadmiseks ja arvestamiseks".

20.03 TÜ rektori Kanti korraldusega nr 228 lõpetatakse AES-i juhatuse ja teiste kollektiivsete organite tegevus; J. V. Veski nimetatakse seltsi hooldajaks: „Vastavalt Haridusdirektori abi otsusele 19. II 42 määran Akadeemilise Emakeele Seltsi hooldajaks härra Dr. phil. h. c. Johannes Voldemar Veski, arvates 20. märtsist k.a. Hooldaja ülesanneteks on seltsi varade eest hoolitsemine ja jooksvate asjade ajamine. Ühtlasi teatan, et hooldaja määramisega lõpevad Akadeemilise Emakeele Seltsi esimehe, juhatuse jt. kollektiivsete organite funktsioonid."

12.05 Tehakse kokkuvõte murdekogumisvõistlusest 1941 (3000 lk tekste, 1550 sõnasedelit).

14.05 Muudetakse märksõnade vormistamise korda sõnasedelitel (A. Saareste vastuseisust hoolimata).

18.05 TÜ rektor teatab M. Toomse nimetamisest AES-i abihooldajaks: „Käesolevaga määran Akadeemilise Emakeele Seltsi hooldaja härra dr. phil. h. c. J. V. Veski abiks härra dr. phil. Mihkel T o o m s e, arvates 18. maist k.a."

19.11 J. V. Veski teatab TÜ rektorile, et „AES pole olnud registreeritud Eesti Teaduste Akadeemia juurde. [---] AES on olnud Seltsi asutamisest peale (1920. a) ülikooli juurde registreeritud. Selts pole kunagi soovi avaldanud sealt lahtiregistreerumiseks ega ole ta ka Ülikoolilt sellekohast teadet saanud", lisades, et seltsi tegevust „ei lõpetatud ega katkestatud enamliku režiimi ajal." (kiri nr 139)

29.12 J. V. Veski taotleb Eesti Omavalitsuse Sisedirektooriumilt järjekordselt luba AES-i tegevuse jätkamiseks.

Veel aastast 1942: • Juhatus: valimisi pole toimunud, nõupidamistel osalevad 10.03.1940 valitud juhatuse liikmed; veel võimalikku tegevust juhib seltsi hooldajaks nimetatud abiesimees J. V. Veski. • Luba AES-i tegevuse ametlikuks käivitamiseks ei saada ei Saksa võimudelt ega Eesti omavalitsusorganeilt. • Väljaandeid ei ilmu, raamatute välisvahetust ei toimu. • Alo Raun kaitseb doktoriväitekirja „Zum Komparation in den finnisch-ugrischen Sprachen". • Murdekogumine ja kogude korrastamine jätkub TÜ rahalisel toel; jätkub ka vastasseis A. Saarestega murdetöö korraldamise küsimuses (taustaks lahendamata konflikt Saareste ja Toomse vahel). • Kuulutatakse välja murdekogumisvõistlus 1942/43.

1943

05.01 Sisedirektooriumi Juriidiliste Isikute Büroo juhataja Elise Aron teatab viitega Kindralkomissariaadile: selts võib „esialgu töötada vana põhikirja alusel".

27.01 Nõukogude õhurünnakus saab pommi otsetabamuse kogude säilitamiskoht Rüütli 24, kuid pomm ei lõhke.

30.01 Ülikoolis arutatakse kultuurivarade evakueerimist ja päästmist; koosolekul osaleb rektor.

12.02 J. V. Veski, J. Mägiste ja E. Kant otsustavad, et murdekogude kopeerimistöö „tuleb tingimata teostada"; kopeerida tuleks „ümmarguselt 1 000 000 sedelit sõnavara ja mõni tuhat lehekülge väärtuslikemaid murdetekste".

15.07 J. V. Veski ja A. Kask pöörduvad 1925. a põhikirjale viidates seltsi tegevuse jätkamissooviga Tartu prefekti poole.

28.07 Eesti Omavalitsuse juht Hjalmar Mäe määrab kultuurifondist AES-ile „murdekogumise tööde läbiviimiseks RM 5000,-".

19.08 Haridusdirektooriumi teaduse ja kunsti osakonna juhataja H. Rebassoo teatab kirjas TÜ rektorile kultuurifondi toetuse määramisest AES-ile ning ühtlasi palub „juhtida Akadeemilise Emakeele Seltsi tähelepanu sellele, et Selts Haridusdirektooriumiga kirjavahetust peaks Tartu Ülikooli Rektori kaudu" (kiri nr TK-12).

08.11 E. Aron teatab Sisedirektooriumi 30.10.1943 otsusest lubada AES-il tegevust jätkata.

13.12 JK. Toetudes Sisedirektooriumist 8. novembril 1943 saadetud loale, otsustavad laiali saadetud juhatuse liikmed kutsuda

19. detsembril 1943 kokku AES-i erakorralise peakoosoleku aastate 1940–1943 tegevusülevaate esitamiseks ja põhikirjajärgsete valimiste korraldamiseks. Otsusest informeeritakse rektorit.

18.12 Ülikool ei anna koosolekuluba, aga teatab, et tegevuse taastamine on võimalik pärast rektori määruse peatset ilmumist.

Veel aastast 1943: • Juhatus: valimisi pole toimunud; vajadusel koguneb nõupidamiseks 30.03.1940 valitud koosseis. • Selts püüab tegevuse ametlikuks alustamiseks ära kasutada lahknevust Eesti omavalitsusorganite ja TÜ seisukohtades. • Aasta lõpul arreteeritakse Hella Keem. • Koosolekuid ei toimu, väljaandeid ei ilmu. • Jätkub murdekogumine TÜ rahalisel toetusel. • Peetakse tihedat kirjavahetust seoses AES-i näituse korraldamisega Tallinnas.

1944

05.01 Ilmub rektori määrus kohustusega kutsuda enne 1. märtsi kokku üldkoosolek ja valida põhikirjajärgsed, rektori poolt kinnitatavad organid.

09.01 Juhatuse ja toimkondade liikmete koosolekul kinnitatakse AES-i soov jätkata iseseisva seltsina.

15.01 Kuraator J. V. Veski esitab rektorile AES-i jätkamissoovi koos ülikooli survel muudetud põhikirja (loobutud juriidilise isiku staatusest) ja liikmete nimekirjaga ning selgituse: „Täiendanud ja redigeerinud J. V. Veski, AES-i hooldaja, T.Ü. juures registreeritud teaduslike seltside tegevuse jätkamise määruse alusel."

28.01 AES-i hooldaja pöördub palvega Julgeolekupolitsei B Osakonna juhataja poole (kiri nr 14), „et Teie võimaldaksite Seltsi ametniku prl. Salme Tanning'ul kokku saada prl. Hella Keemaga, kes viibib valve all. Kokkusaamine on vajalik Seltsi jooksva töö ja uue eelarve moodustamise huvides."

07.03 Rektor Edgar Kant kirjutab AES-i 15.01.1944. a taotlusele resolutsiooni: „Lubada tegevust uuesti alustada juurdelisatud kinnitatud põhikirja alusel."

18.–19.03 Murdekogud evakueeritakse Tartust Pilistvere kirikusse.

13.04 J. V. Veski taotleb (E. Kanti toetusel) V. Niiluse ja A. Kuke lõplikult asendamatuks tunnistamist, st sõjaväeteenistusest vabastamist,

argumenteerides ajale vastavalt: „[---] ka sõja aastatel kuni viimase ajani (1939–1944) on Seltsil võimalus olnud nimet. tööaladel tegutseda, pidades silmas Suur-Saksas valitsevat põhimõtet, nimelt, et ka sõja ajal ei tohi teaduslik töö katkeda."

19.05 Juhatuseliikmete J. V. Veski, A. Kase, M. Lubi ja V. Tauli nõupidamisel otsustatakse kutsuda peakoosolek kokku 26. mail kl 16 Eesti ja Sugukeelte Arhiivis (Rüütli 24).

20., 23.05 Arhiivi juhataja eest Paul Ariste ja TÜ rektor E. Kant teatavad, et takistusi koosoleku pidamiseks ei ole.

26.05 **Korraline peakoosolek.** Ülevaate tegevusest 1940–1943 annab teaduslik sekretär V. Niilus. Otsustatakse AES-i tegevust jätkata; juhatusse valitakse A. Kask, J. Mägiste, J. V. Veski, A. Saareste, P. Ariste, A. Raun, E. Elisto, R. Toona, V. Tauli; kandidaatideks P. Arumaa, F. Oinas, M. Lubi. AES-i esimeheks valitakse A. Kask. Murdetoimkonda valitakse A. Saareste, J. Mägiste, R. Toona, G. Ränk, A. Kask, A. Raun.

08.06 Rektor kinnitab (käsitsi kirjutatud resolutsiooniga AES-i 27.05 esitatud taotlusel) seltsi juhatuse koosseisu, v.a V. Tauli ja R. Toona (nende asemele kutsutakse P. Arumaa ja F. Oinas).

12.08 Kirjades AES-i juhatusele ja Eesti Omavalitsuse Haridusdirektooriumile Kursist kirjeldab A. Saareste eesti mõistelise sõnaraamatu käsikirja koostamist ning stipendiumivajadust: 200 000 sõnasedelit, „Eesti Keele Mõistelise Sõnaraamatu" ja „Eesti Murdeatlase" jm käsikirjad (5 kasti ja 10 suuremat pakki või kohvrit) on ta 1. märtsil 1944 toimetanud Tallinna Suur-Ameerika 18a garaaži ning need ei hävinud 9.–10. märtsi pommitamises; 26.03 Tartu pommitamisel sai korter Hermanni 16–2 kannatada ja ta evakueerus koos pere ja osa raamatukoguga Kursi kihelkonda Puurmani valda. „Et ma veoautode tasudeks pidin ära kulutama 700 rmk, s.o. ligi 2 1/2 kuu stipendiumi, siis olen vahepeal sunnitud olnud oma ajast suuremat osa pühendama mitmesuguseks kehaliseks tööks, et ennast ära elatada [---] Viibin siiski kogu aja valvel, et katkestatud tööd kohe jälle jätkata, niipea kui sõjaolud ja praegused kitsad elutingimused mulle seda võimaldavad, mida ka peatselt loodan."

12.08 Haridusdirektooriumilt taotletakse Andrus Saarestele alates 1. septembrist 6–12 kuuks stipendiumi mõistelise sõnaraamatu koostamiseks.

25.08 Nõukogude väed vallutavad Tartu; AES-i ruumid Rüütli 24 hävivad koos seltsi varaga. P. Ariste: „Kapitäis fonograafirulle ei olnud transporditav.",

A. Kask: „[---] Selgus, et need on vahast ja ei kannata autoga vedamist. Jätsime need kõik hea õnne peale kappi. Aga hävisid kõik. Ei osanud arvata, et põlema võiks minna kivimaja.“ Algab teine Nõukogude okupatsioon.

30.10 Osa evakueeritud murdekogudest jõuab Tartusse.

03.11 Pöördutakse palvega TRÜ juhtkonna poole selgituse saamiseks AES-i uute juhtorganite valimise ja toetuse saamise võimaluse kohta. 26.05 valitud juhatusest on Läände põgenenud Julius Mägiste, Andrus Saareste, Alo Raun, samuti Valter Tauli, Peeter Arumaa ja Feliks Oinas.

22.11 TRÜ halduprorektor Gerhard Rägo pöördub Tartu Linna Elamute Valitsuse poole: „Seega palun Teid reserveerida nats. majad Mäe t. 33/35 (end. omanik Jürgenson) Tartu R. Ülikoolile Õpetatud Eesti Seltsi, Eesti Keele Arhiivi ja Akadeemilise Emakeele Seltsi ärapaigutamiseks. Seltside varad on asendamatud ja Seltside kiire tegevusse rakendamine teaduslikkude uurimisinstituutidena on hädavajalik.“

25.11 Tartu Linna Täitevkomitee Elamute Valitsus väljastab orderi nr 7538: „Käesolev order on välja antud kodanik „Tartu Riiklik Ülikool“ selles, et temal on õigus elada majas nr „33“ tänav „Mäe““.

22.12 AES-i esimehena TRÜ valitsusele saadetud kirjale alla kirjutanud A. Kask palub „[---] Emakeele Seltsi korrespondentide võrgu korraldajat H e l l a K e e m a määrata alates 1. jaanuarist 1945 v a n e m a t e a d u s l i k u t ö ö l i s e kohale.“

29.12 A. Kase korteris arutavad juhatuseliikmed J. V. Veski, P. Ariste, M. Lubi ja A. Kask TRÜ prorektori Karl Taevi kirjeldatud tegevusvõimalusi: korrespondentide võrgu ja suvise murdekogumistöö korraldamine, ettekandekoosolekud ja „teatavad väljaanded ja toimetised“ (taaskavatsetavale TUI-le jääksid rahvakeele sõnaraamat, ajakiri Keel ja Kirjandus ning „keeleküsimuste normeerimine“). Peetakse vajalikuks jätkata juriidilise isikuna ning mitte deponeerida murdekogusid TUI-le ilma lepinguta; planeeritakse kogumiku väljaandmist AES-i 25. aastapäeva puhul.

Veel aastast 1944: • Juhatus: A. Kask – esimees; J. Mägiste, J. Veski – abiesimehed; A. Saareste, P. Ariste, A. Raun, E. Elisto, P. Arumaa, F. Oinas (ei pea selles koosseisus ühtegi protokollitud koosolekut; E. Kant kinnitab valitud R. Toona ja V. Tauli asemel juhatusse P. Arumaa ja F. Oinase asemike hulgast). • Aasta algupoolel taotletakse Saksa võimudelt kokkusaamist Hella Keemaga ja tema

Hella Keem (Jüri Viikbergi foto)

vanglast vabastamist; taotletakse ka vabastust turbatöökohustusest ja hulgaliselt raudteesõidulubasid murdekogumisega seoses ning ajapikendust seltsi meestöötajatele. • Hella Keem põgeneb Tallinnas kohtusaalist, muudab välimust ja asub jätkama murdekogumist Sangastes. • Aasta lõpus arreteerivad Saksa kohtuvõimude käest põgenenud H. Keema Nõukogude võimud. • AES saab evakuatsioonist tagasi toodud kogude paigutamiseks endale ruumid Tartus Mäe t 33. • Kirjastustegevust ei toimu. • Ettekandekoosolekuid ei peeta. • Murdematerjalide kogumise võistlus 1944 jääb lõpetamata (säilib 18 saadetist).

1945

06.01 ENSV Rahvakomissaride Nõukogu annab korralduse nr 14-k, mille alusel „koos saksa okupantidega põgenenud õppejõudude poolt mahajäetud raamatud ja teaduslikud kogud“ tuleb üle anda TRÜ-le ja TPI-le.

31.01 A. Kask teatab TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna dekaanile, et Eesti ja Sugukeelte Arhiivi ja AES-i varad asuvad TRÜ peahoone keldris, Aru mõisas ja Pilistveres.

11.02 Juhatuseliikmete nõupidamisel A. Kase korteris arutavad J. V. Veski, R. Toona, M. Lubi, P. Ariste ja A. Kask Moskvast instrueerimiselt naasnud Gerhard Rägo info põhjal veelgi kitsendatud tegevusvõimalusi

(AES kavatsetakse allutada TUI-le, jätta ilma oma eelarvest ning õigusest koguda liikmemaksu): muutmist vajava põhikirja järgi „jääb selts eksisteerima asjaarmastajalikkude inimeste koondisena. Koosolekuid on võimalik seltsil pidada endiselt." Asutakse seisukohale, et „ei jäetaks kasutamata ühtki võimalust, et seda tööd, mida AES seni on teinud, jätkata ja edasi viia," ning püüda vältida kogude hajumist. Otsustatakse tähistada seltsi asutamise 25. aastapäeva.

11.03 Info AES-i materjalide kohta TRÜ juhtkonnale: „Teatan, et Akadeemilise Emakeele Seltsi varadest on Pilistveres 8 kasti (osa hävinenud) ja Aru mõisas 12 kasti. A. Kask."

01.04 „Akadeemilise Emakeele Seltsi reevakueeritud varad jõudsid kõik Tartu tagasi esimeseks aprilliks k.a. [---]" – A. Kase, Akad. Emakeele Seltsi esimees, teade TRÜ pearaamatupidajale (kiri nr 4, 1. IX 1945).

07.04 Prorektor Karl Taev teatab, et selts võib tegutsema hakata pärast nõuetekohase uue põhikirja kinnitamiseks esitamist.

08.04 TRÜ eesti keele kateeder korraldab koosoleku. E: A. Kask, Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi 25-aastasest tegevusest ja saavutustest keeleuurimise alal; P. Ariste, Sõna „Kalev" päritolust.

12.04 A. Kask toob infot nõupidamiselt prorektor Harald Habermanni juures: valimised, liikmemaksu kogumine ja registreerimine Rahvakomissaride Nõukogu juures juriidilise isikuna (seos ülikooliga) on võimalik pärast põhikirja kinnitamist; seltsile nähakse ette liht-, tegev- ja toetajaliikmed. Kulutusi lubatakse teha alates 1946. aastast.

01.05 J. V. Veski korteris püüavad valitud juhatuse liikmed J. V. Veski, A. Kask ja P. Ariste prorektor H. Habermanni ettepanekuid arvestades koostada põhikirjaprojekti (võttes aluseks rektor E. Kanti kinnitatud põhikirja).

15.05 Arreteeritakse Paul Ariste.

19.05 Tartu Riikliku Ülikooli teaduskondade juurde asutatakse uurimisinstituudid, sh Eesti Keele ja Soome-Ugri Keelte Instituut.

22.09 ENSV Rahvakomissaride Nõukogu kohustab määrusega nr 841 „Mõnede endiste teaduslike seltside taastamise kohta Tartu Riikliku Ülikooli juures" TRÜ-d taastama AES-i, tagama selle eelarve, esitama kinnitamiseks palgalised töötajad ja kinnitama põhikirja; taastamistoimkonda määratakse J. V. Veski (esimees), A. Kask, K. Aben.

04.10 Taastamistoimkonna liikmed J. V. Veski ja A. Kask saadavad rektorile kinnitamiseks prorektor K. Taevi märkusi arvestava põhikirjaprojekti (seltsi staatus juriidilise isikuna on taastatud).

11.10 Pärast põhikirja heakskiitmist esitab TRÜ rektor Alfred Koort rahvakomissaride nõukogule kinnitamiseks AES-i palgalised töökohad: 1 teaduslik sekretär, 3 vanemat teadustöötajat, 2 nooremat teadustöötajat, 1 laborant.

09.12 Taastamistoimkonna koosolekul otsustavad J. V. Veski, K. Aben ja A. Kask esitada üldkoosolekule üleskutse asuda seltsi taastama ja selle liikmeks astuma.

09.12 K (TRÜ peahoone auditooriumis 1). J. V. Veski annab ülevaate seltsi taastamisest ja plaanidest, kutsub seltsi astuma ning teatab taastamistoimkonna otsusest asutada AES-i üliõpilaste keelering; alustatakse keeleringi liikmete registreerimist. E: K. Kure, Marri õpetus grammatiliste kategooriate kujunemisest; K. Raud, Võõrmõjusid eesti tänapäeva kirjakeeles.

Veel aastast 1945: • Juhatust ei ole, selle asemel juhib tegevust AES-i taastamistoimkond (J. V. Veski, A. Kask, K. Aben). • Oktoobri algul kinnitab rektor Alfred Koort AES-i põhikirja. • Likvideeritakse Eesti ja Sugukeelte Arhiiv. • Märtsikuu jooksul paigutatakse sõjapaos olnud murdekogud AES-i ruumidesse Tartus Mäe t 33. • Toimub üks põhikirja kinnitamise järgne ettekandekoosolek.

1946

01.02 A. Kask koostab selgituse AES-i ja TUI tööjaotusest (koos kavatsusega hakata välja andma ajakirja Eesti Keel).

07.03 Üliõpilaste keelering peab esimese koosoleku teemal „Kas keeruline või lihtne keel?“ (sissejuhatus üliõpilaselt P. Kressalt).

10.03 Seltsini jõuab tervitus Kopenhaageni ülikoolis loenguid pidavalt Andrus Saarestelt.

27.03 V. I. Lenini nimeline Lenini ordeniga NSVL riiklik raamatukogu teatab AES-ile Soome-Ugri Seltsi soovist vahetada väljaandeid ja palub nõustumise korral saata need Moskvasse.

05.04 Asutatakse Eesti NSV Teaduste Akadeemia (TA); Johannes Voldemar Veski nimetatakse akadeemikuks. AES allutatakse koos varadega akadeemiale.

09.05 Vangist vabastatakse Paul Ariste.

31.05 TA asepresident nimetab J. V. Veski AES-i ajutiseks hooldajaks.

Seltsi esimene asukoht pärast sõda aastail 1945–1946: Mäe 33 (Juhan Valge foto)

31.05 TA võtab üle „kõik Akadeemilisele Emakeele Seltsile kuuluvad õigused ja vara inventariraamatutes loetletud koosseisus vara asukohas Tartus, Mäe tn. nr. 33".

20.11 J. V. Veski saab TA asepresidendi korralduse viia seoses TA alluvusse siirdumisega läbi koosolek juhatuse valimiseks ja põhikirja muutmiseks.

28.11 J. V. Veski ja A. Kask paluvad kirjas TA presidendile kaasabi Kursi arsti majast TRÜ pearaamatukokku toodud A. Saareste raamatute ja materjalide deponeerimiseks AES-i (kiri nr 2).

08.12 **Üldkoosolek.** J. V Veski teatab seltsi viimisest TA alluvusse ja A. Kask tutvustab põhikirjamuudatusi. Põhikiri võetakse vastu; otsustatakse kaaluda aastaraamatu väljaandmist, taastada murdekorrespondentide võrk ja jätkata keelenõustamist. Valitakse juhatus ja seltsi esimeheks J. V. Veski. E: P. Ariste, Vadja keele tekkimisest.

16.12 A. Kask ja P. Ariste teatavad TA presidendile koosolekust 08.12 ja teevad ettepaneku kinnitada J. V. Veski AES-i esimeheks.

Veel aastast 1946: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; A. Kask – abiesimees; P. Ariste, E. Laugaste, P. Palmeos, K. Kure, A. Aben. • TA kaalub tulevaste teadusinstituutide direktorikandidaate. • AES korraldab koos avakoosolekuga 5 üliõpilaste

keeleringi koosolekut; esinevad õppejõud või töötajad (A. Kask, Millest sõltub keeleuuendusettepanekute läbiminek; P. Ariste, Eesti keele kvantiteediküsimusi; S. Tanning, Muljeid murdekogumismatkadelt; M. Must, Vene laenud setu murdes).

1947

04.01 Asutatava ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi (KKI) direktori kt-ks nimetatakse Daniel Palgi.

16.01 D. Palgi nimetab KKI keeleuurimise sektori juhataja kt-ks A. Kase ning õigekeelsuse ja sõnaraamatute sektori juhataja kt-ks J. V. Veski.

25.01 TRÜ rektoraat otsustab (vastupidiselt TA palvele) jätta A. Saareste materjalid ülikoolile.

31.01 TA asepresidendi sekretär teatab, et TRÜ rektoraat on 25.01.1947 koosolekul otsustanud jätta A. Saareste raamatud ülikoolile (hoolimata TA asepresidendi A. Kipperi AES-i taotlust toetavast seisukohast).

04.02 J. V. Veski kinnitatakse TA presidendi käskkirjaga nr 58 AES-i juhatuse esimeheks.

09.03 K. E: P. Palmeos, Soome-ugri keeleteadus Tartu ülikoolis eelmistel sajanditel; A. Kask, Jooni Nõukogude Liidu soome-ugri rahvaste keelelisest tegevusest.

14.03 AES kuulutab üliõpilaste keeleringi koosolekul välja auhinnatööde võistluse teemadel „Eesti Rahvuskorpuse erikeel“ ja „Tänapäeva üliõpilaste erikeel“. E: E. Kurve (Ahven), Eesti grammatiliste oskussõnade kujunemine (esimene üliõpilasettekanne keeleringis).

30.03 K. E: P. Ariste, Kas on lõuna-Eesti mitmuse tunnus *t* muutunud kõrisulghäälikuks?; M. Pukits, Uusi andmeid Pallase sõnaraamatu materjalide kohta.

11.05 Seltsi TA alluvusse viimisel loodud AES-i vastutava sekretäri kohale asub kohusetäitjana kuni 30. juunini Asta Hameri (TA presidendi käskkiri nr 209, 31.05.1947).

12.05 JK. Otsustatakse vastutava sekretäri kohale (pärast koolitöö lõppu) „esitada TR ülikooli Ajaloo-keeleteaduskonna II kursuse mittestatsionaarne üliõpilane Heino Ahven“; vastutava sekretäri üheks põhiülesandeks määratakse korrespondentide võrgu taastamine.

18.05 K. E: K. Aben, Eesti ja liivi sugemed läti keeles.

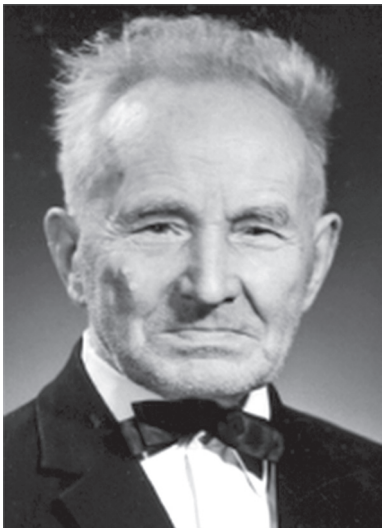

Villem Ernits võeti 1947. aastal teist korda AES-i liikmeks

01.07 AES-i vastutava sekretärina asub tööle Heino Ahven TA presidendi 11.07.1947 tagasiulatuva jõuga käskkirja nr 246 alusel.

25.08 JK. Otsustatakse avaldada ajalehtedes kuulutus murdekorrespondentide võrgu taastamiseks, anda žüriile (P. Ariste, A. Kask, E. Laugaste) läbi vaadata 1944. a murdekogumisvõistluse säilinud 18 tööd ja selgitada võimalust (Moskva keskasutuse VOKS kaudu) astuda ühendusse Soome-Ugri Seltsi ja ajakirjaga Neuphilologische Mitteilung. Seltsi tegevliikmeks võetakse teiste hulgas Villem Ernits. Tehakse põhimõtteline otsus anda 1948. a välja aastaraamat 1940–1947.

10.09 TA presiidium kinnitab KKI teadusnõukogu liikmeteks teiste hulgas AES-i juhatuse liikmed J. V. Veski, P. Ariste ja A. Kase.

22.09 JK. Otsustatakse fikseerida protokollis ja kajastada ajakirjanduses AES-i ja KKI koostööd murdekogumisel ja keelenõu andmisel.

18.10 JK. Otsustatakse jätkata keelenõu andmist koos KKI-ga ning esitada üldkoosolekule kinnitamiseks põhikirja projekt (koostatud TA presiidiumis kinnitatud Eesti Looduseuurijate Seltsi põhikirja eeskujul). Võetakse teadmiseks, et A. Kask on määratud üliõpilaste keeleringi hooldajaks. Kinnitatakse soovi anda välja aastaraamat 1940–1947.

26.10 **Üldkoosolek.** Põhikirjaprojekt võetakse muudatusteta vastu; otsustatakse 1948. a välja anda aastaraamat (1940–47), korraldada murdekogumisvõistlus 1948 (pühendatud oktoobrirevolutsiooni 31. aastapäevale). E: P. Palmeos, Eesti-ungari sõnavarast.

11.11 TA presiidium kinnitab AES-i põhikirja, olles teinud esitatud projektis olulisi muudatusi.

19.11 J. V. Veski teatab ajalehtede Rahva Hääl, Noorte Hääl ja Postimees toimetustele (kiri nr 30): „Et vastu tulla keeletarvitajaile ja neid abistada eesti keele õigel tarvitamisel, otsustas ENSV Teaduste Akadeemia juures asuv Akadeemiline Emakeele Selts varasemate aastate eeskujul jätkata üldist keelelist nõuandmist asutistele ja üksikisikuile.“

14.12 **Üldkoosolek.** A. Kask tutvustab TA presiidiumis kinnitatud põhikirja. E: S. Nigol, Murdejooni Jakob Pärna keeles.

Veel aastast 1947: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; A. Kask – abiesimees; P. Ariste, K. Kure (Tallinna siirdumise järel asendab D. Palgi), P. Palmeos, E. Laugaste, K. Aben. • Seltsi kontori asukohaks Tartus saab Riia t 60 – KKI ühes toas. • Asutakse taastama murdekorrespondentide võrku ja koostatakse küsitluskavad „Kohaliku murde grammatika peajooni", „Sepp", „Rätsep", „Saun", „Endisaegse eesti elamu sisustis". • Välja kuulutatud murdekogumisvõistlus 1947 jääb toimumata, aga saabuvad esimesed kaastööd (76 lk murdetekste). • Keeleringis esinevad P. Ariste („Isuri keelest"), A. Univere („Ülevaade Leningradi keelekonverentsist"); I auhinna töö „Kaardiväe Tallinna Laskurkorpuse erikeel" eest saab Juhan Peegel.

1948

16.01 JK. Tõdetakse eelarvekärpeid, otsustatakse taotleda TA-lt lisavahendeid. P. Ariste ettepanekul otsustatakse esitada auliikmekandidaadiks Leningradi professor ja NSV Liidu TA korrespondentliige Dmitri Bubrich.

09.02 JK. Põhjendusega „raske teostada" lükatakse tagasi Velikije Lukist Rõngu asunud I. Kerbi ettepanek võtta eesti keeles kasutusele tema poolt välja töötatud uus tähestik.

14.02 JK. Eelarvekärpe tõttu kõrvaldatakse murdekogumisvõistluse juhendist kõik viited auhindamisele.

15.02 **Üldkoosolek.** AES-i auliikmeks valitakse Dmitri Bubrich. E: A. Kask, Mõningaid õigekeelsuse küsimusi (Palatalisatsioon eesti ühis- ja kirjakeeles).

20.02 JK. Otsustatakse asuda taotlema telefoni.

22.03 JK. Toetatakse üliõpilaste keeleringi juhatuse 19.03.1948. a otsust jääda senistel alustel töötama AES-i keeleringina. Kuulutatakse välja auhinnatöö teema „Mingi tööala sõnavara", kinnitatakse võistluse juhend.

05.04 JK. Taotletakse AES-i aastaraamatu 1941–1948 (tegevtoimetaja A. Kask, vastutav toimetaja J. V. Veski) võtmist TA kirjastusplaani ning koostatakse selle sisukava.

11.04 K. E: E. Nurm, Eesti keele uuemaid oskussõnu.

24.05 JK. „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 1“ vastutavaks toimetajaks kinnitatakse A. Kask, trükiarvuks 2200 eksemplari.

01.07 JK. TA presiidiumilt taotletakse keelelise bibliograafi kohta; murdekogumisvõistluse tähtaega pikendatakse („Kogumistöö juhendaja…“ ilmumine hilineb).

28.08 Ajalehes Sirp ja Vasar ilmub murdekorrespondent E. Jonase kriitiline artikkel „Miks nurjub murdeaineste kogumise võistlus?“.

07.09 JK. Vastuskiri avaldamiseks Sirbis ja Vasaras saadetakse TA akadeemik-sekretäri kaudu.

09.10 Sirp ja Vasar avaldab A. Kase kirjutise murdeuurimise saavutustest 1948. a suvel – mis küll 28.08 avaldatud kriitikale ei vasta ning juhendmaterjalide hilinemise põhjusi ei avalda.

19.10 TA president H. Kruus teeb korralduse TA asutuste direktoritele ja seltside esimeestele pidada väliskirjavahetust ainult „Eesti NSV välisministeeriumi kaudu“ (kiri nr 5/547).

29.10 JK. Otsustatakse jätkata väljaannete välisvahetust Moskva keskasutuste kaudu; tõdetakse võimetust korraldada ettekandekoosolekuid (esinejate ajapuuduse tõttu).

04.11 KKI direktor D. Palgi teatab vastuseks TA asepresidendi A. Kipperi korraldusele, et 8209 lehekülge AES-i korrespondentide tekste on läbi vaadatud ja „eraldatud need tekstid või tekstiosad, mis sisuliselt võiksid kuuluda erifondi“. Läbi vaatamata on u 1 miljon üksikute sõnade sedelit.

13.12 JK. Otsustatakse osaleda 1949. a kevadel korraldataval TA näitusel. Keeleringi auhinnatöövõistlusele saabunud ainsale tööle (E. Vääri, „Stepereitöö“) antakse I auhind.

26.12 K. E: J. Peegel, 1905. a revolutsiooni mõju meie ühiskondlik-poliitilise sõnavara kujunemisele.

Veel aastast 1948: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; A. Kask – abiesimees; P. Ariste, D. Palgi, K. Aben, P. Palmeos, E. Laugaste. • Luuakse TRÜ Üliõpilaste Teaduslik Ühing (TRÜ ÜTÜ). • Toimub põhjalik ja pingeline seisukohtade vahetus AES-i esimese sõjajärgse trükise „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 1“ trükki lubamisega seoses. • Keeleringi koosolekuil esinevad mh V. Hallap („Noorgrammatilise koolkonna eksimusi“), E. Tael („Poleemikat ja paroodiat keeleuuendusliku keele kohta kuni aastani 1918“), J. Simmul („Võitlus eesti keele õpetamise õiguse eest keskkoolides XX sajandi algul“); P. Palmeos esitab tähelepanekuid ekspeditsioonilt Taga-Karpaatia ungarlaste juurde. • Väheste saabunud

murdematerjalide hulgas on mainimisväärseim A. Toomessalu „Tuli ja valgustus“ (68 lk). • TA muuseumide konverentsil Tartus räägib H. Ahven AES-i murdekorrespondentide võrgust. • ÜTÜ I konverentsil mais esindavad AES-i keeleringi E. Vääri (ettekandega „Liivi kirjakeele arengust“) ja A. Villup („Värvid eesti murdeis“).

1949

14.01 TRÜ õpetatud nõukogu võtab vastu Tartu Riikliku Ülikooli Üliõpilaste Teadusliku Ühingu põhikirja; ühingu eesmärgiks on mh „üliõpilaste kasvatamine nõukogude patriotismi vaimus, piiritus truuduses sotsialistlikule Isamaale ja halastamatuks võitluseks kodanliku teaduse, kultuuri ja tehnika ees lömitamise ja orjameelsuse avalduste vastu“.

13.02 **Üldkoosolek.** Tunnistatakse raamatukogu tagasihoidlikku arengut (aastas lisandus 4 raamatut). M. Lubi soovitab taotleda luba ajakirja väljaandmiseks. E: P. Ariste, Eesti keele varasemast kujunemisest.

14.02 JK. Tehakse 5 aasta plaan: suurendada korrespondendivõrk 250 liikmeni, avaldada igal aastal juhend korrespondentidele ja aastaraamat ning kuulutada välja auhinnatöö üliõpilastele, pidada 6 AES-i ja 6 keeleringi koosolekut aastas; 1950. a plaani võetakse aastaraamatu ja „Kogumistöö juhendaja nr 2“ väljaandmine.

19.02 TA president kinnitab AES-i esimeheks J. V. Veski.

25.02 Kirjandus- ja Kirjastusasjade Peavalitsuse ülem annab korralduse loovutada TA Keskraamatukogu erifondi „Eesti biograafiline leksikon“ ja „Mii’ Issändä Jeesusõ Kristusõ pühä Evangeelium“. Algab raamatute sundloovutamine seltsi raamatukogust.

27.02 K. E: E. Nurm, Uuemate eesti keeleõpikute arvustus.

01.03 JK. Otsustatakse nõutud teosed loovutada, ent „Eesti biograafiline leksikon“ kohe J. V. Veski vastutusel tagasi laenata.

14.03 TA Toimetus-Kirjastusnõukogul palutakse võtta 1950. aasta kirjastusplaani „Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamat I (VI)“.

24.04 K. E: R. Nurkse, „Suure õigekeelsussõnaraamatu“ I vihiku kriitikat.

08.05 K. E: E. Päss, Vene laensõnad eesti võrdlevates sõnaraamatutes.

10.05 JK. Keeleringi auhinnatöö teemaks kinnitatakse „N. valla kohanimed (kogumine ja süstematiseerimine)“; erifondi loovutatakse järgmised 22 raamatut; seatakse sisse toimik kaebuste ja avalduste jaoks.

13.08 JK. Otsustatakse taas taotleda arhiivikorraldaja lisakohta (tagajärjetult); nenditakse, et TA ei rahasta 1950. a aastaraamatu väljaandmist. Koos ÕES-i ja Looduseuurijate Seltsiga (LUS) ollakse vastu vastutava sekretäri öövalvesse määramisele.

02.09 TA akadeemik-sekretär Jüri Nuut teatab (kiri 5/299), et kuna TA presiidiumil ei ole õigust oma otsusega AES-ilt vara ära võtta, siis on 31. mail 1946 toimunud ülevõtmine jäänud juriidiliselt korrektselt vormistamata, kuigi tegelikult on seltsi varad antud TA KKI käsutusse. Et KKI saaks seni juriidiliselt AES-ile kuuluvad kogud arvele võtta, on vaja TA presiidiumi poolt kinnitatavat seltsi juhatuse otsust kogude KKI-le loovutamise kohta.

27.09 JK. Arutatakse 1947. a TA poolt üle võetud ja KKI-s paiknevate murdekogude üleandmise vormistamist; otsust kinkimise või deponeerimise kasuks ei tehta, kuid kaldutakse eelistama viimast; peetakse vajalikuks, et võimalikus deponeerimislepingus oleksid kirjas KKI kohustused kogude säilitamisel ja kasutusvõimaluste tagamisel.

05.12 K. E: E. Nurm, Ühildumisküsimusi.

14.12 JK. Otsustatakse osta raamatukogule „Malaja sovetskaja entsiklopedija"; Moskvasse N. Marri 15. surma- ja 85. sünniaastapäeva sessioonile lähetatakse P. Palmeos.

18.12 K. E: A. Univere, N. J. Marri elust ja tegevusest.

Veel aastast 1949: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; A. Kask – abiesimees; P. Ariste, P. Palmeos, D. Palgi, K. Aben, E. Nurm. • Ilmub „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 1"; kogu trükk ostetakse AES-ile. • Esimese auhinna saavad kõik kolm laekunud võistlustööd.

1950

19.01 JK. „Vastavalt kõrgemalt poolt tulnud suulisele korraldusele" moodustatakse komisjon (esimees D. Palgi, liikmed P. Ariste, J. Silvet, K. Noodla, E. Raiet, E. Kurve, H. Ahven), et „välja selgitada kõik teosed ja artiklid, kus avaldub fašistlik, rassistlik ja nõukogudevastane tendents, ja sellised teosed, artiklid, pildimaterjal jne. tuleb raamatukogust kõrvaldada, kusjuures selle kohta koostatakse akt."

Praeguses Balti Kaitsekolledži majas asus selts aastail 1947–1952 (tollal Riia 60) (Juhan Valge foto)

03.03 JK. Võetakse teatavaks TA presiidiumi kiri nr 5-36 teravate loidussüüdistustega juhatuse aadressil; otsustatakse korraldada ENSV X aastapäeva puhul keeleteaduslik konverents ja suurendada korrespondentide võrk aastapäevaks vähemalt kahekordseks. Jätkatakse raamatute kõrvaldamist.

05.03 **Aastakoosolek.** E: P. Palmeos, Akadeemik N. Marr ja soome-ugri keeleteaduse põhiprobleeme.

15.03 Säilitada lubatavates raamatutes kustutatakse võimudele sobimatu tekst; AES saab kviitungi: „15. III 1950 on minu kui ENSV Kirjandus- ja Kirjastusasjade Peav. Voliniku R. Jannuse poolt kõrvaldatud Ak. Emakeele Seltsist paranduste tegemiseks 1 eks raamatuid Rbl. 25." [raamatu pealkirja pole nimetatud – *J. V.*].

21.–26.03 EKP keskkomitee VIII pleenum; algab ulatuslik vähegi rahvusliku mõtteviisi ning selle kandjate väljasurumine ühiskonnaelu kõikidest valdkondadest.

02.04 K. Tähistatakse pidulikult AES-i asutamise 30. aastapäeva. E: A. Kask, AES-i senisest tegevusest ja tulevikuülesandeist; P. Ariste, Soome-ugri keelte sugulusest akad. N. Marri uue keeleõpetuse alusel.

19.04 JK. Vastuseks TA presiidiumi küsimusele taotletakse alates 01.01.1952 laborandi lisakohta ning vastutava sekretäri koha muutmist teadussekretäri kohaks. Antakse järele TA presiidiumi soovitusele loovutada ilukirjandusteosed KKI-le. Võetakse seisukoht, et isanimi kirjutatakse eesti keeles eesti- ja vene keeles venepäraselt.

12.05 JK. A. Kask teatab, et „TA Presiidiumis on tõstetud üles Akadeemilise Emakeele Seltsi likvideerimise küsimus". Võetakse vastu teadustöö plaan (1951–1955), milles rõhutatakse tööstusalase sõnavara uurimist; kinnitatakse keeleringi auhinnatöö teemaks „Ühe murde grammatika" ja järgmise ettekandekoosoleku teemaks „Kosmopolitismist eesti keeleteaduses".

21.05 AES korraldab Tartus ENSV X aastapäevale pühendatud konverentsi. E: A. Kask, Eesti kirjakeele klassiolemusest; A. Popov (Leningrad), Soome-ugri keelte süsteem N. J. Marri õpetuse valgustusel; K. Kure, M. Veske keeleteadlasena; P. Ariste, Adverbide kujunemisest läänemeresoome keeltes.

28.05 Ajalehes Edasi ilmub AES-i ja ÕES-i kritiseeriv artikkel „Teaduslikud seltsid rahvale lähemale".

31.05 JK. Arutatakse Edasi 28. mai artiklit. Otsustatakse muuta tegevus ülevabariigiliseks, tihendada kontakti õpetajatega ja kuna selts on vähe tegelnud „kodanliku Eesti aegse keeleteaduse ümberhindamisega ning natsionalismi ja kosmopolitismi avalduste paljastamisega", siis suunata nende vastast võitlust.

04.06 K. E: R. Kull, Kosmopolitismist eesti keeleteaduses.

13.06 TA presiidium otsustab sulgeda Õpetatud Eesti Seltsi.

20.06 J. Stalini nime all ilmub ajalehes Pravda artikkel „Marksismist keeleteaduses".

30.06 Nõukogude Õpetaja avaldab tõlked Pravda artiklist ja selle järelkäsitlustest, mis annavad kogu keeleteaduslikule tööle senisest erineva ametliku suuna ja tõlgenduse.

04.09 KKI direktori kohusetäitjaks (hiljem direktoriks) nimetatakse Heinrich Tobias.

13.09 TA presidendiks saab Johan Eichfeld.

28.09 JK. Võetakse teadmiseks, et TA presiidium on 1951. aasta trükiplaani võtnud „AES-i keeleteadusliku koguteose".

23.11 JK. Nenditakse seltsi passiivsust J. Stalini artiklile reageerimisel ning otsustatakse olukorda muuta.

03.12 K. E: G. Laugaste, Grammatikaküsimustest sm. Stalini õpetuse valgusel.
23.12 JK. Võetakse teatavaks dotatsiooni vähendamine, taotletakse vähendamisotsuse osalist muutmist.
31.12 K. E: A. Univere, Marri väärõpetuse kahjulikust mõjust eesti keeleteadusse; S. Tanning, Marri väärõpetuse mõjust eesti keele õpetamisel.

Veel aastast 1950: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; A. Kask – abiesimees; P. Ariste, P. Palmeos, K. Aben, A. Univere, M. Kindlam. • AES-i raamatukogust kõrvaldatakse teiste hulgas Lauri Kettuneni „Oppikirja eestin ja suomen eroavaisuuksista" (1926), „Eestin kielen oppikirja" (1928), „Lauseliikmed eesti keeles" (1924), „Esimene Liivi lugemik" (1921). • Ilmuvad keelelised küsimustikud „Häälikulised paralleelvormid murdes" (Keeleline ülesanne nr 3) ja „Paralleelkeelendid rahvakeeles" (Keeleline ülesanne nr 4). • Koostatakse ka juhendmaterjalid „Seesütlev kääne määrsõnana" ja „Seesütlev kääne murdes" (vastavalt nr 5 ja nr 6). • Korrastatakse murdekorrespondentide võrku (võetakse vastu 81 uut liiget ja arvatakse välja 30 passiivset korrespondenti), murdekogumisüleskutseid esitatakse meedia ja haridusasutuste kaudu. • Veebruaris, märtsis ja aprillis tutvustab H. Ahven murdekogumisteemat üle Eesti, augustis sooritab korrespondentide juhendamiseks 10-päevase jalgrattaretke Pärnu- ja Viljandimaale. • ÜTÜ konverentsidel ja keeleringis esinevad H. Ahven („Rahvusvaheliste sõnade sissetung lõuna-eesti murdesse"), H. Rätsep („Mihkel Veske soome-ugri keelte uurijana"), A. Valker („M. Veske soome-ugri ja slaavi keelte suhetest"), R. Kull („Väärast ja hoolimatust suhtumisest eesti keelesse") jt. • Keeleringi konkursile laekub 2 tööd; I auhinna saab Aime Kuusi töö „Hargla-Mõniste murraku grammatika".

1951

10.01 TA Keskraamatukogule antakse üle järjekordsed 19 raamatut.
18.02 **Aastakoosolek.** E: P. Ariste, Läänemeresoome hõimude varasemast rühmitumisest.
16.03 JK. Vastusena TA kaadriosakonna kirjale nr 9-109 (9.03.1951) otsustatakse võtta AES-i liikmeks ja koopteerida juhatusse KKI direktor Heinrich Tobias, mis on kirjas seatud aastakoosolekul juhatuse esimeheks valitud J. V. Veski ametisse kinnitamise tingimuseks:

„Sm. J. Veski kinnitamine järgneb TA presidendi poolt peale AES-i juhatuse seisukoha saabumist ülalnimetatud küsimuses."

31.03 TA presiidium otsustab (prot 16) Huko Lumeti ja Juhan Vaabeli ettepanekul häälteenamusega (Johan Eichfeld ja Oskar Sepre vastu) AES-i likvideerida.

16.04 JK. Otsustatakse teha KKI-le ettepanek osta Aadu Toomessalu töö „Pöide murde grammatika erijooni" (757 lk).

22.04 K. E: P. Palmeos, Laenude küsimus läänemeresoome keeltes; A. Kask, Mõningatest eesti keele süntaksi küsimustest.

29.04 Tartus algab AES-i murdeseminaride sari (esinevad A. Kask, H. Ahven, S. Tanning, M. Must, R. Viidalepp, A. Univere).

14.05 TA presiidium saadab AES-ile kirja nr P-121, „milles Presiidium teeb Seltsi juhatusele ettepaneku Selts likvideerida ja Seltsi varad ning murdekorrespondentide võrk üle anda Keele ja Kirjanduse Instituudile".

07.09 JK. Viivitamise järel arutatakse alles nüüd 16.05 saabunud kirja P-121. Otsustatakse H. Tobiase (kardab tasustamata lisatööd KKI-le) ettepanekul „mitte vastu võtta otsust AES-i likvideerimise kohta"; võetakse vastu tööplaan aasta lõpuni ja 1952. aastaks.

05.10 JK. Otsustatakse kutsuda Tartusse A. Toomessalu ja esitleda teda TA presidendile J. Eichfeldile.

27.10 JK. Otsustatakse premeerida AES-i parimat murdekorrespondenti A. Toomessalu (juhatuseliikmete kulul) kirjandusega 250 rubla eest (ilu- ja populaarteaduslik kirjandus, eesti keele grammatikad, „ÜK(b)P ajaloo lühikursus"); kutsutakse 28. oktoobriks TRÜ eesti keele kateedrisse kokku koosolek (juhatuseliikmed, K. Aben, V. Alttoa, E. Laugaste, G. Laugaste, E. Kurve, S. Tanning, E. Vääri, üliõpilaste keeleringi esindaja Arnold Pikamäe jt) seltsi likvideerimisettepaneku arutamiseks ja vastumeetmete kavandamiseks).

28.10 Koosolekul TRÜ eesti keele kateedris kavandatakse TA presiidiumile saadetava vastuskirja argumendid; põhiseisukoht – AES-i likvideerimine ei ole otstarbekas.

01.11 AES-i vastutav sekretär H. Ahven kohtub TA presidendi J. Eichfeldiga ja informeerib 28.10 koosolekul otsustatust; J. Eichfeld teatab oma vastuseisust TA presiidiumi 31.03 likvideerimisotsusele, palub juhatuselt veenvaid kirjalikke vastuargumente sellele ning lubab panna küsimuse presiidiumi koosolekul AES-i esindajate osavõtul uuesti arutusele lootusega esialgne otsus tühistada.

09.11 JK. Viimistletakse TA presiidiumile saadetava H. Ahvena poolt 28.10 koosoleku seisukohtade alusel koostatud kirja teksti, lõppjäreldusena palutakse „TA Presiidiumi Akadeemilise Emakeele Seltsi likvideerimise küsimus uuesti läbi vaadata ja eesti keeleteadusliku töö huvides muuta oma otsus"; kirjas esitatakse ülevaade AES-i tööst 1946–1951, lükatakse ümber likvideerimist põhjendavad väited, esitatakse argumendid seltsi säilitamise poolt ja hoiatused likvideerimise tagajärgede eest. Võetakse teatavaks TA presiidiumi arvamus, et „praegune kodanluse ajast pärinev nimi ei ole päris sobiv" seltsile.

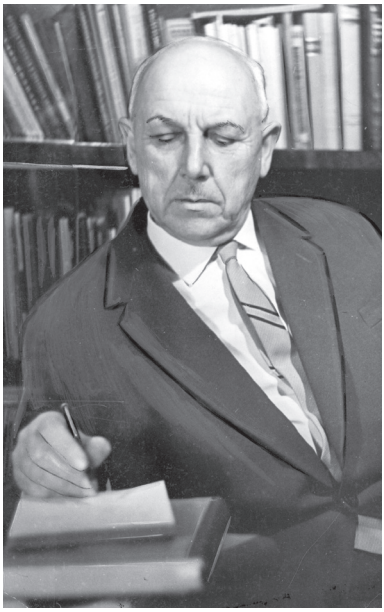

Johan Eichfeld, ENSV Teaduste Akadeemia president aastail 1950–1968 (EKM EKLA fotokogu)

14.11 J. V. Veski ja H. Ahven allkirjastavad kirja nr 380 Eesti NSV Teaduste Akadeemia Presiidiumile „Seltsi likvideerimise küsimuses".

15.11 H. Ahven annab eelmisel päeval allkirjastatud kirja isiklikult üle TA presidendile J. Eichfeldile ja asepresidendile Gustav Naanile, saab kutse AES-i esindusele ettekandega osaluseks TA presiidiumi koosolekul.

18.11 K. E: E. Riikoja (Koff), Nõukogude Eesti kirjanike keelest.

19.11 JK. Otsustatakse lähetada TA presiidiumi koosolekule J. V. Veski, A. Kask ja H. Ahven.

02.12 K. E: P. Ariste, Protolapi keelest; A. Univere, Etnogeneesiküsimuste käsitlusest Moskva nõupidamisel.

02.12 Karl Aben teeb ajalehes Edasi artiklis „Vabanegem fetišeist!" ettepaneku võõrpärisnimede häälduspäraseks kirjutamiseks.

19.12 TA presiidium arutab A. Kase ja H. Ahvena osavõtul AES-i küsimust, otsustab (prot 68, p 2, 19.12.1951) rahuldada AES-i taotluse ja muuta 31.03.1951. a otsus soovituse osas likvideerida selts; soovitatakse elavdada murdekorrespondentide tööd ja populariseerida seltsi tegevust ning avaldatakse valmisolekut lahendada rahalised raskused murdekogujate premeerimisel.

Akadeemiline Emakeele Selts
SISSE TULNUD
16 mai 51. a
147.

5

Väljavõte Eesti NSV Teaduste Akadeemia Presiidiumi 31.märtsi 1951.a. koosoleku protokollist nr.16

.....

1.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia IV Osakonna asutuste 1950.a. teadusliku uurimistöö aruannete läbivaatamiseks moodustatud komisjoni aruanne.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Presiidium, ära kuulanud ja läbi arutanud TA IV Osakonna asutuste 1950.a. teadusliku uurimistöö aruannete läbivaatamiseks moodustatud komisjoni aruande ja ettepanekud, o t s u s t a s:

.....

d) võtta teadmiseks Akadeemilise Emakeele Seltsi 1950.a. töö aruanne.

Arvestades asjaolu, et Akadeemiline Emakeele Selts, kuigi minevikus eesti keele uurimise, sõnavara ja folkloori kogumise alal suurt tööd teinud organisatsioon, on käesoleval ajal muutunud sel alal Keele ja Kirjanduse Instituudiga paralleelse töö tegijaks, kusjuures Instituut kasutab Seltsi korrespondentide võrku ja juhib tegelikult Seltsis toimuvat tööd, teha ettepanek Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatusele:

1) likvideerida Akadeemiline Emakeele Selts ja Seltsi varad ning korrespondentide võrk üle anda Keele ja Kirjanduse Instituudile.

Taotleda Riiklikus Koosseisude Komisjonis Akadeemilise Emakeele Seltsi 1 koosseisulise kohta üleviimist Keele ja Kirjanduse Instituuti töös korrespondentide võrguga.

.....

Väljavõte õ i g e:

Väljavõte õ i g e a

ENSV TA Akadeemilise Emakeele Seltsile, TA Plaani-finantsosakonnale, TA Keskraamatupidamisele, TA Keele ja Kirjanduse Instituudile, TA Kaadriosakonnale.

"14." mail 1951.a.
Nr. P-121

(K. J a a n u s)
Referent protokolli alal.

1951. aastal rippus ES-i saatus juuksekarva otsas. ENSV TA presiidiumi otsus AES-i likvideerimise kohta 31. märtsil ...

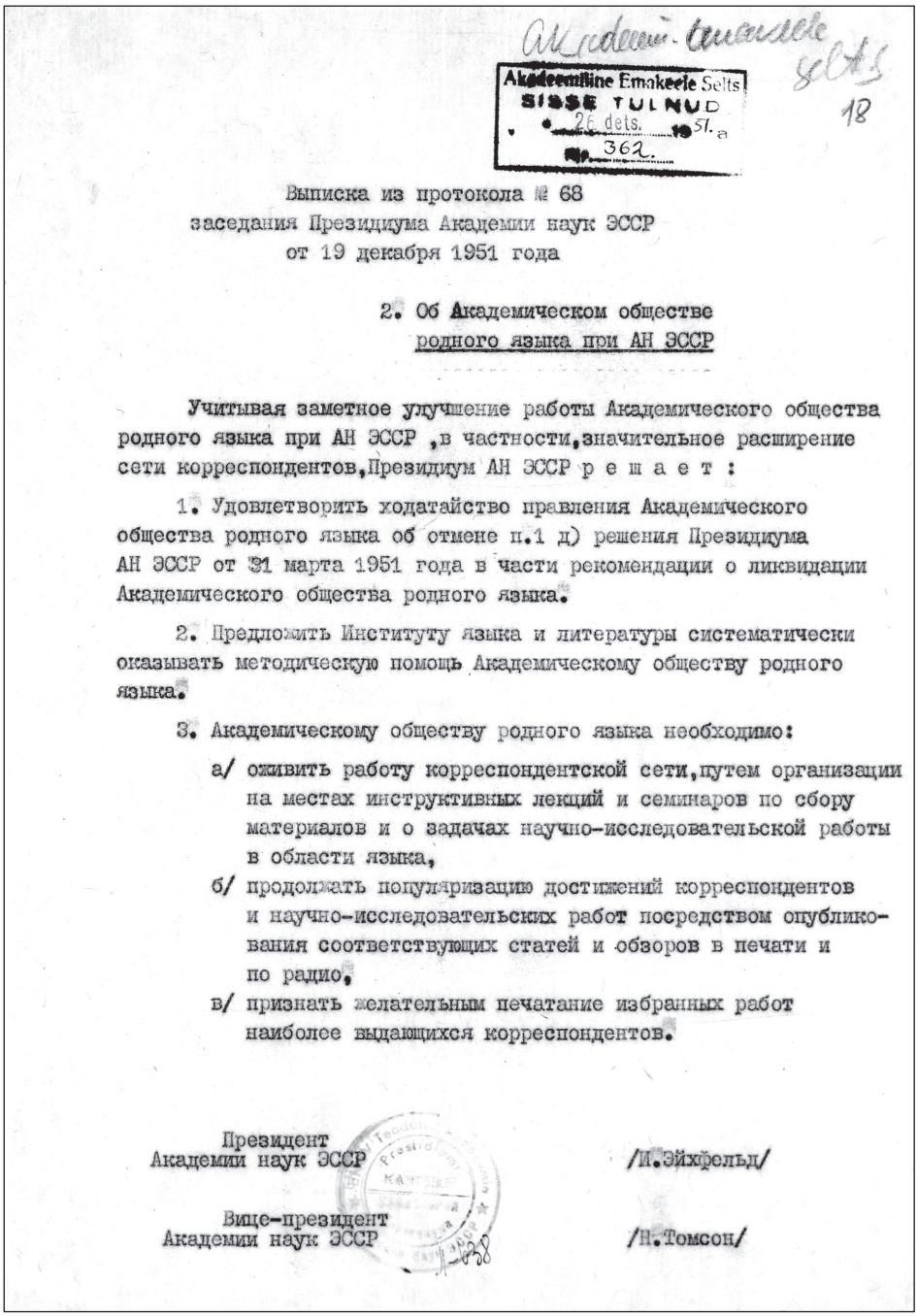

Akadeemiline Emakeele Selts
SISSE TULNUD
26 dets. 1951. a
Nr. 362.

18

Выписка из протокола № 68
заседания Президиума Академии наук ЭССР
от 19 декабря 1951 года

2. Об Академическом обществе
родного языка при АН ЭССР

Учитывая заметное улучшение работы Академического общества родного языка при АН ЭССР ,в частности,значительное расширение сети корреспондентов,Президиум АН ЭССР р е ш а е т :

1. Удовлетворить ходатайство правления Академического общества родного языка об отмене п.1 д) решения Президиума АН ЭССР от 31 марта 1951 года в части рекомендации о ликвидации Академического общества родного языка.

2. Предложить Институту языка и литературы систематически оказывать методическую помощь Академическому обществу родного языка.

3. Академическому обществу родного языка необходимо:

а/ оживить работу корреспондентской сети,путем организации на местах инструктивных лекций и семинаров по сбору материалов и о задачах научно-исследовательской работы в области языка,

б/ продолжать популяризацию достижений корреспондентов и научно-исследовательских работ посредством опубликования соответствующих статей и обзоров в печати и по радио,

в/ признать желательным печатание избранных работ наиболее выдающихся корреспондентов.

Президент
Академии наук ЭССР /И.Эйхфельд/

Вице-президент
Академии наук ЭССР /Н.Томсон/

... ja selle tühistamisotsus 19. detsembril (RA.ERA.R-2362.1.126)

24.12 JK. Võetakse teadmiseks TA presiidiumi 19. detsembri otsus AES-i allesjätmise kohta ning keeleringi otsus alluvusvahekorra katkestamisest AES-iga (ÜTÜ põhikiri ei võimalda topeltalluvust); KKI palvel arutatakse võõrpärisnimede kirjutamist.
26.12 KKI teadusnõukogu moodustab 18-liikmelise komisjoni võõrpärisnimede eesti keeles kirjutamise läbiarutamiseks; sellesse kuuluvad AES-i juhatusest J. V. Veski, P. Ariste, A. Kask, M. Kindlam, H. Tobias, samuti teadussekretär H. Ahven.
30.12 K. E: E. Ahven (Kurve), Proletaarsed ja demokraatlikud kirjanikud võitluses dekadentliku žargooni vastu.

Veel aastast 1951: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; A. Kask – abiesimees; P. Ariste, H. Tobias, M. Must, A. Univere, P. Palmeos, M. Kindlam. • Selts saab TA presiidiumilt korralduse esitada aastate 1946–1950 teadustöö lühiaruanne „kolmes eksemplaris vene keeles". • Lõpetatakse AES-i üliõpilaste keeleringi alluvus seltsile; tegutsema jääb ÜTÜ eesti keele ring. • Ilmuvad murdekogumise juhendmaterjalid „Morfoloogilised paralleelvormid murdes" (Keeleline ülesanne nr 7) ja „Vene laensõnu eesti murretes" (Keeleline ülesanne nr 8); koostatakse küsimustik nr 9 („Uuemaid sõnu murretes"). • Murdekogumise juhendusseminarid toimuvad üle Eesti; H. Ahven teeb instrueerimisretke (jalgrattal) Pärnu ja Kilingi-Nõmme ümbruses, murret koguma kutsutakse koolinoori.

1952

06.02 TA presiidium arutab seltsi tööd, üldise rahulolu kõrval – nenditakse, et AES on saavutanud silmapaistvaid tulemusi – märgitakse murdematerjalide läbitöötamatust ja kohustatakse KKI-d seltsi toetama; antakse mitteametlik lubadus 1/2 töökoha juurdesaamiseks.
17.02 **Aastakoosolek.** E: J. Peegel, Lõuna-eesti vana rahvalaulu morfoloogiast.
31.03 Aadu Toomessalu loovutab seltsile illustreeritud töö „Tuulikud" (505 lk).
27.04 K. E: P. Ariste, Varasemad slaavi ja läänemeresoome keelelised kokkupuuted.
10.05 Eesti territooriumil moodustatakse 3 oblastit; Tartu oblasti keskuse tööruumid kavandatakse senisesse TA majja Riia 60, millega kaotavad oma ruumid seal nii KKI kui ka AES.
01.06 K. E: E. Nurm, Sõnade kokku- ja lahkukirjutamine.

07.06 KKI direktor H. Tobias teatab AES-ile KKI kolimisest Tallinna.

07.06 JK. Nenditakse KKI viimist Tartust Tallinna ja TA presidendi seisukohta, et AES-i asjaajamine peab olema seal, kus on KKI. TA presiidiumi seisukohtadega seltsi ja murdekogude asukoha suhtes ei nõustuta, soovitakse vastutava sekretäri jäämist Tartusse, otsustatakse pöörduda arupärimisega (kiri nr 145, 08.06) TA presidendi poole ning lähetatakse AES-i esimees ja vastutav sekretär Tallinna selgitust hankima.

9.–10.06 J. V. Veski ja H. Ahven viibivad Tallinnas, kohtuvad TA asepresidendi G. Naaniga, annavad üle kirja president J. Eichfeldile.

10.06 Murdekogud viiakse KKI kolimise käigus seltsilt nõusolekut küsimata Tallinna; Aili Univere nõudmise peale katta kolimisautod vihma puhuks presendiga vastab KKI direktori ajutine kohusetäitja Pjotr Izmestjev, et Tartus on ainult kaks presendiga autot ja need on õllekoormaga Mustvees.

11.06 JK. Reageeritakse teravalt murdekogude Tallinna viimisele. A. Kask: „Olen kategooriliselt selle vastu, et murdekogud praegu lõhuti ja suurem osa Seltsi kogudest eile Tallinna viidi ilma Seltsilt nõusolekut küsimata. Tuleb hukka mõista praegune käitumisviis, et ilma Seltsilt arvamust küsimata otsustati Seltsi murdekogude küsimus." Otsustatakse taotleda kogude tagasitoomist, selle võimatusel kopeerimissummade saamist. Otsustatakse ka sõlmida KKI-ga kogude hoiuleandmise leping ning taotleda AES-i paigutamist kirjandusmuuseumi ruumidesse.

13.06 TA presiidium otsustab tuua AES-i Tartust Tallinna 1953. aasta jooksul; juhatusele tehakse ettepanek kõrvaldada AES-i põhikirjast „oma olemuselt ebademokraatlik" § 20 teine lõik: „Juhatuse liikmed ja nende asemikud valitakse üheks aastaks kinnisel hääletamisel lihthäälteenamusega koosolevate Tartus asuvate tegevliikmete hulgast." TA presiidium soovis vältida „Tartus asuvate tegevliikmete" eelistamist ning suhtus poliitilise umbusuga Tartusse üldse.

18.06 JK. Võetakse teadmiseks murdekogude Tallinna jäämine, TA presiidiumi otsus seltsi Tallinna viimise ning kirjandusmuuseumist ajutiste ruumide saamise kohta, ühtlasi süüdistus, et seltsi „juhatus ei taha tunnistada valitsuse määrusi ega suhtu neisse nõukogulikult". Otsustatakse küsida KKI-ga murdekogude deponeerimislepingu sõlmimiseks volitust üldkoosolekult ja alustada põhikirja 20. paragrahvi muutmist (loobuda Tartu mainimisest juhatuse liikmeks olemise tingimusena).

26.07 Konverents TRÜ-s „võõrkeelse tähestikuga keelest pärinevate pärisnimede transkribeerimise kohta eesti keeles“.
05.08 TA presiidium kohustab KKI-d seltsi toetama.
13.09 ENSV Ministrite Nõukogu muudab oma otsusega nr 43 Akadeemilise Emakeele Seltsi nime, uueks nimeks saab Emakeele Selts.
24.09 K. Tähistatakse TRÜ 150. aastapäeva (tolleaegse ajalookäsitluse järgi); ES esineb teemakohasel näitusel. E: P. Ariste, 150 aastat eesti keele ja soome-ugri keelte õpetamist Tartu ülikoolis.
14.10 JK. Otsustatakse taotleda TA presiidiumilt 1953. a maiks seoses J. Stalini keeleteaduslike tööde ilmumise 3. aastapäevaga Tartusse konverentsi „Eesti keele probleemid stalinliku keeleõpetuse valgusel“.
21.10 JK. TA kaadriosakonna kirja (nr 9-820, 16.10.1952; teade ENSV MN otsusest nr 43) alusel otsustatakse edaspidi seltsi nime lühendina tarvitusele võtta järjend „ES“; võetakse teadmiseks korraldus vahetada pitsatid ja stambid.
26.10 K. E: K. Mihkla, Sõnade kokkukirjutamine ja rahvakeel.
23.11 K. E: E. Nurm, Vene nimede kirjutamisest eesti keeles ja eesti nimede kirjutamisest vene keeles.
16.12 JK. Muudetakse põhjalikult kehtivat põhikirja; vastutav sekretär saab ülesande „töötada välja uue põhikirja projekt“; teosega „Teaduslikud tööd, pühendatud Tartu Ülikooli 150. aastapäevale“ otsustatakse premeerida A. Toomessalu ja M. Mäesalu.

Veel aastast 1952: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; A. Kask – abiesimees; P. Ariste, H. Tobias, A. Univere, E. Laugaste, P. Palmeos. • AES saab ajutised ruumid Kirjandusmuuseumis Aia 42. • Ilmub „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 2. (Tööstusalase materjali kohta)“ (koost H. Ahven, vastutav toim A. Kask); trükist ilmuvad ka keeleline ülesanne nr 8 „Vene laensõnu eesti murretes“ (koost M. Must) ja „Juhend sõnavaralise materjali kogumiseks“. Kirjutusmasinal paljundatakse keeleline ülesanne nr 9 „Uuemaid sõnu murretes“. • H. Ahven peab TA muuseumide-konverentsil ettekande murdekorrespondentide võrgust.

1953

07.02 JK. Arutatakse ettekandekoosolekute korraldamise alustamist ka Tallinnas.

19.02 JK. Varem 1. märtsile kavandatud aastakoosolek lükatakse edasi, kuna põhikirja- ja murdekogude deponeerimislepingu projekte pole jõutud TA presiidiumi ja KKI-ga kooskõlastada. Loodetakse korraldada aastakoosolek 8. märtsil.

03.03 JK. Otsustatakse esitada murdekogumisüleskutseid ajakirjanduse ja raadio kaudu, koostööle kutsutakse keskkoolide kirjandusringe, rahvamaju ja 7-klassilisi koole; peetakse vajalikuks saata neile juhtnööre („Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 1–3“).

05.03 Sureb J. Stalin.

09.03 JK. Nenditakse aastakoosoleku ärajäämist Stalini surma tõttu. Vastutavale sekretärile tehakse ülesandeks kooskõlastada murdekogude deponeerimisleping KKI-ga ja põhikirjaprojekt TA ühiskonnateaduste osakonnaga. Deponeerimislepingus soovitakse määrata deponeeritavate materjalide hind: tekstid – 2 rubla lehekülg, sõnasedel – 50 kopikat; peetakse vajalikuks rõhutada kogude *tasuta hoiule* andmist ning KKI kohustust säilitada ja korrastada neid ES-iga kooskõlastatud põhimõtete järgi; leping näeks ette iga-aastaste uute materjalide loovutamise KKI-le ning KKI kohustuse tagada uurijate ja asjahuviliste ligipääs materjalidele instituudis Tallinnas, samuti toimetada vajalikke tekstimaterjale ajutiseks kasutamiseks TRÜ teadusraamatukokku või Kirjandusmuuseumi Tartusse.

29.03 K. E: E. Raiet, Õigekeelsuse küsimusi nimetavalise ja omastavalise liitumise alalt.

08.04 JK. Võetakse teadmiseks, et TA presiidium on pikendanud seltsi juhatuse volitusi 1. juunini 1953 (Prot 9).

14.04 JK. Pooldatakse murdealade ja rajoonide lühendite avaldamist „Kogumistöö juhendajas nr 4“; jätkatakse deponeerimislepingu ja põhikirjaprojekti viimistlemist vastavalt TA ÜO büroos tehtud parandustele.

20.04 J. V. Veski, A. Kask, H. Ahven osalevad nõupidamisel TA asepresidendi G. Naani juures, kus muudetud põhikiri ja deponeerimisleping lõplikult kooskõlastatakse.

26.04 JK. Otsustatakse esitada üldkoosolekule heakskiitmiseks uus põhikiri ning volitada J. V. Veskit koos H. Tobiasega alla kirjutama murdekogude KKI-sse deponeerimise lepingule.

26.04 **Üldkoosolek.** Võetakse vastu ES-i uus põhikiri. E: M. Kindlam, Ortograafia küsimusi seoses „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatuga".

26.05 TA presiidium kinnitab „Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures asuva Emakeele Seltsi põhikirja", tühistades 1947. aasta põhikirja (Prot nr 16).

31.05 J. V. Veski ja H. Tobias allkirjastavad lepingu Emakeele Seltsi 32 781 lk tekstide ning 899 553 sõnasedeli hoiule andmise kohta Keele ja Kirjanduse Instituudile.

31.05 **Üldkoosolek.** Uue põhikirja järgi valitakse uus juhatus. E: E. Nurm, Morfoloogia-alased normi muutused „Väikeses õigekeelsuse sõnaraamatus".

16.09 JK. Otsustatakse korraldada 2 ettekandekoosolekut Tallinnas ja teaduslik sessioon Tartus.

17.09 JK. Otsustatakse trükiks ette valmistada esimene valimik murdekorrespondentide tekste „Ajaloolisi ja olustikulisi murdetekste". Vajaduse tõttu lahkuda kirjandusmuuseumi ruumidest tehakse vastutavale sekretärile ülesandeks leida ES-ile ruum Tartust (eelistatavalt) või Tallinnast.

22.09 JK. Kirjastusplaani võetakse valimik „Ajaloolisi ja olustikulisi murdetekste" (sellest kujuneb „Valimik murdekorrespondentide tekste I").

25.09 TA asepresident G. Naan saadab ES-ile korralduse tuua „seltsi asjaajamine k.a. oktoobrikuu jooksul Tartust Tallinna" (kiri nr C-594).

07.10 JK. Võetakse teadmiseks info, et KKI teadusnõukogu on G. Naani ettepanekul otsustanud korraldada 21.–23.10 Tallinnas üleliidulise keeleteadusliku sessiooni; kiidetakse heaks ES-i tagatavad esinejad A. Toomessalu, P. Ariste ja P. Palmeos. Terava arutelu järel hääletatakse J. V. Veski ettekande „Eesti kirjakeele arendamise küsimusi" kavva võtmise üle (4 poolt, 1 vastu (Nurm), 1 erapooletu (Veski – kommentaariga, et ettekanne pole valmis).

14.10 J. V. Veski põhjendab kirjas TA asepresidendile G. Naanile büroo Tallinna kolimise võimatust seal pakutava ruumi sobimatusega, teeb ettepaneku anda ES-ile ruum(id) TA majas Estonia pst 7.

18.10 K. E: E. Ahven, Eesti kirjakeele arendamise põhimõtteist käesoleva sajandi algul.

22.–24.10 Esimene ES-i ja KKI ühiskorraldatud keeleteaduslik sessioon: ES-i poolt esinevad P. Ariste („Sisekohakäänetest läänemeresoome keeltes"), P. Palmeos („Läänemeresoomelisest sõnavarast eesti keeles"), A. Toomessalu („Isiklikke kogemusi murdematerjalide kogumisel"), KKI poolt A. Kask, E. Nurm, A. Univere, M. Must, E. Riikoja.

22.11 K. E: K. Kont, Võrdlusjooni mordva ja läänemeresoome keelte vahel.
29.11 K (Tln). Sellest ES-i ja TPedI eesti keele ringi ühiskoosolekust alates hakatakse koosolekuid korraldama ka Tallinnas. E: M. Kindlam, Ortograafia-alaseid normimuudatusi uues „Väikeses õigekeelsuse sõnaraamatus"; E. Raiet, Õigekeelsuse küsimusi nimetavalise ja omastavalise liitumise alalt seoses uue „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatuga".
13.12 K (Trt). E: K. Aben, Mis on adekvaatne tõlge?

Veel aastast 1953: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; A. Kask, H. Tobias – esimehe asetäitjad; E. Nurm, P. Palmeos, P. Ariste, A. Univere. • Uues põhikirjas on toetajaliikme staatus asendatud kirjavahetajaliikme staatusega (liikmemaksuvaba); seltsist arvatakse välja 35 endist toetajaliiget, kes ei avalda soovi kirjavahetajaliikmeks saada. • Jätkub tagajärjeta mõttevahetus ES-ile sobivate ruumide leidmiseks Tallinnas. • Ilmub „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 3" (koost H. Ahven, vastutav toim J. V. Veski). • Jätkub murdekogujate instrueerimiskoosolekute korraldamine.

1954

10.01 K (Tln). E: K. Aben, Mis on adekvaatne tõlge?
03.02 Õhtulehes ilmub rahulolematu teade, et kõik soovijad ei mahtunud TPedI-s ES-i koosolekul toimunud õigekeelsusküsimuste arutelule; J. V. Veski selgitab olukorda TA ÜO akadeemik-sekretärile G. Naanile ja teatab, et järgmine koosolek toimub TA 250 inimest mahutavas saalis Kohtu t 6.
15.02 JK. Korrespondentide tekstikogumiku nimeks otsustatakse „Valimik korrespondentide murdetekste" I. Kontor otsustatakse jätta esialgu Tartusse; tehakse otsus trükkida 250 eksemplari põhikirja.
28.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: A. Kask, Eesti murrete rühmitamisest.
28.03 K (Trt). Toimub ES-i ja ÜTÜ eesti keele ringi ühine arutluskoosolek. E: J. V. Veski, Kriitilisi märkmeid „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu" kohta.
12.04 JK. Kiidetakse heaks soome-ugri keelte, mitmete keelte tähtsamate murrete ja rajooninimede lühendid; otsustatakse välja maksta osaline tasu 3000 rubla G. Vilbaste monograafia „Prangli saared" (779 lk) eest.

09.05 Murdekohanimede seminar Tallinnas. E: A. Univere, Ülesandeid kohanimede uurimise ja kogumise alalt; G. Vilbaste, Kogemusi kohanimede kogumiselt; M. Mäesalu, Kohanimede kogumisest Rannametsas (Kilingi-Nõmme rajoonis); H. Viires, Praktilisi juhendeid kohanimede kogumiseks.

09.05 Arutluskoosolek Tallinnas. E: J. Valgma, Arvustavaid märkmeid „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu" kohta.

09.06 JK. Koostatakse 1955. a eelarve projekt, milles 12 980 rubla väärtuses taotletakse seltsile inventari: 1 magnetofon (1700 rbl), sõiduauto Moskvitš (9000 rbl), 1 laud, 3 kappi, 6 tooli (taotlus rahuldatakse 1000 rubla ulatuses).

19.06 Arutluskoosolek Tartus. E: E. Nurm, Õigekeelsuse küsimusi J. V. Veski märkmete puhul „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu" kohta.

19.06 Kokkuvõttev arutluskoosolek Tartus ajalehe Edasi algatusel.

08.09 JK. Otsustatakse paluda võtta ES-i teema TA presiidiumi koosoleku päevakorda, tõstatada seal mh küsimus ES-i koosseisu suurendamisest.

10.10 K (Trt). E: P. Ariste, Ühest eesti keele astmevahelduse küsimusest.

23.10 JK. Otsustatakse toetada Looduseuurijate Seltsi taotlust määrata G. Vilbastele personaalpension ja tehakse sellekohane ettepanek TA presiidiumile.

31.10 K (Tln). E: E. Vääri, Kõrgematesse õppeasutistesse sisseastujate kirjandite tasemest.

05.11 TA president avaldab seoses oktoobrirevolutsiooni 37. aastapäevaga teiste hulgas tänu Heino Ahvenale.

09.11 JK. Avaldamiseks „Kogumistöö juhendajas eesti keele alal. Nr 5" kiidetakse heaks eesti keele kihelkonnanimede, eesti murrete nimede ja rajooninimede, Uurali keelte ja indo-euroopa keelte lühendid.

14.11 K (Trt). E: E. Vääri, Kõrgematesse õppeasutistesse sisseastujate kirjandite tasemest.

21.11 JK. TA presiidiumi koosolekule 01.12 otsustatakse lähetada J. V. Veski, P. Ariste ja H. Ahven ning koostada resolutsiooniprojekt.

25.–27.11 P. Palmeos osaleb dialektoloogianõupidamisel Moskvas.

28.11 Arutluskoosolek Tartus eesti pärisnimede kirjutamise kohta vene keeles (sissejuhatus E. Nurmelt).

01.12 TA presiidium arutab ES-i probleeme (ettekandega esineb P. Ariste), otsustab ENSV 15. aastapäeva puhul välja anda ES-i aastaraamatu, peab vajalikuks suurendada ES-i palgalist koosseisu laborandi võrra ja

soovitab esitada A. Toomessalu ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukirja saamiseks.

11.12 JK. Moodustatakse aastaraamatu 1955 (ülevaate 15 aasta tööst kirjutab H. Ahven) toimetuskolleegium. Otsustatakse taotleda TA presiidiumilt eesti keele ja läänemeresoome keelte murrete nõupidamise korraldamist Tartus järgmisel aastal.

25.12 JK. Antakse KKI sõnaraamatute sektorile luba kasutada „Eesti entsüklopeediat" seltsi ruumides (E. Nurme vastutusel) ja TRÜ eesti keele kateedrile kasutada kirjutusmasinat Continental (J. V. Veski vastutusel), välistatakse transkriptsioonimärkidega kirjutusmasina Triumph kasutamine tavatööks; otsustatakse teavitada üldkoosolekut Tallinna kolimisest. Nõustutakse LUS-i ettepanekuga korraldada loomanimede alane arutluskoosolek.

31.12 Kinnitatakse TA presiidiumile esitatav seletuskiri ES-i 1954. a tegevusaruande juurde; põhjendatakse alakulu: „…oli kavatsetud kasutada üüritaksot ligi poolesaja korrespondendi külastamiseks. Et aga TA Keskraamatupidamine üüritakso kasutamise ära keelas, siis jäid ka vastavad summad kasutamata. Selle asemel toimus lühem matk autobussiga ja jala Elva rajoonis."

Veel aastast 1954: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; A. Kask, H. Tobias – esimehe asetäitjad; P. Ariste, E. Ahven, A. Univere, P. Palmeos. • TA suurendab märgatavalt toetussummat. • Ilmub „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 4" (koost H. Ahven, toim M. Must; sisaldab küsitluskavu „Veskid", „Viinavabrikud" ja ülevaate ES-i tegevusest 1953). • Aasta lõpul alustatakse aastaraamatu (toimetuskolleegiumi kuuluvad P. Ariste (esimees), A. Kask, E. Nurm) ja murdetekstide valimiku koostamist. • Korraldatakse viis murdeseminari ja instrueerimiskoosolekut Eesti eri kohtades.

1955

04.02 JK. Otsustatakse tähistada F. J. Wiedemanni 150. sünniaastapäeva (ettekanne P. Aristelt).

19.02 JK. Võetakse esialgselt vastu aastaraamatu 1955 käsikiri (selles H. Ahvena kirjutis „Emakeele Seltsi tegevusest sõjajärgseil aastail (1945–1954)" kavandatud ülevaate 1940–1954 asemel).

06.03 **Aastakoosolek** (Trt). E: J. V. Veski, Märkmeid eesti ajalehtede keele kohta.
07.03 JK. Otsustatakse panna Tallinnas välja ES-i info vastutava sekretäri kõneaegadega, ent asjaajamine jätta olulises osas Tartusse (tööruum Tallinnas pole valmis); H. Ahvenal soovitatakse kõrgkool lõpetada, aga puhkusele ei lubata, sest „ei ole asendajat".
25.03 KKI direktoriks saab H. Tobiase asemel Eduard Päll.
27.–28.03 ES korraldab läänemeresoome dialektoloogia alase nõupidamise Tartus Eesti, Läti, Vene ja Karjala-Soome teadlaste osavõtul (moodustatakse koordinatsioonikomisjon, esimeheks P. Ariste).
30.03 K (Trt). E: P. Ariste, Akadeemik F. J. Wiedemanni tegevus Tallinna päevil.
03.04 K (Tln; koos KKI-ga). E: P. Ariste, Akadeemik F. J. Wiedemanni tegevus Tallinna päevil.
24.04 K (Trt). E: K. Kure, Modaalverbid ja nende osa lauses.
16.05 K (Tln; koos KKI-ga). ES ja KKI peavad ühiskoosoleku M. Veske 65. surma-aastapäeva puhul. E: A. Kask, Mihkel Veske keelealane tegevus.
09.06 JK. Moodustatakse toimetuskolleegiumid: ESA II ja kogumiku „Valimik Emakeele Seltsi korrespondentide murdetekste" II väljaandmiseks. Otsustatakse maksta G. Vilbastele töö „Prangli saared. Vanemat elu-olu ja sõnavara" eest 10 200 rubla.
27.09 JK. Juhatuse koosolek toimub esimest korda Tallinnas, Estonia pst 7. Võetakse teatavaks ESA I ilmumine TA kulul, taotletakse 40 tasuta eksemplari.
10.10 JK. Arutades TA presiidiumi 1.12.1954 otsuse täitmist, nenditakse: ES-i koosseisu pole suurendatud, remondi kvaliteet (Estonia pst 7) on halb; A. Toomessalu otsustatakse autasustamiseks esitada TA asutamise aastapäeval aprillis 1956 (on vahepeal olnud väheaktiivne). Võetakse vastu ES-i murdekorrespondentide premeerimise kord ja seltsi aukirjablanketi vorm. A. Kask: „…A. Saarestelt on tulnud Emakeele Seltsile neli tema teost ja kiri, milles soovib vastu saada Emakeele Seltsi väljaandeid." Juhatus otsustab A. Saarestele vastata.
23.10 K (Trt). E: J. Peegel, Häälikulisi jooni rahvalaulude keeles.
14.11 JK. Soovitakse juhtida Eesti Riikliku Kirjastuse tähelepanu sellele, et 1956.–1960. aasta plaanis puuduvad täiesti oskussõnastikud.
20.11 K (Tln). E: P. Ariste, Kas isuri keel on iseseisev keel?
22.11 Orissaare rajooni täitevkomiteest teatatakse, et A. Toomessalu on karistatud huligaansuse süüdistusel 3-aastase vabadusekaotusega.

Aastail 1952–1956 asus seltsi kontor kirjandusmuuseumis Aia (praegu Vanemuise) 42 (Juhan Valge foto)

28.11–01.12 P. Palmeos esindab ES-i dialektoloogianõupidamisel Moskvas.

08.12 JK. Peetakse vajalikuks selgitada asjaolusid ning vajadusel toetada süüdi mõistetud A. Toomessalu armuandmispalvet; olukorrast informeeritakse TA presidenti. Otsustatakse tervitada keeleringi selle 10. aastapäeva puhul.

11.12 Murdekorrespondentide instrueerimiskoosolekul Tallinnas esinevad H. Ahven, P. Palmeos, Ü. Tedre ja R. Viidalepp (demonstreerib helisalvestisi).

12.–13.12 A. Kask, P. Ariste, P. Palmeos ja J. V. Veski osalevad koos KKI ja TRÜ-ga korraldatud teisel, eesti keele grammatika struktuuri alasel teaduslikul sessioonil Tallinnas.

18.12 K (Trt). E: P. Palmeos, Informatsioon dialektoloogia-alasest nõupidamisest Moskvas 28. novembrist kuni 1. detsembrini 1955; P. Nurmekund, Hiina nimede kirjutamisest eesti keeles.

22.12 JK. Otsustatakse kutsuda ESA II kolleegiumi H. Ahven.

Veel aastast 1955: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – esimehe asetäitjad; E. Ahven, M. Must, P. Palmeos, A. Univere. • ESA II toimetuskolleegium:

P. Ariste – esimees; E. Ahven ja A. Kask; murdetekstide kogumiku (II) toimetuskolleegium: M. Must – esimees; H. Ahven, P. Palmeos. • Ilmuvad esimene sõjajärgne aastaraamat ESA I, „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 5“ (toim H. Ahven) ja „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 6“ (koost H. Ahven, toim P. Ariste). • ESA toimetuskolleegiumi esimeheks jääb kuni 34. numbrini P. Ariste, sekretäriks H. Ahven. • Tõdetakse piisava hulga murdetekstide trükkimiseks vajalike foneetiliste märkide puudumist trükikojas. • Muret tekitab osa murdekorrespondentide passiivsus.

1956

25.01 JK. Otsustatakse korraldada sügisel keeleteaduse konverents Tartus, aga loobuda murdekorrespondentide instrueerimiskoosolekute läbiviimisest („Et soodustada vastutaval sekretäril H. Ahvenal ülikooli lõpetamist, …“).

02.02 ES-i, KKI ja TRÜ nõupidamine murdekogumise ja -uurimise ning kogude korraldamise parandamiseks.

14.–25.02 Moskvas toimub Stalini isikukultust hukka mõistev NLKP XX kongress.

21.02 JK. Otsustatakse ümber korraldada korrespondentide võrk (küsimus koostöötahte kohta saadetakse 162 nimestikus olevale korrespondendile); moodustatakse komisjon hiina nimede eesti keeles kirjutamise reeglite väljatöötamiseks. Võetakse teatavaks info G. Vilbaste „Eesti taimenimede“ ümberkirjutamisvõimalustest ning J. Eichfeldi ja E. Pälli toetuslubadustest.

29.02 JK. Otsustatakse autasustada ES-i külastavaid Kustaa Vilkunat ja Väinö Kaukoneni teadusliku kontakti loomise eest Soome ja Nõukogude Eesti teadlaste vahel ES-i aukirjaga ja kinkida ESA I.

29.02 ES-i külastavad esimesed väliskülalised pärast sõda, Soome ja NSVL-i koostöökomisjoni liikmed K. Vilkuna ja V. Kaukonen.

04.03 **Aastakoosolek** (Trt). E: J. V. Veski, Ebakohti eesti kirjakeele sõnavaras.

05.03 A. Toomessalu kirjutab Arhangelski oblasti vangilaagrist H. Ahvenale.

14.03 TA presiidiumi koosolekul arutatakse murdeteemat (ülevaade ES-i tööst H. Ahvenalt): tunnustatakse saavutusi murdekogumisel ja nenditakse vajadust tööd kiirendada seoses murrete kiire kadumisega; peetakse vajalikuks jätkata murdetekstide kogumike väljaandmist.

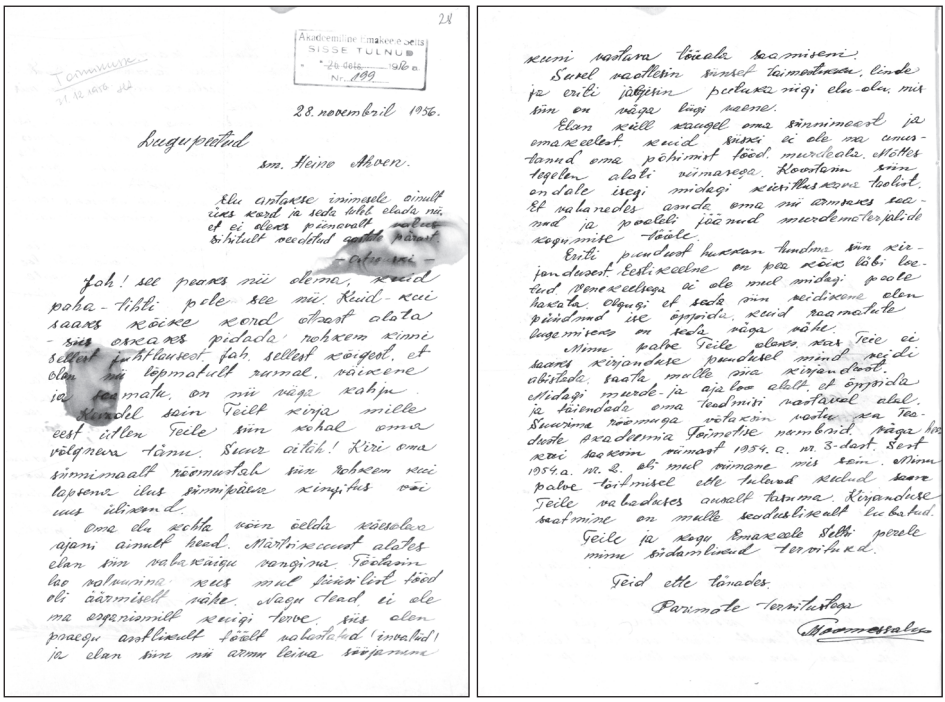

Aadu Toomessalu kirjutas Arhangelski vangilaagrist Heino Ahvenale (RA.ERA.R-2362.1.155)

27.03 JK. Otsustatakse astuda väljaannete vahetusse 11 Soome, Rootsi, Ungari ja Saksa DV teadusasutusega. Võetakse vastu Pent Nurmekunna ja Theodor Saare kogutud nimemärkide kogu. Murdekorrespondentide nimekirjast kustutatakse 73 nime. Otsustatakse vastata A. Toomessalule.

22.04 K (Trt). E: J. Silvet, Märkmeid V. Muheli „Vene-eesti sõnaraamatu" II trüki kohta.

13.05 K (Trt). E: A. Kask, Mõningaid vähetuntud andmeid väldete küsimuse käsitluse ajaloost; P. Nurmekund, Korea Rahvademokraatliku Vabariigi pealinna nimetusest eesti keeles.

17.05 JK. Otsustatakse välja anda kogumik „Akadeemik J. V. Veski keeleteaduslikud tööd", moodustatakse toimetuskolleegium; korrespondentide nimekirjast kustutatakse 32 nime. Võetakse teadmiseks, et A. Toomessalu armuandmispalve on tagasi lükatud.

11.07 A. Saareste tänab kirjaga raamatute ja keeleandmete eest ja palub uusi andmeid (murrete ja vana kirjakeele kohta).

07.09 JK. Otsustatakse hakata ESA-des avaldama retsensioone Nõukogude Liidus ja välismaal ilmuva eesti keelt käsitleva kirjanduse kohta; otsustatakse saata vastused A. Saareste murdealastele küsimustele. Otsustatakse, et KKI sõnaraamatute sektori Tallinna kolimise järel saab vastutava sekretäri ametlikuks töökohaks Tallinn. TA presiidiumilt taotletakse ESA II 50 tasuta eksemplari.

10.–14.09 KKI sõnaraamatute sektor kolib Tallinna.

01.10 Emakeele Seltsi ametlikuks asjaajamise kohaks saab Tallinn.

18.10 JK. Kinnitatakse Soome delegatsioonile ja Friedebert Tuglasele kingitud raamatute nimekiri ja vaadatakse üle A. Saarestele saadetava vastuskirja projekt. Võetakse teadmiseks P. Ariste info: TA presiidium on nõus A. Kase osalemisega rahvusvahelisel soome-ugri kongressil Helsingis 1957. aastal ettekandega „Jooni eesti rahvusliku kirjakeele kujunemisest".

27.10 TA presiidium suurendab otsusega nr 32 (27.10.1956) ES-i koosseisu ühe vanemlaborandi koha võrra.

28.10 K (Trt). E: H. Rätsep, Aspektikategooriast eesti keeles; J. Peegel, Tingiva kõneviisi tähendusfunktsioonidest.

09.11 JK. Arutatakse G. Vilbaste „Eesti taimenimede" väljaandmist, loodetakse käsikirja valmimist 1958.

14.11 ES-i vanemlaborandina asub tööle Helga Mägi („täie tööjõuga" alates 30.11.1956).

28.11 K (Trt). E: P. Ariste, Keeleteaduslikust tööst Soomes.

01.12 JK. Kiidetakse heaks kiri nr 201 (TA presiidiumile – viidates selle enda poolt kinnitatud ES-i põhikirjale), milles taotletakse seltsi vastutava sekretäri töökoha muutmist teadussekretäri kohaks alates 1957. aastast.

01.12 ENSV Ülemnõukogu Presiidium otsustab Aadu Toomessalu vabastada ja kustutada tema karistuse.

09.12 K (Tln). E: P. Ariste, Keeleteaduslikust tööst Soomes.

15.–16.12 ES korraldab koos TRÜ ja KKI-ga Tartus murdeuurimiskonverentsi (esinevad J. V. Veski, P. Ariste, A. Kask jt); autasustatakse parimaid murdekorrespondente.

20.12 J. V. Veski kirjutab J. Eichfeldile (kiri nr 212): „Emakeele Seltsi juhatus palub Teid vastu võtta südamlik tänu Teie energiliste sammude eest Emakeele Seltsi ühe parema murdekorrespondendi A. Toomessalu vabastamiseks. 19. detsembril s.a. saabus A. Toomessalu juba Tallinna ja sõitis sama päeva õhtul edasi koju."

27.12 JK. Võetakse vastu ES-i raamatukogu kodukord.

Veel aastast 1956: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – esimehe asetäitjad; E. Ahven, M. Must, P. Palmeos, H. Rätsep. • ES peab loobuma ruumidest Kirjandusmuuseumis Tartus; asjaajamise kohaks saab Tallinn (Estonia pst 7). • Hiina nimede komisjoni kuuluvad A. Kask – esimees; E. Nurm – abiesimees; P. Nurmekund, E. Varep; 5. liikmeks üritatakse leida keegi „hiina keelt õppiv eesti filoloog"; J. V. Veski artiklikogumiku toimetuskolleegiumi kuuluvad A. Kask – esimees; H. Rätsep, J. Peegel, H. Ahven. • Kogu aasta jooksul toimub kirjavahetus H. Ahvena ning A. Toomessalu, tema sugulase Olga Põllu ning ametiisikute vahel Toomessalu vangimõistmise ja järgnevate vabastamisürituste üle; aasta lõpul Toomessalu vabaneb. • Ilmuvad Emakeele Seltsi aastaraamat II (1956), „Valimik Emakeele Seltsi korrespondentide murdetekste I" (toimetuskolleegiumi esimees M. Must, toim-d H. Ahven, P. Palmeos). • Koostatakse keelelised ülesanded härjareest (nr 11) ja adjektiivse tähendusega liitsõnadest (nr 12). • Korrastatakse murdekorrespondentide võrku (nimekirjast kustutatakse 148 korrespondenti). • Septembris külastab Emakeele Seltsi Soome kultuuritegelaste delegatsioon (L. Posti, E. Niinivaara, T. Vuorela, L. Vesterinen jt).

1957

21.01 JK. Kinnitatakse korrigeeritult 17.05.1956 otsus anda välja kogumik „Akadeemik J. V. Veski keelelisi kirjutisi"; otsustatakse ESA IV pühendada J. V. Veskile.

21.01 JK. Otsustatakse, et vastutava sekretäri töökoht on alates 23.01.1957 Tallinnas.

23.01 TA presiidium otsustab võimaldada ES-il välja anda kogumiku „Akadeemik J. V. Veski keelelisi töid" ja lubab suurendada J. V. Veskile pühendatud ES-i aastaraamatu mahtu; määrab väljaannete toimetajateks A. Kase ja P. Ariste.

17.02 JK. Võetakse vastu saadetis L. Kettunenilt: 3 eksemplari „Die Herkunft des Terminativs, Genitivs, Instruktivs und Komitativs" ja 6 eksemplari E. A. Tunkelo mälestuskõnet.

17.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: P. Ariste, 1678. a. ilmunud Boecleri laulude kogust.

31.03 K (Tln). E: R. Kull, Partitsiipide kokku- ja lahkukirjutamisest.

07.04 K (Trt). E: E. Nurm, Mõningaid küsimusi deklineerimise alalt.

14.04 JK. Otsustatakse välja kuulutada oktoobrirevolutsiooni 40. aastapäevale pühendatud murdematerjalide kogumise võistlus (teemasoovitustega

murdetekstide osas: „Jutustusi minu kodukoha minevikust“, „Vanad jutud“, „Tuulikud“, „Vesiveskid“ jne, aga ka „1905. a revolutsiooni sündmustest koha peal“, „Mälestusi Oktoobrirevolutsiooni päevilt“; sõnavara osas „Ühe külanõukogu piirkonna kohanimed“ ja „500 murdesõna või rahvapärast väljendit“). Arutatakse ettepanekuid laiendada ES-i profiili: folkloori ja kirjandusteemade lisamine (August Annisti algatus), suurem side õpetajaskonnaga, ettekannete lisamine Tallinnas, rajoonides ja rajoonikeskustes, ES-i populariseerimine ajakirjanduses. Otsustatakse pidada rohkem ettekandeid Tallinnas ja olla aktiivsem ajakirjanduses.

17.05 JK. Võetakse teatavaks TA presidendi käskkiri nr 8 info avaldamise kohta akadeemia tegevusest.

20.05 JK. Võetakse vastu hiina nimede eesti keeles kirjutamise reeglistiku sissejuhatus, otsustatakse saata see tutvumiseks teemaga kokku puutuvatele institutsioonidele.

10.07 TA presiidium annab korralduse, mille järgi võib eestikeelseid publikatsioone (sõltumata muukeelse resümee olemasolust) saata Eesti-välistele teadusasutustele ainult tellimuse või kokkuleppe alusel (prot 10).

04.–09.08 E. Päll KKI direktorina ja P. Ariste TRÜ soome-ugri keelte kateedri juhatajana osalevad VIII rahvusvahelisel keeleteadlaste kongressil Oslos; osavõtjate hulgas on ka Rootsis elavad A. Saareste, V. Tauli ja P. Arumaa.

14.08 TA presiidium tunnustab ES-i tööd ja teeb ühiskonnateaduste osakonnale ülesandeks soodustada ESA III väljaandmist.

22.09 K (Tln). E: P. Ariste, VIII rahvusvahelisest keeleteadlaste kongressist Oslos 4.–9. augustini 1957.

13.10 JK. Võetakse teadmiseks: Riia tehas Tsentralnaja tsinkografija valmistab foneetilised trükivormid pärast võla tasumist ja piisava koguse vanametalli saamist ENSV Polügraafia Peavalitsuselt.

13.10 K (Trt). E: P. Ariste, VIII rahvusvahelistest keeleteadlaste kongressist Oslos 4.–9. augustini 1957; E. Päll, Strukturaalse keeleteaduse ideedest ja põhimõtetest.

01.11 H. Ahven esineb ettekandega „Kohanimede kogumise tähtsusest“ Kilingi-Nõmme keskkoolis.

01.11 H. Keemal võimaldatakse mitu aastat pärast vanglast vabanemist asuda erialasele tööle KKI keeleuurimise sektorisse.

20.11 JK. TA presiidiumilt taotletakse järjekordselt teadustöötaja lisakohta (korrespondentide võrgu juhendamiseks) ja vastutava sekretäri koha

Seltsi esimene asukoht Tallinnas aastail 1956–1958 Estonia pst 7 (Jüri Viikbergi foto)

muutmist teadussekretäri kohaks; otsustatakse Hiina RV Teaduste Akadeemialt küsida arvamust hiina nimede eesti keeles kirjutamise reeglistiku kohta (rahulolematuse tõttu avaldatud reeglistikuga Eestis).

01.12 K (Trt). E: K. Kure, Lauseliigenduse alustest eesti keeles.

06.–09.12 Moskva dialektoloogianõupidamine; H. Ahven ja A. Kask esinevad ettekandega „Emakeele Seltsi murdekorrespondentide tööst".

15.12 JK. Juhatuse liikmed A. Kask, P. Palmeos, M. Must, E. Ahven ja J. V. Veski annetavad *á* 100 rubla murdekogumisvõistluse auhinnafondi täiendamiseks; esimese auhinna saavad A. Toomessalu ja E. Jonas, ühe teistest auhindadest Theodor Saar.

15.12 K (Trt). E: B. Kálmán (Debrecen), Ungari Keeleteaduse Seltsi tööst ja murdeuurimisest Ungaris; E. Leppik, Võitlus murdevigadega Väike-Maarja keskkoolis; M. Must, III dialektoloogia-alasest koordineerimisnõupidamisest Moskvas 6.–9. detsembrini 1957.

Veel aastast 1957: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – esimehe asetäitjad; E. Vääri, M. Must, E. Ahven, P. Palmeos. • Ilmuvad Emakeele Seltsi aastaraamat III (1957) ja „Pajatusi põhjarannikult. Valimik korrespondentide murdetekste II" (koost H. Ahven, toim-d M. Must, P. Palmeos). • Koostatakse keelelised ülesanded „Kolhoosi käsitöölised" (nr 13, A. Viires) ja „Sõnade

liitumisest“ (nr 14, E. Riikoja). • Katkevad ametlikud sidemed üliõpilaste keeleringiga (topeltkuuluvust mittevõimaldava TRÜ ÜTÜ põhikirja tõttu). • Arendatakse partnerite huvi arvestavalt sidemeid Moskva, Läti, Mari, Ukraina jt NSVL-i liiduvabariikide teadlastega.

1958

11.02 Ajalehes Edasi ilmub ES-i suhtes kriitiline A. Pasti artikkel „Vajame ja ootame“ väitega, et „Emakeele Seltsi ettekandekoosolekute teemad tõendavad kõige ilmekamalt uppumist vähem tähtsate küsimuste käsitlemisse ja tänapäeva eesti keele praktiliste küsimuste vältimist“; taunitakse soome-ugri keelte grammatika käsitlemist ning teemasid, nagu strukturalism, dialektoloogia ja metanalüüs.

11.02 JK. Otsustatakse teha TA presiidiumile ettepanek taotleda J. V. Veskile 85. sünnipäeva puhul Lenini ordenit.

15.02 JK. Otsustatakse lähetada A. Kask ja M. Must Riiga läti keeleteadlase Jānis Endzelīnsi sünnipäeva tähistamisele.

16.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: P. Ariste, Metanalüüsi tähtsus keele arenemises.

19.02 TA presiidium arutab ja tunnustab ES-i tegevust (selgitusi annavad A. Kask ja H. Ahven); soovitatakse suurendada liikmeskonda (ka eesti keele õpetajate, linnade ja rajoonide trükitööliste, üliõpilaste kaasatõmbamisega) ja jätkata murdekogumisvõistluste korraldamist, tõdetakse puudusi töös korrespondentidega.

19.03 JK. Kiidetakse heaks vastus ajalehe Edasi kriitikale 11.02.1958.

30.03 K (Tln). E: P. Ariste, Metanalüüsi tähtsus keele arenemises; V. Hallap, Märkmeid keeleuurimismatkalt Mordva ANSV-sse 1957. a suvel.

05.04 JK. Otsustatakse korrata TA presiidiumile ettepanekut taotleda J. V. Veskile 85. sünnipäeva puhul Lenini (või Tööpunalipu) ordenit, moodustada juubelikomisjon ja hakata helilindistama J. V. Veski kultuurilisi mälestusi.

06.04 K (Trt). E: J. Peegel, Nikolai Nolcken keelemehena ja folkloristina; E. Vääri, Mõnede sõnaliikide piirist ja funktsiooni muutumisest.

13.04 K (Tln). E: H. Ahven, Emakeele Seltsi tööst ja lähematest ülesannetest; A. Viires, Hädas suure ja väikese algustähega.

23.04 TA presiidium otsustab (prot 19): „Teenete eest eesti kirjakeele arendamisel ja teadusliku kaadri ettevalmistamisel ning seoses 85 aasta

sünnipäevaga esitada NSVL Ülemnõukogu Presiidiumile taotlus akadeemik J. V. Veskile Lenini ordeni määramise kohta.“

27.04 K (Trt). E: K. Hermlin, Kriitilisi märkmeid N. Remmeli, J. Valgma ja E. Riikoja õpiku „Eesti keele grammatika keskkooli VIII–X klassile“ kohta.

10.05 JK. Otsustatakse saata kiri Hiina RV TA-le hiina nimede ladina tähtedega kirjutamise teemal (Hiinast saadakse ka vastus).

23.–26.06 ES korraldab koos TRÜ eesti keele ja soome-ugri keelte kateedri ja KKI-ga Tartus üleliidulise soome-ugri keelte murdekonverentsi (esineb H. Ahven ettekandega „Emakeele Seltsi murdekorrespondentide võrgu tööst“); näitusel tutvustatakse seltsi tööd.

27.06 K (Trt). Pidulik koosolek J. V. Veski 85. sünnipäeva puhul. E: J. V. Veski, Eituspartiklitest eesti keeles; A. Kask, J. V. Veski ja ühise eesti kirjakeele taotlused.

01.07 JK. TA presiidiumilt saabub info vanembibliograafi koha saamisest alates 1. septembrist. Kandidaatidena kaalutakse Ellen Turut ja Helju Kaalu.

10.–15.07 Osaletakse KKI ekspeditsioonil Pöidele ja Kaarmale (murdekogumiku tekstide saamiseks ja kontrolliks).

01.09 Vanembibliograafina asub tööle Helju Kaal.

27.–29.09 Jerevanis IV üleliidulisel dialektoloogianõupidamisel osalevad P. Palmeos ja H. Ahven.

11.10 JK. Otsustatakse taotleda TA presiidiumilt 2. ja 3. detsembriks Helsingisse Soome-Ugri Seltsi 75. aastapäevale kutsutud P. Ariste, A. Kase ja P. Palmeose lähetamist; Hiina TA ettepanekute arvestamiseks otsustatakse kokku kutsuda hiina nimede komisjon.

22.10 Karksi-Nuia keskkoolis esinevad S. Tanning („Keele ja Kirjanduse Instituudi ning Emakeele Seltsi tööst murdeainestiku kogumisel“) ja H. Kaal („Emakeele Seltsi murdekorrespondentide võrgu ülesannetest“).

02.11 K (Trt). E: A. Kask, Eesti muutkondade süsteemi kujunemisest; P. Palmeos, Märkmeid murdealaselt nõupidamiselt Jerevanis 27. septembrist kuni 1. oktoobrini 1958.

12.11 TA presiidium premeerib vastutavat sekretäri H. Ahvenat.

16.11 K (Trt). E: V. Hallap, Külas Ungari keeleteadlastel; H. Ahven, Muljeid suvisest Ungarist.

30.11 K (Tln). E: K. Hermlin, Kriitilisi märkmeid N. Remmeli, J. Valgma ja E. Riikoja õpiku „Eesti keele grammatika keskkooli VIII–X klassile“ kohta.

10.12 TA presiidium eraldab ES-ile kaks ruumi Sakala 35 II korrusel.
14.12 JK. Otsustatakse saata ES-i väljaanded ajakirjale Voprosõ jazõkoznanija.
14.12 K (Trt). Tehakse teatavaks murdekogumisvõistluse tulemused, kõigile osavõtjatele saadetakse „Johannes Voldemar Veski keelelisi töid“ ja A. Kase „Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles“. E: P. Ariste, Genitiivi lõpu *-n* säilimise juhud G. Mülleril.

Veel aastast 1958: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – esimehe asetäitjad; M. Must, E. Ahven, P. Palmeos, J. Peegel. • ES-i kuulub 2 liiget Mari ANSV-st ja 1 Riiast. • Hakkab ilmuma TA ja Kirjanike Liidu ajakiri Keel ja Kirjandus. • Ilmuvad „Johannes Voldemar Veski keelelisi töid“ (EST 1, toimetuskolleegiumi esimees A. Kask, sekretär H. Ahven; ES-i sõjajärgsete toimetiste esimene väljaanne), A. Kask, „Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles“ (EST 2, toim P. Palmeos), „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 7“ (toim H. Ahven; sisaldab H. Keema koostatud küsitluskavu „Leivast“, „Puhtusest ja kodu korrashoiust“ ning A. Annisti „Sünonüüme“). • Koostatakse keelelised ülesanded „Omadussõnadest“ (nr 15, H. Viires) ja „Leivast“ (nr 16, H. Keem). • Virittäjäs ilmub ülevaade ESA III kohta. • Jätkatakse korrespondentide võrgu korrastamist (võetakse juurde 1 uus ja kustutatakse nimekirjast 41 korrespondenti, nimekirja jääb 70 korrespondenti). • Asutakse taastama sidemeid ÜTÜ eesti keele ringiga (ringi liikmeid võetakse kirjavahetajaliikmeteks). • Väljaandeid saadetakse Soome, Norrasse, Rootsi, Ungarisse, Saksa FV-sse ja USA-sse; kirjandust saadakse Soomest (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Suomalais-ugrilainen Seura, Kotikielen Seura), Rootsist, Ungarist ja Saksa FV-st.

1959

31.01 JK. Moodustatakse komisjon ES-i põhikirja muutmiseks (E. Nurm – esimees, H. Ahven, E. Raiet).
02.02 JK. Otsustatakse deponeerida KKI-sse ES-i heliplaadid.
21.02 JK. ES-i liikmeskonnast arvatakse liikmemaksuvõlgnevuse pärast teiste hulgas välja H. Tobias.
22.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: A. Kask, Karl August Hermanni keelelisest tegevusest; J. V. Veski, Isiklikke mälestusi K. A. Hermannist.
21.03 JK. Koostatakse 7 aasta teadustöö plaan (1959–1965), kuhu hõlmatakse tegelemine eesti keele teadusliku grammatikaga.

Aastail 1958–1981 asus seltsi kontor aadressil Sakala 3 (esialgselt 35) (Jüri Viikbergi foto)

22.03 K (Trt). E: H. Rätsep, Ajakirja Keel ja Kirjandus esimese aastakäigu keelelisest osast; R. Kull, Märkmeid ajalehe „Edasi“ keelenurga kohta.
05.04 K (Tln). E: A. Kask, K. A. Hermanni „Eesti keele grammatikast“; J. V. Veski, Isiklikke mälestusi K. A. Hermannist.
12.04 K (Trt). E: A. Annist, Milline tuleb „Kalevipoja“ teaduslik väljaanne?; J. Peegel, „Kalevipoja“ redigeerimise küsimusi.
14.–17.04 Osaletakse Etnograafiamuuseumi asutamise 50. aastapäeva sessioonil.
19.04 K (Tln). E: O. Jõgi, Ajakirja Keel ja Kirjandus senisest tööst ja kavatsustest; H. Ahven, Millega tegeleb Emakeele Selts?
26.04 K (Trt). Arutletakse kreeka nimede kirjutamise üle. E: A. Kaalep, Kreeka pärisnimede kirjutamisest eesti keeles.
13.05 JK. Moodustatakse komisjon kreeka nimede eesti keeles kirjutamise reeglistamiseks.
17.05 K (Trt). E: E. Nurm, Võõrkohanimede õigekeelsusest – kirjutamisprintsiipidest „Õigekeelsuse sõnaraamatu“ käsikirjas.
02.06 JK. Heino Ahven vahendab eraviisilise info, et ES võiks hakata koostama bibliograafilist väljaannet „Eesti keeleteadus“.
14.–22.06 H. Kaal ja H. Keem otsivad Lihula rajoonis keelejuhte helilindistamiseks.

01.07 Kreeka nimede kirjutamist eesti keeles arutab KKI nõukogu; soovitatakse komisjoni koosseisu täiendada.
04.–08.08 ES-i ja KKI ühisekspeditsioonil Lääne-Eestisse osalevad M. Must, H. Ahven, H. Kaal, A. Kaljuste.
27.08 JK. Tõdetakse, et on valminud sarja „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal" kaheksas vihik. Heino Ahvena ettepanekul nimetatakse see „Kodumurdeks" nr 1.
11.09 ES-i ja KKI ühiskomisjon otsustab, et Kreeka nimed tuleb kirjutada, lähtudes vahetult kreeka keelest.
15.–20.09 Soome-ugri keelte ajaloolise grammatika ja dialektoloogia üleliidulisel nõupidamisel Moskvas osalevad P. Ariste ja H. Ahven (ettekannetega), P. Palmeos, E. Tael.
28.–30.09 Üleliidulisel murdeuurijate nõupidamisel Kišinjovis esindavad ES-i A. Kask ja H. Ahven.
10.10 JK. Kinnitatakse leping korrespondentide kogutud materjalide deponeerimiseks KKI-sse.
31.10 JK. Kinnitatakse vajadust välja anda G. Vilbaste teos „Rahvapäraseid taimenimesid Eesti NSV-s" ja moodustatakse selleks toimetuskolleegium.
01.11 K (Trt). E: P. Ariste, Ekstsessiiv läänemere keeltes.
22.11 K (Tln). E: K. Kure, Uutest otsingutest lauseliigenduse aluste alal; V. Pall, Soome-ugri keelte alasest nõupidamisest Moskvas septembris 1959.
10.12 JK. Otsustatakse teha ettekandekoostööd Poliitiliste ja Teadusalaste Teadmiste Levitamise Ühinguga Teadus.
13.12 Korraldatakse korrespondentide murdeseminar Tallinnas, esinevad M. Must, S. Nigol ja V. Pall.
13.12 K (Tln). E: G. Vilbaste, Jooni Kaukaasia eestlaste keelest.

Veel aastast 1959: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – esimehe asetäitjad; E. Ahven, P. Palmeos, M. Must, A. Annist. • Selts kolib uutesse ruumidesse Sakala 35. • Kreeka nimede komisjoni kuuluvad J. V. Veski – esimees; A. Kask – esimehe asetäitja; A. Kaalep, R. Kleis, K. Reitav, A. Annist, E. Nurm, E. Raiet; komisjoni kutsutakse lisaks P. Ariste, E. Elisto, K. Kure, A. Miller, R. Nurkse. • G. Vilbaste taimenimede raamatu toimetuskolleegiumi kuuluvad J. V. Veski – esimees, H. Trass, E. Parmasto, H. Ahven. • Ilmuvad ESA IV (1958) ja ESA V (1959). • Koostatakse küsitluskavad „Liiklus ja transport" (A. Viires), „Maastik" (H. Kaal) ning „Jutustamisest ja jutustajatest" (R. Viidalepp). • E. Vääri

artikli „Liivi keele uurimine jätkub“ andmeil on P. Damberg kogunud ES-i jaoks kohanimesid enamikust liivi küladest. • Laieneb ES-i väljaannete vahetuspartnerite ring.

1960

12.01 JK. ES-i asutamise 40. aastapäeva otsustatakse tähistada juubelikoosolekuga.
30.01 JK. Moodustatakse komisjon ES-i arhiivimaterjalide läbivaatamiseks.
12.02 KKI parteisekretär Igor Solomõkov kritiseerib ES-i vastutavat sekretäri Heino Ahvenat „poliitilise kirjaoskamatuse“ eest.
13.02 JK. A. Annist ja A. Kask tõstatavad küsimuse folkloori ja õpetajate sektsioonide moodustamisest; esialgu otsust ei tehta. Tehakse juhatuse ja kolleegiumide liikmete ühisfoto.
14.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: E. Vääri, Kaukaasia eestlaste keelest.
28.02 K (Trt). E: O. Ojasson, Eesti perekonnanimesid käänakem eestipäraselt!; A. Eek, Kaardimängu terminoloogiast eesti keeles.
14.03 JK. Otsustatakse „pidada esialgu ebaotstarbekaks asutada seltsi juurde õpetajate ja folkloristide sektsioon“.
20.03 K (Trt). Juubelikoosoleku avab J. V. Veski, lõpetab P. Ariste. E: A. Kask, Emakeele Seltsi keelelisest tegevusest; H. Keem, Kahjast ja kahjajootmisest; M. Must, Eesti rahvakeele sõnaraamatu eeltöödest; M. Norvik, Emakeele Selts ning Keele ja Kirjanduse Instituut kohanimede kogujana ja uurijana.
21.03 Murdekorrespondendid A. Toomessalu ja T. Saar kohtuvad ÜTÜ eesti keele ringiga.
27.03 K (Tln). Tähistatakse seltsi asutamise 40. aastapäeva. E: A. Kask, Emakeele Seltsi keelelisest tegevusest; O. Ojasson, Eesti perekonnanimesid käänakem eestipäraselt!
10.04 K (Trt). E: E. Nurm, Normimuudatustest ja -täpsustustest „Õigekeelsuse sõnaraamatus“.
11.04 ES-i, TRÜ soome-ugri keelte ja eesti keele kateedri ühiskoosolekul esineb V. Sienkiewicz-Gudkova (Petroskoi) ettekandega „Lapi keele teri (turja) murde esimese silbi vokalism“.
24.04 K (Trt). E: P. Palmeos, Lühiülevaade mullustest Ungari keeleteaduslikest ajakirjadest; K. Mihkla, Sihitis ja määrus kaasaja eesti keeles.

17.05 ENSV Ministrite Nõukogu määrusega nr 186 luuakse TA juurde Vabariiklik Õigekeelsuskomisjon (ES-i institutsioonina ei nimetata, kaasatakse hulk ES-i liikmeid).
06.06 Ajaleht Kodumaa avaldab E. Pälli avaliku kirja A. Saarestele süüdistusega aktiivses osavõtus „emigrantlike ninameeste sõnarünnakutest", mis tipnevat raamatu „Kaunis emakeel" teise trüki avaldamisega; tegemist on „Kauni emakeele" 1959. a Stockholmis ilmunud teise osaga, mis sisaldab näiteid „eesti keelest ja meelest 1524–1958", mh Jaan Tõnissoni ja Konstantin Pätsi tekste.
27.07 TA presiidium võtab vastu ja saadab akadeemia asutustele ning teadusseltsidele laiali salajase juhendi välismaaga teaduskirjanduse vahetamise korra kohta.
20.–24.09 I rahvusvaheline soome-ugri kongress Budapestis.
10.10 JK. TA presiidiumile tehakse ettepanek lähetada 1961. a Soome üldfoneetika konverentsile A. Kask, P. Palmeos, H. Ahven, J. Peegel.
16.10 K (Trt). E: P. Ariste, Ületaotlusest keeles (eriti vadja keeles).
23.10 K (Tln). E: V. Pall, Rahvusvahelisest soome-ugri kongressist Budapestis; K. Kont, Keeleuurimismatkast laplaste juurde.
23.10 Murdekorrespondentide seminaril Tallinnas esinevad H. Ahven, P. Ariste ja M. Must.
19.11 JK. Otsustatakse esitada üldkoosolekule kinnitamiseks E. Nurme, H. Ahvena ja E. Raieti koostatud ES-i uus põhikiri.
04.12 **Üldkoosolek** (Trt). Arutatakse ja võetakse märkustega vastu juhatuse esitatud ES-i põhikiri. E: M. Mäger, Eesti linnunimetuste alused.

Veel aastast 1960: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – esimehe asetäitjad; M. Must, P. Palmeos, E. Ahven, J. Peegel. • Uues põhikirjas loobutakse kirjavahetajaliikme staatusest; tühistatakse nende nimekiri. • Ministrite Nõukogu määrusega kinnitatakse juhatuse liikmed Vabariiklikku Õigekeelsuskomisjoni. • ES-i arhiivikomisjon: E. Ahven – esimees; H. Kaal, H. Mägi. • Ilmuvad ESA VI (1960; pühendatud ENSV 20. ja ES-i 40. aastapäevale), P. Ariste „Vadjalaste laule" (EST 3, toim E. Vääri), Kodumurre nr 1 ja 2 (toim H. Ahven); TA rotaprindil paljundatuna ilmuvad „Linnunimetused" (Keeleline ülesanne nr 17, koost M. Mäger), „Koduloomade nimede kogumisest" (Keeleline ülesanne nr 18, kordustrükk nr-st 3). • Jätkatakse korrespondentide võrgu korrastamist (aasta lõpuks jäetakse sellesse 58 liiget) ning instrueerimissõite (H. Kaal käib Nuias, Pärnus, Püssis, Kiviõlis, Räpinas, Hiiu- ja Saaremaal, Rapla, Võru ja Viljandi rajoonis. •

H. Kaal tutvub murdekogumistöö korraldamisega Riias ja Vilniuses. • Väljaannete vahetuspartnerite ring laieneb veelgi (seltsi väljaandeid on saadetud 8 riiki ja vastu on saadud kirjandust 4 riigist).

Heino Ahven (Jüri Viikbergi foto)

1961

07.01 JK. Otsustatakse esitada TA presiidiumile kinnitamiseks 04.12.1960 üldkoosoleku märkuste põhjal redigeeritud põhikirjaprojekt.

25.01 JK. Otsustatakse esitada järjekordne taotlus TA presiidiumile muuta vastutava sekretäri ametikoht teadussekretäri ametikohaks.

25.01 ES-i juhatuse aseesimees A. Kask valitakse Eesti NSV Teaduste Akadeemia korrespondeerivaks liikmeks.

15.02 JK. Otsustatakse teha seltsi endistele kirjavahetajaliikmetele ettepanek astuda seltsi tegevliikmeks. Peetakse võrdselt sobivaks vormeleid „Tere hommikust!“ ja „Tere hommikut!“.

15.02 TA presiidium arutab ES-i tööd ja kinnitab seltsi uue põhikirja.

19.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: V. Pall, Kohanimede arenemisest ja uurimisest.

05.03 K (Tln). E: H. Ahven, Emakeele Seltsi tegevusest; E. Roos, Jooni eesti eesnimede ajaloost.

26.03 K (Tln). E: K. Mihkla, Korduvaliikmeline lause.

02.04 K (Trt). E: E. Roos, Eesti eesnimed ja nende uurimise ülesanded.

08.04 JK. TA presiidiumi 15.02 ja ES-i 19.02 aastakoosoleku otsuste alusel kavandatakse septembri teisel poolel Viljandisse keelepäev, algatatakse uus praktilist keeletarvitust käsitlevate väljaannete sari ning otsustatakse korraldada aastakoosolekuid vaheldumisi Tallinnas ja Tartus. Üldkoosolekule ei esitata Paul Alvre liikmeks astumise avaldust.

09.04 K (Tln). E: A. Pikamäe, Kaasaegse kirjakeele seletav sõnaraamat ja selle koostamise põhimõtted; R. Kull, Sõnade *vabrik*, *tehas* ja *tööstus* tarvitamisest ning semantikast.

23.04 K (Trt). Tähistatakse „Kalevipoja“ väljaandmise 100. aastapäeva. E: A. Viires, *Kalevi* sõnaperest.

14.05 K (Trt). E: J. V. Veski, Kriitilisi märkmeid „Õigekeelsuse sõnaraamatu“ kohta; J. Silvet, Mõningaid märkmeid „Õigekeelsuse sõnaraamatu“ sõnavara valikust.

26.–30.06 Heino Ahven (ettekandega „Emakeele Seltsi osa soome-ugri keelte uurimises“) ja Madis Norvik osalevad fennougristide nõupidamisel Petroskois.

11.–16.07 KKI ja ES korraldavad ühise murdeekspeditsiooni Saaremaale.

09.09 JK. Moodustatakse Kodumurde kolleegium.

07.10 ES ning Viljandi rajooni haridus- ja kultuuriosakond korraldavad esimese keelepäeva (Viljandis), „et laiendada kontakti teadliku keeletarvitajaskonnaga“, pannes sellega aluse keelepäevade traditsioonile.

08.10 K (Trt). E: A. Pikamäe, Tänapäeva kirjakeele seletavast sõnaraamatust ja selle koostamise põhimõtetest; M. Norvik, Märkmeid soome-ugri filoloogide nõupidamiselt Petroskois.

12.11 JK. Tegevliikmeks võtmiseks esitatakse üldkoosolekule teiste hulgas Paul Alvre ja Paulopriit Voolaine (ES-i liige aastast 1920).

12.11 **Üldkoosolek** (Trt). Soovitakse haruldaste keeleteaduslike materjalide avaldamist ja õigekeelsusbrošüüri asutamist. E: P. Ariste, Substraadiküsimusi; A. Ambus, Dialoogivormilised nõidussõnad vadjalastel.

13.–16.11 H. Kaal osaleb KKI murdeekspeditsioonil Kuusallu.

25.11 Koos etnograafiamuuseumiga korraldatakse Tartus kalapüügi- ja liiklusalane murdekorrespondentide seminar, esinevad Arved Luts ja Ants Viires.

09.12 JK. Otsustatakse sisse seada ES-i liikmete püsiv nimestik (lähteseisuga 01.01.1962).

17.12 K (Trt). E: H. Rätsep, Märkmeid kahelt strukturaalse lingvistika alaselt konverentsilt Moskvas.

25.12 JK. P. Ariste, J. Peegel, A. Kask, E. Ahven, P. Palmeos ja M. Must saadavad protestikirja ajakirja Keel ja Kirjandus toimetusele E. Nurme, E. Raieti ja M. Kindlami kirjutusmaneeri vastu artiklis „„Õigekeelsuse sõnaraamatu“ arvustuste puhul“ (KK 1961, nr 9).

Veel aastast 1961: • Juhatus tegutseb 14.02.1960 valitud koosseisus. • Kodumurde kolleegium: H. Ahven (toimetaja), M. Must, J. Peegel. • Ilmub ESA VII (1961). • Viljandi keelepäeval esinevad J. V. Veski (avasõnavõtt), P. Ariste, A. Kask, H. Peterson, H. Rätsep, A. Pikamäe, G. Laugaste; 185 osavõtja hulgas on

kuulajaid ka Tallinnast, Paidest ja Elvast. • Eduka murdekogumise eest autasustatakse aukirjaga Rakke ja Rapla õpilasi. • Jätkatakse murdekogujate juhendamist paljudes Eesti kohtades. • Moskva strukturaalse lingvistika konverentsil osaleb E. Vääri (novembris), transformatsiooniliste meetodite konverentsil H. Ahven (detsembris). • Keeleteaduslikku kirjandust saadetakse 10 välisriiki (142 eksemplari) ja saadakse 5 välisriigist (65 eksemplari); keeleteaduslikku kirjandust saadetakse Julius Mägistele.

1962

14.01 K (Tln). E: H. Kaal, Emakeele Seltsi korrespondentide võrgu tööst; O. Ojasson, Kuidas normeerida erilaadsete eesti perekonnanimede käänamist?
16.01 JK. Pooldatakse ettepanekut luua alaline liikmete raamat.
18.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: V. Hallap, Eesti keele väldete fonoloogia.
04.03 K (Trt). E: A. Kask, Eesti kirjakeele normeerimisest ja normide muutmise ettepanekuist.
21.03 TA presiidium arutab akadeemia juures olevate seltside, k.a ES-i tööd (osalevad P. Ariste, A. Kask, H. Ahven); rõhutatakse vajadust tegelda rohkem praktiliste keeleküsimustega.
28.03 Võru keelepäev.
01.04 Elva keelepäev.
08.04 K (Tln). E: A. Kask, Eesti kirjakeele normeerimisest ja normide muutmise ettepanekuist.
22.04 K (Trt). E: A. Matvejev (Sverdlovsk), Põhja-Vene kohanimede substraadist; P. Voolaine, Vanadest eesti keelesaartest.
23.05 JK. Luuakse algatusgrupid keelekultuuri ja murdekomisjoni moodustamiseks. Otsustatakse hakata välja andma ajakirja Keelekultuur.
18.06 70-aastaseks saab ES-i asutajaliige, seltsi ja ajakirja Eesti Keel kauaaegne juht Andrus Saareste.
19.06 JK. Moodustatakse keeletoimkond ja murdetoimkond.
23.09 K (Trt). E: A. Jürgenson, Raskustest tänapäeva tehnikakeeles; L. Jürgenson, Raskustest tänapäeva tehnikakeeles.
09.10 JK. Ei nõustuta TA ÜO kavaga vähendada ES-i koosseisuliste töötajate arvu 2 võrra (ühe töötajani); võetakse teadmiseks TA presiidiumi keeld tellida ajakirju ja ajalehti (kiri nr 12-123; 24.09.1962).

28.10 JK. Otsustatakse nimetada kavandatav väljaanne „Keelekultuuri“ asemel „Kirjakeeleks“ ning toetada Keele ja Kirjanduse ning TA toimetiste tellimiskampaaniat.
28.10 K (Trt). E: K. Mihkla, Kuidas kasutada tänapäeva eesti kirjakeeles lauselühendiga lauset; O. Ojasson, Võõrkeelsete pärisnimede kirjutamisest ja deklineerimisest eesti keeles.
03.11 JK. Otsustatakse saata delegatsioon TA presidendi või asepresidendi juurde taotlema ES-i töökohtade koondamisest loobumist.
23.11 V. Hallap, M. Must ja H. Ahven kohtuvad TA presidendi J. Eichfeldiga: ollakse üksmeelel, et 2 töökohta on hädavajalikud, tuleb aga taotleda kõigi 3 töökoha säilimist.
25.11 Märjamaa keelepäev.
15.12 Viljandi keelepäev.
16.12 K (Trt). E: A. Kask, Rahvuskeelte arenemisest nõukogude tingimustes; H. Rätsep, Keel ja kõne.

Veel aastast 1962: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – abiesimehed; M. Must, P. Palmeos, E. Ahven, V. Hallap. • Keelekultuuri komisjoni algatusrühm: E. Vääri – esimees, A. Veski, E. Uuspõld; murdekomisjoni algatusrühm: M. Must – esimees, H. Kaal, A. Viires. Kavandatava ajakirja Keelekultuur toimetuskolleegium: H. Rätsep – esimees; E. Uuspõld, A. Veski, E. Vääri. • Keeletoimkonnas töötavad I. Kont, E. Uuspõld, L. Vaide, A. Veski, E. Vääri (esimees); murdetoimkonda kuuluvad V. Hallap, H. Kaal, A. Kask, M. Must (esimees), M. Norvik, J. Peegel, A. Viires. • Ilmuvad: ESA VIII (1962; Arnold Kask 60); P. Ariste „Vadja muinasjutte“ (EST 4); P. Palmeose „Karjala Valdai murrak“ (EST 5); Kodumurre nr 3–4; Kodumurre nr 5; TA rotaprindiväljaandena ilmub „Keelelist bibliograafiat 1959–1960“ (Emakeele Seltsi Bibliograafia nr 1, koost H. Kaal). • Jätkub murdekogujate juhendamine Kesk- ja Ida-Eestis (H. Kaal). • Tegevliige Olaf Paabo esineb 5 populaarteadusliku ettekandega Jõgeva rajooni koolides. • Keeleteaduslikku kirjandust saadetakse 8 välisriiki (142 eksemplari), saadakse 6 välisriigist (sh Lätist ja Karjalast) 58 eksemplari.

1963

16.01 JK. Toetatakse kavatsust asutada vabariiklik terminoloogiakomisjon ning seistakse vastu plaanile allutada ES-i raamatukogu ja välisvahetus TA keskraamatukogule; arutatakse murde- ja keeletoimkonna kodukordade projekte.

20.01 K (Tln). E: L. Jürgenson, Raskustest tänapäeva tehnikakeeles; A. Jürgenson, Raskustest tänapäeva tehnikakeeles; J. Valgma, Raskustest tänapäeva tehnikakeeles.

22.01 TA presiidium otsustab lubada väljaannete välisvahetust ainult keskraamatukogu kaudu.

27.01 Pärnu keelepäev.

12.02 TA presiidiumile esitatakse vastusena J. Eichfeldi mitteametlikule küsimusele ES-i seisukoht eesti teadusterminoloogia arendamiseks: luua ühiskondlik komisjon Teaduste Akadeemia või Tallinna Polütehnilise Instituudi juures.

17.02 **Aastakoosolek** (Trt). Kinnitatakse murdetoimkonna ja keeletoimkonna kodukorrad, valitakse nende esimehed (vastavalt M. Must ja A. Kask). E: J. V. Veski, Kirjakeele lihtsuse poole.

26.02 ES korraldab Tartus nõupidamise teadusterminoloogia arendamiseks (osalevad ES-i, TRÜ, TPI, FAI ja EPA esindajad).

26.02 Sureb Emakeele Seltsi asutaja Lauri Kettunen.

20.03 JK. Moodustatakse komisjon J. V. Veski juubelikonverentsi korraldamiseks (A. Kask – esimees; P. Ariste, E. Ahven, H. Rätsep, H. Ahven).

29.03 Tartu keelepäev.

07.04 K (Trt). E: P. Ariste, Velaar-palataalse sulghääliku afrikaadistumine; H. Rätsep, F. de Saussure ja tänapäeva keeleteadus (F. de Saussure'i 50. surma-aastapäeva puhul).

21.04 Harju keelepäev Tallinnas.

12.05 Saaremaa keelepäev Kingissepas.

26.05 Hiiumaa keelepäev Kärdlas.

26.–27.06 ES korraldab (koos TRÜ ja KKI-ga) Tartus piduliku koosoleku ja sõnavarakonverentsi J. V. Veski 90. sünnipäeva puhul.

27.06 J. V. Veski saab 90-aastaseks; ilmub pühendusteos „Nonaginta".

29.06 JK. Koosolek toimub J. V. Veski korteris Vabriku t 5. Juhatus „siirdub korterist aeda, kus koosolek algab kell 19.15. Juhatab J. V. Veski,

protokollib H. Ahven". Otsustatakse taotleda väljaannete välisvahetuse jätkumist (vastupidiselt TA presiidiumi otsusele nr 8).

05.07 NSV Liidu Ülemnõukogu presiidium autasustab J. V. Veskit „teenete eest nõukogude keeleteaduse arendamisel ja seoses üheksakümnenda sünnipäevaga" Tööpunalipu ordeniga.

10.07 JK. Toetatakse TA presidendi ettepanekut asutada üleliiduline ajakiri „soome-ugri keeleteaduslike tööde avaldamiseks" ENSV TA juures – tingimusel, et see ei takista ESA ja ES-i toimetiste ilmumist; artiklite keelteks soovitatakse vene, inglise, saksa, prantsuse, eesti, soome ja ungari keelt.

31.07 TA üldkogu otsustab asutada Eestis üleliidulise ajakirja Sovetskoje finno-ugrovedenije.

18.09 TA presiidium kehtestab ES-ile ajakirjanduse tellimise kuulimiidiks 20 rubla (prot 41).

19.09 JK. Vahetatakse vastakaid arvamusi keeletoimkonna vajalikkuse kohta (J. V. Veski, A. Kask); kinnitatakse ühingu Teadus kesklektooriumis korraldatava loengusarja „Keelest ja keeleteadusest" temaatika.

09.10 JK. Kinnitatakse murdetoimkonna koosseis (esimehe M. Musta ettepanekul).

20.10 K (Trt). O. W. Masing 200. Rõhutatakse vajadust hoida korras kultuuritegelaste kalmud. E: A. Kask, O. W. Masing eesti keele uurijana ja arendajana; J. Peegel, O. W. Masingu ajakirjanduslikust tegevusest.

23.10 Loengusarja „Keelest ja keeleteadusest" raames kohtub keelehuvilistega J. V. Veski.

17.11 K (Trt). E: P. Ariste, Reduktsioon morfoloogilise tegurina; K. Mihkla, Vältigem rektsioonivigu kõnes ja kirjas.

27.11 JK. Saadakse ja võetakse teadmiseks suuline info TA presiidiumist: 15. detsembrist kaotatakse vanemlaborandi koht; tuleb koondada H. Mägi.

01.12 Paide keelepäev.

08.12 K (Tln). E: K. Mihkla, Missuguseid sõnade sõltuvusi tuleb kasutada tänapäeva eesti keeles?; S. Nigol, Keele ja Kirjanduse Instituudi tänavustest murdeekspeditsioonidest.

Veel aastast 1963: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – abiesimehed; M. Must, P. Palmeos, J. Peegel, H. Rätsep. • Ilmuvad ESA IX (1963), „Nonaginta. Johannes Voldemar Veski 90. sünnipäevaks 27. juunil 1963" (EST 6) ja Kodumurre nr 6. • Murdetoimkond kinnitatakse koosseisus M. Must – esimees, H. Kaal,

V. Pall, H. Keem, P. Palmeos, A. Valmet, A. Viires. • Murdekorrespondentide kohapealne juhendamine jätkub Põlva ja Võru rajoonis (H. Kaal). • Ühingu Teadus kesklektooriumis peetakse 4 loengut sarjas „Keelest ja keeleteadusest"; ES-i lektorid esinevad Viljandi ja Harju rajooni õpetajatele. • Jätkuvalt aktiivne Olaf Paabo esineb 9 korral populaarteaduslike loengutega Jõgeva ja Rakvere rajooni ning Kohtla-Järve koolides. • Keeleteaduslikku kirjandust on saadetud 11 riiki (73 eksemplari), saadud 6 riigist (54 eksemplari).

1964

09.01 Viljandi keelepäev.
15.01 Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest" peab E. Vääri ettekande „Loogiliselt, lihtsalt, stiilselt. (Keelestilistikast)".
29.01 TA presiidium moodustab enda juures 20-liikmelise ametkondadevahelise terminoloogiakomisjoni; ES-i esindavad A. Kask komisjoni esimehena ja J. V. Veski liikmena.
13.02 Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest" peab H. Rätsep ettekande „Kuidas õigesti moodustada lauseid".
15.02 JK. A. Kask väljendab kahtlust keeletoimkonna vajalikkuses; kinnitatakse keeletoimkonna koosseis, esimeheks valitakse A. Kask.
16.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: M. Must, Keelelistest vahekordadest Iisaku eesti-vene kakskeelsel alal.
11.03 Soome presidendi Urho Kaleva Kekkoneni visiidiga seoses külastavad ES-i Kustaa Vilkuna, Lauri Posti ja Lauri Hakulinen.
12.03 Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest" peab M. Norvik loengu „Millest jutustavad eesti kohanimed".
13.03 President U. K. Kekkoneni juuresolekul annab J. Eichfeld Lauri Postile vastukingina soome murdekogude 1. osa mikrofilmide eest üle 4 tundi helilinte eesti murretest, vadja, isuri, lapi ja mordva keelest ning eesti rahvalauludest.
24.03 ES-i külastavad Helsingi ülikooli õppejõud ja üliõpilased Pertti Virtaranta juhtimisel.
27.03 Jõgeva keelepäev.
02.04 Harju keelepäev Tallinnas.
05.04 Rakvere keelepäev.
10.04 Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest" peab M. Must ettekande „Vene-eesti segakeelsus Iisakus".

11.04 JK. Moodustatakse kogumiku „Akadeemik Paul Ariste 60-aastane“ toimetuskolleegium.
12.04 K (Trt). E: H. Saari, Mis on nimi?; K. Mihkla, Öeldise ühildumine alusega tänapäeva eesti keeles.
17.04 Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest“ esineb A. Valmet teemal „Millest peab hoiduma eksamikirjandi kirjutamisel“.
19.04 K (Tln). E: M. Hint, Fonoloogilistest võõrjoontest normeeritud eesti kirjakeeles.
26.04 Märjamaa keelepäev.
29.04 ES-i finants-majandusliku tegevuse revideerimise aktis tõdetakse: „Endiselt praktiseeritakse H. Ahvena saamata puhkuste üleviimist järgmisele aastale.“; kinnitatakse, et H. Ahven pole alates 1960. aastast saanud ühelgi aastal kogu ettenähtud puhkust.
08.05 Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest“ esineb A. Valmet teemal „Millest peab hoiduma eksamikirjandi kirjutamisel“.
10.05 Kiviõli keelepäev.
14.05 ES korraldab murdekogujate seminari Tallinnas.
16.05 K (Tln). E: A. Valmet, Millest peab hoiduma eksamikirjandi kirjutamisel?
22.–25.05 ES-i külastavad Soome etnograafid prof Niilo Valoneni juhtimisel.
13.08 ES-i külastavad Jyväskylä üliõpilased.
25.09 Loengusarja „Keelest ja keeleteadusest“ raames esineb P. Ariste teemal „Kunstlikest keeltest“.
05.10 Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest“ peab Edgar Rajandi ettekande „Eestlaste eesnimedest“.
09.10 Samas sarjas esineb G. Vilbaste teemal „Rahvapärastest taimenimedest“.
11.10 K (Trt). E: A. Valmet, Märkmeid läänemurde kogumiselt; M. Norvik, Keele ja Kirjanduse Instituudi keeleuurimise sektori ekspeditsioonidest; P. Palmeos, Kõige lõunapoolsemate karjalaste juures; J. Kallasmaa, Ekspeditsioonist manside juurde; A. Künnap, Taasavastatud kamassi keelt uurimas.
04.11 JK. Seltsi arhiivi eest vastutajaks määratakse H. Ahven, arhiivi tegelikuks korraldajaks H. Kaal.
13.11 Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest“ peab R. Kull ettekande „Kas sõnu võib kunstlikult luua?“.
15.11 K (Tln). E: O. Ojasson, Infiniitse verbi objekt „Eesti keele süntaksis“.
22.11 K (Trt). E: E. Nurm, Vene nimede edasiandmisest eesti keeles.

02.12 Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest“ peetakse neli ettekannet: H. Ahven, Emakeele Seltsi väljaandest Kodumurre; P. Ariste, Emakeele Seltsi aastaraamatust ja ajakirjast Sovetskoje finno-ugrovedenije; E. Riikoja, Ajakirjast Keel ja Kirjandus; H. Rätsep, Emakeele Seltsi väljaandest „Kirjakeel“.
13.12 Haapsalu keelepäev.
20.12 K (Trt). E: P. Ariste, Vadja kohanimedest; J. Tuldava, Võõrmõjusid Rootsi eestlaste keeles.

Veel aastast 1964: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – abiesimehed; E. Ahven, M. Must, P. Palmeos, H. Rätsep. • Paul Ariste kogumiku toimetuskolleegium: A. Kask – esimees; P. Palmeos, V. Hallap. • Ilmuvad ESA X (1964), „Kirjakeel 1964“ (toim H. Rätsep); rotaprindi väljaannetena ilmuvad H. Ahvena „Juhend „Emakeele Seltsi Aastaraamatu“ kaastöölistele“ ja „Juhend sõnasedelite täitmiseks“ (toim H. Viires). • Keeletoimkond kinnitatakse koosseisus A. Kask – esimees; H. Meriste, E. Raiet, H. Rätsep, E. Uuspõld. • Kiviõli reklaamib ES-i keelepäeva avalike plakatitega kogu linnas. • Loengusarjas „Keelest ja keeleteadusest“ esinetakse Tallinna kesklektooriumis 15 ettekandega u 1100 kuulajale. • H. Rätsep, H. Ahven ja J. Peegel alustavad J. V. Veski kultuurilooliste mälestuste helilindistamist. • Sagenevad Soome teadlaste ja üliõpilaste külaskäigud seltsi. • Välismaalt on saadud 50 eksemplari teaduslikku kirjandust. • Marta Mäesalu kingib ES-ile A. Saareste „Eesti keele mõistelise sõnaraamatu“ seltsil seni puudunud 19. vihiku.

1965

06.01 JK. Kirjastamisele suunatakse P. Ariste muudetud nimega pühenduskogumik „Sõna sõna kõrvale“; kinnitatakse ES-i külastanud välismaalastele tasuta antud väljaannete aruanne.
08.01 Valga keelepäev.
17.01 K (Tln). E: R. Kull, Terminoloogiatöö päevaküsimused.
31.01 K (Trt). E: R. Kull, Terminoloogiatöö päevaküsimused.
14.03 **Aastakoosolek** (Trt). E: S. Nigol, Adverbide esitamisest eesti murrete sõnaraamatus.
25.03 JK. Otsustatakse alustada ES-i sõjajärgse arhiivi korrastamist; tööd juhtima määratakse E. Ahven.

18.04 K (Tln). Esmakordselt esinevad Tallinna koosolekul Tartu üliõpilased. E: M. Erelt, Käändetähenduste formaalse analüüsi ühest võimalusest; A-R. Lapp, Permi keelte suhetest naaberkeeltega; A. Künnap, Keelekontaktist sajaani-samojeedi keeltes.
18.05 Märjamaa keelepäev.
11.06 ES-i murdetoimkond korraldab murdeuurijate (murdekorrespondendid, KKI ja ES-i töötajad jt) kokkutuleku Tallinnas.
25.–30.06 Soome-ugri konverents Sõktõvkaris; ES-i esindab H. Kaal.
23.–28.08 II rahvusvaheline soome-ugri kongress Helsingis; osaleb oluline osa ES-i juhatusest ja seltsi liikmeid; kohtutakse mitmete väliseesti tippteadlaste ja kultuuritegelastega (J. Mägiste, A. Raun, I. Talve, E. Niinivaara, B. Kangro) ning taastatakse ja luuakse uusi kontakte.
26.08 P. Ariste ja E. Sõgel annavad Helsingi ülikoolile üle esimese osa eesti murrete mikrofilmidest (127 rulli).
30.09 ES, TA kodu-uurimise komisjon ja LUS tähistavad G. Vilbaste 80. sünnipäeva; H. Ahven esineb ettekandega „Gustav Vilbaste ja keeleteadus".
06.10 JK. Moodustatakse komisjon ES-i arhiivi sõjaeelse osa läbivaatamiseks.
10.10 K (Trt). E: K. Kont, Üleliidulisest soome-ugri konverentsist Sõktõvkaris; V. Hallap, Keeleuurijate reis Soome (II rahvusvaheline fennougristide kongress Helsingis); Ü. Tedre, Folkloristikast Helsingi kongressil.
01.11 K (Tln). Ettekannetega esinevad TRÜ üliõpilased: E. Õunas, Ekspeditsioonist karjalaste juurde; E. Kaaber, Tutvumine vadja keelega; H. Ratnik, Muljeid Saaremaa murdeekspeditsioonilt; M. Hannibal, Torist, selle inimestest ja keelest; J. Simm, Märkmeid setu kohanimede kogumisest.
28.11 K (Trt). E: P. Ariste, Keeleteaduslikust tööst Soomes.
09.12 ES-i esindus osaleb TRÜ ÜTÜ eesti keele ringi juubelikoosolekul.
12.12 K (Trt). Tähistatakse Johannes Aaviku 85. sünnipäeva. E: A. Kask, Johannes Aaviku keeleuuenduslikust tegevusest.
13.12 K (Tln; koos VEKSA komiteega). Tähistatakse Johannes Aaviku 85. sünnipäeva. E: A. Kask, Johannes Aaviku keeleuuenduslikust tegevusest.
28.12 JK. Võetakse teatavaks TA keskraamatukogu nõusolek ES-i iseseisva rahvusvahelise väljaannetevahetusega.

Veel aastast 1965: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – abiesimehed; P. Palmeos, M. Must, E. Ahven, H. Saari. • ES-i arhiivikomisjoni kuuluvad: A. Kask – esimees, E. Ahven, H. Ahven, P. Ariste, H. Kaal, H. Keem,

A. Univere, T. Altvälja. • Ilmuvad ESA 11 (1965), „Sõna sõna kõrvale. Paul Ariste teaduslikust tegevusest“ (EST 7), Kodumurre nr 7 ja TA rotaprindi väljaandena „Juhend murdekeele märkimiseks“ (toim M. Must). • Keeletoimkonda on kinnitatud A. Kask (esimees), H. Meriste, E. Raiet, H. Rätsep, H. Saari, E. Uuspõld; murdetoimkonda M. Must (esimees), H. Kaal, H. Keem, V. Pall, P. Palmeos, A. Valmet, A. Viires. • Osaletakse soome-ugri konverentsil Sõktõvkaris ja kongressil Helsingis. • ES-i külastavad Helsingi üliõpilased prof Ruben Nirvi juhtimisel. • Jätkatakse J. V. Veski kultuurilooliste mälestuste helilindistamist.

1966

05.01 Võru keelepäev.

07.01 Harju rajooni õpetajate nõupidamisel räägib E. Laugaste teemal „Stiilist ja oskusest kirjutada“.

20.03 JK. Suhtutakse positiivselt 5 folkloristist tegevliikme – E. Laugaste, U. Kolk, Ü. Tedre, E. Normann, O. Kõiva – ettepanekusse asutada ES-i rahvaluulesektsioon ja otsustatakse suunata küsimus arutamiseks üldkoosolekule; tehakse ettepanek valida ES-i auliikmeks Friedebert Tuglas.

20.03 **Aastakoosolek** (Trt). Otsustatakse asutada ES-i rahvaluulesektsioon; seltsi auliikmeks valitakse F. Tuglas. E: P. Ariste, Georg Mülleri mitmekeelsusest.

01.04 K (Tln). E: E. Uuspõld, *des*-konstruktsiooni subjektiselektsioonist; H. Ahven, Märkmeid ja mõtteid Emakeele Seltsi tööst.

08.04 Etnograafiamuuseumi teaduskonverentsil Tartus esitab H. Kaal ülevaate ES-i murdekorrespondentide võrgu tööst.

24.04 K (Trt). E: A. Valmet, Märkmeid 17. sajandi ja 18. sajandi alguse eesti juhulaulude sõnavara kohta; E. Uuspõld, *des*-konstruktsiooni subjektiselektsioonist.

25.04 JK. Moodustatakse komisjon rahvaluulesektsiooni põhimõtete ja kodukorra väljatöötamiseks.

23.09 JK. Kinnitatakse rahvaluulesektsiooni kodukord. Tõrjutakse TA presiidiumi etteheited ESA stiilile – liiga akadeemiline! – ja kinnitatakse valdavalt senisel moel jätkamist.

09.10 K (Trt). Asutatakse ES-i rahvaluulesektsioon, võetakse vastu kodukord ja valitakse juhatus. E: I. Rüütel, Vadja rahvalauludest; Ü. Tedre, Jõulukuuse traditsiooni vanusest Eestis.

13.11 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased: M. Meho, Muljeid suviselt ekspeditsioonilt Lääne-Eestisse; T. Talv, Muljeid suviselt ekspeditsioonilt Saaremaale; L. Vaba, Muljeid suviselt ekspeditsioonilt Vadjamaale; V-R. Kreinin, Muljeid suviselt ekspeditsioonilt karjalaste juurde; J. Simm, Muljeid suviselt ekspeditsioonilt Lapimaale.

19.11 JK. Kinnitatakse rahvaluulesektsiooni juhatus ja tööplaan. Vastuses HM-i koolieelsete lasteasutuste valitsusele ollakse seisukohal, et „Viienda-kuuenda eluaastani ei saa pidada otstarbekaks kahe keele rääkimist. Pärast sedagi olgu teine keel ainult õpetamise korras."

20.11 K (Trt). Tähistatakse eestikeelse ajakirjanduse alguse 200. aastapäeva. E: A. Valmet, Arstimisalasest sõnavarast ajakirjas „Lühhike Öppetus"; J. Peegel, Tallinna esimese eesti ajalehe keelest.

28.–29.11 ES-i, KKI, TPI, TRÜ ja terminoloogiakomisjoni korraldatud oskussõnavarakonverents Tallinnas (avaettekande peab A. Kask).

11.12 K (Trt). E: A. Kask, Esimesest eesti murdetekstide kogust; P. Ariste, Kahe läänemeresoome keele väljasuremise teedest.

18.12 Toimub ES-i rahvaluulesektsiooni (RLS) esimene koosolek. E: E. Liiv, Usundiliste muistendite süstematiseerimisest (informatsioon); R. Põldmäe, L. Koidula ja rahvalaul.

23.12 JK. Vaadatakse läbi deponeerimisleping KKI-ga, muudatusi ei tehta.

Veel aastast 1966: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – abiesimehed; M. Must, P. Palmeos, E. Ahven, Ü. Tedre. • Rahvaluulesektsiooni asutamiskomisjon: Ü. Tedre – esimees; E. Laugaste, O. Kõiva, A. Annist (liikmekandidaat). • Rahvaluulesektsiooni juhatus: Eduard Laugaste, Veera Pino, Ingrid Rüütel. • Ilmub ESA 12 (1966). • J. V. Veski mälestuste lindistamine kulgeb aeglaselt; alustatakse lindistuste litereerimist.

1967

29.01 K (Tln). Ollakse üksmeelel eesti keeleteaduse oskussõnastiku koostamise vajaduses. E: E. Nurm, Mõnest kooligrammatika terminist.

14.02 V. Pall ja H. Ahven vestlevad ETV soomekeelses saates ES-i tegevusest.

26.02 RLS (Trt). E: M. Proodel, Rahvajutuvariandi olenevus konkreetsest jutuvestmise olukorrast; R. Viidalepp, Rahvaluulekogudega sõjapaos; H. Tampere, Gustav Vilbaste kultuuritegelasena ja folkloristina.

27.02 K (Tln). E: M. Hint, Põhimõttelisi vastuväiteid võõrpärisnimede ortograafia reeglitele; H. Saari, Nimede ortograafia korraldamise praegune seis.
12.03 K (Trt). E: M. Hint, Põhimõttelisi vastuväiteid võõrpärisnimede ortograafia reeglitele.
15.03 TA presiidium saadab allasutustele korralduse „ENSV Teaduste Akadeemia teaduslike töötajate ja asutuste kirjavahetuse korra kohta välismaa teadlaste ja teaduslike asutustega".
02.04 **Aastakoosolek** (Trt). Tõdetakse kolmanda palgalise töötaja vajalikkust; otsustatakse jätta alles aasta jooksul mitte tegutsenud keeletoimkond. E: E. Ahven, 20 aastat keelealast tööd Keele ja Kirjanduse Instituudis.
23.04 K (Trt). E: E. Nurm, Mõnest kooligrammatika terminist; Ü. Parbus, 150 aastat Kuressaare Eesti Seltsi asutamisest.
07.05 JK. Kinnitatakse murde- ja keeletoimkonna ning Kodumurde uue kolleegiumi koosseisud; otsustatakse 1970. aasta soome-ugri kongressiks välja anda ES-i tutvustav brošüür. H. Ahven lubatakse TA meeskooriga Soome.
15.05 TA Teaduslikule Keskarhiivile antakse üle aastate 1920–1944 materjalid (293 säilitusüksust).
16.05 Otepää keelepäev.
02.06 RLS (Trt). E: E. Laugaste, Rahvaluulealaste diafilmide demonstreerimine koos kommentaaridega; Soome rahvalaulude ja loitsude heliplaatide demonstreerimine koos kommentaaridega; I. Rüütel, Ellen Laidre eesti rahvalaulude kontsertidest Leningradis; I. Sarv, Informatsioon Vilniuses 14.–15. aprillil 1967 toimunud leedu ja läti folkloristide konverentsist; H. Tampere, Eesti rahvaluule materjalide helisalvestamise ajaloost.
12.09 JK. Moodustatakse uus komisjon arhiivimaterjalide läbivaatamiseks.
18.09 H. Rajandi esineb ettekandega „Eitus ja grammatiline antonüüm" TRÜ korraldatud üleliidulisel konverentsil Käärikul.
12.10 Märjamaa keelepäev. Eksponeeritakse näitust J. V. Veski, A. Saareste, A. Kase ja P. Ariste töödest.
22.10 K (Trt). E: P. Ariste, Kas *ism* võib olla sõna?; M. Must, Keele ja Kirjanduse Instituudi murdeekspeditsioonid Saaremaale.
25.10 RLS (Trt). E: H. Kokamägi, Saksad surevad…; M. Proodel, Traditsioonilisest ja konkreetsest Kodavere rahvajuttudes.
25.11 JK. Otsustatakse jätkata väljaannete katkenud välisvahetust (kuna TA välissuhete osakond pole sellekohasele suulisele järelepärimisele eitavalt vastanud), moodustatakse raamatukogu inventeerimiskomisjon.

26.11 K (Trt). E: H. Neetar, *ma*-sufiksist eesti murretes; K. Mihkla, Täiendavaid märkmeid eesti öeldistäite kohta.
27.11 Murdeseminaril Tallinnas esinevad A. Kask, M. Must, M. Mosin, H. Neetar. V. Pall, A. Källo, J. Uustalu.
30.11 RLS (Trt): E: R. Viidalepp, Antti Aarne ja eesti folkloristika; E. Päss, Akadeemilise Rahvaluule Seltsi omaaegsest tegevusest.
10.12 K (Tln). E: Ü. Parbus, Kas Abrukal on omaette murrak?; R. Viidalepp, Antti Aarne ja eesti folkloristika.
17.12 K (Trt). E: E. Riikoja, Lisandi esinemisest.

Veel aastast 1967: • Juhatus: J. V. Veski – esimees; P. Ariste, A. Kask – abiesimehed; M. Must, E. Ahven, P. Palmeos, E. Laugaste. • Arhiivimaterjalide komisjoni kuuluvad E. Ahven – esimees; H. Kaal, T. Saadre, H. Viires; jätkatakse sõjajärgsete materjalide korrastamisega. • Raamatukogu inventeerimise komisjoni kuuluvad M. Must – esimees; P. Kippar, E. Ross. • Murdetoimkonda kuuluvad M. Must – esimees; H. Kaal, H. Keem, M. Mäger, V. Pall, P. Palmeos, Ü. Parbus. • Ilmuvad Kodumurre nr 8 ning rotaprindiväljaannetena „Küsitluskavu sõnavara kogumiseks“ (Keelelised ülesanded nr 19, 20, 21; koost H. Neetar) ja „Juhend kohanimede kogumiseks“ (koost M. Norvik). • Keeletoimkonda kuuluvad E. Vääri – esimees; R. Kull, H. Meriste, M. Hint, E. Uuspõld; toimkond on jätkuvalt passiivne. • V. Mälk räägib Märjamaa ja Rapla keskkoolis proletariaadi rahvusvahelistest võitluslauludest. • Usbeki TA Karakalpaki filiaal soovib infot ES-i tegevuse kohta ja TA Keskarhiiv palub abi A. Saareste isikufondi loomiseks. • Lõpeb J. V. Veski mälestuste lindistamine; V-L. Kingisepp, H. Kaal, E. Ross ja üliõpilased jätkavad helilintide litereerimist.

1968

10.01 JK. TA presidenti Johan Eichfeldi (75) autasustatakse ES-i aukirjaga seltsi tegevuse toetamise eest.
24.01 K (Tln). E: K. Mihkla, Täiendavaid märkmeid eesti öeldistäite kohta; E. Päss, Akadeemilise Rahvaluule Seltsi omaaegsest tegevusest.
25.01 RLS (Trt). E: I. Rüütel, Laulu „Jänese õhkamine“ viisidest eesti rahvatraditsioonis; M. Proodel, Rahvademokraatiamaade folkloristid kaasaja rahvajututraditsioonist.

07.02 TA Teaduslikule Keskarhiivile antakse üle ES-i sõjajärgsed materjalid (komplekteerinud H. Kaal).
25.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: P. Ariste, Miks räägitakse loomadega võõrast keelt?
25.02 JK. TRÜ eesti keele kateedris toimuval koosolekul osaleb viimast korda äsja aastakoosolekul ES-i juhatusse valitud J. V. Veski, kes valitakse edasi juhatuse esimeheks.
28.02 K (Tln; koos Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooniga). E: T. Erelt, 1967. aasta „Horisondi" keelest.
29.02 RLS (Trt). E: M. Proodel, Pajatuse geneesist ja levikust; I. Rüütel, Rahvalaulualase terminoloogia probleeme.
13.03 Pärnu keelepäev.
28.03 Sureb Johannes Voldemar Veski.
04.04 RLS (Trt). E: P. Ariste, Vadjalaste kalender; S. Lätt, Kevadiste pühade tsükkel eesti rahvakalendris; J. Madisson, Meie kalendri kujunemine.
09.04 JK (kl 10.50–11.15). ES-i juhatuse esimeheks valitakse A. Kask, teiseks abiesimeheks M. Must; juhatusse kutsutakse liikmekandidaat E. Laugaste.
09.04 JK (kl 11.20–13.45). Otsustatakse korraldada 27. juunil ühepäevane konverents J. V. Veski 95. sünniaastapäeva tähistamiseks. Tõdetakse, et keeletoimkond pole tööle hakanud; lükatakse tagasi toimkonna esimehe aruanne.
21.04 JK. Otsustatakse esitada FU 1970 näitusele ESA 16, „Emakeele Selts" (koostaja H. Ahven) ja G. Vilbaste „Eesti taimenimetused I" (esimeses järjekorras); võetakse teadmiseks E. Vääri soov lahkuda keeletoimkonna esimehe kohalt.
21.04 K (Trt). Mälestatakse J. V. Veskit, U. Sahva demonstreerib lühifilmi matustest. E: G. Liiv, Kõne artikuleerimise ja akustiliste karakteristikute dünaamika sünkroonsest eksperimentaalsest uurimisest; P. Ariste, Vadja *tšüüri* ja *jürtši*.
23.04 Rapla Kolhooside Ehituskontori keeleseminaril räägib K. Mihkla keelevigadest kontori ametlikus kirjavahetuses.
24.04 K (Tln). E: Ü. Parbus, Mõtteid eesti murdeuurimise perspektiividest; H. Ahven, Emakeele Seltsi tööst.
25.04 RLS (Trt). E: A. Annist, Akad. M. Haavio uus uurimus soome rahvausundist; J. Linnus, Sepa rahvapärastest terminitest.
26.04 Üleliidulisel nõupidamisel „Isikunimi" esineb ettekandega „Nimi ja õigus" E. Rajandi.

06.05 Vaeküla keelepäev.
07.05 TA presiidium kinnitab muudatused ES-i juhatuses, sh Arnold Kase valimise ES-i juhatuse esimeheks (prot 13).
20.05 JK. Arutatakse J. V. Veski päeva korraldamist; otsustatakse taotleda TA Ühiskonnateaduste osakonnalt ES-ile „teadusliku sekretäri ametikoht vastava palgamääraga".
23.05 RLS (Trt). E: E. Laugaste, Jakob Hurda kaastöölistest Helmes; R. Põldmäe, Viktor Steinist kui dramaturgist ja rahvaluulekogujast.
12.06 JK. Otsustatakse tutvustada TA uut presidenti Arnold Veimerit ES-i tööga, esitada TA presiidiumile taotlused koosseisu suurendamiseks ja palkade tõstmiseks ning J. V. Veski mälestustahvli paigaldamiseks (1969) ja mälestusmärgi rajamiseks (1973) Tartusse. Nenditakse keeletoimkonna esimehe E. Vääri ja ES-i juhatuse koostöö sobimatust ja vabastatakse Vääri tema soovil keeletoimkonna esimehe kohalt; esimehe kohused pannakse R. Kullile.
26.06 Järve keskkoolis Maarja-Magdaleenas avatakse kohalikul algatusel mälestustahvel tekstiga „Selles majas õppis aastail 1883–1887 eesti tänapäeva kirjakeele rajaja Johannes Voldemar Veski".
27.06 TRÜ peahoone 139. auditooriumis toimub J. V. Veski päev. Üritust juhib ja ütleb lõppsõna P. Ariste; õhtupoolikul käiakse J. V. Veski kalmul Raadil. E: A. Kask, *is*-küsimusest; E. Vääri, J. V. Veski kõige hilisemast keelelisest tegevusest; R. Kull, Terminoloogiatööst ja õigekeelsussõnaraamatu uustrüki ettevalmistamise probleemidest; H. Rätsep, Ühendverbide rektsioonist eesti keeles.
16.07 KKI direktori kohale asub Endel Sõgel.
16.09 Helsingi ülikooli esindaja prof Lauri Posti võtab KKI-lt ja ES-ilt Tallinnas vastu 122 karpi mikrofilme murdematerjalidega, sh kõik KKI ja ES-i poolt seni kogutud Eesti kohanimed (u 256 000 sedelit).
25.10 K (Trt; koos RLS-iga). Tähistatakse Oskar Kalda 100. sünniaastapäeva. E: R. Põldmäe, Oskar Kalda üldkultuuriline tegevus; E. Laugaste, Oskar Kallas rahvaluuleuurijana; S. Nigol, Oskar Kallas eesti murrete uurijana.
17.11 K (Trt). E: J. Kaplinski, Mõttearendusi keeleajaloo piirilt; V. Pall, Immigratsiooni jälgi Põhja-Tartumaa kohanimedes.
24.11 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased: H. Saluveer ja M. Raitar, Häädemeeste murrakut uurimas; P. Keldrimägi, Uurimisreisilt Setumaale; M. Leivo, Esimest korda vepslaste juures; R. Põld, Ersa keelt uurimas; T. Seilenthal, Reis hantide juurde.

28.11 RLS (Trt). E: R. Viidalepp, Jutustaja Ann Pilberg; E. Laugaste, Mõningaid arutlusi stereotüüpsuse mõiste kohta; A. Krikmann, Vokaalide suhetest algriimis.

01.12 Keelepäev „Isikunimed" Tartus; esinevad D. Zemzare, V. Dambe Lätist ja E. Roos, L. Tiik, E. Rajandi, H. Tarand, P. Ariste.

15.12 JK. Arutatakse TA ÜO infot nõusoleku kohta taotleda TA presiidiumilt ES-ile teadussekretäri kohta (ES-i töökohtade KKI-sse ülekandmise tingimusel). Tunnustatakse rahvaluulesektsiooni asutamisotsust ning sektsiooni edukat tööd. Jagatakse ES-ile eraldatud 5 kutset FU kongressile.

15.12 K (Trt). E: M. Hint, Ajaloolise grammatika reministsentsid tänapäeva eesti keele grammatikakirjeldustes.

28.12 A. Laanest peab ettekande „Uuemaid suundi diakroonilises lingvistikas" ÜTÜ eesti keele ringis.

30.12 TA presiidium otsustab viia 3 teadusseltsi, sh ES-i ametikohad alates 01.01.1969 neile vastavate instituutide, ES-i puhul KKI koosseisu (prot 30).

30.12 JK. Otsustatakse muude võimaluste puudumisel nõustuda (ka teadussekretäri ametikoha saamiseks) ES-i koosseisuliste töötajate viimisega KKI alluvusse.

Veel aastast 1968: • Juhatus: J. V. Veski – esimees (pärast J. V. Veski surma A. Kask); P. Ariste, A. Kask – abiesimehed (pärast A. Kase valimist juhatuse esimeheks valitakse teiseks abiesimeheks M. Must ja juhatusse kutsutakse E. Laugaste); E. Ahven, P. Palmeos, M. Must, R. Põldmäe. • Ilmub ESA 13 (1967). • Keeletoimkonna koosolekul otsustatakse elavdada toimkonna tööd pärast E. Vääri lahkumist ja koostatakse tööplaan. • V-L. Kingisepp lõpetab J. V. Veski mälestustega helilintide litereerimise. • Otsustatakse astuda väljaannetevahetusse Turu ülikooliga ja École Nationale des Langues Orientales Vivantes'iga ning üritada järjekordselt sama ka Chicago ülikooliga.

1969

06.01 ES-i ametikohad (vastutav sekretär ja vanambibliograaf) arvatakse iseseisva struktuuriüksusena KKI koosseisu; A. Kask taotleb vastutava sekretäri koha muutmist teadussekretäri kohaks.

10.01 KKI taotleb TA presiidiumilt teadussekretäri koha loomist ES-i vastutava sekretäri koha asemele.

14.01 TA presiidium annab loa määrata Heino Ahven teadusliku sekretäri ametikohale.

23.01 KKI direktori käskkirjaga luuakse instituudis alates 01.01.1969 teine teadusliku sekretäri ametikoht „tööks Emakeele Seltsis“ ja määratakse sellele H. Ahven; koosseisust kustutatakse vastutava sekretäri ametikoht.

26.01 K (Trt; koos RLS-iga). A. Annist 70. E: R. Viidalepp, August Annist folkloristina; A. Kaalep, A. Annisti eeposetõlgetest.

09.02 V. Pall räägib kohanimede kogumisest ja uurimisest Viljandi Looduskaitse Seltsi kodu-uurijatele.

18.02 JK. Võetakse teatavaks TA presiidiumi info: „vastutav sekretär Heino Ahven (nüüd teaduslik sekretär) ja bibliograaf Helju Kaal on arvatud Keele ja Kirjanduse Instituudi koosseisu.“ Otsustatakse 35 tegevliikme kirja toel esitada ES-i auliikmekandidaadiks August Annist; TA ÜO toetusele tuginedes otsustatakse alustada J. V. Veski mälestussamba rajamise eeltöödega.

27.02 RLS (Trt). E: E. Kubjas, Täiendavaid märkmeid Christian Kelchi kroonikas 1695. aastal trükitud rahvalaulu „Jörru, jörru…“ kohta; J. Linnus, Võõrasukad Põhja-Eestis XVIII sajandi esimesel poolel.

02.03 A. Kask, P. Ariste, P. Palmeos ja H. Ahven annavad Friedebert Tuglasele tema kodus üle auliikme diplomi; Tuglas kingib kõigile oma teose „Muutlik vikerkaar“.

02.03 **Aastakoosolek** (Tln). Esimene aastakoosolek Tallinnas, põhjuseks mh Tallinnast pärit seltsiliikmete suurem arv võrreldes Tartuga. Muudetakse keeletoimkonna kodukorda, suurendatakse toimkond 7-liikmeliseks ja valitakse esimeheks (aplausi saatel) Rein Kull. ES-i auliikmeks valitakse August Annist. E: A. Kask, Elmar Muuk ja kirjakeele normeerimise küsimusi.

27.03 RLS (Trt). E: H. Kokamägi, Rahvalaulude liigitusest senistes väljaannetes; Ü. Tedre, Rahvalaulude liigitusest.

06.04 K (Tln). E: E. Rajandi, Viimase aastakümne nimepruugist Tallinnas; H. Saari, Ozolsi päevalt ja selle teaduslikult tagamaalt.

08.04 JK. Peetakse soovitavaks TA perioodiliselt antavat auhinda lingvistiliste või õigekeelsuse alaste tööde eest; otsustatakse soovitada TRÜ-l asutada J. V. Veski stipendium eesti keele eriharu üliõpilasele. Laulupeo tõttu otsustatakse korraldada J. V. Veski päev 22. juunil.

13.04 K (Trt). E: P. Ariste, Obliikvakäändeist saadud laensõnu; H. Saari, Tehissõnateooriat ja uudissõnaeritelu; M. Norvik, Rahvusvahelise fennougristide kongressi ettevalmistamisest.
16.04 Helsingi ülikool valib Paul Ariste audoktoriks.
24.04 RLS (Trt). E: T. Jaanus, Kirjanduse ja rahvaluule suhetest; P. Hagu, Peko setu traditsioonis.
27.04 K (Trt). E: E. Laugaste, Eesti rahvalaulude tüpologiseerimisest ja liigitamisest; P. Ariste, Türgis elavatest eestlastest.
29.04 Ajalehes Koit ilmub Õ. Allika murretevastane artikkel „Sõnad õpetavad, eeskujud tõmbavad kaasa".
22.05 Tallinna Linnamuuseumi kodu-uurimise ringis räägib H. Ahven F. J. Wiedemannist ja tema eesti-saksa sõnaraamatust.
25.05 K (Trt). 100 aastat F. J. Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatut. E: A. Kask, Wiedemanni sõnaraamatu osa eesti leksikograafias; A. Valmet, Läänemaa sõnavara Wiedemanni sõnaraamatus; Ü. Parbus, Ühest F. J. Wiedemanni sõnaraamatu käsikirjalisest allikast.
28.05 JK. Peetakse soovitavaks Wiedemanni sõnaraamatu 4. trüki (faksiimilena 2. trükist) väljaandmist; J. V. Veski tahvli avamine majal Vabriku t 5 Tartus lükatakse edasi järgmisele aastale; otsustatakse reageerida Õ. Allika 29.04 artiklile kirjaga Põlva haridusosakonnale, artiklitega Koidus ning Sirbis ja Vasaras ning keelepäevadega Võrus, Põlvas ja Valgas.
28.05 Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsioonis esinevad A. Kask („100 aastat Wiedemanni sõnaraamatu ilmumisest") ja H. Ahven („Kirjakeele leksika Wiedemanni sõnaraamatus").
29.05 RLS (Trt). E: A. Krikmann, Eesti vanasõnade teadusliku publikatsiooni koostamisest.
10.06 Ajalehes Koit ilmub Õ. Allika 29.04 alustatud, aga üldiselt murdekeele kasutamist toetava diskussiooni käigus ES-i seisukohta väljendavana H. Meriste artikkel „Märgist mööda" lõpulausega, et „Murded ei ole mitte millegagi ära teeninud põlustamist".
22.06 II J. V. Veski päev. Kinnistub eelmisel aastal alguse saanud traditsioon korraldada igal J. V. Veski sünniaastapäeval Tartus keeleteaduslik konverents ja mälestada J. V. Veskit tema kalmul Raadi surnuaial. E: R. Ritsing, J. V. Veski muusikalisest tegevusest; R. Karelson, Ühendsidesõna eesti keeles; E. Uuspõld, Absoluutkonstruktsioonist eesti keeles.
03.09 JK. Moodustatakse toimkond ES-i asutamise 50. aastapäeva tähistamiseks; korratakse 12.06.1968 ettepanekuid J. V. Veski mälestuse jäädvustamiseks

TA ühiskonnateaduste osakonnale ja TRÜ-le. Otsustatakse edaspidi esitada TA presiidiumile kinnitamiseks ainult juhatuse esimees.

25.09 RLS (Trt). E: U. Kolk, Tähelepanekuid rahvaluulekogumiselt Setumaal; E. Allik, Tähelepanekuid rahvaluulekogumiselt Pärnu-Jaagupis; H. Rajalo, Tähelepanekuid rahvaluulekogumiselt Paistus; T. Jaanus, Tähelepanekuid rahvaluulekogumiselt Suure-Jaanis; P. Kippar, Kümme päeva Bukarestis.

01.10 JK. Arutatakse ES-i asutamise 50. aastapäeva tähistamist; otsustatakse konsulteerida TA presiidiumiga V. Lõtkini, L. Posti, L. Hakulineni, Gy. Lakó ja B. Kálmáni auliikmeks valimise üle ES-i aastakoosolekul (15. või 22.02.1970), „samuti Johannes Aaviku auliikmeõiguste uuesti arvestamise asjus". Peetakse vajalikuks taotleda TA presiidiumilt lisakohta. Tõrva keelepäeva kava arutades otsustatakse: „5-ndana lubatakse I. Ruusa ettekanne „Sõnake kodumurde kaitseks" tingimusel, et see ei sisalda isikuvastaseid ründeid."

19.10 K (Trt). E: J. Peebo, Jooni TRÜ eesti keele kateedri tegevusest möödunud veerandsajandi jooksul; E. Nurm, Kuidas vabaneda z-tähest eesti keeles.

21.10 Võru keelepäev.

28.10 Tõrva keelepäev.

29.10 JK. Otsustatakse, et juhatus „peab soovitavaks jälgida edaspidigi kirja- ja murdekeele vahekorra probleemi arengut"; kirjastusele Valgus tehakse ettepanek avaldada Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatu kordustrükk (2. trüki alusel).

29.10 RLS (Trt). E: E. Laugaste, Ilmari Manninen mütoloogia uurijana; J. Linnus, Ilmari Manninen ja eesti etnograafia; V. Pino, Informatsioon Saranski konverentsist.

17.–19.11 Dialektoloogianõupidmisel Tbilisis osaleb H. Kaal.

23.11 K (Trt). E: L. Jürgenson, Terminoloogiamatkast Mehhikosse.

27.11 RLS (Trt). E: A. Ambus, Tähelepanekuid läänemeresoomlastest ühe inglise reisimehe kirjades; V. Pino, Rahvalaulikud Perttuste soost.

30.11 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased: Ann Kask, Muljeid murdematkalt Kullamaale; Ü. Viks, Muljeid murdematkalt põhjarannikule; M. Raitar, Muljeid murdematkalt Põlvasse; K. Kalkun, Muljeid murdematkalt Vadjamaale; R. Padar, Muljeid murdematkalt Vepsamaale; M. Jõgi, Muljeid murdematkalt Mordvamaale.

14.12 K (Tln). E: V. Maanso, Eesti keele õpetamise eesmärkidest ja põhisuundadest.

Veel aastast 1969: • Juhatus: A. Kask – esimees; P. Ariste, E. Nurm – abiesimehed; E. Elisto, H. Saari, Ü. Tedre, L. Vaide. • ES-i 50. aastapäeva toimkond: P. Ariste, A. Kask, H. Ahven. • Ilmuvad ESA 14–15 (1968–1969), „Tuulik, kadakas ja leib" (III valimik korrespondentide murdetekste. Kogunud A. Toomessalu, koost H. Ahven, toim M. Must, P. Palmeos), P. Ariste „Vadja rahvakalender" (EST 8, toim E. Adler), Kodumurre nr 9. • Uuendatud koosseisu ja elavnenud tegevusega keeletoimkond arutab palatalisatsiooni märkimist ja võõrsõnade ortograafiat õigekeelsussõnaraamatus. • Terminoloogiasümpoosionil Moskvas osaleb E. Nurm.

1970

14.01 JK. TA presiidium nõuab ES-i pitsati säilitamist tulekindlas raudkapis; formuleeritakse pitsati hoidmise ja kasutamise kord.

29.01 RLS (Trt). E: M. Proodel, Mina-tegelane jahimehejuttudes; J. Linnus, Eesti maakäsitöölised XVIII sajandi lõpul.

15.02 K (Trt). E: A. Eek, Eesti /r/ hääldamisest; M. Hint, Tallinna nime ortoeepilise normi küsimus.

26.02 RLS (Trt). E: E. Laugaste, Muistendite tüpologiseerimise probleeme; U. Kolk, Mütoloogiast setu lauludes.

01.03 **Aastakoosolek** (Trt). E: J. Peegel, Nimisõna poeetilisest sünonüümikast eesti regivärssides.

25.03 JK. TA presiidium nõuab liikmemaksuvõlgnevuste kaotamist. (Väliss)auliikmete valimise kooskõlastamatuse tõttu otsustatakse see edasi lükata augustisse ja seostada FU kongressiga; kongressi näitusele otsustatakse esitada kõik ES-i väljaanded aastaist 1965–1970. Võetakse teadmiseks soovitus tähistada V. Lenini sünniaastapäeva.

26.03 RLS (Trt). E: R. Viidalepp, A. O. Väisänen Eestis rahvaluulet kogumas; U. Kolk, A. O. Väisänen muusikafolkloristina.

29.03 K (Trt). Emakeele Seltsi asutamise 50. aastapäeva tähistatakse TRÜ aulas. Esinevad tervitajad sõsarorganisatsioonidest, autasustatakse teenekaid ES-i liikmeid. E: A. Kask, Jooni Emakeele Seltsi keelelisest tegevusest; P. Ariste, Wiedemanni ja Hurda kirjavahetus.

12.04 K (Tln). Tähistatakse ES-i asutamise 50. aastapäeva. E: H. Ahven, Tagasivaateid Emakeele Seltsi viiekümneaastasele tegevusele; M. Must, Eesti murdearhiiv ja selle loojad.

26.04 K (Trt). E: R. Kull, Leninlik keelepoliitika ja rahvuskeelte arenemine; A-R. Hausenberg, Komi rahva eilsest ja tänasest.

29.04 RLS (Trt). E: P. Kippar, Rahvaluulest nõukogudeaegsetes õpikutes; M. Jõgi, Rahvapidustuste osa noorsoo kasvatamisel; J. Linnus, V. I. Lenin ja rahvateadus.

03.05 S. Nigol esineb Tänassilma kodu-uurijate päeval ettekandega „Tänassilma-Uusna murrakust".

28.05 RLS (Trt). E: E. Allik, Eesti surmaended; P. Hagu, Peko kultuse päritolust.

29.05 E. Rajandi esineb Šiauliai nimeuurimissümpoosionil teemal „Eesti NSV-s elunevate leedulaste nimepruugist".

03.06 JK. Analüüsitakse ES-i juubeli korraldamist: J. Eichfeld on kinkinud ES-ile V. Dali sõnaraamatu; ajakirjanduses ilmunud kümmekond artiklit, olnud raadiovestlusi.

27.06 III J. V. Veski päev. E: A. Palm, J. V. Veski memuaarilisest pärandist; T. Erelt, Uus õigekeelsussõnaraamat ja eesti morfoloogia; L. Rannut, Viisimääruslause eesti tänapäeva kirjakeeles.

27.06 JK. Otsustatakse taotleda J. V. Veski postmargi väljaandmist 1973. aastal.

13.07 JK. Võetakse teatavaks (P. Ariste selgituse põhjal), et „ülainstantsid" kahtlevad L. Hakulineni sobivuses ES-i auliikmeks, aga soovitavad lisada kandidaatide hulka J. Mägiste; otsustatakse tellida auliikmediplomite blanketid ja korraldada auliikmeks valimise koosolek 14.08 kl 14.00 Tallinnas. H. Ahvena „Emakeele Selts. Lühiülevaade minevikust ja tänapäevast" tunnistatakse avaldamiskõlblikuks täienduste tegemise järel.

15.07 EKP keskkomiteelt (kiri nr 79) palutakse arvamust kavatsuse kohta valida seoses III rahvusvahelise soome-ugri kongressiga uusi auliikmeid ja võtta auliikmete hulka tagasi Johannes Aavik (kirjalikku vastust ei saada).

17.–23.08 III rahvusvaheline fennougristide kongress Tallinnas. H. Ahven peab kongressi läänemeresoome keelte sektsioonis 18.08 ettekande „Emakeele Selts eestin kielielämässä".

23.08 Helsingi ülikooli esindaja Lauri Posti annab KKI direktorile Endel Sõglale üle viimase osa Soome murdekogude mikrofilmidest.

24.09 RLS (Trt). E: E. Liiv, I. Rüütel, Rahvaluule-ekspeditsioonist Viljandi rajooni; E. Viluoja, Rahvaluulekogumisest Mihkli kihelkonnas; M. Ots, Ekspeditsioonist Setumaale; U. Kolk, Reisist Kalevala rajooni.

04.10 K (Trt). E: E. Nurm, Mõningaid lauseanalüüsi probleeme; E. Riikoja, Täiendi ja määruse piirist; K. Mihkla, Eesti sidesõnata liitlausest.

09.10 JK. Võetakse teadmiseks P. Ariste info F. J. Wiedemanni haua hävitamise kohta Leningradis, Ariste sellega seoses astutud sammud ja ettepanek pöörduda sekkumissoovitusega EKP Keskkomitee poole; võetakse ka teadmiseks, et auliikmete valimine jäi ära, „sest E. Sõgla suulistel andmetel olevat EKP KK asjaomane vastutav isik arvanud, et ES-i auliikmeks valimine oleks välismaalastele solvav". Otsustatakse saata seltsi auliikmeile ES-i väljaanded auliikmeks valimise ajast alates; eriotsuse alusel saadetakse J. Aavikule ESA 16 ja tema artikli separaat.

24.10 V. Voolar esineb Tarvastu kodu-uurijatele ettekandega „Tarvastu murrakust".

29.10 RLS (Trt). E: E. Laugaste, W. Anderson teadlasena ja inimesena; U. Kolk, W. Andersoni ja A. Wesselski poleemika.

01.11 K (Trt). E: J. Tuldava, Eesti keele statistilise uurimise probleeme; K. Kalkun, Eesti keele sõnade ja sõnaliikide sagedusest.

04.11 JK. Moodustatakse komisjon teaduslike materjalide välismaale saatmise lubamiseks.

15.11 K (Tln). E: E. Riikoja, Kuidas nimetada substantiivi funktsioonis kasutatud omadussõna või kesksõna laiendit?; K. Mihkla, Mõningaid märkmeid eesti lauseliigenduse kohta.

21.11 Elva keelepäev.

26.11 RLS (Trt). E: A. Loorits, O. Looritsa põlvnemisest; P. Damberg, Mälestusi liivi rahvaluule kogumisest (O. Looritsast kui liivi keele ja rahvaluule kogujast); R. Viidalepp, O. Loorits ja Eesti Rahvaluule Arhiiv.

29.11 K (Tln). Esinevad ka TRÜ üliõpilased: H. Meriste, Johannes Aavik meie ajakirjanduskeeles; J. Valge, 25 aastat TRÜ ÜTÜ eesti keele ringi; L. Rehemaa, Märkmeid suviselt murdematkalt Kihnu; A. Mölder, Märkmeid suviselt murdematkalt Kuusallu; A. Vaher, Märkmeid suviselt murdematkalt Peipsi äärde; U. Orek, Märkmeid suviselt murdematkalt Vadjamaale; E. Pehk, Märkmeid suviselt murdematkalt Vepsamaale.

02.12 JK. ES-i liikmeks otsustatakse esitada liivlane Pētõr Damberg; otsustatakse tervitada TRÜ ÜTÜ eesti keele ringi asutamise 25. aastapäeval.

08.12 P. Ariste saadab juhatusele küsimuse „Kas me siiski ei hakka vananema?" ja soovitab tuua seltsi uusi suundi („H. Rätsepa ring" ja foneetikud – Kotikielen Seura ja Suomen Kielen Seura eeskujul).

10.12 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, M. J. Eiseni suhted soome teaduse ja kultuuriga.

20.12 K (Trt). Johannes Aavik 90, Julius Mägiste 70. E: A. Kask, Johannes Aaviku osa kirjakeele rikastamisel; P. Ariste, Julius Mägiste 70-aastane.

Veel aastast 1970: • Juhatus: A. Kask – esimees; P. Ariste, E. Elisto – abiesimehed; E. Ahven, M. Must, P. Palmeos, H. Saari. • Teadusartiklite välismaale lubamise komisjoni kuuluvad E. Ahven – esimees, A. Kask, M. Must. • Ilmuvad ESA 16 (1970), H. Ahvena „Emakeele Selts. Lühiülevaade minevikust ja tänapäevast". • Märgiga „FU 1970" esitletakse väljaandeid ESA 16 (1970), P. Ariste „Vadja rahvakalender", A. Toomessalu „Tuulik, kadakas ja leib" ning H. Ahvena „Emakeele Selts. Lühiülevaade minevikust ja tänapäevast" (viimasest avaldatakse ka venekeelne lühiversioon). • Keeletoimkond on andnud kirjakeele arendussoovitusi ja saatnud soovitusi kaubandus- ja toitlustuskeele kohta. • ES-i tervitavad asutamise 50. aastapäeva puhul ENSV Teaduste Akadeemia, TRÜ Ajaloo-Keeleteaduskond, Haridusministeerium, Ajakirjanike Liit, Geograafia Selts, Etnograafiamuuseum, Kirjandusmuuseum, Läti Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut jt, õnnitlustelegramme ja -kirju saadavad kodu- ja välismaised partnerid. • Ülevaate ES-i juubeli tähistamisest avaldab 1970. a juuninumbris ajakiri Keel ja Kirjandus, sündmust kajastab ka Sovetskoje finno-ugrovedenije (nr 4). • Võetakse vastu Kanadast saabunud Aleksander Laane murdematerjalide kogu. • Väljaannetevahetusse otsustatakse astuda Tampere ülikooliga.

1971

13.01 K (Tln). E: J. Tuldava, Keeleuurimisest statistiliste meetoditega.
28.01 RLS (Trt). E: E. Laugaste, Rahvaluule editsiooniprobleemidest.
29.01 JK. Otsustatakse luua ES-i aastaraamatus rubriik „Keeletoimkonna otsuseid". Võetakse teatavaks M. Musta info TA juhtide ettepanekust esitada Aadu Toomessalu Nõukogude Eesti preemia saamiseks.
21.02 **Aastakoosolek** (Tln). E: A. Kask, Eesti tänapäeva kirjakeele probleeme.
22.02 Tallinna 10. keskkooli keelepäev.
25.02 RLS (Trt). E: Ü. Tedre, Ülevaade kombeloolisest konverentsist Leningradis; J. Linnus, Linn ja rahvakultuur.
14.03 Eriinternaatkoolide keelepäev (koos haridusministeeriumi ja Tartu 1. Eriinternaatkooliga).
17.03 JK. J. V. Veski mälestused otsustatakse välja anda omaette raamatuna; TA presiidiumilt taotletakse F. J. Wiedemanni sõnaraamatu kordustrüki avaldamist (tiraažiga 5000 eksemplari).
26.03 RLS (Trt). E: L. Tiik, Hiiumaa ja Vormsi rootslased; P. Ariste, Eesti rootslaste rahvaluule kogumisel.

25.04 K (Trt). E: R. Kull, Aktuaalseid õigekeelsus-probleeme (ortoeepia- ja ortograafia-probleeme ÕS-i uusväljaandes); T. Erelt, Suur ja väike algustäht kohanimelistes täiendites.

29.04 RLS (Trt). E: I. Sarv, Vanasõnatekstide redigeerimisest; V. Pino, Vanasõna-saadetiste autentsusest; E. Liiv, Üleliidulisel välitöödealasel sessioonil Tbilisis.

16.05 Haapsalu 1. keskkooli keelepäev.

19.05 TA ÜO büroo tunnistab ES-i töö planeeritule vastavaks; soovitab jätkata koosolekuid ja keelepäevi, kiirendada G. Vilbaste teose trükkiandmist ning soodustada keeletoimkonna kujunemist „üldtunnustatud autoriteediks õigekeelsuse alal".

Arnold Kask

27.05 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Pajatuse käsitlus nõukogude folkloristikas; P. Kippar, Muinasjututüübi AT 150 läänemeresoome-balti redaktsioon.

29.05 Murdeseminar Tallinnas.

07.06 JK. Kuulatakse H. Ahvena infot TA ÜO büroo koosolekult (osales ka EKP KK esindaja): teiste liiduvabariikide ja välismaa teadlaste valimist auliikmeks üldiselt pooldati. Peetakse vajalikuks pöörduda välisauliikmete taotlusega uuesti EKP KK poole.

28.06 IV J. V. Veski päev (koos Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooniga; konverentsi avab A. Kask, lõppsõna on H. Valsilt). Ainus Tallinnas peetud J. V. Veski päev. E: A. Veski, J. V. Veski tegevus ajakirjanduse alal; H. Meriste, J. V. Veski ja meie ajakirjanduskeel; J. Valge, Ajalehekeele sõnavarastatistikat; V-L. Kingisepp, Vene päritoluga sõnavarast ajalehes „Marahwa Näddala-Leht".

16.07 K (Trt). Tähistatakse Villem Ernitsa 80. sünnipäeva. E: E. Kubjas, V. Ernitsa elust ja tegevusest; T. Murnikova, H. Heiter, Peipsiäärsete vene murrakute uurimisest.

30.09 RLS (Trt). E: V. Kreek, Rahvaluulet kogumas Toris; P. Eerme, Rahvaluulet kogumas Helmes; T. Teesalu, Rahvaluulet kogumas Setumaal; I. Rüütel, Rahvaluuleekspeditsioonidest Viljandimaal; H. Tampere, Rahvaluulet kogumas Valma külas.

17.10 K (Trt). E: R. Karelson, Märkmeid kaassõna piirimailt; A. Künnap, Emakeele ja selle lähisugulaskeelte õpetamisest Helsingi ülikoolis.
27.10 RLS (Trt). E: E. Laugaste, Informatsioon soome-ugri teaduste alaselt sümpoosionilt septembrikuus Soomes; U. Kolk, Muljeid VII rahvusvaheliselt muusikakongressilt Moskvas.
31.10 K (Tln). E: T. Talv, Sõnade poolitamisest; M. Hint, Eesti morfoloogia kirjeldamise teoreetilis-metoodilisi põhiküsimusi.
21.11 K (Trt). E: E. Riikoja, Asesõnalise täiendi probleeme; K. Vende, Kõnesünteesi saavutused (masinate poolt loodud kõne näidetega).
25.11 RLS (Trt). E: E. Liiv, Ühest rahvaarstist ja -laulikust (Kolga-Jaani kihelkonna rahvaarstist Serva Ellust); Ü. Tedre, Sandiks käimine Eestis.
28.11 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased (lisaks õppejõule Ago Künnapile). E: A. Künnap, Emakeele ja selle lähisugulaskeelte õpetamisest Helsingi ülikoolis; V. Malm, Debreceni suveülikoolis; E. Pehk, Debreceni suveülikoolis; M. Vaiksaar, Debreceni suveülikoolis.
04.12 Juhan Peegel räägib Kingissepa keskkooli õpilastele ja õpetajatele Saaremaa kirjanikest ja keelemeestest.
12.12 K (Trt). 50 aastat murdekogumist ES-is. E: A. Kask, Jooni eesti murdeuurimise algusaastatest; P. Ariste, Eesti murrete heliplaadistamise algus; P. Voolaine, Päevikulehti esimestelt murdematkadelt; A. Univere, Keelegeograafia probleeme tänapäeval.

Veel aastast 1971: • Juhatus jätkab 21.02.1970 valitud koosseisus. • E. Sõgel saab EKP keskkomiteelt põhimõttelise lubaduse paberi saamiseks F. J. Wiedemanni sõnaraamatu kordustrüki jaoks. • Ilmub ESA 17 (1971). • Asta Veski annab ES-ile üle J. V. Veski kirjakeele sõnavara kartoteegi (u 300 000 sedelit).

1972

26.01 JK. Võetakse teadmiseks: TRÜ ajaloo-keeleteaduskonna parteiorganisatsioon nõustub peahoone 139. auditooriumi nimetamisega J. V. Veski järgi ja sinna Veski kuju paigutamisega; EKP KK on nõustunud F. J. Wiedemanni sõnaraamatu kordustrüki väljaandmisega. Otsustatakse suunata keeleteadlastest lapsevanemaid ja vanaisa (P. Ariste) nende järglaste koolidesse keelepäevadele.

27.01 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, Anna Raudkats eesti rahvatantsu taaselustamise algatajana; K. Torop, Rahvatants ja uusloominguline tants.
15.02 TA presiidium kinnitab VÕK-i uue koosseisu.
20.02 JK. Võetakse teadmiseks: TA ÜO büroo on moodustanud J. V. Veski juubeli komisjoni.
20.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: A. Kask, 100 aastat eesti kirjakeele normeerimise algusest.
24.02 RLS (Trt). E: A. Krikmann, Modaalsuse probleemist vanasõnades; U. Kolk, Sünkretism setu rahvalaulus.
05.03 K (Tln). E: E. Riikoja, Atribuudi esinemisjuhtusid; H. Saari, Keelehoolde ringvaade (võrdlusastmete tarvitamine).
10.03 Tähistatakse KKI asutamise 25. aastapäeva; mitteametlikku osa juhib ES-i teadussekretär H. Ahven.
16.03 Harju koolinoorte keelepäeval esindavad ES-i E. Riikoja ja H. Vihma.
19.03 K (Trt). E: M. Hint, Eesti keele morfoloogia kirjeldamise metoodika probleeme.
28.03 JK. Keeletoimkonna ettepanekul otsustatakse korraldada uute sõnade saamise võistlus ning kinnitatakse asendamist vajavate sõnade loetelu; žürii esimeheks valitakse P. Ariste.
30.03 RLS (Trt). E: R. Saukas, Vanasõnade kogumisest tänapäeval; E. Leppik, Kalevipoja hobuse jalajäljed Väike-Maarja kihelkonnas.
15.–25.04 Eri ajalehtedes kuulutatakse välja sõnaloomevõistlus „Kes leiab sobiva sõna?“.
16.04 K (Trt). E: R. Karelson, Ühist ja erinevat *kasutama* ja *tarvitama* tähenduses; H. Saari, Keeletoimkonna uudissõnade võistluse otstarbest ja väljavaadetest.
23.04 K (Tln). E: L. Rannut, Eesti keele tingimuslausest; H. Meriste, Ajakirjanduskeele päevaküsimusi.
10.05 VÕK normib (ES-i keeletoimkonna soovituste alusel) *stik*-sufiksi liitumise, võõrsõnade ortograafia ja adjektiivsete liitüksuste kokkukirjutamise reeglid.
12.05 Tallinna 21. keskkooli keelepäev.
08.06 JK. Otsustatakse korrata taotlust TA ÜO-le välisauliikmete valimiseks (kõik varasemad kandidaadid ja J. Aavik esitatakse uuesti) ning taotleda nõusolekut väliskirjavahetajaliikmeks kutsumiseks (L. Hakulinen, E. Itkonen, M. Kuusi, V. Ruoppila, A. Turunen, P. Virtaranta (kõik Soome), B. Kálmán, Gy. Lakó, P. Hájdu (kõik Ungari), B. Collinder (Rootsi)).

21.06 VÕK kinnitab 10 ES-i keeletoimkonna otsust.
27.06 V J. V. Veski päev. P. Ariste teeb teatavaks sõnaloomevõistluse tulemused (vt Sirp ja Vasar 07.07.1972). E: M. Hint, J. V. Veski vaadetest foneetilisele süsteemipärasusele eesti kirjakeeles; H. Rätsep, Väljendverbide olemusest eesti keeles; R. Kull, Sõnavõistlusest ja võistlussõnadest.
19.07 TA presiidium annab ES-ile loa tellida J. V. Veski pronksskulptuur ja mälestuskivi.
02.09 K (Trt). Tähistatakse Arnold Kase 70. sünnipäeva. E: P. Ariste, Professor Arnold Kask 70-aastane; M. Must, Mida pakub Eesti murrete sõnaraamat?; J. Peebo, „Kalevipoja" sõnavarast.
28.09 RLS (Trt). E: A. Kuldma, Rahvaluule kogumisest Setus 1972. aastal; M. Tarum, Rahvaluule kogumisest Setus 1972. aastal; K. Salve, Rahvaluule kogumisest Setus 1972. aastal; E. Viluoja, Rahvaluule kogumisest Setus 1972. aastal; R. Mirov, Rahvaluule kogumisest Setus 1972. aastal.
25.10 RLS (Trt). E: A. Loorits, K. A. Hermanni luigelaul. Ühest bibliograafilisest haruldusest; K. Salve, XIV üleliidulisest soome-ugri konverentsist Saranskis.
29.10 K (Trt). E: H. Tarand, *-ar* ja tema saladused; J. Simm, Nimeuurimine Bulgaarias ja XI rahvusvaheline onomastikakongress Sofias.
19.11 K (Trt). NSV Liit 50. E: R. Karelson, Nõukogude Liidu rahvaste noortest kirjakeeltest; P. Ariste, Vanemaid eesti tooteminimesid.
24.11 Märjamaa keelepäev.
26.11 K (Tln). NSV Liit 50. E: T. Erelt, Vene oskuskeelenduse tänane päev; R. Kull, Eesti terminoloogiatöö viimastel aastakümnetel ja selle päevaprobleemid.
27.11 Haapsalu 1. keskkooli keelepäev.
29.11 RLS (Tln). E: J. Linnus, Kultuuri rahvuslik omapära ja nõukogude rahvuskultuuride integratsioon.
09.12 Elva keelepäev.
10.12 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased, slaide ja filme näitab T. Ojanurme. E: A. Langemets, Murdeekspeditsioonil Saardes; L. Ruubel, Esmakordselt Lõuna-Vepsas; M. Kallasmaa, Kohanimekogujana Hiiumaal; A. Lõhmus, Vadja toponüümika kogumiselt.
17.12 K (Trt). Eesti Kirjameeste Selts 100. E: R. Põldmäe, Eesti Kirjameeste Seltsi taotlused ja saavutused; A. Kask, Eesti Kirjameeste Seltsi keeleline tegevus.
21.12 Püssi keelepäev.

Veel aastast 1972: • Juhatus: A. Kask – esimees; P. Ariste, H. Saari – aseesimehed; P. Palmeos, E. Ahven, M. Must, R. Karelson. • ES-i keeletoimkonna baasil moodustatud VÕK-i kuuluvad: A. Kask – esimees; E. Ahven, E. Raiet – aseesimehed; P. Alvre, E. Elisto, R. Kull, V. Maanso, H. Meriste, E. Nurm, H. Saari, E. Uuspõld, J. Valgma. • J. V. Veski juubelikomisjoni kuuluvad A. Kask – esimees; P. Ariste, H. Peremees, E. Päll, E. Sõgel, J. Tammeorg, H. Ahven. • Ilmuvad ESA 18 (1972; pühendatud A. Kase 70. sünnipäevale), Kodumurre nr 10–11 (sisaldab mh kaht küsitluskava). • Erika Saareste kingib A. Saareste „Eesti keele mõistelise sõnaraamatu" vihikud 1–22 ning Vanda Sardma „Eesti murdeatlase" I–II ja väitekirja „Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes". • Võetakse vastu Soome Keele Seltsi (Turu), Göttingeni ja Chicago ülikooli ettepanekud väljaannete vahetamiseks.

1973

08.01 ES esitab Eesti NSV Kunstifondi Kunstitoodete Kombinaadile tellimuse valmistada J. V. Veski „pronksist skulptuurportree (büst, 1 kuni 1,5 elusuurust, maksumusega 1800–2000 rubla)".

21.01 K (Trt; koos Kirjandusmuuseumi ja Etnograafiamuuseumiga). Tähistatakse Marta Mäesalu 80. sünnipäeva. E: O. Kõiva, Marta Mäesalu rahvaluulekogujana; H. Keem, Silmapaistev murdematerjali koguja; J. Linnus, Marta Mäesalu etnograafilise materjali kogujana.

03.02 V. Pall räägib teemal „Kohanimede kogumise tähtsusest" Pärnu-Jaagupi keskkooli kodu-uurimise päeval.

18.02 **Aastakoosolek** (Tln). E: P. Ariste, Rõhumäärsõna *ep*.

22.02 RLS (Trt). E: E. Laugaste, Eesti rahvalüürika uurimisest ja uurimisülesannetest; P. Hagu, Lauri Honko „Geisterglaube in Ingermanland"; Ü. Tedre, Üleliidulisel rahvaluulekonverentsil Tbilisis.

22.02 Elva keskkooli rahvaluulepäev.

14.03 Tallinna 32. keskkooli keelepäev.

18.03 K (Trt). E: L. Jaanits, Mida arvab arheoloogia soomeugrilaste hargnemisest.

25.03 K (Tln). E: R. Auty (Oxford), Keeleteadus tänapäeva Inglismaal; M. Hint, Mõnede moodsate keeleteoreetiliste mõistete kasulikkusest eesti morfoloogia kirjeldamisel.

29.03 RLS (Trt). E: E. Laugaste, Ballaad; M. Kivi, M. Underi ballaadide „Rändav järv", „Vahetet laps" ja „Porkuni preili" rahvaluulelised ained;

L. Ruubel, M. Underi ballaadide „Koterman", „Nahakaupleja Pontus" ja „Tuutaimimarjad" algupära.

15.04 K (Tln). E: L. Jaanits, Mida arvab arheoloogia soomeugrilaste hargnemisest.

19.04 Harju keelepäev Kuusalus.

26.04 Pärnu keelepäev.

26.04 RLS (Trt). E: R. Mirov, Regivärsilised mängulaulud; A. Loorits, Dr. Mihkel Veske päritolust.

27.04 Heino Ahven kirjutab A. Kasele: „Vahest juba kuulsite sm. Asta Veskilt, et prof. J. V. Veski büsti kavand ei olnud just õnnestunud. Asta Veski esitas kirjalikult oma arvamuse. Sellisel kujul büsti kavand vastuvõtmisele ei tulnud."

03.05 JK. Tõdenud raskusi välisliikmete valimisega, otsustatakse siiski taotleda TA ÜO büroo kooskõlastust V. Lõtkini, L. Posti, P. Virtaranta, Gy. Lakó ja G. Ortutay auliikmeks valimisele (J. V. Veski päeva eel valimiseks jääb taotlus hiljaks).

04.05 J. Simm räägib teemal „Kuidas koguda kohanimesid" Elva keskkoolis.

15.–18.05 KKI korraldab läänemeresoome filoloogia sümpoosioni Tallinnas; plenaarettekandega „J. V. Veski keelelisest tegevusest" esineb 15.05 A. Kask.

25.05 Tartu 1. keskkooli keelepäev.

31.05 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, Rahvaluulest vennastekoguduse allikais; R. Viidalepp, J. V. Veski kaastööd rahvaluulekogudes.

06.06 K (Tln). Koos Ajakirjanike Liiduga, pühendatud J. V. Veskile. E: U. Mereste, Uut keele kui suhtlemis- ja tunnetusvahendi teoorias; Priit Silla, Unarsõnu „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatust".

23.06 Tartu rajooni ja Elva kodu-uurijad avavad mälestustahvli J. V. Veskile Elvas R. Pälsoni 24 (praegu Pargi 42).

24.06 Avatakse mälestuskivi (autor Arseni Mölder) J. V. Veski sünnikohas Vaidaveres.

26.06 Avatakse mälestustahvel J. V. Veski viimases elukohas Tartus Vabriku 5.

27.06 TRÜ peahoone auditooriumis nr 139 (end aud 5) avatakse J. V. Veski büst (autor Ülo Õun) ja rektori käskkirjaga antakse auditooriumile Johannes Voldemar Veski nimi.

27.06 J. V. Veski 100. sünniaastapäeva konverents „J. V. Veski päev 1973". E: A. Kask, J. V. Veski tegevus Tartu ülikoolis; R. Kull, Eesti

õigekeelsussõnaraamat eile, täna ja homme; H. Rätsep, Eesti keele verbisüntaksi põhimõtteid ja reegleid; E. Uuspõld, Lauselühendi probleem tänapäeva eesti keeles; L. Jürgenson, J. V. Veski põhimõtete rakendamine tehnikasõnavara soetamisel; T. Masso ja P. Silla, Ehituse oskussõnavara kujundamisest; U. Agur, J. V. Veski traditsioon ja tänapäeva probleemid eesti oskuskeeleloomingus; J. Mäll, J. V. Veski osa õigusteaduse oskussõnavara kujundamisel.

05.07 JK. Otsustatakse avaldada ESA-s ainult ES-i liikmete kirjutisi (vastu võetud käsikirjade autoritele, kes ei kuulu ES-i, tehakse ettepanek astuda seltsi).

27.09 RLS (Trt). E: A. Korb, Rahvaluulekogumisest Lihula ümbruses; P. Hagu, Ekspeditsioon Luhamaale; P. Kippar, Kogumismatkad Juminda poolsaarele; V. Mälk ja M. Joalaid, Kaks ekspeditsiooni Lõuna-Vepsasse; I. Rüütel, Karula laulurepertuaarist; M. Hiiemäe, Karula juttudest ja uskumustest; I. Rüütel, Kirjandusmuuseumi rahvaluuleosakonna välitöödest 1973. aastal.

15.10 JK. Toetudes TA ÜO büroo põhimõttelisele nõusolekule, otsustatakse esitada ES-i auliikmekandidaatideks M. Mäesalu, V. Lõtkin, E. Päll, L. Posti, K. Vilkuna, J. Mägiste, L. Hakulinen, M. Kuusi, E. Itkonen, P. Virtaranta, V. Ruoppila, P. Hájdu, B. Kálmán, Gy. Lakó, B. Collinder ja K. Maitinskaja.

25.10 RLS (Trt). E: R. Mirov, Rahvalaulu elementidest kaasaegses luules.

28.10 K (Trt). E: A. Univere, J. V. Veski ja idamurre; Ann Kask, J. V. Veski esimesest sõnavarakogust.

05.11 JK. Vastusena TA ÜO kirjale otsustatakse Vene TA asutamise 250. aastapäeva tähistamine seostada F. J. Wiedemanni sõnaraamatu kordustrüki, „Kalevipoja“ ja Mihkel Veskega ning P. Ariste ettekandega „Eestist pärinevad soome-ugri keelte uurijad Vene TA-s“ Teaduste Akadeemias.

14.11 H. Ahven peab avaloengu „J. V. Veskist ja tema sõnaloometööst“ Märjamaa keskkooli keelelektooriumis (1 keeleloeng kuus õppeaasta vältel).

18.11 K (Trt). E: M. Hint, Uuema keeleteaduse seostest teiste humanitaarteadustega.

25.11 K (Tln). E: M. Hint, Uuema keeleteaduse seostest teiste humanitaarteadustega.

28.11 JK. Lükatakse tagasi V. Ernitsa esinemissoov teemal „Eesti keele lähemad ja kaugemad sugulaskeeled ja kuidas sellesse suhtuda“.

29.11 RLS (Trt). E: P. Hagu, Karjalaskepäev Setus; K. Salve, Rahvaluulekoguja Mihkel Kolluk.

09.12 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased: V. Klaus, Koolalaplaste juures; M. Võsu, Soome keele- ja kultuurikursustel Lappeenrantas; J. Viikberg, Uurimisreisil vadjalaste juures; V. Lonn, Anseküla murrakut uurimas.

16.12 K (Trt). E: P. Ariste, Kes on August Sprogis?; L. Vassikova, Infiniitsete vormide modaalsetest tähendustest mari keeles.

Veel aastast 1973: • Juhatus: A. Kask – esimees; P. Ariste, M. Must – abiesimehed; P. Palmeos, E. Ahven, R. Kull, M. Hint. • Ilmub „Juhend ja nimestik kalanimetuste kogumiseks" (koost M. Mäger, toim H. Neetar). • Kirjastus Valgus avaldab ES-i algatusel F. J. Wiedemanni „Eesti-saksa sõnaraamatu" 4. trüki, TRÜ eesti keele kateeder J. V. Veski sünniaastapäevaks „Sõnasõela" nr 2 ja „Keele ja struktuuri" nr 8. • Juubelisündmuste meediakajastuste bibliograafia ilmub ESA-s 19–20 (1973–1074), lk 323–324. • Keeletoimkonna aktiivsuseks pole vajadust, kuna enamik selle liikmeid kuulub VÕK-i koosseisu. • Haridusministeeriumi tellimusel koostab M. Must eesti murrete fakultatiivkursuse programmi keskkoolidele. • Nõustutakse Joensuu ülikooli ettepanekuga vahetada väljaandeid.

1974

27.01 K (Tln). Tähistatakse ES-i asutaja- ja auliikme August Annisti 75. sünniaastapäeva. Katkendi A. Annisti „Lauluema Mari loost" loeb ette Kullo Vende. E: R. Mirov, August Annist ja regivärsiline rahvalaul; R. Viidalepp, *Mina*-vormist eesti muinasjuttudes ja naljandites.

29.01 JK. Kaldutakse arvama, et auliikmekandidaatideks on võimalik esitada vaid NSV Liidu kodanikke.

04.02 JK. Ei nõustuta ettepanekuga asutada ES-i kirjandussektsioon.

20.02 JK. Võetakse teadmiseks TA ÜO büroo huvi ES-i töö vastu rahvaste sõpruse, ideoloogilise kasvatustöö ja kakskeelsuse alal ning A. Kase selgitus selle kohta: ES-il on liikmeid Marist, Mordvast ja Lätist, kes on sugulasrahvaste esindajaid; sugulaskeelte teemat käsitlevad seltsi koosolekutel peetavad ettekanded.

28.02 RLS (Trt). E: E. Laugaste, „Vana Kandle" valmimise probleemistikust; T. Treiman, Hando Runnel ja rahvalaul.

03.03 K (Tln). E: H. Saari, Sõnamoodustus ja morfeemimoodustus; E. Riikoja, Ühe lisandireegli saamisloost.

17.03 JK. Auliikmeks valimiseks esitatakse üldkoosolekule M. Mäesalu, V. Lõtkini ja E. Pälli kandidatuurid.

17.03 **Aastakoosolek** (Trt). Auliikmeteks valitakse P. Ariste, A. Kask, V. Lõtkin, M. Mäesalu, E. Päll. E: A. Kask, Keelekultuuri küsimusi Eesti Kirjameeste Seltsi ajajärgul.

24.03 K (Tln). E: P. Ariste, Eestlased ja eesti keel Tallinnas 14.–17. sajandini; H. Ahven, Märkmeid Emakeele Seltsi viimaste aastate tööst.

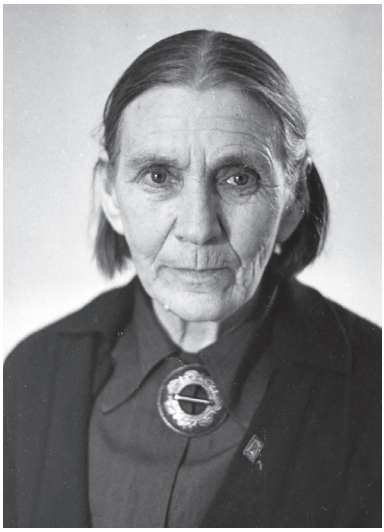

Marta Mäesalu, viljakamaid murdekorrespondente (EKM EKLA fotokogu)

28.03 RLS (Trt). E: L. Raudsep, Tegelaste, eriti koomilise kangelase esitamine naljandis; A. Koemets, Talupoja ja mõisniku suhete peegeldusi regivärssides ja vanemas ajalookirjanduses.

21.04 K (Trt). E: P. Palmeos, Eesti kirjandus ungari keeles; U. Masing, „Lemmelehe" laulu välisparalleelidest ja tähendusest.

25.04 RLS (Trt). E: Ü. Ende, Mihkel Veske luule ja eesti rahvalaulu suhetest; R. Kalmet, H. Chr. Andersen eesti keeles; K. Salve, Informatsioon NSVL Teaduste Akadeemia üleliidulisest 1973. a välitööde sessioonist Moskvas.

28.04 K (Tln). NSVL Teaduste Akadeemia 250. E: H. Neetar, Hiiumaa sõnu F. J. Wiedemanni „Eesti-saksa sõnaraamatus"; T. Saar, Peremärkidest Eestis ja eriti Kihnu saarel.

08.05 Tallinna 37. keskkooli keelepäev.

27.05 Murdeseminar Tallinnas.

27.06. VII J. V. Veski päev. Näidatakse filmi J. V. Veski 100. sünniaastapäeva tähistamisest. E: J. Peebo, Morfoloogianormidest „Õigekeelsuse sõnaraamatus" (1960) õpetamise seisukohalt; T. Erelt, Vabariikliku õigekeelsuskomisjoni taotlusi; R. Kull, Õigekeelsussõnaraamat ja keeleprobleemid; Ü. Viks ja M. Remmel, Õigekeelsussõnaraamatu arvutivariant: selle koht automaatsete sõnastike seas ning roll lingvistilistes ülesannetes.

26.09 RLS (Trt). E: M. Kõiva, Setu rahvaluulet kogumas; P. Hagu, Setu rahvaluulet kogumas (üldistusi); E. Viluoja, Folkloristid Lahemaal; O. Kõiva, Muhu ekspeditsioonist; I. Rüütel, Tõstamaa ekspeditsioonist.

20.10 K (Trt). E: H. Saari, *Kiligunda*, läänemeresoome laen keskaja ladina keeles; P. Kokla, Ülevaade fennougristikast Saksa Föderatiivses Vabariigis.

27.10 K (Tln). E: E. Roos, Inimene ja loodus eesti muistsetes isikunimedes; E. Juhkam, Ülevaade 1974. aasta murdeekspeditsioonidest; H. Neetar, Kuuendat korda Hiiumaal.

31.10 RLS (Trt). E: O. Kõiva, Rahvaluulekoguja Emilie Poom; R. Põldmäe, Kodu-uurija ja rahvaluulekoguja Jaan Saalvärk; H. Tampere, Mari Sarve juubel.

02.11 Märjamaa keskkooli rahvaluulepäev (Emilie Poom 100). Avatakse mälestuskivi Emilie Poomile.

17.11 K (Trt). E: E. Roos, Tartu etümoloogia lugu; U. Masing, Salmelaulu paralleelidest.

21.11 Järve keelepäev (Jõgeva rajoon).

24.11 K (Tln). E: E. Päll, Eesti keel teaduskeele funktsioonis teaduslik-tehnilise revolutsiooni ajastul; H. Laanpere, Eesti keele lektorina Helsingi ülikoolis.

28.11 RLS (Trt). E: E. Liiv, Probleeme üleliiduliselt konverentsilt „NSVL rahvaste folkloori proosažanrid".

11.12 JK. Juhatuse laiendatud koosolekul arutatakse NLKP keskkomitee otsust „Tööst ideoloogiakaadri valikul ja kasvatamisel Valgevenemaa parteiorganisatsioonis" ja sellest ES-i jaoks tulenevat; kiidetakse heaks resolutsiooniprojekt (sisuliselt ES-i järgmise aasta tööplaan ideoloogiliselt sobivas vormis).

15.12 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased. E: M. Makkar, Suviselt töömaalt Vätta poolsaarel; M. Kadastik, Uurimisreisil vadja külades; K. Kross, Esimest korda maride maal; M. Relvik, Debreceni suveülikoolis; I. Tikko, Muljeid Lappeenranta kultuuriülikoolist; M. Must, Kokkuvõtteid 1974. a murdevõistlusest.

Veel aastast 1974: • Juhatus: A. Kask – esimees; E. Ahven, J. Peegel – abiesimehed; M. Hint, P. Palmeos, H. Rätsep, E. Uuspõld. • Ilmuvad kogumik „Centum" (EST 9, toim H. Ahven), P. Ariste „Vadjalane kätkist kalmuni" (EST 10, toim T-R. Viitso). • ES aitab kaasa J. V. Veski „Mälestuste raamatu" ilmumisele (kirjastus Eesti Raamat). • Keeletoimkond tegeleb keelenõu ja VÕK-i otsuste ettevalmistamisega. •

Märjamaal jätkub keelelektoorium. • Nõustutakse Göttingeni ülikooli soome-ugri seminari ja Uppsala ülikooli soome-ugri instituudi väljaannete vahetamise ettepanekuga; otsustatakse saata ES-i väljaanded Helsingi ülikooli eesti keele instituudile.

1975

25.01 Elva keelepäev.
30.01 RLS (Trt). E: T. Saar, Tragöödia kuunaril „Johannes“ ja selle kajastusi rahvaluules.
03.02 K (Trt). Tähistatakse Paul Ariste 70. sünnipäeva. E: A. Künnap, Paul Ariste 70-aastane.
23.02 JK. Võetakse H. Ahvenalt teatavaks mitteametlik suuline info TA presiidiumi siseringkondadest, et „juhatus võiks kaaluda antoloogia „Eesti rahvalaulud“ esitamist Nõukogude Eesti preemia saamiseks“.
23.02 **Aastakoosolek** (Tln). E: A. Kask, Eesti keele vanemate grammatikate ja sõnaraamatute uustrükkidest.
26.02 JK. Antoloogia „Eesti rahvalaulud“ (autorikollektiivi juht Ü. Tedre) otsustatakse esitada Nõukogude Eesti preemia saamiseks.
27.02 Tallinna 32. keskkooli keelepäev.
27.02 RLS (Trt). E: A. Krikmann, Naljandi kompositsioonilistest alaliikidest.
02.03 K (Trt). Harri Moora 75. E: L. Jaanits, Harri Moora etnilise ajaloo uurijana; A. Viires, Eesti rahvakultuur Harri Moora huvisfääris; P. Ariste, Substraatseid kalanimetusi läänemeremail.
12.03 ES-i juhatus, VÕK ja KKI leksikoloogia sektor võtavad ühiskoosolekul vastu uurali keelte ja murrete nimetused ning nende lühendite nimestiku (avaldatakse ESA-s ja KK-s).
16.03 K (Tln). E: M. Hint, Tüüpsõnakäsitus eesti keele õigekeelsus-sõnaraamatus ja grammatikas.
27.03 RLS (Trt). E: U. Masing, Muinasjutt aaretest tellistes (Aa Th 887 A*); K. Salve, Tavanditoitudest.
30.03 K (Trt). E: J. Tuldava, Mida uurib kvantitatiivne stilistika (eesti ilukirjanduse põhjal).
05.04 Otepää keskkooli rahvaluulepäev.
11.04 Tallinna 20. keskkooli keelepäev.
13.04 K (Tln). E: K. Kont, Lapi keele päritolust ja asendist soome-ugri keelkonnas; A. Valmet, Soomelaplaste tänapäevast ja lähiminevikust.

17.04 Harju keelepäev Tallinnas.
20.04 K (Trt). E: A. Valmet, Soomelaplaste tänapäevast ja lähiminevikust.
24.04 RLS (Trt). E: K. Torop, Tantsude ja mängude kogumisest; I. Tõnurist, Rahvamuusika kogumisest.
16.05 Kehra keelepäev.
29.05 RLS (Trt). 30 aastat sõja lõpust. E: J. Peegel, Sõduriargoost; R. Viidalepp, Suure Isamaasõja aegsest folkloorist.
17.06 JK. Kinnitatakse Budapesti fennougristide kongressile saadetavate raamatute nimekiri (10 raamatut).
26.06 VIII J. V. Veski päev. E: A. Kask, Leksikaalse informatsiooni ulatusest eesti varasemates sõnaraamatutes; R. Karelson, Eesti kirjakeele seletussõnaraamat ja grammatikaprobleemid; M. Hint, Tüüpsõnakäsitus eesti keele õigekeelsussõnaraamatus ja grammatikas.
06.07 V. Pino esineb Põlva, Valga ja Võru rajooni loodusesõprade ja koduuurijate IX kokkutulekul Pikkjärvel.
24.09 JK. Võetakse teadmiseks, et 26.08 ning 2. ja 11.09 küsitlesid E. Raiet, R. Kull ja H. Ahven ES-i asutajaliiget Ernst Nurme (80); lindistas H. Kaal.
25.09 RLS (Trt). E: K. Pedosk, TRÜ üliõpilased Setus; K. Salve, Kirjandusmuuseumi välitöödest 1975; E. Viluoja, Rahvaluulekogumisest Kadrinas ja Viru-Nigulas 1975. aastal; M. Joalaid, Vepsa ekspeditsioonid 1975.
19.10 K (Trt). E: P. Palmeos, Fennougristide neljandal kongressil (Budapest 1975).
27.10 K (Tln). E: V. Hallap, Muljeid IV rahvusvahelisest fennougristide kongressist Budapestis (ajalugu, lingvistika); Ü. Tedre, Muljeid IV rahvusvahelisest fennougristide kongressist Budapestis (folkloristika); M. Norvik, Muljeid IV rahvusvahelisest fennougristide kongressist Budapestis (organisatsiooniline külg).
30.10 RLS (Trt). E: Ü. Tedre, Muljeid FU IV kongressist Budapestis 1975; R. Hinrikus, Ungarimaast ja ungarlastest.
16.11 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased. E: Õ. Levkoi, Suvistelt töömaadelt. Mustjalas; A. Sepp, Suvistelt töömaadelt. Ridalas; H. Aunap, Suvistelt töömaadelt. Vepslaste maal; M. Roosaar, Suvistelt töömaadelt. Maride maal; J. Õispuu, Suvistelt töömaadelt. Lappeenrantas; K. Mägi, Suvistelt töömaadelt. Debrecenis.
19.11 JK. ES-i 50. keelepäeva puhul otsustatakse autasustada Märjamaa keskkooli direktorit Leonhard Vaidet aukirjaga.

23.11 Eriinternaatkoolide keelepäev Tartus.
27.11 RLS (Trt). E: J. Linnus, Lahemaa rahvastiku majanduslik ja sotsiaalne struktuur; E. Saar, Välitöödest hantide juures.
30.11 K (Trt). 100 aastat „Vana Kandle" algusest. E: E. Laugaste, Eesti rahvalaulude väljaandmise probleeme minevikus ja olevikus; P. Hagu, Mütoloogilised mõisted ja kujutelmad J. Hurda „Setukeste lauludes"; A. Kask, Jakob Hurt eesti rahvalaulukeele uurijana.
08.12 Märjamaa keelepäev. ES-i 50. keelepäev, pühendatud eesti raamatu 450. aastapäevale.
14.12 K (Trt). Eesti raamat 450, F. J. Wiedemanni eesti keele grammatika 100. E: V. Miller, 450 aastat eesti raamatut; P. Ariste, 100 aastat eesti keele teaduslikku grammatikat.
15.12 V. Pall esineb ÜTÜ eesti keele ringi aastapäevakoosolekul ettekandega „Mõningaid eesti onomastika probleeme".
18.12 Püssi keelepäev.

Veel aastast 1975: • Juhatus: A. Kask – esimees; E. Ahven, H. Rätsep – abiesimehed; P. Palmeos, Ü. Tedre, M. Hint, M. Must. • Ilmuvad ESA 19–20 (1973–1974), Kodumurre nr 12 (pühendatud P. Ariste juubelile, toim H. Ahven). • Korraldatakse üks edukamaid murdekogumisvõistlusi sõjajärgsetel aastatel: laekub 27 tööd, 15 850 sõnasedelit, 472 lk tekste. • Märjamaal korraldatakse keelelektoorium (4 loengut 4 kuu jooksul u 240 vanemate klasside õpilasele). • Helilindistatakse vestlused Elmar Elisto (H. Ahven) ja Ernst Nurmega (H. Ahven, R. Kull, E. Raiet); valikuliselt salvestatakse koosoleku- ja keelepäevaettekandeid (H. Kaal). • KKI autorite kollektiivile (juht Ü. Tedre) määratakse väljaande „Eesti rahvalaulud. Antoloogia" I–IV eest Nõukogude Eesti preemia.

1976

29.01 RLS (Trt). E: A. Krikmann, Hobuse ja härja levikusuhete kajastumisest eesti vanasõnades; M. Joalaid, Vepsamaa diapositiivides.
09.02 K (Tln). E: H. Rajandi, Sisu ja vorm grammatikas.
18.02 Haapsalu 1. keskkooli keelepäev.
22.02 JK. Kinnitatakse soovi jätkata trükiste väljaandmist: ESA – 1 köide aastas, Kodumurre – keskmiselt 1 köide aastas, ES-i toimetised – 11 teost aastatel 1976–1979.

22.02 K (Trt). E: V-L. Kingisepp, Loodusteadusala sõnavarast O. W. Masingul; E. Uuspõld, Partitsiipide eitavad vasted atribuutkonstruktsioonides.
24.02 ES korraldab koos partneritega Tallinnas konverentsi „Terminoloogia ja standardiseerimine".
25.02 Tallinna 32. keskkooli keelepäev.
26.02 RLS (Trt). E: A. Krikmann, Murdetausta mõjust eesti lepatriinusõnade rütmikale; E. Saar, Omski oblasti eestlastest.
14.03 K (Tln). E: H. Saari, *Leema* minevikus ja murretes; H. Ahven, Kotikielen Seura 100-aastane.
25.03 RLS (Trt). E: I. Rüütel, Eesti uuemad mängulaulud ja XIX sajandi lõpupoole ning XX sajandi alguse laulikute literatuur; R. Mirov, Laulumängude üldliigitus ja terminoloogia probleeme.
28.03 **Aastakoosolek** (Trt). E: H. Saari, Metoodilisi võtteid eesti keele eituse uurimiseks.
05.04 K (Tln). E: R. Karelson, Keelepoliitika ja kirjakeelte probleem Aafrika ja Aasia noortes riikides; H. Ahven, Emakeele Selts 1975. aastal.
08.04 Räpina keskkooli keelepäev.
10.04 Kuusalu keskkooli rahvaluulepäev.
14.04 Misso keelepäev.
18.04 K (Trt). E: R. Karelson, Keelepoliitika ja kirjakeelte probleem tänapäeva Aafrikas.
29.04 RLS (Trt). E: A. Krikmann, Talveharja daatumist eesti rahvakalendris; J. Linnus, Eesti maakäsitöö arengujooni 16.–17. sajandil.
14.05 Mustvee 1. keskkooli keelepäev.
19.05 JK. H. Rätsepa algatusel arutatakse, kas meenutada TRÜ-le ES-i ettepanekut asutada J. V. Veski stipendium.
27.05 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, Ühest XIX sajandi keskpaiga rahvalikust luuletajast; R. Viidalepp, Ühest mängukorjandusest.
02.06 JK. Arutatakse taas J. V. Veski stipendiumi vajalikkust.
24.06 E. Vingissaar esineb omavalitsustöötajatele Pärnus (Tallinnas 20.11) teemal „Kohalike nõukogude ja nende organite otsuste õigekeelsusest".
27.06 IX J. V. Veski päev „Tänapäeva kirjakeele aktuaalseid probleeme". E: H. Saari, *Ei* ja *mitte* tegelikus lauses; M. Hint, Ühesilbilised sõnad on kolmandas vältes; Ü. Viks, Taksonoomiast ja verbide muutmissüsteemist.
12.07 TA president K. Rebane taotleb Riiklikult Kirjastuste, Polügraafia ja Raamatukaubanduse Komiteelt trükivõimaluste parandamist, sest

mh „Emakeele Selts on sunnitud loobuma murdematerjali käsitlevate publikatsioonide avaldamisest".

09.09 H. Ahven esineb Tallinna kodu-uurijatele ettekandega „Gustav Vilbaste keeleuurijana".

22.09 JK. Nõustutakse Mati Hindi ettepanekuga, et TPedI üliõpilased võiksid esineda seltsi koosolekuil Tartus; reserveeritakse neile üks aastalõpu koosolekutest.

30.09 RLS (Trt). E: M. Kõiva, Kirjandusmuuseumi rahvaluuleekspeditsioon Ridalasse; I. Rüütel, Vadja ja isuri rahvalaulikute juures; K. Kask, Uuemast laulust Jõgeva rajoonis; S. Madisson, Tähelepanekuid Värskast; U. Kolk, Rahvaluulekogumisest Setus.

09.10 Elva keskkooli rahvaluulepäev.

17.10 K (Trt). E: P. Damberg (Ādaži), Liivi keelekorraldusest; T. Karma (Riia), A. J. Sjögreni ja F. J. Wiedemanni keelejuhtidest Kuramaa rannas.

21.–22.10 Keelekorraldusteooria ja -metoodika seminaril Vilniuses kannab A. Kask ette H. Ahvena ettekande „Emakeele Seltsi tegevus keelekultuuri ja keelepropaganda alal".

28.10 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Kevadisi tähtpäevi eestlaste muistses agraarkalendris; E. Saar, Välitöödel maride juures.

03.11 E. Riikoja esineb Kohila keskkooli käitumise ABC-õhtul teemal „Argoo ja õpilaste keelepruuk".

21.11 K (Trt). Esmakordselt esinevad TPedI üliõpilased Tartus. E: T. Haug, Lugemisõpetuse metoodika arengujooni; I. Bärenklau (vilistlane), Sõnavara õpetamisest V ja VI klassis; T. Lind, Murdepraktikal Jämajas (kogumismetoodikast ja temaatikast); Ü. Kalso, Murdepraktikal Jämajas (uskumustest ja kohapärimustest); M. Antons, Murdepraktikal Jämajas (kalendritähtpäevadega seotud folkloorsest materjalist); M. Marvig, Murdepraktikal Jämajas (kokkuvõte murdepraktika tulemustest).

25.11 JK. Võetakse teadmiseks Rein Kulli lahkumisavaldus keeletoimkonna juhi kohalt; otsustatakse minna õnnitlema ES-i vanimat liiget Johannes Solli (90).

25.11 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, Eesti keele, rahvaluule ja kirjanduse probleeme XIX sajandi alguses.

28.11 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased. E: M. Rajamäe, Ülima astme väljendamisest Fr. Tuglase novellides; M. Makkar, Raudtee-alasest

sõnavarast XIX sajandil; Ü. Sirel, Naissoo väljendamise võimalustest eesti keeles; K. Pedakmäe, Ehitusalane sõnavara mari keeles; U. Grünberg, Boksitogorski karjalaste juures.

09.12 Nuia keelepäev.

12.12 K (Tln). E: E. Ross, Kodumurrak ja ema keel; R. Karelson, Eralduskäändeliste kaassõnade ühest tähendusjoonest; R. Kull, Keelekorralduse teooria ja metoodika seminar Vilniuses.

22.12 P. Raud esineb Baltikumi teadus- ja projekteerimisasutuste „komsomoli-sekretäride tsonaalsel seminaril" teemal „Keele ja Kirjanduse Instituudi noorteadlaste tööst koolinoortega".

Veel aastast 1976: • Juhatus: A. Kask – esimees; E. Ahven, H. Rätsep – abiesimehed; M. Hint, H. Saari, P. Palmeos, Ü. Tedre. • Arutatakse J. V. Veski stipendiumi asutamise vajadust ja meenutatakse seda TRÜ rektorile (tulemusteta). • Ilmuvad ESA 21 (1975), Kodumurre nr 13. • Keeletoimkond tegeleb kirjakeele korralduse ja keelenõuandega. • Salvestatakse Arnold Kase meenutus tema teadus- ja pedagoogitööst ning P. Ariste vestlus A. Kasest. • Paul Ariste valitakse Kotikielen Seura auliikmeks, Theodor Saarele omistatakse Eesti NSV teenelise kultuuritegelase tiitel.

1977

12.01 JK. Võetakse teadmiseks TA toimetus- ja kirjastusnõukogu korraldus, et „juubelikogumikke ja pühendusväljaandeid tohib publitseerida ainult erandjuhtudel kõrgemate organite eriloal".

27.01 RLS (Trt). Kümme aastat ES-i rahvaluulesektsiooni. E: E. Laugaste, Näha ja tunnetada uut; I. Rüütel, Uut Kirjandusmuuseumi fonoteegis; M. Joalaid, Pilte 1976. aasta Vepsa-ekspeditsioonilt; I. Sarv, Kümme aastat ES-i rahvaluulesektsiooni.

08.02 RLS (Tln). RLS-i esimene koosolek Tallinnas. E: P. Hagu, Rahvakalendri tüpoloogilisi seaduspärasusi; E. Saar, Pilte Handi-ekspeditsioonidelt 1974–1976.

24.02 RLS (Trt). E: H. Kokamägi, Laulutüüp „Hea ja kurja mõisa vallas".

13.03 K (Trt). E: M. Must, Kaks aastakümmet murdekogumisvõistlusi; M. Hint, Isikulise tegumoe olevik ei vaja tunnust.

20.03 **Aastakoosolek** (Tln). E: P. Ariste, Korni keele velmamine.

31.03 RLS (Trt). E: P. Ariste, Vadja muistendeist; U. Kolk, Setu ja mordva mitmehäälsuse sugulusest.
03.04 K (Trt). E: A. Haak, Keele ja Kirjanduse Instituudi murdearhiiv; H. Neetar, Hiiumaa murdepäevikud räägivad.
13.04 K (Tln). E: L. Rannut, Kõrvallause mõistest; E. Uuspõld, *nuna-, tuna-* tarindi peasõna probleemist.
21.04 Sonda keelepäev. Esimene keelepäev 8-klassilises koolis; avasõna „Minu kallis kodukeel" direktor Meinhard Laksilt, osalejaid u 200.
24.04 K (Trt). E: P. Ariste, Friedrich Zarncke ja Mihkel Veske suhted; M. Hint, Astmevahelduse koht ja süsteem tänapäeva eesti keele grammatikas.
28.04 RLS (Trt). Karjala muinasjuttu „Lind-tüdruk" etendavad Anne Maasik, Mikk Sarv ja Vanemuise stuudiolased Vilma Luik ja Kalju Langsepp. E: I. Rüütel, Rahvamuusikast isetegevuslaval.
06.05 Obinitsa rahvaluulepäev.
19.05 JK. Võetakse teadmiseks VEKSA komitee ettepanek korraldada eesti keele ja kirjanduse seminar väliseestlastele (Uppsala ülikooli soome-ugri keelte õppetooli algatus). Toetatakse Eesti Geograafia Seltsi üleskutset soovitada TA-l loobuda aastaraamatute temaatilisuse nõudest.
26.05 RLS (Trt). E: H. Tiks, Märjamaa rahvalaulud; M. Lillipuu, Grimmide muinasjuttude tõlked eesti keelde.
09.06 JK. Otsustatakse hakata valmistama ESA artiklitest separaate.
26.06–27.07 Koos VEKSA-ga korraldatakse eesti keele ja kirjanduse seminar noortele väliseestlastele (11 ettekannet ES-ilt).
27.06 X J. V. Veski päev „Keel täis kujundeid". E: H. Rätsep, J. V. Veski ja Wiedemanni sõnaraamat; V-L. Kingisepp, Murdesõnad O. W. Masingu „Marahwa Näddala-Lehhes"; J. Peebo, Fr. R. Kreutzwaldi „Kalevipoeg" ja eesti kirjakeele sõnavara; K. Torop, Uut „Õigekeelsussõnaraamatu" sõnavaras.
13.07 Uppsala ülikoolis eestlasena VEKSA komitee kavandatud „seminari Rootsi-poolsete eeltööde korraldajaks" määratud Johannes Raag loodab ajalehele Kodumaa antud intervjuus, et seminare väliseestlastele korraldatakse ka tulevikus.
13.09 ES-i tegevliikmed P. Ariste, J. Peegel, A. Krikmann, J. Tuldava, J. Põldmäe jt saadavad juhatusele kirja ettepanekuga moodustada ES-i lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioon.
23.09 RLS (Trt). E: P. Ariste, Mitte-eesti kogud Eesti Rahvaluule Arhiivis; Ü. Tedre, Ülevaade läänemeresoome III sümpoosionist Helsingis.

29.09 Pärnumaa emakeeleõpetajate nõupidamisel osalevad H. Kaal („Õpilaste rakendamisest keeleainestiku kogumisel"), E. Riikoja („Sõnatähendusest ja lausestusest"), J. Simm („Kuidas vormistada nimealaseid töid").

29.09 RLS (Trt). E: E. Liiv, Kirjandusmuuseumi ekspeditsioon Rõugesse; E. Viluoja, Kogumismatk Harju ja Rakvere rajooni; J. Toomla, Muljeid rahvaluulekogumisest Palalt; H. Kokamägi, Urvaste-Rõuge kogumismatk; P. Hagu, Setu muljeid 1977.

09.10 K (Trt). A. Kask 75. E: A. Univere, Enesekohaste verbide kolmest sufiksist eesti keeles; H. Laanpere, Läänemeresoome filoloogia sümpoosion Helsingis (1977).

20.10 RLS (Tln). E: R. Viidalepp, Meie rahvaluulekeskuse saamisloost; J. Sarv, Kogumismatk laplaste juurde.

26.10 JK. Ettepanekut asutada ES-i lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioon toetatakse, kuid otsust ei tehta.

27.10 RLS (Trt). E: Ü. Tedre, Eesti kalendripärimuste koostisest ja liigitusest; A. Tael, Kujundid ja struktuur mõistatuses inimesest.

15.11 K (Tln). E: H. Saari, Nimed eesti tekstis. I. Ladinatähelised nimed.

20.11 JK. Otsustatakse kokku kutsuda lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni (LPSS) asutamiskoosolek 04.12.1977 ja moodustatakse selle ettevalmistamise ning kodukorra väljatöötamise komisjon (esimees J. Põldmäe).

20.11 K (Trt). Oktoobrirevolutsioonist 60 aastat. E: P. Ariste, Soome-ugri keelte õpetamine ja uurimine Nõukogude Liidus; T-R. Viitso, Läänemeresoome esimese silbi *õ* ajalugu.

24.11 RLS (Trt). E: J. Linnus, Etnilised protsessid sotsialistlikus ühiskonnas; H. Metslang, Parallelismist.

30.11 K (Tln). E: A. Laanest, Muljeid läänemeresoome filoloogia sümpoosionilt Helsingis; H. Saari, Nimed eesti tekstis. II. Transkriptsioon ja transliteratsioon.

04.12 Moodustatakse ES-i lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioon, kinnitatakse selle kodukord ja töökava; valitakse juhatus. E: J. Põldmäe, Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni ülesannetest, programmist ja kodukorrast; E. Kraut, Meetriline korrastatus kõnes ja rütmiinterferents; A. Kaalep, Donelaitise heksameetri edasiandmine eesti keeles.

11.12 K (Trt). E: R. Karelson, Lisandusi eesti sidesõnade liigitusele.

19.12 RLS (Trt). Rahvalaulikud saavad ES-i aukirja. E: J. Sarv, I. Brodski, Kommentaarid lapi, mansi, sölkupi ja keti rahvalaulude ja pillilugude juurde.

20.12 K (Tln). E: A. Kährik, Keelekontaktialane nõupidamine Užgorodis; H. Saari, Täienduspunkte nimede õigekeelsuse ja variandivaliku asjus; T-R. Viitso, Läänemeresoome esimese silbi *õ* ajalugu.

Veel aastast 1977: • Juhatus jätkab 28.03 1976 valitud koosseisus. • Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni juhatusse kuuluvad: J. Põldmäe – esimees; A. Kaalep, M. Mäger, J. Peegel, J. Tuldava. • Keeletoimkonda 1977. a ei moodustata. • Ilmuvad ESA 22 (1976), P. Ariste „Vadja muistendid" (EST 11), „Juhend kohanimede kogumiseks" (toim V. Pall), „Juhend murdekeele märkimiseks" (toim M. Must). • Jätkatakse kultuurilooliste mälestuste talletamist ja võimalustekohast avaldamist.

1978

08.01 LPSS. E: J. Sang, Teatamislaadide vahekordadest A. H. Tammsaare teostes; N. Andresen, A. H. Tammsaare stiili määratlemise ajaloost; T. Kuldsepp, A. H. Tammsaare eesti kirjanduse retseptsiooni kõrgperioodil.
18.01 JK. Otsustatakse saata delegatsioon õnnitlema J. Eichfeldi (80).
19.01 Märjamaa keelepäev.
26.01 RLS (Trt). E: P. Kippar, Ühiseid süžeid eestlaste ja idaslaavlaste loomamuinasjuttudes; A. Zirk, Eesti karjaselaulude viiside tüpoloogiast.
29.01 K (Tln). A. H. Tammsaare 100. E: H. Vihma, Anton Hanseni mõtteid keelest ja luulest; E. Teder, A. H. Tammsaare teosed võõrkeeltes.
05.02 LPSS. E: P. Torop, Metatekstide teooriast.
19.02 JK. Otsustatakse teha KKI-le ettepanek luua ES-ile vanemlaborandi lisakoht ja muuta Helju Kaalu ametikoht vanemökonomisti kohaks.
19.02 **Aastakoosolek** (Trt). E: A. Kask, Kaudne kõneviis lõunaeesti murretes.
22.02 JK. Antakse luba P. Aristele artikli „Saksa laensõnadest vadja keeles" ja P. Palmeosele artikli „Ühest vene laenusufiksist vepsa keeles" saatmiseks Ungarisse seal avaldamiseks.
23.02 RLS (Trt). E: R. Viidalepp, Jakob Hurda üleskutsest („Paar palvid …"); M. Kõiva, Põhja-Euraasia rahvaste kujutelmad hingest.
28.02 K (Tln). E: A. Eek, Mõned vältetaju erijuhud; E. Niit, Balti prosoodilisest areaalist ja Eesti kohast selles.

01.03 JK. Nõustutakse põhimõtteliselt ÜTÜ eesti keele ringi (juhendaja Joel Sang) ettepanekuga korraldada Tapa keelepäev (70 aastat Tapa keelekonverentsist).
05.03 LPSS. E: J. Põldmäe, Uusi värsiteooria bibliograafiaid (lühiteatus); P. Torop, Tõlkeajaloo teoreetilisi probleeme.
09.03 Harju rajooni keelepäev Kehra keskkoolis.
26.03 K (Trt). Kümme aastat J. V. Veski surmast. E: H. Ahven, J. V. Veski ja Emakeele Selts; A. Veski, Zooloogia oskussõnavara arenemine käesoleva sajandi I poolel; T. Erelt, Keelenõuanne Tallinnas. Sõna ja tema sisu.
30.03 RLS (Trt). Mälestatakse vadja rahvalaulikut ja ravitsejat Oudekki Figurovat; näidatakse filme Oudekki Figurovast ja vepsa muinasjutuvestjast Ivan Sorokinist; vadjakeelne lõppsõna P. Aristelt; vadja rahvalaule esitavad ansamblid Leegajus ja Hellero. E: P. Ariste, Oudekki Figurova vadja rahvaluulepärand; I. Rüütel, Oudekki Figurova viisidest; I. Tõnurist, Kokkupuudetest Oudekki Figurovaga.
02.04 LPSS. E: P. Olesk, Tekstoloogilisi vaatlusi F. Tuglase novelli „Jumala saar" stilistilisest arengust; L. Priimägi, Verbaalsünesteesia.
09.04 Eriinternaatkoolide keelepäev Tartus.
16.04 K (Tln). E: T. Karma, Liivi nimede kirjutamine; M. Joalaid, Külanimed Lõuna-Vepsas.
25.04 RLS (Tln). Korratakse osa 30.03 Tartu koosoleku kavast (ilma filmi ja Hellerota).
26.04 JK. Toetatakse kodu-uurijate algatust taotleda Aadu Toomessalule teenelise kultuuritegelase aunimetust; nenditakse ES-i eelarve püsimist muutumatuna, kuigi tegevus on oluliselt laienenud.
26.04 Sõrve keelepäev Torgu 8-kl koolis.
27.04 RLS (Trt). E: U. Masing, Jänese ja konna lugudest Siberis; E. Liiv, Muljeid üleliiduliselt välitööde sessioonilt Jerevanis.
14.05 K (Trt). E: P. Palmeos, A. H. Tammsaare ungari keeles; M. Hint, Astmevaheldusest tuletussüsteemis.
17.05 K (Tln). Esinevad TPedI ja TRÜ üliõpilased: K. Riikoja, Arheoloogia terminoloogiast eesti keeles; A. Arming, Morfoloogia tüüpvead üliõpilaste kontrolltöödes; S. Vesper, Lühike mitmuse osastav Mõniste murrakus; H. Piir, Arvutirakendusi dialektoloogias.
25.05 RLS (Trt). E: M. Sarv, Kuukalendrist; H. Eelsalu, Talihari ja Linnutee; E. Ernits, Seakultus ja päikesekalender.

04.06 LPSS. E: O. Kruus, Autorsuse määramise katse keelelis-stiililise võrdlemise abil; I. Kull, Kunsti metodoloogiast.
14.06 RLS (Tln). E: J. Kahk, Eestlaste religioossetest tõekspidamistest ja üldisest kultuuritasemest XVIII saj. teisel poolel ja XIX saj. alguses kirikuvisitatsioonide andmetel.
27.06 JK. Kinnitatakse lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni kodukord ja tööplaan.
27.06 XI J. V. Veski päev „Eesti kirjakeele sõnamoodustus". E: R. Kasik, Verbaaladjektiivide tuletamisest ja semantikast; J. Sang, Tuletus ja antonümisatsioon; H. Vihma, Adjektiivide substantivatsioon kui sõnamoodustusviis.
20.09 JK. Arutatakse Tapa keelepäeva korraldamist.
28.09 RLS (Trt). E: E. Liiv, Rahvaluule ekspeditsioonilt Simunas; A. Helde, Mõningaid tähelepanekuid Lahemaalt; E. Viluoja, Kogumismatk Lüganuse kihelkonda; V. Valdpere, E. Pensa, V. Nuter, V. Valgi, G. Jüriado, Rahvatantse kogumas Kuusalu ja Lüganuse ümbruses.
19.10 Tapa keelepäev. 70 aastat Tapa keelekonverentsist. Juhatab H. Saari (ettekanne „Keelepäeva juhataja sõnavõtt").
22.10 K (Trt). E: R. Kruus, J. Linzbachi lingvistilistest ideedest; H. Rajandi, Miks grammatikatundmine ja keeleoskus ei sõltu teineteisest?
25.10 JK. Toetatakse mõtet anda välja „Kirjakeel", aga ei peeta vajalikuks taaskomplekteerida keeletoimkonda.
26.10 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, Jakob Hurda kalendrikirjanduslik tegevus; Ü. Tedre, Informatsioon kollokviumist „Rahvaluule problemaatika tänapäeval ja ajaloos" (Rostock, 3.–5. okt. 1978).
18.11 TA presiidium nõustub ENSV Ministrite Nõukogu ettepanekuga paigutada akadeemia asutused, sh ES ümber Sakala t 3-st Lauristini t 6 (praegune Roosikrantsi 6).
23.11 Elva keskkooli stilistikapäev. Esimene stilistikapäev üldse.
26.11 K (Trt). Koosoleku eel teatab H. Rätsep, et Henn Saari ettekanne on päevakorras TRÜ eesti keele kateedri palvel ning et Tapa keelepäev oli ES-i, mitte eesti keele ringi korraldatud (taustaks keelekorraldusalane kokkupõrge Tapal). E: M. Must, 1978. aasta murdevõistluse kokkuvõtteid; H. Neetar, Atlas Linguarum Europae (ALE); H. Saari, Taimelavakeelepäeva kõnedest (Tapa 19.10.1978).
29.11 TA ÜO büroo tunnistab ES-i töö aastail 1974–1977 edukaks.
30.11 RLS (Trt). E: J. Peegel, Poeetilistest sünonüümidest.

05.12 Murdeseminar Tallinnas, esinevad H. Neetar, M. Must, J. Simm, A. Valmet, J. Viikberg, A. Kelder.
07.12 Viljandi 1. keskkooli rahvaluulepäev.
15.12 LPSS. E: P. Raidma, K. Muller, *Licentia poetica* nähtusi 1930. aastate luules; P. Olesk, (Kirjandus)teaduslike artiklite poeetikast. Tekstoloogilisi küsimusi.
27.12 TA ÜO büroo kinnitab komisjoni keelekorralduse, keeleteaduse ja keeleõpetuse alase nõupidamise ettevalmistamiseks (KKKK).

Veel aastast 1978: • Juhatus: A. Kask – esimees; H. Rätsep, E. Ahven – abiesimehed; P. Palmeos, H. Saari, Ü. Tedre, J. Põldmäe. • KKI alustab ettevalmistusi asukohavahetuseks. • KKKK-sse kuuluvad: H. Rätsep – esimees, E. Ahven – aseesimees, T. Erelt – sekretär; liikmed M. Hint, V. Jalakas, A. Kauba, J. Kross, R. Kull, V. Maanso, V. Pall, H. Rajandi, H. Saari, E. Uuspõld, L. Villand, E. Vääri. • Ilmuvad ESA 23 „Sõna ja nimi" (1977), H. Rätsepa „Eesti keele lihtlausete tüübid" (EST 12). • H. Kaal ja U. Sert koostavad käsikirjalise ES-i koosolekute registri (1920–1978), kus on 419 koosolekut ja 764 ettekannet. • Jätkatakse kultuuriloo talletamist, kirjalikke mälestusi saadavad E. Laugaste, U. Masing, R. Viidalepp, P. Voolaine.

1979

18.01 K (Tln). E: R. Kull, Terminoloogiatöö korraldusest Eesti NSV-s; H. Saari, Verbi moodustuspesad eesti terminoloogias.
22.01 KKKK eesmärgiks seatakse keeleuurijate ja kooliõpetajate vahelise parema vastastikuse arusaamise saavutamine.
25.01 RLS (Trt). Richard Viidalepp 75. E: R. Viidalepp, Jutumees kuninga kaaskonnas; E. Liiv, Ühest suuremast folkloorikogust Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakonnas; Ü. Tedre, Meie tuntuima rahvajutuuurija tähtpäeva puhul.
27.01 JK. Otsustatakse võtta kirjastusplaani „Kirjakeel 1980"; keeletoimkonda ei peeta vajalikuks moodustada.
01.02 RLS (Tln). Tähistatakse Herbert Tampere 75. sünniaastapäeva; ansamblite Leigarid ja Leegajus esinemist kommenteerivad vastavalt K. Torop ja I. Tõnurist. E: R. Põldmäe, Rahvatantsude elustamise aktsioon 1930-ndail aastail; U. Toomi, Kokkupuuteist H. Tamperega Vabaõhumuuseumi ringreisidel 1927. ja 1928. aastal.

11.02 LPSS. E: A. Kaalep, „Nibelungide laul“ eesti keeles: folkloristliku ja kirjandusliku tõlke probleem.
15.–17.02 ES korraldab koos KKI-ga Tallinnas rahvusvahelise seminari „Teooria osa oskuskeelearenduse ja kirjakeelte korraldamise praktikas“.
20.02 Rahandusministeerium annab TA presiidiumile korralduse (kiri nr 4-1-8/3) viia ES-i koosseisulised ametikohad ja palgafond KKI koosseisust ja kuludest ES-i omadesse.
22.02 RLS (Trt). Korratakse Tallinna 01.02 koosoleku ettekandeid. I. Tõnuristi asemel esineb V. Sarv: Kommentaare Tallinna Haridus- ja Teadusala Töötajate Maja setu rühma esinemisele.
25.02 K (Trt). 80 aastat August Annisti sünnist. E: H. Puhvel, August Annistist kui kirjandusteadlasest; P. Alvre, Vepsa regivärsi saladus.
14.03 **Aastakoosolek** (Tln). Keeletoimkond otsustatakse jätta komplekteerimata. E: A. Kask, Kaudse kõneviisi kujunemisest eesti keeles.
23.03 Miina Härma nimelise Tartu 2. keskkooli stilistikapäev.
25.03 K (Trt). E: H. Saari, Liikumisseadused ja keelekorraldus; T. Erelt, Soome keelekorraldusest.
29.03 RLS (Trt). E: V. Pino, Muuseumide ringreisidest 1920-ndail ja 1930-ndail aastail; I. Sarv, Tööst läänemeresoome ühiste vanasõnade alal.
05.04 JK. Villem Ernitsa nõusolekul otsustatakse hakata lindistama tema mälestusi.
11.04 Haapsalu keelepäev.
18.04 K (Tln). E: S. Laul, Kagu-Eesti murdealade kujunemise arheoloogilisest tagapõhjast; P. Nemvalts, Johannes Aaviku vaateid keelele.
19.04 Maidla keelepäev.
22.04 K (Trt). E: A. Ambus, Vene laenude kohanemisest vadja keeles; M. Hint, „Laps kõrtsis ei käi“ – „Käib ikka!“ (*a*-tüveliste mitm osastav).
26.04 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Karu(se) jälgi ajamas; U. Masing, Teisendite püüdmisest.
16.05 JK. Kinnitatakse muudatustega (punktid 1 ja 6) murdekogude deponeerimise leping ja „Kirjakeele 1980“ toimetuskolleegium.
29.05 K (Tln). Esinevad TPedI üliõpilased: U. Adler, Normivastane diftong *ne-* ja *s*-sõnade mitmuse osastavas ja ülivõrdes; M. Kägu, „Laps kõrtsis ei käi“ kooli tegelikkuses; P. Raidma, K. Muller, Vältenorm ja riimipraktika.
31.05 RLS (Trt). Filmi „Taevapõdra rahvaste laulud“ kommenteerib autor Jaan Tooming. E: R. Viidalepp, Prof. Erna Pomerantseva 80; J. Tooming, Suvised reisid kettide ja sõlkuppide juurde.

20.06 ES korraldab (koos VEKSA-ga) väliseestlaste keelepäeva.
27.06 XII J. V. Veski päev „Eesti kirjakeele rikastamise allikad". E: H. Rätsep, Eesti sõnavara rikastamise päevaprobleeme; S. Vare, Seotud tüvega sõnad tuletusaspektist; E. Uuspõld, Eesti kirjakeele grammatilise vormistiku rikastamisest.
08.09 H. Kaal esineb Tallinnas Kohtla-Järve emakeeleõpetajatele ja õpilastele ettekandega „Kohanimede ja õpilasargoo kogumisest".
25.09 JK. Kavandatakse ES-i asutamise 60. aastapäeva tähistamist; Ungaris avaldamise soovitus antakse P. Ariste ja P. Alvre artiklitele ning P. Alvre retsensioonile.
27.09 RLS (Trt). E: E. Liiv, Ekspeditsioonist Hiiumaale; V. Sarv, Pihkva oblasti setude juures; P. Hagu, T. Sinisaar, Tööst idapoolsel Saaremaal; K. Pluutus, Hiiumaal rahvatantse kogumas; T. Pomerants, Tõstamaal rahvatantse kogumas.
09.10 RLS (Trt). Paulopriit Voolaine 80. E: V. Pino, Paulopriit Voolaine – rahvaluulekoguja; P. Voolaine, Rahvaluule kogumine Lutsis.
14.10 LPSS. E: L. Priimägi, Ühest lembemallist keskaja kirjanduses („Tristan ja Isolde"); J. Põldmäe, Meetrilisi lisakriteeriume Koidula luule dateerimiseks; P. Torop, Rahvusliku tõlketraditsiooni teadvustamise probleeme: E. Balcerzani antoloogia.
16.10 Jaak Simm räägib Pärnu õpetajatele isiku- ja kohanimede kogumisest koolides.
21.10 K (Trt). E: Ü. Viks, Noomeni tüübid ÕS-is ja AS-is [arvutisõnaraamatus – *J. V.*]; M. Hint, Võrdlusastmete morfoloogia probleeme.
25.10 RLS (Trt). E: M. Sarv, Rahvalaulude kokkupuuteist loodusnähtuste ja ajaarvamisega („Loomislaul", „Suur tamm" ja „Haned kadunud"); Ü. Tedre, Läänemeresoome filoloogia sümpoosion Petroskois 1979. a. mais; I. Rüütel, Läänemeresoome filoloogia sümpoosion Petroskois 1979. a. mais; E. Viluoja, XVI üleliiduline fennougristide konverents Sõktõvkaris 1979. a. juunis; M. Hiiemäe, XVI üleliiduline fennougristide konverents Sõktõvkaris 1979. a. juunis.
04.11 LPSS. E: L. Mäll, Lao-tse tõlkimise ja tõlgendamise probleeme; P. Olesk, Eduard Vilde poeetika mõistmise arenguloost; L. Priimägi, Punapäise lauljanna metamorfoos (märkmeid Ibseni „Hedda Gableri" poeetikast).
18.11 K (Trt). E: M. Must, Kirderannikumurde tänapäev; P. Ariste, Mis on *murjan*?

18.11 Kolga-Jaani rahvaluulepäev. Avatakse rahvalaulik Purtsi Rõõda (Rõõt Meijeli) hauakivi.
23.11 Pärnu-Jaagupi rahvaluulepäev. Avatakse mälestuskivi rahvaluulekogujale Martin Morrissonile.
25.11 K (Tln). E: P. Ariste, Mis on murjan?; P. Kokla, Ülevaade XVI üleliidulisest fennougristide konverentsist Sõktõvkaris; M. Must, Murdeainestiku kogumise võistlus 1979.
27.11 Tallinna 32. keskkooli rahvaluulepäev.
27.11 KKKK viimasel koosolekul kinnitatakse 17 asutusele saadetav resolutsioon; ES-il soovitatakse jätkata keelepäevade korraldamist.
29.11 RLS (Trt). E: I. Rüütel, Ingerisoomlaste rahvaluulest; H. Silvet, Põhjamanside juures rahvaluulet kogumas; E. Saar, Põhjahantide rahvarõivad.
02.12 LPSS. E: P. Olesk, Jaak Põldmäe mälestuseks; V. Vaheng, Freudi psühholingvistikast.
12.12 K (Tln). E: M. Hint, Eesti astmevahelduse tüpoloogia põhiprobleeme.
13.12 Mustjala keelepäev.

Veel aastast 1979: • Juhatus: A. Kask – esimees; E. Ahven, H. Rätsep – abiesimehed; H. Saari, E. Uuspõld, P. Palmeos, Ü. Tedre, Mart Mäger. • „Kirjakeele 1980“ toimetuskolleegiumi kuuluvad: H. Ahven – toimetaja; E. Riikoja – toimetuse sekretär; T. Erelt, R. Karelson, R. Kasik, V. Põlma, H. Rätsep, H. Saari, E. Uuspõld. • Ilmub P. Ariste „Vadja mõistatusi“ (EST 13, toim T-R. Viitso). • Jätkatakse kultuurilooliste mälestuste kogumist; talletatut avaldatakse ES-i väljaannetes.

1980

17.01 JK. Otsustatakse tõstatada TA presiidiumis taas küsimus J. V. Veski nimelisest vabariiklikust preemiast; aastakoosolekuga 2.03 otsustatakse märkida P. Ariste 75. sünnipäeva. Ajakirja Keel ja Kirjandus algatusel toimub juhatuse pildistamine.
31.01 RLS (Trt). E: A. Eesmaa, Haiguste liigitamise võimalusi eesti rahvameditsiinis; A. Paju, Rahvameditsiinist arsti pilguga; P. Kippar, Üleliiduliselt vene folkloori kogumise ja korraldamise konverentsilt Leningradis.
14.02 Sonda keelepäev.

27.02 Tallinna 1. keskkooli keelepäev. Paul Ariste 75.
28.02 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Elusloodu se kaitse aspekt meie esivanematel (uskumused ja tegelikkus); J. Kaplinski, Looduskaitse loodusrahvastel.
02.03 JK. Võetakse teadmiseks Rahandusministeeriumi korraldus TA presiidiumile viia seltside koosseisulised ametikohad instituutide koosseisust ära.
02.03 **Aastakoosolek** (Trt). Auliikmeteks valitakse A. Univere, E. Nurm (asutajaliige) ja E. Elisto. E: H. Rätsep, Eesti alamsaksa päritolu eesnimedest; Ü. Tedre, Vadja folkloori kogumisest ja publitseerimisest.
13.03 Viljandi 1. keskkooli keelepäev.
16.03 LPSS. E: P. Olesk, Tekstoloogilisi vaatlusi Paul Ariste tööde poeetikast.
21.03 Kuusalu keskkool korraldab oma keelepäeva (ES-ist esineb E. Riikoja).
23.03 K (Trt). Tähistatakse ES-i asutamise 60. aastapäeva; ava- ja lõppsõna H. Rätsepalt, tervitus J. Kahkilt (TA). E: P. Ariste, Tallinlaste mitmekeelsusest 17. sajandil; A. Kask, Emakeele Seltsi viimase aastakümne tegevusest; I. Sarv, Rahvaluulesektsiooni tööst ja tulevikust; H. Ahven, Emakeele Seltsi 69 keelepäeva.
27.03 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, Lisandusi J. Hurda kirjavahetusele; V. Sarv, Muljeid rahvamuusikute kontsert-kokkutulekult Riias.
28.03 Eriinternaatkoolide keelepäev Tartus.
10.04 Keila 1. keskkooli rahvaluulepäev.
11.04 RLS (Tln). E: J. Kahk, Nõidadest ja nõidussõnadest Eestis 17. sajandil; V. Sarv, Rahvamuusikaharrastusest Lätimaal.
17.04 Viljandi 4. keskkooli keelepäev.
20.04 K (Trt). E: H. Neetar, *Aeg*-sõnast „Eesti murrete sõnaraamatus“; H. Keem, Immigratsiooni mõjust murdekeele arengule.
24.04 RLS (Trt). E: J. Kahk, Nõidadest ja nõidussõnadest Eestis 17. sajandil; M. Kõiva, Nõidussõnad karjanduses.
25.04 K (Tln). E: H. Metslang, Üldküsilause; M. Remmel, Keeleteadus ja majandusteadus.
14.05 JK. Suunatakse kirjastamisele J. Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides. Sõnastik. I. A–K“ (EST 15, toim Ü. Tedre).
15.05 Kilingi-Nõmme keelepäev.
28.05 K (Tln). E: A. Eek, Kas eesti keel on puhas kvantiteedikeel?; Ü. Ustal, Perfekti kasutamisest.
29.05 RLS (Trt). E: P. Ariste, Vadja pajatustest; M. Hiiemäe, Üleliidulisest välitööde sessioonist Ufaas.

13.06 JK. Vastusena TA presiidiumi plaani- ja finantsosakonna järelepärimisele tööjõuvajaduse kohta otsustatakse taotleda lisaks kahele olemasolevale veel kolmanda koosseisulise töötaja kohta.

27.06 XIII J. V. Veski päev „Ajakirjanduskeel" (korraldatakse koos Ajakirjanike Liiduga). E: H. Meriste, Termin ajakirjanduskeeles; M. Onga, Ühiskondlik-poliitiline sõnavara nädalalehes „Perno Postimees"; J. Peegel, Kaasaegsest ajalehekeelest; H. Vals, Veski vaimus lehte tehes.

03.07 A. Kask ja E. Sõgel saadavad TA presiidiumi plaani- ja finantsosakonnale kirja nr 110-I/1, milles ES-i aktiivse tegevusega põhjendades taotlevad seltsi ametikohtade KKI-st ES-i koosseisu üleviimisel 3 koha loomist senise 2 asemel: teadussekretär, teadussekretäri asetäitja, konsultant.

25.09 RLS (Trt). E: E. Liiv, Räpina ekspeditsioonist; I. Tõnurist, Vastseliina rahvapillidest; U. Kolk, Setumaa uurimisobjektina; H. Neumann, Rahvaluulet Molnikast, Sabelinast ja Kosselkast; V. Sarv, Rahvamuusika kogumisest Setumaal.

01.10 LPSS. E: L. Priimägi, Ühest motiivist Stefan George loomingus.

02.10 K (Tln). Viies rahvusvaheline fennougristide kongress (Turu 1980). E: A. Laanest, Fonoloogia ja morfoloogia sektsiooni tööst, sümpoosioniettekannetest; H. Neetar, Süntaksi ja leksikoloogia sektsiooni tööst; E. Niit, Stendiettekannetest; M. Norvik, Kongressi korraldusest, osavõtjaist, raamatunäitusest jm.

04.10 Harju õpilaste rahvaluulepäev Keilas.

12.10 K (Trt). E: P. Ariste, Viiendast rahvusvahelisest fennougristide kongressist osavõtjaist; H. Rätsep, Keeleteaduse probleeme Turu kongressil; P. Palmeos, Turu kongressi muljeid.

18.10 Elva keskkooli stilistikapäev.

25.10 Räpina keskkooli rahvaluulepäev.

28.10 K (Tln). Viies rahvusvaheline fennougristide kongress (Turu 1980). E: A. Viires, Etnograafia; Ü. Tedre, Folkloor; L. Jaanits, Arheoloogia; K. Mark, Antropoloogia.

30.10 RLS (Trt). E: R. Viidalepp, Professor E. Pomerantsevat meenutades; O. Kõiva, Kristjan Rauast rahvaluule kogujana; H. Keem, J. Hurda „Setukeste laulude" keelest.

12.11 LPSS. E: L. Mäll, India tekstide tõlkimise probleeme; L. Raudsepp, Anagramm kui luuleteksti organiseerimise printsiip.

16.11 K (Trt). Viies rahvusvaheline fennougristide kongress (Turu 1980). E: Ü. Tedre, Folkloor; L. Jaanits, Arheoloogia; K. Mark, Antropoloogia.

23.11 K (Tln). E: H. Keem, J. Hurda „Setukeste laulude“ keelest; H. Vihma, Johannes Aavik ja eesti esimese murdekartoteegi sünd; M. Must, Ülevaade 1980. aasta murdekogumise võistlusest.
27.11 RLS (Trt). E: K. Salve, Läti rahvalauludest ja nende teaduslikust väljaandest.
03.12 Tallinna 44. keskkooli keelepäev.
05.12 Kahtla keelepäev.
06.12 J. Aaviku mälestuspäev Kingissepa lastemuusikakoolis (ES-ist esinevad R. Kruus, P. Nemvalts, H. Vihma).
07.12 K (Trt; koos ÜTÜ eesti keele ringiga). Johannes Aavik 100. E: P. Ariste, Kuressaare koolipoisi mõtteid rahvusvahelise teooriana; M. Kõpp, J. Aaviku „Uute ja vähem tuntud sõnade sõnastiku“ allikad; L. Liiv, J. Aaviku ja M. Lentso-Arraku kirjavahetus; H. Rätsep, J. Aavik ja soome laenud eesti keeles.
09.12 K (Tln). E: E. Kindlam, Ergastav kuni tänapäevani. Johannes Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpik ja grammatika“; H. Meriste, Johannes Aaviku sõnaloomingust.
11.12 LPSS. E: A. Kaalep, Mõningaid lisandusi J. Aaviku uurimisele.
18.12 M. Must esineb Eesti Raadio välissaadetes teemal „Järjekordsest murdekogumise võistlusest“.

Veel aastast 1980: • Juhatus: Arnold Kask – esimees; E. Ahven, H. Rätsep – abiesimehed; P. Palmeos, H. Saari, Ü. Tedre, E. Uuspõld. • Ilmuvad ESA 24 „Eesti sõnavara“ (1978); Kodumurre nr 14 (tegelikult 1981). • H. Rätsepa teosele „Eesti keele lihtlause tüübid“ määratakse Nõukogude Eesti preemia. • I. Sarv ja A. Krikmann võetakse Kalevalaseura välisliikmeiks. • ES-i väljaandeid saadetakse Tampere ülikoolile.

1981

22.01 Pärnu 1. keskkooli keelepäev.
28.01 Märjamaa keelepäev.
29.01 RLS (Trt). E: A. Veidemann, Roosihaigus ja selle usundilis-mütoloogiline taust eesti rahvameditsiinis; A. Paju, Rahvatargad ja sensitiivid.
22.02 K (Trt). E: E. Vääri, Keeltest ja keeleteadusest J. V. Jannseni „Perno Postimehes“; P. Ariste, Fääri kirjakeele korraldusest.

25.02 Tallinna 32. keskkooli keelepäev.
26.02 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, Pärisorine kirjamees Kulli Jüri; K. Salve, Vel´lol sõs mehidse minehtü …
26.02 LPSS. E: L. Priimägi, Eesti muinasjutu psühhoanalüüs; R. Ritsing, Luule ja helikunsti suhetest.
04.03 K (Tln). E: H. Rajandi, Ühest sõnamoodustuse ja sõnamuutmise vahepealsest nähtusest; M. Tiits, Seisundiadverbist.
15.03 K (Trt). E: S. Laul, Läänemeresoomlaste lääne- ja idarühma eristumisest; A. Laanest, Isuri keele lõpukaost.
19.03 LPSS. E: M. Remmel, Uurimustest eesti fonoloogia kohta keele poolt vaadates.
20.03 Tartu 8. keskkooli stilistikapäev.
22.03 **Aastakoosolek** (Tln). E: H. Rätsep, Eesti keele lihtlausete põhitüübid tüpoloogia vaatekohalt.
22.03 JK. Arutatakse LPSS-i ilma ES-i juhatuse teadmata korraldatud koosolekut; võetakse seisukoht, et edaspidi tuleks seltsi juhatust koosolekust informeerida.
26.03 RLS (Trt). E: K. Salve, Vastseliina jututraditsioonist ja kombestikust; I. Rüütel, Vastseliina rahvamuusikatraditsioonist; K. Torop, Rahvatantsust Vastseliinas.
27.03 RLS (Tln). E: Korratakse 26.03 Tartu koosoleku ettekandeid.
03.04 JK. Arvatakse, et Eduard Roosi isikunimekartoteegi võiks võtta kirjandusmuuseumilt vastu ja deponeerida KKI-sse. Moodustatakse ES-i raamatukogu nõukogu.
16.04 Harju keelepäev Sakus.
21.04 LPSS. E: N. Andresen; A. H. Tammsaare „Juudit" ja selle ideekandjad; U. Kuresoo, A. H. Tammsaare „Juuditi" käsitlemises peituvaid võimalusi (koolmeistri pilguga).
22.04 K (Tln). Soome Kirjanduse Selts 150. E: S. Laul, Läänemeresoomlaste lääne- ja idarühma eristumisest; H. Nigols, A. H. Tammsaare keel „Tõde ja õigust" kirjutama asudes; H. Laanpere, Soome Kirjanduse Seltsi juubeli tähistamisest.
23.04 RLS (Trt). E: E. Ernits, Muukeelsetest mugandustest eesti folklooris; P. Tulviste, Mälukunst ja rahvaluule.
26.04 K (Trt). E: P. Alvre, Paarist vana kirjakeele adverbist; R. Karelson, Mitmepalgeline sõna *kuni*; M. Hint, Murdegeograafia probleeme.
07.05 Õpetajate keelepäev Sondas.

14.05 K (Tln). Esinevad TRÜ ja TPedI üliõpilased: E. Tammo, Mõnda somaatilisest sõnavarast Setu murrakus; M. Hennoste, „Nõiad vihtlevad" (murdegeograafiline etüüd); A. Arst, Terminivariandid ehituse oskuskeeles; A. Mihkels, Postpositsioonid mansi keele Sosva murdes, võrrelduna teiste murretega.

27.05 LPSS. E: A. Kaalep, Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni tööst; L. Mäll, Orientaalsete tekstide vahendamise üldküsimusi; J. Unt, Vanakreeka tekstide interpreteerimise probleeme.

28.05 RLS (Trt). E: P. Ariste, Kokkupuuteid Äksi nõiaga; M. Kõiva, Ülevaade viimasel kümnel aastal laekunud loitsudest; I. Tõnurist, Mida teati sajandivahetusel eesti kandlest Peterburis.

09.06 TA presiidium ja haridusministeeriumi kolleegium tunnustavad ühisistungil ES-i tööd: 5 aasta jooksul 40 keele-, stilistika- ja rahvaluulepäeva rohkem kui 8000 õpilasele.

25.06 Väliseestlaste keelepäev Pirital (koos VEKSA-ga).

28.06 XIV J. V. Veski päev „Sõnatuletus". E: R. Kasik, Sõnatuletuse produktiivsus ja aktiivsus; K. Kerge, Liitsõnamoodustuse grammatilised aspektid; H. Saari, Mis on leksikaalse iibe üldsüsteem; J. Salme, Ühe substantiivirühma adjektivisatsioon eesti keeles.

07.09 Algab KKI kolimine Sakala tänavast uude asukohta Lauristini 6.

14.09 Emakeele Seltsi büroo alustab kolimist; 29. septembriks jõutakse uutesse ruumidesse Lauristini 6.

24.09 RLS (Trt). E: E. Liiv, Rahvaluulet Põltsamaalt; K. Salve, Rahvaluuleekspeditsioonilt endises Vastseliina Orava vallas. Rahvajutud, uskumused ja kombed; K. Torop, Rahvaluuleekspeditsioonilt endises Vastseliina Orava vallas. Tantsud ja lõbutsemisvormid; V. Sarv, Rahvaluuleekspeditsioonilt endises Vastseliina Orava vallas. Rahvalaulust.

24.09 Võru, Põlva ja Valga rajooni õpetajate keelepäev Võru 1. keskkoolis (koos Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudiga).

08.10 Õpetajate keelepäev Haapsalus.

21.10 LPSS. E: A. Kaalep, Goethelikust Saksamaast; P. Olesk, Mart Mägra vaateist värsile.

22.10 Õpetajate keelepäev Tartus.

29.10 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, Tõnu Võimula rahvaluulekogujana; M. Kõiva, Palindogrammide kasutamine eesti loitsudes.

11.11 JK. Võetakse teadmiseks VEKSA soov korraldada järgmisel suvel koos ES-iga väliseestlaste keelenädal.

1981. aastal kolib selts majja Lauristini (praegu Roosikrantsi) 6 (EKI arhiiv)

12.11 Õpetajate keelepäev Pärnus.
15.11 K (Trt). E: H. Sepamaa, Ebakohti tänapäeva eesti keeles; R. Kull, Meie terminoloogiatöö korraldusest ja selle kitsaskohtadest.
18.11 LPSS-i sümpoosion „Ühe luuletuse analüüs“ Tartus.
26.11 RLS (Trt). E: J. Linnus, Etnokultuur ja traditsioon; Ü. Tedre, Rahvaluulest tänapäeval.
26.11 Õpetajate keelepäev Tallinnas (õpetajate keelepäevade sarja viimane).
28.11 Kingissepa 1. keskkooli oma keelepäev (ES-ist esineb V. Lonn teemal „Saaremaa murrakutest ja nende omavahelistest suhetest“).
02.12 LPSS. E: V. Grigorjev (Moskva), Lingvistiline poeetika: aine, poleemika, eesmärgid.
13.12 K (Trt). Eeva Niinivaara 80. E: P. Ariste, Eeva Niinivaara 80; M. Must, Kas salvepõhi juba paistab? (Märkmeid käesoleva aasta murdematerjali kogumise võistlusest); A. Langemets, Keel, kirjakeel ja keelekorraldus.
16.12 LPSS. E: M. Kõiv, Pürronismist eesti kirjanduses.

25.12 Eesti Raadio välissaadetes esineb Mari Must teemal „Äsja lõppenud murdekogumise võistlusest ja murdetööst Keele ja Kirjanduse Instituudis“.

Veel aastast 1981: • Juhatus: A. Kask – esimees; E. Ahven, H. Rätsep – abiesimehed; H. Saari, M. Erelt, P. Palmeos, Ü. Tedre, V. Pall. • ES-i büroo kolib uutesse ruumidesse Lauristini 6. • ES-i raamatukogu nõukogusse kuuluvad V. Pall – esimees; P. Ariste, H. Kaal. • Ilmuvad ESA 25 „Sõnavara probleeme“ (1979), P. Ariste „Keelekontaktid. Eesti keele kontakte teiste keeltega“ (EST 14), Kodumurre nr 14 (tiitellehel 1980). • Korraldatakse õpetajate keelepäevade sari. • Jätkatakse kultuurilooliste mälestuste talletamist.

1982

28.01 Eesti Looduseuurijate Seltsi ja ES-i rahvaluulesektsiooni konverents „Paleomatemaatilised kahend-, kolmend- ja neljandsüsteemid“ Tartus.
04.02 Viljandi 1. keskkooli keelepäev.
04.02 Harju keelelektoorium Tallinnas (Juhan Smuul 60). Esinevad H. Vihma ja T. Õunapuu.
09.02 H. Ahven esineb TPedI koolijuhtide kursustel ettekandega „Emakeele Selts ja keelepäevad“.
24.02 LPSS. E: J. Kaplinski, Mõtteid konsonantriimist.
25.02 RLS (Trt). E: H. Silvet, Mõnda obiugrilaste kärbseseenelauludest; A. Krikmann, Läänemeresoome rahvaste folkloorse seosetiheduse mõõtmise katsest (vanasõnade põhjal).
28.02 **Aastakoosolek** (Trt). A. Kask teatab mittekandideerimisest ES-i järgmisse juhatusse. E: A. Kask, Jooni Andrus Saareste keelelisest tegevusest.
28.02 JK. ES-i juhatuse esimeheks valitakse Huno Rätsep.
13.03 Sonda rahvaluulepäev.
18.03 Tartu 8. keskkooli stilistikapäev.
25.03 RLS (Tartu). E: M. Hiiemäe, Rahvakalender ja rahvaideoloogia; E. Ernits, Vadjalaste ja isurite teadmisi ning uskumusi taevakehadest; P. Alvre, Regilaulude omapäraseid *tud*-keskšõna vorme.
28.03 K (Trt). E: H. Saari, Mis on norm; P. Norvik, Esimesel rahvusvahelisel hungaroloogia kongressil.
13.04 LPSS. E: J. Allik, Prototüübi mõistest; A. Lill, Nägemise metafoorikast antiiktragöödias.

21.04 Märjamaa keelepäev.
22.04 Viljandi 4. keskkooli keelepäev.
25.04 K (Trt). E: M. Hint, Morfoloogilise analüüsi probleeme.
28.04 JK. Otsustatakse välja kuulutada sõnavara võistukogumine 1982.
28.04 K (Tln). E: M. Hint, Morfoloogilise analüüsi probleeme.
29.04 RLS (Trt). E: R. Viidalepp, Juhan Smuuli kaastööd rahvaluulekogudes; V. Sarv, Laulud setu muinasjuttudes; P. Kippar, Paralleelsetest tegelastest eesti muinasjuttudes.
30.03 H. Ahven esineb TPedI koolijuhtide kursustel ettekandega „Emakeele Selts ja keelepäevad".
06.05 Kohtla-Järve A. Kesleri nim keskkooli keelepäev.
11.05 LPSS. E: A. Kaalep, Filoloogi tähelepanekuid Gruusiast; P. Olesk, Tekst ja publikatsioon.
13.05 K (Tln). Esinevad TRÜ ja TPedI üliõpilased: M. Orav, Liivlased ja liivi keel ajalehes „Postimees" 1920–1929; A. Martinson, Partikleist vadja keele Kukkuzi murdes; V. Pille, Mõnedest taimenimedest Setu murrakus; I. Puusepp ja A. Tops, *muuseum-, maastik-* ja *kontsert*-tüübid koolitegelikkuses; T. Hennoste, Eestikeelse suulise kõne ülesehitusest.
27.05 RLS (Trt). Tartu ülikool 350. E: E. Laugaste, Tartu ülikooli üliõpilased kirjandus- ja rahvaluuleteaduse lätteil (19. sajandi II pool); J. Linnus, Etnograafia Tartu ülikoolis (1923–1982).
06.06 JK. Otsustatakse nimetada välja andmata jäänud „Kirjakeel 1981" ümber „Kirjakeeleks 1982" ja avaldada see täiendamise järel; toetatakse TRÜ algatust esitada P. Ariste riikliku preemia kandidaadiks vadjaaineliste teoste ja raamatu „Keelekontaktid" eest. Nõustutakse KKI kavatsusega „kaotada KKI koosseisude nimestikust Emakeele Seltsi teadussekretäri ametikoht ja nimetada praegune ES-i teadussekretär H. Ahven KKI vanemteaduriks" tingimusel, et sellega kaasneb suurem palk. Kinnitatakse ES-i aruanne TA ÜO büroole. E. Sõglale kingitakse P. Ariste „Keelekontaktid" ja L. Jürgensoni valmistatud puulusikas. Toetatakse kodu-uurijate ettepanekut Kultuuriministeeriumile võtta V. Ernitsa kodukoht kultuurimälestiste nimekirja.
16.06 TA ÜO büroo arutab ES-i tegevust aastail 1978–1982.
26.06 XV J. V. Veski päev „Keeleteadus Tartu ülikoolis". Tartu ülikool 350. E: A. Kask, F. R. Faehlmann Tartu ülikooli eesti keele lektorina; P. Ariste, Lauri Kettunen Tartu ülikooli õppejõuna; T. Hennoste, J. V. Veski mälestused suulises ja kirjalikus vormis; H. Rätsep, Tartu ülikooli

eesti keele arhiivi ajaloost; T. Erelt, Andrus Saareste ja eesti keelekorraldus.

30.06 JK. Vastusena haridusministeeriumi palvele saada juhendeid murdeainese kogumiseks asutakse seisukohale, et vana murde kõrval on oluline koguda ka nooremate põlvkondade keeleainest ja õpilasargood. Otsustatakse tähistada süstemaatilise murdekogumise alguse 60. aastapäeva ettekannetega sügisestel koosolekutel.

29.09 K (Tln). E: R. Karelson, Jyväskylä sümpoosion 1982; M. Erelt, Lauseliikmete identifitseerimisest ja defineerimisest; M. Leppik, Prefiksilised antonüümid läänemeresoome keeltes.

30.09 RLS (Trt). Kontsertkoosolek koos Heliloojate Liiduga 420 kuulajale. Kommenteerib Pētõr Damberg.

03.10 K (Trt). E: M. Must, Mihkel Veske jälil Viru-Nigulas; A. Valmet, Mõnest tahust üliõpilaste murdekogumistöös; S. Murumets, „Väike murdesõnastik" ja arvuti.

13.10 JK. Soovitatakse H. Ahvenal kandideerida väljakuulutatud KKI vanemteaduri kohale ES-i teadussekretäri ülesannetes; tellitakse ES-i vanade heliplaatide seisundi kontroll.

13.10 LPSS aastakoosolek. E: T. Seilenthal, Andrus Saareste lingvistilised vaated; A. Kaalep, Eirene konverentsilt Prahas.

20.10 H. Ahven esineb TPedI koolijuhtide kursustel ettekandega „Keelepäevade korraldamine koolides".

24.10 K (Trt). E: R. Karelson, Läänemeresoome filoloogia sümpoosion (Jyväskylä 1982); M. Erelt, Lauseliikmete identifitseerimisest ja defineerimisest; T. Erelt, Eesti keelekorralduse praegusi juhtjooni.

27.10 K (Tln). 60 aastat süstemaatilise murdekogumise algusest. E: E. Juhkam, Rootsipärasest objektist eesti murretes; T. Erelt, Murdekeel kirjakeele rikastajana; A. Laanest, Vadja ja isuri murrete sõnavara suhetest.

27.10 H. Ahven valitakse konkursil KKI murdesektori vanemteaduriks.

28.10 RLS (Trt). E: M. Kõiva, M. Hiiemäe, Välitöödest Otepää ümbruses; V. Sarv, Välitöödest Misso ümbruses (setu külades); K. Salve, Välitöödest Misso ümbruses; K. Salve, Kogumismatkadest Kesk-Vepsa alale.

01.11 Heino Ahven asub tööle KKI murdesektori vanemteadurina ES-i teadussekretäri ülesannetes.

11.11 Pärnu koolide rahvaluulepäev Pärnu 4. keskkoolis.

11.11 LPSS. Jaak Põldmäe mälestuskonverents „Värss ja poeetika".

17.11 K (Tln). E: P. Nemvalts, Jooni subjekt-NP käändevaheldusest eesti keeles; A. Kährik, Inversioonivõimalusi vepsa keele lauses; T-R. Viitso, Läänemeresoome varastest laenudest.
20.11 Elva keelepäev.
21.11 K (Trt). 60 aastat NSV Liidu moodustamisest. E: A. Künnap, Uusi demograafilisi andmeid soome-ugri rahvastest Nõukogude Liidus; T-R. Viitso, Läänemeresoome varastest laenudest; M. Jakobi, V. Miller, Senitundmatuid eestikeelseid raamatuid 17. sajandist.
25.11 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Rahvusvahelisel Euroopa Etnoloogia- ja Folklooriühingu kongressil Suzdalis; I. Rüütel, Kommentaarid Leningradi oblasti Rappula küla ansambli Röntyskät ja Baškiiri ANSV Tõmbajevo küla mari ansambli esinemiste juurde.
13.12 K (Tln). E: A. Eek, Miks eestlane tajub sõnarõhku venelasest erinevalt?; M. Jakobi, V. Miller, Senitundmatuid eestikeelseid raamatuid 17. sajandist; E. Ross, Ülevaade 1982. a murdematerjali kogumise võistlusest.
14.12 LPSS. E: A. Kaalep, NSVL rahvaste keelte õpetamisest Tartu ülikoolis; B. Kabur, „Sassuuni Taaveti" tõlkimisest.

Veel aastast 1982: • Juhatus: H. Rätsep – esimees; E. Ahven, V. Pall – abiesimehed; A. Kaalep, P. Palmeos, H. Saari, Ü. Tedre. • Ilmuvad J. Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides. Sõnastik I (A–K)" (EST 15), P. Ariste „Vadja pajatusi" (EST 18), Kodumurre nr 15. • Rahvaluulesektsioon korraldab noortele folkloristidele 6 ettekandega seminarisarja (esinevad A. Krikmann, M. Kõiva, K. Salve, I. Černov). • Eesti NSV riiklik preemia määratakse Paul Ariste tsüklile „Vadjalaste seos teiste läänemeresoome rahvastega" (7 teost, kõik ES-i toimetised). • Jätkub kultuurilooliste mälestuste talletamine.

1983

01.01 Helju Kaalu töökohaks ES-i ökonomisti ülesannetes vormistatakse KKI murdesektor.
11.01 H. Ahven esineb koolijuhtide kursustel TPedI-s ettekandega „Keelepäevadest koolides".
12.01 JK. Otsustatakse minna õnnitlema Marta Mäesalu (90).
20.01 M. Must räägib Eesti Raadios teemal „1982. aasta murdevõistlusest, korrespondentidest ja murdeuurimise ülesannetest".

23.01 K (Trt). E: V. Pall, Eesti murdeuurimise minevikust ja olevikust; E. Vääri, Tartu ülikooli osa liivi keele ja liivlaste uurimisel.
24.01 JK. Otsustatakse saata õnnitluskiri akadeemik J. Eichfeldile (90).
27.01 RLS (Trt). E: T. Habicht, Saunaga seotud uskumused ja kombed.
17.02 K (Tln). E: A. Viires, Eestlaste värvimaailm keeleandmeil; M. Remmel, Lingvistilistest andmepankadest ja kavatsetavast vene keele fondist.
20.02 K (Trt). E: A. Viires, Eestlaste värvimaailm keeleandmeil.
24.02 RLS (Trt). E: R. Viidalepp, Ühest talvisest kogumismatkast; T. ja E. Ernits, Folkloorisugemeid Tihvini karjalastelt; K. Salve, Diapositiive Vepsast (kommentaarid piltidele); M. Joalaid, Diapositiive Vepsast (kommentaar piltidele).
15.03 E. Riikoja esineb õppurlektoritele Raplas teemal „Esinemise edu tagatis".
15.03 Õisu Toiduainetetööstuse Tehnikumi rahvaluulepäev.
16.03 Mustvee 1. keskkooli keelepäev.
23.03 **Aastakoosolek** (Tln). Õnnitletakse Heino Ahvenat (35 aastat vastutavaks/teadussekretäriks). E: H. Rätsep, Eesti kirjakeele tüvevara analüüsi tulemusi ja probleeme.
27.03 K (Trt). E: U. Agur, Lühendid eesti nüüdiskeeles; V. Miller, Suur Tõll, Saaremaa vägilane.
29.03 Noam Chomsky esineb ettekandega „Kas ratsionalistlikul lingvistikal on mõtet?" rahvaluuleseminaril Tartus.
29.03 E. Riikoja esineb üliõpilaslektoritele TPI-s teemal „Lektorite keelepruugist".
31.03 RLS (Trt). E: E. Liiv, Pajatusi tugevatest meestest; M. Kalda, Pajatus ja tänapäeva kirjandus (tugeva mehe tüpaaž).
07.04 Abja keelepäev.
08.04 LPSS (koos Elva keskkooliga). E: T. Hennoste, Vaatlusi M. Underi luuletusest „Mu juurde voogas"; A. Kaalep, Marie Under: luule ja kultuurilugu; K. Pruul, Betti Alveri luuletus „Masin". Interpretatsioon.
09.04 E. Riikoja peab ettekande „Esinemise edu tagatis" üliõpilaslektorite seminaril Otepääl.
13.04 JK. Võetakse teadmiseks, et seltsi vanade heliplaatide renoveerimine on väga mahukas töö.
17.04 K (Trt). E: A-R. Hausenberg, Kes olid „zavolotšje tšuudid"?; E. Vääri, Sõnade liitmine liivi keeles. Omapära ja probleeme.
19.04 H. Ahven kordab koolijuhtide kursustel oma 11.01 ettekannet „Keelepäevadest koolides".

22.04 Tallinna 7. keskkooli oma keelepäev (ES-ist esineb R. Karelson: „Maailma keeltest ja keelepoliitikast“).
27.04 JK. Õnnitletakse ajakirja Looming asutamise 60. aastapäeva puhul.
27.04 K (Tln). E: U. Agur, Lühendid eesti nüüdiskeeles; H. Sepamaa, Ebakohti eesti tänapäeva kirjakeeles.
28.04 Harju rahvaluulepäev Jüri keskkoolis.
28.04 RLS ja LPSS (Trt). E: J. Peegel, Rahvalaulude sünonüümide sõnastik – sisu ja ulatus; J. Linnus, Kakskümmend viis etnograafilise materjali kogumise võistlust.
16.05 JK. Arutatakse vanade heliplaatide renoveerimist, võetakse teadmiseks töö hind.
16.05 K (Tln). Esinevad TRÜ üliõpilased: P. Päll, Võõrpärisnimede ortograafia probleeme eesti kirjakeeles; M. Vähi, 25 Emakeele Seltsi aastaraamatut – temaatika ja autorid; L. Kesküla, Leksikaalsetest tähendusnihetest ajalehekeeles.
26.05 RLS (Trt). E: A. Veidemann, Maa-alustest; M. Joalaid, Vepsa muinasjuttude kogumisest.
26.06 XVI J. V. Veski päev „Eesti murded“. E: A. Kask, F. Helleri käsikirjalisest eesti keele sõnaraamatust; M. Must, Iseloomulikku kirderannikumurde süntaksist; H. Neetar, *is-* ja *us*-adverbiaalide murdetaustast; H. Saari, Miks murdesõnade vool kirjakeelde on nõrgenenud; A. Valmet, Sõna *korjus* tähendusest eesti murretes.
30.06. JK. Otsustatakse lubada G. Vilbaste „Eesti taimenimetused“ (toimetajad H. Ahven ja E. Parmasto) kirjastamisele (pärast järelkontrolli ja paranduste tegemist).
01.09 Helju Kaalul täitub 25 aastat töötamist Emakeele Seltsis; juhatus tänab ja õnnitleb.
23.09 A. V. Takkelo Pensast soovib oma kirjas, et ES aitaks luua eestikeelsete raamatute osakonda Moskva keskraamatukogus raamatukogukorraldaja töökohta.
29.09 RLS (Trt). E: E. Liiv, Ekspeditsioon Maarja-Magdaleena alale; M. Pärtlas, Värska ümbruses rahvamuusikat kogumas; K. Salve, Ekspeditsioon Loosi ümbrusesse.
23.10 K (Trt). E: A. Valmet, Anton Thor Hellest ja tema grammatikast; M. Remmel, Lingvistikatööstusest.
25.10 Sureb viimane elus olnud ES-i asutajaliige Ernst Nurm.

26.10 K (Tln). E: A. Valmet, Anton Thor Hellest ja tema grammatikast; V. Miller, Kirja, trüki ja raamatu osast rahvaste arengus.
26.10 M. Must esineb teemal „1983. aasta murdevõistlusest ja korrespondentidest“ Eesti Raadios.
27.10 RLS-i ja Heliloojate Liidu folkloorikomisjoni ühiskoosolek Tartus. Esinevad Udmurdi rahvalaulikud. E: A. Peterson, Udmurdi etnograafiast; M. Hruštšova (Iževsk), Kommentaarid Udmurdi rahvalaulikute esinemise juurde, M. Hruštšova, Udmurtide kalmeeside [udmurdi etnograafiline rühm – *J. V.*] tavandilaulude muusikalised stiilid; I. Rüütel, Kommentaarid Udmurdi rahvalaulikute esinemise juurde.
31.10 JK. Kinnitatakse Soome-Ugri Seltsi juubelinäitusele Helsingisse saadetavate raamatute nimekiri (8 raamatut): ESA 24, 25, 26/27; Kodumurre nr 14 ja 15; P. Ariste „Keelekontaktid“, P. Ariste „Vadja mõistatusi“; J. Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid“ (TRÜ saadab näitusele H. Rätsepa „Eesti keele lihtlausete tüübid“ ja P. Ariste „Vadja pajatused“).
20.11 K (Trt). E: M. Hint, Eesti keele tüvevaheldusest; Ü. Viks, Tekst ja sõnastik arvutis; M. Norvik, VI FU kongress – Sõktõvkar, 1985.
23.11 JK. Tutvutakse TA üldkogu 28.10.1983 otsusega „Eesti NSV ühiskonnateadlaste ülesandeist NLKP Keskkomitee juunipleenumi otsuste täitmisel“.
23.11 K (Tln). E: J. Viikberg, Keelereis Siberi eestlaste juurde; L. Vaba, Keelereis Siberi eestlaste juurde; M. Must, 1983. aasta murdekogumise võistluse tulemused.
24.11 RLS (Trt). E: A. Krikmann, Vanasõnad Anton Thor Helle grammatikas; R. Põldmäe, Jakob Hurt ja Õpetatud Eesti Selts.
26.11 M. Must esineb Eesti Raadios teemal „1983. aasta murdevõistlusest ja korrespondentidest“.
08.12 Tallinna 44. keskkooli oma keelepäev (ES-ist esineb E. Riikoja: „Meie igapäevasest keelepruugist“).
11.12 K (Trt). Tähistatakse Soome-Ugri Seltsi asutamise 100. aastapäeva. E: H. Saari, Omastava kokku- ja lahkukirjutuse olemus ja funktsioon; T-R. Viitso, Soome-Ugri Selts 100-aastane.
20.12 K (Tln). Tähistatakse Soome-Ugri Seltsi asutamise 100. aastapäeva. E: T-R. Viitso, Soome-Ugri Selts 100-aastane.

Veel aastast 1983: • Juhatus: H. Rätsep – esimees; V. Pall ja E. Ahven – abiesimehed; Ü. Tedre, P. Palmeos, M. Erelt, V-L. Kingisepp. • Ilmuvad ESA 26–27 „Eesnimedest oskussõnadeni“ (1980–1981) ja „Kirjakeel 1983“. • Rahvaluulesektsioon korraldab kaks seminari noortele folkloristidele (esinevad Noam Chomsky ja Peeter Olesk). • On tihenenud sidemed Emakeele Seltsi ning Keele ja Kirjanduse Instituudi vahel: KKI andmetel kuulub 46 instituudi töötajat ES-i, sh juhatusse 4 (Pall, Ahven, Tedre ja Erelt); ESA toimetuskolleegiumi liikmetest on 5 KKI-st. • Jätkub kultuurilooliste mälestuste kogumine.

1984

12.01 JK. Ernst Nurme tütar Urve Tark kingib seltsile 48 E. Nurmele kuulunud keelealast raamatut; talle saadetakse tänukiri.

22.01 K (Trt). Richard Viidalepp 80. Esinevad näitlejad ja ansambel Hellero. E: R. Viidalepp, Koduküla radadelt; M. Hiiemäe, Richard Viidalepp rahvaluule kogumise juhendajana.

26.01 RLS (Trt). Tähistatakse Herbert Tampere 75. sünniaastapäeva. E: I. Rüütel, Herbert Tampere elust ja teaduslikust tegevusest; I. Tõnurist, Eesti ja Pihkvamaa etnomuusikalised suhted (rahvapillid).

08.02 Tallinna 2. keskkooli keelepäev.

23.02 RLS (koos paleoastronoomiahuvilistega). E: M. Sarv, „Loomislaul“ ja loodus; Ü. Tedre, „Loomislaul“ nii ja teisiti.

24.02 RLS (Tln). E: I. Rüütel, Herbert Tampere eesti rahvaviiside kogujana ja publitseerijana; V. Tormis, Herbert Tampere tähtsus eesti heliloomingule.

26.02 K (Trt). E: J. Viikberg, Keelereis Siberi eestlaste juurde; L. Vaba, Keelereis Siberi eestlaste juurde.

27.02 K (Põltsamaa). Esimene ettekandekoosolek väljaspool Tartut või Tallinna. E: A. Kährik, Vepslaste eluolust; K. Kross, Hantide ja manside eluolust; L. Vaba, Keelereis Siberi eestlaste juurde; J. Viikberg, Keelereis Siberi eestlaste juurde.

23.03 **Aastakoosolek** (Trt). Tänatakse Helju Kaalu (25 aastat tööd Emakeele Seltsis). E: H. Rätsep, Eesti kirjakeele lihttüvede tuletuskoormusest.

28.03 K (Tln). E: H. Saari, Laenuteooria põhimõisteid; A. Eek, Saami keele- ja kultuurinõupidamine Lovjavris (Lovozeros).

29.03 RLS (Trt). E: A. Veidemann, Maa-aluste ravimisviisidest; E. Ernits, Eesti rahvaveterinaaria uurimisest; M. Kõiva, Informatsioon Tomski konverentsilt.
15.04 K (Trt). E: P. Nurmekund, Geolingvistika küsimusi; H. Neetar, „Eesti murrete sõnaraamatust" tegija pilguga.
19.04 Harju rajooni keelepäev Tallinnas.
19.04 Põltsamaa keelepäev.
20.04 Räpina keelepäev.
24.04 Viljandi 4. keskkooli keelepäev.
26.04 RLS (Trt). Maarja Pärnapuu esitab koos Helleroga enda loodud regilaule. E: H. Keem, Erinevusi setu muistsetes ja tänapäevastes regilauludes.
02.05 JK. Moodustatakse kolleegium Theodor Saare tööde valimiku trükkitoimetamiseks. Murdekogumisvõistlusele oodatakse ka isiku- ja kohanimesid ning argood.
12.05 Hiiumaa keelepäev Kärdlas.
14.05 K (Tln). E: T. Help, Üks võimalus verbimorfoloogia kirjeldamiseks; M. Heinloo, Kokandusalasest sõnavarast möödunud sajandi lõpus; A. Ilus, Märkmeid Saarde murraku kohta.
31.05 RLS (Trt). E: I. Rüütel, Muljeid rahvusvahelisest rahvamuusika ajaloo konverentsist Wiepersdorfis; K. Torop, Baltikumi rahvatantsu probleemidest.
26.06 XVII J. V. Veski päev „Eesti leksikograafia". E: R. Kull, J. V. Veski ja markantne terminilooming; E. Raiet, Eesti kirjakeele sõnaraamatust; Ü. Viks, Väikese vormisõnastiku probleeme; M. Leppik, Vadja keele sõnaraamat – oluline lüli läänemeresoome murdesõnaraamatute reas; H. Leemets, Sõna sisu avamine kolmeköitelises „Vene-eesti sõnaraamatus".
27.09 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Viru-Jaagupi rahvaluulest ja Puu-Jaagupi juttudest; O. Kõiva, Ingerimaa rahvapärimuste kogumisest Viru-Jaagupis ja mujalgi Eestis; V. Sarv, Kogumistööst setu aladel 1984. a suvel; S. Pent, Hageris rahvaluulet kogumas; K. Salve, Viimastest Vepsa-matkadest.
11.10 RLS (Trt). E: R. Viidalepp, Erna Normann kui folklorist; V. Ritslaid, Räpina mees Paulopriit Voolaine; P. Voolaine, Meenutusi leivudest.
14.10 K (Trt). Uku Masing 75. E: U. Masing, Toonela lind nganassaani muinasjutus; K. Salve, Mõnest balti-läänemeresoomelisest muinasjutust.
25.10 RLS (Trt). E: R. Põldmäe, J. Hurda varasemast keelelisest tegevusest; Ü. Tedre, Muljeid ISFNR 8. kongressilt Bergenis.

01.11 Märjamaa keelepäev. Märjamaal toimub ES-i 100. keelepäev; sündmust kajastavad raadio, televisioon ja ajakirjandus.

18.11 K (Trt). E: A. Eek, Kas eesti keeles on IV välde?; A. Sepp, Palatalisatsioonist (Euraasia keeleliidu nähtusena).

27.11 K (Tln). E: P. Päll, VÕK-i otsus väliskohanimede kohta: poolt ja vastu; H. Piir, České Budějovice akustikakonverents; M. Must, Murdekogumise võistlus 1984.

27.11 LPSS. E: P. Olesk, Värsi uurimise seis Eestis ja värsianalüüsi õpetamine; A. Kaalep, Jaak Põldmäe vabavärsikäsitlus ja luuletõlge; L. Priimägi, Georg Mülleri aegsest eesti värsist; S. Olesk, Eesti luuleteooriast 19. saj. lõpul; K. Pruul, Doris Kareva meetrikast.

Huno Rätsep

29.11 RLS (Trt). E: A. Korb, Muljeid K. Baronsi 150. sünniaastapäevale pühendatud konverentsilt Riias; I. Sarv, Emakeele Seltsi rahvaluulesektsioon aastatel 1983 ja 1984.

30.11 Eesti Raadio vestlussaates „Sada keelepäeva" osalevad H. Ahven, H. Rätsep, H. Saari (saatejuht), L. Vaide. Teemat käsitletakse ajakirjanduses, ajaleht Kodumaa hakkab avaldama keelepäevaettekandeid.

06.12 Tsirguliina keelepäev.

16.12 K (Trt). 40 aastat Saksa okupatsiooni lõpust. E: P. Ariste, Eesti murdekogud sõjapaos. 40 aastat tagasi; P. Päll, VÕK-i otsus väliskohanimede kohta: poolt ja vastu.

24.12 K (Põltsamaa). E: A. Kährik, Vepsa keele uurimine Soomes; J. Viikberg, Taas Siberi eestlastel külas; L. Vaba, Nooremad eesti asundused Siberis.

Veel aastast 1984: • Juhatus: H. Rätsep – esimees; E. Ahven ja V. Pall – abiesimehed; V-L. Kingisepp, P. Palmeos, Ü. Tedre, T-R. Viitso. • Theodor Saare valikkogumiku kolleegiumi kuuluvad H. Ahven, G. Troska, M. Must. • Ilmuvad ESA 28 „Läänemeresoome keeltest" (1982); J. Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides. Sõnastik 2 (L–naine)" (EST 15); A. Kase „Eesti murded ja kirjakeel" (EST 16). • Jätkatakse kultuurilooliste mälestuste helilindistamist.

1985

16.01 JK. Võetakse teadmiseks: NSVL Raamatupalat on andnud ES-i väljaandele Kodumurre rahvusvahelise indeksi ISSN 0206-5195. Arutelu juhatuse ja revisjonikomisjoni voliaja pikkuse üle lükatakse edasi.

31.01 RLS (Trt). Paul Ariste 80. E: P. Olesk, Paul Ariste fond Kirjandusmuuseumis; I. Rüütel, Paul Ariste osa Kirjandusmuuseumi soome-ugri rahvaste rahvamuusikakogude kujunemisel; K. Salve, Ühe noore rahvaluulekoguja jälgedes.

10.02 K (Trt). Paul Ariste 80. E: H. Rätsep, Professor Paul Ariste eesti keele uurijana; H. Ahven, Paul Ariste ja Emakeele Selts.

15.02 R. Kull esineb Kose keskkoolis teemal „Uued sõnad – kust ja kuidas?".

20.02 JK. Otsustatakse taotleda Arnold Kasele riiklikku preemiat eesti kirjakeele ajaloo põhikontseptsiooni väljatöötamise eest oma monograafiates ning esitada ES-i auliikmekandidaadiks Hella Keem, edukaim eesti murdeainestiku koguja. Lükatakse tagasi A. Veski ettepanek nimetada J. V. Veski päev ümber ES-i keelekonverentsiks ja loobuda selle seostamisest J. V. Veski sünniaastapäevaga (A. Veski reaktsioon ajakirja Keel ja Kirjandus J. V. Veski suhtes negatiivsele artiklile).

20.02 K (Tln). Paul Ariste 80. E: H. Neetar, Paul Ariste eesti murrete uurijana; K. Mark, Laplaste antropoloogiast ja päritolust.

28.02 Rahvaluulepäev „„Kalevala" 150" Kirjandusmuuseumis.

06.03 RLS (Tln). E: M. Hiiemäe, „Kalevala" juubelikonverentsist Karjalas; M. Kõiva, „Kalevala" loitsudest; Ü. Tedre, Kas „Kalevala" on läänemeresoomlaste ühiseepos?

14.03 Mustvee keelepäev.

17.03 Ü. Tedre räägib teemal „„Kalevala" ja Eesti" „Kalevala" 150. aastapäeva kontserdil Estonia kontserdisaalis.

19.03 E. Riikoja esineb Rapla rajooni kõnevõistlejatele teemal „Võistluskõne esitamisest".

21.03 Õisu Toiduainetetööstuse Tehnikumi rahvaluulepäev.

24.03 K (Trt). 180 aastat F. J. Wiedemanni, 125 aastat J. Jõgeveri sünnist. E: P. Ariste, Ferdinand Johann Wiedemann soome-ugri keelte uurijana; L. Punga, Jaan Jõgeveri keelelisest tegevusest; S. Vare, Eesti liitverbist.

27.03 JK. Otsustatakse pidada aastakoosolek teadusettekandeta (esineja haige).

27.03 **Aastakoosolek** (Tln). ES-i auliikmeks valitakse Hella Keem. Ettekanne jääb ära.

28.03 RLS (Trt). E: P. Norvik, Djorža karjalaste rahvameditsiinist; E. ja T. Ernits, Lõuna-Vepsa rahvameditsiinist; Ü. Tedre, Kas „Kalevala“ on läänemeresoomlaste ühiseepos?
05.04 E. Riikoja peab ettekande „Üliõpilaste sõnaseadmise oskus“ üliõpilaslektorite seminaril Viitnal.
09.04 Tõrva keelepäev.
11.04 Võru 1. keskkooli keelepäev.
18.04 Põltsamaa keskkooli rahvaluulepäev.
21.04 K (Trt). E: M. Remmel, Sugulaskeelte ja murrete rühmitamise loogikast; E. Vääri, Ühe keelendi tulekust ja taastulekust kirjakeelde.
23.04 K (Tln). E: E. Veskimägi, Uut eesti sõjandussõnavaras; M. Remmel, Sugulaskeelte ja murrete rühmitamise loogikast.
25.04 RLS (Trt). E: K. Kama, Mansi pärimuste säilitaja P. Šeškin; E. Leibak, Märkmeid mansi loomanimedest ja loomadega seotud uskumustest; H. Silvet, Obiugrilaste poogenpillist.
25.04 Tallinna 54. keskkooli keelepäev.
26.04 Kaarma keelepäev.
27.04 E. Riikoja esineb teemal „Tähelepanekuid esinejate väljendusoskusest“ ÜTÜ eesti keele ringi kevadkoolis Mosinal.
16.05 K (Tln). Esinevad TRÜ ja TPedI üliõpilased: K. Suisalu, Kommunikatiivsete tekstitüüpide areng lapse kõnes; K. Saia, Mõnda Varbla kalastussõnavarast; M. Vaino, *ne-* ja *s*-sõnad viis aastat hiljem; V. Kärmas, Vene koolide eesti keele õpikutest; N. Prigorodskaja, Eesti keele mõjud vene koolide argoos; K. Peebo, Võrdlusi eesti regivärsis.
16.05 Ü. Tedre esineb teemal „„Kalevala“ 150“ RAM-i kontserdil Tallinna 22. keskkoolis.
20.05 H. Ahven esineb ettekandega „„Kalevala“ ja Veljo Tormise „Kalevala“ seitsmeteistkümnes runo“ RAM-i kontserdil Kuusalus. V. Tormis esineb autorikommentaaridega.
30.05 RLS-i rahvaluulepäev „Liivlaste pärandus“ Kirjandusmuuseumis (koos Heliloojate Liiduga).
27.06 XVIII J. V. Veski päev „Soome-ugri keeleteadus Eesti NSV-s“. E: P. Ariste, Vadja keele uurimine Eesti NSV-s; A. Künnap, Samojeedi keeleteadus Eesti NSV-s; A. Laanest, Mis suunas areneb läänemeresoome keelte dialektoloogiline ja ajalooline uurimine; T-R. Viitso, Uralistika meil ja mujal.
31.08 H. Ahven esineb Eesti Raadios teemal „Gustav Vilbaste. 100 aastat sünnist“.

03.09 Gustav Vilbaste 100. sünniaastapäeva konverents Tartus; ES-i esindab H. Ahven ettekandega „Keeleainestiku koguja Gustav Vilbaste".
05.09 H. Ahven esineb Tallinna Linnamuuseumi kodu-uurijatele teemal „Gustav Vilbaste ja tema teos „Eesti taimenimetused"".
11.09 JK. Kavandatakse kogu ES-i tegevust kajastavate lühiülevaadete koostamist TA ÜO büroo koosolekuks.
25.09 Helme kutsekeskkooli keelepäev. Kutsekoolide esimene keelepäev.
26.09 RLS (Trt). E: L. Kaplinski, Kommentaare slaididele Kihnust ja Kihnu pulmast 1985; E. Liiv, Kirjandusmuuseumi kogumisekspeditsioonist Kambjasse; I. Rüütel, Kihnu pulm 1985; K. Torop, Kihnu ja setu tantsudest.
29.09 K (Trt). 100 aastat Lauri Kettuneni sünnist. E: P. Alvre, Lauri Kettunen – läänemeresoome keelte silmapaistev uurija; V. Hallap, Omastav kääne, vaegkäändsõnad, määrsõnad.
11.10 Pärnu-Jaagupi rahvaluulepäev. Avatakse rahvaluulekoguja Hendrik Lusiku hauakivi.
17.10 RLS (Trt). 100 aastat Walter Andersoni sünnist. E: M. Hiiemäe, W. Andersoni enesekontrolli seaduse avaldumisest rahvajuttudes; Ü. Tedre, W. Andersoni enesekontrolli seaduse avaldumisest regilauludes; A. Krikmann, W. Andersoni enesekontrolli seaduse avaldumisest vanasõnades; P. Ariste, Walter Andersoni perekonnast; R. Viidalepp, Meenutusi professor Walter Andersonist.
20.10 K (Trt). E: M. Norvik, VI rahvusvaheline fennougristide kongress Komimaal; H. Rätsep, Uusi ideid ja vaatekohti eesti keele uurijaile FU kongressilt; A-R. Hausenberg, Mida andis kongress permi keelte uurimisele.
23.10 K (Tln). E: korratakse 20.10 Tartu koosoleku ettekandeid.
31.10 RLS (Trt). E: P. Kippar, Folkloristikast Sõktõvkari kongressil; M. Kõiva, Balti etnoloogia konverents Riias; J. Linnus, Etnograafi pilguga Sõktõvkari kongressil; E. Viluoja, Pilte kongressiaegsest Sõktõvkarist.
17.11 K (Trt). E: K. Jaanits, Arheoloogi muljeid VI rahvusvaheliselt FU kongressilt Sõktõvkaris; K. Mark, Antropoloogia VI rahvusvahelisel FU kongressil Sõktõvkaris.
18.11 LPSS (4. Jaak Põldmäe päev). E: A. Kaalep, Silbiline põhimõte eesti luules; P. Olesk, Värsiõpetuse ja poeetika vahel: M. Gasparovi tööd vene värsist; K. Pruul, Jaan Jõgever ja „Noor-Eesti"; A. Tamme, Inglise ja eesti blankvärss.

20.11 E. Riikoja räägib teemal „Õige sõna õiges kohas“ Kärberi-nimelises kutsekeskkoolis Tallinnas.
21.11 Otepää keelepäev.
27.11 K (Tln). E: E. Tõnisson, Arheoloogi muljeid VI rahvusvaheliselt FU kongressilt Sõktõvkaris; K. Jaanits, Arheoloogi muljeid VI rahvusvaheliselt FU kongressilt Sõktõvkaris; K. Mark, Antropoloogia VI rahvusvahelisel FU kongressil Sõktõvkaris; M. Must, Kokkuvõtteid murdeainestiku kogumise võistlusest 1985.
28.11 RLS (Trt). E: P. Olesk, Kultuuri uurimise suundi Nõukogude Liidus; I. Sarv, Juudas eesti fraseoloogias.
15.12 K (Trt). E: E. Uuspõld, Öeldisverbis väljenduvast tegelikkuse hinnangust; A. Eek, Eesti sõnaprosoodia kujunemise printsiipidest.
16.12 K (Jõgeva). E: J. Viikberg, Siberi eestlaste elust; L. Vaba, Siberi eestlaste keeleoludest.
18.12 K (Tln). E: E. Uuspõld, Öeldisverbis väljenduvast tegelikkuse hinnangust; A. Eek, Eesti sõnaprosoodia kujunemise printsiipidest.

Veel aastast 1985: • Juhatus: H. Rätsep – esimees; E. Ahven, V. Pall – aseesimehed; V-L. Kingisepp, P. Palmeos, H. Saari, Ü. Tedre. • Ilmuvad ESA 29 „Eesti keelest mustlaskeeleni“ (1983), „Rahvasuust kirjapanekuni. Uurimusi rahvaluule proosaloomingust ja kogumisloost“ (EST 17, toim-d H. Ahven, V. Pino, Ü. Tedre), Kodumurre nr 17 ja „Juhend sõnasedelite täitmiseks“ (koost H. Viires, toim M. Must). • Arnold Kask saab ENSV riikliku preemia. • Otsustatakse teha ettepanek TRÜ Teaduslikule Raamatukogule regulaarseks väljaannete vahetuseks.

1986

30.01 RLS (Trt). E: A. Krikmann, G. L. Permjakovi parömioloogilisest eksperimendist; K. Salve, Muljeid välitööde sessioonilt Moskvas.
06.02 RLS (Trt; koos Heliloojate Liiduga). Esineb folklooriansambel Mari sem; kommenteerib Zoja Ivanova.
16.02 K (Trt). E: E. Ertis, Püüdlusi eesti õigekeelsuses Nõukogude Liidus 1920/1930-ndail aastail; P. Päll, *Ojamaa*, *Pihkva* jt naabrusnimed: killuke ajalugu.
19.02 K (Tln). E: E. Ertis, Püüdlusi eesti õigekeelsuses Nõukogude Liidus 1920/1930-ndail aastail; P. Päll, *Ojamaa, Pihkva* jt naabrusnimed: killuke ajalugu.

27.02 RLS (Trt). Anna Raudkats 100. Kuulatakse helilinti A. Raudkatsi intervjuuga ja H. Mikkeli meenutusi temast. E: R. Põldmäe, Anna Raudkatsi elust ja varasemast tegevusest; P. Torop, Anna Raudkatsi algatused eesti rahvatantsuliikumises.
18.03 Kingissepa 2. keskkooli keelepäev.
19.03 JK. Murdetoimkonna ettepanekul seatakse sisse teenelise murdekoguja aunimetus, omistatakse see parimatele korrespondentidele.
19.–20.03 Elva keskkooli rahvaluulepäevad (koos Etnograafiamuuseumiga).
23.03 **Aastakoosolek** (Trt). E: H. Rätsep, Friedebert Tuglase kirjanikusõnavara iseloomulikke jooni.
25.03 Õisu tehnikumi keelepäev.
27.03 RLS (Trt). E: A. Lintrop, Etnograafilise filmi dokumentaalsest adekvaatsusest ja tehnilise teostuse võimalustest; H. Sarv, Ülevaade seminar-nõupidamisest „Dokumentaal- ja populaarteaduslikud filmid ning Põhja, Siberi ja Kaug-Ida rahvaste sotsiaalse arengu uurimine" Novosibirskis 21.–24. jaan. 1986; V. Sarv, Ülevaade NSVL Heliloojate Liidu festivalist „Folkloor kinolinal" Leningradis 4.–6. märtsini 1986.
02.04 Abja keelepäev.
10.04 Vändra keelepäev.
16.04 K (Tln). E: T. Help, Genitiivsus eesti keeles; A. Viires, Kaevutargad.
17.04 Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium omistab Heino Ahvenale Eesti NSV teenelise kultuuritegelase aunimetuse.
17.04 Valga 1. keskkooli keelepäev.
19.04 Kärla keelepäev Saaremaal.
20.04 JK. Võetakse teatavaks info Paul Saagpaku „Eesti-inglise sõnaraamatu" saabumise kohta Yale'i ülikooli saadetisena; saabunud on ka Aleksis Ranniti luulekogud.
20.04 K (Trt). E: H. Õim, Keelelise suhtlemise semantika ja pragmaatika; T. Help, Genitiivsus eesti keeles.
22.04 Tallinna 7. keskkooli keelepäev.
24.04 RLS (Trt). E: O. Kõiva, Improvisatsiooni ja traditsiooni suhetest Kihnu regilauludes; I. Sarv, Mats ja Madis eesti fraseoloogias.
29.04 Rahvaluulepäev Viljandi kultuurikoolis.
13.05 K (Tln). Esinevad TRÜ ja TPedI üliõpilased: M. Raadik, Ajakirja Teater. Muusika. Kino keel; K. Pokk, T. Leemets, Mõned Kihnu sõnad; K. Taremaa, Asutuste ja ettevõtete nimetuste algustäheortograafia; A. Vester, Jannseni pöördumisvormid lugeja poole; M. Zemtsova,

Rahvalikud viisakusvormelid; V. Känd, Ümberlülituse sotsiaalsest ja psüühilisest tingitusest (karjala keele Vesjegonski murraku näitel).

14.05 Eriinternaatkoolide keelepäev Tartus.

29.05 RLS (Trt). E: P. Hagu, *Kośõlka külä kangõ mehe* ehk muinasjutu AT 1960 A kaugsiirdest.

27.06 XIX J. V. Veski päev „Terminoloogia ja andmebaasid". E: T. Erelt, Terminoloogiakomisjon ja tema töö põhimõtted; R. Kull, Eesti terminipank ja selle ülesanded; U. Mereste, Terminoloogia optimaalsusest; Ü. Viks, Traditsioonilised sõnastikud ja sõnastike andmebaas.

02.07 JK. Toetatakse põhimõtteliselt ettepanekut nimetada üks Elva tänav Johannes Silveti tänavaks.

24.09 TA ÜO büroo hindab kõrgelt ES-i keelepäevi, soovitab neid teha koostöös loominguliste liitudega ning kajastada veelgi rohkem meedias ja välismaal; soovitatakse korraldada keelepäev Tallinnas oktoobrirevolutsiooni 70. aastapäeva tähistamiseks.

25.09 RLS (Trt). E: A. Korb, Võnnu ekspeditsioonist; P. Hagu, Setu lauluema Veera Pähnapuu.

08.10 JK. Arutatakse TA ÜO büroo soovitusi; nenditakse kogumisväärse murdematerjali olulist vähenemist.

22.10 K (Tln). Aili Univere 85, Aadu Toomessalu 70. E: A. Univere, Ühe meie kultuurisõna ajaloost; H. Neetar, Inimene, aeg ja kutsumus Aadu Toomessalu kirjades.

22.–23.10 Elva keskkooli rahvaluulepäevad (koos Etnograafiamuuseumiga).

23.10 K (Trt). E: T. Hennoste, Kohesioon ehk objekti suhted tegelikkuses ja tekstis; H. Ahven, Veerand sajandit keelepäevi.

24.10 E. Riikoja esineb teemal „Lektori esinemismeisterlikkusest" Rapla noorlektorite koolis.

26.10 ES-i esindajad H. Kaal, H. Neetar, S. Nigol külastavad Aadu Toomessalu Laimjalas.

30.10 RLS (Trt). E: V. Pino, Paulopriit Voolaine mälestuseks; K. Salve, Mõtteid „Vana Kandle" viiendast köitest; I. Tõnurist, Kuidas „Leegajus" üritab uut „Vana Kannelt" helistada (kommentaar „Leegajuse" esinemiselt).

11.11 E. Riikoja peab ettekande „Meie tavakeele pruugist" Tallinna 9. keskkoolis.

20.11 K (Trt). Paula Palmeos 75. E: E. Vääri, Dotsent Paula Palmeos kui TRÜ õppejõud, fennougrist ja kultuurivahendaja; P. Palmeos, Paarist karjala

keelesaarte verbisufiksist; J. Õispuu, Iseloomulikku karjala Djorža murraku noomenimorfoloogiast.

26.11 K (Tln). E: E. Laugaste, Teravaist vastuoludest dr. Jakob Hurda erialases tegevuses 1890. aastail; M. Must, 1986. a sõnavara kogumise võistluse tulemustest.

27.11 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Orhideedest rahvapärimuses; I. Sarv, ES-i rahvaluulesektsioon aastatel 1985–1986.

04.12 Hummuli keelepäev.

05.12 R. Kull esineb Ülenurme keskkoolis teemal „Muutustest keelenorminguis".

11.12 K (Trt). E: T. Help, Suur Rütminihe eesti keeles ja edelasoome murretes; E. Laugaste, Teravaist vastuoludest dr. Jakob Hurda erialases tegevuses 1890. aastail.

17.12 JK. Võetakse teadmiseks TA ühiskonnateadsute osakonna büroo otsus nr 14 (17. novembrist 1986) „Osavõtust NSV Liidu kultuurifondi tööst".

17.12 K (Tln). E: T. Help, Suur Rütminihe eesti keeles ja edelasoome murretes; R. Kasik, Verbituletusest eesti keeles.

Veel aastast 1986: • Juhatus: H. Rätsep – esimees; E. Ahven, M. Erelt – abiesimehed; V-L. Kingisepp, P. Palmeos, Ü. Tedre, E. Uuspõld. • NSV Liidu juhiks saab Mihhail Gorbatšov; algab avalikustamine ja uutmine, mis mõjutavad oluliselt ka ES-i tegevust. • Ilmuvad ESA 30 „Keelest ja rahvaluulest" (1984, pühendatud P. Aristele), J. Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides. Sõnastik 3 (NEIU–POISS)" (EST 15), M. Erelti „Eesti adjektiivisüntaks" (EST 19, toim T. Erelt), P. Ariste „Vadja rahvalaulud ja nende keel" (EST 22), Kodumurre nr 16 ja 18. • Soikub lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni tegevus. • Teenelise murdekoguja tiitli saavad Õilme Aasmaa, Hilda Jõulmaa, Jegard Kõmmus, Eduard Leppik, Edgar Lilhein, Evald Lindström, Aleksander Matt, Vanda Sardma, Floriida Sillavee, Aadu Toomessalu, Alli Vetekaja. • ES-i kuulub 17 Kirjanike Liidu liiget.

1987

21.01 K (Tln). E: J. Peebo, XVII sajandi lõunaeesti kirjakeele sõnavara murdepärasusest; J. Viikberg, Ussuurimaa eestlastel külas; L. Vaba, Ussuurimaa eestlastel külas.

29.01 RLS (Trt). E: V. Pino, Leena Kase rahvaluulekäsikirjast J. Hurda kogus; M. Laar, Jakob Hurda viimane eluaasta.
07.02 Tartu 10. keskkooli keelepäev.
19.02 K (Trt). E: P. Päll, Nimede ennistamise põhimõtteid; J. Viikberg, Ussuurimaa eestlastel külas; L. Vaba, Ussuurimaa eestlastel külas.
25.02 JK. Võetakse teadmiseks eelkokkulepe Tallinna 32. keskkooliga oktoobrirevolutsiooni aastapäeva märkiva keelepäeva korraldamiseks.
25.02 K (Tln). E: P. Päll, Nimede ennistamise põhimõtteid; O. Kruus, Milliseid uusi sõnu on vaja?
26.02 RLS (Tln). E: A. Veidemann, Paisetest ja koeranaeltest; M. Kõiva, Peata, kehata.
04.03 Ahja keelepäev.
04.03 E. Riikoja esineb Harju rajooni keskraamatukogus teemal „Meie tavakeel".
05.03 Märjamaa keelepäev.
12.03 Kuigatsi keelepäev eriinternaatkoolis.
13.03 Tartu 2. eriinternaatkooli keelepäev.
13.03 E. Riikoja esineb Raplas teemal „Soovitusi õpilaste kõnevõistlustest osavõtjaile".
14.03 Pille Kippar esineb Nissi kooli kodu-uurimise päeval teemal „Rahvaluule kogumisest Nissi kihelkonnas".
18.03 **Aastakoosolek** (Tln). E: H. Rätsep, Millal tekkis eesti keel?
18.03 E. Riikoja esineb Agrotööstuskomitees Tallinnas ettekandega „Sõnaseadmisest".
19.03 Mustvee 1. keskkooli keelepäev.
19.03 K (Trt). E: J. Peebo, XVII sajandi lõunaeesti kirjakeele sõnavara murdepärasusest; H. Neetar, Murrete ja kirjakeele suhetest.
19.03 Õisu sovhoostehnikumi 3. rahvaluulepäev.
26.03 RLS (Trt). E: E. Viluoja, Kodukäija tõrjest eesti rahvatraditsioonis; M. Sarv, Mõtteid laste osast kevade vastuvõtmistavandites Eestis ja Liivis.
07.04 Põltsamaa keelepäev.
08.04 JK. Heino Ahven volitatakse esindama ES-i NSV Liidu kultuurifondi Eesti osakonna asutamiskoosolekul.
09.04 Häädemeeste keelepäev.
16.04 Põlva keelepäev.
21.04 E. Riikoja esineb Tallinna sotsiaalhooldusosakonnas ettekandega „Suulisest väljendumisest".

22.04 K (Tln). E: M. Lotman, Kas on võimalik võrdlev-ajalooline soome-ugri meetrika?; U. Liivaku, Eestikeelse raamatu hiilgus ja viletsus.
23.04 RLS (Trt). E: P. Hagu, Jakob Hurda „Setukeste laulude" laulikutest; I. Sarv, *Jüri* eesti fraseoloogias.
29.04 K (Trt). E: R. Kasik, Verbituletus eesti keeles; U. Liivaku, Eestikeelse raamatu hiilgus ja viletsus.
07.05 Palupera keelepäev. Koolidirektorile Ove Karule kingitakse puulusikas.
08.05 L. Vaba esineb TPedI raamatukogus teemal „Etümoloogiateadusest ja etümoloogilistest sõnaraamatutest".
13.05 K (Tln). Esinevad TRÜ ja TPedI üliõpilased: L. Kimmel, Eesti kirjanduse tõlked Ungaris; S. Mölder, Majandusartiklite süntaktilisest struktuurist („Edasi" ja „Rahva Hääle" põhjal); L. Tosso, IX klassi emakeelekursuse võõrsõnade omandatusest; I. Tomusk, Kaukaasia eestlaste keelest; A. Vutt, I. Tammaru, Vigala murraku häälikulisest kujust tänapäeval; T. Leemets, K. Pokk, S. Ratso, L. Tosso, Tähelepanekuid Kihnu laste murdekeele tarvitusest.
27.05 JK. Vahetatakse „mõtteid kirjavahetajaliikmete valimise üle välisteadlaste hulgast. Nimetatakse nimesid Lauri Posti, Pertti Virtaranta, Mauno Koski, Seppo Suhonen, Kalevi Wiik jt".
28.05 RLS (Trt). E: K. Salve, Folkloor tänapäeva kultuuris.
05.06 Keskeriõppeasutuste keelepäev Vana-Võidus.
17.06 VEKSA VI keele- ja kultuuriseminaril Tallinnas esinevad: T. Erelt, Kust eesti keel saab uusi sõnu; A. Haak, Lühiülevaade eesti murretest; H. Laanpere, Keelevestlus ja keeleoskuse kontroll; H. Rätsep, Kui kaua me oleme olnud „eestlased".
23.06 VEKSA VI keele- ja kultuuriseminaril Palmses esineb M. Hiiemäe teemal „Eesti rahva pärimustest ja kommetest".
27.06 XX J. V. Veski päev „Eesti keele foneetika". E: A. Eek, T. Help, Foneetiliste ja fonoloogiliste muutuste vahekorrast; M. Laur, Kõneemotsioonide taust; J. Tuldava, Eesti keele fonostatistilised karakteristikud; H. Pajupuu, XI rahvusvaheline foneetikateaduste kongress Tallinnas 1.–7. augustini 1987.
01.–07.08 Tallinnas toimub XI rahvusvaheline foneetikakongress.
16.09 JK. Moodustatakse J. Hurda tööde kogumiku toimetuskolleegium ja uuendatakse T. Saare kogumiku toimetuskolleegiumi volitusi; toetatakse kavatsust avaldada ES-i toimetisena Uku Masingu tööde valimik koos bibliograafiaga. H. Ahven teavitab juhatust enda valimisest

NSVL kultuurifondi Eesti osakonna juhatusse ning oma ettepanekust seal jäädvustada A. Saareste ja J. Mägiste mälestus; H. Ahvenal soovitatakse kultuurifondis tõstatada välismaal elanud/elavate eesti kultuuritegelaste (J. Aavik, G. Suits, V. Tauli, G. Ränk jt) arhiivide küsimus.

24.09 RLS (Trt). E: K. Tamkivi, Richard Viidalepa tegevus ERA-s; E. Kalmre, Kirjandusmuuseumi ekspeditsioon Juurus.

25.09 Vigala kutsekeskkooli rahvaluulepäev.

05.10 J. Viikberg esineb Rapla keskkoolis ettekandega „Keelekogumine ja uurimistöö".

14.10 E. Riikoja esineb Taebla keskkoolis teemal „Igapäevasest kõnepruugist".

21.10 K (Tln). E: L. Vaba, F. J. Wiedemann leivude uurijana; H. Saari, Euroopa oskuskeelesümpoosion.

22.10 Tallinna 1. õhtukeskkooli keelepäev.

28.10 K (Trt). E: L. Vaba, F. J. Wiedemann leivude uurijana; H. Saari, Euroopa oskuskeelesümpoosion.

29.10 RLS (Trt). E: P. Kippar, Mõnede udmurdi muinasjuttude läänepoolsest levikust; E. Viluoja, Iževsk ning XVII soome-ugri konverents sõnas ja pildis.

16.11 Tallinna 32. keskkooli keelepäev.

18.11 K (Tln). E: A. Eek, Foneetikateadused ja nende XI rahvusvaheline kongress Tallinnas.

21.11 E. Niit esineb ÜTÜ eesti keele ringi sügiskoolis Palul ettekandega „Emakeele Seltsi tegevusest murdesõnavara kogumisel".

26.11 RLS (Trt). E: A. Veidemann, Käesoleval aastal Saaremaal toimunud rahvameditsiinialase kogumistöö tulemustest; I. Tõnurist, M. Piho, Krasnojarski krai Haidaki küla setude rahvakultuurist.

26.11 K (Trt). E: M. Remmel, Foneetikateadused ja nende XI rahvusvaheline kongress Tallinnas.

03.12 Lüllemäe keelepäev.

09.12 Aime Kährik esineb Vooremaa kirjanduspäeval Jõgeval ettekandega „Vepslaste minevikust ja olevikust keelemehe pilgu läbi".

10.12 Palamuse keelepäev.

10.12 Abja keskkoolis esinevad S. Nigol teemal „Õpilastööd Emakeele Seltsi keeleainestiku kogumise võistlustel" ja P. Nurmekund teemal „Võõrkeelte õppimisest ja oskusest; mulgimurdelisest luulest".

17.12 Haapsalu 8-kl kooli keelepäev.

21.12 K (Tln). 100 aastat F. J. Wiedemanni surmast. E: T. Help, Akadeemik F. J. Wiedemann eesti ja soome keele erinevuste rõhutajana; M. Must, 1987. a keeleainestiku kogumise võistlusest.
28.12 K (Trt; koos TRÜ eesti keele kateedriga). Huno Rätsep 60. TA esindaja J. Kahk annab juubilarile TA medali. E: H. Õim, Huno Rätsep ja eesti keeleteadus; M. Erelt, Huno Rätsep eesti keele süntaksi uurijana; T-R. Viitso, Kuidas eesti keele sõnamuutmine saab olla nii keeruline.

Veel aastast 1987: • Juhatus jätkab 23.03.1986 valitud koosseisus. • J. Hurda tööde toimetuskolleegiumi kuuluvad H. Rätsep, V-L. Kingisepp, J. Peebo, A. Valmet. • Ilmuvad ESA 31 „Lähedalt ja kaugelt" (1985), „Rahvaluulest" (EST 21, koost I. Sarv, toim T. Valdre), „Kirjakeel 1985" (toim H. Ahven ja T. Erelt).

1988

26.01 TA presiidium vabastab Endel Sõgla tema suulise avalduse alusel KKI direktori kohalt; direktori kohusetäitjaks määratakse Mart Remmel.
28.01 RLS (Trt). Vaadatakse dokumentaalfilmi ÕES-i juubelist 1938. a. E: A. Allpere, ÕES – bibliograafiline sissevaade ÕES-i tegevusest kuni 1950. aastani; M. Kõiv, Mis jäi „Faehlmannis" ütlemata.
04.02 Räpina sovhoostehnikumi keelepäev.
10.–11.02 Elva keelepäev.
17.02 K (Tln). E: V. Miller, Looduse, keele ja kultuuri suhted; H. Saari, Islandi sõnumeid.
20.02 Tartu 10. keskkooli rahvaluulepäev.
25.02 RLS (Trt). Mälestatakse R. Põldmäed. E: P. Olesk, Rudolf Põldmäe elutöö sügavusest.
28.02 K (Trt). E: B. Klaas, Eesti ja leedu keele süntaksi ühisjooni; A. Laagus, Eesti metshaldjas.
03.03 Tallinna 4. keskkooli keelepäev.
10.03 JK. Otsustatakse ühineda KKI nõukogu võimaliku otsusega toetada Kirjanike Liidu ja Loominguliste Liitude Kultuurinõukogu ettepanekuid, sh ettepanekut eesti keele riigikeelena fikseerimiseks ENSV konstitutsioonis.
10.03 Tartu 5. keskkooli keelepäev.
10.03 Harju rahvaluulepäev Tallinna Matkamajas.

16.03 Alatskivi keelepäev.
16.03 KKI nõukogu koosoleku päevakorras on küsimus „Toetuse avaldamine Eesti NSV Kirjanike Liidu pöördumisele Eesti NSV Ülemnõukogu ja EKP Keskkomitee poole 28. jaanuarist 1988 nr 30 ja Eesti NSV Loominguliste Liitude Kultuurinõukogu pöördumisele Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe sm A. Rüütli ja EKP KK sekretäri sm I. Toome poole 25. jaanuarist 1988, prot nr 11/13". Salajasel hääletusel toetab 21 nõukogu liiget 23-st (kehtetuid sedeleid 2) toetuse avaldamist ettepanekule fikseerida eesti keel kui riigikeel Eesti NSV konstitutsioonis. Nõukogu liige, ES-i juhatuse esimees H. Rätsep teatab seltsi juhatuse otsusest ühineda KKI nõukogu kõnealuseid pöördumisi toetava otsusega.
20.03 **Aastakoosolek** (Trt). Kiidetakse heaks ES-i juhatuse 10.03.1988 otsus toetada eesti keele fikseerimist riigikeelena. E: H. Rätsep, Emakeele Selts ja tänapäev.
24.03 Õisu sovhoostehnikumi keelepäev.
30.03 K (Tln). E: A. Laanest, Professor Lauri Posti mälestuseks; P. Alvre, Soome raamat 500-aastane.
31.03 RLS (Trt). E: Ü. Tedre, Jakob Hurda rahvaluulepublitseerimise printsiipide muutumisest; K. Kilvet, Jaan Sarve rahvamuusika lindistused Eesti Raadios; I. Rüütel, Jaan Sarve teaduslikust pärandist.
05.04 Järva-Jaani kutsekeskkooli keelepäev.
06.04 Maarja keskkooli keelepäev.
07.04 Tõrva keelepäev.
14.04 Kingissepa 2. keskkooli keelepäev.
14.04 Paide 3. keskkooli rahvaloomingupäev.
21.04 Värska keelepäev. Avasõna: H. Ahven, Minu kodumurre.
22.04 Sureb Emakeele Seltsi teadussekretär Heino Ahven.
26.04 Aruküla keelepäev.
27.04 Viljandi 1. keskkooli keelepäev.
05.05 Kohtla-Järve 1. keskkooli keelepäev.
06.05 Tallinna 54. keskkooli rahvaluulepäev.
12.05 Avinurme keelepäev.
15.05 K (Trt). E: H. Laanekask, Õpetatud Eesti Selts: algus ja lõpp (seoses asutamise 150. aastapäevaga); T. Help, Euroopa generatiivlingvistid Budapestis, märts 1988.
17.05 Helme kutsekeskkooli keelepäev.

Eeva Ahven

18.05 JK. E. Ahven tutvustab Huno Rätsepa kirjalikku palvet lahkuda ES-i juhatusest (reaktsioonina mõnede noorte rahvarindelaste ettepanekule muuta seltsi seniseid tegevussuundi); otsustatakse saata H. Rätsepale kiri palvega jätkata tööd ES-i esimehena. Kuulutatakse vakantseks ES-i teadussekretäri ametikoht. Toetatakse Kristiina Rossi ettepanekut anda eestikeelse piibli 250. aastapäeva puhul välja selle faksiimile (1. trükist) ning selgitada toetuse saamise võimalusi EELK Konsistooriumilt ja usuasjade volinikult.

18.05 K (Tln). Esinevad TRÜ ja TPedI üliõpilased. Esimest korda kasutatakse üliõpilasesinejatega ettekandekoosoleku kohta nimetust üliõpilaskonverents. E: M. Ehala, EKP Keskkomitee keelepoliitika kümne aasta jooksul; T. Leemets, Terminoloogia küsimusi Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsioonis; I. Kärner, Oma- ja laensõnad Vesjegonski karjalaste kõnes; I. Aaloe, Nõo murraku adverbid; U. Aavekukk, A. Aasa, Kohanimede efektiivsusest (murdepraktika põhjal).

19.05 Vigala kutsekeskkooli keelepäev.

19.05 RLS (Tln). E: Ü. Valk, Motiivimääramisest regilaulus; U. Oras, Haljala lauliku Leenu Akkeri lauluteemad.

26.05 RLS (Trt). E: P. Tulviste, Kultuuriantropoloogia ja psühholoogia vahekorrast; K. Torop, Rahvusvahelistest folkloorifestivalidest (diapositiividega).

15.06 JK. Võetakse teadmiseks, et H. Rätsep pole oma lahkumisotsust muutnud; ka katse leida ES-ile teadussekretäri on ebaõnnestunud. Otsustatakse töötada välja ES-i seisukoht eesti keele kui riigikeele küsimuses ja esitada see J. V. Veski päeval. Peetakse vajalikuks pöörduda väliseesti keeleteadlaste poole ettepanekuga saata kaastöid ES-i väljaannetele. Võetakse teadmiseks sammud M. Toomse ES-ile pärandatud murdekartoteegi toomiseks Suurbritanniast Eestisse ning kirjastuse Eesti Raamat kavatsus välja anda eestikeelse piibli faksiimiletrükk.

26.06 JK. Otsustatakse toetada KKI grammatikasektori 13.06.1988 koosoleku ettepanekut, et eesti keel sätestataks riigikeelena põhiseaduse tasemel ning et toetusest teatataks J. V. Veski päeval ja ajakirjanduse kaudu.

26.06 XXI J. V. Veski päev „Keele häälikuline ja grammatiline ehitus". Ettekannetele lisaks tutvustab M. Erelt juhatuse arvamust kaasata ES-i töösse välisliikmeid ning vajadust arvestada eesti keele kaitsel rohkem ES-i seisukohti; H. Saari tutvustab juhatuses toetatud KKI grammatikasektori ettepanekut „sätestada eesti keel põhiseaduse tasemel riigikeeleks" ja rõhutab vajadust riigikeele mõistet täpsustava keeleseaduse järele; J. Peebo loeb vastavad juhatuse otsused ette. E: H. Laanekask, Läänemeresoome võrdleva keeleteaduse esimesed sammud Eestis; K. Tael, Eesti ja soome sõnajärjest; T. Kukk, Adverbi moodustus karjala keeles; L. Simm, Häälikusümboolika keele „perifeerias".

27.08–02.09 VII rahvusvaheline FU kongress toimub Ungaris Debrecenis; Eesti esineb iseseisva delegatsioonina.

14.09 Ajalehes Rahva Hääl kuulutatakse välja konkurss KKI direktori kohale.

21.09 JK. Kuulatakse ära ES-i teadussekretäri kandidaadi Mart Mere seisukohad ja otsustatakse „soovitada valida M. Meri KKI murdesektori teaduri kohale Emakeele Seltsi teadussekretäri ülesannetes"; palutakse H. Saaril ja M. Merel moodustada ES-i põhikirja läbivaatamise komisjon, asendatakse ESA toimetuskolleegiumi välja langenud liikmed ja tugevdatakse Kodumurde toimetuskolleegiumi. Võetakse teadmiseks ettepanekud koostööks väliseesti organisatsioonidega (kontaktisikuks valmis olema Raimo Raag) ja ollakse valmis looma vajadusel emakeele kaitse toimkonda; E. Ross on teatanud valmisolekust toimetada edasi G. Vilbaste eesti taimenimeraamatu käsikirja. KKI direktori kandidaatideks esitatakse H. Rätsep, M. Erelt, T-R. Viitso ja V. Pall.

29.09 RLS (Trt). E: A. Korb, Puhjas rahvaluulet kogumas; P. Hagu, Üliõpilastega Setumaal 1988. a suvel.

22.10 JK. Formuleeritakse põhikirja muutmise põhjused ja eesmärgid; moodustatakse põhikirja toimkond. Otsustatakse kutsuda ES-i koosolekule esinema Kazuto Matsumura ja pühendada novembrikoosolek Eesti NSV keeleseaduse arutamisele.

27.10 RLS (Trt). E: E. Ertis, J. Hurda korrespondent Joosep Tamme; A. Lintrop, M. Kõiva, Muljeid ja filmikatkendeid II Visuaalse Antropoloogia Festivalilt Pärnus.

03.11 JK (koos KKI töötajaist ES-i liikmetega). Otsustatakse saata ENSV Ülemnõukogu presiidiumile pöördumine, milles nõutakse NSVL-i Ülemnõukogu presiidiumilt Eestile sobimatute eelnõude kõrvaldamist rahvaarutelult ja Eesti NSV Ülemnõukogu presiidiumilt ülemnõukogu erakorralist istungjärku, arvamuse väljendamist üleliiduliste eelnõude suhtes, Eesti NSV konstitutsiooni täiendamist ning liidulepingu omapoolsete põhisätete vastuvõtmist.
16.11 ENSV Ülemnõukogu võtab vastu deklaratsiooni „Eesti NSV suveräänsusest".
16.11 Emakeele Seltsi teadussekretäriks (murdesektori teaduriks ES-i teadussekretäri ülesannetes) saab Mart Meri.
17.11 Hargla keelepäev.
23.11 K (Tln). E: K. Matsumura (Tokyo), Eesti atribuudist.
24.11 RLS (Trt). E: I. Rüütel, Muljeid folkloorikonverentsidelt ja -festivalidelt Kanadas, Norras ja Lääne-Berliinis; I. Sarv, Emakeele Seltsi rahvaluulesektsioon aastatel 1987 ja 1988.
27.11 K (Trt). E: P. Kokla, Eesti NSV keeleseadusest.
07.12 ENSV Ülemnõukogu muudab konstitutsiooni ja sätestab eesti keele staatuse riigikeelena.

Veel aastast 1988: • Juhatus: H. Rätsep – esimees (teatab tagasiastumisest 18.05.1988); E. Ahven, M. Erelt – abiesimehed; V-L Kingisepp (septembrist alates Ü. Tedre), J. Peebo, H. Saari, T-R. Viitso, E. Uuspõld. • Põhikirja koostamise komisjoni kuuluvad Mart Meri, Henn Saari, Leonhard Vaide, Jüri Valge. • ESA toimetuskolleegium hakkab töötama koosseisus V. Põlma, V. Pall, H. Rätsep, E. Ahven, Ü. Tedre, T-R. Viitso ja M. Meri. • Kodumurde toimetuskomisjoni hääletatakse Jüri Viikberg. • Üldrahvaliku arutelu käigus saadetakse 10 404 kirja 325 660 allkirjaga, keeleseaduse vastuvõtmise poolt on 306 552, vastu 18 969. • Ilmuvad ESA 32 „Sõnavara teemadel" (1986), Kodumurre nr 19.

1989

04.01 TA üldkogu kinnitab Tõnu Seilenthali KKI direktoriks.
18.01 ENSV Ülemnõukogu võtab vastu „Eesti NSV keeleseaduse".
19.01 JK. Otsustatakse 21.01.1989 taastatavat Leedu Keele Seltsi tervitada leedukeelse telegrammiga.

26.01 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Lastefolkloorist kaasajal; M. Parve, Must auto ja ilma sõrmeta käsi; S. Pent, Laste mäng ja lora – on seda üldse vaja?; V. Pino, Repliik ühe märgi asjus.

28.01 Hummuli keelepäev.

09.02 RLS (Trt). E: A. Korb, Rahvaluulekogumine – oluline osa H. Tampere elutööst; U. Lippus, H. Tampere ja konservatooriumi suhetest; M. Kõiva, Rahvausundi uurimisloost.

22.02 K (Tln). E: K. Eller, Võru keele minevikust ja tänapäevast; T. Help, Mida tuleb võru kirjakeele loomisel eriti tähele panna.

23.02 RLS (Trt; koos Setu Seltsiga). E: V. Pino, Pilk setu rahvaluulekogumise algusaegadesse; P. Hagu, Miku Ode 125.

26.02 K (Trt). E: H. Saari, Süntaktilisi nimemalle eesti keeles ja ümberkaudu.

09.03 JK. Vaadatakse läbi, täiendatakse ja parandatakse ning saadetakse tutvumiseks seltsiliikmeile uue põhikirja projekt.

12.03 ES-i esimene väliskeelepäev Riias (koos Läti Eesti Seltsiga). Osaletakse liivi kultuuritegelase Pētõr Dambergi mälestusõhtul. E: M. Meri, Emakeele Selts ja eesti keele-elu; H. Saari, Selle maa keel; L. Vaba, Mõnda eesti-läti ajaloolisest keelepiirist; P. Päll, Eestikeelsed naabrusnimed Lätis; Aino Sķerberga, Eesti keele õpetamise probleeme nüüdis-Lätis; T. Karma, Liivi jälgi Riia kohanimistus.

16.03 Valga 2. keskkooli keelepäev. Esimene ES-i keelepäev vene õppekeelega koolis. Esinevad E. Vääri, Ü. Parbus, A. Õim, A. Romet ja õpilased.

21.03 Tartu 10. keskkooli stilistikapäev.

23.03 Õisu rahvaluulepäev.

30.03 RLS (Trt). E: M. Janneste, Terased suurkooli-õppijad isamaatööl (Jakob Hurda stipendiaatidest); A. Vissel, Viisid Jakob Hurda kogudes; R. Saukas, Jakob Hurt fotodel.

30.03 **Aastakoosolek** (Tln). Võetakse vastu ES-i uus põhikiri. Seltsi liikmeks saavad esimesed sõjajärgse aja välisliikmed lääneriikidest Kalevi Wiik (Turu ülikool) ja Raimo Raag (Uppsala ülikool). E: M. Meri, Emakeele Seltsi uuendatud põhikiri. Eelnõu.

01.04 Keelepäev Keele ja Kirjanduse Instituudis.

06.04. JK. Otsustatakse koostada ES-i juubelibrošüür ja õnnitleda ERM-i selle asutamise aastapäeval. ES-i juhatuse esimeheks valitakse Tiit-Rein Viitso.

12.04 Märjamaa keelepäev.

14.04 Setu keelepäev Meremäel. Alguses tuuakse sisse Eesti ja Setu lipud ning lauldakse „Katõ ilma veere pääl".

20.04 Tallinna 7. keskkooli rahvaluulepäev.
27.04 RLS (Trt). E: M. Kõivupuu, Suri – Kusta Taitsi tegevus rahvaarstina; G. Aarma, Mälestusi nõidadest ja loitsijatest.
30.04 K (Trt). E: K. Eller, Võru keele minevik ja tänapäev; T. Help, Mida tuleb võru kirjakeele loomisel eriti tähele panna.
05.05 Eriinternaatkoolide keelepäev Tartu 1. eriinternaatkoolis.
06.05 Puka keelepäev.
11.05 Viljandi 4. keskkooli rahvaluulepäev.
17.05 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: T. Sepp, Hõimuliikumine ja hõimurahvaste suhted aastail 1920–40; S. Volmre, Täiendi ühildumine eesti ja soome keeles; E. Sõrmus, Võru murde finiitvormid; M. Lember, Murdekeel E. Tegova romaanis „Laulatatud"; T. Tender, Slängi tekkemehhanismidest ja funktsioonidest.
20.05 Ahja keelepäev. Ebaõnnestub: ainsateks osalejateks esinejad.
25.05 RLS (Trt). Esinevad Vanemuise stuudiolased. E: P. Alvre, Ladinakeelne „Kalevala".
31.05 K (Tln). E: J. Valge, Keeleseadus ja ülikool; T. Hennoste, Eesti keel ja kultuur eesti keele labori pilgu läbi; H. Mürk (Toronto), Eesti-ainelised programmid Toronto ülikooli juures.
21.06 Rahvaluulepäev Riias (koos Läti Eesti Seltsiga). E: E. Astel, 80 aastat Eesti Rahva Muuseumi; T. Karma, Krišjānis Barons ja Eesti; P. Kippar, Jakob Hurt eesti kultuuriloos; K. Peebo, Jakob Hurt eesti keele talletajana ja uurijana; V. Pino, Jakob Hurt Riias.
27.06 XXII J. V. Veski päev „Eesti keele seisund". E: H. Mürk, Väliseestlase emakeel: tänapäev ja tulevik; P. Päll, Nimed uuenevas maailmas; H. Saari, Eesti keel siin ja täna.
18.10 JK. Tehakse muudatused ES-i juhatuses: Helsingisse siirdunud T-R. Viitso asemele valitakse esimehe kt-ks E. Ahven, taandunud M. Erelti asemele abiesimeheks J. Peebo; juhatusse kutsutakse Ü. Tedre. Valitakse välja seltsi embleemi kavand (peremärki meenutav) ja tehakse ettepanekud kunstnikule selle arendamiseks. Lepitakse kokku paindlikkuses välisliikmete liikmemaksu võtmisel. Moodustatakse slängitoimkond ES-i ja KKI slängi kogumise võistluse korraldamiseks.
26.10 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Milleks me kogume; M. Kõivupuu, Tartu Ülikooli üliõpilaste suvised välitööd Mehkamaal; A. Korb, Kursi ekspeditsioonist.

01.11 K (Tln). E: A. Krikmann, Eestikeelse Piibli fraseoloogiast; T. Paul, 1968. aasta piiblitõlkest.
22.11 JK. Välisliikmete võtmine seltsi jätkub: juhatus otsustab teiste hulgas teha ettepaneku võtta ES-i liikmeks Mauno Koski (Turu), Kari Laukkanen (Helsingi), Harri Mürk (Toronto) ja Matti Punttila (Vantaa).
22.11 K (Tln). Võetakse vastu uued tegevliikmed. M. Must, I. Sarv, Ü. Tedre, E. Riikoja, V. Linnamägi, E. Pajumaa meenutavad Heino Ahvenat. E: R. Karelson, Heino Ahven eesti keele-elus.
23.11 Tsirguliina keelepäev.
24.11 Lehtse keelepäev.
26.11 K (Trt). E: H. Saari, Süntaktilisi nimemalle eesti keeles ja ümberkaudu.
26.11 RLS (Trt). E: V. Sarv, Videokaameraga Setumaal.
30.11 RLS (Trt). E: P. Kippar, Üleilmne jutu-uurijate 9. kongress 1989. aastal Budapestis; T. Roll, Noarootsi '89; E. Viluoja, Üleilmne jutu-uurijate 9. kongress 1989. aastal (slaidid kommentaaridega).
06.12 K (Tln). E: T. Help, *+B/+kse* ikkagi oleviku tunnus?; I. Lehiste (Columbus, Ohio), Keelekontakt–keelekonflikt.
17.12 K (Trt). E: E. Uuspõld, Eesti keele kujunemine Tartu Ülikooli õppekeeleks; A. Veski, Tartu Ülikool eestikeelse terminoloogia arendajana 1919–1940.
20.12 K (Tln). E: M. Loog, Tallinna koolinoorte slängist; J. Viikberg, Selle aasta keelematerjali võistukogumisest.
21.12 RLS (Trt). E: A. Allpere, Koguduse laul; K. Salve, Meie vaimulikest värssidest.

Veel aastast 1989: • Juhatus: T-R. Viitso – esimees (alates 18.10 kt E. Ahven); E. Ahven ja M. Erelt (alates 18.10 J. Peebo) – abiesimehed; J. Viikberg, E. Uuspõld P. Päll, J. Peebo; 18.10 kutsutakse juhatuseliikmeks Ü. Tedre. • ES-i slängitoimkonda kuuluvad Mai Loog, Mart Meri, Karl Pajusalu ja Jüri Viikberg. • Esimeste välisliikmete järel algab nende massiline vastuvõtt ES-i. • Ilmuvad ESA 33 „Keelest ja kultuuriloost" (1987) – sisuliselt pühendusteos Huno Rätsepale, J. Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides. Sõnastik 4 (Pruut–Ö)" (EST 15), P. Alvre „Eesti kirja- ja murdekeele morfoloogiat" (EST 23), „Lahemaa lugusid. Valimik korrespondentide murdetekste IV" (koost M. Must, toim E. Ross). • Slängivõistlusele saabub 42 tööd 8678 sedeliga. • (Taas)luuakse kontaktid Leedu Keele Seltsi, Saksa Keele Seltsi (Wiesbaden), Soome Emakeeleõpetajate Liidu, Läti Eesti Seltsi, Kasahhi Keele Seltsi ja Soomluse Liiduga; Helsingi,

Uppsala ja Toronto ülikoolidega; kohtutakse Karjala Keele Seltsi asutamistoimkonnaga. • Rahvaalgatuse korras asutatakse F. J. Wiedemanni keeleauhind; asutamisaastal saab selle Henn Saari; sünnib Wiedemanni keeletammede istutamise tava.

1990

17.01 Otsustatakse avada ES-i arvelduskonto annetuste vastuvõtuks (teadvustatakse võimalus teha seda ka Soomes Soomluse Liidu kaudu); nõustatakse Riigikantseleid kohalike omavalitsusorganite nimede küsimuses. Kirjastamisplaani võetakse väljaanne „Emakeele Selts 1920–1970".

18.01 Riidaja keelepäev.

25.01 RLS (Trt). E: M. Kõivupuu, Eesti rahvaluule motiivid Henrik Visnapuu loomingus; K. Salve, Kordo – nõid ja/või prohvet.

22.02 RLS (Trt). E: T. Roll, Epiteet kui pilt. Eesti lüroeepiliste regilaulude põhjal; K. Salve, Mõrsja juuksed läänemeresoome traditsioonis.

25.02 K (Trt). E: J. Peebo, Kas praegu veel *ahtates pastlates*, aga varsti päris *paljate varbatega*?; T. Help, *+в/+kse:* ikkagi oleviku tunnus?

28.02 K (Tln). Kuhu tüürib eesti keel. E: U. Liivaku, Kes on lompi istunud, peab situatsiooni ümber vaatama; J. Peebo, Kas praegu veel *ahtates pastlates*, aga varsti päris *paljate varbatega*?

05.03 Tartu pedagoogilise kooli rahvaluulepäev.

15.03 Helme keelepäev.

19.03 Õisu keelepäev.

20.03 Viru-Nigula kihelkonna keelepäev (koos muinsuskaitsjatega).

22.03 Võru 1. keskkooli keelepäev.

27.03 JK. ES-i asutamise aastapäeva otsustatakse tähistada J. V. Veski päeval.

27.03 **Aastakoosolek** (Tln). ES-i välismaisteks tegevliikmeteks valitakse juhatuse soovitusel Eino Koponen, Mauno Koski, Kari Laukkanen, Ilse Lehiste, Harri Mürk ja Matti Punttila. Võetakse vastu läkitus Leedu Keele Seltsile Leedu Vabariigi taasväljakuulutamise puhul. E: H. Õim, Kognitiivse lähenemise perspektiive keeleteaduses.

04.04 RLS (Trt). E: K. Salve, Meie vaimulikest värssidest.

05.04 RLS (Trt). E: I. Rüütel, Kihnu folklooritraditsioonist ja selle muutustest tänapäeval.

06.04 Kuressaare 2. keskkooli keelepäev.
10.04 Tallinna 4. keskkooli keelepäev.
11.04 K (Tln). E: R. Raag, Esimene rootsi keelest eesti keelde tõlgitud raamat ja selle filoloogilisest taustast.
12.04 Ala keelepäev.
26.04 RLS (Trt). E: V. Pino, Väisänen Setumaal; K. Torop, A. O. Väisänen rahvatantse kogumas.
27.04 Viljandi 1. keskkooli keelepäev.
28.04 Tartu 10. keskkooli keelepäev.
03.05 JK. Lükatakse tagasi Soomluse Liidu ettepanek ebaõnnestunud Eesti kaardi (russifitseeritud kohanimed) levitamiseks ja H. Saari ettepanek ühendada J. V. Veski päev ES-i aastapäeva tähistamisega aprillis; luuakse toimkond ES-i raamatukogu taastamisvõimaluste selgitamiseks.

Henn Saari

04.05 Viljandi 4. keskkooli keelepäev.
17.05 Eriinternaatkoolide keelepäev Kuigatsis.
20.05 K (Trt). E: H. Sulkala, Otsitakse ühist maailma keelte grammatikas. Rahvusvahelisest grammatikaprojektist; T. Hennoste, Keel ja võim. Kriitilise tekstilingvistika tutvustuseks.
23.05 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: A. Vutt, Eesti keele sugulussõnavara semantikast; A. Verschik, Narva eestlaste keelest; K. Kern, Ajaloolise romaani sõnavarast; J. Linnart, Soome-ugri materjalid ajalehes „Edasi" 1965–1990.
31.05 RLS (Trt). 150 aastat „Kanteletari". Sümpoosion Helsingis ja Joensuus. E: M. Janneste, Folkloristika õppimisest Soomes; P. Kippar, Organisatsioonist, ülesehitusest; Ü. Tedre, „Kanteletari" ja Neusi „Estnische Volkslieder" võrdlusest; Ü. Valk, Soome folkloristlikest raamatukogudest; M. Kõiva, Rahvusvaheline rahvausundikongress Helsingis.
27.06 XXIII J. V. Veski päev. Tähistatakse ES-i asutamise 70. aastapäeva. E: V-L. Kingisepp, Kolmkümmend kolm aastaraamatut ja mõnda, mis seal sees leida on; M. Must, Emakeele Selts ja eesti murded; T. Ojanurme, Emakeele Seltsi ajakiri „Eesti Keel" 1922–1940; R. Raag, Eesti keele õpetus Rootsis: minevik, olevik, pilk tulevikku; E. Ross,

Emakeele Seltsi 174 keelepäeva: kas vähe või palju, kas tarvilikud või tarbetud?; E. Tõnisson, Lisandeid läänemeresoomlaste kultuurilise ja etnilise ajaloo uurimisele; T-R. Viitso, Kus kujunes läänemeresoome keelerühm?

27.09 RLS (Trt). E: A. Korb, Kirjandusmuuseumi suur ekspeditsioon; T. Roll, Üliõpilaste rahvaluule välipraktika Läänemaal; M. Kõivupuu, Hargla 1990 (Ekspeditsioonist); P. Vihula, Tartu tudengid Kihnumaal.

04.10 JK. Auliikmekandidaadiks otsustatakse esitada Mari Must.

11.10 RLS (Trt). E: I. Rüütel, VII Euroopa etnomusikoloogide seminar Berliinis (oktoober 1990); P. Kippar, Maailma 1990. aasta folkloorisündmustest. (Folkloori ja Etnoloogia Ühingu IV kongress Bergenis); S. Pent, Maailma 1990. a folkloorisündmustest. (Folkloorikküsimused FU kongressil Debrecenis); J. Oras, Euroopa etnomusikoloogid Austrias; E. Viluoja, Maailma 1990. a folkloorisündmustest. (Folkloristi muljeid 1990. a juunikuiselt Marimaalt: soome-ugri folkloorifestivalist ja mari rahvameditsiinist); A. Vissel, AVA-90 (audio-visuaalsed arhiivid): etnomusikoloogide kokkutulekust Rootsis.

17.10 K (Tln). E: V. Oja, Eesti keel kolmes erinevas murdeatlases; järgneb kolm ettekannet dialektoloogiakongressist Bambergis 27.07–04.08.1990: S. Ainsaar, Üldstatistikat, plenaarettekanded, arvutidemonstratsioonid; A. Haak, Murdegeograafiaalastest ettekannetest ja kongressi kultuuriprogrammist; H. Neetar, Raamatunäitusest, atlastest, kongressi korraldusest.

29.10 Valga keelepäev.

17.11 Soome ja Baltimaade kultuurialasel seminaril „Mare Balticum“ Tallinnas esindab ES-i ettekandega P. Olesk.

26.11 Patküla keelepäev.

29.11 JK. Otsustatakse välja selgitada TA presidendi poole pöördunud Anto Veldre Murmanski vangilaagrist ES-ile saadetud vanglakeele sedelkogu saatus (ametnike väitel hävitatud).

29.11 RLS (Trt). E: L. ja A. Villand, *See küla, see maa…* (slaidivestlus); P. Kippar, Rahvaluulesektsiooni tegevus aastail 1989–90.

06.–07.12 ES korraldab (koos Eesti Rahvusraamatukogu ja KKI-ga) Tallinnas konverentsi „Keelereform ja raamat. Aavik 110“.

08.12 Konverents „Keelereform ja raamat. Aavik 110“ jätkub Kuressaares.

12.12 **Üldkoosolek** (Tln). ES-i auliikmeks valitakse Mari Must. E: J. Viikberg, 1990. a. keeleainestiku kogumise võistlusest;

M. Kallasmaa, Mikrotoponüümid eesti nimesüsteemis; P. Päll, Rahvusvahelisest nimekongressist Helsingis (august 1990).

Veel aastast 1990: • Juhatus: H. Saari – esimees; E. Ahven, H. Õim – abiesimehed; J. Peebo, E. Uuspõld, J. Viikberg, Ü. Tedre. • Raamatukogu taastamisvõimaluste selgitamise komisjoni kuuluvad U. Liivaku, V. Miller. • Ilmub Kodumurre nr 21 (ilmumisaasta numbriga 1989). • Kirjastustegevus, sh aastaraamatu väljaandmine muutub majanduslikult raskeks. • TÜ peahoone auditooriumi nr 139 paigutatakse Lauri Kettuneni bareljeef (autor Aulin Rimm). • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saavad Hella Keem ja Erich Raiet.

Mari Must (EKI arhiiv)

1991

14.01 Tõrva keelepäev.

21.01 JK. Tõdetakse ES-i rahalisi raskusi ja taotletakse TA presiidiumilt 8500 rubla (1990. a 6000 asemel); võetakse teadmiseks Eesti-Rootsi ühisfirma Info annetus seltsile – 2000 rubla. P. Ariste surma järel moodustatakse uuesti ESA 35 toimetuskolleegium.

31.01 RLS (Trt). E: P. Kippar, Erijooni läänemeresoome-balti rahvaste muinasjututraditsioonis; T. Ojamaa, Nganassaani lastelaule.

20.02 RLS (Tln). E: V. Sarv, Soomlase lahkumine. Juha Pentikäise nägemus surmakultuurist enne ja nüüd; E. Viluoja, Marginaale mari rahvameditsiinist (slaididega).

27.02 K (Tln). „Eestlased kui raamaturahvas". Avasõnas arutleb H. Saari mõiste „raamaturahvas" üle. E: U. Liivaku, Esimesest raamatust 18. sajandi lõpuni; L. Aarma, Eestlaste kirjaoskusest aastatel 1780–1880.

28.02 RLS (Trt). E: K. Tamkivi, Maarjahein – õnnehein ja imerohi; A. Krikmann, Ingrid Sarv parömioloogina; P. Kippar, Ingrid Sarv – Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni kauaaegne esimees.

01.03 K (Tln; koos Eesti Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsiooni ja Eesti Raamatuühinguga). E: A. Eek, Nägemusi emakeele kaitse süsteemist.

03.03 K (Trt). Avasõnadeks H. Saari muremõtted ES-i tegevusest. E: R. Pajusalu, Üldküsilause reguleerivas dialoogis; L. Vaba, Mõtteid läänemeresoome keelte sümpoosionist Debrecenis.

21.03 K (Tln; koos EAL-i keele- ja tõlkesektsiooni ja Eesti Raamatuühinguga). E: O. Kruus, Kümme kõige risustavamat sõna; E. Teder, Väliseesti kultuur iseseisvusaegse eesti kultuuri jätkuna.

24.03 **Aastakoosolek** (Trt). E: I. Sarv, Kohanimed eesti vanasõnades ja kõnekäändudes.

27.03 Õisu rahvaluulepäev.

28.03 RLS (Trt). E: P. Hagu, Heikki Ojansuu Setu materjalid; V. Pino, Mõnda rahvaluulealast ja isikuloolist hiljutistes arhiivileidudes (Kallased ja Teichmüllerid).

10.04 K (Tln). E: K. Laalo, Võrdlevalt soome ja eesti homonüümide tekkeviisidest; M. Sarv, Ekspeditsioonist Koola poolsaarele 1990. aasta suvel; T. Nurmi, Nessessiivtarindi kasutamine eestikeelsete ajalehtede juhtkirjades.

18.04 Restu keelepäev.

21.04 K (Trt). E: U. Liivaku, Esimesest raamatust 18. sajandi lõpuni; L. Aarma, Eestlaste kirjaoskusest aastatel 1780–1880.

25.04 JK. Täiendatakse juhatuse koosseisu. Otsustatakse taotleda rahalist abi Pärnu Kommertspangalt ja Pärnu MEK-ilt (eelnevate suuliste kokkulepete alusel), võetakse vastu ES-i palgaliste töötajate lähetuskord. Kuulatakse raamatukogu inventeerimiskomisjoni aruannet ja arutletakse V. Palli ettepanekul püsiva ESA-de toimetuskolleegiumi (mitte)vajalikkuse üle.

25.04 RLS (Trt). E: E. Viidang, Koolasaami rahvamuusika hetkeolukorrast; Gulžahon Jussufi, Lääne-Pamiiri tadžikkide rahvamuusikast.

29.04 Ahja rahvaluulepäev.

22.05 Valgamaa keelepäev Valga kutsekeskkoolis.

23.05 Helme keelepäev.

30.05 RLS (Trt). Koer kahe maailma piiril (koerast rahvausundis ja erinevates rahvaluuleliikides). E: M. Kõiva, Koer rahvausundis; I. Sarv, Koeranimed eesti vanasõnades ja kõnekäändudes; A. Krikmann, Koer vanasõnade ja kõnekäändude semantikas; U. Oras, Koer regilaulus – „Vana Kandle" põhjal; lühiettekannetes räägib E. Viluoja koerast seoses kodukäijakujutelmadega ja loeb näidistekste, M. Hiiemäe tutvustab koerateemalist rahvabotaanikat ja A. Vissel käsitleb koeraga seotud karjase-, ringmängu- ja tantsulaule.

02.06 K (Trt). E: T. Põld (Bielefeld), 17. sajandi lõpul Puhjas valminud põhjaeestikeelse Uue Testamendi käsikirjade saatusest.

05.06 JK. Otsustatakse jätkata osavõttu 31.05.1991 taastatud sihtasutuse Fenno-Ugria tööst ning hakata andma ES-i tänukirju seltsi toetajatele; peetakse vajalikuks soome-, inglise- ja venekeelse infopaketi koostamist seltsi kohta. Lükatakse tagasi ettepanek tuua J. V. Veski päev varasemale ajale.

12.06 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: E. Kask, Soome ja eesti kohakäänete semantiline võrdlus; R. Rannat, *Kaldale* või *kalda peale* – kas tähendus on sama?; Ü. Toomsalu, Setu verbi küsimusi; J. Kokla, Koduloomade nimetusi Pühalepa murrakus; S. Lõhmus, Žestid ja suhtlemine.

27.06 XXIV J. V. Veski päev „Sõnamoodustus". E: V. Maanso, Võõrsõnatarvitus eesti õppekirjanduses; S. Mäearu, Topeltdeminutiividest; M. Mäger, Refleksiivid – sajandi järjekestvus; H. Neetar, Miks eesti murretes varieerub deverbaalide käänamine?; H. Rätsep, Uute tüvede saamisviisid eesti keeles; S. Vare, Verbi ja deverbaali vahekorrast.

21.08 Eesti taastab iseseisvuse.

20.09 Eesti TA üldkogu kinnitab akadeemia uue, 1938. a põhimõtetele vastava põhikirja.

26.09 RLS (Trt). E: A. Korb, Ekspeditsioon Torma ja Avinurme kihelkonda; A. Korb, Siberi eestlastel külas; M. Kõiva, Uusi andmeid rahvaarstidest.

04.10 JK. Otsustatakse teatada TA-le, et ES soovib olla iseseisev, „riiklikult finantseeritav asutus", mille kogud moodustaksid lahutamatu terviku loodava keeleuurimiskeskuse kogudega. Asutakse seisukohale, et ES-i aastaraamatu väljaandmine ei tohi katkeda. Oktoobrikuisel üldkoosolekul otsustatakse formuleerida ES-i seisukoht kodakondsusseaduse keeletsensuse suhtes. Moodustatakse toimkond 7. detsembri murdekonverentsi korraldamiseks.

30.10 **Üldkoosolek** (Tln). Keelepoliitikaalane üldkoosolek seisukoha väljatöötamiseks kodakondsusseaduse keeletsensuse suhtes. Võetakse vastu 5-punktiline dokument, mis saadetakse Keeleameti kaudu Vabariigi Valitsusele ja avaldamiseks Päevalehele (ilmub 01.11.1991). E: M. Rannut, Keelelised inimõigused Eesti kontekstis; A. Eek, Keeletsensuse õiguslikud aspektid.

31.10 RLS (Trt). E: T. Roll, „Kuldnaise" kujundist eesti rahvalaulus; O. Kõiva, Paide regilauludest ja nende kirjapanijatest; M. Kõivupuu, Üliõpilastega Harglas ja Rõngus.

14.11 Pikakannu keelepäev.
20.11 JK. Nõustutakse Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi ettepanekuga osaleda nende kevadpäevade „Keel ja murdekeel“ korraldamisel ja emakeeleõpikute olukorra arutamisel; pooldatakse osalemist mälestuskivi püstitamisel Aadu Toomessalule.
27.11 K (Tln). E: I. Siil, E. Meister, Eestikeelse kõne rakenduslikust modelleerimisest; I. Siil, E. Meister, J. Ross, Muljeid XII foneetikakongressilt Aix-en-Provence'is (august, 1991).
28.11 RLS (Trt). E: R. Mirov, August Annisti „Udres-Kudres Päeva poeg“ ja rahvaluule; I. Sarv, Meenutusi sektsiooni loomisest ja algusaegadest.
07.12 Murdekonverents Tartus.
11.12 RLS (Tln). E: A. Ivanova, Rahvuslikud seltsid eesti folkloristika ajaloos; J. Juurikas, Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni kakskümmend viis aastat; A. Meos, Eesti rahvalaul Austraalias.
12.12 ES ja TÜ eesti keele labor esitavad 07.12 konverentsil otsustatu põhjal Eesti Rahvuskultuuri Fondile taotluse ühisprojekti „Eesti murdeainese süvendav kogumine“ rahastamiseks (35 000 rubla ulatuses).

Veel aastast 1991: • Juhatus: H. Saari – esimees; E. Ahven, J. Viikberg – abiesimehed; T. Hennoste, K. Pajusalu, V. Tamm, T. Seilenthal (Hennoste ja Pajusalu välismaalt naasmiseni koopteeritakse 25.04 juhatusse M. Kõiva ja Ü. Tedre; enne 23.03.1992 aastakoosolekut koopteeritakse Tedre juhatusse J. Viikbergi asemele). Raamatukogu inventeerimiskomisjon: A. Laanest, H. Kaal, T. Leemets, S. Pent, M. Raadik. • ESA 35 (mis ei ilmu kunagi) kolleegiumi kuuluvad V. Pall, E. Uuspõld, V. Põlma, H. Rätsep, E. Ahven, Ü. Tedre, T-R. Viitso, M. Meri. • ES-i eelarvetulud 01.10 seisuga on 20 753 rubla, sellest 10 000 rubla TA-lt, 200 rubla liikmemakse ja 9133 rubla annetusi Eesti ja Soome üksikisikuilt. • Ilmuvad ESA 34 „Sõna ja termin“ (1988), J. Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides. Sõnastik 5 (Täiendused, Registrid. Errata)“ (EST 15). • Väheneb koolide huvi keelepäevade vastu. • Murdekonverentsi korraldustoimkonda kuuluvad J. Viikberg, K. Pajusalu, T. Hennoste, M. Meri. • Seltsi toetavad rahaliselt enim Eesti-Rootsi ühisettevõte Info (2000 rubla), Balti Ühispank (8000 rubla) ja Heino Kiik (1000 rubla); Pärnu Kommertspank toetab ES-i palvel 6000 rublaga eesti kirjakeele kartoteegi täiendamist. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saab Pent Nurmekund.

1992

18.01 K (Tln). E: T. Itkonen, Muinassaami keelemälestisi; E. Nickul, Lapi Haridusseltsist (Lapin Sivistysseura).

30.01 RLS (Trt). E: Ü. Valk, Kuradi esinemiskujudest eesti rahvausundis; K. Salve, Liivlaste talv.

31.01 ES ja Keeleamet korraldavad Tartus III keelefoorumi. Võetakse vastu ettepanek tunnistada kehtetuks EV Ülemnõukogu 06.11.1991 otsus „Eesti Vabariigi kodakondsuse kohta".

10.02 JK. Otsustatakse välja anda kaksiknumber ESA 35/36 (1989/1990); peetakse võimatuks nii ES-i ametikohtade koondamist kui ka töötajate üleviimist osakoormusele – vastupidi, otsustatakse „garanteerida seltsi töötajatele palga tõus vastavalt elukalliduse koefitsiendile".

18.02 Eesti Rahvuskultuuri Fondi juhatus rahuldab ES-i taotluse rahastada projekti „Eesti murdeainese süvendav kogumine" täies mahus. ES saab võimaluse lähetada murdestipendiaate.

27.02 RLS (Trt). E: K. Salve, Hoidja ja andja (Olli Kõiva 60); M. Janneste, Peidetud varanduse juttude iseseisvusest; A. Lintrop, Kui(das) ennustas udmurdi *tuno*?

05.03 Kuressaare 2. keskkooli keelepäev.

15.03 K (Trt). E: H. Pajupuu, Eestlase kõnepelgus; L. Vaba, Fennougristina 6. baltoloogiakongressil Vilniuses.

19.03 JK. Üldkoosolekule suunatakse küsimused uutele postitariifidele reageerimisest; otsustatakse kulutada välisraha „100, vajaduse korral 120 [Soome – *J. V.*) marka kantseleitarvetele, mida rublade eest ei saa". Vastatakse eitavalt kirjastuse Europeia küsimusele E. Vääri „Eesti keele grammatika" kordustrüki vajaduse kohta.

23.03 **Aastakoosolek** (Tln). Kiidetakse heaks protestid valitsusele kodakondsuse taotlejate keeleoskusnõuete vähendamise ja kõrgete postitariifide vastu. Otsustatakse esitada taotlus Alalise Rahvusvahelise Lingvistide Komitee (ARLK) liikmeks astumiseks. E: A. Künnap, Eesti keel ja naaberkeeled: suhted ja uurimine.

26.03 RLS (Trt). E: P. Hagu, Kapstmaarjapäiv Setomaal; V. Sarv (koostöös ETV-ga) näitab ja kommenteerib filme „Paabapraasnik Polovinas" ja „Lihavõtted Lepal": Seto naiste ühiskond videolindil.

27.–28.03 ES korraldab koos Emakeeleõpetajate Seltsiga Tallinnas kevadpäevad „Emakeeleõpetus keskkoolis".

28.03 RLS (Trt). Esineb Tartu Lasteteater. E: P. Kippar, Setu muinasjuttude geograafiast.
02.04 Õisu tehnikumi keelepäev.
02.04 Viljandi IV keskkooli stilistikapäev.
08.04 K (Tln). E: E. Oksaar (Hamburg), Keeletarvitusest kultureemiteooria taustal; H. Pajupuu, Eesti ja soome rahvuslikust minapildist.
23.04 RLS (Trt). E: I. Sarv, *Jüri*-fraseologismidest; A. Vissel, Karjasehuiked.
04.05 JK. Akadeemikukandidaatideks esitatakse Ants Viires (eesti etnograafia) ja Arvo Krikmann (eesti rahvaluule).
13.05 K (Tln). E: L. Aarma, Tsensuur, privileegid ja eestikeelse piibli väljaandmine (17. sajandi IV veerand); S. Ainsaar, M. Langemets, Rahvusvaheline leksikograafiakursus InterLex 6 Exteris Inglismaal.
28.05 RLS (Trt). E: P. Kippar, Setu muinasjuttude geograafiast.
02.06 ES meenutab (koos Estonia Seltsiga) Andrus Saarestet.
27.06 XXV J. V. Veski päev „Ring ümber lause". E: K. Kerge, Omastavavorm eesti lauses; B. Klaas, Possessiivsed konstruktsioonid Balti keeleareaalis; H. Metslang, Tulevikule viitamise viisidest eesti ja soome keeles; R. Pajusalu, Kui dialoog veab viltu; A. Pihlak, Umbisiku kaitseks; E. Vainik, Eesti väliskohakäänded – näiteid grammatika semantikast.
24.09 RLS (Trt). E: M. Janneste, Seitsmekesi Siniallikul; A. Korb, Ülem-Suetuki küla videos; M. Kõivupuu, Sedakorda Krabil; T. Köss, Ekspeditsioonimuljeid Hiiumaalt ja Saaremaalt; K. Salve, A. Lintrop, Vepsamaa sõnas ja pildis.
01.10 Henn Saari teatab tagasiastumisest ES-i esimehe kohalt.
28.10 K (Tln). E: M. Väljataga, Paarissõnad eesti keeles; H. Hansen, Metafoor Eesti poliitikaalastes kirjutistes.
29.10 RLS (Trt). E: V. Tonts, Mõtteid hõimuliikumisest.
11.11 RLS (Tln). E: V. Sarv, Soome-ugrilaste folkloorifestivalil Saranskis (juunis), „Leiko" Prantsusmaal (juulis), rahvausundi konverents Joškar-Olas (septembris); E. Viluoja, Põhjala-Balti seminar „Uusi tulemusi Põhjamaade folkloristikas"; M. Kõiva, Neljakesi Soomes sabatil (rahvaarstid Kaustisel); K. Salve, A. Lintrop, Vepsamaa sõnas ja pildis.
12.11 JK. Tehakse muudatusi juhatuse koosseisus, esimeheks nimetatakse J. Viikberg; Kodumurde toimetajaks nimetatakse Eevi Ross. Üldkoosolekule otsustatakse teha ettepanek kehtestada üliõpilaste ja pensionäride liikmemaksuks 5, tegevliikmetele 10 krooni (auliikmetel liikmemaksu pole). ESA otsustatakse taas välja

anda kaksiknumbrina (1991/1992); TA-lt taotletakse 100 dollarit ARLK liikmemaksu tasumiseks.

20.11 JK. Otsustatakse korraldada küsitlus seltsiliikmete kartoteegi täiendamiseks; pooldatakse ideed korraldada loengutsükkel „Emakeel rahvusteadvuse kandjana".

26.11 RLS (Trt). E: T. Ojamaa, Kuidas jutustada nganassaani muinasjutte?; P. Kipper, Rahvaluulesektsiooni kaks tööaastat. Aruanne.

09.12 **Üldkoosolek** (Tln). Määratakse esimese rahareformijärgse liikmemaksu suurus. E: J. Ross, Miks on tarvis rahvamuusikat mõõta?; L. Vaba, Taassündinud „Līvli"; J. Viikberg, 1992. a keeleainestiku kogumise võistluse tulemused.

Jüri Viikberg

Veel aastast 1992: • Juhatus: H. Saari (alates 12.11 J. Viikberg) – esimees; J. Viikberg, J. Valge – abiesimehed; P. Päll, E. Ahven, M. Kõiva, Ü. Tedre, T. Hennoste (Helsingisse lahkunud Hennoste ja tagasi astunud Saari asemele koopteeritakse 12.11 juhatusse A. Künnap ja K. Kerge). • ES kaotab aastavahetusel arusaamatuse tõttu 17 000 krooni eelarveraha (42% eelarvest), eelarvevälised vahendid õnnestub eritaotluse abil päästa. • Väljaandeid ei ilmu (peale eelmise aastanumbriga J. Peegli sünonüümisõnastiku 5. köite). • Käivitub projekt „Eesti murdeainese süvendav kogumine"; murdetoimkond otsustab hakata Kodumurret alates 23. numbrist koostama maakondlikul printsiibil. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saavad Rein Kull ja Valev Uibopuu.

1993

05.01 JK. Akadeemiku kandidaadiks esitatakse Ants Viires – TA teate peale ainult ühe vakantse koha olemasolu kohta.

24.01 K (Trt). Marta Mäesalu 100. E: O. Kõiva, Marta Mäesalu ja rahvaluulekogumine Häädemeestel; A. Sepp, Marta Mäesalu ja läänemurre; T. Tael, Marta Mäesalu etnograafilise ainese kogujana.

27.01 Riigisekretäri teavitatakse (A)ES-i saavutustest seisuga 31.12.1992: korraldatud 40 keelekogumisvõistlust, talletatud 1 500 000 sõnasedelit, u 65 000 lk murde- ja muid keelematerjale, kirjastatud üle 23 700 lk sariväljaandeid; raamatukogus on 4299 köidet; J. V. Veski päev on Eesti keeleteadlaste olulisimaid foorumeid.

04.02 RLS (Trt). E: V. Sarv, Setu rahvalaul Pariisis; E. Viluoja, Folkloorikongress Pühal Maal.

10.02 RLS (Tln). E: E. Kalmre, Tüdrukute kirjalikust pärimusest tänapäeval; K. Ribenis, Kartomantia – ennustamine kaartidega; E. Tagamets, Lauluparoodiaid õpilastraditsioonis.

12.02 JK. Võetakse teadmiseks, et 1989. a vastu võetud põhikiri ei ole vastavuses seadusega „Kodanike ühenduste kohta" (1989), lükatakse tagasi Riigikantselei ettepanek selts likvideerida ja uuesti asutada; otsustatakse muuta 8 paragrahvi 1989. a põhikirjas ning esitada muudetud põhikiri kinnitamiseks 02.03 üldkoosolekule.

18.02 Märjamaa keelepäev.

25.02 RLS (Trt). E: O. Kõiva (esitab A. Vissel), August Martin – 100; A. Barkalaja, Handid. Elust ja olust tänapäeval; A. Leete, *Juh pos* – hantide puumärgid.

03.03 **Üldkoosolek** (Tln). Juhatusele antakse volitused muuta ES-i põhikiri seadusele vastavaks; lükatakse tagasi ettepanek nimetada ES taas AES-iks. E: J. Alver, Eestikeelne majandusterminoloogia: hetkeseis ja arenguprobleemid.

08.03 JK. Muudetud põhikiri otsustatakse saata kooskõlastamiseks Riigikantseleile, Rahandusministeeriumile, Justiitsministeeriumile ja Maksuametile.

11.03 Õisu tehnikumi rahvaluulepäev.

18.03 Tiit-Rein Viitso nimetatakse ARLK peaassamblee liikmeks.

25.03 RLS (Trt). E: K. Salve, Veel veidi vennastekoguduste käsikirjade proosapoolest; M. Hiiemäe, Kas vares paneb esimese pesapalgi maarjapäeval.

26.03 JK. Võetakse teatavaks, et põhikirja on kooskõlastanud Maksuamet ja Rahandusministeerium.

28.03 Aastakoosolek (Trt). E: T-R. Viitso, Läänemeresoome **h* ajalugu.

08.04 Tallinna Kadrioru keskkooli keelepäev.

13.04 Tallinna 21. keskkooli keelepäev.

15.04 Tallinna 21. keskkooli rahvaluulepäev.

25.04 K (Trt). E: P. Päll, Rahvusvahelise nimekorralduse põhimõtteid; M. Kallasmaa, XVIII rahvusvaheline nimeuurijate kongress Trieris; M. Pikkur, Jaak Simm eesti kohanimeuurijana.

29.04 RLS (Trt). E: E. Ernits, Koolasaami mütoloogilisest põhjapõdrast; E. Västrik, Taarausk ja praegune maausk.

13.05 Kultuuri- ja haridusministeerium kinnitab ES-i uuendatud põhikirja.

17.05 JK. Otsustatakse taasluua ES-i keeletoimkond ja pidada vajalikuks ES-i osaliselt kommertsalustel keelebüroo asutamist Tartus; ES-i toimetiste sarja väljaannete numereerimisel peetakse vajalikuks arvestada ka sõja eel ilmunud trükiseid. Võetakse teadmiseks Avatud Eesti Fondi 125 500-kroonine eraldis G. Vilbaste „Eesti taimenimetuste" kirjastamiseks.

19.05 K (Trt). E: K. Pajusalu, Ülevaade Emakeele Seltsi murdestipendiaatide tegevusest 1992. aastal; T. Hennoste, Kõnesituatsiooni kirjeldamisest; E. Org, Vastseliina Sute küla keelehoiakud; U. Värk, A. Valmet ja Kihnu murraku uurimine; K. Uind, Kihnu ekspeditsioon 1992.

27.05 RLS (Trt). E: T. Peedumäe, Mari kaasaegsed ohvrikombed.

08.06 JK. Koostatakse avalik pöördumine kultuuriministri poole mitte-eestlaste keeleeksami küsimuses.

27.06 XXVI J. V. Veski päev „Eesti keelehoole". E: T. Erelt, Eesti terminoloogia praegu; R. Kasik, Kas ajalehekeel on astunud ämbrisse?; K. Kerge, Mölder ja don Quijote keeleveskis; T. Leemets, Eesti keelekorralduse sõnaraamat; J. Peegel, Iseendaks jäämisest (120 aastat J. V. Veski sünnist); H. Saari, Paragrahv kolmkümmend.

27.06 **Üldkoosolek** (Trt). Keeletoimkonna vanemaks valitakse Jaak Peebo.

14.09 EKI asutab Eesti Keele Sihtasutuse (EKSA).

20.09 Eesti Keele Sihtasutus registreeritakse Tallinna Linnavalitsuses.

23.09 RLS (Trt). E: M. Kõivupuu, 5. august Viitinas; M-A. Remmel, Kirjandusmuuseumi rahvaluuleekspeditsioon Pilistveres; A. Korb, Tomski oblasti eestlased.

04.10 ETA üldkogu 07.04.1993. a otsuse ja ETA presiidiumi 12.10.1993. a otsuse alusel loetakse Keele ja Kirjanduse Instituut reorganiseerituks Eesti Keele Instituudiks; KKI kirjandusosakonna alusel hakkab tööle Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus.

08.10 JK. Otsustatakse jätkata projekti „Eesti murdeainese süvendav kogumine" ja toetada sihtasutuse Fenno-Ugria projekti „Soome-ugri rahvaste info- ja teaduskeskus"; võetakse teadmiseks G. Vilbaste raamatu

„Eesti taimenimetused“ 2000 eksemplari jõudmine ES-i kontorisse, määratakse hind ja jaotuspõhimõtted. Abiesimehena koopteeritakse juhatusse Ü. Tedre (välismaale siirdunud J. Viikbergi asemele).

13.10 K (Tln). E: K. Põllu, Karjala kaljujoonised (slaididega).

28.10 RLS (Trt). E: V. Pino, Noor Oskar Kallas; I. Rüütel, Muljeid suvistelt folkloriüritustelt.

14.11 K (Trt). E: H. Heinsoo, Vadjalastest ja vadjalusest enne ja nüüd (koos videofilmiga).

25.11 RLS (Trt). E: M. Hiiemäe, Rahvauskumused lindudest; A. Vissel, Vagn Holmboe monograafia „Danish Street Cries“ (1988). Tänavahuigetest.

02.12 RLS (Tln). E: V. Pino, Oskar Kallas: elu ja töö, unistused ja saavutused.

17.12 JK. Võetakse teadmiseks, et viimastel aastatel mitte tegutsenud VÕK on otsustanud sisulise töö üle anda ES-i keeletoimkonnale; kinnitatakse keeletoimkonna koosseis. Kinnitatakse ka teadussekretäri ja raamatukogujuhataja töökorrad ning nende lepingute alused. Võetakse teadmiseks info koostöövõimaluste kohta Eesti Keele Sihtasutusega ning ES-i õigus kasutada Fenno-Ugria projekti kaudu saadud arvuteid.

31.12 EKI murdesektorist arvatakse välja Mart Meri ja Helju Kaal, kes jätkavad töötamist vastavalt teadussekretäri ja raamatukoguhoidjana iseseisvunud Emakeele Seltsis.

Veel aastast 1993: • Juhatus: T-R. Viitso – esimees; A. Künnap, J. Viikberg (08.10 alates Ü. Tedre) – abiesimehed; V-L. Kingisepp, P. Päll, R. Kasik, E. Ahven. • ES eraldub majanduslikult EKI-st, saades oma palgafondiga asutuseks. • ES võetakse Eestit esindavana ARLK liikmeks. • Taasasutatud keeletoimkond (J. Peebo, T. Erelt, R. Kasik, L. Keevallik, K. Kerge, K. Kern, P. Päll, M. Raadik) teeb otsuse algustäheortograafia kohta ja kavandab keelehooldebülletääni „Keeleteataja“ asutamist. • Avatud Eesti Fondi rahalisel toel ilmub G. Vilbaste „Eesti taimenimetused“ (EST 20/67). • Eesti teaduspreemia saab ES-i esildise alusel Juhan Peegel teose „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides“ eest. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saavad Rudolf Karelson ja Uno Liivaku, keeletammed istutatakse esimest korda Väike-Maarjasse.

1994

14.01 JK. Peetakse teostamisväärseks tasulise keelenõubüroo asutamist Tartus; võetakse teadmiseks kultuuriminister Paul-Eerik Rummo toetav suhtumine „Keeleteataja" väljaandmisse. ES-i raamatupidajaks võetakse Ülle Pless (0,25 koormusega).

27.01 RLS (Trt). Näitus „R. Viidalepp 90"; M. Hiiemäe räägib R. Viidalepa kogumistööst, R. Saukas loeb katkendeid ekspeditsioonipäevikutest. E: M. Kalda, „Jutt või asi!" Vaatlus rahaaugu juttude ülesehitusest; A. Lintrop, 350x11=250. Muljeid ja materjale kogumisretkelt Udmurtiasse ja Mordvamaale. Videoga.

09.02 K (Tln). Eeva Ahven 70. E: R. Karelson, Seletussõnaraamat ja teised kirjakeele seletussõnaraamatud.

17.02 RLS (Trt). E: A. Tuisk, „*Võõras hea, oma parem*". Veidi traditsiooni kohandamisest anekdootides; P. Kippar, Loodushäälendite rahvapedagoogilisi saladusi.

02.03 RLS (Tln). E: M. Hiiemäe, Fenoloogiline rahvakalender; A. Raud, Käsitöötalu Viljandimaal.

09.03 Õisu keelepäev.

18.03 JK. T-R. Viitso nimetatakse ARLK peaassamblee liikmeks; täiendatakse ES-i ja EKI ruumikasutuse lepingut. Võetakse teadmiseks kultuuri- ja haridusministeeriumi esialgne soovimatus rahastada „Keeleteataja" väljaandmist. 1993. a teaduspreemia kandidaadiks otsustatakse esitada Gustav Vilbaste teos „Eesti taimenimetused".

18.03 K (Tln). Lastekeele päev. E: K. Vider, Kahe- kuni kolmeaastaste eesti laste sõnavarast; R. Argus, Mõnda huvitavat ühe nelja-aastase eesti lapse lauseloomest; E. Lindsalu, Osalausete ühendusviisidest kolme- kuni viieaastastel lastel; A. Salo, Mineviku vormid eesti laste keeles kolmandal eluaastal; I. Tragel, Foneetilisi tähelepanekuid väikelapse keele arengust; T. Salasoo (Sydney), Kas tema tuli eile meile?

20.03 K (Trt). E: U. Värk, Oskar Looritsa grammatika(d) omas ajas; J. Peebo, Kas juba 1686. a Wastses Testamendis oli soome laene?

24.03 RLS (Trt). E: M-A. Remmel, *Viru mees viljapulli, Harju mees aganapulli.* (Paikkondlikest suhetest rahvatraditsioonis); K. Peebo, Võõra keskkonna kajastusi Siberi eestlase folklooris.

29.03 **Aastakoosolek** (Tln). E: T-R. Viitso, Alglääänemeresoome ja ühis-lääänemeresoome.

08.04 Kuressaare 2. keskkooli keelepäev.
28.04 RLS (Trt). E: I. Sarv, Albikära Hansust Käo Jaanini; Õ. Sarv, Setu mõrsjaitkud.
28.04 Viljandi 1. keskkooli keelepäev.
11.05 K (Tln). Juhatusel soovitatakse luua komisjon keeleseaduse eelnõu läbitöötamiseks. E: M. Rannut, Uus keeleseadus.
18.05 JK. Otsustatakse moodustada ES-i ajutine keeleseaduse toimkond.
20.05 Kadrina keelepäev.
22.05 RLS (Trt). Eduard Laugaste 85. E: A. Krikmann, Prof Eduard Laugaste 85; I. Sarv, Prof Eduard Laugaste 85; M. Hiiemäe, Prof Eduard Laugaste 85.
03.06 JK. Moodustatakse ES-i ajutine toimkond keeleseaduse eelnõu läbitöötamiseks; kinnitatakse ES-i töötajate ja liikmete lähetamise kord.
27.06 XXVII J. V. Veski päev „Tõlkimine – võit või kaotus". E: A. Kaalep, Antiikluule tõlkimise küsimusi; V-L. Kingisepp, J. V. Veski võõrkeeled ja tõlketegevus; M. Lotman, Tõlke kulturoloogilistest aspektidest; K. Ross, Ülemlaulu tõlkest esimeses eestikeelses piiblis; M. Tamm, Konverentsitõlke probleeme Eestis; P. Torop, Tõlgitavuse parameetritest.
27.06 **Üldkoosolek**. (Trt). Keeletoimkonna vanemaks valitakse Jaak Peebo.
26.07–03.08 Projekti „Eesti murdeainese süvendav kogumine" ekspeditsioon Võrumaale Loosi valda.
10.–17.08 projekti „Eesti murdeainese süvendav kogumine" ekspeditsioon Kihnu Lemsi külla (lindistatakse noorte kõnekeelt).
29.09 RLS (Trt). E: T. Otsus ja M. Hiiemäe, Retked Kundast Sonda ja Mahu randa. Rahvaluule kogumine; A. Korb, A. Tuisk ja M-A. Remmel, Jurjevist läbi Koidula Vambolasse. (Ekspeditsioonist Siberi eestlaste juurde); M. Kõivupuu, Rõngu mihe kartulipandmisest Nursi naasõ silmi läbi.
21.10 ES-i ja Jyväskylä ülikooli seminar „Kõnekommunikatsioon ja käitumisstrateegiad" Tallinnas.
21.10 K (Tln). E: M-R. Luukka (Jyväskylä), Keelekeskused Soome ülikoolides; J. Lehtonen (Jyväskylä), Kommunikatsioon ettevõtte edutegurina: tööalase kõnekommunikatsiooni uurimise ja koolituse eesmärgid; A. Verschik, Mitmekeelsus kui juudi kogukonna elunorm; J. Viikberg, Eestlasena sakslaste seas. Subjektiivselt, fragmentaarselt; H. Pajupuu, Eestlaste ja soomlaste kommunikatsioonikäitumise ühest tagamaast.
27.10 RLS (Trt). E: V. Kallam, Alexander Heinrich Neus Tallinnas; P. Kippar, Kullamaa rahvaluulekoguja Alfred Samet.

24.11 RLS (Trt). E: A. Leete, Handi ja neenetsi etnogeneesist; P. Kippar, Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni kahe aasta tegemistest.

25.11 JK. Võetakse teatavaks teadussekretäri info: Eesti Teadusfondile on saadetud taotlus rahastada ES-i aastaraamatu ja A. Univere „Idamurde tekstide" kirjastamist, M. Hint on teatanud, et „mõned Riigikogu kultuurikomisjoni liikmed on Emakeele Seltsi pidanud nõukogude aja jäänukiks, mis tuleks likvideerida". Redigeerimise järel ollakse valmis allkirjastama keelekogude deponeerimislepingut EKI-ga; murdetoimkonna esimehele tehakse ülesandeks esitada tulevaste kogumisvõistluste kava. Uuele kultuuriministrile otsustatakse taas saata seni vastuseta kiri riigikeeleeksamite kohta, Riigi Maa-ametil soovitatakse Eesti põhikaardi koostamisel kasutada EKI kohanimekartoteeki. Auliikmeile ja ES-i töötajaile määratakse jõulutoetus.

28.11 ES ja EKI sõlmivad keeleainestiku EKI-sse deponeerimise lepingu (EKI-l on kohustus kogude kasutamisel viidata ES-ile kui kogude omanikule).

Veel aastast 1994: • Juhatus: T-R. Viitso – esimees; V-L. Kingisepp, Ü. Tedre – abiesimehed; E. Ahven, P. Päll, R. Kasik, A. Haak. • ES-i ajutisse keeleseaduse eelnõu komisjoni kuuluvad H. Saari, T-R. Viitso, A. Lepik, A. Heinapuu, M. Rannut, A. Mihkels. • ES-i väljaandeid ei ilmu. • ES-i asutamise 75. aastapäevaga seoses esitab teadussekretär aastakoosolekul vahekokkuvõtte seltsi tegevusest: 586 ettekandekoosolekut, 190 keele- ja 40 rahvaluulepäeva, 41 keelekogumisvõistlust, 900 juhatuse koosolekut. • Riigi sotsiaal- ja humanitaarteaduste aastapreemia antakse G. Vilbaste teosele „Eesti taimenimetused". • Kalevala Selts (Soome) määrab ühe rahvakultuuriauhindadest ES-i murdekorrespondendile Edgar Lilheinile. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saavad Nikolai Baturin ja Paul Saagpakk.

1995

26.01 RLS (Trt). E: L. Mägi, Jumala ja pühaduse mõiste eesti koolinoortel (289 lõpuklassi õpilase küsitluse kohta); M. Paas, Nimepuudest ja puude austamisest tänapäeva Eestis; M. Kõiva, Mõned aspektid kaasaegsest usundist – ohverdamine.

02.03 RLS (Trt). E: Ü. Valk, Meelepetted rahvausundis; T. Kulmar, Muistse eesti usundi hingekäsitluse teoloogilisi lähtekohti.

16.03 JK. Üldkoosolekule otsustatakse esitada ES-i kontori asukohta fikseeriva täiendusega põhikirjamuudatus; lõpetatakse keeleseaduse läbivaatamise ajutise toimkonna tegevus; toetatakse Meinhard Laksi algatust tähistada emakeelepäeva lipupäevana (14. märtsi ja märtsikuud üldse peetakse siiski liiga pingeliseks). Otsustatakse teha ettepanek valida ES-i auliikmeteks Eduard Leppik, Huno Rätsep ja Juhan Peegel.

20.03–06.04 ES korraldab näituse „Emakeele Selts 75“ TA raamatukogu fuajees.

22.03 Kirjas juhatusele palub Meinhard Laks ES-i toetust emakeelepäeva sisseseadmisel: „Teen ettepaneku välja kuulutada iga-aastane ülemaaline riiklik püha lausa rahvuslippude heiskamisega, eesti emakeele ja rahvuskultuuri päev, [---]. Soovin veel säilitada selle idee autori ja esialgse käimapanija nimetust. Kuid mu jõu väsimisel palun tulevikus Emakeele Seltsil võtta ürituse jätkamine enda hooleks.“

28.03 RLS (Trt). E: Ü. Jantson, Malevalaulud; A. Kiviberg, Torupill; E. Lukka, Meie rahvamuusika ja folkloorikateedri suhtumisest rahvamuusikasse tänapäeval; R. Sildoja, Tori viiuldajad; A. Sünter, Jaani kihelkonna folkloor; A. Korb, Eesti Vabariigi presidendi preemia kätteandmine parimatele rahvaluulekogujatele – Marju Kõivupuu, Heiki Valk, Aleksander Sünter.

02.04 **Aastakoosolek** (Trt). Juhatust volitatakse tegema riigikogule ettepanekut keeletoimkonna moodustamiseks ning pidama läbirääkimisi emakeelepäeva tähistamise üle lipupäevana; kiidetakse heaks põhikirjamuudatus. Auliikmeiks valitakse Juhan Peegel, Huno Rätsep ja Eduard Leppik.

02.04 K (Trt). Juubelikoosolek. Avasõnad T-R. Viitsolt, tervitavad kultuuriminister P. Olesk, rektor P. Tulviste jt. E: R. Kasik, Ühest verbituletuse tüübist; I. Sarv, Emakeele Selts eesti folkloristide ühendajana; A. Haak, Emakeele Selts murdekogujana – pühendatud Hella Keemale ja Salme Nigolile. Koosolekule järgneb vastuvõtt TÜ kohvikus.

07.04 JK. Sõnastatakse vastus TA-le ES-i arengusuundade küsimuses. Kaalutakse argumente riigikogule keeletoimkonna asutamise ettepaneku tegemiseks (k.a eelnõude keeleliseks redigeerimiseks), põhikirjamuudatuse dokumendid saadetakse kultuuri- ja haridusministeeriumi; emakeelepäeva aja suhtes otsustatakse nõu pidada Muinsuskaitse Seltsiga. Võetakse teadmiseks raamatupidamistoimkonna koostöösoovimatus raamatupidamisseaduse keelelisel toimetamisel. Juhatusse koopteeritakse Krista Kerge (Mati Erelti välismaalt naasmiseni).

20.04 Viljandi Kultuurikolledži rahvaluulepäev.
23.04 K (Trt). E: V-L. Kingisepp, H. Stahli sõnastiku sõnu F. J. Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatus; K. Habicht, Kirjakeelsed *us*-liitelised abstraktsubstantiivid F. J. Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatus.
28.05 K (Trt). E: R. Kasik, Keelelisest mõjutamisest reklaamis; I. Kukk, Tartu raadioreklaamist.
29.05 RLS (Trt). E: J. Puhvel, Päikese tütred müüdis ja folklooris; I. Rüütel, Folkloor UNESCO dokumentides ja praktikas (Euroopa Traditsioonilise Kultuuri Keskus; Baltica festival Eestis).
13.06 JK. Lastekeele kogumise juhend saadetakse arvustamiseks TÜ lastekeele uurijaile; võetakse teadmiseks lisasummade saamine TA-lt.
27.06 XXVIII J. V. Veski päev „Eesti keel võõrkeelena". E: M. Ehala, Suhtluslävi – probleemid ja perspektiivid; A. Jänese, Eesti keele kui riigikeele õpetamisest Tartu Ülikooli muukeelsetele üliõpilastele; K. Kerge, Keele valdamise komponendid; J. Valge, Eesti keel võõrkeelena Tartu Ülikoolis alates 1989. aastast; S. Vare, Eesti keel vene üldhariduskoolis; T. Õunapuu, Suundumusi ja tendentse eesti keele õppekirjanduses venelastele.
28.09 RLS (Trt). E: K. Tamm, Kõik sõnad pole ütlemiseks (ERA ekspeditsioon Valjala ja Püha kihelkonda); A. Korb, Kes räägib, kes kõneleb (Omski oblasti eestlased) /suvisest kogumistööst/; K. Salve, Jälle ja esimest korda: kogumismatk idapoolseimate vepslaste juurde; M. Kõivupuu, Jälle Võrumaal /suvisest kogumistööst/.
08.10 K (Trt). E: S. Tenjes, Žestid kommunikatsioonivahendina; H. Õim, Suhtlus ja kognitiivne semantika.
20.10 Pärnu-Jaagupi keskkooli rahvaluulepäev.
26.10 RLS (Trt). Küsitluses Akadeemilise Rahvaluule Seltsi võimaliku taastamise kohta pooldab 20 vastanut taastamist, kolm jätkamist ES-i sektsioonina ja kahel ei ole seisukohta. E: T. Särg, Sõnameloodiast regilaulus; K. Salve, Jutt jutust; A. Vissel, ES-i rahvaluulesektsiooni päevaprobleem: kuhu kaldub kaalukauss?
08.11 K (Tln). Mari Must 75, Rein Kull 70. E: M. Must, Mõnda vene laensõnadest ja Pihkva murdest; R. Kull, Eesti terminoloogiakorrastuse arengukäik.
14.11 JK. Avaldatakse vastuseisu TA kavatsusele likvideerida koos teiste selle juures tegutsevate komisjonidega ka VÕK ja suunata selle ülesanded (k.a kirjakeele normi fikseerimine) ES-i keeletoimkonnale. Nenditakse,

et aastatel 1949–1952 kõrvaldati ES-i raamatukogust 216 raamatut (enamik TA keskraamatukokku), otsustatakse seltsi templi ja kataloginumbriga raamatud tagasi nõuda. Kinnitatakse lastekeele kogumise juhend. Võetakse teadmiseks teadussekretäri M. Mere siirdumine Keele ja Kirjanduse peatoimetajaks alates detsembrist (koos valmisolekuga jätkata võimaluste piires kuni aastakoosolekuni ES-i teadussekretäri ülesannete täitmist). Õnnitletakse Geograafia Seltsi 40. aastapäeval.

26.11 K (Trt). E: M. Sedrik, Hiiumaa omapärane sõnavara; E. Niit, Hiiumaa kohanimede kogumisest; I. Pühvel, Murdepraktikal Käinas.

06.12 K (Tln). E: M. Koski, Eesti ja soome keele suhetest 16. ja 17. sajandi andmetel.

07.12 RLS (Trt). 1996. a jaanuari lõpul otsustatakse taastada Akadeemiline Rahvaluule Selts, moodustatakse põhikirjaprojekti viimistlemise komisjon (selle otsuse alusel loeb ES-i juhatus aastail 1966–1996 245 koosolekut ja 629 ettekannet pidanud ES-i rahvaluulesektsiooni tegevuse lõppenuks). E: A. Vissel, 70 aastat Akadeemilise Rahvaluule Seltsi asutamisest.

07.12 Kirjaga TPedI nimel toetab Mati Hint Meinhard Laksi ideed emakeelepäeva sisseseadmiseks.

08.12 JK. Korratakse vastuseisu VÕK-i likvideerimisele ja selle ülesannete andmisele ES-ile.

08.12 K (Trt). Üliõpilaste keelering 50. Avasõna T-R. Viitsolt. Kalmudel süüdatakse küünlad J. V. Veski, A. Kase ja P. Ariste mälestuseks. E: V-L. Kingisepp, Üliõpilaste keelering eesti keeleteadlaste taimelavana; M. Erelt, Eesti grammatikauurimise seis ja perspektiivid; A. Künnap, Tartu uralistikast; T. Help, Sõna poolt, morfeemi vastu; T. Tender, Milleks vajame kahte kirjakeelt; L. Paldre, Kui palju on *palju*?

20.12 Kirjas riigikogu kultuurikomisjoni esimehele Tõnis Lukasele toetab ES-i juhatus ettepanekut emakeelepäeva sisseseadmiseks, et teadvustada „ka valitsusasutustele meie keelekultuuri ning rahvusliku keelepoliitika riiklikku tähtsust, samuti vajadust neid valdkondi senisest märksa tõhusamalt finantseerida".

Veel aastast 1995: • Juhatus: T-R. Viitso – esimees; M. Erelt, Ü. Tedre – abiesimehed; E. Niit, J. Viikberg, V-L. Kingisepp, P. Päll; 07.04 koopteeritakse juhatusse M. Erelti välislähetuse ajaks K. Kerge. • Kultuuri- ja haridusministeeriumi juurde moodustatakse keeleasjade komisjon; esimeheks saab ES-i teadussekretär Mart

Meri, aseesimeheks ES-i esimees Tiit-Rein Viitso. • Asta Veski asutab J. V. Veski mälestusfondi stipendiumideks eesti keelt õppivatele üliõpilastele või magistrantidele. • Ilmub kogumik „Tartumaa saja-aastaste jutud. Valimik murdetekste V“ (kogunud H. Keem, toim A. Sepp). • Kultuurkapital toetab T. Saare „Kihnu raamatu koostamist“. • Toimub kohanimede kogumise võistlus, edukaim on E. Leppik; lõpeb 4-aastane projekt „Eesti murdeainese süvendav kogumine“. • Kevadpoolaastal toimub Kadrina keskkooli välja kuulutatud keelealaste kirjutiste võistlus (töid hindab ES-i žürii). • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saab Lennart Meri.

Tiit-Rein Viitso

1996

18.01 Emakeelepäeva sisseseadmise algatusgrupp (riigikogu kultuurikomisjon, ES, keeleamet, Estonia Selts) toetab päeva korraldamist (ajana kaalutakse 14. märtsi, Kristjan Jaak Petersoni sünniaastapäeva).

22.02 K (Tln). E: V-L. Kingisepp, XIII–XVI sajandi eestikeelsed tekstid vana kirjakeele korpuses; E. Toomsalu, VAKK ja VAKS [vana kirjakeele korpus, vana kirjakeele sõnastik – *J. V.*]; K. Habicht, Korpuse- ja sõnastikutöö praktilisi probleeme; J. Peebo, Grammatilise info esitamise võimalustest.

22.02 Tallinna 54. keskkooli keelepäev.

06.03 Õisu põllumajandustehnikumi rahvaluulepäev.

07.03 Kuressaare gümnaasiumi keelepäev.

08.03 Rakvere gümnaasiumi keelepäev.

14.03 Viljandi maakonna keelepäev Jakobsoni gümnaasiumis.

26.03 JK. Rahvaluulesektsiooni tegevus ES-i osana loetakse lõppenuks seoses Akadeemilise Rahvaluule Seltsi asutamisega; arutatakse keeletoimkonna vanema kandidatuuri üle.

03.04 **Aastakoosolek** (Tln). Lepitakse kokku tegelemises H. Ahvena mälestuse jäädvustamisega; keeletoimkonna vanemaks valitakse T. Erelt. E: T-R. Viitso, Eesti murded läänemeresoome poolt vaadatuna.

18.04 Viljandi Maagümnaasiumi keelepäev.

19.05 K (Trt). E: T. Põld, Kullamaa *credo* struktuur üldkehtiva *Apostōlicum*i teksti valguses.

05.06 K (Tln). E: J. Alver, Raamatupidamise seadus, eesti õigekeelsus ja oskussõnavara.

26.06 XXIX J. V. Veski päev „Eesti keeled. Sotsioloogilisi sissevaateid eesti keeltesse". Esimest korda antakse välja J. V. Veski stipendium – 10 000 krooni Epp Toomsalule. E: T. Hennoste, Eesti keel kui sotsiolekt; K. Pajusalu, E. Org, E. Velsker, *n*-inessiivi levik Kesk-Võru keelepruugis; M. Rannut, Keelenihe ja tasakaal; A. Verschik, Eesti juutide mitmekeelsuse põhijooni; T. Vihalemm, Muulaste hoiakud eesti keele suhtes (1993–1995).

02.10 K (Tln). 100 aastat Ernst Nurme sünnist. E: R. Karelson, Ernst Nurm ja „Eesti kirjakeele seletussõnaraamat"; T. Erelt, Keelekorraldaja Ernst Nurm; R. Kull, Ernst Nurm ja terminikorrastus.

28.–30.11 ES korraldab koos Tartu ülikooli ja Võru Instituudiga Kütiorus rahvusvahelise konverentsi „Läänemeresoome lõunapiir".

Veel aastast 1996: • Juhatus: T-R. Viitso – esimees; M. Erelt, J. Viikberg – abiesimehed; T. Hennoste, E. Niit, P. Päll, H. Saari. • ES-i liikmed osalevad keeleasjade komisjoni töös ja Eesti keelepoliitika arengukava väljatöötamisel. • Eesti Rahvuskultuuri Fond ja Võru Instituut toetavad H. Keema „Võru keele õpiku" koostamist, Eesti Teadusfond annab kaheaastase grandi „Eesti piiblitõlke ajaloo" koostamiseks ja väljaandmiseks. • Keeleainestiku kogumise võistlust ei korraldata; jätkub projekti „Eesti murdeainese süvendav kogumine" raames talletatu analüüs. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saab Juhan Peegel.

1997

02.02 K (Trt). E: K. Pajusalu, Karksi verbi morfoloogiast; E. Niit, Reduktsioonist Kihnu rahvalaulude keeles.

13.03 Õisu tehnikumi keelepäev.

14.03 Viljandi maakonna keelepäev Maagümnaasiumis.

04.04 JK. Kuulatakse ära Tõnu Tenderi seisukohad seltsi tegevuse arendamiseks (sh aastaraamatu ilmumise taaskäivitamine) ja otsustatakse soovitada teda uuele juhatusele ES-i teadussekretäriks.

10.04 **Aastakoosolek** (Trt). E: T-R. Viitso, Läänemeresoome keeled soome-ugri poolt vaadatuna.

10.04 JK. Otsustatakse kolmekuuse katseajaga võtta teadussekretäri kohale Tõnu Tender.

11.04 T. Tender asub tööle teadussekretärina.

19.04 JK. Otsustatakse taastada maikuised üliõpilaste ettekandekoosolekud Tallinnas; teadussekretäri kohustatakse alustama ESA-s ilmuva keelesündmuste kroonika koostamist. Loobutakse võimalusest teha tasulist kohtukõlblikku keeleekspertiisi; arutletakse T-R. Viitso Eesti Entsüklopeediasse kirjutatud artikli „Võru keel" üle: „Võru keel on kirjakeeleks pürgiv lõunaeesti Võru murde vorm."

19.04 K (Trt). Ellen Uuspõld 70. E: E. Uuspõld, Liiasusnähtustest eesti keeles; R. Kasik, Objektiivsest ja subjektiivsest keeleuurimisest; S. Orusalu, Kuidas tekib ninnutis ehk häälikumuutustest laste hoidjate keeles.

14.05 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: M. Koka, Tartu üliõpilaste sõnavarast. A. Veismann, Leksikaalne ajadeiksis eesti keeles; P. Käi, Kõrvallause sõnajärje muutused; L. Lindström, Mida ühist on Võru murde suulise kõne ja anekdootide sõnajärjel; S. Salla, Interneti jututubade släng.

15.05 JK. Nenditakse Tartu büroruumi(de) saamise võimatust TÜ-lt ja otsustatakse selgitada nende saamise võimalust Kirjandusmuuseumist või Kirjanike majast.

27.06 JK. Otsustatakse jätkata büroruumi otsimist Tartus; kavandatakse sügiskonverentsi koos Võru Instituudi ja TÜ-ga ning tehakse annetus Tõnu Seilenthali asutatud Lennart Meri Veelinnurahva rahastusse.

27.06 XXX J. V. Veski päev „Eesti leksikograafia aastal 1997". Kuulutatakse välja J. V. Veski stipendiumi saajad Külli Eilsen ja Tiia Laanekask. E: T. Erelt, Keelekorralduse sõnaraamat; V-L. Kingisepp, Vana kirjakeele sõnaraamat; A. Romet, Ü. Viks, Eesti-vene sõnaraamat; L. Vaba, Etümoloogiasõnaraamat.

09.08 Korraldatakse koos Võru Instituudiga seminar „Lõunaeesti keelest ja kirjaviisidest" Kaika suveülikoolis Vilustes.

18.09 JK. Juhatusse koopteeritakse T. Seilenthal (Soome siirdunud E. Niidi asemele).

18.09 K (Trt). Mati Hint 60. E: M. Hint, Fonoloogiliste tunnusjoonte ekstraheerimine; M. Ehala, Markeeritus ja eesti keele välted.

01.10 Korraldatakse koos Eesti Piibliseltsi, TÜ ja Võru Instituudiga võru-setu evangeeliumi päev Tartus.

23.–25.10 Korraldatakse koos TÜ ja Võru Instituudiga rahvusvaheline konverents „Läänemeresoome väikesed keeled" Kurgjärvel.

04.12 ES-i murdekonverents Tartus.
05.12 JK. Arutatakse, redigeeritakse ja kiidetakse üldjoontes heaks TA-ga assotsieerumise lepingu projekt; koostöö tingimuseks Võru Instituudiga seatakse akadeemilise organisatsioonina selle tegevuse politiseerimatus.
11.12 Keelepäev Põltsamaa Kodu- ja Põllumajanduskoolis Kaarlimõisas.

Veel aastast 1997: • Juhatus: M. Erelt – esimees; T-R. Viitso, P. Päll – abiesimehed; V-L. Kingisepp, E. Niit (18.09 kooptеeritakse E. Niidi Soome siirdumise järel juhatusse T. Seilenthal), K. Pajusalu, H. Saari. • TA likvideerib VÕK-i, kõik selle ülesanded antakse üle ES-i keeletoimkonnale. • Otsitakse kontoriruumi Tartus (tulemusteta). • Ilmub H. Keema „Võru keel". • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saab Eduard Leppik.

1998

04.02 Mati Erelt ES-i ja Jüri Engelbrecht TA nimel kirjutavad alla Emakeele Seltsi Teaduste Akadeemiaga assotsieerumise lepingule.
04.02 JK. Tõdetakse, et Eesti Teadusfondi toetusest ei piisa „Eesti piiblitõlke ajaloo" väljaandmiseks (võimalik abipakkuja on Eesti Piibliselts).
04.02 ES-i raamatupidajana asub tööle Tiia Vajak.
04.03 JK. Auliikmekandidaadiks otsustatakse esitada Valdek Pall; palgaliste töötajate palka tõstetakse 10%.
04.03 K (Trt). Tiit-Rein Viitso 60. E: A. Eek, Hääldussüsteemi tõlgenduste rohkus. Mida teha?; J. Õispuu, Karjala keeleolud 1990. aastatel: kirjakeel ja keeleseadus; E. Koponen, Kui sõna on oma, kelle oma ta siis on?
05.03 Kuressaare Vanalinna kooli keelepäev.
12.03 Viljandi maakonna keelepäev Paalalinna gümnaasiumis. ES-i 200. keelepäev.
25.03 JK. Tutvutakse äsja ilmunud ESA 35–42-ga, määratakse jaotuskava ja hind.
25.03 Aastakoosolek (Tln). ES-i auliikmeks valitakse Valdek Pall. E: M. Erelt, Ühildumisest tänapäeva eesti keeles.
02.04 K (Trt). E: M. Hint, Kas eestlased põlvnevad neandertallastest?
05.04 K (Trt). 70 aastat Aino Valmeti sünnist. Avasõnad T-R. Viitsolt. E: L. Punga, Aino Valmet Tartu Ülikooli õppejõuna; K. Pajusalu, Eesti murrete liigendamise probleeme; H. Sulkala (Oulu), Soome

kirikulaulude keelest; J. Talvet, Tõlkeprobleemidest; H. Laanekask, Tartu Eesti Õpetatud Seltsi tegevusest.

16.04 Kuressaare gümnaasiumi keelepäev.

21.04 Vabariigi Valitsus teeb haridusministeeriumile ülesandeks koostada eesti keele arendamise strateegia.

12.05 K (Tln). E: T. Help, Kuhu lähed, eesti keel?

14.05 K (Trt). E: T. Help, Kuhu lähed, eesti keel?

19.05 K (Tln). E: E. Kraut, Dünaamikategur eesti häälduses.

30.05 Tapa keelepäev (korraldavad ES ja Tapa linnavalitsus). Autasustatakse parimate õpilaskirjandite autoreid.

16.06 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: T. Murumaa, K. Kivisild, Noomen ja verb Hargla murrakus; K. Henno, Jaani kihelkonna priinimed; K. Ainelo, Sõnamoodustus ajalehtedes „Kuller" ja „Pühapäevaleht"; I. Nuume, Tegusõnadest eesti ajalehereklaamis; M. Kalju, Mäng ja Artur Alliksaare luule.

27.06 XXXI J. V. Veski päev „Muutuv eesti keel". J. V. Veski stipendiumi saavad Alice Mandli ja Merike Parve. E: M. Erelt, H. Metslang, Oma või võõras; M. Ehala, Eesti keele muutumine korporatiivsest keelest avatud keeleks; H. Saari, Vanu vaateid keele muutumisele; L. Lindström, Narratiivi sõnajärjest.

Mati Erelt

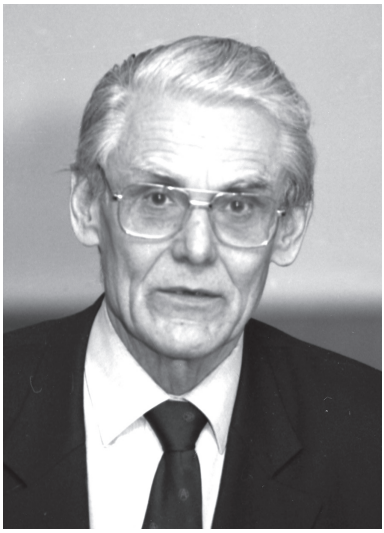

Jüri Engelbrecht
(EKM EKLA fotokogu)

01.09 Täitub 40 aastat Helju Kaalu tööle asumisest Emakeele Seltsi.

12.10 JK. Arutatakse ES-i uue põhikirja projekti. Otsustatakse likvideerida segadus ES-i toimetiste sarja väljaannete numeratsioonis: Toomas Pauli „Eesti piiblitõlke ajaloole" antakse numbriks 73 (kuigi esilehel EST 72).

05.11 JK. Jätkatakse uue põhikirja projekti arutelu. Otsustatakse kutsuda ESA 43 kolleegiumi täiendavalt Ilse Lehiste (Columbus, Ohio), Els Oksaar

Helju Kaal (Jüri Viikbergi foto)

(Hamburg) ja Raimo Raag (Uppsala); tegelikult asub tööle ainult R. Raag. Otsustatakse uuendada tänukirja ja seltsi auliikme tunnistuse blankette.

17.12 JK. Alustatakse Eesti põhiseaduse täiendusettepaneku ja lõpetatakse ES-i põhikirjaprojekti arutelu, otsustatakse esitada viimane kinnitamiseks üldkoosolekule. Võetakse teadmiseks Eesti Rahvuskultuuri Fondi 15 000 kroonine toetus Teise maailmasõja ajal laekunud murdematerjalide publitseerimiseks (ERKF toetab ka kogumiku „Kultuuripeegel murdekeeles" koostamist); otsustatakse osaliselt tasuda Ü. Tedre ES-ile üle antud 57 raamatu eest (sh E. Ahrensi grammatika, K. Körberi, M. Veske ja K. A. Hermanni teosed) ning hakata kasutama telefonipanga teenuseid (tavapäraste teenuste hinnatõusu tõttu). Peetakse vajalikuks juhatuseliikmete kohustused kirjalikult fikseerida. Auliikmekandidaatideks valitakse Henn Saari ja Ülo Tedre.

Veel aastast 1998: • Juhatus: M. Erelt – esimees; T-R. Viitso, P. Päll – abiesimehed; H. Saari, V-L. Kingisepp, J. Viikberg, E. Ross, Ü. Tedre. • Kultuuriministeeriumi ja Kultuurkapitali toetusel ilmub pärast pausi aastaraamat ESA 35–42 (1989–1996, toim T. Tender); ilmub ka T. Saare „Kihnu raamat" (EST 68). • Toetatakse

Võru Instituudi toimetiste väljaande nr 3 „Lõunaeesti keelest ja kiräkeelest“ avaldamist. • ES-i jõuab Anto Veldre 75-leheküljeline käsikiri vanglaargoost. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saavad Mari Must ja Huno Rätsep.

1999

07.01 K (Trt). 200 aastat F. R. Faehlmanni sünnist. Avasõnad Mati Ereltilt. E: E. Jansen, Faehlmanni aeg ja eestlaste saksastumine; H. Laanekask, Faehlmannist ja Rosenplänterist.

08.02 JK. Võetakse teadmiseks rahvusraamatukogu info aastast 1941 pärineva AES-i toimetiste väljaande nr 48 leidmise kohta; muudetakse 12.10.1998. a koosoleku otsus ja antakse T. Pauli „Eesti piiblitõlke ajaloole“ numbriks 68 (tegelikult segadus jätkub – väljaande esilehel on numbriks märgitud 72). Riigikogu põhiseaduskomisjonile saadetakse parandusettepanek põhiseaduse §6 kohta: „§6 (Lg1) Eesti riigikeel on eesti keel. (Lg2) Riik eeldab oma täiskasvanud kodanike eesti keele oskust.“ Otsustatakse luua seltsile koduleht ja teha üldkoosolekule ettepanek pikendada juhatuse voliaega (notarikulude vähendamiseks).

11.02 Riigikogu kuulutab emakeelepäeva (14.03) riiklikuks tähtpäevaks.

14.02 **Üldkoosolek** (Tln). Võetakse vastu uus põhikiri. Auliikmeteks valitakse Henn Saari ja Ülo Tedre. E: M. Lepajõe, Johannes Gutslaffi lõunaeestikeelne grammatika 350; T. Tender, Muudatused Emakeele Seltsi põhikirjas.

15.02 K (Tln). Eeva Ahven, Henn Saari 75. E: E. Ahven, Kuidas Emakeele Selts ellu jäi?; H. Saari, Narva nimede saladusi ja seletusi.

03.03 JK. Otsustatakse taotleda toetust riiklikult programmilt „Eesti keel ja rahvuskultuur“; personali palka tõstetakse 10% alates 01.03.1999. ES-i auliikmekandidaadiks esitatakse Eeva Ahven.

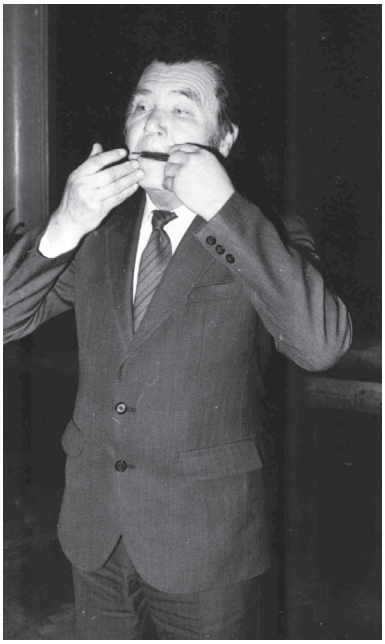

Meinhard Laks, emakeelepäeva tähistamise algataja (EKM EKLA fotokogu)

04.03 Kuressaare Vanalinna kooli keelepäev.
08.03 K (Tln). E: U. Sutrop, Keelepuude ajaloost ja teooriast.
10.03 Õisu tehnikumi keelepäev.
12.03 Tallinna Õismäe humanitaargümnaasiumi keelepäev.
12.03 Tallinna Gustav Adolfi gümnaasiumi keelepäev.
13.03 Kabala valla keelepäev.
14.03 Esimest korda tähistatakse riikliku tähtpäevana emakeelepäeva.
18.03 JK. Arutatakse murdekogumisvõistluste jätkamist – otsust ei tehta.
18.03 **Aastakoosolek** (Trt). Auliikmeks valitakse Eeva Ahven. E: M. Erelt, 1990-ndad aastad eesti keele uurimises.
07.04 K (Trt). E: T. Hennoste, Suulise kõne korpus; P. Toomet, Kaudne kõneviis suulises kõnes; A. Rääbis, Telefonivestluse sissejuhatus.
29.04 K (Trt). E: Sz. Tóth, Lõpukadu ungari ja eesti keeles; K. Henno, Kas vajame uut isikunimeseadust ja kui, siis millist.
24.05 K (Tln). E: K. Henno, Kas vajame uut isikunimeseadust ja kui, siis millist; H. Saari, Isikunimeseaduse senine kontseptsioon (kaasettekanne).
15.06 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: M. Jürimäe, Kas on selge, kuidas eesti laps õpib lugema?; K. Kuldnokk, Pealkiri ajalehes „Maaleht"; O. Puusepp, *Sina* ja *teie* eesti ja vene keeles; A. Mandli, Jookide mõisteline sõnaraamat.
27.06 XXXII J. V. Veski päev „Muutuv eesti keel II". J. V. Veski stipendium antakse Reet Hendriksonile. E: E. Kraut, Häälduslnormist; H. Pajupuu, Eesti intonatsioonist; K. Cui, K. Pajusalu, Sõnaalgulise *h* hääldus eesti keeles; E. Meister, Eesti keele foneetiline andmebaas.
04.10 TA saalis Tallinnas (Kohtu 6) esitlevad T. Pauli „Eesti piiblitõlke ajalugu" ES-i teadussekretär T. Tender, T. Paul, TA president J. Engelbrecht ja peapiiskop J. Kiivit.
11.10 K (Trt). „Eesti piiblitõlke ajaloo" esitlus. Sõna võtavad T. Paul, T. Jürgenstein, P. Roosimaa, V. Salo jt.
12.10 Asutatakse Eesti Keele Kaitse Ühing (EKKÜ); asutamiskoosolekul kritiseeritakse ES-i väidetavat elukaugust („Emakeele Selts tegeleb vaid skolastikaga, on sulgunud elevandiluust torni.").
18.10 JK. Otsustatakse vastata viisaka eitusega presidendi kirjale „keele puhastamise aasta" kohta ning võtta neutraalne hoiak EKKÜ suhtes; määratakse T. Saare „Kihnu raamatu" hind ja otsustatakse osa müügitulust annetada tulekahjus hävinud Kihnu rahvamaja taastamiseks.

28.–30.10 Osaletakse TÜ ja Võru Instituudi rahvusvahelisel konverentsil „Keskused läänemeresoome piiridel“ Värskas.

11.11 K (Tln). 80 aastat Heino Ahvena sünnist. E: T. Tender, Emakeele Seltsi keelepäevad: trepp elevandiluust tornist maale; H. Neetar, Heino Ahven ja murdekorrespondendid; Ü. Tedre, Emakeele Seltsi rahvaluulesektsioonist.

17.11 K (Trt). E: R. Kasik, Eesti keeleteaduse doktorid; T. Tender, Emakeele Seltsi keelepäevad: trepp elevandiluust tornist maale.

25.11 K (Trt). E: K. Kikas, Kuidas sai Heinrich Stahli saksa-eesti sõnastikust (1637) eesti-saksa variant ja mida see sisaldab; U. Pirso, Vahekokkuvõte Georg Mülleri noomeni uurimisest. Substantiivide ja adjektiivide vormide statistiline kokkuvõte.

08.12 JK. Teadussekretärile tehakse ülesandeks koostada ES-i kodulehe sisuline kava; otsustatakse kaaluda väljaannete „ES 1920–2000. Ajalooline ülevaade“ ja ES-i aastaraamatute bibliograafia (1–45) koostamist. Otsustatakse uuendada novembrini 1999 kehtinud kogude deponeerimise lepingut.

Veel aastast 1999: • Juhatus jätkab 25.03.1998 valitud koosseisus (H. Saari surma järel 08.09 jaotatakse juhatuseliikmete ametid mõnevõrra ümber). • Tehakse ettepanek siseministrile taaskäivitada isikunimeseaduse koostamine. • Ilmuvad ESA 43 (1997; peatoim M. Erelt, tegevtoim T. Tender), T. Pauli „Eesti piiblitõlke ajalugu“ (EST 72, toim T. Tender; Eesti Teadusfondi ja AS Termoran toetusel); voldikuna ilmub ES-i põhikiri. • R. Raagi vahendusel saadakse 43 eksemplari Kuningliku Gustav Adolfi Akadeemia väljaandeid. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saavad Tiiu Erelt ja Uno Mereste.

2000

29.01 ES-i kaaskorraldatav Paul Ariste mälestuspäev Vaiatus Jõgevamaal. Esinevad T-R. Viitso, A. Künnap, E. Veskis, T. Tender, T. Õunapuu.

07.02 JK. Võetakse teadmiseks, et seminari „Teadusseltsid Eesti ühiskonnas“ korraldab TA 26.05.2000, toetussummade vähendamine TA ning suurendamine kultuuriministeeriumi (ES-i ajaloo koostamiseks) ja HM-i programmi „Eesti keel ja rahvuskultuur“ poolt. Arutatakse HM-i kava „üllitada keelekorralduslik bülletään“, mis ilmuks Emakeele Seltsi väljaandena, finantseerijaks haridusministeerium (u 30 000 krooni).

29.02 K (Tln). E: M. Joalaid, XX rahvusvahelisest onomastikakongressist Hispaanias (Galicias); M. Kallasmaa, Verbaalnimed Eestis; P. Päll, Milleks ÜRO kohanimeeksperdid.
02.03 Kuressaare Vanalinna kooli keelepäev.
04.03 Tartu keelepäev (koos Eesti Pimedate Liiduga).
10.03 K (Trt). E: M. Joalaid, M. Kallasmaa ja P. Päll kordavad 29.02 Tallinna koosoleku ettekandeid.
14.03 Tallinna Inglise kolledži keelepäev põhikooliklassidele.
14.03 Tallinna Inglise kolledži keelepäev gümnaasiumiklassidele.
14.03 Tallinna Gustav Adolfi gümnaasiumi keelepäev.
14.03 Tallinna Lastekaitse Ühingu keelepäev.
14.03 Johannes Aaviku Seltsi, Estonia Seltsi ja ES-i keelepäev Estonia talveaias.
16.03 Jõgeva keelepäev.
16.03 Tallinna Õismäe humanitaargümnaasiumi keelepäev.
20.03 JK. Esimesed äsja valminud uuel blanketil tänukirjad otsustatakse anda H. Kaalule ja S. Nigolile. Auliikmeks valimiseks esitatakse R. Kull ja M. Laks.
20.03 **Aastakoosolek** (Tln). ES-i auliikmeks valitakse Rein Kull, Meinhard Laks ja Paul Alvre. E: M. Erelt, Emakeele Selts uue aastatuhande künnisel.
20.03 JK. Arutatakse HM-i rahastamislubaduse kasutamist keeletrükise väljaandmisel ning ES-i asutamise 80. ja Uppsalas eesti keele õppe alguse 100. aastapäeva tähistamist.
04.04 K (Tln). E: V-L. Kingisepp, Mida sisaldab Georg Mülleri jutluste sõnastik (1600–1606)?
06.04 Haridusministri käskkirjaga moodustatakse Euroopa keelteaasta (2001) korraldamise Eesti komitee.
11.04 JK. Arutatakse võimalikke keelepäevi Peterburis ja Stockholmis ning eesti keele õpetamise alguse 100. aastapäeva tähistamist Uppsalas ja otsustatakse alustada ettevalmistusi nende korraldamiseks. Asutatava keeleväljaande esialgseks nimeks on kujunemas „Emakeel".
20.04 Konverents „Emakeele Selts 80" Tartus. E: M. Erelt, Emakeele Selts uue aastatuhande künnisel; T-R. Viitso, Emakeele Selts ja sugulaskeelte uurimine; J. Viikberg, Emakeele Selts ja murdeuurimine; Ü. Tedre, Emakeele Selts nõukogude ajal; K. Henno, Emakeele Selts nimede eestistamise käivitajana.
25.04 Tartu Mart Reiniku gümnaasiumi keelepäev.
18.05 Avinurme keelepäev.

26.05 TA korraldab seminari „Teadusseltsid Eesti ühiskonnas“ temaga assotsieerunud seltside tegevuse ühisstrateegia väljatöötamiseks.
13.06 K (Tln). E: E. Teder, Leo Švarcs eesti kultuuri vahendajana.
20.06 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: K. Strandson, Teise vooru reformuleeringud eesti vestlustes; R. Hendrikson, Kirjanik Mihkel Muti eripärane leksikakasutus; M. Mets, *nud-* ja *tud*-partitsiip Põlva murrakus.
27.06 XXXIII J. V. Veski päev „Eesti oskuskeel 2000“. J. V. Veski stipendiumi saab Argo Mund. E: T. Erelt, Praegune oskuskeelesituatsioon; E. Leibak, Maailma lindude eestikeelsetest nimedest; T. Hinrikus, Farmaatsia oskussõnavarast; K. Jaanson, Mõned poolsubjektiivsed mõtted politoloogia ja poliitika keelest; R. Narits, Keele sõnavara ja selle seos Eesti õiguskorraga; A. Tavast, Olukorrast ja probleemidest arvutialal.
27.09 JK. Jätkatakse arutelu tulevase keeleväljaande nime üle, kiidetakse heaks esimesed toimetajad Hille Saluäär ja Maire Raadik. Esialgu ei peeta vajalikuks ES-i registreerimist mittetulundusühinguna ega kirjastuskoostööd EKSA-ga. Võetakse teadmiseks Peterburi Eesti Seltsi huvi eesti keele päeva korraldamise vastu Peterburis; toimumisajana kaalutakse 2001. a maid.
12.10. K (Tln). Rein Kull 75; esitletakse R. Kulli raamatut „Kirjakeel, oskuskeel ja üldkeel“. E: R. Kull, Kirjakeele korraldamine, oskuskeel ja sõnavara probleemid.
27.11 K (Tln). E: I. Lahti, *Lindanise* – muistse Tallinna nime päritolust.
03.12 K (Tln). 120 aastat Johannes Aaviku sünnist. E: H. Neetar, Johannes Aavik ja murdekeel; M. Erelt, Johannes Aavik eesti süntaksi uuendajana; V. Raag (Uppsala), Eesti kirjakeele arendamine keelekorraldusteooria valguses.
19.12 K (Trt). 100 aastat Julius Mägiste sünnist. Tutvustatakse eesti keele kateedri väljaannet „Julius Mägiste“ (toimetised nr 15). E: T-R. Viitso, Julius Mägiste keeleteadlasena; L. Vaba, Mägiste ja balti etümoloogiad; V-L. Kingisepp, Mägiste vana kirjakeele uurimused Lundis; T. Tender, Veli Julius 100 – Mägiste ja Veljesto.

Veel aastast 2000: • Juhatus: M. Erelt – esimees; Karl Pajusalu, Jüri Viikberg – abiesimehed; V-L. Kingisepp, E. Ross, J. Valge, T-R. Viitso. • ES-i juhatuse liikmete enamik (J. Valge – esimees; M. Erelt, K. Pajusalu, J. Viikberg, T-R. Viitso) kuulub Euroopa keelteaasta korraldamise Eesti komiteesse. • Ilmub ES-i ajakirja Oma Keel (suvearutaelude käigus on juhatus heaks kiitnud Mati Erelti nimeettepaneku)

esimene number – sügis 2000; HM ostab ära poole tiraažist ja jagab koolidele. • Ilmuvad veel ESA 44–45 (1998–1999) (peatoim M. Erelt, tegevtoim T. Tender), „Kirjakeele teataja II 1993–2000. Emakeele Seltsi keeletoimkonna soovitused". • Olulist abi saadakse tavapäraste toetajate kõrval Lääne-Viru maavalitsuselt ja Väike-Maarja vallavalitsuselt ning mitmekordselt suurannetajalt Ene Sepalt. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saab Ellen Uuspõld.

2001

12.01 Korraldatakse konverents „Uurali keeled ja nende kontaktid" (Paul Alvre 80; koos TÜ uurali keelte õppetooliga) Tartus.

22.01 JK. Peterburi keelepäev otsustatakse korraldada vahemikus 18.–20.05, üks ettekannetest otsustatakse pidada vene keeles: J. Viikbergi „Eesti keeleteadus ja Peterburi" või „Eesti keeleteadus ja Venemaa".

10.03 K (Trt). Tähistatakse Mati Erelti 60. sünnipäeva. E: H. Õim, Mati Erelt keeleteaduses; E. Uuspõld, *des-* ja *mata*-vormide kaassõnastumine ja eesti komareeglid.

13.03 A. Õim esineb Ida-Virumaa vene koolide eesti keele õpetajate nõupidamisel Sillamäel.

13.03 A. Õim esineb Kannuka kooli emakeelepäeval Sillamäel ettekandega „Eesti keel muutunud ühiskonnas".

13.03 Tallinna Pelgulinna gümnaasiumi rahvaluulepäev koos Akadeemilise Rahvaluule Seltsiga (ARS).

14.03 Tallinna Inglise kolledži rahvaluulepäev (5.–8. klassid; koos ARS-iga).

14.03 Tallinna Inglise kolledži rahvaluulepäev (9.–12. klassidele; koos ARS-iga).

14.03 Tallinna Õismäe humanitaargümnaasiumi keelepäev.

14.03 Tallinna Õismäe vene gümnaasiumi keelepäev.

14.03 Tallinna Lasnamäe vene koolide keelepäev Mahtra gümnaasiumis.

14.03 Jõhvi gümnaasiumi keelepäev.

14.03 Kiltsi keelepäev.

14.03 Viljandi maakonna keelepäev Võhmas.

28.03 JK. Avaldatakse rahulolu Vabariigi Valitsuse 700-kroonise toetuse üle kõigile rahva- ja kooliraamatukogudele (Eesti raamatu aasta puhul) ning T. Pauli „Eesti piiblitõlke ajaloo" arvamise kohta raamatukogude täiendamiseks valitavate raamatute nimekirja. Tõdetakse paljude

Euroopa keeleaasta ürituste toimumist olulises koostöös ES-iga; kinnitatakse Peterburi keelepäeva kava.

16.04 JK. Kiidetakse heaks ES-i ja Tallinna Teadlaste Maja ühisprojekt „Eesti teaduskeel ja Euroopa Liit“ (rahastavad Avatud Eesti Fond ja Euroopa Liidu Infosekretariaat).

19.04 **Aastakoosolek** (Trt). E: M. Erelt, *pidama*-verbist eesti keeles.

04.05 K (Trt). E: I. Lahti, *Lindanise* – muistse Tallinna nimetuse päritolust.

10.05 K (Tln). E: E. Kraut, Häälduśõppe probleeme ja võimalusi.

19.05 Peterburi keelepäev (koos HM-i, Peterburi Eesti Kultuuriseltsi ja Eesti Vabariigi peakonsulaadiga). ES-i teine keelepäev väljaspool Eestit.

23.05 Arutlussarja „Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit“ esimene arutelu „Eesti keel tehnikateaduse keelena ja tehnikateaduste levitamine teistes keeltes“.

30.05 K (Trt; koos TÜ eesti keele õppetooliga). 90 aastat Asta Veski sünnist. E: V-L. Kingisepp, Asta Veski kui J. V. Veski keelepärandi uurija ja hoidja; M. Parve, Rõngu murraku välteprobleeme; M. Nirgi, Mälestusi Asta Veskist.

26.06 Arutelu „Eesti keel arstiteaduse keelena praegu ja edaspidi“.

27.06 XXXIV J. V. Veski päev „Eesti keelepoliitikast“. E: I. Tomusk, Keeleseaduse täitmise järelevalve valupunkte; S. Vare, Keeleõppepoliitikast ja eesti keele õppimisest teise keelena; E. Vääri, Kui keelemees J. V. Veski elaks meie ajal; M. Stalnuhhin, Eesti keele areng lähitulevikus: kiire muutumine või mutatsioon?; J. Valge, Avalikkus emakeelest.

27.06 JK. Soome siirduva Karl Pajusalu asemele nimetatakse abiesimeheks T-R. Viitso; ettepanek asuda lahkuva teadussekretäri Tõnu Tenderi kohale tehakse Asta Õimule.

31.08 Tööle HM-i lahkub teadussekretär T. Tender.

09.–10.09 Osaletakse II Krimmi eesti suvepäevade (07.–11.09) keelekonverentsil Beregovos.

18.09 Teadussekretärina asub tööle A. Õim.

19.09 Arutelu „Eesti keele kui teaduskeele hetkeseis loodusteadustes. Kuidas edasi?“.

26.09 JK. Kinnitatakse murdekorrespondentide tööjuhend ja kuulutatakse välja noorte murdekogumisvõistlus „Nimed ja legendid“; otsustatakse tellida ajakirjale Oma Keel uus kujundus.

23.10 K (Tln). 100 aastat Aili Univere sünnist. E: M. Must, Aili Univere – XX sajandi inimene; H. Neetar, Aili Univere kui murdekoguja ja -uurija;

A. Haak, Sõna on juubilaril (kommentaarid Aili Univere meenutustele helilindilt).

29.10 Osaletakse Uppsala ülikooli, HM-i ja Euroopa keelteaasta Eesti komitee korraldatud sümpoosionil „100 aastat akadeemilist eesti keele õpet Uppsala ülikoolis".

31.10 Arutelu „Kuidas toetab infotehnoloogia eesti keelt teaduskeelena?"

14.11 K (Trt; koos Akadeemilise Baltisaksa Kultuuriseltsiga). E: K. Habicht, Saksa mõjudest eesti vanemas kirjakeeles; M. Salupere, Kuidas eesti keelest sai kultuurkeel.

30.11 Arutelu „Mis keeles kirjutavad praegu ja edaspidi Eesti humanitaarteadlased oma uurimistulemustest?".

30.11 ES-i murdetoimkond korraldab Tallinnas õppepäeva „Keelekoguja kool".

13.12 K (Tln). 100 aastat Elmar Muugi, Karl Mihkla ja Elmar Elisto sünnist. E: T. Erelt, Keelekorraldaja Elmar Muuk; E. Riikoja, Vilgas keele-, kirjandus- ja koolimees Karl Mihkla; J. Toomla, Eesti klassikakirjanduse toimetaja Elmar Elisto.

14.12 JK. Et Kodumurde nr 20 kiledel käsikiri osutus kasutuskõlbmatuks, otsustatakse sisestada kogu numbri materjal arvutisse. Määratakse esindajad Fenno-Ugria Asutusse (Peeter Päll), Wiedemanni keeleauhinna komisjoni (Eevi Ross) ja Eesti Keele Sihtasutuse nõukokku (Asta Õim).

28.12 Euroopa keelteaasta korraldamise Eesti komitee nimetatakse haridusministri käskkirjaga nr 963 ümber Eesti keelenõukoguks (EKN) ülesandega koostada „Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)".

Veel aastast 2001: • Juhatus: M. Erelt – esimees; K. Pajusalu (K. Pajusalu Soome lahkumise järel alates 27.06 T-R. Viitso), J. Viikberg – abiesimehed; V-L. Kingisepp, P. Päll, E. Ross, J. Valge, T-R. Viitso. • ES on nii organisatsioonina kui ka liikmete kaudu tegev Euroopa keelteaasta ja eesti keele arendamise strateegiaga seotud projektide kavandamisel, koordineerimisel ja teostamisel. • Euroopa keelteaasta korraldamise Eesti komiteesse kuulunud ES-i juhatuse liikmed jätkavad tööd Eesti keelenõukogus.[3] • Ilmub[4] ESA 46 (2000; peatoim M. Erelt, tegevtoim T. Tender). • Arutelusarja „Eesti keel ja Euroopa Liit" korraldamise toimkonda kuuluvad Mati Erelt, Tõnu Tender, Elsa Pajumaa ja Asta Õim. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saavad Ülle Viks ja Eduard Vääri.

[3] Emakeele Selts on esindatud kõikides EKN-i koosseisudes.

[4] Ülevaadetes ei kajastata igal aastal kevad- ja sügisnumbrina ilmuvat Oma Keelt.

2002

30.01 Arutelu „Eesti keel õigus- ja majandusteaduste keelena tänapäeval ja tulevikus. Kas ja mis takistab?“

06.02 K (Trt). Ilse Lehiste 80. E: K. Wiik, Läänemereareaali keelte ühiseid foneetilisi jooni; A. Eek, Diftongid ja välde; P. Teras, Võru vokaalide kvaliteedist ja selle tajumisest; J. Ross, Kuidas sündis raamat „The Temporal Structure of Estonian Runic Songs“ („Eesti runolaulu temporaalne struktuur“).

28.02 Arutelu „Eesti keel teaduskeelena meie põllumajandusteadustes. On seda üldse vaja? (arvab mõnigi …)“.

05.03 JK. Võetakse teatavaks, et HM toetab viie väliskeelepäeva (Peterburi, Riia, Lundi, Stockholmi, Tampere) korraldamist.

14.03 Valga vene gümnaasiumi keelepäev.

19.03 K (Tln). Evi Juhkam 70. E: P. Norvik, Evi Juhkam murdekogujana ja -uurijana; E. Juhkam, Rootsi mõjudest eesti murdekeeles; J. Holst, Eestirootsi identiteedist.

26.03 **Aastakoosolek** (Tln). E: K. Ross, Piiblitõlke käsikirjad Ajalooarhiivis.

01.04 M. Kallasmaa esineb Rapla maakonna õpetajatele teemal „Rapla kandi kohanimedest Eesti toponüümika taustal“.

02.04 Viljandi Maagümnaasiumi keelepäev.

13.04 Peterburi keelepäev.

17.04 K (Trt). Ellen Uuspõld 70. E: R. Kasik, Keelekorraldus ja tekst; H. Koks, Sidesõna *kuna* 20. sajandil; E. Uuspõld esitleb raamatut „Õpetusi ja harjutusi algajale keeletoimetajale“.

18.04 K (Tln; koos EKI ja Eteriga). Tiiu Erelt 60. E: A. Tavast, Veel termini tähendusest; M. Raadik, Pangandus ja eesti keel; K. Aava, Tabud, eufemismid ja sildid; T. Erelt esitleb raamatut „Eesti keelekorraldus“.

18.04 Kuressaare Vanalinna kooli keelepäev.

19.04 Peterburis (17.05 Tallinnas) allkirjastatakse ES-i ja Peterburi Eesti Kultuuriseltsi koostööleping.

25.04 Korraldatakse arutelusarja „Eesti keel teaduskeelena ja Euroopa Liit“ lõpukonverents (koos Tallinna Teadlaste Maja ja HM-iga) Tallinnas Küberneetika majas. Koostatakse pöördumine üldsuse poole ja ettepanekud Vabariigi Presidendile, riigikogule ja valitsusele.

18.05 Riia keelepäev.

18.06 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: M. Mäsak, Eestikeelsed viisakusväljendid välismaalaste kõnes; M. Lassmann, Eesti-vene perekondade eesnimede eelistused aastatel 1980–2000; M-L. Kalvik, Rannikumurde tasandumine ühe küla näitel; K. Kio, Sisseütleva ja suunduva käände probleemistikust.

26.06 K (Tln). Valdek Pall 75. E: V. Oja, Murdekeele semantikast; P. Päll, Kohanimekogud praegu ja tulevikus; J. Viikberg, Nimi siin või Siberis; M. Kallasmaa tutvustab V. Palli pühendusteost „Nime murre".

27.06 XXXV J. V. Veski päev „Eesti keel infoühiskonnas". J. V. Veski stipendiumi saab Helen Koks. E: M. Mihkla, Kas eesti keelel on infoühiskonnas tulevikku?; Ü. Viks, Mis kasu on keeleteadusele keeletehnoloogiast?; K. Muischnek, H. Orav, Eesti keele korpused ja arvutileksikonid – mis on olemas ja mida veel vaja on?; H. Kaalep, Laiatarbe-arvutiprogrammid – eesti keeletehnoloogia õied.

27.06 JK. Otsustatakse mitte jätkata Kodumurde väljaandmist ning postikulude kokkuhoiuks hakata alates 2003. aastast saatma koosolekuteateid seltsi liikmeile koondatult 2 korda aastas.

06.09 JK. Teadussekretärile antakse ülesandeks vormistada ES-i koduleht.

06.09 K (Trt). 100 aastat Arnold Kase sünnist. E: R. Kasik, Arnold Kask Tartu Ülikoolis; K. Ross, Arnold Kask ja kirjakeele ajaloo tulevik; K. Pajusalu, Arnold Kasest murdeuurijana.

17.09 ES, EL-i infosekretariaat, Eesti Õigustõlke Keskus, HM ja Postimees kuulutavad välja võistluse Euroopa Liidu teemaliste sõnade saamiseks eesti keelde.

18.09 EKI-s esitletakse raamatut „Krimmi kogumik. Konverentsi „140 aastat eestlust Krimmis" ettekanded 09.–10.09.2001".

16.10 JK. Kiidetaks heaks ES-i kodulehe vormistus; otsustatakse välja kuulutada slängivõistlus ning korraldada juhendav seminar. EKI teadusnõukokku valitakse ES-i esindama A. Õim. Petseri eesti kooli eesti keele päevi otsustatakse võimalusel toetada, ent mitte arvestada ES-i keelepäevadena (korraldamine pole seotud ES-iga).

16.10 K (Trt). E: T-R. Viitso, Fennougristika ülesanded Eestis; A. Künnap, Fennougristika suundumusi; K. Ross, S-E. Soosaar, I. Audova, Eesti etümoloogiasõnaraamatu vajadused ja võimalused.

16.11 Lundi keelepäev.

17.11 Stockholmi keelepäev.

23.11 Tampere keelepäev.

18.12 JK. Otsustatakse „pidada keelepäevade korraldamist väljaspool Eestit igati õigustatuks ning jätkata nende korraldamist“.
18.12 K (Trt). Huno Rätsep 75. Esitletakse H. Rätsepa artiklikogumikku „Sõnaloo raamat“. E: T-R. Viitso, Huno Rätsep fennougristi ja keeleajaloolasena; H. Õim, Huno Rätsep ja üldkeeleteadus Eestis; T. Erelt, Huno Rätsep ja eesti keelekorraldus.

Veel aastast 2002: • Juhatus: M. Erelt – esimees; J. Valge, J. Viikberg – abiesimehed; P. Päll, K. Ross, S. Vare, T-R. Viitso. • Juhatuseliikmetest kuuluvad Eesti keelenõukokku M. Erelt, J. Valge, S. Vare, J. Viikberg, T-R. Viitso. • Ilmuvad ESA 47 (2001; peatoim M. Erelt, toim-d E. Ross, A. Õim), „Krimmi kogumik. Konverentsi „140 aastat eestlust Krimmis“ ettekanded 09.–10.09.2001“ (koost ja toim J. Viikberg), A. Vettiku ja R. Kulli „Tagasivaade õigussõnavara kujunemisloole 1920–1940“ ja Kodumurre nr 20. • Avatakse ES-i koduleht www.emakeeleselts.ee • ES osaleb enamikus EKN-i projektides, k.a „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010“ ettevalmistamine, sh eesti keele seisundiuuringute koostamine. • Sõnaloomevõistluse žüriis on M. Erelt, E. Bahovski, T. Erelt, T. H. Ilves, P. Kreitzberg, R. Rammus, H. Rumm, K. Kerge, T. Tender; laekub 111 kirja ligi 600 osavõtjalt u 5300 ettepanekuga; kasutusele tulevad sõnad *üleilmastumine*, *lõimumine*, *tõukefondid*, *täisleppimatus* jmt. • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saab Valdek Pall.

2003

01.01 Haridusministeerium nimetatakse haridus- ja teadusministeeriumiks.
13.02 Akadeemilise Rahvaluule Seltsi koosolek (koos ES-i ja Eesti Kirjandusmuuseumiga). Ülo Tedre 75. E: M. Arukask, Mõttepunkt regilaulus; R. Hinrikus, Elulooline Hindrey; T. Jonuks, Ynglingide saaga ja selle roll Skandinaavia eelkristlikus usundis; Ü. Tedre, Jõulusanditajad.
26.02 K (Tln; koos HTM-iga). E: R. Reinthal, Emakeele õpetamise riiklik korraldus; M. Ehala, Õpilaste keelehoiakutest; M. Rõigas, Asjalik tekst koolis; K. Kerge, Eesti emakeele õpetamise raskused.
09.03 Saarlaste keelepäev Kuressaares Johannes Aaviku majamuuseumis.
12.03 Tallinna Pelgulinna gümnaasiumi keelepäev.
14.03 Tallinna Õismäe humanitaargümnaasiumi keelepäev.
14.03 Üliõpilaste keelepäev Tartus koos HTM-i ja Eesti Üliõpilaste Seltsiga.

14.03 Tallinna 21. keskkooli keelepäev põhikooliklassidele.
17.03 Osaletakse Petseri 2. keskkooli keelepäeval.
03.04 **Aastakoosolek** (Trt). E: M. Erelt, Eesti keele uurimise ülesandeid (kommentaare keelestrateegiale).
05.04 Eesti keele päev Peterburis.
12.04 Eesti keele päev Moskvas.
14.04 Asta Õim lahkub teadussekretäri kohalt, olles valitud Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteaduriks.
29.04 K (Tln; koos EKI-ga). 200 aastat Eduard Ahrensi sünnist. E: M. Hint, Ahrensi ortograafia ülistuseks; K. Metste, Eduard Ahrens ja Õpetatud Eesti Selts; K. Ross, Eesti piiblitõlkest ja raamatust „Uue ajastu misjonilingvist: Eduard Ahrens 200".
24.05 Eesti keele päev Londonis.
27.05 JK. Võetakse teadmiseks: Gerda Tikenberg-Rõuk ja Nikolai Rõuk on annetanud ES-ile 500 000 krooni (ES-i kontole on laekunud 493 976 krooni).
03.06 K (Trt). Nimekoosolek. E: K. Henno, Nimede eestistamise idee sünnist; A. Hussar, Eesti eesnimed praegu ja uus isikunimeseaduse eelnõu; E. Saar, Talukohtade ümbernimetamine maareformi käigus.
16.06 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: A. Ojala, Rekursiivsed liitsõnad tänapäeva eesti kirjakeeles; L. Merirand, *pidama*-verbi grammatikaliseerunud kasutusest vanemas kirjakeeles; H. Koks, Tingimuslause tänapäeva eesti kirjakeeles; T. Baškirova, Keeleline situatsioon Peipsi lääneranniku l.
27.06 XXXVI J. V. Veski päev „Eesti keele strateegia". Esitletakse aastaraamatut ESA 48 (eesti keele uurimise analüüs). E: J. Valge, Eesti keele arendamise strateegia ja selle koostamine; H. Metslang, Kirjakeele nüüdisseisundist ja tulevikuvaadetest seisundiuuringute põhjal; M. Ehala, Keelehoiakute kujundamine ja identiteediarendus.
10.–11.10 X rahvusvaheline terminoloogiakonverents „Eesti oskuskeel 2003" Tallinnas (koos Eteri, EKI ja Eesti keelenõukoguga).
15.10 Riigikogu muudab F. J. Wiedemanni keeleauhinna riiklikuks (kuulutatakse välja 27.10.2003 Vabariigi Presidendi otsusega nr 453).
23.–25.10 Konverents „Keel ja identiteet" Rõuges (ES osaleb korraldamisel).
28.10 K (Trt; koos TÜ-ga). Jaak Peebo 70. E: K. Kaljumägi, Veaohtlikud käändtüübid; P. Penjam, Kõneviisikategooria Joachim Rossihniuse katekismuses; K. Habicht, V-L. Kingisepp, K. Prillop, Vana kirjakeele valikkorpuse koostamise põhimõtetest.

10.11 JK. Nõustutakse Oma Keele levitamisega koolidele koos ajakirjaga Haridus (Eesti Posti vahendusel). EKI teadusnõukokku valitakse Jüri Valge, riikliku F. J. Wiedemanni keeleauhinna komisjoni[5] Jüri Viikberg. Toetatakse Meinhard Laksi taotlust arvata ta Eesti Kultuurkapitali stipendiaatide hulka.

16.12 K (Tln). Etümoloogiakoosolek. E: L. Vaba, Miks siiski *punk* ja *tink*?; S-E. Soosaar, Etümoloog kaubanduses; I. Lahti, *Kolõvan*: muistse Tallinna nime päritolust.

Veel aastast 2003: • Juhatus tegutseb 26.03.2002 valitud koosseisus; teadussekretäri kohale asub Maria-Maren Sepper. • Ilmub ESA 48 (2002) „Eesti keele uurimise analüüs" (koost ja peatoim M. Erelt, toim T. Erelt ja S. Mäearu). • Ilmub ES-i osalusel koostatud „Estonian Language" – Linguistica Uralica uue monograafiasarja esikteos. • H. Metslangi juhtimisel lõpetatakse eesti kirjakeele kasutusvaldkondade uuringud (tulemused avaldatakse TPÜ eesti keele õppetooli toimetistes nr 4). • Keeletoimkond on „seadnud eesmärgiks hakata HTM-i rahalisel toel tegutsema kõrgeima keelekorraldusliku koguna". • F. J. Wiedemanni keeleauhinna saavad Mati Hint ja Helju Vals.

2004

30.01 K (Tln). Helmi Neetar 70. E: V. Oja, Läänemeresoome sõnavaralised suhted keeleatlases; T. Tuomi (Helsingi), *Savu* ja selle läänemeresoome variandid ja sünonüümid; S. Saarinen (Turu), Mida ütleb Euroopa keeleatlas volga ja permi keelte sõnavara kohta; O. Bušs (Riia), *valk-* Läti kohanimedes; M. Vilppula (Helsingi), Murdesõnaraamatud etnograafia tõlkidena; T-R. Viitso, *viht* ja *saun* eri ilmakaartes.

11.02 K (Tln; koos EKI-ga). 80 aastat Henn Saari sünnist. Henn Saari raamatut „Keelehääling. Eesti Raadio „Keeleminutid" 1975–1999" esitledes võtavad sõna P. Päll, S. Mäearu, M. Tarand jt. E: K. Kerge, Unistusi uuest ajast (esitab M. Raadik); P. Päll, Henn Saari nimeuurija ja -korraldajana; M. Nutt, Eesti keelepoliitika 1990. aastatel (teesid esitab T. Erelt).

21.02 Eesti keele päev Peterburis.

[5] Edaspidi on ES esindatud kõikides F. J. Wiedemanni keeleauhinna komisjoni koosseisudes.

05.03 Mulgi keelepäev Viljandi Maagümnaasiumis. 100 aastat Salme Tanningu sünnist.
15.03 E. Kraut osaleb Paldiski gümnaasiumi emakeelepäeval.
15.03 S. Vare osaleb Tallinna Paekaare gümnaasiumi eesti keele päeval.
18.03 Kohila keelepäev.
19.03 Eesti keele päev Oulus.
23.03 **Aastakoosolek** (Tln). Aastaaruandes tuuakse esile, et nii murde- kui ka keeletoimkonna tegevus on 2003. aastal olnud äärmiselt passiivne. E: K. Ross, Eesti esimeste piiblitõlkijate tõlkearusaamadest.
01.04 Wiedemanni juubeliaasta avakonverents (koos EKI ja TA-ga).
10.04 Eesti keele päev Moskvas.
21.04 ES osaleb F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäeva korraldamisel Väike-Maarjas.[6] Esineb laureaat Viivi Maanso.
26.04 JK. Pooldatakse lepingu sõlmimist F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäevade korraldamiseks Väike-Maarjas ES-i, haridus- ja teadusministeeriumi, Väike-Maarja vallavalitsuse ja Väike-Maarja gümnaasiumi vahel.
04.05 K (Tln). Tõnu Karma 80. E: T. Karma (Riia), Hädas võõrpärisnimedega; U. Sutrop, *Ykescola ~ Ykescole* ja *Ükskülа*; T-R. Viitso, Liivi kvantiteedi- ja toonisüsteem ning astmevaheldus; E. Vääri, Tõnu Karma kultuuritegelase ja livoloogina.
24.05 K (Tln). Kõnetehnika ja häälduSnorm. E: E. Kraut, Kõnetehnika ja emakeeleuurimine; H. Ots, Ladina tähtede nimetamine teiste keelte pruugi järgi: kas ehtsus või edevus.
03.06 K (Trt). Kõnetehnika ja häälduSnorm. E: E. Kraut ja H. Ots kordavad 24.05 Tallinna koosoleku ettekandeid.
21.06 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: A. Kilgi, Eesti verbivormistiku kirjeldus 17.–19. sajandil; T. Alekõrs, Isikustamine reklaamtekstides; Ü. Mällmann, Sõna vorm ja tähendus trükireklaamides; E. Küün, Mitte-eestlastest noorte kohanemine eestikeelses töökeskkonnas.
27.06 XXXVII J. V. Veski päev „Kõneviisid eesti keeles". E: K. ja R. Pajusalu, Tingiv kõneviis argivestluses; M. Erelt ja H. Metslang, Imperatiivist eesti keeles; P. Kehayov, Kaudne kõneviis tüpoloogilisest aspektist;

[6] Edaspidi osaleb ES koos HM-i ning Väike-Maarja vallavalitsuse ja kooliga kõikide keeleauhinna keelepäevade korraldamisel Väike-Maarjas; päeva kavasse kuuluvad koosolek laureaadi ettekandega, keeletamme istutamine ja lõuna Georgi Söögitoas.

P. Penjam, Jussiivist vanas kirjakeeles; M-M. Sepper, Jussiivist tänapäeva kirjakeeles.

28.06 JK. Emakeele Seltsi juhatuse esimene e-koosolek: arutatakse Mart Remmeli sünniaastapäeva tähistamist ja teadussekretäri puhkusepäevade arvu.

05.08 Vabariigi Valitsus kiidab heaks „Eesti keele arendamise strateegia (2004–2010)", milles ES-i keeletoimkond nimetatakse üheks üldkeelekorraldusosa täitjaks ja ES väliseestlaste eesti keele toetajaks.

26.09 Väike-Maarjas tähistatakse ES-i osalusel nimesiltidega F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaatide tammed.

Eduard Leppik, suurim kohanimekoguja, esinemas keeletammede tähistamisel Väike-Maarjas 26. septembril 2004 (Ekke Võhandu foto)

27.10 K (Tln; koos EKI-ga). Konverents „Endspiel": 60 aastat Mart Remmeli sünnist. E: J. Sang, Paar hüpoteesi Remmeli fenomeni asjus; A. Eek, Tagasivaatepilk foneetikust Mart Remmelile; Ü. Viks, Arvutus, lingvistika ja muu; U. Lippus, Mart Remmel kui katalüst: positivistliku muusikateaduse peegeldusi Eestis; Jaak Valge, Mõtlev (majandus)mees; J. Ross, Mälestusi Remmelist administraatorina.

15.11 K (Tln). 85 aastat Heino Ahvena sünnist. E: H. Neetar, Heino Ahvenale mõeldes; H. Kaal, Kolleegi pilguga Heino Ahvena tegemistest (esitab ka H. Ahvena kirjutise „Üks teaduslik tõsilugu").

15.11 „Keelekõrva" murdekeelesaates vestlevad Mari Tarandiga Anu Haak, Karl Pajusalu, Jüri Viikberg jt.

25.11 K (Trt). TÜ eesti keele õppetool ja eesti keele professuur 85. Sõnamoodustusest eri nurga alt. E: K. Kerge, Värske pilk sõnaloomele; S. Vare, Konventsioonist eesti keeles; R. Kasik, Nimisõnatüvelistest tegijanimedest.

27.11 Eesti keele päev Hamburgis.

07.12 K. Kerge, E. Kraut, H. Pajupuu, A. Verschik ja T. Tender esinevad Eesti Raadio keelepäeval.

17.12 JK. Arutatakse võimalusi teha Oma Keel internetis kättesaadavamaks, peetakse jätkamisväärseks koostööd HTM-iga väliskeelepäevade

korraldamisel (ministeeriumilt rahastus, seltsilt ettekanded). Nenditakse keeletoimkonna vähest aktiivsust, rahaliste võimaluste kasutamata jätmist.

Veel aastast 2004: • Juhatus tegutseb 26.03.2002 valitud koosseisus. • HTM nimetab F. J. Wiedemanni aasta (2005) korralduskomisjoni Jüri Valge (komisjoni juhina) ja Mati Erelti. • Ilmuvad ESA 49 (2003; peatoim M. Erelt, tegevtoim M-M. Sepper); J. Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides. Teine läbivaadatud ja ühtlustatud trükk“ (EST 15 (62)). • ESA muudetakse eelretsenseeritavaks ja lisatakse rahvusvahelistesse andmebaasidesse. • Kirjastus Perioodika lisab lepingu järgi Oma Keele igale ajakirja Haridus tellimusele. • Raamatu „Kuiss vanal Võromaal eleti“ kirjastamist toetavad kultuuriministeerium, haridus- ja teadusministeerium ja Eesti Kultuurkapital. • Keeletoimkond üritab koos Keeleinspektsiooniga mõjutada meedia keelekasutust. • Aasta jooksul toimuvad Kuku raadios keeleloengud, M-M. Sepper (põhikorraldajana) ja P. Päll osalevad „Keelekuku“ toimetuskolleegiumi töös.

2005

10.02 K (Tln). E: J. Valge, Keelestrateegia vastuvõtmisest ja elluviimisest; M. Ehala, Kuidas viia EKAS [Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010 – *J. V.*] massidesse?; M. Soll, Keelestrateegia rakendus muukeelses hariduses.

07.03 JK. Otsustatakse informeerida aastakoosolekut kavatsusest kutsuda juhatuse koosolekutele kaks noorliiget, võimaldamaks tutvuda tööga ja hiljem kandideerida juhatusse. Peetakse vajalikuks alustada ettevalmistusi sügiseseks ettekandekoosolekuks Lauri Kettuneni 120. sünniaastapäeva puhul.

11.03 Viljandi kauni emakeele päev Jakobsoni gümnaasiumis.

14.03 K (Tln; koos Tallinna Ülikooliga). Emakeele Selts 85. TLÜ raamatukogus avatakse näitus „Emakeele Selts 85“. E: M. Erelt, 85 aastat Emakeele Seltsi; J. Viikberg, Emakeele Selts ja murdekeel; T-R. Viitso, Emakeele Selts ja sugulaskeelte uurimine; M. Kallasmaa, Emakeele Selts kohanimede kogujana 1960–2005.

17.03 Osaletakse Petseri 2. keskkooli keelepäeval.

19.03 Eesti keele päev Moskvas.

16. aprillil 2005 avatakse Peterburis mälestuskivi Ferdinand Johann Wiedemannile. Räägib Külli Sulg, temast vasakul Isidor Levin (Veronika Mahtina foto)

22.03 **Aastakoosolek** (Trt). ES-i auliikmeiks valitakse Helmi Neetar ja Uno Liivaku. Volituse osaleda juhatuse töös saavad noorliikmed Annika Kilgi ja Pire Teras. E: P. Päll, Nimed ja kirjaviisid – kaks sammu edasi…

01.04 Rahvusvaheline konverents „Ferdinand Johann Wiedemann 200“ (koos TA ja EKI-ga) Tallinnas.

12.04 K (Trt). E: K. Pajusalu, Salme Nigol keelesaarte uurijana; I. Käsi, Võru murde sõnaraamat – mis tehtud, mis teoksil; E. Ross, „Kuiss vanal Võromaal eleti“ ja alguslugu; M. Must tutvustab raamatut „Kuiss vanal Võromaal eleti“.

16.04 Eesti keele päev „Akadeemik Ferdinand Johann Wiedemann 200“ Peterburi ülikoolis (koos HTM-i, Välisministeeriumi, Peterburi Riikliku Ülikooli, Peterburi Eesti Kultuuriseltsi ja Eesti Vabariigi

Peakonsulaadiga); avatakse F. J. Wiedemanni mälestuskivi Peterburi luterlikul Smolenski kalmistul.

21.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas. Esineb laureaat Haldur Õim; E. Ross esitleb raamatut „Ferdinand Johann Wiedemanni keeleauhind 1989–2003".

28.04 Salme keelepäev Saaremaal.

13.06 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: P. Penjam, *tulema*-verbi modaalkasutuse kujunemisest eesti kirjakeeles XVII–XX sajandil; S. Parm, Sõnadest *veel, juba, alles*; A. Šmõreitšik, Parafaasia- ja kontaminatsiooninähtused vene-eesti vahekeeles; M. Vesiaid, Kohanimed Pöide valla idaosas Saaremaal 1933. ning 2004. aastal.

25.06 Eesti keele päev Simferopolis.

27.06 XXXVIII J. V. Veski päev „Ajakirjanduskeel". E: T. Hennoste, Kuidas ajalehed manipuleerivad?; R. Kasik, Ajakirjanduskeel 21. sajandi alguses; K. Leppikson, Kuidas on ja kuidas võiks. Keeletoimetaja mõtteid; K. Sarapuu, Päevalehtede juhtkirjad tekstina.

25.09 Vabariigi president Arnold Rüütel istutab Väike-Maarja keele-tammikusse F. J. Wiedemanni tamme. Osalevad Soome ja Ungari suursaadikud.

12.10 K (Tln; koos Fenno-Ugria hõimuklubiga). E: A. Heinapuu, Kes politiseeris Joškar-Ola kongressi?; H. Neetar, V. Oja, Märkmeid X fennougristide kongressi teaduspoolelt.

25.10 K (Trt). Lauri Kettunen 120. Fotonäitus „Lauri Kettuse esimesed Eesti-retked (1908–1911)". Avasõnad Mati Ereltilt. E: T-R. Viitso, Läänemeresoome keelte professuuri asutamine Tartu Ülikoolis; R. Grünthal (Helsingi), Eesti keele eestkostja Soomes; J. Valge, Lauri Kettuse viis tulemist.

05.11 Eesti keele päev Münchenis.

04.12 Keeleauhinna laureaadid asutavad Eesti Rahvuskultuuri Fondi allfondina F. J. Wiedemanni fondi „eesti keele õppe ja rahvusliku kasvatuse toetuseks"; asutamislepingu allkirjastavad T. Erelt laureaatide ja Eri Klas ERKF-i poolt.

06.12 F. J. Wiedemanni juubeliaasta lõpusümpoosion (koos TÜ, HTM-i juubelikomisjoni ja EKI-ga) TÜ ajaloo muuseumis; esitletakse F. J. Wiedemanni eesti keele grammatika faksiimileväljaannet.

Veel aastast 2005: • Juhatus tegutseb 26.03.2002 valitud koosseisus. • Ilmuvad ESA 50 (2004, peatoim M. Erelt, tegevtoim M-M. Sepper), „Grammatik der estnischen Sprache. Ferdinand Johann Wiedemann. Durchgesehenes Faksimile der Ausgabe von 1875“ (välja andnud K. Pajusalu ja U. Sutrop), „Kuiss vanal Võromaal eleti. Valimik korrespondentide murdetekste VI“ (toim H. Kaal, M. Must, E. Ross). • Otsustatakse hakata honoreerima Oma Keele kaastöid. • Hakatakse koostama ES-i raamatukogu elektroonilist kataloogi.

2006

09.01 JK. Otsustatakse toetada F. J. Wiedemanni fondi 5000 krooniga; nenditakse keeletoimkonnale antud toetuse kasutamata jäämist.

06.02 Kirjaga nr 6-2/19 Eesti Televisioonile väljendab juhatus muret lauluvõistluste „Kaks takti ette“ ja „Laulukarussell“ inglise keele liigrohke ja eesti keele liigvähese kasutamise pärast.

20.02 K (Tln). Eesti keel kodus ja välismaal. E: J. Valge, Emakeele Seltsi ning haridus- ja teadusministeeriumi väliskeelepäevad; L. Listra, Eesti keel ja kultuur maailmas, armastusega Eestist; I. Tomusk, Probleemidest keeleseaduse tõlgendamisel ja rakendamisel.

23.03 Petseri 2. keskkool korraldab oma keelepäeva.

27.03 JK. Otsustatakse osaleda Andrus Saareste hauakivi taastamisel ja avada see Uppsala keelepäeval 23. septembril.

27.03 **Aastakoosolek** (Tln). E: M. Erelt, Eesti keele süntaks pärast EKG-d.

27.03 JK. Juhatuse esimeheks valitakse Helle Metslang, abiesimeesteks Karl Pajusalu ja Jüri Viikberg.

01.04 Eesti keele päev Peterburis.

27.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas, esineb laureaat Heldur Niit.

08.05 JK. Peetakse vajalikuks ESA artiklite kättesaadavaks tegemist DIGAR-is, OK omadega aga oodata; Mati Erelti ettepanekul otsustatakse hakata korraldama noorte keelelaagreid. EKI nõukogu liikmeks esitatakse Helle Metslang.

27.06 XXXIX J. V. Veski päev „Eesti keel eesti koolis“. E: K. Kerge, Emakeel koolis: kelle mure; K. Kask, Eesti keel eesti koolis: õpetaja vaatenurk; M. Rõigas, Eesti keele õpetajate ettevalmistus Tartu ülikoolis; C. Luik, Gümnaasiumilõpetaja emakeeleoskuse kontrollimisest.

Elmerice ja Andrus Saareste taastatud hauakivi Uppsalas. Jüri Viikberg lilli asetamas (Oole Kindi foto)

23.08 Maria-Maren Sepper lahkub teadussekretäri kohalt.

30.08 Tartus peetakse HTM-i ja ES-i koostööprojekti „100 aastat eestikeelset keskharidust" raames konverents „Eestikeelne keskharidus 100".

07.09 Vabariigi Valitsus võtab vastu määruse nr 196 „Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord", milles üheks normi tagajaks nimetatakse ES-i keeletoimkond; keeletoimkond algatab arutelu oma kodukorra ja ES-i põhikirja muutmiseks.

12.09 JK. Otsustatakse teha koostööd õpilaskampaaniaga „Kroon eesti keelele!" ning alustada F. J. Wiedemanni keeleauhinna Väike-Maarjaga seotud ürituste korralduslepingu väljatöötamist.

22.09 Õpetajate Lehes ilmub koolinoorte üleskutse „Kroon eesti keelele!".

23.09 Eesti keele päev Uppsalas; ES-i, HTM-i, välisministeeriumi, TÜ, Uppsala Eesti Seltsi ja Uppsala koguduse koostöös avatakse Andrus Saareste haual Eestis taastatud mälestuskivi.

24.09 Eesti keele päev Göteborgis.

29.09 ES-i nooruurijate konverents Tartus. Peetakse kokku 16 ava- ja sektsioonіettekannet, esinevad Tallinna, Tartu ja Helsingi üliõpilased; konverentsiga tähistatakse Euroopa keelte päeva ning eesmärgiks on arendada ES-i igakevadine „üliõpilaskonverents laiapõhjalisemaks

teadusürituseks". E: E. Arust, Käändekasutuse lihtsustamine eesti keeles; S. Hutukka, Deontiline modaalsus Eesti naisteajakirjade armastusteemalistes kirjutistes – kahe ajajärgu võrdlusjooni; L. Kalmet, Viljandi Maagümnaasiumi õpilaste ja meedia võõrapärane keelekasutus; M. Konnapere, Kuidas kirjutada selget teksti?; D. Kulakov, Aspekt vene ja eesti keeles; E. Küün, Mitte-eestlastest noorte etniline ja keeleline identiteet; K. Laever, Kultuurimõjusid eesti kirjakeeles; M-V. Laht, Tuletised eesti keele uuemas sõnavaras; P. Launonen, Eesti naisteajakirjades representeeruv materialistlik maailm; K. Läll, K. Pilvik, Kultuurimõjusid eesti kirjakeeles; T. Melin, Soome turistid Eesti ajalehtedes tekstianalüüsi seisukohast; K. Pedassaar, Emotsiooniverbid eesti vanemas kirjakeeles; Ø. Rangøy, Eesti ja norra keele fonoloogilised aktsendid; N. Salveste, Eesti keele normitud välted ja nende tegelik häälдus; K. Simenson, Keelevigadest lastekirjanduse tõlkimisel; P. Taremaa, Liikumine ja liigutamine.

01.10 ES-i teadussekretäri kohale asub Terje Potter.

16.10 ES-i keeletoimkond kiidab Vabariigi Valitsuse määrusest tulenevalt heaks Mati Erelti, Tiiu Erelti ja Kristiina Rossi raamatu „Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk" (Tallinn, 2007) käsikirja.

23.10 K (Tln). Viipekeelepäev. E: U. Sutrop, Viipekeele juriidilisest poolest; L. Hollmann, Eesti viipekeelest ja viipekeele tõlkidest; V. Laiapea, Tummfilm kurdist tüdrukust koos kommentaaridega.

03.11 ES-i juhatuse esimees Helle Metslang annab Eesti Kirjandusmuuseumi direktorile Janika Kronbergile üle õpilaskampaania „Kroon eesti keelele!" allkirjalehed.

27.11 K (Trt). Murdegrammatika päev. 100 aastat Pent Nurmekunna sünnist; avasõnad K. Pajusalult. E: J. Viikberg, Murdesõbralik Pent Nurmekund; L. Lindström, Eesti murrete korpus ja grammatika uurimise väljavaated; H. Hurtta, Murdegrammatika ainestikest Soomes; M-E. Tirkkonen, Murdegrammatika tekstiköites; E. Niit, Murdegrammatikast murdeõpikus; L. Bakhoff, A. Klaus, L. Lindström, M. Mets, K. Pajusalu, K. Uiboaed, E. Velsker, Ainsuse 1. pöörde vormidest murdekorpuses.

02.12 J. Valge esineb Riia eesti koolis teemal „Muutuv keel".

03.12 Eesti keele päev Riias.

18.12 K (Tln). E: K. Labi, Laul keeles ja keel laulus; K. Õim, Püsiühendid eesti keeles ja folklooris; E. Labotkin, Kõnekeelsed linnakohanimed ja nende uurimine.

Veel aastast 2006: • Juhatus: H. Metslang – esimees; K. Pajusalu, J. Viikberg – abiesimehed; M. Erelt, A. Kilgi, P. Teras, A. Õim. Juhatuse töös osalema kutsutakse J. Valge; enne liikmeks valimist osalevad A. Kilgi ja P. Teras. • Haridus- ja teadusministeerium asutab aasta keeleteo auhinna. • Ilmub ESA 51 (2005, peatoim M. Erelt, tegevtoim M-M. Sepper). • ES-i kaaskorraldusel toimunud õpilaskampaania „Kroon eesti keelele!" toob F. J. Wiedemanni fondile 19 kooli 6827 õpilaselt ja õpetajalt 12 747 krooni ja 70 senti. • HTM ja ES algatavad ning asuvad ellu viima projekti „100 aastat eestikeelset keskharidust": maakondlikud keelepäevad toimuvad Jüris, Kuressaares ja Vändras.

2007

19.02 K (Trt). Eesti keel võõrfiloloogi pilguga. E: R. Torn-Leesik, Käände ja tegumoe seostest eesti keeles; D. Monticelli, Eesti keeleuuendus ja Itaalia *questione della lingua* – paralleelid ja põimumised; H. Ridali, Fraseologismid eesti keeles, nähtuna germanisti pilgu läbi.

14.03 Aasta keeleteoks 2006 valitakse ES-i toetatud õpilaskampaania „Kroon eesti keelele!".

17.03 Eesti keele ja mälu päev Peterburis.

21.03 Osaletakse Petseri 2. keskkooli keelepäeval.

24.03 Eesti keele päev Hamburgis.

26.03 JK. Toetatakse keeletoimkonna ettepanekut muuta ES-i põhikirja; nenditakse murdetoimkonna töö seiskumist 2002. a alates. Otsustatakse anda Moskva Keeleteaduse Instituudile nõusolek Dmitri Tsvetkovi vadja keele grammatika avaldamiseks.

30.03 **Aastakoosolek** (Trt). Kiidetakse heaks keeletoimkonna ettepanek täiendada ES-i põhikirja (tulenevalt VV määrusest nr 196) punktiga 27^1 (keeletoimkonna staatus ja ülesanded: keeletoimkonna kinnitab ES-i juhatus). E: H. Metslang, Grammatikalisatsioonist eesti ja soome keeles ja selle uurimisest.

09.04 K (Tln). Kognitiivsest lingvistikast. E: I. Tragel, A. Veismann, Liikumise olulisusest keeles; T. Huumo, Fiktiivne liikumine; H. Sahkai, Konstruktsioonipõhine keelemudel.

14.04 Eesti keele päev Moskvas.

19.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas, esineb laureaat Kristiina Ross.

18.05 K (Trt). Keelelisest viisakusest. E: K. Vogelberg, Viisakus ja võim; R. Pajusalu, B. Klaas, K. Pajusalu, V. Vihman, Eesti ja vene viisakuskood: sarnast ja erinevat; A. Rääbis, Viisakusküsimused Eesti telefonivestlustes.

27.06 JK. Otsustatakse tasuda liitumistasu koostööks MTÜ-ga GS1 Estonia (triipkoodid); HTM-i toetuse olemasolul otsustatakse korraldada eesti keele päev Torontos.

27.06 XL J. V. Veski päev „Sõna on sõnavarauurijal". Mati Erelt tutvustab õpikut „Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele". E: A. Baran, Intensiivistavate väljendite kujundist – kas metafoorne võrdlus või hüperboolina kasutatav metonüümia; M. Langemets, Leksikograafi unistus; S. Parm, Sõnade *veel, juba, alles* ja *jälle* ajaline tähendus; U. Sutrop, Kuidas tüpoloog kirjeldaks eesti keele sõnavara; E. Veldi, Pejoratiivsus ja häälikusümboolika informaalses sõnavaras; K. Õim, Metafoor ELU ON TEEKOND ebaõnne väljendite näitel.

31.07 Terje Potter lahkub teadussekretäri kohalt.

01.09 Teadussekretäri kohale asub Annika Hussar (augustis täidab teadussekretäri ülesandeid Maria-Maren Sepper).

13.09 JK. Koosolekuga Kihnus viiakse ellu otsus korraldada neid Eesti äärealadel. Otsustatakse jätkata internetipõhise sõnakogumisvõistluse ettevalmistamist ja anda välja raamatu „Estonian Language" uustrükk.

14.09 ES-i infopäev Kihnu koolis.

22.09 Otepääl tehakse katse asutada koolinoorte keeleorganisatsioon.

26.09 ES-i üliõpilaskonverents (Tln). Dokumentaalfilmide „Kihnu naenõ, tutt peos" ja „Teine elu" esilinastus. E: M. Alas, Kohanimede muutumine Pöide vallas Saaremaal; S. Hutukka, Deontilisest modaalsusest eesti naisteajalehtede armastus- ja seksuaalteemalistes artiklites eri aegadel; G. Juhkanson, Verbiliited vanemates murdetekstides ja tänapäeva võru kirjakeeles; A. Jürine, Eesti kaassõnaühendite norminguvastasest kokkukirjutamisest grammatiseerumisteooria taustal; L. Kivimäe, Presidendikõned: metafoore ja hoiakuid; D. Kulakov, Tähelepanekuid eesti ja vene keele tegusõnade kahekordse rektsiooni kohta; K. Laanesoo, Küsilause funktsioonid suulises argivestluses; P. Podneks, Adjektiivide omandamisest eesti keeles; K. Prass, Pressiteadete süntaks: infiniittarindid ja nominalisatsioonid; L. Raasik, Intervokaalsed leenisklusiilid eesti keele spontaanses kõnes; K. Rikberg, Keelelisest viisakusest; M. Soosaar, Filmikeel – üks Euroopa keeli (kommentaar

oma filmidele); A. Valdmets, Modaalpartiklite kujunemine ja kasutamine eesti kirjakeeles.

18.10 K (Trt). Elektroonilised keeleressursid. E: P. Eslon, Õppijakeelekorpused ja keeleõpe; J. Vilo, Keeletehnoloogia viimine uurimistööst arvutikasutaja teenistusse; K. Muischnek, Eesti keele elektroonilised tekstikogud; M. Langemets, EKI elektrooniline keelevara.

05.11 ES-i ja HTM-i esindajate kohtumisel lepitakse kokku sõnakogumisvõistluse teemad: „Minu pere sõnavara" ja „Minu harrastuste ja vaba ajaga seotud sõnavara"; võetakse teadmiseks HTM-i info, et Toronto eesti keele päeva ettevalmistused ministeeriumis kulgevad plaani järgi.

07.11 Eesti keele päev Helsingis.

08.11 Eesti keele päev Tamperes.

09.11 Eesti keele päev Turus.

29.11 JK. Otsustatakse väljendada kirjaga haridusminister Tõnis Lukasele ja TLÜ rektorile Rein Rauale „tõsist muret, et võõrkeelsete õppekavade loomine bakalaureuse astmel võib kahandada eesti keele ja kultuuri jätkusuutlikkust Eesti ühiskonda siduva keskmena" (seoses kavandatava Katariina kolledžiga); otsustatakse jätkata ettevalmistusi Toronto keelepäevaks, kasutada sõnakogumisvõistluse korraldamiseks projekti „Eestikeelne keskharidus 100" kasutamata vahendeid ja hankida ES-ile krediitkaart.

29.11 K (Tln). Eesti keele elektroonilised ressursid. E: A. Õim, Eesti kõnekäändude ja fraseologismide andmebaas: seis ja perspektiivid; L. Lindström, Eesti murrete korpusest; A. Rääbis, TÜ eesti suulise keele korpus ja dialoogikorpus; K. Habicht, Tartu ülikooli vana kirjakeele korpus(t)est.

Veel aastast 2007: • Juhatus tegutseb 27.03.2006 valitud koosseisus. • Haridus- ja teadusministeerium paneb aluse aasta keeleteo auhinna valimise ja kätteandmise traditsioonile. • Ilmuvad ESA 52 (2006; peatoim M. Erelt, toim T. Erelt) ja raamatu „Estonian Language" kordustrükk. • HTM-i ja ES-i ühisprojekti „100 aastat eestikeelset keskharidust" raames toimuvad keelepäevad Võrus ja Haapsalus.

2008

09.01 K (Trt). Huno Rätsep 80. E: L. Vaba, Kolm eventuaalset baltismi: millest sõltub etümoloogia usutavus?; U. Uibo, Sõna *simman* etümoloogia; T-R. Viitso, Tsuhh-tsuhh.

01.02–15.05 Toimub internetipõhine noortepärase sõnavara kogumise võistlus.

18.02 Eesti keele päev Torontos. Eksponeeritakse teemakohast näitust.

04.03 K (Trt). Tiit-Rein Viitso 70. E: K. Pajusalu, Tiit-Rein Viitso tuhat keelt; V. Ernštreits, Tiit-Rein Viitso ja liivi kirjakeele kujunemine; T-R. Viitso, Keeleteadus kui katsetuste ja eksituste tee.

09.03 Eesti keele päev Haagis.

14.03 Osaletakse Petseri 2. keskkooli keelepäeval.

24.03 JK. Kinnitatakse keeletoimkonna kodukord, nenditakse taas murdetoimkonna aktiivsuse olulist vähenemist alates 1996. aastast.

27.03 **Aastakoosolek** (Tln). T-R. Viitso tutvustab albumit „Līvõd jelāmi. Lībiešu dzīve. The Life of Livs". E: K. Pajusalu, Lähedane liivi keel.

10.04 K (Trt). Keelelised elulood ja suhtlusvõrgud. E: A. Verschik, Keeleliste elulugude teooriast ja uurimisvõimalustest; K. Praakli, Võrgustikuanalüüs ja selle rakendamine keeleteaduses; M. Mets, Suhtlusvõrgustikest kahes Ida-Võrumaa külas.

16.–17.04 Rahvusvaheline konverents „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa" Väike-Maarjas (20 aastat F. J. Wiedemanni keeleauhinna asutamisest). Esineb F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaat Mati Erelt.

19.04 Eesti keele päev Peterburis.

24.04 Eesti keele päev Vilniuses.

16.05 K (Tln). Keel ja emotsioonid. E: E. Vainik, Kehaosad eesti keele piltlikes emotsioonikirjeldustes; H. Pajupuu, R. Altrov, Eesti emotsionaalse kõne korpuse nähtavad ja nähtamatud küljed; A. Oja, Emotikonid ja nende funktsioonid eestikeelses virtuaalsuhtluses.

02.06 Noortepärase sõnavara kogumise võistluse „Minu pere sõnavara" – „Minu harrastuste ja vaba ajaga seotud sõnavara" lõpuüritus Tartu ülikoolis. Esinevad A. Kilgi, A. Oja, H. Rätsep ja noored.

27.06 JK. Otsustatakse taotleda ES-i väljaannete kättesaadavaks tegemist ESTER-i kaudu ja siduda Riia keelepäev Riia eestlaste raamatu „Sinu, minu ja meie Riia" esitlemisega; tunnustatakse Annika Kilgit eduka sõnavarakogumisvõistluse eest.

27.06 XLI J. V. Veski päev „Eesti keele rollist vabariigi algusaegadel". E: T. Hennoste, Vabaduse tulemine. Eesti ajakirjandus ja tema keel Eesti Vabariigi algusajul; R. Kasik, Eesti keel ja keeleteadus Tartu ülikoolis 1919–1940; O. Kurs, Maateaduse terminoloogia arendamisest 1920. aastail; J. Kübarsepp, Eesti keel õppe- ja teaduskeelena tehnikahariduses; R. Saard, Luterliku kiriku eestistamisest; T. Tender, A. Hallmägi, 1934. ja 1995. a keeleseadused: ühist ja erinevat.

05.09 JK. Koosolekul Vormsis kavandatakse keelepäevade, eelkõige Riia keelepäeva korraldamist.

05.09 ES-i infopäev Vormsi koolis.

17.09 TA korraldataval akadeemiaga assotsieerunud seltside konverentsil esindab ES-i Jüri Viikberg.

02.10 K (Trt). Esitletakse T-R. Viitso raamatut „Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud" ning I. Lehiste, P. Terase jt raamatut „Livonian Prosody". E: E. L. Asu, Eesti lauseintonatsioonist; T. Tuisk, Liivi katketoonist.

03.10 ES-i üliõpilaskonverents (Trt). E: A. Esinurm, Definiitsuse avaldumine eesti vanas kirjakeeles; T. Huumo, Kuidas käia keelekonverentsidel ja ellu jääda; Ü. Kimmel, Kontseptuaalsed metafoorid tulekahjude kajastamisel ajakirjanduses; K. Krall, Keelekümblusklassi laste eesti keel; K. Lipp, Eesti kirjandusklassikute tekstide keelelisest redigeerimisest F. R. Kreutzwaldi muinasjutu „Põhjakonn" alusel; E. Lätt, Väldete õpetamisest põhikoolis; I. Nekrassova, Mitmekeelse ühiskonna küsimus Eesti ja Suurbritannia moslemite näitel; M. Nurme, Impersonaali ainsa argumendi staatus eesti keeles; K. Pällin, Eesti *tulema* ja *minema* ning soome verbid *tulla* ja *mennä*; R. Savisaar, Omadussõna *ilus* – kuidas me seda kasutame?; M. Sirola, Soome nüüdiskeele komitatiiv; K. Uiboaed, Ühendverbid eesti murrete korpuses.

10.10 K (Tln). Helju Kaal 50 aastat ES-is. Esitletakse H. Kaalu, M. Musta, E. Rossi kogumikku „Ennemustitsel Mulgimaal". E: E. Ross, Mulgi raamatust; A. Laande, Mulkide tegemistest.

15.11 Eesti keele päev Riias. Tähistatakse Läti Eesti Seltsi asutamise 20. aastapäeva ja esitletakse raamatut „Sinu, minu ja meie Riia".

16.11 Eesti keele päev Minskis.

22.11 Eesti keele päev Oulus.

22.11 Eesti keele päev Moskvas.

23.11 Eesti keele päev Hamburgis.

27.11 K (Trt). Esimese keele omandamisest. E: R. Argus, Eesti keele vormimoodustuse omandamine võrdluses teiste keelte omandamisega; S. Parm, Lastekeele ajasõnad; M. Vija, R. Torn-Leesik, R. Pajusalu, Tegumoekategooria lapsekeeles.

18.12 JK. Otsustatakse hakata korraldama äärealade keelepäevi koos noorte keeleorganisatsiooniga (kaalutakse Muhu, Prangli, Ruhnu, Petseri, Meremäe ja Misso võimalusi) ja anda välja täiskomplekt eesti keele teemalisi vaatmikke (12 vaatmikku eesti, inglise, saksa, vene ja prantsuse keeles). Võetakse teadmiseks, et on sõlmitud leping Eesti Rahvusraamatukoguga ES-i raamatukogu kirjete lisamiseks ESTER-isse.

Veel aastast 2008: • Juhatus tegutseb 27.03.2006 valitud koosseisus. • ES-i ja selle juhatuse liikmed osalevad mitmete nõukogude ja komisjonide töös. • Ilmuvad ESA 53 (2007; peatoim M. Erelt, toim T. Erelt), kogumik „Ennemustitsel Mulgimaal. Valimik korrespondentide murdetekste VII" (toim H. Kaal, M. Must, E. Ross). • Eesti keele vaatmikud on kavandatud järgmistel teemadel: keele uurimine, keele päritolu, murded, allkeeled, väliseesti keel, kirjakeele kujunemine, eesti keel eesti koolis, eesti keel muukeelses koolis, keelekorraldus, keelepoliitika, keeletehnoloogia, Emakeele Selts. • Alanud on toimetajate vahetus Oma Keeles: Jaan Õispuu asemele tuleb Reili Argus. • Noortepärase sõnavara internetisõnastikku laekub 83 nimelist kogu.

2009

29.01 K (Tln). Helmi Neetar 75. Esitletakse pühenduskogumikku „Kodukeel ja keele kodu". E: H. Neetar, Ajalooline teave sõnaraamatus; U. Sutrop, *Metsapoole*; V. Oja, Murdesõnavara peegeldusi.

18.02 Muhu keelepäev.

19.02 K (Trt). Eesti keele omandamisest teise keelena. E: A. Verschik, Retseptiivne mitmekeelsus; R. Pool, Täis- ja osasihitise kasutamisest suulises ja kirjalikus õppijakeeles; P. Eslon, Eelistustest käändevormide kasutamisel.

09.03 Toila keelepäev.

10.03 Misso keelepäev.

26.03 **Aastakoosolek** (Trt). Juhatuse voliajaks otsustatakse 4 aastat; auliikmeteks valitakse Viivi Maanso, Ellen Uuspõld, Tiit-Rein Viitso. E: J. Viikberg, Väliseestlased ja eesti keel.

26.03 JK. Juhatuse esimeheks valitakse Helle Metslang.
13.04 Häädemeeste keelepäev.
18.04 Eesti keele päev Peterburis.
21.04 Meremäe-Obinitsa keelepäev.
30.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas; esineb laureaat Ilse Lehiste.
07.05 JK (Prangli saarel). Jüri Valget volitatakse lõppviimistlema F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäevade korraldamise lepingut. Pooldatakse Moskva ja Peterburi eesti keele päevade korraldamist vaheldumisi üle aasta.
08.05 Prangli keelepäev.
14.05 K (Trt). Eesti lapsekeel psühholoogi pilguga. Avasõnad R. Pajusalult. E: T. Tulviste, Kõne areng eesti lapsel ja teistel lastel; P. Tõugu, Lasteaialapsed omavahel: kes räägib ja mida.
27.06 XLII J. V. Veski päev „Nimi ja tema keel". J. V. Veski stipendiumi saab Edith-Helian Thomson. E: P. Päll, Mitmekeelsus Eesti nimedes; Evar Saar, Paljukeelsus ja silmahakkavad nimeandmispõhimõtted internetiajastu katastrinimedes; L. Ojamets, Ees- ja perekonnanimede häälikuline kooskõla; A. Hussar, Eestlaste eesnimed 1900. aastal.
19.07 Eesti keele päev Melbourne'is.
23.07 Eesti keele päev Sydney Eesti maja seenioride klubis.
24.07 Eesti keele päev Thirlmere'i eesti külas.
25.07 Eesti keele päev Sydney eesti kirikus.
11.09 Narva eesti gümnaasiumi keelepäev.
22.09 Osaletakse Petseri 2. keskkooli keelepäeval.
25.09 ES-i üliõpilaskonverents Tallinnas. E: K. Ausing, Ülevaade keelekasutuse muutumisest Aleksis Kivi „Seitsme venna" eestikeelsete tõlgete põhjal; M. Bubnov, Sagedasti esinevate sõnade häältdus spontaankõnes; G. Jingyi, Hiina keele ja uurali keelte ühiste etümoloogiate uurimisest; H. Kirsipuu, Noomenifraaside referentsiaalsed omadused argivestlustes; M. Kremez, Venemaa kajastamine Eesti ja Soome päevalehtedes Eesti Päevalehe, Molodjož Estonii ja Helsingin Sanomat näitel; A. M. Kunder, Väljarändamise problemaatika kodumaa ajakirjanduses; H. Kõrgesaar, Küsimuste omandamise katsetest 5-aastaste laste kõnes; K. Rahuoja, Vahetusõpilase eesti keel ja eesti meel; K. Siivelt, Korpuspõhine uurimus eestikeelsete soome keele õppijate sisekohakäänete kasutusest; A. Šmõreitšik, *ma-* ja *da*-infinitiivi kasutuse võrdlus eesti kirjakeeles

Väliskeelepäevade emotsionaalne pool: Annika Kilgi esmakohtumine vanatädiga Thirlmere'i eesti külas Austraalias (Leelo Kingisepa foto)

ja õppijakeeles; T. Tärk, Kiili valla talunimed; H. Vennikas, Eestikeelsete ja soomekeelsete õppijate käsitus hispaania keele õppimisest.

10.10 Eesti keele päev Dublinis.

13.10 HTM, ES, Väike-Maarja vallavalitsus ja Väike-Maarja gümnaasium allkirjastavad ühiskavatsuste protokolli F. J. Wiedemanni keeleauhinnale pühendatud ürituste jätkamiseks.

20.10 Eesti keele päev Göttingenis (saksakeelne; tutvustatakse eesti keele probleeme).

04.11 K (Trt). Ajakirja Language Typology and Universals (STUF) teemanumbri „Estonian in typological perspective" (2009, nr 1–2) tutvustamine. E: H. Metslang, Lühiülevaade teemanumbrist; M. Ehala, Lingvistilised strateegiad ja markeeritus eesti morfoloogias; R. Argus, Eesti keele omandamine – mõned tüpoloogiliselt relevantsed jooned; P. Kehayov, Tabuintensiivistajad kui polaarüksused eesti keele näitel.

14.11 Eesti keele päev Moskvas.

19.11 K (Tln). 80 aastat keeletoimetajaid. E: H. Ots, Misasja nad seal toimetavad?; R. Argus, Keeletoimetajate õpetamisest Tallinna ülikoolis; A. Rooseniit, A. Vane, Keeletoimetajast ettevõtja ja õpetaja – mis on aktuaalset?

17.12 K (Trt). Rahvusvaheline seminar „Naabrite keelearenduskavad". E: V. Ernštreits, Läti Vabariigi keelepoliitikast; I. Tomusk, Leedu keelepoliitika põhisuunad 2003–2008; M. Krongauz (Moskva), Vene keele riiklik korraldus: probleemid ja perspektiivid; R. Raag, Lihtsameelsusest reaalsustajuni: Rootsi keelearenduse hiljutisest suunamuutusest; J. Valge, Soome keele tulevikukavast.

Veel aastast 2009: • Juhatus: H. Metslang – esimees; K. Pajusalu, J. Viikberg – abiesimehed; M. Erelt, A. Kilgi, J. Valge, A. Õim. • HTM-iga lepitakse kokku ES-i ülesanded aasta keeleteo kandidaatide valikul ja lõpuürituse korraldamisel; keeletegu 2008 on „Eestikeelse lastekeskkonna mudila.lastekas.ee loomine". • Ilmuvad ESA 54 (2008; peatoim M. Erelt, toim T. Erelt) ja 12 eesti keele teemalist vaatmikku (viies keeles). • Elustatakse koolide keelepäevade tava – korraldatakse 7 keelepäeva Eesti koolides. • Ilse Lehiste teeb suurannetuse F. J. Wiedemanni fondile.

2010

01.03 JK. ES-i asutamise aastapäeva puhul otsustatakse välja anda postmark ES-i logoga; arutatakse ES-i ülesandeid eesti keele arengukava ühe täitjana.
04.03 Juuru keelepäev.
11.03 Muhu keelepäev.
11.03 K (Tln). Sissevaateid eesti keelde slaavi keelte vaatevinklist. E: J. Kallas, Liikumisverbide leksikaalsemantiline väli eesti ja vene keeles; P. Kehayov, Mõtteid vene mõjust eesti morfosüntaksis.
13.03 ES aitab korraldada konverentsi „Raamat, lugemisoskus ja nende mõju meile ja meie lastele" Stockholmi Eesti Majas.
14.03 ES osaleb aasta keeleteo valimisel ja konkursi lõpuürituse korraldamisel Viljandis; keeleteo 2009 auhinna saab kihnumurdeline „Aabets".
26.03 **Aastakoosolek** (Trt). Auliikmeteks valitakse Helju Kaal ja Mati Hint.
26.03 ES-i asutamise juubelikoosolek TÜ ajaloo muuseumis. E: M. Erelt, Emakeele Selts 90; K. Ross, Eesti kirjakeele sünnivaludest XVII sajandil; H. Metslang, Eesti keel Euroopa keelena.
21.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas, esineb (videosalvestise vahendusel) laureaat Ain Kaalep.

29.04 K (Tln). E: T. Hennoste, Kokkusulatatud laused. Nende struktuur ja rollid eesti keeles; K. Laanesoo, Retoorilised küsimused ja pahupidi väited argivestluses; K. Strandson, *Kas*-küsimus õpetaja parandusalgatusena.

04.05 Uulu keelepäev.

07.05 Kärdla keelepäev.

14.05 JK. Kooskõlastatakse HTM-i eelnõu „Eesti keele arengukava (2011–2017)“; otsustatakse osaleda ERM-i näituse „Muuseum näitab keelt“ ettevalmistamisel; esindajaks võimalikku noorte keele-organisatsiooni nimetatakse Annika Kilgi.

Helle Metslang (Külli Habichti foto)

27.05 K (Trt). Mälestatakse Hella Keema, Mari Musta ja Salme Nigolit. E: P. Norvik, Mari Must murdekoguja ning -uurijana; M. Mets, Lõunaeesti keelesaarte tekstikogumikust; I. Käsi, Pildikesi Hella Keema eluteelt.

28.06 XLIII J. V. Veski päev „Keelekontaktid ja eesti keele grammatika“. E: M. Ehala, Keelekontakt veebis: näiteid varieerumisest sihitise kasutamisel; H. Metslang, Grammatikamuutuste sammud ja hüpped; L. Vaba, Läti-eesti keelekontaktide ilmingud eesti grammatikas; E. Veldi, Inglise laenudest eesti keeles Euroopa kontekstis; J. Viikberg, Saksa keelest eesti keeles.

31.08 K (Trt). Morfosüntaksi päev. Helle Metslang 60. E: K. Ross, Rahvakeel ja eeskujukeeled 17. sajandi eesti kirjakeele morfosüntaksi kujundajatena; H. Tommola (Helsingi), Suund ja muutus. Tähelepanekuid eesti ja soome keele liikumisverbidest; R. Grünthal (Helsingi), Sünkretismi väljakutse käändemorfoloogiale; R. Argus, Mida teeb *tegema*-verb hoidjakeeles; L. Lindström, V-A. Vihman, *Ise ise*; A. Kilgi, Tuleviku tulekust: tulevikulisuse väljendamisest meie esimestes piiblitõlgetes.

13.09 HTM-i keeleüritusel esinevad Aleksandrovka keskkoolis Ukrainas T. Erelt, Uued sõnad eesti keeles; T. Rekand, Keelemängudest; A. Šmõreitšik, Noppeid Euroopa keeleõppe mapist eesti keele näitel; J. Viller, Eesti keel maailmas. Krimmi lõunarannikul avatakse Amandus Adamsoni mälestustahvel.

24.09 ES-i üliõpilaskonverents Tartus. E: M. Ehvert, Konditsionaalivormide kasutamine MSN-vestlustes; L. Laanemets, Adjektiivid reklaamikeeles; K. Laanesoo, Ümberpööratud polaarsusega küsimused eesti argivestluses; M. Loginova, Emakeele mõju roll vigade analüüsimisel; A. Metslang, *Akvaarium*-tüüpi sõnade kasutus eesti kirjakeeles; M. Norvik, Tuleviku väljendamise vahendid salatsiliivi keeles muude Euroopa ja läänemeresoome keelte taustal; K. Prass, *Saama-* ja *hakkama*-tulevik tänapäeva eesti kirjakeeles; L. Raasik, Intervokaalsete lühikeste klusiilide laad eesti keele spontaankõnes; N. Salveste, Väldete akustiliste tunnuste varieerumine tajus; R. Sirel, Nimega objektide automaatne liigitamine nende käändekasutuse põhjal; J. Suvi, Keeletestide koostamise põhimõtted ning põhikooli eesti keele ja kirjanduse lõpueksam; H. Türk, Kihnu murraku vokaalidest; A. Valdmets, Mõne modaalpartikli kujunemine ja kasutamine eesti kirjakeeles alates 1890. aastatest; A. M. Ülviste, Ütluse pragmaatilise tähenduse mõistmine toimetulekuõppe III kooliastme õpilastel.
25.09 Eesti keele päev Göteborgis.
25.09 Eesti keele päev Hamburgis.
26.09 Eesti keele päev Brüsselis.
30.09 Osaletakse Petseri 2. keskkooli keelepäeval.
03.10 Eesti keele päev Kopenhaagenis.
12.10 K (Trt). E: P. Kehayov, V. Vihman, Labiilsete verbide teke keelekontaktide valguses; J. Kallas, Liikumisverbide leksikaalsemantiline väli eesti ja vene keeles; I. Külmoja, Mõnda eesti verbigrammatikast slavisti pilguga.
17.11 Emakeele Seltsi külastab Vabariigi President Toomas Hendrik Ilves.
17.11 JK. Teadussekretäri kohale kandideerijaist kutsutakse vestlusele Killu Paldrok ja Veronika Mitting; tööleping otsustatakse sõlmida Killu Paldrokiga.
19.11 Narva eesti gümnaasiumi keelepäev.
14.12 K (Tln). Eesti keeleprofiilist. E: T. Tender, Eesti keeleprofiili koostamisest: mis? miks? kuidas?; M. Soll, Eesti esimustest keelehariduspoliitika ülevaates; K. Mere, Mitmekeelsusest ja keeleõppest keeleprofiilis.
18.12 Eesti keele päev Peterburis. Esitletakse artiklikogumikku „Keelekosti kodumaalt. Kümme aastat Peterburi keelepäevi".
31.12 Annika Hussar lahkub teadussekretäri kohalt.

Veel aastast 2010: • Juhatus tegutseb 26.03.2009 valitud koosseisus. • Eesti keele arengukava koostamisel osaleb 4 juhatuse liiget; Vabariigi Presidendi sõnavõistluse töörühma kuulub Helle Metslang. • ESA kolleegium, toimetus ja ES-i juhatus arutavad koostööd. • Ilmuvad ESA 55 (2009, peatoim M. Erelt, toim T. Erelt), „Keelekosti kodumaalt. Kümme aastat Peterburi keelepäevi" (koost ja toim J. Valge). • Eesti keele teemaliste vaatmike sari saab kättesaadavaks ES-i kodulehel. • Osaletakse koos HTM-i, ERM-i ja Eesti Kirjandusmuuseumiga lasteaednike koolitusseminari „Vares vaga, saba taga, lendas üle Põhjanaba" korraldamisel.

2011

01.01 Killu Paldrok asub tööle ES-i teadussekretärina.
10.01 JK. Arutatakse võimalikke põhikirjamuudatusi; Peterburi ja Moskva eesti keele päevi otsustatakse hakata korraldama vaheldumisi üle aasta; analüüsitakse toimunud väliskeelepäevi.
04.03 JK. Põhikirja muudatusettepanekud pannakse tutvumiseks üles ES-i kodulehele.
08.03 Pärnu Koidula gümnaasiumi keelepäev.
08.03 Kihnu keelepäev.
10.03 JK. Arutatakse ES-i ajaloo jäädvustamist, k.a videomaterjalide kasutamist (sh väliskeelepäevadest). Toetatakse keeleteokonkursi lõpuürituse jälgimisvõimaluse loomist ES-i kodulehe kaudu.
10.03 K (Trt). Mati Erelt 70. E: H. Laanekask, Koidula mitmekeelne lause; L. Lindström, *Mind huvitab.* Ühest kogejalause tüübist eesti keeles; H. Plado, Eesti keele rindlauselised tingimuskonstruktsioonid.
14.03 ES osaleb aasta keeleteo valimisel ja konkursi lõpuürituse korraldamisel Vastseliinas; aasta 2010 keeletegu on „Eestikeelne hääljuhtimine pimedate tehnilistele abivahenditele". Üritusel osaleb ühe konkureerinud keeleteo tegija president Toomas Hendrik Ilves.
15.03 Eesti keele päev Helsingis.
17.03 Haapsalu keelepäev.
18.03 Kilingi-Nõmme keelepäev.
24.03 **Aastakoosolek** (Tln). Muudetakse ES-i põhikirja; auliikmeteks valitakse Valve-Liivi Kingisepp ja Mati Erelt. E: A. Kilgi, Anton Thor Helle toimetajakäekiri.

08.04 Vinni-Pajusti keelepäev.
16.04 Eesti keele päev Moskvas.
27.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas; esineb laureaat Tiit-Rein Viitso.
27.04 K (Tln). Eripedagoogikast. E: A. M. Ülviste, Ütluse pragmaatilise tähenduse mõistmine toimetulekuõppe III kooliastme õpilastel; P. Soodla, Eesti laste pildipõhised narratiivid keelepädevuse näitajana üleminekul lasteaiast kooli; M. Männamaa, Verbaalsete võimete hindamine mõistete äraarvamise testi näitel. Testi kasutamine erinevates kontekstides ja gruppides.
10.05 Paide keelepäev.
11.05 JK. Määratakse kaks uurimisstipendiumi õpikukeelt analüüsivatele üliõpilastele. Liivi konverentsile otsustatakse kutsuda president Toomas Hendrik Ilves.
14.05 Eesti keele päev Münchenis.
31.05 K (Trt). Keeltest, kohanemisest ja hoiakutest. E: K. Koreinik, Keele-ideoloogiatest ja oma keelest; K. Sõrmus, Uusimmigrantõpilaste kohanemine Eesti koolis; H. Sulkala (Oulu), Lõuna-Eesti koolilaste keelehoiakutest.
09.06 Vabariigi Valitsus võtab vastu määruse nr 71 „Eesti kirjakeele normi rakendamise kord".
27.06 JK. Kavandatakse noori kaasavaid üritusi (OK tundmine, üliõpilaskonverentsid, keelelaagrid jne). Otsustatakse toetada 200 euroga lasteaednike koolitusseminari.
27.06 XLIV J. V. Veski päev „Eesti keele arengukavast ja Eesti keeltest". J. V. Veski stipendiumi saab Ann Metslang. E: J. Valge, Eesti keele arengukava esimene pool aastat; T. Tender, Hunt lambanahas? Võõrkeeled eesti keele arengukavas; B. Klaas-Lang, Kas eestikeelsel rahvusülikoolil on tulevikku?; A. Verschik, Keelepoliitika ja „muulaste" hoiakud: mikrouurimus.
27.08 Ruhnu keelepäev.
28.08 JK (Ruhnus). Juhatus peab oma 1000. koosoleku. Arutatakse väliskeelepäevade ja liivi konverentsi korraldamist; võetakse teadmiseks lepingu sõlmimine Fenno-Ugria Asutusega liivi aabitsa ja lugemiku väljaandmiseks.
23.09 K (Tln). Üliõpilaskonverents. E: P. Arnek, Hauatähiste ja hauakirjade kujunemine Põhja-Eestis; A. M. Kunder, Emakeelne haridus ja kultuur

Krimmi ja Kaukaasia eesti asundustes; T. Laar, Suhtluspädevuse arendamise võimalusi gümnaasiumi eesti keele ainekava alusel; J. Mištšenko, Johannes Aavik keelekorraldajana Rootsis; M. Nurka, Metafoor ja metonüümia kultuurilehe Sirp 1991. ja 2010. aasta filmi- ja teatriartiklites; K. Prass, *Saama-* ja *hakkama*-tulevik tänapäeva eesti kirjakeeles; A. Tammemägi, Eesti koolinoorte keelehoiakud; A. M. Ülviste, Ütluse pragmaatilise tähenduse mõistmine toimetulekuõppe III kooliastme õpilasel.

14.10 Saaremaa keelepäev Kuressaare ühisgümnaasiumis.

11.11 ES (koos TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudiga) korraldab Tartus konverentsi „Eesti keel kõrgkoolis: viis aastat eesti keele suulise ja kirjaliku väljenduse õpet Tartu Ülikoolis".

18.11 K (Trt). 100 aastat Paula Palmeose sünnist. E: T. Seilenthal, Paula Palmeos ülikooli dotsendina; J. Õispuu, Paula Palmeos karjala keele talletajana ja uurijana; P. Norvik, Paula Palmeos eesti murrete talletajana ja uurijana; M. Joalaid, Paula Palmeosega vepsa külades.

25.11 Korraldatakse (koos TÜ-ga) rahvusvaheline konverents „Liivlased. Maa. Rahvas. Ajalugu". Esilinastatakse Vahur Laiapea film „Professor Viitso liivlased".

25.11 Eesti keele päev Luksemburgi Euroopa koolis.

26.11 Eesti keele päev Luksemburgi Eesti Seltsis.

07.12 Karl Pajusalu valitakse Eesti Teaduste Akadeemia liikmeks.

20.12 JK. Nenditakse, et ES-i majanduslik seis on hea. Saadakse ülevaade mälestuste töörühma tööst; arutatakse Vikerraadios alustatavat saatesarja „Keelesäuts" ja Sirbi keeleviktoriini; tõdetakse, et noorte keeleorganisatsiooni tegevuse käivitamine ei õnnestunud.

20.12 K (Tln). Esitletakse F. J. Wiedemanni „Eesti keele grammatika" tõlget (tlk H. Laanekask, toim E. Niit). E: H. Laanekask, F. J. Wiedemanni „Eesti keele grammatika" tõlkimisest; E. Niit, F. J. Wiedemanni „Eesti keele grammatika" toimetamisest.

Veel aastast 2011: • Juhatus tegutseb 26.03.2009 valitud koosseisus. • Ilmuvad ESA 56 (2010, peatoim M. Erelt, toim S. Mäearu), M. Erelti „Lause õigekeelsus. Juhatused ja harjutused" (kolmas, täiendatud tr), R. Kasiku, M. Erelti, T. Erelti „Eesti keele väljendusõpetus kõrgkoolidele. Teine, täiendatud trükk", F. J. Wiedemanni „Eesti keele grammatika" (tlk H. Laanekask, toim E. Niit). • Osaletakse raamatute „Liivlased. Ajalugu, keel ja kultuur" (koost ja toim

R. Blumberga, T. Mäkeläinen, K. Pajusalu) ja K. Stalte „Jelzi sõnā. Ābēd ja īrgandõks lugdõbrõntõz“ (toim V. Ernštreits) väljaandmisel. • ES-i mälestuste kogumise töörühm (J. Viikberg, H. Kaal, A. Hussar) talletab meenutused Heino Kiigelt, Aldo Kalsilt ja Elsa Pajumaalt. • Osaletakse mitmes projektis: koos Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutusega Meie Inimesed (MEIS) „Uusimmigrante õpetavate pedagoogide täiendusõppes“, koos HTM-i, TÜ ja TLÜ-ga õpikukeele analüüsil ja koos HTM-iga Tartu ja Tallinna üliõpilaste vastastikuste õppesõitude korraldamisel, keeleviktoriinide algatamisel ajakirjas OK ja Sirbi keeleinfo lisalehes, õigekirja mobiilirakenduse „Sõnar“ loomisel ja tutvustamisel. • Osaletakse koos HTM-i, ERM-i ja Kirjandusmuuseumiga lasteaednike seminari „A-B, hakka pähe! Kui ei hakka, lükkan takka!“ korraldamisel.

2012

22.01 Eesti keele päev Lundis.

26.01 JK. Kaalutakse konkursile esitatud keeletegusid, võistlust jätkama valitakse 9.

26.01 K (Trt; koos TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudi ja arvutiteaduse instituudiga). Haldur Õim 70. E: R. Pajusalu, Haldur Õim – ikka tähendust püüdes; T. Hennoste, Tantsud tähtedega. Prominentide kategoriseerimine netikommentaarides; U. Sutrop, Värvinimede semantikast; I. Tragel, A. Veismann, Kas elamisel, olemisel ja mõtlemisel on suund; H. Orav, N. Kahusk, K. Vare, Järeldusi professori liikumisest keeleteaduses.

01.02 Helju Kaal siirdub pensionile; tööle asub Annika Oherde.

16.02 K (Tln). Vana kirjakeel. E: K. Tafenau, Vana kirjakeele allikatest Ajalooarhiivis; K. Ress, 17. sajandi saksa-eesti sõnaraamatute uurimise eripärast; A. Kilgi, Passiivist ja impersonaalist esimestes eesti piiblitõlgetes.

29.02 JK. HTM-i terminoloogiaprogrammi juhtkomiteesse valitakse ES-i esindama Heido Ots.

14.03 ES osaleb aasta keeleteo valimisel ja lõpuürituse korraldamisel Haapsalu Wiedemanni gümnaasiumis; aasta 2011 parimaks keeleteoks valitakse „Kõnetuvastusrakendusi nutitelefonidele“.

23.03 **Aastakoosolek** (Trt). H. Laanekask ja E. Niit saavad HTM-i tänukirja F. J. Wiedemanni grammatika eestindamise eest. E: H. Metslang, K. Pajusalu, K. Habicht, Küsipartiklite arengust.

26.03 Tartu Tartu katoliku kooli keelepäev „Keele mitu nägu“.
02.04 Võru Kreutzwaldi gümnaasiumi keelepäev „Keeleline viisakus“.
19.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas, esineb laureaat Mari Tarand.
19.04 Keelekorraldusseminar EKI-s (Tiiu Erelt 70).
28.04 Konverents „Eestlased mitmekeelses ja -kultuurilises Peterburis“ Peterburis.
02.05 K (Tln). Aktuaalset soome-ugri teemadel. E: N. Kuznetsov, Prolatiivi käände semantika komi keeles; V. Semenova, Traditsiooniline maailmapilt ja kujundid mari rahvaastronoomias; E. Ryabina, Udmurdi värvileksika kujunemisest.
03.05 Eesti keele päev Haagis.
04.05 Eesti keele päev Gouda eesti koolis Hollandis.
17.05 K (Trt). Kirjandus Emakeele Seltsis. E: H. Krull, Kaks kosmoloogiat ja müütiline aeg; L. Pilter, No on see Peipsi siis isegi Peipsi; A. Merilai, Keel ja kirjandus.
27.06 XLV J. V. Veski päev „Keelte, murrete ja nimede ringist. Valdek Pall 85“. Esitletakse HTM-i auaadressi V. Pallile. E: N. Aasmäe, Valdek Palli töödest mordva keelte alal; M. Kallasmaa, Valdek Palli jälgedes ja sammuke kõrvale ka; L. Lindström, Tartu ülikooli eesti murrete ja sugulaskeelte arhiiv ning murdekorpus uurimisvõimaluste avardajana; Evar Saar, Viru kohanimede erinevaid tüüpe; J. Viikberg, Murdesõnaraamatust 1922–2012.
20.08 JK. Arutatakse HTM-i ettepanekut „koondada keeleürituste korraldamine kõik ES-i ehk ühele partnerile“; F. J. Wiedemanni keeleauhinna komisjoni valitakse ES-i esindajana Helle Metslang.
06.09 K (Tln). Mati Hint 75. Esitletakse raamatut „Pühendusteos emeriitprofessor Mati Hindi 75. sünnipäevaks“. E: K. Kerge, Õigekeelsus eile, täna ja homme; M. Ehala, Veel kord eesti morfoloogia olemusest; J. Viikberg, Etno- ja toponüüme murdekeelest: *saksa* ja *saksamaa* eesti loodussõnavaras; K. Pajusalu, P. Teras, Ühest edelaläänemeresoome fonoloogilisest ühisuuendusest.
16.09 Eesti keele päev Kopenhaagenis Taani eesti seltsis.
21.09 ES-i üliõpilaskonverents Tartus. E: K. Allkivi, Alaleütleva tungimine teiste käänete kasutusalale; A. Karjus, Mitmemõõtmelised lahendused suurte keeleandmestike lahkamisel; A. Korneeva, Fraseologismid komponendiga „värv“ eesti ja vene keeles; A. Kütt, Eesti liitsõnade

omandamisest varase kõne arengu perioodil; M. Mändul, T. Koitmäe, Õigekeelsusest masintõlkes; D. Ogren, Sihitise käändevalik indefiniitsetes konstruktsioonides; H. Põlda, Imelapse diskursuse konstrueerimine Eesti meediatekstides; S. Raud, *et*- ja *kui*-soovlaused; J. Rozova, Vene gümnaasiumi õpilaste eesti keele õpimotivatsioon ja selle seosed eestikeelsele aineõppele üleminekuga; K. Suurmäe, Eesti keele kausatiivide omandamine nelja- kuni kuueaastaste laste hulgas; O. Tarabarova, Eesti keele hüüdlause; K. Umbjärv, E. Hemingway stiil ja selle tõlkimine eesti keelde tema lühijuttude näitel.

26.09 Korraldatakse (koos HTM-i, ERR-i, TÜ ja EEÕS-iga) esimest korda kokkuvõttevõistlus „Tuum".[7]

11.10 Noarootsi keelepäev „Kõneka maastiku päev".

15.10 Rapla ühisgümnaasiumi keelepäev „Eesti keele dünaamika päev".

16.10 Kunda keelepäev „Emotsionaalse keele päev".

19.–25.10 JK (e-koosolek). Otsustatakse toetada Eesti Rahvuskultuuri Fondi biograafika stipendiumi 100 euroga.

22.–24.10 Esimene noorte keelelaager („Põnev keeleteadus") Piusa ürgoru puhkekeskuses.

15.11 K (Tln). Leksikaalsetest suhetest. E: M. Langemets, Semantilised tüübid keelekasutuses ja sõnaraamatus; H. Orav, Eesti Wordneti leksikaalne teadmus; A. Õim, Mõiste kaudu tähenduseni.

16.11 Eesti keele päev Vilniuses.

17.11 Eesti keele päev Moskvas.

06.12 K (Tln). Rahvusvaheline uurimisprojekt ELDIA (European Language Diversity for All). E: H. Metslang, „Euroopa keeleline mitmekesisus kõigile" ühendab rahvaid, maid ja teadlasi; K. Koreinik, ELDIA tulemustest Võru- ja Setumaal; K. Praakli, Eesti keel Soomes ja Saksamaal – peamised uurimistulemused.

20.12 JK. Otsustatakse ES-i palgaline töökoht jagada osadeks: teadussekretär – 0,5, arhivaar – 0,25, raamatupidaja – 0,25 koormust; koolikeelepäevade projektijuhi leping sõlmitakse Annika Kilgiga; otsustatakse koostada ajakirja Oma Keel elektrooniline register ning paigutada veebi 1 aastast vanemad OK artiklid ja G. Vilbaste „Eesti taimenimetused". Arutatakse keelepäevavõimalust Pihkvas.

---

7 „Tuuma" jäädaksegi korraldama igal aastal Euroopa keelte päeval või selle läheduses.

Veel aastast 2012: • Juhatus tegutseb 26.03.2009 valitud koosseisus. • Ilmuvad ESA 57 (2011, peatoim M. Erelt, toim S. Mäearu), „Minevikupärandit Häädemeestelt. Valimik korrespondentide murdetekste VIII“ (kogunud M. Mäesalu, koost ja toim H. Kaal ja E. Ross). • Lõpetatakse edukas koostööprojekt „Uusimmigrante õpetavate pedagoogide täiendusõpe“ Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutusega „Meie Inimesed“; koos HTM-i, TLÜ, TÜ ja kirjastustega analüüsitakse õpikukeelt, korraldatakse seminar Piusa ürgoru puhkekeskuses; jätkuvad Tallinna ja Tartu üliõpilaste vastastikused õppesõidud, keeleviktoriin OK-s ja Sirbis; Vikerraadios algavad keelesäutsud.

2013

28.01 JK. Kaalutakse konkursile esitatud keeletegusid; võistlust jätkama valitakse kõik esitatud 12, lisatakse 3.

27.02 K (Trt). Eesti sõnamoodustusest. E: R. Kasik, Spontaansest sõnaloomest tekstiprotsessis; S. Vare, Eesti keele sõnaperede koostamise käigust; G. Juhkason, Võru momentaanide ja frekventatiivide struktuurist ja produktiivsusest.

02.–03.03 Eesti keele päevad Berliinis.

11.03 Võru Kreutzwaldi gümnaasiumi keelepäev „Allkeelte päev“.

13.03 Jüri keelepäev.

14.03 Pühajärve keelepäev „Lugemine“.

14.03 Eesti keele päev Helsingis.

14.03 Keeleteokonkursi lõpuüritus korraldatakse Kadrina keskkoolis; keeletegu 2012 on raamatu „Eesti keele sõnapered“ koostamine.

14.03 Suure-Jaani gümnaasiumi oma keelepäev (ES-ist esineb K. Lepajõe).

16.03 Eesti keele päev Londonis.

22.03 **Aastakoosolek** (Tln). Auliikmeteks valitakse Reet Kasik ja Jaak Peebo. E: K. Kerge, Emakeele Seltsi keeletoimkonna otsuste taustast.

22.03 JK. Juhatuse esimeheks valitakse Helle Metslang.

27.03 JK (e-koosolek). Lükatakse tagasi Tiit Rebase ettepanek asendada seltsi nimi „Emakeele Selts“ nimega „Eesti Keele Selts“.

27.–28.03 JK (e-koosolek). Otsustatakse toetada Laurentsiuse Seltsi ettepanekut püstitada Kuusallu mälestussammas Eduard Ahrensile. Võetakse teadmiseks info mälestustahvli püstitamisest Kaelu Annale, Lauri Kettuneni keelejuhile, Peipsi äärde Sääritsasse (HTM ja Soome Instituut).

24.–25.04 Rahvusvaheline konverents „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa II“ Väike-Maarjas; osaleb ja istutab tamme keeletammikusse president Toomas Hendrik Ilves. Esineb F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaat 2013 Valve-Liivi Kingisepp; Jüri Valge esitleb raamatuid „Ferdinand Johann Wiedemanni keeleauhind 25“ ja „Kas siis selle maa keel … ?“. Väike-Maarja õppekeskuses on avatud F. J. Wiedemanni keeleauhinna teemaline näitus.

08.05 K (Tln). Kuidas keel kõlab? E: E. Meister, Uusi suundi artikulatoorses foneetikas – 44 aastat hiljem; L. Meister, Korpusepõhine eesti keele häälduse uurimine; E. Kraut, Elukõne ja keelenorm ringhäälingu kohtamisplatsil.

23.05 K (Trt). 7. raamprogrammi projekt ELDIA – uus lähenemine Euroopa keelelisele mitmekesisusele. E: H. Metslang, Soome-ugri vähemused luubi all; K. Koreinik, ELDIA tulemustest Setu- ja Võrumaal; K. Praakli, Eesti keele kestlikkusest Soomes ja Saksamaal (ELDIA uurimistulemuste valguses).

27.06 JK. ES-i esindajaks terminoloogiaprogrammi juhtkomiteesse valitakse Peeter Päll. Pooldatakse ettepanekut toetada võimalusel ES-i ürituste korraldamisega äärealasid; õ-seminar otsustatakse korraldada 2014 Äksi lähedal.

27.06 XLVI J. V. Veski päev „Eesti keel ja erivajadustega keelekasutaja“. E: K. Karlep, Kõnepuuete olemus ja avaldumine; M. Mihkla, Subtiitrite helindamine – kas, kuidas, kellele ja miks?; M. Padrik, Kui laps õpib emakeelt nagu võõrkeelt …; I. Rummo, Düspraksia – kõnetu inimene suhtluses.

27.08 K (Tln). Raimo Raag 60. Avasõnad Tiina Södermanilt. E: J. Viikberg, Kaalul on rohkem kui Saareste murdeatlas; P. Juvonen, Så lika men ändå så olika. Om kans och kaa i talad finska / Nii sarnane, kuid ometi nii erinev. Võib-olla kõneldud soome keeles/; P. Nuolijärvi, Keel, isik ja ühiskond; K. Ross, Henricus Stahell, Raimo Raag ja teised tähtsad mehed; M. Joalaid, Raagist, Raagi külast ja Vahtsõliinast.

10.09 K (Tln). Jüri Viikberg 60. E: J. Viikberg, Alamsaksa laensõnadest Johannes Gutslaffi grammatikas; A. Kilgi, Eduard Ahrensi piiblikeele kriitika; L. Vaba, Mida Siber meile õpetas.

26.09 Haapsalus Väikese viigi kaldal avatakse ES-i, HTM-i, EKSA ja Haapsalu linna koostöös F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaatide nimipingid.

27.09 ES-i üliõpilaskonverents Tallinnas. E: K. Lehis, GAPS-testi kasutamisest Eesti laste keelelise arengu mõõtmiseks; E. Odinets, Kirjutamisoskuse arendamine täiskasvanute eesti keele kui teise keele tunnis; M-L. Pilvik, Ulatumise ulatus. Soome keele verbi *ulottua* tähendused kontekstis; A. Rumm, *mis*-küsimusega tehtavad suhtlustegevused suulises argivestluses; O. Sokk, Osalausete rinnastamine konjunktsiooniga *kuid*; T. Todesk, Verbi augmentatiivne võrdlusaste komi keeles.

27.–28.09 Kokkuvõttevõistlus „Tuum".

06.10 Eesti keele päev Budapestis.

08.10 K (Tln; koos EKI-ga). Alusepanijad. Johannes Gutslaffi piiblitõlget esitlevad M. Leivo, A. Lohk, K. Ross ja K. Tafenau. E: K. Habicht, K. Prillop, Heinrich Stahli teoste sõnastik; M. Lepajõe, Gutslaffi kasust.

10.10 Haljala keelepäev.

17.10 K (Tln). Häälikuvälte müüt. E: M. Hint, Grenzstein ja Veske, Ariste ja Lehiste; M. Ehala, Välte käsitlemisest üldhariduses; K. Pajusalu, Eesti välted läänemeresoome taustal.

21.–23.10 Noorte keelelaager „Sõnavara, sõnavarandus" Käsmus.

31.10 K (Trt). Jaak Peebo 80. E: K. Tafenau, *Habent sua fata manuscripta* – Johannes Gutslaffi piiblitõlke saatusest; A. Metslang, Osastava käände vormide kasutamisest eesti kirjakeeles; V-L. Kingisepp, Meenutusi koostööst tänase juubilariga.

24.11 Eesti keele päev Moskvas.

05.12 K (Pärnu; koos Pärnu muuseumiga). 200 aastat emakeele uurimise algusest. Etendus „Viru laulik ja Koidula". E: A. Vunk, Estofiilid ja Pärnu; K. Pajusalu, Pärnumaa kohanimed ja keelendid S. H. Vestringi sõnaraamatus; K. Habicht, Rosenplänteri „Beiträgede" tähtsus omas ajas ja tänapäeval; K. Nielsen, Keeleküsimusest Koidula ja Kreutzwaldi kirjavahetuses 1867–1873.

Veel aastast 2013: • Juhatus: H. Metslang – esimees; R. Argus, J. Valge – abiesimehed; K. Lepajõe, M. Norvik, H. Pajupuu, K. Pajusalu. • Ilmub ESA 58 (2012, peatoim M. Erelt, toim S. Mäearu). • Algab ES-i murdetekstide digiteerimine; aasta jooksul digiteeritakse viis kogumikku. • Konverentsi „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa II" esinemiskeelteks on eesti, liivi, mari, udmurdi, komi, saami, saksa ja ungari keel. • Jätkuvad ES-i (kaas)korraldusega üritused (keeleviktoriin, keelesäutsud jne) ja eesti keele akadeemiliste tervikkäsitluste koostamise toetamine.

2014

08.01 JK. Peetakse vajalikuks uue murdekogumiku väljaandmist; arutletakse Oma Keele kujunduse üle, kavandatakse väliskeelepäevade tõhususe uuringut (koos HTM-iga) ja koostööd Keeletoimetajate Liiduga.

15.01 K (Tln). Viivi Maanso 85. E: K. Kerge, Eesti keel. Kestev olevik ja perspektiivid; M. Lvova, Keelest endast, õpilastest, õpikutest ja muustki; V. Maanso, Aastate eest; P. Sajavaara, Koos Viiviga samal teel: pikaaegsest sõprusest ja terminoloogiatööst.

28.01 JK. Otsustatakse luua Facebookis ES-i noorteühenduse grupp (Miina Norviku juhendamisel); aktsepteeritakse kõik 19 keeleteokandidaati, lisatakse kaks.

30.–31.01 Osaletakse (koos HTM-i, ERM-i ja Eesti Kirjandusmuuseumiga) lasteaednike koolitusseminari „Mis su nimi? – Nipitiri" korraldamisel Tartus.

05.02 Lasteaednike seminar lühendatud kujul Narvas.

07.02 Keeletoimetajate elukutsepäev Tartus (koos Eesti Keeletoimetajate Liiduga). Arutelu Egle Pulleritsu juhtimisel. E: A. Kilgi, Toimetamise juured; M. Mõtsnik, Toimetaja: ettur või lipp / Toimetaja vaade; H. Kõrgesaar, Igaühele oma ehk keeletoimetaja töö vabakutselise pilguga; M-L. Müürsepp, M. Valk, Keeletoimetamise õpetus TÜ-s / Tulevase keeletoimetaja vaade; J. Vaiksoo, Kõigil on alati õigus / Autori vaade.

25.02 JK. Arutatakse professionaalidest ja amatööridest keeletegude tegijate eristamist; tehakse HTM-ile ettepanek kaasata ES keeleteokonkursi uue statuudi väljatöötamisse.

28.02–02.03 Eesti keele päevad Londonis.

10.03 Oru keelepäev.

12.–18.03 Keelepäevanädal Tallinna Reaalkoolis (ES-ist esineb Krista Kerge ettekandega „Henn Saari teemadel").

13.03 K (Tln; koos EKI-ga). Kodu-uurijate emakeelepäev. E: H. Pajupuu, EKI-st; P. Päll, Kohanimeuurimisest; M. Raadik, ÕS-ist; J. Viikberg, Murdeuurimisest.

13.03 Räpina ühisgümnaasiumi keelepäev.

14.03 Keeleteokonkursi lõpuüritus korraldatakse Kuressaare ühisgümnaasiumis; keeletegu 2013 on „Lapse keelelist arengut toetavad mängud".

21.03 Eesti keele päev Vilniuses.

28.03 **Aastakoosolek** (Trt). Raimo Raag annab ES-ile üle Andrus Saareste „Eesti keele mõistelise sõnaraamatu“ 4 köitesse ühendatud 14 autorikommentaaridega vihikut. Auliikmeks valitakse Arvo Krikmann. E: R. Argus, Laps, keel ja grammatika ehk mis on eesti keele omandamises erilist.

05.04 Eesti keele päev Peterburis.

24.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas; esineb laureaat Arvo Krikmann.

12.05 K (Trt). Poolsajand Saareste jälgedes. Avasõnad K. Pajusalult. E: V-L. Kingisepp, Mõtteid eesti vanast kirjakeelest Andrus Saareste ja Julius Mägiste kirjavahetuses; H. Orav, Sõna seob sõna; S. Antso, Keelegeograafiast ja etnodialektoloogiast.

Arvo Krikmann (EKM EKLA fotokogu)

23.05 Haapsalus avatakse järjekordsed nimipingid F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaatidele.

29.05 JK. Võetakse seisukoht soodustada keeleürituste korraldamist Narvas, tehakse HTM-ile ettepanek korraldada keeleteokonkursi lõpuüritus Ida-Virumaal.

29.05 K (Trt). Eesti keele kestlikkus avatud maailmas. E: M. Ehala, Eesti keele kestlikkus avatud maailmas. Uurimisteema tutvustus; T. Tender, Eesti keelepoliitika ülevaade; K. Koreinik, Eestikeelsed keskkonnad ja kakskeelne Tallinn; A. Zabrodskaja, Vene keele dominandiga Ida-Virumaa; K. Praakli, Eestikeelsed keskkonnad Soomes.

28.06 XLVII J. V. Veski päev „Kirjeldame eesti keele struktuuri“. E: H. Metslang, Mis teoksil: eesti keele tervikkäsitlused ja akadeemiline grammatika; P. Teras, E. L. Asu-Garcia, Foneetika tervikkäsitlus; R. Kasik, Sõnamoodustuse tervikkäsitlus; A. Veismann, Värske pilk määrusele; A. Kilgi, Morfoloogiakirjelduse valikutest; A. Rääbis, T. Hennoste, Suuline eesti keel. Tervikkäsitluse sisukord.

29.08 K (Trt). Ellen Niit 70, Külli Habicht 50. E: P. Teras, Veel kord saarte aktsendist; K. Ross, Heinrich Stahli lauluraamatu kiituseks; K. Pajusalu, Edela-Eesti eesti keeles ja keeleteaduses.

19.09 K (Trt). ES-i üliõpilaskonverents. E: E. Aedmaa, Sõnadevahelise seose tugevuse mõõtmise statistilised meetodid ühendverbide tuvastamisel; K. Allkivi, Küsivad-siduvad pronoomenid eestikeelsetes põimküsilausetes; E. Israel, Väärtushinnangute väljendamine Anton Hansen Tammsaare ja Andres Langemetsa kultuuriesseedes; M. Kuslap, Ideoloogia avaldumine presidentide uusaastakõnedes T. H. Ilvese ja T. Haloneni kõnede põhjal; K. Leppik, Eesti ja hispaania keele vokaalisüsteemide võrdlus ja omandamine; G. Lokk, Diskursuseanalüüsi rakendatavus gümnaasiumi meediaõpetuses Katrin Aava ja Ülle Salumäe õpiku „Meedia ja mõjutamine" näitel; M. Ruutma, Kaassõnade *läbi, mööda, vastu, üle* ja *ümber* pre- ja postpositsioonilisest varieerumisest eesti murretes; B. Siimon, Ravimtaimede ja raviainete nimetused A. W. Hupeli teostes; O. Sokk, Mööndussuhet väljendav põim- ja rindlause.

26.–27.09 Kokkuvõttevõistlus „Tuum".

03.10 K (Tln). Sotsiolingvistikast. E: K. Bernhardt, Kaks eesti keele õpikut muulastele ja keeleõppe diskursus 1930-ndatel; A. Kütt, Erineva sotsiolingvistilise keskkonna mõju eesti keelt emakeelena omandavate laste keelekasutusele; A. Verschik, Ukraina keelesituatsioon sotsiolingvisti pilgu läbi.

09.10 Sünniaastapäevakonverentsil „Eduard Leppik 90" Väike-Maarjas esindab ES-i Marit Alas ettekandega „Keelemees Eduard Leppik – F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaat".

10.10 Kuusalu keelepäev.

20.–22.10 Noorte keelelaager „Üks ilus eestikeelne lause" Äksis.

06.11 Eesti keele metoodika päev Narvas.

07.11 Lasteaednike koolitusseminar „Virvipuu, värvipuu, üle metsa mõõdupuu" (lühendatud kava) Narvas.

08.11 Eesti keele päev Riias.

11.11 Järve gümnaasiumi keelepäev Kohtla-Järvel.

20.11 Lähte keelepäev.

04.–05.12 Lasteaednike koolitusseminar „Virvipuu, värvipuu, üle metsa mõõdupuu" (täiskava) Tartus.

11.12 K (Tln). Sõnaraamatutest. E: M. Tuulik, K. Koppel, Eesti keele põhisõnavara sõnastiku elektrooniline liides; J. Kallas, Korpusleksikograafia väljavaateid eesti keele kollokatsioonisõnastiku näitel; T. Nurk, Sõnaraamatute märksõnade tähenduste ühendamisest.

Veel aastast 2014: • Juhatus tegutseb 22.03.2013 valitud koosseisus. • Ilmub ESA 59 (2013, peatoim M. Erelt, toim S. Mäearu). • Seltsi aastaraamatud (1920–1924) ja 10 sõjaeelsete toimetiste väljaannet tehakse kättesaadavaks DIGAR-i andmebaasis. • Toetatakse foneetika-, fonoloogia- ja sõnatuletusalaste eesti keele akadeemiliste tervikkäsitluste lõpuleviimist. • Jätkuvad ES-i (kaas)korraldusega üritused.

2015

22.01 JK. 18 keeleteokandidaadist kiidetakse heaks 17, lisatakse kaks; konkretiseeritakse alanud aasta tegevusplaan. Otsustatakse taotleda kohtumist TA presidendiga (2010. a vähendatud toetuse suurendamiseks), pakkuda HTM-ile koostööd eesti keele õpetajaks õppivatele üliõpilastele stipendiumi maksmiseks; kinnitatakse kokkuvõttevõistluse „Tuum" toimkond.

22.01 K (Trt). Sõnaraamatutest. E: M. Tuulik, K. Koppel, J. Kallas ja T. Nurk kordavad 11.12 Tallinna koosoleku ettekandeid.

27.02–01.03 Eesti keele päevad Luksemburgis (välismaiste eesti koolide õpetajate kokkusaamine).

09.03 Kiviõli 1. keskkooli keelepäev.

09.03 E. Pullerits esineb ettekandega „Keelehooldest ja keele stiilist" Märjamaa gümnaasiumis.

13.03 Keeleteokonkursi lõpuüritus Põltsamaa Ühisgümnaasiumis; keeletegu 2014 on e-keeleõppekursus „Keeleklikk".

27.03 **Aastakoosolek** (Tln). Auliikmeteks valitakse Enn Ernits ja Lembit Vaba. E: K. Lepajõe, S. Grünthal, Eesti ja Soome emakeeleõppijaks õppivate üliõpilaste motivatsioon ja kutsumus saada õpetajaks.

30.03 Konverents „Kummardus Ahrensile" Tallinnas (koos Laurentsiuse Seltsi, EKI, TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudi ja TA-ga).

23.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas, esineb laureaat Leelo Tungal.

12.05 K (Tln). Sõnaseoseid. Lembit Vaba ja Enn Ernits 70. Esitletakse L. Vaba artiklikogumikku „Sõna sisse minek". E: L. Vaba, Etümoloogialainel; E. Ernits, Eesti-ingeri isikunimedest läbi aegade; O. Bušs, Soome-ugri laensõnadest läti kirjakeeles.

27.06 XLVIII J. V. Veski päev „Eesti keelevara digiajastul". E: L. Ermus, EMSUKA heliarhiivi digitaalsed võimalused; H-J. Kaalep, Morfoloogiline

analüüs kui tehniline ülesanne; K. Kankainen, EKI e-keelenõust; M. Langemets, EKI keelevara ja moodne aeg; K. Muischnek, Automaatne süntaksianalüüs ja analüsaatori veebiliides; K. Sõrmus, S. Karnö, Emakeeleõppija korpus EMMA ja mõnda, mis seal sees leida on; K. Vare, Keeleressurssidest Eesti Keeleressursside Keskuses ja keeletehnoloogia saavutustest riikliku programmi raames.

28.06 JK. Arutatakse keeleteokonkursi statuuti ja eesti keele akadeemiliste tervikkäsitluste sarja publitseerimist.

28.08 K (Trt; koos TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudiga). Kõnekas aeg. Helle Metslang 65. E: K. Habicht, H. Metslang, K. Pajusalu, Küsipartiklite arengutest Läänemere areaalis; R. Pajusalu, M. Kaska, B. Klaas-Lang, K. Pajusalu, A. Treikelder, V-A. Vihman, Palved ja küsimused eesti, leedu, prantsuse, soome ja vene keeles; M. Norvik, Oleviku kaudu minevikust tulevikku.

25.09 K (Tln). ES-i üliõpilaskonverents. E: K. Kaldoja, Turunduse terminivara korrastamine õppekirjanduse näitel; A. Kütt, Eesti keelt emakeelena omandavate laste (vanuses 6–7 eluaastat) sõnavara sotsiolingvistiline uurimus; E. Pärt, Sõna *kusjuures* kasutusdünaamika eesti kirjakeele ajaloos; A. Rumm, Avatud küsimused suulises argivestluses; I. Sapunjan, Ühiskonnateemalise kirjanduskursuse pedagoogilised tagamaad ja käsitlusvõimalus; D-A. Soontalu, Deontilise modaalsuse leksikaalsed ja grammatilised väljendusvahendid 18. sajandi eesti kirjakeeles; K. Tammeaid, Eesti keele riigieksami kajastamisest ajakirjanduses.

25.–26.09 Kokkuvõttevõistlus „Tuum“.

19.–21.10 Noorte keelelaager „Nipitiri. Räägime nimedest“ Voorel.

13.11 K (Trt; koos TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudiga). Vana kirjakeele päev. Valve-Liivi Kingisepp 80. Esitletakse pühendusteost „Heinrich Stahli tekstide sõnastik“. E: J. Peebo, Valve-Liivi Kingisepp 80; M. Lepajõe, Vana kirjakeele uurimine ja teoloogia; K. Habicht, K. Prillop, Heinrich Stahli tekstide sõnastik; V-L. Kingisepp, Lõppsõna.

13.–14.11 Eesti keele päevad Brüsselis.

14.–15.11 Eesti keele päevad Bolognas ja Milanos.

17.11 E. Pullerits esineb ettekandega „Keelest ja stiilist“ Tartu Jaan Poska gümnaasiumis.

20.11 Tallinna 21. keskkooli keelepäev.

14.12 JK. Otsustatakse ajakohastada ja trükkida ES-i uus voldik ja taotleda toetust 3 kogumiku väljaandmiseks.
18.12 Konverents „GGG poolsajand“ (koos TÜ-ga) Tartus. Esitletakse GGG vast valminud veebilehte.

Veel aastast 2015: • Juhatus tegutseb 22.03.2013 valitud koosseisus. • Kokkuvõttevõistluse „Tuum“ toimkond: T. Hennoste – esimees; M. Ehala, K. Habicht, J. Valge. • Esimest korda antakse välja HTM-i ja ES-i ühisstipendiumid eesti keele ja kirjanduse õpetajaks õppijaile. • Ilmuvad ESA 60 (2014, peatoim M. Erelt, toim S. Mäearu), L. Vaba „Sõna sisse minek“ (EST 73); DIGAR-i andmebaasis tehakse kättesaadavaks seitse sõjaeelsete toimetiste väljaannet. • ES-i toetusel ilmub „Eesti keele varamu“ sarja esimese raamatuna R. Kasiku „Sõnamoodustus“. • ES-i (kaas)korraldusel toimuvad tavapärased eesti keele maineüritused (emakeelepäeva etteütlus, keelesäutsud Vikerraadios, keeleviktoriinid, üliõpilaste õppesõidud). • Rahaliselt toetavad ES-i traditsioonilised partnerid TA, TÜ, TLÜ ja EKI (2015. a ka hasartmängumaksu nõukogu); head töised kontaktid on EEÕS-i, ÕES-i, väliseestlaste kogukondade ja Eesti saatkondadega.

2016

13.01 Tartu Jaan Poska gümnaasiumi keelepäev.
25.01 JK. 26 keeleteokandidaadist aktsepteeritakse 24, lisatakse 2; toetatakse Oma Keele jätkuvat avaldamist ka paberväljaandena ning ollakse valmis osalema Eesti keelenõukogu eestikeelsete ärinimede kampaanias. Otsustatakse lasta trükkida ES-i tegevust tutvustav voldik.
05.02 ES-i esindajate ja HTM-i keeleosakonna läbirääkimised koostöö ja toetuse suuruse üle.
13.02 Eesti keele päev Oulus.
20.02 Eesti keele päev Dublinis.
03.03 K (Trt). Nimed. E: M. Kallasmaa, Teke, lähtekoht, põlvnemine ja eesti külanimed; P. Päll, Kohanimeraamatust perekonnanimeraamatuni; A. Hussar, Meie aja eesnimed.
10.–13.03 Väliseesti koolide õpetajate ja juhtide kokkusaamine Stockholmis.
14.03 Koos Eesti keelenõukoguga kuulutatakse välja eestikeelsete ettevõttenimede võistlus „Ehe Eesti – Eesti ettevõttele eesti nimi“.

18.03 Keeleteokonkursi lõpuüritus Jõhvi ühisgümnaasiumis; keeletegu 2015 on „Eesti Keele Instituudi e-keelenõu ja tasuta keelenõuanne".

23.03 JK. Juhatuse esimene videokoosolek. Arutatakse võimalust kujundada Eesti Keele Sihtasutus ümber ES-i juurde loodavaks sihtasutuseks ja kavandatakse edasised sammud.

01.04 **Aastakoosolek** (Trt). Juhatust volitatakse looma Emakeele Sihtasutust ES-i juures (senise Eesti Keele Sihtasutuse asemele ja samade ülesannetega); auliikmeks valitakse Asta Õim. E: A. Krikmann, Kas mõistatused sobivad murdesõnavara allikaks?

15.–16.04 Eesti keele päevad Berliinis (tähistatakse Berliini Eesti Kultuuriseltsi asutamise 1. aastapäeva).

22.04 Rakvere gümnaasiumi keelepäev.

28.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas; esineb laureaat Uno Laur.

05.05 K (Trt). Reet Kasik 70. E: H. Metslang, Reet Kasik sõnas ja pildis; K. Lepajõe, Reet Kasik tekstide taustal; K. Kerge, *märgas, keelekas, kõnekas, igamatu* ja teised.

20.05 Eesti keele päev Viinis.

27.06 XLIX J. V. Veski päev „Eesti ja liivi keele ajalugu". Esitletakse E. Vääri artiklikogumikku „Liivi rahva keel ja meel" (EST 74). E: H. Laanekask, Eesti kirjakeele ajaloo tervikkäsitlusest; K. Prillop, Sõnade ja vormide esmaesinemused vanas kirjakeeles; T-R. Viitso, Eesti keele häälikuloost sugulaskeelte taustal; M. Norvik, V. Ernštreits, Uus liivi grammatika; K. Pajusalu, Eduard Vääri liivi keele ja kultuuri uurijana.

16.09 Konverents (koos ÕES-i ja TÜ-ga) „Kaks sajandit *õ*-tähega" Tabiveres. Esitletakse ES-i *õ*-särki.

16.09 JK (ühiskoosolek ÕES-i esindajaga Ninal). Otsustatakse osaleda (koos EKI ja Väike-Maarja vallaga) rahvusvahelise konverentsi „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa III" ettevalmistamisel, jätkata ES-i ja ÕES-i koostööd, toetada Eduard Ahrensi ausamba püstitamist (lisaks ES-i liikmete toetusele) ja taotleda TA dotatsiooni suurendamist ES-ile. Teadussekretäri tööleping muudetakse tähtajatuks.

23.09 K (Trt). Üliõpilaskonverents. E: S. Antso, Digitaalsed kaardiandmed dialektoloogias; E. Kornilitsina, Lähenemisviisid metafooride tõlkimisele telesaate „Pealtnägija" eesti-vene tõlgete näitel; E-R. Leego, Vene eesnimede mugandamine komi keelde; A-O. Luga, Sillamäe elanike eesti keele õpe; L. Pärismaa, Christoph Blume keelekasutuse eripärast;

M. Ruutma, Kaassõnad eesti murretes; A. Seppa, Kirjutaja tekstiosalisena riigieksamikirjandites; K. Tomson, *panema*-verbi polüseemia ja kasutus grammatilistes konstruktsioonides; L. Tüüts, Episteemilise modaalsuse markerite tõeväärtuse tajumine *arvatavasti, võib-olla* ja *äkki* näitel.

23.–24.09 Kokkuvõttevõistlus „Tuum".

07.10 Nimeseminar Tallinnas; teatatakse võistluse „Ehe Eesti – Eesti ettevõttele eesti nimi" võitjad: Puupagana OÜ, Valge Klaar, Sõltumatu Tantsu Lava, OÜ Tulõtungal.

08.10 Eesti keele päev Peterburis.

17.10 K (Tln). Einar Kraut 70. E: P. Teras, Kuidas kõnesituatsioon mõjutab häälduse varieerumist; H. Pajupuu, R. Altrov, Hääle meeldivusest; H. Saarm, Mis kellelegi raadiohääles meeldib? Miks?

24.–26.10 Noorte keelelaager „Keel ja stiil" Viljandimaal Männiku talus.

07.11 Viljandi keelepäev.

02.12 Põlva keelepäev.

14.12 JK. Arutatakse eesti keele aasta (2019) ettevalmistamist, piirkondlike ürituste korraldamisele kavatsetakse kaasata seltsi liikmeid; ES-i esindajaks välisõppe nõukogus valitakse Miina Norvik.

14.12 K (Trt). Milleks meile küsilaused? E: T. Hennoste, Suulise keele tervikkäsitlus ja küsimused selle sees. Lause ja küsimus; A. Rääbis, *Sa aput kurki tahad või*? Pakume küsilausega; K. Laanesoo, *Miks sa torusse ei räägi? Miks*-küsilaused; A. Rumm, Miks me oma küsimused ringi teeme?

Veel aastast 2016: • Juhatus tegutseb 22.03.2013 valitud koosseisus. • Jätkatakse stipendiumide andmist (koos HTM-iga) eesti keele ja kirjanduse õpetajaks õppijaile. • Ilmuvad ESA 61 (2015, peatoim M. Erelt, toim S. Mäearu), „Liivi rahva keel ja meel. Eduard Vääri uurimused liivlastest ja liivi keelest" (EST 74, koost O. Kurs, T. Tuisk, R. Vääri); digiteeritakse AES-i toimetised nr 18–20. • ES-i toetusel ilmub „Eesti keele varamu" sarjas E. L. Asu, P. Lippuse, K. Pajusalu, P. Terase „Eesti keele hääldus", jätkatakse teiste tervikkäsitluste koostamise toetamist. • ES-i (kaas)korraldusel jätkuvad tavapärased eesti keele maineüritused, ES-i noortesektsioon algatab keeleõhtud TÜ-s ja TLÜ-s ning toetab keeleõhtuid Sillamäel.

2017

02.01 ES-i raamatupidaja kohale asub Ülle Tamm.
09.01 Luuakse Emakeele Sihtasutus (EKSA).
06.02 JK. 35 konkursile esitatud keeleteokandidaadist aktsepteeritakse 28; HTM-ile tehakse ettepanek muuta keeleteokonkursi statuuti.
10.–12.02 Eesti keele päevad Brüsselis.
17.02 Katre Õimu mälestuskonverents „Keel on teekond: diakroonilise ja sünkroonilise keelekäsitluse piirimail" Tallinnas (koos TLÜ, EKM-i, TÜ ja Eesti-uuringute tippkeskusega).
17.03 Keeleteokonkursi lõpuüritus Vändra gümnaasiumis; keeletegu 2016 on „Eesti kohanimeraamat".
17.03 Võru Kreutzwaldi kooli keelepäev.
18.03 K (Trt). Birute Klaas-Lang 60. E: M. Ehala, Birute ja Margaret: kontrastiivne analüüs; R. Grünthal, *Terra incognita* akadeemiline avastusretk; J. Laakso, Birute ja mitmekeelne ajamasin; A. Veismann, A. Jürine, K. Pajusalu, R. Pajusalu, I. Tragel, Eesti taeva tähendused.
24.03 Aastakoosolek (Tln). Auliikmeks valitakse Tiiu Erelt. E: H. Pajupuu, Millest räägib keel.
29.03 Birute Klaas-Lang esineb ES-i noortesektsiooni keeleõhtul Tartus ettekandega „Keelepoliitikast".
27.04 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas, esineb laureaat Marja Kallasmaa.
05.05 K (Trt). Ellen Uuspõld 90. E: R. Kasik, Ellen Uuspõld teadlase ja õppejõuna; A. Hakulinen, Fennistika muutumine ja selle piirid; H. Plado, Eesti keele *des*-konstruktsiooni tegija; K. Olhovikov, Vastandav rinnastus eesti ja vene keeles.
25.05 JK. Toetatakse 2019. a nimetamist laulupeo ja eesti keele aastaks ning ES-i osalemist selle korraldamisel; sissejuhatavalt arutatakse Emakeele Seltsi asutamise 100. aastapäeva tähistamist.
08.06 ES-i juhatus kohtub TA juhtkonnaga Tallinnas edasise koostöö arutamiseks.
09.06 K (Tln). Nimed, murded ja keeled. 90 aastat Valdek Palli sünnist. Ersa rahvalaule esitavad kultuuriühingu Sjatko liikmed. E: M. Kallasmaa, Valdek Pall ja kohanimed; J. Viikberg, Valdek Pall murdesektoris ja sõnaraamatuga; J. Õispuu, Valdek Pall, ajalooline grammatika ja tudengid; N. Abrosimova, Valdek Pall, ersa keele austaja.

27.06 L J. V. Veski päev „Keel täis kujundeid“. E: A. Õim, Kujundsõnast eesti fraseoloogias; A. Veismann, Ajametafooridest eesti keeles; R. Hendrikson, Ikka sõja- ja kujundkeele ristteel; E. Kornilitsina, Metafooride tõlkimisest kognitiivse keeleteaduse seisukohalt; K. Muischnek, Püsiühendid keeleressurssides; P. Voolaid, Kujundiloomest eesti mõistatuste alaliikides.

10.08 II Eduard Ahrensi konverents Kuusalus (Laurentsiuse Seltsi, ES-i, EKI, ÕES-i ja Kuusalu valla ühiskorraldusel); avatakse Eduard Ahrensi mälestussammas.

14.–29.08 JK (e-koosolek). Arutletakse väliskeelepäevade sisu ja vormi üle, otsustatakse arutelu jätkata koos HTM-iga ja teha ettepanek välispartnerite küsitluse korraldamiseks.

19.08 Mati Hint esineb Lätis Mikeltornises liivikeelse ettekandega „Liivi rand ja liivlased palju aastaid tagasi (1959–1961)“.

31.08 K (Trt). Esitletakse E. Ernitsa artiklikogumikku „Sõna haaval. Emakeelest tehiskeelteni“. E: E. Ernits, Meenutusi sõnateedelt; K. Pajusalu, Enn Ernits keelte radadel.

08.09 K (Tln; koos TLÜ ja EKI-ga). Mati Hint 80. E: K. Pajusalu, Ei saa me läbi liivita…; A. Kaivapalu, Analoogia keeles ja keeleõppes; T. Tender, Mati Hint Keele ja Kirjanduse Instituudi „kirja pandud asjade maailmas“; J. Urmet, Keelekasutus. Vastalise märkmeid.

25.09 Pire Teras esineb ES-i noortesektsiooni keeleõhtul TÜ-s ettekandega „Häälduse varieerumisest *õ* näitel“.

29.09 K (Tln). ES-i üliõpilaskonverents. E: M. Aigro, Polaarsed küsisõnad ja nende allikad – diakrooniline uuring ja mudel; K. Leppik, Eesti keele vokaalikategooriad hispaania ja eesti emakeelega katseisikute tajus; A. Pikksaar, Katsed ja mitmemõõtmeline statistika polüseemia uurimisel; E. Põld, Pika vokaali järgse konsonandi häältdus ühesilbilistes /i/-tüvelistes sõnades eesti murretes; T. Vahtras, Vaesuse metafooride kognitiivsed ja sotsiaalsed tähendused 2016–2017. a meediatekstide näitel.

29.–30.09 Kokkuvõttevõistlus „Tuum“.

03.10 Ettevõtluspäeval Tallinnas kuulutatakse välja võistluse „Ehe Eesti – Eesti ettevõttele eesti nimi“ tulemused. Esinevad nimevõistluse idee algatajad Paul-Eerik Rummo ja Ilmar Tomusk.

19.10 K (Tln). Murdeaines sõnas ja helis. Esitletakse Evi Juhkami teost „Loode-Eesti murdelood. Valimik murdetekste IX“. E: A. Haak, Loode-Harjumaa

murrakute kogumisest ja uurimisest; E. Niit, Murdesõna sõnastikus; L. Ermus, Kuidas uurida murdeid kodust lahkumata.

21.10 Eesti keele päev Vilniuses.

23.–25.10 Noorte keelelaager „Eesti Vabariik 100“ Nina külas.

25.10 K. Habicht ja K. Prillop esinevad ES-i noortesektsiooni keeleõhtul TÜ-s ettekandega „Vana kirjakeele leidudest“.

31.10 TA-ga assotsieerunud seltside päev Tartus. ES-i esindab Karl Pajusalu ettekandega „Eesti Teaduste Akadeemia ja Emakeele Seltsi 80 ühist aastat“; esitletakse J. Viikbergi koostatud ES-i vaatmikku.

03.11 K (Tln). Krista Kerge 65. E: H. Põlda, Uurija kriitiline pilk juhendamist kirjeldavatele tekstidele; H. Puksand, Eesti kool ja emakeeleõpetus; M. Aruvee, Tekstid põhikoolis: kirjaoskuse sõlmküsimusi.

11.11 J. Valge esineb Tallinna Teadlaste Maja konverentsil „Eesti rahvuse kestmisest“ ettekandega „Emakeele Selts eesti keele hoidjana ja arendajana“.

18.11 Eesti keele päev Tamperes.

28.11 Antsla keelepäev.

05.12 Rakvere keelepäev.

14.12 JK. Otsustatakse tellida ES-i täiendatud logo (ka ingliskeelsena; pildilisele logole lisada sõnad „Emakeele Selts“ ja tõlge) ja jätkata meiliarutelu Krista Aru kavatsuse üle arutada eesti keele teemat riigikogus „riiklikult tähtsa küsimusena“.

14.12 K (Trt). Eesti keele kestlikkus avatud maailmas. E: K. Koreinik, Keelepoliitika ja riik üleilmastumisajastul: Eestist ennekõike; A. Zabrodskaja, Eesti keele kestlikkus kakskeelsetes peredes mujal ja meil; M. Ehala, Kool ja kolm kohalikku keelt; B. Klaas-Lang, Eesti keele kestlikkus kõrghariduses – kas keti kõige nõrgem lüli?

18.12 Kohtumisel HTM-i keeleosakonnas arutletakse väliskeelepäevade küsimustiku vastuste üle, kavandatakse 2018. a väliskeelepäevad.

Veel aastast 2017: • Juhatus: H. Metslang – esimees; J. Valge, J. Viikberg – abiesimehed; R. Argus, K. Lepajõe, M. Norvik, K. Pajusalu. • HTM-i eesti keele aasta korraldamise komisjonis esindab ES-i J. Valge. • Ilmuvad ESA 62 (2016, peatoim M. Erelt, toim S. Mäearu), E. Ernitsa „Sõna haaval. Emakeelest tehiskeelteni“ (EST 75, toim K. Pajusalu), E. Juhkami „Loode-Eesti murdelood. Valimik murdetekste IX“ ja ES-i vaatmik (koost J. Viikberg); jätkatakse ES-i varasemate väljaannete digiteerimist. • ES-i toel ilmub „Eesti keele varamu“ sarjas „Eesti

keele süntaks“ (toim M. Erelt ja H. Metslang); osaletakse eesti keele akadeemiliste tervikkäsitluste järgmiste väljaannete ettevalmistamisel. • Jätkatakse kõiki tavapäraseid eesti keele mainetegevusi ja koostööd seniste partneritega.

2018

26.01 JK. Riigikogu kultuurikomisjoni liikme Krista Aruga arutatakse valmistumist eesti keele teema arutamiseks riigikogus; aktsepteeritakse kõik 19 esitatud keeleteokandidaati, lisatakse 4; arutatakse ja saadetakse HTM-ile kriitilised märkused eelnõu „Eesti keele arengukava 2018–2027. Keel loob väärtust“ kohta, kiidetakse heaks ES-i logo kavand ja otsustatakse hakata honoreerima keelepäevadel esinejaid. Keeletoimkonnal soovitatakse kajastada oma tegevust Oma Keeles.

22.02 K (Trt). Eesti ja Soome 100. E: S. Junttila (Helsingi), Soome keele uuenduslik etümoloogiline võrgusõnaraamat; S-E. Soosaar, Noolest droonini – eesti juursõnade ajaloost; K. Pajusalu, Eesti keele sada aastat.

01.03 Eesti keele päev Bolognas.

15.03 Riigikogu istungil arutatakse olulise riikliku tähtsusega küsimusena koostöös ES-iga ette valmistatud teemat „Eesti keel kui riiklik taristu“; esinevad Martin Ehala ettekandega „Eesti keele olukorrast alus- ja üldhariduses“ ning Birute Klaas-Lang teemal „Eesti keelest kõrghariduses“.

16.03 Keeleteokonkursi lõpuüritus Türi ühisgümnaasiumis; keeletegu 2017 on E. Ernitsa raamat „Sõna haaval. Emakeelest tehiskeelteni“.

23.03 **Aastakoosolek** (Trt). E: M. Raadik, Emakeele Seltsi keeletoimkonna 25 tegevusaastat.

24.03 Eesti keele päev Peterburis.

29.03 Anna Verschik esineb ES-i noortesektsiooni keeleõhtul Tallinnas ettekandega „Keelekontaktide ja mitmekeelsuse uurimisest“.

14.04 Eesti keele päev Helsingis.

22.–24.04 Rahvusvaheline konverents „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa III“ Väike-Maarjas ja Rakveres. Esineb F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaat Reet Kasik. Lavakunstikateedri üliõpilased etendavad Anu Lambi ja Christopher Rajaveeru lavastuses J. Valge näidendit „Kas siis selle maa keel …?“

12.05 Eesti keele päev Münchenis.

31.05 ES-i noortesektsiooni keeleõhtu Tallinnas. Esinevad A. Mattheus, P. Nemvalts („Eesti keel teaduses“).

27.06 JK. Arutatakse ettevalmistusi eesti keele aasta korraldamiseks ja Emakeele Seltsi kroonika koostamist.

27.06 LI J. V. Veski päev „Kuidas elad, eesti keel?“. E: K. Vider, Eesti keele-tehnoloogia: kellele ja milleks?; T. Soon, Terminoloogia tervise-seisund; M. Rannut, Narva keel ja meel; B. Klaas-Lang, H. Metslang, Kõrghariduse rahvusvahelistumine ja oma keel: Eesti muu Euroopa peeglis; I. Tomusk, Eesti keel all vasakus nurgas; T. Tender, Maine asi. Eesti keele maine ja selle kujundamine.

10.08 III Eduard Ahrensi konverents Kuusalus (koos Laurentsiuse Seltsi, EKI, EELK Kuusalu Laurentsiuse koguduse, Veljo Tormise kultuuriseltsi ja Kuusalu vallavalitsusega).

27.08 JK. Otsustatakse uuendada ES-i eesti keele teemalised vaatmikud.

29.08–01.09 ES toetab Euroopa Lingvistikaühingu (Societas Linguistica Europaea) 51. aastakonverentsi korraldamist Tallinna ülikoolis.

28.09 JK. Lepitakse kokku ES-i poolt eesti keele aastal korraldatavad üritused: avakonverents (koos TA ja Vabariigi Presidendi kantseleiga), õpilaste keeleretk Riia–Tartu ja 10 maakondlikku keelepäeva.

28.09 K (Trt). Üliõpilaskonverents. E: L. Freienthal, Pronominaalsete viitealuste analüüs asendussõnade suhtes käsitsi märgendatud korpuses; E. Kütt, Eesti keele ja kultuuri välisõpe – kuidas eesti keelt õpetades leida ja kasvatada Eesti sõpru?; A. Pant, Asesõnade *keegi, miski, kumbki* käändevormide varieerumine eesti kirjakeeles; L. Reile, Eestis õppivad välisüliõpilased ja eesti keel: hoiakud ja keeleõppimise motivatsioon; K. Toots, Esimese eestikeelse Piibli mõju eestlusele ja eesti kirjakeelele.

28.–29.09 Kokkuvõttevõistlus „Tuum“.

01.10 Ettevõttenime võistluse „Ehe Eesti – Eesti ettevõttele eesti nimi“ lõpuüritus Tartus.

19.10 Pühajärve keelepäev.

22.–24.10 Noorte keelelaager „Osata oskuskeelt“ Väike-Maarjas.

26.10 K (Trt). Valge tee kutse. Jüri Valge 70. E: M. Erelt, K. Pajusalu, H. Metslang, Kes see sõidab üle sildade?; R. Pool, R. Pajusalu, Valgeid noppeid ülikoolist; J. Valge, Emakeele Selts ja Eesti keeleajakirjad.

13.11 Viljandi keelepäev.

14.11 TA-ga assotsieerunud seltside visioonikonverents Tartus (ÕES 180).

22.–25.11 Károli Gáspári ülikooli (Budapest) konverents „Estonian Republic. 100 years of innovation“; H. Metslang esineb ettekandega „Century of Estonian linguistic activities: Mother Tongue Society“.

23.11 ÕES-i tähtpäevakonverents Tartus. V-L. Kingisepp esineb ettekandega „Julius Mägiste ja Andrus Saareste kirjavahetusest paguluses“.

27.11 K (Tln). Üks keel, sada kihti. Asta Õim 75. Esitletakse Asta Õimu koostatud väljendivara kassetti. E: E. Vainik, A nagu antonüüm; R. Pajusalu, *Mõni mõis* ja *üks kama kõik*: hulgasõnad fraseologismides; A. Õim, Kellele neid vanu väljendeid tarvis on!

10.12 JK. Kuulatakse Toomas Väljataga ülevaadet EKSA tegevusest; koostatakse HTM-ile arvamus dokumendi „Eesti keelepoliitika alused“ projekti kohta, ollakse seisukohal, et „sarnaselt kaitsepoliitikaga võiks keelepoliitilisel arutelul olla erakondadeülene staatus“.

18.12 JK. Esitatakse HTM-ile oma ettepanekud keeleteokonkursi statuudi kohta ja otsustatakse jätkata arutelu.

Veel aastast 2018: • Juhatus tegutseb 24.03.2017 valitud koosseisus. • Ilmuvad ESA 63 (2017, peatoim M. Erelt, toim S. Mäearu), K. Pajusalu, T. Hennoste, E. Niidi, P. Pälli, J. Viikbergi „Eesti murded ja kohanimed“ (3., kohendatud ja täiendatud trükk; toim T. Hennoste), A. Õimu väljendivara kassett „Peigmees kaseladvas“, „Mees metsast“, „Nõgesed püksis“, „Vesi või mesi“, „Kartulipudru ingel“; digiteeritakse AES-i toimetised nr 28–34. • Jätkuvad ES-i (kaas)korraldatavad tavaüritused; jätkatakse „Eesti keele varamu“ sarja väljaannete koostamise toetamist; uuteks koostööpartneriteks on Rakvere linnavalitsus ja Euroopa Parlamendi ALDE fraktsioon.

2019

18.01 Keeleseaduse vastuvõtmise 30. aastapäeva konverents Tallinnas. Osaleb president Arnold Rüütel.

24.01 ES, TA ja HTM korraldavad „Eesti keele aasta 2019“ avakonverentsi „Eesti riigikeele sajand“ TA saalis Tallinnas. Esitletakse K. Pajusalu raamatut „Eesti keele sada aastat“ ja R. Raagi raamatut „Välis-Eesti sada aastat“.

14.02 Maakondlik keelepäev Viljandis.

15.02 JK (e-koosolek). Aktsepteeritakse 18 keeleteokandidaati, lisatakse 1.

18.02 Tartu keelepäev Variku koolis.
04.03 Maakondlik keelepäev Võrus.
13.03 Keeleteokonkursi lõpuüritus Miina Härma gümnaasiumis Tartus; keeletegu 2018 on „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2018".
14.03 Häädemeeste keelepäev.
15.03 Tallinna Kristiine gümnaasiumi keelepäev.
15.03 Tallinna Lilleküla gümnaasiumi keelepäev.
22.03 **Aastakoosolek** (Tln). ES-i auliikmeks valitakse Ellen Niit.
E: M. Norvik, Muutust väljendavad predikaadid läänemeresoome keeltes.
22.03 JK. Emakeele Seltsi kroonika otsustatakse välja anda kahes versioonis: lühikroonika 2020. a märtsis, täisversioon aasta lõpuks; arutatakse ES-i veteranide mälestuste talletamist ja kinnitatakse hüvitise suurus isikliku sõiduauto kasutamise eest seltsi ülesannete täitmisel.
23.–24.03 Eesti keele päevad Berliinis.
29.03 Maakondlik keelepäev Raplas.
29.03 Maakondlik keelepäev Põltsamaal.
31.03 Eesti keele päev Peterburis.
03.04 IV Eduard Ahrensi konverents „Meil oma sõna kinnita" (koos Tallinna Toomkooli, EKI, HTM-i ja Laurentsiuse Seltsiga) Tallinnas.
12.04 Eesti keele päev Amsterdamis.
27.–28.04 Eesti keele päevad Stockholmis.
03.05 F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas; esineb laureaat Krista Kerge.
16.05 Koos TA ja EKI-ga korraldatakse teadusseltside terminoloogiapäev.
17.05 Osaletakse TÜ konverentsil „Juhan Peegel 100" (R. Kasik ettekandega „Juhan Peegel keelehoidjana: regilaulust ajakirjanduseni", J. Valge tervitusega „Juhan Peegel ja Emakeele Selts").
18.05 Vilja Oja esineb muuseumiööl Kehras teemal „Keelemustrid maailmakaardil".
19.05 JK (Vormsil). Otsustatakse elavdada koostööd Eesti Emakeeleõpetajate Seltsiga ja saata HTM-ile ES-i seisukoht programmi „Eesti keel ja kultuur digiajastul 2019–2027" kohta; otsustatakse taotleda Eesti Kultuurkapitalilt toetust Emakeele Seltsi kroonika koostamiseks. Juhatuseliikmed esinevad Vormsi kooli õpilastele ja õpetajatele.
28.05 Tallinna Vanalinna Hariduskolleegiumi keelepäev.
04.06 Maakondlik keelepäev Kuressaares.

08.–15.06 Avakonverentsiga Riias ja nelja minikonverentsiga (Võnnus, Rubenes, Valgas ja Rõngus) õpilaste keeleretk Riia–Tartu. Kristjan Jaak Petersoni sümboolne rännukepp antakse üle Tartu ülikooli rektorile.

25.06 Registrist kustutatakse Eesti Keele Sihtasutus (tegutseb edasi Emakeele Sihtasutusena).

27.06 LII J. V. Veski päev „Eesti keele mitu nägu". E: T. Hennoste, Allkeeled. 20 aastat hiljem; K. Laanesoo, *omgggggggg: D:D:D:D:D.* Emotsioonide väljendamisest netikeeles; P. Nemvalts, Sõnakas või sõnatu eesti teaduskeel; A. Rääbis, T. Hennoste, A. Rumm, *Jumala värdjas mutt*. Negatiivsete emotsioonide väljendamine suulises argisuhtluses; T. Tender, Etüüd slängi näost: kriimus koon või klants sihverplaat?; E. Velsker, M. Velsker, Ilukirjanduse keel ja selle enneolematud võimalused.

09.08 Birute Klaas-Lang, Helle Metslang ja Peep Nemvalts osalevad arvamusfestivalil Paides arutelul „Teaduskeel(ed) – kellele ja kuidas?".

10.08 V Eduard Ahrensi konverents Kuusalus (koos Laurentsiuse Seltsi ja Kuusalu vallavalitsusega).

05.09 Eesti keele päev Kotkas.

09.–11.09 EFNIL-i (Euroopa rahvuslike keeleinstitutsioonide föderatsioon) Tallinna koosolek; ES osaleb korraldustöös.

20.09 K (Tln). Juubelid 2019. E: J. Viikberg, Paul Kokla 90. Tähelepanuväärse keelemehe tähelepanuväärne tähtpäev; R. Argus, Silvi Vare 80. Sõnaperega ja sõnapereta; L. Vaba, Enam kui leivatöö. Väino Klaus 70.

24.09 Riia–Tartu keeleretke lõpukonverents TÜ muuseumis. Esmaetendatakse videofilmi „Keeleretk Riia–Tartu Kristjan Jaak Petersoni radadel" (autorid R. Metsik, A-L. Blaubrück ja Tartu gümnasistid).

25.09 Eesti keele päev Helsingis.

26.09 Maakondlik keelepäev Paides; Eiveres avatakse infotahvel Elmar Muugile.

26.09 Eesti keele päev Tamperes.

27.09 K (Tln). ES-i üliõpilaskonverents. E: A. Annuka, Naer ja naerev hääl eesti suulises suhtluses; A. Edela, 19. sajandi eesnimemuutused Kodavere ja Lüganuse kihelkonna näitel; P-M. Hallas, Mängustatud õppetegevuste mõju üheksanda klassi õpilaste suhtumisele eesti keele kui teise keele tundidesse; K. Janson, Vaata ja imesta: lünkpealkirjad veebiuudises portaali Elu24 näitel; E. Koppel, Eesnimi 1940.–1950. aastaid kujutavates Eesti mängufilmides; E. Makko, Väljamõeldud grammatilise tunnuse omandamine 8aastastel lastel; S. Midt, Ajalist algusfaasi väljendavate kaassõnade kujunemine ja kasutus; H. Olmre,

Suuruse mõistestamine kõrgusena sõnade *kõrge, suur, kõrgenema, suurenema, kasvama, tõusma, kasv* ja *tõus* kasutuse põhjal; K. Roomäe, Kanooniliste ja mittekanooniliste küsimuste analüüs ingliskeelses *podcast*'is; K. Tombak, Kakskeelne leksikograafia 21. sajandil: teooria ja praktika eesti-rootsi sõnaraamatu näitel;

27.09 ES-i juhatus kohtub EES-i liikmetega; arutatakse koostöövõimalusi.

27.–28.09 Kokkuvõttevõistlus „Tuum".

02.10 Eesti Kultuurkapital rahuldab täies mahus ES-i taotluse toetada Emakeele Seltsi kroonika koostamist (prot 7/2019-S09).

04.10 Tallinnas tehakse teatavaks võistluse „Ehe Eesti – Eesti ettevõttele eesti nimi" tulemused; kommenteerib P. Päll.

05.10 Eesti keele päev Kuopios.

07.10 Eesti keele päev Porvoos.

17.10 Lääne-Viru maakondlik keelepäev Rakveres.

18.10 Eesti keele päev Turus.

21.–23.10 Noorte keelelaager „Meediatekst" Veneveres.

01.11 Maakondlik keelepäev Pärnus.

01.11 Seminar „20 aastat ajakirja Oma Keel" Tallinnas.

07.11 R. Argus esineb ES-i noortesektsiooni keeleõhtul Tallinnas ettekandega „Mis muutub kiiremini – keel või reeglid?".

08.11 K (Tln). 100 aastat Heino Ahvena sünnist. E: T. Tender, Heino Ahvenast arhiivitoimikute valguses; J. Viikberg, Heino Ahven keelepäevade karussellis; K. Ross, Mõistatuslik Eeva Ahven. Eksponeeritakse J. Viikbergi koostatud näitust Heino Ahvenast.

21.–22.11 VII eesti teaduskeele konverents „Eestikeelne ja üleilmne teadus" Tallinnas (koos TLÜ ja TA-ga).

22.11 Maakondlik keelepäev Haapsalus.

22.11 Eesti keele päev Turus.

22.11 Eesti keele päev Helsingis.

03.12 Maakondlik keelepäev Põlvas.

11.12 K (Tln). Esitletakse K. Õimu ja A. Õimu monograafiat „Lähtekohti eesti fraseoloogia käsitlemiseks". E: P. Eslon, Tee keelekasutusmustrist fraseologismini; A. Harrik, Ka pahal lapsel mitu nime: *kuradi* sünonüümidest; P. Voolaid, Aadama ajast oleme kõik sugulased: vanasõnadega pilgates.

11.12 JK. Otsustatakse taotleda HTM-ilt toetust ES-i kodulehe arendamiseks (videofilmi tegemise asemel); tellitakse ES-i teemaline postmark ning

Emakeele Seltsi maakondlike keelepäevade teemaline jõulukaart 2019. Kätlin Lehiste kujundus

arutatakse J. V. Veski stipendiumi taaskäivitamist ja välisauliikmete valimist. Teadussekretäri koormus tõstetakse 0,75 kohalt 1-le (alates 01.01.2020).

Veel aastast 2019: • Juhatus tegutseb 24.03.2017 valitud koosseisus. • Koos HTM-iga uuendatakse aasta keeleteoauhinna statuuti. • Juhatus on esindatud: Eesti keelenõukogus (H. Metslang), keeleaasta korralduskomisjonis (J. Valge), EKSA nõukogus (H. Metslang, J. Viikberg, K. Pajusalu), EKI teadus- ja haldusnõukogus (K. Pajusalu), F. J. Wiedemanni keeleauhinna komisjonis (R. Argus), Wiedemanni fondi halduskogus (J. Valge), eesti keele ja kultuuri välisõppe nõukogus (M. Norvik), ESA kolleegiumis (H. Metslang, K. Pajusalu, J. Viikberg), Oma Keele kolleegiumis (R. Argus, toimetaja; H. Metslang, J. Valge). • Ilmuvad ESA 64 (2018, peatoim M. Erelt, toim R. Reinsalu), M. Erelti „Lause õigekeelsus“ (4., täiendatud trükk), A. Õimu, K. Õimu „Lähtekohti eesti fraseoloogia käsitlemiseks“ (EST 76, toim P. Eslon); valmivad 10 eesti keele alast vaatmikku ja jätkub varasemate väljaannete digiteerimine. • Riia–Tartu keeleretkel osalevad Tartu Annelinna, Hugo Treffneri, Jaan Poska, Kristjan Jaak Petersoni, Miina Härma ja Tamme gümnaasiumide ning Rõngu keskkooli ja Riia eesti kooli õpilased. • Jätkuvad ES-i (kaas)korraldatavad eesti keele maineüritused; jätkatakse eesti keele akadeemiliste tervikkäsitluste ettevalmistamist.

2020

08.01 JK. Kavandatakse 2020. a keeleüritusi, sh seltsi aastakoosolekut ning ES-i asutamise 100. aastapäeva tähistamist 20. märtsil 2020 (pidulik koosolek, postmargi trükkimine, tänukirjad, lühikroonika, näitus jm). F. J. Wiedemanni keeleauhinna kandidaadiks esitatakse Helle Metslang, ES-i auliikmekandidaatideks otsustatakse esitada üldkoosolekule Eevi Ross, Auli Hakulinen ja Hannu Remes.

13.01 JK. Otsustatakse algatada J. V. Veski stipendiumi taasväljaandmine, kasutades fondi kasumit 551 eurot ja jättes põhikapitali 6404 eurot puutumata.

20.01 Haljala keelepäev.

28.–29.01 JK (e-arutelu). Toetatakse Kirjandusmuuseumi avalikku pöördumist Vabariigi Presidendi, valitsuse, riigikogu, haridus- ja teadusministri, kultuuriministri ning Teadus- ja Arendusnõukogu poole Eesti teaduse ja Eesti-uuringute rahastamiseks vähemalt 1%-ga SKT-st ja nendeks soodsa keskkonna loomiseks. Aktsepteeritakse 32 2019. aasta keeleteokandidaati, HTM lisab veel ühe.

27.02 Tartus esitletakse Heli Laanekase artiklikogumikku „Eesti filoloog olla"; kommenteerivad autor ja üks kogumiku toimetajatest, Ellen Niit.

11.03 Keeleteokonkursi lõpuüritus toimub Põlva gümnaasiumis; keeletegudeks 2019 on TTÜ kõnetuvastus- ja TÜ neurotõlkesüsteem.

11.–12.03 JK (e-arutelu). Otsustatakse „koroonaviiruspuhangu tõttu lükata 20. märtsiks 2020 kavandatud aastakoosolek ja 100 aasta juubeli tähistamine edasi".

12.03 Seoses COVID-19 levikuga kuulutab Vabariigi Valitsus Eestis välja eriolukorra.

23.03 ES-i asutamise 100. aastapäeva puhul avaldab juhatus seltsi kodulehel järgmise pöördumise:

„Täna sajand tagasi, 23. märtsil 1920, asutati Emakeele Selts. Oleme sada aastat aidanud eesti keelt uurida ja arendada, toetanud selle kasutamist. Seltsil on olnud nii paremaid kui ka halvemaid aegu. Enamasti ei ole me saanud neid valida. Oleme tundnud rõõmu ja kogenud katsumusi koos rahvaga, kelle keelt me oleme ühiselt hoidnud. On olnud teguderohke sajand, ja eesti keel on sellest läbi tulnud rikkana ja tugevana. Uuel sajandil ootavad meid uued teod, varem või hiljem peame ka oma sajandi peo.

Täna õhtul kella kuuest kaheksani põlevad küünlad kõikide meie lahkunud auliikmete ja kunagiste esimeeste kalmudel üle Euroopa. Mõelgem sel ajal neile ning süüdakem mälestustuli nende austuseks ka oma koduaknal.“

23.03 Seltsiliikmed ja partnerid süütavad küünlad ES-i esimeeste ja auliikmete kalmudel Eestis, Soomes, Rootsis, Norras, Ungaris ning Venemaal ja Komimaal.

Veel aastast 2020 (kuni 23.03.2020): • Juhatus tegutseb 24.03.2017 valitud koosseisus. • Ilmuvad H. Laanekase „Eesti filoloog olla“ (EST 77, toim K. Mei ja E. Niit), J. Valge „Sajand koos Eestiga. Emakeele Selts 1920–2020“ (keeletoimetaja T. Tuisk). • TÜ Kirjastus avaldab ES-i toel A. Vihti ja K. Habichti monograafia „Eesti keele sõnamuutmine“ (Eesti keele varamu IV). • ES-i asutamise 100. aastapäeva puhul trükitakse postmark.

II

OLULISEMAID TEEMAKÄSITLUSI

EMAKEELE SELTSI PÕHIKIRJAD 1920–2011[1]

Jüri Valge

Esimesed põhikirjad: 1920–1933

Emakeele Seltsil on 100 aasta jooksul olnud 13 põhikirja, millest üks ei jõustunud kunagi ja kaks kehtisid väga lühikest aega (eraldi versioonideks ei arvestata nende väga väikeste muudatustega variante). Järgnevalt vaadeldakse põhikiri-põhikirjalt neis toimunud olulisemaid muudatusi ning võetakse lõpuks kokku, kuhu sajand tagasi alustatust on tänapäevaks jõutud.

Emakeele Seltsi esimese põhikirja koostamine algatati seltsi asutamiskoosolekul 23. märtsil 1920, kui selleks valiti komisjon koosseisus „prof. Kettunen, Saaberg ja Loorits“ (Prot 1). Teisel asutamiskoosolekul 23. aprillil (Prot 2) läbi arutatud, täiendatud ja heaks kiidetud põhikirjaprojekt (Pk-I,1) esitati Tartu ülikoolile, mille ajutine nõukogu tegi otsuse: „Ülikooli Aj. Nõukogu koosolekul 19. V. 1920 läbiharutatud ja otsustatud kinnitada.“ Ametliku staatuse saanud põhikiri avaldati järgmisel aastal seltsi esimeses aastaraamatus (Pk-I,2). Peale mõne keelelise muudatuse ja kahe paragrahvi ümberpaigutamise on trükis avaldatul esialgselt vastuvõetuga võrreldes kaks erinevust: seltsi nimesse on lisatud sõna „Akadeemiline“ ning Lauri Kettuneni ettepanekul ja üldkoosoleku heakskiidul on sisse toodud toetajaliikme staatus (Pk-I,2: § 2).

Juriidilise ettevalmistuseta keeleinimeste lühikese ajaga koostatud **Pk-I,1** oli detailivaene ega pakkunud lahendusi juba lähitulevikuski ette tulnud probleemidele, ent tagas siiski seltsi toimimise esimestel tegevusaastatel ning pani aluse üldistele põhimõtetele, mis olulises osas kehtivad tänapäevalgi. Pk-I,1-s on 10 paragrahvi (osa). Põhikirjas sõnastati seltsi eesmärk: „Emakeele Seltsil, mis asub Tartus, Ülikooli juures, on ülesandeks äratada huvi eesti keele tundmise, arendamise ja uurimise vastu, selles mõttes ka kirjandust, rahvaluulet,

[1] Kolmes artiklis – „Emakeele Seltsi põhikirjad 1920–2011“, „Lauri Kettunen ja Emakeele Selts“ ning „Ajakirjad Eesti Keel ja Oma Keel ning Kodumurre“ – kasutatakse mahukate viitamiskorduste vältimiseks ja lugemise hõlbustamiseks vaheviiteid, mis on lahti seletatud arhiiviallikate, käsikirjaliste ja muude allikate loetelus: JProt1–JProt6, KkES1–KkES6 ja Pk-I,1–Pk-XIII.

rahvateadust ja sugulaskeeli silmas pidades." Peale selle määras põhikiri juhatuse ametisse kinnitamise ülikooli valitsuse poolt, kohustuse esitada viimasele igal aastal seltsi liikmete nimekiri ning tegevus- ja rahaline aruanne (varanduste seis). Sätestati veel liikmeks oleku tingimus (akadeemilise pere liige; väljastpoolt seda juhatuse soovitusel), koosolekute sagedus (kord kuus õppeaasta jooksul), aastakoosoleku aeg ja ülesehitus (aasta algul; päevakorras pidulik ettekanne, sekretäri ja laekahoidja aruanded, valimised), juhatuse koosseis (sealhulgas „esimees, kelleks on keegi ülikooli õp[p]ejõududest"), seltsi sisekord (määratakse kodukorraga), liikmemaks [esimesel aastal 10 marka – *J. V.*] ja selle tasumine, kavatsus välja anda seltsi ajakirja, põhikirja muutmine ja tegevuse lõpetamine.

Mida enam ES-i tegevus laienes ning ühiskondlikku ja riiklikku kaalu omandas ning mida suuremaks kasvas seltsi murdekogude väärtus, seda ilmsemaks sai vajadus uuele olukorrale vastava põhikirja järele. 1924. aasta 20. septembri koosolekul otsustas juhatus „lasta selts ametlikult registreerida, et ta omandaks juriidilise isiku õigused" (JProt1: 57). See eeldas muidugi Pk-I,2 põhjalikku, üldpõhimõtteid säilitavat täpsustamist ja täiendamist ning olulisi struktuurimuudatusi. Juhatus sai tööga valmis 28. novembril 1924, mil otsustas esitada põhikirjaprojekti üldkoosolekule kinnitamiseks (JProt1: 65). On sümboolne, et kõnealune juhatuse koosolek oli viimane, mida juhatas Lauri Kettunen. Kaks päeva hiljem toimunud üldkoosolekul teksti „harutellakse ja võetakse esialgselt vastu" (Prot 43), aastakoosoleku kinnituse (Prot 44) järel esitati see Tartu-Võru Rahukogule, kus registreeriti ametlikult kehtiva põhikirjana 29. aprillil 1925 (Pk-II).

Põhikirjade kuupäevalisest arengust annab ülevaate tabel 1 (lk 286).

Pk-II-s on viis suuremat osa kokku 42 paragrahviga. Eesmärgis on kõik varasem alles (eesti keele uurimisest ja arendamisest huvitumine on asendatud neil aladel töötamisega), aga lisatud on huvi äratamine „eesti keele kui emakeele ühiskondliku seisundi vastu" ning vajadus teha seda „laiemates ringkondades". Eraldi on välja toodud, mida selts eesmärgi saavutamiseks teeb: fikseeritakse Pk-I,2 kehtivusaja jooksul tegelikult toimunu (ettekanded, uurimused, stipendiaatide lähetamine jm).

Seltsi liikmetega seonduv (osa III, §-d 6–14) on Pk-II-s Pk-I,2-st täpsemalt reguleeritud. Mõlemas eristatakse seltsi vastuvõtmisel ülikooliga seotud ning väljastpoolt ülikooli soovijad, määratakse kindlaks liikmemaksu tasumise kord ning seltsist väljaheitmine selle tasumata jätmise korral; Pk-II-s lisatakse tegev- ja toetajaliikmetele ka auliikmed kodu- ja välismaalt ning täpsustatakse, et toetajaliikmetel on koosolekutel ainult sõnaõigus. Kinnitatakse õigus seltsist lahkuda ning võimalus seltsi huvidele vastu töötanud liige välja heita.

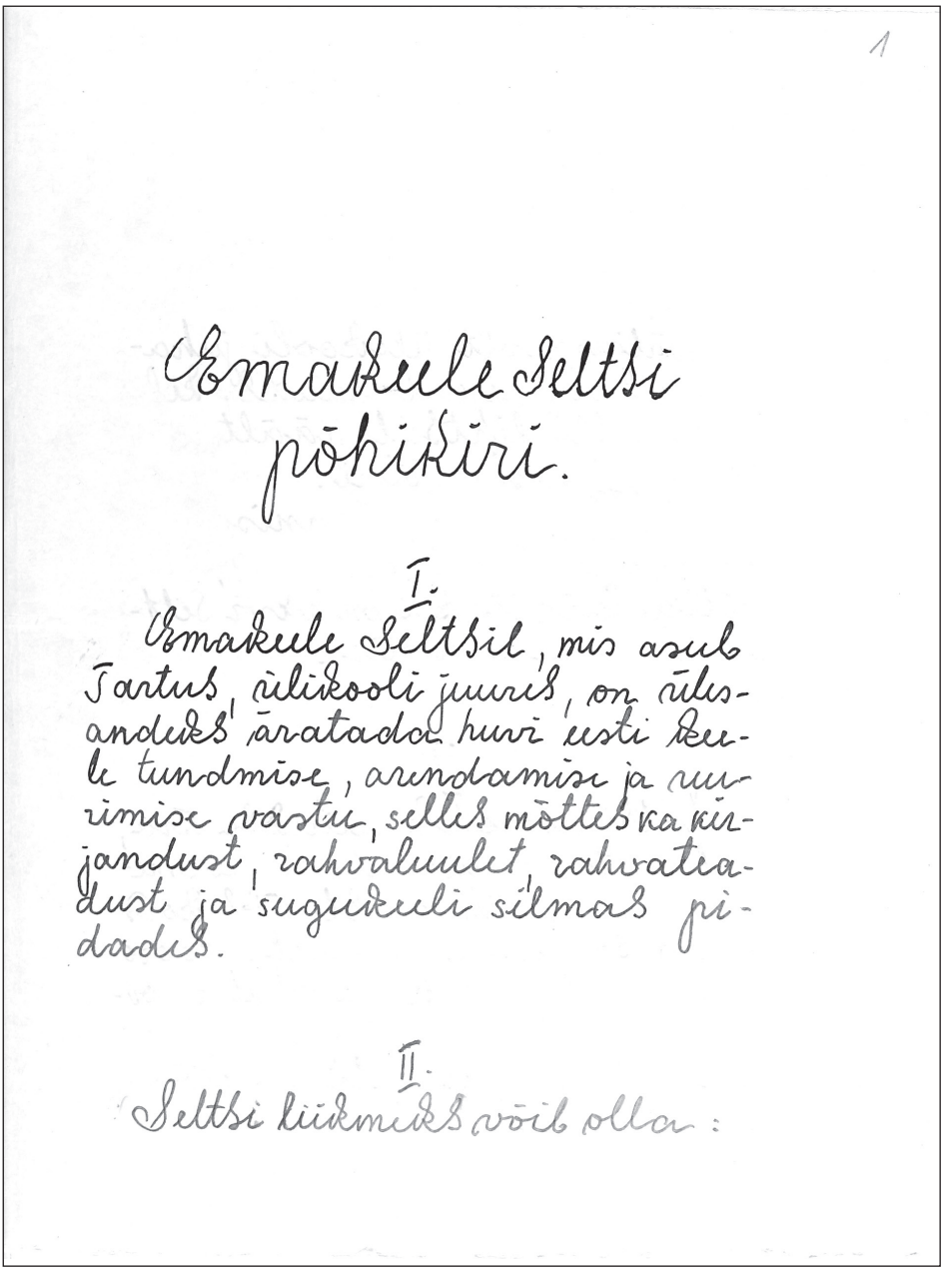

1

Emakeele Seltsi põhikiri.

I.

Emakeele Seltsil, mis asub Tartus, ülikooli juures, on ülesandeks õpetada huvi eesti keele tundmise, arendamise ja uurimise vastu, selleks mõtteks ka kirjandust, rahvaluulet, rahvateadust ja sugukeeli silmas pidades.

II.

Seltsi liikmeks võib olla:

Emakeele Seltsi esimese põhikirja koostavad Lauri Kettunen, Andrus Saareste ja Oskar Loorits. Tartu ülikooli ajutine nõukogu kinnitab selle 19. mail 1920 (RA, ERA.R-2362.1.1)

1.) iga akadeemia kodanik, keh sellekohase sooviavalduse juhatusele kirjalikult ette paneb;
2.) väljaspoolt ülikooli juhatuse soovitusel igaükh, kelle Seltsi lihtsal häälteenamusel vastu võtab.

Koosolekust, mis kinnisekh ei ole kuulutatud, on õigus osa võtta kõigil, kel on huvi Seltsi ülesannete vastu.

III.

Seltsi koosolek peetakse ära, hoolimata kokkutulnud liikmete arvust, vähemalt ükh kord kuus, õpeaasta jookhul. Koosoleku kutsub kokku juhatus, hoolitsedes võimalikult selle eest, et oleksid sisulikult läbitöötatud koosolekule läbirääkimistekh ette kantavad ained — kõigepäält Seltsile adresseeritud küsimused õigekeelsuse asjus.

Koosolek teeb otsused lihthäälteenamusega.

Aasta algul peetakse ära aastakoosolek, mille päevakorrakh on pidulik ettekanne, sekretäri ülevaade aasta tegevusest ja laekahoidja aruanne, mis on läbi vaadatud kaheliikmelise revisjonikommisjoni poolt.

Aastakoosolek valib, sedelitega, ka Seltsi juhatuse ja revisjonikommisjoni, mõlemad ühekh aastakh.

IV.

Seltsi juhatuse moodustavad:
1.) esimus, kellekh on kugi ülikooli õpejõududest,

2.) abiesimeh,
3.) sekretär,
4.) abisekretär,
5.) laekahoidja ja
6.) raamatukogukoidja.

Juhatuse kinnitab ametisse Ülikooli Valitsuh.

Juhatus on otsusvõimeline, kui on kokku tulnud pääle esimehe või abiesimehe veel kaks muud juhatuse liiget.

V.

Seltsi saadab Ülikooli Valitsusele iga aasta oma liikmete nimekirja ja aruande tegevusest ja varanduste seisust.

VI.

Seltsi sisemise korra määrab ligemalt ta kodukord.

VII.

Seltsi liikmed makhavad liikmemakhu kümme marka aastas. — Aastakoosolek võib liikmemakhu suurust muuta.

Seltsi liige, kes ei ole liikmemakhu aasta jookhul tasunud, kustutatakse Seltsi liikmete nimekirjast maha.

VIII.

Seltsi hakkab niipea kui võimalik oma ajakirja välja andma.

IX.

Põhikirja muuta võib aastakoosolek 3/4 häälteenamusega, kui muutus on vastu võetud mõnel eelmisel koosolekul.

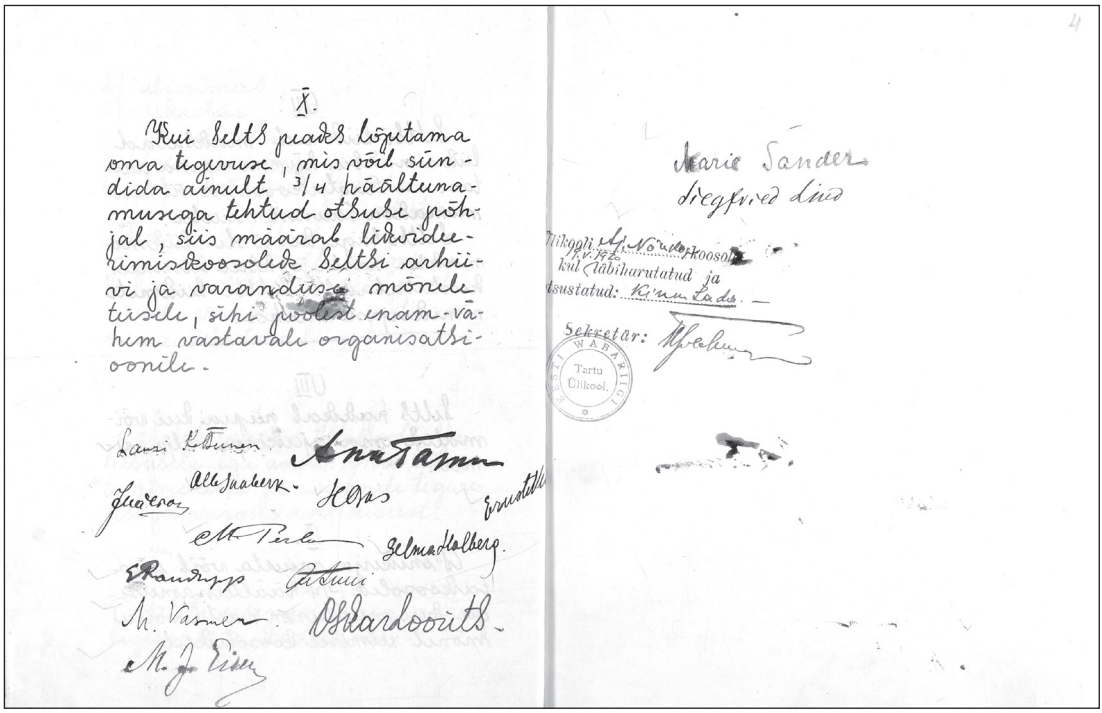

Koosolekud jagatakse Pk-II-s (osa IV „Seltsi organid“, §-d 15–40) peakoosolekuteks (korraline ja erakorraline; Pk-I,2-s vastab peakoosolekule aastakoosolek) ning lihtkoosolekuteks. Kui Pk-I,2-s on aastakoosoleku pädevuseks nimetatud vaid aruannete ärakuulamist ning juhatuse ja revisjonikomisjoni „sedelitega“, st kinnisel hääletusel valimist, siis Pk-II-s on peakoosoleku ülesanneteks aruannete kinnitamine ning lisaks palju muud põhikirjamuutusest tulenevat ja põhikirjas fikseeritut täpsustavat (kinnisvara ja laenudega seonduv, kodukordade kinnitamine, toimkondade, au- ja toetajaliikmete valimine, põhikirjamuudatuste ning tegevuse lõpetamise otsused jne). Täpsustatud on ka koosolekutest osavõtu ja kvoorumi määratlus, juhatamise ning hääletamise kord, realistlikumaks muudetud koosolekute arv – „kaks korda õppepoolaastas“ (Pk-I,2-s – „vähemalt üks kord kuus õppeaasta jooksul“). Pk-I,2-st ei jõua Pk-II-sse ei vajadus õigekeelsusküsimused koosolekueelselt ette valmistada ega ka kirjutamata reeglina kinnistunud tava pidada aastakoosolekul pidulik ettekanne.

Kui Pk-I,2 seab põhikirja muutmise või tegevuse lõpetamise tingimuseks 3/4 häältest, pidades silmas koosolekul osalejaid ja vähemalt esimesel juhul arutamist

Tabel 1. Emakeele Seltsi põhikirjade vastuvõtmine ja kinnitamine

Põhikiri	Heakskiit üldkoosolekul	Kinnitamine, registreerimine	Kinnitaja, registreerija
Pk-I,1	23.04.1920	19.05.1920	Tartu Ülikooli ajutine nõukogu
Pk-I,2	06.02.1921	–	–
Pk-II	01.02.1925	29.04.1925	Tartu-Võru Rahukogu
Pk-III	05.03.1933	30.11.1933	Kohtu- ja siseminister
Pk-IV	–	–	–
Pk-V	–	07.03.1944	Tartu Ülikooli rektor
Pk-VI	–	04.–09.10.1944	Tartu Riikliku Ülikooli rektor
Pk-VII,1	26.10.1947	–	–
Pk-VII,2	–	11.11.1947	ENSV TA presiidium
Pk-VIII	26.04.1953	26.05.1953	ENSV TA presiidium
Pk-IX	4.12.1960/ 7.01.1961	15.02.1961	ENSV TA presiidium
Pk-X	30.03.1989	30.08.1989	EV TA ÜO büroo
PK-XI	03.03.1993	13.05.1993	EV Kultuuri- ja Haridusministeerium
Pk-XII	14.01.1999	19.03.1999	Tallinna linnakohus
Pk-XIII	24.03.2011		Kantud registrisse

kahel koosolekul, siis Pk-II järgi on nendeks otsusteks vaja 2/3 kohalolijate hääli poolte tegevliikmete kohal olles.

Kui Pk-I,2 määrab vaid juhatuseliikmete ametid, siis Pk-II-s fikseeritakse lisaks varem kindlaks määratule juhatuse liikmete arv (seitse), tuuakse sisse asemiku mõiste, loetletakse juhatuse ülesanded, karmistatakse veidi juhatuse koosolekute otsustusvõime tingimust. Juhatuse voliaeg (üks aasta) on mõlemas põhikirjas sama, aga Pk-II-st on kaotatud vajadus lasta juhatus ametisse kinnitada ülikooli valitsusel. Ka pole Pk-II-s kohustust ülikoolile seltsi tegevuse kohta aru anda. Nagu kompensatsiooniks ülikoolile alluvuse kaotamise eest määrab Pk-II tegevuse lõpetamise korral seltsi varad „Ülikooli juures olevale asutusele“ (Pk-I,2-s pole ülikooli varade võimaliku saajana nimetatud).

Pk-II-s on käsitletud ka seltsi toimkondi (Pk-I,2-s on see valdkond reguleerimata) ning olulisena lisatud osa II „Seltsi õiguslik ja majanduslik seis“. Tähtsaim on selles paragrahv 3, mille järgi selts „asub ühes oma juhatusega Tartus Ülikooli juures. Ta on juriidiline isik ja tal on oma pitsat pealkirjaga „Akadeemiline Emakeele Selts Tartus““. See, et selts oli ülikooli juures olemisega samal ajal ka juriidiline isik, põhjustas suhetes ülikooliga algusest peale probleeme (JProt1: 75), mis teravnesid eriti 1930. aastate lõpus ja 1940-ndatel.

Kolmas põhikirjaversioon (**Pk-III**) – seltsisiseste vastuolude kajastus – jõustus alles 1933. a. Arhiivieksemplaril on Valter Niiluse kirjutatud märkus „Parandused

PP-des 32 ja 35 on tehtud AES-i üldkoosoleku otsuse põhjal, mis jõustus 30. nov. 1933.“ Esimese muudatusega luuakse võimalus suurendada seni seitsmeliikmelist juhatust (lisades sõna „vähemalt“), teisega viiakse võimaliku suurendatud koosseisuga juhatuse koosoleku otsustusvõime kooskõlla esimese muudatusega (varasema „vähemalt neli“ asemel on uues versioonis „vähemalt pooled“).

Põhikirjad sõja eel, ajal ja järel: 1941–1945

Järgmine põhikirjaversioon, mis kunagi ei jõustunud, kannab serval Valter Niiluse punase pliiatsiga kirjutatud märkust: „Enamlasteaegne muutmiskava. 1941 V.N.“ (Pk-IV). Segastes, vastuolulise info ja võimaliku sõjaootuse õhustikus oli juhatus 1941. aasta 22. mai koosolekul välisel survel otsustanud koostada (kiire vajaduse puhuks!) koos uue tegevusplaani ja eelarvega ka uue põhikirja kavandi (JProt3: 321) ning 16. juuni koosolekul, s.o kuus päeva enne sõja algust, valis selle lõppviimistlejateks Johannes Voldemar Veski ja Valter Niiluse (JProt3: 322). Võimude antud juhendeid järgiva projekti – mis kannab selgeid kiirustamise ja mustandi staatuse märke – aluseks on AES-i 1925. aasta põhikiri koos 1933. aastal tehtud muudatustega.

Pk-IV järgi poleks seltsil olnud juriidilise isiku staatust ega õigust algatada perioodilisi väljaandeid, ka ei saanuks välja saata stipendiaate. Polnud ette nähtud toetajaliikmeid, kinniste koosolekute pidamise võimalust ega seltsist lahkumist omal soovil; kõrvaldatud olid seltsi õigus omandada ja võõrandada kinnisvara, võtta laenu ning vajadus, et seltsi esimeheks oleks ülikooli õppejõud. Umbusaldamisele ning võimude kontrolli all hoidmisele osutab „seltsi huvide“ asendamine „põhikirjaliste ülesannetega“. Projektis kajastusid ka muutused Eesti haridus- ja teaduselus: Tartu ülikoolist oli saanud Tartu Riiklik Ülikool ning projekti oli kirjutatud tihe kontakt „TR Ülikooli juures asuva Teadusliku Uurimis-Instituudi Eesti Keele ja Lähemate Sugukeelte sektsiooni ja TR Ülikooli Eesti Keele Kateedri ja Soome-ugri Keelte Kateedriga“.

Koos sisuliste muudatustega alustati nendega seotud ja neid toetavat keelekasutuse nõukogulikuks muutmist: „iga akadeemiakodanik“ oli asendatud „täieliku ja mittetäieliku kõrgema haridusega isikuga“, „auliige“ „kirjavahetajaliikmega“, „kava“ „plaaniga“, sõnastus „teeb otsused“ sõnastusega „võib vastu võtta resolutsioone“.

Järgmise põhikirja (**Pk-V**) tähtsus on selles, et Saksa okupatsiooni lõppfaasis vastu võetuna võimaldas see veel enne Nõukogude okupatsiooni algust ära pidada peakoosoleku 26. mail 1944, kus tehti ametlik otsus seltsi tegevust jätkata ning valiti juhatus ja murdetoimkond. 1944. aasta algul oli ülikool lubanud

seltsil ametlikult tegevust alustada tingimusel, et esitatakse nõuetekohane (!) põhikiri. 15. jaanuaril J. V. Veski seda tegigi ning 1944. aasta 9. märtsi kirjaga nr 2946 teatas sekretär, et „rektori otsusega 7. märtsist 1944. a. on Tartu Ülikooli juures oleval Akadeemilisel Emakeele Seltsil lubatud tegevust uuesti alustada [---]“ rektor Edgar Kanti kinnitatud põhikirja alusel (TÜ kiri 1944). Pk-V koostamisel on lähtutud 1933. aasta põhikirjast, millesse mõningase keeletoimetamise ja pisimuudatuste kõrval on tehtud ka väga põhimõttelisi korrektiive. Olulisim on, et seltsil pole põhikirja järgi juriidilise isiku staatust – viimane oleks küll taganud omandiõiguse murdekogudele, oleks aga välistanud ülikoolilt saadava rahalise toetuse. Mitmes valdkonnas – varaga seotud otsused (§ 4), tegevuskava, eelarve ja aruande (§ 24) ning seltsi juhatuse koosseisu ja esimehe kinnitamine (§ 33) – on Pk-V järgi viimane sõna ülikooli rektoril. Põhikirja on kirjutatud seltsi esimehe isiklik vastutus rektori ees ning võimalus, et esimehe ja juhatuse eriarvamuse korral teeb lõpliku otsuse rektor.

Muudetud oli ka seltsi liikmete liigitus: tegev-, au- ja toetajaliikmete kõrvale on toodud ka lihtliige. Liht- ja tegevliikmete vaheline erinevus seisneb selles, et esimestel on sõna- ja aktiivne hääleõigus, teistel sõna- ja nii aktiivne kui ka passiivne hääleõigus.

Kui Pk-V rakendamiseks ei olnud peale ühe peakoosoleku korraldamise palju muid reaalseid võimalusi (üks okupatsioon vaheldus teisega), siis kavandatav järgmine põhikirjaversioon ei jõudnud niigi kaugele. 1945. aasta algupoolel tegelesid selle koostamisega küll juhatuse Eestisse jäänud liikmed (A. Kask, J. V. Veski, P. Ariste, R. Toona) ja M. Lubi (JProt3: 330) – silmas pidades prorektor Harald Habermanni täitmisele kuuluvaid nõuandeid –, kuid E. Kanti kinnitatud põhikirjast (Pk-V) lähtumine ei saanudki võimudele sobivat tulemust anda.

22. septembril 1945 andis ENSV Rahvakomissaride Nõukogu oma määrusega „Mõnede endiste teaduslike seltside taastamise kohta Tartu Riikliku Ülikooli juures“ korralduse taastada Akadeemiline Emakeele Selts ning kinnitada põhikiri 30. septembriks (Määrus 841). Taastamistoimkonda nimetati Johannes Voldemar Veski (esimees), Arnold Kask ja Karl Aben. 1941. aasta projekti (Pk-IV) põhjal võib oletada, missuguse ülesande ees toimkond seisis. 4. oktoobril vaatasid toimkonna liikmed Veski ja Kask eelnevalt prorektor Karl Taevile esitatud projekti viimase poolt tehtud parandused läbi (JProt3: 331) ja esitasid oludele vastava põhikirja rektor Alfred Koortile, kes **Pk-VI** 1945. aasta oktoobri alguses ka kinnitas. Põhiline on, et fikseeriti seltsi kuulumine ülikooli (nüüd TRÜ) juurde ja seltsi staatus juriidilise isikuna. Põhikirja ennast pole õnnestunud leida, aga olulisematest sündmustest selle kehtimise ajal saab nimetada esimest ametlikku

ettekandekoosolekut pärast sõda 9. detsembril 1945, kus Pk-VI ka tutvustati. Samas teatas J. V. Veski taastamistoimkonna otsusest asutada AES-i Üliõpilaste Keelering ja seltsi liikmeks registreerimise algusest (vt JProt3: 332).

Teaduste Akadeemia alluvuses: põhikirjad 1947–1961

Kui 5. aprillil 1946 moodustati ENSV Teaduste Akadeemia, allutati selts sellele. Algas Emakeele Seltsi (tänapäevani kestev) tegevus akadeemia juures. Akadeemikuks valitud J. V. Veski määrati seltsi ajutiseks hooldajaks ning sai 20. novembril 1946 TA asepresidendi korralduse viia seltsi põhikiri vastavusse toimunud muudatustega. Sama aasta 8. detsembri üldkoosolekul teatas J. V. Veski seltsi akadeemia alluvusse võtmisest ning A. Kask tutvustas kavandatavaid põhikirjamuudatusi (KkES1: 152). 1947. aasta 26. oktoobri üldkoosolek (KkES1: 156) võttis juhatuse esitatud põhikirjaprojekti (**Pk-VII,1**) vastu. Teaduste akadeemia presiidium kinnitas **Pk-VII,2** 11. novembril 1947, teinud seltsi poolt esitatusse mitmeid olulisi seltsi staatust ja tegevust mõjutavaid muutusi. Erinevused sõjaeelsetest ja sõjaaegsest põhikirjast on arusaadavalt silmanähtavad, aga kõnekas – ning samas seltsi juhtide ja liikmete asjatuid lootusi näitav – on erinevus AES-i üldkoosolekul heaks kiidetud Pk-VII,1-st. Kui viimases võib kohustusliku nõukoguliku vormi ja retoorika taga näha katset tegevust mingilgi määral sõjaeelset meenutavalt jätkata, siis Pk-VII,2 kustutab need lootused täiesti kindlalt.

Struktuuri poolest on Pk-VII,1 ja Pk-VII,2 küllalt sarnased: osade arv on sama ja valdavalt nende pealkirjadki, üksnes paragrahvide hulk erineb: esimeses on 38, teises 32 paragrahvi.

Loomulikult on nii Pk-VII,1-s kui ka Pk-VII,2-s paratamatud viited nõukogude keeleteaduse edendamisele, ebateaduslike teooriatega võitlemisele, lähtumisele marksistlik-leninlikust metodoloogiast ja teised sellised, mõlemas on fikseeritud vajadus TA presiidiumi kinnituse järele põhikirja ja selle muudatuste, tööplaani ja eelarve koostamisel ning aruannete esitamisel; TA presiidiumi kinnitust vajab esimehe valimine ning akadeemial on otsustav roll seltsi tegevuse võimalikul lõpetamisel ja selle järgsel varade üleandmisel. Kui aga Pk-VII,1-s on jutt TA presiidiumi järelevalvest ja kontrollist, siis kinnitatud tekst on veelgi konkreetsem ja karmim: lisatud on allumine TA ühiskonnateaduste osakonna (ÜO) üldisele juhtimisele.

Pk-VII,2-s on oluliselt kitsendatud seltsi ülesandeid: välja on jäetud tegutsemine seoses eesti keele kui emakeele ühiskondliku seisundiga ning kõik see, mis pole otseselt seotud eesti keelega, s.o kirjandus, rahvaluule, rahvateadus,

koguni soome-ugri keeled. Kustutatud on ka kõik otsesed viited rahvusvahelisele koostööle (tõsi, teoreetiline võimalus teha väliskoostööd ja valida audoktoriks kedagi välismaalt on alles ka Pk-VII,2-s: kui tegevliikmeks võivad olla vaid NSV Liidu (valimisõigusega!) kodanikud, siis auliikmeks valimiseks on vajalikud vaid NSVL-ile osutatud erilised teened „keeleteaduse edendamise alal", mitte kodakondsus). Kriips on peale tõmmatud katsele kirjutada põhikirja sisse koosseisulise koha loomine teadussekretäri jaoks, st TA kohustus leida palgaraha (teadussekretäri tööle kinnitamine akadeemia presidendi poolt on sätestatud küll Pk-VII,1-s, kuid jäetud mainimata Pk-VII,2-s). Küll kuulub sekretär (ka abisekretär) Pk-VII,2 punkti 25 järgi juhatuse koosseisu; punktis 28 kasutatakse nimetust „teaduslik sekretär", aga jäetakse ta ilma hääleõigusest juhatuse ja üldkoosolekuil.

Oluline on, et kustutamisest pääsesid ja Pk-VII,2-s säilisid niisugused konkreetsed tegevused nagu kõik murdekogumisega seonduv, mitmesuguste ürituste korraldamine, väljaannete avaldamine, allüksuste asutamine jne. Positiivne on seegi, et akadeemia kinnitatud tekstis olid seltsile alles jäetud juriidilise isiku õigused – kuigi eelneva taustal olid need enam kui formaalsed.

Pk-VII,2-sse on lisatud venekeelse teksti nõue seltsi ümarpitsatil, mõnevõrra muudetud sõnastust ja terminoloogiat; loobutud on lihtliikme nimetusest ja toetajaliikme tavapärasest rollist: viimase terminiga tähistatakse seltsi kuuluvaid keelealase kõrghariduseta ülikoolilõpetanutest liikmeid või üliõpilasi.

Põhikirja järgmise versiooni (**Pk-VIII**) kinnitas TA presiidium viis ja pool aastat hiljem, 26. mail 1953. Kahe põhikirja vahelisse aega mahtusid võitlus seltsi likvideerimise vastu 1951. aastal, nimemuudatus ja argumenteerimine seltsi Tartusse jäämise poolt 1952. aastal ning samuti kogu ühiskonda mõjutav sündmus, Stalini surm 5. märtsil 1953. Pk-VIII-ni jõudmise protsess oli pikk ja vaevaline: muudatuse ettevalmistamine algas ühte Pk-VII,2 paragrahvi puudutavalt 18. juunil 1952 (JProt4: 399), jätkus arutelu mitmetele üldkoosolekutele planeerimise, edasilükkamise ja ärajätmisega ning jõudis sama aasta 16. detsembril selleni, et juhatus otsustas paari väikese muudatuse asemel põhikirja põhjalikult muuta.

Projekti koostamise tehti ülesandeks vastutavale sekretärile Heino Ahvenale (JProt4: 405). Ülesande muutis raskemaks see, et akadeemias kooskõlastatava põhikirjaprojektiga paralleelselt tuli tegelda murdekogude deponeerimislepingu (kooskõlastatav nii akadeemias kui ka Keele ja Kirjanduse Instituudis) ettevalmistamisega. Põhikirjaprojekti kooskõlastamine venis nii palju, et TA presiidium oli sunnitud pikendama seltsi juhatuse voliaega (JProt4: 412). Lõpuks võis J. V. Veski 1953. aasta 26. aprilli juhatuse koosolekul teatada, et mõlemad projektid on TA

asepresidendi Gustav Naani juures kooskõlastatud (JProt4: 414); samal päeval toimunud üldkoosolek kiitis projekti heaks ning kuu aega hiljem tuli kinnitus TA presiidiumilt.

Võrreldes 1947. aasta põhikirjaga oli Pk-VIII-s üks suur, väliselt vormiline muudatus. Eesti NSV Ministrite Nõukogu otsusega (Otsus 1952) 13. septembrist 1952 kaotati seltsi nimest sõna „Akadeemiline". Arvestades seltsi liikmeskonna laienemist, oli see otsus isegi mõistetav, kuigi nõrgendas seost sõjaeelse ajalooga, hägustas esialgseid eesmärke ja vähendas paljude liikmete arvates seltsi prestiiži. Nimemuutmise tegelik põhjus oli muidugi poliitiline. Muus osas iseloomustas muutusi põhikirja teksti vähendatud ideoloogilisus (pole viiteid marksistlik-leninlikule metodoloogiale, võitlusele ebateaduslike teooriatega ega sotsialistlikule ülesehitustööle), mõningane ümberstruktureerimine ja sõnastusmuudatused, mis põhisõnumit – seltsi täielikku allutamist teaduste akadeemiale – eriliselt ei muutnud. Seltsile oli alles jäetud juriidilise isiku staatus.

Oli siiski ka mitmeid sisulisi muutusi: seltsi ülesannete hulgast oli välja jäetud eesti keele arendamine – mingil määral oli see küll kaetud seltsi eesti keele uurimise ülesande täitmiseks ette nähtud tegevustega. Seni kinnisena ette nähtud tegevliikmete valimised olid Pk-VIII-s muudetud lahtisteks, samuti hääletamine seltsist väljaheitmisel, põhikirja vastuvõtul ja muutmisel; hääletusviisi seltsi tegevuse võimaliku lõpetamise otsustamisel Pk-VIII-s ei täpsustatud (Pk-VII,2 määras selle kinniseks). Loobutud oli kirjavahetajaliikmete (Pk-VII,2: toetajaliikmed), s.o murdekogujate, sh korrespondentide, liikmemaksust, suurendatud juhatuse volitusi/kohustusi – kirjavahetajaliikmete vastuvõtt senise üldkoosoleku asemel ja korrespondentide võrgu juhtimine – ning ette nähtud juhatuseliikmete kandidaatide osavõtt juhatuse koosolekuist (nõuandva hääleõigusega).

Kui Pk-VII,2-s kinnitas TA president juhatuse esimehe valimise, siis Pk-VIII-s kinnitab TA presiidium ametisse kogu üldkoosolekul valitud juhatuse. Pk-VIII järgi on juhatuse abiesimeeste arvu suurendatud kaheni ning selle koosseisus ei mainita enam raamatukoguhoidjat. TA osa on suurendatud ka mujal: nii üldkoosolekute kokkukutsumisel kui ka seltsi tegevuse lõpetamisel (Pk-VII,2-s lõppes viimane üldkoosoleku otsuse teatamisega TA presidendile, Pk-VIII-s selle otsuse kinnitamisega TA presiidiumi poolt – mõlema puhul võis TA muidugi ka ise seltsi tegevuse lõpetada). Seltsi tulude põhiliseks allikaks on Pk-VIII-s ühemõtteliselt kinnitatud TA dotatsioon (varasema riikliku dotatsiooni asemel), seltsi vara, mis tegevuse lõpetamise järel Pk-VII,2-s pidi minema kas TA-le või „mõnele muule teaduslikule asutisele", antakse Pk-VIII järgi „Eesti NSV Teaduste Akadeemia mõnele muule teaduslikule asutusele", st mitte ülikoolile.

Kuna Pk-VIII kinnitamise ajal oli juba kehtiv TA presiidiumi otsus seltsi asjaajamine Tartust Tallinna viia, siis on loogiline, et põhikirjast kustutati hääletustega seonduv viide „Tartus asuvatele tegevliikmetele“ (millest põhikirjamuudatuse ettevalmistamine tegelikult algas).

On ka terminimuutusi: *toetajaliige* (toetamise viis täpsustamata) on asendatud *kirjavahetajaliikmega* (toetuseks abi keelematerjali kogumisel); sõna *asemik* on juhatuse puhul asendatud *kandidaadiga*, revisjonikomisjoni puhul unustatud endiseks; *sõnaõiguse* asemel on *nõuandev hääleõigus*; lisatud on *otsustav hääleõigus*, mis senise *sõnaõiguse* asemel on antud juhatuse koosolekul kohustuslikult osalevale teaduslikule sekretärile.

Ettevalmistused järgmise põhikirja koostamiseks algasid 31. jaanuaril 1959, kui seltsi juhatus otsustas „moodustada põhikirja läbivaatamiseks ja muudatuste ettepanekute tegemiseks komisjon koosseisus E. Nurm (esimees), H. Ahven ja E. Raiet“ (JProt5: 493). Ligi kaheaastase töö järel esitas Ernst Nurm projekti 19. novembril 1960 juhatusele (JProt5: 520), viimane kiitis selle põhimõtteliselt heaks ja esitas koos Nurme ning Ahvena 4. detsembri koosolekuks tehtud muudatustega (JProt5: 521) samal päeval toimunud üldkoosolekule, kus see heaks kiideti. 1961. aasta 7. jaanuari juhatuse koosolekul redigeeriti üldkoosolekul vastu võetud teksti (JProt5: 522) ning esitati see TA presiidiumile, mis oma otsusega 15. veebruaril 1961 põhikirja (Pk-IX) kinnitas.

Pk-IX võimaldas seltsi tegevust senisest avatumaks ja eesti keele vajadustele vastavamaks muuta ning vähendas veelgi sätestatu ideoloogilisust. Olulisimate muudatustena on seltsi ülesannete hulka tagasi toodud soome-ugri keelte uurimine ja keelenõu andmine; populariseerida tuleb keeleteadust üldse, mitte nõukogude keeleteadust (nagu Pk-VIII-s) ning ära on jäetud ebaloogiline (arvestades laiendatud liikmeskonda) kõikide liikmete kohustus keeleteadust edendada. „Nõukogude riik ja rahvas“ ning neile osutatavad teened või tekitatud kahju oli välja jäetud nii audoktoriks valimise kui ka seltsist väljaheitmise põhjustena (viimase põhjenduseks oli neutraalne juriidiline termin *kriminaalkorras karistatus*). Laiendati seltsi välissuhteid: teaduslike sidemete ja väljaannete vahetuse kohta oli otse öeldud, et see on võimalik „keeleteaduslike uurimisasutustega NSV Liidus ja välismaal“ (varasema üldsõnalisuse asemel); samamoodi oli sätestatud võimalus osavõtuks välisorganisatsioonide tööst ja välisnõupidamistest.

Mitmed eelnevatega analoogilised muudatused olid seotud seltsi liikmetega: kirjavahetajaliikmeiks võib Pk-IX järgi valida (Pk-VIII – juhatuse, Pk-IX – üldkoosoleku otsusel) „NSV Liidu ja välismaa teadlasi“ – viimastele oli antud koguni aktiivne valimisõigus (Pk-VIII-s olid välismaalased välistatud); tegevliikmeks

kandideerijaile (küll ainult Nõukogude kodanikud) esitatavate kriteeriumide hulgast oli ära jäetud kõrghariduse nõue ja viide valimisõiguse olemasolule; auliikmete puhul (kelleks välismaalaste valimist ei takistanud ka Pk-VIII) oli iseloomulik, et teened NSV Liidule ja rahvale olid asendatud teenetega keeleteadusele. Seltsi liikmetele keskenduvaid, nende valimise korda, õigusi ja kohustusi sätestavaid muudatusi oli veelgi, kuid neil ei olnud põhimõttelist tähtsust.

Õige mitmed muudatused käsitlesid koosolekute korraldamist. Olulisim – mis kajastas nii liikmeskonna suurenemist kui ka liikmete aktiivsuse vähenemist – puudutas üldkoosolekut: Pk-VIII järgi oli kvoorumiks 3/4 liikmeskonnast, Pk-IX järgi 1/5; lisaks andis Pk-IX võimaluse kuulutada „välja sama päevakorraga uus üldkoosolek, mis on otsustusvõimeline kokkutulnud tegevliikmete arvust hoolimata" (Pk-VIII-s niisugust võimalust polnud ning Pk-IX-ski ei saa sel moel korraldatud üldkoosolek otsustada põhikirja muutmise ja tegevuse lõpetamise küsimusi). Juhatuse koosolekutega seoses oli Pk-IX-st kadunud Pk-VIII-s olnud juhatuseliikme kandidaatide osaluse nõue. Mitmeid sõnastuse ja enam või vähem tehnilisi muutusi oli teisigi; mainida maksab vahest, et väljaheitmisettepanekuks pidi Pk-IX järgi olema 10, Pk-VIII järgi vähemalt 5 häält; ka oli viimase järgne üldkoosoleku lahtine hääletus sel puhul asendatud kinnisega Pk-IX-s.

Taastatud iseseisvus: põhikirjad 1989–2011

Läks ligi 30 aastat, enne kui ES-i põhikirja taas muutma hakati. Koosolekul 21. septembril 1988 otsustas juhatus „pöörduda Henn Saari ja Mart Mere poole palvega moodustada põhikirjakomisjon" (KkES2: 854). Järgmisel koosolekul arutas juhatus üksikasjalikult läbi põhikirja muutmise põhjused – üldine põhikirjade muutmine akadeemias, vajadus täpsustada Eesti-väliste liikmetega seotut, juhatuse voliaja pikendamine kolme aastani, loobumine üldkoosoleku valitud juhatuse kinnitamisest TA poolt ja võimaluse välistamine, et akadeemia võiks seltsi tegevuse lõpetada – ja moodustas põhikirjatoimkonna koosseisus Mart Meri, Henn Saari ja kutsutavad Leonhard Vaide ja Jüri Valge, varus Jaak Peebo, Tiit Hennoste ja Kristiina Ross (KkES2: 855).

9. märtsil 1989 arutas juhatus projekti punkthaaval läbi, tegi oma parandused ja täiendused ning saatis tutvumiseks asutustele, kus oli enim ES-i liikmeid (informeerides ülejäänud liikmeid projektiga tutvumise võimalustest) (KkES2: 859). 30. märtsil 1989 kinnitas seltsi aastakoosolek pärast aktiivset arutelu ning täienduste tegemist seltsi uue põhikirja (**Pk-X**), mis leidis ka kohe samal koosolekul rakendamist (TA ÜO büroo kinnitas selle küll alles augustis 1989): selle järgi

valiti uus juhatus ning esimesteks läänest pärit tegevliikmeiks võeti avalduste esitamise järjekorras vastu Kalevi Wiik (Turu) ja Raimo Raag (Uppsala).

Muudatusi oli vaja nii selleks, et oma edasises tegevuses eesti keelele olulist rolli täita, kui sellekski, et senine tegevus kindlalt ja selgelt põhikirja raamidesse mahuks.

Pk-X erineb põhimõtteliselt oma eelkäijast ning meenutab sisu poolest suuresti sõjaeelseid põhikirju Pk-I,2, Pk-II ja Pk-III. Muudatused väljendavad seltsi iseseisvumist – üldkoosolek on kõikide seltsis tehtavate otsuste puhul viimane instants – ja tegevuse laienemist; nõukogulik kantseliit ning rutiinväljendid on valdavalt asendatud ajaloolise sõnakasutusega. Peale esimeses paragrahvis esineva seltsi nime ja §-s 27b toodud tulude allika Pk-X-s teaduste akadeemiat ei mainita: puuduvad Pk-IX viited akadeemia ja selle ühiskonnateaduste osakonna juhtimisele, järelevalvele ja kontrollile (§ 4, § 32a), TA õigusele algatada üldkoosolekut (§ 23), kinnitada üldkoosolekul valitud juhatuse koosseis (§ 30), tööplaan, eelarve, rahaline ja tegevusaruanne (§ 32b), põhikirjamuudatused (§ 36) ning üldkoosoleku otsus seltsi tegevus lõpetada (§ 37), samuti punktid ES-i tegevuse lõpetamise kohta TA otsusel (§ 37) ning kohustus anda seltsi varad tegevuse võimaliku lõpetamise korral „Eesti NSV Teaduste Akadeemia mõnele muule teaduslikule asutusele või organisatsioonile“ (§ 38). Varade võimalikeks pärijateks olevate teadusasutuste ringi on laiendatud ning lisatud kõrgkoolid, „kus õpetatakse eesti keele eriala“ (Pk-X: § 29). Mõlema põhikirja järgi on ES-il pitsat ja nurgatempel (vastavalt Pk-IX, § 6 ja Pk-X, § 5); kui esimeses on täpne, nimetust „Eesti NSV Teaduste Akadeemia“ ja venekeelse paralleelteksti kohustust sisaldav sõnastus, siis teises versioonis sõnastust ei täpsustata (sh venekeelset osa ei mainita). Uudsena on Pk-X-sse kirjutatud ES-i õigus lipule ja embleemile.

Pk-X vastuvõtmise ajal väga olulises üldpoliitilises plaanis deklareeritakse ennast Eesti Vabariigi, mitte NSVL-i organisatsioonina: „Emakeele Seltsi registreerimine toimub Eesti Vabariigi seadusandluses ette nähtud korras“ (Pk-X, § 28) (mainitagu, et ENSV Ülemnõukogu otsustas nimetuse „Eesti NSV“ asendada nimetusega „Eesti Vabariik“ rohkem kui aasta hiljem, võttes 8. mail 1990 vastu seaduse „Eesti sümboolikast“ (Ülemnõukogu 1990). Ilmselt formaalne, juriidiliselt olematu, aga seltsi liikmeile emotsionaalselt oluline erinevus puudutab ES-i staatust: Pk-IX „Seltsil on juriidilise isiku õigused“ (§ 5) asemel tõdetakse Pk-X-s otse: „Emakeele Selts on juriidiline isik“ (§ 4); sisuline aga on mõistete „üleliiduline“ ja „NSV Liit“ asendamine mõistetega „rahvusvaheline“ ja „välismaa“ – see avab võimalused välisliikmete vastuvõtuks Läänest ning piiramatuks rahvusvaheliseks koostööks.

Pk-X arengust ES-i eesmärkide ja tegevusviiside kirjeldamisel võib esile tõsta järgmist: ei nimetata enam keelenõu andmist (selleks oli olemas juba 1966. aastal Keele ja Kirjanduse Instituudi juures käivitunud keelenõusüsteem), küll aga on lisatud emakeelealase täiendusõppe korraldamine (§ 3g) ja eelmises versioonis mõeldamatu kaasaaitamine „eesti keele takistamatule kasutamisele riigikeelena" (§ 2d). Ajastu tunnusjooni – soov naasta sõjaeelse juurde – väljendab ka mõiste „akadeemiline" sissetoomine („edendada filoloogide akadeemilist suhtlemist ja ühisüritusi", § 2c). Sellega seoses maksab mainida, et arutati ka ettepanekut taastada ES-i sõjaeelne nimi (Akadeemiline Emakeele Selts), millest siiski loobuti (KkES2: 854). Pk-X-s on seltsi eesmärkide hulka tagasi toodud juba 1920. aastal sinna kuulunud rahvaluule teadusliku uurimise valdkond (§ 2b) – mis võimaldab hiljem asutada ES-i rahvaluulesektsiooni.

Kui seltsi vabatahtlikkust deklareerivad oma esimeses paragrahvis nii Pk-IX kui ka Pk-X, siis tervikuna rõhutatakse esimeses siiski pigem kohustusi ja riiklike huvide tagamist, teises aga õigusi ning lähtumist seltsi põhikirjast. Pk-IX: „Seltsi liikmed on kohustatud osa võtma seltsi üritustest ja kaasa aitama seltsi ülesannete täitmisele" (§ 20), „Üldkoosolekust võtavad hääleõigusega osa kõik liikmed" (§ 25), seltsist väljaheitmine võib toimuda ka „kohtu poolt kriminaalkorras süüdimõistmise puhul" (§ 15); Pk-X-s puudub seltsi üritustest osavõtu kohustus, ülesannete täitmise asemel on kirjas eesmärkide taotlemine (§ 2) ning väljaheitmise (tehakse vahet tasumata liikmemaksu pärast nimekirjast kustutamise ja muudel põhjustel väljaheitmise vahel) ainsaks põhjuseks on seltsi põhikirja mittetäitmine (§ 12).

Oluline erinevus kahe põhikirja vahel seisneb seltsi teadussekretäri õigustes: Pk-IX järgi „võtab [ta – *J. V.*] hääleõigusega osa juhatuse koosolekust" (§ 33), Pk-X järgi on tal ainult sõnaõigus (§ 24). See on ka loogiline, sest teadussekretäril, kelle võtab tööle juhatus, pole üldkoosolekult saadud mandaati.

Ajastu märk on seegi, et Pk-X-s pööratakse enam tähelepanu seltsi finantstegevusele ning „Tulud" on koguni eraldi põhikirjaosana välja toodud (muus osas langeb võrreldavate põhikirjade struktuur põhimõtteliselt kokku). Võimalike tuluallikate ringi on laiendatud annetuste, oma toodangu müügi ja tuluüritustega (Pk-IX-s võtab need kokku sõna „muud"), oluliselt täpsemalt on reguleeritud toetaja- ning auliikmete rahalised suhted ES-iga. Esimestega seoses on otseselt nimetatud nendelt oodatavat ainelist abi (§ 6) ning määratud selle minimaalne suurus võrreldes tegevliikme maksuga (10 korda suurem, § 10); auliikmed on maksust vabastatud (§ 10); Pk-IX-s on juttu vaid kirjavahetajaliikmete „kaasaaitamisest" seltsi ülesannete täitmisel (§ 10), auliikmete maksuvabastust pole

mainitud. Muutunud olusid kajastab välismaalastest tegevliikmete ning toetajaliikme liikmemaksu määramise kord (§ 10). Lõppkokkuvõttes on rahaliste suhete küsimus ka see, kas ja kui palju seltsi liikmetele antakse tasuta seltsi väljaandeid: Pk-IX järgi oli tasuta jagatavate trükiste saamise õigus kõigil seltsi liikmeil, Pk-X-s seda enam ei mainita.

Silmatorkavad on kahe teksti keelelis-stiililised erinevused: kui Pk-IX-s on „populariseerimine laiades rahvahulkades", siis Pk-X-s väljendatakse sama sisu sõnadega „koostöö eesti keele huvilistega", kodaniku asemel on isik, uuemas versioonis ei esine sõna „vabariiklik" jne. Ka mõistete nimetamisel on nähtav püüd minna tagasi sõjaeelse sõnakasutuse juurde: *kirjavahetajaliikme* asemel kasutatakse *toetajaliiget*, *kandidaadi* asemel *asemikku* (tõsi, see esineb korra ka 1961. a).

Nelja aasta pärast võeti vastu põhikirja uus versioon: **Pk-XI**. Põhjus selle koostamiseks oli praktiline: TA toetust oli seltsil võimalik saada ainult oma pangakonto kaudu, see aga oli 1969. aastal seoses seltsi palgafondi ühendamisega Keele ja Kirjanduse Instituudi omaga likvideeritud. Konto uuesti avamiseks oli vaja põhikiri kehtima hakanud uue seaduse „Kodanike ühenduste kohta" (RT 1993) alusel registreerida, mis eeldas mõningaid formaalseid, seltsi tegevust sisult vähe mõjutavaid muutusi. Riigiasutuste ja juristidega konsulteerimise käigus lükkas juhatus mh tagasi asjaajamise lihtsustamiseks Riigikantselei tehtud ettepaneku selts likvideerida ja uuesti asutada (KkES2: 884). 8. märtsil 1993 otsustas juhatus esitada 1993. aasta 3. märtsi üldkoosolekul heaks kiidetud põhikirja registreerimiseks Riigikantseleile (KkES3: 885) ja 13. mail 1993 kinnitati see Kultuuri- ja Haridusministeeriumi käskkirjaga nr 110 (KM 110). Olulised põhimõttelised muudatused olid Pk-X-s juba tehtud, seetõttu võidi 1993. aastal piirduda eelkõige teksti täpsustustega, samuti jätkati nõukogulikust keelekasutusest loobumist.

Pk-XI üldine struktuur ja paragrahvide arv pole võrreldes Pk-X-ga muutunud, samuti kordab 22 paragrahvi sõnastus (29-st) Pk-X oma. Üldsätete peatükis (I) on lisatud seltsi asutamisaeg 23. märts 1920, kirjastustegevus on esitatud üldisemal kujul, lisatud folkloristika ning loobutud populaarteaduslike väljaannete eraldi nimetamisest. Sisuline on §-i 3g tehtud muudatus: täiendusõppe korraldamisele on lisatud sihtuuringute korraldamine ja keelenõu andmine. §-i 4 on küll iseenesestmõistetava üldpõhimõttena, ent praktilist tegevust mittemõjutavana lisatud lähtumine Eesti Vabariigi seadustest ja kõnealusest põhikirjast; lisatud on õigus palgata tööjõudu ja anda stipendiume.

Liikmete peatüki (II) 7 paragrahvist on muudatusi tehtud kahes: §-s 6 on lihvitud sõnastust; §-st 10 on välja jäetud toetajaliikme liikmemaksu kujunemise kirjeldused.

Peatükis III (Struktuur ja juhtimine) on väike muudatus vaid §-s 13, milles moodustada võidavate allüksuste liikidele pole piire pandud („ja muid allüksusi"). Ülejäänud, üldkoosolekut, juhatust, teadussekretäri ja revisjonikomisjoni puudutavad paragrahvid (14–26) on muutusteta.

Peatükis IV (Tulud) on Pk-XI-s muudatusi paragrahvis 27: kui 1989. aastal nähti ette ainult toetused Eesti Teaduste Akadeemialt, siis 1993. aastal on sellele lisatud „ja muudest riiklikest eraldistest". Laiendatud on ise teenimise võimalusi: Pk-X oma toodangu müügile on Pk-XI-s lisatud lingvistiliste teenuste osutamine. Põhikirja muutmist ja seltsi tegevuse lõpetamist puudutavad paragrahvid (28 ja 29) on muutusteta.

Kaks aastat hiljem, 1995, tekkis taas vajadus põhikirjateksti muuta. Kuna muudatus oli ainult vormiline, seltsi asukohta täpsustav – lisati sõnad „asukohaga Tallinn, Roosikrantsi t 6" – ja puudutas ainult §-i 1, siis ei ole põhjust seda põhikirja uueks versiooniks lugeda. 1995. aasta 16. märtsi koosolekul otsustas juhatus esitada muudatuse üldkoosolekule (KkES3: 900), kus see 2. aprillil ka kinnitati. 7. aprillil 1995 allkirjastasid Emakeele Seltsi juhatuse liikmed Tiit-Rein Viitso, Valve-Liivi Kingisepp, Ellen Niit, Peeter Päll, Ülo Tedre ja Jüri Viikberg muudatusega teksti (KkES3: 902). 1995. aasta teksti sattus trükiviga §-i 15: „kõrgeima organi" asemel on „kõrgem organ". 1993. aasta versioonis seda viga polnud ning järgmises, 1999. aasta versioonis on see parandatud. Mainitagu sedagi, et arutelu käigus vahetati jälle mõtteid sõna „akadeemiline" taaskasutuselevõtu üle seltsi nimes. Sellest aga loobuti seegi kord.

Järgmisegi põhikirjaversiooni (**Pk-XII**) vajadus tuleneb seadusemuudatusest. Juhatus alustas põhikirja redigeerimist 12. oktoobril 1998 (KkES3: 921), jätkas 5. novembril (KkES3: 922) ning otsustas 17. detsembril esitada selle üldkoosolekule (KkES3: 923). Viimane kinnitas uue põhikirja 14. jaanuaril 1999.

Pk-XII alusel kantakse Emakeele Selts mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse 19. märtsil 1999 registrinumbriga 01231701. Võrreldes Pk-XI-ga on Pk-XII tekst põhjalikult ümber töötatud; juriidiliselt vajaliku kõrval on sisse viidud ka seltsi – ja riigi – arengut kajastavad muudatused ning kogu teksti on keeleliselt toimetatud. Muutusteta peatükilise struktuuri juures on paragrahvide sees kas lisatud või muudetud põhikirjaga reguleeritavaid valdkondi või mõnede valdkondade regulatsioonist loobutud. Kuna 1995. aasta põhikirjamuutus oli praktiliselt olematu, siis näitab võrdlus seltsi toimimispõhimõtete ning ühtlasi Eesti riigi arengut kuue aasta jooksul (1993–1999).

Üldsätetesse on Pk-XII-s lisatud viide seltsi asutamisele TÜ juurde ja toimimine mittetulundusühinguna, eesti keele kui ülemaalise suhtluskeele toetamine,

võimalus üllitada oma teadusajakirja, vallata tehnilisi vahendeid (arvutid!) ja korraldada õppereise; määratakse seltsi majandusaasta piirid (1.01–31.12) ning deklareeritakse seadustest ja põhikirjast juhindumise kõrval lähtumist ka „teistest õigusaktidest".

Olemas olevaid regulatsioone on kohati täpsustatud (TA juures *tegutsemise* asemel kasutatakse sõna *assotsieerunud* (assotsieerumisleping Eesti Teaduste Akadeemiaga oli allkirjastatud 1998), *huvi* piiratakse *avaliku huviga*, *juriidilise isiku* asemel on *eraõiguslik juriidiline isik*, seltsi *õiguste loetelu* on asendatud viitega *staatusest tulenevatele õigustele* (ja kohustustele). Kohati on aga ka suuremaid sisulisi muudatusi: *rahvaluule* uurimise asemel on *etnoloogia* uurimine, raamatukogu kasutamist ei piirata *oma liikmetega*.

Kui konkreetse aadressi märkimisest loobumine Pk-XII-s oli formaalsus ning eesti keele kasutamine pidi olema Eestis takistamatu ka Emakeele Seltsita, siis keeleainestiku kogumise võistluste ja kirjasaatjate võrgu puudumine selles osutavad keeleolukorra muutumisele: need ettevõtmised varasemal kujul olid oma aja ära elanud.

Teise peatüki (Liikmed) olulisim muudatus Pk-XII-s on toetajaliikme kategooriast loobumine, samuti ei käsitleta eraldi ei üliõpilastest ega välismaalastest tegevliikmeid; seltsi astumisel on võimalik juhatuse eitavast seisukohast mööda minna ning esitada taotlus otse üldkoosolekule. Seltsist väljaarvamisel on võrreldes Pk-XI-ga suurendatud üldkoosoleku õigusi. Peale juba varasema liikmemaksust vabastuse tagab Pk-XII auliikmeile õiguse saada tasuta seltsi trükiseid. Jätkatud on eemaldumist nõukogulikust keelekasutusest (*kustutama* asemel *välja arvama*). Küll teoreetiliselt, aga ikkagi, on laiendatud seltsist välja arvamise põhjuste ringi: Pk-XI-s *põhikirja mittetäitmise puhul*, Pk-XII-s *muudel põhjustel* (lisaks liikmemaksu tasumata jätmisele).

III peatükki (Struktuur ja juhtimine) on lisatud üldkoosoleku pädevuse hulka õigus kinnitada seltsi embleemi ja lipu kavandid ning loodud võimalus määrata juhatuse voliajaks kuni neli aastat (senise ühe aasta asemel). Vahest olulisim muudatus leidub §-s 19g, millega võrdsustatakse seltsi tegevuse lõpetamiseks ning eesmärgi muutmiseks vajalik häälte arv ning suurendatakse nende hulka: üldkoosolek otsustab „seltsi eesmärgi muutmise või seltsi tegevuse lõpetamise seltsi liikmete üheksa kümnendiku häältega (kehtivad ka kirjaga saadetud, allkirjaga hääled)". See on oluliselt karmim Pk-XI-st, asjaolusid arvestades välistab praktiliselt nii seltsi eesmärgi muutmise kui ka tegevuse lõpetamise ning viitab sajandi lõpul seltsis toimunud põhimõttelistele vaidlustele. Võrdluseks: 1993. ja 1999. aasta liikmeskonna suurust arvestades oli esimesel juhul nendeks otsusteks

vaja 137 (2/3 poolte seltsi liikmete osalusel toimuva koosoleku osavõtjatest), teisel juhul 319 häält (9/10 seltsi liikmete häältest).

Regulatsioonide arendusest võib mainida seltsi esindamisõiguse laiendamist ka kahele koos toimivale juhatuse liikmele, loobumist paikkondlike osakondade eristamisest (neid seltsil ei olnudki), kirjatoimetaja ametikohast ning revisjonikomisjoni õigusest osaleda seltsi juhatuse ja allüksuste koosolekuil.

IV ja V peatükki 1999. aastal pealtnäha sisulisi muudatusi ei tehtud. Lisati vaid selge piirang seltsi tulude kasutamisele (§ 28): ainult põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks. Tegelikult võib seegi olla seotud sooviga seista vastu seltsi eesmärkide muutmisplaanidele.

26. märtsil 2007 toetab juhatus oma koosolekul (KkES4: 971) keeletoimkonna ettepanekut täiendada selle kodukorda; 30. märtsil 2007 otsustab üldkoosolek viia nii keeletoimkonna kui ka selle kodukorramuudatuse regulatsiooni seltsi põhikirja (Pk-XII) tasemele ja lisab § 27′. Muudatuse aluseks on Vabariigi Valitsuse määrus eesti kirjakeele normi kehtestamise ning Emakeele Seltsi keeletoimkonnale sellega seotud ülesannete kohta (VV 2006).

Põhikirja muutmine tuli seltsi juhatuses taas jutuks 19. märtsil 2010 (KkES5: 988), mil arutati eelmisel aastakoosolekul sündinud mõtet tagada põhikirjaliselt Eesti Keele Instituudi esindatus ES-i juhatuses. Otsustati, et ettepaneku teeb EKI ise, millest viimane aga loobus.

Viimase põhikirjamuudatuse, millega jõuti ka 2020. aastal veel kehtiva tekstini **(Pk-XIII)**, kinnitas ES-i aastakoosolek 24. märtsil 2011. Arutelu juhatuses algas 10. jaanuaril 2011, mil otsustati teha ettepanek paragrahvide 1, 16, 17 ja 21 muutmiseks (KkES5: 994). Seejuures seisnes § 1 muudatusettepanek seltsi nimele *MTÜ* lisamises. Märtsi algul arutati muudatusettepanekuid taas, lisati (tehnilistel põhjustel) veel paragrahv 26 muutmine ja esitati ettepanekud üldkoosolekule (KkES5: 996). Üldkoosolek, jätnud muutmata paragrahvi 1, kinnitas ülejäänud muudatused. Pk-XIII-s lisandus juhatusele selge kohustus korraldada üldkoosolek vähemalt kord aastas (märtsikuise aastakoosoleku toimumine oli ette nähtud ka varem); õigus üldkoosoleku korraldamist nõuda laienes ka revisjonikomisjonile ning nii 1/10 liikmeist kui ka revisjonikomisjon said õiguse üldkoosolek ise kokku kutsuda, kui juhatus seda nende taotlusel ei tee.

Pk-XIII-s lahendati kvoorumita üldkoosoleku probleem: juhatus kutsub „kolme nädala jooksul" (st mitte *pärast*) kokku uue sama päevakorraga koosoleku, mis on pädev otsuseid tegema osalejate arvust sõltumata. Juhatuse liikmete arvuks sai Pk-XIII-s 7–9 (Pk-XII seitsme, äärmisel juhul kaheksa asemel).

Võimalik põhikirja muutmise vajadus tuli juhatuse koosolekul arutusele ka 23. märtsil 2016, kui päevakorral oli Emakeele Sihtasutuse vormiline asutamine ES-i poolt – tegelikkuses töötas seni EKI juures asunud Eesti Keele Sihtasutus endisel viisil edasi (KkES6: 1029). Üldkoosolek 1. aprillil 2016 andis juhatusele volitused EKSA asutamiseks ES-i juurde kuuluvana ning vajadusel põhikirja muutmiseks, kuid pärast konsultatsioone juristidega jõuti järeldusele, et viimast ei ole selleks vaja.

Lõpetuseks

Selline on olnud Emakeele Seltsi põhikirja arendamise teekond. Selle tee alguse ja senise tulemuse võrdlemiseks kõrvutagem AES-i 1925. (Pk-II) ja ES-i 2011. aasta (Pk-XIII) põhikirju. 1925. aasta põhikiri on valitud üheks võrdluse pooleks selle 1920. aasta omast oluliselt võrdlemisväärsema vormi tõttu, pealegi ei erine see sisu poolest oluliselt (suurimaks erinevuseks 1925. aastal puuduv aruandening juhatuse – ja sisuliselt ka põhikirja – kinnitamiskohustus ülikooli valitsuse ees ning juriidiliseks isikuks olemine Pk-II-s) seltsi esimesest, 1920. aastal vastu võetud põhikirjast (Pk-I,1).

Seltsi ülesanne on 1925. aastal formuleeritud järgmiselt: „[---] töötada eesti keele arendamise ja uurimise alal, selles mõttes ka kirjandust, rahvaluulet, rahvateadust ja sugukeeli tähele pannes, ning huvi äratada selle töö kui ka eesti keele kui emakeele ühiskondliku seisukorra vastu laiemates ringkondades."

2011: „a) kaasa aidata eesti keele, sugulaskeelte ja etnoloogia teaduslikule uurimisele; b) kaasa aidata eesti keele kasutamisele riigikeelena ja ülemaalise suhtluskeelena; c) äratada avalikku huvi eesti keele ja sugulaskeelte vastu; d) edendada filoloogide akadeemilist suhtlemist ja ühisüritusi, samuti nende koostööd eesti keele huvilistega." Kõik see, mis oli olemas 1925. aasta põhikirjas, on olemas ka praegu; kuna ajad on muutunud ning ühiskond ja riik arenenud, siis on tänapäevasesse põhikirja tulnud lisada ka uusi teemasid (nt riigikeel) ja rõhuasetusi (keeleprotsessidele aktiivsem kaasaaitamine).

See, mida selts nende eesmärkide saavutamiseks teeb, on mõlemas põhikirjas lahti kirjutatud ning jällegi võib tõdeda, et kõik 1925. aastal kirja pandu on olemas ka 2011. Ning vastupidi: paljut sellest, mis on 2011. aasta põhikirja kirjutatud ja 1925 kirjutamata, tehti ka 1920. aastatel (anti keelenõu, korraldati õppereise, asutati allüksusi ning tehti koostööd teiste ühenduste ja asutustega).

Järgnevas tabelis esitatakse põhikirjade olulisemate teemade võrdlus.

Tabel 2. Emakeele Seltsi põhikirjade põhiseisukohad 1925 ja 2011

1925	2011 (kehtib ka 2020)
Asub Tartu ülikooli juures.	On assotsieerunud Eesti Teaduste Akadeemiaga, asub Tallinnas.
On juriidiline isik.	On eraõiguslik juriidiline isik.
Seltsil on tegev-, toetaja- ja auliikmed.	Seltsil on tegev- ja auliikmed.
Seltsi tegevliikmeks võib olla igaüks (juhatuse ja üldkoosoleku otsusel).	Seltsi tegevliikmeteks võivad olla kõik need, kes ES-i eesmärkide taotlemisele kaasa aitavad.
Seltsi kõrgeim organ on peakoosolek; korralise peakoosoleku kutsub kokku juhatus iga kalendriaasta alguses, üks kord aastas.	Seltsi kõrgem organ on üldkoosolek, selle kutsub kokku juhatus mitte harvem kui üks kord aastas (märtsis).
Juhatus on 7-liikmeline, valitakse 1 aastaks.	Juhatus on 7–9-liikmeline, valitakse 1–4 aastaks.
Seltsi tulude allikad: liikmemaksud, toetussummad, annetused, sissetulekud eri ettevõtteist.	Seltsi tulude allikad: liikmemaksud, Eesti Teaduste Akadeemia ja muud riiklikud eraldised, tasu lingvistiliste teenuste eest, annetused ja toetused, muud.
Seltsil võivad olla eritoimkonnad.	Seltsil võivad olla ainesektsioonid ja -toimkonnad, ajutised toimkonnad, töörühmad jm allüksused.
Seltsi tegevuse lõpetamiseks on vajalik 2/3 häältest 50% tegevliikmete osalusega üldkoosolekul, s.o 1/3 seltsi tegevliikmete häältest.	Seltsi tegevuse lõpetamiseks on vajalik 9/10 seltsi tegevliikmete häältest.
Seltsi varad antakse pärast tegevuse lõpetamist „mõnele teisele ülesannete poolest lähedasele Ülikooli juures olevale asutusele“.	Varad antakse pärast tegevuse lõpetamist „mõnele muule teadusasutusele või teadusorganisatsioonile või kõrgkoolile, kus õpetatakse eesti keele eriala“.

Arvestades olude muutumist saja aasta jooksul, on muudatusi vähe: selts ei kuulu enam ülikooli juurde (teaduste akadeemiat ei olnud 1920. aastal olemas), pole toetajaliikmeid, suurem on nii juhatuse võimalik koosseis kui ka voliaeg, riik on seltsi toetajana selgelt esile toodud, tegevuse lõpetamine on oluliselt raskemaks tehtud, seltsi varade lõpetamisjärgsete adressaatide ringi on laiendatud.

Kokkuvõttes: säilitanud – vägivalla-aastate sundolukordi selja taha jättes – oma esialgsed eesmärgid ning nende saavutamise viisid, on selts koos keele ja ühiskonnaga edasi arenenud; oma akadeemilist sisu alles jättes on selts liikunud kogu rahva seltsiks saamise poole. Seda arengut kajastavad ka seltsi põhikirjad.

EMAKEELE SELTSI JUHTIMINE

Karl Pajusalu

Emakeele Selts loodi 1920. aastal noore Eesti Vabariigi emakeelse rahvusülikooli ehk Tartu ülikooli (TÜ) juures. Pärast Teist maailmasõda tuli seltsil jätkata tegevust ENSV Teaduste Akadeemia alluvuses. Emakeele Selts on siiski kogu oma ajaloo jooksul püüdnud tegutseda enda seatud eesmärkide kohaselt, järgides akadeemilisi väärtusi ja kollektiivse juhtimise põhimõtteid. Juba ES-i esimene põhikiri sätestas seltsi tähtsaima otsustuskoguna aastakoosoleku, kus seltsi liikmed valivad seltsi juhatuse, juhatus valib omakorda esimehe, abiesimehe ja teised vastutavate ülesannete täitjad. (Pk-I,1) Seltsi juhatus ja selle esimees kannavad järjepidevalt hoolt seltsi tegevuste ja arengu eest. Selline seltsi juhtimise korraldus on püsinud tänapäevani.

Artikkel esitab ajaloolise lühiülevaate ES-i suhetest nn juhtasutustega ja juriidilise staatuse kujunemisest, seltsi juhatustest ja nende liikmetest, sh ES-i juhatuse esimeestest ja abiesimeestest, ning seltsi igapäevast tööd korraldanud (teadus)sekretäridest ja erinevaid tegevussuundi juhtinud ES-i liikmetest. Mitmetest seltsi juhtinud keeleteadlastest ja seltsi juhtimisega seotud asjaoludest on kirjutatud põhjalikumalt teistes selle kogumiku artiklites.

Emakeele Seltsi staatus teadusseltsina ja juhtasutused

Emakeele Selts loodi 1920. aastal akadeemilise teadusseltsina TÜ juures selle õppejõudude ja üliõpilaste poolt ning see ka tegutses põhiliselt ülikooli ruumides. Seltsi tegutsemise kord määrati selle esimeses põhikirjas, mille koostasid TÜ professor Lauri Kettunen ja tollased üliõpilased Andrus Saareste ja Oskar Loorits. Põhikirja arutas läbi ES-i teine asutamiskoosolek ja selle kinnitas Tartu ülikooli ajutine nõukogu kevadel 1920. ES-i põhikirja § 4 sätestas, et „seltsi juhatuse moodustavad: 1) esimees, kelleks on keegi ülikooli õppejõududest, 2) abiesimees, 3) sekretär, 4) abisekretär, 5) laekahoidja ja 6) raamatukoguhoidja“ ning et seltsi juhatuse kinnitab ametisse TÜ valitsus. Selts kohustus saatma igal aastal

ülikoolile liikmete nimekirja, tegevusaruande ja ülevaate varade seisust. (Pk-I,2, vt ka Jüri Valge artiklit ES-i põhikirjadest)

1924. aastal muutis ES oma staatust, et saada juriidilise isiku õigused. Selle põhjusi oli ka seltsi tegevuse ja kogude kiire suurenemine ning ühiskondliku tähtsuse tõus. Vastavalt uuele põhikirjale polnud seltsil enam kohustust Tartu ülikoolile tegevusaruandeid esitada, ometi side ülikooliga oli mainitud. 1925. aastal muudeti ka ES-i nimi Akadeemiliseks Emakeele Seltsiks (AES).

Oluline muutus seltsi staatuses toimus 1939. aastal, kui seoses Eesti Teaduste Akadeemia loomisega registreeriti AES lahti Tartu ülikooli juurest, et viia see sarnaselt teiste tollaste Eesti teadusseltsidega akadeemia alluvusse. Seda siiski läbirääkimiste venimise tõttu ei toimunud ning aastatel 1939–1940 kuni Eesti Vabariigi okupeerimiseni Nõukogude Liidu poolt tegutses selts iseseisvalt.

Pärast nõukogude korra kehtestamist Eestis viidi septembris 1940 AES uuesti seltsi palvel ametlikult Tartu ülikooli juurde (mis muudeti riiklikuks ülikooliks ehk TRÜ-ks). Saksa okupatsiooni ajal sai AES piiratult edasi tegutseda ülikooli juures, kuigi juriidilises mõttes oli seltsi tegevus peatatud.

1944. aastal pärast Eesti taasokupeerimist Nõukogude Liidu poolt jätkas ES tegevust TRÜ juures, seda aga ainult 1946. aastani. 1946. aasta kevadel moodustati ENSV Teaduste Akadeemia ja AES viidi akadeemia alluvusse. See tähendas täielikku sõltuvust teaduste akadeemia suunistest. 1952. aastal muudeti ENSV Ministrite Nõukogu määrusega ka seltsi nimi: Akadeemilisest Emakeele Seltsist sai taas Emakeele Selts. Siiski püsis põhiliselt ES-i varem väljakujunenud sisemine struktuur ja juhtimiskorraldus. (Ahven 1970: 8–10)

1950. aastad on olnud Emakeele Seltsi ajaloos aeg, kui seltsi juhatuse koosseisu on mõjutatud väljastpoolt. ENSV TA presiidiumi survel koopteeriti siis ES-i juhatuse koosseisu Keele ja Kirjanduse Instituudi direktor Heinrich Tobias, kes määrati seltsi esimehe asetäitjaks. (RA, ERA.R-2362.1.126; vt ka Ahven 1955: 9–10) Järgnevatel kümnenditel kinnitas ENSV TA presiidium üsnagi formaalselt ES-i poolt esitatud juhatuse koosseisu. (Nt 1970-ndatel selle kohta vaid lakoonilised TA presiidiumi otsused. RA, ERA.R-2362.1.239)

Selts pidi järgima teaduste akadeemia presiidiumi ja selle IV ehk ühiskonnateaduste osakonna ideoloogilisi suuniseid, esitama neile tööplaane ja -aruandeid, seltsi eelarve ja töötajate koosseisu määras TA. Selline alluvussuhe teaduste akadeemiaga kehtis kuni 1989. aastani. (Vt K. Pajusalu ja J. Valge artiklit ES-i ja TA suhetest)

Suurema tegutsemisvabaduse saavutas Emakeele Selts 1980. aastate lõpul, sätestades selle ka uues, 1989. aastal kehtima hakanud põhikirjas (Pk-X). See

põhikiri kinnitas seltsi sisulise iseseisvumise; õiguslikult väljendas seda seltsi üldkoosoleku fikseerimine põhikirjaliselt seltsi tähtsaima otsustuskoguna, ka seltsi tegevuse lõpetamise korral (§ 37). Kuni 1991. aastani jäi selts küll vormiliselt ENSV Teaduste Akadeemia juurde, kuid see tähendas üksnes seltsi rahastamist TA kaudu ning akadeemiale kord aastas lühikeste tegevusaruannete saatmist.

1991. aastal muudeti ENSV Teaduste Akadeemia Eesti Teaduste Akadeemiaks. Emakeele Seltsi koostöö akadeemiaga jätkus 1989. aastal põhikirja alusel, piirdudes ainult eelarvelise sõltuvusega ning TA aastaraamatutes avaldatud seltsi tegevuse ülevaadete saatmisega. Veebruaris 1998 sõlmisid ES ja TA assotsiatsioonilepingu, mis on tänaseni kestva sisulise koostöö aluseks. Selts jätkas iseseisva mittetulundusühinguna, säilitades siiski oma täisnime Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts.

Emakeele Seltsi juhtimise põhimõtted on praegugi sarnased juba rohkem kui sada aastat tagasi kokku lepituga: seltsi tähtsaim otsustuskogu on üldkoosolek (nimetus eri aegadel ka *peakoosolek*, *aastakoosolek*), mis valib juhatuse. Juhatus valib endi hulgast esimehe ning abiesimehe(d), kes juhivad seltsi tegevust üldkoosolekute vahel (üksikutel aastatel ES-i algusaegadel ja pärast Teist maailmasõda on esimehe valinud üldkoosolek). Üldkoosolek valib ka seltsi revisjonikomisjoni ning kinnitab seltsi tegevusaruanded.

Emakeele Seltsi juures on tegutsenud mitmeid ajutisi või püsivamaid toimkondi, millel on olnud oma esimehed või vanemad, kelle on kinnitanud reeglina seltsi aastakoosolek. Käesolev artikkel seltsi toimkondade juhtimist ei hõlma. (Vt toimkondade kohta ES-i tegevussuundi käsitlevatest artiklitest)

Juhatus – Emakeele Seltsi kollektiivne juht

Emakeele Selts on järginud alates asutamisest kollektiivse juhtimise põhimõtet, mida on rakendatud üldkoosoleku poolt valitud juhatuse kaudu. Juhatuse liikmete arv ja rollid on siiski aja jooksul mõnevõrra muutunud. 1920–1932 oli seltsi juhatus reeglina seitsmeliikmeline, 1933–1940 üheksaliikmeline, pärast Teist maailmasõda jälle seitsmeliikmeline (lühiajaliselt on seltsi juhatus olnud ka kuueliikmeline, vt Ahven 1970: 10). Peale juhatuse liikmete on valitud üldkoosolekul ka asemikud ehk juhatuse asendusliikmed (vähem hääli saanud kandidaadid), keda enamasti on olnud kolm kuni neli.

ES-i juhatus on valinud esimehe ning ühe või kaks abiesimeest (nimetatud ajuti ka esimehe asetäitjaks). Esimees on juhtinud juhatuse tööd ning täitnud

ka erinevaid esindusülesandeid, teda on abistanud abiesimehe(d). (Vt ES-i esimeeste ja abiesimeeste kohta allpool)

Teiste juhatuse liikmete nimetused ja ülesanded on olnud eri perioodidel erinevad. Juhatuse liikmete hulgast on võidud valida peale esimehe ja abiesimehe (või kahe abiesimehe) veel kirjatoimetaja ja abikirjatoimetaja, laekur ja abilaekur ning raamatukoguhoidja. Aastatel 1920–1940 kuulusid juhatusse ka sekretär ja abisekretär, pärast Teist maailmasõda võis juhatus valida oma liikmete hulgast juhatuse sekretäri, kuid palgaline vastutav sekretär (hiljem teadussekretär) juhatusse ei kuulunud. (Vt ES-i sekretäride kohta allpool)

Aastatel 1920–1928 ning hiljemgi (nt 1962–1976, 1990–2001) valitud kirjatoimetaja ja abikirjatoimetaja aitasid korraldada ES-i suhtlust nii liikmetega kui ka väljapoole. Kirjatoimetajate hulgas on olnud mitmeid tuntud filolooge, näiteks 1920-ndatel Julius Mark, Elmar Muuk, Julius Mägiste, Ernst Nurm, Ants Oras, 1960-ndatel Valmen Hallap, Mari Must, Huno Rätsep, Henn Saari, Ülo Tedre, 1970-ndatel Mati Hint, Rudolf Karelson, Rein Kull, Ellen Uuspõld, 1990-ndatel Eeva Ahven, Anu Haak, Tiit Hennoste, Reet Kasik, Ellen Niit, Jaak Peebo, Peeter Päll, Jüri Viikberg.

Seltsi rahaasjadega on juhatuse liikmetest tegelnud laekur ja abilaekur, keda on valitud 1920–1940 ja edasi mõnd vaheaastat arvestamata kuni 2001. aastani. Laekurid on sageli täitnud seda kohta pikemat aega, nii on tegutsenud seltsi laekurina (või abilaekurina) 1920–1924 Ann Tamm, 1927–1936 Ernst Nurm, 1937–1940 Richard Toona, 1957–1976 (vaheaegadega) Eeva Ahven ja Paula Palmeos, 1993–2001 Valve-Liivi Kingisepp.

1920. aastast kuni 1940-ndateni kuulus seltsi juhatuse liikmete hulka ka raamatukoguhoidja. Seda ülesannet täitsid nt 1922–1924 Julius Mark, 1935–1936 Arnold Kask. Alates 1958. aastast tegi pikka aega raamatukoguhoidja tööd seltsi palgalise töötajana Helju Kaal, kuulumata samal ajal juhatusse, kuid osaledes sageli juhatuse koosolekutel.

Lisaks on ES-i juhatuses olnud eri aegadel ka n-ö ametita liikmeid, kes on täitnud erinevaid ülesandeid, nende hulgas 1920.–1930. aastatel nt Johannes Voldemar Veski, hilisem kauaaegne seltsi esimees. Mõnel perioodil pole juhatuse liikmete nimetusi ja rolle täpsemalt fikseeritud, v.a esimees ja abiesimehed, nii on see olnud ka alates 2002. aastast praeguse ajani.

Emakeele Seltsi ajaloos on olnud tavaline, et mitmed keeleteadlased on kuulunud pikemat aega juhatusse, täites seal erinevaid ülesandeid. Arnold Kask on seltsi kahekümnest esimesest tegevusaastast ülevaadet tehes osutanud, et aastatel 1920–1940 kuulus ES-i juhatusse kokku 34 isikut, kellest Andrus Saareste valiti

juhatusse 19 korda (st oli juhatuses 19 aastat), Johannes Voldemar Veski ja Julius Mägiste mõlemad 15 korda, Elmar Elisto ja Arnold Kask 13 korda ning Ernst Nurm 11 korda. (Kask 1940: 48–49)

Pärast Teist maailmasõda on ES-i juhatusse samuti kuulunud mitmeid keeleteadlasi pikka aega, neist kauaaegsed juhatuse liikmed Johannes Voldemar Veski (ES-i juhatuses ka 1944–1968), Arnold Kask (1944–1982) ja Paul Ariste (1946–1973) aitasid isikliku kogemusega jätkata seal sõjaeelsete ES-i juhatuste traditsioone. Nõukogude ajal kuulusid läbi erinevate aastakümnete ES-i juhatusse veel näiteks Eeva Ahven, Mari Must, Paula Palmeos, Huno Rätsep, Juhan Peegel, Henn Saari, Ülo Tedre.

Eesti taasiseseisvumise järel on rohkem kui kümme aastat kuulunud ES-i juhatusse Mati Erelt, Helle Metslang, Karl Pajusalu, Peeter Päll, Jüri Valge, Jüri Viikberg ja Tiit-Rein Viitso.

Emakeele Seltsi juhatuse liikmed olid aastatel 1920–1952 reeglina Tartu ülikooli õppejõud ja üliõpilased, pärast Keele ja Kirjanduse Instituudi asutamist ka selle teadustöötajad, hiljem Eesti Keele Instituudi (EKI), Tallinna ülikooli (TLÜ), Eesti Kirjandusmuuseumi töötajad jt. Suurem osa Eestis tegutsenud eesti keele ja ka sugulaskeelte professoreid on kuulunud mingil perioodil Emakeele Seltsi juhatusse.

Emakeele Seltsi esimehed ja aseesimehed

Emakeele Seltsi esimehi on traditsiooniliselt valinud seltsi juhatus, neid on täpsemas keelekasutuses nimetatud ka juhatuse esimeheks. Rohkem levinud on aga olnud nende nimetamine lühidalt Emakeele Seltsi esimeesteks.

Emakeele Seltsil on aastatel 1920–2020 olnud kokku üksteist esimeest. Aastani 1989 on need reeglina olnud Tartu ülikooli professorid: aastatel 1920–1924 Lauri Kettunen; 1925–1933, 1935, 1936–1941 Andrus Saareste; 1934, 1936 Julius Mägiste; (1944,) 1968–1982 Arnold Kask; 1946–1968 Johannes Voldemar Veski; 1982–1988 Huno Rätsep; 1989, 1993–1997 Tiit-Rein Viitso. Sama traditsioon on uuesti jätkunud 1997. aastast, kui ES-i juhatuse esimeheks valiti TÜ eesti keele professor Mati Erelt, tema järel 2006. aastal valiti ES-i esimeheks TÜ tänapäeva eesti keele professor Helle Metslang. 1980-ndate lõpu ja 1990-ndate üleminekuaastatel juhtisid seltsi tegevust ES-i esimehena Keele ja Kirjanduse Instituudi teadusdirektor Eeva Ahven 1988–1989 ja pärast Viitso Helsingisse tööle siirdumist ka 1989–1990, KKI vanemteadur Henn Saari 1990–1992 ja KKI murdesektori juhataja, vanemteadur Jüri Viikberg 1992–1993.

Emakeele Seltsi juhatus 27. septembril 2000. Vasakult: Karl Pajusalu, Jüri Viikberg, Tiit-Rein Viitso, Mati Erelt, Valve-Liivi Kingisepp, Jüri Valge ja Tõnu Tender (Meelis Loki foto)

Emakeele Seltsi esimene esimees oli soomlane Lauri Einari Kettunen (1885–1963), kes töötas 1920-ndate aastate alguses Tartu ülikoolis läänemeresoome keelte professorina. Tema juhtimisel pandi alus suurele osale seltsi tänaseni kehtivatest tegevuspõhimõtetest. Kettuneni teeneks võib pidada eriti seda, et peale eesti keele hakkas ES tegelema sugulaskeeltega, pöörates 1920-ndate esimesel poolel erilist tähelepanu liivi keelele. (Vt J. Valge artiklit L. Kettuneni kohta ja Tuuli Tuisu artiklit ES-i tegevusest sugulaskeelte alal)

Emakeele Seltsi pikaajalisemaid esimehi on olnud Andrus Saareste (1892–1964), kes alates 1925. aastast juhtis seltsi paari väikese vaheajaga kuni 1941. aastani. Saareste tegutses aktiivselt seltsi juhatuses juba Tartu ülikooli üliõpilasena selle asutamise aastal 1920. Pärast ülikooli magistrikraadiga lõpetamist 1921. aastal jätkas ta eesti murrete sõnavarasuhete alase doktoritöö kirjutamist, samal ajal 1921–1924 tegutsedes ES-i abiesimehena. Pärast doktoriväitekirja kaitsmist ja senise eesti keele professori Jaan Jõgeveri ootamatut surma sai Saarestest 1925. aastal TÜ erakorraline eesti keele professor (jätkas samal ametikohal korralise professorina 1928–1941). 1925. aastal valiti Saareste ka ES-i juhatuse esimeheks, kui Kettunen oli siirdunud tööle Helsingi ülikooli.

Andrus Saareste esimeheks oleku ajal jätkusid ja laienesid kõik seltsi peamised töösuunad. Kuna Saareste oli ise murdeuurija, tõusis aga ES-i keskseks

tegevuseks eesti murdeainese talletamine. Selleks töötati välja kogumispõhimõtted ning hakati saatma eri murdealadele kogumistööle TÜ üliõpilastest stipendiaate. (Vt lähemalt Jüri Viikbergi artiklis „Emakeele Selts ja murdekogumine“)

Üheks suuremaks muudatuseks võib Saareste juhiaastate alguses pidada senise aastaraamatute traditsiooni katkestamist 1926. aastal ja samas ES-i ajakirja Eesti Keel muutmist seltsi tähtsaimaks väljaandeks, milles hakati järjepidevalt kajastama ka seltsi tegevust.

Saareste juhtimisel jätkus ES-i toimetiste väljaandmine. Tema laiemat huvi keeleajaloo ja eriti eesti kirjakeele ajaloo vastu osutas Saareste ja TÜ soomlasest Põhjamaade ja Eesti ajaloo professori Arno Rafael Cederbergi (ametis 1919–1928) koostatud ning seltsi kirjastatud mahukas „Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi a. 1524–1739“ (1931).

1935. aastal püüdis Saareste elavdada juhatuse tegevust, tehes ettepaneku moodustada kolmeliikmelised toimkonnad, millest üks tegeleks õigekeelsusküsimustega. See reform ei õnnestunud aga kõige paremini, leiti, et selts vajaks pigem tegevusi koordineerivat teaduslikku sekretäri. 1937. aastal valitigi uuele ametikohale noor magister Alo Raun, 1938. aastal jätkas tema tööd üliõpilane Valter Niilus, murdekorrespondentide võrgu koordineerijaks võeti 1939. aastal tööle Hella Keem. Kogutud murdeainese abil jõudis Saareste 1930-ndate lõpul ja 1940-ndate algul koostada esimesed üldistavad ülevaated murdeatlastena („Eesti murdeatlas I, II“; 1938, 1941).

1934. ja 1936. aastal lühiajaliselt Saareste asemel ES-i esimehena tegutsenud TÜ läänemeresoome keelte professor Julius Mägiste (1900–1978) oli ES-i juhatusse kuulunud ja seal eri ameteid täitnud juba alates 1922. aastast. Mägiste oli tegutsenud innukalt nii nimede eestistamise aktsioonides kui ka soome ja eesti keele suhete uurimisel ja arendamisel, mille üheks väljenduseks oli tema 1931. aastal Emakeele Seltsi väljaandel ilmunud „Soome-eesti sõnaraamat“. ES-i esimehena süvenes Mägiste põhjalikult murdekogumise olukorda ning tegi ettepanekuid sellesuunalise töö efektiivsemaks muutmiseks. Ta esitas 1937. aastal AES-ile uue töökorralduse kava, mille eesmärgiks oli järgneva viie aasta jooksul eesti rahvakeele sõnaraamatu ainese kogumise lõpuleviimine. (Vt ka Rätsep 2003: 162 jj)

Johannes Voldemar Veski (1873–1968), kes 1946. aastal ES-i juhatuse esimehena alustades oli saanud 73-aastaseks, oli juba 1933. aastal valitud seltsi auliikmeks. Veski oli seltsi hooldajana ehk sisuliselt esimehena tegutsenud Teise maailmasõja aastatel Saksa okupatsiooni olukorras; ka pärast sõda siis, kui Saareste, Mägiste jt professorid olid pagenud välismaale, oli tema roll ES-i tegevuse järjepidevuse hoidjana hindamatu. Tal oli samuti keskne koht keerulisel sõjajärgsel

ajal, kui tema isiklik autoriteet Eesti ühiskonnas ja ENSV TA akadeemiku positsioon aitasid kindlustada ES-i tegevuse jätkumist. 1950-ndatel püüdis Veski seista seltsi tegevuse püsimise eest Tartus ning ka ES-i murdekogude ja raamatukogu Tartusse jäämise eest, kuid see võitlus ei lõppenud paraku edukalt.

Eesti oskus- ja teaduskeele teenekaima arendajana kindlustas Veski Emakeele Seltsi koha eesti kirjakeele arendustöös. 1960. aastatel hoogustus ES-i tegevus ka selles suunas: 1960. aastal loodi seltsi osalusel Vabariiklik Õigekeelsuskomisjon ja 1962. aastal eraldi ES-i keeletoimkond. ES-i juhatuse esimeheks jäi Veski kuni oma surmani 1968.

J. V. Veski sünniaastapäeval 27. juunil 1968 peeti mälestuskonverents, mis pani aluse praeguseni kestvale iga-aastaste Veski päevade traditsioonile. Veski 100. sünniaastal 1973 korraldati mitmesuguseid tegevusi Veski mälestuse jäädvustamiseks, sh paigaldati mälestuskivi tema sünnikohta Vaidaveres ja mälestustahvel viimasesse elukohta Tartus; TRÜ andis Veski nime ühele peahoone auditooriumile. Selts taotles teaduste akadeemialt ka Veski-nimelise stipendiumi asutamisest, kuid see algatus ei saanud teoks. (RA, ERA.R-2362.2.319)

Saareste ja Veski kõrval üheks pikaajalisemaks või isegi kõige kauaaegsemaks Emakeele Seltsi juhiks võib pidada TRÜ eesti keele kateedri professorit Arnold Kaske (1902–1994). Kask valiti esimest korda ES-i juhatuse esimeheks juba Saksa okupatsiooni lõpuajal 1944. aastal, kui ta oli asunud Tartu ülikooli tööle eesti keele õppejõuna. Uuesti juhtis Kask ES-i ametlikult esimehena küll alles aastatel 1968–1982, kuid samavõrd tähtsana tuleb arvestada Arnold Kase tegutsemist ES-i abiesimehena aastatel 1946–1968, kui ES-i esimeheks oli eakas Johannes Voldemar Veski.

Arnold Kask valiti esimest korda ES-i juhatusse juba üliõpilasena 1927. aastal, tal oli kogemus ES-i juhatuse tööst iseseisvas Eesti Vabariigis ning tollaseid akadeemilisi seltsi juhtimise traditsioone jätkas ta oma tasakaalukal moel raskeimatel sõjajärgsetel aastatel. Kask oli eelkõige eesti murrete ja vana kirjakeele uurija, ta aitas kaasa murdekogumistöö jätkumisele seltsis ning osales ka murdetoimkonna juhtimises. Nii ES-i abiesimehena kui ka esimehena leidis Kask aega seltsi väljaannete põhjalikule toimetamisele ning kirjastustegevuse laiendamisele. Kase juhtimisperioodil kujunes välja suur osa seltsi praeguseni kestvaid tööviise ja -suundi, nagu nt keelepäevad ja sõnavõistlused.

Pärast Arnold Kase juhtimisperioodi (1968–1982) tegutses aastatel 1982–1988 Emakeele Seltsi esimehena TÜ eesti keele kateedri professor ja juhataja Huno Rätsep (snd 1927). Rätsep oli selleks ajaks osalenud seltsi töös juba aastakümneid, kuuludes alates 1956. aastast ka seltsi juhatusse (vaheaegadega).

1960. aastatel oli Rätsep tähtsamaid moodsa keeleteaduse toojaid Eestisse, uusi keeleteaduse suundi ja uurimistulemusi oli ta tutvustanud ka seltsi ettekandekoosolekutel, keelepäevadel ja väljaannetes. Seltsi esimehena pidas Rätsep 1980. aastatel seltsi aastakoosolekutel jm teaduslikul kõrgtasemel ettekandeid, tema juhtimisel tugevnes ES-i kui eesti keeleteadust edendava teadusseltsi positsioon. Rätsepa juhtimisperioodi lõpul moodustati töörühm seltsi uue põhikirja koostamiseks. See 1989. aastal vastuvõetud ES-i põhikiri sai seltsi edasise iseseisva tegutsemise aluseks.

Aastatel 1989 ja 1993–1997 oli Emakeele Seltsi esimees Tartu ülikooli läänemeresoome keelte professor Tiit-Rein Viitso (snd 1938). Nagu seltsi esimesel esimehel Lauri Kettunenil, oli ka Viitso tähtsamaid uurimisalasid liivi keel, mille uurimiseks tekkisid murranguaja uutes oludes taas paremad võimalused. Viitso üheks olulisemaks töiseks väljakutseks ES-is sai aga eesti kirjakeele olukord. 1993. aastast jäi ES-i keeletoimkond keskseks eesti kirjakeele normingute üle otsustajaks ning seetõttu hoogustas oma tegevust. 1990-ndate keskel osales selts Viitso eestvõttel eesti keele kui riigikeele staatuse kindlustamisel, selleks uue Eesti keeleseaduse (1995) koostamisel ja eesti keele õppe arendamisel.

Lühiajaliselt oli Eesti taasiseseisvumise aastatel 1988–1990 seltsi esimeheks Keele ja Kirjanduse Instituudi teadusdirektor Eeva Ahven (1924–2009), kes oli ES-i juhatuses tegutsenud erinevates rollides juba alates 1950-ndatest ning 1974. aastast täitnud seltsi abiesimehe kohustusi. Eeva Ahven oli võimekas administraator, kes sel üleminekuajal tagas mh seltsi dokumentatsiooni järjepideva korrastatuse ja arhiveerituse. Eeva Ahvena juhtimisel sai ES endale ka seltsi iseseisvust oluliselt suurendava põhikirja, samal ajal kindlustas ta ES-i ja teaduste akadeemia koostöö jätkumise ja seltsi sujuva kohanemise uute ühiskondlike oludega.

Aastatel 1990–1992 oli ES-i esimees KKI vanemteadur Henn Saari (1924–1999), kellel oli samuti pikaajaline varasem kogemus ES-i juhatuse liikmena. Saari oli tunnustatud eesti kirjakeele korraldaja ja terminoloog, kes tegutses aastatel 1979–1997 ka Vabariikliku Õigekeelsuskomisjoni aseesimehena. Samuti oli ta uue keeleseaduse koostajaid ja jätkas Eesti Raadios hinnatud „Keeleminutite“ sarjaga. Saari oligi tollal tuntumaid eesti keele populariseerijaid ning nii kasvas tema juhtimisel seltsi ühiskondlik nähtavus. Oma kriitilise ja samas tulevikku vaatava hoiakuga oli ta oluline seltsi arengu hoogustaja.

Aastatel 1992–1993 juhtis Emakeele Seltsi esimehena KKI murdesektori juhataja Jüri Viikberg (snd 1953), kes oli enne olnud ES-i abiesimees ja murdetoimkonna vanem. Viikberg oli senistest seltsi esimeestest tunduvalt noorem ning mõneti erinevate teadushuvidega. Viikberg oli uurinud eesti keele ja eestluse

olukorda väljaspool Eestit ning samuti teisi rahvaid Eestis, tema tõi seltsi tegevussuundade hulka sotsiolingvistika. Järgnevatel aastakümnetel on Viikberg jätkuvalt võtnud osa seltsi juhtimisest, olles pikemat aega ka ES-i abiesimees.

1997. aastal valiti ES-i juhatuse esimeheks TÜ eesti keele professor Mati Erelt (snd 1941), kes tegutses esimehena 2006. aastani. Sellel perioodil muutus selts iseseisvaks mittetulundusühinguks, mis hakkas osalema riiklike eesti keele arengukavade koostamises ja täitmises ning nende eeltööna teostatud keelekasutusvaldkondade seisundiuuringutes. Tänu Erelti tegevusele muutusid ES-i aastaraamatud rahvusvaheliselt indekseeritud esimese kategooria väljaanneteks, kus avaldatakse nii kaalukaid teadusartikleid kui ka eesti keele uurimisseisu ülevaateid. Tema ajal pandi alus väliskeelepäevade järjepidevale korraldamisele jms.

2006. aastast alates on Emakeele Seltsi esimees TÜ tänapäeva eesti keele professor Helle Metslang (snd 1950). Tema juhtimisel on tõusnud oluliselt ES-i aktiivsus ja nähtavus Eesti ühiskonnas. Selts on hakanud tegelema veelgi mitmekülgsemalt kooliõpilaste ja üliõpilastega, korraldades näiteks koos Tartu ja Tallinna ülikooli üliõpilastega õpilaste keelelaagreid; noorenenud on märgatavalt ka seltsi juhatus. Metslangi eestvõttel sai alguse Euroopa keelte päevale pühendatud sügiseste üliõpilaskonverentside traditsioon; neil konverentsidel osalevad nii keeleerialade üliõpilased kui ka gümnaasiumiõpilased.

Metslangi juhtimise ajal on jätkunud ja mitmekesistunud Emakeele Seltsi koostöö Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) keeleosakonnaga. Selts võtab osa eesti keele riiklike arengukavade koostamisest, mitmetest üle-eestilistest eesti keele mainet kujundavatest ettevõtmistest, nagu keeleteo nominentide valimine, kooli- ja väliskeelepäevade korraldamine; erinevaid üritusi korraldati eesti keele aastal 2019. Hoolt on kantud eri tüüpi seltsi väljaannete järjepideva ilmumise ning nende hea taseme eest. 2010-ndatel on antud välja mitu mahult ja sisult kaalukat ES-i toimetiste köidet, mis koondavad seltsi liikmete teadustöid. Helle Metslang on ka eesti keele tervikkäsitluste sarja „Eesti keele varamu" peatoimetaja.

Abiesimehed on olnud ES-i juhatuse esimeeste lähedased kaastöötajad, kellega on esimehed saanud nõu pidada ning kellele osa juhtimisülesandeid delegeerida. Enamik eelnimetatud ES-i juhatuse esimeestest on osalenud seltsi tegevuses abiesimeestena, mitmed täites seda rolli pikemat aega. Kauaaegsete teenekate abiesimeeste hulgas on samas neidki, kes pole ES-i juhatuse esimehena tegutsenud.

ES-i abiesimehed on olnud keelekorraldajad Elmar Muuk (aastatel 1937–1938) ja Ernst Nurm (1969), juba 1920-ndatel ES-i juhatusse kuulunud Elmar Elisto (1970–1971), TÜ soome-ugri keelte professor, akadeemik Paul Ariste

(1946–1973) ja TÜ hilisem ajakirjandusprofessor, akadeemik Juhan Peegel (1974), murdeuurijad Mari Must (1973) ja Valdek Pall (1982–1985), vana kirjakeele uurijad Jaak Peebo (1989) ja Valve-Liivi Kingisepp (1994), TÜ üldkeeleteaduse professor, akadeemik Haldur Õim (1990), TÜ soome-ugri keelte professor Ago Künnap (1993), rahvaluuleuurija Ülo Tedre (1994–1995), EKI peakeelekorraldaja Peeter Päll (1997–1999, 2001), TÜ eesti keele dotsent ja HTM-i nõunik Jüri Valge (2002–2005, 2013–2020), TÜ eesti keele ajaloo ja murrete professor, akadeemik Karl Pajusalu (2000–2001, 2006–2012), TLÜ eesti keele professor Reili Argus (2013–2016) jt.

Emakeele Seltsi aseesimeestest on teenekamaid ES-i ajaloos olnud TRÜ soome-ugri keelte professor Paul Ariste (1905–1990), seltsi auliige 1974. aastast. Ariste lõi seltsi tegevuses kaasa juba Tartu ülikooli üliõpilasena ning kuulus seltsi juhatusse 1930-ndate algusest, täites peamiselt juhatuse (abi)sekretäri kohustusi. Samal ajal töötas Ariste 1934. aastast alates TÜ eesti keele arhiivi korraldajana, tegeldes ka sinna deponeeritud Emakeele Seltsi kogudega. (Rätsep 2003: 160–161)

Alates 1946. aastast kuulus Ariste läbi kolme kümnendi ES-i juhatusse, tegutsedes aastaid Arnold Kase kõrval teise abiesimehena. Ariste võttis juhatuse koosolekutel aktiivselt osa seltsi tegevuste kavandamisest ning oli samas ka ES-i kõnekoosolekute aktiivsemaid esinejaid (vt Ahven 1955: 10 jj). 1954. aastal valiti Paul Ariste ENSV Teaduste Akadeemia tegevliikmeks, kellena aitas ta kaasa seltsi aastaraamatute, toimetiste ja muude väljaannete taasilmumisele, mis sai võimalikuks alates 1950-ndate keskpaigast, ning oli paljude väljaannete toimetuskolleegiumide liige.

Läbi aastakümnete jäi Ariste üheks sagedasemaks ES-i koosolekutel esinejaks ja sõnavõtjaks. Ariste oli samuti aktiivne seltsi välissuhete ja hõimurahvastega kontaktide looja ja hoidja ning aitas vahendada suhtlust teaduste akadeemiaga. Hiljem on TA-ga otsesuhteid aidanud edendada ES-i akadeemikutest liikmed Haldur Õim (snd 1942) ja Karl Pajusalu (snd 1963).

1990-ndatel oli oluline roll Emakeele Seltsi keeletoimkonna töö edendamisel Eesti Keele Instituudi juhtteaduril ja hilisemal peakeelekorraldajal Peeter Pällil (snd 1961), seda ka seltsi abiesimehena. Päll on olnud 1993. aastast ES-i keeletoimkonna liige ja aastaid selle vanem. Ta on aidanud standardiseerida võõrsõnade kirjutamist, nimesüsteeme, eriti kohanimesid jm. (Vt Maire Raadiku artiklit keelekorraldusest)

Emakeele Seltsi ühiskondlik nähtavus ja mõjukus on veelgi kasvanud uuel aastatuhandel, kui seltsi esindajad hakkasid osalema eesti keele riiklike arengukavade koostamisel ja täitmisel. Selles on oma kaalukas roll Jüri Valgel (snd

1948), kes HTM-i nõuniku töö kõrvalt on rohkem kui kümme aastat olnud ka ES-i abiesimees. Jüri Valge on aidanud mh kaasa seltsi ajaloo talletamisele, ES-i osalusega arengukavade ja mitmesuguste Emakeele Seltsi statuutide ja lepingute ettevalmistamisele, mille hulgas oli ka seltsi 1989. aasta põhikiri. Samuti on Valge väliskeelepäevade ja mitmete muude keeleürituste süsteemse korraldamise algatajaid.

Emakeele Seltsi sekretärid

Emakeele Seltsi sekretäridel on olnud seltsis eri perioodil erinev staatus ja ülesanded. Algusaegadest kuni 1930-ndate teise pooleni täitsid ES-i sekretäri ja abisekretäri(de) kohuseid selleks valitud seltsi juhatuse liikmed. Nende nn juhatuse sekretäride peamiseks ülesandeks oli seltsi koosolekute protokollimine (Kodukord 1920: § 4), ES-i juhatuse ja üldisemalt kogu seltsi tegevuse kajastamine ning muu seltsi kirjalik suhtlus. Sekretär pidi koostama ka seltsi tegevuse aastaülevaate (Pk-I,1: § 3).

Esimene ES-i juhatuse sekretär oli toonane keeleteaduse üliõpilane, hilisem rahvaluuleuurija ja Eesti Teaduste Akadeemia liige Oskar Loorits (1900–1961), kes tegutses selles ametis 1920–1923. Looritsa osalusel said kuju seltsi esimene põhikiri ja töökord, ta osales ES-i esimeste aastaraamatute ja toimetiste koostamises. Loorits keskendus liivi keele ja rahvaluule uurimisele ning liivlaste abistamisele, tema ja tollase seltsi juhatuse esimehe Lauri Kettuneni koostöös said kuju ES-i toimetistena ilmunud viis liivi aabitsat. (Vt Tuuli Tuisu artiklit „Emakeele Selts ja sugulaskeeled“)

Enne Teist maailmasõda oli kõige pikemat aega ES-i juhatuse sekretär Elmar Elisto (1901–1987), kes täitis neid ülesandeid 1927–1940. Elupõline keeletoimetaja Elisto võttis seltsi tegevusest osa läbi aastakümnete, kuuludes ES-i juhatusse veel 1970. aastate alguses. (Vt Erelt 2002b: 146–149; Toomla 2002)

Iseseisvas Eesti Vabariigis täitsid ES-i juhatuse sekretäri ja/või abisekretäri kohuseid veel Elmar Muuk, Paul Ariste, Mihkel Toomse, Felix Oinas, Karl Mihkla jmt.

1937. aastal loodi Emakeele Seltsis palgalise teadusliku sekretäri ametikoht. Teadusliku sekretäri (nimetatud ka teadussekretäriks) tööülesanneteks oli olla „Seltsi talituse juht“ ehk korraldada seltsi igapäevast toimimist, sh tööd murdekogudega, ning olla ka seltsi ajakirja Eesti Keel sekretäriks. (Kask 1940: 37–38) Samal ajal valis ES-i juhatus edasi oma sekretäre ja abisekretäre, kelle ülesanded jäid endiseks.

Esimese seltsi teadusliku sekretärina töötas aastatel 1937–1939 Alo Raun (1905–2004, pärast Teist maailmasõda pikaajaline Indiana ülikooli soome-ugri professor USA-s). 1939. aastal asus järgmise teadusliku sekretärina tööle veel TÜ üliõpilane olles Valter Niilus (1913–1978), kes töötas sellel kohal aastatel 1939–1941 (1939 kohusetäitjana, valitud 1940). Niilus oli ise murdeuurija, kes uuris eriti Leivu keelesaare murret, oma tegevuses ES-is keskendus ta murdekogude hooldamisele. Niilus täitis võimaluse piires teadussekretäri ülesandeid ka Teise maailmasõja ajal kevadeni 1944. Veel 26. mail 1944 andis ta ES-i peakoosolekul ülevaate seltsi tegevusest 1940–1944; samal aastal põgenes ta aga Saksamaale, kust hiljem siirdus Ameerika Ühendriikidesse.

Pärast Teist maailmasõda püüdis Emakeele Seltsi juhatus uutes oludes taastada palgalise sekretäri ametikohta. ENSV Teaduste Akadeemia alluvuses õnnestus see 1947. aastal, kui selts sai vastutava sekretäri ametikoha. Lühiajaliselt täitis seda ametikohta Asta Hameri, 1. juulil 1947 võeti sellele tööle tollane TÜ kaugõppe üliõpilane Heino Ahven (1919–1988). Oma tööülesannetega sai Ahven silmapaistvalt hästi hakkama ja nõnda jäi ta seda ametikohta täitma aastakümneteks. 1969. aastal muudeti tema ametinimetus teaduslikuks sekretäriks, mis vastas 1937. aasta Eesti Vabariigis loodud ES-i tegevjuhi ametinimetusele. Heino Ahven töötas ES-i teadussekretärina kuni surmani 1988. aastal. (Vt Kull 1991; Tender, Viikberg 2020)

Heino Ahvenal oli suur panus selles, et Eesti NSV piiratud oludes suutis Emakeele Selts sedavõrd mitmekülgselt ja tulemuslikult tegutseda. Ta hakkas tööle, asudes taastama ES-i murdekorrespondentide võrku ja osales ka ise kogumistöös. Ahven tegutses julgelt ja leidlikult 1950.–1951. aastal, kui ES-i ähvardas likvideerimine, suheldes otse ENSV Teaduste Akadeemia presidendi Johan Eichfeldiga. (RA, ERA.R-2362.2.162; vt ka K. Pajusalu ja J. Valge artiklit ES-i ja TA suhetest ning Jüri Viikbergi artiklit ES-i murdekogumisest)

1950–1960-ndatel aitas Ahven korraldada murdeainese kogumise võistlusi ning hoolitses samal ajal taas ilmuma hakkavate seltsi aastaraamatute, toimetiste ja teiste väljaannete eest, pöörates tähelepanu nii Kodumurdele ning teistele murdeid ja nende kogumist käsitlevatele trükistele kui ka kirjakeele probleeme käsitlevatele teostele. Ta toimetas 1980-ndatel kogumikke „Kirjakeel 1983“ (1983) ja „Kirjakeel 1985“ (1987).

Heino Ahvena tegutsemise sihikindluse heaks näiteks on Gustav Vilbaste suurteose „Eesti taimenimetused“ (1993) toimetamise ja publitseerimise korraldamine. Töö selle 1944–1945 valminud käsikirja väljaandmiseks algas Ahvena ja ES-i algatusel juba 1950-ndatel aastatel. 1959. aastal moodustati

toimetuskolleegium, kuhu kuulusid peale Heino Ahvena ja ES-i esimehe Johannes Voldemar Veski bioloogid Erast Parmasto ja Hans Trass. Toimetustöö jätkus mitmes etapis järgnevatel kümnenditel. Raamat ilmus alles pärast Heino Ahvena surma 1993. aastal, kui selle olid aidanud trükivalmis toimetada Eeva Ahven ja Eevi Ross.

Heino Ahven algatas ES-i keelepäevade korraldamise 1960-ndate alguses; tänu sellele muutus seltsi tegevus üle-eestiliseks. Ahven osales ka ise keelepäevade korraldamises ja käis neil seltsi poolt avasõnu ütlemas, olles nii sageli liikvel üle Eesti. (Vt Tõnu Tenderi artiklit ES-i keelepäevadest)

Peale keelepäevade korraldas ta konverentse ja mitmesuguseid muid seltsi ettevõtmisi. (RA, ERA.R-2362.2.262) 1970-ndatel aitas ta kaasa F. J. Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatu Jakob Hurda redigeeritud 2. trüki uuesti väljaandmisele ning kirjutas ise selle kasutusjuhendi.

1980-ndatel hakkas Ahven korraldama Tartu ja Tallinna eesti filoloogia üliõpilastele ES-i koosolekuid, kus üliõpilased said rääkida oma diplomitöödest. 1980-ndate vabanevates oludes muutus koolide keelepäevade traditsioon eriti elavaks, 1988. aastal peeti neid rekordarv. Heino Ahvenale oli töötamine Emakeele Seltsis elutöö, millele ta pühendus täielikult. (Vt Neetar 2004; Tender, Viikberg 2020)

Aastatel 1989–1996 oli Emakeele Seltsi teadussekretäriks Mart Meri (snd 1959), hilisem ajakirja Keel ja Kirjandus peatoimetaja, Eesti Instituudi tegevjuht ja poliitik. Sellel perioodil tuli seltsil kohaneda taasiseseisvunud Eesti uute oludega. Meri osales aktiivselt uue keeleseaduse (1995) ettevalmistamisel ja emakeelepäeva traditsiooni loomisel.

Aastatel 1997–2001 töötas ES-i teadussekretärina Tõnu Tender (snd 1965), hilisem Eesti Keele Instituudi direktor, kes taastas seltsi aastaraamatute ilmumise ja elavdas ürituste korraldamist ka koos teiste Eesti teadusseltsidega. Uue aastatuhande alguses vahetusid teadussekretärid üsna sageli: 2001–2002 täitis ES-i teadussekretäri kohuseid Asta Õim, 2003–2006 Maria-Maren Sepper, 2006–2007 Terje Potter, 2007–2010 Annika Hussar.

Alates 2011. aastast töötab ES-i teadussekretärina Killu Mei (Paldrok), kes on aidanud kaasa mitmete uute seltsi tegevusvormide sünnile, nagu kooliõpilaste keelelaagrid ja mitte-eestlastele eesti keele harjutamiseks mõeldud keelekohvikud. Teadussekretäri ülesandeks on endiselt erinevate koosolekute, keelepäevade ja muude seltsi ürituste korraldamine, tegevusaruannete koostamine, suhtlemine teaduste akadeemia ja teiste organisatsioonidega jms.

Kokkuvõte

Emakeele Selts on läbi oma saja-aastase ajaloo järginud kollektiivse juhtimise põhimõtet. Seltsi tähtsaim otsustuskogu on aastakoosolek, kus seltsi liikmed valivad juhatuse. Juhatus valib esimehe, kes juhib nii juhatuse tegevust kui ka seltsi üldist toimimist aastakoosolekutevahelisel ajal. Ka teised juhatuse liikmed osalevad aktiivselt seltsi tegevuses. Seltsi igapäevast tegevust juhib seltsi teadussekretär. Seltsi ajalugu on näidanud, et esimeeste ja sekretäride tarmukusel on määrav tähtsus. Emakeele Seltsil on õnneks kogu oma tegutsemisaja vältel olnud mitmeid kauaaegseid juhatuse liikmeid, esimehi ja teadussekretäre, kes on seltsile pühendudes andnud endast parima – kelle elutöö ongi saanud oluliseks osaks seltsi eri põlvkondi ühendavast tegevusest eesti keele heaks.

LAURI KETTUNEN JA EMAKEELE SELTS[2]

Jüri Valge

4. juunil 1919 võttis Asutav Kogu vastu Eesti Vabariigi valitsemise ajutise korra, mille järgi kuulutati eesti keel ametlikult riigikeeleks. 1. detsembril alustas tööd eestikeelne ülikool. Emakeelses haridussüsteemis toimus plahvatuslik areng ning kaotati igasugused piirangud n-ö eesti asja ajamiseks.

Poliitiliselt ja majanduslikult oli järgmise aasta kevad, mil asutati Emakeele Selts, Eestis raske. Vabadussõda oli küll soodsa rahulepinguga lõppenud, kuid selle hinnaks oli rahvusvaheline mittemõistmine, isegi ametliku Soome poolt, masendav majandusolukord (nt õpetati rahvast leivaküpsetusel rukkijahu tärklisega pooleks panema) ning väga palju muid probleeme, sõjas langenutest ja kogu Euroopat laastavast Hispaania gripist rääkimata. Sellises olukorras pidi olema kindlasti üle keskmise idealistlik, et kavandada olemas olevate kõrvale veel üht humanitaarseltsi, mille toimimiseks oli vaja peale kõige muu ka mitte väga väikest summat raha. Enamik Eesti Vabariigi Tartu ülikooli loojaist ja sellega seotud inimestest seda ka oli, kaasa arvatud Lauri Kettunen.

Lauri Einari Kettuneni (10. IX 1885 – 26. II 1963) kujunemistee Emakeele Seltsi rajajaks ja esimeseks esimeheks oli pidev ja loogiline. Saanud huvitõuke Eesti ja eesti keele suunas juba gümnaasiumiaastail, süvendas ta oma teadmisi nendest Helsingi ülikoolis, suheldes muuhulgas Gustav Suitsu, Villem Grünthali ja Johannes Aavikuga. 1908. aastast alates murret kogudes oli ta rännanud läbi suure osa Eestist, silmapaistvaimaks tulemuseks Kodavere murret käsitlev doktoriväitekiri (1913). Väitekirjale lisaks ilmus temalt teisigi eesti keele alaseid töid: „Viron ja suomen eroavaisuudet“ (1916), „Virolais-suomalainen sanakirja“ (1917), „Viron kielen äännehistorian pääpiirteet“ (1917) ja „Arvustavad märkused keeleuuendusnõuete puhul“ (1919).

Olnud Vabadussõja ajal Soomes tegutsenud Eesti Abistamise Peatoimkonna erisaadik lahe lõunakaldal, lõi ta suhted peaaegu kogu Eesti poliitilise, kultuuri-, haridus- ja ärieliidiga, k.a esimese haridusministri ja Tartu ülikooli kuraatori

[2] Artikli aluseks on 10. augustil 2019 Kuusalus peetud ettekanne ja kirjutis Emakeele Seltsi aastaraamatus 65 (2019) (Valge 2020b: 304–317).

Peeter Põlluga. Kui Kettunen oli viimase õhutusel ja toetusel 17. septembril 1919 Tartu ülikooli läänemeresoome keelte professoriks saanud, oligi üks teadmiste ja kogemustega idealist kokku viidud nende inimestega, kes tahtsid selliseks õppida. Edasiste sammude astumine ei olnud Suomen Kotikielen Seura ja Suomalais-Ugrilaisen Seura liikmele raske, sest kodumaal rakendatud põhimõtted ja leitud lahendused olid silme ees. Kavatsuse elluviimist kergendas seegi, et aktiivsete, rahvuslikult meelestatud ja eesti keele alasest tööst huvitatud üliõpilaste kõrval olid Eestis olemas rohkem või vähem professionaalsed uurijad. Samuti sai võtta eeskujuks analoogilised seltsid (Eesti Kirjameeste Selts, Eesti Kirjanduse Selts, Eesti Nooresoo Kasvatuse Selts, ka Õpetatud Eesti Selts).

Suomen Kotikielen Seura eesmärk oli edendada soome keele uurimist, tundmist ja kasutamist. Eesti analoogilise seltsi kohta ütleb Andrus Saareste selle esimesest „tööpoolkümnendist" kokkuvõtet tehes järgmist: „Viis aastat tagasi kogus prof. L a u r i K e t t u n e n salgakese oma õpilasi, kellega koos otsustati ellu kutsuda uus akadeemiline selts, mille ülesandeks pidi olema, nagu hiljemini põhikirjas kinnistati, „äratada huvi eesti keele tundmise, arendamise ja uurimise vastu"" (Prot 44).

Emakeele Seltsi asutamine ja tegevuse algus

23. märtsil 1920 toimus esimene asutamiskoosolek, millest võttis osa 14 inimest, kuid nimesid pole mainitud (Prot 1). Järgmises, 23. aprilli protokollis on kirjas, et „Seltsi teisel asutamiskoosolekul viibivad prof. [Max] Vasmer, Kettunen, [Matthias Johann] Eisen ja üliõpilasi umbes 30 inimest"; toodud nimestikus on 38 nime, neist asutajaliikmeiks märgitud 17 (Prot 2). Kettuneni juhatatud asutamiskoosolekutega 23. märtsil ja 23. aprillil 1920 loodigi selts, mille nime valimisel eelistati üht tema enda kahest ettepanekust – Emakeele Selts; Kettuneni teine valik oli Keeleline Selts.

Kettunen valiti põhikirjaprojekti koostamise komisjoni ja kolmandal koosolekul juhatuse ajutiseks esimeheks. Seejuures on juhatusse valimine otsesõnu kirjas 8. mai 1920. aasta protokollis, mille järgi sai Kettunen koos Oskar Looritsaga 11 häält (Prot 3). Ilmselt sama hääletuse tulemusena valiti Kettunen ka „esinikuks" (Loorits 1921: 20), kuna küll veel kinnitamata põhikirja järgi võis selleks olla ainult ülikooli õppejõud, mistõttu ei tulnud üliõpilane Loorits seltsi juhina arvesse, ning teisena juhatusse pääsenud õppejõul Johannes Voldemar Veskil oli üks hääl vähem (kokku 10 häält). Seltsi esimesel aastakoosolekul 6. veebruaril 1921 valiti Kettunen juba kinnitatud põhikirja järgi Emakeele

Seltsi[3] esimeheks (Prot 8) ja sellele kohale jäi ta kuni Eestist lahkumiseni 1924. aastal (formaalselt järgmise esimehe Andrus Saareste valimiseni 1925. aastal).

Kettunen juhatas oma esimeheperioodil toimunud 41-st Emakeele Seltsi tavalisest ja aastakoosolekust[4] algusest lõpuni vähemalt 34, viimast korda 26. oktoobril 1924, juhatuse koosolekutest rääkimata. Tema suunamisel koostatud põhikirjas oli peale otseselt eesti keelt puudutavate ülesannete kavandatud ka tegevusi lähivaldkondades: kirjanduses, rahvaluules, rahvateaduses ja sugulaskeelte alal. Soome eeskujuga võrreldes oli Eesti seltsi haare mõnevõrra laiem, hõlmates ka sugulaskeeli, mille jaoks Soomes oli olemas oma selts. Plaanitut hakati kohe ka ellu viima.

Kettunen kordas ja täpsustas tegevusi aeg-ajalt üle. Nii rõhutas ta esimesel aastakoosolekul seltsi „ligemate ülesannetena" järgmisi: „võõrakeelsete perekonnanimede muutmine, murdesõnastiku tööd ja Wiedemanni uus väljaanne, keeleline ajakiri j. n. e." (Prot 8). Teemade hulka, mida Kettunen ikka ja jälle esile tõstis, kuulusid sugulasrahvaste – eelkõige liivlaste – toetamine ning sugulaskeelte, eeskätt soome, aga ka ungari keele õppimine. Pooldades soome keelest ja teistest sugulaskeeltest laenamist, arvas ta, et teaduslikult võttes on soome keel eesti keele murre (Kettunen 1919: 63) ja et soome keeldegi oleks eesti keelest üht-teist üle võtta. „Uurimise edenemine, ikka uute ja uute uurijanimede esile kerkimine – see oleks tuleviku kohta mu isiklik kõige soojem soov," ütles Kettunen 1924. aasta 10. veebruari koosoleku avasõnades, kus ta arvas, et tal „arvatavasti viimast korda on võimalus Emakeele Seltsi aastakoosolekul kõnelda neist kohustest, mis meil kõigil on oma rahvuslikuma teaduse vastu" (Kettunen 1923b: 135).

Tundub imetlusväärne, missuguse kiirusega hakati kavandatut kasinates oludes ellu viima: nimede muutmisele asuti juba 1920, aasta hiljem saadeti keelt koguma esimene murdestipendiaat Paulopriit Voolaine; ajakiri Eesti Keel sündis 1922, Wiedemanni sõnaraamatu kordustrükk ilmus 1923. Loomulikult ei olnud nende saavutuste taga seltsi esimees üksi, kuid Lauri Kettuneni kohuse- ja vastutustunne ning suhted olid kindlasti liikuma panevaks jõuks. Sügissemestri avakoosolekul 24. septembril 1922 kutsus ta „kõiki ühise jõuga teostama ülesandeid, mis asetanud enesele Emakeele Selts ja millele kohustab Seltsi juba ta nimi, kui ka toetus seltskonna ja riigi poolt" (Prot 21). Seda, et Kettunen oli tegude, mitte ainult sõnade mees, kinnitavad nii tema 20 liivi fonogrammirulli

[3] Nimi Akadeemiline Emakeele Selts tuli ametlikult kasutusele 1924. a vastu võetud ja 1925. a kinnitatud põhikirjas, aga mitteametlikult kasutati täiendit *akadeemiline* juba varem, k.a aastaraamatute nimetamisel.

[4] Tegevuse algperioodil liigitati koosolekud koosolekuteks ja aastakoosolekuteks, alates 1925. a kinnitatud põhikirjast ettekandekoosolekuteks ja peakoosolekuteks (korralised ja erakorralised).

seltsi fonogrammikogule alust paneva kingitusena kui ka mahukas tasuta töö: „Seltsi esimees, kes on osa võtnud kõigi trükitööde toimetamisest, on keeldunud igasugu honorarist“ (Loorits 1922: 7).

Paljusid kontakte omaval ja oma eesmärkide saavutamisel kompromissitult järjekindlal Kettunenil õnnestus esmapilgul keelekaugeidki inimesi Emakeele Seltsi üritusi toetama tõmmata. Küllap aitasid sellele kaasa kogemused osalemisest Turu soomekeelse ülikooli asutamise korjandusel: 30. novembril 1920 tõi Tartu ärimeeste „Liivi küsimuse“ arutamisest alanud korjandus seltsile kokku üle 700 000[5] marga raha ja maksmislubadusi (Loorits 1921: 22). Ka Soome „edustaja“ Erkki Reijoneni samal päeval tehtud ja „Soome-Eesti iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeva mälestamise kapitali“ aluseks olnud 25 000-margase annetuse põhjusi tuleb otsida muu hulgas Kettuneni isikust. Viimase annetuse protsentide eest – kui algkapitalile oli raha juurde pandud – hakati 1926. aastast alates seltsi liikmeid regulaarselt Soome keelt õppima saatma. Esimene keeleõppijast stipendiaat oli Herman Rajamaa.

Annetajate innustamiseks võttis seltsi juhatus 4. detsembril 1920 (JProt 3) ja üldkoosolek (Prot 7) järgmisel päeval Kettuneni algatusel vastu põhikirjamuudatuse, millega sätestati toetajaliikme staatus: „Suuremad annetajad tunnistab Selts toetajaiks liikmeiks, kusjuures summa alammäära normeerib aastakoosolek“ (Pk-I,2). Muid toetajaliikmete kohustusi ega õigusi 1920. aasta põhikirjas ei käsitleta. Lisaks korraldati 1921. aasta aprillis Tallinnas lihavõttekorjandus, mille tulu oli üle 2 miljoni Eesti marga (Loorits 1922: 5).

Lauri Kettunen koosolekutel ja toimetajana

Emakeele Seltsi liikmeskonda koos hoidvaks, teaduslikku diskussiooni võimaldavaks ja ühisseisukohti kujundavaks ning nooremaid liikmeid ja üldsust kahtlemata ka harivaks töövormiks olid seltsi koosolekud – tänapäevases mõistes kõne- ehk ettekandekoosolekud. Juhatamisele lisaks oli seltsi esimehel kolmesugune roll: ta pidas teaduslikke ettekandeid, kommenteeris tunnustatud, kuid mitte kinnisilmi kuulatava autoriteedina teiste omi ning osales tollal ülivajaliku keelenõu andmisel ja nõustamiseks oluliste otsuste tegemisel, st keelearendusel. Koosolekuil otsustati ka paljud seltsi tegevusega seotud praktilised küsimused ning kinnitati või suunati edasi aastakoosolekule otsustamiseks juhatuse otsused.

[5] Ligikaudseks palgavõrdluseks: sõjavägede ülemjuhataja palk oli 1919. a lõpul 4000, diviisiülemal 1920. a suvel samuti 4000 marka kuus. Kõrgeima kategooria õpetaja kuupalk oli samal ajal 500 marka. Elukallidus- ja staažilisa ning korteriraha suurendasid seda Tallinnas kaks korda, mujal vähem. (Asutav Kogu 1919; Pajur 2005)

Oma esimeses ettekandes „Rahvaluule järelkorjamisest“ viitab Kettunen vajadusele Jakob Hurda tööd jätkata (Prot 2). Järgnevalt käsitletud teemad puudutasid aga eelkõige etümoloogiaprobleeme: vaatluse alla võeti sõnade *mulk*, *mulgi* (Prot 3), *äi* (Prot 5), *sai* (Prot 5), *Parikas* (Prot 11), *kurikas*, *süü* (Prot 14), *sõlg*, *rühkima* (Prot 17), *Astijärvi*, *vill* (Prot 27), *äripäev*, *argipäev* (Prot 33), *riist*, *ristjatse*’ (Prot 41) päritolu. Kaks viimati mainitud sõna olid 26. oktoobril 1924 Kettuneni Eesti-perioodi viimase ettekande teemaks. Üksiksõnade kõrval analüüsis Kettunen ka suuremaid hääliku-, sõna- ja vormirühmi, translatiivi *st*-lõppu (Prot 25), sõnalõpulisi konsonante (Prot 36), *sti*-adverbe (Prot 18) ning essiivi, instruktiivi ja komitatiivi (Prot 34), mis tema arvates – erinevalt Julius Margi seisukohast – pärinesid ühest allikast. Niisamuti jõudsid ettekandeteemade hulka soome sõna *kera* (Prot 3), *nen*-lõpulised nimed (Prot 11) ning *valge*, sm *valo* (Prot 39). Peale selle jagas Kettunen muljeid oma retkedelt liivlaste (Prot 12, Prot 31) ja karjalaste (Prot 21) juurde ning käsitles sugulaskeelte uurimist laiemaltki (Prot 26). Suur osa nendest ettekannetest on ilmunud ajakirjas Eesti Keel.

Kettunen esitas ka teiste ettekannete kohta rohkelt kommentaare. Koosolekuprotokollide põhjal osutusid põhjalikemateks arvamused Eiseni pakutud eesti kohanimede etümoloogia kohta, nt *Põltsamaa* (Prot 6), *Kõlleste* (Prot 18), *Kanepi* (Prot 24) ja *Pedja* (Prot 30). Kettunen kommenteeris ka üliõpilase Aleksander Tiitsmaa ettekannet *Kodaverest* (Prot 32).

Loogiline jätk nendele seisukohavõttudele oli esimese kogu eesti keeleala hõlmava kohanimede etümoloogilise sõnaraamatu „Etymologische Untersuchung über estnische Ortsnamen“ (1955) väljaandmine kolm aastakümmet hiljem. Siinkohal tuleb siiski mainida, et valdavalt Eiseni kogudele toetuvasse uurimusse on vaja suhtuda ettevaatlikult (ka Kettunen ise on nimetanud raamatu koostamist kõrvalehüppeks).

Üksikteemasid puudutavate arutelude kaudu tulevad ilmsiks Kettuneni üldised keelepõhimõtted. Näiteks Jaan Ainelo Setu-teemalise ettekandega seoses leidis ta, et „murdelisest kirjandusest ei tohiks küll juttugi olla, vaid parem peaks põhjaeestiline kirjakeel enam ja enam sulatama enesesse lõunaeestilisi aineid ja tasandama nõnda selle õudse võõristusmulje, mis praegune kirjakeel avaldab lõunaeestlase pääle“ (Prot 12). Tänapäevaste murdeid toetavate seisukohtadega see muidugi hästi kokku ei sobi, kuid tollasel eesti kirjakeele ühtseks kultuurkeeleks arendamise ajal oli selline arvamusavaldus mõistetav ja ilmselt paratamatu. Pealegi ei takistanud see Emakeele Seltsi setumurdelist kirjandust välja andmast.

Looritsa ettepanekut võtta kasutusele sünteetilised vormid *olnuksin* ja *olnuvat* kommenteeris Kettunen sõnadega „ettepaneku väärtuse määrab ta

tarvituselevõtt, kusjuures on mõõduandvad kõigepäält just meie kirjamehed, mitte rahvamass“ (Prot 23). Minemata kaasa Aaviku keeleuuenduse äärmuslikemate ettepanekutega, soovitas ta siiski „keele rikastamist igal teel, ka kunstlikult, kui aga uussõna on teadliku ja puhta keeleinstinkti saadus“ (Prot 18) ning püüdis käredalt oma seisukohti kaitsvate konservatiivide ja uuendajate kokkupõrgetes lepitaja olla, öeldes, et on asju, mida „hääletamisega otsustada ei saa“ (Prot 11). Kui arutelus õigekirjutussõnaraamatu teise trüki üle puhkes suur tüli küsimuses, kas ametlikult soovitatavate keelendite kõrvale ka uuenduslikke lubada, oli Kettunen seisukohal, et paralleelvormidena võiks sõnaraamatus viimasedki ära tuua (Prot 25).

Keelenõu tänapäevasel kujul sada aastat tagasi ei olnud, kuid vajadus selle järele oli väga suur. Seetõttu on iseenesestmõistetav, et abipalvetega pöörduti ikka Emakeele Seltsi, k.a Kettuneni poole isiklikult. Juba seltsi teisel asutamiskoosolekul selgitas ta sõnade *ehk* ja *või* erinevust (Prot 2) ning hiljem juhtis muude arutelude kõrval *tänava* ja *uulitsa* vahel valimist (Prot 24), kuuludes seltsis ise esimese eelistajate suurde enamusse. Väljaspool seltsi oli asi keerulisem: vaidlus kestis paarkümmend aastat, nt Tartu võttis *tänava* kasutusele 1939. Peeter Päll on selle võitluse vastaspooltena nimetanud Kettuneni ja Eesti Kirjanduse Seltsi keeletoimkonna nimel esinenud Veskit (mainitagu, et samal ajal kuulus nimetatud toimkonda ka Kettunen). Ilmselt põhjustas vastuseisu sõnale *tänav* seegi, et viimast pooldas välismaalane – see osutab omakorda sellele, et Kettuneni ja tema seisukohti mitte kõikjal üheselt heaks ei kiidetud. Vaidlusesse sekkus ka Saareste, kes pooldas rannikumurdelist sõna *kuja*. (Päll 2006) Seltsi ajakiri Eesti Keel võttiski 1922. aasta 5.–6. numbrist alates oma päises *tänava* asemel kasutusele *kuja*, millest küll 1924. aastal loobus. Muidugi oli selliseidki juhtumeid, kus keele areng ei läinud nii, nagu Kettunen soovitas, nt selgelt soome keelest võetud *üliõpilas* kasutusele ei tulnud, *üliõpilane* aga jäi (Prot 4).

1923. aasta 22. aprilli koosolekul tegi Kettunen ettepaneku nn käändumatute omadussõnade kohta. Kuigi ta ise seda üpris kiiresti kahetses, põhjustas tema pakutu Eesti keelekorraldajate aastakümnetepikkuse vaidluse. Loorits on protokolli kirjutanud: „Prof. K e t t u n e n arvustab segadust, mida sünnitab pärisnimedest tuletatud adjektiivide kirjutamine suure algustähega, näit. keelte, rahvaste jm. märkimisel, ja soovitab tarvitada siin väikest algustähte, hoidudes liialdustest, või jällegi otse teatava adjektiivse suffiksi tarvituselevõttu, nagu see esineb üldiselt sugukeeltes; suffikseist esitab -l i n e ja -n e“ (Prot 29, vt ka Kettunen 1923a).

Küsimus, milles Kettunen kompromissile ei läinud, oli see, „kuidas kaotada haavavalt vigast eesti keelt avalikus elus – kuulutustes, siltides jne.“ (Prot 6). Ta

võttis sõna tsaariaegsete venekeelsete templite vastu, mida kasutati Eesti ärides, samuti arvustas ta saksapäraste perekonnanimede eestistamise liialt aeglast tempot, lugedes eeskujudena ette muudatuse teinud õppejõudude nimesid ning toetades Julius Mägiste mõtet, et eesti haritlaskond peaks tegema nimemuutmise enesele kohustuseks (Prot 23).

Koosolekute kõrval nõudis Emakeele Seltsi esimehelt suurt vaeva seltsi väljaannete toimetamine: need kõik käisid tema käe alt läbi (seltsi esimene trükis oli Kettuneni enda 1921. aasta aprillis avaldatud „Nimede valik ja soetamine"). Sageli ei seisnenud töö väljaannetega ainult toimetamises, vaid tähendas ka nende sisu täitmist, kohati isegi teiste autorite nime all. Kettunen ise on meenutanud: „Minu toimetada oli Emakeele Seltsi album *Eestlasele Eesti nimi*, milles ka mitmed nimekad inimesed nagu Kallas ja Suits oli pandud perekonnanimede muutmise poolt rääkima ning kuhu mina olin koostanud, eelkõige kohanimedele toetudes, pika loetelu soovitatavatest uutest perekonnanimedest. (Tegelikult oli viimane kui üks artikkel minu kirjutatud, ainult Suits oli enne allakirjutamist lõpulausete vaimu sotsialistlikumaks muutnud.)" (Kettunen 1999: 122)

Sidemed ei katke

Kahtlemata oleks Kettunenil olnud Emakeele Seltsile veel palju anda, ent 1924. aasta sügissemester jäi talle Tartus viimaseks. Kettuneni suhted Emakeele Seltsiga ei katkenud siiski ka pärast Helsingisse siirdumist. Korraldustööst küll eemal, oli ta kursis seltsi tegevusega ning jätkas kirjutamist seltsi ajakirjas Eesti Keel, kus käsitles sõna *kurat* eesti ja *kure* liivi keeles (Kettunen 1927a), sõna *ago/agu* (Kettunen 1927b), *tis-/tus*-sufiksite vahekorda (nentides esimestega liialdamist), soome *nen*-nimede käänamist – pooldades soomepärast viisi, millega pahandas Veskit – ja rahvaste nimede kirjutamist, hoiatas taas kord pärisnimede väiketähelise kirjutamise eest (Kettunen 1932), jagas Vepsa-ekspeditsiooni muljeid (Kettunen 1934) ning tutvustas teiste autoritega vaieldes eestikeelsele lugejale Kagu-Häme „mitmuse *n*-tunnust" (Kettunen 1940). Kuna Kettunen oli viljakas Eesti ja eesti keele aineliste teoste avaldamisel Soomes (Kettunen 1928, 1931), siis ei kadunud tema nimi Eesti Keele veergudelt ka ta eesti-, liivi- ja soomekeelsetegi teoste tutvustuste tõttu (M., E. 1926; P-p., H. 1927; Mg., J. 1931, 1934; J. Mg. 1939). Õigekeelsusküsimuste käsitlemine 1932. aastal põhjustas sama aasta lõpul ja järgmise aasta algul EK-s diskussiooni Kettuneni ning J. V. Veski ja A. Saareste vahel (S-te, A. 1932; S-te, A., V., J. V. 1933; Kettunen 1933).

Mõningatele erimeelsustele vaatamata oskasid Eestisse maha jäänud seltsiliikmed Kettuneni teeneid kõrgelt hinnata. 1. veebruaril 1925 peetud aastakoosoleku

protokollist, mille on koostanud Elmar Muuk, leiab koosoleku juhataja Andrus Saareste tänuavalduse: „Avamissõnu lõpetades avaldab juhataja tänu Seltsi toetajaliikmeile, Haridusministeeriumile, eriti aga Eestist kahetsetavasti lahkunud kauaaegsele Seltsi esimehele ja Seltsi asutajale prof. K e t t u n e n i l e, kes haruldase hoo ja värskusega Seltsi elu viie aasta jooksul on virgutanud ja juhtinud. Kõneleja teeb ettepaneku valida prof. Kettuneni Seltsi esimeseks auliikmeks ja saata temale sel puhul tervitustelegrammi, missuguse sammu koosolijad üksmeelselt heaks kiidavad“ (Prot 44). Seega oli Emakeele Selts saanud oma esimese auliikme (lisaks valiti Kettunen Õpetatud Eesti Seltsi, Eesti Kirjanduse Seltsi ja Akadeemilise Hõimuklubi auliikmeks). 1931. aastal otsustas juhatus kinkida Kettunenile „Soome-eesti sõnaraamatu“, mille toimetamist oli Mägiste juba Kettuneni esimeheks oleku ajal alustanud ja millega seejärel pikalt tegelenud (jõus oli küll ka otsus, et Kettunenile saadetakse tasuta kõik seltsi väljaanded).

Kettunen esindas vajaduse korral AES-i Soomes, esitades Suomalais-Ugrilaisen Seura asutamise 50. aastapäeval Helsingis seltsi tervituse. Kettuneni hiljem Eesti Keeles ilmunud ettekande „Turu käsikirja soomekeelsetest joontest“ luges AES-i 10. aastapäeval 2. märtsil 1930 Tartus ette Gustav Ränk (Kettunen 1930), tema kui Suomen Kotikielen Seura esindaja tervituse vahendas Martti Niinivaara (E. T. 1930).

Kettuneni juubelisünnipäeva puhul (1935) avaldas Eesti Keel temale pühendatud kolmiknumbri (4–6) järgmise pühendusega: „Prof. dr. Lauri Kettunen teerajajana ning alustepanijana eesti keeleuurimise töös pälvib suurt tänu ja austust. 50 aasta sünnipäeva puhul temale pühendavad käesoleva numbri Akadeemiline Emakeele Selts, „Eesti Keele“ toimetus ja kaastöölised.“ Sama numbri avaartiklis võttis olulise osa Kettuneni tööst kokku Mägiste, kirjutades, et Kettunenilt on „palju aega ja vaeva nõudnud AES-i ja selle organite ning tööalade (ajakiri EK, toetajaliikmete-instituut, Nimede-eestistamise talitus, eesti murrete, Eesti-ingeri murde ning vadja k. uurimine, liivlaste toetamine jne.) algatav ülesehitamine“ (Mägiste 1935: 104). Juhatuse otsusel saadeti pühendusväljaanne ka Soome suurematele lehtedele Uusi Suomi, Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat (JProt2).

Kui Kettunen 1940. aasta alguses Soome välisministeeriumi salajase missiooniga (üritus lõpetada Talvesõda) viimast korda Eestis käis, oli tal kaasas Suomalaisen Kirjallisuuden Seura tõend, mis kinnitas vajadust töötada Akadeemilise Emakeele Seltsi murdearhiivis, et valmistada ette „Eesti keele häälikuloo“ uustrükk (Valge 2006: 294). Telegramme vahetati veel AES-i 20. aastapäeva puhulgi mõni kuu hiljem.

Kuigi 1941. aastal oli Eesti põhja- ja läänepiir juba kinni – ja Eestit ennastki polnud eelmise 20 aasta mõttes olemas –, oli mälestus eelmisest ajast Eesti sees

Lauri Kettuneni bareljeef Tartu ülikooli Johannes Voldemar Veski auditooriumis. Siin on toimunud ja toimuvad paljud Emakeele Seltsi üld- ja ettekandekoosolekud (Andres Tennuse foto)

muidugi alles ning teatud määral võidi oma tegevust sellega ka siduda. 13. märtsil 1941 otsustas juhatus honorarivõla Kettuneni ees artikli separaadi valmistamisega osaliselt kompenseerida (JProt3) – tegemist on Kagu-Häme murret käsitleva artikliga EK 1940. aasta 7.–8. numbris.

Kettuneni nime mainimisest ei pääsetud mööda ka sõjajärgsete aastate lingvistilises ja keelekorralduslikus mõttevahetuses (vt Ariste 1956; Vääri 1959a; Kask 1960). Paberil olev looming ise oli võimudele kättesaadavam ja haavatavam. Helju Kaalu andmeil sattus aastail 1949–1952 Emakeele Seltsi raamatukogust kõrvaldatud 216 üksuse kirjanduse hulka ka viis Kettuneni trükist (Kaal *s. a.*), kummalisel kombel ka tema Kodavere murde uurimus. Tõsi, osa jäi puutumata. Kohanimeraamat jõudis raamatukokku juba ilmumisaastal (1955) ning aegamööda hangiti antikvariaatidest tagasi ka teised. Väljaanne Kodumurre hakkas avaldama Kettuneni mälestuste tõlkeid, mis käsitlesid võimude suhtes neutraalseid perioode (vt Kettunen 1969, 1988).

Seltsi ja tema auliikmeid silmas pidades oli olukord siiski skisofreeniline: ES-i asutamise kuupäevana võis küll nimetada 23. märtsi 1920, kuid liikmete registreerimine algas otsast peale; ainsaks auliikmeks peeti ametlikult Veskit, kes sai selle tiitli 1933. aastal, teised, kaasa arvatud Kettunen, vaikiti maha. Kas just Kettunen teistest sõjaeelsetest auliikmetest vaikimise kõige suurem põhjus oli, ei ole teada (see pole ka välistatud, kui tema teadusvälist tegevust ja maailmavaadet arvestada). Represseeritud Konstantin Päts ja Johan Laidoner olid seda kindlasti.

1940. ja 1950. aastatel kehtinud põhikirjad (vt nt Akadeemilise Emakeele Seltsi 11. novembril 1947 kinnitatud põhikirja) välismaalaste auliikmestaatust just ei välistanud, aga valimise põhjuseks pidid olema Nõukogude riigile ja rahvale osutatud erilised teened keeleteaduse alal. Ilmselt neid teeneid ei olnud – või oli teistsuguseid liiga palju. Kui 1969. aastal hakati välisauliikmete valimisest taas (tagajärjetult) rääkima (JProt6), olid varem valitud – peale Johannes Aaviku ja Martti Rapola – juba siit ilmast lahkunud; nende hulgas ka 26.02.1963 Stockholmi–Helsingi laevas surnud, Stockholmist Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamiselt koduteel olnud Lauri Kettunen.

Samamoodi nagu teised Emakeele Seltsi sõjaeelse juhatuse esimehed Saareste ja Mägiste, võttis ka Kettunen vähemalt korra Eestis edasi tegutseva seltsiga ühendust, saates 1957. aastal sellele kolm eksemplari trükist „Die Herkunft des Terminativs, Genitivs, Instruktivs und Komitativs“ ja kuus eksemplari seltsi auliikme Eemil Aukusti Tunkelo mälestuskõnet (JProt4).

Olud hakkasid veidi vabamaks muutuma 1960. aastatest alates, kuni piirangud lõpuks täiesti kadusid. Kettuneni jaoks juhtus see paraku liiga hilja. Ka tema surma kajastus ei jõudnud seltsi väljaandesse, Paul Ariste kirjutatud nekroloog (Ariste 1963) ilmus Keeles ja Kirjanduses. Küll aga hakkasid seltsi väljaannetes ilmuma juubelikirjutised (vt Annist 1970; Alvre 1987; Valge 2006; Grünthal 2007) ning Emakeele Selts meenutas oma auliiget nii kõnekoosolekuga 29. septembril 1985 (esinesid Paul Alvre ja Valmen Hallap) kui ka 25. oktoobril 2005 (ettekanded Riho Grünthalilt, Tiit-Rein Viitsolt ja Jüri Valgelt). Viimase koosolekuga kaasnes ka väike näitus.

Eelöeldu puudutab valdavalt Kettuneni seoseid Emakeele Seltsiga. Ometi on need vaid üks osa tema teenetest eesti keele ees. Kettuneni 100. sünniaastapäeva eel 1985. aastal avaldas Keel ja Kirjandus neli põhjalikku ja tunnustavat analüüsi (M. Erelt 1985; T. Erelt 1985; Neetar 1985; Pall 1985) Kettuneni tööst eesti keele lauseõpetuse, murrete ja kohanimede uurimisel ning keelekorralduses. Kettuneni rollist läänemeresoome keelte uurimisel Eestis kirjutasid nii Ariste (1983) kui ka Alvre (1985, ilmunud 1987). Ühtlasi tõstab Alvre (1987: 26) esile Kettuneni tööd suure, põhiosas peaaegu valmis „Eesti-soome sõnaraamatu“ kallal, mille koostamisel ka ta ise abiks oli ja mille mahukat käsikirja pärast Kettuneni surma polevat keegi enam näinud.

1991. aastal kinnitati Tartu ülikooli peahoone 139. auditooriumi seinale Johannes Voldemar Veski büsti vastu Lauri Kettuneni bareljeef. Kaks kõva oponenti ja head kolleegi olid jälle kokku saanud kunagise auditoorium 2 naabruses. Viimasest algas nende ühisteekond Emakeele Seltsiga.

EMAKEELE SELTSI AULIIKMED

Reili Argus

Saja-aastasel Emakeele Seltsil on olnud aegade jooksul 54 auliiget. See on aukartust äratav hulk väärikaid inimesi nii Eestist kui ka väljastpoolt. Artikkel annab ülevaate kõikidest seltsi auliikmetest, peatudes pisut pikemalt mõnel neist ning avades veidi auliikmete valimise tausta keerulisematel aegadel.

Auliikmeks valimise fakt on seltsi dokumentides järjekindlalt talletatud, kuid rohkem teavet valimise tausta kohta on üsna keeruline leida, sest enamasti ollakse juhatuse koosolekute protokollides auliikmetesse puutuvas üsna lakooniline: üldjuhul on kirjas, et otsustati esitada see või teine kandidaat, ning enamasti ei ole mainitud sedagi, kes juhatuse liikmetest ühe või teise kandidaadi esitamise algatas. Siiski võib neis protokollides kajastatud infole lisaks leida taustateavet seltsi üldkoosoleku protokollidest ja Eesti Keeles 1938. aastani ilmunud seltsi koosolekuteadetest.

Esimesed auliikmed

Emakeele Seltsi auliikmete valimise traditsioon sai alguse 1. veebruaril 1925, kui seltsi esimeseks auliikmeks valiti **Lauri Kettunen** (1885–1963), Emakeele Seltsi loomise idee algataja ning asutajaliige. Samal päeval võeti vastu uus põhikiri, mis auliikme staatuse ette nägi – eelmise põhikirja järgi seltsil auliikmeid ei olnud. Seltsi juhatuse protokollist nr 66, 20. detsembrist 1924, ning ka 1925. aasta seltsi üldkoosoleku protokollist võib leida seltsi juhatuse otsuse, et „edaspidi tuleb Eestist lahkunud Lauri Kettusele saata kõik seltsi väljaanded ja teha järgmisele aastakoosolekule ettepanek valida Lauri Kettunen Emakeele Seltsi auliikmeks". (RA, ERA.R-2362.2.19)

Lauri Kettunenile oleme võlgu mitte ainult ES-i loomise, vaid ka läänemeresoome keelte uurimistraditsiooni rajamise Tartu ülikoolis ning ka olulise osa eesti murrete (eelkõige Kodavere murraku) ja üldiseltki eesti keele, sh kohanimede uurimisest. Kettunen on kirjutanud eesti keele ja selle uurimise kohta hulga raamatuid, artikleid ja õpikuid (Valge 2006), samuti on ta mõjutanud

tugevalt meie nimede eestistamist. Nii on näiteks eesti süntaksiuurimise ajaloos tähtsal kohal Lauri Kettuneni töö „Lauseliikmed eesti keeles“ (1924), kus eesti lauseliigenduse põhimõtted ja lauseliikmete süsteem on esitatud sellisena, nagu seda veel praegugi sageli eesti keele grammatikates esineb (M. Erelt 2002).

ES-i teiseks auliikmeks valitakse 1929. aastal **Oskar Kallas** (1868–1946). Seltsi juhatuse 9. veebruari 1929. aasta koosoleku protokollis 136 seisab: „Otsustatakse dr. O. Kallas esitada aastakoosolekul auliikmeks valimiseks.“ (RA, ERA. R-2362.2.36) Eesti Keele 1929. aasta 1.–2. numbris on koosolekuteadete all 17. veebruari koosoleku kohta siiski pisut enam teavet: „Juhataja prof. Saareste kannab ette järgmise juhatuse ettepaneku a u l i i k m e v a l i m i s e asjas: „Paarist viimasest meie iseseisvuse-eelsest aastakümnest on dr. O. Kalda tööd pea ainukesed eesti keelemeeste produktsioonist, mis on praegusele keeleteadusele väärtuslikkudena püsinud [---].““ (E. T. 1929: 49) Saareste rõhutab Kallase panust isikunimede eestistamisel ja kohanimede normimisel, tema kogutud Lutsi ja Kraasna maarahva murdematerjali. „Neil motiividel esitab Ak. Emak. Seltsi juhatus dr. O. Kalda tema 60. a. juubeli puhul AES-i auliikmeks valimiseks, lugupidamiseks ja tänutäheks temale ta kestvate teenete eest eesti keele alal“ (E. T. 1929: 50). Kallas oli ka väga aktiivne ES-i liige – ta tegi seltsile sageli ettepanekuid, olles ise Londonis.

Alates 1929. aastast alustatakse auliikmeile valimise puhul diplomite andmist. Nii on seltsi juhatuse 29. mai koosolekul otsustatud: „Põhimõtteliselt pooldatakse diplomite andmist auliikmeile. Ettepanek võetakse vastu ühel häälel.“ (RA, ERA.R-2362.2.54)

1930. aastate auliikmed

Eesti Keele 1933. aasta 4.–5. numbris on **Johannes Voldemar Veski** (1873–1968) 60. sünnipäeva puhuks mitu tema tegevusele pühendatud artiklit. Veski juubelisünnipäevast on tõukunud ka tema valimine seltsi auliikmeks. 4. oktoobri 1933. a juhatuse protokollis seisab: „Otsustatakse pidada koosviibimine hr lektor J. V. Veski auks pärast AES-i erakorralist peakoosolekut, kus asjaomane juubilar tunnistatakse auliikmeks.“ Üldkoosolek määratakse 22. oktoobriks 1933 ja „Koosolekul esinegu juhatus motiveeringuga J. V. Veski auliikmeks võtmiseks“. 18. oktoobri juhatuse koosoleku protokollis on see motiveering ka esitatud. Tuuakse ära Veski töö keelekorralduse alal, eriti rõhutatakse tema „Eesti õigekeelsuse sõnaraamatu“ mahukaid köiteid, mainitakse, et Veski on võtnud u 20 aasta jooksul osa ligi poolesaja oskussõnakomisjoni tööst. Samuti rõhutatakse, et Veski on osa võtnud Emakeele Seltsi tegevusest ja Eesti Keele toimetamisest.

Johannes Voldemar Veski tegevus seltsis kestis 35 aastat pärast auliikmeks valimist ja oli seltsi taastamisel pärast sõda ning allesjäämisel 1951. aastal äärmiselt oluline. (Valge 2020a: 42)

Üldkoosolek 22. oktoobril Veskit auliikmeks paraku ei valinud: lihtsalt kvoorum ei tulnud kokku. Õhtune pidu siiski toimus, kuid Veski valiti auliikmeks seltsi peakoosolekul 12. novembril 1933, kui oli kvoorum koos ja Saareste vastava ettepaneku tegi. Ettepanek võeti ühel häälel vastu. (E. E. 1934: 31)

Välisauliikmeid valiti seltsile eelkõige kahel põhjusel: sooviti tihendada sidemeid rahvusvahelise keeleeluga ja sooviti tänada keele või seltsiga seotud tegevuse eest. 1934. aasta 11. veebruari seltsi korralisel peakoosolekul teeb professor Saareste seltsi juhatuse poolt ettepaneku valida seltsi auliikmeks Turu Soome ülikooli kantsler ja Helsingi ülikooli *prof. emeritus*, Tartu ülikooli audoktor **Emil Nestor Setälä** (1864–1935). Saareste rõhutab, et Setälä on oma ligi 50-aastase teadusliku tegevusega saanud soome-ugri ala juhivaks uurijaks, kes on oma uurimusis andnud väärika koha ka eesti keelele, tehes uurimisretki eesti keele alale. Lisaks rõhutab Saareste Setälä organiseerimisvõimet, häid suhteid Eesti keeleteadlastega. Ettepanek võetakse vastu ühel häälel. (E. E. 1934: 31)

Hoolimata sellest, et vahel oli mõne juhatuse liikme ja auliikmekandidaadi vahel vastandumisi, oli selts auliikmete valimisel siiski objektiivne ja sõltumatu. Näiteks on üldtuntud fakt, et Kettuneni – keda peeti autoriteediks – arvamus Setäläst ei olnud hea, samuti oldi üpris sageli vastu Aaviku ideedele (nt ei soovitatud tema grammatikat koolis kasutada), aga tunnustati sellest hoolimata tema suurt tähtsust (vt allpool). 1937. aasta 18. aprilli seltsi erakorralisel peakoosolekul esitab Saareste kaks auliikmekandidaati: professor **Eemil Aukusti Tunkelo** (1870–1953) ja magister **Johannes Aaviku** (1880–1973). Professor Tunkelo puhul tõstab Saareste esile tema panust soome murrete uurimisse ja sedakaudu eesti murrete uurimise ergutamist. Ta lisab, et Tunkelo on tuntud kui Soome silmapaistvaim nn õigekeelsusmees ning ta on teatud ka suure Eesti sõbrana.

Johannes Aavikut esitleb Saareste juhatuse nimel kui meie keelerikastajat, keele ja stiili arendajat, kelle idealism väärib tunnustust. Samuti tõstab juhatus esile Aaviku „Eesti õigekeelsuse õpikut ja grammatikat", mida peetakse tema õigekeelsusega seotud tegevuse omamoodi kokkuvõtteks. Mõlemad kandidaadid valitakse seltsi auliikmeiks ühel häälel. (E. E. 1937: 126)

Kolmekümnendate teisel poolel tihenesid seltsi rahvusvahelised sidemed veelgi ja 1938. aastal esitab seltsi juhatus peakoosolekule juba neli auliikmekandidaati, kes kõik olid pärit väljastpoolt Eestit: **Just Knud Qvigstad** (1853–1957), **Artturi Kannisto** (1874–1943), **József Szinnyei** (1857–1943) ja

Konrad Nielsen (1875–1953). Seltsi juhatuse 12. veebruari 1938. aasta protokollist võib leida: „Otsustatakse peakoosolekule esitada auliikmekandidaadid Szinneyi, Kannisto, Qvigstad, Nielsen. Auliikmetele otsustatakse anda vastavad diplomid." (RA, ERA.R-2362.2.71)

Kaks auliiget, norralased Knud Qvigstad ja Konrad Nielsen, olid Norra saami keele uurijad. Knud Qvigstad, norra keele- ja rahvaluuleuurija, sai 1938. aasta aprillis 85-aastaseks. Sel puhul on 1938. a Eesti Keele esimeses numbris avaldanud tema juubeliartikli Alo Raun. Raun esitab Qvigstadi tööde põhjaliku ülevaate, rõhutab tema panust lapi keele ja kultuuri uurimisel, norra lapi kirjakeele arendamisel [selle all mõeldi tol ajal keelt, mida me nüüd nimetame põhjasaami keeleks – *R. A.*] ning õnnitleb seltsi nimel värsket auliiget. (Raun 1938: 3)

Kolmas 1938. aastal auliikmeks valitud keelemees, Artturi Kannisto oli Helsingi ülikooli professor, soome murrete ning mansi keele uurija. Kannisto oli aastatel 1919–1935 tegev Soome-Ugri Seltsi (AES-i püsivamaid koostööpartnereid) sekretäri ja esimehena (1935–1943).[6]

József Szinnyei oli samuti soome-ugri keelte uurija, keda peetakse 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse juhtivaks Ungari fennougristiks. Lisaks soome-ugri keelte uurimisele on Szinnyei tegelenud ungari keele ajaloolise fonoloogia ja morfoloogiaga. (Honti 2008: 81) Ungari keeleuurijate valimine seltsi auliikmeiks on põhjendatud sellega, et just Ungari oli AES-i juhtide välisstažeerimise kohaks.

Aasta 1939 on auliikmete valimisel mõnevõrra eriline. Kui siiani oli valitud auliikmeks eranditult keelemehi, siis nüüd esitatakse kandidaatideks ka kaks riigimeest. Akadeemilise Emakeele Seltsi erakorralise peakoosoleku protokollis nr 135 19. märtsist 1939 on päevakorrapunktina märgitud auliikmete valimine. Auliikmekandidaadid esitab nagu tavaliselt prof Saareste. Ta paneb ette valida seltsi auliikmeiks **Konstantin Päts** (1874–1956), **Johan Laidoner** (1884–1953), **Martti Rapola** (1891–1972) ja **Yrjö Heikki Toivonen** (1890–1956). Teaduslik sekretär A. Raun loeb ette põhjendused: „Vabariigi president K. Päts on Seltsi algusaegadest peale nii aineliselt – Seltsi toetaja-liikmena – kui ka vaimselt toetanud. Tema poolt riigihoidja ametis määratud eritoetus võimaldas seltsil edukalt läbi viia murdekogumise hoogtöö esimest aastat." (RA, ERA.R-2362.97) Tuuakse esile Pätsi eritoetus liivlastele ning lisatakse, et president on alati tundnud sügavat huvi hõimurahvaste ja -keelte vastu. Võimalik, et toetades liivlasi seltsi kaudu, soovis Päts vältida vähemalt otsest poliitilist ebakorrektsust naaberriigi valitsuse suhtes. Kindlasti näitab selline toetus aga riigipea ja seltsi lähedasi suhteid. Johan

[6] https://375humanistia.helsinki.fi/humanistit/artturi-kannisto

Laidoneri puhul tõstetakse esile seda, et ta on üks esimesi seltsi toetajaliikmeid (juba aastast 1921) ning et tema poole on saanud alati pöörduda, kui „üles on kerkinud mingisugused raskemad probleemid". Samuti lisatakse, et Laidoner on „näidanud üles elavat huvi üldisemate vaimukultuuri-küsimuste kõrval eriti ka keeleküsimuste vastu", ning hinnatakse kindrali teeneid seltsi teadusliku tegevuse soodustamise alal. Nii Pätsi kui ka Laidoneri soovitamise taustana võib näha seoseid vaidlusega AES-i iseseisvuse ja rahalise toetuse jätkumise üle: otsiti riigipoolset toetust ja käidi ka Pätsi ja Laidoneri jutul (tulemusteni siiski jõudmata).

Professor Martti Rapola tutvustuseks ja teenetena on protokollis mainitud ühelt poolt tema läänemeresoome keelte uurimist rikastanud põhjapanevaid, peamiselt häälikuloolisi ja sõnauurimusi. Põhjenduses on toodud esile tema töö soome rahvakeele uurimise sihtasutuse Sanakirjasäätiö tegeliku juhataja ja Helsingi ülikooli professorina soome keele kogumise ja uurimise korraldajana ning lisatakse, et see on tähtis ka eesti keele ajaloo selgitamise seisukohast.

Väga sarnane on professor Toivoneni esitamise põhjendus, kus rõhutatakse samuti nii tema rolli meie kõige vanemate sõnade päritolu selgitamises – mainides, et Toivonen korraldab soome etümoloogilise sõnaraamatu väljaandmist, ning lisades, et ta on oma uurimustega edendanud soome-ugri keelte häälikuloolist uurimist – kui ka tema korraldustööd uurimisasutustes Suomen Suku ja Sanakirjasäätiö. Peakoosoleku protokolli järgi võeti kõik kandidaadid seltsi auliikmeiks vastu ühel häälel. (RA, ERA.R-2362.2.96)

Auliikmete valimine nõukogude ajal

Pärast nõukogude korra kehtestamist oli seltsi auliikmete valimises pea kümneaastane paus. Kui selts aastail 1945–1946 tegutsemisloa sai, oli olukord mitmes mõttes äärmiselt keeruline. Eesti NSV Rahvakomissaride nõukogu rääkis oma määruses „Mõnede endiste teaduslike seltside taastamise kohta Tartu Riikliku Ülikooli juures" (Määrus 841) küll seltsi taastamisest, kuid liikmeid hakati registreerima nullist. Välismaalased seltsi tegevliikmeks olla ei võinud. Auliikmeks võis sõjajärgsete põhikirjade järgi olla see (st ka välismaalane), kes on osutanud teeneid Nõukogude riigile ja rahvale. Enne sõda valitutest oli osa surnud ja osa (Kettunen, Laidoner, Päts) ei kvalifitseerunud auliikmeks. Veski oli ainsana sobiv ka nõukogude võimudele. Seetõttu on mingi aja jooksul Veski ainukesena kirjas AES-i auliikmena.

1948. aasta 16. jaanuari seltsi juhatuse koosolekul teeb Paul Ariste juhatusele ettepaneku valida seltsi auliikmeks Leningradi riikliku ülikooli professor,

soome-ugri keeleteadlane **Dmitri Bubrich** (1890–1949). Ettepanekut toetab Arnold Kask (RA, ERA.R-2362.2.96, prot 339). 14. veebruari koosolekul kiidab juhatus heaks Ariste koostatud esitusteksti üldkoosolekule (RA, ERA.R-2362.2.96, prot 342, Ariste koostatud esitustekst protokolli juures). Seltsi aastakoosolekul 15. veebruaril 1948 esitab juhatus Bubrichi auliikmeks, põhjendades seda järgmiselt: „Bubrich on soome-ugri keelte uurimise peaorganiseerijaks NSVL-is" ning ta „on uurinud eesti keelt, valmistanud ette eestlasi eesti keele ja soome-ugri keelte uurimiseks". Seltsi üldkoosolekul valitakse Bubrich AES-i auliikmeks. (RA, ERA.R-2362.2.105)

Keele ja Kirjanduse Instituudi kroonikast 1947–1993 võib lugeda, et Bubrichil oli seltsi ees konkreetseid teeneid: „Aasta lõpus, 27. detsembril tunnistab teaduslik nõukogu Leningradi Riikliku Ülikooli professori Dmitri Bubrichi ja TRÜ õppejõu E. Ertise retsensioonide toetusel sarja „Eesti murded" I köite veel kord trükkimiseks vastuvõetavaks. D. Bubrich, kes 1947. a algul Leningradis peetud soome-ugri keeleteaduse konverentsist alates oli eesti keeleteadlastesse toetavalt suhtunud ja KKI 1948. a tööplaanile tunnustava hinnangu andnud, on nüüd kuu aja eest, 30. septembril surnud." (Ahven 2007: 60) Seega suri Bubrich üsna varsti pärast ES-i auliikmeks valimist.

Pärast Bubrichit oli seltsi auliikmete valimises taas pikem paus ja järgmine auliige valiti alles 1966. aastal. Sel korral otsustati esitada auliikme kandidaadiks kirjanduskriitik ja üks tuntumaid eesti kirjanikke, Eesti Kirjanike Liidu üks asutajaid **Friedebert Tuglas** (1886–1971). Võib oletada, et AES-i auliikmeks valimine oli seotud kirjaniku 80. sünnipäevaga. Tuglase tundlik ja meisterlik keelekasutus on andnud alust paljudele stiiliuuringutele. Seltsi juhatuse protollistki nähtub, et rõhutatakse Tuglase teeneid ilukirjanduse stiili arendamisel: „Juhatus otsustab pöörduda aastakoosoleku poole järgmise ettepanekuga: „Emakeele Seltsi juhatus teeb seltsi üldkoosolekule ettepaneku valida Eesti NSV rahvakirjanik Eesti NSV Teaduste Akadeemia korrespondentliige Friedebert Tuglas Emakeele Seltsi auliikmeks pidades silmas tema teeneid eesti ilukirjanduse keele ja stiili arendamisel."" (RA, ERA.R-2362.2.297)

1969. aastal valiti seltsi järgmiseks auliikmeks seltsi asutajaliige **August Annist** (1899–1972). Auliikmeks valimise ettepaneku teeb juhatusele suur hulk folkloriste ning seltsi juhatuse koosolek 18. veebruaril 1969 otsustab reageerida 35 tegevliikme avaldusele ja esitada Annisti kandidatuur üldkoosolekule Emakeele Seltsi auliikmeks valimiseks (RA, ERA.R-2362.2.319, prot 632). 2. märtsil üldkoosolek seda ka teeb. ES-i korraldatud Annisti juubeliüritusel 1969. aasta jaanuaris oli talle kui rahvaluulesektsiooni asutajaliikmele antud seltsi aukiri (vt M. Metsvahi artiklit ES-i rahvaluulesektsioonist).

1969. aasta oktoobris arutatakse seltsi juhatuses ES-i asutamise 50. aastapäeva ürituste kava ning mh otsustatakse konsulteerida TA presiidiumiga Vassili Lõtkini, Lauri Posti, Lauri Hakulineni, Julius Mägiste, György Lakó ja Béla Kálmáni auliikmeks valimise asjus ja „samuti Johannes Aaviku auliikmeõiguste uuesti arvestamise asjus". (RA, ERA.R-2362.2.319, prot 640) Järgmise aasta märtsis toimunud koosolekul mööndakse, et auliikmete valimise formaalsusi ei jõuta juubeliks korda ajada. Kase soovitusel otsustatakse auliikmed valida augustis seoses fennougristika konverentsiga. (RA, ERA.R-2362.2.319, prot 648)

Seltsi juhatuse koosolekul sama aasta juulis selgitab Ariste, et „ülainstantside arvamus ei ole kindel L. Hakulineni suhtes ja et samalt poolt on avaldatud soovi J. Mägiste lisamiseks auliikme kandidaatide nimekirja". Seega võib oletada, et Mägiste nimi oli auliikmete nimekirjast vahepeal kustutatud. Samal koosolekul 13. juulil 1970 otsustatakse lasta trükkida auliikmediplomi blanketid. Auliikmete valimise koosolek otsustatakse korraldada sama aasta 14. augustil. (RA, ERA. R-2362.2.319, prot 651)

9. oktoobril 1970 peetud juhatuse koosolekul mööndakse, et auliikmete valimine jäi ära, „sest [Ariste info] E. Sõgla suulistel andmetel olevat EKP KK asjaomane vastutav isik arvanud, et ES-i auliikmeks valimine oleks välisteadlastele solvav". Samal koosolekul otsustatakse saata ES-i auliikmeile ES-i väljaanded sellest alates, kui nad auliikmeks valiti. Eraldi otsus Aaviku suhtes oli: saata talle ESA 16 ja tema artikli separaat. (RA, ERA.R-2362.2.319, prot 652)

1971. aasta 7. juunil toimunud juhatuse koosoleku protokollist võib leida Heino Ahvena info: „büroo koosolekul [TA ühiskonnateaduste osakonna büroo 19.05.1971 – *R. A.*] tõsteti Seltsi poolt uuesti ka auliikmete valimise küsimus. Teiste liiduvabariikide ja välismaa teadlaste valimist Seltsi auliikmeks üldiselt pooldati. Oli kohal ka EKP KK esindaja, kes lubas omalt poolt asja ajada. H. Ahven ja A. Kask arvavad, et sügisel tuleks auliikmete valimise asjus uuesti pöörduda EKP KK poole." (RA, ERA.R-2362.2.319, prot 660) Aasta pärast otsustatakse saata TA ÜO-le kiri auliikmete teema meenutuseks ettepanekuga valida auliikmeiks Vassili Lõtkin, Marta Mäesalu, Eduard Päll, Julius Mägiste, Lauri Posti, Kustaa Vilkuna, taastada Johannes Aaviku auliikmestaatus ning kutsuda kirjavahetajaliikmeks Lauri Hakulinen, Esa Itkonen, Matti Kuusi, Veikko Ruoppila, Aimo Turunen, Pertti Virtaranta, Béla Kálmán, György Lakó, Péter Hájdu ja Björn Collinder. (RA, ERA.R-2362.2.319, prot 671)

Aasta pärast arutatakse seltsi juhatuses (03.05.1973) taas võimalust valida auliikmeid ja ühendada välisliikmete valimine Veski sünniaastapäeva tähistamisega. Kask tõdeb, et välisliikmete valimisega on raskusi. Arvatakse võidavat soovitada Lõtkinit, Postit, Virtarantat, Lakót ja Ortutayd – aga mööndakse, et

peaks hankima eelneva nõusoleku ÜO büroolt (saadetakse kiri). 15. oktoobril otsustatakse esitada auliikmeiks (ÜO büroo on põhimõtteliselt toetanud): Mäesalu, Lõtkin, Päll, Posti, Vilkuna, Mägiste, Hakulinen, Kuusi, Itkonen, Virtaranta, Ruoppila, Hájdu, Kálmán, Láko, Collinder ja Maitinskaja. Kuna protokollis on need nimed kirjas kui „välisliikmed", ei ole lõpuni selge, kas mõeldigi kõiki nimetatuid kui võimalikke auliikmekandidaate. (RA, ERA.R-2362.2.319, prot 684)

Seltsi juhatuse koosolekul 1974. aasta 29. jaanuaril arvatakse, et vahest piirduda ainult NSVL-i kodanike auliikmeks valimisega (Marta Mäesalu, Eduard Päll, Vassili Lõtkin) ja välismaalased jätta edaspidiseks. (RA, ERA.R-2362.2.319, prot 689) Nii otsustataksegi need kolm auliikmekandidaatideks esitada. (RA, ERA.R-23622.319, prot 690, 692). Välismaiste auliikmete valimise katse on seega ebaõnnestunud. Emakeele Seltsi aastakoosolekul 17. märtsil 1974 valitakse seltsi auliikmeteks lisaks Lõtkinile, Pällile ja Mäesalule ka Paul Ariste ja Arnold Kask, kes esitatakse auliikmekandidaatideks üldkoosolekul. (RA, ERA.R-2362.2.374)

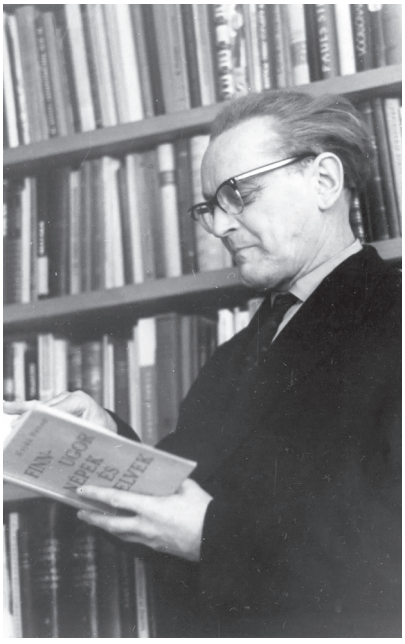

1926. aastast seltsi kuulunud **Paul Ariste** on olnud kauaaegne ES-i juhatuse liige, aastaraamatu toimetuskolleegiumi esimees ning ettekannete pidaja. Auliige aastast 1974

Paul Ariste (1905–1990), keeleteadlane, akadeemik, kauaaegne Tartu ülikooli tunnustatud õppejõud, lõi seltsi tegemistes kaasa juba üliõpilasena, seltsi juhatusse kuulus ta 1930. aastate algusest, aastast 1955 oli ta Emakeele Seltsi aastaraamatu toimetuskolleegiumi esimees. Tema teaduslik huvi jagunes kolme põhiteema vahel. Ariste oli fennougrist, Eesti fennougristika koolkonna rajaja, kelle eestvõttel hakati ülikoolis koolitama teadlasi teiste soome-ugri rahvaste hulgast. Nii oligi suur osa endise Nõukogude Liidu fennougristidest tema õpilased. Ta on uurinud vadja, liivi, vepsa, isuri jt sugulaskeeli. Erilist huvi tundis ta vadja keele vastu, just vadja keele kohta kogus ta rohke ainestiku ja avaldas kümmekond köidet vadja keele näiteid, mida ta oli kogunud iga-aastastel ekspeditsioonidel vadjalaste juurde („Vadja keele grammatika", 1948, ilmus ka inglise keelde tõlgituna Indiana ülikooli toimetiste sarjas 1968). Rahvusvahelise Fennougristide Komitee liikme (1968) ja esimehena (aastast 1980) oli ta fennougristika kongresside korraldajaid. Ariste

oli ka esimesi Eesti fonolooge („Eesti keele hääldamine", 1939; „Eesti foneetika", 1946; „Foneetilisi probleeme eesti keele alalt", 1947; „Eesti keele foneetika", 1953). Kolmas Ariste huvivaldkond puudutas Eesti murdeid („Hiiu murrete häälikud", 1939). Veel on ta uurinud kohanimesid, laensõnu ja keelekontakte („Eestirootsi laensõnad eesti keeles", 1933), tegelenud üldkeeleteaduse ja rahvaluulega. Ariste publikatsioonide üldarv küünib 1300-ni, nende hulgas on ainuüksi monograafiaid poolsada. (Rätsep 1980)

Teine 1974. aastal seltsi auliikmeks valitud kodumaine keeleteadlane **Arnold Kask** (1902–1994) oli kirjakeele ajaloo ja murdeuurija, kauaaegne Tartu ülikooli õppejõud. Kask on Emakeele Seltsi tegemistes aktiivselt kaasa löönud: ta on olnud seltsi raamatukoguhoidja, edendanud murdeuurimist, toimetanud seltsi väljaandeid, laiendanud seltsi kirjastustegevust, olnud korduvalt valitud seltsi juhatusse (nt 1920–1940 kokku 13 korral), tegutsenud aastail 1946–1968 abiesimehe ning aastail 1944 ja 1968–1982 seltsi esimehena (Kask 1940: 48–49). Kahtlemata oli Kasel suuri teeneid selles, et 1951. aastal Emakeele Seltsi, erinevalt teistest tolleaegsetest seltsidest, ei likvideeritud. (Valge 2020a: 42)

Kase põhilised uurimisalad olid eesti murded ning eesti kirjakeel ja selle ajalugu. Üldistavad uurimused eri ajajärkude kirjakeelest, selle ortograafia ja morfoloogia kujunemisest, sõnavara arengust, kirjakeele normimisest, eesti leksikograafiast jms arendasid Eesti keeleteaduses Andrus Saareste kujundatud distsipliini – eesti kirjakeele ajaloo uurimist. Kask on koostanud kümneid üksikuurimusi eesti kirjakeele kujunemise eri etappide kohta: raamat eesti uue kirjaviisi kujunemisest võitluses vanaga ilmus 1958. aastal, 1970. aastal ilmus „Eesti kirjakeele ajaloost". 1962. aastal ilmunud „Eesti kirjakeele murdelise tausta kujunemisest" ühendas tema kaks huvi – kirjakeele ajaloo ja murdeuurimise.

Samuti tasub mainida Kase keelekorralduslikku tegevust. Ta on toimetanud aastail 1945–1946 koos Elmar Elistoga trükki Elmar Muugi „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu" uusväljaanded, koostanud koos J. V. Veskiga „Suurt õigekeelsussõnaraamatut", osalenud uue „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu" (1953) koostamisel. (Kasik 2002)

Kolmas 1974. aastal seltsi auliikmeks valitud keelemees oli **Vassili Lõtkin** (1895–1981), Moskvas keeleteaduse instituudis töötanud komi keele uurija ja kirjanik, komi rahvusliikumise rajajaid ja soome-ugri hõimuliikumise tegelane. Lõtkin kaitses filoloogiadoktori kraadi väitekirjaga „Muinaspermi keel ja ajalooline grammatika" 1946. aastal. Vassili Lõtkin juhatas kümme aastat NSV Liidu Teaduste Akadeemia Keeleteaduse Instituudi soome-ugri keelte sektorit. (Ariste 1975: 175)

Neljas auliige **Eduard Päll** (1903–1989) oli keeleteadlane ja kirjanik, ta oli ka ENSV poliitik ning Keele ja Kirjanduse Instituudi direktor. Päll on uurinud eesti keele lauseõpetust, tema huvi keskmes olid infinitiivitarindid. Päll avaldas Hugo Angervaksa pseudonüümi all publitsistliku kallakuga luulet, lühiproosat ja kaks romaani.

Marta Mäesalu (1893–1984), õpetaja ja Emakeele Seltsi kauaaegne murdekorrespondent, oli esimene seltsi auliikmeks valitud naine. Mäesalu murdekogumine sai alguse juba seltsi esimestel tegevusaastatel: andmeid Häädemeeste murraku kohta hakkas Mäesalu Saarestele saatma 1921. aastal, 1938. aastast alates oli ta seltsi murdekorrespondentide võrgustiku aktiivne liige. (Kaal, Ross 2012) 2012. aastal ilmunud VIII murdekorrespondentide tekstikogu „Minevikupärandit Häädemeestelt" sisaldab Mäesalu murdematerjali, millest suurem osa oli kogutud enne 1974. aastal seltsi auliikmeks valimist. Kogumiku saatesõnas on rõhutatud Mäesalu töö ulatuslikkust ja põhjalikkust, näiteks mainitud, et „lisaks mitmekülgsele endisaegse elu jutuvarale kirjutas [Mäesalu] neilt üles ka hulgi murdesõnu ja -väljendeid, kohanimesid ja rahvatarkust. Paljud sõnateated ja kohanimed sisaldavad omakorda peale otsese info huvitavaid lugusid ja pärimusi". (Kaal, Ross 2012: 5)

Emakeele Seltsi auliikmete valimises oli seejärel jälle pikem paus ning alates 1980. aastast on valitud uusi auliikmeid enamasti nelja-viie aasta järel.

1980. aastal valiti seltsile kolm uut auliiget. **Elmar Elisto** (1901–1987) oli Emakeele Seltsiga tihedalt seotud: aastail 1927–1940 töötas ta seltsi juhatuse sekretärina, 1970–1971 oli seltsi abiesimees. Elisto kuulus nii ES-i keeletoimkonda (1969–1975) kui ka vabariiklikku õigekeelsuskomisjoni (1960–1978). Elisto võttis aktiivselt osa paljude keeleküsimuste arutamisest ja lahendamisest, osales Elmar Muugi „Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu" 8. trüki ettevalmistamisel (ilmus 1945) ja eesti nimede vene keelde transkribeerimise reeglite väljatöötamisel (1946). 1960. ja 1970. aastatel juhtis Elisto kirjastuste keeletoimkonda ja andis välja selle infolehte-seinalehte Keelekaja. (Toomla 2002: 197)

Erinevalt varasematest auliikmetest oli Elisto hoopis keeletoimetaja. 1944. aastal sai temast kahe riikliku kirjastuse, Ilukirjandus ja Kunst ning Pedagoogiline Kirjandus keeleline toimetaja ja 1945. aasta jaanuarist korrektuuriosakonna juhataja. 1950. aastast töötas Elisto Eesti Riiklikus Kirjastuses ilukirjanduse toimetuse vanemtoimetajana, kus tema ülesandeks oli toimetada eesti kirjandusklassika väljaandeid.

Teine 1980. aastal seltsi auliikmeks valitu, **Ernst Nurm** (1896–1983) oli keeleteadlane ja -korraldaja, leksikoloog ja leksikograaf. Nurm oli Akadeemilise

Emakeele Seltsi asutajaliige ning kuulus aastaid seltsi juhatusse. Nurme mainitakse kõige enam just kui aktiivset keelekorraldajat. Ta juhendas „Väikese õigekeelsuse sõnaraamatu“ (1953) koostamist, toimetas „Õigekeelsuse sõnaraamatu“ (1960, kaastoimetajad E. Raiet, M. Kindlam), võttis osa nimede translitereerimise juhiste koostamisest ning osales aktiivselt eesti oskussõnavara korrastamises. Tema osalusel või juhendamisel valmisid „Poliitika ja majanduse oskussõnastik“ (1955), „Vene-eesti geoloogia sõnastik“ (1963), „Vene-eesti keemia sõnastik“ (1964), „Vene-eesti mäenduse sõnastik“ (1969). Samuti algatas Nurm „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu“ koostamise ja toimetas ka esimese köite. (Timak 1976: 445) Ernst Nurm on koostanud ka mitmeid õpikuid (nt ladina keele, vene keele grammatika jm).

Kolmandaks auliikmeks valiti 1980. aastal **Aili Univere** (1901–1994), kes oli keeleteadlane ning murdekoguja ja -uurija. Juba kaks aastat pärast AES-i liikmeks saamist, 1924. aasta suvel, läks Univere seltsi stipendiaadina esimesele murdekogumisretkele Halliste ja Saarde kihelkonda. Kuigi Univere uurimishuvi keskmes oli kesk- ja idamurre, kogus ta materjali peaaegu kogu Eestist. Ta on kogunud enam kui 60 murrakualal kokku üle 60 000 sõnasedeli, 2100 lehekülge tekste ja 170 tundi helilindistusi. Aili Univerel oli tähtis roll murdekogude päästmises 1944. aastal, kui ta võttis osa murdekogude evakueerimisest Pilistvere kirikusse, Aru mõisa ning sealt edasi Kullamaale Liivi koolimajja (Rätsep 2003: 169).

Eriline koht Aili Univere elus ja murdekogumistöös kuulub Kodaverele, sealt talletas ta oma suurima kogu – 28 377 sõnasedelit. Univere oli üks murdearhiivi koondkartoteegi koostajaid, ta oli „Eesti murrete sõnaraamatu“ koostamise põhimõtete sõnastajaid ja kauaaegne käsikirja koostaja. Tema sulest on ilmunud „Idamurde tekstid. Eesti murded IV“ ja „Põhjaeesti keskmurre. Häälikulisi ja morfoloogilisi peajooni“. (Neetar 2002)

Murdekoguja oli ka 1985. aastal Emakeele Seltsi auliikmeks valitud **Hella Keem** (1915–1997) – keeleteadlane ja etnograaf, lõunaeesti murrete hinnatud ekspert, Eesti viljakaim murdekoguja. Hella Keem oli aktiivne Emakeele Seltsi liige, 1939. aastal sai temast seltsi korrespondentidevõrgu (525 liiget!) ning murdevõistluste organiseerija. Selts kuulutas esimese murdekogumisvõistluse välja 1940. aastal ja sellest kujunes Keema innustusel, sh arvukate maakonna- ja päevalehtedes ilmunud üleskutsete ergutusel, oluline kanal, mille kaudu täienesid murdekogud.

Tema enda kogutud murdematerjali mahuks on hinnatud kokku üle 200 000 sõnasedeli, 5000 lehekülge murdetekste ja 700 tundi helilindistusi. Keem on uurinud peamiselt Tartu ja Võru murret, avaldanud keele- ja murdealaseid artikleid. Temalt on ilmunud monograafia „Tartu murde tekstid. Eesti murded III“

(1970), samuti lühimonograafia „Võru keel“ (1997). Hella Keema erilise huvi objektiks olid saja-aastased keelejuhid, nendest on ilmunud omaette kogumik „Tartumaa saja-aastaste jutud“ (1995). (Viikberg 2019)

Traditsiooni tunnustada seltsi auliikmeks valimisega just Eesti murretega tegelejaid jätkati ka 1990. aastal, kui Emakeele Seltsi auliikmeks sai keeleteadlane, pikaaegne EKI murdeuurija **Mari Must** (1920–2008). Mari Must oli aktiivne ES-i liige, osales murdevõistluste žüriis (oli selle esimees 1964–1988) ning murdetoimkonna töös, olles toimkonna vanem aastatel 1962–1988. Sõnaosava esinejana oli ta oodatud seltsi ettekandekoosolekutel ja keelepäevadel.

Ta on kogunud väga suure hulga murdeainest rohkem kui 80 murrakust. Musta tuntumad teosed olid „Vene laensõnad eesti murretes“ (2000) ja „Põhja-Eesti keskmurre: häälikulisi ja morfoloogilisi peajooni“ (2002). Musta peatoimetamisel sai alguse sari „Eesti murded“, temalt endalt pärinevad kesk- ja rannikumurde köide (1965, 1995). (Pajupuu 2008)

Taasiseseisvumise järel valitud Emakeele Seltsi auliikmed

Ka viis aastat pärast Mari Musta, aastal 1995 seltsi auliikmeks valitud **Eduard Leppik** (1924–2008), emakeeleõpetaja ja koduloolane, oli eelkõige tuntud murdekogujana. Ta on teinud ulatuslikku välitööd kohanimede, murde- ja rahvaluuleainese kogumisel, mh kirjutanud juba ülikooli ajal üles Saarde murdekeelt, ja jätkanud aspirantuuri ajal liivlaste, karjalaste ja vepslaste keeleandmete kogumisega. Oma kohanime- ja murdekogudega osales ta aastast 1964 kõigil ES-i keeleainestiku kogumise võistlustel ning pälvis 52 korral esimese ja kolmel korral eriauhinna. Leppiku kogutud kohanimede suurkogud pärinevad Väike-Maarjast ja Kadrinast, just nende kohtadega on seotud suur hulk tema koduloolistest töödest. Leppiku tohutu mahukast kultuuriloolisest ja kodu-uurimuslikust arhiivist on trükis ilmunud ligikaudu 50 nimetust, sh „Väike-Maarja Põllumeeste Selts“ (1996), „275 aastat üldhariduskooli Väike-Maarjas“ (1998), „Lääne-Virumaa kirjanduslikke objekte“, „Neeruti kandi saunad ja saunakülad“. (Leppiku nekroloog 2008)

Teine 1995. aastal seltsi auliikmeks valitu, Tartu ülikooli emeriitprofessor **Juhan Peegel** (1919–2007) oli ajakirjandusteadlane, rahvaluule keele uurija, publitsist ja kirjanik. Juhan Peegel oli aktiivne ES-i liige ning oli valitud ka seltsi juhatusse. Just Juhan Peegel, Huno Rätsep ja Heino Ahven lindistasid seltsi eestvõttel Johannes Voldemar Veski kultuuriloolised mälestused (seltsi hilisem auliige Valve-Liivi Kingisepp kirjutas need lindilt maha).

Peegli peamisteks uurimisvaldkondadeks olid eesti rahvaluule keel ning eesti ajakirjanduse ja kirjanduse ajalugu. Rahvaluule uurimises peetakse tema tähtsaimaks tööks mitmeosalist väljaannet „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides", mille eest sai ta 1993. aastal riigi teaduspreemia humanitaarteaduste alal. „Eesti regivärsilise rahvalaulu keelest" ilmus viie köitena Emakeele Seltsi toimetiste sarjas 1982–1991. Ta toimetas keeleliselt ning kommenteeris eesti rahvuseepose „Kalevipoeg" teadusliku väljaande ning osales eesti rahvalaulude antoloogia väljaandmises. Peegli peamiseks teeneks loetakse seda, et just tema eestvedamisel asutati 1976. aastal Tartu ülikoolis ajakirjandusosakond ning hakati ette valmistama kõrgharidusega ajakirjanikke. Juhan Peegel pidas väga oluliseks ajakirjanike keelekoolitust, nii 1950. aastatest ülikoolis eesti filoloogia eriharus õppivaid ajakirjanikke koolitades kui ka juba hiljem ajakirjanike eraldi õppekavas keele- ja stiiliõpetust õpetades. Samuti on ta ka ise arvukates kirjutistes analüüsinud ilukirjanduse keelt, ajalehestiili, keelekultuuri ja -kultuuritust. (Kasik 2019)

Kolmas 1995. aastal Emakeele Seltsi auliikmeks valitu, Tartu ülikooli emeriitprofessor **Huno Rätsep** (snd 1927), on keeleteadlane ja akadeemik. Huno Rätsep on olnud Emakeele Seltsi esimees (1982–1988) ja vabariikliku õigekeelsuskomisjoni esimees. Samuti on ta kuulunud Emakeele Seltsi aastaraamatu toimetuskolleegiumi ning olnud hilisemal ajal üks viljakamaid Oma Keele autoreid.

Rätsepa keeleteaduslikud huvid on laiaulatuslikud: strukturaallingvistika, eesti keele süntaks, eesti keele ajalugu, eesti keele sõnavara ja selle ajalugu. Ta on ühelt poolt olnud uute keeleteaduslike suundade tutvustaja (generatiivse grammatika grupi GGG looja ning juht, generatiivse grammatika ja strukturaallingvistika maaletooja Eestis), pidanud 1960. aastate algusest loenguid ja seminare strukturaallingvistikast ja keeleteaduse uutest suundadest ning juhendanud vastavasisulisi uurimistöid. Süntaksiuurimuses on tema „Eesti keele lihtlausete tüübid" (1978) üks olulisemaid eesti süntaksi käsitlusi. 1980. aastal hinnati see töö riikliku preemia vääriliseks. (M. Erelt 2002) Teisalt on teda aga alati huvitanud keeleajalugu. Rätsep on avaldanud uurimusi soome-ugri keelte ajaloolisest vormiõpetusest ning eesti keele sõnavara ajaloost, nt „Eesti keele ajalooline morfoloogia I ja II" (1977, 1979), „Sõnaloo raamat" (2002) (Õim 2002).

1998. aastal valis Emakeele Selts auliikmeks murdeuurija, Tallinna ülikooli emeriitprofessori **Valdek Palli** (1927–2013). Ta on olnud Emakeele Seltsi aastaraamatu ja Kodumurde toimetuskolleegiumi liige ning osalenud murdevõistluste korraldustöös, mh koostanud juhendi kohanimede kogumiseks (1977).

Palli uurimisvaldkonnad olid toponüümika, eriti Põhja-Tartumaa kohanimed, eesti murded (ta oli idamurde asjatundja) ja eesti keele ajalugu, samuti

mordva keelte ajalooline grammatika. Ta on sõnastanud „Eesti murrete sõnaraamatu" koostamispõhimõtted, olnud selle sõnaraamatu koostaja ja toimetaja, väljaande „Soome-eesti suursõnaraamat I–II" (2003) peatoimetaja. Ta jõudis osa võtta ka teoksil oleva „Eesti kohanimeraamatu" koostamisest.

1999. aastal valis Emakeele Selts kolm uut auliiget. **Eeva Ahven** (1924–2009) oli keeleteadlane ja kauaaegne Keele ja Kirjanduse Instituudi (praegune EKI) teadussekretär ning Emakeele Seltsi aktiivne liige. Ta on olnud seltsi abiesimees ning kuulunud vabariikliku õigekeelsuskomisjoni koosseisu. Aktiivselt on Eeva Ahven osalenud seltsi arhiivimaterjalide korrastamises, 1965. aastal korrastati näiteks tema juhtimisel seltsi sõjajärgne arhiiv. Eeva Ahvena teeneks on ka Gustav Vilbaste raamatu „Eesti taimenimetused" toimetamine Heino Ahvena järel koos Eevi Rossiga. Samuti saame olla talle tänulikud selle eest, et just tema pani kirja mälestused selle kohta, kuidas Emakeele Seltsil 1951. aastal õnnestus tegutsema jääda.

Eeva Ahven on uurinud eesti kirjakeele ajalugu, avaldanud artikleid eesti keele sõnavara arengu kohta ning ülevaateid Johannes Voldemar Veski ja Arnold Kase teadustööst. Teda hinnatakse aga eelkõige tema teaduskorraldusliku töö poolest: oma ametikoha tõttu kuulus ta paljudesse komisjonidesse, nõukogudesse, viibis olulistel keelt, kirjandust ja rahvaluulet puudutavatel nõupidamistel ja aruteludel, osales sümpoosionidel ja konverentsidel-kongressidel ning kuulus kõikvõimalikesse kriitiliste olukordade puhuks moodustatud töörühmadesse. (Pajupuu, Päll 2010)

Teine samal aastal auliikmeks valitu, **Henn Saari** (1924–1999), oli ajakirja Keel ja Kirjandus keeleteaduse osakonna juhataja-toimetaja (1959–1975), Keele ja Kirjanduse Instituudi vanemteadur. Henn Saari oli 17 aastat Emakeele Seltsi juhatuse liige, juhatuse abiesimees (1972–1973) ja esimees (1990–1992), 1979–1997 vabariikliku õigekeelsuskomisjoni esimene aseesimees ja kohanimenõukogu liige. (Uibo 1984)

Saari on uurinud kirjakeele teooriat, eesti keele ja üldist grammatikat ning onomastikat, osalenud sõnaraamatute koostamisel, koostanud keeleõpikuid, tegelenud keelekorralduse ja keeleõigusega. Ta oli „Eesti keele grammatika I–II" (1993–1995) üks autoreid. Laiemale üldsusele oli Saari aga kindlasti kõige enam tuntud Eesti Raadio saatesarja „Keeleminutid" autorina. Kolmekümne aasta jooksul (1969–1999) oli eetris 329 saadet, kus oli juttu väga paljudest keeleteemadest. Saari „Keeleminutites" paistis mis tahes keeleteemadel arutlemisel välja tema soov näidata keelt kogu tema rikkuses, rääkida keele arengu seaduspärasustest ja võimalustest seda arengut teadlikult suunata.

Ülo Tedre (1928–2015), kolmas aastal 1999 Emakeele Seltsi auliikmeks valitu, oli rahvaluuleteadlane, Keele ja Kirjanduse Instituudi kauaaegne teadur, keelekorraldaja ja terminoloog. Tedre oli aktiivne ES-i liige, kuulus seltsi juhatusse ning oli seltsi abiesimees (1994–1995).

Ülo Tedre oli mitmekülgne folklorist, kellelt on ilmunud üle 400 kirjutise mitte ainult folkloristikast, vaid ka kultuuriloost, keeleteadusest ja kirjandusest. Tema juhtimisel jõudis trükki mahukas, 7000 laulutekstiga regilaulude antoloogia „Eesti rahvalaulud. Antoloogia I–IV" (1969–1974), mille koostajate kollektiiv pälvis 1975. aastal Nõukogude Eesti preemia. See oli tollal kõrge riiklik tunnustus. Tedre oli rahvusvaheliselt tuntud eesti laulukultuuri, vana pulmatavandi ja maskeerimiskultuuri, aga ka tänapäevase kombestiku asjatundja. Ta on koostanud rahvakommetest huvitajaile ülevaateid eesti pulmadest ning sanditamistavadest. Samuti oli Tedre järjekindel Eesti ja Soome folkloristikaalase koostöö arendaja. (Saukas 2002: 139)

Järgmisel, 2000. aastal valis Emakeele Selts kolm uut auliiget. Auliikmeks valiti keeleteadlane, pikaaegne Tartu ülikooli soome-ugri keelte professor **Paul-Johannes Alvre** (1921–2008). Seltsi esimese esimehe Lauri Kettuneni õpilane Alvre oli aktiivne seltsi liige ning tegutses aastaid Emakeele Seltsi aastaraamatu toimetuskolleegiumis. Ta oli tuntud peamiselt fennougristina, kuid tema uurimishuvi keskmes olid ka vana kirjakeelega seotud küsimused. Ta on vaadelnud eesti keelt teiste soome-ugri keelte taustal, samuti tegelenud teiste läänemeresoome keelte ning kaugemate soome-ugri ja samojeedi keeltega. Tähelepanu jagus Alvrel mitmele läänemeresoome keelele, näiteks vepsa ja vadja keelele. Palju artikleid vaatleb kaugemaid uurali keeli ja samuti uralistika üldproblemaatikat, käsitlust on leidnud ka uurali keelte suhted teiste keeltega.

Paul Alvre on avaldanud enam kui 600 teadustööd. Nii kõigi kui ka üksikute soome-ugri keelte kohta on ta koostanud ka õppevahendeid, nt „Soome-ugri keelte ajalooline grammatika I. Sõnaliigid. Arvu- ja käändekategooria" (1983), „Udmurdi ja eesti keele kõrvutavaid tekste ning väljendeid (koos harjutusülesannetega)" (1985), „Komi ja eesti keele kõrvutavaid tekste ning väljendeid (koos harjutusülesannetega)" (1987). Alvrel oli oluline roll ladina-eesti-vene meditsiinisõnaraamatu koostamisel, samuti kirjutas ta sõnaraamatu jaoks lühikese ladina keele grammatika ning ta on tegutsenud soome keele õppe tõhustamisel. Alvre sulest on ilmunud „Soome keeleõpetuse reeglid" (1969), „Soome keele õpik iseõppijale" (1967) ning mitu eesti-soome sõnastikku. (Viitso 2008: 249)

Teine samal aastal valitud auliige, **Rein Kull** (1925–2001) oli keelekorraldaja ja terminoloog. Rein Kull lõi kaasa Emakeele Seltsi tegemistes, olles kirjatoimetaja

ja aidates korraldada ES-i suhtlust nii liikmetega kui ka väljapoole. Rein Kulli algatusel kuulutas Emakeele Seltsi keeletoimkond 1972. aastal välja tollal väga uudse uute sõnade saamise võistluse. Kull osales nii 1960. aasta kui ka 1976. aasta õigekeelsussõnaraamatu koostamisel ja toimetamisel. Aastaid toimetas ta Sirbi ja Vasara keeleveerge. Väga suur osa oli Kullil eesti oskuskeele arendamises: ta oli paljude terminikomisjonide liige ning mitmekümne mahuka terminisõnastiku koostaja. Ta kuulus vabariikliku õigekeelsuskomisjoni kolme koosseisu.

Kolmas 2000. aastal seltsi auliikmeks valitu oli **Meinhard Laks** (1922–2008), kes eristub mõnevõrra teistest Emakeele Seltsi auliikmetest ning seda eelkõige selle poolest, et tegemist ei ole keeleteadlase, vaid õpetaja, koolidirektori ja koduloolasega. Meinhard Laksile oleme aga võlgu emakeelepäeva tähistamise mõtte ja algatuse. Emakeele Seltsi aastakoosoleku (02.04.05) protokollist leiab ülestähenduse: „Meinhard Laks teeb ettepaneku lisada tähtpäevade ritta kauni emakeele päev. See võiks olla K. J. Petersoni sünnipäev 14.03. Pidupäev koolides jm. Selleks vaja ESi, TÜ, TPÜ toetust. Saata need /postiga/ M. Laksi nimele, kes koguks kõik kokku ja edastaks riigikogule, et uus tähtpäev kajastuks juba uues kalendris." Pärast neli aastat kestnud arutelusid seadustas riigikogu 11. veebruaril 1999 riikliku tähtpäevana 14. märtsi kui emakeelepäeva. Meinhard Laksi algatusest on kujunenud kogu eesti rahva jaoks oluline tähtpäev.

Aastal 2005 sai Emakeele Seltsi auliikmeks keelehooldaja ja tõlkija **Uno Liivaku** (snd 1926). Peale arvukate tõlgete on Liivaku sulest ilmunud hulk keelehooldekirjutisi, oma juhistega on ta suunanud nii ajakirjanike, tõlkijate kui ka ametnike keelekasutust. Liivaku tegutses aktiivselt Ajakirjanike Liidu keele- ja tõlkesektsioonis ning pikka aega juhtis seda. Uno Liivaku on kirjutanud ühe esimese keelehoolderaamatu „Kuidas öelda teisiti. Valimik stamp- ja parasiitkeelendeid" (1969). Samuti on ta olnud mitme oskussõnastiku autor.

Samal, 2005. aastal seltsi auliikmeks valitud **Helmi Neetar** (1934–2021) oli keeleteadlane, kauaaegne Eesti Keele Instituudi teadur. Ta on olnud Emakeele Seltsi väljaannete (Kodumurre, Emakeele Seltsi aastaraamat, Oma Keel) toimetuskolleegiumi liige. Rõhutada tuleb ennekõike Helmi Neetari pikaaegset tööd seltsi murdetoimkonnas ja murdevõistluste žüriis.

Helmi Neetari peamised uurimisvaldkonnad olid eesti murrete süntaks ja tuletusõpetus. Ta on kogunud ja helilindistanud murret Saare- ja Hiiumaal, Karusel jm. Samuti on ta kogunud ja uurinud karjala (Valdai) ja eesti murdeainest, tegelnud keelegeograafiaga. Neetar oli „Eesti murrete sõnaraamatu" koostajaid ja toimetajaid. Ta on toimetanud eesti murdeainest „Euroopa keeleatlase" (ALE) ja läänemeresoome keelte atlase jaoks.

Aastal 2009 sai Emakeele Selts kolm uut auliiget. Auliikmeks valiti keeleteadlane, Tartu ülikooli praegune emeriitprofessor **Tiit-Rein Viitso** (snd 1938). Emakeele Seltsiga on Viitso olnud seotud tihedalt: ta on olnud 1999. aastast Emakeele Seltsi aastaraamatu toimetuskolleegiumi liige, aastatel 1989, 1993–1997 Emakeele Seltsi esimees ning 2004–2006 Emakeele Seltsi keeletoimkonna vanem. Viitso oli aktiivne ka keeleseaduse tegemise ajal.

Viitso on uurinud läänemeresoome keelte varasemat ajalugu, eriti eesti, liivi, vadja ja vepsa keelt, soome-ugri keelte kontakte ja kujunemist. Peale läänemeresoome keelte on Viitso tegelenud ka teiste uurali keeltega ja avaldanud artikleid näiteks neenetsi, handi, saami keele kohta. Viitso on olnud eelkõige fonoloog, aga samavõrd tähelepanuväärne on tema töö eesti keele morfoloogilise struktuuri kirjelduse loomisel. Tähtis on tema panus eesti keele klassifikatoorse morfoloogia arendamisse. Samuti on ta innustanud looma teiste läänemeresoome keelte põhjalikke morfoloogilisi kirjeldusi ja on seda tööd juhendanud.

Teine auliikmeks valitu, **Viivi Maanso** (1929–2021), oli Tallinna ülikooli õppejõud, hilisem emeriitdotsent, pedagoogikateadlane ning arvestatava hulga Eesti emakeeleõpetajate tunnustatud õpetaja. Viivi Maanso on olnud hinnatud esineja ES-i ettekandekoosolekutel. Ta pani aluse paljudele olulistele ühendustele, näiteks oli Eesti Emakeeleõpetajate Seltsi asutajaliige ja algatas koos Krista Kergega Tallinna ülikooli emakeeleõpetuse infokeskuse. Maanso on kümnete kooliõpikute autor ning juhtis aastatel 2008–2013 „Hariduse ja kasvatuse sõnaraamatu" koostamist.

Kolmas 2009. aastal seltsi auliikmeks valitu oli süntaksiuurija ja pikaaegne Tartu ülikooli tunnustatud õppejõud **Ellen Uuspõld** (1927–2019). Ellen Uuspõld kuulus Emakeele Seltsi juhatusse ja keeletoimkonda ning oli seltsi väljaannete toimetaja ja VÕK-i liige. Uuspõld õpetas Tartu ülikoolis eesti keelt, keelehoolet, keelelist toimetamist ja korrektuuri. Uurijana oli Uuspõld spetsialiseerunud eesti keele süntaksile: tema väitekiri oli esimene raamatu mahus strukturaalne analüüs eesti lause kohta. 1967. aastal kaitses Uuspõld filoloogiakandidaadi kraadi tööga „Määrusliku *des-*, *mata-*, *nud-* (~ *nuna-*) ja *tud-* (~ *tuna-*) konstruktsiooni struktuur ja tähendus". Just lauselühendist kujuneski Uuspõllu suurim huvivaldkond. (M. Erelt 2002) Uuspõld tegeles keelekorralduse ja eesti keele kui võõrkeele õpetamise metoodikaga. Tema 2002. aastal esimest korda ilmunud tagasihoidlikust vihikust „Õpetusi ja harjutusi algajale keeletoimetajale" on kujunenud tänapäeva keeletoimetajate kõige olulisem õppevahend.

2010. aastal valiti seltsile kaks uut auliiget. **Mati Hint** (1937–2019), rahvusvaheliselt tunnustatud keeleteadlane ja ühiskonnategelane, oli üks keeleseaduse

algatajatest ja koostajatest, kauaaegne Tallinna ülikooli õppejõud. Mati Hint oli aktiivne Emakeele Seltsi liige, Emakeele Seltsi aastaraamatu toimetuskolleegiumi liige ja 1970. aastatel seltsi kirjatoimetaja.

Hindi teadusliku huvi keskmes oli eesti keele fonoloogia, ta on uurinud ka prosoodiat, astmevaheldust ja morfoloogiat ning eesti keele muutumist, olnud tegev eesti keele õpetamise kaasajastamisel ja keelepoliitikas. Hint on avaldanud umbes 300 teadusartiklit Eestis, Euroopas ja USA-s ning kümme raamatut. Tema tuntumateks teosteks on „Eesti sõnafonoloogia", samuti siiani kasutatav keeleteoreetiline lugemik „Häälikutest sõnadeni", aga ka „Eesti keele foneetika ja morfoloogia" ning eesti mõttelukku kuuluv „Keel on tõde on õige ja vale".

Teise auliikme valimisega tunnustas ES seltsi raudvara, raamatukoguhoidjat ja toimetajat **Helju Kaalu** (snd 1930). Helju Kaal töötas seltsis 1958. aastast kuni 2012. aastani. Lisaks seltsi raamatukogu ja asjaajamise korrashoidmisele lõi Helju Kaal kaasa ka teistes seltsi tegevustes, juhtides korrespondentidevõrku ja toimetades seltsi trükiseid. Nii näiteks ilmus 2012. aastal tema ja Eevi Rossi toimetatud Marta Mäesalu kogutud murdeainese kogumik „Minevikupärandit Häädemeestelt: valimik korrespondentide murdetekste VIII".

Aasta hiljem, 2011. aasta 4. märtsil oli uute auliikmekandidaatidena kõne all lausa kümme inimest. Juhatus tegi ettepaneku esitada üldkoosolekule auliikmete kandidaadiks neist kaks, Mati Erelti ja Valve-Liivi Kingisepa.

Mati Erelt (snd 1941), keeleteadlane, Tartu ülikooli emeriitprofessor, on töötanud Keele ja Kirjanduse Instituudis, olnud Tallinna pedagoogilise instituudi professor, Helsingi ülikooli soome-ugri keelte õppetooli külalisprofessor ning aastatel 1995–2006 Tartu ülikooli professor. Mati Erelt on Emakeele Seltsi liige (1997–2006 esimees), äratas ellu ja toimetab (alates aastast 1997) Emakeele Seltsi aastaraamatut ning tema ja Jüri Valge algatusel ja tema juhtimisel hakkas ilmuma seltsi ajakiri Oma Keel.

Mati Erelti teaduslike huvide keskmes on alati olnud eesti keele süntaks. Tema juhtimisel valmis „Eesti keele grammatika" (1993, 1995), mis oli pikka aega kasutusel peamise eesti keele struktuuri ülevaateteosena. Sarjas „Eesti keele varamu" ilmus 2019. aastal süntaksi tervikkäsitlus, mille algataja, toimetaja ja enamiku osade autor oli Mati Erelt. Tema koostatud on ka ilmumisel oleva uue „Eesti grammatika" süntaksiosa.

Peale grammatika on ta avaldanud üle 200 artikli, monograafia ja õpiku, koos Tiiu Erelti ja Kristiina Rossiga „Eesti keele käsiraamatu" (1997, 2000, 2007, uuendatud väljaanne 2020), koos Tiiu Erelti ja Enn Veldiga „Eesti-inglise keeleteaduse sõnastiku" (2003, 2012) ning koostanud ja toimetanud koguteose „Estonian

Language“ (2003, 2007). Samuti on Mati Erelt võtnud osa eesti keele arengukavade koostamisest ning olnud Eesti keelenõukogu liige.

Teine sama aasta auliige on keeleteadlane ja praegune Tartu ülikooli emeriitdotsent **Valve-Liivi Kingisepp** (snd 1935). Valve-Liivi Kingisepp on tihedalt seotud Emakeele Seltsiga, ta on kuulunud ESA toimetuskolleegiumi, 19 aasta jooksul seltsi juhatusse ning olnud ka seltsi abiesimees. (Vt Karl Pajusalu artiklit ES-i juhtimisest)

Kingisepa teadustöö on keskendunud eesti vana kirjakeele sõnavarale. Ta on koostanud „Georg Mülleri jutluste sõnastiku“ (2000), „Joachim Rossihniuse kirikumanuaalide leksika“ (2002), „Heinrich Gösekeni grammatika ja sõnastiku 350“ (2010) ja „O. W. Masingu „Marahwa Näddala-Lehhe“ sõnastiku“ (2020). Kingisepp juhtis 1995. aastal Tartu ülikooli eesti keele õppetoolis asutatud ja siiani tegutsevat eesti vana kirjakeele töörühma. Töörühm on koostanud ja välja andnud vanade tekstide sõnastikke ning korraldanud teaduskonverentse, nn vana kirjakeele päevi. Teadusloolasena on Kingisepp käsitlenud ka eesti keele uurimise ja õpetamise suurkujude, nagu Juhan Peegli, Julius Mägiste, B. G. Forseliuse tegevust ning koostanud mh kogumiku „200 aastat eesti keele ülikooliõpet“ (2003).

2013. aastal Emakeele Seltsi auliikmeks valitud **Reet Kasik** (snd 1946) on keeleteadlane ja pikaaegne Tartu ülikooli õppejõud. Kasik on olnud aktiivne Emakeele Seltsi liige, keeletoimkonna juht (2000–2004) ja liige praegugi. Samuti on ta löönud kaasa Oma Keele toimetuskolleegiumis ning on hinnatud esineja seltsi ettekandekoosolekutel.

Eelkõige on Reet Kasik tuntud eesti sõnamoodustuse uurijana, nt on ta „Eesti keele grammatika“ I–II (1993–1995) üks autoreid ning tervikkäsitluste sarjas ilmunud teose „Sõnamoodustus“ (2015) autor. Samuti teatakse Reet Kasikut kui tekstiuurijat: ta on korraldanud tekstipäevi, koostanud kogumikke, nt „Tekstid ja taustad“ I–V; ta on ka kirjutanud kõrgkooli õppematerjale, nt „Johdatus viron kielen tutkimukseen“ (1999), „Sissejuhatus tekstiõpetusse“ (2007) ja „Stahli mantlipärijad“ (2011). Peale arvukate keeleteaduslike artiklite on Kasik avaldanud eesti keele õpiku „Hakkame rääkima! Viron kielen peruskurssi“ (1991).

Teine 2013. aastal seltsi auliikmeks valitu, **Jaak Peebo** (1933–2016), oli keeleteadlane, pikaaegne Tartu ülikooli õppejõud. Jaak Peebo kuulus Emakeele Seltsi juhatusse ja vabariiklikku õigekeelsuskomisjoni ning on juhtinud ES-i keeletoimkonda. Keeletoimkonna liikme ja juhina võttis ta osa eesti keelekorralduse aluspõhimõtete fikseerimisest ja eesti kirjakeele normi puudutavate konkreetsete soovituste koostamisest.

Jaak Peebo uurimistöö käsitleb ühelt poolt eesti kirjakeele ajalugu, eriti lõunaeesti kirjakeelt (nt väitekiri „„Kalevipoja“ sõnavara“, 1973 ja 2001. a ilmunud „Wastse Testamendi lugu“), teiselt poolt tänapäeva eesti keele vormiõpetust (lisaks teadusartiklitele on ta ka kõrgkooliõpiku „Eesti keele muutkonnad“ (1997) autor). Peebo on võtnud osa eesti vana kirjakeele uurimisrühma tööst, avaldanud uurimusi nt Stahli ja Virginiuse sõnavara ja keelekasutuse kohta. Jaak Peebo toimetajatöö silmapaistvaks näiteks on Kalevi Wiigi mahuka teose „Eurooplaste juured“ (2005) tõlke ulatuslik materjali kontrolliv ja täpsustav toimetamine.

2014. aastal valitakse auliikmeks **Arvo Krikmann** (1939–2017). Krikmann on olnud Emakeele Seltsi aastaraamatu toimetuskolleegiumi liige ning hinnatud esineja ES-i rahvaluulesektsiooni koosolekuil.

Arvo Krikmann oli folklorist, Eesti Teaduste Akadeemia liige. Krikmanni uurimistöö peasuunad olid folkloori lühivormid, folkloori geograafilise leviku probleemid, rahvahuumor, kujundkõne- ja huumoriteooria. Tema rahvaluuleuuringutega oli tihedalt seotud ka eesti vanema kirjakeele ja murdekeele analüüs. Akadeemik Arvo Krikmann oli suurväljaannete „Eesti vanasõnad“ (1980–1988), „Eesti mõistatused“ (2001–2013) ja mitmete teiste väljaannete kaas- või peakoostaja ja toimetaja. Just tema teeneks oli eesti rahvaluule käsitluse rahvusvaheliselt nähtavaks tegemine.

Järgmisel, 2015. aastal esitas Emakeele Seltsi juhatus kaks auliikmekandidaati. Seltsi auliikmeks valiti Lembit Vaba ja Enn Ernits. **Lembit Vaba** (snd 1945) on keeleteadlane ja tõlkija. Ta on Emakeele Seltsi aastaraamatu toimetuskolleegiumi liige ning esinenud ES-i ettekandekoosolekuil. Tema kui uurija huviväljas on olnud eelkõige eesti keele sõnavara ja selle päritolu ning eesti-läti keelesuhted, ta on neil teemadel avaldanud arvukalt artikleid Keeles ja Kirjanduses ning Linguistica Uralicas. On töötanud Tallinna ülikoolis ning aastatel 1997–2013 Tampere ülikooli keeleteaduse ja tõlketeooria osakonnas. Tema olulisemateks teosteks võib pidada monograafiaid „Läti laensõnad eesti keeles“ (1977) ja „Uurimusi läti-eesti keelesuhetest“ (1997) ning artiklite kogumikku „Sõna sisse minek“ (2015).

Enn Ernits (snd 1945) on Emakeele Seltsi auliikmete hulgas pigem ebatraditsioonilise taustaga uurija. Ta on erialalt loomaarstiteadlane, veterinaariadoktor (1996), kuid samal ajal ka keeleteadlane ja esperantist. Ernits on hinnatud autor ES-i eri väljaannetes.

Enn Ernits on kogunud ekspeditsioonidel vadja, isuri, karjala ja vepsa rahvaveterinaaria ja -astronoomia ainestikku, uurinud Äänisjärve ja Valge mere ümbruse kaljuraiendeid ning Eesti kivikujutisi. Nii on Ernits lisaks veterinaariatermineid käsitlevaile kirjutistele (nt „Lingua Latina in anatomia: Ladinakeelsed

anatoomiaterminid: Hääldus, struktuur ja sõnavara“) kirjutanud pärisnimedest (nt „Pärisnimedest Friedrich Reinhold Kreutzwaldi kogumikus „Eesti rahva ennemuistsed jutud““, „Linnusenimede Agelinde ja Kedipiv päritolust“), folkloristikast (nt „Kraasna rahvalaulude esimestest üleskirjutustest“), avaldanud mitmeid kirjutisi vadjalaste ja vepslaste kohta ning olnud „Eesti kohanimeraamatu“ üks autoreid.

2016. aastal Emakeele Seltsi auliikmeks valitud **Asta Õim** (snd 1943) on keeleteadlane, eesti fraseoloogia uurija (monograafia „Lähtekohti eesti fraseoloogia käsitlemiseks“, kaasautor Katre Õim). Asta Õim on ES-i aktiivne liige, oodatud kõneleja ettekandekoosolekutel ning hinnatud autor seltsi väljaannetes, tema arvukad populaarteaduslikud artiklid ajakirjas Oma Keel ja mujal on olnud lugejate lemmikuteks. Lisaks on ta kuulunud seltsi juhatusse ning olnud seltsi teadussekretär (2001–2003).

Kandidaadiväitekirja kaitses Asta Õim Voroneži ülikoolis vene keele ja soome-ugri keelte alal (1981). Ta on avaldanud uurimusi eesti keele semantikast, leksikoloogiast ja leksikograafiast (ligi 150 artiklit). Asta Õim on koostanud sõnaraamatuid: „Sünonüümisõnastik“ 1991 (ümbertöötatud tr 2007), „Antonüümisõnastik“ 1995 (ümbertöötatud tr 1998), „Väljendiraamat“ 1998 (ümbertöötatud tr 2008), „Fraseoloogiasõnaraamat“ 1993 (ümbertöötatud trükid 2000, 2016). Pärast auliikmeks valimist on Asta Õimult ilmunud „Eesti kõnekäänud“ I, II (2020), samuti on ta „Eesti fraseologismide elektroonilise alussõnastiku“ üks koostajatest. Õimu südameasi on olnud eesti keele sõnavararikkuse, eriti kõnekäändude ja kujundkeele tutvustamine arvukates raadiosaadetes, Oma Keele artiklites, väljendivara kassettidel ja temaatilistes kõnekäändude väljaannetes.

Tiiu Erelt (snd 1942) valiti Emakeele Seltsi auliikmeks 2017. aastal. Emakeele Seltsi keeletoimkonna staažika liikme ja juhina on ta tuntud nii üldkeele- kui ka oskuskeelekorraldajana. Ta on töötanud Eesti Keele Instituudis (varasemas Keele ja Kirjanduse Instituudis) 1965–2009 (aastail 2003–2008 peakeelekorraldajana), olnud õigekeelsussõnaraamatute (1976, 1999, 2006) koostaja ja toimetaja, vabariikliku õigekeelsuskomisjoni ja Emakeele Seltsi keeletoimkonna liige (1995–2000 toimkonna vanem). Tema raamat „Eesti keelekorraldus“ (2002) on eesti filoloogide ja toimetajate tunnustatud õppevara. Reeglikogumik „Eesti ortograafia“ (1. tr 1995, 5. tr 2016) on kasutusel nii üldhariduskoolis kui ka kõrgkoolis.

Tiiu Erelti teises töövaldkonnas terminoloogias on talt ilmunud „Eesti oskuskeel“ (1982) ja „Terminiõpetus“ (2007), mida paljude alade eriteadlased on kasutanud käsiraamatuna ja ülikoolid õppevarana. Ta on olnud tegev ehituse, keemia, patendinduse, õiguse, tehnika, hariduse, keeleteaduse, raamatukogunduse jmt

ala terminivara kujundamisel ning on paarikümne oskussõnastiku autor või toimetaja. Peale keelekorralduse ja terminoloogia on Tiiu Erelt avaldanud raamatuid ja artikleid eesti keele sõnavara (mh kaks uudissõnastikku), sõnamoodustuse ning nimekirjutuse kohta, koos Mati Erelti ja Kristiina Rossiga „Eesti keele käsiraamatu" (ortograafia ja leksikoloogia). Ta oli ligi 40 aastat ka peamisi keelenõuandjaid.

2019. aastal Emakeele Seltsi auliikmeks valitud **Ellen Niit** (snd 1944) on tuntud ja tunnustatud murdeuurija. Ellen Niit on aktiivne ES-i liige ja seltsi väljaannete hinnatud toimetaja ja keeletoimetaja. Näiteks on F. J. Wiedemanni „Eesti keele grammatika" (2011), Heli Laanekase „Eesti filoloog olla" (2019) tema toimetatud.

Ellen Niit on uurinud eesti murdeid ja eriti saarte murde foneetikat (väitekiri oli teemal „Eesti rannikualade murrete prosoodilised karakteristikud ja balti prosoodilise areaali struktuur"). Niit on olnud tegev mitme kogumiku ja murdesõnaraamatu juures. Ta on raamatu „Eesti murded ja kohanimed" üks autoreid, „Eesti murrete sõnaraamatu", „Väikese murdesõnastiku", „Kihnu sõnaraamatu" üks koostajaid ja „Idamurde sõnastiku" toimetaja.

Kokkuvõtteks

Saja aasta jooksul on valitud Emakeele Seltsi auliikmeiks arvestatav hulk eesti keele heaks töötanud inimesi, kellest suur enamik olid keeleteadlased (nende hulgas kõige enam fennougriste). Kümnendiku muudel aladel tegutsenud auliikmete hulgas leidub nii rahvaluuleuurijaid, toimetajaid, tõlkijaid, õpetajaid kui ka riigimehi. Ligikaudu viiendik seltsi auliikmeist on väljastpoolt Eestit. Saja aasta jooksul Emakeele Seltsi 54 auliikmeks valitu hulgas on Wiedemanni keeleauhinna saajaid tervelt 14, riiklike preemiate laureaate veelgi rohkem. Emakeele Seltsi auliikmete valik peegeldab hästi seltsi põhilisi tegevusalasid läbi aegade: kui seltsi algusaegadel valiti seltsi auliikmeiks kõige rohkem soome-ugri keelte uurijaid, seejärel murdekogujaid ja -uurijaid, siis hiljem ka grammatikauurijaid ja keelekorraldajaid. Kõiki auliikmeid iseloomustab aga pühendunud töö eesti keele heaks.

2020. aastal, ES-i 101. tegevusaastal, valis üldkoosolek Emakeele Seltsi auliikmeks **Eevi Rossi**. **Auli Hakulineni** ja **Hannu Remese** valimisega äratati ellu ka välismaiste auliikmete traditsioon.

EMAKEELE SELTS JA MURDEKOGUMINE

Jüri Viikberg

Emakeele Selts on olnud murdeainestiku kogumise keskne ühendus ja seltsi murdetoimkond (1926–1940, 1963–1996) selle vaimne kese, mis on koondanud omaaegseid stipendiaate, kutselisi murdekogujaid ja vabatahtlikke korrespondente, tegutsenud koostöös Tartu ülikooli ja teaduste akadeemiaga nii Tartus kui ka Tallinnas. Seltsi egiidi all on aastail 1940–1944 ja 1957–1995 korraldatud keeleainestiku ja kohanimede kogumise võistlusi. Kui 1990-ndateks oli selts oma ülesande vanema murde kogumisel täitnud, seati uueks sihiks tänapäeva (murde)keele varieerumise jälgimine. Alljärgnev ülevaade räägib eesti murdeainese kauasest kogumistööst, murdekogude kasvatamisest, nende säilitamisest sõja- ning rahuaastail, nende kolimistest ja deponeerimistest, järjestamistest ning korraldamistest. Need murdekogud on mitme põlvkonna järjepideva töö tulemusel kogunenud unikaalne keelevara, millele on tuginenud kogu me murdealane uurimistöö.

Emakeele Seltsi üheks põhiülesandeks sai kohe algusest peale eesti murdeainese kogumistöö, mille lõppeesmärgina peeti ühtlasi silmas täieliku eesti sõnastiku ehk suure murrete sõnaraamatu koostamist. Tsaariajal oli murretega tegelemist korraldanud Eesti Kirjanduse Selts (1907) ja selle ajakirjas Eesti Kirjandus (1906) ilmus nii murdekirjutisi kui ka üleskutseid keeleainestiku kogumiseks. Emakeele Seltsi rajamisega kandus kogu murdetöö uude seltsi. Nii nagu oli Emakeele Seltsi ja selle ajakirja Eesti Keel asutamisel olulisel kohal soomlaste eeskuju (nende Kotikielen Seura ja Virittäjä), nii oli Soomest üle võetud ka rahvakeele sõnaraamatu, hilisema murdesõnaraamatu idee.

Emakeele Seltsi teaduslikuks avaettekandeks sai üliõpilase Andrus Saareste „Murrete uurimisest“ (23. IV 1920). Saareste oli murdeainestiku kogumisega juba algust teinud (1915. aastal Lääne- ja Pärnumaal) ja koostanud „Vigala murde peajooned“ (1917). Ta oli kogunud suviti murret Eesti Kirjanduse Seltsi (1916–1918, 1920) ja haridusministeeriumi (1919) stipendiaadina ning sellist moodust peeti kohaseks ka Emakeele Seltsile. Et selts oli asutatud Tartu ülikooli juurde, siis kasutati stipendiaatidena tudengeid.

Algusaeg ja arenguaastad (1921–1938)

Esimesel tegevusaastal andis üliõpilastele kogumiseks vajalikke põhiteadmisi professor Lauri Kettunen ja 1921. aastal siirdus Paulopriit Voolaine esimese stipendiaadina kogumisretkele Lätti Lutsi eestlaste juurde ning Võrumaale Hargla kihelkonda. Samal 1921. aastal sõlmisid Eesti Kirjanduse Selts ja Emakeele Selts kokkuleppe, et murdeainese kogumine ning publitseerimine jääbki ES-i pärusmaaks. Nõupidamisel, millel osalesid Jaan Jõgever, Lauri Kettunen, Julius Mark ja Andrus Saareste, otsustati ülemaalise kogumistööga alustada 1922. aastal. Tööde ettevalmistamine ja üldjuhtimine usaldati vastsele magistrile Andrus Saarestele. Tegevuskava oli ambitsioonikas: eesmärgiks seati koguda kümne aasta jooksul 30 kihelkonnast kogu sõnavara Wiedemanni sõnaraamatu ulatuses, peale selle koostada igast kihelkonnast häälikulooline ülevaade, talletada murdetekste, koha- ja isikunimesid. Kogujateks pidid olema üliõpilased, kes tunnevad foneetilist transkriptsiooni ja eesti keele häälikulugu. Koguma soovitati neil minna kuhugi kodukanti, mille murdekeel ja olustik poleks neile päris võõras. 1921. aasta suvel asutati ühtlasi seltsi murdearhiiv, kuhu kavatseti paigutada murdekogujatelt laekuvad keelematerjalid. Tulevast eesti murdesõnastikku kavandati viieköitelisena, iga köide Wiedemanni sõnaraamatu mahus. Kogemusi ja eeskujusid küll polnud, kuid seda enam jagus entusiasmi.

1922. aastal saatis selts stipendiaatidena koguma 11 tudengit – seda peetaksegi eesti murdeainese süstemaatilise kogumise alguseks. Järgnevail aastail läks suviti murdekeelt koguma, vastavalt majanduslikele võimalustele, 20 kuni 30 stipendiaati. 1922. aastal pani 11 kogujat kirja 26 500 sõnasedelit, 1923. aastal 20 kogujat 33 010 sedelit, 1924. aastal 21 kogujat 40 250 sedelit jne. Käivitunud oli regulaarne kogumistöö, mida toetas aineliselt vabariigi valitsus. Aastail 1922–1926 jõuti küsitlemisega lõpule üheksas kihelkonnas ning 105 stipendiaadilt saadi materjali kokku üle 209 000 sõnasedeli. Kogumistöö tutvustamiseks ja populariseerimiseks avaldati seltsi ajakirjas Eesti Keel üleskutseid ja küsimusi sõnavara kogumiseks, tekstinäiteid, kogumisülevaateid ja -aruandeid.

Sõnavara ja fraseoloogia kogumise aluseks võeti Ferdinand Johann Wiedemanni teenekas „Eesti-saksa sõnaraamat“ (selleks anti 1923. aastal välja uus, 3. trükk) ja küsitleti alfabeetiliselt, st järjest. Kui sõna oli kohalikus murdekeeles kasutusel, pandi see kirja, kui sõna oli keelejuhile tundmatu, vormistati negatiivne sõnasedel (et sõna ei esine). Kavas oli küsitleda kogu Wiedemanni sõnastiku ulatuses 50 kihelkonnast, hiljem keskenduti 30 kihelkonnale. Eraldi pöörati tähelepanu kohanimedele ja murdetekstide ülesmärkimisele. Üliõpilastest

stipendiaadid koostasid ühtlasi murrakute häälikuloolisi ja morfoloogilisi ülevaateid või käsitlesid mitmesuguseid üksikküsimusi, mida võeti nende õpingutes arvesse harjutus- või seminaritööna. 1926. aastal loodi kaheliikmeline murdetoimkond (Andrus Saareste ja Arnold Kask) ja kinnitati selle kodukord. Keelematerjali oli kogunenud juba sedavõrd, et tekkis vajadus sobiva hoiuruumi järele. Vältimaks ootamatusi, kindlustati seltsi murdekogud 1927. aastal 750 000 marga eest. Vähemasti vaimusilmas peeti võimalikuks murdesõnaraamatu materjal 10 aastaga kokku saada, sest 1927. aasta murdekogumise aruande lõpus mainib Kask, et senise kuue kogumisaastaga on kogutud umbkaudu 72,3% kavatsetavast hulgast. Nagu edaspidi selgus, ei pidanud need arvestused paika, väljakutse osutus märksa suuremaks ja lõppeesmärk jäi arvatust hoopis kaugele.

1929. aastal reorganiseeriti murdekogumistööd ja selle juhtimist. Kui algul pöörati esmatähelepanu materjali rohkusele, siis ajapikku taotleti rohkem kogude sisulist väärtust ja tihedust. Kogumist korraldama valiti viieliikmeline murdetoimkond: Arnold Kask, Ferdinand Linnus, Julius Mägiste, Gustav Ränk ja esimees Andrus Saareste. Alanud majanduskriis (1929–1933) sundis seltsi laiahaardelist tegevust kärpima. Raamatuladu anti üle Noor-Eesti Kirjastusele, seltsi asjaajaja ametikoht kaotati ja ühendati murdekogude korraldaja ametiga. Kokkuhoiu hulka kuulus ka eesti ja sugukeelte arhiivi loomine Tartu ülikooli juurde, mis võimaldas kogude säilitamisel ülikoolilt abi saada. 1930. aasta lõpul otsustaski Akadeemiline Emakeele Selts (AES) deponeerida oma murdekogud ja arhiivi koos sisseseadega vastloodud arhiivi (Lai tn 34). Arhiivi juhatajaks sai Saareste, kes oli samal ajal ka seltsi esimees ning seltsi murdetoimkonna juhataja.

Murdekogumine edenes jõudsas tempos ja 1930. aastaks, kui lõppes kogumise esimene periood, oli Wiedemanni kogud saadud 24 kihelkonnast, kokku 311 000 sõnasedelit (sh 34 600 sedelit kohanimesid). Välitöödel oli käinud 97 stipendiaati, kellel oli kogumisele kulunud kokku 280 kuud ehk ümmarguselt 23 aastat. Sõnasedelite arv kõikus kihelkonniti üldiselt 6000 ja 10 000 vahel, enim oli neid saadud Hallistest – 10 037 sedelit.

Laekunud materjali analüüsimisel jõuti varsti äratundmisele, et kogud on jäänud kohati pinnapealseks. Põhirõhk oli asetatud sõnavara leidumusele, st kas sõna kohalikus murdes esineb või mitte, kuid sõnade tähenduslikku külge, fraseoloogiat ja liitsõnu oli jälgitud ebapiisavalt. Murdetoimkond asus otsima võimalusi kogumistöö tõhustamiseks ja senise alfabeetilise kogumise kõrval otsustati rakendada ideoloogilist (st mõistelist) küsitlust, keskendudes üksikutele mõistepiirkondadele. Tähestikuline küsitlemine paistis olevat küll igati ammendav, sest võttes järjest Wiedemanni järgi (nt *korm*, *kormima*, *kormitama*, *kormitsema*,

kormitsus, *kormutama*, *korne*, *kornet*, *kornilus*, *kornis*, *korp*), ei jäetud midagi vahele. Kui aga keelejuht pidi iga sõna tähendust seletama ning lisama kujukaid näitelauseid, siis muutus niisugune pidev ümberlülitumine kiiresti väsitavaks. Pealegi, kui keelejuht tahtnuks märksõna *kornet* juures seletada muidki pille, siis polnud see võimalik, sest nt *orel*, *pasun* või *trumm* paiknevad tähestikus kaugel tagapool. Küsitledes aga mingi mõiste või valdkonna sõnavara, näiteks heinategu, sai jutuks võtta kõiki asjaomaseid sõnu (*aun*, *kõvasi*, *kärbis*, *luisk*, *lüsi*, *reha*, *vikat* jpt), sõltumata nende algustähest. Keelejuhil oli hõlpsam jälgida, et ükski tegevus ei jääks kirjeldamata ega vajalik sõnavara lisamata, ka siis, kui midagi otsesõnu ei küsitud.

Mõistealase küsitlemisega tehti algust 1929. aastal. Koostati mõistelisi küsitluskavu ja kogumistöös kutsuti osalema ka etnograafe. Alates 1930. aastast koguti murdesõnavara süvemalt liikluse, merenduse, mesinduse, põllunduse, metsanduse, toitluse jmt alalt. Kasutades Saareste „Ideoloogilise sõnaraamatu" esialgse käsikirja alusel koostatud küsitlusvihikuid, koguti murdearhiivi üle 10 500 sõnasedeli. Haruldasemate ja hääbuvate murdesõnade küsitlemiseks koostasid Kask ja Saareste kuus küsitlusvihikut „Lisasõnastikku" (1930–1938). Mõistelisi küsitluskavu ja lisasõnastikke eelistav kogumistöö jätkus 1937. aastani, kuid päris kõrvale ei jäetud ka Wiedemanni sõnaraamatut. Üks küsitlusmeetod täiendas teist. Materjali ülevaatamise käigus ilmnenud puudulikke andmeid asuti täiendama järelkogumiste käigus. Juba 1934. aastal kavatseti koostada ka murdetekstide valikkogu, ent selle plaani teostamine lükkus edaspidiseks, lootuses soodsamate majanduslike olude tulekule.

1932. aastal täitus murdesõnavara kogumiseks lubatud kümme aastat ja nüüd pidanuks algama murdesõnaraamatu koostamine. Aruandes „Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist" kirjeldas Saareste kogumisseisu (töö lõpetatud 24 kihelkonnas, kuues veel pooleli) ning taotles võimalust jätkata kogumistööd veel viis aastat. Töökava esiotsast leiab sõnavara küsitlemise kuues kihelkonnas Wiedemanni järgi, kohanimede kogumisega lõpulejõudmise, ideoloogilise küsitlemise suurendamise ja andmekogumise tulevase „Eesti keele atlase" tarvis. Julius Mägiste arvates oli töökava küll liialt optimistlik.

Kui kogumistöö algperioodil (1922–1930) pöörati põhitähelepanu kogumisele, siis 1930. aastatel jagus tähelepanu ka kogude hoiustamisele, korraldamisele ja järjestamisele (üheks põhjuseks oli arhiivikogude jätkuv ümberkolimine). Sellest sugenes ka erimeelsusi kogude hindamise ja kindlustamise suhtes, nii et kogude hoiustamislepingu koostamiseks moodustati 1933. aastal komisjon eesotsas aseesimehe Mägistega, konstruktiivse kriitikuga, kelle arvamustega Saareste

sageli arvestas. Kui seltsi peakoosolek otsustas 11. II 1934, et seltsil on õigus kasutada tungiva vajaduse korral eesti keele arhiivi ruume, viia läbi juhatuse ja toimkondade koosolekuid ning hoida seal oma deponeerimata vara, seisis Saareste sellele nii kindlalt vastu, et astus oma seltsiga seotud ametitest tagasi. Jäi mulje, et seltsi esimees Saareste jäi alla arhiivijuhataja Saarestele. Seltsi uueks esimeheks ja murdetoimkonna juhatajaks valiti Julius Mägiste. Kui 1934. aasta septembris asus arhiivi korraldaja palgalisele ametikohale Paul Ariste, leidis seltsi juhatus, et nüüd on kogude korraldamine ja kasutamine tagatud, ilma et selts peaks selleks mingeid eraldi kulusid kandma. Venima jäänud deponeerimislepingu sõlmimise huvides otsustati loobuda tulekindlustuse nõudest ja seltsi õigusest kasutada arhiivi ruume. Järgmisel peakoosolekul 25. XI 1934 kirjutati alla deponeerimislepingule, millega anti AES-i murdekogud hoiule eesti keele arhiivi ruumidesse. Kauased vaidlused olid leevenenud kokkuleppeks. 1935. aasta valimistel Mägiste ei kandideerinud ning seltsi esimeheks ja murdetoimkonna juhatajaks valiti taas Saareste. Kui aga Saareste läks 1935/36. õppeaastal Budapesti ülikooli külalisprofessoriks, täitis tema ameteid seltsis taas Mägiste. 1936. aasta algul sai eesti keele arhiiv uued avaramad ruumid (Rüütli tn 24), kuhu kolis ka AES.

1937. aastal, kui täitus 15 aastat murdeainestiku kogumist ja algas kogumistöö kolmas periood, asetati pearõhk jällegi Wiedemanni sõnaraamatuga kogumisele. Murdealadele lähetati vilunud stipendiaate ja seekord pikemaks ajaks, mitte üksnes mõneks suvekuuks. Erilist tähelepanu pidid kogujad pöörama sõnade tähenduslikule küljele, sest varasem tava märkida tähendust lühendiga TW (= tähendus Wiedemanni järgi) ei olnud piisav. Murdetoimkonnas viieks järgmiseks aastaks (1937–1941) koostatud hoogtöökava nägi ette põhjalike sõnakogude kogumise 5–6 kihelkonnast, ent samal ajal tuli jätkata ka kohanimede ja muu keeleainese talletamist. Mõisteliste küsimustike abil saadi materjali mitmesugustest eluvaldkondadest (nt ehitised, sõidukid, aeg, ilmastik, mõõdud, keha, haigus ja tervis, tundeelu, värvid, ühiskond). 1937. aastal jätkus tegevus riigivanema eritoetuse abil, hiljem haridusministeeriumi rahalisel toetusel. 1939. aastaks jõudis Salme Tanning lõpule Karksi ja 1940. aastaks Juhan Arike Muhu murraku sõnavarakoguga täies ulatuses. Tanningul oli kulunud enam kui 25 000 sõnasedeli kogumiseks 15 kuud (kolme aasta jooksul), Arikesel nelja aasta jooksul 9 kuud. Kogumistööd jätkusid Hargla, Kihelkonna, Kodavere, Lüganuse ja Martna murrakualal.

Keelematerjali regulaarne laekumine tingis vajaduse asuda murdekogude hoolikamale korraldamisele. Vilunud kogujatest rakendati selleks Mihkel Toomse (1937–1938), Valter Niilus ja Armin Kukk (1939) ning 1940. aastal Armin Kukk,

Hildegard Rink ja Hella Keem. Sõnavara järjestamine, korrastamine ja kopeerimine moodustasid nii mõistelise kui ka murdesõnaraamatu eeltööd. Wiedemanni järgi küsitletud sõnavara paigutati kartoteegikastidesse kihelkonniti (Juuru, Kihelkonna, Lüganuse jne), ideoloogiline sõnavara aga mõistealade kaupa (keha, kehakatted, liiklus, linatöö, loomastik jne).

1930. aastateks oli juba ilmne, et Saareste prioriteediks on mõisteline sõnaraamat ning keeleatlas, mitte murdesõnaraamat. Ülejäänud murdetoimkond seevastu, eesotsas Mägistega, seadis kogumise põhieesmärgiks murdesõnaraamatu materjalid, mille kogumisega tuli lõpule jõuda kiirendatud korras. Mägiste oli seisukohal, et edasiseks tööks tuleks koostada konkreetne tegevuskava ja omad ettepanekud esitas ta murdetoimkonna koosolekul 20. mail 1937. Mägiste visandatud üksikasjalikku töökavva kuulus mh lisamaterjalide kopeerimine, kopeeritud kogude ühendamine, transkriptsiooni ühtlustamine, korrespondentide võrgu loomine sõnavaralünkade täitmiseks, sõnaraamatutöö juhi palkamine, sõnaraamatu toimkonna moodustamine ja prooviartiklite koostamine. Enamik Mägiste ettepanekuid võetigi järgmise perioodi tööplaani. Prooviartiklite avaldamiseni jõuti 1939. aastal ajakirjas Eesti Keel ja seega oli 1920. aastail alanud entusiastlik aktsioon hakanudki aste-astmelt realiseeruma.

Aktiivse murdekogumistöö taustal esines seltsi juhatuse ja murdetoimkonna liikmete vahel siiski märgatavaid erimeelsusi (nt kogumismetoodikas, kogude deponeerimises või väljaannete prioriteetide osas), soovida jättis ka omavaheline läbisaamine (nt Andrus Saareste *versus* Julius Mark või Oskar Loorits). Teaduste akadeemia loomise eel ja aegu tulid seltsi sisepinged esile murdekogude korraldaja Mihkel Toomse[7] kaudu. Nimelt käis 1937. aasta lõpul eesti keele arhiivis haridusministeeriumi kunsti ja teaduse osakonna direktor Juhan Vasar, kes soovis infot ja hinnangut seltsi murdekogumise kohta. 1938. aasta algul jõudis soovitud ülevaade, ilma allkirjata kokkuvõte, Vasara kätte ja tema kaudu 23. mail edasi teaduste akadeemiasse. AES-i juhatus sai sellest teadlikuks alles sügisel ja Saareste arvates oli tegu anonüümse kaebekirjaga.[8] Kokkuvõtte

[7] Mihkel Toomse ja Andrus Saareste hea läbisaamise lõpetas tüli 1929. aastal, kui Saareste heitis Toomse oma eesti keele ülemastme seminarist välja, sest too olnud keeleuuenduse innustunud pooldaja. Seejärel, 1929. aasta sügissemestril, õppis Toomse Helsingis soome filoloogiat ning jätkas õpinguid Tartus 1930–1932.

[8] Konflikti põhjust teadsid küll paljud tollased asjaosalised, kuid nad hoidsid suu kinni. Oli teada, et kokkuvõtva hinnangu murdekogumisest koostas Toomse ja et tegu ei olnud ei anonüümse ega kaebekirjaga. Juhan Vasara soovi edastas Toomsele arhiivi assistent Paul Ariste ja tema kaudu jõudis Vasarani ka tolle soovitud ülevaade. Et Ariste vaikis, siis oli Saareste nördimus suunatud Toomsele, mis nende kahe vastasseisu vaid süvendas.

koostaja Toomse tagandati murdearhiivi ametikohalt ja ta keskendus oma doktoritöö lõpetamisele.[9] Murdekogude korraldajateks said Valter Niilus ning Armin Kukk.

Turbulentsed aastad (1938–1946)

Emakeele Seltsi tavapärane murdekogumine jätkus kolmandat perioodi (1937–1941), järgides murdetoimkonna kavu ja suuniseid ning kasutades riigi rahalist tuge. Olukord muutus pingelisemaks 1938. aastal, kui rajati Eesti Teaduste Akadeemia. Loodavas akadeemias nähti ühtlasi teadusseltside katusorganisatsiooni, mis tagaks seltside töö koordineerituse, korraldaks nende rahastamist ja rahvusvahelist suhtlust. 1938. aastal kehtestatud „Ühingute ja nende liitude seaduse" ja oma põhikirja alusel taotles akadeemia kõigi teadusseltside registreerimist akadeemia juurde, millega seoses tulnuks neil loobuda nii ülikooli alluvusest kui ka juriidilise isiku staatusest. Ärevust lisas uus ülikooliseadus (1938), millest järeldati seltside juhatustes, et ülikooli eelarvest teadusseltse enam ei rahastata ja et akadeemia alluvusse minek oleks ainus võimalus tegevust jätkata. Teadusseltside rahastamine käis kultuurkapitali kaudu ja selle nõukogu otsustas 17. V 1938, et kuuele seltsile [sh Akadeemilisele Emakeele Seltsile – *J. V.*] ettenähtud toetus kuulub väljamaksmisele tingimusel, kui nad registreerivad end akadeemia juures ja esitavad akadeemiale oma tegevuskavad ning eelarved. Kuuest seltsist neli registreeriski end akadeemia juures (1939–1940), seevastu AES-i erakorraline peakoosolek otsustas 19. III 1939, et selts jätkab iseseisva juriidilise isikuna ega ühine teaduste akadeemiaga. Üheks peapõhjuseks oli kartus, et eesti ja sugukeelte arhiiv võidakse viia akadeemia alluvusse. Tagajärjed ei lasknud end kaua oodata. Iseseisva, st akadeemiavälise seltsina jätkamine tähendas ilmajäämist 1938.–1939. aasta toetussummadest (4400 krooni kultuurkapitalilt ja 4000 krooni presidendi eritoetussummadest). 1940. aastal eraldas haridusminister Paul Kogerman seltsile siiski 3000 krooni, et selle töö ei soikuks. Saareste sõnul oli „parem olla vaene ja vaba kui rikas ja rakendatud", mis tähendas, et kogumistöö jätkus üksnes eraisikute vabatahtlike annetuste toel ilma riikliku rahastuseta.

[9] Toomse avalikkusele esitatud seisukohtadega artikkel „Eesti rahvakeele sõnaraamatust ja murdekogumisest" ilmus 1939. aastal ajakirja Varamu märtsinumbris. Kritiseerides murdekogumise alal seni tehtut, tugines Toomse üldiselt juhatuse koosolekutel Mägiste tehtud kriitikale. Mainitud puudustes pidas Toomse vastutavaks Saarestet ja leidis lõpuks, et murdesõnaraamatu koostamine võiks teostuda ka väljaspool Emakeele Seltsi. Saareste vastas Toomsele Varamu aprillinumbris ja kinnitas, et murdekogumise puudused on tingitud peamiselt rahastamise ja tööjõu nappusest.

Eesti keele ja murrete uurimine oli siiski üks Eesti teaduse prioriteete ja 1940. aasta aprillis otsustas akadeemia humanitaarteaduste sektsioon, et vastuolude ületamiseks tuleks luua akadeemia juurde Eesti Murdeuurimise Instituut (EMI). Instituut loodi 17. mail 1940 ja see pidi koordineerima ning finantseerima nii murdekogumist kui ka -uurimist. Instituudi juhatajaks kinnitati 25. mail doktor Mihkel Toomse ja kolleegiumi esimeheks akadeemik Julius Mark, kolleegiumi seati doktor Peeter Arumaa, doktor Paul Ariste, professor Julius Mägiste ja professor Andrus Saareste (viimased kaks esitas ülikool oma esindajatena).

1940. aasta juunis alustas murdeuurimise instituut läbirääkimisi AES-iga, et jagada omavahelised vastutusalad. Vastust ootas mitu küsimust: kuidas korraldada murdekogumist ja -uurimist kolme asutuse, st seltsi, ülikooli ja instituudi vahel? kellele jäävad murdekogud? kuidas jaguneb raha ja tööjõud? Lahenduste leidmiseks moodustati komisjon, aga sobivat kompromissi ei leitud. Kujunenud oli omapärane olukord, kus olid olemas nii kogujad kui ka raha, kuid raha eraldati murdekogumiseks instituudile, seevastu kogud ja kogujad kuulusid seltsile. Et AES-il tuli endal raha hankida, siis käisid Saareste ja Veski ringi korjanduslehtedega, samas kutsus Toomse vilunud kogujaid instituuti kindlapalgalisele tööle. Tegelikku tööd instituut siiski alustada ei jõudnud, sest kohe pärast võimuvahetust (21. juulil 1940) saabus instituudile 2. augustil kiri akadeemia likvideerimiskomisjonilt, milles tehti ettepanek ühineda Tartu ülikooliga.

Vahekokkuvõtteks

1940. aastal võttis Arnold Kask ajakirjas Eesti Keel kokku aastail 1921–1939 väldanud murdekogumise ja -uurimise ning tõdes, et tulemustega võib üldjoontes rahule jääda. Sisuliselt nullist alustades (2905 sõnasedeliga algkapital päranduseena varasemast) oli kogumistöö Wiedemanni sõnaraamatuga jõutud lõpetada 24 kihelkonnas. Seisuga 23. märts 1940[10] oli murdesõnavara kogutud ligi 722 000 sõnasedelit (sh kohanimesid 56 000 sedelit) ja murdetekste 6440 lehekülge, murdekõnet oli salvestatud 252 fonograafirullile. (Neilt oli Riigi Ringhäälingus 1938. aastal plaadistatud 49 teksti.) Häälikuloolisi ülevaateid oli koostatud 53 eri kohast ja morfoloogilisi ülevaateid 17 punktist. Kõikide nende materjalide kogumisel olid aastail 1921–1940 tegevad 132 stipendiaati (64 meest ja 68 naist), kelle tööajaks kujunes kokku ligi 36 aastat ja neli kuud.[11] Enam kui viiel suvel käisid

[10] 1940. aasta lõpuks oli murdesõnu 774 000 sedelit (sh kohanimesid 61 700) ja murdetekste 7300 lk.

[11] 1940. aasta lõpuks oli stipendiaate 138 (67 meest ja 71 naist) ja nendel tööaega kulunud kokku ligi 38 aastat.

kogumas Juhan Arike, Bernard Kangro, Magnus Kindlam, Leida Lepp, Kustav Must, Paula Palmeos, Helga Reitsnik, Salme Tanning, Mihkel Toomse ja Aili Univere. Kaks püsivaimat murdekogujat, Juhan Arike ja Salme Tanning, pälvisid 1937. aastal Riigihoidja eripreemia. Seltsi toimkondadest oligi murdetoimkond 1920.–1930. aastatel kõige tegusam. Püsiva ja usina töö tulemusena oli kokku kogutud väärtuslik valik ehtsat vanapärast keeleainest, kusjuures esindatud olid kõik keelemurded. Väärtusliku murdeainestiku läbitöötamisele ja publitseerimisele loodeti asuda järgnevail aastakümneil.

Võimuvahetuste aegu (1940–1944). Kui 21. juulil 1940 oli Eesti Vabariigist saanud Moskva hallatav ENSV, hakati ajalehtedes kohe ilmutama uut võimu tervitavaid kirjutisi. Intervjuu AES-i esimehe Andrus Saarestega ilmus juba 27. juulil (enam-vähem samas sõnastuses) ajalehtedes Postimees, Päevaleht ja Rahva Hääl. Saareste rääkis ajakirjanikele raskustest, mis on seltsi pidevalt saatnud puudulike aineliste toetuste tõttu, eriti aga seoses teaduste akadeemia juurde loodud murdeuurimise instituudiga. Et murdekogumise rahastamise tingimuseks seati seltsi liitumine teaduste akadeemiaga, siis otsustas selts jääda iseseisvaks ning valida raha asemel vabaduse. Saareste oli kindel, et riigi uues olukorras hinnatakse rahvusteaduste tähtsust rohkem kui enne ja seetõttu suudetakse murdekogumistöö majanduslikult avaramates tingimustes juba kahe aasta pärast lõpule viia.

Uus olukord tähendas seda, et Akadeemiline Emakeele Selts registreeriti ülikooli juures tegutsevaks teaduslikuks seltsiks ja Saarestest sai Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele kateedri juhataja. Seltsi esimees Saareste ja teaduslik sekretär Niilus esitasid 21. XII 1940 rektor Hans Kruusile kinnitamiseks AES-i eelarveks (esmalt 28 000 krooni ja seejärel) 51 000 rubla, sh 35 800 rubla murdeainese kogumiseks ja kogude korraldamiseks. Seltsi rahastuse peaallikaks on märgitud ENSV Tartu Riikliku Ülikooli toetus (49 300 rbl).

1941. aasta algul, kui asuti kavandama uut, nõukogude malli järgivat uurimisinstituuti, esitas Saareste rektorile 22. II 1941 kavatsetava Eesti Keele Instituudi koosseisu, kuhu kuulunuks seitse töötajat. Peale palgaraha oli silmas peetud ka murdekogumisega seotud kulusid. Teadusliku Uurimise Instituut (TUI) loodi 1. juunil 1941. See oli jagatud sektsioonideks ning Eesti Keele ja Lähemate Sugukeelte Sektsiooni (EKLSKS) koosseisu kuulus ka Eesti Keele Ajaloo ja Murrete Sektor (EKAMS). 9. juunil teatas sektorijuhataja kandidaat Saareste TUI direktorile murdekogumisekspeditsioonide korraldamisest ja esitas talle 15. juunil kogumiskava.

Teadusliku Uurimise Instituudi struktuur kinnitati 26. juunil. Filolooge juhtis Kristjan Kure, sektorijuhatajateks said Andrus Saareste, Johannes Voldemar Veski, Julius Mägiste, Rudolf Põldmäe ja Eduard Laugaste. Et 22. juunil oli puhkenud sõda, siis uus asutus päris tööle hakata ei jõudnudki. Tööle asuda olid siiski jõudnud murdeuurijad ning -kogujad. Suvekuudel olid komandeeritud murret koguma stipendiaadid Erich Linros, Juhan Arike, Herbert Salu, Leida Püss ja Alfred Suik. 23. augustil esitas noorem teaduslik kaastööline Valter Niilus aruande ülikooli rektorile EKAMS-i teenistujate tööst juulis-augustis ja palus nende palgad välja maksta. 17. septembril teatas TUI likvideerimiskomisjon neile instituudi likvideerimisest ja soovis tehtud töö aruannet. Ülevaate oma tegevusest 1. VI – 31. VIII 1941 saatsid rektorile Valter Niilus, Armin Kukk, Salme Tanning, Aili Univere, Hella Keem ja Hildegard Rink.

Saksa väed jõudsid Tartusse juulikuus, uus okupatsiooniaeg tõi taas kaasa uue olukorra. 29. augustil 1941 vallandati Saareste ülikooli teenistusest võimude korraldusel (tõenäoliselt nõukogude-aastal avaldatud sõnade eest) ja eesti keele professori kohusetäitjaks määrati Mihkel Toomse. 20. märtsil 1942 tagandati Saareste ka AES-i esimehe kohalt ning seltsi hooldajaks määrati Johannes Voldemar Veski. Saksa okupatsiooni ajal oli AES-i tegevus ametlikult peatatud, kuid tegevus jätkus eesti ja sugukeelte arhiivis. Arhiivi juhatas professor Julius Mägiste ja vanemassistendina töötas dotsent Paul Ariste. Mägiste eestvõttel asuti kopeerima hinnalisemaid murdekogusid (1943–1944), raha hangiti ülikooli kaudu ja tööd juhatas Ariste. Samal ajal oli jätkunud sõnavara tihendatud kogumine: 1941 Kodaveres, Martnas ja Muhus, 1942 Kihelkonnal, Kodaveres ja Martnas, 1943 Kodaveres, Lüganusel ja Martnas. Peale sõnavara lisandus veel murdetekste nii seltsi töötajailt kui korrespondentidelt.

AES-i tegevuse jätkamiseks piiratud ulatuses tuli seltsil loobuda juriidilistest õigustest ja alluda otse ülikooli rektorile. 26. mail 1944 peeti seltsi peakoosolek, aasta ainus koosolek, ja valiti uus juhatus, mille koosseisu kinnitas rektor Edgar Kant: esimees Arnold Kask, liikmed Johannes Voldemar Veski, Andrus Saareste, Julius Mägiste, Alo Raun, Paul Ariste, Peeter Arumaa, Felix Oinas ja Elmar Elisto.

Murdekorrespondendid (1938–1944). 1938. aasta jaanuaris käisid Saareste ja seltsi teaduslik sekretär Alo Raun Soomes tutvumas sealse murdekogumisega. Samal aastal hakatigi soomlaste eeskujul kaasama kogumistöösse vabatahtlikke murdekorrespondente ja kahele küsimustikule laekus vastuseid 60 isikult. Süsteemipärane kogumistöö jätkus stipendiaatide abil, kuid entusiastidest korrespondendid saatsid juhendeid järgides nii murdeandmeid kui ka -tekste

oma kodukohast. See oli väga tänuväärt lisa. Alates 1. novembrist 1939 hakkas murdekorrespondentide võrgu tegevust koordineerima üliõpilane Hella Keem. Tegevus elavnes ja hoogustus märgatavalt, kui Keem hakkas korraldama murdevõistlusi (1940–1944), pöördeliste aegade tõttu ja hoolimata sõjasündmustest oli kaasalööjaid rohkesti. Keem oli nõudlik juhendaja, kes koolitas korrespondente proovitööde kaudu sedeleid täitma ja lihtsustatud transkriptsiooni kasutama. Visa töö kandis vilja. Juba esimesele, juhatuse teadmata väljakuulutatud võistlusele, laekus 15 tööd, kokku 1200 lk murdetekste endisaja elust, põllu- ja käsitöödest. 1942. aastal lisandus 38 tööd (3000 lk teksti, 1500 sedelit) ja 1943. aastal 45 tööd (4000 lk teksti, 500 sedelit). Paljud võistlustööd sisaldasid rohkesti illustratsioone (jooniseid, tööproove jms). Mitmel aastal esitasid silmapaistvaid tekste Loori Sillavee (Rõuge), Anni Keem (Urvaste), Aadu Toomessalu (Pöide), Endel Mets (Jõhvi), aga ka Endel Pae (Keila), Johannes Raidla (Kolga-Jaani) ja paljud teised. Neljas väljakuulutatud võistlus, tähtajaga 1. juuni 1944, jäi juba sõjasündmuste jalgu. Hella Keemal oli võistlustöödega tegelemine muudetud võimatuks, sest ta oli alates 1943. aasta novembrist 1944. aasta aprillini arreteeritud ja seejärel siirdus ta Sangastesse maapakku. Võistlustöid siiski seltsile saadeti ja osa neist, 18 saadetist, elas ka sõja üle, kuid kokkuvõtted jäid tollal tegemata ning tublimatele kaasalööjatele tunnustus jagamata. Patriootlikud üleskutsed murret koguda ei tundunud kahtlased mitte ainult Saksa, vaid ka nõukogude võimudele. 1944. aasta lõpul arreteeriti Keem „okupatsiooniaegse isamaavastase tegevuse eest" ning vangist vabanes ta alles 1950. aastal. Erialasele tööle Keele ja Kirjanduse Instituudis (KKI) lubati tal asuda 1957. aastal.

Sõjaaeg ja murdekogud. Sõjaaeg tähendas reaalset ohtu teiste kultuurivarade seas ka keelekogudele. Häiresignaaliks sai 27. jaanuar 1943, mil Nõukogude lennuvägi pommitas Tartut ja hoone, kus paiknes eesti keele arhiiv, sai otsetabamuse. Õnneks pomm ei lõhkenud. Seejärel loodi Tartus kultuurivarade evakueerimise komisjon (esimees Gustav Ränk) ja see määras evakueerimisele kõik kultuuriväärtused. Murdematerjalide sõjapakku viimist korraldasid Mihkel Toomse ja Arnold Kask. Talvel lasti teha spetsiaalsed kastid, millesse pakiti kõik arhiivi keelematerjalid, originaalid ja vähesed koopiad. 18.–19. III 1944 veeti murdeainestik veoautodel Pilistvere kirikusse varjule, varasid jäid Pilistverre valvama Eliisabet Rääk, Paulopriit Voolaine ja Aili Univere. Kui rinne lähenes, rändasid Univere ja Rääk seltsi varadega edasi Põhja-Eestisse, nendega liitus Richard Viidalepp rahvaluulekogudega. 28. augustil saadi Võhmas kastidega rongile ja sõideti Tallinna, kust jõuti Risti kaudu 4. septembril Paliverre. 16. septembriks saadi

autod ja kogud viidi varjule Kullamaa kihelkonda Liivi koolimajja. 340-kilomeetrist teekonda (sh valvurite vagunielu) oli jätkunud terveks kuuks. Justkui vahelduseks tuli valvureil rükkida kastivirnu: Pilistveres autodele ja Võhmas maha, sealt vagunisse ja Tallinnas maha, sealt teise vagunisse ja Paliveres maha, sealt autodele ja Liivil maha.

25. septembril jõudsid Liivile Nõukogude väed ning mõne aja pärast, kui väeosad olid edasi liikunud, võis mõelda tagasisõidu peale. Mingit evakueerimiskomisjoni enam polnud. Valvurid olid rahata ja moonata, eluspüsimiseks käidi taludes abitöödel. Lõpuks saadi Kullamaa vallavalitsuse kaudu küüdimehed, kes vedasid keelematerjalid vankritega Palivere jaama ja 26. oktoobril algas tagasisõit. Seda vagunielu jätkus veel viieks päevaks. Tartusse jõuti 30. oktoobril ning järgmise päeva õhtuks olid kõik kastid veetud autodega ülikooli keldritesse. Murdekogud olid olnud rändamas kokku seitse ja pool kuud, kuid jõudsid kõik tervelt Tartusse tagasi.

1944. aasta hilissügisel sai eesti ja sugukeelte arhiiv ruumid Mäe tänavasse (Mäe tn 33). Kogud olid Tartus tagasi, kuid Eestist oli põgenikena lahkunud valdav enamus seltsi juhatuse ning murdetoimkonna liikmeid. Kogude korrastamisele ja inventeerimisele kulus terve 1945. aasta. Alates 1. septembrist 1945 töötasid arhiivis Salme Tanning ja Eliisabet Rääk, täpselt aasta hiljem lisandus Erich Raiet.

Emakeele Seltsi murdetöö sõjajärgseil aastail

Lõppes küll sõda, kuid mitte nõukogude võim. 1945. aasta sügisel hakati taastama AES-i tegevust ja avakoosolekul 9. detsembril 1945 avaldati lootust, et selts võib peagi asuda oma varasemate tegevuste juurde. Selleni lõpuks jõutigi, ent ümberkorraldatud oludes – 5. aprillil 1946 loodi Eesti NSV Teaduste Akadeemia ja 31. mail antud korralduse alusel viidi Akadeemiline Emakeele Selts koos keelekogudega ülikooli juurest akadeemia alluvusse. Seltsi ajutiseks hooldajaks määrati akadeemik Johannes Voldemar Veski. Seisuga 31. mai 1946 hõlmasid AES-i murdekogud 832 000 sõnasedelit (sh kohanimesid 87 700 sedelit), 10 500 lk murdetekste, 13 600 lk häälikulisi ja grammatilisi ülevaateid, 3870 lk kogumistöö päevikuid ja 8170 lk korrespondentide töid. Fonograafirullid olid 1944. aasta sõjasügisel hävinud. Kui järgmise sammuna asutati 29. jaanuaril 1947 akadeemia juures Keele ja Kirjanduse Instituut, anti seltsi keelekogud hoiule instituuti. Instituudi koosseisu läks ka enamik seltsi murdekogudega tegelnud töötajaid. Eesti ja sugukeelte arhiiv likvideeriti ja sellega oli 1940. aastal pooleli jäänud üritus

viimaks lõpule jõudnud. Et murdekogude hooldamine ja korraldamine jäi nüüdsest instituudi kohustuseks, siis jäi seltsi ülesandeks murdekogumise organiseerimine korrespondentide võrgu kaudu.[12]

1. juulil 1947 asus vastutava sekretäri ametikohale Heino Ahven ja seltsi tegevus hakkas tasahilju ilmet võtma. Sõja-aastad ning võõrvõimud olid kõvasti räsinud nii ühiskonda kui ka seltsi. Ahvena põhitööks pidi saama endise murdekorrespondentide võrgu taastamine, et jätkata vanapärase keeleainese talletamist. Korrespondentide võrgu juhendaja Hella Keem oli vangistatud, kuid kasutada sai tema kaastööliste nimestikke ja elukohaandmeid. Toeks olid allesjäänud ülikooliõppejõud, seltsi juhatuse liikmed ning vastse Keele ja Kirjanduse Instituudi keeleuurimissektori töötajad. 1947. aasta lõpuks oli Ahven saanud tagasisidet 35 korrespondendilt. Nii nagu varasematel aegadel, ootasid murdekogujad seltsilt küsitluskavu, nõu ning juhtnööre. Sügisel valmiski viis uut küsitluskava, ent neid ei jõutud kirjutusmasinal piisavalt paljundada (trükiluba saadi alles 1949) ja seetõttu luhtus ka 1947. aastal välja kuulutatud murdematerjali kogumise võistlus.

Aega küll kulus, ent korrespondentide tarvis ilmus aastail 1949–1958 seitse vihikut pealkirjaga „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal“ (nr 1–7). Neis avaldati küsitluskavu (nt „Sepp“, „Saun“, „Rätsep“, „Leib“), kogumistöö üldjuhend, näiteid kogutud murdetekstidest ja ülevaateid tehtud tööst. Küsimustike kõrval hakati 1950. aastast koostama ka väiksemaid keelelisi ülesandeid, nt „Paralleelkeelendid rahvakeeles“, „Vene laensõnu eesti murretes“, „Seesütlev kääne murdes“ ja „Uuemaid sõnu eesti murretes“.

Toibuma hakanud keeleelu tabasid paraku ettenägematud vapustused, nagu maarahva sundkolhoseerimine, plaanimajanduslik küüditamine (1949) ja nn kodanlike natsionalistide paljastamine (1950). Moskva võim jagas rahvale hirmu ja põlustas kõike, mis oli seotud meie varasema iseseisvuse ning rahvuskultuuriga. Ootamatult tekkis oht, et Õpetatud Eesti Seltsi kõrval likvideeritakse ka AES, sest akadeemia presiidium jõudis 16. II 1950 seisukohale, et seltsi töö pole küllalt tulemusrikas. Seepeale korraldas selts 21. mail konverentsi Nikolai Marri õpetuse kohta keelest ja pälvis sellega TA juhtkonna heakskiidu. 1951. aasta algul

[12] Sestpeale hakati seltsi murdekogude täiendusena arvestama korrespondentide kogutud murdeainestikku ja murdevõistlustele saadetud materjale, seevastu kutseliste dialektoloogide ekspeditsioonidelt kogutud materjalid võeti arvele instituudi kogudena. Kõik kogud deponeeriti instituudi murdearhiivi, ühed tähistati ES-lühendiga, teised KKI-lühendiga. Näiteks 1960. aastal lisandus ES-i kogudesse 4232 sedelit sõnavara (sh murdesõnu 2641 ja kohanimesid 1323 sedelit) ning 1449 lk murdematerjale (sh 1215 lk murdetekste). Instituudi kogudesse lisandus 10 094 sedelit murdesõnavara, 13 533 sedelit kohanimesid, 1330 lk murdetekste ja 366 lk murdeülevaateid.

tutvustati akadeemia presidendile Johan Eichfeldile isiklikult seltsi kogusid ja korrespondentide kaastöid ning põllumajandusteadlasena oli ta neist vaimustunud. Sellest hoolimata pidas TA presiidium 31. märtsil seltsi likvideerimist ikkagi vajalikuks ja saatis 14. mail vastava teatise AES-ile. Seepeale läks vastutav sekretär Heino Ahven presiidiumi jutule, veenmaks akadeemikuid rahvakeele kogumise ja uurimise tähtsuses. Presiidium paraku selle töö tähtsusse ei uskunud. Alles siis, kui seltsi kollektiivses pöördumises (14. XII 1951) rõhutati Stalini keeleteaduslike tööde suurt ja virgutavat mõju AES-i tegevusele, loobuti seltsi likvideerimast. Akadeemiline Emakeele Selts nimetati 13. IX 1952 ümber Emakeele Seltsiks, aga see oli väike kaotus.

Tähelepanuväärne muutus leidis aset 1952. aastal, kui Tartust viidi Tallinna üle Eesti NSV Teaduste Akadeemia presiidium, osa TA instituute ning otsustati viia ka Emakeele Selts koos murdekogudega. Et ülikoolis saaks jätkuda eesti murrete õppe- ja uurimistöö, kopeeriti selleks suur hulk parimaid murdematerjale. 1956. aastal koliti Tallinna ka seltsi büroo ning raamatukogu. Laienes senise Tartu-keskse seltsi tegevussfäär. Pärast Jossif Stalini surma 5. märtsil 1953 muutus elu vähehaaval „hapnikurikkamaks" ja sõna võis hakata rohkem levima. Keeleteaduslike väljaannetena alustasid ilmumist seltsi aastaraamat (1955) ja toimetised (1958).

Murdekogujate leidmise ja juhendamisega tegeles tulemuslikult vastutav sekretär Heino Ahven. Ta avaldas üleskutseid rajoonilehtedes, esines koolides ja haridustöötajate üritustel. Nii hakkaski kaastööliste arv kasvama, sh õpilaste seas. Kogumistöö tutvustamiseks korraldati seminarid Rakveres (1951) ja Tallinnas (1954), õpilaste huve silmas pidades suunati neid koguma koha- ja loomanimesid. Samal ajal tegutsesid kogenud korrespondendid omasoodu. Aastail 1950–1956 laekus seltsi silmapaistvamate kaastöödena Aadu Toomessalu „Pöide murde grammatika" (1951, 757 lk) ja „Tuulikud" (1952, 505 lk), Salme Kaarheidi „Veriora valla kohanimed" (1953, 1847 sedelit), Gustav Vilbaste „Prangli saared. Vanemat elu-olu ja sõnavara" (1954, 779 lk masinakirjas) ja „Kohanimesid Loksa rajooni lääneosas" (1956, 1159 lk masinakirjas) jmt. Korrespondentide kogutud murdepaladest toimetasid Heino Ahven, Mari Must ja Paula Palmeos trükki kogumikud „Valimik murdetekste" (1956) ning „Pajatusi põhjarannikult" (1957).

Murdeainestiku kogumise seisukohast äärmiselt olulise sammuna alustati 1957. aastal taas kogumisvõistlustega. Seda oli kaua oodatud ja võistlus andis üllatavalt häid tulemusi. Laekus 31 tööd, sh ilukirjanduslikke katsetusi, kuid murdekogud said täienduseks 1273 lk tekste ning 5095 sõnasedelit. Võistluste žürii (Mari Must, Aili Univere, Paula Palmeos, Ants Viires ja esimees Arnold

Kask) tõstis parimatena esile Aadu Toomessalu võistlustöö „Jahindus", Eduard Jonase „800 murdesõna või rahvapärast väljendit" ning Theodor Saare „Kihnu kohanimed". Sestpeale hakati murdevõistlusi läbi viima igal aastal. Järgmisel, 1958. aastal laekus seltsi 16 tööd (4246 sedelit sõnavara ja 779 lk tekste). Parimateks kaastöölisteks osutusid Theodor Saar Kihnust, Aadu Toomessalu Laimjalast, Endel Mets Kiviõlist, Ida Aavekukk Lihulast ja Vello Lõugas Tartust. Et murdeainese kogumise korraldamist ja kogujate juhendamist tuli järjest juurde, asus 1958. aastal korrespondentide võrku juhendama Helju Kaal. Selgitustööd jätkati koolides, leidmaks õpetajatest entusiaste ja nende kaudu õpilastest huvilisi. 1961. aastal oligi võistlustööde seas õpilaste kogutud materjale, kohanimekogu Rakke keskkoolist ja koduloomade nimekogu Rapla keskkoolist.

Murdevõistlused said üheks seltsi firmamärgiks, neist kujunes ajapikku traditsioon, mis võitis seltsile järjest uusi kaastöölisi ja rohkendas keelekogusid. 1960. aastast hakkas ilmuma Kodumurre, uus ajakohane sari, mis pidas silmas korrespondente ning kõiki keelehuvilisi. Peale küsitluskavade avaldati seal mitmesuguseid juhiseid, üleskutseid ja võistluste kokkuvõtteid, kogujate sõnavõtte ning populaarseid keelealaseid kirjutisi. 1963. aastal taastati ES-i murdetoimkond, mille peaülesandeks sai murdeainestiku kogumise organiseerimine, sihipärane arendamine ning selle töö populariseerimine. Toimkonna moodustasid Helju Kaal, Hella Keem, Valdek Pall, Paula Palmeos, Aino Valmet, Ants Viires ja esimehena Mari Must. Toimkonnas arutati korrapäraselt nii korrespondentide võrgu tööd kui ka võistlustega seonduvat, läbiviimisest kuni tööde hindamiseni. 1963. aastal sai Mari Mustast ühtlasi murdevõistluste žürii esimees.

Nii nagu varasematel aastatel, jäid korrespondendid kutseliste murdeuurijate tänuväärt liitlasteks ka edaspidi. Nende kogumistööd on suunatud murdetoimkonna kaudu, arvestades ühtlasi uurijate vajadusi. 1960. aastail, kui algas murdesõnaraamatu käsikirja koostamine, valmisid küsitluskavad mitme murdeala sõnadest, mille kohta vajati täiendavaid andmeid. Küsitlusteemasid rahvapäraste nimetuste kohta on välja pakkunud ka mitmed uurijad, olgu näiteks liiklus ja transport (Ants Viires 1960), linnud (Mart Mäger 1960 ja 1973), taimed (Gustav Vilbaste 1962), eesnimed (Edgar Rajandi 1969), saksa laensõnad (Anu Haak 1975), värvid ja värvused (Vilja Oja 1980), kingsepatöö (Jüri Viikberg 1985) või kindakirjad (Vilja Oja 1988). Sageli on korrespondendid leidnud teemasid omaenda elukeskkonnast, mainitagu näiteks Aadu Toomessalu Saaremaa tuulikuid või Theodor Saare Kihnu laevaehitust ja peremärke. Aja jooksul kasvasid nende kirjapanekud sisukateks tekstikogumikeks, kuni trükivalgust nägid Toomessalu „Tuulik, kadakas ja leib" (1969) ja Saare „Kihnu raamat" (1998). Oodatud

sündmusteks olid seltsi kaastöölistele regulaarselt korraldatud seminarid, kus peeti ettekandeid, jagati näpunäiteid ning vahetati kogemusi. Alates 1960. aastaist muutus järjest populaarsemaks kohanimede kogumine, sest see ühendas inimeste huvi keele, ajaloo ja kohapärimuse vastu. 1966. ja 1967. aastal laekus kohanimesid võistlustele isegi rohkem kui murdesõnavara. Aktiivsemad kogujad olid Ernst Raudsepp (Tori), Aino Källo (Püssi), Vanda Sardma (Rakvere), Mart Tapupere (Rapla), Jüri Uustalu (Haapsalu) jt. Kõige silmapaistvamaks kohanimekogujaks kujunes aastate jooksul Eduard Leppik (Väike-Maarja).

Murded ja kirjakeel. Alates 1960. aastatest hakati murdekogumisele ja -võistlustele üha sagedamini avalikkuse tähelepanu tõmbama, millega sooviti tunnustada kogujate tööd ning väärtustada keelemurdeid. Sellega lisandus keeleellu omajagu pingeidki, sest pahatihti nähti murdekeeles eeskätt kirjakeele risustajat. Võõrvõimu ajal oli ju kirjakeelel eriline oreool. Selle vormid ja normid olid kõigi südamel, sest kirjakeel oli alternatiivne võitlusväli, koht, kus kõik kaasa lõid ja kus poliitilise vabaduseta rahvas pingeid maandas. Ent tollal oli elujõus veel sellinegi seisukoht, et murdekeel takistab kirjakeele omandamist ja laste normaalset edasijõudmist koolis. 1969. aastal avaldati Põlva ajalehes Koit koguni üleskutse loobuda murdekeelest kodus, et lapsed omandaksid korrektse kirjakeele. See tekitas avalikku pahameelt ega leidnud järgimist; vastulauseid avaldas ka ES. Samal ajal andis üleskutse märku, kuidas toimisid põhjaeestlastest õpetajad, kes sattusid töötama murdekeelses keskkonnas.

Murdekogumine jätkus senise hooga. ES-i 50. tegevusaastal (1970) tehtud kokkuvõtted näitasid, et aastail 1957–1969 korraldatud 13 murdevõistlusele oli saadetud 254 võistlustööd, mis tõid kokku 109 689 sõnasedelit ja 10 240 lk murdetekste. Võistlused olid kenasti käima läinud ja ka võistluste žürii püsis stabiilne. Esimees Mari Musta kõrval olid võistlustöid hindamas enamasti Helju Kaal, Helmi Neetar, Valdek Pall, Eevi Ross või Aili Univere Tallinnast ning Paula Palmeos ja Aino Valmet Tartust. Aeg-ajalt võis mõni liige vahetuda, žüriisse on kuulunud ka Hella Keem, Salme Nigol, Madis Norvik ja Ülo Parbus, 1980. aastail tulid ja jäid Marja Kallasmaa, Ellen Niit ja Jüri Viikberg.

1960.–1970. aastatel laekus võistlustele keskmiselt 18 kuni 24 kaastööd aastas, kusjuures jätkuvalt aktiivne püsis korrespondentide tuumik (Ida Aavekukk, Vanda Sardma, Floriida Sillavee, Aadu Toomessalu jpt). Hiljem aga, kui 1970. aastail hakkas ühiskonnas süvenema seisakuaeg, võis murdekogumises täheldada hoopiski tõusuhoogu. Aastatel 1977–1988 laekus murdevõistlustele järjekindlalt 30 ja enam võistlustööd, 1984. aastal koguni 41 kaastööd. Lisaks

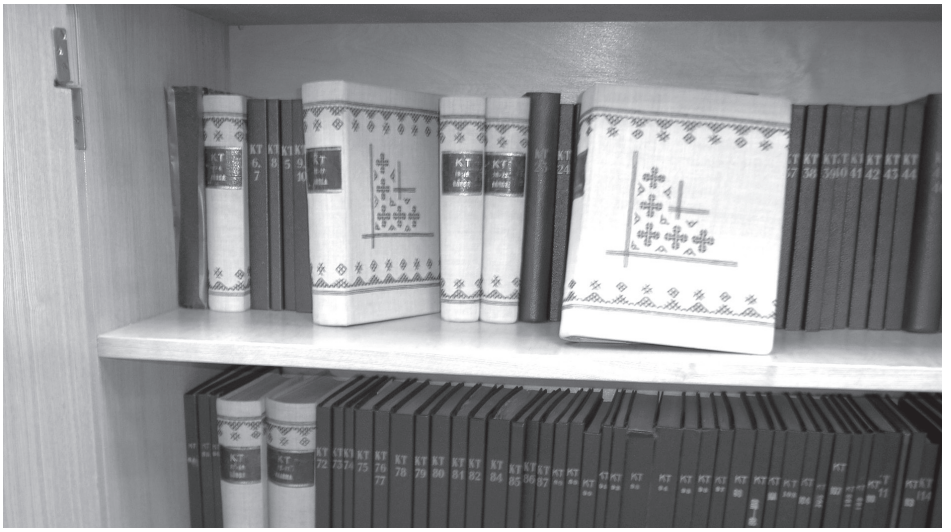

Valik Emakeele Seltsi korrespondentide kaastöid (Jüri Viikbergi foto)

korrespondentidele olid kaasalööjate seas ka eesti filoloogia tudengid Tartust Aino Valmeti ning Tallinnast Mart Mägra ja Mati Hindi juhendamisel. Murdevõistluste kõrgaeg rääkis ilmekalt rahva suurest huvist, aga väljendas ka oma keelest hoolimist tollastes sumbunud oludes. Ega ole juhus seegi, et 1970.–1980. aastatel olid üle Eesti saanud väga populaarseks keelepäevad, mida korraldas seesama Emakeele Selts.

1980. aastateks oli hästi näha, kui täis olid paljude murdekogujate keelesalved jõudnud saada. Soovides tunnustada korrespondentide pühendumust ja panust keeleainese kogumisel, omistas Emakeele Seltsi juhatus 19. märtsil 1986 teenelise murdekoguja aunimetuse 11 kaastöölisele: Õilme Aasmaa (Kuusalu), Hilda Jõulmaa (Jõhvi), Jekart Kõmmus (Kärdla), Eduard Leppik[13] (Väike-Maarja), Edgar Lilhein (Kuusalu), Evald Lindström (Kuusalu), Aleksander Matt (Kaarma), Vanda Sardma (Rakvere), Floriida Sillavee (Rõuge), Aadu Toomessalu (Laimjala) ja Alli Vetekaja (Iisaku). Murdekogumine loomulikult jätkus.

[13] Eduard Leppik (1924–2008) oli murdevõistlustel nähtus omaette. Aastatel 1950–2003 loovutas ta murdearhiivi 106 476 sedelit kohanimesid ja 17 048 sedelit murdesõnu. Murdevõistlustel pälvis ta oma töödega koguni 79 auhinda, sh 3 eri-, 52 esimest, 13 teist, 5 kolmandat ja 6 ergutusauhinda.

Rahutu rahunemine (1988–1996)

1980. aastatel käis kogu ES-i elu ja tegevus, sh kogumistöö, traditsiooniliselt väljakujunenud radadel. Püsitegevuste hulka kuulusid iga-aastased murdevõistlused ja uute korrespondentide kaasamine, kogumistulemuste tutvustamine keelepäevadel, ajakirjanduses ning ringhäälingus. 1989. aastal valiti murdetoimkonna esimeheks Jüri Viikberg, kes vahetas Mari Musta välja ka murdevõistluste žürii esimehe kohal. Sel aastal oli tegu isegi kahe võistlusega: peale tavapärase murdevõistluse korraldati eraldi slängi kogumise võistlus. Murdevõistluste žürii (Marja Kallasmaa, Mari Must, Ellen Niit, Karl Pajusalu, Eevi Ross, Jüri Viikberg) tunnustas auhinnaga 19 tööd ja slängivõistluse toimkond (Mai Loog, Mart Meri, Karl Pajusalu, Jüri Viikberg) andis välja kuus auhinda. Aegamööda oli saanud üha ilmsemaks, et murdesõnavara osakaal võistlustel kahanes, samal ajal kui koha- ja isikunimede ning uuema argoo kogumine edenes tõusvas joones. Kogujanimedest jäid korduma Vaike Hang, Helle Kull, Eduard Leppik ja Salme Mikk.

Iseloomustades tollast aega, ütles teadussekretär Mart Meri seltsi 1989. aasta ülevaates, et oldi jõutud igavasse rutiini. Siin ei peetud silmas küll tavapäraseid keeleainestiku kogumisi, mis andsid tollel aastal lausa kaks head saaki, vaid seltskondlikku läbikäimist. Aasta hiljem väljendas ta olukorda vürtsikamalt, küsides, kas Emakeele Selts veel ikka elab või suri ta juba aastaid tagasi. Oli selge, et ta väljendas nooremate liikmete soovi muuta akadeemilist seltsielu olukorras, kus kogu ühiskond kääris ja uuenes. Noorte uuendamisettepanekutega pöördumise oli tulevane teadussekretär Mart Meri seltsi esimehele Huno Rätsepale juba vahendanud (1988), kuid Rätsep tõlgendas seda pöördumist umbusaldusavaldusena ja astus esimehe kohalt tagasi. Järgnesid üleminekuaastad (1988–1993), kui esimehe ametikohta täitsid Eeva Ahven, Tiit-Rein Viitso[14], Eeva Ahven, Henn Saari ja Jüri Viikberg. Kui 1993. aastal valiti esimeheks taas Tiit-Rein Viitso, taastus ühtlasi seltsi stabiilne juhtimine. Kõigi nende esimeeste kõrval seisis Mart Meri, seltsi teadussekretär 1988–1995.

Epiloog. Pöördelistel aastatel, kui Eesti sai vabaks, aga elu oli vaene ja inimestel küllalt tegemisi ning muresid, vähenes murdevõistlustest osavõtt märgatavalt:

[14] Mainitagu siinkohal, et ajutiselt võidi seltsi tegevusest kõrvale jääda seoses sellega, et avanes võimalus kas töötada või end täiendada välismaal. Näiteks Tiit-Rein Viitso oli Helsingi ülikooli külalisprofessor 1989–1991, Karl Pajusalu Pennsylvania ülikooli külalisteadur 1990–1991 ja Turu ülikooli eesti keele lektor 1992–1996 ning Jüri Viikberg oli Alexander von Humboldti Fondi stipendiaat Müncheni ülikoolis 1993–1994.

1990. aastal esitati võistlustele veel 19 ja 1991. aastal 16 tööd, kuid 1994. aastal laekus vaid seitse tööd. Ka 1995. aasta üleskutse, mis keskendus kohanimedele, tõi žüriile (Anu Haak, Marja Kallasmaa, Peeter Päll) läbivaatamiseks üksnes seitse võistlustööd. Oli näha, et inimeste põhihuvid on mujal, sest neil tuli uuesti üles ehitada nii omaenese elu kui ka riik. Sellega pidi arvestama ka murdetoimkond (Mari Must, Helmi Neetar, Ellen Niit, Karl Pajusalu, Eevi Ross, Aino Valmet, esimees Jüri Viikberg) ja seetõttu tehti panus üliõpilastele. Uudse ettevõtmisena õnnestus Eesti Rahvuskultuuri Fondi toel käivitada seltsi ja Tartu ülikooli ühisprojekt „Eesti murdeainese süvendav kogumine“ (1992–1995), milles osalenud tudengid salvestasid murdekeelt Kihnust ja Võrumaalt ning analüüsisid eriealiste keelejuhtide keelekasutust Karl Pajusalu ja Salme Nigoli juhendamisel. Et Võru liikumine oli tolleks ajaks alanud, siis lisandus mitme põlvkonna murdekeele analüüsile ka eri vanuses kõnelejate keelehoiakute sotsioloogiline kirjeldus.

Loidunud osavõtt murdevõistlustest oli siiski tõsiasi ja seetõttu otsustas murdetoimkond (esimeheks 1993. aastast Anu Haak), et 1996. aastal enam uut võistlust välja ei kuulutata. See otsus tähendas toimkonna tegevuse peatumist, lootuses edaspidi jätkata, kuid sisulist jätku enam ei tulnudki. Hiljem (nt 2003 ja 2008) on seltsi tegevuse aastaülevaadetes lühidalt konstateeritud, et murdetoimkond enam ei tegutse ja selle tegevus peatus 1996. aastal. Kuid otsus murdevõistlustega vahet pidada ei lõpetanud kogumist. Olgugi et võistlusi enam välja ei kuulutatud, jätkas osa korrespondente oma tööd ja saatis materjale seltsile hiljemgi, näiteks Eduard Leppikult laekus aastail 1996–2003 veel 10 876 sedelit kohanimesid.

Üldpilt paistis siiski selline, et 20. sajandi lõpuks oli vanapärase murdekeele aktiivne kogumistöö ammendunud ja elupõliste murdekogujate tuumik oma töö teinud. Eks olnud ka ajad muutunud. „Eesti murrete sõnaraamatu“ koostajad otsustasid, et 1990. aasta jääb selleks veelahkmeks, millest uuemaid murdesõnu enam sõnaraamatusse ei võeta, muidu tekiks vastuolu sõnaraamatu vanapärase keelega algupoole ja uuepärasema keelega lõpuosa vahel. Uuema murdematerjali kogumine ja uurimine sobis hästi aga ülikoolirahvale nende õppetöös.

Lõpetuseks oleks oluline rõhutada, et Emakeele Seltsi murdekorrespondentide kogutud keelevara ei ole jäänud seisma arhiivikappidesse. Aktiivse kogumistöö järel on ES-is leitud teotahet, et rahvasuust talletatud murdelugusid trükis avaldada ning rahvale kättesaadavaks teha. Teenekad murdeuurijad Helju Kaal, Mari Must ja Eevi Ross on korrespondentide materjalidest koostanud ja trükki toimetanud kolm sisukat lugemikku. Avara sissevaate vanade võrokeste endisellu pakub tüse kogumik „Kuiss vanal Võromaal eleti“ (2005). Mulgi murdekogujate

töödest on saanud „Ennemustitsel Mulgimaal“ (2008) ning ülevaatlik „Minevikupärandit Häädemeestelt“ (2012) esindab Marta Mäesalu talletatud murdekeelt. Neile on kindlasti oodata järge.

Ehedat murdekeelt leidub murdearhiivis rohkesti. Selleks aga, et nende keelevarade väärtusest paremini aru saada ja neid praeguse murdekasutusega kõrvutada, tuleks avaldada uusi üleskutseid uutele korrespondentidele uuteks kogumisteks. Seda enam, et nende kaastööde mahutamiseks leiduvad meie murdearhiivil päris põhjatud virtuaalsed varasalved.

Last but not least. Murdekogudega seoses pole praegusajal tegu enam ES-i, EKI ja TÜ ainuvalitsusega, sest murdekeelega tegeldakse veel ka Võro, Seto, Mulgi ja Kihnu instituudis. Neid piirkondlikke huvirühmi eesotsas kohalike juhtidega ootakski appi jätkama kunagiste korrespondentide tööd. Mitte küll enam pliiatsiga pakse kladesid täitma, sest tänapäeva murdekogumine tähendab eeskätt audio- ja videosalvestusi.

Faktoloogiat

ES-i murdekorrespondentide tekstivalimikud

Valimik Emakeele Seltsi korrespondentide murdetekste I. Toim Heino Ahven, Mari Must, Paula Palmeos. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1956.

Pajatusi põhjarannikult. Valimik korrespondentide murdetekste II. Koost Heino Ahven, toim Mari Must. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 1957.

Tuulik, kadakas ja leib. Valimik korrespondentide murdetekste III. Koost Heino Ahven, toim Mari Must. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Valgus, 1969.

Lahemaa lugusid. Valimik korrespondentide murdetekste IV. Koost Mari Must, toim Eevi Ross. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 1989.

Tartumaa saja-aastaste jutud. Valimik murdetekste V. Kogunud Hella Keem, toim Aldi Sepp. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 1995.

Kuiss vanal Võromaal eleti. Valimik korrespondentide murdetekste VI. Toim Helju Kaal, Mari Must, Eevi Ross. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 2005.

Ennemustitsel Mulgimaal. Valimik korrespondentide murdetekste VII. Toim Helju Kaal, Mari Must, Eevi Ross. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 2008.

Minevikupärandit Häädemeestelt. Valimik korrespondentide murdetekste VIII. Toim Helju Kaal, Eevi Ross. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 2012.

Murdetoimkonna esimehed (1926–1940 ja 1963–1996)
1926–1934, 1935–1940 Andrus Saareste, 1934–1935 Julius Mägiste,
1963–1988 Mari Must, 1989–1993 Jüri Viikberg, 1993–1996 Anu Haak

Eesti murdekogujate esikümme

	kogumisaastad	sedelid	leheküljed
Hella Keem	1936–1989	229 615[15]	3940
Andrus Saareste	1916–1944	136 158	108
Salme Tanning	1927–1962	123 788	5236
Eduard Leppik	1950–2003	123 524	608
Juhan Arike	1924–1941	76 614	408
Aili Univere	1924–1980	60 930	1790
Mihkel Toomse	1926–1937	57 583	730
Agu Tamm	1930–1967	34 816	4356
Mari Must	1945–1987	30 877	12 487
Evi Juhkam	1957–1995	27 644	256

Emakeele Seltsi murdekogud arvudes

23.03.1940 oli AES-i murdekogudes 721 929 sõnasedelit (sh Wiedemanni kogud 382 000, lisasõnastike järgi kogutu 77 229, ideoloogiliste küsitluskavade järgi kogutu 122 200, kohanimesid 56 000 ja üksikküsimusi 84 500 sedelit), murdetekste 6400 lk ja helisalvestisi 252 fonograafirulli. (Kask 1940: 41–42)

31.05.1946 oli AES-i murdekogudes 832 000 sõnasedelit, 136 000 sõnasedelikoopiat, 87 700 sedelit kohanimesid, 10 500 lk murdetekste, 13 600 lk häälikulisi ja grammatilisi ülevaateid, 3870 lk kogumistöö päevikuid ja 8170 lk korrespondentide töid. Fonograafirullid olid 1944. aastal hävinud. (Must 1965: 24–25)

Seoses KKI loomisega (1947) hakkasid seni ühtsete (A)ES-i kogude kõrvale kujunema teise sarjana KKI-tähisega kogud. Murdearhiivis läksid Emakeele Seltsi arvele murdekorrespondentide ja KKI arvele instituudi töötajate kogutud keelematerjalid. Aastast 2009 kannab murdearhiiv eesti murrete ja sugulaskeelte arhiivi (EMSUKA) nimetust.

Viimatise, **2012. aastal** sõlmitud ES-i ja EKI deponeerimislepingu järgi on seltsi murdekogudena arvel 1 401 880 sõnasedelit (sh murdesõnavara 1 008 596 sedelit, kohanimesid 242 668 sedelit ja nimesid 56 814 sedelit) ning 67 837 lk vihikkogusid (sh 39 122 lk murdetekste ja 21 242 lk murdeülevaateid). See seis kehtib ka 2020. aasta kohta.

[15] Neist u 100 000 on sõnasedeliteks vormistanud ja arhiivi loovutanud Inge Käsi.

EMAKEELE SELTS JA ISIKUNIMEDE EESTISTAMINE

Annika Hussar

Nimede eestistamine on seni Eestis terviklikumalt läbi uurimata valdkond. Siinne artikkel püüab anda ülevaate Akadeemilise Emakeele Seltsi tegevusest nimede eestistamisel ning viidata uurimustele, mis eestistamist, sh AES-i rolli puudutavad.

Emakeele Seltsi algataja ja eestvedaja rolli nimede eestistamisel on põhjalikult kirjeldanud Kairit Henno oma artiklis „Emakeele Selts nimede eestistamise käivitajana" (2001). Nimede muutmise õiguslikku poolt on vaadelnud Henno artiklis „Riiklikust isikunimekorraldusest aastatel 1918–1940" (2002). Juristi pilguga on isikunimede õigusliku korralduse kujunemislugu Eestis uurinud Piret Mõistlik (2005), sealhulgas muidugi ka nimede eestistamisega seotud õigusakte (mis on tema magistritöö tulemusi tutvustava koondteose lisades esitatud). Nimekorralduslikult poolelt on eestistamist vaadeldud „Nimekorralduse analüüsis" (Alender jt 2003). Emakeele Selts toetas protsessi edenemist omalt poolt nii eeskui ka perekonnanimede soovitusnimestikega. Neist on Henno (2000) lähemalt uurinud Julius Mägiste eesnimeraamatuid, kirjeldanud nende loomise ja nimeloendite sünnilugu. Üliõpilaste uurimistöödes on vaadeldud soovitusnimestike eri aspekte: uuritud on soovitusnimestikes esitatud nimesid, aga ka seda, milline mõju neil nimevalimikel oli ja kui palju neis esinenud nimedest kasutusse on läinud (Gellert 2002; Malmberg-Forssell 2002; Põld 2002). Selliste uurimuste alusena on saanud kasutada trükis ilmunud nimede eestistamise andmeid (Rava 1935). Tänapäeva huvilisel on kasutada Aadu Musta algatatud perekonnanimede andmebaas, mis kajastab suuremat osa eestistatud nimedest (Nimede eestistamine).

Nimede eestistamist on vaadeldud ka laiemate protsesside osana. Näiteks annab nimede eestistamisest ülevaate Raimo Raag eesti kirjakeele kujunemist käsitlevas teoses „Talurahva keelest riigikeeleks" (2008). Eestistamist on Inda Rajasalu (1993) vaadelnud 1930. aastate teise poole riigi hoiakute ja rahvusriikluse tugevdamise valguses ning puudutanud eestistamist Riikliku Propagandatalituse

tegevuses – kui AES-i eestvedamisel ja tagantlükkamisel oli nimede eestistamine juba hoo sisse saanud.

Emakeele Selts nimede eestistamise algataja ja eestvedajana

Nimede eestistamise algust on väga põhjalikult käsitlenud Kairit Henno: esmalt Emakeele Seltsi 80. aastapäeva kõnekoosolekul peetud ettekandes ja seejärel artiklis „Emakeele Selts nimede eestistamise käivitajana" (Henno 2001).

Nimede eestistamise mõtte Eestisse toojaks tuleb pidada Oskar Kallast, kellele nimede soomepäraseks muutmine Soomes 19.–20. sajandi vahetusel väga sügavat muljet oli avaldanud ning kes pakkus, et ka Eestis võiks midagi samalaadset läbi viia (Henno 2001: 73). Omakeelsete eesnimede kasutusse võtmise mõte oli Soome eeskujul sajandivahetuseks juba edenenud – uusi nimesid oli tutvustatud ja need olid tasapisi kasutussegi jõudnud (Saarelma-Paukkala, Hussar 2020: 108–113). Eesti riigi sündides oli igati põhjust teema taas üles tõsta – kui sõja eel ja tsaaririigi osana võinuks nimede eestistamine olla näide lihtsalt rahvusliku mõtte edenemisest, siis oma riigis sai ideel olla palju laiem kandepind.

17. detsembril 1919 võeti vastu „Perekonnanime muutmise seadus" (RT 1920). Seadus lubas muuta küll ainult perekonnanimesid, kuid sellega oli riigi poolt raamistik nimede eestistamiseks siiski loodud.

Eesti Kirjanduse Seltsi aastakoosolekul 23. veebruaril 1920 pidas Villem Ernits ettekande nimede muutmise võimalustest. Järgmisel päeval valiti asja algatamiseks toimkond: esimees Villem Ernits, liikmed Johannes Aavik, Villem Grünthal, Jaan Jõgever, Oskar Kallas, Lauri Kettunen, August Kitzberg, Fridebert Tuglas ja Jaan Tõnisson (Henno 2001: 74) (kogumiku „Eestlasele Eesti nimi" eessõnas nimetatakse ka Matthias Johann Eisenit – 1921: 3). Reaalselt toimkond tegutsema ei asunud, arvatavasti seepärast, et riigi tuge ei tundunud tulevat (Eestlasele Eesti nimi 1921: 3).

Mõttevahetus jäi ja teema võttis käsile Emakeele Selts. 5. detsembri 1920 koosolekul kõneles Andrus Saareste võõrapärastest eesnimedest. (Henno 2001: 74) Uuel aastal seataksegi eesmärgiks võõrapäraste nimedega rohkem tegelema hakata. (AESA II: 21)

20. veebruaril 1921 tegi Oskar Kallas oma kirjas Emakeele Seltsile ettepaneku hakata propageerima võõrapäraste perekonnanimede muutmist (AESA III, protokoll nr 9, 20. II 1921, lk 13). 27. veebruaril 1921 otsustas juhatus mõtet teostama hakata (Eestlasele Eesti nimi 1921: 3). 6. märtsi koosolekul andis seltsi

esimees teada, et koos Eesti Kirjanduse Seltsiga oli valitud komisjon, et nimede muutmist korraldama asuda. Kaasati osa EKS-i kavandatud toimkonna liikmetest, kes ühinesid Emakeele Seltsi valitud toimkonnaga Nimede muutmise Kesktoimkonna nime all. Emakeele Seltsi poolt kuulusid sinna Kaarel Parts, Jakob Kristelstein, Jaan Ainelo, Tõnu Riomar, Johannes Soll ja Ants Oras. Toimkond alustas kohe tööd. Märtsis avati Tartus nimede muutmise talitus ja tööd alustas asjaajaja. Talitus pidi andma nimemuutjatele tehnilist nõu ja aitama uute nimede soetamisel. Kesktoimkond otsustas Soome eeskujul nimede eestistamise innustamiseks välja anda artiklikogumiku ja uute nimede nimekirja. (Henno 2001: 74–75) Töö loomu tõttu tehti mõlema koostamiseks ettepanek Emakeele Seltsile, kes selle ka vastu võttis. Soovitusnimestik ei valminud nii kiiresti, nagu loodeti, kuid nimede loomise põhimõtteid-soovitusi on pisut varem ilmunud albumis tutvustatud, seda koos rohke näitematerjaliga. (Eestlasele Eesti nimi 1921: 3) Selle tulemusena ilmusid vastavalt seltsi toimetised II ja IV.

Samuti Soome eeskujul püüti siduda nimemuutmisi mõne tähendusliku tähtpäevaga, et seda rohkete nimemuutmistega tähistada. Selleks kujunes vabariigi aastapäev 24. veebruar, akadeemilistes ringkondades 1. mai ja 1. detsember. (Henno 2001: 75) Näiteks 1. mail 1927 ilmus ajalehes Postimees lühikirjutis, millega innustati lugejaid nimesid eestistama. Loetletud on akadeemilistest ning muudest ringkondadest pärit isikud, kes oma nimed on muutnud (teiste seas on ka üliõpilasseltsist Veljesto Paul Berg, kelle uueks nimeks sai Ariste). (Postimees 1927) Kirjutis ja nime eestistanute nimekiri pole kuigi pikk, paarkümmend isikut, ent selliste kirjutiste mõte oligi ilmselt pigem teemat üleval hoida ja meelde tuletada.

Toimkond saatis kirju maaharitlastele, et nad kohapeal nimede eestistamist propageeriksid, samuti püüti kaasata üliõpilasi. Kahjuks oli huvi esialgu kasin, ka innustuskoosolekud ei osutunud populaarseks. Loodetud tulemust ei saavutatud, esialgu oli nimemuutjaid vähe, nende hulgas pigem halvatähenduslike nimede muutjad. 1923. aastal sai toimkonna uueks sekretäriks Aleksander Tiitsmaa, kellel õnnestus üliõpilased aktiviseerida. (Henno 2001: 75)

1925. aastal liikus seni EKS-i ja AES-i ühine nimede muutmise toimkond Akadeemilise Emakeele Seltsi alluvusse. Toimkonna liikmed valiti nüüdsest seltsi aastakoosolekutel, asjaajaja oli seltsi asjaajaja ja tegutseti seltsi ruumides ning raha toel. Toimkonda juhatas jätkuvalt J. Ainelo, sekretär oli A. Tiitsmaa. Liikmed vaheldusid, pikemat aega kuulusid toimkonda J. Aavik, J. V. Veski, E. Sitska, E. Roos, G. Ränk ja M. Lubi. Toimkonna korraldamisel anti välja asjakohast kirjandust, esineti koosolekutel, anti nõu. (Henno 2001: 76)

Esialgu nimede eestistamine hoogu sisse ei saanud. Paljud olid nimemuutmise suhtes tõrksad, lisaks oli see keeruline ja kulukas ettevõtmine. (Henno 2001: 76) Paremini õnnestus töö üliõpilaste hulgas, üliõpilaste nimede-eestistamise toimkond on alguses isegi iga nädal koosolekuid pidanud. 1925. aastal loodud üliõpilaskonna nimedemuutmis-toimkond propageeris nimede eestistamist üliõpilaste seas, koostas ja saatis võõrapärase nimega üliõpilastele üleskutse nime muuta (1800 kirja). Tegutseda üritati sihikindlalt, aga mitte pealetükkivalt, et mitte vastuseisu tekitada. Selle tulemusena on märgitud, et üliõpilaste ja noorsoo seas võeti nimede eestistamise mõte juba omaks. (Ainelo 1926: 10) Nimede-eestistamise kesktoimkonna 1925. aasta aruandes viidatakse ka, et oodatakse riigi tuge nimede eestistamisele. Selleks on siseministeerium esitanud riigikogule vastava eelnõu, ent riigikogu olevat selle tagasi lükanud kartuses, et see tooks ametiasutustele palju tööd kaasa. (Ainelo 1926: 11) Peale selle oli arutelu käigus vastuväidetena nimetatud, et tegemist on Soome vastava liikumise matkimisega, millega vaid edevad noored kaasa lähevad, ning et liig lihtsat protseduuri võidakse kuritarvitada (Henno 2002: 38–39).

Jaan Ainelol on suured teened isikunimede eestistamise läbiviimisel (EKM EKLA fotokogu)

Kuna perekonnanimede eestistajate hulk jäi siiski väikeseks, hakati rohkem tähelepanu pöörama eesnimedele. 1929. aastal ilmus Julius Mägiste „Eestipäraseid isikunimesid".

Perekonnanimede eestistamiseks püüti leida mõttekaaslasi ning soodsa vastuvõtu sai mõte Ülemaalise Eesti Noorsoo Ühenduse ning Kaitseliidu juures. Mõlemal organisatsioonil olid osakonnad kogu Eestis ja nüüd jõudis tegevus laiemale pinnale. (Henno 2001: 76–77)

12. juulil 1930 võttis riigikogu vastu uue perekonnanimede muutmise seaduse. Peale võõrapäraste ja halvatähenduslike nimede sai nüüd muuta ka liiga laialt tarvitusel olevaid nimesid. (RT 1930) Nimede muutmist see seadus kergemaks siiski ei teinud, nimemuutmine muutus isegi kallimaks. Toimkond asus tegutsema nimede eestistamise lihtsamaks ning soodsamaks muutmise kallal. (Henno 2001: 77)

1. juunil 1933 loodi Tartus mitme organisatsiooni toel Nimede Eestistamise Keskkogu, mis koos Emakeele Seltsi Nimede-eestistamise Toimkonnaga pidi nimede muutmist toetama. Keskkogul oli neli alamtoimkonda: propagandatoimkond (juhataja Gustav Ränk), organisatsioonitoimkond (Eerik Laid), finantstoimkond (Eduard Roos) ning juriidiline toimkond (Aleksander Peel). Eesmärgiks oli luua aktivistide võrgustik ning koostada seaduseelnõu, mis nimede muutmist lihtsustaks. (Henno 2001: 77–78)

Seaduse mõttes jõuti peaaegu eesmärgini 13. juunil 1934, kui kehtestati „Nimekorralduse seadus" (RT 1934a). Kaheks aastaks vabastati nii ees- kui ka perekonnanimede eestistajad maksudest, loodi perekonnanimede kaitseregister. Nimede muutmise otsustaja oli siseminister, kes vajaduse korral võis küsida nõu keeleteadlastelt. Nõnda jõuti nüüd ka eesnimede eestistamise seadustamiseni.

Uus seadus suurendas Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse ja Nimedeeestistamise Toimkonna töö hulka oluliselt. Tuli anda nõu: hinnata nimede eesti- ja võõrapärasust ning soole vastavust, kaaluda uusi nimesid, lahendada vaidlusi. Töökoormuse leevendamiseks oli otstarbekas koostada uued nimevalimikud. 1935. aastal ilmus Julius Mägiste ja Elmar Elisto toimetatud „Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid", 1936. aastal Julius Mägiste „Eestipäraseid eesnimesid". Neist teostest oli nimede kaalumisel palju abi. (Henno 2001: 78)

Riigivanema 22. oktoobri 1934 (RT 1934b) dekreediga jõuti eesmärgini – nimesid oli nüüdsest lihtsam muuta. Kahe aasta jooksul (kuni 1. jaanuarini 1937, hiljem pikendati) võis tasuta muuta võõrapäraseid, samuti halvakõlalisi ja -tähenduslikke eestipäraseid nimesid. Otsustamine toodi kodanikele lähemale, linna-, alevi- või vallavalitsusse. Üle kümne aasta kestnud püüdluste järel, innustumiste ja loobumismõtete järel said praktilise poole murekohad – kauge, kallis ja keeruline – nüüd lahendatud, üritus oli saanud riigi toetuse.

Toimkond pidas samal ajal ka läbirääkimisi Riigi Statistika Keskbürooga, et rahvaloenduse materjalide põhjal perekonnanimesid statistiliselt uurida (Henno 2001: 79). Selle tulemusena selgus, et 1934. aasta 1. märtsi seisuga esines eesti rahvusest Eesti kodanikel kokku 43 794 erinevat perekonnanime, millest 46,5% olid eestipärased ja 53,5% võõrapärased. Eestlastest kandis eestipärast perekonnanime 60,5% ning võõrapärast 39,5%. (Lepp 1936: 266)

Nende ümberkorraldustega sai AES-i juhtiv roll nimede eestistamisel otsa, liikumise juhtroll läks riigi kätte ning seltsile ja selle Nimede-eestistamise Toimkonnale jäi nõustamise ülesanne. Selle ülesande täitmisest annavad aimu nimede parandamise, võõrapäraste eesnimede eestipärasena kirjutamise juhised ja konkreetsete nimeküsimuste kajastamine tegevuse ülevaadetes.

Nimede parandamine oli oluline osa nimevara eestipärastamisest, sest paljud nimed otse eestistamist ei vajanud, kuid nende kirjapilti oli siiski vaja korrastada, oli selle põhjuseks vana või võõrapärane kirjaviis või mitme erineva variandi kasutamine. Selle juures ei saanud küsimused otsa. AES pooldas näiteks, et eesti ortograafia kohaseks tuleb muuta ainult eestikeelsed nimed, kuid siseministeerium oli laiendanud seda ka võõrastele nimedele. Vana kirjaviisi parandamisel pidid ametnikud seevastu olema AES-i arvates aktiivsemad – mitte ainult, et nad olid õigustatud nime lihtsustatud korras parandama, vaid nad pidanuks olema kohustatud nimekandja tähelepanu juhtima vigaselt kirjutatud nimele ning selle parandamisvõimalustele. (Elisto 1934c: 183–184)

Lisaks vajasid tähelepanu vene nimed. 1934. aasta suvel saatis siseministeerium AES-ile nimekirja umbes 1200 vene dokumentides sagedamini esinenud eesnimega, millele oodati eesti vasteid. AES-i juhatus moodustas nimekirja läbitöötamiseks komisjoni (J. V. Veski, J. Mägiste, E. Elisto), kes püüdis toimivaid põhimõtteid leida. Mõelda tuli nii eesti kasutaja peale, kelle endine vene nimevariant pidi dokumentides asendatama vastava eestipärasega, aga ka sellele, et sakslased saaksid saksapärase ja venelased venepärase nimekuju. Selgelt väljendatud soovi korral võisid eestlased jääda ka võõrapärase nime juurde ning muust rahvusest isikud valida eestipärase nimevariandi. (Elisto 1936a) Võõrapäraste eesnimede ümberkirjutusjuhised on esitatud „Perekonnaseisuametniku käsiraamatus“ (Teder 1939: 33–64).

Seltsilt küsiti nõu nii ees- kui ka perekonnanimede kohta. Näiteks pidas Hendriku nime kandja ühendit *-ndr-* raskesti häälduvaks ja soovis nime lühendada ja lihtsustada. Vastuses leiti muu hulgas, et saksa Heinrichiga võrreldes on Henrik ka küllalt eestipärane, aga kui soovitaks veel suuremal määral nime muuta, sobiks Henn või Enn, mis on skandinaavia Henrikuga võrreldes eestipärasemad (Elisto 1934b: 154–155). Pikema arutelu ja kirjavahetuse on lapsevanema, kohtu- ja siseministeeriumi ning seltsi vahel 1933.–1934. aastal tekitanud nimi Aare. Lapsevanem on selle soovinud panna oma tütrele, ent Mägiste raamatus (1929) on see määratud mehenimeks. Vanem soovitab, et Aare võiks jääda tüdrukutele, seniste poiste nimed võiks vähese vaevaga Areks muuta. Selts on vastanud, et Aare ja Are tüve- ja hääldusereinevus on väga väikene ja lähedasi nimesid eri soole määrata ei oleks mõistlik. Mehenimena on nimi ka Soomes kasutusel. Seniste poiss-Aarede ümbernimetamine ei oleks mõeldav. Alternatiivina on vanemale pakutud nime Aari, mis erineb Aarest selgemalt, või Airi, mis on naisenimena juba fikseeritud. Sõnakas lapsevanem on vastanud, et väikse erinevusega nimesid on küllalt kasutusel (Mart – Marta), sooerinevusi on keeliti olemas nagunii (Kai), Aare nime on

tüdrukutele enne Mägiste raamatu ilmumist juba jõutud anda ja eesõigus peaks hoopis neile jääma, kahesoolisi nimesid esineb teisteski maades (Dorian), Aarit ja Airit peab aga moonutisteks. AES on seepeale kostnud, et lõpuerinevus on suurema eristamisvõimega, Kai on kogu Eestis ammu tuntud naisenimi ega ole võrreldav uudisnimega ning see ei anna põhjust selliseid vastuolulisi nimesid juurde tekitada. (Elisto 1934b: 155–156)

Emakeele Seltsi väljaanded

Seltsi panus eestistamisse avaldus väga selgelt mitmesuguste nimematerjalide koostamises ja väljaandmises vastloodud vabariigi esimestel aastatel. Kuivõrd selts oli eestistamise esialgne eestvedaja, ilmusid esimesed trükised seltsi toimetistena. Ka selts ise oli sel ajal veel väga noor. Kui esimene toimetiste number – „Liivi lugemik" – viitab ühele olulisele seltsi tegevussuunale sugulaskeelte uurimise näol, siis teise ja neljanda numbriga nimede eestistamise toetamine on selge märk eestistamise teema tähtsusest seltsi jaoks.

Järgnevalt antakse ülevaade Emakeele Seltsi toimetiste sarjas ilmunud nimede eestistamisele suunatud numbritest ning viiteid nende mõjule järgnevas nimekasutuses kuni tänapäevase kasutuseni.

„Eestlasele Eesti nimi" (1921)

Kogumik sisaldab 14 artiklit, mille erinevas loomuses on näha ka AES-i rolli piirjooned tulevikus – esindatud on innustavad üleskutsed nimesid eestistada, nimede ajaloo kirjeldustega taust luua, kuni praktiliste näpunäideteni välja.

O. Kallas rõhutab oma sissejuhatavas artiklis (Eestlasele Eesti nimi 1921: 7–8), et eesmärgiks on eestistamine kui massiline liikumine, ning mainib, et see võiks puudutada peale eestlaste endi ka neid, kes Eestit oma kodumaaks peavad. Kallas osutab sellele, et eestipärased eesnimed, mida 19. sajandil rahvusliku ärkamise laines looma hakati, olid juba tasapisi kanda kinnitamas. See andis algatajatele lootust, et ka perekonnanimede eestistamine õnnestub.

Nimemuutmise mõttele luuakse kogumikus ajalooline taust: M. J. Eisen (Eestlasele Eesti nimi 1921: 9–15) tutvustab eestlaste varasemaid lisanimesid ning perekonnanimede panekut. Ta meenutab Otto Wilhelm Masingu õpetussõnu Marahwa Näddala Lehes, millega too soovitas vältida nt *son*-lõpulisi nimesid, mille kandjaid maailmas juba küllalt olevat, ning eelistada oma kodukohaga seotud nimesid. Eisen nendib, et perekonnanimede paneku protseduuri kohmakuse

tõttu 19. sajandi alguses tuli käibele rohkesti võõrapäraseid või kiirustades ja juhuslikult antud nimesid. Samuti on kogu 19. sajandi jooksul ette tulnud nimede saksapärastamist.

V. Ernits (Eestlasele Eesti nimi 1921: 16–27) kirjeldab kaasaegseid perekonnanimesid, toob mujalt maailmast näiteid nimede muutmise kohta ning arutleb nimede muutmise vajaduse üle Eestis. Ta leiab, et võõrapärasuse element käibel olevas nimistus on isegi paratamatu, ent omakeelsed nimed peaksid olema siiski ülekaalus. Tema hinnangul oli eestikeelseid perekonnanimesid kasutusel üle 40%. Ernits toob näiteid eri aegadel eri radu pidi Eestisse jõudnud vanaheebrea, kreeka, ladina, saksa, vene jne päritolu, kuid muganenud nimede kohta. Nimemuutmisele innustamiseks toob ta eeskujuks rahvusliku eneseteadvuse kasvuga kaasnenud nimede omakeelestamise õnnestumisi teistes maades, nt Ungaris ja Soomes. Kuivõrd Soomes oli nimede muutmine aktiivsemaks muutunud ajaliselt üsna hiljuti, 15 aastat varem, on Ernits toonud näiteid sealsete nimemuutmisviiside kohta ning rõhutanud, kui oluline roll on olnud nime muutnud autoriteetsetel eeskujudel. Ernits viitab sellele, et eestipäraste eesnimede osas on ettevalmistusi juba tehtudki (Ansomardi ja Kalda nimeloendid).

Gustav Suits pakub mõtlemisainest Rootsist, kus nimede rootsistajate jaoks on kokku pandud uute rootsi nimede raamat (1918), milles esitatud nimede moodustamise põhimõtteid Suits tutvustab (Eestlasele Eesti nimi 1921: 28–29). (Raimo Raag (2008: 195) kommenteerib, et ei ole küll teada, et Rootsi rootslaste seas sellist nimede muutmist oleks toimunud.)

Emotsionaalse, nimede eestistamisele üleskutsuva noodi lisavad kogumikku Hilja Kettuneni pöördumine (Eestlasele Eesti nimi 1921: 30–32) ning Karl Eduard Söödi luuletus „Omad sepad“ (Eestlasele Eesti nimi 1921: 33). Sütitava kinnituse, et võõrapärased nimed eksitavad rahvust valesti arvama, kinnitab oma hüüdes „Külalise võrdlus“ ka varjunime V. Eestivere all kirjutanu (Eestlasele Eesti nimi 1921: 46–48). Julgustust pakub varjunime Academicus all esinenu, kes jagab nimede soomepärastamise kogemusi (Eestlasele Eesti nimi 1921: 49–51).

J. Aavik annab oma artiklis nõu (Eestlasele Eesti nimi 1921: 34–40), missuguseid nimesid tuleks muuta ning mis peaks olema nime muutmise põhjused. Aavik ujub kogumikus mõne seisukohaga küll vastuvoolu – pakub, et nii ees- kui ka perekonnanimede muutmiseks võiks õigus olla elu jooksul ükskõik kui mitu korda; leiab, et teatud nimedest peaks loobuma ka esteetilistel põhjustel (tähendus, kõla) –, kuid üldjoontes kordab ka tema juba nimetatud põhjusi: eestlaste nimed ei osuta sageli nende rahvusele, on mõnel puhul algsest võõrapärasemakski muudetud, eestipäraste eesnimede taotlus on ka riigi poliitika

vaatenurgast põhjendatud, oluline oleks ühiskonnas silmapaistvate isikute eeskuju ja panus ühise eesmärgi teostamiseks.

Saareste tuletab meelde (Eestlasele Eesti nimi 1921: 41), et ehkki eesnimede eestistamine veel riigi poolt aktsepteeritud ei ole, tuleks ka selle peale mõelda ning võõrapäraseid nimesid eesti nimede vastu vahetada.

Oskar Loorits peatub nimede parandamise teemal (Eestlasele Eesti nimi 1921: 42–45). Ta juhib tähelepanu sellele, et perekonnanimede andmise ajal 19. sajandi alguses oli kasutusel vana kirjaviis, mis tähendab, et esimese sammuna tuleks nimede kirjutus kaasaegsete reeglitega kooskõlla viia: nimesid kirjutada, nagu neid hääldatakse, välja jätta võõrtähed, vana kirjaviis nimedes asendada uue kirjaviisiga. Ta leiab, et nimed ei ole ainuüksi üksikindiviidi isoleeritud omand, vaid midagi seesugust, mis ka teistesse puutub, kellel võib seetõttu nime korrektsele kirjapildile ootusi olla.

Täpsema juhendi eestipäraste perekonnanimede valimiseks ja loomiseks on koostanud Lauri Kettunen (Eestlasele Eesti nimi 1921: 52–69). Valimise järjekord on tal seesugune: eelistada võõrapärase-eelset nime, kui see on olnud; valida nimeks kodutalu või mõni muu kandja jaoks oluline kohanimi; kasutada murdelisi või varasema eesti keele joontega nimesid; nimi tõlkida; võõrapärane nimi mugandada kõlaliselt sarnaseks eestipäraseks; seganimed mugandada tervenisti eestipäraseks; valida täiesti uus nimi, millel oleks hea kõla ja mis oleks piisavalt omapärane. Nime poolest juba tuntud isikutel soovitab Kettunen kasutada sidekriipsuga ühendatult vana ja uut nime korraga ning arvab, et järgmine põlvkond võib paralleelsest nimekasutusest uue kasuks juba loobuda. Järgnevalt esitab Kettunen mitmel leheküljel nimede tuletamiseks sobivaid liiteid ning liitmiseks järelosiseid.

Kogumiku lõpetab samuti praktiliste nõuannetega nimede muutmise talituse kirjutis, mis täiendab kogumikku nimede muutmiseks vajalike dokumentide ning muu korraldusliku infoga (Eestlasele Eesti nimi 1921: 70).

Perekonnanimed „15.000 uut sugunime. Lisa albumile „Eestlasele Eesti nimi““ (1921)

Toimetiste IV number „15.000 uut sugunime“ ilmus albumi „Eestlasele Eesti nimi“ lisana. Kui „Eestlasele Eesti nimi“ kutsus üles nimede eestistamisele ja selgitas selle vajadust, siis lisa pakkus nimemuutjatele sobivaid uusi nimesid ning eeskuju, millised uued nimed võiksid üleüldse olla. Nagu eessõnas öeldakse – esitatud on ainult teatav osa nimedest, mida on võimalik piiramata laiendada

(15.000 uut sugunime 1921). Valimiku koostajad on Kettuneni sõnutsi lisaks talle enesele A. Oras, A. Annist, O. Loorits, A. Saareste. Kuna nimestik valmis kiiresti, on koostajad viidanud, et nimevalimik pole puudusteta ning on ebaühtlane. On märgitud, et pärast trükkimist on arusaamisele jõutud, et nimede kogumikku valimisel oleks pidanud rohkem kaaluma nende käänamist ning eelistama nimesid, mille kuju käänamisel oluliselt ei muutuks (nt Muraste, Palusaar) või eelistada omastavalist nimekuju (nt Saluse *pro* Salune). Raamatu sissejuhatuses on muu hulgas antud väga konkreetsed juhised, kuidas nime muutmine käib, millised dokumendid on vaja esitada jne (15.000 uut sugunime 1921).

Nimede loomise põhimõtteid on tutvustanud Lauri Kettunen albumis „Eestlasele Eesti nimi" eneses (Eestlasele Eesti nimi 1921: 52–69). Raamatus on 68 leheküljel tähestikulises järjekorras esitatud soovitusnimestik, ligikaudu 15 000 eeskujunimega. Nimed on esitatud neljas tulbas, samal real on lisatud mõnelgi puhul mitu varianti. Näiteks rida Elm, -a, -ak esitab ühekorraga variandid Elm, Elma ja Elmak (15.000 uut sugunime 1921: 6). Rohkelt on pakutud tüvede liitmise ja tuletamise võimalust. Näiteks nimele Lahe järgnevad Lahekas, Lahekäär, Laheküla, Lahelaid, Lahelaine, Laheliste, Lahend, Laheng, Laheots, Lahepere, Lahepõhja, Laherand, Lahesaar, Lahesalu, Lahesoo, Lahetaga, Laheva, Lahevase, Lahevee, Lahevete (15.000 uut sugunime 1921: 29). Statistikaameti andmetel (Statistikaamet 2021) on neist tänapäeval peale Lahe kasutusel ainult Laherand, Lahesaar, Lahesalu, Lahesoo ja Lahevee.

Ligikaudu pool kogumiku nimedest on läbi uuritud (Malmberg-Forssell 2002) ja nende tulemuste järgi on pisut üle poole soovitusnimestiku nimedest tuletatud nimed, umbes kolmandik on liidetud nimed ja u 15% koosnevad ühest tüvest (Malmberg-Forssell 2002: 24). Tähenduse poolest on enim viiteid loodusele (maastikuelemendid, loodusnähtused, taimed, loomad), esindatud on ka esemed, ehitised, ametinimetused, ilmakaared, omadussõnad jne (Malmberg-Forssell 2002: 26–27).

Soovitusnimestikus esinevad liidetud nimed tabavad hästi eestlase ettekujutust tüüpilisest eesti perekonnanimest: kümnendikul kordub teise osisena *-mäe*, 4–5% ulatuses *-oja*, *-saare*, *-maa*, *-salu*, pisut vähem *-soo*, *-jõe*, *-saar*, *-küla* ja *-nurme* (Malmberg-Forssell 2002: 28–30). Tuletatud nimedes kordub *-la* rohkem kui viiendikus nimedest. Sageduselt järgmised liited on *-ste*, *-k*, *-ne*, *-ik*, *-s*, *-r*, *-kas*, *-se*, *-ja* (Malmberg-Forssell 2002: 42–44). Kettunen on eraldi esitanud lühenduslõpud – kohanimedes esinevatele lühenenud sõnadele tuginevad liited, nt *-veere*, *-veer* > *-vere*, *-ver* (*-vre*), *-ääre*, *-äär* > *-äre*, *-är* (*-er*), *-pää* või *-päev* > *-pa*, *-ba* (*-p*) jne (Eestlasele Eesti nimi 1921: 58–59). Neist on soovitusnimestikus

kõige sagedamini kasutatud liiteid *-vere*, *-ma*, *-pre*, *-kla* (Malmberg-Forssell 2002: 49–50).

Uuritud 7500 nimest oli Malmberg-Forsselli tulemuste järgi 1995. aasta seisuga Eesti riigirahvastikuregistris esindatud 1275 nime, st 17% soovitusnimestiku nimedest (Malmberg-Forssell 2002: 52). Muidugi ei saa öelda, et kõik need nimed oleks pärit kirjeldatud soovitusnimestikust, küllalt on kokkulangevusi juba perekonnanimede paneku ajal saadud nimedega. Eespool viidatud statistikaameti andmetel praegu kasutusel olevatest Lahe-algulistest nimedest on aga ilmselt kõik just eestistamise käigus võetud nimed.

Uuritud on ka seda (Põld 2002), milliseid nimesid eestistamisel valiti (A. Rava „Muudetud nimede registri" I osa järgi, st materjal kajastab 1935. aasta seisu). Uue nimena võeti üle kolmandikul juhtudel tuletatud nimi, sama palju oli liidetud nimesid ning pisut üle veerandi uutest nimedest koosnes ühest tüvest (Põld 2002: 105). Et soovitusnimestik astus nimevalijate arusaamadega ühte jalga, näitab see, et eestistatud tuletatud nimede seas olid ülekaalukalt populaarsemad *la-* ja *ste*-liitelised nimed, järgnesid *-ma*, *-sto* ja *-s* (Põld 2002: 40). Liidetud nimede teise osana olid eestistamisel enim eelistatud *maa-*, *mäe-*, *salu-*, *mets(a)-* ja *soo*-lõpuga nimed (Põld 2002: 45–46).

„Eesti nimi: valik uusi perekonnanimesid" (1935)

Riigivanema 22. oktoobri 1934 dekreediga antud nimekorralduse seaduse kohaselt hakkas võõrapäraste perekonna- ja eesnimede eestipäraseks muutmine olema tasuta. See tõi kaasa oluliselt suurema huvi nimede muutmise vastu. Tabelis 1 (Rajasalu 1993: 104) on näha uue nime saanud isikute arvu järsk kasv 1930. aastate keskpaigast alates.

Tabel 1. Perekonnanime muutnud isikute arv

Aastad	Perekonnanime muutnud isikute arv
1920–1934	2 672
1935	34 196
1936	78 164
1937	43 069
1938 (kuni 1. detsembrini)	26 037
1939 (kuni 1. detsembrini)	10 862
Kokku	**195 000**

Selgitustöö ja nõuandev roll oli AES-i juhatuse ning Nimede-eestistamise Toimkonna kanda, kuid see hakkas peagi pärast nimede muutmist lihtsustanud seaduse vastuvõtmist seltsile üle jõu käima. Kasvas vajadus soovitusnimestike järele, mis tööd hõlbustanuks. AES võttis ühendust Nimede Eestistamise Keskbürooga ning viimane võttis enda kanda nii perekonnanimede kui ka eesnimede kogumiku trükkitoimetamise kulud. Perekonnanimekogumik ilmus 1935. aastal, eesnimekogumik valmis 24. veebruariks 1936. (Henno 2000: 2532–2533)

1935. aastal ilmunud perekonnanimede soovitusnimestik on juba läbimõeldum ning võtnud arvesse nii esimese, kiirustades ilmunud trüki puudusi kui ka tegelikku nimede eestistamise praktikat. Eelmise nimevalimiku on ümber töötanud J. Mägiste ja E. Elisto.

Lisaks soovitatavatele nimedele endile on rõhutatud nimede eestistamist rahvuse loomise tähtsa osana. Taas on raamatu mahukas sissejuhatavas osas nimetatud omakeelset nime kui olulist osa rahvuse ja enese identiteedi kujundamisest. Rahvuse tunnus on Mägiste sõnutsi keel ning omakeelne nimi selle oluline esindaja. Ta meenutab, et väikerahvaste võõrapärane nimistu on meenutus mõne teise keele võimust väiksema üle, mitte nende endi eelistus ning seetõttu peaks uutes oludes kasutama võimalust valida omakeelsed nimed. Omakeelseid nimesid peab Mägiste rahva kaitsevahendiks selle vastu, et väikerahvas suurema sisse võiks sulanduda, ning oluliseks selle jaoks, et rahvas tervikuks saaks areneda. Mägiste polemiseerib ka nendega, kes on esile toonud, et uue nime võtmisega katkestatakse perekonnatraditsioon. Ta näitab, et eestistamine võib sidet isegi tugevamaks muuta, sest oma esivanemate nime või kodukohaga seotud nime kajastumine eestikeelses perekonnanimes aitab palju edukamalt sidet tugevdada võrreldes võõrkeelse, moonutatud poolvõõrkeelse või sisult tühja võõrapärase nimega. (Eesti nimi 1935: 3–5) Perekonnanimede kõrval meenutab Mägiste, et eesnimed – mille eestipärastamise võimalustele hakati küll juba mitukümmend aastat varem mõtlema – on juba eestipärasema ilme saanud, ilma et see traditsioonidele halvasti mõjunuks. Ta hindab, et selle kogumiku ilmumise ajaks, kolmekümnendate keskpaigaks on ka perekonnanimede eestistamise mõte saanud aega küpseda ning oleks aeg tegudele asuda. (Eesti nimi 1935: 5–7)

Mägiste on andnud kogumikus põhjaliku ülevaate sellest, milliseid nimesid tuleks muuta ja kuidas ning kust ja kuidas uut nime valida. Näiteks soovitab ta vältida liigse emotsionaalse pagasiga nimesid ning nimeotsingutel pöörduda arhiiviallikate poole (nt kiriku- ja revisjoniraamatud), kust võiks leida perekonna kasutuses olnud varasema eestikeelse nime, võõrnimi tõlkida, pooleestipärane nimi mugandada, leida olemasoleva asemele sarnase kõlaga nimi või luua endale

päris uus eestikeelne nimi, mis tugineb eesti sõnavarale või kohanimedele. Et uute kunstlike nimede loomine pole lihtne ülesanne, rõhutab ta just kohanimede väärtust nimeallikana. (Eesti nimi 1935: 8–12) Need põhimõtted on olnud ka raamatus esitatud soovitusnimestiku aluseks. Järgnevalt on taas tutvustatud nimede loomiseks sobilikke liitmis- ja tuletusviise, mainides plussidele (sarnased nimetüübid kohanimedega) lisaks mõne juures ka miinuseid, mis võivad hilisema kasutamise tülikamaks muuta (nt nime kuju liialt muutev käänamisviis). (Eesti nimi 1935: 12–19)

Raamatu teine toimetaja E. Elisto on tutvustanud kehtivat nimede muutmise korda ja selle praktilisi samme ning meelde tuletanud, et kirjaviisi eestipäraseks parandamine nimemuutmise alla ei liigitu. Raamatu lõpus on ka juba liiga sagedases kasutuses olevate ning kaitseregistrisse kuuluvate nimede loetelud. (Eesti nimi 1935: 21–24)

Raamatus on esitletud u 14 000 perekonnanime. Uue nimevalimiku koostamisel on Elisto järgi aluseks võetud 1921. aasta kogumiku nimed, mille kiirustades koostatud nimeloendit on uue jaoks oluliselt silutud: välja on jäetud hulk nimesid, mida häälikulise koosseisu, grammatika või tähenduse poolest pole enam sobivaks peetud. Ka on välja jäetud need nimed, mis vahepealse 14 aasta jooksul on uueks nimeks juba valitud. Peale selle, et osa nimesid on välja jäänud, on ka uusi lisatud. Uued nimed tuginevad autorite sõnutsi väikekohtade nimedele (nt talunimed), murdesõnadele jm allikatele. Ka on juba soovitatud nimeelemente liitmise ja tuletamise teel ümber kombineeritud. Autorite hinnangul on umbes pooled kogumiku nimedest uued või uuel kujul võrreldes eelmise väljaandega. Olulisema erisusena on esile toodud, et kui varem on soovitatud kohanimede alusel moodustatud nimed jäänud omastava kujule, siis nüüd soovitatakse liidetud nimede puhul eelistada nimetavalist kuju (nt *-saare*, *-nurme* asemel eelistada *saar-* ja *nurm*-lõpulisi nimesid). Omastavat soovitatakse eelistada sel juhul, kui see on lühem (nt *-vao* pro *-vagu*). (Eesti nimi 1935: 26–28)

Kui pöörduda 1921. aasta kogumiku ülevaates toodud näidete juurde, siis Elm-tüvega nimedest pole uude valimikku ühtki kaasatud. Lahe-algulistest nimedest on välja jäänud peale Lahe enese ka Lahekas, Lahelaine, Laheliste, Lahend, Laheng, Lahepõhja, Lahesalu, Lahetaga, Lahevase, Lahevee ja Lahevete. Uute nimedena on lisatud aga Lahekaar, Lahelaas, Laheluht, Lahemaa, Lahemets, Lahendi, Lahendo, Lahepera, Lahepära, Laheveer ja Lahevere (Eesti nimi 1935: 55).

Missugune oli selle nimekogumiku mõju uue nime valimisel, on seni uurimata. Trüki tiraaž 5000 eksemplari oli muljet avaldav ning et just järgnevad

aastad olid nimede eestistamise kõrgaeg, võib arvata, et AES-i eestvedamisel ja toimetamisel ilmunud kogumik oli nimemuutjatele ja perekonnaseisuametnikele suureks abiks.

Eesnimed

Julius Mägiste „Eestipäraseid isikunimesid“ (1929)

Kui perekonnanimede soovitusnimestiku kokkupanemine sõltus mõneti kergemini teatud meelepäraste elementide kombineerimisest, siis eesnimed nõudsid rohkem kaalumist ja aeganõudvamaid ettevalmistusi, mh ajaloolise materjali läbitöötamist. Lisaks oli eestipäraseid eesnimesid trükis juba varem esitletud nii 19. sajandi lõpukümnendite kalendrites (vt nt ülevaadet Mats Tõnissoni populaarse kalendri nimedest Rajandi, Tarand 1970; eestipäraseid kalendreid oli veel) kui ka oma keelematerjalile tuginevaid nimesid tutvustavates iseseisvates käsitlustes (Hussar 1998: 13–18). Mägiste ise nimetab Pitka-Ansomardi loetelu aastast 1903; eraldi aga Oskar Kalda soovitusloendit, mis oli selleks ajaks kolmel korral ilmunud – 1911, 1914 ja 1921 – ning mis tugines samadele eestipärasuse kriteeriumidele. (Mägiste 1929: 4–6) Mõlema nimekogumiku eessõnas on Julius Mägiste just Oskar Kaldale abi ja eeskuju eest täna avaldanud. (Mägiste 1929: 8, 1936: 16) Mägiste eesnimekogumike sünnilugu on põhjalikult tutvustanud Kairit Henno (2000).

Kui aastail 1920–1921 nimede eestistamise mõte arenema hakkas, oli kohe selge ka tarvidus soovitusnimestike järele. Põhitähelepanu koondus perekonnanimedele, ent ka eesnimesid ei jäetud kõrvale. Ühelt poolt oli vajadus nimede endi järele, teiselt poolt vajas uurimist omakeelsete nimede ajalugu. Küsimust arutas Akadeemilise Emakeele Seltsi Nimede-eestistamise Toimkond. Kuulutati välja vastav võistlustöö üliõpilastele, ent määratud tähtajaks 1. detsembril 1926 ei laekunud ühtki tööd. Henno on esile toonud, et õigupoolest olid selleks olemas just sobivad tingimused: esimesed emakeelse kõrghariduse saanud noored haritlased ning teisalt värskelt publitseeritud nimematerjali sisaldavad 14.–16. sajandi vaku-, arve-, turbe- jmt raamatud. Ettepanek koostada eestipäraste isikunimede valimik tehti noorele keeleteadlasele Julius Mägistele. Mägiste võttis aluseks allikapublikatsioonid, juba trükitud nimeloendid ning käsikirjalisi materjale ja nende põhjal sündiski AES-i esimene eesnimevalimik. (Henno 2000: 2531–2532)

Kogumiku kaks eesmärki – autori eelistuses teaduslik väljaanne ning seltsi soovil praktiline soovitusnimestik – tekitas arutelusid. Selle tulemusena tuli

teoses viidete osa vähendada ning osa tegelikuks kasutuseks sobimatuid – ehkki teaduslikus mõttes huvipakkuvaid – välja jätta. 1929. aasta märtsiks oli käsikiri valmis. Nimede-eestistamise Toimkond vaatas käsikirja 11. oktoobri 1929 koosolekul üle, kiitis heaks ning jaanuaris 1930 võetigi 800 trükiarvuga kogumik nimede panemisel kasutusele. (Henno 2000: 2532)

1929. aasta eesnimede soovitusnimestik algab selle defineerimisega, mida eestipäraseks eesnimeks pidada. Esimesena nimetab Mägiste ajaloolisi, eesti sõnatüvedele tuginevaid nimesid. Kogumikku on need jõudnud trükitud ja käsikirjalistest 13.–17. sajandi allikatest. Eesmärgiks on seatud just traditsiooni taastamine, mis pidanuks olema noore riigi iseseisva kultuuri aluseks. Mägiste rõhutab, et sellised nimed on iseseisva ja vaba kultuurimineviku tõestus. Just vanimast materjalist pärit nimesid on autor ise tähtsaimaks pidanud ning võimalikult palju kaasa haaranud. Teise olulise rühmana on arvesse võetud laennimed – eesti keeles muganenud võõrnimed. Mägiste viitab nende pikale ajaloole eestlaste kasutuses ning asjaolule, et neis võivad olla segunenud laenatud nimed siin varem kasutatud nimedega. Ta nimetab ka soome ja teistest lähematest sugulaskeeltest laenatud ja laenatavaid nimesid, mida peab loomulikult eesti keelde sobituvateks. Kolmanda rühma moodustavad kunstlikult loodud nimed, mis tuginevad eesti apellatiividele. (Mägiste 1929: 5–8)

Väljaandes on esitatud 407 naisenime ja 928 mehenime. Neist 235 naise- ja 722 mehenime on sellised, mida varasemates soovitusnimestikes, kalendrites jmt nimestikes ei esine. Rohkelt on allikaviiteid (soome-eeskujulised, arhiividokumentidest, rahvaluulest, murretest, Oskar Kalda ja Peeter Sõggeli loenditest ja mujalt pärit nimed), ent 46 uue naise- ja 8 mehenime juurde on märgitud, et tegemist on Mägiste enda ettepanekutega. „Eestipäraste isikunimede" kogumikus Mägiste enda pakutud uudisnimedest on populaarseimaks kujunenud Sirje ja Merike, ent ka paljud muud kogumikus esinenud nimed said laia leviku. Tõsi, neljandik kogumiku naisenimedest ja kaks kolmandikku mehenimedest on jäänud üliharvaks või pole neid üldse kasutatud. Kuigi Paul Ariste nimetab raamatu tutvustuses (Ariste 1930: 343), et teoses on osatud hästi ühendada „tarvidus ja teadus", siis võimalik, et Mägiste enda huvi tõttu saigi kogumikku rohkem teaduslikult põhjendatud nimesid ning viiteid nende minevikule ja esiplaanile ei tõusnud nimevalija vaatepunkt.

Julius Mägiste „Eestipäraseid eesnimesid“ (1936)

Kui nimede eestistamise aktiviseerumise tõttu vajati täiendavaid ja uuendatud abimaterjale perekonnanimede eestistajatele ning töö korraldajatele, siis sama lugu oli eesnimede eestistamisega ning veel enam lastele nime andmisel. Õige pea pärast „Eestipäraste isikunimede“ ilmumist oli selge, et sellest raamatukesest üksi ei piisa. Nimede eestistamine muutus järjest aktiivsemaks ja abi oli rohkem vaja kui kunagi enne. Uue väljaande tiraaž oli 2000 eksemplari (Henno 2000: 2533).

Nimematerjali on autor läbi töötanud koos AES-i keelekomisjoniga (J. V. Veski, E. Elisto, A. Kask), kes tegi nii kärpeid kui ka lisandusi. 1935. aasta kevade ja suve jooksul on käsikirja arutatud Nimede Eestistamise Keskbüroos, kus selle vaatasid läbi J. Aavik, E. Roos, E. Salurand, A. Õunapuu, M. Tedre ja V. Jõgi. Sama aasta 14. ja 15. septembril toimunud koosolekul, millest võtsid osa AES-i juhatuse liikmed ning Tallinnast kohale tulnud Jõgi, Roos ja Salurand, kinnitati lõplikult soovitusnimestikku jõudnud nimed. Mägiste ise rõhutab selle protsessi kirjelduse kaudu just loendi kokkuleppelist, võimalikult objektiivset iseloomu. Ise eelistanuks ta näha rohkem vanu muganenud laennimesid, ent samamoodi olid endast taganenud laennimedele esialgu täiesti vastu seisnud osalejad. Niisiis esindab teos erinevate seisukohtade kompromissi. (Mägiste 1936: 12–13)

Väljaandes esitati 442 naisenime ja 689 mehenime. Selles trükis on naise- ja mehenimede osakaalud paremas proportsioonis: kuna erinevaid naisenimesid oli 19. sajandi lõpuni vähem tarvituses ning ajaloolistes allikates puudusid need peaaegu täielikult, oli neid vähem ka Mägiste esimeses eesnimeraamatus.

Sissejuhatuses nimetab Mägiste lisaks kolmele eelmises väljaandes esitatud eestipäraste eesnimede rühmale neljandana juba kasutusse lisandunud soome ja vähemal määral skandinaavia laene, mis häälikuliselt kenasti eesti keelde sobitusid (Mägiste 1936: 13). Sellised nimed olid juba eelmises kogumikus esindatud, ent ei olnud eraldi rühmana välja toodud.

Mägiste on kirjeldanud ka nimepraktikas tekkinud probleeme. Mõnd nime on pandud nii poistele kui ka tüdrukutele (Lootus, Aare, Ilo). Otsus ühe või teise soo kasuks on püütud uues nimestikus fikseerida. Nimedest on tekkinud väga väikese, ühe hääliku erinevusega variante. Autor nendib, et juba tekkinud nimevariante ei ole mõttekas piirata ning sellega nimevalijate vabadusi kitsendama hakata, ent nimestikku on kaasatud siiski vaid osa variante. Veel on juhitud tähelepanu sellele, et perekonna- ja eesnimed peaks hoidma lahus – juba eesnimena levima hakanud nime ei peaks valima perekonnanimeks ja vastupidi. (Mägiste 1936: 14–16)

Võrreldes eelmise väljaandega on välja jäetud 178 naise- ja 531 mehenime (Mägiste on väljajätmise põhjustena nimetanud ebakõlalisust, liigset võõrapärasust, nimekujude tõlgitsemise vaieldavust jne – Mägiste 1936: 11), see tähendab, et ka seda nimevalimikku on oluliselt uuendatud. Uus nimevalimik on lähtunud pigem praktilistest vajadustest, ära on jäetud viited allikale, seletused jmt. Arvestatud on eeskätt nimevalija ja nõuandja (perekonnaseisuametniku) seisukohta. Nime juures on lakooniline viide päritolu kohta (kunstlikult loodud, muistne, laennimi) ning vajaduse korral käänamisjuhis.

Välja jäetud nimede asemele toodute hulgas on rohkesti kunstlikult loodud nimesid, mida seni trükistes veel tutvustatud ei oldud, ning juba ka tegelikust kasutusest nopitud nimesid. Lisaks oli valimikus veel seni kõrvale jäänud, kuid varasemas tegelikus kasutuses fikseeritud laennimed, samuti ajaloolistest dokumentidest pärit nimed ja ilukirjanduses tarvitatud uued nimed. Populaarseteks on neist uudisnimedest hiljem saanud Terje ja Liivi. Mägiste teos on ilmumise järel võinud mõjutada mehenimede, nagu Kalju, Raivo, Toivo, Kaido ja Aivo populaarsust, mis nüüd esimest korda trükis ilmusid. Ka selles valimikus on u 50 naise- ja u 250 mehenime, mis pole kas üldse mitte kunagi käiku läinud või on esinenud 1–2 korda.

Kui nimevalijatele ei olnud „Eestipäraseid eesnimesid“ teos, mille nimesid nad oleksid ainueelistanud, siis küll oli raamatukesel oluline roll perekonnaseisuametnike seisukohalt. Uute nimede virvarris otsustati Mägiste raamatu alusel, kas tegemist on naise- või mehenimega (vt Aare näide eespool). Nimesid võidi seetõttu ka tagasi lükata, et neid selles loetelus ei olnud. „Perekonnaseisuametniku käsiraamat“ (Teder 1939: 238) osutab, et sündide registreerimisel tuleks just see AES-i teos aluseks võtta.

Mägiste on 1936. aasta eesnimeraamatu ilmumise järel lootust avaldanud, et nimede eestistamise elavnemist arvestades on vajadus peatselt uue loetelu järele ning siis saaks parema nimevalimiku välja töötada (Henno 2000: 2533). Seda võimalust enam ei avanenud. Ent AES-i nimetöö jätkus.

Eesnimede soovitusnimestikud ei jõudnud uute nimedega lõpuni ning perekonnaseisuametnikud vajasid jätkuvalt abi. Elisto on 1930. aastatel korduvalt kajastanud AES-i juhatuse arutelude tulemusi ajakirjas Eesti Keel (Elisto 1937, 1938). Uusi nimesid esitasid AES-ile kaalumiseks nii kodanikud ise, siseministeerium kui ka perekonnaseisuametnikud. Heakskiidu sai veel paarkümmend nime, mõned küll klausliga, et neid AES ise soovitama ei asunud, ent vastu ka ei seisnud. Heakskiidu said näiteks naisenimed Helis, Helmes, Miia, Raili, Sirja, Ülvi, mehenimed Helend, Raho, Valdo. (Elisto 1937: 128) Üle 200 nime sai aga

eitava vastuse, põhjuseks liiga lähedane kuju juba olemas olevate nimedega, võõrapärasus või kõlbmatus nimena. Tagasi lükati nt naisenimena soovitud Elfi, Elna, Leia, Niida, Silla, Sina, Toivi, soovitud mehenimedest Erko, Imbu, Kullervo, Laiko, Rahnu, Raudre, Salo, Vaibo jne. Viidatud on nende võõrapärasusele (Elna, Erko, Kullervo), kokkulangevusele mõne eesti sõna vormiga, mis tingimata ka tähenduse poolest nimeks ei sobi (Leia, Reena – reenama 'mustama'), kokkulangevusele perekonnanimega või perekonnanime struktuuriga (Silla, Raudre, Salo) või liigse sarnasusega juba olemas oleva nimega (Imbu, vrd Imbi; Toivi, vrd Toivo). (Elisto 1937: 128–129) Mõne nime puhul on ka nüüd, üle 80 aasta hiljem mõistetav, miks neid vastuvõetavaks ei tunnistatud, ent nende hulgas on ka tänapäeval täiesti tavalisi eesnimesid.

Kaasaegsete kokkuvõte

Elmar Elisto on artiklis „Nimede eestistamine Eestis" (1938) teinud kokkuvõtte nimede eestistamise saavutustest.

Ta on rõhutanud Akadeemilise Emakeele Seltsi olulist rolli nimede eestistamisel. Ta on teoreetiliste põhimõtete ettevalmistamise eest esile tõstnud L. Kettuneni, A. Saarestet ja J. Mägistet ning korraldamise eest J. Ainelo panust. (Elisto 1938: 5) Ilmselt tuleks ka ta ise sellesse ritta lisada.

Määravaks peab ta nimede eestistamise edenemisel 1934. aastal alguse saanud nimede muutmise lihtsustatud asjaajamiskorda, mis kiirendas kodaniku jaoks nime eestistamist ning muutis selle maksuvabaks. Sümboolset väärtust peab ta samavõrd oluliseks – valitsus tunnistas sellega nimede eestistamise riigi huvides toimuvaks. Kuigi mõnes mõttes seltsi koormus sellega suurenes (soovitusnimestikud, nõustamine), siis korralduskoormus läks sellega riigile üle. (Elisto 1938: 5)

Ta kiidab nimede eestistamise tulemust – 1934. aasta rahvaloenduse andmetel eestipärast nime kandnud 600 000 eestlase asemel oli 1938. aastaks eestipärase nime kandjaid 742 000. Elisto avaldab lootust, et ka viimane veerand elanikkonnast endale varem või hiljem eestipärase nime valib. Need juhtumid, kui nime põhjal spordi- või kultuurisaavutused teiste rahvaste arvele kirjutatakse, peaks Elisto meelest nüüd järjest minevikku kaduma. (Elisto 1938: 7)

Elisto nimetab mõningaid perekonnanimede valimise praktikas tekkinud puudusi – liiga ilutsevaid nimesid, liigset klammerdumist endisesse nimesse, mõne nime liig sagedat valimist –, kuid nendib kokkuvõttes, et puudustega perekonnanimed moodustavad uuest nimevarast väga väikese osa. (Elisto 1938: 10)

Eesnimede eestistamist on vähem tähtsaks ja rohkem iga inimese isiklikuks asjaks peetud, seetõttu hindab ta 1938. aasta alguseks eestistatud eesnimede hulka samuti suureks (u 16 000 isikut) (Elisto 1938: 12).

Kokkuvõttes leiab Elisto, et nimede eestistamisel on palju saavutatud, aga palju on ka ees ning lõplike kokkuvõtete tegemise aeg pole veel käes (Elisto 1938: 16).

EMAKEELE SELTS JA SUGULASKEELED[16]

Tuuli Tuisk

Emakeele Seltsil on alati olnud tähtis roll rahvusliku eneseteadvuse õhutamisel ja toetamisel, samuti keele uurimisel, säilitamisel ja populariseerimisel. Eesti keele kõrval on selts oluliseks pidanud ka sugulaskeeli ja neid rääkivaid rahvaid. Põhikirjas on sätestatud, et seltsi üheks eesmärgiks on kaasa aidata sugulaskeelte teaduslikule uurimisele ja äratada huvi sugulaskeelte vastu. Juba seltsi esimesel tegevusaastal algas hõimurahvaste toetamine ja sugulaskeelte uurimine suure entusiasmiga. Seltsil on oma tegutsemisaja jooksul olnud erineval moel kokkupuuteid mitmete eesti keele sugulaskeeltega. Vaikimisi on seltsi ja sugulaskeelte seos sisse kirjutatud juba seltsi loomislukku: seltsi loomise eestvedaja oli läänemeresoome keelte professor Lauri Kettunen ning selts loodi Soome Kotikielen Seura eeskujul.

Sugulaskeeltega on seltsis tegeldud erinevate teemade raames eri moel ja sageli on teemad omavahel põimunud. Nii näiteks hõlmavad 1920. aastate liivi ekspeditsioonid endas nii keele kogumist ja uurimist, liivlaste moraalset ja materiaalset toetamist, õpetajakoolitust kui ka trükiste väljaandmist. Seltsi koosolekutel on peetud sugulaskeelte teemal huvitavaid ettekandeid ja esitletud sugulasrahvaid käsitlevaid raamatuid. Sugulaskeelte teema on jõudnud seltsi ka liikmete ja kontaktide kaudu. Seos sugulaskeeltega peegeldub seltsi liikmete uurimistöös, mis koosolekutel, konverentsidel ja kirjasõnas huvilisteni on jõudnud. Seltsi liikmete hulgas on läbi aegade olnud palju sugulaskeeltega ühel või teisel moel tegelevaid isikuid. Üheks kokkupuutepunktiks on sugulasrahvastega ühiselt korraldatud konverentsid, keelepäevad ja seminarid. Samuti on hõimurahvaste toetamise ühise eesmärgi nimel tehtud koostööd teiste hõimuliikumisega tegelevate organisatsioonidega.

Emakeele Seltsi üks olulisemaid teeneid on sugulaskeelte ja -rahvaste toetamise ja uurimise algatus. Mitmete tähelepanuväärsete keeleuurijate uurimistööd said alguse nende retkedest seltsi stipendiaatidena erinevate sugulasrahvaste juurde. Kui enne Teist maailmasõda toetati hõimurahvaid erksamalt, siis

[16] Autor on tänulik Renāte Blumbergale abistavate kommentaaride eest.

sõjajärgsed aastad olid nii majanduslikus kui ka moraalses mõttes alguses rasked. ES-i põhikirjast tõmbas Teaduste Akadeemia kõik otseselt mitte eesti keele alase maha. Sugulaskeeltega tegelda oli seltsil ametlikult lubatud alles 1960. aastate alguses. Mitmed eesti keele ja sugulaskeelte uurijad olid põgenenud välismaale, publitseerimisvõimalusi oli vähe. Alates 1950. aastatest käis sugulaskeeltega tegelemine mõnda aega suuresti Tartu Riikliku Ülikooli (TRÜ) soome-ugri keelte kateedri ning Keele ja Kirjanduse Instituudi (KKI) kaudu, mille ülesandeid täites käisid seltsi liikmed ekspeditsioonidel lähemate ja kaugemate sugulasrahvaste juures. Kohati on KKI ja seltsi rolli ka võimatu eristada, kuna asuti samas majas ja töötati samade inimestega.

Käesolevas ülevaates esitatakse ES-i ja sugulaskeelte kokkupuutepunktid teemade kaupa. Sugulaskeeled on seotud peaaegu kõigi seltsi peamiste tegevussuundadega – ettekandekoosolekute ja konverentsidega, keelepäevadega, sugulasrahvaste toetamise ettevõtmistega, õpetajakoolitusega, keeleainestiku kogumise ja uurimustega, seltsi väljaannete ja kontaktidega. Iga teema juures püütakse esitada kõige olulisem, mõnikord ka hämmastavam või teenimatult unustuse hõlma vajunum. Kirjeldatavad kokkupuutepunktid on ajas muutuvad ja väljuvad mõnikord seltsi tegevuse traditsioonilistest raamidest, kuid peegeldavad neid üsna järjepidevalt.

Hõimurahvaste moraalne ja materiaalne toetamine

Emakeele Seltsi üks eesmärke tegutsemisaastate algusest peale on olnud toetada väiksemaid hõimurahvaid, kelle majanduslik ja kultuuriline mahajäämus on seltsile korda läinud. Eeskätt puudutab see liivlasi, vadjalasi ja isureid. Kõige aktiivsemalt toetati liivlasi, kelle abistamise olulisust rõhutati nii seltsi koosolekutel kui ka ajakirjanduses korduvalt ja õigustatult. Ehkki seltsi protokollidest ja aastaraamatutest ilmneb, et setude ning leivude ja lutside toetamine paigutati samuti hõimurahvaste punkti alla, siis tegelikult peeti neid ikka pigem eesti rahva osaks kui eraldiseisvateks sugulasrahvasteks. Nende toetamine oli 1920.–1930. aastatel (ja hiljemgi) sama tähtis kui liivlaste oma, kuid käesolevas artiklis neil eraldi ei peatuta.

Kui ES poleks Teise maailmasõja eelsetel aastakümnetel nii tulihingeliselt liivlaste ja liivi keele eest seisnud ning liivlasi innustanud, oleks liivi ajalugu kujunenud hoopis teistsuguseks ja arvatavasti nukramaks. Seltsi liikmete esimene tõsisem kokkupuude liivlaste ja liivi keelega toimus 1920. aastal, mil Akadeemilise Emakeele Seltsi esimene esimees professor Lauri Kettunen käis koos tollase üliõpilase Oskar Looritsaga esimesel ekspeditsioonil liivlaste juures. Just selle kogumisretkega algas Eestis hõimuliikumine, mille eestvedajateks Kettunen

ja Loorits kujunesid. Seda perioodi nimetatakse põhjendatult liivlaste ärkamisajaks. 1920. aastatel oli liivlaste olukord järgmine: Esimese maailmasõja põhjustatud paguluse tagajärjel kaotas liivlaste noorem põlvkond osaliselt oma keele, liivi keelt koolides ega kirikutes ei kasutatud, puudus emakeelne lugemisvara, liivi külades valitses üleüldine vaesus. Liivlaste toetajate, kelle hulka kuulus ka ES, eesmärkideks kujunesid haridustöö edendamine, liivikeelse lugemisvara ettevalmistamine ja selle väljaandmine, liivlaste ühiskondliku organisatsiooni loomise toetamine. Samuti julgustati liivlasi oma keele ja kultuuri üle uhkust tundma. Liivlaste moraalne ja materiaalne toetamine lülitati AES-i programmi kohe pärast 1920. aasta suvist ekspeditsiooni. Juba teises seltsi juhatuse koosoleku protokollis on sissekanne liivlaste küsimuse arutamise ja Liivi kapitali loomise kohta (RA, ERA.R-2362.2.2). Liivlaste ja liivi keele toetamise küsimusest saigi alguse suurem rahaline korjandus seltsi tegevuskapitali kogumiseks (Kask 1930a: 115–116). 1923. aastal asutati seltsi juurde ka Ungari kapital, kuid selle täpsema otstarbe kohta on teated napid.

Seltsi 1920. ja 1930. aastate üleskutsed liivlaste toetamiseks, toetuste taotlemine ja kogumine olid innukad. Jõulised üleskutsed ajakirjanduses ja erinevatele institutsioonidele adresseeritud kirjad olid enamasti tulemuslikud. Nii korraldati näiteks 1922. aastal Liivi Haridusseltsi[17] asutamise toetuseks edukas korjandus („Korjandusleht Eesti-Soome hõimurahvakese – Liivi haridusseltsi heaks"). Korjanduse põhjenduses märgiti, et lätlased on liivlastele ära keelanud oma Liivi valla asutamise ega ole lubanud neil Liivi Haridusseltsi asutada. Rõhutati, et „hõimusõbrad ei tohi jätta liivlasi toetuseta ja asutakse uue jõuga neid rahvuslikult korraldama" (RA, ERA.R-2362.1.14). Seletuskirjades seltsi kulude ja tulude kohta leidus eraldi rida „Haridus- ja uurimistöö Liivis", kus on kirjas: „Esitatud summad on mõeldud liivi keele ja sõnalise vanavara kogumiseks ja haridustöö toetamiseks Liivis. Liivlaste aitamise katkestamine hävitaks seal kõik selle, mis seal on 5-e viimase aasta jooksul saavutatud Eesti abi ja kuludega." (RA, ERA.R-2362.1.7) Koostöös Akadeemilise Hõimuklubiga koguti toetusi liivi lastele jõulukingituste saatmiseks. Kingituste peaeesmärgiks oli innustada laste huvi oma keele kasutamise ja õppimise vastu (Blumberga 2011a: 157). Nii olid 1923. aasta jõulukorjanduse kinkide hulgas näiteks kompvekid ja maiustused, üks jakk, „mitmesugused asjad kommertskoolist", 20 pildiraamatut maalimiseks, 15 puust mänguasja ja sirklikast (RA, ERA.R-2362.1.14).

[17] Eestis kutsuti seltsi erinevate nimedega – Liivi Haridusselts, Liivi Selts, Liivi Liit. Ametlikult 02.04.1923 asutatud selts sai nimeks Liivi Liit.

Seltsi aktiivsed üleskutsed võitsid suurt poolehoidu ja väikesele hõimurahvale laekus annetusi üle kogu Eesti. Olgu siin annetajatena mainitud näiteks Läänemaa telegraafi-telefoni teenijad, Eesti Panga Võru osakonna ametnikud, maksuinspektor ja notaarius jt. Korduvalt pöörduti toetuse saamiseks haridusministeeriumi ja riigivanema enda poole. Riigivanem määras oma erisummadest näiteks 1925. aastal 50 000 marka Liivi Haridusseltsi toetuseks (RA, ERA.R-2362.1.19). Kõrvalepõikena – Oskar Looritsa kirjamustandist Konstantin Pätsile selgub, et see summa „jääb, nagu soovisite, ametlikult kviteerimata".[18] Aktiivselt toetati erinevaid liivi keele ja kultuuriga seotud üritusi ning Liivi Haridusseltsi. ES võttis oma kanda näiteks osa liivi laulukoori Eesti külaskäigu kuludest 1925. aastal (AESA V: 9). Lisaks raamatute väljaandmisele toetati ka lastele liivi keele õpetamist liivi külakoolides (Blumberga 2011a: 157). Riigivanemalt taotletud raha abil toetati korduvalt liivlastele emakeele õpetamist. Samuti saadeti liivlastele kingiks raamatuid. 1923. aastal osales selts Liivi Haridusseltsi lipupäeval ja 1928. aastal osaleti (nüüd juba ametlikult tegutseva) Liivi Liidu asutamise 5. aastapäeva tähistamisel. Selts toetas ka Liivi rahvamaja ehituse ideed. 1939. aastal valminud maja ehituse toetamiseks loodud toimkondadesse ja komiteedesse kuulusid nii Oskar Loorits kui ka Lauri Kettunen, viimane esindas küll ametlikult Soomet (Blumberga 2011a: 184–185).

Ehkki suurem tähelepanu koondus 1920. aastatel peamiselt liivlastele, siis tegelikult toetati ka teiste väiksemate hõimurahvaste kultuurilist ärkamist. Nii annetas ES oma väljaandeid näiteks Ingeri Haridusseltsile. Oktoobris 1922 võeti osa Ingeri kultuuripäevast. (ESA III: 8) 1920. ja 1930. aastatel vahendas selts Piirimaade Kultuurkapitali toetust vadja ja ingeri keelele. 1932. aastal soovitati Piirimaade Kultuurkapitalil korraldada Ingerimaa hariduselu ning muinasmälestiste ja sõnavara kogumist (Valge 2020a: 26).

Õpetajakoolitus ja keeleõpe

Esimeste tööde hulgas hakkas vastloodud selts tegelema kahe liivi noormehe õpingute korraldamisega Tartu Õpetajate Seminaris. Nimelt otsisid Lauri Kettunen ja Oskar Loorits oma ekspeditsioonidel liivi noori, kes võiksid pärast hariduse omandamist liivi kultuurielu edendada. Liivi noormehed August Skadiņ ja Jōņ Zēberg saabusid Tartusse 1921. aasta alguses (Blumberga 2011a: 155). ES-i

[18] Riigivanema soovi taga võib aimata poliitilist põhjust: Lätis oli liivlaste ja liivi keele toetamine sel ajal sisuliselt keelatud.

materjalidest nähtub, et selts kattis kõik nendega seotud kulud, muuhulgas sõidukulud, üüri-, toidu- ja õppevahendite kulud (RA, ERA.R-2362.1.7). 1921. aasta 10. veebruari kirjas rõhutab Kettunen sugulaskeelte päästmise tööd, mis on seltsi üks eesmärke, ja palub seltsile annetusi: „... nõutades kaks Liivi sugurahvakese noormeest Tartu õppust saama, et neid võimaldada oma tulevase tööga Eesti keeleteaduselegi hindamata teenuseid tegema." (RA, ERA.R-2362.1.7). Kumbki noormees oma õpingukohustust paraku lõpuni ei täitnud. Jōņ Zēberg õppis Tartus alla kahe semestri. Seltsi juhatus otsustas ta seoses halva õppeedukusega, millele lisandus ka „ebaaus eluviis", tagasi koju saata. August Skadiņi õpingud kestsid veidi kauem ehk kolm semestrit. Tema katkestas õpingud perekondlikel põhjustel. (Blumberga 2011a: 156)

Liivlaste Tartusse õppima kutsumine jätkus mingil määral edaspidigi. ES-i protokollidest ilmneb, et näiteks 1925. aastal väljastati nii saksa- kui ka eestikeelne tunnistus liivlasele Ella Adamsonile, kes pidi 1925. aasta suvel sõitma Eestisse õppima. Liivi Liidule teatati, et Adamsonile on õpingute ajaks võimaldatud maksuta korter ja elatis hr Rütli perekonnas. (RA, ERA.R-2362.1.19) Viimasel hetkel tuli aga Kuramaalt teade, et tütarlaps, kes tegelikult ise liivi keelt ei tunnegi, ei soovi enam Tartusse sõita (RA, ERA.R-2362.2.13). Selts lubas Ella Adamsoni toetuseks mõeldud raha jätta Liivi Liidule muude ülesannete täitmiseks. 1929. aasta seltsi materjalide hulgas on Väimela Põllutöökooli kiri, kus seltsilt palutakse toetust liivlasele Alvīnele[19], et too saaks ennast soojemini riidesse panna ega ära ei külmuks, muidu peab kool ta tagasi kodumaale saatma (RA, ERA.R-2362.2.13). Selts saatis liivlase toetuseks 20 krooni (RA, ERA. R-2362.1.43).

Pärast liivi noorte koolitamiskatset 1920. aastate alguses pakuti sama võimalust teistele hõimurahvastele. Nii taotles Akadeemiline Emakeele Selts 1923. aastal Piirimaade Kultuurkapitalilt stipendiumi vadjalase Dmitri Tsvetkovi õpinguteks ja vadja keele grammatika koostamiseks (RA, ERA.R-2362.1.19). Korraks tekkis seltsil küll kahtlusi Tsvetkovi isikus, kes olevat esinenud liialt venesõbraliku poliitikuna ega paistnud töötavat eesti-ingeri-vadja rahvuskultuurilistes huvides (põhjalikumalt on selle tagamaadest kirjutanud Enn Ernits monograafias „Vadja haritlane Dmitri Tsvetkov", 2009). Haridusministeeriumile saadeti 1923. aasta aprillis ka vastavasisuline kiri, milles mainiti muuhulgas, et silmapiiril olevat uus lootustandev kandidaat. Seltsi kõhklused Tsvetkovi suhtes aga kadusid ja

[19] Seltsi arhiiviallikates on Alvīne perekonnanimi kujul Tekvoo. Tõenäoliselt on tegemist Īra külas elanud eestlase Andrejs Techo (lätipäraselt Teho) ja tema liivlannast naise Līze Techo tütrega, kes tuli Eestisse õppima (Blumberga 2006: 341).

stipendiumi osas tehti tagasipalumise otsus (RA, ERA.R-2362.2.3). Pärast haridusministeeriumi teavitamist muutunud seisukohast reageeris haridusminister Aleksander Veiderma resoluutselt, et nõnda ei saa stipendiumi määrata, nagu Emakeele Selts seda teeb: täna selgub, et stipendiaat on väärt stipendiumi saama, homme aga ta enam ei kõlba. (RA, ERA.R-2362.1.7) Õnneks ei sattunud Tsvetkov musta nimekirja, sai stipendiumi edasi, õppis alguses eesti filoloogiat ja lõpetas ülikooli 1928. aastal magistrikraadiga slaavi filoloogia alal.

1922. aastal pakkus selts õppimisvõimalust Tartus ingeri üliõpilasele Valerian Sergejevile (pärast nimemuutmist Muurmetsä). Muurmetsä aga katkestas õpingud. Temalt seltsi fonograafi ja muude asjade tagasinõudmiseks otsustas selts 1924. aastal kasutada politsei abi (RA, ERA.R-2362.2.3). Pärast Muurmetsä õpingute katkestamist määrati stipendium ingeri üliõpilasele Aleksander Angerele (Angeria) (Kask 1940: 47). Aleksander Angere tööks sai ingeri sõnaraamatu koostamine. Töö tundus haridusministeeriumi jaoks veidi venivat ja sellele pööräti aeg-ajalt ka tähelepanu. 1929. aasta novembris määrati aga Angerele veel nelja kuu jagu toetust ingeri-eesti sõnastiku koostamiseks ja ülikooliõpingute lõpetamiseks. (RA, ERA.R-2362.1.7) Nii Angere ingeri keele sõnakogu kui ka Tsvetkovi vadja sõnastik kuulusid seltsi jaoks oluliste sõnavarakogude hulka (nendest tuleb juttu ka keeleainestiku kogumise ja talletuse peatükis). Tsvetkovi vadja sõnavarakogu on paremini tuntud kui tema vadja keele grammatika käsikiri. Teadaolevalt koostas Tsvetkov vene keeles käsikirjalise vadja keele grammatika, mille valmimisaastaks on märgitud 1922. Filoloogiaüliõpilasena Tartus õppides pakkus ta 1923. aastal käsikirja ES-ile, ent seltsi juhatusega tookord kokkuleppele ei jõutud. Tsvetkovi vadja grammatika käsikiri laekus seltsile alles 1937. aastal, aastaid pärast Tsvetkovi surma. (Viikberg 2008b: IX) Ligi 85 aastat hiljem sündis käsikirjast raamat („Dmitri Tsvetkov. Vadja keele grammatika“ 2008, koost ja toim Jüri Viikberg).

Emakeele Seltsil on algusest peale soomlaste ja soome keelega olnud oluline kontakt. Juba professor Kettuneni isiku näol oli tegemist ühe suurima põhjanaabrist Eesti sõbraga. 1921. aastal alustati soome keele õppimise toetamist Eestis. Seltsi juhatuse koosolekul määrati samal aastal soome keele õppimiseks stipendium ja töötasu Oskar Looritsale, Julius Mägistele ja Ants Orasele (RA, ERA.R-2362.2.3, prot nr 9). 1920. aastal pani Soome saadik Eestis Erkki Reijonen oma annetusega aluse „Soome-Eesti iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeva mälestamise kapitalile“. 1925. aastal suurendati stipendiumi kapitali 100 000 margani. Selle kapitali toetusel hakati 1926. aastast saatma üliõpilasi Soome keeleõppele. (Kask 1940: 48) Esimene stipendiaat, kes 1926. aasta suveks Soome keeleõpingutele

saadeti, oli üliõpilane Herman Rajamaa. Järgnevatel aastatel määrati stipendiaatideks Karl Mihkla, Karl Hermlin, Eduard Roos, Meeta Ots, Jaan Ots, Kristjan Meikop, Nikolai Remmel, Friedrich Olup, Juhan Käosaar, Felix Oinas, Helga Reitsnik, Valter Niilus (mitu korda), Aleksander Siitam, Armin Kukk. (Valge 2020a: 21–33) Alles 1940. aastal jäetakse Soome keeleõppestipendium esimest korda välja andmata. Selle põhjuseks oli kultuurkapitali murdekogumistoetuste lõppemisest tingitud rahapuudus. 1941. aastal sunniti seltsi juhatust loobuma tähtajalise konto nr 1694 („Soome-Eesti iseseisvuse väljakuulutamise aastapäeva mälestamise kapital") nimetusest ja eesmärgist (Valge 2020a: 34). Samal aastal oli selts nõukogude võimu korraldusel sunnitud selle konto sulgema (RA, ERA. R-2362.2.96).

Keeleainestiku kogumine ja talletus

Emakeele Selts on oma 100-aastase olemasolu vältel pikka aega tegelenud murdekogumisega, vähemalt seni, kuni seda on võimaldatud ja kogutavat jätkunud. Murdematerjale on seltsile laekunud veel 21. sajandi alguseski. Süstemaatiline murdekogumine algas Andrus Saareste juhtimisel 1922. aastal. 1930. aastaks oli seltsil murdearhiiv, kus oli 306 000 sõnasedelit ja 1500 lehekülge tekste (Rätsep 2003: 157). Murdekogude säilitamisel saadi abi Tartu ülikoolilt ja samal aastal loodi ülikooli juurde eesti ja sugukeelte arhiiv. Arhiivi kogunes materjale mitte ainult eesti murretest, vaid lisandus ka sugulaskeeltest talletatut. (Ahven 1970) Pärast Keele ja Kirjanduse Instituudi asutamist 1947. aastal deponeeriti seltsi murdematerjalid sinna. Tartu ülikoolis aga alustati Arnold Kase juhtimisel 1952. aastal eesti keele kateedri murdearhiivi loomist. See tegutseb praegu Tartu ülikooli eesti murrete ja sugulaskeelte arhiivi nime all.

Tuleme tagasi 1920. aastatesse, mil Kettunen ja Loorits käisid liivi ekspeditsioonidel. Looritsa põhihuviks jäi lõpuks küll liivi folkloor, kuid tema roll liivi keeleainese kogumisel ja talletamisel on kahtlemata oluline (Pajusalu 2018). Aastate jooksul kogutud liivi murdetekstid moodustasid seltsi arhiivist väärtusliku osa. Erinevad kirjapandud tekstid ilmusid ka 1920. aastate liivi lugemikes. Oskar Looritsa kogutud rahvaluuletekstid on hoiul Eesti Kirjandusmuuseumis. Märkimisväärne on Lauri Kettuneni kingitus seltsile 1921. aastal – liivikeelsete salvestistega vaharullid[20] –, millega pandi alus seltsi fonogrammikogule. Kettunen ja Loorits ise kujunesid teenekateks liivi keele ja kultuuri uurijateks. Toetades

[20] Fonograafirullide kogu hävines Teise maailmasõja käigus 1944. aastal (Rätsep 2003: 169).

innukalt liivlaste rahvuslikke ettevõtmisi, said nad samal ajal nakatatud liivlaste loomepuhangust – mõlemad on kirjutanud liivikeelset luulet.

ES-i väärtuslike sõnavarakogude hulka kuulusid nii D. Tsvetkovi vadja sõnastik kui ka A. Angere ingeri keele sõnakogu. Emakeele Seltsi esimehena oli Lauri Kettunen eriti huvitatud vadja keelematerjali kogumisest. Tsvetkovi kogumistöö tulemuseks jäi 18 500 sõnasedelit Jõgõperä murdest ja need on avaldanud Johanna Laakso 1995. aastal Soome-Ugri Seltsi väljaandes „Dmitri Tsvetkov. Vatjan kielen Joenperän murteen sanasto" (Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXV). 1930. aastal on seltsi ülevaates märgitud, et ingeri sõnastiku mahuks on üle 16 000 sõna (Kask 1930b: 137). 1977. aasta arhiivi seisu ülevaatest nähtub, et Angere 1924–1931 kogutud ainestik „soome keele rosona murde kohta isuri sugemetega" sisaldab 20 100 sõnavarasedelit (Kährik 1980: 20). Seltsi arhivaalidest ilmneb ka, et 1923. aastal on selts lähetanud pastor Hjalmar Salmi oma ametikohustuste kõrval korjama rahvusteaduslikke andmeid ingerlastelt ja vadjalastelt. (RA, ERA. R-2362.1.19)

Pärast Teist maailmasõda alustati taas uurimisreise sugulasrahvaste juurde. Ekspeditsioonid ei kuulunud tol ajal küll ametlikult ES-i tegevuste hulka, kuid need toimusid suuresti seltsi liikmete osalusel.[21] Sugulaskeelte ainestikku kogunes aastakümnete jooksul palju. Kogutud materjali põhjal on valminud suurel hulgal sugulaskeelte alaseid kandidaadiväitekirju, teadusartikleid jm. KKI juurde loodi 1957. aastal soome-ugri keelte sektor, mis hakkas korraldama soome-ugri keelte alast tööd, sealhulgas ka uurimisreise (Ahven 2007). Nii kaitses Elna Pajusalu väitekirja „Läänemere keelte väliskohakäänded (käänete funktsioonid)" (1958). Läänemeresoome keelte uurija Arvo Laanesti doktoriväitekiri (1979) käsitles isuri keele ajaloolist foneetikat ja morfoloogiat. Vepsa keele tegusõnade struktuuri uuris Aime Kähriku väitekiri „Verbi muutmissüsteemi kujunemine ja struktuur vepsa keeles (lõunamurde ainestiku baasil)" (1985). Tartu ülikoolis oli ekspeditsioonide algatajaks Paul Ariste. 1948. aasta liivi uurimisreisist sai alguse Eduard Vääri pikaaegne liivi keele ja kultuuri alane teadustöö. Omas ajas mõjukad olid tema kirjutised liivlastest ja nende ajaloost, samuti liivi keelest ja liivi keele uurimisloost (nt „Liivi keele uurimise ajaloost", ESA V, 1959). Vääri pikaajaliseks uurimisalaks ja doktoritöö teemaks sai liivi keele tuletussüsteem (doktoriväitekirja „Algupärased tuletussufiksid liivi keeles" kaitses ta 1975). Tema

[21] Seltsi liikmete osalusest ekspeditsioonidel on teada ka Teise maailma sõja ajast – näiteks 1942. aasta sügisel leidis aset Eesti Rahva Muuseumi ekspeditsioon vadjalaste juurde, mida juhtis Eerik Laid ja millest võtsid osa Gustav Ränk, Paul Ariste, Ilmar Talve ja Ilmar Linnat.

liivi uurimused ja kirjutised on avaldatud 2016. aastal Emakeele Seltsi toimetiste sarjas (nr 74).

Uurimisretkede kajastamine seltsi väljaandes Kodumurre

1960. aastal pani Emakeele Selts aluse sarjale Kodumurre. Sari oli jätkuks seltsi senisele väljaandesarjale „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal", mis oli mõeldud kitsalt ES-i murdekorrespondentidele, sisaldades peamiselt juhendeid ja küsitluskavu. Kõigile keelehuvilistele mõeldud Kodumurde ülesanne oli laiem: populariseerida murdematerjali kogumist ja kaasata selleks uusi keelehuvilisi. Kodumurre on algusest peale avaldanud eesti keele ja selle uurimise kõrval kirjutisi ka sugulaskeeltest ning uurimisreisidest lähemate ja kaugemate sugulasrahvaste juurde. Väljaanne kajastas iga-aastaseid sugulasrahvaste juurde toimuvaid TRÜ ja KKI ekspeditsioone, millest võtsid uurijatena osa ka seltsi liikmed.

Saame teada, et 1960. aasta augustis viibisid Lätis Ventspilsi ja Talsi rajoonis liivi sõnavara ja murdetekstide kogumisel Eduard Vääri ja kaks üliõpilast (Kodumurre 1960/2: 87). 1961. aasta augustis-septembris käisid TRÜ soome-ugri keelte kateedri korraldusel dotsent Eduard Vääri ja üliõpilane Mati Hint Lätis liivlaste juures helilindistamas ja liivi keele tuletussufikseid uurimas (Kodumurre 1962/3–4: 140). 1965. aasta mais toimus TRÜ Üliõpilaste Teadusliku Ühingu (ÜTÜ) eesti keele ringi õppereis liivlaste juurde Mati Hindi ja Aino Valmeti juhtimisel, kus osavõtjaid oli 19 (Kodumurre 1965/7: 134). 1973. aasta septembris toimus TRÜ üliõpilaste õppereis liivlaste asumispaikadesse Talsi rajoonis, millest võtsid osa eesti filoloogia õppejõud, üliõpilased ja laborandid, Mati Hint ja Tiit-Rein Viitso ning Tõnu Karma Riiast Läti Riikliku Ülikooli raamatukogust. Salvestati liivikeelset kõnet ja laule. (Kodumurre 1975/12: 129) 1973. aasta septembris viibis (taas) liivlaste juures Viitso. Märgiti, et „juulikuu materjalidega kokkuarvatult rikastus liivi keele ainestik helilindistustega umbes 11 tunni ulatuses" (Kodumurre 1975/12: 129).

Siinkohal peab korraks peatuma liivi kultuuritegelasel, haritlasel ja seltsi liikmel Pētõr Dambergil, kellega liivi ekspeditsioonidel korduvalt kohtuti. Näiteks 1970. aasta septembris toimus KKI töötajate õppereis liivlaste asumispaikadesse, kus Mati Hindi juhatusel tutvuti Irē, Kūolka ja Vaidi küladega ning liivlastega seotud endiste tähtsamate kohtadega, nagu Talsi, Dundaga, Ventspils jt. Liivlaste liivikeelset kõnet ja laule ka helisalvestati. Sõidu tegi kaasa liivlane Pētõr Damberg koos tütrega. (Kodumurre 1972/10–11: 166) 1971. aasta novembris-detsembris viibis Tallinnas professor Seppo Suhonen Helsingist, kes tutvus KKI-s liivi ja

vadja keele materjalidega. Karl Kondi kaasabil helisalvestas ta liivlaselt Pētõr Dambergilt, kes selleks puhuks oli Tallinnasse tulnud, 25 tundi liivikeelset kõnet. (Kodumurre 1972/10–11: 176) Nimelt oli Damberg paljudele keeleuurijatele tänuväärne keelejuht ja oluline seltsi ning liivlasi ühendav lüli. Dambergi kutsuti kõigile seltsi koosolekutele ning üritustele ja talle saadeti kaastöökutseid, muuhulgas palvega kirjutada kindlasti liivi keeles.[22] Eduard Vääri 1959. aastal artikli „Liivi keele uurimine jätkub" andmeil oli Damberg kogunud ES-i jaoks kohanimesid enamikust liivi küladest (Vääri 1959b: 620).[23]

Hulganisti keelematerjali koguti ja helilindistati vadja, vepsa, isuri, karjala ja saami aladel. Korduvalt käis vadjalaste juures Paul Ariste, kelle kogutud keelematerjalide põhjal valminud tööd ilmusid ES-i toimetiste sarjas. Vadja ja isuri murdematerjali käisid nt 1960. aasta juunis kogumas Elna Pajusalu, Merle Leppik, Ada Ambus ja Arvo Laanest (Kodumurre 1960/2: 86). Koos Paula Palmeosega käisid üliõpilased korduvalt karjala keele Valdai murde sõnavara ja tekste kogumas. Materjalide põhjal ilmus 1962. aastal ka Paula Palmeose „Karjala Valdai murrak" (EST 5). Üliõpilane Valve Värv kogus Vologda oblastis vepsa keele materjali (Kodumurre 1960/2: 87). 1982. aasta septembris olid lõunavepsa aladel välitöödel Aime Kährik ja Lembit Vaba, kes helisalvestasid murdekõnet enamikus murdeala külades (Kodumurre 1986/18: 145). 1961. aasta detsembris uurisid Leningradi oblasti lääneosas kõneldavat soome murret Arvo Laanest ja Merle Leppik (Kodumurre 1962/3–4: 141). Augustikuus 1960 oli Karl Kont saami keele murrete uurimisel Murmanski oblasti Koola ja Saami rajoonis (Kodumurre 1960/2: 87).

Uurijate huviväljas olid samuti kaugemad sugulaskeeled ja -rahvad. Näiteks mais-juunis 1960 viibis KKI soome-ugri keelte sektori juhataja Valmen Hallap mordva murrete uurimisel Mordvas. 1962. aasta suvel käis mari murdeid uurimas TRÜ soome-ugri kateedri aspirant Ivan Ivanov ja Taga-Karpaatia ungarlaste juures käis aspirant Erzsébet Káposztai (Kodumurre 1962/5: 99). 1962. aastal kogus ersa-mordva ja mokša-mordva keeleainestikku Hallap (Kodumurre 1963/6: 80). Suvel 1963 oli TRÜ soome-ugri keelte kateedri üliõpilane Anu-Reet Lapp uurimisreisil Komis ja üliõpilane Ago Künnap Tjumeni oblastis neenetsite juures (Kodumurre 1963/6: 87). 1964. aasta kevadel-suvel käis üliõpilane Künnap koos Sverdlovski ülikooli ekspeditsiooniga kamassi keelt uurimas. Sama aasta juulis-augustis olid Handi-Mansi rahvusringkonnas mansi

[22] Osa Pētõr Dambergi ja Emakeele Seltsi kirjavahetusest on hoiul Läti ülikooli liivi instituudis.

[23] Pētõr Dambergi kohanimekogu on hoiul samuti liivi instituudis.

keelt uurimas aspirant Klára Vávra ja üliõpilane Jüri Kallasmaa (Kodumurre 1965/7: 128).

Sugulaskeelte keelematerjale saadi mõnikord ka kingiks ja kingiti vastu. Näiteks 1964. aasta märtsikuus kohtus Soome Vabariigi president Urho Kaleva Kekkonen oma visiidi käigus ka eesti teadlastega. Tema juuresolekul andis professor Lauri Posti TA-le üle mikrofilmid Soome murdekogudest (255 rulli 2 300 000 sõnasedeliga). Vastukingiks andis TA president Johan Eichfeld Soome teadlastele heliülesvõtteid eesti, vadja, isuri, lapi ja mokša-mordva keele näidetega (kokku 4 tundi). (Kodumurre 1965/7: 121)

Väljaanded ja uurimused

Emakeele Seltsi eestvõttel ja osalusel on tegutsemisaastate jooksul üllitatud mitmeid hõimurahvaid puudutavaid väljaandeid. Sugulaskeeli käsitlevaid väljaandeid ja uurimusi leiab Emakeele Seltsi toimetiste (EST) sarjas, seltsi aastaraamatutes, ajakirjades Eesti Keel ja Oma Keel, väljaandes Kodumurre. 1922. aastal ilmuma hakanud Eesti Keele avaartikkel oli Lauri Kettuneni „Liivlaste mereneitsid *noorad*".

EST sarjale pandi alus Lauri Kettuneni ja Oskar Looritsa koostatud liivi lugemikuga. Pärast Matteuse evangeeliumi ilmumist 1880. aastal oli kirjakeelsete liivi tekstide väljaandmisse tekkinud pikem paus. Seltsi suuremaks ettevõtmiseks seoses liivi keele ja liivlastega oli liivikeelsete lugemike väljaandmine. Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetiste sarjas ilmus Tartus ühtekokku viis liivi lugemikku. „Esimene Liivi lugemik. Ežmi Līvəd lugdəbrōntəz" anti välja 1921. aastal. Lugemiku koostajateks on tiitellehel märgitud Lauri Kettunen ja Oskar Loorits, kuid põhilise töö lugemiku koostamisel olevat ära teinud Loorits (Kettunen 1948: 144–145). Lugemik sisaldab Kettuneni ja Looritsa kogutud keelematerjale, proosapalu jm. „Teine Liivi lugemik. Toi līvəd lugdəbrōntəz" ilmus 1922. aastal. Raamatu koostajat ei ole tiitellehel märgitud, kuid arvatavasti oli selleks August Skadiņ, kes lugemiku valmimise ajal Tartus õppis (Blumberga 2007). 1923. aastal anti Eesti Karskusliidu kulul välja „Kolmas liivi lugemik. Kolməz līvəd lugdəbrōntəz", mis pühendati alkoholismivastasele teemale (Ernštreits 2013: 62). Ka kolmanda lugemiku tekstide liivi keelde tõlkimisel ja lugemiku ettevalmistamisel oli arvatavasti osaline August Skadiņ, kes oli lubanud tänutäheks Tartus saadud hariduse eest töötada liivlaste heaks (Blumberga 2011a: 157). 1924. aastal trükis ilmunud lugemikus „Neljas liivi lugemik. Nel'l'õz līvõd lugdõbrōntõz" avaldati esmakordselt liivi raamatuajaloos ka pildid. 1926. aastal trükivalgust näinud „Viies liivi

See liivi keele lugemik pidi ilmumist kaua ootama: 1930. aastatel valminud käsikiri pääses trükki 2011. aastal

lugemik. Vīdõz līvõd lugdõbrõntõz“ oli sarjas viimane, mis ilmus. Ka see lugemik oli illustreeritud. Liivi lugemikke kingiti koos teiste raamatutega ka liivlastele.

Seltsi toetusel nägi 1924. aastal ilmavalgust esimene liivikeelne luulekogu – Kõrli Stalte „Līvo lõlõd“. Raamat ilmus sarja „Līvõd Īt kēratõkst“ („Liivi Liidu toimetised“) väljaandena. Siiani pole päris selge, mis teid Stalte käsikiri liikus ja miks see trükiti Tallinnas. Igatahes sai trükitud luuleraamatu oma omandusse Akadeemiline Emakeele Selts (Ernštreits 2013: 79). Omamoodi huvitav lugu on esimese liivi aabitsaga. Nimelt valmis seltsi algatusel 1930. aastatel aabitsa „Jelzi sõnā. Ābēd ja īrgandõks lugdõbrāntõz“ käsikiri, mille koostas samuti Stalte ja mille koostamist selts toetas, kuid mida tol ajal siiski välja ei antud. Aabitsa käsikiri seisis aastakümneid seltsi arhiivis ja anti trükis välja alles 2011. aastal Emakeele Seltsi ja Liivi kultuuri keskuse koostöös. Sellest kirjutab põhjalikumalt Renāte Blumberga 2011. aastal ilmunud aabitsa kaassõnas (Blumberga 2011b). Aabitsa trükis väljaandmisse kaasati ka Eesti ja Läti kooliõpilased, kelle joonistused aabitsat illustreerivad.

Liivi keelest ja liivlastest on ilmunud hulgaliselt uurimusi ES-i ajakirjas Oma Keel, aastaraamatutes, Kodumurdes jm. Olgu näidetena siinkohal Karl Abeni „Eesti ja liivi laene läti sõnavaras“ (ESA III (1957)), Paul Ariste „Liivi keele palatalisatsiooni olemusest“ (ESA IV (1958)), Huno Rätsepa „Liivi fraseoloogiat“ (ESA V (1959)), Eduard Vääri „Liivi keele uurimise ajaloost“ (ESA V (1959)), Eduard Vääri „100 aastat esimeste liivikeelsete raamatute ilmumisest“ (ESA 11 (1965)), Miina Norviku „Tuleviku väljendamisest liivi keeles ja teistes lähedastes sugulaskeeltes“ (OK 2016), Renāte Blumberga „Kõrli Stalte liivikeelseid vaimulikke tõlkeid: leer ja matused“ (ESA 65 (2019)). Liivlaselt Pētõr Dambergilt ilmus 1977. aastal ES-i aastaraamatus artikkel liivi keelekorraldusest nii eesti- kui ka liivikeelsena (ESA 23 (1977)). Emakeele Selts osales ka 2011. aastal trükis ilmunud liivi koguteose „Liivlased. Ajalugu, keel ja kultuur“ väljaandmisel.

Koostöös Eesti Kirjanduse Seltsiga ilmusid seltsi toimetiste sarjas 1921. aastal „Soome muinasjutud I. Valkea käärme. Kaupin poika. Muinaisrunoja lemmesta“ (EST III), 1923. aastal „Soome muinasjutud II. Kaksoisten seikkailut. Jotaarkka.

Vainajan kiitollisuus. Muinaisrunoja surusta“ (EST VII) ja „Soome muinasjutud III. Kultarukki. Pieni kulta. Uskollinen. Luodetuuli ja kuolema. Muinaisrunoja laulusta“ (EST VIII). Seltsi teisel tegevusaastal hakati tegema ettevalmistusi „Soome-eesti sõnaraamatu“ väljaandmiseks. Selleks saadi Johannes Aavikult sõnaraamatu käsikiri, mida hakati täiendama. Käsikirja lõplik koostamine jäi Julius Mägiste ülesandeks. 1924. aastal taotles selts sõnaraamatu kirjastamiseks pangalaenu. 1928. aastal esitas Julius Mägiste sõnaraamatu käsikirja kirjastamiseks. Suur töö sõnaraamatuga lõppes 1931. aastal.

Seltsi toimetiste sarjas on ilmunud oluline Paul Ariste tööde tsükkel vadja keelest ja folkloorist: „Vadjalaste laule“ (1960), „Vadja muinasjutte“ (1962) ja „Vadja rahvakalender“ (1969), „Vadjalane kätkist kalmuni“ (1974), „Vadja muistendeid“ (1977), „Vadja mõistatusi“ (1979). Tsüklis ilmunud tööd tuginevad Ariste aastakümnetepikkuste uurimisreiside jooksul kogutud vadja materjalidele. ES-i juhatus esitas selle tsükli eest Ariste riikliku preemia saamiseks, mille ta ka pälvis.

Julius Mägistelt on seltsi toimetiste sarjas ilmunud läänemeresoome ja soome-ugri teemalisi uurimusi: 1932. aastal „Algsoome 1. silbi *eü* eesti keeles ja algsm. *öü* küsimus“ (EST XXI), 1933. aastal „Kõhklevaid mõtteid läänemeresoome laensõnade-uurimise puhul“, 1937. aastal „Laenatud indo-euroopa verbiprefikseist läänemere-soome keelis“ (EST XXIV) ja 1939. aastal „Läänemere- ja volga-soome keelte võrdluste alalt“ (EST XLI). Omamoodi tähenduslik on Julius Mägiste magistriväitekiri „Rosona (Eesti Ingeri) murde pääjooned“ (1925). Selle uurimuse jaoks kogus Mägiste Eesti Ingeris välitöödel materjali 1922. aastal ES-i stipendiaadina (Saar 2015). Pole ehk liig väita, et mitmete stipendiaatide toetamisega andis selts olulise tõuke hilisemate teenekate keeleteadlaste uurimistöödele. 1942. aastal kaitses seltsi esimene teaduslik sekretär Alo Raun doktoriväitekirja „Zur Komparation in den finnisch-ugrischen Sprachen“.

1955. aastal ilmuma hakanud Emakeele Seltsi aastaraamatust leiab kirjutisi nii lähematest kui ka kaugematest sugulaskeeltest. Sugulaskeelte teema tõusis Emakeele Seltsi aastaraamatus eesti murrete, kirjakeele ajaloo ja ajaloolise grammatika kõrval üheks olulisemaks teemaks eriti 1950.–1960. aastatel (Erelt 2005). Kaugemate sugulaskeelte kirjutiste suur osakaal oli suuresti tingitud aastaraamatu toimetuskolleegiumi esimehe Paul Ariste ja tema Tartusse õppima tulnud idapoolsetest soome-ugri üliõpilastest ja nende töödest.

Läänemeresoome keelte teemadel on ESA veergudel kirjutanud Paul Alvre „Pronoomeni *see* tüvedest läänemeresoome keeltes“ (ESA IX (1963)), „Ühesilbiliste noomenite mitmusetüvedest soome keeles (võrrelduna sugulaskeeltega)“ (ESA 22 (1976)), „Vepsa **o*-, **oi*-tüvede mitmusevormistik“ (ESA 28 (1982)), „Latiivist

eesti keeles (võrrelduna sugulaskeeltega)“ (ESA 33 (1987)), Enn Ernits „Läänemeresoome kalendrisõnavarast“ (ESA 28 (1982)), Karl Kont „Lause eitavast sisust sõltuv objekt läänemeresoome keeltes“ (ESA IV (1958)), Arvo Laanest „Isuri keele suhetest oma lähimate sugulaskeeltega“ (ESA X (1964)), Eduard Leppik „Preesensi ja imperfekti suhteist karjala Valdai murraku koond- ja liitlauseis“ (ESA 12 (1966)), Annekatrin Kaivapalu ja Pirkko Muikku-Werner „Soome ja eesti (üli)õpilaste arvamusi emakeelest“ (ESA 44–45 (1998–1999)), Tiit-Rein Viitso „Vadja keele Luutsa-Liivtšülä murraku fonoloogia“ (ESA VII (1961)).

Kaugemaid sugulaskeeli on käsitlenud ja neid lähemate sugulaskeeltega või muude keeltega võrdlevalt uurinud Valmen Hallap „Mordva keele verbaaltuletussufiksite vasteid lähemates sugulaskeeltes“ (ESA I (1955)), Üzbäk Baitšura „Sõnarõhu iseloomust udmurdi keeles (kümograafi abil saadud andmete põhjal“ (ESA V (1959)), Ivan Galkin „Ühest kollektiivnumeraalide vormist mari keeles“ (ESA 12 (1966)), Rudolf Karelson „Soome-ugri keelte lausestruktuurist seoses konjunktsioonidega“ (ESA IV (1958)), Valdek Pall „Negatsioonist mordva keeles“ (ESA III (1957)), Mari Bogatkin-Uusküla ja Urmas Sutrop „Kas ungari keeles on kaks punase värvi põhinime *piros* ja *vörös*?“ (ESA 50 (2004)), Imre Zékány „Slaavi laensõnad ungari ja rumeenia keeles“ (ESA IX (1963)), Klára Vávra „Sugulussõnavarast mansi, ungari ja eesti keeles“ (ESA 13 (1967)) jt. Samojeedi keelte küsimusi on uurinud näiteks Paul Alvre „Adverbide eesti *taga-* samojeedi *taka-* pronominaalsest päritolust“ (ESA VIII (1962)) ja Ago Künnap „Kamassi keele pöördelõpud“ (ESA 18 (1972)).

(Ettekande)koosolekud ja konverentsid

Emakeele Seltsi kui akadeemilise ühenduse üheks eesmärgiks on olnud nii teadusinformatsiooni kogumine ja talletamine kui ka selle levitamine ja tutvustamine. Seda nii selleks, et sünniks uut teavet, kui ka selleks, et tekiks eeldusi uue teabe tekkeks. Seltsi koosolekute seas on olnud mitmeid sugulaskeeltele pühendatud koosolekuid ja ettekandeid. Ettekanded on sageli vormunud artikliteks ja ilmunud seltsi väljaannetes. Koosolekutel on esitletud mitmeid sugulaskeeltele ja -rahvastele pühendatud raamatuid ja kogumikke.

Liivi keele, ajaloo, kultuuri ja liivlaste teemal on ES-i ettekandekoosolekutel läbi aastakümnete peetud ettekandeid. 1920. aastate liivi ekspeditsioonidest kõnelesid Oskar Loorits ja Lauri Kettunen („Reisist liivlaste juurde“ 1920. ja 1921. a; ESA I (1955): 12). Nii mitmelgi korral peeti ettekandeid ja kõnesid liivi keeles. Liivikeelse kõnega esines 1930. aastal seltsi asutamise 10. aastapäeval

Ferdinand Linnus. Oktoobris 1976 Tartus peetud ES-i ettekandekoosolekul olid päevakorras kaks liiviteemalist ettekannet: liivlase Pētõr Dambergi „Liivi keelekorraldusest“ ja Tõnu Karma „A. J. Sjögreni ja F. J. Wiedemanni keelejuhtidest Kuramaa rannas“ (Kodumurre 1980/4: 126). 2008. aasta märtsikuus toimus emeriitprofessor Tiit-Rein Viitso 70 aasta juubelile pühendatud koosolek. Sama aasta aastakoosolekul pidas professor Karl Pajusalu ettekande teemal „Lähedane liivi keel“. 2008. aasta esimesel sügiskoosolekul pidas siinkirjutaja ettekande liivi katketoonist ning esitleti kaht liivi keelega seotud raamatut: Viitso „Liivi keel ja läänemeresoome keelemaastikud“ ning Ilse Lehiste, Pire Terase, Valts Ernštreitsi, Pärtel Lippuse, Karl Pajusalu, Tuuli Tuisu ja Tiit-Rein Viitso „Livonian Prosody“.

Ettekande-, aasta- ja kõnekoosolekutel on kõlanud lähemaid ja kaugemaid sugulaskeeli ja -rahvaid käsitlevaid ettekandeid. 1936. aasta ettekannete nimestikust leiab muuhulgas Tartus läbisõidul viibinud ungari keeleteadlase Ödön Beke ettekande „Soome-ugri keelte uurimisest Ungaris Vene sõjavangide seas Maailmasõja päevil“ ja József Györke „*Leema*-verbist eesti ja läänemere-soome keeltes“. 1946. aastal kõneles samal aastal vangist vabanenud Paul Ariste üldkoosolekul „Vadja keele tekkimisest“. Ungari keele teemat käsitles 1935. aastal Ungari stipendiaat Tartu ülikooli juures Béla Kálmán, kes esines seltsi koosolekul eestikeelse ettekandega „Keeleuuendus Ungaris“. 1957. aasta koosolekul Tartus pidas ta ettekande „Ungari Keeleteaduse Seltsi tööst ja murdeuurimisest Ungaris“. Ettekannete hulgast leiab „Permi keelte suhetest naaberkeeltega“ (Anu-Reet Lapp 1965), „Keelekontaktist sajaani-samojeedi keeltes“ (Ago Künnap 1965), „Koola-laplaste juures“ (Väino Klaus 1973), „Lapi keele päritolust ja asendist soome-ugri keelkonnas“ (Karl Kont 1975), „Soomelaplaste tänapäevast ja lähiminevikust“ (Aino Valmet 1975), „Muinassaami keelemälestisi“ (Terho Itkonen 1992), „Vadjalastest ja vadjalusest enne ja nüüd“ (Heinike Heinsoo 1993), „Läänemeresoome **h* ajalugu“ (Tiit-Rein Viitso 1993), „Mõnede läänemeresoome kohanimede levikuareaalid Lätis“ (Kersti Boiko 1996. a ES-i, TÜ ja Võru Instituudi ühiskonverentsil) jm. 2007. aasta märtsis pidas seltsi aastakoosolekul ettekande Helle Metslang „Grammatikalisatsioonist eesti ja soome keeles ja selle uurimisest“.

Selts on olnud erinevate sugulasrahvaid ja -keeli puudutavate konverentside kaaskorraldaja (koos Tartu ülikooli, Eesti Keele Instituudi jt). Lähimineviku näide on 2001. aasta jaanuaris Tartu ülikooli aulas toimunud teaduskonverents „Uurali keeled ja nende kontaktid“, mis korraldati koostöös uurali keelte õppetooliga ning oli pühendatud professor Paul Alvre 80. sünnipäevale. Konverentsil kõlasid ettekanded sugulaskeelte teemal: Seppo Suhonen „Tähelepanekuid E. N. Setälä liivi sõnavarast“, Kalevi Wiik „Viron ja suomen murrerajojen jyrkkyyksistä“ jt.

Rahvusvahelise liivi keele ja kultuuri aasta raames toimus 2011. aasta novembris koostöös TÜ-ga rahvusvaheline konverents „Liivlased. Maa. Rahvas. Ajalugu". Tutvustati rahvusvahelisel liivi aastal valminud teoseid ning toimus Vahur Laiapea filmi „Professor Viitso liivlased" (2011) esilinastus Eestis. 2013. aasta aprillis toimus Väike-Maarjas rahvusvaheline konverents „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa II", mis oli pühendatud Ferdinand Johann Wiedemanni keeleauhinna asutamise 25. aastapäevale. Eriti märkimisväärne on, et konverentsi esinemiskeeled olid nimetuse kohaselt emakeeled: eesti, liivi, mari, udmurdi, komi, saami, saksa ja ungari keel. Konverentsi viiest teemaplokist üks keskendus fennougristikale. Konverentsi ettekannete teeside seas on Valt Ernštreiti (Valts Ernštreitsi) liivikeelne „F. J. Wiedemann ja līvlizt" („F. J. Wiedemann ja liivlased"), Marjatta Jomppaneni saamikeelne „Davvisámegiela čállingiela historjá" („Põhjasaami kirjakeele ajalugu"), Anatoli Kuklini marikeelne „Ф. Й. Видеманн да марий йылме наука" („F. J. Wiedemann ja mari keeleteadus"), Nikolay Kuznetsovi komikeelne „Мед олас коми кыв" („Elagu komi keel") jt (Valge 2013).

Ettekannetega on osaletud mitmetel konverentsidel. 21.–23. veebruaril 1973 toimus pidulik konverents Riias läti keeleteadlase Jānis Endzelīnsi 100. sünniaastapäeva tähistamiseks. Teadusliku ettekandega esinesid Eestist muuhulgas Paul Ariste „Alamsaksa laensõnad liivi keeles", Eduard Vääri „Läti elemendid liivi keele derivatsioonis" (Kodumurre 1975/12: 120). Mati Hint kõneles teemal „Mis tähendus on liivikeelsel luulel" Ukraina eestlaste päevade teaduskonverentsil Krimmis Beregovojes 2001. aastal. 1961. aasta juunis osalesid Heino Ahven (ettekandega „Emakeele Seltsi osa soome-ugri keelte uurimises") ja Madis Norvik fennougristide nõupidamisel Petroskois. M. Norvik pidas sellest samal aastal ka ettekande „Märkmeid soome-ugri filoloogide nõupidamiselt Petroskois". Ka J. V. Veski päeva konverentsidel on sugulasrahvaid käsitletud: „Läänemeresoome keelte võrdleva uurimise esimesed sammud Eestis" (Heli Laanekask XXI Veski päeval 1988), „Adverbi moodustus karjala keeles" (Tiit Kukk XXI Veski päeval 1988), „Lisandeid läänemeresoomlaste kultuurilise ja etnilise ajaloo uurimisele" (Evald Tõnisson XXIII Veski päeval 1990), „Kus kujunes läänemeresoome keelerühm?" (Tiit-Rein Viitso XXIII Veski päeval 1990) jt.

Peale konverentside ja ettekannete on selts osalenud ka sugulasrahvastega seotud näituste korraldamises. Koos Õpetatud Eesti Seltsi, Eesti Keele Arhiivi ja Eesti Rahva Muuseumiga korraldati näiteks aprillis 1937 Venemaa soome-ugri rahvaste näitus kunstiühingu Pallas ruumides Tartus. Näitusel esitleti nii raamatuid kui ka etnograafilisi esemeid (Teateid 1937: 64).

Keele- ja rahvaluulepäevad

Olulise osa Emakeele Seltsi tegevusest moodustavad keele- ja rahvaluulepäevad, mida on aastakümnete jooksul korraldatud sadu, seal peetud ettekannete hulk küündib aga mitme tuhandeni. Seltsi keelepäevade kavadest leiab märkimisväärse hulga huvitavaid sugulasrahvaid ja -keeli käsitlevaid ettekandeid, näiteks „Soome-ugri keelte sugulus" (Paula Palmeos Märjamaa keelepäeval 1962), „Karjala keele mälestuseks" (Tiit Kukk Tõrva keskkooli keelepäeval 1988), „Neenetsid – eestlaste kauged keelesugulased" (Peep Leppik Helme keelepäeval 1990), „Vadjalased, meie lähim sugulasrahvas" (Silja Grünberg keelepäeval Kuressaare Vanalinna koolis 2002), „Liivlased ja nende keel" (Eduard Vääri samuti Kuressaare Vanalinna kooli keelepäeval 2002), „Leningradi oblasti läänemeresoome keeltest" (Tiit-Rein Viitso Peterburi keelepäeval 2003). Rahvusvahelisel liivi keele ja kultuuri aastal 2011 peeti ettekandeid liivlastest, Salatsi ja Kuramaa liivi keelest Pärnu Koidula gümnaasiumis, Kilingi-Nõmme gümnaasiumis, Kihnu põhikoolis, Saaremaa ühisgümnaasiumis. Väljaspool Eestit toimunud keelepäevad on korraldatud koostöös erinevate asutuste ja kohapealsete eesti seltsidega. Nii toimus nt 2002. aastal Tampere keelepäev koostöös Tampere ülikooli ja Tampere eesti seltsiga. 2012. aasta soome-ugri teemalisel keelepäeval esinesid komilane Nikolay Kuznetsov, marilanna Valentina Semenova, udmurditar Elena Ryabina. 2021. aasta emakeelepäeva „Kristjan Jaak Peterson 220" korraldas selts koos Eesti Vabariigi suursaatkonnaga Riias ja Läti ülikooli liivi instituudiga. Olude sunnil veebis toimunud ürituse läbivaks teemaks oli liivi kirjandus.

Keele- ja rahvaluulepäevade ettekannete hulgas leidub erinevaid soome-ugri folkloori käsitlevaid teemasid, nt „Mordvalaste rahvaluulest ja etnograafiast" (Viktor Danilov Elva keskkooli keelepäeval 1972), „Udmurdi rahvalaulud" (Marina Hodõreva keelepäeval Tartu pedagoogilises koolis 1990), „Kuidas jutustada nganassaani muinasjutte" (Triinu Ojamaa 1992. a rahvaluulesektsioonis), „Handid. Elust ja olust tänapäeval" (Anzori Barkalaja 1993. a rahvaluulesektsioonis), „*Juh pos* – hantide puumärgid" (Art Leete 1993. a rahvaluulesektsioonis), „„Soome mütoloogia" eesti eepose eelpostina" (Risto Järv keelepäeval Tallinna Inglise kolledžis 2001). 1985. aasta kahest rahvaluulepäevast Eesti Kirjandusmuuseumis esimene pühendati „Kalevala" 150. aastapäevale. 153 osavõtjaga toimunud üritusel esinesid ettekannetega Linda Viiding („E. Lönnroti elust"), Mare Kõiva („„Kalevala" loitsudest"), Ülo Tedre („Kas „Kalevala" on läänemeresoomlaste ühiseepos?") jt. Teise rahvaluulepäeva teemaks oli „Liivlaste pärandus" ja see korraldati koos Heliloojate Liidu rahvamuusikasektsiooniga. Umbes 100 osavõtjaga

rahvaluulepäeval esinesid teiste hulgas ka liivlased ise (nt Pētõr Damberg „Liivi Seltsi (*Līvlist Īt*) tegevusest", Oskar Stalte „Liivi luuletaja Kārli Stalte[24]", Dain Stalte „Liivi kaluri talu Läti NSV Vabaõhumuuseumis") ja liivi folkloori tutvustas Staltede perekonnaansambel. Täielikult soome-ugri rahvastele oli pühendatud Viljandi kultuurikooli rahvaluulepäev 1986. aastal, kus esinesid ettekannetega muuhulgas Tiit-Rein Viitso („Uurali rahvad ja nende lähem ümbrus"), Kristi Salve („Mida teame oma muinasjuttudest"), Vaike Sarv („Läänemeresoome itkutraditsioonist") ja Eve Selisaar („Ekspeditsioonidelt soome-ugri rahvaste juurde").

Väljaannete vahetamine ja kontaktid

Emakeele Seltsi üks tegevussuundi on olnud väljaannete vahetus mitmete, sealhulgas hõimurahvaste organisatsioonidega. Kohe tegutsemisaastate alguses lõi selts vahetussuhted sõsarorganisatsioonidega, nagu Soome-Ugri Selts (Suomalais-Ugrilainen Seura), Soome Kirjanduse Selts (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) ja Kodukeele Selts (Kotikielen Seura). 1927. aastal lepiti kokku väljaannete vastastikuses müügis Soome Kirjanduse Seltsiga. 1930. aastal saadeti Soome üliõpilaskonna raamatukogule tasuta kõik AES-i väljaanded. 1933. aastal võeti vastu Soomluse Liidu (Suomalaisuuden Liitto) hõimurahvaste osakonna ettepanek vahetada ajakirju Suomalainen Suomi ja Eesti Keel. Mõned aastad hiljem saadeti ajakirja Eesti Keel Lauri Kettuneni erinumber ajalehtedele Uusi Suomi, Helsingin Sanomat ja Turun Sanomat. (Valge 2020a: 16–17, 22, 27, 30) 1927. aastal otsustas selts astuda väljaannete vahetusse komi ajakirjaga Коми му, kasutades selleks komi rahvusest magistri Vassili Lõtkini abi. 1974. aastal valiti komi keeleteadlane ja luuletaja seltsi auliikmeks. 1940. aastal – veel enne okupatsiooni algust – nõustus selts ettepanekuga vahetada soome-ugri filoloogia teemalisi väljaandeid Nõukogude Liidu Teaduste Akadeemiaga. Väljaandeid vahetati Ungari, Soome ja Saksamaaga, teiste seas Soome Keele Seltsiga (Turu), Turu ülikooliga, Helsingi ülikooli eesti keele instituudiga, Göttingeni ülikooli soome-ugri seminariga jt.

1963. aastal toetas selts TA presidendi ettepanekut asutada üleliiduline ajakiri soome-ugri keeleteaduslike tööde avaldamiseks asutada akadeemia juures. Tingimuseks oli, et see ei takistaks seltsi aastaraamatute ja toimetiste ilmumist. Artiklite keelteks soovitati vene, inglise, saksa, prantsuse, eesti, soome ja ungari keelt. Nii hakkas 1965. aastal ilmuma soome-ugri ja samojeedi keeli käsitlevaid

[24] Kõrli Stalte.

artikleid avaldav Sovetskoje finno-ugrovedenije, mis 1990. aastast kannab nime Linguistica Uralica. Artikleid avaldatakse inglise, saksa ja vene keeles.

Emakeele Seltsi väliskontaktideks on välisliikmed, organisatsioonid ja asutused üle maailma. Nendest hõimurahvaste kontaktid on lisaks eespool mainitutele Soomluse Liit, Soome Emakeeleõpetajate Liit (Äidinkielen Opettajain Liitto), Akadeemiline Karjala Selts jt. Selts on ühenduses Uppsala, Helsingi, Turu, Toronto jt ülikoolides tegutsevate eesti keele ja soome-ugri kateedrite või õppetoolidega.

Vaatamata Nõukogude okupatsiooniaastate suletusele, on kohtumised sugulasrahvastega säilinud riigikorrast olenemata. Sisuliselt toimusid kõik külastused Tallinna KKI-sse ning nende käigus külastati ka seltsi. Kuna KKI ja ES asusid samas majas ja seal töötasid samad inimesed, siis olid nende rollid tihedasti seotud. 1956. aastal külastasid esimeste lääne teadlastena seltsi NSV Liidu ja Soome koostöökomisjoni Soome grupi liikmed Kustaa Vilkuna ja Väinö Kaukonen, hiljem ka kultuuritegelaste delegatsioon (Lauri Posti, Eeva Niinivaara, Toivo Vuorela, Leeni Vesterinen jt). Vilkunat ja Kaukoneni autasustati kontaktide loomise eest seltsi aukirjaga. (Valge 2020a: 47) 1964. aasta märtsis viibis Eestis külaskäigul 25-liikmeline Soome üliõpilaste ja nooremate keeleteadlaste rühm professor Pertti Virtaranta juhtimisel.[25] Külaskäigu jooksul tutvusid külalised Emakeele Seltsi, Keele ja Kirjanduse Instituudi ning TRÜ eesti keele kateedri ja soome-ugri keelte kateedri tööga ning kõnelesid oma tööst Soomes. Külaskäigu ajal organiseeriti prof Virtaranta soovil eesti murrete helilindistamine. Vastastikku vahetati ka erialast kirjandust. Sama aasta mais tegi rühm Soome etnograafe eesotsas professor Niilo Valoneniga lühivisiidi Keele ja Kirjanduse Instituuti ning Emakeele Seltsi. (Kodumurre 1965/7: 121–122, 125) 1968. aastal anti Tallinnas Helsingi ülikooli esindajale Lauri Postile üle 122 karpi mikrofilmidega, millel olid koopiad kõigist KKI ja ES-i kogutud 360 000 sõnavarasedelist, 256 000 Eesti kohanimedesedelist ja 81 000 leheküljest murdetekstidest (Kodumurre 1969/9: 114).[26] Samal aastal olid Helsingi ülikooli kutsel teadlaste vahetuse korras Soomes õppereisil Mari Must ja Valdek Pall (Kodumurre 1969/9: 113). Samuti arendas selts sidemeid mitmete NSV Liidu soome-ugri teadlastega.

Kontakte sugulasrahvaste ja -keeltega on aidanud hoida soome-ugri kongressid ja konverentsid. Koos Eesti Kirjanduse Seltsiga esineti näiteks soome-ugri

[25] Tegu on sama külastusega, mille käigus Soome Vabariigi presidendi Urho Kaleva Kekkoneni juuresolekul vahetati kingitusi: Lauri Posti andis üle mikrofilmid Soome murdekogudest ja Johan Eichfeld kinkis vastu eesti ja sugulaskeelte heliülesvõtted.

[26] Eesti murdekogude mikrofilmimine oli Eesti-Soome koostööprogrammi kõige olulisem punkt, mille algatajaks oli 1961. a Soome pool (vt Ahven 2007: 356–358, 454–455).

II hariduskongressi raamatunäitusel Tallinnas. 1930. aastal toetas selts Soome-Ugri Seltsi juhatusele saadetud kirjas ideed korraldada Soome ja Eesti keeleteadlaste, etnograafide ja folkloristide kongress, et arutada sugulasrahvaste ainestiku kogumist, murdekogumist Eestis ja Soomes, ainestike publitseerimist ja transkriptsiooni küsimusi. (RA, ERA.R-2362.2.13) Järgmisel aastal osalesidki Julius Mägiste, Andrus Saareste, Julius Mark, Ants Oras ja Villem Ernits Helsingis soome-ugri kongressil. 1939. aasta Soome-Eesti rahvuslike teaduste kongressil Helsingis esinesid nad taas ettekannetega: Mägiste „Eesti keeleuuendus" ja Saareste „Eesti rahvakeele kogumise lõpuleviimine ja publitseerimine" (Valge 2020a: 19, 25, 33) 1970. aasta augustis Tallinnas toimunud fennougristide kongressi ajal külastasid paljud soome-ugri keeleteadlased nii Venemaalt kui ka mujalt välisriikidest seltsi murdearhiivi ja KKI keelesektoreid. (Kodumurre 1972/10–11: 165)

1955. aasta märtsis toimus seltsi algatusel ja TA presiidiumi otsusel nõupidamine eesti ja teiste läänemeresoome keelte murdeuurimisest. Kahepäevasest koordineerimisnõupidamisest Tartu ülikooli peahoones võtsid osa Eesti, Läti, Vene ja Karjala teadlased. Nõupidamisel anti ülevaade läänemeresoome keelte uurimise olukorrast ning kokkuvõtvas resolutsioonis rõhutati intensiivsema uurimistöö vajalikkust. (ERA.R-2362.2.211) 1958. aastal korraldas selts koos TRÜ ja KKI-ga Tartus üleliidulise soome-ugri keelte murdekonverentsi (Ahven 2007: 219).

Emakeele Seltsi esindajad võtsid sageli osa üleliidulistest nõupidamistest ja konverentsidest. 1958. aastal osalesid Paula Palmeos ja Heino Ahven IV üleliidulisel dialektoloogianõupidamisel Jerevanis (Ahven 2007: 220). 1959. aastal osalesid Paul Ariste, Paula Palmeos, Evi Tael ja Heino Ahven jt Moskvas üleliidulisel soome-ugri keelte ajaloolise grammatika ja ajaloolise dialektoloogia alasel nõupidamisel. Sellel nõupidamisel esineti ka ettekannetega, mille teemadeks olid koostatav vadja keele sõnaraamat (Paul Ariste), läänemeresoome keelte fraseoloogia ajalooline uurimine (Huno Rätsep), isuri keel (Arvo Laanest) jm (Kodumurre 1960/1: 64). 1961. aasta juunis võttis Karjala pealinnas Petrozavodskis (Petroskois) toimunud üleliidulisest soome-ugri keelte ja rahvaluule alasest nõupidamisest osa rohkesti filolooge Eestist. Samal nõupidamisel moodustati uurimistööde koordineerimise komisjonid. Soome-ugri kohanimede programmi väljatöötamiseks valiti toponüümika komisjoni Eestist Valdek Pall ja Madis Norvik. Läänemeresoome keelte murdeatlase ettevalmistamise komisjoni kuulusid Paul Ariste ja Valmen Hallap. (Kodumurre 1962/3–4: 138) 1963. aasta sügisel osalesid ES-i esindajad Užgorodis üleliidulisel soome-ugri keelte konverentsil, kus esinesid ettekannetega Paul Ariste, Villem Ernits, Valmen Hallap, Aili

Univere, Arvo Laanest, Eduard Vääri ja Aino Valmet (Kodumurre 1963/6: 88). Juunis 1965 võeti osa üleliidulisest soome-ugri konverentsist Komi pealinnas Sõktõvkaris (Kodumurre 1965/7: 135).

Oma esindajate kaudu on selts teinud koostööd sugulaskeeli ja -rahvaid ühendavate asutustega Eestis. Seltsi algusaastatel oli kõige tihedam koostöö Tartu Akadeemilise Hõimuklubiga ja Fenno-Ugria Asutusega. Side Fenno-Ugria Asutusega sai alguse 1927. aastal, mil organisatsioon ametlikult asutati ja mille tegevusega selts samal aastal liitus. Koos valmistati ette soome-ugri kultuurikongresse, arutati innukalt hõimuliikumisega seotud küsimusi. Näiteks avaldas AES-i esimees Julius Mägiste Fenno-Ugria juhatusele seltsi seisukoha türklaste kaasatõmbamise kohta soome-ugri hõimuliikumisse. Seltsi juhatuse arvates polnud see otstarbekas ega soovitatav, kuna see viiks hõimuliikumise liiga laiadesse ning ebamäärastesse raamidesse ja tõstaks päevakorrale ka teiste türgi-tatari rahvaste kaasatõmbamise. Pealegi polevat türklaste sidumine soome-ugri rahvastega ka teaduslikult põhjendatud. (ERA.R-2362.2.13)

Emakeele Selts on elanud kaasa sugulasrahvaste tegemistele sugulaskeelte uurimisel. Nii rõõmustati näiteks 1937. aasta ajakirja Eesti Keel veergudel ungari murdeuurimise hoogsa edenemise üle. Tunnustati ungari teadlaste Dénes Szabó ja Béla Kálmáni (endise Tartu stipendiaadi) murdeuurimisretki Lääne-Ungaris (Ungari Teaduste Akadeemia toetusel). Samuti kiideti 1937. aastal Tartus õppivat ungari stipendiaati A. Mjazovszkit, kes „osutab elavat huvi murdeuurimise vastu, võttes aktiivselt osa eesti murrete uurimise seminarist ja foneetika praktikumist“. (EK 1937)

Sugulasrahvad seltsi liikmete seas

Tähelepanuta ei saa jätta üht punkti, mis seob otseselt seltsi ja sugulaskeeled ühte. Emakeele Seltsi liikmeskonda on asutamisaastast peale kuulunud inimesi, kes esindavad mõnda sugulasrahvast. Peale seltsi esimehe Lauri Kettuneni (valiti auliikmeks 1925) on Soome teadlastest seltsi auliikmeteks valitud Emil Nestor Setälä (1934), Eemil Aukusti Tunkelo (1937), Artturi Kannisto (1938), Martti Rapola ja Yrjö Heikki Toivonen (1939). József Szinnyei (1938) oli ungarlasest auliige ning Vassili Lõtkin komi rahvusest auliige (1974). Pärast pikemaajalist pausi valiti 2020. aastal seltsi auliikmeteks soomlased Auli Hakulinen ja Hannu Remes. (Vt ka Reili Arguse artiklit ES-i auliikmetest)

Seltsi liikmeskonnas on läbi aegade olnud mitmeid sugulasrahvaste esindajaid, kelle silmapaistev tegevus on kaasa aidanud oma rahva keele ja kultuuri

tutvustamisele, säilitamisele ja edendamisele. Liivlaste hulgast on nendeks liikmeteks näiteks juba eespool mainitud Pētõr Damberg, kelle tegevuse jätkajaks tänapäeval on kujunenud Läti ülikooli liivi instituudi juht ning liivi keeleteadlane Valts Ernštreits. Seltsi liikmete hulgas on olnud ja on palju teenekaid soome keeleteadlasi, nagu Mauno Koski, Kalevi Wiik, Helena Sulkala, Johanna Laakso, Eino Koponen jt. Mitmed neist olid esimesed lääneeurooplased, kes seltsi vastu võeti. Sugulasrahvaid on esindanud ja esindavad Liidia Vassikova ja Ivan Galkin (Marimaa), Ivan Tarakanov (Udmurtia), Sándor ja Katalin Mokány (Ungari) jt.

Lõpetuseks

Kogu oma tegutsemisaja jooksul on Emakeele Selts viinud sugulaskeelte alaseid teadmisi rahva sekka ning innustanud sugulasrahvaid ja nende keeli uurima. Ehkki sugulaskeeltega tegelemiseks ei loodud seltsis otseselt eraldi sektsiooni või toimkonda, on nad omal vaiksel (või vahel ka valjemal) moel alati olnud seltsi tegevusse põimitud. Selts on alati olnud ühendaja rollis, hoides ja väärtustades sugulaskeeli ja -rahvaid. Seda lüli pole suutnud murda ei heitlikud aastad, vahepealsed mõõnad ega erinevad riigikorrad.

EMAKEELE SELTS JA TEADUSTE AKADEEMIA[27]

Karl Pajusalu, Jüri Valge

Eesti Teaduste Akadeemia (ETA) asutati aastal 1938 ehk 18 aastat hiljem kui Emakeele Selts, millest oli 1925. aastal saanud Akadeemiline Emakeele Selts (AES). Teaduste akadeemia tegevusvälja hakkasid kohe kuuluma ka humanitaarteadused, sh keeleteadus ja eesti keele uurimine. Algasid läbirääkimised ETA ja AES-i vahel, mis kestsid kuni Nõukogude okupatsioonini 1940. a. Samal aastal Eesti Teaduste Akadeemia ka likvideeriti. Aastaid 1938–1940 võibki pidada AES-i ja TA suhete esimeseks perioodiks.

Teise maailmasõja järel asutati 1946. aastal Eesti NSV Teaduste Akadeemia (TA), mis oli täiesti erineva struktuuri ja tegutsemisviisidega organisatsioon kui iseseisvas Eesti Vabariigis tegutsenud Eesti TA. Nõukogude malli järgi loodud TA-le allutati nii uurimisinstituudid kui ka teadusseltsid. Nii muudeti ka seni Tartu ülikooli juures tegutsenud Akadeemiline Emakeele Selts sisuliselt TA allasutuseks. Aastad 1946–1951 olid AES-i ajaloos ühed kriitilisemad. 1951. aastal võttis TA presiidium vastu otsuse selts likvideerida. Sama aasta lõpul muutis TA siiski oma otsust ning AES sai erinevalt enamikust teistest akadeemilistest seltsidest oma tegevust jätkata.

Kolmas periood AES-i ja TA suhetes algas 1952. aastal. Selle jooksul viidi AES Tartust Tallinna ja seltsi tegevus põimus üha rohkem 1947. aastal Tartus TA uurimisasutusena loodud Keele ja Kirjanduse Instituudiga, mis juba enne seda oli viidud Tallinna. 1952. aastal muudeti Akadeemilise Emakeele Seltsi nimi Emakeele Seltsiks; muutusid ka ES-i põhikirjalised eesmärgid ja tegevussuunad. Tallinnas uutes oludes kohanemise aeg lõppes ES-i mitmekülgsemat toimimist võimaldanud 1960-ndate tulekuga. Järgneval neljandal perioodil ehk aastatel 1960–1988 laienes ja mitmekesistus ES-i tegevus jõudsalt, Emakeele Seltsist sai Nõukogude Eesti oludes silmapaistvamaid eesti keele ja eestluse hoidjaid ning edendajaid.

[27] Autorid tänavad akadeemik Tõnu Tannbergi väärtuslike nõuannete eest.

Eesti taasiseseisvumise algusjärk ehk aastad 1989–1997 tõusevad ES-i ja TA suhetes esile uue, viienda perioodina. Emakeele Selts jätkas siis formaalselt TA allasutusena, kuid taasiseseisvunud Eesti Vabariigi teaduste akadeemia ei määranud enam sisuliselt seltsi tegevust.

1998. aasta veebruaris sõlmisid Emakeele Selts ja Eesti Teaduste Akadeemia assotsieerumislepingu, millega algas ES-i ja TA suhete kuues, seni kestev periood. Emakeele Selts jätkab iseseisva mittetulundusühinguna, mis teeb teaduste akadeemiaga koostööd. Selts saab ometi endiselt osa oma rahastusest – kuigi üha väiksemas mahus – TA eelarve kaudu.

Järgnevas tutvustatakse lähemalt Emakeele Seltsi ja Eesti Teaduste Akadeemia koostööd nendel kuuel üsnagi erineval ajajärgul.

1938–1940

1938. aastal asutatud Eesti Teaduste Akadeemias oli kaks võrdse suurusega poolt: humanitaarteaduste ja loodusteaduste sektsioon. Mõlemasse kuulus kuus akadeemikut. Keeleteadlastest sai akadeemikuks Tartu ülikooli soome-ugri keelte professor Julius Mark, kes valiti ka akadeemia asepresidendiks. Mark oli olnud juba 1920-ndate algupoolel AES-i juhatuse liige ning ka ajakirja Eesti Keel esimene peatoimetaja (1922–1924), hiljem tegutses Õpetatud Eesti Seltsi (ÕES) esimehena (1930–1936); tema teeneks on peetud ÕES-i varem saksakeelse tegevuse eestikeelseks muutmist. TA akadeemikuks valiti keeleteadlase koolitusega folklorist, ES-i asutajaliige Oskar Loorits, kes oli olnud seltsi esimene sekretär. Akadeemikuks sai ka kirjandusteaduse professor Gustav Suits. (Kalling, Tammiksaar 2008)

Koos teaduste akadeemia asutamisega kehtestati toonases Eesti Vabariigis ühingute ja nende liitude seadus. Selle alusel taotles akadeemia Eesti teadusseltsidelt registreerimist enda juurde, mis tähendas aga AES-ile oma juriidilise isiku staatusest loobumist. AES ei vastanudki sellele üleskutsele kohe. 1939. aasta algul oli AES-i juhatus põhimõtteliselt valmis ETA alluvusse siirduma, et mitte ilma jääda murdekogumise toetusest, kuid seltsi üldkoosolek juhatuse valmisolekut ei kinnitanud ja seega jäi ETA-ga liitumine ära. Küll oldi üldkoosolekul valmis „iseseisva teadusliku asutisena ja juriidilise isikuna astuma Eesti Teaduste Akadeemiaga lähedasse koostöösse eesti ja sugukeelte uurimise alal, esitades Akadeemiale igal aastal oma tegevuse aruanded, eelarved ja kavad“. (RA, ERA.R-2362.2.87, ERA.R-2362.2.97) Seltsile oli eriti tähtis murdekogude omandi küsimus. Muidugi oli ka AES-is liikmeid, kes toetasid ETA-ga ühinemist. Üks

neist, Mihkel Toomse, koostas kriitilise, allkirjata märgukirja murdeuurimise olukorrast AES-is, mis vahendati haridusministeeriumi ja jõudis sealtkaudu teaduste akadeemiasse.

1940. aasta mais asutas teaduste akadeemia Eesti Murdeuurimise Instituudi (EMI), nimetades selle juhiks Mihkel Toomse; keelealastes ETA ettevõtmistes oli kaalukas roll asepresident Julius Margil. Instituudi kolleegiumi määrati Julius Mark, Paul Ariste, Julius Mägiste, Andrus Saareste (kes oli samal ajal AES-i esimees) ja Peeter Arumaa. (RA, ERA.1108.5.901) Kolleegiumi määramisel kõigilt määratutelt nõusolekut ei küsitudki ja sisuliselt kolleegium tööle ei asunud. EMI tegi ettepaneku AES-i ja ETA uurimistegevuse kooskõlastamiseks (akadeemia alluvusse tulekust ei olnud enam juttu); vastuolude lahendamiseks loodi ühine komisjon (P. Arumaa, J. V. Veski), kuid ei murdekogude omandi ega kogumistöö koordineerimise küsimuses kompromissi ei saavutatud (ETA arhiiv, f 25, n 1, s 82, 13, 16; vt ka RA, ERA.R-2362.2.107; Rätsep 2003: 164–166). Pärast Eesti okupeerimist 1940. aastal likvideerisid uued võimud Eesti Teaduste Akadeemia ja ka vast asutatud EMI, Akadeemiline Emakeele Selts jätkas tegevust Tartu (Riikliku) Ülikooli juures.

1946–1951

Pärast Teise maailmasõja lõppu, kui Eesti oli uuesti okupeeritud Nõukogude Liidu poolt, asutati 5. aprillil 1946 Nõukogude Liidus toimiva mudeli järgi ENSV Teaduste Akadeemia (TA) ning kinnitati selle korralisteks liikmeteks neliteist teadlast, nende seas ka teenekas keeleteadlane, AES-i juhatuse esimees Johannes Voldemar Veski. Valitud TA korrespondentliikmete hulgas aga 1946. aastal keeleteadlasi ei olnud. TA presidendiks määrati ajaloolane Hans Kruus, kollektiivseks juhtorganiks sai TA täiskogul valitud presiidium. Teaduste akadeemias moodustati neli osakonda, keeleteadus (nagu teisedki humanitaarteadused) kuulus ühiskonnateaduste (IV) osakonda. ENSV TA hakkas täitma sisuliselt teadusministeeriumi funktsioone, hallates ka Eesti NSV-s loodud/loodavaid uurimisinstituute. (Kalling, Tammiksaar 2008: 78–84)

Akadeemiline Emakeele Selts oli ametlikult taastanud oma tegevuse Tartu ülikooli juures enne sõja lõppemist. Kuigi 1945. aasta lõpus taastati tegevus Nõukogude kõrghariduskorralduse tava järgi riiklikuks nimetatud Tartu ülikooli (TRÜ) juures, otsustas uus riigivõim viia AES-i 1946. aastal äsja asutatud ENSV Teaduste Akadeemia alluvusse. Akadeemilise Emakeele Seltsi muutmine TA allasutuseks tähendas ka seda, et kõik AES-i varad ja keelekogud anti 31. mail 1946

üle ja said teaduste akadeemia omandiks (RA, EAA.R-5311.1.42). See tähendas samuti vajadust muuta AES-i põhikirja, mis tehti akadeemia poolt ülesandeks J. V. Veskile.

AES-i tegevuse järjepidevuse hoidmisel oligi sõjajärgsetel aastatel tähtis roll Johannes Voldemar Veskil. Teenekas eesti kirjakeele, sh teaduskeele arendaja J. V. Veski oli jõudnud 1930. aastate lõpul juba pensioneeruda, kuid 1944. aastal kutsuti ta tagasi Tartu ülikooli eesti keele juhtivaks õppejõuks, sest varasemad professorid Andrus Saareste (TÜ eesti keele professor 1925–1941) ja Mihkel Toomse (TÜ eesti keele professori kohusetäitja ja professor 1941–1944) olid põgenenud Läände. 1946. aastal TA tegevakadeemikuks valitud Veski määrati samal aastal ka Akadeemilise Emakeele Seltsi ajutiseks hooldajaks. Seejärel valiti Veski juba samal 1946. aastal AES-i juhatuse esimeheks. Seltsi juhina jätkas ta kuni surmani 1968. a. Sel sõjajärgsel perioodil täitis olulist rolli AES-i juhtimises veel Arnold Kask, kes oli 1944. aastal valitud juhatuse esimeheks. Aastatel 1946–1968 jätkas Kask abiesimehena, täites eaka Veski kõrval juhtimisülesandeid.

Teaduste akadeemia algatusel 1946. aasta lõpul alustatud Akadeemilise Emakeele Seltsi põhikirja muutmisega jõuti lõpule 1947. a. TA presiidium kinnitas AES-i uue põhikirja 11. novembril 1947. Uues põhikirjas oli kehtestatud seltsi ulatuslik sõltuvus teaduste akadeemiast. Edaspidi vajasid akadeemia kinnitust nii seltsi põhikirja muutmine kui ka iga-aastane tööplaan, eelarve ja nende täitmise aruanded; seltsis valitud juhatuse esimehe kinnitas ametisse samuti akadeemia president. TA-le jäi õigus otsustada seltsi tegevuse võimaliku lõpetamise ning sellele järgneva varade üleandmise üle. Kitsendati AES-i traditsioonilisi tegevussuundi, jättes välja kõik, mis polnud otseselt seotud eesti keelega, samuti ahendati rahvusvahelise koostöö võimalusi. AES allutati teaduste akadeemia ühiskonnateaduste osakonna juhtimisele. (Vt Jüri Valge artiklit ES-i põhikirjadest)

1947. aastal asutati teaduste akadeemia juurde Keele ja Kirjanduse Instituut (KKI), mis asus algul Tartus. Sellest arendati Nõukogude Eestis keskne eesti keele ja kirjanduse uurimisasutus ning nii hakkas KKI tugevalt mõjutama ka AES-i tegevust. AES-i murdekogud deponeeriti KKI-sse ja sinna läks tööle ka seltsi murdekogudega töötajaid.

Oluliseks sündmuseks AES-i tegevuse elavdamisel sai palgalise vastutava sekretäri koha loomine, mille kinnitas TA presiidium 1947. aastal. See seltsi tegevuses keskne ametikoht korvas suuresti sõjaeelse teadusliku sekretäri koha. AES-i vastutava sekretärina asus 1. juulil 1947 tööle Heino Ahven, kes silmapaistva pühendumusega töötas seltsis aastakümneid – kuni oma surmani 1988. aastal. Paljuski tänu tema tarmukale tegutsemisele kujunes seltsist kõige

laiema ühiskondliku nähtavusega eesti keelt hoidev ja arendav organisatsioon Eesti NSV-s.

Akadeemilise Emakeele Seltsi asutamisaastaks loeti ka pärast Teist maailmasõda ENSV Teaduste Akadeemia juures tegutsemise ajal ikka aastat 1920. Ometi ei võetud liikmete arvestusse enne sõda seltsi astunuid ega tollal valitud auliikmeid (peale Johannes Voldemar Veski). Sellest hoolimata oli 1947. aasta lõpuks AES-il 47 tegevliiget (koos kirjavahetajaliikmetega 109 liiget), nende hulgas ka ainsa auliikmena juba mainitud J. V. Veski. Hakati jälle pidama ettekandekoosolekuid ja taastama koostööd murdekorrespondentidega, koostades murdeainese kogumiseks ka uusi küsitluskavu. Sellel perioodil taotleti teaduste akadeemialt korduvalt võimalust anda välja seltsi aastaraamatut, kuid see taotlus jäi vastuseta. Alles 1949. aastal jõuti TA kirjastusnõukogu kaudu AES-i esimese sõjajärgse trükiseni – selleks sai „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr. 1." (vastutav toimetaja A. Kask; sisaldas eelmistel aastatel koostatud küsitluskavu, nt *saun, sepp*), kuid nõusolekut aastaraamatu trükkimiseks ikka veel ei saadud. 1948. aastal esitati TA presiidiumile taotlus AES-i bibliograafi ametikoha loomiseks, sedagi ei rahuldatud kohe.

1949. aastal hakati nõudma ideoloogiliselt „sobimatute" raamatute loovutamist seltsi raamatukogust teaduste akadeemia keskraamatukogu erifondi, esimestena loovutati „Eesti bibliograafiline leksikon" ja seto „Mii' Issändä Jeesusõ Kristusõ pühä Evangeelium". Järgnevatel aastatel tuli loovutada veel hulk enne Teist maailmasõda ilmunud raamatuid. Raamatute erifondi üleandmiseks moodustati 1950. aastal eraldi komisjon. See kampaania kestis 1952. aastani, kokku võeti seltsilt ära 216 raamatut. Samal ajal taotleti TA presiidiumilt arhiivikorraldaja kohta, kuid seda ei saadud.

1949. aastal alanud „kodanlike natsionalistide" paljastamise kampaania Eesti NSV-s puudutas ka teadusseltse ja nende hulgas AES-i. Nii tolleaegne ajakirjandus kui ka TA presiidium süüdistasid AES-i nõukogude korra väljakutsetele mittevastavas loius tegevuses. TA presiidium saatis märtsis 1950 seltsile kirja, kus väitis, et „Akadeemiline Emakeele Selts, minevikus aktiivne ja teguvõimas, ei ole käesoleval nõukogude ajal täitnud oma põhiülesandeid ühiskondliku organisatsioonina. Selts ei ole loonud tööks vajalikku aktiivi ega arendanud küllalt tulemusrikast tegevust. Süüdi Akadeemilise Emakeele Seltsi lubamatus passiivsuses on seltsi juhatus." (RA, ERA.R-2362.2.162) Samas tõstatati esimest korda küsimus seltsi likvideerimisest. AES-i juhatus vastas kriitikale, lubades seltsi tegevust intensiivistada, laiendades oma tegevuse üle-eestiliseks, tihendades kontakti õpetajatega ning tegeldes rohkem „kodanliku Eesti aegse

keeleteaduse ümberhindamise ning natsionalismi ja kosmopolitismi avalduste paljastamisega". (RA, ERA.R-2362.2.162) Samal ajal taotleti taas kord koosseisu suurendamist laborandi koha loomisega ning vastutava sekretäri koha teadussekretäri ametikohaks muutmist. Hoogustati sisulisi tegevusi, eriti murrete kogumisel, ning korraldati poliitilise aktiivsuse osutamiseks 21. mail 1950 Eesti NSV 10. aastapäevale pühendatud keelekonverents.

1951. aastal poliitiline surve Akadeemilisele Emakeele Seltsile jätkus. 31. märtsil tegi TA presiidium häälteenamusega otsuse AES-i likvideerimiseks (kuigi TA president Johan Eichfeld ja asepresident Oskar Sepre olid sellele vastu). 14. mail 1951 saatis teaduste akadeemia vastava kirja (P-121) AES-i juhatusele, kes arutas seda 7. septembril. Emakeele selts koondas juhatuse ja teiste aktiivsete liikmete vastuargumendid ning koostas põhjaliku 12-leheküljelise kirja, milles põhjendas AES-i tegevuse jätkamise vajadust, kasutades ära ka tollase poliitilise retoorika võimalusi. Näiteks osutati, et emakeele seltsi likvideerimine kahjustaks mh seltsimees Stalini uute keeleteaduslike tööde tutvustamist töörahvale. (RA, ERA.R-2362.2.162) Selle vastuskirja andis AES-i vastutav sekretär Heino Ahven koos selgitustega 15. novembril üle TA presidendile Johan Eichfeldile ja asepresidendile Gustav Naanile. Seejuures loodeti ka asjaolule, et 1950. aastal teaduste akadeemia presidendiks saanud põllumajandusteadlane Johan Eichfeld oli varasemalt väljendanud positiivset suhtumist AES-i tegevusse.

19. detsembril 1951 arutas TA presiidium Arnold Kase ja Heino Ahvena osavõtul AES-i likvideerimise küsimust uuesti. Seltsi vastuskirjas esitatud argumente võeti arvesse ja TA presiidium muutis oma varasemat otsust põhjendusega, et seltsi töö on märgatavalt paranenud, eriti on laiendatud korrespondentide võrku. (Vt ka Ross 1999; Taal 2010: 130–131) AES saigi jätkata oma tegevust ainsa teadusseltsina Eestis peale looduseuurijate seltsi, kõik teised teadusseltsid pidid tookord oma tegevuse lõpetama. Poliitiline surve aga jätkus, TA personaliosakonna nõudmisel koopteeriti ES-i juhatusse KKI parteitegelasest direktor Heinrich Tobias; tõstatati ka seltsi nime ja tegevussuundade muutmise küsimus.

1952–1959

1952. aastal leidsid seltsi tegevuses aset mitmed järgmisteks aastakümneteks määrava tähtsusega sündmused. Alates aastast 1925 oli seltsi ametlikuks nimeks olnud Akadeemiline Emakeele Selts. Septembris 1952 muudeti see nimi ENSV Ministrite Nõukogu määrusega Emakeele Seltsiks (ES), seltsile teatati sellest TA kaadriosakonna ülema kirjaga (nr 9-820) 16. oktoobril 1952. (RA, ERA.R-2362.2.162)

Juba varem samal aastal olid ES-i kogud viidud seltsi kirjalikult väljendatud vastuseisust hoolimata koos Keele ja Kirjanduse Instituudiga Tallinna.

1953. aastal otsustas TA presiidium viia seltsi kontori Tallinna. 1955. aastal paigaldati Tallinnas Estonia pst 7 majale Emakeele Seltsi silt koos vastutava sekretäri kõnetundide ajaga, 27. septembril 1955 toimus seal esimene juhatuse koosolek. Tegeliku kolimiseni jõuti siiski alles 1957. a. Muudatusel oli ka positiivne pool: see tõi kaasa ES-i tegevuse laienemise kahte linna, sest juhatuse jm koosolekuid peeti endiselt ka Tartus. (Vt selle perioodi kohta Ahven 1956)

1952. aastal algatas TA ES-i põhikirja järjekordse uuendamise, et fikseerida seltsi nime muutus ning täpsustada – või pigem suurendada – akadeemia rolli seltsi tegevuse juhtimisel. Uue põhikirja vastuvõtmine mõnevõrra venis, kuna samal ajal tuli ette valmistada ka seltsi murdekogude Keele ja Kirjanduse Instituuti deponeerimise leping. Seltsi juhatuse koosolekul 26. aprillil 1953 tegi ES-i esimees J. V. Veski siiski teatavaks, et mõlemad lepinguprojektid on TA asepresidendi Gustav Naani juures kooskõlastatud. Seejärel kiitis ES-i üldkoosolek lepingud heaks ja TA presiidium kinnitas need. (RA, ERA.R-2362.2.162) Uues põhikirjas on TA osakaalu seltsi juhtimisel veelgi suurendatud. Kui varem kinnitas TA president üksnes ES-i juhatuse esimehe valimise, siis uue põhikirja järgi kinnitas presiidium kogu valitud juhatuse. TA rolli suurendati samuti üldkoosolekute kokkukutsumisel ning seltsi tegevuse võimalikul lõpetamisel. Siiski oli juriidilise isiku staatus ES-ile alles jäetud. (Vt J. Valge artiklit ES-i põhikirjadest)

Emakeele Seltsi tegevus TA allasutusena stabiliseerus pärast Stalini surma 1953. aastal. Seltsil tuli edaspidi pidada keskmiselt kuus-seitse ettekandekoosolekut aastas, koos KKI-ga Tallinnas ja TRÜ-ga Tartus korraldati keeleteaduslikke konverentse ja seminare. Järk-järgult avardusid seltsi trükiste väljaandmise võimalused. Oluliseks tähiseks ES-i tegevuses oli aastaraamatute (taas)ilmumine 1955. aastast alates. Peale selle hakkas trükist ilmuma sari „Valimik Emakeele Seltsi korrespondentide murdetekste“ (I köide 1956). 1957. aastal korraldas selts esimese õnnestunud murdeainese kogumise võistluse pärast sõda; see andis üle ootuste häid tulemusi (saadeti 31 võistlustööd) ning seepärast otsustati võistlusi jätkata. TA heakskiidul sai tavaks nõukogulike tähtpäevade ja akadeemikute juubelite kasutamine ettekäändena seltsi ürituste ja väljaannete teokstegemisel: nii pühendati ES-i esimene aastaraamat Eesti NSV 15. aastapäevale, ES-i sõjajärgsete toimetiste esimene number TA akadeemiku ja ES-i juhatuse esimehe J. V. Veski 85. sünnipäevale; meeles peeti ka Venemaa Teaduste Akadeemia ja oktoobrirevolutsiooni tähtpäevi jne. Emakeele Selts kohandus uute oludega, püüdes neid kasutada oma sisuliste eesmärkide teostamiseks.

1950. aastatel ja edaspidigi oli ES-i publikatsioonide väljaandmine võimalik ainult TA kirjastusnõukogu kaudu ja selle heakskiidul. TA kirjastusnõukoguga heade suhete loomisel oli taas oluline ES-i vastutava sekretäri Heino Ahvena silmapaistev suhtlemisoskus. 1958. aastal sai võimalikuks – nagu juba mainitud – „Johannes Voldemar Veski keeleliste tööde" väljaandmine. Veel samal aastal jõudis trükist ilmuda ka sarja 2. köide, Arnold Kase uurimus „Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles". Kuigi kavatsus ajakiri Eesti Keel ellu äratada ei täitunud, hakkas 1958. aastal TA ja kirjanike liidu ühise ajakirjana ilmuma Keel ja Kirjandus ning selles leidsid avaldamist ka ES-i liikmete kirjutised, sh ülevaated seltsi tööst. Võib väita, et 1950. aastate lõpuks oli Emakeele Selts saavutanud tegevusaktiivsuse ja -mõjukuse, mis oli vähemalt osaliselt võrreldav seltsi positsiooniga 1920.–1930. aastate iseseisvas Eesti Vabariigis.

1950-ndatel muutus regulaarseks ES-i tegevuse arutamine ja hindamine TA presiidiumi ning ka TA ühiskonnateaduste osakonna koosolekutel. Selts oli kohustatud esitama akadeemiale regulaarselt tööplaane ja nende täitmise aruandeid, kooskõlastama eelarved jne; ka kogu publitseerimistegevus ja muudatused seltsi töötajate koosseisus, preemiate määramine jms vajasid akadeemia heakskiitu. TA presiidiumis arutati aeg-ajalt samuti seltsiga seotud „ideoloogilisi" küsimusi.

Pärast Stalini surma sai selts hakata jälle aktiivsemalt tegelema sugulasrahvaste keelte uurimisega (see ES-i kunagi tähtis tegevussuund fikseeriti põhikirjas küll alles 1961. aastal). ES-i uuesti ilmuma hakanud aastaraamatutes muutus tavaks avaldada artikleid ka teistest soome-ugri keeltest. TRÜ soome-ugri keelte kateedri professoriks saanud Paul Ariste, kes oli sõjajärgsel perioodil jätkanud aktiivset tegutsemist ka Emakeele Seltsis, valiti 1954. aastal TA akadeemikuks. 1956. aastal taastusid otsekontaktid Soome kolleegidega, seltsi külastasid prof Kustaa Vilkuna, dr Väinö Kaukonen jt. Edendati samuti koostööd Ungari kolleegidega, kasutades selleks mh TA suhtluskanaleid. Samuti laienes muu rahvusvaheline koostöö akadeemia kaudu. Näiteks Nõukogude Liit tihendas tollal suhteid Hiinaga ning nii pöördus selts 1957. aastal Hiina RV teaduste akadeemia poole, paludes abi hiina nimede kirjutamisreeglite koostamiseks. (RA, ERA. R-2362.2.223) Samal ajal arendati sidemeid teiste NSV Liidu vabariikide teadlastega, sh sugulasrahvaste keeleuurijatega.

1958. aastal loodi ES-i juurde vanembibliograafi koht, millel asus tööle äsja TRÜ lõpetanud Helju Kaal, kes jäi seda ametikohta täitma poolsajaks aastaks (vt Metslang 2012). Johan Eichfeldi juhtimise ajal hindas TA presiidium seltsi tegevust üldiselt positiivselt, seltsi töötajate nimekirja kinnitati peale vanembibliograafi

veel sekretär ja vanemlaborant. 1959. aasta alguses kolis selts koos Keele ja Kirjanduse Instituudiga uude suuremasse majja Tallinnas aadressil Sakala 35 (hiljem Sakala 3 samas kohas), kus saadi tegutsemiseks avaramad võimalused. Seal asusid Emakeele Seltsi ruumid järgmised paarkümmend aastat.

1960–1988

1960. aastatel jätkus Emakeele Seltsi tegevuse laienemine ja mitmekesistumine. Seltsi tegevusest hakkas aktiivselt osa võtma keeleteadlaste noorem põlvkond, kelle hulgas tõusid esile hilisemad professorid Juhan Peegel (valiti TA liikmeks 1977, abiesimees 1974) ja Huno Rätsep (valiti TA liikmeks 1981, esimees 1982–1988). Nemad ja mitmed teised noored keeleteadlased hakkasid aktiivselt osalema ES-i keelepäevadel. Pärast J. V. Veski surma 1968. aastal sai ES-i esimeheks Arnold Kask, kes oli juba 1961. aastal valitud TA korrespondentliikmeks. Ta juhtis seltsi 1982. aastani, kuni andis ES-i esimehe kohustused üle TRÜ eesti keele kateedri professorile Huno Rätsepale, kes jätkas ES-i esimehena 1988. aastani.

Muutunud ühiskondlikud olud tõid kaasa võimaluse ES-i tegevusvälja mitmesuunaliseks laiendamiseks teaduste akadeemia alluvuses, selleks oli aga jällegi vaja põhikirja uuendada. 1961. aasta alguses esitati ES-i üldkoosolekul heakskiidetud uue põhikirja tekst TA presiidiumile, kes 15. veebruaril 1961 selle ka kinnitas. Emakeele Seltsi staatus TA allasutusena ei muutunud, kuid uues põhikirjas oli vähendatud nõukogulikku ideoloogilisust ja laiendatud seltsi tegevusvõimalusi. Uute ülesannetena nimetati keelenõu andmist ja soome-ugri keelte uurimist, mis kuulusid ES-i tegevussuundade hulka enne Teist maailmasõda, kuid varasematest sõjajärgsetest põhikirjadest olid välja jäetud. Põhikiri laiendas ka seltsi välissuhtluse võimalusi. Lisaks muudeti koosoleku korralduse tingimusi, üldkoosoleku kvoorumi suurust, tehti hulk tehnilist laadi muudatusi jms. See TA ja ES-i suhteid määrav põhikiri jäi kehtima ligi 30 aastaks, kuni alles 1988. aastal hakati koostama uut. (Vt J. Valge artiklit ES-i põhikirjadest)

ES laiendas 1960-ndate alguses oma tegevust mitmes suunas. 1960. aastal hakati välja andma sarja Kodumurre, mis aitas tugevdada ja koos hoida seltsi murdekorrespondentide võrku, luues neile vajaliku foorumi. Võttes uue võimalusena TA presiidiumi 15. veebruari 1961 koosolekul esitatud soovitust laiendada kontakte üldsusega ja teha vastavalt väljasõite rajoonidesse (RA, ERA.R-2362.2.223), hakkas selts alates 1961. aastast korraldama keelepäevi laiale huviliste ringile üle Eesti. 7. oktoobril 1961 toimus esimene ES-i keelepäev Viljandis, 1962. aastal peeti juba neli (Võrus, Elvas, Märjamaal ja Viljandis),

1963 – kuus (Pärnus, Tartus, Tallinnas, Kingissepas (tollal Kuressaares), Kärdlas ja Paides). Algul olid keelepäevad suunatud eeskätt õpetajatele, kultuuritöötajatele ja teistele täiskasvanutele, 1964. aastast algatati tänaseni kestev ES-i koolikeelepäevade traditsioon. (Vt Tõnu Tenderi artiklit keelepäevadest)

ES hakkas järjest rohkem tegelema ka eesti kirjakeele hoolde ja arendamise küsimustega. 1960. aastal asutati Eesti NSV Ministrite Nõukogu poolt TA juurde Vabariiklik Õigekeelsuskomisjon (VÕK) asutusteülese koguna, mille ülesandeks seati eesti kirjakeele normimisega seotud küsimuste lahendamine. VÕK sai ametliku staatusega tähtsaimaks õigekeelsuse juhtkoguks, mille otsustega pidi arvestama ka KKI õigekeelsuse ja sõnaraamatute sektor. Esimese õigekeelsuskomisjoni koosseisu esimeheks määrati matemaatikust akadeemik, TA asepresident Arnold Humal, aseesimeesteks TRÜ eesti keele professor, ES-i aseesimees Arnold Kask ja KKI sektorijuhataja Ernst Nurm. Komisjoni vastutav sekretär oli Erich Raiet ning sinna kuulus kokku 25 liiget, peale keeleteadlaste teiste teadusalade esindajaid, ajakirjanikke, kirjanikke jt. VÕK-i esimene koosseis tegutses teaduste akadeemia juures aastatel 1960–1965, teine koosseis kutsuti kokku alles 1972. aastal. (Erelt, T. 2002a: 224–227)

1962. aastal otsustas ES moodustada kaks oma toimkonda: keelekultuuri- ja murdetoimkonna. Nende ülesannete ja koosseisude kavandamiseks loodi nn initsiatiivgrupid, millest esimest hakkas juhtima Eduard Vääri, teist Mari Must. Otsustati hakata välja andma kogumikku „Keelekultuur". (RA, ERA. R-2362.2.262) „Keelekultuuri" väljaandmine kavandatud kujul teoks ei saanud, võib-olla oli siin üheks takistuseks liiga ilmne seos 1920-ndatel välja antud keeleuuendusliku „Keelekultuuriga" (vt Pajusalu 2019: 52–53). Keelekultuuri toimkonna asemel asutas ES keeletoimkonna, selle ülesanded ja kodukord kinnitati 1963. aasta üldkoosolekul (RA, ERA.R-2362.2.274); tegevust alustas ka murdetoimkond. Seltsis hakati tegelema oskuskeelega, nii näiteks arutati 23. septembril 1962 tehnika- ja kaubanduskeelt. (RA, ERA.R-2362.2.262) Teaduste akadeemia lõi samal aastal ametkondadevahelise terminoloogiakomisjoni eesti teaduskeele arendamiseks, millest ka ES osa võttis; seltsi keeletoimkonna põhiülesandeks jäi õigekeelsusküsimustes soovituste tegemine ja korrektse keelekasutuse eest seismine. (Vt Maire Raadiku artiklit keelekorraldusest)

Eesti keele väärtustamise jaoks püsiva tähtsusega oli ES-i tegevuse laienemine üle-eestiliseks: korraldati erinevatele sihtrühmadele mõeldud keeleüritusi, mh keelepäevi, -konverentse, -seminare. Toonane TA presiidium soosis sellist ühiskonnale suunatud aktiivsust, praktilises korraldustöös oli esmatähtis seltsi töötajate Heino Ahvena ja Helju Kaalu võimekas tegutsemine. 1960-ndate jooksul

laienesid väljaspool Tallinna ja Tartut korraldatud ES-i üritused nii vormiliselt kui ka temaatiliselt. Peale üksikürituste hakati korraldama laiale sihtrühmale mõeldud loengusarju, näiteks toimus aastatel 1963–1964 Tallinnas koostöös ühinguga Teadus loengusari „Keelest ja keeleteadusest", kus esinesid nii seltsi nooremad kui ka vanemad liikmed: nt Paul Ariste rääkis maailma keeltest, Huno Rätsep eesti sõnade päritolust. Osales ka ES-i juhatuse esimees J. V. Veski.

Hoolimata seltsi tegevuse pidevast hoogustumisest, mis leidis ka TA presiidiumi heakskiidu, teatas TA ühiskonnateaduste osakond 1962. aastal kavatsusest vähendada seltsi palgalist koosseisu, nii et ES-i ainukeseks palgaliseks töötajaks oleks jäänud vastutav sekretär. Juhatus sellega ei nõustunud. (RA, ERA.R-2362.2.262) TA presiidiumiga saavutati kokkulepe, et säilis ka vanembibliograafi koht. Küll kadus ES-il – ja teistelgi seltsidel – võimalus tellida ajalehti ja ajakirju. See ei olnud tõenäoliselt seotud otseselt ES-i tegevusega, vaid pigem TA üldise eelarvepoliitikaga.

Vanembibliograafi koha allesjäämine võimaldas sedagi, et 1967. aastal saadi TA Teaduslikule Keskarhiivile üle anda seltsi arhiivimaterjalid aastatest 1920–1944, edaspidi ka sõjajärgseid arhiivimaterjale; ES-i arhiiv ja raamatukogu korrastati. Ühtlasi jätkati taotlusi TA presiidiumilt seltsile kolmanda palgalise töötaja ametikohta saamiseks, kuid neid ei rahuldatud.

1960. aastate keskel tegi TA seltsile taas etteheiteid selle liigse akadeemilisuse pärast. ES tõrjus kriitikat, näidates oma tegevussuundade laiahaardelisust. Need etteheited tagasilööki seltsi tegevusele siiski kaasa ei toonud, suhted akadeemia juhtkonnaga paranesid peagi. Soojenenud vahekorra näiteks on seegi, et 1967. aastal avaldas TA presiidium eraldi tunnustust ES-i vastutavale sekretärile Heino Ahvenale.

ES oli juba pikemat aega soovinud vastutava sekretäri ametikoha muutmist teadusliku sekretäri kohaks. Lõpuks 1968. aastal nõustus TA ühiskonnateaduste osakonna büroo selle taotluse TA presiidiumile esitama ning 1969. aastal tegi viimane selle kohta positiivse otsuse, muutes vastutava sekretäri koha teadussekretäri ametikohaks. Üheks taotluse rahuldamise põhjuseks olidki nähtavasti vastutava sekretäri Heino Ahvena silmapaistvad töötulemused.

Kui Tallinnas toimus 1970. aastal rahvusvaheline fennougristide kongress, mille vastutav korraldaja oli teaduste akadeemia ning kus osales mitmel viisil ka ES, üritas selts enne kongressi saada akadeemialt heakskiitu auliikmete valimiseks välismaa tuntud keeleteadlaste hulgast. Üritus siiski ebaõnnestus – ning ilmselt mitte TA vastuseisu tõttu. Tõenäoliselt olid põhjused TA-st kõrgemal. (RA, ERA.R-2362.2.319; vt ka Reili Arguse artiklit ES-i auliikmetest)

1970. aastal tähistati Emakeele Seltsi 50. aastapäeva Tartus ülikooli aulas piduliku aktusega. Selleks ajaks oli selts kohanenud nõukogude oludega ning tegutsemisega TA juures ja selle poolt määratud raamides. Akadeemia toetust kasutati ES-i teenekate liikmete mälestuse jäädvustamiseks. 1972. aastal moodustati TA ühiskonnateaduste osakonna büroo otsusega J. V. Veski 100. sünniaastapäeva tähistamiseks juubelikomisjon; TA toega pandi 1973. aastal mälestuskivi J. V. Veskile tema sünnikodus Vaidaveres ja mälestustahvel tema viimases elukohas Tartus (aadressil Vabriku 5). TRÜ avas J. V. Veski büsti peahoone 139. auditooriumis ning andis sellele auditooriumile Veski nime.

1970. aastatel tegutses Emakeele Selts endiselt TA allasutusena, julgedes järjest rohkem toetuda omapoolsele initsiatiivile. Samal ajal tegi akadeemia aeg-ajalt ikka ja jälle seltsile ideoloogilisi ettekirjutusi, mille täitmisse oldi aga mõlemal pool õpitud suhtuma formaalselt. Näiteks 1974. aastal arutati TA ühiskonnateaduste osakonna büroo initsiatiivil ES-i juhatuse laiendatud koosolekul NLKP KK otsust „Tööst ideoloogiakaadri valikul ja kasvatamisel Valgevenemaa parteiorganisatsioonis"; samal koosolekul kiideti heaks osalejatele jagatud teemakohane resolutsiooniprojekt, mis oli tegelikult seltsi järgmise aasta tööplaan ideoloogiliselt „õiges" vormis. (RA, ERA.R-2362.2.319) 1973. aastal tähistas selts TA ühiskonnateaduste osakonna korraldusel Venemaa TA asutamise 250. aastapäeva, kasutades seda samas võimalusena avaldada F. J. Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatu kordustrükk ja kavandades ettekande „Kalevipoja" väljaandmise ja Peterburi TA seostest.

1972. aastal kinnitas TA presiidium ES-i keeletoimkonna põhjal (taas)moodustatud Vabariikliku Õigekeelsuskomisjoni uue koosseisu, mille esimeheks sai ES-i esimees Arnold Kask. Ka teised selle koosseisu liikmed olid valdavalt seltsi kuuluvad keeleteadlased. VÕK tegi ES-i keeletoimkonna ettepanekute alusel mitmeid normivaid otsuseid ning kinnitas kümme keeletoimkonna varasemat otsust. (Vt M. Raadiku artiklit keelekorraldusest) Samal aastal korraldas ES teaduste akadeemia heakskiidul esimese sõnavõistluse, mille žürii esimeheks määrati ES-i aseesimees, akadeemik Paul Ariste. Osavõtt sõnavõistlusest oli väga arvukas: kokku saadeti 3600 ettepanekut.

Emakeele Selts sai 1960-ndate lõpul ja 1970-ndatel hakata TA rüpes pakkuma avalikku tegutsemisvõimalust ka lähedastele humanitaaraladele: seltsis loodi rahvaluule (1966) ning hiljem lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioon (1978). (RA, ERA.R-2362.1.272)

Ideoloogilise järelevalve nõrgenemise näiteks on Tapa keelepäeva korraldamine 1978. aastal. Tollase noore keeleteadlaste põlvkonna eestvõttel arutati ES-i

ja TRÜ üliõpilaste teadusliku ühingu ühisel keelepäeval senisest palju vabamas õhkkonnas eesti kirjakeele pakilisi küsimusi. Keelepäeva juhtis populaarne keelemees, ES-i juhatuse liige Henn Saari (ES-i esimees 1990–1992), esinesid Joel Sang, Tiit Hennoste ja Udo Uibo ning kirjanik Hando Runnel; nad kritiseerisid Eesti keelekorralduse jäikust ning tegelikust keelekasutusest võõrandumist. ÕS76 vastu suunatud kriitika ei läinud küll päris õigel aadressil, aga aitas muu hulgas kaasa TA ja HM-i ühissammudele, mis viisid VÕK-i eduka III koosseisu kokkukutsumiseni. (Vt M. Raadiku artiklit keelekorraldusest) Seega avaldas Tapa keelepäev mõju seltsi tollasele tegevusele ning näitas „nõukoguliku mentaliteedi jätkuvat murenemist ühiskonnas ja keeleelus". (Pajusalu 2019: 123–124)

1980. aastatel toimus ES-i juhtimises ja tegutsemisviisides – 1982. aastal valiti seltsi uueks esimeheks TRÜ eesti keele professor Huno Rätsep – mitmeid muutusi, teaduste akadeemia juhtiv roll jäi järjest formaalsemaks. Viimast süvendas veelgi see, et rahandusministeeriumi korraldusel viidi ES-i palgafond Keele ja Kirjanduse Instituudi koosseisu. Et H. Ahvena ES-i teadussekretäri koht võrdsustati KKI vanemteaduri kohaga, ei tähendanud siiski ei tema ega üldse ES-i töötajate tööülesannete sisulist muutumist. Jätkati üle-eestilist keelepäevade korraldamist, nende teemad mitmekesistusid; korraldati ka rahvaluule- ja stilistikapäevi jm, jätkati kultuurilooliste mälestuste talletamist, peeti ettekandeid sugulaskeelte ja eesti diasporaa teemadel.

1980-ndatel jätkus enamik ES-i traditsioonilisi tegevussuundi. 1984. aastal toimus ES-i sajas keelepäev Märjamaal. 1980. aastate teisel poolel hoogustus keelepäevade pidamine veelgi. 1986. aastal ES-i tegevust arutades suhtus TA ühiskonnateaduste osakond nende korraldamisse igati positiivselt, soovitati kaasata loominguliste liitude esindajaid, kajastada neid rohkem televisioonis ja raadios ning tutvustada keelepäevade traditsiooni ka välismaal. (RA, ERA.R-2362.1.314) TA toetas endiselt oma eelarvest ES-i tegevusi, kuid andis 1980. aastate lõpul järjest vähem suuniseid nende kavandamiseks ja läbiviimiseks.

1988. aastal tõid muutused Eesti ühiskonnas kaasa ES-ile võimaluse vabaneda senisest alluvussuhtest teaduste akadeemiaga. Selle üheks esimeseks väljenduseks oli otsus koostada uus põhikiri. Muutunud poliitilistes oludes sooviti põhikirjaliselt välistada TA presiidiumi õigus määrata seltsi tegevust. Samal ajal toimusid olulised muutused ka seltsi juhatuses ja töötajate koosseisus. 1988. aastal suri ES-i teenekas teadussekretär Heino Ahven, tema kohale asus aasta lõpul Mart Meri. Huno Rätsep lahkus seltsi juhatusest, seltsi tegevust juhtisid ajutiselt abiesimehed Eeva Ahven ja Mati Erelt.

1989–1997

1989. aasta sai nagu Eesti ühiskonna arengus, nii ka Emakeele Seltsi ajaloos murranguliseks. Riias toimus seltsi esimene väliskeelepäev koos Läti Eesti Seltsiga, moodustati slängikomisjon ja koos KKI-ga korraldati esimene slängikogumisvõistlus. ES-i uued tegutsemisviisid sündisid liikmete algatustest ning neid ei kooskõlastatud enam TA presiidiumi ega ühiskonnateaduste osakonna bürooga.

ES-i uus põhikiri valmis 1989. aasta kevadeks ja see võeti 30. märtsi üldkoosolekul vastu. Sisuliselt tähendas see uue perioodi algust ES-i ja TA suhetes. Uus põhikiri erines põhimõtteliselt eelnevatest, Eesti NSV aja omadest ning meenutas pigem sõjaeelseid põhikirju. Muudatuste olemuslikuks sisuks oli seltsi iseseisva otsustusõiguse taastamine. Põhikiri määratles ES-i tähtsaima otsustuskoguna üldkoosoleku. Nõukogulik kantseliit ja rutiinsed väljendid asendati sõjaeelse sõnakasutusega. Peale põhikirja 1. paragrahvi ning 27. paragrahvis esitatud üheks tulude allikaks olemise teaduste akadeemiat ei olnud enam mainitudki. Üle poole sajandi sai ES jälle valida liikmeid ka välismaa teadlaste ja estofiilide hulgast, sh auliikmeid (esimesed auliikmed välismaalt valiti küll alles 2020). Uus ES-i põhikiri deklareeris, et Emakeele Selts on Eesti Vabariigi organisatsioon ja juriidiline isik. Kui 1993. aastal võeti vastu ES-i järgmine põhikiri, oli see suuresti 1989. aasta põhikirja uus versioon, mida oli kohandatud seaduse „Kodanike ühenduste kohta" järgi. (Vt J. Valge artiklit ES-i põhikirjadest)

1989. aastal algasid muutused ka TA-s, kui võeti vastu uus põhikiri (see toimus pärast ES-i uue põhikirja vastuvõttu). Uue põhikirjaga kuulutas TA end 1938. aastal asutatud Eesti Teaduste Akadeemia õigusjärglaseks. Pärast Eesti Vabariigi taasiseseisvumist 1991. aastal jätkati akadeemia reformimist riigi poolt rahastatava personaalakadeemia suunas (Kalling, Tammiksaar 2008: 189–198), see protsess võttis aga aega veel aastaid ning suhteid ES-iga sisuliselt ei mõjutanud.

1991. aastal teatas ES ametlikult TA-le soovist olla iseseisev, aga riigi poolt finantseeritav asutus. Kulude kasvu tõttu taotleti akadeemialt lisarahastust ning 1992. aastal esitati TA presiidiumile eelarvesoov 2,5 töökoha finantseerimiseks. Selle aja kitsaid olusid näitab lisataotlus 100 dollari saamiseks, et tasuda Alalise Rahvusvahelise Lingvistide Komitee (ARLK) liikmemaks. Seltsi ja akadeemia suhted hakkasid üha enam taanduma ühisprobleemide lahendamisele ja koostööle ühisürituste korraldamisel. 1995. aastal korraldati TA raamatukogus ES-i asutamise 75. aastapäevale pühendatud näitus.

1992. aastal valis TA esimest korda taasiseseisvunud Eestis akadeemikuid. Kandidaate sai esitada ka ES, kes oma liikmete hulgast toetas teeneka etnoloogi

Konverents „Eesti riigikeele sajand“ 24. jaanuaril 2019 Teaduste Akadeemia saalis (Liis Reimani foto)

Ants Viirese ja rahvaluuleteadlase Arvo Krikmanni kandidatuuri, kellest kumbagi siiski ei valitud, nagu ka mitte ühtki teist humanitaarteadlast. (Kalling, Tammiksaar 2008: 199) 1994. aastal valiti TA akadeemikuks ES-i liige, TÜ üldkeeleteaduse professor Haldur Õim, 1997. aastal ES-i liige, Eesti Kirjandusmuuseumi vanemteadur ja TÜ erakorraline professor Arvo Krikmann.

1997. aastast alates hakkas TA oma suhteid teadusseltsidega ümber korraldama. 1998. aasta 4. veebruaril kirjutasid Mati Erelt Emakeele Seltsi ja Jüri Engelbrecht Eesti Teaduste Akadeemia nimel alla assotsieerumislepingule ES-i ja TA vahel. Lepingu sõlmimine ja selle tingimused olid enne seda heaks kiidetud ES-i juhatuses 5. detsembril 1997 ja TA juhatuses 9. detsembril 1997. Lepingu järgi tunnustavad mõlemad pooled teineteise eesmärke, kohustuvad tegema koostööd ning andma infot oma tegevusest. Selts kohustub akadeemiat teavitama muudatustest „oma struktuuris, juhtimises, töökorralduses ja põhikirjas“, esitama aastaülevaate oma tegevusest ja akadeemialt saadud raha kasutamisest ning arvestama akadeemia soovitustega oma tegevust tõhusamaks muuta. Akadeemia kohustub kaasama seltsi esindajaid oma töösse, kaitsma seltsi soovil selle huve „oma suhetes ja esindusfunktsioonides“, kajastama seltsi tegevust aastaraamatutes ning toetama seltsi põhikirjalist tegevust oma aastaeelarvest.

1998–2019

Pärast akadeemiaga assotsieerumislepingu sõlmimist on ES-i ja TA koostöö jätkunudki peamiselt ühisürituste ja muu ühistegevuse korraldamisena. Ka osa seltsi rahastusest tuleb jätkuvalt TA eelarve kaudu, kuigi see moodustab praeguseks juba üsna väikese protsendi seltsi üldeelarvest. Tänaseni saadab ES TA-le ülevaatlikke aastaaruandeid, mis ilmuvad Teaduste Akadeemia aastaraamatutes koos teiste TA-ga assotsieerunud teadusseltside tegevusülevaadetega. Teaduste Akadeemia Kirjastus annab endiselt välja ES-i aastaraamatuid ning selts kasutab täisnimetust Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts.

Kaalukamatest ühisüritustest võib nimetada seltsi osalemist 2000. aastal TA korraldatud seminaril „Teadusseltsid Eesti ühiskonnas", ES-i ja TA koostöös ette valmistatud ja läbi viidud kunagise Peterburi TA akadeemiku F. J. Wiedemanni 200. sünniaastapäeva rahvusvahelist konverentsi (2005) – ja muid Wiedemanni aasta üritusi – ning hiljutisest ajast (2019) eesti keele aasta kolme konverentsi.

2005. aastal asutas TA Paul Ariste medali silmapaistvate saavutuste eest humanitaar- ja sotsiaalteaduste alal. Selle pälvis esimesena samal aastal varasem ES-i esimees, seltsi auliige Tiit-Rein Viitso, 2010. aastal TA akadeemik, varasem ES-i esimees ja seltsi auliige Huno Rätsep.

Emakeele Seltsi ja Teaduste Akadeemia koostöö on jätkunud ka personaalselt. 2011. aastal valiti TA liikmeks toonane ES-i abiesimees, TÜ eesti keele ajaloo ja murrete professor Karl Pajusalu. TA välisliikmeks valiti 2008. aastal Ohio riikliku ülikooli foneetikaprofessor, ES-i liige Ilse Lehiste ning 2019. aastal Uppsala ülikooli eesti keele professor, ES-i liige Raimo Raag.

Eesti Teaduste Akadeemia ja Emakeele Seltsi suhted on arenenud aastakümnete jooksul – eri aegade ühiskondlikest oludest peale sunnitud vahekordi arvestamata – heade partnerite koostöösuheteks. On igati alust arvata, et sellistena jätkuvad ja arenevad need partnerlussuhted ka edaspidi.

EMAKEELE SELTSI AASTARAAMATUD JA TOIMETISED

Enn Ernits

Aastaraamatud

AESA ja ESA. 1921. aasta 24. aprilli koosolekul teatas Akadeemilise Emakeele Seltsi sekretär Oskar Loorits, et kavandatakse esimese aastaraamatu üllitamist (AESA II: 18). Eelmisel, 6. märtsi koosolekul mainiti, et Soomest oli ostetud rotaator (AESA II: 18). Esimene aastaraamat avaldatigi rotaatorpaljundusena, ent ülejäänud tehti juba trükikojas. Aastatel 1921–1926 nägi ilmavalgust viis aastaraamatut, mis kõik olid pehmete kaantega 24–62-leheküljelised brošüürid (keskmiselt 43 lk). Kõigis viies väljaandes kajastus ainult AES-i tegevuse protokolliline osa: tegevuse- ja kassaaruanded aastate 1920–1925 kohta, põhjalikud koosolekuprotokollid, tegevliikmete ja toetajate nimestikud ning ettekannete loetelu. Esimesse aastaraamatusse lisandus veel seltsi põhikiri, järgmisse juhatuse ja kolmandasse aastaraamatusse ajakirja Eesti Keel toimetuse kodukord. Ainukese erandina publitseeriti kolmandas aastaraamatus Andrus Saareste ettekande „Emakeele õpetuse praegusest olukorras" konspekt. Pärast AESA koostamisest loobumist hakati aruandeid ja protokolle avaldama Eesti Keele veergudel.

Alles veerand sajandit hiljem (1946) asus ES taas kavandama aastaraamatu väljaandmist; plaane peeti ka kolmel järgneval aastal, kuid stalinliku režiimi tingimustes tulemusteta (Valge 2020a: 39, 40, 41). Alles 1954. aastal tehti Eesti NSV Teaduste Akadeemia presiidiumi soosivale suhtumisele toetudes lõplik otsus ESA üllitamiseks, milleks moodustati toimetuskolleegium eesotsas Paul Aristega, kes oli olnud väljaande initsiaatoriks (Ahven 1986a; Valge 2020a: 45). Kolleegiumi kuulusid veel Eeva Ahven ja Arnold Kask. Selleks ajaks oli kujunenud uus olukord nii meie keeleteaduses kui ka ühiskonnas, sest filoloogide pere oli täienenud noorte uurijatega ning ideoloogiline surve oli mõnevõrra nõrgenenud (Erelt 2005: 7).

Aastaraamatute numeratsiooni alustati taas algusest. Nii ilmus ESA 1 1955. aastal, st kolm aastat enne ajakirja Keel ja Kirjandus ilmuma hakkamist. Tänini

on trükivalgust näinud 65 aastaraamatut, enamasti igal aastal. Kaksikköited olid üksnes 14/15 (1969), 19/20 (1975), 26/27 (1983) ja 44/45 (2000).[28] Poliitiliste ja majanduslike olude sunnil olid eriti pingelised 1990. aastad. Seepärast õnnestus ESA 35–42 publitseerida alles 1998. aastal, kuigi plaane oli peetud juba 1991. ja 1992. aastal (Valge 2020a: 77, 78).

20. sajandil välja antud ESA toimetuskolleegiumi esimeheks on olnud P. Ariste (1–34), üle kümne aasta liikmena toiminud Eeva Ahven (1–34) ja Heino Ahven (2–33), Valmen Hallap (9–33), A. Kask (1–7; 9–17; 19/20–33), Valdek Pall (23–34), Valve Põlma (19/20–34), Helju Rajando (10–23), Huno Rätsep (13–34) ja Ülo Tedre (21–34). Aastaraamatul 35–42 nimetatakse ainult toimetust koosseisus Helju Kaal, Valve-Liivi Kingisepp, Mart Meri, V. Pall, Peeter Päll ja Ü. Tedre ning tegevtoimetajana Tõnu Tenderit. Suurt abi käsikirjade ettevalmistamisel on paljude aastate vältel osutanud Helju Kaal, kes tegi masinakirjatööd, koostas liikmete nimestikku jm (Ahven 1986a: 6).

Alates 43. (1999) köitest eraldus aastaraamatu toimetus selle kolleegiumist. Peatoimetajaks sai tänini selles ametis tegutsev Mati Erelt. Tegevtoimetajatena (vahepeal mõned neist toimetaja-nimetuse all) on funktsioneerinud T. Tender (43–46), Eevi Ross (47), Asta Õim (47), Maria-Maren Sepper (49–51), Tiiu Erelt (48, 52–55), Sirje Mäearu (48, 56–64) ja Riina Reinsalu (65). Toimetuse sekretäritööd tegi H. Kaal (43–47, 49). Moodustati rekordiliselt suur toimetuskolleegium 15 keeleteadlasest: Paul Alvre, Mati Hint, V-L. Kingisepp, Arvo Krikmann, Raimo Raag (Uppsala) jt. See koosseis püsis ühe erandiga 49. köiteni: üksnes H. Saari asemele valiti Jüri Valge (44/45, 47, 49). 48. köite koostas M. Erelt. Alates paarisköitest 44/45 (2000) registreeriti ESA Ameerika Kaasaegse Keele Assotsiatsiooni (Modern Language Association of America) andmebaasi, kusjuures täistekstid tehti elektrooniliselt kättesaadavaks Kesk- ja Ida-Euroopa teadusajakirjade andmebaasis CEEOL.

ESA 50. köite (2005) ettevalmistamiseks kaasati üllitise kõrgema rahvusvahelise koteerimise ühe meetmena toimetuskolleegiumi ulatuslikumalt välismaa tippteadlasi. Peale eespool nimetatud R. Raagi valiti sinna Riho

[28] Autor kasutab trükiruumi kokkuhoiu mõttes kogu alapeatüki ulatuses vaid ESA köitenumbreid ja äärmise vajaduse korral ilmumisaastat. Paremaks orienteerumiseks võiks jälgida ajavahemikke, mil köited on ilmunud: 1–10 (1955–1964), 11–20 (1965–1975), 21–30 (1976–1986), 31–33 (1987–1989), 34–42 (1991–1998), 43–50 (1999–2005), 51–60 (2006–2015), 61–65 (2016–2020). Köitenumbrile taga seisvale koolonile järgneb mainitava kirjutise algusleheküljе number. Nii AESA ja ESA kui ka AEST-i ja EST-i köitenumbrid kirjutatakse selles peatükis araabia numbritega, sõltumata sellest, mis seisab tiitellehel.

Grünthal (Helsingi), Cornelius Hasselblatt (Groningen) ja Seppo Suhonen (Helsingi; 50–55). Eesti-poolsest koosseisust jäid endistest liikmetest alles ainult P. Päll (50–52), Lembit Vaba, Jüri Viikberg ja Tiit-Rein Viitso, uutena lisandusid A. Krikmann, Helle Metslang, Karl Pajusalu, Kristiina Ross, Urmas Sutrop, Haldur Õim (50–51) ja Jaan Õispuu (50–51). 52. köite toimetamisel võeti toimetuskolleegiumi liikmeks Eberhard Winkler (Göttingen) ja alates 53. köitest Tuomas Huumo (Turu ja Tartu). Enamik kolleegiumi liikmetest on kirjas tänini.

50. köitest peale hakati aastaraamatut registreerima veel andmebaasis Cambridge Scientific Abstracts (USA) ja Alalise Rahvusvahelise Lingvistide Komitee valikbibliograafias, 59. köitest (2014) alates on ESA üles antud ka andmebaasis Scopus (Elsevier). Praegustel andmetel on ESA esindatud andmebaasides Web of Science (Emerging Sources Citation Index), European Reference Index for the Humanities and the Social Sciences (ERIH PLUS), Linguistic Bibliography Online (Bill), Linguistics and Language Behavior Abstracts (ProQuest), MLA International Bibliography ja Scopus.

Aastaraamatud on ilmunud enamasti Tallinnas, v.a ESA 35–42, 43, 44, 45, 46, mis on trükitud Tartus. ESA 1–6 ja ESA 8 on ilmunud Eesti Riikliku Kirjastuse, ESA 12–34 Valguse kirjastuse, ESA 52–65 Teaduste Akadeemia Kirjastuse vahendusel, ülejäänud ES-i kirjastamisel.

ESA erineb AESA-st kardinaalselt, sest selle põhiosa moodustavad teadusartiklid. See on käesoleval ajal eelretsenseeritav, rahvusvaheliselt kõrgelt hinnatud väljaanne. ESA 1 sisaldas peale uurimuste ainult eessõna. Tasapisi hakkas väljaande sisu mitmekesistuma: 2. köitest alates avaldati ES-i tegevuse aastaaruandeid, keeletööde bibliograafiaid ja venekeelseid resümeesid. Alates 5. köitest hakati igas aastaraamatus avaldama seltsiliikmete nimestikku, kuid 25.–33. köiteni vaheldus täisnimestik liikmeskonna muudatuste fikseerimisega. Seejärel hakati ilmutama juubelijutte ja nekrolooge (7–65), keelematerjale (alates 10. köitest), seltsile ja toimetusele saadetud kirjanduse bibliograafiat (17–65), rubriiki „Keeletoimkonna otsuseid" (koostaja Rein Kull; 17: 251; T. Erelt, 19/20, 21, 22, 24, 26/27) ning memuaare ja intervjuusid (22–42).

65 aasta jooksul on ESA kaante vahele jõudnud ligikaudu 15 000 lk mitmekesist ainest, keskmiselt 232 lk aastas. Muide, ESA 1 sisaldas 191 lk. Mahu dünaamika on aja jooksul olnud erinev (joonis 1).[29] 18. köiteni kõikus lehekülgede arv 230 ja 328 vahel, seejärel võib märgata mahu vähenemist (minimaalselt 146 lk

[29] Mitme aasta kohta ilmunud ESA-s on leheküljed jagatud aastate arvuga, seega nt 14/15 puhul kahega.

23. köites, 1978). Üldtendentsist sõltumata oli mõnel ilmumisaastal ES-i kaante vahele paigutatud teistest märgatavalt suurem arv lehekülgi. 1970.–1980. aastate mõõnaperiood seondus teaduskogumike temaatilisuse nõudega (alates 23. köitest), publitseerimisvõimaluste avardumisega ja ESA pika ilmumistsükliga; seetõttu muutus tavaliseks, et aastaraamatu teadustööde ning ülevaateline ja meenutuslik osa muutus tunduvalt viimase kasuks (Erelt 2005: 8). Eriti markantselt avaldus mõõn taasiseseisvunud Eesti alguperioodil 1990. aastatel (39 lk *per annum*), kuid siinpuhulgi on erandeid. Alates 43. köitest (1999, 222 lk) tänaseni on üldiselt märgata mahu suurenemist: nt ESA 65 sisaldab 373 lk.

Osa aastaraamatuid oli nõukogude perioodil pühendatud väljapaistvatele teadlastele, nagu P. Ariste (30), A. Kask (8), H. Rätsep (33) ja J. V. Veski (4, 14/15, 19/20). Kriiditahvlitel jäädvustati P. Ariste (30), A. Kase (8, 18), H. Rätsepa (33), Friedebert Tuglase (17) ja J. V. Veski portreed (4, 5, 9, 14/15, 19/20). ESA 16. köide pühendati ES-i 50. aastapäevale, millega seoses avaldati seltsi tegevusest kriiditahvlitel kuus fotot.

ESA teadus- ja muude artiklite temaatika on 65 ilmumisaasta vältel olnud väga kirev, kajastades toonaste keeleteadlaste ja -huviliste laiahaardelist tegevust. Alljärgnev ülevaade eesti ja soome-ugri lingvistika ja folkloristika valdkonnast esitatakse süstemaatiliselt distsipliinide kaupa, eristades ESA väljaandmisel kaht perioodi, mida läbis millenniumipiir. Kirjutistele hinnangu andmisest on mitmel põhjusel loobutud. Üheaegselt mitut distsipliini hõlmavat artiklit mainitakse vaid ühe rubriigi raames. Seetõttu tuleks arvandmetesse suhtuda näilisele täpsusele vaatamata siiski kui abistajatesse ühe või teise lingvistikaharu osatähtsuse hinnangul ESA köidetes.

Tänapäeva eesti kirjakeel. Ootuspäraselt kajastab pärastsõjaaegne ESA kõige enam tänapäeva eesti kirjakeele alaseid uurimusi.

Foneetika ja fonoloogia. ESA köidetes avaldatud 17 foneetika- ja fonoloogiaalasest kirjutisest on peaaegu pooled ilmunud aastatel 1956–1968. Seevastu 1970. aastatel publitseeriti vaid üks ning 1980.–1990. aastatel mitte ühtki artiklit. Kuigi fonoloogiaga tegeldi Eestis veidi juba varemgi, muutus sellealane uurimistöö märksa intensiivsemaks 1960. aastate algusest alates. Uudse vaatenurga alt lähenesid häälikusüsteemidele V. Hallap (8: 238), M. Hint (10: 25), Jaan Kaplinski (13: 37), Arno (Arnold) Pikamäe (4: 101) ja T-R. Viitso (8: 44; 9: 7; 12: 17; 12: 27). Nende kirjutised käsitlevad vältesüsteemi, tüvelist astmevaheldust, laenelemente, koonduvusprintsiipi jm. Ain Kaalep on vaadelnud eesti keele fonoloogilise struktuuri ja eesti värsiõpetuse suhteid (4: 110). Samasse ajajärku jääb ka Valve Värvi

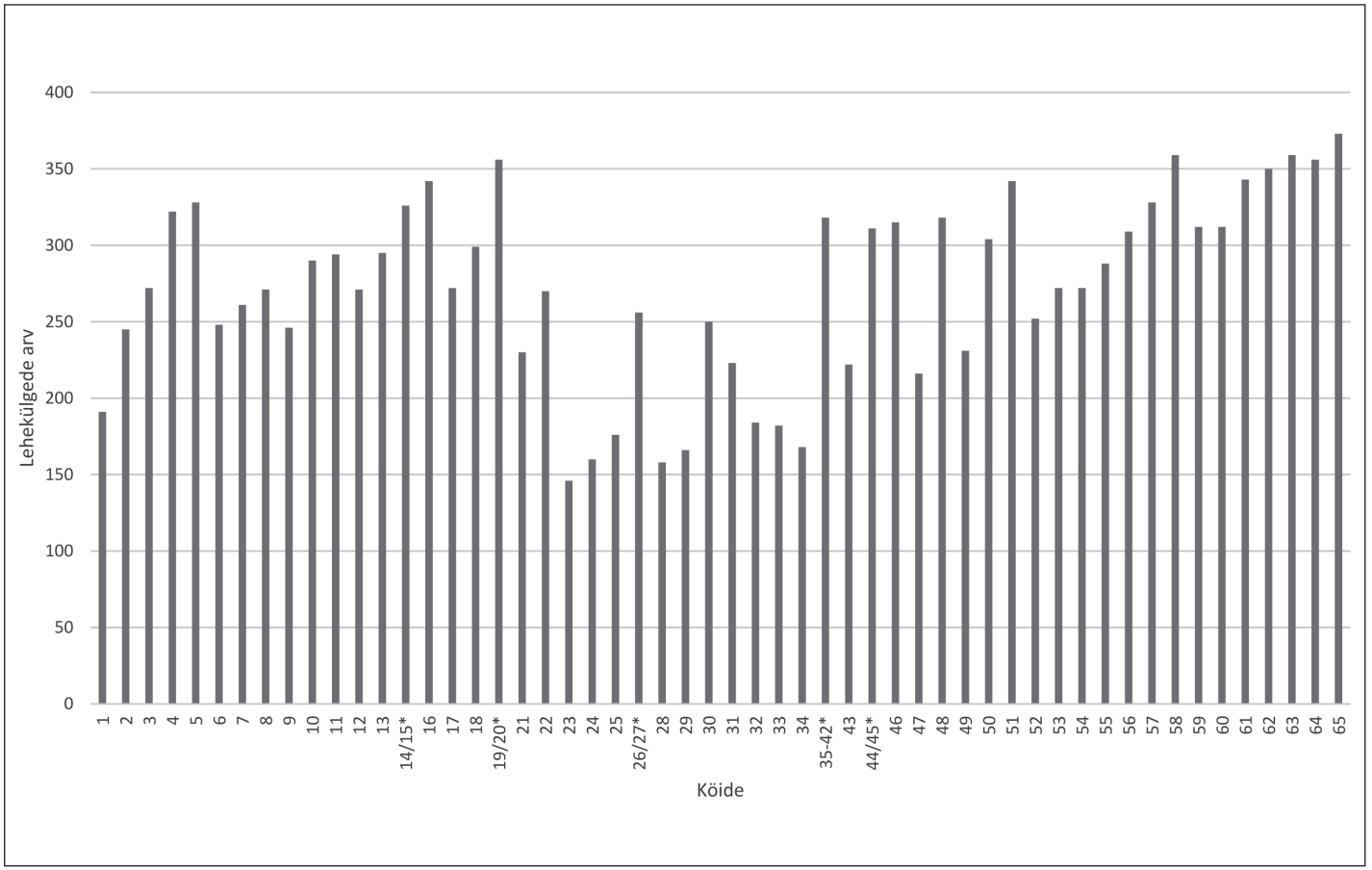

Joonis 1. Lehekülgede arvu dünaamika ESA köidete kaupa aastatel 1958–2020

kirjutis onomatopoeetiliste verbide konsonantismist (12: 35). 2000. aastatel on Pärtel Lippus uurinud eksperimentaalselt võru ja eesti standardkeele /ts/ erinevust (51: 61), Pire Teras /õ/ häälduse varieerumist (63: 221) ja spontaanses kõnes esinevaid diftonge (57: 235) ning Tiina Paet tsitaatsõnade hääldust (56: 148).

Morfoloogia ja morfosüntaks. Seda rühma esindavad 20 ESA veergudel ilmunud uurimust. V. Hallap andis 1964. aastal ülevaate morfemaatikast kui uuest teadusharust (10: 3). Eduard Vääri kompas mõnede sõnaliikide piire ja funktsioonimuutumist (4: 70). Rudolf Karelson vaagis sõnade liigitamise probleeme toona koostatavas eesti keele seletussõnaraamatus (22: 29). Joosep Paljak kirjutas eri sõnaliikide hulka kuuluvatest supletivismidest (7: 17). Hannu Remes analüüsis kontrastiivgrammatika seisukohalt eesti ja soome tugevneva astmevaheldusega lekseeme (56: 172). Carl Eric Simmul jälgis sõna *kokkuvõttes* puhul nelja sõnaliigi kokkupuutepunkte (62: 244).

K ä ä n d s õ n a d e morfoloogia alalt avaldas Paula Palmeos 1956. aastal artikli pronoomeni *enese* ~ *enda* algupärast, liigitusest ja käänamisest (2: 106). M. Erelt täiendas teadmisi asesõnade *ise*, *enese* ~ *enda* ja *oma* liigilisest kuuluvusest (43: 7). 1980. aastatel ilmus P. Alvre kirjutis latiivist (33: 84) ja M. Hindi artikkel mitmuse tüpoloogiast (30: 56). 2015.–2016. aasta Ann Metslangi ja Ann Siimani uurimused lähenevad sisseütlevale käändele komplekssselt, kasutades seejuures korpusanalüüsi (60: 127; 61: 207).

Veelgi vähem kirjutisi ESA-s on p ö ö r d s õ n a d e vallast. Eelmisel sajandil on A. Kask vaadelnud kaudse kõneviisi ja Ago Künnap lihtmineviku päritolu (29: 5; 43: 57). Viimastel aastakümnenditel on M. Erelt publitseerinud kirjutise keeldkõne vormidest (58: 30) ja Virve-Anneli Vihman impersonaliseeritud impersonaalist (52: 158). A b i s õ n a d e hulgast on R. Karelson uurinud side- ja prolatiivsete kaassõnade (*alutsi* jt) piiritlemist teistest sõnaliikidest (17: 35; 18: 71; 24: 41; 30: 64).

Tuletusõpetus. Eesti kirjakeele sõnamoodustuse alalt on ESA-s avaldatud 12 kirjutist. Ada Ambus on jälginud *ne*-, *line*- ja *lik*-liiteliste adjektiivide kasutamist Villem Grünthal-Ridala keelepruugis (21: 155). Liitnimisõnu käsitles R. Kulli uurimus (10: 137). Jaak Peebo võttis vaatluse alla Fr. R. Kreutzwaldi loodud noomenid ja verbid eeposes „Kalevipoeg“ (12: 53; 16: 69). H. Neetar on sõnamoodustuse vallas pööranud tähelepanu laenamisele (33: 42). P. Ariste nentis, et võõrliide *-ism* on muutunud iseseisvaks sõnaks (14/15: 79). A. Kask on kirjutanud deverbaalsetest *is*-tuletistest (14/15: 45), S. Mäearu *ne*-translatiividest (34: 47) ja Silvi Vare *kond*-liitest (21: 31). Viimastel kümnenditel on ESA lugejani jõudnud Reet Kasiku artikkel *nd*- ja *ndus*-liitelistest verbaalnoomenitest (56: 63) ning Petar

Kehayovi ja Rogier Bloklandi kirjutis mittesufiksaalsest deminutiivituletusest (52: 87). S. Vare on uurinud nimisõnatüvede konversiooni verbitüvedeks (50: 39).

Süntaks. Eelmiste distsipliinidega võrreldes on sellealaseid kaastöid ESA-le esitatud märgatavalt rohkem (40 nimetust). Neist veerand on ilmunud aastatel 1957–1969, teine veerand 1970. ja kolmas veerand 2010. aastatel. 1980. aastatel on ilmavalgust näinud ainult kaks kirjutist ja 1990. aastatel mitte ühtki. Lisaks on käesoleval sajandil ilmunud kirjutisi suulise kõne süntaksi kohta (vt allpool).

L a u s e i d tervikuna vaatlevad kirjutised käsitlevad nende malle (H. Rätsep, 18: 55) ja tüüpe (Karl Mihkla, 12: 43; H. Rätsep, 22: 63; Lehte Rannut, 17: 45, 19/20: 51, 22: 73). H. Rätsep eitas eesti keeles morfoloogilist aspektikategooriat (3: 72). A. Krikmann uuris statistikameetodeid kasutades vanasõnatekstide korrelatsiooni sõna kvantitatiivsete omaduste (pikkus, välde) ja sõnajärje vahel (13: 127).

Käesoleval sajandil on Martin Ehala kirjutanud Johannes Aaviku keeleuuenduse näitel analoogiamalli tähtsusest (58: 9), Kadri Muischnek ja Kaili Müürisep eesti keele sõltuvuspuude panga osast automaatses süntaksianalüüsis (62: 122) ning H. Õim, Heili Orav ja Piia Taremaa lausesemantikast, sh freimist (55: 201). Tähelepanu on pälvinud ka lausetüübid. Nii on H. Metslang analüüsinud üldküsilause vormistusviise (55: 119) ning koostöös K. Pajusalu ja Külli Habichtiga partiklite *või*, *ja*, *aga* asendit lauses (59: 139). H. Metslang on koos M. Ereltiga uurinud kogeja argumendi vormistamise nihkeid ajakirjanduskeeles (53: 9). Helen Plado on vaadelnud adverbiaallausete funktsioonipõhist liigitust (53: 122) ja koos Liina Lindströmiga mööndlause markereid (57: 131).

L a u s e l i i k m e t e vallast on 20. sajandil uuritud pealiikmete inversiooni (Eduard Leppik, 5: 41), ajamääruse käändeid ja funktsioone (L. Rannut, 5: 55, 6: 71), *nud*- ja *tud*-kesksõnalisi öeldistäiteid (K. Mihkla, 14/15: 87), määrustarindeid *nagu mauhti*, *lööb kella mis paugub* jt (V. Põlma, 21: 81). Verbikategooriate käsitlemisel on Juhan Peegel pööranud tähelepanu tingiva kõneviisi tähendusfunktsioonidele ja kohale eesti kõneviiside süsteemis (3: 49) ning H. Rätsep ühendverbide rektsioonistruktuuride iseärasustele (14/15: 59), samuti verbisüntaksi põhimõtetele ja reeglitele (19/20: 15).

Verbikategooriate analüüs on oluline olnud ka 2000. aastatel. M. Erelt on vaadelnud impersonaali ja seisundipassiivi (57: 25), Renate Pajusalu ja H. Orav supiine (53: 104). P. Kehayov on käsitlenud abiverbi *olema*-verbi väljajättu (54: 107). Teisalt on uuritud aspekti: M. Erelt prospektiivi ja retrospektiivi (54: 44) ning David Ogren objekti käände ja *da*-infinitiivi vaheldust hinnangukonstruktsioonides (59: 171).

L a u s e m o o d u s t a j a t e uurimisel analüüsis Aino Admann otsese kõne seotust saateverbiga ning otse- ja kaudkõne segavorme (19/20: 63; 21: 71; 26/27: 22). K. Mihkla (9: 26) ja Ellen Uuspõld võtsid kõne alla lauselühendi (19/20: 25), Aavo Valmis lisandi piirid (22: 83) ja Pent Nurmekund omadussõnalise täiendi (13: 221). Viimastel aastakümnetel on M. Erelt analüüsinud nimisõnafraasi osana rindtarindit (60: 7) ning K. Muischnek tugiverbitarindeid passiivi väljendamisel ja tekstikorpuses leiduvaid verbikeskseid püsiühendeid (50: 11; 51: 80).

Leksikoloogia. Käsitletavas peatükis on mitmetahulise leksikoloogia alla ühendatud kõige rohkem kirjutisi, vähemalt 158, kuigi siinpuhul on jäetud loendamata enamik üksiksõnu käsitlevaid kirjutisi.

V-L. Kingisepp ja Mare Onga on 19. sajandi ajalehtede sõnavara käsitlenud nii temaatiliselt kui ka päritolult (18: 87; 25: 57). E. Ahven on tõdenud 1905.–1907. aasta revolutsiooni mõju eesti kirjakeele sõnavarasse (2: 23). Friedebert Tuglase ja Aadu Hindi teoste leksikat on lahanud H. Rätsep (32: 5) ja E. Vääri (1: 81). Adverbaalse sõnavara esinemissagedust on statistiliselt analüüsinud Astrid Villup (19/20: 73). Ülevaate leksikoloogia arengust möödunud sajandi lõpuni andis Margit Langemets (48: 98).

S õ n a s e m a n t i k a teoreetilisi küsimusi (sünonüümia, homonüümia, tähenduste kujunemine) on 1960. aastate keskpaiku eesti keele baasil vaaginud Evi Tael (11: 83), Kristjan Torop (11: 75) ja Helgi Vihma (10: 45; 11: 59). Viimane on hiljem uurinud ka *aas*-sõnade semantikat (26/27: 32). 1950. aastatel avaldas Kristjan Kure kirjutise verbi *olem*a funktsioonidest ja tähendustest (2: 124), H. Rätsep *i*-sufiksiga verbidest (2: 74) ning Eduard Laugaste eepose „Kalevipoeg" sõnavarast (3: 116). Kognitiivset lähenemist 21. sajandil esindavad semantilise välja artiklid temperatuurisõnadest ja -skaaladest (U. Sutrop, 50: 111), adessiivi ja kaassõna *peal* kasutusest staatilise väliskohasuhte väljendamisel (Jane Klavan, Kaisa Kesküla, Laura Ojava, 55: 63). Semantilisest vaatevinklist on arutatud mitmesuguseid lekseeme, sh Ann Veismann on käsitlenud sõnu *peale* ja *pärast* (51: 170), A. Õim sõnapaari *hing* ja *õhk* (47: 126; 49: 125), Ene Vainik verbi *mõlkuma* (58: 233) ja Katre Õim määrsõna *kiiresti* (49: 136). Viimati mainitu on analüüsinud ka metafoori *elu on teekond* (52: 179). Samuti on H. Orav, Sirli Zupping ja Kadri Vare kirjutatud leksikosemantiliste suhete hägususest Eesti Wordnetis (60: 171).

1956. aastal ilmus E. Pälli artikkel infinitiivist f r a s e o l o o g i a allikana (2: 138). 1960.–1980. aastatel kirjutas samal teemal Feliks Vakk (10: 109; 18: 143; 23: 41; 30: 77). Viimastel kümnenditel on A. Õimult ilmunud uurimus sõnade *regi* ja *kelk* metafoorsest ja metonüümilisest ülekandumisest fraseoloogiasse

(50: 143), K. Õimult artikkel kujundisemantika baasilt fraseologismide vastandumisest kõnekäändudele (50: 129) ning mõlema teadlase koostöö tulemusena kirjutis fraseologismide leksikaalsest varieerumisest (60: 232).

L e k s i k o g r a a f i a vallas on 1950.–1960. aastatel tähelepanu pälvinud Ferdinand Johann Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamat, mispuhul vaadeldi selles puuduvat leksikat, hüüdsõnu, mütoloogiamõisteid jm (H. Ahven, 4: 28; P. Alvre, 14/15: 221; P. Ariste, 14/15: 239; Uku Masing, 14/15: 251). 1960.–1970. aastate artiklid käsitlesid eesti õigekeelsuse sõnaraamatu morfoloogilisi rööpvorme, võrdlevalt eesti ja soome tõlkesõnaraamatute onomatopoeetilisi ja deskriptiivsõnu ning koostatava eesti kirjakeele seletussõnaraamatu probleeme (Kaja Eenlaid, 9: 39; Anu-Reet Hausenberg, 25: 33; R. Karelson, 19/20: 91; I. Kont, Arno Pikamäe, 8: 122). Käesoleval sajandil on leksikograafia alalt ilmunud üksnes M. Langemetsa artikkel „Polüseemia ja leksikograafia" (49: 97).

E t ü m o l o o g i a ja keelekontaktide vallast on ilmunud ohtrasti kirjutisi (65), eriti üksiksõnade algupärast. Autoriteks on olnud P. Ariste (11 artiklit), L. Vaba (7), Vilja Oja (6), Meeli Sedrik (6), Iris Metsmägi (5), Enn Ernits (4), Mart Mäger (4), U. Masing (3), Linda Treimann (3), Jüri Linnus (2), Helmi Neetar (2), P. Alvre (2), A. Ambus (1) jt. Paraku on siinkohal ruumi puudusel võimalik viidata vaid mõnele peamiselt temaatilisi rühmi käsitlevale uurimusele. P. Ariste on kirjutanud eesti laensõnadest mustlaskeeles (29: 25), P. Palmeos koduloomade nimedest (1: 97), Leo Tiik viljamõõtudest (21: 141), E. Vääri soomeugrilistest sugulasnimetustest (2: 150) ja V. Oja nukkude nimetustest (56: 134). M. Mäger on mitmes artiklis käsitlenud linnunimetusi (5: 108; 7: 54; 8: 63; 10: 81), Erich Raiet ja L. Treimann prantsuse laensõnu (9: 211; 21: 39; 25: 39; 33: 52) ning L. Vaba balti ja läti laene (30: 96; 47: 23; 60: 219; 61: 253 jt).

Enamik i s i k u n i m e s i d käsitlevatest kirjutistest (kokku 23) ilmus 1960.–1970. aastail ja 21. sajandi esimesel kümnendil; kõigil ülejäänud aastakümnetel on trükivalgust näinud vaid üks-kaks artiklit. Eesnime-artikleid on mõnevõrra vähem kui perekonnanimedesse puutuvaid. J. Peegel vaatles venepäraste nimede mugandumist Saaremaal (5: 97), Edgar Rajandi rahvusvaheliste eesnimede kujunemist (13: 75) ning Theodor Saar kihnlaste ja Jaak Simm setude nimevara (10: 227; 26/27: 92). Rohkesti leidub ajaloolise onomastika valda kuuluvaid kirjutisi. Eduard Roos käsitles *meel*-ainesega muistseid isikunimesid (17: 77). E. Rajandi andis ülevaate rahvusvaheliste eesnimede kujunemisest ning iseloomustas 19. sajandi nimesoovitusi (13: 75; 16: 125; koos Helmut Tarandiga, 13: 95). Daina Zemzare teemaks olid eesti ja liivi nimelaenud lätlastel (16: 143). Kairit Henno ja Annika Hussari kirjutised kõnelevad eestlaste nimekasutusest

19.–20. sajandil (44/45: 30; 57: 35; 60: 51). Viimati mainitu on koos Mariko Fasteriga uurinud ka eestlaste hüüdnimesid (61: 110).

18.–19. sajandi lisanimesid on käsitlenud J. Linnus (13: 103; 14/15: 141; 17: 99). Enamik perekonnanimesid puudutavatest uurimustest on võtnud luubi alla nende paneku, leviku ja alussõnad (E. Ernits, 35–42: 32; K. Henno, 43: 22; E. Rajandi, 18: 43, 21: 85; Evar Saar, 64: 205; T. Saar, 12: 205). L. Vaba on eristanud eesti nimevaras lätipäraseid perekonnanimesid (49: 50). E. Ernits on uurinud Friedrich Reinhold Kreutzwaldi kogumikus „Eesti rahva ennemuistsed jutud" leiduvaid isiku- ja kohanimesid (64: 9).

ESA veergudel on Eesti k o h a n i m e d e s t, eriti nende päritolust 11 autorit kirjutanud 30 artiklit. Esimene selleteemaline kirjutis, mis käsitles Viru- ja Harjumaa kohanimesid *Pandivere*, *Pandja* ja *Pandju*, ilmus 1957. aastal P. Ariste sulest (3: 130). Kogu Eestit hõlmavad vaid Madis Norviku artikkel *Kok*-tüvelistest toponüümidest ja P. Pälli sissevaade meie tänavanimedesse (8: 75; 55: 161). Ülejäänud uurimused käsitlevad ühe või teise piirkonna toponüüme. V. Pall vaatles 1960. aastatel Põhja-Tartumaa kohanimesid (6: 39; 74–85; 14/15: 131; 16: 147). Samal aastakümnel tegeles Saaremaa kohanimedega Enn Koit (8: 229; 12: 79; 13: 113). 1980. aastate teisel poolel hakkas neist ESA aastaköidetes kirjutama Marja Kallasmaa, käsitledes pärastpoole ka teisi Läänemere saari (31: 42; 33: 67; 43: 30; 49: 83; 53: 38; 57: 60). Harjumaa asustusnimed on viimasel aastakümnel huvitanud Tiina Laansalu (56: 109; 59: 127; 60: 101).

Lõuna-Eesti alalt on ESA-s 1970. aastatel kuus kirjutist avaldanud Võnnu kihelkonna ja Setumaa toponüümiast J. Simm (16: 173; 17: 169; 18: 151; 19/20: 179; 22: 109; 23: 65). Hargla kandi veekogude nimesid on viimasel aastakümnel käsitlenud M. Faster (58: 39; 59: 28; 63: 31) ja Põlva nime Eva Saar (64: 192). Samal ajal on Evar Saare tähelepanu pälvinud muinasmaakonna nimi *Adsele* (62: 207).

Terminoloogia. Selle valdkonna kirjutised jagunevad aktuaalseid probleeme ja arengut kajastavateks. Toonase oskussõnavara puudusi, eriti süsteemitust, on 1960. aastate lõpust 1980. aastate alguseni rõhutatud ja soovitusi esitatud just tehnika vallas, kusjuures tugevasti toetutakse J. V. Veski traditsioonile (Ustus Agur, 19/20: 45; Leo Jürgenson 13: 183, 19/20: 33, 24: 31; Tiit Masso, Priit Silla, 19/20: 39). Kai Riikoja on jälginud õigusterminite keelelist külge (26/27: 69). 20. sajandi lõpu terminoloogia probleeme ja ettepanekuid kajastavad J. V. Veski päeva „Eesti oskuskeel 2000" publitseeritud ettekanded farmaatsia, ornitoloogia, politoloogia, juura ja arvutite vallast (Jaan Alver, 56: 9; Toivo Hinrikus, 46: 12; Kaido Jaanson, 46: 25; Eerik Leibak, 46: 37; Raul Narits, 46: 46; Arvi Tavast, 46: 52). J. Alver on

kirjutanud inglise polüsemantilise majandustermini *capital* tõlkimise probleemidest (56: 9).

Erialase sõnavara kujunemist varasematel sajanditel kuni Esimese maailmasõja alguseni on oma töödes etnograafia, muusika ja veterinaarmeditsiini alal vaadelnud E. Ernits (34: 18; 35–42: 22), Richard Ritsing (26/27: 52) ja Ants Viires (2: 182; 4: 184). Enamik uurimusi on pühendatud 20. sajandi esimesele poolele, kusjuures kaheksa kirjutist on avaldanud 1980. aastatel Asta Veski. Nendes vaadeldakse geograafia, geoloogia, loomakasvatuse, meditsiini, zooloogia jt teadusharude terminoloogia arengutendentse ning J. V. Veski suunavat mõju (24: 17; 25: 79; 26/27: 62; 28: 47; 30: 69; 32: 17; 32: 23; 35–42: 109). Kahe maailmasõja vahel loodud majanduse oskussõnad on luubi alla võtnud Jaan ja Lehte Alver (61: 9). Arheoloogia sõnavara 1976. aastani on olnud K. Riikoja uurimisteemaks (25: 87). Enn Veskimäge on huvitanud sõjandusterminoloogia areng pärast Teist maailmasõda (34: 29). J. V. Veski sõnavara arendusse laiemas plaanis on süvenenud R. Kull (33: 19) ja A. Veski (4: 17).

Keelekorraldus. Siia rühma on paigutatud 18 kirjutist. 1950. aastate teisel poolel diskuteerisid E. Raiet ja J. V. Veski liitsõnade nimetavalise ja omastavalise liitumise üle (1: 77; 3: 21). Viimane vaagis ESA veergudel ka eesti kirjakeele ebakohti (1: 67; 2: 62). Ernst Nurm soovitas teha muudatusi Elmar Muugi käändkondade süsteemi (3: 36). Kahel järgmisel aastakümnel ilmusid ortograafiaartiklid, milles oli juttu laensõnast *sarm*, sidekriipsu kasutamisest, *z*-tähe mittevajalikkusest ning india ja araabia pärisnimede õigekeelsusest (Tõnu Kõiv, 11: 89; Uno Mereste, 13: 203; E. Nurm, 17: 159; P. Nurmekund, 9: 54). Morfoloogia ja sõnamoodustuse alal tehti ettepanekuid tuletusliidete kasutamise kohta (L. Jürgenson, 18: 263; A. Kaalep, 13: 225), täpsustati sõna *nimetissõrm* tähendust (Martin Ollisaar, 22: 105) ning soovitati uusi sõnu, nagu *eramu*, *külmik* jt (Manivalde Lubi, 17: 165). 1970. aastal avaldati erandlikult J. Aaviku seni ilmumata kirjutis „Lõhe kirjakeele ja rahvakeele vahel" (16: 55). Helju Vals on analüüsinud sulevääratusi ajalehe Edasi kaastöödes (13: 229). Temaga polemiseeris H. Ahven (13: 235). J. Kaplinski tegi ettepanekuid keelenüansside rikkalikumaks kasutamiseks ja kohmakate väljendite asendamiseks (13: 189). Sajandivahetusel avaldas Einar Kraut ettekande häälduśnormist (44/45: 107).

Vana eesti kirjakeel. 18. sajandini kasutatud keelekuju ortograafia, grammatika ja leksika kohta on ESA-s ilmunud 38 kirjutist, sh ligi kaks kolmandik neist kahel viimasel kümnendil. Eelmisel sajandil käsitlesid mitut keeleaspekti korraga P. Alvre (26/27: 46) ja U. Masing (8: 112; 10: 121), kes jälgisid Bengt Gottfried

Forseliuse aabitsate keelt, Käina pastori Martin Gilläuse seisukohti ja Hans Susi tõlget aastast 1551. Käesoleval aastasajal on kirjutiste temaatika avardunud. Peale Johannes Gutslaffi grammatika ja piiblitõlke (Szilárd Tóth, 46: 242) ning Heinrich Gösekeni käsikirja (Kai Tafenau, 55: 176) on Siim Antso analüüsinud murdekeelt 16.–18. sajandi eesti kirjalikes allikates sotsio- ja koloniaallingvistilisest ja tajudialektoloogia vaatenurgast lähtudes (63: 9). Toomas Paul tegi tervikülevaate Eesti rootsiaegsest kirjandusloost ja vaagis kirikulauluraamatute rolli (46: 224; 47: 46).

G r a m m a t i k a alal pärinevad varasemast ajast P. Alvre kirjutised *amma-*, *ammo*-konstruktsioonidest, sõna *hea* võrdlusastmetest ja J. Gutslaffi grammatikast (19/20: 135; 32: 30; 43: 149) ning Aino Valmeti uurimused pluurali partitiivist, J. Gutslaffi kasutatud mitmusevormidest ja Anton Thor Helle grammatika omapärast (9: 63; 29: 12; 30: 50). Viimastel aastakümnetel on suuremat tähelepanu pälvinud vana kirjakeele verbi morfoloogia. Tuleviku kategooriat on uurinud Liina Pärismaa (64: 141) ja K. Ross (58: 210), eituskategooriat, jussiivi ja infinitiivikonstruktsioone Pille Penjam (50: 68; 54: 186; 54: 186; 55: 138) ning pööramist Annika Kilgi (50: 175). Viimane süvenes ka A. Thor Helle toimetajakäekirja (56: 91). Ainuke nimi- ja kaassõnu puudutav L. Pärismaa kirjutis vaatles analüütiliste ja sünteetiliste kohatarindite vahekorda (65: 206). Diakroonilise süntaksi seisukohalt on Tiit Hennoste, H. Metslang, K. Habicht jt uurinud üldküsimuse vormivahendeid ja funktsioone 17.–18. sajandi tekstides (61: 80) ning K. Habicht, Piret Piiroja ja Ilona Tragel verbi *võtma* kasutamist tuleviku väljendamisel (60: 19).

L e k s i k o l o o g i a valdkonnas on 1960.–1970. aastatel tuntud rohkem huvi saksa laenude vastu (P. Ariste, 9: 85; Helgi Liin, 13: 47, 19/20: 169). A. Kask on võrrelnud 17.–18. sajandi kakskeelsete sõnaraamatute kümmekonna sõna informatiivsust (22: 15). U. Masing on käsitlenud abstraktsete mõistete loomist (19/20: 151). A. Valmet on jälginud 17.–18. sajandi juhuluule sõnavara (14/15: 95) ja P. Alvre süüvinud lekseemi *hüüs* 'varandus' (23: 11). Viimati mainitu on käesoleva sajandi alguses analüüsinud Joachim Rossihniuse väljendit *ammo tukmeni* 'lõpuni' (47: 39). Sama kirjamehe ja Heinrich Stahli leksika on pakkunud huvi K. Habichtile ja Kristel Kikasele (46: 161; 46: 185), kusjuures mõlema perikoopide võrdlemisel on Ahti Lohk ja K. Ross kasutanud kvantitatiivanalüüsi (64: 65). Piiblitõlkeid on võrdlevalt uurinud Külli Kuusk (50: 159), Sven-Erik Soosaar (61: 233) ning Sz. Tóth (52: 152).

Dialektoloogia. ESA lehekülgedel on seni avaldatud 85 dialektoloogia valdkonda puutuvat artiklit, neist üksnes tosina jagu käesoleval sajandil. Ülevaate Kihelkonna murrakust on esitanud E. Koit (4: 127), kirderannikumurdest Mari Must (26/27: 77) ja idamurdest Aili Univere (32: 59). K. Pajusalu analüüsis varasemaid murdeliigendusi ning täiendas klassifikatsiooni uute murde- ja murrakurühmadega (43: 64). Ülo Parbus on iseloomustanud kirja-, siirde- ja murdekeele vahekordi ning soovitanud eristada kirjakeele mõjudele avatud ja suletud murrakuid (12: 3). Gustav Vilbaste kirjeldas Kaukaasia eestlaste keelepruuki ja rahvaluulet (6: 121).

Foneetika ja fonoloogia alal on J. Peegel käsitlenud rahvalaulude keele häälikuiseärasusi (2: 53), M. Hint Rõngu murrakut (11: 113) ja Hella Keem Tartu murde epenteetilist palatalisatsiooni (4: 145). H. Neetar on jälginud Hiiumaa sõnade foneetikat F. J. Wiedemanni sõnaraamatus (21: 89). Salme Nigol on uurinud Hargla murraku afrikaate (3: 82) ja H. Rätsep murretes toimunud *uh* > *hv* metateesi (4: 77).

Morfoloogia. Siinsetest kirjutistest nimetagem kõigepealt samaaegselt nii käänd- kui ka pöördsõnu käsitlevaid uurimusi. H. Neetar on vaadelnud Hiiumaa sõnade morfoloogiat F. J. Wiedemanni sõnaraamatus (23: 33) ning J. Peegel arhailisi ja omapäraseid vorme rahvalaulude keeles (1: 88). L. Vaba on selgitanud, kuidas läti-eesti keelekontaktid on mõjutanud eesti murrete grammatikat ja sõnamoodustust (56: 204). Käändsõnade uurijaid on paelunud enim mitmusevormid (P. Alvre, 28: 54, 44/45: 9; H. Neetar, 19/20: 205; A. Univere, 1: 118). Helmi Viirese teemaks on olnud *ne*-adjektiivide *se*- ja *tse*-line genitiiv (7: 31) ning A. Univerel *t*-tegevusnime viisiütlev (16: 179). Noomenite morfoloogiat on laiemalt käsitlenud P. Alvre (31: 27) ja M. Must (30: 39). Verbide ehituses on uurijaid rohkem paelunud imperfekt (E. Tael, 4: 152; Ellen Turu, 5: 78, 8: 19), kuid mööda pole vaadatud ka kaudsest kõneviisist (Agu Tamm, 7: 108) ja kontraheerunud verbidest (Salme Tanning, 11: 157). Eva Velskri ajasõnade uurimused, mis on ilmunud viimastel aastakümnetel, esindavad keeleteaduse uusi suundi: morfosüntaks, leksikaliseerumine jm (51: 184; 58: 265; 63: 260).

Tuletusõpetus. Sellest vallast on P. Alvre ja M. Mäger uurinud kopulatiivsuskonstruktsioone (nt *sinnak-sinnak*) ja reduplikatiivsõnu (*tänatänini* jt; 12: 91; 21: 23) ning A. Univere enesekohaste verbide sufikseid (23: 5). Ülejäänud kirjutised puudutavad üksikuid derivatsioonisufikseid. Nende autoriteks on P. Ariste (24: 27), I. Kont (3: 104; 4: 91), H. Neetar (14/15: 115; 29: 30), S. Tanning (1: 128) ja A. Univere (18: 159; 21: 43).

Lauseõpetus. Murdekeele süntaksi alal on Aldi Sepp uurinud verbikordusi (*läks minema* jt; 29: 39) ja A. Univere omadussõnadega homonüümseid

määraadverbe (11: 175). H. Neetar on käsitlenud aluse ja öeldise ühildumist, *eks*-lauseid, määrsõnalist täiendit ning teonimetarindeid (10: 151; 11: 185; 12: 119; 16: 195; 32: 36). L. Lindström koos kaasautoritega on võtnud statistiliselt vaatluse alla ainsuse esimesele isikule viitava asesõna ja pöördelõpu kasutamise tegurid lauses (54: 159). V. Oja vaagis sõnaühendeid koostatavas „Eesti murrete sõnaraamatus" (34: 13). H. Plado uurimisteemaks oli adverbiaalset alistust märkivate *des*- ja *mata*-konverbide kasutus (60: 195).

Leksikoloogia. Sõnavaraprobleemide käsitelu moodustab ligemale poole ESA murdealastest töödest. Aino Kiindok on vaadelnud murde- ja rahvakeelset sõnavara Erni Krusteni romaanis „Noorte südamed" (16: 105). V-L. Kingisepp on sedeldanud ida- ja rannikumurde sõnad Otto Wilhelm Masingu toimetatud „Marahwa Näddala-Lehhest" (23: 49). J. Peegel on tundnud huvi hobuse sünonüümika vastu regilauludes (17: 71). 1950.–1960. aastatel on aastaraamatus publitseeritud haruldaste murdesõnade kogumeid (H. Keem, 8: 87; M. Lubi, 13: 239; M. Must, 5: 110, 6: 132). Põhiliselt samasse aega jääb ka H. Ahvena, M. Musta, Marta Mäesalu, A. Valmeti jt talletatud murdetekstide avaldamine (1: 134; 2: 234; 5: 118; 7: 111; 8: 107; 10: 247; 16: 243; 16: 259). A. Univere on selgitanud onomatopoeetiliste sõnatüvede *hürsk*- ja *türsk*- semantilist arengut (25: 25), H. Neetar murdelisi käepidemenimetusi (30: 47) ning H. Viires eristanud *ne*-omadussõnade tähendusrühmi (6: 48). Dialektoloogid M. Must, A. Sepp, S. Tanning ja H. Viires tutvustasid ESA veergudel eesti murrete sõnaraamatu prooviartikleid ja selle koostamisega seonduvaid probleeme (14/15: 257; 19/20: 109; 34: 5). V. Oja uurimus lapsevanemate nimetustest jälgib nende tähendusmuutusi laste ja hoidjate keelepruugis (62: 146).

Murdesõnade etümoloogia ja keelekontaktid on leidnud üsna vähest käsitlemist, arvestamata L. Vaba kuueosalist sarja läti laensõnadest meie murdekeeles (32: 46; 34: 55; 35–42: 106; 43: 99; 44/45: 72; 46: 153). Ajaloolisi keelekontakte peegeldab ka P. Ariste kirjutis „Teiste läänemere keelte elemente Vaivara murrakus" (8: 11) ja M. Musta artikkel vene laensõnadest (4: 157). A. Univere tõestas, et põhjaeesti *hakkama* ja lõunaeesti *nakkama* on erinevat algupära (12: 109). Murdelekseemide päritolu käsitlevad veel P. Palmeose ja S. Tanningu kirjutised (4: 168; 5: 102; 18: 137).

Keelekasutus. Sellesse viimasel ajal rohkesti viljeldud valdkonda saab paigutada vähemalt 58 artiklit. Varasemate sellealaste tööde hulka kuuluvad vähesed kirjutised, mis annavad ühelt poolt ülevaate kõne patoloogiast (Ester Lepik, 13: 119) ning käsitlevad väikelaste kõne iseärasusi ja defekte (E. Lepik, 18: 175; Laine

Vesker, 22: 99), kuid teisalt räägivad eesti-läti kakskeelsusest (Silvia Raģe, 16: 221) ja võõrmõjudest Rootsi eestlaste keeles (Juhan Tuldava, 11: 93). Siia rühma võiks ehk paigutada ka Karl Abeni artikli luule tõlkimise põhiprintsiipidest (2: 217). Enamik keelekasutusalaseid uurimusi pärineb viimasest kahest kümnendist. 1990. aastatesse jääb vaid paar kirjutist. Esseelaadsed on Krista Kerge „Eesti kirjakeele mõtteruum" (49: 7) ning Uno Liivaku „Keel ja loovus" (44: 116).

Kognitiivsus. Keelekasutuse kognitiivset aspekti esindab Annekatrin Kaivapalu ja Maisa Martini võrdlev kirjutis, kuidas eesti, soome ja vene keele rääkijad tunnetavad muutemorfoloogia sarnasusi (60: 74), ning H. Plado ja Maria Reile keelekatsetel põhinev artikkel võrukeelsete demonstratiivpronoomenite kasutamisest ruumis viitamisel (65: 142). Semantikat käsitlevad uurimused on kirjutatud leksikoloogia rubriigis. T. Huumo üldteoreetiline artikkel vaagib enesevaatluse tähtsust kognitiivlingvistikas (53: 163).

Psühholingvistika ja keeleõpe. Selles vallas saab eristada väikelaste, kooliõpilaste, tudengite jt hulgas tehtud uuringuid. Väikelaste keelestruktuuri omandamist on vaadelnud peamiselt Reili Argus kaastöötajatega, käsitledes eesti keele käändesüsteemi omandamist (49: 23), verbi ajamorfoloogiat ja aspektilisust (52: 7), objekti käändevahelduse selgeksõppimist (54: 22), *hakkama*-verbi (kaasautor Helen Kõrgesaar; 57: 9), laste sõnavara seoseid emade sõnavaraga (koos Andra Kütiga; 63: 77) ning teabe vormi mõju koolieelikute käitumisele (kaasautorid Anne Tamm ja Kadri Suurmäe; 59: 244). A. Kütt on jälginud ka lastevanemate direktiivseid kõneakte ja nende mõju väikelapse sõnavarale (64: 37).

Kooliõpilaste keele- ja kirjaoskust uurides käsitles Merilin Aruvee tekstikeskset keeleõpetust ja selle metoodikat põhikoolis (62: 9), Maia Madisso õpilastööde vigu ja nende korrigeerimist (43: 174), Helin Puksand ja K. Kerge õpiteksti raskust, ühemõttelisust jm kirjaoskuse omandamisel (57: 162) ning K. Kerge koos Anne Uuseni, Halliki Põlda ja H. Puksandiga loovkirjutiste süntaksimuutujate arengut, sh lause pikkust, keerukust ja stiilitunnetust (59: 46). H. Puksand ja A. Uusen on uurinud põhikooli õpilaste valmisolekut ja suutlikkust teha emakeele e-tasemetööd (65: 192), Kadri Sõrmus, Maigi Vija ja Kersti Lepajõe lugemisoskuse mõõtmist ja tekstimõistmist eesti keele riigieksamil (64: 232). Viimati mainitu on koos Kärt Talsi ja Liisa Tepuga hinnanud loodusteaduste õpikute keelekasutust (58: 126). K. Habicht ja P. Penjam on analüüsinud kaassõnade süntaksiprobleeme kooliõpilastel ja tudengitel (52: 51) ning Anni Jürine akadeemilist väljendusoskust ja žanrianalüüsi (64: 279). Laivi Laanemets on võtnud vaatluse alla adjektiivide mõjutusfunktsioonid reklaamikeeles (58: 102) ning E. Vainik eestlaste tavapärased emotsioonikategooriad (47: 63).

Tekstianalüüsi alal on ajakirjandustekste mitmeti lahanud Tiina Alekõrs ja R. Kasik. Esimene neist on käsitlenud uudistekstide stilistiliselt markeeritud sõnavara (54: 9), teine aga nominaliseeritud protsessi agenti ning täiendlauseid ja partitsiiptarindeid (51: 21; 53: 48). Õigus- ja halduskeele alal on R. Reinsalu uurinud lepingute lausestruktuuri kirjaoskuse omandamise kontekstis ja läbi töötanud kodanike ametlikke avaldusi (kaebused jm) (57: 218; 62: 167; 63: 201). K. Kerge on mitme tekstiliigi taustal võrdlevalt käsitlenud kirjažanride keeleparameetreid, sh sõnavararikkust, teksti tihedust jm (55: 32). Maria Tuulik on eritlenud presidentide Lennart Meri ja Arnold Rüütli uusaastakõnesid (56: 187) ning Karen Kuldnokk kaitseväelaste kutsevalikut põhjendavaid argumente (53: 64).

Suulise kõne vallas on T. Hennoste vaadelnud *ei ole* ja *pole* kasutust (54: 72) ning koostöös kümne kaasuurijaga (K. Habicht, H. Metslang, K. Prillop jt) diskursusemarkerit (*ma*) *arvan* (*et*) nii suulistes kui ka neti- ja trükitekstides (65: 63). Leelo Keevallik on käsitlenud käskiva kõneviisi nõustuva vooru vastuste tüpoloogiat (54: 94) ja Kirsi Laanesoo keelu või etteheitena tõlgendatavaid *mis-* ja *mida*-küsilauseid (59: 103). Liina Lindström on avaldanud uurimuse kõnelejale ja kuulajale viitamise vältimise strateegiatest (55: 88) ning vaadelnud subjekti ja predikaadi vastastikust asendit laiendi järel (47: 87). R. Pajusalu teemaks on olnud isikule viitav nimisõnafraas (44/45: 50). Andriela Rääbis, T. Hennoste, K. Laanesoo ja Andra Rumm on vaaginud kurtmisjärjendeid kooliteemalistes argivestlustes (65: 231). A. Rääbis on viies kirjutises analüüsinud telefonivestluse probleeme (43: 34; 47: 107; 52: 125; 59: 206; 62: 185).

Sotsiolingvistika sfääri kuuluvad uurimused Eesti viie piirkonna õpilaste murdetundmisest (S. Antso; 61: 32), soome ning eesti keskkooli- ja üliõpilaste arvamustest emakeele kohta (A. Kaivapalu, Pirkko Muikku-Werner, 44/45: 83). Anastassia Zabrodskaja on vaaginud keelekontakti ja kakskeelsust kontaktlingvistika vaatepunktist (51: 148). Kadri Koreinik ja T. Tender on teinud juttu Eesti rahvaloendustel registreeritud keeltest (59: 77). Maarja Siiner, T. Tender ja Triin Vihalemm on analüüsinud piirkondlike keelekujude tunnustamist Eestis ja Prantsusmaal Euroopa Liidu keelepoliitika taustal (53: 200).

Teised uurali keeled. Neile on pühendatud 125 kirjutist, millest pärast 2000. aastat on ilmunud vaid väike osa (13 nimetust). Soome-ugri keeli tervikuna puudutab viis artiklit. Boriss Serebrennikov käsitles üksikute keelerühmade kujunemise aega (3: 153), Karl Kont, A. Künnap ja Elna Pajusalu (hilisem Adler) käändevorme (1: 163; 3: 159; 44/45: 171) ning R. Karelson sidesõnu (4: 195).

Läänemeresoome keeled. Suur hulk (21 nimetust) uurimusi hõlmab korraga mitut läänemeresoome keelt, sh ka eesti keelt. Morfoloogia vallas analüüsisid P. Alvre (9: 131, 11: 195, 14/15: 141) ja R. Karelson (4: 195; 5: 151; 7: 122) noomenite ja asesõnade tüvesid ning tuletisi, P. Ariste (6: 145), A. Künnap (54: 153) käändelõppe ning P. Alvre mitmuse tunnuste päritolu ja ekvatiivsustarindeid, nt *käevarre jämedune* (10: 57; 13: 23; 29: 45). H. Rätsepa ja B. Serebrennikovi artiklid vaagisid verbiaegade ja vormide algupära (1: 152; 4: 249). E. Ernits vaatles läänemeresoome kalendrisõnavara ja *kolle*-sõnaperet (28: 76; 52: 33), H. Neetar kehaosanimetusi (57: 103), Merle Leppik prefeksilisi antonüüme (29: 51) ning Eva Saar seto, vadja ja isuri eesnimesid (61: 167). Süntaksi valdkonda kuuluvad K. Kondi uurimused läänemeresoome keelte sihitisest (4: 233; 5: 132), Arvo Laanesti kirjutis substantiivsest atribuudist (4: 214) ning Miina Norviku morfosüntaktiline kirjutis üldise muutumistähendusega verbe *jääda*, *minna* jt sisaldavatest lausetüüpidest (65: 106).

Läänemeresoome üksikkeeltest on enim artikleid (19) avaldatud karjala keelte ja murrete ning lüüdi keele kohta. Nende autoriteks on peamiselt Eduard Leppik ja P. Palmeos. Esimene neist on käsitlenud Valdai murraku süntaksiküsimusi (5: 41; 7: 175; 8: 171; 10: 183; 12: 149). P. Palmeose vaateväljas on olnud Valdai murrak tervikuna (hiljem ilmus monograafia) ja selle imperatiivivormid ning Djorža murraku astmevaheldus jm (3: 180; 8: 184; 11: 215; 19/20: 227; 25: 5; 29: 61; 33: 93). Veel on uuritud karjala mitmuse genitiivi (P. Alvre, 12: 125), ablatiivi funktsiooni säilimist partitiivis (H. Neetar, 5: 251), allatiiv-adessiivi seost post- ja prepositsioonidega (Rein Prii, 10: 187) ning Djorža murraku arstimisalast sõnavara (Piret Norvik, 31: 69). J. Õispuu on andnud sissevaate karjala kirjakeele grammatikatesse ja keeleteaduse terminoloogiasse (29: 76). Käesoleval millenniumil on ta käsitlenud karjala keele olukorda, kontakte ja keeleseadust (44/45: 136). P. Kehayov, Eva Saar, Miina Norvik ja Andres Karjus jälgisid lüüdi keele kesklüüdi murde kõnelejaskonna suurust ning murdejoonte säilimist ja muutumist (58: 58).

Vadja keelt käsitleb 11 artiklit. Luutsa-Liivtšülä murraku fonoloogiast on põhjaliku uurimuse teinud T-R. Viitso (7: 142). Tuletusõpetust kajastab kirjutis vadja ja isuri sufiksi *-ikko* päritolust (Madis Norvik, 5: 244) ja sõnaliitumisest (E. Adler, 19/20: 219). Kolm kirjutist sisaldavad keelejuhtidelt kogutud fraseoloogilist ainest (A. Ambus, 10: 253; H. Rätsep, 6: 162; Tõnu Seilenthal, 13: 247), üks aga taimenimetusi (G. Vilbaste, 3: 173). Ületaotlusest vadja keeles ja Vaivara murrakus räägib P. Ariste kirjutis (7: 3). Viimatimainitu on kirjeldanud ka vadjalaste ja eestlaste suhteid 19. sajandil ja 20. sajandi alguses (35–42: 14). Vadja asustusnimedele on pühendatud kaks artiklit (P. Ariste, 10: 167; E. Ernits, 65: 23).

L i i v i keelt (6 nimetust) käsitlevates kirjutistes on P. Ariste uurinud palatalisatsiooni (4: 256), D. Zemzare läti keelde laenatud *must*-sõna tuletisi (17: 109), K. Aben liivi (ja eesti laensõnu) läti keeles (3: 199) ja U. Sutrop kohanime *Ykescola* / *Ükskülа* (49: 88). H. Rätsep on talletanud liivi fraseoloogilisi väljendeid (5: 226). Hiljuti vaagis Renāte Blumberga Kõrli Stalte tõlgitud kirjasõna (65: 9).

I s u r i k e e l e s t (6 nimetust) on P. Ariste ESA veergudel andnud ülevaate ja käsitlenud selle üht murrakut (2: 32, 14/15: 173). A. Laanest on avaldanud neli artiklit, sh lõpukaost, Oredeži murdest, 18. sajandi ainesest ja suhetest lähisugulaskeeltega (6: 179; 8: 163; 10: 173; 28: 68). E. Ernits on uurinud Eesti-Ingeris peamiselt isuritele pandud perekonnanimesid (61: 60).

Üht-teist on ilmunud s o o m e keele vallas (9 kirjutist). P. Alvre on kirjutanud sõnatüpoloogiast ja noomenite mitmusetüvedest (14/15: 181; 18: 197; 22: 127), T. Huumo tajuverbidest (52: 69) ning R. Karelson sõnaseletustest tänapäeva soome keele sõnaraamatus (8: 132). V e p s a keele uurimisel on P. Alvre süvenenud käändsõnade mitmusevormidesse (28: 61), Maria Zaitseva verbi tuletussufiksitesse (7: 193; 8: 186) ja T-R. Viitso äänisvepsa murde väljendusplaani kirjeldamisse (10: 191).

Kaugemad sugulaskeeled. Kaugematest sugulaskeeltest on ESA-s avaldatud kõige rohkem kirjutisi (20) m a r i keelte kohta, seda tänu just Tartu ülikoolis toona õppinud mari rahvusest aspirantidele. Gennadi Tužarov on uurinud Jarangi murraku asendit, komitatiivi ja nimisõnade mitmust (5: 288; 11: 237; 12: 165), Jõvan Ivanov kakskeelsust (9: 165) ja Tonšajevi murraku vokaalfoneeme (10: 211; 11: 227) ning Ivan Galkin pöördkondade arengut, kollektiivnumeraale jm (3: 224; 4: 274; 6: 220; 7: 201; 8: 221; 12: 157). Paul Kokla on analüüsinud verbi- ja possessiivsufiksite ajalugu ja esinemust (7: 210; 30: 81) ning B. Serebrennikov *l*-frekventiivsufiksit (5: 257). Paar kirjutist käsitlevad verbi morfoloogiat ja süntaksit, samuti liht- ja liitlause eristamist (Fjodor Gordejev, 7: 206; P. Kokla, 8: 197; Liidia Vassikova, 4: 286; 33: 99). Gábor Bereczki on panustanud mari lekseemide *lü-* 'tulistama' jt päritolu uurimisse (5: 288).

Iga ülejäänud soome-ugri keele kohta on ESA-s publitseeritud 3–7 kirjutist, v.a täiesti käsitlemata jäänud saami ja obi-ugri keeled. M o r d v a keelte alastes uurimustes on vaadeldud põhiliselt morfoloogia ja tuletusõpetuse küsimusi. V. Pall võttis vaatluse alla nii käänd- kui ka pöördsõnade morfoloogia (1: 182; 3: 217; 5: 261) ja V. Hallap verbisufiksid (1: 1955; 2: 92). Aleksandr Feoktistov on kirjeldanud esimest mordva sõnastikku 17. sajandist (5: 268).

K o m i keele alastes uurimustes käsitlesid P. Ariste (5: 253) ja Vassili Lõtkin (7: 220) foneetikat ning häälikuajalugu, Anu-Reet Lapp (hilisem Hausenberg)

nimisõnade deminutiivsufikseid ja sürjalaste nime päritolu (11: 245; 30: 88). Adolf Turkin on kirjutanud komi toponüümiast (31: 75). U d m u r d i keele foneetilisi ja fonoloogilisi küsimusi (helilisus, sõnarõhk jm) on valgustanud Üzbäk Baitšura (5: 294; 9: 174) ja Ivan Tarakanov (9: 188).

Enamik u n g a r i keele alaseid kirjutisi pärineb Taga-Karpaatia teadlaste sulest. Seal kõneldavate murrakute iseärasusi vahendavad Erzsébet Káposztai (10: 259), Katalin Mokány (21: 99) ja Imre Zékány (7: 197). Viimati mainitu on uurinud ka ungari laensõnu rumeenia keeles ning slaavi laensõnu ungari ja rumeenia keeles (8: 213; 9: 203). Peale selle on Klára Vávra avaldanud uurimuse mansi, ungari ja eesti sugulussõnavarast (13: 169) ning Mari Bogatkin-Uusküla ja U. Sutrop punase värvuse tajumisest ja nimetustest (50: 93).

Samojeedi keeltest on A. Künnap uurinud tänaseks hääbunud k a m a s s i keelt, selle possessiivsufikseid ja iseäranis verbimorfoloogiat, sh eitavat kõnet, pöördelõppe jm (11: 251; 12: 169; 13: 175; 17: 111; 18: 215; 19/20: 237). Peale selle on ta avaldanud kommenteeritult n e e n e t s i keele Jamali murraku teksti ja arutlenud s ö l k u p i *qum* 'inimene, mees' päritolu üle (10: 265; 30: 93).

Eesti ja sugulaskeelte uurimise ajalugu. Seda uurimissfääri kajastab ESA-s 135 kirjutist, millest on enam-vähem ühepalju ilmunud enne ja pärast aastat 2000, st aastate arvu silmas pidades on viimasel perioodil kirjutatud tunduvalt intensiivsemalt kui varem. Enamik neist on uurimuslikku laadi kirjutised, meenutuslikke või esseistlikke, kuid rikkalikult faktidega pikitud lugusid on vaid mõni üksik. 135 kirjutise hulka on kaasatud ka 10 üle kuue lehekülje pikkust juubelikirjutist. Käesolevas ülevaates on eristatud 1) eesti kirjakeele ja murrete uurimise ajalugu, 2) teiste soome-ugri keelte uurimislugu, 3) teadusasutuste ja organisatsioonide tegevust ning 4) keeleteadlaste ja -harrastajate elu ja ettevõtmisi puudutavaid artikleid.

Eesti kirjakeel ja murded. 1950.–1960. aastatel on nende uurimise ajalugu kuues kirjutises analüüsinud A. Kask. Need kajastavad kirjakeele ajaloo periodiseerimist, morfostruktuuri muutusi ja normide ühtlustamist ning Heinrich Rosenplänteri initsiatiivil kogutud murdematerjale jm (1: 54; 2: 3; 3: 3; 11: 3; 12: 83; 13: 3). Samal ajajärgul on M. Must kirjutanud murrete uurimisest aastail 1940–1964 (11: 23) ja Viivi Maanso ortograafia õpetamise metoodikast ajavahemikus 1873–1940 (12: 185). G. Vilbaste on teinud sissevaate rahvapäraste taimenimetuste kogumislukku läbi sajandite (2: 195). 1990. aastatel avaldas Aldo Kals uurimuse eesti tähestiku kohaldamisest Louis Braille' pimedate kirjaga (35–42: 115).

Viimastel kümnenditel on jälgitud *õ*-tähe tulekut kirjakeelde (V-L. Kingisepp, 62: 281), häälikute pikkuse tähistamist eri aegadel (Külli Prillop, 65: 164) ja kirjaviisivahetust 19. sajandi kirikuraamatutes (Fred Puss, 63: 166). H. Metslang ja K. Habicht on 19. sajandi autorite keelekasutuse põhjal teinud järeldusi, kuidas eesti kirjakeel on vahekeelest kujunenud sulandkeeleks (64: 111). K. Pajusalu analüüsis murdematerjalisse suhtumist ja selle kasutamist keeleuuenduse käigus (58: 168), Virve Raag J. Aaviku morfoloogiaalaste keeleuuendusettepanekute levikut Eduard Vilde romaani „Raudsed käed" eri trükkides (46: 139) ning T. Paet võõrsõnade kuju fikseerumist viimase saja aasta jooksul (63: 139).

Irina Külmoja andis ülevaate eesti ja vene keele kontrastiivse uurimise ajaloost (49: 173), M. Langemets „Eesti kirjakeele seletussõnaraamatu" koostamisest (53: 181) ning H. Remes eesti keele õpetamisest ja uurimisest Soomes 19. sajandil (64: 168). R. Kasik on statistiliselt analüüsinud naiste osa ajakirja Keel ja Kirjandus artiklite kirjutamisel aastatel 1958–1998 (46: 129). M. Erelt on rääkinud eestikeelse kõrghariduse vajalikkusest (44/45: 77) ja J. Valge sellest kui emakeele edasikestmise tingimusest (55: 227).

Millenniumi vahetusel koostati Haridusministeeriumi tellimisel ja ES-i korraldamisel tänapäeva eesti keele uurimise olukorra analüüs kõigist toona viljeldavatest lingvistikaharudest. Kirjutised, mille M. Erelt koondas ESA 48. köitesse, käsitlevad tänapäeva kirjakeele foneetika (Jaan Ross, P. Teras, Eva Liina Asu jt, 48: 7), fonoloogia (M. Ehala, 48: 27), morfoloogia (M. Ehala, Heiki-Jaan Kaalep, A. Kilgi, Ülle Viks, 48: 36), sõnamoodustuse (R. Kasik, S. Vare, K. Kerge, 48: 49), süntaksi (M. Erelt, 48: 63), leksikoloogia (M. Langemets, 48: 98), vana kirjakeele (K. Habicht, 48: 135), eesti keele ja selle murrete uurimise (K. Pajusalu, 48: 166, 48: 197) ja keelekasutuse uurimise ajalugu (T. Hennoste, 48: 217).

Teised soome-ugri keeled. Peale eesti keele on ESA veergudel käsitletud vähesel määral ka teiste soome-ugri keelte uurimislugu. Mari Kendla ja J. Viikberg on vaadelnud protoeuroopa laensõnahüpoteesi läänemeresoome keeltes (61: 135), E. Vääri fennougristika arengut aastail 1940–1965 (11: 43) ja E. Ernits Tartu ülikooli soome-ugri vahetusüliõpilasi ja -õppejõude 1930. aastatel (57: 251). Ülevaate vadja keele uurimisest Eestis on teinud P. Ariste (31: 5), liivi keelekorraldusest Pētõr Damberg (23: 71; eesti ja liivi keeles), trükisõna ja keeleuurimise ajaloost E. Vääri (5: 190; 11: 209) ning udmurdi murrete uurimisloost I. Tarakanov (4: 299).

Rohkesti artikleid käsitleb keeleasutuste ja organisatsioonide, eriti ES-i tegevust nii enne kui pärast 2000. aastat (A. Kask, 6: 5, 16: 7, 26/27: 5). Neis antakse ülevaade ES-i asutamise ajast (August Annist, 16: 47), keelepäevadest (H. Ahven,

26/27: 10; Helgi Allik, 47: 150; T. Tender, 44/45: 123), murdekorrespondentide võrgust (H. Kaal, 16: 33), J. V. Veski päevadest (V-L. Kingisepp, 33: 140; J. Valge, 63: 295) ning aastaraamatust (H. Ahven, 30: 5; M. Erelt, 50: 7). Madis Norvik ja M. Kallasmaa on esitanud sissevaate ES-i osale kohanimede kogumisel ning uurimisel (6: 25; 51: 211).

A. Kask on vaadelnud Eesti Kirjameeste Seltsi keelealast tegevust (21: 5), M. Must ja A. Univere eesti murdearhiivi lugu (17: 9; 43: 132). T. Erelt on heitnud pilgu 1979. aastal tegutsenud keelekorralduse ja -õpetuse komisjoni (46: 88) ja V-L. Kingisepp Tartu ülikooli üliõpilaste keeleringi tegemistesse (43: 109). ESA 61 kolmes kirjutises, mille autoriteks on M. Erelt, J. Valge ja H. Õim, käsitleti generatiivse grammatika grupi (GGG) minevikupäevi (61: 265–294).

Isikulood. Olulise mahuprotsendi ESA-s moodustavad eesti ja sugulaskeeli kogunud või uurinud isikute elukäigu ja tegevuse jälgimine. Paraku võimaldab rubriigi piiratud maht peatuda eelistatavalt vaid pikematel kirjutistel. Siinkohal jäävad ruumipuudusel mainimata konkreetsete kirjutiste autorid. ESA-s on kõige enam sellealaseid uurimusi publitseerinud P. Ariste, E. Ernits, A. Kask, H. Rätsep ja J. Valge.

19. sajandi keeleteadlaste hulgast kohtame ESA-s enim uurimusi F. J. Wiedemannist ja Mihkel Veskest. On käsitletud nimetatud baltisaksa keeleteadlase teadustegevust Tallinna päevil (1: 27), pedagoogilisi vaateid (21: 165), eesti keele grammatikat (22: 5), leivude uurimist (24: 74), Peterburi Teaduste Akadeemia erakorraliseks akadeemikuks valimist (51: 258), seoseid Tartu ülikooliga (51: 279) ja läänemeresoome väikekeelte uurimist (53: 150). M. Veske puhul on vaatluse alla võetud tema tööd läänemeresoome käändesüsteemidest (53: 23), soome-ugri keelte morfoloogiast ja leksikoloogiast (54: 54; 55: 9; 59: 9). Peale selle on süüvitud Eduard Ahrensi katsetesse eesti kirikukeele parandamisel (7: 11), Johann Boubrigi süntaksiloengutesse (62: 62), Ado Grenzsteini ideesse koostada kogumik väikerahvastest, sh keelekasutuse kohta (28: 43) ja Karl August Hermanni „Eesti keele grammatikasse“ (5: 3). Samuti on hinnatud Jakob Hurda doktoriväitekirja (35–42: 7) ja tema kaastöölise Jüri Uustallo seisukohti õigekeelsuse ning murde- ja kirjakeele vahekorrast (51: 38), samuti kaalutud O. W. Masingu sõnavaraalast tegevust (9: 120). ESA-s leidub veel artikleid Jaan Jõgeveri (31: 12), Friedrich David Lenzi (18: 189) ning vähetuntud Dimitri Mevese (6: 113) ja Nikolai Nolckeni kohta (4: 48).

Hilisema perioodi keeleinimestest leidub ESA-s kaheksa kirjutist J. V. Veski tegemistest, neist kaks tema enda kirjutatud (13: 19; 14/15: 11). Artiklites vaadeldi ta taotlusi ühise kirjakeele suunas (4: 5), pedagoogilist tegevust (19/20: 7; 24: 62),

seoseid Emakeele Seltsiga (24: 5) ja „Eesti õigekeelsuse-sõnaraamatu" koostamist (14/15: 37). On käsitletud J. Aaviku vaateid loomulikele ja plaankeeltele (24: 51; 44/45: 17) ning teda lauseehituse uuendajana (46: 71). Uurijapilgu all on sagedamini olnud P. Ariste, A. Kask ja H. Rätsep. Esimesena mainitud teadlase puhul on vaadeldud ta seoseid ES-iga ning ta osa eesti, jidiši ja vadja keele uurimisel (30: 7; 30: 17; 51: 222; 51: 250). A. Kask on pälvinud tähelepanu eesti kirjakeele ajaloo ja murrete uurijana ning eesti kirjakeele viljelejana (18: 15; 18: 29; 18: 37) ning õppejõu ja teadlasena (28: 5). H. Rätsepa puhul räägiti ta isiksusest (33: 14) ning osast keeleteaduse ja -korralduse arengus (33: 5; 53: 222). L. Kettunen on ESA veergudel tuntuks saanud eesti ja läänemeresoome keeleteaduse arendaja ja estofiilina (31: 20; 51: 288; 52: 197). ESA kaante vahelt leiab veel artikleid H. Ahvena (50: 228; 65: 288), Ojārs Bušši (64: 290), M. Hindi (65: 352), Theodor Kaljo (63: 127), M. Mäesalu (35–42: 140), A. Saareste (28: 13), Jaan Tõnissoni (62: 293), A. Univere (47: 7) ja G. Vilbaste keelelisest tegevusest (56: 249).

Peale uurimuste nimetagem siinkohal keeleinimesi, kelle kohta on kirjutatud pikemaid, vähemalt kuue lehekülje pikkusi juubelijutte, intervjuusid vms. Nende hulka kuuluvad P. Ariste (21: 179), Ilse Lehiste (56: 289), E. Leppik (44/45: 242), T. Paul (44/45: 275), H. Rätsep (48: 285), Helena Sulkala (53: 249), T-R. Viitso (44/45: 267), G. Vilbaste (13: 255), Paulopriit Voolaine (31: 190) ja E. Vääri (46: 181). Olulise allikmaterjalina tulevad keeleuurimise ajaloo käsitlemisel arvesse rohked mälestused ja intervjuud, mida on jaganud P. Ariste (30: 177), Elmar Elisto (22: 191), A. Kask (23: 103), H. Keem (31: 137; 35–42: 145), Ester Kindlam (31: 154), Gerda Laugaste (26/27: 131), U. Masing (25: 117), M. Mäesalu (29: 84), E. Nurm (24: 109), E. Rajandi (23: 93), Liis Raud (29: 94; 32: 102), A. Univere (26/27: 147; 34: 86), P. Voolaine (25: 99) jt.

ESA veergudel on publitseeritud Eestis avaldatud keeletööde kogubibliograafia aastate 1945–1955 ja aastakaupa 1956–1958 kohta (2: 259; 3: 237; 5: 318; 6: 237). Hilisemates köidetes on avaldatud J. Aaviku (26/27: 99), A. Annisti (16: 307), A. Kase (8: 260; 18/19: 51), H. Rätsepa (33: 130), J. V. Veski (14/15: 317; 22: 157) ja A. Viirese (34: 110) kirjatööde loetelu. H. Kaal koostas kogu ESA 1–50 bibliograafia (50: 257).[30]

Folkloristika. ESA veergudel on avaldatud 43 folkloristika valdkonda kuuluvat artiklit. Enamik neist on kirjutatud 1970.–1980. aastatel, mil tegutses ka seltsi

[30] ESA koondregistrid, bibliograafia ja sisuülevaate 1980. aastateni on V-L. Kingisepa juhendamisel koostanud üliõpilane Merike Vähi (1983).

rahvaluulesektsioon. Ainult kuus artiklit pärineb hilisemast ajast, sh pooled neist käesolevast aastasajast. A. Annist on vaaginud rahvalaulude ja eeposte tõlkimise iseärasusi (13: 155).

Eesti rahvaluule. Üle poole kirjutistest käsitles eesti rahvaluulet ning selle kogumist ja uurimist. Paul Hagu on analüüsinud setu rahvakalendri tähtpäevadega seotud ilmaendeid (21: 125). Mall Hiiemäe kirjutas koerakoonlastest (35–42: 52), H. Keem kahjast ja selle jootmisest (7: 86). Pille Kippar võttis vaatluse alla rahvaluule lühivormid loomamuinasjuttudes (14/15: 205), Eduard Kubjas 1695. aastal trükitud rahvalaulu „Jörru, Jörru ...“ (17: 135) ja E. Laugaste rahvalaulikud eesti rahvatraditsioonis (18: 235). U. Masing on käsitlenud muinasjututüüpi „Aarded tellistes“ (31: 78), Vilma Metstak eesti mõistatusi (17: 187), Ruth Mirov Setumaa ja teiste paikkondade „Hobusemängu“ (30: 107) ning laulumängude loomtegelasi (35–42: 67). M. Mäesalu on jäädvustanud kujutelmi *kadevast* 'kaduvast' *ajast* (6: 142). Erna Normann heitis valgust vanasõnadele Johann Christoph Clare eesti-saksa sõnaraamatus (5: 18), T. Saar kotermannile (22: 143) ning Kristi Salve „Mesilaste toomisele“ setu rahvalauludes (30: 127). Kaks kirjutist käsitlevad eesti rahvaluulet avaramalt, läänemeresoome kontekstis: M. Hiiemäe vaatles maahingusepäevaga seotud kombeid (30: 144) ja P. Kippar muinasjututüüpi „Konna õpetused“ (19/20: 263).

Ülejäänud, osaliselt ülevaatlikud eesti rahvaluuleteemalised kirjutised käsitlevad folkloristika ajalugu ja kogumistööd. 1970.–1980. aastatel publitseeris Herbert Tampere ühe artikli eesti rahvaviiside kogumisest 20. sajandi alguses, teise aga eesti rahvaluulest Christian Hieronymus Justus Schlegeli 1807. aasta reisi kirjelduses (17: 145; 21: 105). Ingrid Sarv andis ülevaate ES-i rahvaluulesektsiooni tegevusest aastatel 1966–1977 (26/27: 18) ning Richard Viidalepp iseloomustas jutustajat Ann Pilbergi (16: 273). August Palm arutles A. Annisti tegevuse üle Eesti Kirjanduse Seltsis (28: 30).

Hilisemates kirjutistes tehakse juttu rahvapärimuse ühest viimasest esindajast Kellame Memmest (P. Kippar, 43: 156), rahvaluulekogujast Emilie Poomist (Ell Vahtramäe, 35–42: 130), rahvabotaanilisest ainesest J. Hurda kogudes (Külli Tamkivi, 35–42: 86), omapärasest Kihnu murdetekstide kogust (Ü. Tedre, 47: 140; Rein Saukas, 49: 151) ja eesti rahvalauluvaras toimunud murrangust (Ü. Tedre, 35: 93). Erandiks ESA veergudel on Igor Tõnuristi kirjutis Eesti ja Pihkvamaa etnomuusikalistest suhetest ja vastastikustest mõjutustest rahvapillide vallas (31: 98). A. Kals jälgis rahvaluulekoguja, kirjamehe ja ajalooharrastaja Martin Morrissoni eluteed (33: 114). ESA veergudel on folkloristide kohta avaldatud ka mõned pikemad juubelijutud, sh A. Krikmannist (44/45: 261), R. Viidalepast

(30: 163) ja Ü. Tedrest (60: 43), aastaraamatust leiame samuti Rudolf Põldmäe meenutusi (24: 95; 33: 122).

Teiste soome-ugri rahvaste folkloori alastes kirjatükkides kajastub enim vadja pärimus (5 nimetust). A. Ambus kirjutas dialoogivormilistest nõidussõnadest (8: 224), P. Ariste Vaipoole vadjalaste lauludest ja nende keelest ning *vezikko*-nimelisest järvehaldjast (12: 227; 16: 207; 21: 95). Ainestikku haldjate kohta on kogunud ja publitseerinud T. Seilenthal (14/15: 171). P. Kippar on andnud ülevaate vadja muinasjuttude kogumisest (30: 136). E. Ernits on üritanud rekonstrueerida Fjodor Tumanski kogutud vigaseid vadja rahvalaulutekste (33: 89).

Marje Joalaid on võrrelnud vepsa ja karjala vanasõnu (31: 108). Aastatel 1959–1975 on publitseeritud vaid autorite enda kogutud folklooriainest, nimelt liivlastelt (E. Vääri, 12: 211), karjalastelt (M. Joalaid, 19–20: 291; Georgi Makarov, 9: 151; P. Palmeos, 4: 263) ja ingerisoomlastelt (P. Alvre, 17: 173), lisaks veel Koola saamidelt (Viktoria Sienkiewicz-Gudkova, 6: 210). Ainult U. Masingu uurimus ulatub täienisti samojeedi maailma, nimelt nganassaani müütide valda (30: 149).

Mitmesugust. Sellesse alaossa on kaasatud vähesed kirjutised väljastpoolt keele- ja rahvaluuleteadust. Kirjanduse ajaloo valdkonda langeb R. Ritsingu artikkel Andres Saali urni saatusest (33: 120) ja A. Kalsi uurimus pimedast kirjastajast Jüri Dreimannist (33: 102). Kals on käsitlenud veel pimedat koolmeistrit ja usumeest Mäletu Jaani (44/45: 177). Silvia Laul on üritanud vastata küsimusele, kas „lõunaeesti murdealade kujunemine on arheoloogiliselt jälgitav“ (30: 28) ja J. Linnus suunanud huvilise 19. sajandi talurahvakohtute materjalide kasutamisele rahvakultuuri uurimise allikana (16: 231).

Emakeele Seltsi toimetised

Selts andis vastavalt oma nimele enne Teist maailmasõda välja Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetisi (AEST) ja pärast sõda Emakeele Seltsi toimetisi (EST).

Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised. AES andis 20 aasta jooksul (1921–1941) välja 49 numbrit toimetiste sarja. Paraku on nende numeratsioon nihkes, sest nr 17 on topelt ja sama numbriga märgitud teos ilmus nii 1929. kui ka 1938. aastal (Valge 2020a: 32, 33). Esimesena avaldati Lauri Kettuneni ja O. Looritsa kokku seatud esimene liivi lugemik „Ežmi Līvəd lugdəbrõntəz“, mis ilmus rotaatorpaljundusena nagu AESA 1. Toimetistes on päevavalgust näinud kokku 3887

lk mitmesuguseid tekste ehk keskmiselt 194 lk aastas, kuid ühe köite kohta tuleb keskeltläbi kõigest 79 lk. Enamik sarja teoseid on õhukesed, alla 100-leheküljelised, mis kujutavad endast peamiselt ajakirja Eesti Keel artiklite äratrükke, ainult nr 31 ja 34 sisu on varem avaldatud Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamatus, nr 36 ajakirjas Looming ning nr 42 on võetud ajakirjast Akadeemia. Illustreeritud on üksnes setu lugemikud (kaanepiltidega) ning neljas ja viies liivi lugemik.

Enamiku sarja teoseid üllitas AES, ent poole tosina trükise puhul on olnud teine väljaandja, kas Eesti Kirjanduse Selts (AEST 12, 13), E. Roos (25), Nimede Eestistamise Kesktoimkond (27) või Nimede Eestistamise Liit (28). AEST 3, 7 ja 8 ilmusid sarjas „Soome kirjastik 2–4".

Mahukamad teosed, mis ilmusid aastatel 1922–1931, on kaks köidet „Seto lugemikku" (6, 11; 182 + 224 lk), E. Muugi „Eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus" (12; 109 lk) ning „Lühike eesti keeleõpetus I" (13; 109 lk), setukeelne Vastne Testament (14; 302 lk),[31] „Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi" (16; 384 lk),[32] soome-eesti sõnaraamat (19; 694 lk). 1930. aastatel ilmunud teostest saab mahukamate hulka lisada üksnes raamatu „Eesti nimi" (27; 104 lk) ning Valter Tauli „Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid" (17; 287 lk).

Tänapäeva eesti kirjakeel. Sarja üksikteoste temaatika on olnud mitmekesine. Põhiliselt käsitleti eesti keelt mitmest aspektist. Foneetika ja fonoloogia vallas uuris P. Ariste eksperimentaalselt sulghäälikuid *k*, *p*, *t* ja *b*, *d*, *g* (1934; 26), Julius Mägiste algläänemeresoome esimese silbi häälikuühendite **eü* ja **öü* vastavust tänapäeva eesti keeles (1932; 21), Elin Põldre intonatsiooni, kvantiteedi ja dünaamilise rõhu suhteid (1938; 33) ning Õie Sõster teise silbi poolpikka vokaali (1939; 39). Morfoloogia ja süntaksi küsimusi lahendatakse neljas toimetiste numbris. J. Mägiste analüüsis *saama*-tuleviku algupära ja kasutamisvõimalusi (1936; 29), Rein Nurkse adjektiivse atribuudi kongruentsi (1937; 30), A. Saareste kolmesilbiste tüvedega sõnade ainsuse illatiivi (1941; 48) ning Mihkel Toomse *se*-, *ske*-, *kse*-verbide konsonantset liitumist (1938; 38). E. Nurm tegi ülevaate 1937. aasta keskkoolilõpetajate õigekirja ning õigekeelsuse tasemest (1939; 40).

Erich Kobolt on uurinud saksa laensõna *roov* ja selle tuletiste päritolu (1933; 25) ning A. Saareste *i*-sisetunnusega lekseemide *kilu* jt algupära (1940; 46). Viimati mainitud autor palus kümnel inimesel tõlkida katkendi François René de Chateaubriandi teosest „Atala" ja arutles oma teoses „Eesti keele mitmest palgest" erinevate tõlkevariantide üle (1938; 36).

---

31 Teine, parandatud trükk ilmus 2013. aastal Seto Instituudi kirjastamisel.

32 Selle teose faksiimiletrükk A. Valmeti eessõnaga ilmus 1992. aastal Tartu Ülikooli kirjastuses.

Seoses isikunimede eestistamise kampaaniaga avaldas AES viis toimetuste sarja numbrit. Kõigepealt ilmus artiklikogumik „Eestlasele eesti nimi“ ja selle lisana „15.000 uut sugunime“ (1921; 2, 4), seejärel J. Mägiste koostatud „Eestipäraseid isikunimesid“ (1929; 18 ja 1936; 28) ning J. Mägiste ja E. Elisto kokku pandud raamat „Eesti nimi“, mis sisaldab valiku uusi perekonnanimesid (1935; 27).

Vana eesti kirjakeele vallas ilmus A. Saareste ja Arno Rafael Cederbergi koostatud „Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi“ (1927–1931; 16), mis sisaldab ühtekokku 162 kirjateksti 16.–18. sajandist. Eestikeelse piibli ilmumise 200. aastapäevaks anti piibli keele teemal välja AEST 44 (1940), milles leiduvad varem Eesti Keeles publitseeritud asjakohased kirjutised P. Ariste, Karl (hiljem Kaarel) Leetbergi, A. Saareste, V. Tauli, M. Toomse ja J. V. Veski sulest. A. Saareste artikkel „Piibli keel ja rahvakeel“ nägi päevavalgust ka AEST-i iseseisva numbrina (1940; 45).

Murdeuurimine. Sellelt alalt on A. Saareste käsitlenud eesti keeleala murdelist liigendust (1932; 22), andnud ülevaate murdeainese süstemaatilisest kogumisest (1933; 23) ja avaldanud koos P. Aristega näitearikleid eesti murrete sõnaraamatu jaoks (1940; 43). J. Mägiste on vaaginud Võru murde *k*-aineseta eitavat imperatiivi (1940; 47).

Tähelepanu setude vastu väljendus ka nende kodumurdelise kirjavara väljaandmises

AES-il oli oluline roll murdetekstide ja setukeelse kirjasõna väljaandmisel. Trükivalgust nägid raamatu „Seto lugemik“ kaks osa, viimane pealkirja all „Kodotulõ’“ (1922, 1924; 6, 11). Neis on juttu setu rahvalauludest ja leelotajatest, esitati luule- ja lühiproosatõlkeid eesti kirjanikelt Kristian Jaak Petersonist F. Tuglaseni, muinasjutte ja muistendeid, P. Voolaine jt originaalloomingut, samuti üht-teist kultuuriloolist. Tähelepanu väärib Villem Ernitsa artikkel setude venestumisest Irboska vallas (11: 199) ning Armas Otto Väisäneni kirjutised setu lauluemadest, laulmisest ja pillidest (11: 5). 1926. aastal ilmus „Mii’ Issändä Jeesusõ Kristusõ pühä Evangeelium. Matteusõ, Markusõ, Luukasõ ja Johannõsõ kirotõt“, mille oli tõlkinud setu keelde Ernst Puusepp ja keeleliselt korrigeerinud P. Voolaine (14). Valter Niilus avaldas toimetiste sarjas kommenteeritult valimiku leivu (1937; 31) ja M. Toomse Ida-Vaivara murdetekste, mõlemad koos reaaluse tõlkega prantsuse keelde (1938; 34).

Keeleuurimise ajalugu puudutas A. Kase uurimus J. V. Veski osast eesti erialasõnastike koostamisel (1938; 37) ja Alo Rauna ülevaade keeleteaduse sada aasta kestnud viljelemisest Õpetatud Eesti Seltsis (1938; 35).

Läänemeresoome keeled. Ajaloolisest aspektist käsitlesid neid J. Mägiste kolm lühiteost. Neist üks analüüsib läti laenverbiprefikseid liivi keeles, eesti keele Leivu murrakus ja vadja keele kreevini murdes ning vene eesliiteid vepsa keeles (1937; 32), teine balti, slaavi ja germaani laenuprobleeme läänemeresoome keeltes (1933; 34), kolmas aga kajastab läänemeresoome ja volga keelte ühist leksikat (1939; 41). Siinkohal jäävad põhjalikumalt käsitlemata 1920. aastatel hõimurahvaste keeltes avaldatud teosed, sh viis liivi lugemisraamatut (1, 5, 9, 10, 15) ja soome muinasjutud (3, 7, 8) ning J. Mägiste koostatud soome-eesti sõnaraamat (1931; 19).

Teooria. Teoreetilist laadi keeleteoste hulka kuuluvad Willi (Willy) Ernst Petersi „Eksperimentaalfoneetika alged" (1929; 17), V. Tauli „Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid" (1938; 17), Alfred Koorti „Keel ja loogika" (1932; 20) ning A. Saareste „Keele osast vaimu arengus" (1939; 42), mille pealkirjad kõnelevad iseenda eest.

Emakeele Seltsi toimetised. ES üllitas 1958–2020. aastate vahemikus 30 köidet toimetisi, mis moodustab 9543 lehekülge ehk keskeltläbi 318 lk ühe köite kohta, teisalt 156 lehekülge aastas. Sealhulgas ilmus Nõukogude okupatsiooni perioodil kokku 22 köidet, s.o 5121 lehekülge ehk taasiseseisvunud Eesti Vabariigis ainult 8 köidet, s.o 4422 lk. Tabelist 1 selgub, et mõlemal ajajärgul ilmus ühe aasta kohta ligikaudu sama suur arv lehekülgi, mis on võrreldav ka sõjaeelse perioodiga. Ent köidete arv on väga erinev, kahanedes oluliselt tänapäeva suunas. Seevastu ühe köite keskmine maht on aastatel 1958–1990 algusajavahemikuga võrreldes suurenenud kolm korda ja praeguseni ulatuval perioodil isegi seitse korda.

Nõukogude ajal alustati köidete numeratsiooni algusest peale. See kehtib EST 1–19 ja 21–23 kohta. Eesti Vabariigi taaskehtestamise järel asuti 1921. aastal alatud numeratsiooni jätkama (Valge 2020a: 79, 84). Ilmumisega takerdunud 20. köide sai 1993. aastal paralleelseks numbriks 67. Jääb arusaamatuks, miks see polnud EST 69 (nr-id 49 + 20) ning miks jäi osa numbreid (69–71) kasutamata. Uue numeratsiooniga on seni publitseeritud EST 68 ja 72–77.

Toimetisi on välja andnud erinevad kirjastused: esialgu Eesti Riiklik Kirjastus (1, 2), seejärel Eesti Teaduste Akadeemia (3–6, 10, 13, 17), Valgus (8, 9, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 23), Eesti Raamat (EST 15 neli vihikut), vahepeal ja viimaks ka Emakeele Selts (7, 15 üks vihik, 68, 72–77). Teoseid on algusperioodil toimetanud kolleegium eesotsas A. Kasega, hiljem üksikisikud, enamasti keeleteadlased,

Tabel 1. Arvandmeid AEST-i ja EST-i kohta 1921–2020

Aastad	Köidete arv	Lehekülgede arv	Keskmiselt lehekülgi köite kohta	Keskmiselt lehekülgi aastas
1921–1941	49	3887	79	194
1958–1990	22	5121	233	160
1991–2020	8	4422	553	153
Kokku	**79**	**13 430**	**170**	**166**

sh E. Adler, H. Ahven, P. Ariste, P. Palmeos, Ü. Tedre, E. Väär jt. Toimetiste sarja teostest on kaks kolmandikku kõvakaanelised. Pehmete kaantega aastaraamatuid anti välja peamiselt 1980. aastatel. Mõni üksik kõvaköites raamat on varustatud ümbrispaberiga (6, 9, 72). Kogu sõjajärgse perioodi iga raamat on kujundatud erinevalt. peamiselt viimase aja köidetesse on paigutatud frontispiss autori fotoga. Osa raamatuid sisaldab tekstiillustratsioone, kolme teosesse on paigutatud kriiditahvlid fotodega (6, 9, 72).

EST-i sarjas ilmus esimese raamatuna 1958. aastal „Johannes Voldemar Veski keelelisi töid", mis sisaldab keelekorralduslikke kirjutisi aastatest 1900–1957. Keelenestori auks ilmusid kogumikud „Nonaginta" (1963; 6) ja „Centum" (1974; 9). Neis avaldati kokku üle 50 kirjutise keeleteadlaste jt sulest. Uurimusi on väga mitmest vallast, lisaks mõned meenutused. Ligemale veerand artiklitest oli pühendatud J. V. Veski elule ja tegevusele. Peale eesti teadlaste oli kaasatud Béla Kálmán, György Lakó ja Wolfgang Steinitz.

Grammatika. Eesti kirjakeele grammatika vallas on trükivalgust näinud H. Rätsepa monograafia „Eesti keele lihtlausete tüübid" (1978; 12) ja M. Erelti „Eesti adjektiivisüntaks" (1986; 19). Esimene neist lähtus tüpiseerimisel lause keskuseks oleva verbi ja tema laiendite rektsioonivahekorrast. M. Erelti monograafia esitab adjektiivpredikatiivi ja -atribuudi ning omadussõnade gradatsioonisüsteemi semantilis-süntaktilise kirjelduse.

Sõnavarauuringud. Kõige enam on avaldatud leksikoloogia ja leksikograafia valdkonda kuuluvaid teoseid. Aastatel 1982–1991 ilmus J. Peegli viieosaline eesti regivärsside poeetiliste sünonüümide sõnastik värsinäidete ja registriga (15)[33] ning 1993. aastal G. Vilbaste mahukas taimenimetuste leksikon koos CD-ga (20 (67)). See teos annab ülevaate taimenimetuste kogumisest, nende tekkest ja muutumisest ning taimede kasutamisest rahvameditsiinis. A. ja K. Õimu

[33] Samast sõnastikust on Eesti Keele Sihtasutuse kirjastamisel ühe köitena ilmunud teine läbivaadatud ja ühtlustatud trükk (2004).

monograafia „Lähtekohti eesti fraseoloogia käsitlemiseks“ teeb mitmekülgse sissevaate sellesse teadusharusse, sealhulgas vaadeldes kognitiivset metafooriteooriat parömioloogias ja fraseoloogia esitamist sõnastikes (2019; 76).

P. Ariste analüüsis varem avaldatud kirjutiste põhjal teoses „Keelekontaktid. Eesti keele kontakte teiste keeltega“ alamsaksa, saksa, heebrea, jidiši, läti, mustlaskeele, rootsi ja vene laensõnu peamiselt vanemas eesti kirjakeeles; samuti on ta vaadelnud läänemeresoome substraati ning iseäranis eesti ja vadja keele kaks- ja mitmekeelsuse probleeme (1981; 14). L. Vaba on kogumiku „Sõna sisse minek“ koostanud aastatel 1989–2015 peetud ettekannete ja avaldatud uurimuste alusel. Need käsitlevad balti-läänemeresoome, läti-eesti-liivi ja eesti-liivi-läti kontakte (2015; 73). Osaliselt on eesti keele leksikat käsitlenud E. Ernits oma artiklikogumikus „Sõna haaval. Emakeelest tehiskeelteni“, vaadeldes üld- ja pärisnimede päritolu ning veterinaarterminoloogia arengut (2017; 75).

Murdeuurimine. Raamatus „Eesti murded ja kirjakeel“ on A. Kask andnud ülevaate eesti dialektoloogia ajaloost, vaadelnud kirjakeele murdelise tausta kujunemist, lisaks nii kirjakeele kui ka murrete morfoloogiat ja süntaksit (1984; 16). P. Alvre analüüsis teoses „Eesti kirja- ja murdekeele morfoloogiat“ (1989; 23) käänd- ja pöördkondade kujunemist, mitmuse kategooriat ja käändesüsteemi iseärasusi. T. Saare „Kihnu raamat“ on teistest toimetiste sarja omadest erinev, sisaldades autori kogutud etnograafilist ainest Kihnu peremärkidest ja laevaehitusest ning suhteliselt mahukat autobiograafiat (1998; 68). Lingvistika seisukohast pakub huvi rikkalik murdeoskussõnavara ning murdejutud laevaehitusest ja meremeheelust.

Eesti keele ja selle uurimise ajalugu. Teemat käsitlevad toimetiste sarja järgmised köited: A. Kase „Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles“ (1958; 2), T. Pauli „Eesti piiblitõlke ajalugu. Esimestest katsetest kuni 1999.

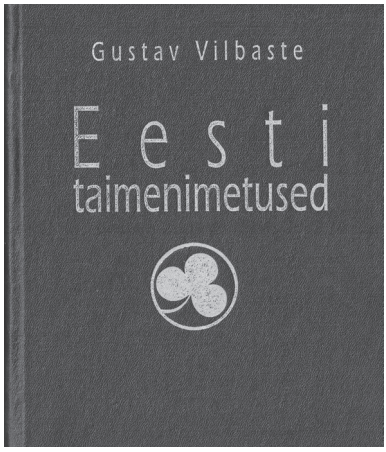

Emakeele Seltsi toimetiste sarjas on paljude eesti kultuurile oluliste teoste hulgas ilmunud ka Gustav Vilbaste „Eesti taimenimetused“ ja Toomas Pauli „Eesti piiblitõlke ajalugu“

aastani“ (1999; 72) ning Heli Laanekase „Eesti filoloog olla“ (2019; 77). Esimesena nimetatud kirjatöö, mis analüüsib vana kirjaviisi parandamise katseid põhjaeesti kirjakeeles ning uue kirjaviisi kasutusele tulekut, kujutab endast 1946. aastal publitseeritud teose arhiiviainesega oluliselt täiendatud varianti. T. Pauli monograafia on sarja kõige mahukam teos (875 lk) ja pühendatud eesti piibli trükist ilmumise 260. aastapäevale. H. Laanekase artiklikogumiku peateemaks on 19. sajandi teadlaste ja kirjanike (J. Boubrig, Lydia Koidula, Anders Johan Sjögren, F. J. Wiedemann jt) osa keelemaastiku uurimisel; samuti vaetakse raamatus tekstoloogia küsimusi.

Eesti rahvaluule. Sellel alal on toimetiste sarjas ilmunud ainult kaks artiklikogumikku: „Rahvasuust kirjapanekuni. Uurimusi rahvaluule proosaloomingust ja kogumisloost“ (1985; 17) ning „Rahvaluulest“ (1987; 21). Neis on avaldatud 23 kirjutist väga erinevatel teemadel 17 autori sulest. P. Ariste on võtnud kõneks keelelise ümberlülitumise rahvalauludes (17: 5), H. Keem J. Hurda „Setukeste laulude“ keele (17: 30) ning I. Sarv püsivad sõnaühendid folklooris (17: 216).

Teiste läänemeresoome keelte ja rahvaluule valda kuulub kolmandik toimetiste sarjas avaldatud teostest. Siia kuuluvad kõigepealt P. Ariste kogutud vadja folkloori (rahvalaulude, muinasjuttude, muistendite, mõistatuste jm) kogumikud, mis jäävad ühtlasi ka hääbuva keele mälestisteks (1960, 3; 1962, 4; 1969, 8; 1974, 10; 1977, 11, 1979, 13; 1982, 18; 1986, 22). P. Ariste teadustegevusest koos bibliograafia ja valikartiklitega ilmus raamat „Sõna sõna kõrvale“ (1965; 7). Veel on ilmunud P. Palmeose sulest „Karjala Valdai murrak“ selle murrakuülevaate ja tekstidega (1962; 5), postuumselt E. Vääri uurimused liivlastest ja liivi keelest „Liivi rahva keel ja meel“ (2016; 74) ning E. Ernitsa kogumik „Sõna haaval“, milles arutatakse peale eesti keele peamiselt vadja keelt ja kultuuri puutuvaid küsimusi (2017; 75).

AJAKIRJAD EESTI KEEL JA OMA KEEL NING KODUMURRE

Jüri Valge

Asutamine ja ilmumine

Aastaraamatu ja toimetiste kõrval on Emakeele Seltsil olnud kaks perioodilist ja üks poolperioodiline väljaanne. Seltsi esimest ajakirja Eesti Keel (EK) ilmus 19 aastakäiku. Järgmine ajakiri Oma Keel (OK) ilmub tänini – 2000. aasta esmanumbrist alates. Aastail 1960–2002 ilmunud Kodumurre (KM) ei anna päris ajakirja mõõtu välja ei üksiknumbrite planeeritud ega tegeliku väikese ilmumissageduse ega kitsa eesmärgi poolest. Kodumurdel on aga tähtis koht ES-i väljaannete traditsiooni taastamisel ning mahu poolest läheneb see kohati EK aastakäigule.

Eesti Keelega seonduvat kajastavad kahe esimese aastakäigu puhul AES-i aastaraamatutes esitatud ülevaated, alates 1925. aastast (Pürkop 1925) EK-s eneses ilmutatud toimetuse aruanded (Eesti Keel 1925–1940). Põhjalikult on ajakirja käsitlenud oma diplomitöös Tiiu Ojanurme (1970). OK esimesest kümnest aastast teeb kokkuvõtte Mati Erelt (2010); järgmisest kümnest aastast räägivad 1. novembril 2019 toimunud ajakirja seminaril Mati Erelt ja Reili Argus. KM-i põhjalik sisuline analüüs ootab tegemist.

Oma ajakirja tähtsusele osutab seltsi esimeses põhikirjas sätestatu: „VIII. Selts hakkab niipea kui võimalik oma ajakirja välja andma“ (Pk-I,1). Kui aastaraamat ja toimetised on 1921. aastal käima saadud, ongi käes ajakirja järg. 27. jaanuaril 1922 otsustab juhatus „käesoleval aastal ajakirja väljaandmisega algust teha“ (JProt1: 18). Juba nelja päeva pärast, 31. jaanuaril, otsustatakse tähtsamad tulevast ajakirja puudutavad küsimused: nimeks Eesti Keel, ilmumissageduseks esialgu 6 numbrit aastas ja mahuks 2 trükipoognat, toimetuses 6 liiget. Otsustatakse „avaldada kirjutisi esimeses joones eesti ja üleüldse soome-ugri keelte alalt, muilt teadusaladelt ainult niipalju, kuivõrd see s-u keeleteadusele valgustav“. Toimetuse kodukorra vastuvõtmiseni jõuab ES-i juhatus 7. detsembril 1922 (JProt1: 32).

EK ilmub aprillist 1922 kuni veebruarini 1941, kui tuleb trükist 1940. aasta viimane, Johannes Aaviku 60. sünnipäevale pühendatud 7.–8. number. Toimetus

sel ajal sisuliselt enam ei tööta, ilmumisandmetest paistavad poliitilised muutused: väljaandjaks on küll veel AES, kuid trükikojaks „Postimehe“ asemel „Tartu Kommunist“, toimetuse aadressiks Rüütli asemel 21. Juuni tänav. Toimetuse sekretäri Valter Niiluse ametinimetuseks on saanud tehniline toimetaja ja korrektor. Huvipakkuv on võrrelda EK viimase ja uute võimude poolt selle ning Eesti Kirjanduse asemele asutatud Eesti Keele ja Kirjanduse (EKjK) esimese numbri ladumisele ja trükki andmise kuupäevi: esimesel on need 25.11.1940 ja 1.02.1941, teisel 27.12.1940 ja 4.01.1941. Seega ilmus viimane EK pärast EKjK esmanumbrit.

60 aasta jooksul seltsil oma ajakirja pole – kuigi mainitud Kodumurdel ju mõningaid ajakirja tunnuseid on: keele- ja kirjandussisu ühendama pidanud EKjK (ilmub 6 numbrit kuni sõja alguseni) väljaandjaks on ENSV Hariduse Rahvakomissariaat ning ei Saksa ega hiljem taasalanud Nõukogude okupatsiooni aastatel õnnestu EK-d taastada, kuigi üritatakse. 6. ja 24. detsembril 1941 on Johannes Voldemar Veski ja Valter Niilus saatnud Eesti Kindralkomissariaadi kultuuripoliitika osakonnale loataotluse EK väljaandmiseks. Juhatuse liikmete nõupidamisel 12. jaanuaril 1942 nenditakse, et infot ajakirja taasväljaandmise võimaluste kohta pole; samuti kinnitatakse üle seisukoht, et eesmärgiks peab olema puhtkeeleteaduslik, mitte kellegagi ühine väljaanne (JProt3: 324). 13. veebruaril 1942 saadab ülikool seltsile „teadmiseks ja arvestamiseks“ koos kirjaga nr 101 edasi Eesti Omavalitsuse Haridusdirektooriumi (sinna on kindralkomissariaat seltsi taotluse suunanud) direktori abi J. Vasara allkirjaga kirja nr 567-k (5.02.1942), milles teatatakse esialgsest eitavast suhtumisest ajakirja avaldamisse, palutakse rektori seisukohta ning manitsetakse: „Haridusdirektori korraldusel palun Teid nimetatud isikud [Veski ja Niilus – *J. V.*] korrale kutsuda, sest seltse **ei** ole praegu olemas ega tohi keegi seltsi nimel samme astuda“ (RA, EAA.2100.19.15, l 160).

Kui juhatuse liikmed jällegi muutunud oludes 29. detsembril 1944 Arnold Kase korteris koos on, võetakse seal teatavaks viimase ja prorektor Karl Taevi läbirääkimiste tulemused: seltsile jäävat mh „teatavad väljaanded ja toimetised kas kirjastuse või ülikooli kaudu“ (JProt3: 328). Ootused ei realiseeru ning kuigi EK taastamise või uue ajakirja loomise teema kerkib aeg-ajalt üles, vajaliku aktiivsuse, eelkõige aga võimaluste puudumise tõttu sellest asja ei saa.

Kaheksateist ja pool aastat pärast EK ilmumise lõppu sündinud Kodumurdel on oma eellugu. 1948. aastal valmis AES-i esimese sõjajärgse trükise, „Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 1“ (KTJ) käsikiri, mis sisaldas 1947. aastal koostatud murdesõnavara küsitluskavu. Seltsist olenemata põhjustel näeb see trükivalgust kaks aastat hiljem (KTJ 1949). Kokku ilmub kogumistöö juhendajaid 7, neist viimane 1958. aastal. Kui ES-i juhatus 1959. aasta 27. augustil arutab KTJ

nr 8 käsikirja, nimetatakse see Heino Ahvena ettepanekul ümber „Kodumurdeks nr 1“ (JProt5: 503), mis ilmub koos KM teise numbriga järgmisel, 1960. aastal.

Kokku ilmub aastail 1960–2002 trükist 21 numbrit KM-i, sh kaksiknumbrid 3–4 (1962) ja 10–11 (1972). Avanumbri saatesõnas kirjutab Ahven: „Ta on mõeldud kõigile keelehuvilistele. Tema ülesandeks on populariseerida murdematerjali kogumist ning tõmmata kaasa sellele pakilisele tööle uusi keelehuvilisi. Kõrvuti küsitluskavadega ja juhenditega murdekogujaile kavatsetakse Kodumurde lehekülgedel avaldada populaarseid kirjutusi ning ülevaateid murretest ja murdeuurimistööst, murdekogujate sõnavõtte oma tööst jne.“ (Ahven 1960a) Olukorras, kus seltsil oma täiemõõduline trükiväljaanne puudub, on KM-i ilmuma hakkamine suur samm edasi. KM-i saavutatu võtab 40 aastat hiljem kokku Mati Erelt: „Väljaandes avaldati küsitluskavu, kogumisjuhendeid, populaarseid kirjutisi ning ülevaateid murretest ning murdeuurimistööst, murdekogujate mälestusi, murdetekste jm. Siiski sisaldas juba Kodumurregi üksikuid kirjutisi, mis murdetemaatikast eemale jäid, nagu kirjutisi muudest keeleuurimise valdkondadest, soome-ugri ja maailma keeltest, tuntud keelemeestest, uurimisreiside ülevaateid ja mõndagi muud. Väga väärtuslik oli üksikasjalik keelesündmuste kroonika, mida mujalt kui Kodumurdest õigupoolest ei leiagi.“ (M. Erelt 2000: 5) Seega võib nentida, et Heino Ahvena esimeses numbris väljendatud ootused on teoks tehtud. Et KM-i väljaandmine pärast pikka pausi 2002. aastal lõppes, selle põhjuseks on mh ka tõsiasi, et tavapärasel viisil murdekogumine ise otsa sai. Märkida tuleb seltsi teadussekretäri Asta Õimu tööd sarja soliidsel lõpetamisel ning Ene Sepa toetust 20. numbri trükkitoimetamisel (see on trükivalmis juba 1987). Viimase numbri ilmumisaastal teeb Eevi Ross ettepaneku KM-i väljaandmine taastada, kuid juhatus otsustab seda mitte teha (KkES4: 945).

Veel enne KM-i viimase numbri ilmumist sünnib ajakiri Oma Keel. Otsese tõuke OK asutamiseks annab ES-i juhatuse 7. veebruari 2000 koosolekule vahendatud teade Haridusministeeriumi valmisolekust „üllitada keelekorralduslik bülletään“ seltsi väljaandena ja HM-i poolt finantseeritavana (KkES3: 931). Otsuseni, mida lubatud toetusega ette võtta, ei jõuta veel ka 11. aprilli koosolekul, mil kaalutakse võimalust kasutada see esialgu „Kirjakeele Teataja 2“ väljaandmiseks, et toetuse jätkudes asutada hiljem ajakiri Emakeel (KkES4: 934). Septembriks on vahepealsete läbirääkimiste käigus langenud otsus Emakeele kasuks – nime peetakse siiski esialgseks. Hiljem jäädaksegi Mati Erelti pakutud Oma Keele juurde – ning kinnitatakse uue ajakirja toimetus: Hille Saluäär ja Maire Raadik (KkES4: 935).

2000. aasta detsembris ilmubki OK esimene number. Saatesõnas kirjutab ES-i tollane esimees Mati Erelt: „Oma Keel on esimene kõigile keelehuvilistele

mõeldud ajakiri Eestis. [---] Kirjutiste valikul ja ainestiku esitusviisil peame eriti oluliseks, et kõik see oleks huvitav, vajalik ja jõukohane ka gümnaasiumiõpilastele. Oleneb ju meie keele tulevik ennekõike noortest.“ (M. Erelt 2000: 5) OK kavandatakse käsitlema kogu keeleuurimise ja -nähtuste skaalat murretest ja keeleajaloost foneetika ja keeletehnoloogia ning keelepoliitikani, unustamata õigekeelsusküsimusi ega keeleelu kroonikat – üldarusaadavust silmas pidades. OK-d ilmub algusest peale kaks numbrit aastas ega ole selle lõpetamisest tõsiselt räägitud; küll on juttu olnud ajakirja virtuaalseks muutmisest.

Toimetamine ja toimetused

Eesti Keele kahe esimese aastakäigu toimetaja on Julius Mark, edasi jätkab Andrus Saareste (olles 1924 ka toimetuse sekretär) kuni 1932. aastani, mil peatoimetajaks saab aastateks 1932–1935 Julius Mägiste. Alates 1936. aastast kuni ilmumise lõpuni on EK peatoimetajaks Johannes Voldemar Veski. Tegeliku praktilise töö tegemisel on oluline osa toimetuse sekretäril. Aastatel 1922–1924 on sekretäriks Andrus Saareste, 1925–1926 ja 1928 Helmut Pürkop, 1927 Elmar Muuk, 1929–1930 Bernhard Karro, 1931 Peeter Arumaa, 1931–1936 Elmar Elisto (eelkäijatest erinevalt on Elisto AES-i teadusliku sekretäri kodukorra järgi ka EK toimetuse liige: teaduslik sekretär „2f) juhib, korraldab ja teostab Seltsi väljaannete redigeerimist ja trükivalmis-seadmist, sealjuures olles ajakirja „Eesti keele“ sekretär ning täieõiguseline toimetuseliige“ (Kodukord 1937)), 1937–1939 Alo Raun ja 1939–1940 Valter Niilus. Toimetuse koosseisu kuuluvad eri aegadel Lauri Kettunen, Richard Janno, Oskar Loorits, Julius Mägiste, Mihkel Tooms(e), Johannes Voldemar Veski, Johannes Aavik, Arnold Kask, Julius Mark, Paul Ariste.

Kõikide **Kodumurrete** toimetaja ja ilmumise tegelik korraldaja on kuni oma surmani ES-i teadussekretär Heino Ahven, kelle nimi on ka pärast 1988. aastat ilmunud väljaannetel; alates 15. numbrist (1982) on ametis asetoimetaja Eevi Ross. Toimetuskolleegiumi kuuluvad eri aegadel Mari Must, Juhan Peegel, Madis Norvik, Valdek Pall, Helmi Neetar, Helju Kaal.

Oma Keelel on 20-aastase ilmumisaja vältel kaks pikaaegset toimetajat: Maire Raadik (2000–2006, sh 2000–2001 koos Hille Saluäärega) ja Reili Argus (2008–2019, sh 2008/2 koos Jaan Õispuu ja Annika Hussariga). 2007. aasta numbreid ja 2008/1 toimetab Jaan Õispuu. ES-i juhatuseni jõuavad OK teemad harva (napisõnaliselt kajastavad OK-ga seonduvat seltsi aastaaruanded), küll on ajakirjale toeks vähemalt kaks korda aastas kogunev kolleegium – selles on juhatus küll alati esindatud –, mille esimesse koosseisu kuuluvad Mati ja Tiiu Erelt, Tiit

Hennoste, Reet Kasik, Krista Kerge, Helmi Neetar, Karl Pajusalu, Peeter Päll, Tõnu Tender, Jüri Valge ja Jüri Viikberg. Kolleegiumi töös osalevad eri aegadel Piibe Leiger, Asta Õim, Maria-Maren Sepper (Linkgreim), Pille ja Tiia Penjam, Annika Kilgi (Viht), Helle Metslang, Maire Raadik, Killu Paldrok (Mei) ja Lilian Aun. Esimesest koosseisust alates kuuluvad kolleegiumi Tiit Hennoste, Reet Kasik, Krista Kerge, Peeter Päll, Tõnu Tender ja Jüri Valge; pikka aega ka Piibe Leiger, Helmi Neetar ja Jüri Viikberg.

Oma Keel on kõigile keelehuvilistele mõeldud ajakiri

Kõigi kolme, nii EK, KM-i kui ka OK sisu ning käsikirjade kohta väljendatavad seisukohad kujundatakse juhatuse/toimetuse/kolleegiumiliikmete vaidluste ja kokkulepete teel. Enamasti on toimetamisdiskussioon rahulik. Terava arutelu toob omal ajal, eesti kirjakeele kiire arendamise perioodil, kaasa EK keeletarvitus, mille kohta on esialgu kokku lepitud, et „toimetuse keeleliseks lähtekohaks oleks Õigekirjutuse Sõnaraamat. Autori soovil peaks aga ta kirjaviis muutmata jääma." (JProt1: 19) Mööndus puudutab eelkõige Julius Mägiste, Karl Leetbergi jmt keelekasutust. Neli aastat hiljem, 2. detsembril 1925 otsustab AES-i juhatus „Seltsi enese ajakirjas „Eesti Keel" õigekeelsusküsimustes käia **ainult** „Õigekeelsussõnastiku" 2. trüki järele ning muuta Seltsi ajakirja kodukorras vastav punkt, mille järel üksikuil autoreil oli senini võimalus tarvitada oma keelt." (JProt1: 78) Selline otsus põhjustab Julius Mägiste toimetusest lahkumise (JProt1: 83). Lahkarvamusi, mis on üheks Andrus Saareste toimetusest lahkumise põhjuseks 1932. aastal, kutsub esile seltsi peakoosolekul toimetusele esitatud nõue tagada Eesti Keele õigeaegne ilmumine (Elisto 1960: 168).

Ilmumismahud, numbriline liigendus

Kuigi toimetused püüavad tagada **Eesti Keele** korrapärast ilmumist, alati see ei õnnestu: näiteks 1923. aastakäigu viimased numbrid ilmuvad 1924, kuuenda aastakäigu nr 8 järgmise aasta jaanuaris, 1931. aasta 5. number jõutakse välja anda aastakoosolekuks veebruaris 1932 ja 6. number veelgi hiljem, märtsis. Samuti ilmub kaksik- ja kolmiknumbreid, kuid sellel on ka väljaannete sisust lähtuvaid põhjusi, nt tähtpäevad või vajadus materjali koondada.

EK aastakäik on jaotatud tavaliselt kuueks (lehekülgi kokku 192), aastail 1926–1929 ja 1937–1940 kaheksaks numbriks (256 lk). Trükiarv, mis esimese numbri 1200-lt langetatakse alates teisest 1100-le ning tõstetakse 1923. aastal 1500 eksemplarile, püsib seal ka järgmisel aastal, hakates seejärel vähenema, kuni stabiliseerub 1932. aastast alates 400 eksemplaril (tõustes enne ilmumise lõppu küll 450 eksemplarile aastas). Enne trükiarvu vähendamist suurendatakse 1931. ja 1932. aastal aastakäigu esimeste numbrite trükiarvu tasuta reklaamiks jagatavate proovieksemplaride võrra. Põhiteksti järel antakse aastail 1925–1930 välja lisasid: 1926–1930 A. R. Cederbergi ja A. Saareste „Eesti kirjakeele vanemad mälestised" ja 1928. aastal W. E. Petersi „Eksperimentaalfoneetika alged" ning valmistatakse (peamiselt vahetuseks) äratrükke tähelepanuväärsemaist artikleist. 1931. aastast alates põhi- ja lisaosa vahel enam vahet ei tehta.

Esimese kaheksa ilmumisaasta aruannetes kajastatakse ka „prii- ja vahetuseksemplaride" arvu, mis esimese aastakäigu 122 juurest väheneb lõpuks 52-ni. Üksiknumbrite liitmisel, ilmumise hilinemisel ja trükiarvu vähenemisel on terve hulk objektiivseid põhjusi: väljaandjate vähene arv ja suur töökoormus, majanduslik kitsikus ning küllap liigoptimistlik arvamus lugejaskonna suurusest (süvateaduslikuks kavandatud ajakirjale ei jätku Eestis lihtsalt lugejaid). Esimestes aruannetes avaldatakse ka tellijate arv (1922 – 352, 1923 – 210, 1924 – 146); edaspidi seda ei tehta. Nendegi andmete põhjal on vähenemistendents ilmne. Raskustega võitlemiseks täiustatakse toimetuse töökorraldust, tehakse reklaami (näiteks saadetakse 1933. aastal kõigile keskkoolide ja suuremate kutsekoolide eesti keele õpetajatele aastakäigu sisukord ja tellimisüleskutse) ning suurendatakse praktiliste, õigekeelsust käsitlevate kirjutiste hulka.

Kodumurde ilmumine on algusest peale peamiselt trükiraskuste, aga ka toimetaja ning kolleegiumiliikmete ajapuuduse ja mõnikord ka käsikirjade hilinemise tõttu väga ebaühtlane: kahest numbrist aastas 2–4-aastase intervalliga väljaanneteni; suurim, 13-aastane paus tekib enne viimase, 20. numbri ilmumist 21. vihiku järel. KM-i tavapärane trükiarv on 1500 eksemplari (nr 2–6, 8–14, 16–19), aga alustatakse 1000 (sama ka 1982/15) ning 1965. aasta 7. numbriga jõutakse 2000-ni (pühendusnumber Gustav Vilbastele). Ühe vihiku maht kõigub enamasti 92 ja 150 lehekülje vahel, jäädes sellele alla esimeses numbris (64 lk) ning ületades seda kaksiknumbris 10–11 (178 lk) ja 21. numbris (158 lk). Tavapäraselt ostab Emakeele Selts suure osa eksemplaridest ära ning jagab murdekogujaile tasuta laiali.

Haridus- ja teadusministeeriumi (1. jaanuarini 2003 – haridusministeerium) toel ilmuv **Oma Keel** on suutnud tagada ilmumise regulaarsuse, aga trükiarv

kõigub sellegi puhul: esmanumbri 2000 juurest jõutakse senisesse põhja (veidi üle 1200) 2014. aastal, seejärel tundub trükiarv pärast korraks 1500 juures käimist 1400-l pidama jäävat. OK-d saadetakse samuti koolidele: aastatel 2004–2011 ajakirja Haridus tasuta lisana, aastast 2012 koos Õpetajate Lehega; kui internetis on OK algul kättesaadav aastase hilinemisega, siis aastast 2015 paberväljaandega samal ajal. OK üksiknumbrite lehekülgede arv on väga erinev, ulatudes 76-st (2003/2) 134-ni (2016/2). Selge tendentsina on märgatav mahu suurenemine: kui esimesel kümnel ilmumisaastal on tekstiga täidetud lehekülgi üle 100 vaid kahel juhul (2002/2 – 115; 2009/2 – 104), siis alates 2010. aastast ulatub numbrite maht – kolme erandiga (2013/2 – 96, 2018/1 – 86, 2018/2 – 88) üle 100.

Struktuur ja sisu

Eesti Keele üksiknumbrid algavad pikemate artiklitega ning lõpevad ülevaatega ilmunud kirjandusest ja seltsile saadetud raamatutest (lisaks trükivigade parandusi, õiendusi, transkriptsioonimärkide ning kohanimelühendite seletusi jmt). Ülevaate esitatavast aastakäikude kaupa saab 1922. aastast alates koondsisukorrast, mille süsteemi oluliste muudatusteta kasutatakse ka edaspidi (vt Sisukord 1922).

Artiklite juhataja (I) hõlmab eesti ja muude keelte (edaspidi – sugu-/sugulaskeelte) kohta kirjutatud artiklite ja vastava kirjanduse pealkirju. Selle allosas „Töömailt“ esitatakse jaotuse nimele kohaselt murdekogumisüleskutsed ja juhtnöörid, samuti murdetöö ning ES-i toimkondade – nimede eestistamise, murde- ja stenograafiatoimkonna – ja EK enese aruanded, tuuakse ka näitlikke murdetekste ja ekspeditsioonikirjeldusi, konverentsiülevaateid, auhinnatööde tingimusi jm. Koosolekuteadete all esitatakse seltsi tavaliste ja peakoosolekute kirjeldused. „Rahvaluule ja rahvateaduse“ rubriigi asemele tuleb edaspidi „Varia“, hiljem „Mitmesugust“ ning eri aegadel jagub kirjutisi rubriikidesse „Kroonika“, „Õigekeelsusküsimusi“, „Pisiküsimusi“, „Teated“ jt. Alates 1923/2-st hakkab ilmuma keelenõurubriik „Küsimused ja kostused“, mille avakirjutises leidub viis küsimust ja Andrus Saareste vastused neile, sh sõnade *tööndus* ja *tööstus* vahekorra kohta (A.S. 1923). EK-s leiavad avaldamist nii Eesti Kirjanduse Seltsi keeletoimkonna kui ka AES-i enda otsused ning alates 1937. aastast hakkavad ilmuma tähtsamate artiklite võõr-, peamiselt prantsuskeelsed resümeed.

Sõnajuhatajas (II) esitatakse etümoloogilistes jt analüüsides käsitletud sõnad (nt *mulk*, *karman*, *piirits* jt), sisujuhatajas (III) tuuakse kirjutiste grammatikateemad (nt *abessiiv*, *astmevaheldus*, *metatees*, *rahvaetümoloogia* jt). 1923. aastast

alates esitatakse mitmes koondsisukorras häälikute ja häälikumuutuste ning sõnasugemete juhataja, milles saab infot foneetika- ja ortograafiaküsimuste käsitlemise kohta nii murdeis kui ka kirjakeeles.

Põhiartiklite osas on vähem või rohkem esindatud kõik eesti keele valdkonnad; ära trükitakse suur osa AES-i koosolekutel peetud ettekannetest. Keeleuuenduslaste ja -korraldajate vaidlustest kantud kaasaegse kirjakeele käsitlused ulatuvad foneetikast (kvantiteedi- ja intensiivsussuhted, *h*, larüngaalklusiil), ortograafiast (*ü/y*, *v/w*; *h, f, š* ja teised võõrsõnade probleemid; perekonna- ja kohanimede kirjutamine, sh *Tallinn/Tallinna*, suur ja väike algustäht jne), morfoloogia (perekonnanimede, sh *nen*-lõpuliste käänamine; käändkondade süsteem, *i*-mitmus jne) ja lauseõpetuseni (rektsioon, ühendverbid, öeldistäide). Käsitletakse tuletusõpetust (*-tus/-tis, -ste/-sti* jne) ja sõnavara (oma- ja võõrsõnade tähendus ja suhted, sh *uulits/tänav*; *ja/ning*, *või/vai* jne). Paljud nimetatud teemadest on kas otse või kaude seotud eesti kirjakeele käimas oleva ühtlustamisprotsessiga, mis põhjustab pidevaid vaidlusi; valdkonna tähtsust rõhutatakse korduvate väidetega, et teemat on käsitletud eelmisest numbrist rohkem (Elisto 1935) ja et selle eesmärgiks on „keeletarvitajate laiemate ringide huve rahuldada" (Raun 1939).

Kuna EK oluliseks sihtrühmaks on eesti keele õpetajad, siis käsitletakse loomulikult ka keeleõppe- ja õpetamise küsimusi (välted, keeleajalugu koolis, muukeelsete keeleõpetus jm). Mitmes artiklis vaadeldakse erikeeli (lapsed, õpilased, üliõpilased, sõdurid) ning üldist keeleoskust ja -kasutust.

Et seltsi oluliseks ülesandeks on talletada kaasaegse eesti keele murdeid, siis käsitleb EK iseenesestmõistetavalt ka nende foneetikat (*õ* piir Saaremaal, leivu ja lutsi murded jne), ortograafiat (transkriptsioon, hilisdiftongid), morfoloogiat (translatiiv, *de*-illatiiv, mõned verbivormid jm), sõnavara (tähtsamate sõnade tähenduserinevused, laenusuhted jne). Kogumisüleskutsetes pööratakse tähelepanu mh kõnekeelele ning samuti kuulutatakse EK-s välja auhinnatööd (1927, 1929, 1938). 1928. aasta EK-s ilmub G. Vilbaste üleskutse „Koguge taimede rahvapäraseid nimesid!" (Vilbaste 1928). Ekspeditsioonikirjelduste, probleemide ning kogutu ülevaadete ja tekstinäidete (alates 1923. aasta numbrist 3–4 transkriptsioonis) kõrval tuuakse ka murdetoimkonna kodukorrad (1926, 1929), milles võib tagantjärele aimata 1930. aastate lõpu vastuolude eelmängu.

Oleviku teemade kõrval pööratakse EK-s palju tähelepanu kirjakeele ajaloole ning ajaloolisele grammatikale (Ojanurme 1970: 68–87). Kirjakeele ajaloo allikatest ja autoritest leiavad käsitlemist Wanradti-Koelli katekismus, Faehlmanni ja Kreutzwaldi keelekasutus ja -vaated, Kullamaa ja Turu käsikirjad ning Rootsi riigiarhiivist ja ülikoolide raamatukogudest leitud eestikeelsete dokumentide

(aabitsad, Uue Testamendi käsikiri) keel. Arutletakse *õ* ja sõnaalgulise *h*, vanemate koha- ja isikunimede, soome ja rootsi mõjude, Forseliuse keelereformide, Masingu grammatikaterminoloogia jm üle. Ajaloolise grammatika käsitlustes vaadeldakse lõunaeesti larüngaalklusiili, häälikumuutusi, possessiivsufikseid ja naissoole viitavaid liiteid, *-sti/-ste* varieerumist; rohkesti pööratakse tähelepanu eesti keele sõnade etümoloogiale (*sõlg*, *kult*, *mulk*, *kurat*, *reede* jpt). Selgitatakse kohanimede (*Krootuse*, *Surju, Kihnu*, *Saaremaa* jt) päritolu ning eesti keele suhteid naaberkeeltega.

Keeleajaloo teemadega on loogiliselt seotud sugulaskeeltealased artiklid. Eelkõige käsitletakse lähemaid hõimukeeli (vepsa, vadja, karjala), aga leidub ka üldistavamaid analüüse. Sugulaskeelest on ka ajakirja esimese numbri avakirjutis: Lauri Kettuneni „Liivlaste mereneitsid *noorad*“ (Kettunen 1922a).

EK-l on oluline roll kodu- ja välismaise keelealase kirjanduse tutvustamisel. Eestis ilmunust on ülivõimsalt kõige rohkem õigekeelsust käsitlevaid teoseid ja kooliõpikuid, mille puhul on kirjeldamisest enamasti tähtsam nende seisukohtade vaidlustamine, enda omade propageerimine ja arutelu algatamine. Retsensioonide avaldamine algab V. Grünthal-Ridala raamatu „Eesti keele õigekirjutus koolidele ja iseõppijatele“ ning õigekeelsussõnaraamatul põhineva A. Saareste töö „Tegelikud õigekeelsuse määrused“ arvustamisest Lauri Kettuneni poolt. Kiidetakse-laidetakse paljusid õpperaamatuid, positiivse hinnangu saavad mh J. Aaviku „Kirjavahemärkide õpetus“, E. Muugi „Lühike eesti keeleõpetus I“ ja M. Tedrega kahasse kirjutatud „Lühike eesti keeleõpetus II. Tuletus ja lauseõpetus“. Hinnatakse Muugi ja Karl Mihkla grammatikat ja Muugi koolisõnaraamatut. Kirjeldatakse ka Eesti muukeelsete koolide eesti keele õpikuid ja eesti keele õpikuid NSV Liidus. Retsensent (P. Ariste) teeb maatasa paljude vigadega J. Koritza läti-saksa-eesti sõnaraamatu, aga hindab kõrgelt Lūcija Upīte keelteõpikut „Läti keele õpik – Igaunu valodas mācība“ (Ariste 1938). Tutvustatakse Valter Tauli raamatut „Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted ja meetodid“ ning P. Ariste uurimusi „Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles“ ja „Hiiu murde häälikud“. Välisautorite töödest leiavad käsitlust B. Collinderi ja M. Airila eesti keele alased tööd ning ungarlase J. Fazekase töö eesti keeleuuendusest. Esitletakse ka mitmeid keele, kultuuri ja ajaloo piirimail olevaid teoseid.

Soome-ugri teemalistest teostest jagatakse infot fundamentaalsete üldteoste, kooliõpikute, soome-ugri rahvaid ja nende asupaiku ning kirjakeelte ajalugu kirjeldavate raamatute kohta. Mainimisväärne on Tveri-karjalaste, isurite ja vepslaste äsjaloodud (ja peatselt hävitatavate!) kirjakeelte kasutamise tutvustus. Eesti murrete kogumise kontekstis on tähtis ungari ja soome (N. Ikola,

L. Kettuneni, K. Vilkuna tööd) murdeuurimuste tutvustamine. Ei puudu ka retsensioonid üldkeeleteaduse alaste teoste, nt L. Hjelmslev' „La catégorie de cas" ja Leningradis ilmunud Sovetskoje jazõkoznanije kohta. Muu hulgas esitletakse mitmeid ajakirju, k.a strukturaallingvistilise sisuga Acta Linguisticat.

EK-s ilmuvad AES-i asutamise ümmargusemaid aastapäevi tähistavad kokkuvõttekirjutised (Kask 1930a, 1930b, 1940); ära märgitakse eesti keelele tähtsate isikute tähtpäevi (J. Aavik, K. Leetberg, A. Saareste, V. Grünthal-Ridala, O. Kallas, teenekatest välismaalastest E. N. Setälä, Y. H. Toivonen, J. Szinnyei). Erilise tänu märgiks avaldatakse pühendusnumbreid: J. Aavik 60 (1940/7–8), O. Kallas 70 (1938/7–8), J. V. Veski 60 (1933/4–5) ja 65 (1938/3–5), L. Kettunen 50 (1935/4–6), J. Mark 50 (1940/3–4), E. A. Tunkelo 70 (1940/5). Erinumbritega märgitakse ära Õpetatud Eesti Seltsi asutamise 100. (1937/7–8) ning eestikeelse piibli ilmumise 200. aastapäev (1939/7–8). Ilmuvad nekroloogidki: J. Jõgever, Y. J. Wichmann, K. B. Wiklund, F. Äimä, E. N. Setälä, V. Thomsen, W. Wiget, E. Kieckers jt. Eluloolise ja tegevusinfo pakkumise kõrval osutavad viimati mainitud kirjutised ka Eesti keeleteadlaste rahvusvahelistele kontaktidele.

Artiklite koguarv aastakäikudes kõigub tavaliselt poolesaja ümber, kasvades ajapikku. Kui ajakirja esimestel aastatel on probleemiks kaastööde ja eriti kaastööliste vähesus (Saareste 1923), siis hiljem tuleb käsikirjade avaldamist mõnelgi korral ruumipuuduse tõttu edasi lükata (vt nt Elisto 1933).

Kodumurde kahekümne ühes vihikus leidub kokku 95 väljaannete algusesse paigutatud artiklit. Peaaegu pooled neist on seotud eesti keele murretega, ülejäänud artiklid kajastavad keelt, keeleteadust ja keelesündmusi (mõnede üldartiklite hulgas pole ühtki murdekirjutist). Avaartiklites käsitletakse sugulaskeeli (liivi), keeleteaduse üldprobleeme (arvutid ja keel, maailma keeled ja poliitika), institutsioonide ja isikute tähtpäevi (KKI, ES; Veski, Ariste, Vilbaste, Kask jt), avaldatakse kongressiülevaateid (FU 1980), mälestusi jm. Leidub kirjutisi tänapäeva eesti kirjakeelest ja sõnaraamatute tegemisest ning naaberkeeltest (vene) ja -teadustest (etnograafia, folkloristika).

Üldiste artiklite kõrval moodustavad enamiku KM-ide mahust kitsama sisu ja eesmärgiga, eri rubriikidesse liigituvad kirjutised. Vihikuti on rubriikide arv erinev, sõltudes nii vajadustest kui ka kasutada olevatest käsikirjadest: alates avanumbri kahest ning ulatudes kõige enam seitsmeni. KM 1. numbri alajaotused „Küsitluskavad" ja „Kroonikat" – viimane tavaliselt numbri lõpus – leiduvad kõigis väljaandeis (esimene alates KM7-st nime all „Küsitlemiseks"). Alates KM 2. numbrist eelneb kroonikale alati rubriik „Ringvaade" – tõsi, KM5-s nimetusega „Tähtpäevi" (mida kasutataksegi ainult KM2-s ja KM5-s vastavalt Gustav Vilbaste

ja Arnold Kase tähtpäevade puhul). Koos „Küsitluskavade“ rubriigi ümbernimetamisega KM7-s muudeti ka selle asukohta, „Ringvaate“ ette (KM20-s on nende vahel küll „Teenelisi murdekogujaid“, kuid see võiks ka „Ringvaate“ alla kuuluda). Enamikus vihikutes alates KM7-st järgneb üldartiklitele rubriik „Uurimisreisidelt“ (v.a nr 13–15 ja 21), kogumistöö tulemusi avaldatakse rubriigis „Murdematerjale“. Lähedasi artikleid koondavad rubriigid „Meie keelejuhte“, „Meie kaastöölisi“, „Meie abimehi“ ning juba mainitud „Teenelisi murdekogujaid“.

On ka niisuguseid rubriike, mis esinevad väga vähestes numbrites ja sisaldavad vähe artikleid: „J. V. Veskist“ (KM12; sisaldab kolm kirjutist Veski 100. sünniaastapäeva puhul), „Sugulaskeelist“ (KM13 – E. Vääri artikkel liivi kohanimedest), „Töökogemusi“ (KM 15), „Raamatutest“ (KM19 – läti keele Härgmäe murde sõnaraamatu tutvustus P. Aristelt), „Õpilastöid“ (KM20, KM21).

Murdekogumise seisukohalt on olulisimad kõikides numbrites esinevad, eri autorite kirjutatud küsitluskavad ja juhtnöörid konkreetsete elu- ja tegevusvaldkondade, nimede, loodusobjektide ning kindlate murdealade sõnavara ja keelenähtuste kohta küsimiseks: liiklus ja transport, maastik, jutustamine ja jutustaja (KM1); linnunimetused, inimese keha (KM2); väljendid inimese kohta, taimenimed, juurdeütlev kääne, Lõuna-Eesti murdesõnu (KM3–4); kalastus, lapsehoidjakeel, hüüdnimed, Lääne-Eesti murdesõnu (KM5); sõna *hiis*, nibu-*r*, mõõdud (KM6); *korda minema/lööma* (KM7); kõnedefektid, miimika, kehaasendid, leib, Lääne-Eesti hääbunud vorme, Lääne-Eesti murdesõnu (täiendus) (KM8); eesnimed, murdesõnaharuldusi (KM9); seenenimetused, Põhja-Viljandimaa murdesõnu (KM10–11); piltlikke väljendeid, saksa laensõnu eesti murdeis (KM12); Hiiumaa sõnu, keskmurde idaosa sõnu (KM13); nahaparkimine, valgest mustani, *n*-algulisi Hiiumaa sõnu (KM14); Saare- ja Muhumaa murdesõnu (KM15); maaseltsid ja külapoed (KM16); kingsepatöö (KM17); isikunimed (KM18); kindakirjad (KM19); perekonnanimed (KM20); Tõstamaa ja Varbla vähelevinud murdesõnu, slängisõnad (KM21).

„Kroonika“ haare on algusest peale laiem pelgalt murdekogumise ja ES-i enda tegevuse kajastamisest. See hõlmab käsitletavatel aastatel ES-i, Keele ja Kirjanduse Instituudi ning Tartu ülikooli kateedrite (väiksemal määral ka TPedI) korraldatud murde- ja keeleekspeditsioone (ka sugulasrahvaste juurde) ja õppepraktikaid, väitekirjade ja murdealaste diplomitööde kaitsmisi, Eesti ja NSV Liidu ning rahvusvahelisi seminare ja konverentse, olulisemaid seltsi tähtpäevi ning muid sündmusi seltsi ja seltsi liikmete elus, k.a ettekande- ja aastakoosolekud ning info murdekorrespondentide ja seltsi toimkondade kohta. Informeeritakse keele-, rahvaluule- ja stilistikapäevadest, murdematerjali kogumise võistlustest

ning ES-i ja KKI väljaannetest; esitatakse andmed KKI-s olevate murdekogude suuruse ja täienemise kohta. Sedamööda, kuidas väliskontaktid tihenevad, kajastatakse üha mahukamalt Eestit külastavate välisteadlaste siinviibimist ning Eesti teadlaste välislähetusi.

KM 2. numbri „Kroonika" järele on eraldi seisvaina lisatud „Emakeele Seltsi murdekorrespondentide nimestik", „Keelealased lühendid" (st murrete ja murrakute nimed) ja ES-i trükised (alates 1949. aastast). Lühendid esitatakse veel numbrites 3/4, 5, 8, 10/11, 13.

„Ringvaate" rubriik on koht, kus alates KM6-st esitatakse murdeainestiku kogumise võistluste tulemused (seni üldosas), samuti infot murdeseminaride ja FU 1970 kohta; põhjalikult kirjeldatakse eesti filoloogia professuuride ja ES-i asutamise 50. aastapäeva tähistamist (KM10–11). KM18-s tutvustatakse kokkuvõtvalt 1984. aasta keelekogujatest ja korrespondentidest juubilare (Vanda Sardma, Huko Hiiemäe, Emmi Unt, Elli Küttim, Linda Mardi, Salme Mikk, Aleksander Matt, Eduard Leppik, Hilda Jõulmaa, Elfriede Madi, Jegard Kõmmus), aga juubelijutud (Paul Ariste, Johannes Voldemar Veski, Alli Vetekaja, Aili Univere, Rudolf Põldmäe jt) on sageli rubriigi sisuks ka teistes numbrites, samuti nekroloogid (S. Tanning, E. Raudsepp, G. Vilbaste, J. Mägiste, A. Saareste, K. Mihkla, J. Simm, V. Ernits, M. Mäesalu T. Saar, F. Sillavee, Valter Tauli jt).

Juubeli- ja meenutuslugusid ning tutvustusi avaldatakse ka üldartiklite hulgas: J. V. Veski (KM6, KM14), Gustav Vilbaste (KM7), Arnold Kask (KM14, KM17), Priidu Tammepuu (KM15), A. Saareste (KM17), Heino Ahven (KM21). Neid leidub ka teistes rubriikides: „Meie keelejuhtides" Juhan Kukk, Mari Paade (KM6), Jakob Juhansoo (KM7), Miina Praks, Andrei Ruus (KM8), Oudekki Figurova (KM10–11), Madleena Sandström, Ida-Emilie Veisman, Stepanida Vahvik, Mari, Julie ja Anna Kivi (KM13), Miina Ranniste (KM16); rubriigis „Meie kaastöölisi" Julius Sildvee (KM10–11), Elli Küttim (KM16), Ida Aavekukk (KM17); rubriigis „Meie murdeuurijaid" Marta Mäesalu, Salme Tanning (KM12). Isikuartiklid on tähtsad, sest tuntud keeleuurijate kõrval on nendes kirjutatud ka sellistest ES-i liikmetest ja korrespondentidest, kelle kohta teistest allikatest on infot leida raske.

Rubriigis „Meie abimehi" tutvustatakse Aadu Toomessalu (KM14), Pauliine ja Hans Greenfeldti (KM19), KM18-s (lk 71–92) suurt rühma Lüganuse murde kogujaid ja keelejuhte ning rubriigis „Teenelisi murdekogujaid" äsja selle tiitli saanud korrespondente Õilme Aasmaad, Hilda Jõulmaad, Jegard Kõmmust, Eduard Leppikut, Edgar Lilheini, Evald Lindströmi, Aleksander Matti, Vanda Sardmat, Floriida Sillaveed, Aadu Toomessalu, Alli Vetekajat (KM20); Toomessalust on pikem kirjutis KM21-s.

Rubriigi „Uurimisreisidelt“ artiklites kajastatakse äsjaseid ekspeditsioone karjalaste (KM7, KM15, KM18), komide (KM7), vadjalaste (KM9, KM19), liivlaste (KM8, KM10–11), saamide (KM9), vepslaste (KM10–11), udmurtide ja hantide (KM18) juurde ning tähelepanu leiavad ka retked Eesti saartele (Saare- ja Hiiumaa (KM9, KM12, KM15, KM16, KM20); Rammu (KM19); ranna- (KM8, KM17), lääne- (KM8, KM20) ja keskmurde (KM10–11) alale. Kaasaegsete ekspeditsioonide kõrval leidub ka varasemate kirjeldusi: Ariste 1927. aasta retkest rannarootslaste juurde (KM12) ja 1926. aasta käigust Kursi kihelkonda ja Noarootsi (KM16); S. Nigoli 1945. aasta retkest Hargla kihelkonda (KM17). Samast rubriigist leiame F. J. Wiedemanni esimese aruande keeleteaduslikust reisist Eesti- ja Liivimaale 1861 (KM10–11), kaks L. Kettuneni mälestuste tõlget retkedest setude ja Juhan Liivi juurde 1911. aastal (KM9, KM19) ning P. Voolaine meenutused kogumisretkedest lutside ja leivude alale 1921–1926 (KM13).

„Murdematerjalide“ rubriigis (enne seda ilmuvad üldosa artiklitena KM5-s A. Valmeti „Kaks keelenäidet Mihklist“ ja A. Vetekaja „Taimedest (Iisaku)“) on veerandsaja tekstiga esindatud kõik murdealad Saare- ja Hiiumaast Kodavere ja Setumaani, peale selle on näited Siberi eestlaste keelest. Silmatorkavalt murdematerjalikeskne on KM8, kus leiduvad näited 15 kihelkonna murdekeele kohta: Jõhvi, Kaarma, Muhu, Käina, Hanila, Häädemeeste, Nissi, Juuru, Väike-Maarja, Kodavere, Karksi, Rannu, Võnnu, Hargla, Setu.

KM-i väljaannetest on KM7 pühendatud Gustav Vilbaste 80. ja KM12 Paul Ariste 70. sünnipäevale, lisaks on sisuliselt pühendusväljaanne KM19 (Aristele, aga ilma sellekohase pühendustekstita). Suurema fokusseeritud artiklite arvuga on kajastatud Arnold Kase (KM17), Keele ja Kirjanduse Instituudi (KM14), KKI soome-ugri keelte sektori (KM14, KM20), Etnograafiamuuseumi (KM18) ja ES-i enese (KM2, KM10–11, KM16) tähtpäevi.

Oma Keele 20 aastakäigu artiklid jagunevad põhiosa ja seitsme rubriigi vahel: kõigis numbreis on keeleraamatute tutvustus, peaaegu kõigis (peale 2001/1 ja 2002/1) on ka „Kroonika“ ning alates 2001. aasta 2. numbrist „Keelenõuanne“ (nõuandva sisuga kirjutised on ka ajakirja kahes esimeses numbris). Neli numbrit (2000/1, 2003/2, 2004/2 ja 2014/1) välja arvatud, on alati täidetud rubriik „Ülevaade“ ja alates 2010. aasta 1. numbrist on igas numbris valdkonda „Emakeel koolis“ esindav kirjutis (on juba 2001/2-stki alates paari pausiga; silmanähtav on koolikeele artiklite puudumine aastail 2006–2008). Intervjuudega katsetatakse esimest korda 2001. aasta 1. numbris, pikem paus on 2003/1–2005/2, alates 2010/2-st on intervjuu aga igas numbris. Väiksemas arvus numbritest leidub kirjutisi rubriiki „Eesti keel (mujal) maailmas“, „Personaalia“, „Õigus oma keelele“, „Repliik“. Üks

kord esineb rubriik „Keeleviktoriin", kuigi keeleülesandeid – kas vastustega või ilma – pakutakse ka iseseisvalt või kroonika/koolikeele alla liigendatuna mujalgi.

Ajakirja algusossa paigutatud, rubriikide vahel jagamata artiklite esitusviis ulatub populaarsest teaduslikule lähedaseni. Valdava osa neist moodustavad sõnavara, keeleteaduse üldprobleeme, tänapäeva eesti keele grammatikat, nimesid ja keelekasutuse, sh tekstide mitmesuguseid aspekte käsitlevad kirjutised. Juttu tehakse ka murretest, (kirja)keele ajaloost, keeleõppest, suulisest keelest ja teistest keeltest, samuti arvutilingvistikast ja veebisuhtlusest. Esindatud on laste- ja viipekeel ning kirjutatakse tähelepanuväärsetest keeleinimestest.

Keelenõuanderubriigi artikleid kokku pannes saaks väikese eesti keele käsiraamatu. Selgitatakse olulisi ortograafia (algustäht, kokku-lahkukirjutamine, lühendamine, kirjavahemärgid, numbrite kirjutamine, kirjaviis ja kiri, *š* ja *s* jne), sõnamoodustuse, morfoloogia (konkreetsete sõnatüüpide käänamine) ja süntaksi (sihitis, lisand, nimisõnafraasi sõnajärg) teemasid. On ülevaateid ES-i keeletoimkonnas otsustatust ning uute ÕS-ide kirjeldusi. Silmatorkavalt palju tähelepanu pööratakse sõnavaraküsimustele. Vajadusel antakse ka väga otsesõnalisi hinnanguid: „Oma praegusel kujul – vähemalt keelekasutuse kui ka keeleliste juhtnööride poolest – kehastab „Ametikirja koostamine" eesti ametikirjaoskuse täit (keelelist) viletsust." – Maire Raadik Jelena Rootamme keeleüllitist retsenseerides (Raadik 2001: 61).

„Ülevaate" osas (mida lühemas vormis ja suuremat hulka sündmusi nimetades kordab „Kroonika") käsitletakse keelepäevi (Meremäel, Kodaveres jm) ja muid keeleüritusi (keelelaagreid, J. V. Veski päevi, keeleaastat) Eestis ja välismaal (Moskva, Peterburi, Oulu jm) ning eesti keele välisõpet (Ungari, Soome, Šotimaa, Leedu, Rootsi jne). Esitletakse eesti keelega tegelevaid institutsioone (Tartu ülikool, Tallinna ülikool, Eesti Keele Instituut, Emakeele Selts, Keeleinspektsioon, Võru Instituut, Eesti Rakenduslingvistika Ühing, Eesti Emakeeleõpetajate Selts, Eesti Keeletoimetajate Liit, Aaviku Selts jne). Tutvustatakse olulisi keelearendusteemasid (arengukavad ja nende seire, keelemapp, teadus- ja kõrghariduskeel, rahvusteadused), keelealaseid üllitisi ja rakendusi (Keele Infoleht, raadio keelesaated, Sõnar, ES-i eesti keele vaatmikud, arvutimängud), esitatakse keeleauhindade (F. J. Wiedemanni ja aasta keeleteoauhind) ja -võistluste (sõnakogumise ja -loome võistlused, emakeeleolümpiaadid, „Tuum", murdeluulevõistlus) tulemusi ning tutvustatakse eesti keele õpetajaks õppijate stipendiumi. Keelepoliitilise kallakuga rahvusvahelisest temaatikast puudutatakse mitmeid konverentse (vähemuskeeled üldse ja Venemaal, eesti keel Euroopa parlamendis) ja käsitletakse teiste keeltega (leedu, heebrea, liivi, itaalia) seotut.

Rubriigi „Intervjuu“ 41 artiklis vastavad küsimustele 37 keeleinimest (Huno Rätsep kaks ja Mati Hint koguni kolm korda), sh välisteadlased Kazuto Matsumura, Raimo Raag, Ilse Lehiste ja Riho Grünthal.

„Kroonika“ sisaldab mh Tartu ja Tallinna ülikoolis kaitstud eesti keele alaste lõputööde loetelu.

OK eeldatavat lugejaskonda – gümnaasiumiõpilased ja eesti keele õpetajad, muidugi ka teised keelehuvilised – silmas pidades on suur tähtsus rubriigil „Raamatud“. Selles esitatakse lehekülgede kaupa kahekümne aasta jooksul ilmunud keeleraamatute avaldamisandmeid ja tutvustatakse põhjalikumalt ligi 80 värskelt ilmunud teost. Kirjeldused peaksid tekitama lugemishuvi ka väljaspool ametikeeleinimeste kitsast ringi, juhatama vajaliku info juurde ning aitama kavandada ja ette valmistada eesti keele alaseid uurimistöid ja kursusi gümnaasiumis. Loomulik on püüe parandada keelekasutust ning selgitada keelehoolde praktilisi küsimusi ja nende keelekorralduslikku konteksti: kuuendiku tutvustatavatest moodustavad Tartu keelehooldekeskuse väljaanded, lisaks Maire Raadiku kokku võetud keelenõuanded ning Uno Mereste, Tiiu Erelti ja Henn Saari soliidsed suurkogumikud. Praktilist eesmärki kannab, aga rahuldab ka sügavamat keelehuvi ja -vajadust sõnaraamatute tutvustus: eesti sõnaperede ja kohanimede raamatud, õpilase ÕS ja põhisõnavara sõnastik, keeleterminite ja hariduse ning Võru ja Kihnu sõnaraamatud ja võõrsõnade leksikon.

Keeleõpetusraamatud on esindatud eesti keele kõrgkooliõppe ajaloolise ülevaate, tänapäevase kõrgkoolide väljendusõppe, mitme gümnaasiumiõpiku ja „õigekirjaspikriga“. Pooled keeleuurimisraamatute tutvustustest käsitlevad akadeemiliste tervikkäsitluste sarja „Eesti keele varamu“, sh „Eesti keele süntaksit“, aga kirjeldatud on ka ingliskeelset kogumikku „Estonian Language“ ning eesti keele uurimise analüüsiga ES-i aastaraamatut nr 48 ja Reet Kasiku „Stahli mantlipärijaid“ jm. Laiema keele- ja kultuurikontekstiga raamatuist saavad lugemissoovituse Riia ja teistest eestlastest ning liivlastest rääkivad raamatud, F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaatidest jutustav näitemäng, etümoloogilised etüüdid, identiteedikäsitlus ning keele ja meele raamat „Sõida tasa üle silla“. Tutvustatakse ka eesti keele ajalugu ja murdeid ning rahvaluule ja selle lühivormide raamatuid.

See, et mõne rubriigi artiklite arv on väike, ei tähenda nendes käsitletud teemade alahindamist. OK pakub tänuväärset infot eri emakeelte (karjala, norra, komi) staatusest ja eesti keele õpetamiskohtadest maailmas (35 kooli ja kursust, 32 kõrgkooli: Stockholm, Peking, Lviv, New York jne); artiklid on Karl August Hermannist, Eduard Ahrensist, Eduard Leppikust ja Heino Ahvenast.

Autorid

Eesti Keele autorite loetelus on 268 nime (Ojanurme 1970: 242–250) – lisaks mitu toimkonda jm ühendust. Kui EK algaastail autoreid napib ning toimetuseliikmed ise peavad olulise osa ajakirja mahust täitma, siis hiljem olukord mõnevõrra muutub. Kirjutanute viljakaima rühma moodustavad siiski ka siis ülikooli õppejõud, 4 kuni 9 aastakäigu kohta, ning seltsi juhatuse ja toimkondadega seotud autorid. Kõikidest EK-s käsitletud valdkondadest on kirjutanud Andrus Saareste (ülivõimsalt sagedasim autor), Lauri Kettunen, Julius Mägiste ja mõned teisedki. Moodustades märgatava osa kirjutajaskonnast, täidavad nad veelgi suurema osa lehekülgede arvust. Olukorras, kus Eestist võrsunud lingvistikaprofessionaalide või kõrgel tasemel amatööride hulk alles hakkas kasvama, on see loomulik.

Kaasaegsest kirjakeelest kirjutavad lisaks mainituile Johannes Voldemar Veski, Elmar Muuk, Ernst Nurm, Arnold Kask, Elmar Elisto, Karl Mihkla, Johannes Aavik, Karl Leetberg, Valter Tauli, Manivalde Lubi, Aleksander Vaigla, Jaan Ainelo jt; murdeteemasid käsitlevad Arnold Kask (mh ka murdetoimkonna sekretäri ja juhina), Paul Ariste, Mihkel Toomse, Valter Niilus, Helmut Pürkop, Paulopriit Voolaine jt. Kirjakeele ajaloost kirjutavad M. J. Eisen, E. Kobolt, K. Leetberg, A. Tiitsmaa; eraldi tuleb mainida A. R. Cederbergi ja A. Saarestet mitmes EK lisas ilmunud pika käsitluse „Eesti kirjakeele vanemad mälestised“[34] ning A. Kaske tema kirjakeele ajaloo uuringute algust tähistava artikli „Mõni sõna *õ*-tähe tarvituselevõtust“ autoritena. Keeleajaloo teemade käsitlejad on P. Ariste, M. Toomse, M. J. Eisen, P. Arumaa ja M. Vasmer; eraldi olgu mainitud välisteadlased L. Hakulinen, A. Penttilä, J. Györke, H. Ojansuu, Y. H. Toivonen. Soome-ugri-teemaliste artiklite enamiku on kirjutanud Julius Mägiste ja Lauri Kettunen, lisanduvad P. Ariste, Dmitri Tsvetkov, Alo Raun jmt. Üldkeeleteaduslikke teemasid käsitlevad Saareste kõrval W. E. Peters artiklis „Eksperimentaalfoneetika alged“ (1928/7–8, lisa: 1–24), P. Arumaa, H. Seppik. Raamaturetsensentide „tööjaotuse“ kohta mainitagu, et keeleõpikuid ja grammatikaid arvustab enim Ernst Nurm, soome-ugrialaseid teoseid Julius Mägiste ning üldkeeleteaduslikke Andrus Saareste.

Iseloomulikuna sõjaeelsetele väljaannetele kasutatakse EK-s päris sageli mitmesuguseid nimemärke, mis on üldjuhul dešifreeritavad: J.M., J.Mg. (Julius Mägiste); P.A., P. A-ste, Berg, P. (Paul Ariste); A.S., A.S-te. (Andrus Saareste); -a (Peeter Arumaa) jt.

---

[34] Alates 1927. aastast ilmus see pealkirjaga „Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi“ ning sama nime all ka seltsi toimetiste XVI numbrina.

Kodumurde autorite hulka kuulub ligi sada kirjutajat, kõige sagedasemad (kümne või sellele lähedase arvu kirjutistega) on Paul Ariste, Heino Ahven, Mari Must, Helju Kaal ja Hella Keem; sageli astuvad üles Salme Nigol, Mart Mäger, Aino Valmet, Helmi Neetar, Aili Univere ja mitmed teised eesti murdeuurijad. Küllap kuuluksid võimalusel kirjutajate hulka ka okupatsioonivõimude represseeritud või kiusamise eest Läände põgenenud teenekad eestikeellased.

Oma Keeles algusest peale rakendatava kaastöölistepoliitika sisuks on tippkeeleuurijate ja -korraldajate kõrval õpetajate, üliõpilaste ja õpilaste kaasatõmbamine. Mingil määral on see ka õnnestunud. Kuna suure osa artiklite sisuks on kõrgkoolide bakalaureuse- või magistritööde edasiarendused, on ka autoreid rohkesti. Ligi kolmekümne põhiartiklite kirjutaja hulgas moodustavad teistest aktiivsema rühma Huno Rätsep, Reet Kasik ja Asta Õim; kirjutiste mitmekesisuse tagavad Renate ja Karl Pajusalu, Martin Ehala, Reili Argus, Peeter Päll, Tiit-Rein Viitso, Valve-Liivi Kingisepp, Külli Habicht, Jüri Viikberg, Pire Teras, Tiit Hennoste, Margit Langemets, Arvi Tavast, Krista Kerge, Meelis Mihkla jt.

Keelenõu annavad teistest sagedamini Argo Mund, Sirje Mäearu, Maire Raadik, Peeter Päll, Tiina Leemets, Krista Kerge; kooliteemal kirjutavad Kersti Lepajõe, K. Kerge, Merilin Aruvee, Helin Puksand jt. Ülevaatelugude kirjutamise tingib kas kirjeldatavast mingil moel osavõtmine või ametikoht: sagedamini esinevad autorid on Jüri Valge, Tõnu Tender, Helle Metslang, Ilmar Tomusk, Jüri Viikberg ja Annika Kilgi (Viht). Tööülesandega, esmajoones OK toimetamise endaga on seotud vajadus panna kroonikas kirja keeleelu olulisi sündmusi ja tutvustada raamatuid. Esimest ongi kõige rohkem teinud R. Argus ja OK algaastail M. Raadik; Jaan Õispuu lühikesel toimetajaperioodil ka tema. Alates 2007. aastast on kõikides sügisnumbreis teinud kokkuvõtte eelmise aasta teisel ja käimas oleva aasta esimesel poolel kaitstud bakalaureuse-, magistri- ja doktoritöödest Siiri Soidro ja Mare Valge. Pisut enam kui poolesaja raamatututvustaja hulgas on viljakaimad taas M. Raadik ja R. Argus, kaaskirjutajate hulgas on suurem ka Egle Pulleritsu, Jüri Viikbergi, Piibe Leigeri ja Hille Saluääre panus. Eraldi rühma moodustavad oma emakeelest või eesti keele õppest teistes riikides kirjutavad Antoine Chalvin, Gao Jingyi, Shen Dahong, Øyvind Rangøy.

Kokkuvõtteks

Eesti Keel on esimene laia sisuga puhas keeleajakiri Eestis. Tõsi, juba enne seda on 1914–1916 ilmunud J. Aaviku Keeleline Kuukiri oma kuue numbriga ja aastatel 1914–1928 sari „Keelelise Uuenduse Kirjastik“, mille 60 põhiliselt

(tõlke)ilukirjandusliku numbri hulgas leidub ka põhjalikke keelekäsitlusi. Olemas on ka Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri – mh AES-i ja EK juhtidest toimetuseliikmetega – Eesti Kirjandus, millel koguni keelerubriik professionaalsete kirjutistega. EK veergudel algatatakse ülemaaline murdekogumine ja antakse ülevaateid töö käigust, aidatakse tasakaalustavalt kaasa keelearendusprotsessile ja süvendatakse (suuresti seda kujundades) keeleteadusliku diskussiooni oskusi ja harjumust.

Kodumurre ilmub ajal, mil ESA (alustas 1955) ning Keel ja Kirjandus (hakkab ilmuma 1958) on kunagise EK ülesanded piisavalt hästi üle võtnud. KM kajastab murdekogumistööd ja aitab eelkõige sõja-aastail hävinenud murdekorrespondentide võrgu taasloomist toetades kogumist lõpule viia, aga avaldab mh ka senisest põhjalikumat keelesündmuste kroonikat.

Oma Keelgi ei ole üksi ja ilmub tänini koos paljude teiste keeleväljaannetega. KM-i küll enam pole, kuid eelretsenseeritavaks arenenud ESA jätkab (Keelest ja Kirjandusest saab üha enam kirjandusliku sisuga humanitaarajakiri). Lisaks ilmuvad rahvusvaheline Sovetskoje finno-ugrovedenije (asutatud 1965, alates 1990. aastast Linguistica Uralica), Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat (asutatud 2005) ning eesti, soome ja hõimukeeli ning nende õpetamist käsitlev Lähivõrdlusi/Lähivertailuja (ERÜ väljaandena aastast 2010), samuti Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudi ajakiri ESUKA jt. OK on esimene laiale lugejaskonnale, olulises osas noortele suunatud keeleajakiri, mis sisult mitmekülgsena eel- ja kaaskäijate tavasid jätkates kajastab ES-i mitmekesistunud tegevust, vahendab lingvistikainfot, keelenõu ja keeleraamatute tutvustusi.

Kõigil kolmel – nii Eesti Keelel, Kodumurdel kui ka Oma Keelel – on kindel koht Emakeele Seltsi elus ja eesti keelekirjandusmaastikul üldse. Nad on ES-i väljaannetena toonud seltsi tegevuse avalikku inforuumi, kajastanud keelesündmusi (sh tähtpäevi) nii seltsis, Eestis kui ka rahvusvaheliselt. Kuna keel, selle uurimine ja ajad ise on muutunud, siis on (olnud) eri perioodidel ilmunud väljaannetel ka erinevaid ülesandeid.

EMAKEELE SELTSI KEELEKORRALDUSTÖÖ

Maire Raadik

Oma asutamisest peale on Emakeele Selts löönud aktiivselt kaasa keelekorralduses. Kaht puhku on see toimunud eraldi komisjoni, Emakeele Seltsi keeletoimkonna kaudu, vahepealseil aastail, eriti 1920–1930 aga eeskätt seltsi juhatuse kaudu. 1907–1940 oli Eestis peamine keelekorraldusorgan Eesti Kirjanduse Seltsi keeletoimkond, 1960–1987 vabariiklik õigekeelsuskomisjon ehk VÕK. Esimene Emakeele Seltsi keeletoimkond, mis tegutses aktiivselt 1969–1972, täitis tühiku VÕK-i esimese ja teise tegevusperioodi vahel. Seltsi teine keeletoimkond, mis asutati 1993, sai ülesandeks jätkata 1987. aastal tegevuse lõpetanud VÕK-i tööd. Seda on komisjon siiani ka teinud ning oma töös on ta lähtunud üldjoontes samadest põhimõtetest mis VÕK-i kolmas koosseis (vt Kirjakeele teataja 1979–1983: 5 jj).

Kolm kõige pikemalt tegutsenud keelekomisjoni, Eesti Kirjanduse Seltsi keeletoimkond, VÕK ja Emakeele Seltsi keeletoimkond, on enim otsuseid teinud ortograafia ja morfoloogia kohta, seekõrval on käsitletud ka sõnamoodustust, süntaksit, tähendusi, termineid.

Emakeele Seltsi keelekorralduslik tegevus 1920.–1930. aastatel

20. sajandi esimesel poolel oli Eestis peamine keelekorraldusorgan Eesti Kirjanduse Seltsi keeletoimkond. Emakeele Seltsil sel ajal püsivat keelekomisjoni ei olnud, kuid mõne probleemi lahendamiseks pandi kokku ajutisi komisjone. 1923. aastal koostas üks selline komisjon, kuhu kuulusid seltsi juhatuse poolt Lauri Kettunen, Andrus Saareste, Julius Mägiste ning õigekirjutuse sõnastiku toimetusest Johannes Voldemar Veski ja Elmar Muuk, posti ja telegraafi peavalitsuse palvel juhised perekonnanimede käänamise ja arvsõnade kokku-lahkukirjutuse kohta (Mõned õigekeelsuse juhised 1923). Arvsõnade reegel, mis nägi ette kirjutada kokku kümned, teistkümned ja sajad, kehtib tänapäevani, kuid perekonnanimede käänamise juurde tuli selts kolm aastat hiljem tagasi.

1926. aastal sõnastas seltsi algatusel kokku kutsutud toimkond, kuhu kuulusid seltsi juhatus, õigekeelsuse-sõnaraamatu toimetus ning ülikooli eesti keele professor ja lektorid, põhimõtte, mille kohaselt tuleb eesti perekonnanimesid käänata alati nagu vastavaid üldnimesid (sh *Kallas* : *Kalda*, *Põder* : *Põdra*, *Raag* : *Rao*, *Mägi* : *Mäe*). Ülakoma tuli alates omastavast kasutada kõigil juhtudel, kui nime tüvi ei muutu (nt nim *Kukk*, om *Kuke*, aga os *Kukk'e*, nim *Tedre*, aga om *Tedre'*, os *Tedre't*, nim *Libe*, aga om *Libe'da*, os *Libe'dat*). (AES 1926a) Reegel tühistas 1923. aastal välja töötatud „esialgsed kompromissjuhised". Nende järgi tulnuks nimed, millele vastava üldnime omastav on ühesilbiline, jätta kõigis käänetes muutmata: *Raag* : *Raag'i* (mitte *Rao*), *Laug* : *Laug'il* (mitte *Laul*).

1924 moodustati seltsi juurde eesti keeleõpetuse oskussõnade toimkond, kuhu kuulusid Andrus Saareste, Johannes Voldemar Veski, Jaan Ainelo, J. Tamm, Jaan Tammemägi, Ernst Nurm, Aleksander Laan, Elmar Muuk. Toimkonna kolme koosoleku töö viljana valmis sõnastik, mis sisaldas 321 eesti keeleterminit. 3. I, 4. I, 8. III 1925 peetud koosolekutel arutati peamiselt Ainelo kogutud materjale. Terminite valikul lähtuti esmajoones algkooli vajadustest, üldmõistete kõrval esitati hääliku-, vormi- ja lauseõpetuse oskussõnu. Eestikeelsete oskussõnade tähendus fikseeriti vastava võõrsõna, eestikeelse seletuse või muukeelse (ladina, saksa, prantsuse) vaste kaudu. (Keeleõpetuse oskussõnade toimkond 1925; vt ka T. Erelt, M. Erelt 2009: 64–66)

Seltsi juhatus arutas mitmesuguseid keelelisi küsimusi ja võttis neis ka seisukohti peamiselt väljastpoolt tulnud algatuste põhjal. Reeglitena sõnastati mõned põhimõttelisemat laadi seisukohad, nagu

1) maa- ja rahvanimede algustähe reegel (ES 1923),
2) juba viidatud perekonnanimede käänamise (AES 1926a) ja
3) arvsõnade kokku-lahkukirjutuse reegel (Mõned õigekeelsuse juhised 1923),
4) vene sugunimede transkribeerimise juhis (AES 1926b; juhise on hiljem kinnitanud ka Eesti Kirjanduse Seltsi keeletoimkond),
5) asutiste, kirjanduslikkude organite ja vaimuteoste mitmesõnaliste nimetuste suure ja väikese algustähe reegel (AES 1929),
6) võõra algupäraga perekonnanimede õigekeelsusest (AES 1931),
7) selgitused kirjavahemärkide ja lühendite kasutamise kohta (AES 1932).

Muudest küsimustest anti üldsusele teada ülevaatekirjutistes (vt nt E. T. 1928, 1932; Elisto 1934a, 1934b, 1936b, 1936c, 1936d).

Suure ja väikese algustähe asjus andis selts kaks reeglit. Lauri Kettuneni (1923b) kirjutise ja seltsi koosolekul 22. IV 1923 avaldatud mõtete põhjal

soovitas seltsi juhatus peale keelenimetuste kirjutada väikese tähega maa- ja rahvanimesid, kui need esinevad üldnimena ehk selgelt adjektiivses funktsioonis: *eesti vaim*, *ka väljaspool Hiinat valmistatakse hiina teed*, *Calorica tehas valmistab rootsi punši*, *need on Setumaa vene külad*. Ettepanek levis laiemalt, kui asja algataja Kettunen seda oli mõelnud, haarates kaasa ka isikunimesid. Suurtäht säilis õnneks piltlikes väljendeis. Hilisemail aastail on liiginimetuste nagu *Hiina tee* või *Rootsi punš* väiketähte tükk-tükilt suureks tagasi pööratud, alustades 1975. aastal murdenimetustest ja lõpetades 1998. aastal kaubanimetustega, kuid siiani tuleb keelekasutajaid julgustada kohanimelise esiosaga liiginimetustes suurt algustähte tarvitama.

Harju maavalitsuse algatusel kaaluti 1929. aastal asutuste, organisatsioonide, seaduste jm pärisnimede kirjutamist, mille tulemuseks oli „Asutiste, kirjanduslikkude organite ja vaimuteoste mitmesõnaliste nimetuste suure ja väikese algustähe reegel" (AES 1929). Siiani väärib rõhutamist reegli 2. punkt, mille kohaselt kasutatakse nimetustes väikest algustähte juhul, kui „asutiste ja kirjanduslikkude organite nimetusi tarvitatakse mitteametlikul kujul või kui nende ametlikkust ja pärisnimelisust ei toonitata, s. o. kui neid tarvitatakse üldnimedena". Paljudele keelekasutajatele näib paraku hoopis südamelähedasem olevat nõukogude ajal kujunenud reegel, mille kohaselt võis algustäht oleneda ka asutuse liigist ja tähtsusest. Teoste nimetustes otsustati 1929. aasta reeglis kirjutada suure tähega esimene sõna, seaduste ja määruste pealkirju peeti võimalikuks tarvitada ilma jutumärkideta, sest sõnad *seadus* ja *määrus* eraldavad vastavaid nimetusi kontekstist piisavalt.

1934 arutas selts veel postivalitsuse küsimust, kas eesti tõlkes tohiks suure algustähega kirjutada sõnu, mis prantsuskeelses algtekstis on suure algustähega kirjutatud ainult n-ö diplomaatilise etiketi põhjal, nt *Maade Riigivalitsuste Täisvolinikud*, *Kongress*, *Konventsioon*, *Liidu Maad* jne. Selts on 31. X 1934 vastanud, et eesti keeles kirjutatakse suure algustähega ainult püsiva iseloomuga organisatsioonide ja asutuste nimesid, kui need esinevad pärisnimedena. Üsna samasugune probleem kerkis Emakeele Seltsi keeletoimkonna ette 1997. aastal, kui koos Eesti Keele Instituudi keelekorraldajatega tuli lahendada õigustõlkekeskuse keele- ja õigustoimetajate vaidlust. Keeletoimetajad polnud nõus kasutama suurt tähte juhul, kui tekstis esinevad vaid sõnad *liit*, *ühendus*, *parlament*, *kohus* (vrd *Euroopa Liit*, *Euroopa Ühendus*, *Euroopa Parlament*, *Euroopa Kohus*), õigustoimetajad soovisid teksti selguse huvides kirjutada *Liit*, *Ühendus*, *Parlament*, *Kohus*, et kõige olulisemate instantside lühinimetusedki eristuksid muudest tekstis esineda võivatest *liitudest*, *ühendustest*, *parlamentidest* või *kohtutest*. Eesti Keele Instituudi

ja Emakeele Seltsi keeletoimkonna ühisvastus lõpeb ridadega: „Me ei ole nõus nõukogudeaegse kombe taastamisega, kus keskkomitee ja kommunistlik partei kirjutati väikese tähega, aga see üks ja tähtsaim oli Keskkomitee ja Kommunistlik Partei. Õigustoimetajate ettepaneku aktsepteerimine tekitaks suure lõhe eesti üldortograafia ja õigusteksti ortograafia vahele. Õigustoimetajate ettepanekute olemuse selgitamiseks võiks tuua võrdluse kohanimede õigekirjutusest. Kui tekst räägib Läänemerest ja Punasest merest, siis ei hakka me eristamiseks kasutama Läänemere asemel Meri.“ (Kirjakeele teataja II: 10–11)

1932 andis seltsi juhatus koosseisus Andrus Saareste, Julius Mägiste, Johannes Voldemar Veski, Ernst Nurm, Arnold Kask, E. Roos ja Elmar Elisto selgitusi märkide tarvitamise kohta: ülakoma perekonnanimedes, sidekriips ja punkt lühendites ning harilikud ja lihtsustatud jutumärgid (AES 1932). Seisukohavõtt oli ajendatud nende kirjavahemärkide tarvitamises valitsevast järjekindlusetusest, reeglid oli koostanud Elmar Elisto. Ülakoma kasutamist soovitati tagasi tõmmata, abinõuna õpetati, et kui perekonnanime nimetav on tekstis kord juba näidatud, võib seda nime samas tekstis edaspidi tarvitada ilma ülakomata. Lühendite puhul käsitleti sise- ja lõpupunkti (*AES*, *jt*., *jne*., mitte *A.E.S.*, *j.t.*, *j.n.e.*, käändelõpu lisandudes lühendi lõpupunkt kustub) ja sidekriipsu tarvitamist (käändelõpp lisada lühendile sidekriipsu, mitte ülakoma ega kooloniga – soovitus on siiani asjakohane), tüvevokaali näitamist ning ainsuse-mitmuse väljendamist (ilma arvuta esitatud sümbolid soovitati mitmuse puhul kirjas kahekordistada, nt *need §§*, *suured %%* – praegune reegel soovitab sellisel juhul kasutada sümboli asemel sõna).

Ajakirjas Eesti Keel 1920. ja 1930. aastatel avaldatud ülevaateartiklitest on lugeda ka rohkete üksikküsimuste kohta, mille asjus selts on küsijaile kirjalikke vastuseid andnud. On küsitud sõnade kirjapildi ja tähenduse kohta, soovitud mõnd sõna parema vastu välja vahetada, tuntud huvi sõnamoodustuse vastu ja palutud abi uute terminite loomiseks. Mõned näited.

Härra JL-ile on selts 29. X 1932 vastanud, et sõnade *tänan* ja *aitäh* puhul ei tehta tähenduslikku, küll aga stiililist vahet: esimene on tarvitusel ametlikumas, teine familiaarsemas stiilis. Härra JK-le, kes on palunud luba *ü* asemel *y* tarvitamiseks, on 26. III 1935 vastatud, et *y*-d võib tarvitada ainult eraelus, kuid sealgi on see „sotsiaalselt vananenud“.

Eesti Ühistegelisele Liidule on 27. II 1933 selgitatud, et *tarbija* on teatava ostukohaga lähemalt seotud alaline tarvitaja või alaline ostja (saksa *Konsument*), kuna *tarvitaja* on pigem juhuslik kasutaja. Tallinna rõivatöösturit MA-d, kes on palunud abi oma äri uue sildi asjus, on selts 22. VI 1932 ühtlasi informeerinud

„teadlikus keelekorralduses kavatsetud tähenduslikust vahest sõnade *riie* ja *rõivas* vahel". Eesti Linnadeliidule on 28. XII 1933 vastatud, et kuigi *uulits* ja *tänav* on nii rahvakeeles kui ka geograafiaterminitena eri tähendusega, *uulits* ehk *uul* on korraldatud linnatänav, *tänav* korraldamata küla- või alevitänav, soovitab selts linnade ja alevite tänavanimetusi üldtarvituses ühtlustada *tänava* kasuks. (Vaidlus *uulitsa* ja *tänava* üle oli alanud juba 19.–20. sajandi vahetusel, vt Päll 2006.) Postivalitsusele on 15. IX 1936 selgitatud, et sõnadel *asutus* ja *asutis* on eri tähendus, küsija soovitud tähenduses sobib *asutis*, sest *asutus* = *asutamine*. OÜ-le Tarmo Tallinnas on 30. XI 1933 aga teatatud, et kummist eset, mille pikkus on 15 m, laius 5 cm ja paksus 1 mm, on keeleliselt seisukohalt loomulik nimetada *kummist lindiks* või *rihmaks*, aga mitte *leheks* ega *tahvliks*.

Härra VH Hiiust on küsinud meteoroloogiaterminite eesti vasteid, talle on 6. XI 1935 soovitatud termineid *temperatuuri-isemärkija* (termograaf), *niiskuse-isemärkija* (hügrograaf), *tuulekiiruse-isemärkija* (anemograaf), *tuulesuunanäitaja*. Halastajaõde JA Tallinnast on ühe rahvuslikult mõtlevate õdede rühma nimel palunud leida sobiv eestikeelne nimetus ametile, kus on nõutav haigepõetuse oskus. Seltsi juhatus on 24. I 1936 pakkunud õdedele Julius Mägiste sõna *hoidleja*. Kõrvale jäeti sellised pakkumused nagu *põetur* (Johannes Aavik, Elmar Muuk), *hõldaja* (Aavik, Muuk), *põetleja* ja *hõldur* (Muuk), *hoidar* (Elmar Elisto, Muuk) ja *hoolar* (Elisto). Postivalitsus on otsinud esiteks eesti vastet sõnale *trafic*, mis ametkonna asjaajamises ja konventsioonide tõlkimises sageli ette tuleb, ning teiseks vastet mõistele, mida väljendavad *desservir*, *bedienen* (nt *ametnik desserveerib kommutaatorit*, *need juhtmed, need asutised või need aparaadid desserveerivad seda ja seda asulat, linna või maakonda*). Selts on esimeses küsimuses 23. XII 1933 vastanud, et kuna tabavat vastet praegu anda ei ole, võib tarvitada võõrkeelset nimetust *trafik*, *-u*, *-ut* (rõhuga esisilbil, ühe *a*-ga). Teise mõiste kohta on 28. X 1933 soovitatud tarvitusele võtta sõna *teenindama*.

Mõnedki küsimused kõlavad väga tänapäevaselt. Ülemaalise Eesti Noorsoo Ühenduse Aruküla osakond on 1933. aastal küsinud, kuidas tuleb nimetada seltsi naissoost esimeest, kas *esinaine* või sobib *esimees* või tuleb leida kolmas tee. Selts on 3. III 1933 vastanud, et peab sobivaks nimetust *esimees*, mis on omandanud üldise tähenduse 'juhataja, eesistuja', hoolimata isiku soost, või siis tarvitada nimetust *juhataja*. Tallinna linnavalitsus on 1935. aastal küsinud nimetuse *kojamees* asendamise kohta „eestipärasema ning kultuurilisema" nimetusega *majahoidja*. *Kojamees* ei vastavat oma tähendusele ja olevat koguni võõrastav siis, kui selles ametis on naisisik. Seltsi juhatus on 6. XI 1935 vastanud, et *majahoidja* sobib hästi mõlemale sugupoolele, kuid lisanud, et *kojamehe* kõrval on kasutatud

ka termineid *kojanaine* ja *kojarahvas*, mis omakorda võimaldavad täpsemat väljendusviisi. Ühtlasi on pealinlastele teada antud, et Tartus ja üldse Lõuna-Eesti kandis ongi *majahoidja* juba kojamehe kohta kasutusel, sedasama võib soovi korral teha ka Tallinnas.

Kullamaa haridusselts on 1935. aastal avaldanud soovi, et igapäevasest tarvitusest kõrvaldataks sõnad *härra*, *proua* ja *preili*, sest et nende sõnadega on tituleeritud eesti rahva ajaloolisi vaenlasi. Nimetatud viisakusnimede asemele tulevat leiutada uued, eestipärasemad nimetused. Selts on 14. VI 1935 vastanud, et esiteks pole praegu midagi paremat asemele pakkuda ning teiseks on kõnealused nimetused algkeelsete kujudega võrreldes tublisti muutunud ja uuel kujul eesti keeles kodunenud. Ka on tähendus 'mõisahärra', 'mõisaproua' ja 'mõisapreili' ammu kadunud. (Vt ka Rajamaa 1935) Oskar Kallas on 1936. aastal väitnud, et *provintslane* on enamasti alandava maiguga sõna (nagu saksa keeleski) ja tuleks leida uus sõna selle mõiste ja ka üldse väljaspool pealinna oleva maa-ala tähistamiseks. Selts on 25. IV 1936 vastanud, et tal esialgu selline sõna puudub.

Omaette käsitlust vajaks hiiglaslik töö, mida selts tegi koha- ja isikunimede korrastamisel. Seltsi 1932.–1934. aastate ülevaatest on näiteks lugeda, et juhatus on kahel viimasel aastal oma keelelises tegevuses olnud kohanimede alal postivalitsuse ning perekonna- ja eesnimede alal siseministeeriumi huvide käsutuses. Kõige suurema osa juhatuse keelelisest tööst on nõudnud kohanimed, ühelt poolt teatavaid nimetüüpe puudutavad põhimõttelised parandused, teiselt poolt üksikute kohanimede fikseerimine, sageli korduvalt ja ühes kirjavahetusega nende põhjendamiseks ja seletamiseks. (Elisto 1934a) Üksikute isikunimede kohta on juhatusele küsimusi esitatud vähe (need lähevad harilikult nimede eestistamise toimkonnale), puuduvad ka protestid, välja arvatud üks hiigelprotestimine eesnime *Aare* asjus. (Elisto 1934b)

1935. aastal on seltsi seisukohta mitmes perekonnanimesid puudutavas küsimuses palunud siseministeeriumis nimede asjus loodud ajutise keelelise komisjoni juhataja E. Muuk. Otsustamist on vajanud muu hulgas küsimused, kas eestipärase perekonnanime võtmisel võib peale nominatiivi ja genitiivi tarvitada ka teisi käändeid või grammatilisi vorme ning milliseid perekonnanimesid võib pidada halvustavaks ja lubada seetõttu muuta ning milliseid mitte. 1936. aastal on selts siseministeeriumile teatanud, et ei poolda eesnimede võtmist perekonnanimedeks, sest see võib edaspidi suuri segadusi tekitada. (Elisto 1936c)

Kui enamasti vastas selts väljastpoolt tulnud küsimustele, siis mõnes asjas toimiti ka omal algatusel. 1929. aastal otsustati kõigile ajalehtedele saata üleskutse, et nad oma keele ühtlustamiseks korraldaksid keelelist eelkorrektuuri. 1932.

aastal otsustati kutsuda posti peavalitsust üles astuma samme selleks, et riigi postitemplid oleksid laitmatus eesti keeles. Edaspidi, kui koguneb materjali, plaaniti pöörduda vastavate ametiasutuste poole sooviga, et avalikel siltidel, templeil, filmides jms kohtades tarvitataks õiget eesti keelt. (E. T. 1932)

Esimene keeletoimkond 1969–1972

Keelelise konsultatsiooni andmist nii ametiasutustele kui ka üksikisikutele jätkas seltsi juhatus ka 1950. aastatel. 1956. aastal moodustas seltsi juhatus Emakeele Seltsi, Keele ja Kirjanduse Instituudi ning Tartu Riikliku Ülikooli esindajatest komisjoni, mille ülesandeks sai välja töötada reeglid hiina nimede kirjutamiseks eesti keeles. Komisjon, kuhu kuulusid esimehena Arnold Kask, aseesimehena Ernst Nurm, Pent Nurmekund ja E. Varep, lisaks „rida teisi asjasthuvitatuid", töötas põhimõtted välja ja saatis need seisukohavõtmiseks asjaomastele asutustele. (Ahven 1957: 234) 1964. aastal peeti seltsis ägedaid vaidlusi kreeka nimede üle, mida „Eesti nõukogude entsüklopeedias" sooviti kirjutada Elmar Muugi „Väikese õigekeelsus-sõnaraamatu", mitte aga 1960. aasta ÕS-i reeglite järgi. Vaidlus kandus VÕK-i, kuid jäi seal lahenduseta, entsüklopeedia valis Muugi reegli ja seda teed kreeka nimede kirjutamine hiljem läkski (nt *Achilleus*, *Chrysippos*, mitte *Ahhilleus*, *Hrüsippos*). (Erelt 2002a: 226)

1962. aastal otsustas Emakeele Seltsi juhatus luua seltsi juurde keele- ja murdetoimkonna. Keeletoimkonna ülesandeks sai tegelemine keelekultuuri ja õigekeelsusküsimustega, toimkonna algne nimetus oligi keelekultuurikomisjon. Toimkonda juhtisid Eduard Vääri 1962–1963 ja 1967–1969, Arnold Kask 1963–1967, alates 1969. aastast Rein Kull. Tegevuse kohta enne 1969. aastat kirjutati seltsi aruandes, et „toimkond praktiliselt tegevusse ei asunud" (vt ka Valge 2020a: 52–57), kuid Rein Kulli juhtimisel asi muutus. Toimkond tegutses aktiivselt kuni 1972. aastani, kui algas vabariikliku õigekeelsuskomisjoni II tegevusperiood.

1969. aastast kuulusid Emakeele Seltsi keeletoimkonda peale Rein Kulli liikmed Elmar Elisto, Mati Hint, Arnold Kask, Henno Meriste, Erich Raiet, Ellen Uuspõld. Lisaks võtsid toimkonna töökoosolekuist osa Heino Ahven, Tiiu Erelt, Valmen Hallap, Ernst Nurm, Henn Saari. Toimkond arutas mitmesuguseid õigekeelsuse ja keelekorralduse alale kuuluvaid probleeme, eriti neid, mis olid seotud õigekeelsussõnaraamatu uusväljaande ettevalmistamisega. Selle kõrval ei unustatud keelehoolet laiemas mõttes. Tehti mitu olulist otsust ja soovitust (vt Kull 1972: 251–261), mida tutvustati ka ajakirjanduses.

1. *stik*-sufiksi liitumisest (seisukoht vastu võetud toimkonna koosolekul 16. XII 1968, tekst lõplikul kujul 28. I 1969, avaldatud ajalehes Sirp ja Vasar 31. I 1969)

Toimkond soovitas *mõte*-tüüpi sõnadest seni tunnustatud nõrgaastmeliste tuletiste kõrval või asemel tarvitada ilmekamaid tugevaastmelisi tuletisi: *aardestik*, *kombestik*, *luitestik*, *näitestik*, *mõttestik*. (Sõnades *ainestik* ja *lausestik* välde kirjapildile mõju ei avalda.)

2. Võõrsõnade ortograafia küsimusi (arutatud koosolekutel 29. X 1969 ja 21. I 1970, avaldatud ajalehtedes Sirp ja Vasar 27. II 1970, Nõukogude Õpetaja 6. VI 1970)

Toimkond andis soovituse kümne üksiksõna või sõnarühma eesti keelde sobitamiseks: 1) *arteriit* (varem: *arteriiit*), 2) *episootia*, *ensootia*, *pansootia* jt (varem: *epizoootia*, *enzoootia*, *panzoootia* jt – soovitus piiras *z*-tähe tarvitamise üldnimedes põhiliselt *zoo*-alguliste sõnadega), 3) sõnade *vaakuum* ja *kontiinuum* kõrval ka *vaakum* ja *kontiinum*, 4) *plüüs*, *rüüs* (mitte: *plüüš*, *rüüš*), 5) narmasvaiba soome päritolu nimetus *rüiu* (mitte: *rüiju*, *rüüju*), 6) *maffia* (vrd *raffia*), 7) *piisam* (mitte: *biisam*), 8) *koomiks*, *muusikal* – vokaali pikkus vastavalt *koomika-* ja *muusika*-sõnade sarja teistele sõnadele, 9) kas võõrsõna *modelleerima* või omatuletis *mudeldama*, aga mitte poolmugandus *mudel(l)eerima*, 10) vene sõna *плов* ainuvõimalik vaste on *pilaff*.

3. Adjektiivsete liitüksuste kokkukirjutamisest (arutatud keeletoimkonna laiendatud koosolekuil 16. X ja 23. XII 1970, 29. I 1971, avaldatud ajakirjas Keel ja Kirjandus 1971, nr 4, kokkuvõtlikult ka ajalehes Sirp ja Vasar 19. II 1971)

Toimkonna soovitus käsitles kaht adjektiivsete liitüksuste tüüpi. Esimeses rühmas oli soovituse sisuks loobuda sidekriipsust ja kirjutada kokku kõigil neil juhtudel, kui tegu on väiketäheliste adjektiivsete liitüksustega, mille esikomponendiks on ilmakaare nimetus või muu põhisõnaga väljendatut ruumis või ajas täpsustav sõna (*vanakreeka* kirjandus, *uuskreeka* keel, *lõunaeesti* murded, *obiugri* keelerühm). Nagu näha, hõlmas reegel ka keelerühmade, keelte ja murrete kaheosaliste nimetuste kirjutamist. Aastaid tagasi Emakeele Seltsis koostatud keelealaste lühendite nimestiku[35] põhjal tuli kaheosalisi keelerühmade, keelte ja murrete

[35] See nimestik võeti vastu Emakeele Seltsi juhatuse koosolekul 9. XI 1954 ja on avaldatud „Kogumistöö juhendajas eesti keele alal. Nr 5“ (1955).

nimetusi kirjutada mitmeti (nt *läänemeresoome*, *ersamordva*, *uuskreeka* kokku, *norra lapi*, *inari lapi*, *obi ugri* lahku, *lõuna-vepsa*, *vana-kreeka*, *indo-euroopa*, *türgi-tatari* sidekriipsuga). Teine rühm, mille kirjutust käsitleti, hõlmas *line-* ja *lik*-lõpulisi paarisadjektiive, kus senise reegli järgi tuli kopulatiivse *ja*-tähenduse puhul kasutada sidekriipsu (nt *sõnalis-muusikaline*, *teaduslik-tehniline*), tervikmõistest lähtuvad tuletised aga kirjutada kokku (*võrdlevanatoomiline* < *võrdlev anatoomia*). Toimkond soovitas reeglit lihtsustada ja nii puhtkopulatiivsete kui ka substantiivsest sõnaühendist tulenevate *lik-* ja *(li)ne*-adjektiivide puhul kasutada ühtviisi sidekriipsu (*sõnalis-muusikaline*, *võrdlev-anatoomiline*). Kokkukirjutatavaks jäid liitsubstantiividest tulenevad *(li)ne-* või *lik*-adjektiivid (*sotsiaaldemokraatlik*, vrd *sotsiaaldemokraat*, *sotsiaaldemokraatia*).

> **4. Soovituskiri kaubanduskeele parandamiseks.** Toidukaupade ja roogade nimetustest (kiidetud heaks toimkonna koosolekul 21. I 1970, lõplikult valminud detsembris ja saadetud välja asjaomastele ministeeriumidele ja keskasutustele, avaldatud liha- ja piimatööstuse ministeeriumi informatsioonilehes 1971 jaanuar, väljaannetes Nõukogude Eesti Kooperaator nr 1, Toiduainete Tööstus 1971, nr 3).

Soovitus sisaldas kokku üksteist punkti ja enamik nõuandeid on asjakohased ka tänapäeval: hoiduda ebaloomulikust sõnajärjestusest (*singivõileib*, mitte *võileib, singi-*), võimaluse korral eelistada sõnaühendile liitsõna (*koorekohv*, mitte *kohv koorega*), kirjutada liigimõistelised toote- ja roanimetused kokku, vältida tarbetuid toorlaene (*vaarak*, *lint-*, *niitnuudlid*, mitte *sotšnik*, *lapšaa*, *vermišell*) ja ebaeestipärast väljendusviisi (*tuhk-* või *tolmsuhkur*, mitte *suhkrupuuder*, *kissellipulber*, mitte *kuiv kissell*), panna tähele võõrsõnade õigekirjutust (*vanill*, *pilaff*, *brüleekreem*, mitte *vanilje*, *plov*, *kreem-brülee*), hoiduda sõna *tooted* väärtarvituse eest (*leib ja sai*, *makaron-*, *vorsttooted*, mitte *leiva- ja saiatooted*, *makaroni-*, *vorstitooted*), hoida lahus toote otstarbele või maitseomadustele osutavaid täiendkomponente ja vabalt pandud nimesid (*koorešokolaad*, *piparmündidražee*, mitte *dražee „Piparmündi“*, *šokolaad „Koore“*).

Soovituskirja saanud asutused, nagu kaubandusministeerium, liha- ja piimatööstuse ministeerium, ETKVL, andsid toimkonnale teada, et levitavad ettepanekuid oma süsteemis. Hinnakomitee märkis oma vastuses, et pole siiski nõus sõnadega *vorst-* ja *makarontoode*, mis on esiteks raskesti hääldatavad ja teiseks ka sisuliselt sobimatud, sest vorstitoodete alla kuuluvad peale vorstilaadsete toodete ka süldid ja pasteedid. Toimkond oma seisukohta ei muutnud, kuid möönis, et kogu kaubarühma hõlmav nimetus tõesti puudub.

ÕS-i uusväljaandega seotud probleeme arutades jõuti 1971. aastal morfoloogia juurde. Mõne üksiksõna ja sõnarühma käänamist-pööramist arutati toimkonnas neljal koosolekul ning esitati siis oma seisukohad reorganiseeritud vabariiklikule õigekeelsuskomisjonile, kus kolme koosoleku arutelud andsid 1972. aastal otsused (Erelt 1975). 1971. aastal arutas toimkond veel terminite *soe* ja *soojus* vahekorda ning koos geograafidega eesti nimede vene keelde transkribeerimise reeglistikku. Sellega sai Emakeele Seltsi keeletoimkonna aktiivne periood 1969–1972 otsa, pärast 1975. aastat toimkond enam ei kogunenud ega tegutsenud.

Emakeele Seltsi keeletoimkonna õigekeelsusotsused täitsid vahet VÕK-i tegevuses 1965–1972. Kuigi toimkond oli andnud mitme keeleprobleemi kohta lahendussoovituse ja asju oli arutatud laiendatud koosseisus, ei peetud seda piisavaks ning samad asjad arutati veel kord läbi vabariiklikus õigekeelsuskomisjonis, kus üle poolte liikmete olid samad. Näiteks adjektiivsete liitüksuste kokkukirjutamist arutati 16. X ja 23. XII 1970 ning 29. I 1971 Emakeele Seltsi keeletoimkonnas, 14. IV ja 10. V 1972 VÕK-is. (Erelt 2002a: 227) Rein Kulli juhitud toimkonna tähelepanuväärsemaid tegusid oli aga 1972. aasta sõnavõistlus (Kull 1972).

Teine keeletoimkond 1993 kuni praeguseni

27. juunil 1993 tehti Tartus Veski päeval otsus kutsuda taas kokku Emakeele Seltsi keeletoimkond. 2007. aastal pandi Emakeele Seltsi põhikirja punkt keeletoimkonna staatuse ja ülesannete kohta. Selle järgi on keeletoimkond eesti kirjakeele normi määramiseks kokkukutsutav toimkond, millel on Emakeele Seltsi juhatuse kinnitatud kodukord. Toimkonna kohustus otsustada kirjakeele normi üle tuleneb praegu Vabariigi Valitsuse 9. VI 2011 määrusest nr 71 „Eesti kirjakeele normi rakendamise kord", mille kohaselt on kirjakeele norm määratud Eesti Keele Instituudi uusima õigekeelsussõnaraamatuga, Emakeele Seltsi keeletoimkonna otsustega ning keeletoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistiku, normatiivse käsiraamatu ja grammatikaga.

1993 asutatud toimkond oli kaheksaliikmeline, neli liiget Tartust ja neli Tallinnast. Hiljem on toimkonna liikmeid vahetunud, praegu on neid kokku üksteist, mis on ka suurim võimalik arv. Toimkonna algsest koosseisust on siiani rivis Reet Kasik, Krista Kerge, Katrin Kern, Peeter Päll ja Maire Raadik, peale nende kuulusid esimesse koosseisu Jaak Peebo, Tiiu Erelt ja Ellen Uuspõld. Toimkonda on juhtinud Jaak Peebo 1993–1995, Tiiu Erelt 1995–2000, Reet Kasik 2000–2004, Tiit-Rein Viitso 2004–2006, Peeter Päll 2006–2010, Krista Kerge 2010–2014, Külli Habicht 2014–2016, Maire Raadik 2016–2020, Urve Pirso alates aastast 2020.

Emakeele Seltsi keeletoimkond on üks eesti kirjakeele normi tagajatest. Keeletoimkonna koosolek 6. III 2020 Tapa kultuurikojas. Vasakult: Peeter Päll, Krista Kerge, Külli Habicht, Urve Pirso, Reili Argus, Arvi Tavast, Reet Kasik, Helika Mäekivi (Maire Raadiku foto)

Toimkonna juhi ehk vanema valib iga kahe aasta tagant Emakeele Seltsi üldkoosolek, toimkonna liikmed nimetab toimkonna vanema ettepanekul Emakeele Seltsi juhatus. Liikmed kutsutakse eesti keele uurimise ja korraldamisega tegelevatest asutustest ning nende hulgas on õppejõude, keeleuurijaid, -korraldajaid ja -toimetajaid. Toimkonna liikmete töö on vabatahtlik, haridus- ja teadusministeerium toetab toimkonna tööd igal aastal teatava summaga.

Toimkonna põhiline töövorm on koosolek, neid peetakse vaheldumisi Tallinnas ja Tartus, lisaks mujalgi. Kokku saadakse vähemalt kaks-kolm korda aastas. Peetakse ka meiliarutelusid, enamasti juba valmis otsuste viimistlemiseks või muude kiiremate küsimuste lahendamiseks. Päevakajaliste kohanimeküsimuste operatiivseks arutamiseks asutati Peeter Pälli algatusel 2018. aastal Emakeele Seltsi keeletoimkonna välisnimede töörühm. Peale keeletoimkonna liikmete kuulub sellesse rühma nimeuurijaid, geograafe, ajakirjanikke, keeletoimetajaid, riigiametnikke, rühma arutelud käivad e-posti teel.

Emakeele Seltsi keeletoimkonna töö võib jagada laias laastus kolmeks: otsuste (soovituste) sõnastamine, protokollilised seisukohavõtud ning keelekorraldusallikate retsenseerimine ja heakskiitmine. Teemasid, mida arutada,

võib toimkonnale pakkuda igaüks. Rohkesti tööd annavad keeletoimkonnale ÕS-i koostajad, see on nii olnud läbi aegade. Iga otsust arutatakse mitmel koosolekul, otsuste lõplikud tekstid pannakse enne vastuvõtmist keeletoimkonna lehele avalikkusele tutvumiseks ja arvamuse avaldamiseks. Oma tegevuse jooksul on keeletoimkond teinud kokku ligi 30 otsust. Varasemad otsused, s.o kuni aastani 2000, on avaldatud kogumikus „Kirjakeele teataja II", sealt edasi on otsused avaldatud Emakeele Seltsi keeletoimkonna lehel. Protokollilisi seisukohavõtte on üle 40, neist olulisimaid on tutvustatud kogumikus „Kirjakeele teataja II", samuti ajakirjas Oma Keel.

1994 ehk oma teisel tegutsemisaastal andis toimkond kolm soovitust:

1) **algustäheortograafiast ja jutumärkidest** (vastu võetud 14. II 1994, Tiiu Erelti esildis koostöös Peeter Pälliga),
2) ***magistrant*** (4. XI 1994, Jaak Peebo),
3) **numbrite kirjutamine** (4. XI 1994, Tiiu Erelt).

Algustähe ja jutumärkide uue reeglistiku mõte oli võimalikult palju rakendada kõige üldisemat nimemalli SSS + väiketäheline liigisõna ees või järel, mall „Svv" jäi pealkirjamalliks. Mall „SSS" jäeti käibest kõrvale ning mall Svv mõne eriala, nt ajaloolaste separaatmalliks. (Erelt 2002a: 245) Hilisemates otsustes on toimkond mitme algustäheprobleemiga edasi tegelenud, andes soovitusi kohanimelise täiendi algustähe, ajaloosündmuste ja kujundlike nimetuste kirjutamise jm kohta. Numbrikirjutuse soovitus võttis ühte reeglistikku kokku arvukirjutuse põhimõtted, mis olid seni olnud eri allikates laiali. *Magistrant*-sõna käsitleva soovituse eesmärk oli anda seisukoht küsimuses, kas selle võõrsõna lõpus peaks olema *-nd* (vrd *diplomand*, *eksaminand*, *promovend*) või *-nt* (vrd *abiturient*, *aspirant*, *dissertant*, *doktorant*, *dotsent*, *praktikant*, *retsensent*).

1995 andis toimkond viis soovitust:

1) **eraldi seisva teksti(osa) lõpumärgist** (17. V 1995, Krista Kerge esildis),
2) **tekstilõigu eristatavusest** (17. V 1995, Krista Kerge),
3) **rõhuliite õigekiri** (17. V 1995, Krista Kerge),
4) **põhiarvsõnade käänamine** (21. XII 1995, Tiiu Erelt),
5) **õigusaktid ja kuupäevafraas** (21. XII 1995, Rein Kull, Maire Raadik).

Olulisimad olid rõhuliite õigekirja ja põhiarvsõnade käänamise soovitus. Esimeses pani toimkond ette *ž* ja *z*-i kui eesti keeles helitute häälikute järel kirjutada *-ki*. Põhiarvsõnade käänamise soovituses täpsustati seniseid norminguid ja kiideti heaks rohkem rööpvorme. Teksti(osa) lõpumärgi ja tekstilõigu eristamise soovitus olid ajendatud kirjast, mille saatis toimkonnale 2. IV 1995 õpetaja Uno Kuresoo. Toimkond soovitas koolitöös endiselt õpetada nii teksti sisulist

liigendamist kui ka iga lõigu taandega alustamist. Eraldi seisvaid teksti(osi), nagu pealkirju, allkirju, silditekste vms, soovitati kirjutada lõpupunktita. See soovitus sidus lõpupunkti kasutamise jooksva tekstiga ja oli iseenesest loogiline, kuid ei ole tahtnud juurduda, nt pildiallkirjades on punkti kasutamine siiani väga levinud (vt nt Tamuri 2021). Õigusaktide puhul soovitas toimkond nii õigusakti päises kui ka aktile viidates kasutada kuupäevafraasis järjestust kuupäev–kuu–aasta, mitte aasta–kuupäev–kuu. Soovitusega oli nõus ka õigusterminoloogiakomisjon, mis arutas küsimust 29. II 1996.

1996 andis toimkond kaks soovitust kohanimede kohta:

1) **Eesti kohanimede õigekirjast** (arutatud 23. XI ja 21. XII 1995, täpsustatud 9. X 1996, Peeter Pälli esildis),
2) **väliskohanimede õigekiri** (arutatud 9. ja 28. X, 14. XI, 19. XII 1996, Peeter Päll).

Esimene soovitus sisaldas näpunäiteid Võrumaa kohanimede kohta ning Eesti kohanimede kokku- ja lahkukirjutamise täpsemad reeglid. Väliskohanimede soovituses rõhutati, et 20. sajandi alguses kujunenud ning viimati 1983. aastal VÕK-is fikseeritud põhimõtted on endiselt jõus. Toimkonnas vaadati läbi maailma maade nimed, Venemaa haldusüksuste nimed ning nimestik erinevustest 1976. aasta ÕS-i ja tollal töös olnud „Eesti keele sõnaraamatu ÕS 1999“ väliskohanimede õigekirjas. Mitteladinatäheliste keelte puhul soovitati kasutada ÜRO kohanimekonverentsidel vastu võetud latinisatsioonitabeleid (araabia, heebrea, kreeka jm).

1997 andis toimkond soovituse **mõne sõna morfoloogiast** (6. III 1997, Tiiu Erelti esildis).

Soovitus andis muu hulgas kaks rööpkäänamist sõnadele *politseinik*, *pealik*, *korsten*, *aula*, kaks rööppööramist verbidele *laastama*, *saastama*, *öördama*, ainsuse osastava *-t* mõnele uuemale *pesa*-tüüpi laenule, sõna *kahju* osastava *kahju* ja *kahjut*. Seni ainult astmevahelduslikuna esitatud omadussõnu *ahne*, *ihne*, *kaine*, *kiire*, *kärme*, *terve*, *tiine* peeti võimalikuks ka astmevahelduseta sõnadena. Veel kord arutati läbi kaks VÕK-i otsust: kolmesilbiliste III-välteliste *lane-*, *line-*, *kene-*, *mine*-liiteliste nimisõnade mitmuse osastav ja *i*-mitmus ning *muuseum*-tüüpi sõnade käänamine.

Lisaks arutati 6. XI 1997 tõlkija Valli Helde palvet uuesti läbi vaadata *jas*-tuletiste ortograafia. Toimkond oli nõus, et *jas*-tuletised ei näe ilmekad välja, kuid nad esinevad õnneks harva ja on eelkõige keelereeglite lemmiknäiteid. Tekstis saab neid soovi korral asendada ilmekama sõnaühendi, liitsõna või tuletisega. Väga olulise ja järjekindla ortograafiareegli – kaashäälikuühendis iga häälik ühe tähega – muutmiseks ei ole alust. (Kirjakeele teataja II: 11)

1998 andis toimkond neli soovitust:

1) **maailma maade ja nende elanike nimetused** (12. II 1998, Peeter Pälli esildis),
2) **rahvaste ja keelte nimetuste õigekiri** (arutatud 4. XII 1997, 12. II 1998, Peeter Päll),
3) **vene-eesti ja eesti-vene tähetabelid** (23. XI 1995, 8. IV 1998, Peeter Päll),
4) **kaupade nimetamine** (25. XI 1998, Maire Raadik).

Maailma maade nimede ja nende elanike nimetuste soovitus kujutas endast viie veeruga tabelit: maa lühi- või tavanimi, ametlik nimetus, pealinn, elanikunimetus, maanime täiendvorm. Esimesed veerud valmisid eelmise, 1996. aasta soovitusega, kaks viimast veergu lisati 1998. Rahvaste ja keelte nimetuste õigekirja soovitus hõlmas nii reegleid kui ka ulatuslikku nimestikku. Tähetabelit vene nimede transkribeerimiseks Eesti dokumentides arutas toimkond 1995. aastal, tähetabelit vene kirillitsas kirjutatud nimede translitereerimiseks ladina tähestikku 1996. aastal ja eesti-vene tähetabelit 1998. Kaupade nimetamise soovituse suurim muudatus seniste reeglitega võrreldes puudutas kohanimelise esiosaga kaubanimetusi, kus otsustati loobuda kohanime kirjutamisest väikese algustähega. Toimkond pidas võimalikuks rakendada sama põhimõtet mis tahes toodete, nähtuste, viiside, meetodite, haiguste, ravimite, keemiliste ühendite, värvuste jm puhul. Seega peaksid väiketähelised liiginimetused võimalikult kaduma, alles jääb rahvuskuuluvust näitav väiketäht.

Lisaks arutas toimkond Peeter Pälli algatusel eesti tähestikjärjestuse probleeme (*z*-i koht tähestikus, *v* ja *w* järjestamine, samuti nende tähtede järjestamine, mida eesti tähestikus ei ole, aga mis võivad esineda nimedes) ja Tiiu Erelti algatusel sõna *ombudsman* vastendamist eesti keeles (Erelt 2000). Peeter Pälli algatusel tehti ka parandusi ukraina-eesti ja valgevene-eesti tähetabelis vene-eesti tabelis tehtud paranduste alusel.

1999 arutati kohanimelise täiendi ja tugevaastmeliste seisundivormide esitamist ÕS-is ning tuletiste välte nõrgenemist, nende probleemide kohta oli toimkonnalt nõu küsinud ÕS-i toimetaja Tiiu Erelt. Tuletistest, mille välde nõrgenema kipub, olid arutusel III-vältelistest *us*-nimisõnadest saadud *lik*-omadussõnad. Toimkond ei pooldanud toimetaja soovi märkida nii III kui ka II välde, seega *(.)teaduslik*, *(.)vooruslik*, *(.)väärtuslik* jms, uskudes, et välde nõrgeneb üksnes nooremate põlvkondade lohakamas häälduses. ÕS-is märgiti siiski mõlemad välted. (Erelt 2002a: 248)

2000 andis toimkond soovituse **võõrnimede hääldusе kohta** (arutatud 17. II, 7. III, 11. IV, 3. V 2000, Einar Kraudi ja Peeter Pälli esildis).

Arutades võõrkeelsete nimede hääldamise probleeme, pidas toimkond silmas kaht praktilist väljundit: a) põhimõttelisi soovitusi võimaliku nimede häälduss õnastiku koostamiseks, b) vajalikke parandusi „Eesti keele sõnaraamatu ÕS 1999“ kordustrüki kohanimevalimikus ja häälduss juhistes.

2002 arutas toimkond Peeter Pälli ettepanekul türkmeeni ja usbeki nimede kirjutamist. Kuivõrd türkmeeni ja usbeki keel läksid 1990. aastail üle ladinatähelisele kirjaviisile, kadus vajadus kasutada nende nimede kirjutamisel türkmeeni-eesti ja usbeki-eesti transkriptsioonitabelit, mille oli vastu võtnud vabariiklik õigekeelsuskomisjon 1977. aastal.

2005 lükkas toimkond tagasi Eesti Aiandusliidu puuviljakomisjoni ettepaneku kirjutada sordinimedes kõik sõnad peale sidesõnade suure algustähega.

2006 arutas toimkond Peeter Pälli algatusel parandusi ÕS 2006 kohanimevalimikus ning lisaks paari algustäheküsimust. Lepiti kokku, et nimedes võib kõiki muid sõnu peale sidesõnade kirjutada suure algustähega, nt restoran *Vanaema Juures*, sihtasutus *Teeme Ära*. Jutuks tuli ka ärinimede reeglistiku koostamine, et anda ärinimede (s.o äriregistrisse kantavate nimetuste) moodustamise ja õigekirjutuse põhimõtted. Reeglistikust valmis esialgne visand, mis nägi ette käsitleda ärinimede valikut, struktuuri, süntaksit, õigekirja. Raske küsimus oli, kas on mõistlik säilitada erinevat algustähte juhul, kui sama põhisõna täienditeks satuvad kohanimi ja rahvanimetuseks tõlgendatav käändumatu omadussõna, nagu *Rooma numbrid* (lähteks Rooma kui linna või antiikriigi nimi) ja *araabia numbrid* (st araablastelt pärit numbrid, vrd *Araabia* 'poolsaar Lääne-Aasias'). Peeter Päll pani ette ühtlustusvõimalused, s.o *rooma numbrid* (st roomlastelt saadud numbrid, sel juhul tunnistaksime roomlased rahvanimetuseks), või *Araabia numbrid* (pärit Araabia poolsaarelt), kuid normingu allikais ei ole praeguseni midagi muudetud. Veel retsenseeris toimkond Mati Erelti raamatu „Lause õigekeelsus“ käsikirja ja andis sellele oma heakskiidu.

2008 tegi toimkond kolm otsust:

1) ***Internet* ja *internet*** (30. VI 2008, Peeter Pälli esildis),
2) **jaapani päritoluga sõnade kasutamisest eesti tekstis** (30. VI 2008, Peeter Päll),
3) **muudatused eesti-vene tähetabelis** (29. X 2008, Peeter Päll).

Kuivõrd keelekasutajate käsituses on *Internet* üldnimestunud, pidas toimkond võimalikuks aktsepteerida suurtähelise kuju kõrval ka väiketähelist. Kaks ülejäänud otsust puudutasid võõrkeelsete nimede ja sõnade ülevõttu eestikeelsesse teksti. Jaapani päritoluga sõnu soovitati kasutada eesti tekstis kas tsitaatsõnadena (nt *yakitori*, *sõmen*, *wasabi*) või võõrsõnadena (nt geiša, suši, mikado).

Otsuse kohaselt saab mõnda sõna kirjutada mõlema põhimõtte järgi: kas suši või *sushi*, nooteater või *nō*-teater. Eesti-vene tähetabelis tehtud muudatused arvestasid juba Eesti venekeelses kirjanduses kasutusel olnud tavasid. (Päll 2010: 42)

Muudest teemadest arutas toimkond Ülle Viksi palvel *muuseum*-tüüpi sõnade käänamist (vt lähemalt Raadik 2019: 58–59) ning mõne üksiksõna morfoloogiat (*stabilitron*, *mehhanotron*, *baobab*, *muessin*, *hartšo*, *draglain*, *koosekans*, *kootangens* jt), kuid enamikus küsimustes jäi kindel ühine seisukoht kujundamata.

2009 tegi toimkond kolm otsust:

1) **ukraina-eesti tähetabeli parandused** (20. V 2009, Peeter Pälli esildis),
2) **araabia sõnad eesti tekstis** (20. V 2009, Peeter Päll),
3) **kaassõnade *peale* ja *pärast* tähenduse normimisest** (13. X 2009, Külli Habicht).

Kaks esimest otsust jätkasid võõrkeelsete nimede ja sõnade eesti teksti ülevõtmise teemat, millega toimkond oli tegelenud ka eelmisel aastal. Ukraina nimede eestikeelses tekstis edasiandmise reeglid olid kohati asjatult keerulised, näiteks selles osas, mis puudutas ukraina *õ* märkimist. Uued reeglid on mõnevõrra tähttähelisemad, kuid neid on lihtsam rakendada. Araabia sõnade soovituses näidati, kuidas anda araabia häälikuid edasi eesti vastetega. Soovitus käis eeskätt uute araabia laenude kohta (nt *džihaad*, *mudžahiid*, *fatvaa*, *fikh*, *šahaada*, *hadiith*), seniseid (*emiir*, *kaliif*, *minarett*, *mošee*, *šeik*, *vesiir*, *vilajett* jms) see ei puudutanud. Kaassõnade tähendust käsitleva otsusega loobus toimkond soovitusest hoiduda *peale*-sõna kasutamisest ajatähenduses (nt *peale koosolekut*), soovitus oli esimest korda fikseeritud 1976. aasta ÕS-is. (Päll 2010: 41–42)

Lisaks esitas toimkond oma ettepanekud keeleseaduse eelnõu ja ÕS-i järgmise trüki kohta (Raadik 2019: 59) ning andis soovitused sõnade *kebab* ja *sahib* ning *Georgia* nime asjus. Kahe nimetatud võõrsõna pärast olid toimkonna poole pöördunud Eesti Keele Instituudi keelekorraldajad ja leksikograafid, *Georgia* küsimuse ajendiks oli Gruusia keeleteaduse instituudi kiri Eesti Keele Instituudile. Toimkond otsustas, et esisilbirõhuga *kebabi* kõrval on mõeldav järgsilbis pika vokaaliga *kebaab*, sõna *sahib* puhul jäädi senise normingu juurde. *Georgia* nime puhul otsustas toimkond pidada soovitatavaks nimeks *Gruusiat* ja keeleliselt õigeks ka *Georgiat*, ametliku konteksti jaoks aga soovitada *Sakharthvelo* nime kasutamist.

2010 arutas toimkond Peeter Pälli algatusel mitme keele ja rahva nimetamist eesti keeles ning Eesti Keele Instituudi keelekorraldajate palvel sõna *buffet* kirjutamist. Toimkond pooldas mustlaste omanimetusena vormi *roma* (senistes allikates *romi*, ka *mustlane* on kirjakeeles võimalik), Etioopia ametikeele nimetust

kujul *amhara* (mitte *amhari*) ja Kenya rahvanimetust *maasai* ehk *masai* (seni üksnes viimane). Küsimuskohaks jäi keelerühmade nimetuste algustäht, sest selgete kohanimeliste täiendite kõrval on selliseid, mida saab tõlgendada mitmeti. (Päll 2010: 43) Teise teemana arutati, kas tsitaatsõna *buffet* kõrval võiks eesti keeles lubada mugandit *bufee*. Toimkonna enamik *bufeed* ei pooldanud, eelistades sellele tsitaatsõna *buffet* ja pidades mugandina võimalikuks pigem *ü*-ga *büfeed* (mis vastab prantsuse häälduselе) või varasemat mugandit *puhvet* (mis on eesti keelde tulnud tõenäoliselt vene keele kaudu). (Mäearu 2010: 53–54)

2011 koostas toimkond märgukirja riigieksamitööde parandajaile, arutas koos geoloogidega termini *magnituud* sisu ning stratigraafiaterminite keelelist vormi ja algustähte, võttis sõna levima hakanud nimekuju *Rail Baltica* vastu ning toetas ÕS-i koostajate soovi rakendada ÕS-i tähendusseletustes esinevates kohanimelise täiendiga ühendites senisest ulatuslikumalt suurt algustähte (nt *Egiptuse päikesejumal*, *Kreeka mütoloogia*, *Vana-Kreeka keelpill*).

Krista Kerge eestvõttel tuletas toimkond eksamitööde hindajatele meelde viimase 30 aasta õigekeelsusotsuste printsiipi: uued soovitused ajakohastavad keelekasutust, kuid 1980. aastast ei ole põhimõtteliselt valeks kuulutatud kirjakeele varasemaid norminguid. (Kerge 2012: 81)

Geoloogidega lepiti kokku, et *magnituud* on maavärina võimsuse suurusjärk, ning soovitati vältida sõnastust, millest saaks välja lugeda, nagu oleks *magnituud* mõõtühik. Raskem küsimus oli stratigraafiaterminite algustäht, mille üle on vaieldud alates 2001. aastast (Erelt 2007: 236–237). Geoloogid on hakanud kõiki stratigraafia ja geokronoloogia üksusi kirjutama suure tähega, keelekorraldajad on soovinud järgida nende terminite nagu mis tahes muudegi keelendite puhul eesti õigekirja süsteemi. 2011. aasta koosoleku järel näis siiski, et geoloogid ja filoloogid võiksid kokkuleppele jõuda. Keelekorraldajad olid valmis nägema süstemaatilise ja ühtlustatud algustähega nimetamise vajadust ning möönma suurt algustähte nt teatud tasandi üksuste nimetamisel, tingimusel, et kasutatakse ka vastavat liigisõna (nt *lade* või *iga*). Geoloogid olid valmis möönma, et tavaline keelekasutaja tajub eriti kõrgema tasandi üksusi kui üldnimesid, mistõttu on võimalik tõmmata algustähe piir sinna, kus ühele poole jäävad enamikus selgeid nimesid sisaldavad terminid ja teisele poole üldnimedena tajutavad terminid (nt *uusaegkond*, *keskaegkond*). (Raadik 2019: 61–62)

Einar Kraudi algatusel juhtis toimkond avalikkuse tähelepanu asjaolule, et levima hakanud nimekuju *Rail Baltica* kombineerib sobimatult inglise (*Rail*) ja ladina keele (*Baltica*) sõnu. Ladina *Baltica* eeldaks pealegi naissoost põhisõna (nagu on *via* nimes *Via Baltica*), inglise nimisõnades sugu pole. Pärast avaldust

kinnistus Eestis õige nimekuju *Rail Baltic*, kuid 2017. aasta paiku kerkis taas küsimus seganime kasutuselevõtu kohta.

2012 tegi toimkond neli otsust:

1) **ajaloosündmuste algustäheortograafia** (11. VI 2012, Urve Pirso esildis),
2) **ühend- ja väljendverbituletiste kokku- ja lahkukirjutamisest** (11. VI 2012, Reet Kasik),
3) **määrsõnade kokku- ja lahkukirjutamisest** (11. VI 2012, Külli Habicht),
4) **ajaloosündmuste nimetuste õigekiri**, terviktekst (16. XI 2012).

Kuigi otsuseid oli kokku neli, puudutasid neist kaks sama teemat ehk ajaloosündmuste algustähte. Toimkonna 11. juuni 2012. aasta otsus nägi ette kirjutada ajaloosündmusi nimetustena ehk väiketähega. Selle ajani oli ajaloosündmuste kirjutamisel olnud kasutusel nii nimemall (nimi suure tähega, liigisõna väikesega) kui ka esisuurtähemall (esimene sõna suure tähega, ülejäänud väikesega), ning just sellest viimasest kui eesti ortograafias suhteliselt kõrvalisest algustähemallist sooviti lahti saada. Ajaloosündmuste esisuurtähest loobumine oleks olnud järjekordne samm niigi keeruka algustähereeglistiku lihtsustamise teel. Eelmine suurem ja edukas lihtsustamine oli tehtud Tiiu Erelti algatusel Emakeele Seltsi keeletoimkonna 1994. aasta otsusega, kui käibest jäi kõrvale jutumärke ja läbivat suurtähte kombineeriv mall (*kauplus „Rahva Raamat“*, *ajakiri „Eesti Loodus“*). Hiljem mõtlesid ajaloolased väiketähe asjus siiski ümber ja avaldasid selle kohta 29. augustil 2012 avaliku pöördumise (Avalik pöördumine 2012). Pärast uusi arutelusid ajaloolastega võttis toimkond 16. novembril 2012 vastu otsuse uue variandi, mis möönis ajaloolaste erisoovi kirjutada kinnistunud nimetusi esisuurtähega, kuid jättis üldkeele tarvis siiski kehtima väiketähe soovituse. Keelekomisjonid on ajaloosündmuste algustähte nüüdseks arutanud kaks korda, esimene kord Eesti Kirjanduse Seltsi keeletoimkond 1934 Elmar Muugi algatusel, teine kord Emakeele Seltsi keeletoimkond 2012, ja võib öelda, et mõlemal korral jäi asi mingis mõttes poolikuks. Muuk ei jõudnud ise teemat põhjalikult läbi töötada, mistõttu oli ka toimkonna vastus üldsõnaline (Kask 1970b: 404). 2012. aasta otsuse esimest kavandit arutati liiga kitsas ringis – arvamus saadi vaid neljalt ajaloolaselt – ning seda ei pandud enne lõplikku vastuvõtmist ka avalikule arutelule, kuigi mõne eelmise otsusega oli toimkond sellist praktikat rakendanud (Raadik 2016b).

Ajaloosündmuste algustähe vaidlus jättis varju kaks samal aastal tehtud kokku-lahkukirjutuse otsust, millest esimene puudutas ühend- ja väljendverbituletisi, teine mõnd määrsõna. Reet Kasiku esildise alusel otsustas toimkond lisada VÕK-i 1979. aasta otsusele täienduse, mis lubab ühend- ja väljendtegusõnadest moodustatud *mine*-teonimesid, *ja*-tegijanimesid ja kesksõnadest moodustatud

lt-määrsõnu kirjutada omadussõna funktsioonis kasutatavate kesksõnade eeskujul kokku või lahku. Omaette tähendusega iseseisvaid sõnu (nagu ka ühendeid, mis lahku kirjutatuna võiksid segi minna kaassõnafraasiga) soovitati siiski kirjutada kokku. Viie määrsõna puhul otsustati pidada senise lahkukirjutuse kõrval võimalikuks ka liitmäärsõnana kokkukirjutust: *kas või ~ kasvõi*, *just nagu ~ justnagu*, *just nimelt ~ justnimelt*, *kui tahes ~ kuitahes*, *mis tahes ~ mistahes*, sõna *võib-olla* puhul lisati sidekriipsuga kirjutamise võimalusele sidekriipsuta kokkukirjutuse võimalus: *võib-olla ~ võibolla*. Määrsõnade kokku-lahkukirjutuses on VÕK-i omaaegsest otsusest hoolimata rohkesti sõnuti normimist, toimkonna otsus tõi neid paraku juurde.

Kuivõrd 2013 ilmus järgmine ÕS, oli toimkonnal 2012. aastal rohkesti muudki aruteluainet. Peale juba eelnimetatud otsuste kaaluti välte, rõhu ja palatalisatsiooni märkimist Eesti Keele Instituudi sõnastikes, võõrsõnade tähenduse laienemist ja kirjapilti, võõr-suurtähtlühendite kirjutamist ning väikese rühma laadivahelduslike verbide nihkumist laadivahelduseta tüüpi.

Toimkond kiitis heaks Peeter Pälli ettepaneku, mille kohaselt märgitaks Eesti Keele Instituudi sõnastikes edaspidi rõhku ja väldet alati silbituuma ees. Esimeste hulgas rakendasid uut märkimisviisi 2012 ilmunud võõrsõnade leksikon ja 2013 ilmunud õigekeelsussõnaraamat. Toimkond oli ka nõus Peeter Pälli ettepanekuga kirjeldada sõnade *kompetents* ja *tolerants* sisu ÕS 2013-s senisest laiemalt: *kompetents* on nii 'võimkond, (võimu)pädevus' kui ka (uue tähendusena) 'asjatundlikkus, pädevus', *tolerants* on nii 'lubatav hälve (tehnikas)' kui ka (uue tähendusena) 'tolerantsus'. Muudatuse taga on tegeliku keelekasutuse tugev surve. (Raadik 2015b: 209) Võõrsõnade *ekläär* ja *satään* rööpkujude *ekleer* ja *satiin* asjus oli toimkond üldiselt nõus, et *eklääri* kõrval võib võrdväärse rööbikuna möönda *ekleeri* (ligilähedane prantsuse hääldus lubab mõlemat kuju), sama arvati *satiini* kohta. Toimkond pooldas ka ÕS-i koostajate ettepanekut kirjutada võõrkeelsed suurtähtlühendid püstkirjas, käsitades suurtähte eristusena, mis ei nõua kursiivkirja vormis lisaeristust. Võõrkeelsete väiketähtlühendite puhul otsustati jääda senise pruugi ehk tsitaatsõnade analoogial kursiivkirjas kirjutamise juurde. (Raadik 2015b: 210)

ÕS-i koostaja Sirje Mäearu ettepanekul otsustas toimkond sõnade *vaagima* ja *näuguma* puhul senise laadivahelduslikku pööramise kõrval (*lugema*-tüüp) möönda ka vältevahelduslikku pööramist (*õppima*-tüüp), seega *vaeb ~ vaagib*, *näub ~ näugub*. (Mäearu, Raadik 2012)

2013 andis toimkond soovituse **väliskohanimede esitamiseks ÕS-is** (11. III 2013, Peeter Pälli esildis).

Soovitusele eelnenud mõttevahetuses osales asjatundjaid välisministeeriumist, uudiste agentuurist BNS, Tartu ülikoolist ja mujalt. Arutatud teemad jagunesid kahte suurde rühma: Ukraina, Valgevene, Bulgaaria, Iraani, Lõuna-Korea nimede latiniseerimine ja üksiknimede mugandamine. Üksiknimedest otsustas toimkond soovitada mugandatult nimekuju *Keenia* (selle kõrval sobib ka originaalipärane *Kenya*) ning eelistada endiselt originaalipäraselt nimesid *Argentina*, *Colombia* ja *Venezuela* (mugandid *Argentiina*, *Kolumbia* ja *Venetsueela* jäävad rööpvõimaluseks).

Lähtudes Eesti Keeletoimetajate Liidu seminaril 2013. aastal esitatud küsimustest, koostas toimkond Krista Kerge ja Helika Mäekivi eestvõttel kaks soovituslikku seisukohavõttu (ürituste nimetuste ja virtuaalüksuste nimetuste kohta) ja avaldas need oma lehel. Maire Raadik palus toimkonnalt arvamust ÕS 2013 saatesõna asjus. Toimkond soovitas mitmeid parandusi, muu hulgas lisada täpsustuse: „Oskuskeel on kirjakeele osa, igal erialal võivad kehtida omad tavad, mis siinses sõnaraamatus ei kajastu." Sellega sooviti vältida olukorda, kus keeletoimetamisel surutaks üldkeele reegleid oskuskeelele kohati valikuta peale.

2014 küsis Maire Raadik toimkonnalt arvamust muudatuse kohta, mis oli sõna *peen* käänamise asjus tehtud ÕS 2013-s. ÕS 1999 segatüübi asemel oli *peen* saanud 2013. aasta ÕS-is kaks eraldi tüüpi: 13 (tüüpsõna *suur*) ja 2 (tüüpsõna *õpik*). Segatüübi fikseerimise ettepaneku olid teinud juba 1961. aastal Värskas täienduskursustel olnud eesti keele õpetajad, kuid VÕK, mis seda 1962. aastal arutas, lükkas tookord ettepaneku tagasi. Emakeele Seltsi keeletoimkond oli ÕS 2013 lahendusega nõus.

2016 tegi toimkond otsuse **sidekriipsuga rindliitsõnade käänamise** kohta (17. III 2016, Krista Kerge esildis).

Toimkond otsustas, et sidekriipsuga rindliitsõnades on võimalik nii senise normingu kohane mõlema osa käänamine kui ka muude liitsõnade eeskujust lähtuv esimese osa käänamata jätmine: *pagarile-kondiitrile* või *pagar-kondiitrile*, *lasteaias-algkoolis* või *lasteaed-algkoolis*. Otsuse valmimist toetasid Maire Raadiku kirjutis rindliitnimisõnadest (2016) ja Sirje Mäearu kirjutis rindliitomadussõnadest (2016), mis mõlemad ilmusid ajakirjas Oma Keel. Kuigi toimkonna otsus räägib üldiselt rindliitsõnadest, näitas Mäearu uuring, et rindliitomadussõnade puhul on tavapärasem käänata üksnes järelosa: *keiserlik-kuninglikku* armeed, *ühiskondlik-poliitilised* vaated, *loov-praktilisele* lõputööle, *veider-naljakad* kombed.

Muude teemade hulgas arutati Raadiku ettepanekul protsendimärgi tühiku kirjutamist ja arvsõnade kokku-lahkukirjutust, Tiina Leemetsa ettepanekul

tsitaatsõnade vormistust ning Eesti Maaülikooli eesti keele lektori Linda Püssa ettepanekul sõna *läbi viima* tähendust.

Raadiku ja Leemetsa küsimused olid ajendatud Eesti Keele Instituudis koostatavast õigekeelsuskäsiraamatust. Protsendimärgi puhul pidas toimkond otstarbekaks jätta senine soovitus – kirjutada protsendimärk arvuga kokku – üldkeele tarbeks jõusse, kuid möönda tühiku kasutamist erialadel, kus seesugune tava on juurdunud (Raadik, Leemets 2017: 34–35). Laiendades põhiarvude kokku-lahkukirjutuse põhimõtteid järgarvudele, murdarvudele ning arvust saadud *ne-* ja *line*-liitelistele omadussõnadele (*kaks tuhat – kahe tuhandes*), taastas toimkond põhimõtte, mis oli kehtinud enne Tiiu Erelti „Eesti ortograafia" teise trüki ilmumist. Erelti eeskujul möönis toimkond siiski rööpvõimalusena ka tuletiste eeskujust lähtuvat kokkukirjutust. (Raadik 2015a) Leemetsa ettepaneku alusel lepiti muu hulgas kokku oluline põhimõte, et tsitaatsõnu võib kirjutada väikese tähega, olenemata sellest, mis tähega kirjutatakse vastav sõna oma päritolukeeles. (Raadik, Leemets 2017: 35–36)

Eesti Maaülikooli eesti keele lektor Linda Püssa oli teinud 2016. aastal toimkonnale ettepaneku möönda tegusõna *läbi viima* kasutamist ka tähenduses 'tegema, korraldama'. Toimkond tõdes, et *läbi viima* tähendus on laienenud, kuid oli üldjoontes nõus ÕS-i koostajate hinnanguga, et osa selle sõna kasutusest kuulub paberlikku stiili. (Raadik, Leemets 2017: 32–33)

2017 andis toimkond soovituse kahe kohanime kohta. Peeter Pälli ettepanekul arutati küsimust, kas nimetada Teravmägede saarestiku saart *Teravmägedeks* või jääda senise *Lääne-Teravmägede* juurde. Toimkond pooldas saare nime *Teravmäed*, märkides, et soovi korral võib saart nimetada ka kohaliku nimega *Spitsbergeniks*. Avita kirjastus oli toimkonnalt küsinud, kuidas nimetada eesti keeles sukelmandrit Uus-Meremaa all. Ühist seisukohta ei kujunenud, poolthääli said nii *Meremaa*, *Seelandia* või *Seeland* kui ka *Zealandia*. Kõige praktilisemaks peeti lõpuks geograaf Heino Mardiste seisukohta, et mandrit võiks nimetada sama nimega kui riiki: *Uus-Meremaa mander*.

2018 tegi toimkond otsuse **kujundlike (ümberütlevate) nimetuste algustähe** kohta (27. VI 2018, Peeter Pälli esildis).

Arvestades, et kujundlikud nimetused on nimede ja mittenimede vaheline üleminekuala, otsustas toimkond, et seesuguste kirjutamisel saab rakendada nii väiketähelist nimetuste malli (*must mander*, *raudne leedi*) kui ka suurtähelist nimemalli (*Must Mander*, *Raudne Leedi*). Kohtade, ehitiste, ruumide jms kujundlikke nimetusi võib nimena kirjutada nii läbiva suurtähega (*Tõusva Päikese Maa*) kui ka kohanimemalli kohaselt, milles liigisõna kirjutatakse väikese tähega

(*Tõusva Päikese maa*). Seega on kujundlike nimetuste kirjutajail nüüd valida kahe, koha-, ehitise- ja ruuminimetuste puhul lausa kolme algustähemalli vahel.

Lisaks andis toimkond soovituse sõna *lemmik* sõnaliigi ning *Svaasimaa* ja *Kiievi* nime muutmise kohta. Sirje Mäearu ettepanekul otsustas toimkond möönda sõna *lemmik* kasutamist peale nimisõna ka omadussõnana, nagu see tegelikus pruugis on levinud. (Mäearu 2018: 52–53) Koos välisnimede töörühmaga arutati Peeter Pälli algatusel kaht küsimust. Lühinime *Svaasimaa* kõrval otsustati eesti keeles soovitada ametliku nimekujuna *eSwatini Kuningriiki*. Muudatuse aluseks oli Svaasimaa kuninga otsus muuta oma riigi ingliskeelset nime. Vastuseks Ukraina välisministeeriumi üleskutsele kasutada riigi pealinna nime kujul *Kyiv* leiti, et eesti keeles on otstarbekas jääda senise mugandi *Kiiev* juurde, kuid seekõrval on alati õiged ka lähtekeelsed kujud, sh ukraina-eesti transkriptsiooni kohane *Kõjiv*.

2019 andis toimkond heakskiidu Eesti Keele Instituudis valminud „Eesti õigekeelsuskäsiraamatu" õigekirjareeglite osale, toimkond oli käsiraamatu reeglistikku arutanud aastail 2016–2019.

2020 arutas toimkond nimeküsimusi ning ÕS-i 7. tüübi omadussõnade käänamist. Peeter Pälli ettepanekul käsitleti ersa, komi, mari, mokša ja udmurdi nimede kirjutamist eesti tekstis, aluseks viis tähetabelit: ersa-eesti, komi-eesti, mari-eesti, mokša-eesti ja udmurdi-eesti. Sirje Mäearu ettepanekul arutati 7. tüüpi kuuluvate omadussõnade käänamist: kas möönda *habrast* kõrval ka *haprat*, *habraste* kõrval ka *haprate*, *habrastesse* kõrval ka *hapratesse*. Esildiste põhjal valmisid ka otsuste kavandid, mis avaldati toimkonna lehel.

Meili teel arutati veel ühe rahvanimetuse kuju. 1997. ja 1998. aastal oli keeletoimkond kiitnud heaks keelte ja rahvaste nimekirja, milles Lõuna-Aafrika Vabariigi afrikaani keele kõnelejate rahvanimetus on *afrikandrid* (ainsus *afrikander*). Peeter Päll tegi toimkonnale ettepaneku, et rahvanimetuse põhivormiks võiks saada edaspidi *afrikaanerid*, jättes *afrikandrid* rööpvõimaluseks. Keeletoimkond arutas asja ja oli nõus, et nimetus *afrikandrid* vajaks ajakohastamist. See jääb rööpvõimalusena edasi, aga põhinimetuseks võiks edaspidi olla pigem *afrikaanid* (mitte *afrikaanerid*), mis läheb tuletuslikult paremini kokku keelenimetusega *afrikaani keel*, vrd ka *mohikaanid* ja *mohikaani keel*.

Emakeele Seltsi keeletoimkond on ligi kolmekümne tegevusaasta jooksul arutanud nii ortograafia, morfoloogia, semantika kui ka nimekirjutuse küsimusi. Ortograafia on olnud toimkonna otsuste hulgas üks kaalukamaid valdkondi. Mitu tähtsat otsust on tehtud algustäheortograafia kohta, üldine suund on olnud kasutatavate algustähemallide arvu vähendamine. 1994. aasta otsusega loobuti

jutumärkide ja läbiva suurtähe kombinatsioonist, 2012 tehti katse jätta kõrvale eeskätt ajaloosündmuste kirjutamisel levinud esisuurtähe mall. 1998 loobuti kohanimelise täiendi väiketähest, vabastades kirjutaja kohustusest teha vahet kohta ja liiki näitavatel kohanimedel. 2018. aasta otsusega anti lõtkuruumi kujundlike nimede kirjutamiseks, arvestades, et seesugused nimetused on üleminekuala nimede ja mittenimede vahel. Kokku-lahkukirjutuses on toimkond andnud rööpvõimalusi rühma määrsõnade kirjutamiseks, ühtlustanud järg- ja murdarvsõnade ning arvsõnast saadud omadussõnade kirjutamise põhiarvsõnade omaga ning möönnud ühend- ja väljendtegusõnadest moodustatud tuletiste kirjutamist omadussõnana kasutatavate kesksõnade eeskujul kokku või lahku.

Täheortograafias on antud juhiseid nii keeliti, nt otsused jaapani ja araabia sõnade kirjutamise kohta, kui ka üksiksõnuti. Nimekirjutuses on lahendatud rööpnimede küsimusi ja otsitud eesti kuju uutele tekkivatele nimedele. Morfoloogias tegi keeletoimkonna eelkäija, vabariiklik õigekeelsuskomisjon, ära suure töö, sõnastades olulisi, terveid muuttüüpe hõlmavaid otsuseid, keeletoimkonnal pole seetõttu sama suures mahus otsuseid teha tulnud. Arutatud on pigem väiksemaid sõnarühmi või üksiksõnu puudutavaid probleeme, sealhulgas on lahenduse saanud mitu küsimust, mida on aegade jooksul arutanud varasemad toimkonnad (nt *korsten*- või *peen*-sõna käänamine). Sõnatähendusi on toimkond (nagu ka varem VÕK) käsitlenud valdkonnana, kus on mõttekam iga detaili ettekirjutamisest hoiduda. Tehtud otsustele on seetõttu omane pigem tähenduspiiride laiendamine kui kitsendamine.

Emakeele Seltsi keeletoimkond on jõudnud täisikka. See lubab loota, et toimkond suudab üha paremini täita oma ülesannet kirjakeele tasakaalustajana.

EMAKEELE SELTSI 400 KEELEPÄEVA (1961–2020)

Tõnu Tender

Ümmargused tähtpäevad annavad põhjuse möödanikku vaadata, et sealt edasi liikumiseks tuge leida (vrd Rosenberg 2016: 120). Siinne kirjutis ongi saanud tõuke Emakeele Seltsi 100 aasta juubelist. Sajandi jooksul on ES olnud mitme olulise ettevõtmise algataja (vt Valge 2020a: 9). Kui on loodud teisi keelevaldkonna riiklikke asutusi ja institutsioone, mis on ES-i mingi algatuse enda kanda võtnud, siis on selts leidnud ja käivitanud uue tegevussuuna.

Tänaseni on kestnud mõned seltsi algatatud ettevõtmised, sh paar ettekannete vormis tegevust: alates 1961. aastast korraldatavad keelepäevad ning 1968. aastast iga-aastane lingvistikakonverets Johannes Voldemar Veski päev (vt Kingisepp 1989; Valge 2018). Siinse kirjutise huvikeskmes on seltsi kaaskorraldatud keelepäevad ajavahemikus 1961–2020. Vaadeldud on ES-i esimese keelepäeva korraldamise põhjust, keelepäevade traditsiooni kujunemist ja muutumist ning püütud kokku lugeda keelepäevade ning neil peetud ettekannete arv. Arvandmete osas on ülesande täitmine mõnelgi juhul keeruline: ES-i aastaaruannete koostajad on lähtunud erinevatest põhimõtetest. Lisaks peab arvestama asjaoluga, et inimesed ei ole masinad ning on mõnikord eksinud. Toimunud keelepäevade andmed on koondatud kahte ülevaatlikku tabelisse. Materjali ilmestamiseks on koostatud kaks keelepäevade toimumissagedust kirjeldavat joonist ning Mait Luidalepp kaardikirjastusest Regio on tähistanud siinkirjutaja andmete põhjal keelepäevade toimumiskohad Eesti geograafilisel kaardil.

Keelepäevade traditsiooni algus

Sellest, miks korraldati 1961. aastal ES-i esimese keelepäev ning kuidas ettevõtmisest traditsioon kujunes, on varem ühte-teist kirjutatud (vt Kodumurre 1986/18: 3–12; Tender 2000: 121–134). Võtkem senine teave mõne täiendusega lühidalt kokku.

ES-i üks põhikirjalisi eesmärke selle asutamisest alates on olnud „e d e n d a d a h u v i eesti keele tundmise, arendamise ja uurimise vastu“ (RA, EAA.2100.19.15; Valge 2020a: 15). ES-i esimene esimees professor Lauri Kettunen avaldas seltsi ettekandekoosolekul 24. IX 1922 peetud kõnes arvamust, et seltsi esmaseks huvi äratamise sihtrühmaks on eesti keelt ja sugulaskeeli õppivad üliõpilased: „Avaldan sel puhul eriti lootust, et Selts küllalt oma tähtsamat sisemist kohust suudaks täita: huvi aine vastu üleval pidada selles arvurikkas noorte peres, kes praegu ülikooli astudes eesti keelt teaduslikult õppima hakanud, ja et eesti ja sugukeelte õppijate arv meie ülikoolis rohkesti veel kasvaks.“ (Kettunen 1922b: 66).

Eesti NSV Teaduste Akadeemia presiidiumi esindajad, sh akadeemia president Johan Eichfeld (1893–1989) soovitasid 1961. aasta algul ES-il oma tegevust paremini organiseerida ja korraldada üritusi peale Tallinna ja Tartu ka rajoonides.

Selle TA presiidiumi soovituse kohta leidub teavet ES-i juhatuse koosolekute protokollides. ES-i juhatus pidas pühapäeval, 19. II 1961 Tartu Riikliku Ülikooli peahoones eesti keele kateedri ruumides koosoleku (prot nr 525, päevakorra 3. punkt: informatsioon ES-i tegevuse aruandest ENSV TA Presiidiumi koosolekul 15. II 1961.) „P. Ariste ja H. Ahven annavad lühikese ülevaate Emakeele Seltsi tegevuse arutamisest Eesti NSV Teaduste Akadeemia Presiidiumi koosolekul 15. veebruaril 1961. Koosolekul avaldati mitme sõnavõtja poolt soovi, et selts oma tegevust paremini organiseeriks ja korraldaks oma üritusi ka rajoonides (1–2 üritust poolaastas). Järgnevas mõttevahetuses avaldatakse arvamust, et ES võiks korraldada aastas paar väljasõitu rajooni. Nii võiks käesoleval [1961. – *T. T.*] aastal toimuda seltsi koosolekud näit. kas Viljandis, Kingissepas või Võrus.“ (Tender 2000: 127–128).

ES-i juhatus otsustas laupäeval, 8. IV 1961 TRÜ eesti keele kateedri ruumes toimunud koosolekul (protokoll 528): „Juhatus võtab TA Presiidiumi [15. II 1961] otsuse teadmiseks ja täitmiseks“ ning otsustab „korraldada Viljandis septembri II poolel keelepäev“ (Tender 2000: 128). Lisaks seltsi tegevuse geograafilisele laiendamisele tähendas see seltsi ettevõtmiste kavandamist laiemale sihtrühmale.

Seltsi juhatus suhtus TA presiidiumi otsusesse või soovitusse väga tõsiselt, seda peeti täitmist vajavaks korralduseks. Meeles oli TA Presiidiumi u 10 aastat varem tehtud katse ES sulgeda, kuna selle tegevus hinnati passiivseks, mitteajakohaseks ning väideti, et seltsi tehtav töö dubleerivat Keele ja Kirjanduse Instituudi tegevusi (Ahven, Ross 1999: 114–117). See otsus või soovitus ei olnud seltsi

kehtiva põhikirjaga vastuolus nagu mõni eelnev.[36] Nõnda otsustaski seltsi juhatus korraldada Viljandis keelepäeva.

Seltsi aastaraamatus on esimese keelepäeva korraldamise põhjuste kohta kirjutatud järgmist: „Eesmärgil laiendada kontakti teadliku keeletarvitajaskonnaga ja luua Emakeele Seltsile auditoorium ka teistes keskustes Tartu ja Tallinna kõrval korraldati koos kohalike organitega V i l j a n d i s 7. oktoobril [1961] k e e l e p ä e v“ (ESA VIII (1962): 253).[37]

Siinkirjutajale ei ole teada, kes pakkus seltsile soovitatud ettevõtmise, nn „väljasõit rajooni“, „seltsi loenguline tegevus teistes keskustes“ üldnimetuseks välja sõna „keelepäev“. Võimalik, et eeskuju pakkusid toonased riiklikud pühad ja tähtpäevad, mille hulka kuulusid Nõukogude armee ja sõjalaevastiku päev, rahvusvaheline naistepäev, ajakirjanduse päev, raadiopäev, üleliiduline kehakultuurlaste päev, metallurgide päev jt (Kalendermärkmik 1958: 5). Keelepäev sobitus vormiliselt tolle aja tähtpäevade ja ettevõtmiste konteksti.

Seltsi juhatuse tõsist suhtumist keelepäeva korraldamisse näitab mh esinejate loetelu. Viljandi keelepäeval esindasid seltsi ettekandega akadeemikud professorid Johannes Voldemar Veski ja Paul Ariste, akadeemia korrespondeeriv liige prof Arnold Kask, dotsent Huno Rätsep, vanemõpetaja Gerda Laugaste jt (Tender 2000: 129).

Esimese keelepäeva korraldamne õnnestus, see julgustas järgmisi korraldama. Seltsi aastaraamatus on sündmuse kohta esitatud lühikokkuvõte: „Viljandi keelepäev leidis Viljandi ja naaberrajoonide õpetajaskonnas ning teiste keelehuviliste hulgas väga sooja vastuvõtu. Ettekannetele järgnesid elavad läbirääkimised. Üksmeelselt kinnitati sellise ürituse vajalikkust. Keelepäevast osavõtjaid oli 185, sealhulgas ka Tallinnast, Paidest, Elvast ja mujalt. Suure eeltöö keelepäeva organiseerimisel tegi Viljandi Pedagoogiline Kabinet (juhataja O. Niinemäe).“ (ESA VIII (1962): 254)

Keelepäeva õnnestumises oli kaalukas osa ES-i sekretäril (ajavahemikul 1947–1969 vastutav sekretär, seejärel – kuni oma surmani aprillis 1988 – teadussekretär)

---

[36] 1951. aasta 15. märtsi kirjas soovitas TA kaadriosakond koopteerida ES-i juhatuse koosseisu Keele ja Kirjanduse Instituudi direktori kohusetäitja Heinrich Tobias, mis läks vastuollu seltsi 1947. a põhikirjaga (Ahven, Ross 1999: 115–116).

[37] 25 aastat pärast esimese keelepäeva toimumist on H. Ahven ES-i väljaandes Kodumurre (1986) osutanud konkreetsele isikule: „Keelepäevade korraldamise mõtte ajendiks oli Teaduste Akadeemia tolleaegse presidendi akad. Johan E i c h f e l d i soovitus ES-i juhatusele kanda seltsi loenguline tegevus Tartust ja Tallinnast väljapoole ka teistesse keskustesse“ (Kodumurre 1986/18: 8; Tender 2000: 126–127).

Heino Ahvenal (Tender 2000: 124). Ahvenal oli pedagoogilist talenti, aastatel 1937–1941 oli ta õppinud Tartu Õpetajate Seminaris (Tender, Viikberg 2020: 289–290). Samuti evis ta suurepäraseid organisaatorivõimeid. Heino Ahvena eluajal (1919–1988) toimus 144 keelepäeva: ta oli seotud nende korraldamisega ning enamikku neist juhatas tema. Veel pärast H. Ahvena surmagi toimusid mitmed keelepäevad just neis paigus ja asutustes, kus ta omal ajal oli keelepäevade korraldamise tava sisse harjutanud.

Mida keelepäeval tehakse ja kellele neid korraldatakse?

Sõna *keelepäev* sisaldub Eesti Keele Instituudi ühendsõnastikus, tähistades emakeelt väärtustavate ettekannetega üritust koolis, linnas või maakonnas (vt EKI ühendsõnastik). Eestikeelses vikipeediaski leidub teemakohane artikkel: „Keelepäev on päev, kui mõnes maakohas, koolis, maakonnas peetakse keele väärtustamiseks keelekoosolekuid (hrl populaarteaduslikus vormis). Keelepäev on enamasti suunatud õpilastele ja õpetajatele. Eestis on keelepäevi korraldanud eriti Emakeele Selts. Eesti Justiitsministeerium on korraldanud juristidele ja ametnikele ka õiguskeelepäevi. Mõnikord nimetatakse keelepäevaks ka emakeelepäeva." (Vikipeedia: keelepäev) Ilmneb, et sõnal *keelepäev* on üsna lai tähendussisu ning lisaks ES-ile leidub teisigi keelepäevade korraldajaid.

ES-i esimeste keelepäevade sihtrühmaks olid peamiselt täiskasvanud keelehuvilised: õpetajad, ajakirjanikud ja kirjastuste töötajad; kuulajaskonna seas leidus ka keskkoolide vanemate klasside õpilasi. Kolmel esimesel keelepäevade korraldamise aastal pidasid ettekandeid ainult täiskasvanud. Kuid 1964. aasta keelepäevadel Viljandis, Tallinnas, Rakveres, Märjamaal ja Haapsalus esinesid ettekannetega ka keskkoolide vanemate klasside õpilased (ESA 11 (1965): 277). Keelepäevade esimese õpilasettekande „Meie kooli õpilaste keelevigadest" pidas Viljandi 3. keelepäeval 9. jaanuaril 1964 C. R. Jakobsoni nimelise Viljandi 1. Keskkooli abiturient K. Tibar (Ahven 1984b; ESA 11 (1965): 280).

Edaspidi hakkasid koolid keelepäevade korraldamise vastu üha enam huvi tundma ning peamiselt õpilastele suunatud keelepäevad (õpilaskeelepäevad) ehk koolide keelepäevad saavutasid ajapikku ülekaalu. Keelepäevadele lisandusid 1973. aastast r a h v a l u u l e p ä e v a d ning 1978. aastast s t i l i s t i k a p ä e v a d. (Vt Merili Metsvahi artiklit ES-i rahvaluulesektsioonist ning Luule Epneri kirjutist ES-i lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioonist)

Esialgu keskenduti keelepäevadel ettekannete pidamisele. Lisaks pühendati rohkesti aega aruteludele (toonases keelepruugis: läbirääkimistele): küsimisele-

vastamisele ning seisukohtade esitamisele.[38] Koosviibimised olid pikad, tegemist oli sõna otseses mõttes keelele pühendatud p ä e v a g a. Näiteks esimene keelepäev Viljandi kultuurimajas algas kell 10.45 ja lõppes kell 16.30, st kestis peaaegu kuus tundi! (RA, ERA.R.-2362.2.255, l 1, 8). Rakvere keelepäev 5. aprillil 1964 algas kell 12.15 ning lõppes kell 17.15, st kestis viis tundi (RA, ERA. R.-2362.2.279, l 32, 41).

Paaril viimasel kümnendil on koolide keelepäevad olnud suhteliselt lühikese päevakava ja kestusega (vt allpool keelepäevade toimumise tabeleid).

Mõne aasta pärast lisandusid keelepäevade kavasse ettekannete kõrval muudki tegevused. Näiteks Märjamaa 2. keelepäev 26. IV 1964 algas deklamatsiooniga, kooli 10. klassi õpilane M. Meisterson esitas Kristjan Jaak Petersoni oodi „Kuu“[39] (RA, ERA.R-2362.2.279, l 41). Sama kooli 4. (õpilas)keelepäeval 1967. aastal korraldati väike näitus keeleteadlaste töödest. Tallinna 10. Keskkooli (õpilas)keelepäeval 1971. aastal viidi läbi keeleviktoriin. 1973. aastast on keelepäevadel ettekannete kõrval tihti esitatud luule- ja proosapõimikuid, muusikapalu, rahvalaule ja -tantse. Keelepäevade programmi on kuulunud dokumentaalfilmide ja näidendite vaatamine, kultuurilooliste paikade külastamine jms.

Leidub neidki, kellele keelepäev seostub peamiselt 14. märtsil tähistatava emakeelepäevaga, Kristjan Jaak Petersoni sünniaastapäevaga, mis on alates 1999. aastast riiklik tähtpäev.[40] Paljudes õppeasutustes tähistatakse seda sündmust kas aktuse, sõnalis-muusikaliste etteastetega, loengutega või keeleteemaliste võistlustega. Üldsuse seas on populaarsust kogumas 2008. aastal alguse saanud ERR-i Vikerraadio emakeelepäeva e-etteütlus (vt Vikipeedia: e-etteütlus). Emakeelepäeva tähistamine riikliku tähtpäevana on elupõlise koolmeistri ja ES-i auliikme Meinhard Laksi algatus. Säärane mõte olevat tal tekkinud 1994. aastal avatud emakeelesambast (vt Vikipeedia: Meinhard Laks). Küllap oli Laksile oluliseks vaimseks vundamendiks ES-i keelepäevade traditsioon: Laksi töömeheaastatel toimus Sonda koolis kolm ES-i keelepäeva: 1977., 1980. ja 1981. aastal.

---

[38] Näiteks 1961. a Viljandi keelepäeval esitas L. Sarv oma arvamuse ja seejärel küsimuse: „Mind on häirinud [kuulsa laulja] A[rtur] Rinne [1910–1984] häälдus laulus „Mul meelen kuldne kodukotus“. See laul on pärit Tarvastust ja tuleks esitada ka vastavas murrakus. Keda peaks informeerima?“ Professor A. Kask on vastanud: „Selgitava kirja võiksite saata A. Rinnele. On täiesti iseloomulik, et põhjaeestlased ei tunne lõuna-eesti murdeid.“ (RA, ERA.R.-2362.2.255: l 4).

[39] ES-i korraldatud keelepäevadel on mitmel korral esitatud K. J. Petersoni luulet, lisaks mainitule veel 1974. aastal Järve Keskkoolis (Järve on aastast 2005 Maarja-Magdaleena), 1986. aastal Õisu keelepäeval jm.

[40] ES-i keelepäevade korraldamise pearaskus nihkus riikliku emakeelepäeva tähistamise tõttu ajutiselt märtsikuusse.

ES-i (kaas)korraldatud keelepäevade arvust

ES-i aastakoosolekutel on teadussekretär esitanud seltsi liikmetele ülevaate aruandeaastal toimunud ettevõtmiste, sh keelepäevade kohta. Keelepäevade koguarvu ja nende toimumise sageduse kohta on viimati ülevaade kirjutatud paarkümmend aastat tagasi: aastatel 1961–2000 toimus 218 keelepäeva, sh nii täiskasvanute keelepäevad, maakondlikud keelepäevad, õpilaskeelepäevad ja üks keelepäev väljaspool Eestit, 1989. aasta Riia keelepäev (Tender 2000: 131; ESA 35–42 (1989–1996): 192).

ES-i ja VEKSA (Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise) Ühingu[41] koostöös Tallinnas korraldatud eesti keele ja kirjanduse seminari (1977) ning kultuuriseminaride raames peetud väliseestlaste keelepäevi (1979, 1981) võib tinglikult arvata väliskeelepäevade eelkäijaiks. Nende kuulajaskond oli – võrreldes teiste toonaste keelepäevadega – suhteliselt väikesearvuline: 1977 – 30–40 inimest, 1979 – 37, 1981 – 31 inimest.

Keelepäevade arv sõltub asjaolust, millised sündmused on keelepäevana arvestatud ning millised mitte. Ajavahemikul 1961–2000 on keelepäevade arvestus olnud ladus ning avaldatud teabes esineb suhteliselt vähe küsitavusi ning ebatäpsusi. Näiteks 1978. aasta tegevusaruandes (ESA 25 (1979)) loeti Elva Keskkoolis 23. novembril 1978 toimunud esimene stilistikapäev ES-i keelepäevaks, kuid järgmiste stilistikapäevade toimumise järel on need keelepäevadest eraldi registreeritud ning 1978. aasta Elva I stilistikapäevagi ei ole enam keelepäevana arvestatud. Pärast Heino Ahvena surma (1988) on keelepäevade arvepidamisse tekkinud ebatäpsus Õisu keelepäevade numeratsioonis (sellest lähemalt allpool).

Alates 2001. aastast tänaseni toimunud keelepäevade (ja neil esitatud ettekannete) arvu on seltsi aastaraamatute alusel varasemast keerulisem kokku arvutada.[42] Mõnel korral on ES-i aastaaruandes keelepäevade all nimetamata jäänud alates 2004. aastast Väike-Maarjas korraldatav F. J. Wiedemanni keeleauhinna

---

[41] Asutatud 1960. aastal nimega Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise Komitee, mis muudeti 1976. aastal VEKSA Ühinguks.

[42] Ladusat arvestamist on raskendanud keelepäevade vormi mitmekesistumine, kuid ka asjaolu, et 2000. aastate esimesel kümnendil on ES-i teadussekretärid vahetunud suhteliselt lühikese ajavahemiku järel. Keelepäevade korraldamisega on tegelenud seltsi kaheksa teadussekretäri: Heino Ahven 1947–1988 (keelepäevade korraldaja 1961. aastast), Mart Meri 1988–1997, Tõnu Tender 1997–2001, Asta Õim 2001–2003, Maria-Maren Sepper 2003–2006, Terje Potter 2006–2007, Annika Hussar 2007–2010 ja Killu Mei (Paldrok) alates 2011. aastast.

keelepäev jne. Seega on ajavahemikul 2001–2020 ES-i kaaskorraldamisel Eestis peetud sadakond keelepäeva.

Väliskeelepäevade loendamisel on segadust tekitanud Petseri nn eesti kooli korraldatud keelepäevad[43]: kas neid arvestatakse ES-i keelepäevadena või mitte? ES-i juhatus on oma 16. oktoobri 2002. aasta koosolekul otsustanud (ES-i juhatuse protokoll nr 947), et Petseri keelepäevad ei lähe ES-i keelepäevadena arvesse, kuna seltsi osa Petseri keelepäevade kaaskorraldamisel ei ole piisavalt kaalukas. Kuid ES toetab nende korraldamist oma liikmete ettekannetega. ES-i juhatuse kõnes olev otsus jäi mõnel aastal (2003 ja 2005–2010) seltsi tegevusaruandeid koostades kahe silma vahele. Vahekokkuvõttena võib öelda, et väljaspool Eestit on aastail 2001–2020 peetud seltsi kaaskorraldamisel sama palju keelepäevi kui kodumaal (Petseris Vally Tamme korraldatu suurendab seda arvu veelgi).

Seega on ajavahemikus 2001–2020 ES-i kaaskorraldamisel toimunud (nii Eestis kui ka välismaal kokku) 198 keelepäeva. Liites eelnevale aastatel 1961–2000 toimunud 218 keelepäeva, saame seltsi keelepäevade koguarvuks 416. Neist 316 on toimunud Eestis. 60 aasta jooksul on toimunud igal aastal keskmiselt ligi seitse keelepäeva. Seda on enam kui Teaduste Akadeemia kunagi soovitas: pidada poolaastas rajoonides u 1–2 üritust.

Keelepäevade toimumise sagedusest aastate lõikes

ES on 1961. aastast tänaseni järjepidevalt keelepäevi korraldanud. Keelepäevade arv varieerub aastate lõikes. Mõnel puhul on aasta jooksul toimunud üks keelepäev (1961, 1966, 1970 ja 1977; samuti 2020, mil avalike ürituste korraldamist takistas üleilmne pandeemia) või kaks keelepäeva (1965, 1967, 1969, 1974, 1983 ja 1992). Neil aastail kulus rohkesti jõudu seltsi teistele ettevõtmistele: ES-i väljaannetele ning konverentside, kõnekoosolekute jms korraldamisele. Heino Ahvena eluajal toimusid keelepäevad keskmiselt viis korda aastas (Tender 2000: 130). Samas korraldati mõnel aastal ka kuus (1963, 1976), seitse (1964, 1985), kaheksa (1975, 1980, 1984), üheksa (1986) ning koguni 11 (1981), 16 (1987) ja 18 (1988) keelepäeva. Heino Ahven suri 22. aprillil 1988. aastal, ajal, mil ühiskonna huvi keelepäevade vastu oli väga kõrge. Paar aastat pärast Ahvena lahkumistki,

[43] Petseri keelepäevade agar korraldaja on olnud ning väärib selle eest tunnustamist ES-i tegevliige Vally Tamm. Ta töötas Eesti riigi poolt Petseri kooli lähetatud eesti keele õpetajana pea paarkümmend aastat. V. Tamm on varemgi ES-i keelepäevadel esinenud ning Valgamaal keelepäevi korraldanud.

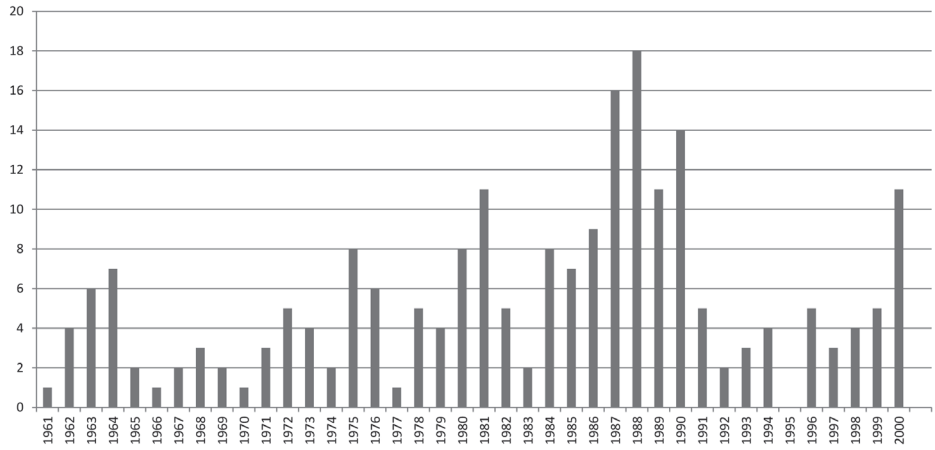

Joonis 1. ES-i keelepäevade arv ajavahemikul 1961–2000

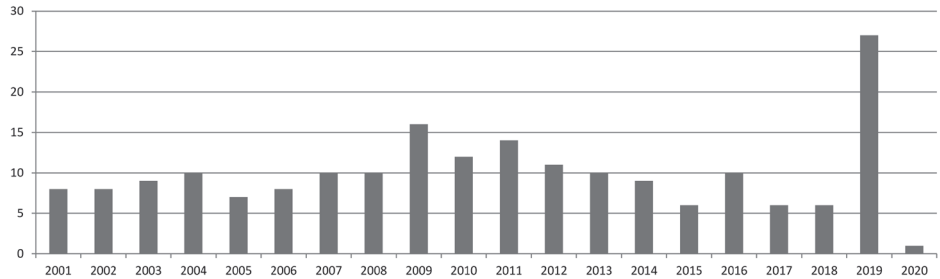

Joonis 2. ES-i keelepäevade arv ajavahemikul 2001–2020

mil ES-i teadussekretärina (novembrist 1988 – aprillini 1997) tegutses Mart Meri, püsis seltsi keelepäevade arv kõrge: 11 (1989) ja 14 (1990). Seejärel langes korraldatavate keelepäevade arv n-ö tavatasemele. 1995. aasta oli kurb erand, mil ei toimunud mitte ühtegi ES-i keelepäeva! Kuid 2000. aastal peeti seltsi kaaskorraldamisel 11 ning 2001. aastal kaheksa keelepäeva, sh üks väliskeelepäev Peterburis.

Uuel aastatuhandel asus selts haridus- ja teadusministeeriumi (HTM) toel regulaarselt korraldama väliskeelepäevi,[44] mida mõnelgi aastal on Eesti keelepäevadest rohkemgi korraldatud. Näiteks 2008. aastal korraldas ES keelepäevi

[44] Väliskeelepäevadest on siinsele kogumikule põhjalikuma ülevaate koostanud Killu Mei, seepärast on käesolevas artiklis mainitud vaid väliskeelepäevade (kui ES-i keelepäevade ühe alaliigi) arvu, toimumiskohta ja -aega.

ainult välismaal, kuid mitte Eestis. Juba 2009. aastal taaselustas selts Eesti koolide keelepäeva tava. Keelepäevade arv aastate lõikes on ajavahemikul 2001–2020 tõusnud. Eesti keele aastal (2019) korraldas ES (koos väliskeelepäevadega) 28 (!) keelepäeva.

Eesti keelepäevade populaarsemad toimumispaigad

Eestis on 1961–2020 ES-i kaaskorraldamisel toimunud 316 keelepäeva 97 paigas, sh riigi äärealadel. Alljärgnevalt on need nimetatud: Abja (Abja-Paluoja) (2), Alatskivi (1), Avinurme (2), Ahja (2), Ala (1), Antsla (1), Aruküla (1), Elva (6), Haapsalu (10), Haljala (2), Hargla (1), Helme (4), Hummuli (2), Häädemeeste (3), Juuru (1), Jõgeva (2), Järve (1951–1977) (a-st 1978 Maarja, alates 2005. a-st Maarja-Magdaleena) (2), Jõhvi (1), Järva-Jaani (1), Jüri (2), Kaarma (1), Kabala (Järvamaa) (1), Kadrina (1), Kahtla (1), Kehra (2), Kihnu (1), Kilingi-Nõmme (2), Kiltsi (1), Kiviõli (2), Kohila (1), Kohtla-Järve (3), Kuigatsi (2), Kunda (1), Kingissepa (Kuressaare) (16), Kuusalu (2), Kärdla (3), Kärla (1), Lehtse (1), Lähte (1), Lüllemäe (1), Maidla (Virumaal) (1), Meremäe(2), Misso (2), Muhu (Liiva) (2), Mustjala (1), Mustvee (4), Märjamaa (13), Narva (2), Noarootsi (Pürksi) (1), Nuia (Karksi-Nuia) (1), Oru (1), Otepää (2), Paide (3), Palamuse (1), Palupera (1), Patküla (1), Pikakannu (1), Prangli (1), Puka (1), Põlva (3), Põltsamaa (4), Pärnu (8), Püssi (2), Pühajärve (Sihva) (2), Rakvere (5), Rapla (2), Restu (1), Riidaja (1), Ruhnu (1), Räpina (4), Saku (1), Salme (1), Sillamäe (1), Sonda (3), Tallinn (47), Tapa (2), Tartu (19), Toila (1), Torgu (1), Tsirguliina (2), Tõrva (4), Uulu (1), Vaeküla (1), Valga (6), Vana-Võidu (1), Vigala (Vana-Vigala) (1), Viljandi (22), Vinni-Pajusti (Pajusti) (1), Viru-Nigula (1), Võhma (Viljandi maakond) (1), Võru (11), Väike-Maarja (13), Vändra (2), Värska (1), Õisu (7).

Loendist ilmneb, et Eestis leidub kohti, kus selts on korraldanud palju keelepäevi. Allpool on esitatud mõni näide.

Elvas on korraldatud aastatel 1962–1988 kuus keelepäeva: 1962, 1970, 1972, 1975, 1982 ja 1988. Nende korraldamisele aitas kaasa eesti keele ja kirjanduse õpetaja Uno Kuresoo (1927–2005).

Haapsalu õppeasutustes on korraldatud 10 keelepäeva, neist seitse ajavahemikus 1964–1987: 1964, 1971, 1972, 1976, 1979, 1986, 1987. Haapsalu keelepäevade algatajaid ja korraldajaid oli sealne eesti keele õpetaja Heino Nurmiste. Pärast paarikümneaastast vaheaega on ES-i keelepäevad Haapsalus taas toimunud 2007, 2011 ja 2019.

Kuressaares (nõukogude ajal Kingissepas) on keelepäevad toimunud 16 korda: 1963, 1986, 1988, 1990, 1992, 1994, 1996, 1998 (kaks keelepäeva), 1999, 2000, 2002, 2003, 2006, 2011 ja 2019.

Märjamaal on ajavahemikul 1961–1993 peetud 13 keelepäeva: 1962, 1964, 1965, 1967, 1972, 1975, 1978, 1981, 1982, 1984 (ES-i 100. keelepäev), 1986, 1989, 1993. Lisaks pidas ES-i tegevliige Egle Pullerits koolis 2015. aastal loengu. Märjamaa keelepäevade korraldamisse panustas rohkesti aega ja jõudu sealne legendaarne koolijuht, eesti keele õpetaja ja ES-i tegevliige Leonhard Vaide (1927–1996). Ta töötas koolis alates 1951. aastast (direktor aastail 1957–1988), seejärel siirdus pensionile. Ahvena-Vaide koostööna korraldatigi sealses koolis aastatel 1961–1986 kokku 11 keelepäeva. Pärast 1988. aastat, mil Heino Ahven suri ning Leonhard Vaide siirdus pensionile, on Märjamaal peetud keelepäeva vaid paaril korral.

Leonhard Vaide oli keelepäevade korraldamise algataja Märjamaa keskkoolis (Vaike Vaide fotokogu)

Viljandi õppeasutustes on korraldatud 22 keelepäeva: 1961, 1962, 1964, 1980 (kaks keelepäeva), 1982 (kaks keelepäeva), 1984, 1988, 1990 (kaks keelepäeva), 1994, 1996 (kaks keelepäeva), 1997, 1998 (ES-i 200. keelepäev), 2002, 2004, 2005, 2016, 2018, 2019. Viljandi on olnud ärgas keelepäevade korraldaja ettevõtmise algusest tänaseni.

Võrus on keelepäev toimunud 11 korda: 1962, 1966, 1969, 1981, 1985, 1990, seejärel 2007, 2012, 2013, 2017, 2019.

Õisus on keelepäeva peetud aastail 1986, 1988, 1990, 1992, 1994, 1997, 1999, seega seitse korda. Alates ES-i aastaraamatust 34 (1988) on sassi läinud Õisu keelepäevade numeratsioon: ESA 34 (1988) järgi toimus 1988. aastal Õisu 3. keelepäev, kuid tegelikult oli see teine keelepäev.

Kuigi teaduste akadeemia soovitas ES-il omal ajal pidada väljasõiduüritusi eelkõige väljaspool Tallinna ja Tartut, on selts pidanud mõlemas linnas arvukalt keelepäevi.

Tallinnas on toimunud kokku 47 keelepäeva (1963, 1964, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975 (kolm keelepäeva),1976, 1979, 1980 (kaks keelepäeva), 1981 (kolm keelepäeva), 1984 (kaks keelepäeva), 1985, 1986, 1987 (kaks keelepäeva), 1988, 1989, 1990, 1993 (kaks keelepäeva), 1996, 1999 (kaks keelepäeva), 2000 (kuus

Kaart 1. Aastatel 1961–2020 Eestis korraldatud ES-i keelepäevade toimumiskohad (Kaardikirjastus Regio)

keelepäeva), 2001 (kolm keelepäeva), 2003 (kolm keelepäeva), 2004, 2015, 2019 (kolm keelepäeva)).

Tartu eri asutustes on toimunud 19 keelepäeva, neist 16 aastail 1963–2000: 1963, 1968, 1971, 1973, 1975, 1978, 1980, 1981, 1986, 1987 (kaks keelepäeva), 1988, 1989, 1990, 2000 (kaks keelepäeva). Seejärel taas 2012, 2016 ja 2019.

Keelepäevade temaatikast

Keelepäeva kava koostamisel on arvestatud kuulajaskonna huvidega. Rohkesti emakeelepäevi on peetud nii Eesti kui ka välismaa eesti keele õpetajaid ning nende vajadusi silmas pidades. Keelepäevi on korraldatud nii väliseestlaste kogukondadele kui ka välismaa keeleteadlastele. Suur osa keelepäevadest on saanud teoks koolides, kus peamine sihtrühm on õpilaskuulajad: alguses keskkoolide, seejärel ka põhikoolide õpilased; alguses üldhariduskoolide, seejärel ka kutseõppeasutuste õpilased; algul eesti emakeelega, seejärel ka mõne muu emakeelega õpilased.

Ettekannete temaatika on olnud küllaltki mitmekesine: tänapäeva kirjakeel (sõnavara ja grammatika probleemid, kirjakeele normimine jm), murded,

kirjakeele ajalugu, uute sõnade loomine, maailma keeled, keelepoliitika ja keelekorraldus, tehiskeeled, kirjanike keelekasutus ja stiiliprobleemid, kodukandi kultuurilugu, rahvalaulu stiilivõtted jne. Õpilasesinejate seas on populaarsemad teemad olnud õpilaslääng ja ilukirjanduse keel, oma kooli õpilaste eesnimed, kirjandite keel ja stiil, kohalik kultuurilugu või oma kooli ajalugu. Keelepäevade korraldamisel on võimaluse korral tähelepanu all olnud ümmargused kultuuriloolised tähtpäevad, nt F. J. Wiedemanni 200. sünniaastapäev (2005); J. V. Veski (1973), A. H. Tammsaare (1978), J. Aaviku (1980), L. Kettuneni (1985), O. Lutsu (1988), S. Tanningu (2004) – 100. sünniaastapäev; eesti raamatu 450. aastapäev (1975), Tartu ülikooli 350. aastapäev (1982), eesti raamatu aasta (2000–2001), eesti keele aasta (eesti keel kui riigikeel 100, 2019) (Ahven 1984b; Tender 2000: 132).

Keelepäevade korraldamine ja õnnestumine on paljuski sõltunud kohalike korraldajate ettevõtlikkusest, ärksusest, võimekusest jms.

Lõpetuseks

Emakeele Seltsi kaaskorraldamisel on ajavahemikul 1961–2019 toimunud 416 keelepäeva. Pea kõik keelepäevad on toimunud mitme osapoole koostöös. Märkimisväärset majanduslikku tuge nende korraldamiseks on paaril viimasel aastakümnel pakkunud Eesti riik eri rahastusallikate kaudu.

Seltsi esimees Helle Metslang on ES-i 100. sünnipäeval avaldanud mõtte: „[---] meie selts on läbi muutliku sajandi rännanud, varistanud lõppevaid tegevusi ja rikastunud uutega, näinud paremaid ja halvemaid aegu, ja jäänud kindlalt püsima“ (Metslang 2020).

Lootkem, soovigem ja tegutsegem selle nimel, et Emakeele Selts ei varistaks oma tegevuste seast keelepäevi.

ES-i keelepäevade ülevaatlikud tabelid

Alljärgnevad kaks tabelit sisaldavad andmeid kõigi seltsi osalusel korraldatud keelepäevade kohta: nii koolide kui ka maakondlike keelepäevade ning väliskeelepäevade kohta ajavahemikus 1961–2020. Andmed on jaotatud kahte tabelisse peamiselt ruumi kokkuhoiu eesmärgil: selts asus 2000. aastate algul HTM-i abiga regulaarselt korraldama väliskeelepäevi, mida arvestuslikult keelepäevadeks peetakse, kuid samas Eestis toimuvatest keelepäevadest eristatakse. Varasemal perioodil ei olnud põhjust Eesti ja väliskeelepäevi eraldi arvestada, kuna esimene väliskeelepäev toimus 1989. aastal.

Esimene tabel hõlmab ajavahemikus 1961–2000 toimunud 218 keelepäeva: esitatud on nende toimumise aeg (aasta, kuupäev) ja koht, keelepäevade arv aastas, peetud ettekannete arv jms teave.

Teises tabelis on esitatud aastatel 2001–2020 ES-i keelepäevad (kokku 198): toimumisaeg (aasta, kuupäev) ja -koht, keelepäevade arv aastas, peetud ettekannete arv jms nii Eesti koolides ja maakondades kui ka välismaal peetud keelepäevad.

Tabel 1. Emakeele Seltsi keelepäevad 1961–2000

Aasta	Keelepäevade toimumiskoht ja lühikirjeldus	Keelepäevade arv	Ettekannete arv
1961	**Viljandis** peeti esimene keelepäev (6 ettekannet) laupäeval, 7. X. Osavõtjaid oli 185, sh Tallinnast, Paidest, Elvast ja mujalt. (ESA VIII (1962): 253–254)[1]	1	6
1962	Korraldati neli keelepäeva, kus esitati 21 ettekannet. Keelepäevadel oli keskmine osavõtjate arv 120. **Võru keelepäev** (5 ettekannet) 28. III. **Elva keelepäev** (6 ettekannet) 1. IV. **Märjamaa keelepäev** (6 ettekannet) 25. XI. **Viljandi keelepäev** (4 ettekannet) 15. XII. (ESA IX (1963): 234–235)	4	21
1963	Keelepäevi korraldati kuus, esitati 34 ettekannet, osavõtjate arv oli u 1000. **Pärnu keelepäev** (6 ettekannet) 27. I. **Tartu keelepäev** (5 ettekannet) 29. III. **Tallinnas Harju keelepäev** (6 ettekannet) 21. IV. **Kingissepas** (Kuressaares) **Saaremaa keelepäev** (6 ettekannet) 12. V. **Kärdlas Hiiumaa keelepäev** (6 ettekannet) 26. V. **Paide keelepäev** (5 ettekannet), 1. XII. (ESA X (1964): 277)	6	34
1964	Keelepäevi toimus seitse, esitati 39 ettekannet, lisaks ES-i liikmetele esinesid kohalikud õpetajad jt keelehuvilised, samuti keskkoolide vanemate klasside õpilased (kokku 7). Keelepäevadest osavõtjaid on olnud üle 1400. **Viljandi 3. keelepäev** (4 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 9. I. **Jõgeva keelepäev** (6 ettekannet) 27. III. **Tallinnas Harju 2. keelepäev** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 2. IV. **Rakvere keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 5. IV. **Märjamaa 2. keelepäev** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 26. IV. **Kiviõli keelepäev** (6 ettekannet) 10. V. **Haapsalu keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt), 13. XII. (ESA 11 (1965): 277–281)	7	39

1965	Korraldati kaks keelepäeva, esitati 12 ettekannet, sh 3 õpilastelt, osavõtjaid oli u 460. **Valga keelepäev** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 8. I. **Märjamaa (õpilas)keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 18. V. (ESA 12 (1966): 257–259)	2	12
1966	**Võru 2. keelepäev** (4 ettekannet) 5. I. Osavõtjaid oli üle 120, peamiselt Võru rajooni eesti keele ja kirjanduse õpetajad, vanemate klasside õpilased jt keelehuvilised (ESA 13 (1967): 261)	1	4
1967	**Otepää keelepäev Otepää keskkoolis** (5 ettekannet; osavõtjaid u 70) 16. V. **Märjamaa 4. (õpilas)keelepäev** (5 ettekannet, sh 3 õpilastelt ning näitus eesti keeleteadlaste töödest; osavõtjaid u 200) 12. X. (ESA 14–15 (1968–1969): 303–305)	2	10
1968	**Pärnu II keelepäev** (5 ettekannet; osavõtjaid üle 200) 13. III. **Vaeküla õpilaskeelepäev Vaeküla internaatkoolis** (7 ettekannet, sh 4 õpilastelt; osalejaid u 200) 6. V. **Tartu keelepäev** „Isikunimed“ (6 ettekannet, sh 2 külalisesinejat Riiast) 1. XII. (ESA 14–15 (1968–1969): 312–314)	3	18
1969	Keelepäevi korraldati kaks (ettekandeid 10; osalejaid 240), mõlemal keskenduti murdeprobleemidele: **Võru 3. keelepäev** (5 ettekannet; osalejaid oli 90) 21. X. **Tõrva keelepäev** (5 ettekannet, osalejaid oli 150) 28. X. (ESA 16 (1970): 299–302)	2	10
1970	**Elva (õpilas)keelepäev Elva keskkoolis** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 21. XI (ESA 17 (1971): 244–246)	1	6
1971	Keelepäevi toimus kolm, ettekannete koguarv oli 18, osalejaid u 770. **Tallinna 10. Keskkooli (õpilas)keelepäev** (6 ettekannet, sh 3 õpilastelt ning keeleviktoriin; osavõtjaid u 520) 22. II. **Eriinternaatkoolide keelepäev Tartu I Eriinternaatkoolis** koostöös ENSV Haridusministeeriumiga (7 ettekannet; osalejaid 170) 14. III. **Haapsalu 2. keelepäev** (5 ettekannet; osavõtjaid 79) 16. V. (ESA 18 (1972): 280–282)	3	18
1972	Korraldati viis õpilaste keelepäeva, lisaks esitasid ES-i tegevliikmed 2 ettekannet Harju koolinoorte keelepäeval 16. III Tallinnas. Esitati 33 ettekannet, neist 12 ettekannet 15 õpilaselt; osavõtjaid oli 1220. **N. V. Gogoli nim Tallinna 21. Keskkooli (õpilas)keelepäev** (8 ettekannet, sh 4 ettekannet viielt[2] õpilastelt; osavõtjaid oli 250) 12. V. **Märjamaa Keskkooli (õpilas)keelepäev** (6 ettekannet, sh 3 ettekannet neljalt õpilaselt; osavõtjaid u 200) 24. XI. **Haapsalu 1. Keskkooli (õpilas)keelepäev** (4 ettekannet, sh 1 ettekanne kahelt õpilastelt; osalejaid u 360) 27. XI. **Elva Keskkooli (õpilas)keelepäev** (7 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid oli 230) 9. XII. **Püssi Keskkooli (õpilas)keelepäev** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osalejaid 180) 21. XII. (ESA 19–20 (1973–1974): 309–313)	5	31

1973	**Tallinna 32. Keskkooli keelepäev** (7 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osalejaid 260) 14. III. **Harju rajooni 5. õpilaskeelepäev Kuusalu Keskkoolis** (4 ettekannet, sh 1 õpilase referaat; osalejaid 130) 19. IV. **Pärnu 3. keelepäev** (6 ettekannet, neist 2 õpilastelt; osalejaid 250) 26. IV. **A. H. Tammsaare nim Tartu I Keskkooli keelepäev** (4 ettekannet, sh 1 õpilastelt; osavõtjaid 150; lisaks esitati luulet, luule- ja proosapõimikuid, muusikapalu, rahvalaule ja -tantse jne) 25. V. (ESA 19–20 (1973–1974): 326–331)	4	21
1974	Keelepäevi oli kaks, esitati 11 ettekannet, sh 3 õpilastelt, lisaks deklamatsioone, muusikalisi etteasteid ja rahvatantse. **Tallinna 37. Keskkooli keelepäev** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osalejaid üle 200) 8. V. **Jõgeva rajooni keelepäev Järve**[3] **Keskkoolis** (5 ettekannet, sh 1 õpilaselt; osalejaid u 150; loeti Kr. J. Petersoni luulet, vaadati filmi J. V. Veski 100. sünniaastapäeva tähistamisest) 21. XI. (ESA 21 (1975): 200–204)	2	11
1975	Toimus kaheksa keelepäeva, esitati 47 ettekannet, neist õpilastelt 22. Nende päevade kavas oli veel muusikaettekandeid ja deklamatsioone. Osavõtjate arv oli u 1930. Keelepäevad olid pühendatud eesti raamatu juubeliaastale. **Elva Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 5, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 350) 25. I. **Tallinna 32. Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 6, sh 4 õpilastelt; osavõtjaid u 350) 27. II. **V. Kingissepa nim Tallinna 20. Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 6[4], sh 3 õpilastelt; osavõtjaid u 300) 11. IV. **Harju 6. keelepäev Tallinnas** (ettekandeid 7, sh 5 õpilastelt; osavõtjaid 92 – õpilased koos õpetajatega Harju rajooni kõikidest keskkoolidest) 17. IV. **Kehra Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 7, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid u 300) 16. V. **Eriinternaatkoolide 2. keelepäev Tartu I Eriinternaatkoolis** (ettekandeid 6; osavõtjaid 110) 23. XI. **Märjamaa 6. keelepäev A. Lauteri nim Märjamaa Keskkoolis** (ES-i 50. keelepäev) (5 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid 210) 8. XII. **Püssi Keskkooli 2. keelepäev** (5 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 230, sh Kohtla-Järve rajooni eesti keele õpetajaid ning õpilasi naaberkoolidest) 18. XII. (ESA 22 (1976): 229–237)	8	47
1976	Toimus kuus keelepäeva, ettekandeid esitati kokku 35, sh õpilastelt 15, nende kõrval deklamatsioone ja muusikapalu. Osalejaid oli u 1500. **Haapsalu 4. keelepäev I Keskkoolis** (ettekandeid 4, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 300) 18. II. **J. Kunderi nim Tallinna 32. Keskkooli 3. keelepäev** (ettekandeid 4; osavõtjaid u 350) (tehiskeeled: esperanto) 25. II. **Räpina Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 7, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 300; Värska keskkooli õpetajate leelotajate grupp esitas naljalaule, õpilased dramatiseeringu A. Kivi „Seitse venda“) 8. IV. **Misso Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 6, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 100; õpilased esitasid põimiku „Keelest ja meelest“) 14. IV.	6	35

	Mustvee 1. Keskkooli keelepäev (ettekandeid 8, sh 5 õpilastelt; osavõtjaid u 190; pühendatud O. W. Masingule, pärast keelepäeva lõppu sõideti Masingu sünnikülla Lohusuhu, kus avati talle mälestustahvel) 14. V. **Nuia Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 6, sh 4 õpilastelt; osavõtjaid u 250) 9. XII. (ESA 23 (1977): 126–132)		
1977	**Sonda 8-kl Kooli keelepäev** (6 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid u 200; lisaks õpilaste kontsert) 21. IV. (ESA 24 (1978): 136)	1	6
1978	Koos stilistikapäevaga korraldati kuus keelepäeva.[5] Esitati 39 ettekannet, osavõtjaid oli u 1250. Uute kohtadena lisandusid Torgu ja Tapa. **A. Lauteri nim Märjamaa Keskkooli 7. keelepäev** (ettekandeid 6, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid 250, pühendatud A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäevale) 19. I. **Kehra Keskkooli 2.** ja **Harju rajooni 7. keelepäev** (ettekandeid 7, sh 5 õpilastelt; osavõtjaid u 250. Pärast keelepäeva käidi Kehra lähedal Kaunissaares, kus kirjanik A. H. Tammsaare kirjutas romaani „Kõrboja peremees“, ja vaadati Kehra sovhoosi klubis kohaliku rahvateatri esituses etendust „A. H. Tammsaare ja Vargamäe Indrek“) 9. III. **Eriinternaatkoolide 3. keelepäev Tartu I Eriinternaatkoolis** (8 ettekannet; osavõtjaid 120) 9. IV. **Sõrve keelepäev Torgu 8-kl Koolis** (6 ettekannet, sh 1 õpilastelt (3 esinejat); osavõtjaid u 130) 26. IV. **Tapa keelepäev Tapa Keskkoolis** (5 ettekannet, lisaks keelepäeva juhataja sõnavõtt; osavõtjaid u 170) 19. X. **Elva Keskkooli stilistikapäev** toimus kolmes osas: vaadati filmi „Linnutee tuuled“, kuulati luulesektsioonis 3 ettekannet ning lõpuks 4 ettekandega plenaaristungit; osavõtjaid u 330) 23. XI. (ESA 25 (1979): 154–160)	5	32
1979	Keelepäevi korraldati neli, neist üks väliseestlaste kultuuriseminarist osavõtjatele, esitati 29 ettekannet, osavõtjaid u 620. Uute kohtadena lisandusid Maidla ja Mustjala. **Haapsalu 5. keelepäev Haapsalu 1. Keskkoolis** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt; kirjanduslik põimik kooli sõnakunstiringilt; osavõtjaid 250) 11. IV. **Maidla 8-kl Kooli keelepäev** (ettekandeid 8, sh 2 õpilastelt; õpilaste kontsert; osavõtjaid 130) 19. IV. **Väliseestlaste keelepäev Tallinnas koostöös VEKSA ühinguga** (ettekandeid 7; osalejaid 37) 20. VI. **Mustjala keelepäev Mustjala 8-kl Koolis** (ettekandeid 9, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid 200) 13. XII. (ESA 26/27 (1980–1981): 208)	4	29
1980	Keelepäevi korraldati kaheksa. Esitati 47 ettekannet, osavõtjaid oli 1650. Uute kohtadena ilmusid keelepäevade nimekirja Kilingi-Nõmme ja Kahtla (Saaremaal). **Sonda 8-kl Kooli 2. keelepäev** (ettekandeid 4, neist 2 õpilastelt; osavõtjaid 160) 14. II. **Tallinna 1. Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 5, neist 1 õpilastelt; osavõtjaid 300. Tähistati kooli vilistlase P. Ariste 75. sünnipäeva) 27. II. **C. R. Jakobsoni nim Viljandi 1. Keskkooli keelepäev, ES-i 70. keelepäev** (ettekandeid 8, sh 5 õpilastelt) 13. III.	8	47

	Eriinternaatkoolide 4. keelepäev Tartus (ettekandeid 7, osavõtjaid 132) 28. III. **J. Köleri nim Viljandi 4. Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 7, neist 3 õpilastelt, osavõtjaid 200) 17. IV. **Kilingi-Nõmme Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 5, sh 1 õpilaselt; osavõtjaid 130) 15. V. **Tallinna 44. Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 7, neist 2 õpilastelt; osavõtjaid 350) 3. XII. **Kahtla 8-kl Kooli keelepäev** (ettekandeid 4; osavõtjaid 160) 5. XII. (ESA 26/27 (1980–1981): 222)		
1981	Keelepäevi korraldati 11, peeti 61 ettekannet, sh õpilastelt 12, osavõtjaid u 1600. Neist kuus keelepäeva (Sondas, Võrus, Haapsalus, Tartus, Pärnus ja Tallinnas) olid määratud peamiselt õpetajatele ja neil osales emakeeleõpetajaid ka naaberrajoonidest. Nende keelepäevade ettekannetes oli pearõhk asetatud vabariikliku õigekeelsuskomisjoni otsuste kommenteerimisele ja uute eesti keele õppeprogrammide nõuetele ning vastavate õpikute seisukohtade tutvustamisele. **Pärnu 4. keelepäev A. Jakobsoni nim Pärnu 1. Keskkoolis** (8 ettekannet, sh 5 õpilastelt; osavõtjaid u 210) 22. I. **Märjamaa 8. keelepäev A. Lauteri nim Märjamaa Keskkoolis** (ettekandeid 5, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 230, vaheajal toimus viktoriin uudissõnade tundmises) 28. I. **J. Kunderi nim Tallinna 32. Keskkooli 4. keelepäev** (ettekandeid 5, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 350. 9b klassi õpilased esitasid lavalise kompositsiooni) 25. II. **Harju rajooni 8. keelepäev Sakus** (ettekandeid 7, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid 130) 16. IV. **Sonda 3. keelepäev** (õpetajatele) **Sonda 8-kl Koolis** (ettekandeid 5; osalejaid 130) 7. V. **Keelepäev Tallinnas (Pirital) väliseestlastele** koostöös VEKSA-ga (ettekandeid 7; osavõtjaid 31. Lisaks Henno Meriste keeletest) 25. VI. **Võru 4. keelepäev** (õpetajatele) **Võru Fr. R. Kreutzwaldi nim I Keskkoolis** (ettekandeid 5; osavõtjaid 102) 24. IX. **Haapsalu 6. keelepäev** (õpetajatele) (ettekandeid 5; osavõtjaid u 70) 8. X. **Tartu keelepäev** (õpetajatele) (ettekandeid 5; osavõtjaid u 130) 22. X. **Pärnu 5. keelepäev** (õpetajatele) (ettekandeid 4; osavõtjaid 75) 12. XI. **Tallinna keelepäev** (õpetajatele) (ettekandeid 5; osavõtjaid 115) 26. XI. (ESA 28 (1982): 130–137)	11	61
1982	Keelepäevi oli viis, peeti 28 ettekannet, sh 10 õpilastelt; osavõtjaid u 1020. Keelepäevade loetelusse ilmus uue kohana Kohtla-Järve. Keelepäevadega tähistati nii TRÜ 350., kui ka NSV Liidu moodustamise 60. aastapäeva. **C. R. Jakobsoni nim Viljandi 1. Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 7, sh 3 õpilastelt, osavõtjaid u 300) 4. II. **A. Lauteri nim Märjamaa Keskkooli 9. keelepäev** (ettekandeid 5, sh 1 õpilastelt; osavõtjaid u 250; algas väikese kontserdiga õpilaskoorilt) 21. IV. **J. Köleri nim Viljandi 4. Keskkooli 2. keelepäev** (ettekandeid 6, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid u 130) 22. IV. **A. Kesleri nim Kohtla-Järve Keskkooli keelepäev**, **ES-i 90. keelepäev** (ettekandeid 5, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 220; montaaž „Mõtteid sõnast“ sõnakunstiringilt) 6. V. **Elva Keskkooli 5. keelepäev** (ettekandeid 5, sh 1 õpilastelt) 20. XI.	5	28

	Elva kultuurimajas näidati õpilastele filme „Veelinnu rahvas“ (19. XI õhtul) ja „Linnutee tuuled“ (20. XI hommikul), sellele järgnes 9. klassis Mati Hindi osavõtul lahtine emakeeletund. (ESA 28 (1982): 142–144)		
1983	Keelepäevi oli kaks, esitati 12 ettekannet, sh 4 õpilastelt, osavõtjaid u 370. Keelepäevade loetelusse ilmus uue kohana Abja. **Mustvee 2. keelepäev Mustvee 1. Keskkoolis** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid üle 200. Õpilased esitasid ka sõnalis-muusikalise põimiku) 16. III. **Abja keelepäev Abja Keskkoolis** (ettekandeid 6, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 170) 7. IV. (ESA 29 (1983): 145–148)	2	12
1984	Keelepäevi oli kaheksa, neil esitati 61 ettekannet, sh 15 õpilastelt, osavõtjaid u 1370 (keskmiselt 170). Keelepäevade jaoks olid uued kohad Põltsamaa ja Tsirguliina. **Tallinna 2. Keskkooli keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilasettekanne; osavõtjaid u 200) 8. II. **Harju rajooni 9. keelepäev Tallinnas** (6 ettekannet, sh 4 õpilastelt; osavõtjaid u 200) 19. IV. **Põltsamaa Keskkooli keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilasettekanne; osavõtjaid u 250) 19. IV. **Räpina 2. keelepäev Räpina Keskkoolis** (ettekandeid 11, sh 5 õpilastelt; osavõtjaid u 150) 20. IV. **J. Köleri nim Viljandi 4. Keskkooli 3. keelepäev** (8 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 150) 24. IV. **Hiiumaa 2. keelepäev Kärdlas** (ettekandeid 6; osavõtjaid u 100) 12. V. **A. Lauteri nim Märjamaa Keskkooli 10. ja ES-i 100. keelepäev** (ettekandeid 14, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 250) 1. XI. Sündmusest jagas teavet nii raadio, televisioon kui ka paljud ajalehed. **Tsirguliina Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 6; osavõtjaid 110) 6. XII. (ESA 30 (1984): 237–242)	8	61
1985	Keelepäevi oli seitse, neil esitati 56 ettekannet, sh 24 õpilastelt, osavõtjaid oli u 1400. ES-i keelepäevade jaoks olid uued toimumiskohad Kaarma ja Helme; ürituste teemad: Paul Ariste 80, F. J. Wiedemann 180, J. Jõgever 125 ning L. Kettunen 100. **Mustvee 3. keelepäev Mustvee 1. Keskkoolis** (9 ettekannet, sh 6 õpilastelt; osavõtjaid 115) 14. III. **Tõrva 2. keelepäev Tõrva Keskkoolis** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 200) 9. IV. **Võru 5. keelepäev Võru 1. Keskkoolis** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 250) 11. IV. **Tallinna 54. Keskkooli keelepäev** (5 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 200. Õpilased esitasid luule- ja proosapõimiku „Üle sõna serva“, esines rahvakunstiansambel Leigarid) 25. IV. **Kaarma (8-klassilise kooli) keelepäev** (10 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid u 130) 26. IV. **Helme Kutsekeskkooli keelepäev** (8 ettekannet, sh 4 õpilastelt; osavõtjaid u 250. Loeti Hendrik Adamsoni luulet ja klaveril mängiti eesti rahvaviise. See oli esimene keelepäev kutsekeskkoolis) 25. IX. **Otepää 2. keelepäev Otepää Keskkoolis** (10 ettekannet, sh 5 õpilastelt; osavõtjaid u 250) 21. XI. (ESA 31 (1985): 197–207)	7	56

1986	Keelepäevi oli üheksa, neil esitati 67 ettekannet, sh 19[6] õpilastelt, osavõtjaid oli üle 1720. ES-i keelepäevade jaoks uued kohad olid Vändra, Kärla ja Hummuli. Keelepäevade üldarv tõusis aasta lõpul 117-ni. **A. Mui nimelise Kingissepa 2. Keskkooli keelepäev** (9 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid u 300; ansambel Leigarid esitas rahvatantse) 18. III. **Õisu[7] Toiduainetetööstuse Tehnikumi keelepäev** (ettekandeid 6, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 150; tehnikumi kirjandusklubi liikmed esitasid sõnapõimiku „Kas siis selle maa keel …“) 25. III. **Abja 2. keelepäev Abja Keskkoolis** (ettekandeid 6, sh 3 õpilastelt; katkend „Väikesest Illimarist“, osavõtjaid u 220) 2. IV. **Vändra Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 6, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 215; õpilased esitasid luule- ja laulupõimiku) 10. IV. **Valga 2. keelepäev Valga 1. Keskkoolis** (9 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid u 220; õpilased esitasid ettekannete vahel rahvatantse, klaveri- ja kitarripalu) 17. IV. **Kärla 8-kl kooli keelepäev** (ettekandeid 8, sh 4 õpilastelt; osavõtjaid u 130; õpilased esitasid värsse ja viise oma vanavanemate koolipäevilt teemal „Karjalaste päev“, lühinäidendi „Uudis- ja unarsõnu“ ning laulupõimiku „Ei paremat pole kuskil pool …“) 19. IV. **Tallinna 7. Keskkooli keelepäev** (ettekandeid 9, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 250; õpilased esitasid muusikalisi ja sõnalisi ettekandeid) 22. IV. **Eriinternaatkoolide 5. keelepäev Tartu I Eriinternaatkoolis** (6 ettekannet; osavõtjaid u 100; õpilaste taidlusring esitas sõnalis-muusikalise põimiku) 14. V. **Hummuli 8-kl kooli keelepäev** (ettekandeid 7[8], sh 2 õpilastelt; osavõtjaid u 140; õpilased esitasid muusika- ja tantsupalu) 4. XII. (ESA 32 (1986): 158–168)	9	67
1987	Keelepäevi oli 16, neil esitati 107 ettekannet (õpilastelt 31), osavõtjaid oli u 2440. Uued keelepäevade toimumise kohad olid Ahja, Kuigatsi, Häädemeeste, Palupera, Vana-Võidu, Lüllemäe ja Palamuse. Erilised olid ka keelepäevad eriinternaatkoolides Kuigatsis ja Tartus (pimedatele ja vaegnägemisega õpilastele). **Tartu 10. Keskkooli keelepäev** (7 ettekannet, sh 1 õpilastelt; osavõtjaid 230) 7. II. **Fr. Tuglase nim Ahja Keskkooli keelepäev** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 180) 4. III. **Märjamaa 11. keelepäev A. Lauteri nim Märjamaa Keskkoolis** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 170) 5. III. **Kuigatsi Eriinternaatkooli keelepäev** (4 ettekannet; osavõtjaid 60) 12. III. **Tartu 2. Eriinternaatkooli keelepäev** (6 ettekannet, sh 1 õpilastelt; osavõtjaid 70) 13. III. **Mustvee 4. keelepäev Mustvee 1. Keskkoolis** (9 ettekannet, sh 4 õpilastelt; osavõtjaid 150; õpilased esitasid põimiku B. Alveri luulest) 19. III. **Põltsamaa Keskkooli 2. keelepäev** (6 ettekannet, sh 1 õpilastelt; osavõtjaid 250, õpilased esitasid luulekava) 7. IV. **Häädemeeste Keskkooli keelepäev** (8 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid 100; kooli keeleringi liikmed esitasid rahvalaule) 9. IV. **Põlva Keskkooli keelepäev** (6 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid 250; esines kooli segakoor ja toimus õpilaste moedemonstratsioon) 16. IV. **Palupera 8-kl Kooli keelepäev** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 90; keelepäevaks oli välja pandud näitus varasemast eesti keele alasest kirjandusest) 7. V.	16	107

	Keskeriõppeasutuste 1. keelepäev J. Gagarini nim Näidissovhoostehnikumis Vana-Võidus (9 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid 160; rahvalaule ja laulumänge esitas Viljandi Kultuurikooli ansambel) 5. VI. **Tallinna 1. Õhtukeskkooli keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt; osavõtjaid 120; keelepäev oli pühendatud H. Stahli grammatika ilmumise 350. aastapäevale, päeva lõpus esines kontserdiga rahvakunstiansambel Leegajus) 22. X. **J. Kunderi nim Tallinna 32. Keskkooli keelepäev** (4 ettekannet; osavõtjaid 230) 16. XI. **Lüllemäe 8-kl kooli keelepäev** (8 ettekannet, sh 1 õpilastelt; osavõtjaid 140) 3.XII. **O. Lutsu nim Palamuse Keskkooli keelepäev** (10 ettekannet, sh 5 õpilastelt; osavõtjaid 120; tähistati O. Lutsu 100. sünniaastapäeva) 10. XII. **Haapsalu 7. keelepäev Haapsalu 8-kl koolis** (ES-i 133. kp) (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 120; keelepäevaga tähistati F. J. Wiedemanni 100. surma-aastapäeva) 17. XII. (ESA 33 (1987): 157–161)		
1988	Korraldati 18 keelepäeva, kus esitati 127 ettekannet, sh õpilastelt 46; osavõtjaid oli üle 3200. Keelepäevade üldarv tõusis aasta lõpuks 151-ni. Esimest korda toimus keelepäev Alatskivil, Arukülas, Avinurmel, Harglas, Järva-Jaanis, Vigalas ja Värskas. **Räpina 3. keelepäev Räpina Sovhoostehnikumis** (8 ettekannet, sh 4 õpilastelt; osavõtjaid 150; Räpina muusikakooli õpilased esitasid väikese kontserdi) 4. II. **Elva 2. Keskkooli 6. keelepäev** (9 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 230). Esimesel päeval kuulati Tartus etnograafiamuuseumis ettekandeid. Teisel päeval vaadati etnograafilisi filme Elva kinos. Esinesid kooli etlejad, solistid ja tütarlaste ansambel) 10.–11. II. **Tallinna 4. Keskkooli keelepäev** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osavõtjaid 250) 3. III. **Tartu 5. Keskkooli keelepäev** (7 ettekannet, sh 3 õpilastelt; osavõtjaid 200; laulis kooli segakoor) 10. III. **J. Liivi nim Alatskivi Keskkooli keelepäev** (8 ettekannet, sh 4 õpilastelt; 230 osavõtjat; õpilased esitasid luulet ja proosapalu) 16. III. **Õisu keelepäev**[9] **Õisu Sovhoostehnikumis** (7 ettekannet, sh 1 õpilastelt; 160 osavõtjat; Õisu õpilased esitasid luule- ja proosapalu, Viljandi Kultuurikooli ansambel laulis rahvalaule) 24. III. **Järva-Jaani Kutsekeskkooli nr 31 keelepäev** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt; 200 osavõtjat. Rakvere teater mängis keelepäevalistele „Pildikesi Oskar Lutsu elust“, õpilased esitasid sõnalis-muusikalise põimiku „Mu kodumaa, mu emakeel“. Üles oli pandud väike näitus õpilaste kirjanduslikust omaloomingust ja ES-i väljaannetest) 5. IV. **Maarja Keskkooli keelepäev** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt; 200 osavõtjat. Laulis kooli tütarlasteansambel. Keelepäev oli pühendatud kooli 300. aastapäevale) 6. IV. **Tõrva 3. keelepäev Tõrva Keskkoolis** (**Valga rajooni 10. keelepäev**) (11 ettekannet, sh 1 õpilastelt; 230 osavõtjat. Õpilased esitasid laule, muusikapalu ja rahvatantse) 7. IV. **A. Mui nim Kingissepa 2. Keskkooli II keelepäev** (9 ettekannet, sh 5 õpilastelt; 160 osavõtjat. Õpilased esitasid värsse emakeelest) 14. IV. **Värska Keskkooli keelepäev** (8 ettekannet, sh 4 õpilastelt; 110 osavõtjat. Esinesid ka kooli noored leelotajad, sõnakunstiringi liikmed ning setu laulukoor Leiko) 21. IV.[10]	18	127

	Aruküla 8-kl kooli keelepäev (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt; 90 osavõtjat; õpilased esitasid sõnalis-muusikalise põimiku) 26. IV. **C. R. Jakobsoni nim Viljandi 1. Keskkooli 3. keelepäev** (6 ettekannet, sh 5 õpilastelt; 150 osavõtjat; Hando Runneli luulet esitas õpilane K. Põldmäe) 27. IV. **A. Kesleri nim Kohtla-Järve Keskkooli 2. keelepäev** (7 ettekannet, sh 4 õpilastelt; 250 osavõtjat. Kooli sõnakunstiring esitas montaaži „Mõtteid emakeelest, maast ja rahvast“, laulis Kiviõli 1. Keskkooli vokaalansambel) 5. V. **Avinurme Keskkooli keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt; 140 osavõtjat; esinesid etlejad, õpilaste ja õpetajate ansambel) 12. V. **Helme Kutsekeskkooli 2. keelepäev** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt; 250 osavõtjat; õpilased lugesid Hendrik Adamsoni ja Hando Runneli luulet, esitati rahvalikke kandlepalu) 17. V. **Vigala M. Aitsami nim Kutsekeskkooli keelepäev** (4 ettekannet, sh 1 õpilastelt; 150 osavõtjat; tantsisid kohalikud rahvatantsurühmad) 19. V. **Hargla 9-kl kooli keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt; 80 osavõtjat; kavas oli ka sõnalisi ja muusikalisi ettekandeid õpilastelt) 17. XI. (ESA 34 (1988): 140–153)		
1989	Keelepäevi toimus 11, neil esitati 68 ettekannet (sh õpilastelt 18), osavõtjaid oli üle 1300. Esimene keelepäev väljaspool Eesti piire toimus 12. märtsil Riias koostöös Läti Eesti Seltsiga. **Hummuli keelepäev** (9 ettekannet, sh 4 õpilastelt) 28. I. **Riia keelepäev** (6 ettekannet) 12. III. **Valga II Keskkooli keelepäev** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 16. III. **Keele ja Kirjanduse Instituudi keelepäev Tallinnas** (4 ettekannet) 1. IV. **Märjamaa 12. keelepäev** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 12. IV. **Setu keelepäev Meremäe Keskkoolis** (3 ettekannet) 14. IV. **Eriinternaatkoolide 6. keelepäev Tartus** (5 ettekannet) 5. V. **Puka keelepäev** (7 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 6. V. **Ahja 2. keelepäev**[11] (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 20. V. **Tsirguliina 2. keelepäev** (6 ettekannet, sh 1 õpilaselt) 23. XI. **Lehtse keelepäev** (9 ettekannet, sh 4 õpilastelt) 24. XI. (ESA 35–42 (1989–1996): 192; 196–202)	11	68
1990	Keelepäevi oli 14, neil esitati 76 ettekannet, neist 26 õpilastelt; osalejaid üle 1800. **Riidaja keelepäev** (7 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 18. I. **Helme 3. keelepäev** (7 ettekannet, sh 4 õpilastelt) 15. III. **Õisu keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 19. III. **Viru-Nigula kihelkonna keelepäev** (8 ettekannet) 20. III. **Võru 6. keelepäev** (7 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 22. III. **Kuressaare II Keskkooli 3. keelepäev** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 6. IV. **Tallinna 4. Keskkooli 2. keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 10. IV. **Ala keelepäev** (4 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 12. IV. **C. R. Jakobsoni nim Viljandi I Keskkooli 4. keelepäev** (5 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 27. IV. **Tartu 10. Keskkooli 2. keelepäev** (4 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 28. IV. **J. Köleri nim Viljandi IV Keskkooli 4. keelepäev** (6 ettekannet, sh 4 õpilastelt) 4. V. **Kuigatsi 2. keelepäev** (3 ettekannet) 17. V. **Valga 4. keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 29. X.	14	76

	Patküla keelepäev (4 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 26. XI. (ESA 35–42 (1989–1996): 204–205; 209–215)		
1991	ES korraldas viis keelepäeva (aasta lõpuks 181 keelepäeva), esitati 27 ettekannet, neist 11 õpilastelt, osavõtjaid u 700. Esimest korda toimus keelepäev Restus ja Pikakannul. **Tõrva 4. keelepäev** (6 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 14. I. **Restu keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 18. IV. **Valgamaa 30. keelepäev Valga kutsekeskkoolis nr 46** (6 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 22. V. **Helme 4. keelepäev** (5 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 23. V. **Pikakannu keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 14. XI. (ESA 35–42 (1989–1996): 217; 221–225)	5	27
1992	ES korraldas kaks keelepäeva kokku 10 ettekandega, sh 7 õpilastelt, u 450 kuulajale. **Kuressaare II Keskkooli 4. keelepäev** (5 ettekannet, sh 4 õpilastelt) 5. III. **Õisu Tehnikumi keelepäev** (5 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 2. IV. (ESA 35–42 (1989–1996): 227; 231–234)	2	10
1993	Toimus kolm keelepäeva 19 ettekandega, neist 8 õpilastelt, kuulajaid oli u 700. **Märjamaa 13. keelepäev Märjamaa Keskkoolis** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 18. II. **Tallinna Kadrioru Keskkooli keelepäev** (8 ettekannet, sh 5 õpilastelt) 8. IV. **Tallinna 21. Keskkooli keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 13. IV. (ESA 35–42 (1989–1996): 236; 241–244)	3	19
1994	ES-i osalemisel toimus neli keelepäeva, esitati 25 ettekannet, neist 11 õpilastelt, kuulajaid oli u 650. **Õisu keelepäev** (5 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 9. III. **Kuressaare II Keskkooli 5. keelepäev** (8 ettekannet, sh 5 õpilastelt) 8. IV. **Viljandi I Keskkooli 5. keelepäev** (7 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 28. IV. **Kadrina keelepäev** (5 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 20. V. (ESA 35–42 (1989–1996): 247; 252–255)	4	25
1995	— (ESA 35–42 (1989–1996): 256; 260–262)	0	0
1996	ES-i kaaskorraldamisel toimus viis keelepäeva, esitati 41 ettekannet, neist 23 õpilastelt; osalejaid u 1300. **Tallinna 54. Keskkooli 2. keelepäev** (5 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 22. II. **Kuressaare Gümnaasiumi 6. keelepäev** (19 ettekannet, sh 15 õpilastelt) 7. III. **Rakvere (Gümnaasiumi) 2. keelepäev** (7 ettekannet, sh 4 õpilastelt) 8. III. **Viljandi C. R. Jakobsoni nim Gümnaasiumi 6. ja Viljandi maakonna 1. keelepäev** (4 ettekannet) 14. III. **Viljandi Maagümnaasiumi 5. keelepäev** (6 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 18. IV. (ESA 35–42 (1989–1996): 263; 266–270)	5	41
1997	**Õisu Põllumajandustehnikumi keelepäev** (4 ettekannet, sh 2 õpilastelt; osalejaid u 120) 13. III. **Viljandi Maagümnaasiumi 6. ja Viljandi maakonna 2. keelepäev** (5 ettekannet; osalejaid u 150) 14. III. **Kaarlimõisa Põltsamaa Kodu- ja Põllumajanduskooli 1. keelepäev** (8 ettekannet[12], sh 4 õpilastelt; osalejaid u 150, 11. XII. (ESA 43 (1997: 187–188; 192–194)	3	17

1998	ES-i kaaskorraldamisel toimus neli keelepäeva, esitati 18 ettekannet, sh 5 õpilasettekannet; osalejaid oli u 560. **Kuressaare Vanalinna Kooli 1. keelepäev** (6 ettekannet, sh 4 õpilastelt; õpilased esitasid kompositsiooni „Mõtteid emakeelest, oma koolist“; u 200 osalejat: keelepäevast võtsid järgemööda osa erinevad klassid) 5. III. **Viljandi maakonna 3. ning ES-i 200. keelepäev** Paalalinna gümnaasiumis (4 ettekannet; sõnalis-muusikaline põimik õpilaste esituses, tehti ka ortograafiatest; osalejaid u 250) 12. III. **Kuressaare Gümnaasiumi keelepäev** (4 ettekannet, sh 1 õpilaselt; osalejaid u 80) 16. IV. **Tapa linnavalitsuse keelepäev** (4 ettekannet; jalutuskäik Tapal ja Tapa muuseumi külastus; u 30 osalejat) 30. V. (ESA 44–45 (1998–1999): 199–201; 206–208)	4	18
1999	ES-i kaaskorraldamisel toimus viis keelepäeva, esitati 13 ettekannet, sh 5 õpilasettekannet. **Kuressaare Vanalinna Kooli 2. keelepäev** (3 ettekannet, sh 2 õpilastelt; õpilaste mõtisklused emakeelest ning viiulipalad) 4. III. **Õisu Põllumajandustehnikumi keelepäev** (3 ettekannet, sh 2 õpilastelt; Viljandi Kultuurikolledži üliõpilaste esituses muusikapalad) 10. III. **Õismäe Humanitaargümnaasiumi 1. ja ES-i 205. keelepäev** (2 ettekannet, sh 1 õpilastelt; kollaaž Kristjan Jaak Petersoni elust ja loomingust ning kirjandivõistluse võitjate autasustamine) 12. III. **Gustav Adolfi Gümnaasiumi 1. keelepäev** (2 ettekannet ning ansambli Üks Lust esinemine) 12. III. **Kabala valla 1. keelepäev Kabala põhikoolis** (3 ettekannet ning laulud ja luuletused õpilaste esituses) 13. III. (ESA 44–45 (1998–1999): 209–211; 217–219)	5	13
2000	**Kuressaare Vanalinna Kooli 3. keelepäev** (5 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 2. III. **Eesti Pimedate Liidu 14. muuseumi- ja ES-i 209. keelepäev** (3 ettekannet) 4. III. **Tallinna Inglise Kolledži 5.–8. klassi õpilaste keelepäev** (3 ettekannet) 14. III. **Tallinna Inglise Kolledži 9.–12. klassi õpilaste keelepäev** (4 ettekannet) 14. III. **Tallinna Gustav Adolfi Gümnaasiumi 2. keelepäev** (2 ettekannet) 14. III. **Tallinna Lastekaitse Ühingu keelepäev** (2 ettekannet) 14. III. **Johannes Aaviku Selts, Emakeele Seltsi ja Estonia Selts tähistasid koos kauni emakeele päeva** (3 ettekannet ning muusikalised ja sõnalised etteasted) 14. III. **Jõgeva Ühisgümnaasiumi keelepäev** (6 ettekannet, sh 2 õpilastelt ning muusikalised etteasted) 16. III. **Õismäe Humanitaargümnaasiumi 2. keelepäev** (2 ettekannet ning luule ja muusika) 16. III. **Tartu Mart Reiniku Gümnaasiumi** (endine Tartu X Kk) **keelepäev** (5 ettekannet, sh 3 õpilastelt; kõlas koorimuusika) 25. IV. **Avinurme Keskkooli keelepäev** (3 ettekannet) 18. V. (ESA 46 (2000): 264–267; 275–278)	11	38

Tabel 2. Emakeele Seltsi keelepäevad 2001–2020

Aasta	Keelepäevade ja neil peetud ettekannete arv					
	Eestis	Toimumiskohad	Välismaal	Toimumiskohad	Keelepäevi kokku	Ettekandeid kokku
2001	7	Peeti seitse keelepäeva, kus esineti 14 ettekandega.[13] **Emakeelepäev Sillamäe Kannuka koolis** (1 ettekanne) 13. III. **Kiltsi Põhikooli keelepäev** (2 ettekannet) 14. III. **Jõhvi keelepäev** (1 ettekanne) 14. III. **Tallinna Lasnamäe vene koolide keelepäev Mahtra Gümnaasiumis** (2 ettekannet) 14. III. **Keelepäev Tallinna Õismäe Vene Gümnaasiumis** (1 ettekanne[14]) 14. III. **Tallinna Õismäe Humanitaargümnaasiumi 3. keelepäev** (1 ettekanne) 14. III. **Viljandi maakonna keelepäev Võhma Gümnaasiumis** (2 ettekannet) 14. III. (ESA 47 (2001): 160, 166–169)	1	Korraldati **Peterburi keelepäev** (6 ettekannet) 19. V. (ESA 47 (2001): 160, 166–169)	8	20
2002	3	Peeti kolm keelepäeva, kus esineti 5 ettekandega.[15] **Valga Vene Gümnaasiumi 2. keelepäev** (2 ettekannet[16]) 14. III. **Viljandi Maagümnaasiumi 7. keelepäev** (1 ettekanne[17]) 2. IV. **Kuressaare Vanalinna Kooli keelepäev** (2 ettekannet) 18. IV. ES-i liikmed esinesid koolides emakeelepäeva tähistamisel. (ESA 48 (2002): 265–266)	5	Peeti viis eesti keele päeva välismaal. **Peterburi 2. keelepäev** (4 ettekannet) 13. IV. **Riia keelepäev** (4 ettekannet[18]) 18. V. **Lundi keelepäev** (6 ettekannet) 16. XI. **Stockholmi keelepäev** (6 ettekannet) 17. XI. **Tampere keelepäev** (6 soomekeelset ettekannet) 23. XI. (ESA 48 (2002): 266)	8	31

2003	4	**Saarlaste keelepäev Kuressaares** Johannes Aaviku maja-muuseumis (2 ettekannet) 9. III. **Tallinna Pelgulinna Gümnaasiumi keelepäev** (1 ettekanne) 12. III. **Tallinna Õismäe Humanitaargümnaasiumi 5. keelepäev** (2 ettekannet, sh 1 õpilastelt) 14. III. **Tallinna 21. Keskkooli põhikooli õpilaste keelepäev** (2 ettekannet) 14. III. (ESA 49 (2003): 193)	3	**Peterburi 3. keelepäev** (5 ettekannet) 5. IV. **Eesti keele päev Moskvas** (5 ettekannet) 12. IV. **Eesti keele päev Londonis** (4 ettekannet) 24. V. Lisaks korraldas kaks keelepäeva **Petseri 2. Keskkool**[19]: 17. III (6 ettekannet, sh 1 õpilastelt) ja 23. IX (2 ettekannet). (ESA 49 (2003): 193–194)	7	21 (29)
2004	4	Peeti neli[20] keelepäeva, kus esitati 14 ettekannet. **Mulgi keelepäev Viljandi Maagümnaasiumis** (4 ettekannet) 5. III. **Kohila Gümnaasiumi keelepäev** (2 ettekannet) 18. III. **F. J. Wiedemanni keelepäev Väike-Maarjas** (3 ettekannet) 21. IV. **ES-i ja Eesti Raadio ühine keelepäev** (5 ettekannet) 7. XII. Lisaks esinesid ES-i liikmed kahe ettekandega kahel keelepäeval: **Eesti keele päev Tallinna Paekaare Gümnaasiumis** (1 ettekanne) 15. III. **Paldiski gümnaasiumi keelepäev** (1 ettekanne) 15. III. (ESA 50 (2004): 199–200, 205–207)	4	Peeti neli eesti keele päeva välismaal, kus esitati 15 ettekannet. **Peterburi 4. eesti keele päev** (4 ettekannet) 21. II. **Eesti keele päev Oulus** (5 ettekannet) 19. III. **Moskva 2. eesti keele päev** (3 ettekannet) 10. IV. **Eesti keele päev Hamburgis** (3 ettekannet) 27. XI. (ESA 50 (2004): 199–200, 204–207)	8	29 (31)
2005	3	Peeti kolm keelepäeva, kus esitati 10 ettekannet: **Viljandi C. R. Jakobsoni nim Gümnaasiumis** (4 ettekannet) 11. III. **F. J. Wiedemanni auhinna keelepäev Väike-Maarjas** (2 ettekannet) 21. IV. **Salme põhikoolis** (4 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 28. IV. (ESA 51 (2005): 307, 312–316)	4	**Moskva 3. eesti keele päev** (4 ettekannet) 19. III. **Peterburi 5. eesti keele päev** (8 ettekannet) 16. IV. **Simferopoli eesti keele päev** (8 ettekannet) 25. VI. **Müncheni eesti keele päev** (3 ettekannet) 5. XI. Lisaks korraldas eesti keele päeva **Petseri 2. Keskkool** (5 ettekannet) 17. III. (ESA 51 (2005): 307, 309, 312–316)	7	33 (38)
2006	4	Maakondlikud keelepäevad **Jüris,** **Kuressaares** ja **Vändras.**[21] **F. J. Wiedemanni auhinna keelepäev Väike-Maarjas** 27. IV.[22] (ESA 52 (2006): 218, 222–225)	4	**Peterburi VI eesti keele päev** Peterburi ülikoolis, pühendatud F. J. Wiedemanni 200. sünniaastapäevale (6 ettekannet) 1. IV. **Uppsala keelepäev** (5 ettekannet) 23. IX. **Göteborgi keelepäev** (5 ettekannet) 24. IX. **Riia keelepäev** (4 ettekannet) 3. XII. Lisaks korraldas eesti keele päeva **Petseri 2. Keskkool** (2 ettekannet) 23. III. (ESA 52 (2006): 217–218, 222–225)	8	

2007	3	Maakondlikud keelepäevad **Võrus** ja **Haapsalus**,[23] **F. J. Wiedemanni auhinna keelepäev Väike-Maarjas** (2 ettekannet) 19. IV. (ESA 53 (2007): 236, 240–243)	6	**Peterburi VII eesti keele ja mälupäev** (10 ettekannet) 17. III. **Hamburgi keelepäev** (3 ettekannet) 24. III. **Moskva IV eesti keele päev** (4 ettekannet) 14. IV. **Helsingi keelepäev** (4 ettekannet) 7. XI. **Tampere keelepäev** (4 ettekannet) 8. XI. **Turu keelepäev** (4 ettekannet) 9. XI. Lisaks korraldas eesti keele päeva **Petseri 2. Keskkool** (5 ettekannet, sh 3 õpilastelt) 21. III. (ESA 53 (2007): 235, 236, 240–243)	9	
2008	0	—	9	**Toronto keelepäev** (6 ettekannet) 18. II. **Haagi keelepäev** (4 ettekannet) 9. III. **Peterburi keelepäev** (5 ettekannet) 19. IV. **Vilniuse keelepäev** (3 ettekannet) 24. IV. **Riia keelepäev** (3 ettekannet) 15. XI. **Minski keelepäev** (4 ettekannet) 16. XI. **Moskva keelepäev** (4 ettekannet) 22. XI. **Oulu keelepäev** (4 ettekannet) 22. XI. **Hamburgi keelepäev** (3 ettekannet) 23. XI. Lisaks korraldas eesti keele päeva **Petseri 2. Keskkool** (4 ettekannet) 14. III. (ESA 54 (2008): 213, 215, 219–224)	9	36 (40)
2009	8	Taaselustati koolide keelepäevade tava, kus seitsmel keelepäeval esitati 24 ettekannet. **Muhu Põhikoolis** (3 ettekannet) 18. II. **Toila Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 9. III. **Misso Keskkoolis** (3 ettekannet) 10. III. **Häädemeeste Keskkoolis** (4 ettekannet) 13. IV. **Meremäe-Obinitsa Põhikoolis** (3 ettekannet) 21. IV. **Prangli Põhikoolis** (5 ettekannet) 8. V. **Narva Eesti Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 11. IX. Lisaks peeti **F. J. Wiedemanni auhinna keelepäev Väike-Maarjas** (4 ettekannet, sh 1 õpilaselt) 30. IV	8	Peeti kaheksa eesti keele päeva välismaal, esitati 31 (34) ettekannet. **Peterburi keelepäev** (5 ettekannet) 18. IV. **Keelepäev Melbourne'i Eesti Majas** (6 ettekannet) 19. VII. **Keelepäev Sydney Eesti Majas** (2 ettekannet) 23. VII. **Keelepäev Thirlmere'i eesti külas** (2 ettekannet) 24. VII. **Keelepäev Sydney eesti kiriku saalis** (6 ettekannet) 25. VII. **Dublini keelepäev** (4 ettekannet, sh 1 inglise keeles) 10. X.	16	59 (62)

		(ESA 55 (2009): 245, 249–255)		**Göttingeni keelepäev** (5 saksakeelset ettekannet) 20. X. **Moskva keelepäev** (4 ettekannet) 14. XI. Lisaks korraldas eesti keele päeva **Petseri Keelegümnaasium** (3 ettekannet) 22. IX. (ESA 55 (2009): 245, 249–255)		
2010	6	Koolides peeti viis keelepäeva, kus esitati 15 ettekannet. **Juuru Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 4. III. **Muhu Põhikoolis** (3 ettekannet) 11. III. **Uulu Põhikoolis** (3 ettekannet) 4. V. **Kärdla Ühisgümnaasiumis** (3 ettekannet) 7. V. **Narva Eesti Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 19. XI. Lisaks peeti **F. J. Wiedemanni auhinna keelepäev Väike-Maarjas** (5 ettekannet, neist 3 videosalvestisena, kolmelt inimeselt, sh 1 õpilaselt) 21. IV. (ESA 56 (2010): 272–273, 277–282)	6	Peeti kuus eesti keele päeva välismaal. **Keelepäev Ukrainas Aleksandrovka Keskkoolis** (4 ettekannet) 13. IX. **Göteborgi keelepäev** (3 ettekannet) 25. IX. **Hamburgi keelepäev** (2 ettekannet) 25. IX. **Brüsseli keelepäev** (4 ettekannet) 26. IX. **Kopenhaageni keelepäev** (3 ettekannet) 3. X. **Peterburi 10. eesti keele päev** (4 ettekannet) 18. XII. Lisaks korraldas eesti keele päeva **Petseri 2. Keskkool** (3 ettekannet) 30. IX. (ESA 56 (2010): 272, 277–282)	12	40 (43)
2011	9	Peeti üheksa keelepäeva kokku 23 ettekandega. **Kihnu Põhikoolis** (2 ettekannet) 8. III. **Pärnu Koidula Gümnaasiumis** (2 ettekannet) 8. III. **Haapsalu Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 17. III. **Kilingi-Nõmme Gümnaasiumis** (1 ettekanne) 18. III. **Vinni-Pajusti Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 8. IV. **Paide Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 10.V. **Ruhnu rahvamajas** (4 ettekannet) 27. VIII. **Saaremaa Ühisgümnaasiumis** (2 ettekannet) 14. X. **F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas** (3 ettekannet, sh 1 õpilaselt) 27. IV. (ESA 57 (2011): 295, 300–305)	5	Peeti viis eesti keele päeva välismaal, kus esitati 19 ettekannet.[24] **Keelepäev Helsingi Eesti Majas** (4 ettekannet) 15. III. **Keelepäev Moskvas Eesti suursaatkonnas** (4 ettekannet) 16. IV. **Müncheni keelepäev** (6 ettekannet) 14. V. **Keelepäev Luksemburgi Euroopa Koolis** (3 ettekannet) 25. XI. **Keelepäev Luksemburgi Eesti Seltsis** (4 ettekannet) 26. XI. (ESA 57 (2011): 294–295, 300–305)	14	42
2012	6	Korraldati viis keelepäeva Eesti koolides kokku 19 ettekandega. **Tartu Katoliku Koolis** „Keele mitu nägu“ (4 ettekannet) 26. III. **Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumis** „Keeleline viisakus“ (6 ettekannet) 2. IV. **Noarootsi Gümnaasiumis** „Kõneka maastiku päev“ (3 ettekannet) 11. X. **Rapla Ühisgümnaasiumis** „Eesti keele dünaamika päev“ (3 ettekannet) 15. X.	6	Korraldati kuus eesti keele päeva välismaal, kus peeti 23 ettekannet. **Lundi keelepäev** (4 ettekannet) 22. I. **Haagi keelepäev** (2 ettekannet) 3. V. **Keelepäev Gouda Eesti Koolis Hollandis** (2 ettekannet, sh keeleõppemängud) 4. V. **Kopenhaageni keelepäev** Taani eesti seltsis (5 ettekannet) 16. IX.	12	45

		Kunda Ühisgümnaasiumis „Emotsionaalse keele päev“ (3 ettekannet) 16. X. Lisaks toimus **F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas** (3 ettekannet, sh 1 õpilaselt) 19. IV. (ESA 58 (2012): 313, 318–325)		**Vilniuse keelepäev** (5 ettekannet) 16. XI. **Moskva keelepäev** (5 ettekannet) 17. XI. (ESA 58 (2012): 312–313, 318–325)		
2013	5	Koolides toimus neli keelepäeva 13 ettekandega, igas õppeasutuses 2–4. **Võru Kreutzwaldi Gümnaasiumis** (4 ettekannet) 11. III. **Jüri Gümnaasiumis** (2 ettekannet) 13. III. **Pühajärve Põhikoolis** (4 ettekannet) 14. III. **Haljala Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 10. X. Ilusa emakeele päeva puhul tutvustati **Suure-Jaani Gümnaasiumis** 14. III keele kaudu mõjutamist (1 ettekanne). Lisaks toimus **Pärnu Muuseumi ja ES-i keelepäev**[25] **Pärnus** (4 ettekannet), 5. XII. (ESA 59 (2013): 267, 272–279)	5	Peeti viis eesti keele päeva välismaal 20 ettekande ja 3 töötoaga. **Berliini keelepäev** (4 ettekannet, 3 töötuba) 2.–3. III. **Helsingi keelepäev** (2 ettekannet) 14. III. **Londoni keelepäev** (7 ettekannet, mõned inglise keeles) 16. III. **Budapesti keelepäev** (4 ettekannet) 6. X. **Moskva keelepäev** (3 ettekannet) 24. XI. (ESA 59 (2013): 267–268, 272–279)	10	37
2014	6	Toimus viis koolide keelepäeva 13 ettekandega. **Oru Põhikoolis** (4 ettekannet) 10. III. **Räpina Ühisgümnaasiumis** (3 ettekannet) 13. III. **Kuusalu Gümnaasiumis** (2 ettekannet) 10. X. **Kohtla-Järve Gümnaasiumis** (1 ettekanne) 11. XI. **Lähte Ühisgümnaasiumis** (3 ettekannet) 20. XI. Lisaks meenutati 12. III **Tallinna Reaalkoolis** Henn Saarit. Koduuurijate emakeelepäeval 13. III Tallinnas esinesid 4 ES-i liiget. Toimus **F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas** (4 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 24. IV. (ESA 60 (2014): 276–277, 282–289)	4	Peeti neli eesti keele päeva välismaal 21 ettekandega. **Londoni keelepäev** (5 ettekannet) 28. II–2. III. **Vilniuse keelepäev** (4 ettekannet) 21. III. **Peterburi keelepäev** (6 ettekannet) 5. IV. **Riia keelepäev** (6 ettekannet) 8. XI. (ESA 60 (2014): 275–277, 282–289)	10	38
2015	3	Toimus kaks koolide keelepäeva 4 ettekandega. **Kiviõli 1. Keskkoolis** (2 ettekannet) 9. III. **Tallinna 21. Koolis** (2 ettekannet ning keelemängud ja viktoriinid) 20. XI. ES-i liige Egle Pullerits esines ettekandega Märjamaa Gümnaasiumis 9. III ning Tartu Jaan Poska Gümnaasiumis 17. XI. Toimus **F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas** (4 ettekannet, sh 2 õpilastelt) 23. IV. (ESA 61 (2015): 298–299, 305–310)	4	Peeti neli eesti keele päeva välismaal 13 ettekandega ja 2 ümarlauda. **Luksemburgi keelepäev** (4 ettekannet ja 2 ümarlauda) 27. II – 1. III. **Brüsseli keelepäev** (3 ettekannet) 13.–14. XI. **Bologna** ja **Milano keelepäev** (mõlemal 3 ettekannet, samad ettekanded) 14.–15. XI. (ESA 61 (2015): 299, 305–310)	7	21

2016	5	Peeti neli koolide keelepäeva kokku 13 (12) ettekandega.[26] **Jaan Poska Gümnaasiumis** (4 ettekannet) 13. I. **Rakvere Gümnaasiumis** (4 ettekannet, sh 3 keeletundi) 22. IV. **Viljandi Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 7. XI. **Põlva Gümnaasiumis** (1 ettekanne, 2 esinejat) 2. XII. Toimus **F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas** (5 ettekannet) 28. IV. (ESA 62 (2016): 316–317, 323–328)	6	Peeti kuus eesti keele päeva välismaal 22 ettekandega, toimusid ka töötoad. **Oulu keelepäev** (6 ettekannet) 13. II. **Dublini keelepäev** (3 ettekannet) 20. II. **Stockholmi keelepäev** (4 ettekannet) 10.–13. III. **Berliini keelepäev** (1 ettekanne) 15.–16. IV. **Viini keelepäev** (3 ettekannet) 20. V. **Keelepäev Peterburi Jaani kirikus** (2 tervitust ja 5 ettekannet) 8. X. (ESA 62 (2016): 316, 323–328)	11	39–40
2017	4	Peeti kolm koolide keelepäeva 9 ettekandega.[27] **Võru Kreutzwaldi Koolis** (3 ettekannet) 17. III. **Antsla Gümnaasiumis** (2 ettekannet) 28. XI. **Rakvere Gümnaasiumis** (4 ettekannet, sh 3 keeletundi) 5. XII. Toimus **F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas** (6 ettekannet) 27. IV. (ESA 63 (2017): 313–314, 320–326)	3	Peeti kolm eesti keele päeva välismaal, kokku 10 ettekannet, 1 ümarlaud ja 1 töötuba. **Brüsseli keelepäev** (2 ettekannet, töötuba ja ümarlaud) 10.–12. II. **Vilniuse keelepäev** (4 ettekannet) 21. X. **Tampere keelepäev** (4 ettekannet) 18. XI. (ESA 63 (2017): 313, 320–326)	7	25
2018	2	**Hõimupäevale pühendatud keelepäev Pühajärve Põhikoolis** (2 ettekannet ning viktoriinid) 19. X. **Keelepäev Viljandi Gümnaasiumis** (2 ettekannet) 13. XI. (ESA 64 (2018): 321, 328–334)	4	Peeti neli eesti keele päeva välismaal, esitati 11 ettekannet. **Bologna keelepäev** (3 ingliskeelset ettekannet) 1. III. **Peterburi keelepäev** (3 ettekannet) 24. III. **Helsingi keelepäev** (2 ettekannet) 14. IV. **Müncheni keelepäev** (3 ettekannet) 12. V. (ESA 64 (2018): 321, 328–334)	6	15
2019	16	Peeti viis koolide keelepäeva 9 ettekandega: **Tartus Variku koolis** (2 ettekannet) 18. II. **Häädemeeste Keskkoolis** (2 ettekannet) 14. III. **Tallinas Kristiine Gümnaasiumis** (1 ettekanne) 15. III. **Tallinnas Lilleküla Gümnaasiumis** (3 ettekannet) 15. III. **Talllinnas Vanalinna Hariduskolleegiumis** (1 ettekanne) 28.V. Toimus 10 maakondlikku keelepäeva: **Viljandis** (2 ettekannet) 14. II. **Võrus** (4 ettekannet) 4. III.	12	Peeti 12 eesti keele päeva välismaal 21 (22) ettekandega. **Berliini keelepäev** (4 ettekannet) 23.–24. III. **Peterburi keelepäev** (4 ettekannet) 31. III. **Amsterdami keelepäev** (3 ettekannet) 12. IV. **Stockholmi keelepäev** (2 ettekannet) 27.–28. IV. Soomes toimus kaheksa keelepäeva: **Kotka keelepäev** (1 soomekeelne ettekanne) 5. IX. **Helsingi keelepäev** (1 soomekeelne ettekanne) 25. IX.	28	91

		Raplas (6 ettekannet) 29. III. **Põltsamaal** (6 ettekannet) 29. III. **Kuressaares** (6 ettekannet) 4. VI. **Paides** (6 ettekannet) 26. IX. **Rakveres** (5 ettekannet) 17. X. **Pärnus** (4 ettekannet) 1. XI. **Haapsalus** (8 ettekannet) 22. XI. **Põlvas** (7 ettekannet) 3. XII. Keelepäevadel kõlas 62 (54) ettekannet.[28] Lisaks olid ettevõtmiste päevakavas luuletused, tekstipõimikud, viktoriinid, videoklipid, ühislaulud, mõttevahetused. Eiveres avati Elmar Muugi infotahvel. Toimus **F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäev Väike-Maarjas** (6 ettekannet) 3. V. (ESA 65 (2019): 323–325, 331–343)		**Tampere keelepäev** (1 ettekanne) 26. IX. **Kuopio keelepäev** (2 ettekannet: 1 eesti ja 1 soome keeles) 5. X. **Porvoo keelepäev** (1 soomekeelne ettekanne) 7. X. **Turu keelepäev** (1 soomekeelne ettekanne) 18. X. **Turu** ja **Helsingi keelepäev** (mõlemas 1 ettekanne) 22. XI. (ESA 65 (2019): 324, 331–343)		
2020	1	**Haljala keelepäev** 20. I	0		1	

[1] ESA viidete juures pole eraldi välja toodud kirjutiste autoreid. Veerand sajandit kirjutas seltsi tegevuse aastaülevaateid (sh keelepäevade ettekannete loendeid) Heino Ahven (ESA VIII (1962) – ESA 33 (1987)); seejärel Eeva Ahven (ESA 34 (1988)); Mart Meri (ESA 35–42 (1989–1996)); Tõnu Tender (ESA 43 (1997) – ESA 46 (2000)); Asta Õim (ESA 47 (2001) – ESA 48 (2002)); Maria-Maren Sepper (ESA 49 (2003) – 52 (2006)); Annika Hussar (ESA 53 (2007) – ESA 55 (2009)); Annika Hussar ja Killu Paldrok (ESA 56 (2010)); Killu Paldrok (Mei) (ESA 57 (2011) – ESA 65 (2019)).

ES-i üritustel peetud ettekannete loendeid koostasid Helju Kaal (ESA 35–42 (1989–1996) – ESA 46 (2000) ja ESA 50 (2004) – ESA 57 (2011)); Asta Õim (ESA 47 (2001) – ESA 48 (2002)) ja Killu Paldrok (Mei) (ESA 58 (2012) – ESA 65 (2019)).

[2] Õige peaks olema: kolm ettekannet neljalt õpilaselt.

[3] Järve (1951–1977), seejärel Maarja (1978–2004), alates 2005. a-st Maarja-Magdaleena.

[4] Aastaraamatu aruandes esitatud Tallinna 20. Keskkooli ettekannete arv 7 on ekslik, õige on 6 ettekannet, sh 3 õpilastelt (esines 4 õpilast) (ESA 22 (1976): 230).

[5] ES-i 1978. aasta tegevusaruandes (lk 154) on Elva Keskkooli 1. stilistikapäev loetud keelepäevaks, kuid järgmiste stilistikapäevade lisandudes hakati neid keelepäevadest eraldi loendama. Stilistikapäevad ei sisaldu keelepäevade loendis. Seega korraldati 1978. aastal viis ES-i keelepäeva kokku 32 ettekandega, kuigi toonane aastaraamat nimetab kuut keelepäeva ja neil esitatud 39 ettekannet.

[6] Õpilasettekandeid peeti 21.

[7] 1986. aasta keelepäevade uute toimumispaikade loetelus peaks sisalduma ka Õisu.

[8] Hummuli keelepäeval esitati 8 ettekannet, ettekande pidas ka Herta Laipaik, kes on aastaaruandes Hummuli keelepäeva puhul nimetamata jäänud (ESA 32 (1986): 162, 165).

[9] ES-i aastaraamatu järgi on see Õisu 3. keelepäev (ESA 34 (1988: 141), kuid õige peaks olema Õisu 2. keelepäev. Sellest aastaraamatust alates on Õisu keelepäevade numeratsioon nihkesse läinud.

[10] Värska Keskkooli keelepäev jäi Heino Ahvenale viimaseks, ta suri 22. aprillil 1988.

[11] Ahja keelepäev ebaõnnestus: ainsal korral seni toimunud keelepäevade ajaloos olid kuulajaks ainult esinejad (Valge 2020a: 75).

[12] 1997. aastal ES-i üritustel peetud ettekannete loendis on Kaarlimõisa keelepäeva 6 ettekannet (ESA 43 (1997): 192–194)).

[13] 2001. aastal ES-i üritustel peetud ettekannete loetelus on 10 ettekannet (ESA 47 (2001): 166–169).

[14] ES-i 82. tegevusaasta (2001) aruandes on mainitud keelepäeva ühe toimumiskohana Tallinna Õismäe Vene Gümnaasiumi, kus Asta Õim pidas ettekande „Eesti keel teel Euroopa Liitu" (ESA 47 (2001): 160). Kuid 2001. aastal ES-i üritustel peetud ettekannete loetelus on esitatud toimumiskohana hoopis Mahtra Gümnaasium (ESA 47 (2001): 169).

[15] 2002. a Eesti keelepäevadel esitati kokku 13 ettekannet.

[16] Valga Vene Gümnaasiumi keelepäeval esitati neli ettekannet, kuid ES-i 2002. a tegevusaruandes on ettekannetena arvesse võetud ainult seltsi liikmete peetud ettekanded: Valgas pidasid ettekande ka Igor Jallai ning õpilane Alla Vladimirova. 2002. a ES-i üritustel peetud ettekannete loetelus on need ettekanded siiski ära nimetatud (ESA 48 (2002): 271, 274).

[17] Sellel keelepäeval esitati 7 ettekannet: ES-i tegevusaruandes on nimetatud ainult seltsi liikmete peetud ettekanded ning Viljandis 6 ettekannet pidanud õpilased on statistikast välja jäänud. ES-i 2002. a üritustel peetud ettekannete loetelus on nende ettekanded kirjas (ESA 48 (2002): 271–274).

[18] Vrd teavet Riia keelepäeva ettekannete kohta ES-i 83. tegevusaasta (2002) aruandes (ESA 48 (2002): 266) ja ES-i üritustel peetud ettekannete loendit (ESA 48 (2002): 271–274).

[19] Petseri keelepäevade puhul vt siin ja edaspidi ES-i juhatuse 16. oktoobri 2002. a otsust, et need ei lähe ES-i keelepäevana arvesse.

[20] Tegevusaasta aruandes ei ole ES-i keelepäevana arvestatud Paldiski Gümnaasiumi ega Tallinna Paekaare Gümnaasiumi keelepäeva, esimeses esines ettekandega Einar Kraut ning teises Silvi Vare.

[21] 2006. aastal ES-i üritustel peetud ettekannete loendis puudub maakondlike keelepäevade kohta teave (ESA 52 (2006): 222–225). Maakondlikud keelepäevad olid HTM-i ja ES-i koostööprojekti „100 aastat eestikeelset keskharidust" üritused ning ES-i osa korraldamisel oli väiksem.

[22] ESA ettekannete loendis ei ole Väike-Maarja ettekandeid esitatud, kuid aastaaruandes on öeldud, et 2006. a laureaat Heldur Niit pidas ettekande „Kas toimetajaid on vaja?" ning istutas keeletammikusse tamme (ESA 52 (2006): 218).

[23] 2007. aastal ES-i üritustel peetud ettekannete loendis puudub maakondlike keelepäevade kohta teave (ESA 53 (2007): 240–243). Maakondlikud keelepäevad olid HTM-i ja ES-i koostööprojekti „100 aastat eestikeelset keskharidust" üritused ning ES-i osa korraldamisel oli väiksem.

[24] 2011. aastal ES-i üritustel peetud ettekannete loetelus on 21 väliskeelepäevadel esitatud ettekannet (ESA 57 (2011): 300–305).

[25] Registreeritud ES-i kõnekoosolekuna (ESA 59 (2013): 266–267).

[26] 2016. aastal ES-i üritustel peetud ettekannete loetelus sisaldub koolide keelepäevade 12 ettekannet (ESA 62 (2016): 323–328).

[27] 2017. aastal ES-i üritustel peetud ettekannete loetelus on koolide keelepäevade 9 ettekannet, kuid aruandes on nimetatud 8 ettekannet (vt ESA 63 (2017): 320–326).

[28] 2019. aastal ES-i üritustel peetud ettekannete loetelus on kirjas 54 maakondlike keelepäevade ettekannet. Kui lisada neile koolide keelepäevade ettekanded (9), siis on neid kokku 63 (ESA 65 (2019): 331–343).

EMAKEELE SELTSI VÄLISKEELEPÄEVADEST JA TEISTEST SELTSIVÄLISTEST ETTEVÕTMISTEST

Killu Mei

Emakeele Seltsi traditsiooniliseks töövormiks Eestis on kõnekoosolekud, mida on nimetatud ka ettekandekoosolekuteks. Neil esinejad ja peamised osalejad on seltsi liikmed, ehk küll tagasi ei lükata loomulikult teisigi. Nende kõrval on aga selliseidki üritusi, mis on suunatud seltsist välja. Eelkõige on need 1961. aastal alguse saanud keelepäevad (vt Tõnu Tenderi artiklit keelepäevadest), mis on arenenud täpsemalt määratlemata osavõtjaskonnaga sündmusest eelkõige koolinoortele suunatud üritusteks. Keelepäevade kõrval väärivad kindlasti tähelepanu Tartus ja Tallinnas peetavad üliõpilaskonverentsid, kus nii eesti filoloogia kui ka lähierialade tudengitel on võimalik oma uurimistulemusi tutvustada. Selts korraldab ka keelelaagreid ja -viktoriine, kokkuvõttevõistlust „Tuum", eestikeelsete ettevõttenimede võistlust „Ehe Eesti" ning on välja andnud eesti keelt ja Emakeele Seltsi mainestava keeleteemaliste vaatmike sarja.

ES-i tegevus on laienenud ka välismaale, kus Eesti kogemusele toetudes korraldatakse keelepäevi. Väliskeelepäevadel osalevad keelehuvilised, kelle suurt osa ühendab mh soov kuulata esinejate korrektset eesti keelt ning – miks mitte! – uudiseid Eestist (Mahtina 2010): need on eesti pühapäevakoolide ja teised kooliõpilased, võõrsil elavad eestlased, filoloogid, estofiilid, lihtsalt asjahuvilised.

Järgnevas on põhjalikumalt kajastatud kahte suuremat seltsivälise tegevuse teemat: väliskeelepäevi ja keelelaagreid. Ülevaade antakse ka üliõpilaskonverentsidest, Emakeele Seltsi keeleteemalistest vaatmikest ning keeleviktoriinidest.

Emakeele Seltsi väliskeelepäevad

„Väliskeelepäevadel on esinejate jaoks olnud esmatähtis Eesti kodutunde viimine välismaale väliseestlastele. Eesti riik ja rahvas on liiga väikesed selleks, et mitte jätkata oma rahvusliku kultuuriruumi laiendamist väljapool kodumaad. Sellele

valdkonnale on riigi toetus, ka rahaline, märgatavalt laienenud. Eestlane määratleb oma kultuuriruumi keele kaudu, Emakeele Selts loodab keelepäevade toel kasvatada ja tugevdada Eesti rahvuslikku identiteeti, mis on olulisel määral seotud emakeele oskuse ja selle kasutamisega. Sellele lisandub võimalus arendada teaduslikku keelealast diskussiooni ning saada teavet eestlaskonna ja keelepäevariigi Eestisse suhtumise kohta." – nii tõdeti 2006. aasta 1. aprillil Peterburi Eesti konsulaadis toimunud keelepäeva kokkuvõttes.[45]

Väljaspool Eestit toimus esimest korda keelepäev 12. märtsil 1989 Riias (Valge 2020a: 75), kuid nende reeglipärase korraldamiseni kulus veel rohkem kui kümme aastat. Järgmine peeti 19. mail 2001 Peterburis. Pärast 2002. aasta edukaid keelepäevi Peterburis, Riias, Lundis, Stockholmis ja Tamperes tõdes seltsi juhatus, et „keelepäevade korraldamist väljaspool Eestit võib pidada õigustatuks", ning otsustas jätkata nende korraldamist (ES-i juhatuse koosoleku protokoll nr 948, 18.12.2002 – käsikiri Emakeele Seltsis). Haridus- ja teadusministeeriumi (HTM) keelepoliitika väljendusena sai ES-i juhatuse abiesimees Jüri Valge teha samal koosolekul seltsi juhatusele ettepaneku läbi mõelda koostöölepingute võimalused teiste asutustega, eriti nendega, mis asuvad väljaspool Eestit.

Koostööleping Peterburi Eesti Kultuuriseltsiga kirjutati alla 19. aprillil 2002 Tallinnas ja 17. mail 2002 Peterburis. Lepinguga võttis Emakeele Selts kohustuse korraldada „Peterburi Eesti Kultuuriseltsi soovi korral ja vastavalt oma võimalustele Peterburis keelepäevi". Peterburi Eesti Kultuuriselts omalt poolt kohustus kaasa aitama „keelepäevade praktilisele läbiviimisele ning esinejate vastuvõtmisele". Ühtlasi lepiti kokku omavahelises infovahetuses, väljaannete vahetuses ja nende kättesaadavaks tegemises kultuuriseltsi liikmetele. Peterburi keelepäevade väsimatud kohapealsed vedajad olid Peterburi Eesti Kultuuriseltsi juhatuse kauaaegne liige, Jaani kiriku taastamise eestvedaja ning Venemaa eesti seltside esindaja Külli Sulg (srn 16. II 2020), samuti Larissa Mukovskaja Peterburi riiklikust ülikoolist, Veronika Mahtina, Viiu Fjodorova jpt. Keelepäevade traditsiooniline toimumiskoht Peterburis on olnud Jaani kirik (Dekabristide tn 54), kus selts on saanud kasutada ka kiriku võõrastemaja ruume. Võõrustajateks Peterburis on olnud ka ülikool ja Eesti konsulaat.

Emakeele Seltsi korraldatud väliskeelepäevad on alati toimunud mitme osapoole koostöös. Nende ettevalmistamiseks on suure rahalise panuse andnud haridus- ja teadusministeerium oma tegevustoetusega Emakeele Seltsile.

[45] https://www.emakeeleselts.ee/uritused/valiskeelepaevad/peterburi-6-eesti-keele-paev/ (1. III 2021).

Koostööleping (nr 10-10/142) HTM-iga keelepäevade korraldamiseks väljaspool Eestit sõlmiti 17. märtsil 2003 ning ministeeriumi toetus on olnud pidev. Emakeele Seltsi juhatuse volitusel kavandas 2000. aastate alguses väliskeelepäevade sisulist ja korralduslikku poolt Jüri Valge, kes pani aluse suhteliselt regulaarselt toimuvatele väliskeelepäevadele Peterburis.

Teiste asutuste ja organisatsioonidega väljaspool Eestit tehakse loomulikult koostööd, kuid eraldi lepinguid selleks sõlmitud ei ole, koos tegutsemise tingimused on kokku lepitud iga sooviavaldajaga eraldi. Oleme väliskeelepäevadest teatanud ka toimumisriigi saatkondadesse-konsulaatidesse ning nii on tagatud nende toetus ja suursaadikute või teiste Eesti ametlike esindajate osavõtt.

Keeleürituse korraldamise algatamiseks on tavaliselt kolm võimalust: seltsi juhatuse ettepanek, küllakutse mõnelt väliseesti ühenduselt või eesti keele õpetuskohast või ministeeriumi soov. HTM-iga sõlmitud kokkuleppe järgi on väliskeelepäevade sisu üle otsustamise õigus ja kohustus seltsil.

Kutsuja saab teha teemade ja/või esinejate suhtes ettepanekuid, milleks annab abi seltsi kodulehel olev väliskeelepäevade rubriik.[46] Selles on esitatud väliskeelepäevade nimekiri alates aastast 2006, varasemad ülevaated on saadaval seltsi aastaraamatutes.[47] Juhatus arutab saabunud ettepanekuid, püüdes leida huvitavatele teemadele parimad esinejad. Esinejate valikul ei piirduta seltsiliikmetega, sageli pöördutakse teiste ühenduste või õppeasutuste poole. Seega valmib iga keelepäev n-ö rätsepatööna.

Alates Peterburi esimesest väliskeelepäevast 2001. aastal on toimunud 2–10 üritust aastas. Lisaks seltsi korraldatud väliskeelepäevadele oleme toetanud ka teisi välismaal toimuvaid keeleüritusi, nt 13. novembril 2010 Ukrainas Aleksandrovkas või Vally Tamme korraldatud Petseri 2. keskkooli keelepäevi.

Tänu ministeeriumi tegevustoetusele saab selts kanda peaaegu kõik väliskeelepäevadel osalemisega kaasnevad kulud: vajaduse korral viisade vormistamise tasu, transport, kohapealne majutus, tervisekindlustus, päevaraha. Oleme korralduse käigus leidnud endale püsivad teenusepakkujad (reisibüroo Estravel,

---

46 https://www.emakeeleselts.ee/uritused/valiskeelepaevad/ (1. III 2021).

47 Allikad aastate lõikes: 2001 – ESA 47 (2001): 160; 2002 – ESA 48 (2002): 266; 2003 – ESA 49 (2003): 193–194; 2004 – ESA 50 (2004): 199–200; 2005 – ESA 51 (2005): 307, 309; 2006 – ESA 52 (2006): 217–218; 2007 – ESA 53 (2007): 235–236; 2008 – ESA 54 (2008): 213, 215; 2009 – ESA 55 (2009): 245; 2010 – ESA 56 (2010): 272; 2011 – ESA 57 (2011): 294–295; 2012 – ESA 58 (2012): 312–313; 2013 – ESA 59 (2013): 267–268; 2014 – ESA 60 (2014): 276–277; 2015 – ESA 61 (2015): 299; 2016 – ESA 62 (2016): 316; 2017 – ESA 63 (2017): 313; 2018 – ESA 64 (2018): 321; 2019 – ESA 65 (2019): 324; 2020 – ESA 66 (2020, ilmumas).

bussifirma Kimar Transport). See võimaldab säästa märkimisväärselt aega ja energiat ning samas vältida liigseid kulutusi. Seltsi head partnerid ülikoolidest ja teistest asutustest on andnud meile oma trükiseid, mida oleme saanud koos seltsi enda väljaannetega (nt keeleajakiri Oma Keel, aastaraamatud) väliskeelepäevale minnes kingituseks viia. Saame arvestada ka kutsujate soove ning nii oleme kinkinud keeleõppematerjale, ilukirjandust (sh lastekirjandust) ja isegi harivaid lauamänge.

Üldjuhul on ES korraldanud väliskeelepäevade olmelise poolega seonduva ise, sh lennu- ja laevapiletid, majutus hotellides, kohapealsed tegevused (transport, võimalikud kultuuriürituste piletid), samuti vajaduse korral viisad. Loomulikult oleme otsinud odavamaid, kuid siiski kvaliteetseid lahendusi ning selles on abiks olnud kohapealsed vastuvõtjad, kes tunnevad olusid paremini ja oskavad anda pädevaid soovitusi. Väliskeelepäevade toimumise algusaastatel, s.o 2000. aastate alguses võtsime tänuga vastu kodumajutuse võimalused, mille kaudu sai lisaks ürituste n-ö ametlikumale osale luua ja tihendada kodu- ja väliseestlaste vahelisi kontakte.

Väliskeelepäevade korraldamise koostööpartnerid välismaal: Peterburi Eesti Kultuuriselts, Peterburi Jaani kirik, Peterburi ülikool, Läti Eesti Selts, Eesti Teaduslik Selts Rootsis, Rootsi Eestlaste Liit, Tampere ülikool, Tampere Eesti Selts, Petseri 2. keskkool, Moskva Eesti Selts, Oulu ülikool, Tuglase Seltsi Oulu haruselts, Oulu kandi Eesti Klubi, Eestlaste Ühing Saksamaa Liitvabariigis, Ukraina Eesti Selts, Krimmi Eesti Kultuuriselts, Krimmi Etnograafiamuuseum, Müncheni Rahvuskoondis, Uppsala Eesti Kodu, Riia Eesti Kool, Toronto Eesti Maja, Toronto Eesti Selts, Melbourne'i Eesti Maja, Sydney Eesti Maja, Luksemburgi Eesti Selts, Luksemburgi Euroopa Kool, Eesti Kool Hollandis, Kopenhaageni Taani Eesti Selts, Berliini Eesti Kool, Saksa-Eesti Selts Berliinis, Tuglase Selts, Soome Eesti Seltside Liit, Eestikeelse Hariduse Selts; Eesti Vabariigi suursaatkonnad (Berliinis, Haagis, Helsingis, Kiievis, Londonis, Moskvas, Riias, Stockholmis, Vilniuses), peakonsulaat Peterburis, konsulaat Minskis jpt.

Väliskeelepäevade korraldamise koostööpartnerid Eestis: Haridus- ja Teadusministeerium, Eesti Instituut, Eesti Keele Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum, Tartu ülikool, Tallinna ülikool jpt.

Väliskeelepäevade kroonika

Aastatel 2001–2020 on Emakeele Selts korraldanud 98 väliskeelepäeva[48] kolmel mandril: Euroopas, Ameerikas ja Austraalias. Hõlmatud on 19 riiki: Venemaa – 23 keelepäeva, Soome – 20, Saksamaa – 11, Rootsi – 7, Austraalia, Holland, Leedu, Läti – 4, Belgia, Itaalia, Luksemburg ja Ühendkuningriik – 3, Iirimaa, Taani – 2, Austria, Kanada, Ukraina, Ungari, Valgevene – 1. Kaugeimad väliskeelepäevade sihtkohad on olnud Kanada (Toronto 18. II 2008) ning Austraalia (Melbourne 19. VII 2009, Sydney 23. VII 2009 ja 25. VII 2009 ning Thirlmere'i eesti küla (24. VII 2009). Kokku on peetud 387 ettekannet – valdavas enamikus eesti, aga kuulajaskonna kohati kasinat eesti keele oskust arvestavalt ka inglise, saksa, soome ja vene keeles. Keelepäevade publiku arv on varieerunud seinast seina: väikseim kuulajate-osalejate arv on olnud paarikümne ringis ning suurim üle 60.

Tabel 1. Väliskeelepäevade üldandmed[49]

Koht	Kuupäev	Ettekannete arv
Peterburi	19. V 2001	6
Peterburi	13. IV 2002	4
Riia	18. V 2002	4
Lund	16. XI 2002	6
Stockholm	17. XI 2002	6
Tampere	23. XI 2002	6 (sm k)
Peterburi	5. IV 2003	5
Moskva	12. IV 2003	5
London	24. V 2003	4
Peterburi	21. II 2004	4
Oulu	19. III 2004	5
Moskva	10. IV 2004	3
Hamburg	27. XI 2004	3
Moskva	19. III 2005	4
Peterburi	16. IV 2005	8
Simferoopol	25. VI 2005	8
München	5. XI 2005	3
Peterburi[1]	1. IV 2006	6

[48] Erinevus Tõnu Tenderi artiklis esitatud 99 väliskeelepäevast tuleneb sellest, et 2010. aastal HTM-i korraldatud Aleksandrovka keskkooli (Ukraina) keeleüritus on seal loetud ES-i korraldatuks.

[49] Siinse tabeli aluseks on T. Tenderi koostatud ülevaade keelepäevade kohta.

Uppsala[2]	23. IX 2006	5
Göteborg	24. IX 2006	5
Riia	3. XII 2006	4
Peterburi[3]	17. III 2007	10
Hamburg	24. III 2007	3
Moskva	14. IV 2007	4
Helsingi	7. XI 2007	4
Tampere	8. XI 2007	4
Turu	9. XI 2007	4
Toronto	18. II 2008	6
Haag	9. III 2008	4
Peterburi	19. IV 2008	5
Vilnius	24. IV 2008	3
Riia	15. XI 2008	3
Minsk	16. XI 2008	4
Moskva	22. XI 2008	4
Oulu	22. XI 2008	4
Hamburg	23. XI 2008	3
Peterburi	18. IV 2009	5
Melbourne	19. VII 2009	6
Sydney	23. VII 2009	2
Thirlmere	24. VII 2009	2
Sydney	25. VII 2009	6
Dublin	10. X 2009	4 (sh 1 ingl k)
Göttingen	20. X 2009	5 (sks k)
Moskva	14. XI 2009	4
Göteborg	25. IX 2010	3
Hamburg	25. IX 2010	2
Brüssel	26. IX 2010	4
Kopenhaagen	3. X 2010	3
Peterburi	18. XII 2010	4
Helsingi	15. III 2011	4
Moskva	16. IV 2011	4
München	14. V 2011	6
Luksemburg	25. XI 2011	3
Luksemburg	26. XI 2011	4
Lund	22. I 2012	4

Haag	3. V 2012	2
Gouda	4. V 2012	2
Kopenhaagen	16. IX 2012	5
Vilnius	16. XI 2012	5
Moskva	17. XI 2012	5
Berliin[4]	2.–3. III 2013	7
Helsingi	14. III 2013	2
London	16. III 2013	7 (sh ingl k)
Budapest	6. X 2013	4
Moskva[5]	24. XI 2013	3
London	28. II–2. III 2014	5
Vilnius	21. III 2014	4
Peterburi	5. IV 2014	6
Riia	8. XI 2014	6
Luksemburg[6]	27. II–1. III 2015	2
Brüssel	13.–14. XI 2015	3
Bologna ja Milano	14.–15. XI 2015	3
Oulu	13. II 2016	6
Dublin	20. II 2016	3
Stockholm	10.–13. III 2016	4
Berliin[7]	15.–16. IV 2016	1
Viin	20. V 2016	3
Peterburi	8. X 2016	5
Brüssel[8]	10.–12. II 2017	7
Vilnius	21. X 2017	4
Tampere	18. XI 2017	4
Bologna	1. III 2018	3 (ingl k)
Peterburi	24. III 2018	3
Helsingi	14. IV 2018	2
München	12. V 2018	3
Kotka	5. IX 2019	1 (sm k)
Helsingi	25. IX 2019	1 (sm k)
Tampere	26. IX 2019	1
Kuopios	5. X 2019	2 (sh 1 sm k)
Porvoo	7. X 2019	1 (sm k)
Turu	18. X 2019	1 (sm k)
Turu	22. XI 2019	1

Helsingi	22. XI 2019	1
Berliin[9]	23.–24. III 2019	4
Peterburi	31. III 2019	4
Stockholm[10]	27.–28. IV 2019	2
Amsterdam	12. V 2019	3
Helsingi[11]	25. XI 2020	1
Pirkanmaa[12]	10. XII 2020	1

1 Keelepäev oli pühendatud F. J. Wiedemanni 200. sünniaastapäevale.
2 Uppsalas toimunud keelepäeval taasavati prof Andrus Saareste ja tema abikaasa hauakivi.
3 Keelepäeval, mille täielik nimi oli „Peterburi VII eesti keele ja mälupäev", toimus ka arhiivide-muuseumide teabepäev Peterburis.
4 Emakeelepäevad Berliinis olid mõeldud väljaspool Eestit asuvate eesti koolide õpetajatele ja juhtidele. Peeti neli ettekannet ja korraldati kolm töötuba.
5 Moskva keelepäeval vaadati Vahur Laiapea dokumentaalfilmi „Võidupäeva ootus Siberi Haida külas" (35-minutiline film Siberi setodest).
6 Emakeelepäevad Luksemburgis olid mõeldud väljaspool Eestit asuvate eesti koolide õpetajatele ja juhtidele. Külastati Luksemburgi Eesti Kooli tunde, lisaks ettekannetele oli töötuba, kaks ümarlauda ning Anne Veesaare monoetendus „Lydia".
7 Emakeele Seltsi ettekanded olid osa Berliini Eesti kultuuripäevadest „KAMA 1".
8 Emakeelepäevad Brüsselis olid mõeldud väljaspool Eestit asuvate eesti koolide õpetajatele ja juhtidele. Külastati IV Euroopa Kooli eesti sektsiooni ning Eesti Kooli Belgias, lisaks ettekannetele oli neli töötuba ja ümarlaud.
9 Emakeele Seltsi ettekanded olid osa Berliini Eesti Kultuuriseltsi KAMA korraldatud sümpoosionist.
10 Emakeelepäevad Stockholmis olid mõeldud Rootsi eesti keele õpetajate õppepäevana. Külastati Stockholmi eesti huvikooli tunde, kokkusaamise põhirõhk oli aruteludel.
11 COVID-19 piirangute tõttu toimus veebis.
12 COVID-19 piirangute tõttu toimus veebis.

Väliskeelepäevade toimumislinnad

Nii mõneski riigis on Emakeele Seltsi keelepäevad toimunud mitu korda. On iseenesestmõistetav, et naaberriikidesse oleme jõudnud sagedamini kui mujale.

Sagedamini peetud väliskeelepäevade toimumiskohad linnade järgi: Peterburi – 14 korral; Moskva – 9 korral; Helsingi – 7 korral; Hamburg, Riia, Vilnius, Tampere – 4 korral; München, Turu, Oulu, Berliin, Stockholm – 3 korral; Lund, Göteborg, Haag – 2 korral.

Väliskeelepäevade ettekannete teemad

Ettekannete teemade valimisel on maksimaalselt arvestatud kutsuja soove ja ootusi, siiski on läbi aastate olnud n-ö püsiteemasid.

Nii on antud ettekannetes ülevaade Eesti keelepoliitikast, sealhulgas eesti keele arengukavade elluviimisest ja uuest keeleseadusest, samuti välismaalt saabunud õpilaste lõimimisest eesti kooli, eesti keelepoliitilistest suundumustest välismaal, rahvuskaaslaste programmist ning juriidilis-poliitilistest probleemidest Eesti keeleelus. Oodatud on ülevaated eesti keele uurimisest ja selle uuematest suundadest, eesti kirjakeele korraldusest ja -hooldest, sealhulgas eesti keele uuematest reeglitest, kirjakeele, eriti sõnavara muutumisest, õigekeelsussõnaraamatutest ja teistest keeleabiallikatest, tekstiliikidest jpm.

Ülevaateid on tehtud ka eesti keele seisundist ja elujõust, hajaeestlaste kodumaale tagasipöördumisest, Eesti üldsuse keeleinnukusest ja Eesti elanike keeleoskusest, identiteedist, eesti keelest ja kultuurist maailmas ning nende õppest välisülikoolides, eesti keele kasutusvaldkondadest, emakeeleõpetajaks õppimisest, rahvusmütoloogiast, tõlkimisest.

Ettekannetes on räägitud sõnavõistlustest, naljapärimustest, sõnadest kõnes ja kirjas, metafooridest keele arengus, ees-, perekonna- ja kohanimedest, etümoloogiast, keelesugulusest, eesti murretest, netikeelest, keele ja kirjanduse seostest, eesti ja liivi keele korraldamisest, vadja kirjakeelest, Eesti ajaloo suurkujudest ja Emakeele Seltsi tööst, keeletehnoloogiast, eesti keelest Euroopa keelte taustal, veebirakendusest „Minu inimesed", keelesündmustest, kokkupuudetest teiste keeltega; on tutvustatud uuemat arvutisõnavara, lauamänge ja ristsõnu.

Sageli oodatakse lastekeele ja kakskeelsuse teemalist teavet, ettekandeid väärtuskasvatusest, keelekümblusest, kogukondlikkusest ja üksteisemõistmisest, keelelisest viisakusest. Samuti ollakse huvitatud laste keele- ja lugemisoskuse arendamisest ja lugemishuvist, eesti uuemast kirjandusest, sh koolinoortele mõeldud lugemisvarast, keelte õpetamisest ja õppimisest, sh õppe- ja ilukirjandusest ja lõimõppest, mitmekeelsusest, sotsiolingvistilise keskkonna mõjust laste keelekasutusele, keeleõppemängudest, kakskeelsete laste arendamisest ja koduõppest.

Ettekannete kõrval on toimunud keeleõppeseminare ja töötube, tutvustatud uusi interaktiivseid keeleõppematerjale ja -metoodikaid ning uusi keeleõpikuid, samuti eesti keele õppimise võimalusi ja stipendiume. Peale selle on antud näpunäiteid vabatahtlikuna töötamiseks, keeleprojektide kirjutamiseks ning viidud läbi praktilise eesti keele koolitusi välismaal elavatele lastevanematele.

Kaart 1. Emakeele Seltsi väliskeelepäevad 2001–2020

Emakeele Seltsi keelelaagrid

Emakeelest sügavamalt huvitatud noorte keelelaagrite traditsioon sai alguse 2012. aastal. Nende Eesti eri paigus toimunud kokkusaamiste kaudu on selts süstinud keelepisikut gümnaasiumiõpilastesse, kes alles mõtlevad oma erialavalikute peale.

Noortega on Emakeele Seltsi tegevus olnud seotud algusest peale (vt Valge 2020c). Vajadust laiendada ES-i tegevust üldhariduskoolidesse oli mõistetud juba siis, kui 1950. aastatel kutsuti nende õpilasi murret koguma ning suureks sammuks õpilaste poole olid ja on 1961. aastal alanud keelepäevad (vt T. Tenderi artiklit). Algselt polnudki neid küll kavandatud sellisel hulgal ega õpilastele, kuid üpris ruttu – juba 1962. aastast – muutusid need õpilastele sageli korraldatavateks üritusteks.

Kui aja ja tingimuste muutumine tõi kaasa keelepäevade populaarsuse vähenemise, asuti Emakeele Seltsiski otsima uusi teid noorte keelehuvi rahuldamiseks. Seltsi juhatuse koosolekul 8.05.2006 küsis ES-i esimees Mati Erelt noorteteema arutelul: „Ehk tasub mõelda keelelaagritele?“ Tegudeni siiski ei jõutud, kuni abiesimees Jüri Valge noorte kaasamise teema, k.a keelelaagrid, juhatuse 27.06.2011 koosolekul (juhatuse koosoleku protokoll nr 999) uuesti tõstatas. Olukord idee realiseerimiseks oli soodne, sest juhatus oli kaasanud oma töösse Annika Kilgi (hiljem ka Miina Norviku ja Andra Küti), kellest sai esimestel aastatel laagrite peamine korraldaja. Oli ka lootus tagada küllalt kalli ettevõtmise rahastus.

Vahemärkuseks: mõte luua HTM-i, Emakeeleõpetajate Seltsi ja ES-i koostöös noorte keeleorganisatsioon ei jõudnud asutamiskoosolekust palju kaugemale (nii juhtimisprobleemide kui ka liikmete hajutatuse tõttu) ning ka ES-i noortesektsiooni ei ole senini ametlikult moodustatud, küll aga on nii keelehuvilised gümnaasiumiõpilased kui ka üliõpilased seltsiliikmete ridadesse teretulnud.

Keelelaagritega soovis ES oma tööd noorte suunal atraktiivses vormis laiendada. Eesmärk oli pakkuda harivat kogemust eesti keelest sügavamalt huvitatud gümnaasiuminoortele ning värvata võimaluse korral seltsi uusi liikmeid. Keelelaagri korraldamise rahastuse sai Emakeele Selts haridus- ja teadusministeeriumi tegevustoetusena 2012. aasta jaanuaris. Algusest peale võtsime eesmärgiks pakkuda noortele laagrivõimalust nii, et see oleks osalejatele täiesti tasuta (sh transport laagrisse suundumise lähtekohta ja pärast koju tagasi).

Keelelaagri toimumise aja suhtes vaeti nii suve- kui ka sügisvaheaega, millest paika jäid kolm päeva sügisese koolivaheaja alguses (esmaspäevast kolmapäevani) oktoobrikuus. Osalejate arvuks on korralduse käigus kujunenud umbes 25 – nii oleme saanud heaks suhtlemiseks ja tõhusaks tööks optimaalselt hallatava rühma.

Tabel 2. Keelelaagrite üldandmed

Aeg	Koht	Laagri teema	Õpilaste arv
22.–24. X 2012	Piusa ürgoru külastuskeskus	Põnev keeleteadus	18
21.–23. X 2013	Käsmu pansion Laane	Sõnavara, sõnavarandus	26
20.–22. X 2014	Äksi puhkemaja	Ilus eestikeelne lause	22
19.–21. X 2015	Voore puhkekeskus	Nipitiri. Räägime nimedest	25
24.–26. X 2016	Männiku metsatalu Viljandimaal	Keel ja stiil	24
23.–25. X 2017	Nina kordon Peipsi ääres	Eesti Vabariik 100	22
22.–24. X 2018	Väike-Maarja raamatukogu	Osata oskuskeelt	20
21.–23. X 2019	Venevere puhkeküla Viljandimaal	Meediakeelest	25
2020*			

* COVID-19 pandeemia tõttu jäi Paunküla puhkekeskusesse kavandatud laenamisteemaline keelelaager ära.

Laagripaigad ja -teemad on olnud igal aastal erinevad, kusjuures teema puhul on peetud silmas tulevase emakeeleolümpiaadi üldteemat.

Keelelaagri toimumise info on saadetud koolidesse; lisaks teavitatakse Tartu ülikooli teaduskooli kaudu eelmise aasta emakeeleolümpiaadil osalenuid ning nii Emakeele Seltsi listis seltsiliikmeid kui ka Emakeeleõpetajate Seltsi juhatust. Laagrisse registreerimisel lähtutakse põhimõttest „kes ees, see mees", kuid igale õppeasutusele on võimaldatud vaid kuni kaks kohta – ikka selleks, et soodustada uute tutvuste tekkimist ja viljakat mõttetööd. Laagrisse on olnud üldjuhul oodatud gümnaasiumiastme noored (10.–12. klass), kuid soovi korral ja õpetaja soovitusel on osalenud ka 9. klasside õpilasi. Koolide emakeeleõpetajad on sageli teatanud laagrikoha saamiseks korraldatud võistlustest, kuna soovijaid on teinekord olnud rohkem kui osalemise võimalusi. Õpilased on tulnud koolidest üle Eesti, aga on osaletud ka Brüsseli Eesti Koolist ning Ida-Virumaa venekeelsetest õppeasutustest.

Kolm laagripäeva sisustatakse ettekannete, seminaride ja töötubadega, üritades noori võimalikult palju kaasa töötama ja mõtlema haarata. Keelelaagrilistele on esinenud kirjandus- ja keeleteadlased, ajakirjanikud, keeletoimetajad, lavastajad jpt. Laager algab tavaliselt vabas vormis ja mängulise tutvumisringiga, mida on juhtinud ES-i esindajad (juhatuse esimees Helle Metslang, teadussekretär Killu Paldrok (Mei), seltsis noortetööd vedavad juhatuse liikmed Annika Kilgi (Viht), Miina Norvik ning Andra Kütt. Laagris on korraldajatena viibinud ka TÜ ja TLÜ emakeeleõpetajaks õppivad üliõpilased (tavaliselt paar-kolm). Peaaegu igal aastal on kohapeal olnud ka HTM-i keeleosakonna esindaja.

Esimesest keelelaagrist peale on laagrilistele koostatud nn laagrivihik, mida väikeste rühmadena täita. Vihikus on nuputamisülesandeid üldistel keeleteemadel ja laagri eriteemal ning lahendamiseks aega kuni viimase laagripäevani. Laagri teise päeva õhtul toimub ettekannete-seminaride-töötubade põhjal koostatud viktoriin, mille küsimused on enamasti pakkunud esinejad, kuid on olnud ka muid keelega haakuvaid küsimusi. Laagrivihiku ja viktoriini tulemuste põhjal selgitatakse nupukaimad laagrilised, auhindadeks on raamatud. Kõik laagrilised on igal aastal saanud ka komplekti keeleajakirjast Oma Keel ning Keelehooldekeskuse väljaandeid.

Keelelaagrite teemad ja esinejad

2012 „Põnev keeleteadus“: Peeter Päll (EKI) õigekeelsuse olemusest, vajalikkusest ja piiridest; Reili Argus (TLÜ) keelekorralduse ajaloost; Arne Merilai (TÜ) keelenormingute eiramisest kunstilistel eesmärkidel; Peeter Päll (EKI) Eesti Keele Instituudi keelenõuandla tööst; Reili Argus (ES) Emakeele Seltsi keeletoimkonna tööst; Ilmar Tomusk (Keeleinspektsioon) keeleinspektsiooni tööst; Katrin Kern (TÜ) keeletoimetamise õpetamisest; Tiina Leemets (EKI) õigekeelsussõnaraamatu koostamisest; Einar Kraut (ERR) õigehäälduses.

2013 „Sõnavara, sõnavarandus“: Sirje Mäearu (EKI) keelenõu sõnamoodustusküsimustest; Triin Pappel (TLÜ) tõlkimisest; Annika Hussar (TLÜ) nimedest; Meeli Sedrik (EKI) ja Sven-Erik Soosaar (EKI) etümoloogiast; Kristina Koppel (EKI) sõnaraamatutest; Jüri Valge (HTM) „Kool ja keeleõpe. Aga pärast?“.

2014 „Ilus eestikeelne lause“: Külli Habicht (TÜ) „Läbilõige eesti lause ajaloost“; Reili Argus (TLÜ) eesti lause omandamisest; Merilin Aruvee (TLÜ) emakeeleolümpiaadist; Argo Mund (EKI) kõrvallause asukohast; Heete Sahkai (EKI) süntaksist; Renate Pajusalu (TÜ) keelelisest viisakusest; Helle Metslang (TÜ) keeletüpoloogiast; Martin Ehala (TÜ) lausestusest stilistilise vahendina.

2015 „Nipitiri. Räägime nimedest“: Fred Puss (Eesti Isikuloo Keskus*)* perekonnanimedest; Liina Paales (kutseline viipekeeletõlk) viipenimedest; Marit Alas (EKI) kohanimedest; Tiina Laansalu (EKI) kohanimedest; Janika Kronberg (Karl Ristikivi Selts) nimedest eesti kirjanduses; Peeter Päll (EKI) kohanimedest ja nimekorraldusest; Risto Järv (EKM) nimedest rahvapärimuses; Helen Plado (TÜ) nimeteemalisest emakeeleolümpiaadist.

2016 „Keel ja stiil“: Ilona Võik (Lähte Ühisgümnaasiumi eesti keele ja kirjanduse õpetaja) teema sissejuhatuseks; Tiina Leemets (EKI) kantseliidist kui

halvast stiilist; Eva Velsker (TÜ) ja Mart Velsker (TÜ) kirjandusest ja stiilist; Kersti Lepajõe (TÜ) meediakeelest ja stiilist; Ave Matsin (Viljandi Kultuuriakadeemia) pärandkultuuri visuaalsest keelest; Maigi Vija (TÜ) teaduskeele stiilist; Heiki Raudla (kirjanik) stiiliküsimustest tekstiloomes; Merilin Aruvee (TLÜ) emakeeleolümpiaadist.

2017 „Eesti Vabariik 100“: Riina Koolmeister (HTM) keelest ja õigusest; Katrin Kern (TÜ) tõlkeapsudest inglise keele näitel; Fred Puss (Eesti Isikuloo Keskus) suguvõsauurimisest; Karl Pajusalu (TÜ) eesti riigikeele sajast aastast; Irina Külmoja (TÜ) vanausuliste keelest; Jaanus Vaiksoo (lastekirjanik) loovkirjutamisest; Martin Ehala (TÜ) eesti keele elujõust; Ann Siiman (TÜ) ja Lauri Linask (TÜ) vikiartiklite loomisest.

2018 „Osata oskuskeelt“: Kadri Sõrmus (HTM) ja Kadri Vare (HTM) oskuskeelest eile, täna, homme; Arvi Tavast (EKI) terminitöö metoodikast; Pille Petersoo (retseptiportaal Nami-Nami) toidunimedest; Mikk Rand (Kinobuss) filmitööstuse oskuskeelest; Katrin Aleksandrov (Eesti Maksu- ja Tolliamet) selgest keelest õiguskeeles; Lauri Linask (TÜ) oskuskeelest vikiartiklites; Merilin Aruvee (TLÜ) emakeeleolümpiaadist.

2019 „Meediakeelest“: Martha-Beryl Grauberg (Paide arvamusfestival) meediasüsteemist ja sõna jõust; Tiit Hennoste (TÜ) mõtlemise murest ja rääkimise rõõmust; Kristin Parts (Väitlusselts) faktikontrollist, argumentidest ja demagoogiast; Riina Reinsalu (TÜ) emakeeleolümpiaadist; Kairi Janson (TÜ, EKI) veebiuudiste pealkirjadest; Jaanika Juhanson (lavastaja, koolitaja) „Kuidas jõuab sündmus meediasse?“; Helle Tiikmaa (Ajakirjanike Liit) „Ajakirjandus ja meedia – kus on lõpp ja kus on algus?“; Sirli Zupping (HTM) kriitilisest lugemisest vikiartiklite näitel; Tea Raidsalu (ajaleht Sakala) heast ajakirjanduskeelest.

Kuna keelelaager toimub koolivaheajal, siis oleme alati püüdnud korraldada ka liikumist nõudvaid vabaõhutegevusi. Nii oleme jalutanud mööda Piusa kaldaäärt, kõndinud koos loodusgiidiga Käsmu metsades, RMK matkaradadel ja Ebavere hiiemäel, tutvunud koos kohaliku koduloolasega Äksi ja Väike-Maarja alevi kultuurilooga, samuti vanausuliste eluoluga Peipsi ääres. Oleme teinud ringkäigu Viljandi muuseumis ja lossimägedes, Käsmu muuseumis, Viinistu kunstimuuseumis, Jääaja keskuses, Peipsimaa külastuskeskuse sigurimuuseumis, Väike-Maarja muuseumis, Kuusalu kirikus ja pastoraadis. Laagrilised on osalenud Palamuse kihelkonnakoolimuuseumi programmis „Vanaaja koolitund“ ja Liivi muuseumi haridusprogrammis „Kirjavahetus enne, nüüd ja tulevikus“. Harivaid oskusi pakkus loovkirjutamise õpituba ning elamusi Kinobussi filmi „Põrgu Jaan“ vaatamine.

Keelelaagrite lõpul oleme küsinud osalejatelt anonüümset tagasisidet, mis on olnud enamasti positiivne. Tagasiside põhjal oleme saanud järgmiste aastate kava ja korraldust paremaks muuta. Nii oleme näiteks esinemisteks kavandatud aega pikendanud 30 minutilt 60 minutile, suurendanud suhtlemiseks mõeldud vaba aja hulka, üritanud korraldada veelgi rohkem kaasavaid tegevusi, sh rühmatöid. Kõikides laagripaikades on saanud kiitust pakutav söök ja saun. Laagri õnnestumist ja vajalikkust kinnitab ka tõsiasi, et igal aastal on osalenud mitu laagrilist ka teist korda.

Emakeele Seltsi üliõpilaskonverentsid

„Eesti keele arendamise strateegiat 2004–2010" täites asus ES korraldama Tartu ja Tallinna üliõpilaste vastastikuseid õppesõite ning üliõpilasi on muuski vormis seltsi tegevusse kaasatud. Juba asutamisel ning selle järgses ettekande- ja eriti murdekogumistöös mängisid olulist osa üliõpilasnoored. Kui 9. detsembril 1945 peetud aasta ainsal põhikirja kinnitamise järgsel koosolekul tutvustas J. V. Veski seltsi taastamistoimkonna (J. V. Veski, A. Kask, K. Aben) tehtut ja tulevikuplaane, siis viimastega seoses teatas ta ka toimkonna otsusest asutada üliõpilaste keelering. Enne kui selts tegevusele oma nime all hoo sisse sai, toimus suur osa keelealasest ühiskondlikust tegevusest just üliõpilaste keeleringi kaudu (nt 1946. a üks AES-i ja viis keeleringi koosolekut).

Vähem silmapaistvas vormis olid üliõpilased seltsiga seotud ka vahepealsetel aastatel, kuni 18. aprillil 1965 toimus esimene TRÜ üliõpilaste ettekannetega täidetud koosolek Tallinnas. Kulus 11 aastat ja 25. novembril 1976 jõudsid TPedI üliõpilased Mati Hindi ettepanekul oma ettekannetega Tartusse ning veel poolteist aastat hiljem peeti 17. mail 1978 Tallinnas kahe kõrgkooli üliõpilaste esimese ühine ettekandekoosolek. Seejärel toimus Tallinnas veel TRÜ ja/või TPedI üliõpilaste sisustatud koosolekuid, kuni 18. mail 1988 Tallinnas toimunud koosoleku kohta kasutati esimest korda nimetust *üliõpilaskonverents*. Toonasest algatusest on praeguseks sündinud kestev traditsioon, mis võimaldab noortel uurijatel tutvustada oma esimesi teadustulemusi ning pidada akadeemiline ettekanne. Konverentse on peetud igal aastal, v.a 1992–1996, ning algusaastatel toimusid need juunikuus. Alates 2007. aastast muutus nende korraldamine süsteemipäraseks nii aja kui koha mõttes. Üliõpilaskonverentsid toimuvad vaheldumisi Tallinna ja Tartu ülikoolis Euroopa keeltepäeval 26. septembril või selle läheduses.

Üliõpilaskonverentsil esinevad eri haridustaseme (üli)õpilased: gümnaasiuminoored, bakalaureuse- ja magistriõppe üliõpilased, doktorandid. Eraldi

äramärkimist väärib Viljandi emakeeleõpetaja Aili Kiini õpilaste rohke osalemine.

Aastate jooksul on paljudest konverentsil esinenud kunagistest noortest uurijatest sirgunud väärikad keeleteadlased. Olgu neist nimetatud need, kes on vastu võetud Emakeele Seltsi liikmeks (ettekande pidamise järjekorras): Martin Ehala, Anna Verschik, Tõnu Tender, Liina Lindström, Mari-Liis Kalvik, Annika Kilgi (Viht), Tiina Alekõrs, Pille Penjam, Sirli Parm (Zupping), Kirsi Laanesoo, Liis Raasik (Ermus), Annika Valdmets (Küngas), Ann Metslang (Siiman), Miina Norvik, Helen Türk, Pille Arnek, Triinu Laar, Jekaterina Mištšenko (Trainis), Andra Kütt, Halliki Põlda, Eduard Odinets, Andra Rumm, Ekaterina Kornilitsina, Anna-Olga Luga, Liina Pärismaa, Linda Freienthal.

Ettekandeks on aega 15–20 minutit, järgneb 5–10 minutit aruteludeks ja kommentaarideks. Kui seltsi teistel ettekandekoosolekutel (kõnekoosolekutel) on ettekanded tavaliselt ühisel üldteemal, siis üliõpilaskonverentsi ettekannete ampluaa on olnud märksa laiem. Seetõttu oleme ettekanded jaganud teemaplokkidesse, nt erinevad (eesti) keele uurimisvaldkonnad, keeleõppimine ja -õpetamine, tõlkimine, meedia, identiteet jpm. Ka konverentsi juhtimise roll on üliõpilaste endi käes.

Emakeele Seltsi vaatmikud

Seltsivälise rahvaharidusliku tegevuse hulka kuulub ka eesti keele teemaliste vaatmike väljaandmine. Neid on selts avaldanud kahel korral, 2009. ja 2019. aastal, kusjuures enne viiekeelse täiskomplekti ilmumist valmis 2008. aastal sarja eestikeelne osa, mida demonstreeriti Toronto keelepäeval veebruarikuus. Vaatmike sisuline pool tuli Emakeele Seltsilt ja Eesti Kirjandusmuuseumilt, tegevust rahastas HTM.

Nii 2009. kui ka 2019. aastal üllitatud vaatmikud on nähtavad Emakeele Seltsi kodulehel (https://www.emakeeleselts.ee/valjaanne/vaatmikud/) pdf-failidena kahes suuruses: arvutisõbralik väiksem fail (u 200 KB) ja suur A1-formaadis printimiseks sobiv trükifail (19–64 MB).

2009. aasta vaatmikke oli 12 ning need kujundas Margus Nõmm Tartu Ülikooli multimeediatalitusest. Sari esitati eesti, inglise, saksa, vene ja prantsuse keeles ning see on mõeldud eesti keele temaatika tutvustamiseks keeleõppijate ja huviliste seas nii kodu- kui ka välismaal. Vaatmikke on levitatud ja eksponeeritud Eesti haridusasutustes, välissaatkondades, keelepäevadel ja muudel keeleüritustel (peale Toronto veel Göttingenis oktoobris 2009, Krimmis septembris 2010,

konverentsil „Expolangues“ Pariisis veebruaris 2009, 11. soome-ugri kongressil Ungaris Piliscsabas augustis 2010 jm).

Vaatmike sisu kohta saab lähemalt lugeda Helle Metslangi artiklist „Vaatmikesari eesti keelest“ (Metslang 2010), nende teemad ja autorid on järgmised:

- Eesti keel koolis. Tekst: Martin Ehala (2008; 2019 jäi ajakohastamata).
- Eesti keel teise keelena. Tekst: Anastassia Zabrodskaja (2008, 2019).
- Eesti keele allkeeled. Tekst: Anna Verschik (2008), Anna Verschik ja Tiit Hennoste (2019).
- Eesti keele murded. Tekst: Jüri Viikberg (2008, 2019).
- Eesti keele päritolust. Tekst: Urmas Sutrop (2008, 2019).
- Eesti keele uurimine. Tekst: Mati Erelt (2008, 2019).
- Eesti kirjakeele ajalugu. Tekst: Külli Habicht (2008, 2019).
- Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tekst: Jüri Viikberg (2008, 2019).
- Keelekorraldus. Tekst: Tiiu Erelt (2008, 2019).
- Keelepoliitika. Tekst: Raimo Raag (2008, 2019).
- Keeletehnoloogia. Tekst: Kadri Muischnek (2008, 2019).
- Väliseestlased. Tekst: Jüri Viikberg (2008, 2019).

Peaaegu kõik varasemad vaatmikud (11) uuendati 2019. aastal riigikeele aasta ettevõtmiste tarbeks, mil ajakohastatud vaatmike kaks komplekti trükiti ka kangaspaberile. Riigikeeleaasta maakondlike keelepäevade ajal olid need esinemispaikades paari nädala vältel tutvumiseks väljas. Näituste kaudu levis info vaatmike e-versioonidest ka laiemalt, neid kasutati muuhulgas ka õpilasuurimuste ideede leidmisel ning kirjutamisel.

Keeleviktoriinid

Aastatel 2011–2016 ilmusid ajalehes Sirp, Sirbi erilehes Keele-elu ning Emakeele Seltsi keeleajakirjas Oma Keel keeleviktoriini küsimused: esimestel aastatel kokku 6 komplekti, alates 2014. aastast 3 komplekti. Keeleviktoriine lahendasid paljud huvilised sõltumata erialast ja vanusest. Küsimused, mis nõudsid nii keeleteadmisi kui ka loogilist mõtlemist, panid kokku vilunud ülesannetekoostajad Mariko Faster (Eesti kohanimed), Anni Jürine (sõnavara), Katre Kasemets (selge sõnum), Annika Kilgi (Viht) (keele üldteemad), Liina Lindström (morfoloogia), Helmi Neetar ja Jüri Valge (Ferdinand Johann Wiedemann), Peep Nemvalts (eesti teaduskeel), Rita Niineste (Euroopa Liit), Miina Norvik (sugulaskeeled), Maire Raadik ja Tiina Leemets (ÕS), Külli Prillop (maailma keeled), Pire Teras

(foneetika), Anna Verschik (koodivahetus), Eva Saar (seto keel), Annika Valdmets (sõnavara), Silvi Vare (sõnapered) ning Asta Õim (fraseologismid). Viktoriiniküsimuste vastused sai saata Emakeele Seltsi e-posti aadressile. Õigesti vastanute vahel loositi välja raamatupoodide kinkekaardid.

Mõned näited viktoriini küsimuste ja vastuste kohta:

1. On vähe jooni, mis on ühised kõigile maailma keeltele. Üht seesugust keelelist universaali on mainitud ka piiblis. Millises piiblisalmis? Vastus (Annika Kilgi): 1Kr 14:10, mis 1997. a tõlkes on „Niipalju kui maailmas ongi keeli, ükski neist ei ole kõlatu“ ja 1968. a tõlkes „Maailmas on ei tea kui palju mitmesuguseid keelemurdeid ja ükski neist pole häälikuteta“.
2. Mis on juhtunud toiduga, kuhu vanarahva ütlemise järgi on *Kärt käpa sisse pistnud*? Vastus (Anni Jürine): Riknenud.
3. Vanausulised on andnud paljudele Peipsi-äärsetele asulatele oma nimed, näiteks Вороньe või Варанья, Красные Горы, Большие Кольки. Mis on nende eestikeelsed vasted? Vastus (Anna Verschik): Varnja, Kallaste, Suur-Kolkja küla.

2016. aastal viktoriinid lõpetati, sest töömaht nende korraldamisel ei olnud proportsioonis osalejate vähenenud arvuga. Pole võimatu, et kunagi üritatakse uuesti.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Emakeele Seltsi eesti keelt mainestav tegevus on olnud mitmekesine ning ulatunud Eestist ka välismaale. Haridus- ja Teadusministeeriumi rahalist toetust kasutades on püütud vastu tulla keeleharidustöö sihtrühmade soovidele ning neid soove ka kujundada. Üleilmastumisprotsesside süvenedes on seltsi sellisel tegevusel üha suurem tähtsus.

EMAKEELE SELTSI RAHVALUULESEKTSIOONI TEGEVUS 1966–1994

Merili Metsvahi

Rahvaluulesektsiooni rajamine

Folkloristid August Annist, Eduard Laugaste ja Ülo Tedre olid 1960. aastatel avalikes sõnavõttudes korduvalt rõhutanud vajadust erialaseltsi järele (RA, ERA. R-2362.1.248, l 27p), kusjuures eriti innukalt oli ideed propageerinud A. Annist (Asutati… 1966: 773). 18. märtsil 1966 pöördusid Emakeele Seltsi tegevliikmed Erna Normann, E. Laugaste, Udo Kolk, Ü. Tedre ja Ottilie (Olli) Kõiva seltsi juhatuse poole ettepanekuga moodustada selle juurde rahvaluulesektsioon (edaspidi RLS). Ettepanekut arutas ES-i juhatus oma koosolekul 20. märtsil, kiitis selle heaks ning suunas üldkoosolekule, kus palve rahuldati. Kümme aastat hiljem meenutas ES-i teadussekretär Heino Ahven: „Emakeele Seltsi juhatus kaalus kaua, kas folkloriste oma rüppe võtta, kartis folkloristide suurt aktiivsust, et võtavad hinge seest." (RA, ERA.R-2362.1.248, l 11)

25. aprillil 1966 moodustati ES-i juhatuse koosolekul komisjon, kes töötas välja RLS-i kodukorra ja põhimõtted, mille kiitis juhatus heaks 23. septembril. Kodukorra esimeses punktis sedastatakse: „ES-i rahvaluulesektsiooni ülesandeks on eesti ja sugulasrahvaste folkloori uurimisele kaasaaitamine ja folkloristika probleemide tutvustamine ning populariseerimine üldsusele." (RA, ERA. R-2362.2.299, l 2) Sektsiooni ametlik asutamine toimus ES-i koosolekul 9. oktoobril 1966. Loodava sektsiooni töös soovis osaleda koosolekul viibinud 35 keelehuvilisest 17: Paul Ariste, A. Annist, Villem Ernits[50], Hella Keem, Arvo Krikmann, Hilja Kokamägi, Eduard Kubjas, O. Kõiva, E. Laugaste, Ellen Liiv, Jüri Linnus, Vaina Mälk, Mall Proodel (Hiiemäe), Rudolf Põldmäe, Loreida Raudsep,

[50] Villem Ernits kirjutas enda allkirja järele: „[soovib osaleda] mõningal määral", aga oli tegelikult RLS-i Tartu koosolekutel peaaegu alati kohal ning kommenteeris (nt meenutas vanu aegu, tegi asjatundlikke üldistusi ja tõmbas mõtlemapanevaid paralleele) ja esitas ettekannete järel päris palju küsimusi.

Ingrid Rüütel ja Ü. Tedre (Sarv 1983: 18; Peebo, Oras 1992: 319; RA, ERA.R-2362.2.299, l 1).

Sektsiooni vanemaks eelkäijaks võib pidada Akadeemilist Rahvaluule Seltsi (ARS-i), mis oli Matthias Johann Eiseni eestvõttel Tartu ülikooli juurde rajatud 1925. aastal ning oli tegutsenud 1940. aastani (1938–1940 küll Tallinnas, mitte Tartus). N-ö noorem eelkäija aga oli TRÜ rahvaluule professori E. Laugaste 1963. aastal loodud rahvaluuleseminar eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri juures, mille raames peeti ettekandeid ja arutleti nende üle. See koondas tolleaegseid juhtivaid folkloriste, aga ka noorema põlvkonna inimesi ja mittefolkloriste. (Peebo, Oras 1992: 319; Pino 1967)

ARS-i ja rahvaluuleseminari eeskujul said sektsiooni peamiseks tegutsemisvormiks koosolekud. Neid nimetati töökoosolekuteks (nt RA, ERA.R-2362.1.315, l 145), ettekandekoosolekuteks (nt Sarv 1969a: 446) või lihtsalt koosolekuteks. Neil peeti harilikult kaks või kolm ettekannet ning diskuteeriti seejärel ettekannetes käsitletud teemadel.[51] Kuna 1927. aastal loodud Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA) oli likvideeritud ning rahvaluule uurimisega tegelevad institutsioonid olid sattunud eri asutuste alla (vt Rüütel 1990: 321–322), oli sellise folkloriste koondava suhtlusvõrgustiku olemasolu väga vajalik. Teine põhjus, miks RLS kujunes nõukogude ajal eesti folkloristide peamiseks foorumiks, oli trükisõna tsenseerimine. RLS-i koosolekute arutelud, mis sisaldasid ka trükimusta mitte kannatavaid väljaütlemisi, ei jõudnud avalikkuse ette. Ajakirjas Keel ja Kirjandus ning ajalehes Edasi avaldatud töökoosolekute ülevaated kajastasid pigem ettekannete sisu, mitte aga ettekannetele järgnenud vabamas vormis arutelusid.[52] Ajakirjanduses ilmus ülevaateid regulaarselt ning ülevaadete autorid olid reeglina needsamad isikud, kes protokollisid koosoleku käiku. Kuna üldiselt protokolliti koosolekuid väga põhjalikult,[53] annavad need hea ettekujutuse toonase folkloristika päevakajalistest probleemidest.

---

51 Seisukohta, et RLS on distsipliinisiseste arutelude foorum, väljendab näiteks Ellen Liiv 25. oktoobri 1967 koosolekul Mall Proodeli ettekande järel: „Mall Proodel on teinud tõsist mõtlemistööd arutletavate probleemide üle. On kahetsetav, et kõiki jutuuurijaid kohal ei ole. Sektsioon selleks loodigi, et oleks koht, kus saaks küsitavaid seisukohti selgeks vaielda." (RA, ERA.R-2362.2.298, l 61)

52 Et noores RLS-is toimuvad diskussioonid on „üldiselt väga elavad", möönab ES-i vastutav sekretär juba aasta pärast sektsiooni asutamist. (Ahven 1968: 317)

53 Nii näiteks on 29. oktoobril 1969 toimunud koosoleku protokoll 14 lehekülge pikk (RA, ERA. R-2362.2.320, l 12–20p).

Folkloristide suure aktiivsuse tagamaad

Enne Teist maailmasõda oli eesti folkloristide tegevust suuresti koordineerinud 1940. aastal likvideeritud ERA, kes oli tegelenud nii rahvaluule kogumise, korraldamise kui ka uurimise ja publitseerimisega. Seal töötanud folkloristid jäid enamjaolt edasi samasse majja tööle[54] ning nende töökohta hakati suurte ümberkorralduste järel nimetama Fr. R. Kreutzwaldi nimelise Kirjandusmuuseumi rahvaluuleosakonnaks (edaspidi KM RO). Teine osa folkloriste viidi üle 1946. aastal ENSV Teaduste Akadeemia alluvusse loodud Keele ja Kirjanduse Instituudi rahvaluulesektorisse, mis koos kogu KKI-ga kolis 1947. aastal Tallinnasse. (Goršič 2017: 771) Kirjandusmuuseumi rahvaluule osakond oli hierarhiliselt madalamal positsioonil kui KKI ning sealsete töötajate palk oli väiksem. Ka olid erineva institutsionaalse kuuluvusega folkloristidele määratud erinevad tööülesanded. KKI rahvaluule sektori ning TRÜ kirjanduse ja rahvaluule kateedri õlule jäi teaduslik uurimine ning KM RO õlule materjalide uurijatele kättesaadavaks tegemine (korraldamine ja kopeerimine) ning allikapublikatsioonide koostamine. (Saarlo 2012: 837, vt ka Tedre 1994: 16) Selline loogiliselt ühtekuuluvate tööjärkude jaotamine eri asutuste vahel oli „raske hoop eesti folkloristikale" (Krikmann 1990: 705), sest loomulikum oleks olnud korraldada arhiivimaterjale ja teha uurimistööd käsikäes.[55]

Olukorras, mil folkloristika oli killustunud eri institutsioonide vahel, otsiti lahendusi, et tööd paremini korraldada. 27. aprillil 1955 kutsus Herbert Tampere – KM RO juhataja aastatel 1952–1966 – Tartu ülikooli kokku arutluskoosoleku, millel osalesid paljud folkloristid, kirjandusteadlased, ajaloolased ja teised asjast huvitatud. Ühiselt tõdeti, et Jakob Hurda algatatud „Monumenta Estoniae Antiquae" sarja regivärsiliste rahvalaulude „Vana Kannel" köidete väljaandmist tuleb jätkata ning selleks on vaja asutustevahelist koostööd. Loodi Vana Kandle kolleegium[56] koosseisus H. Tampere (KM RO), E. Laugaste ja U. Kolk

[54] 1951. aastal oli kirjandusmuuseumi rahvaluuleosakonnas tööl neli inimest. (Tampere 1961: 442)

[55] Tegelikkuses kujuneski nii, et kõige paremad võimalused ning sellest tulenevalt ka tulemused olid nendel töörühmadel, mis koondasid nii KKI rahvaluulesektori kui ka KM RO töötajaid. 1959. aastal loodi mitme asutuse baasil Rahvamuusika Komisjon (Tampere 1961: 443). Tulemuslikult töötas ka vanasõnade töörühm, mille puhul tegutsesid KKI ja KM-i töötajad üheskoos, jagades füüsiliselt sama tööruumi Tartus KM-is. (Hiiemäe 1990: 584; vt ka Krikmann 1990: 710)

[56] 1961. aasta 1. aprillil tegi Eduard Laugaste kirjandusmuuseumi direktsiooni ja rahvaluule osakonna ühisel koosolekul ettepaneku luua KKI juurde Vana Kandle sektor. Seda siiski ei loodud, küll aga algatas Vana Kandle kolleegium igakevadised rahvaluule konverentsid, mis kujunesid eesti folkloristika oluliseks foorumiks (Saarlo 2012: 837–838) kuni ES-i rahvaluulesektsiooni asutamiseni.

(TRÜ), Eduard Ertis (KM-i direktor) ja Ü. Tedre (KKI), arutati väljaandmispõhimõtteid, jagati tööregioonid asutuste vahel ning pandi paika esialgne ajakava. (Saarlo 2012: 837–838)

Folkloristid aga näitasid üles indu ja tugevat tahet[57] mitte ainult väevõimuga loodud ja ebatõhusa töökorraldusega planeeritud institutsioonides töötamise viiside efektiivsemaks muutmiseks, vaid ka endale võetud töökohustusi täites. Oldi aktiivsed välitööde organiseerimisel ja rahvaluule kogumisel. Igal suvel korraldati rahvaluule talletamiseks ekspeditsioone maapiirkondadesse, kusjuures 1956. aastast alates kestis peaekspeditsioon tavaliselt kuu aega ning sellel osales kümmekond inimest, kelle tuumik tuli KM RO-st. Lisaks korraldati igal suvel veel väiksemaid kogumisretki. Koguti nii frontaalselt (teisisõnu: tühjendavalt) kui ka lähtuvalt kitsamatest teemavaldkondadest, et täiendada arhiiviainestikku publikatsioonide ettevalmistamisel. (Tampere 1961; Hiiemäe 1996; Västrik 2017: 41–42) Folkloristide töökoormat suurendas arvutieelsel ajal suhtlemine korrespondentidega ning aasta jooksul laekunud tohutu hulga rahvaluulematerjalide korraldamine.[58]

Kogutut ja korraldatut ei jäetud ainuüksi arhiiviriiulitele seisma. Nii näiteks tehti koostööd Eesti Raadioga ning pandi ekspeditsioonidel kogutud materjali põhjal kokku saatesari „Rahvaloomingu varasalvest". Sarja esimene saade, 24 minutit pikk „Kui Torupilli-Juss pani pilli hüüdma" läks eetrisse 4. märtsil 1958 (ERR. Rahvaloomingu varasalvest I). Publikatsioonide seast väärivad esiletõstmist väga suurt ettevalmistustööd nõudnud „Monumenta Estoniae Antiquae" sarja „Eesti muistendid I. Hiiu- ja vägilasmuistendid" mahukad köited „Muistendid Kalevipojast" (koost E. Laugaste, E. Normann, 1959), „Muistendid Suurest Tõllust" (koost E. Liiv, E. Normann, 1963), originaaltekste sisaldav muinasjutuantoloogia „Eesti muinasjutud" (koost V. Mälk, I. Sarv, R. Viidalepp, 1967) jm.

---

[57] See ind ei vaibunud ka 1960. aastate teisel poolel, pigem vastupidi. 1967–1968 arutleti folkloristliku teadus- ja uurimistöö teemadel Edasi veergudel, toimus arutelu ülikoolis, H. Tampere saatis 1967. aastal kirja ENSV TA Ühiskonnateaduste Osakonnale, milles väljendas rahulolematust sõjajärgse folkloristika institutsioonide tööjaotusega ning väitis, et enamiku kirjandusmuuseumi ning KKI folkloristide arvates oli KKI rahvaluulesektori „loomine lahus uurimisbaasist [---] viga". (Rüütel 1990: 322) Oma kirjas selgitas ta ka enne sõda hästi toiminud ERA tööpõhimõtteid, nagu „eesti folkloristika igakülgne ja üksikutes töölõikudes koordineeritud arendamine" (Rüütel 1990: 322).

[58] „Juba üldsisustik aasta vältel fondi laekuva materjali kohta koos abikartoteekidega kogujate, jutustajate-laulikute ning kihelkondade järgi on ühele inimesele enam-vähem aasta töö" (Hiiemäe 1990: 584).

Rahvaluulesektsiooni juhatuse töö

Kodukorra punkt 3 sätestab: „ES-i rahvaluulesektsiooni tööd juhib kolmeliikmeline juhatus: esimees, aseesimees ja sekretär." (RA, ERA.R-2362.2.299, l 2) Iga kahe aasta järel toimusid RLS-i viimasel koosolekul juhatuse valimised. Kirjutamata reegel oli, et esindatud oleks eri folkloristikainstitutsioonide esindajad. Aastatel 1966–1976 olidki juhatuses kõigi kolme folkloristikaga tegeleva asutuse töötajad KKI rahvaluulesektorist, KM RO-st ja TRÜ-st (RA, ERA.R-2362.2.299). 1976. aasta valimistel aga ülikooli esindaja valituks ei osutunud, vaid juhatusse pääsesid Ingrid Sarv (KKI), Ellen Liiv (KM RO) ja Ruth Mirov (KKI). Järgmisel valimisperioodil jäid I. Sarv ja E. Liiv ametisse, ent R. Mirovi asemel valiti Eha Viluoja, kes asus aseesimehe kohustusi täitma (Sarv 1985: 12). 1980. aasta lõpus võeti ülikooli esindaja puudumine juhatuse valimise ajal jutuks. Väidetavalt oli ülikoolist tulnud etteheiteid, et nende esindajat juhatusse ei valita. Omavahelisi pingeid peegeldava sõnavahetuse tagajärjel valiti juhatus tagasi endises koosseisus. Ainult aastatel 1989–1990 kuulus veel korra juhatusse Paul Hagu ülikoolist (RA, ERA-R.2362.2.299, l 53–54).

Lisaks küsimusele, kas juhatusse peab kuuluma ülikooli esindaja või mitte, tekitas vastakaid arvamusi ka küsimus, kas juhatusse peab kuuluma keegi Tallinnast või mitte. RLS-i aruandluskoosolekul 25. novembril 1976 teatas ES-i teadussekretär Heino Ahven, et ei ole vajalik, „et üks juhatuse liige oleks Tallinnast". (RA, ERA. R-2362.1.248, l 8) Sellest seisukohast hoolimata otsustas sektsiooni juhatus oma koosolekul 27. novembril 1980, et üks juhatuse liige peab siiski olema pealinnast.[59]

Kolm valituks osutunud isikut otsustasid juhatuse esimesel koosolekul, kuidas nad ametid jaotavad. Koosolekute temaatika ja päevakorra paikapanek[60] oli sektsiooni esimehe ja aseesimehe ülesanne (sektsiooni juhatuse protokoll 4.5.1970: RA, ERA.R-2362.2.299, l 16), praktilise asjaajamisega tegeles sekretär (täpsemalt vt RA, ERA.R-2362.2.299, l 53).

Alates sektsiooni rajamisest kuni 1968. aasta lõpuni ja 1973–1974 oli esimees E. Laugaste (TRÜ), aastatel 1969–1972 U. Kolk (TRÜ), aastatel 1975–1988 I. Sarv (KKI), 1989–1992 Pille Kippar[61] (Tallinna Pedagoogiline Instituut) ning

---

[59] KKI-st oli tavaliselt alati keegi juhatuses, ainukesena ei olnud juhatuses ühtegi liiget KKI-st aastatel 1971–1972 (Sarv 1985: 11–12).

[60] RLS-i juhatus küsis sektsiooni liikmetelt nii kirjalike küsitluste kui ka suuliste vestluste käigus, mis teemadel tahetakse ettekandeid kuulata (Sarv 1985: 8).

[61] Tegelikult ei ole minule kättesaadavate andmete põhjal võimalik kindlaks teha, kas Pille Kippar oli esimees 1992. või 1994. aastani. Võimalik, et juhatuse liikmete seas range jaotus esimeheks,

1993–1995 Anu Vissel (KKI). Kõige kauem tegutsesid juhatuse liikmetena I. Sarv (lisaks pikaajalisele esimeheks olemisele ka sekretär 1969–1970) ja E. Liiv (sekretär 1971–1974 ja 1976–1983, aseesimees 1975–1976).

I. Sarv ei olnud esialgu selle vastutusrikka ülesande enda peale võtmisega kuigi varmalt nõus. Kui juhatuse liige Veera Pino Sarve kandidatuuri 1968. aasta novembris üles seadis, palus ta „ennast nimekirjast kustutada“[62], arvates, et ta seati üles „kahepaiksuse pärast Tallinna ja Tartu vahel“, tegelikult aga olevat ta side Tallinnaga nõrk. Senine sekretär V. Pino teatas, et asjaajamine ES-iga on lihtne ning seal pole vaja kohal käia. Kui E. Kubjas palus, et I. Sarv enda kandidatuuri maha ei võtaks, soostus ta siiski kandideerima. (RA, ERA.R-2362.2.298, l 189–190; Pino 1969) 1978. aasta viimasel koosolekul püüdis I. Sarv sektsiooni esimehe tööga lõppu teha, ent jäi sektsioonikaaslaste veenmise tulemusel ikkagi edasi ametisse (RA, ERA.R-2362.1.248, l 76p).

Ajakirjas Keel ja Kirjandus avaldati ülevaateid seltsi koosolekutest kogu tegevusaja vältel. Juhatuse kolmandal koosolekul 4. novembril 1967 otsustati, et rahvaluulesektsiooni töö tutvustamiseks laiemale auditooriumile peaks keegi juhatuse liikmetest kirjutama ka ajalehte Edasi. Toonane seltsi aseesimees I. Rüütel kirjutaski seepeale lühikese artikli „Rahvaluulehuviliste teod ja plaanid“, mis ilmus Edasis 17. novembril ja algas sõnadega „Hiljuti kinnitas Emakeele Seltsi juhatus oma koosolekul rahvaluule sektsiooni tööplaani 1967/68. aastaks.“ (Rüütel 1967) Plaanis kirjeldati peale planeeritud töökoosolekute ka vastlapäevale pühendatud klubiõhtut[63] ja väljasõiduistungit Setumaale, ent viimast ei õnnestunudki ellu viia. (tööplaan RA, ERA.R-2362.2.305, l 14–15) Edaspidi ilmus ajalehes Edasi ülevaateid RLS-i koosolekutest (kuid mitte enam tulevikuplaanidest) üsna sageli.

Klubiõhtu kavatseti korraldada ka August Annisti juubeli tähistamiseks 1969. aasta jaanuaris,[64] ent sellist formaati ei soosinud ES-i juhatus, kellega pidi korraldatavad üritused alati varakult kooskõlastama: „U. Kolk teatas, et ES-i juhatuse

---

aseesimeheks ja sekretäriks enam ei kehtinudki, sest ühiskonnakorra muutumisega käsikäes oli ka juhatuse tegevus muutunud demokraatlikumaks.

62 Sage argument, mida kasutasid RLS-i valimiskoosolekutel oma kandidatuuri taandamisel mitmed teised (nt E. Laugaste, R. Põldmäe ja Eduard Kubjas), oli see, et kuulutakse juba niigi ES-i juhatusse (nt RA, ERA.R-2362.2.298, l 189).

63 V. Pino annab Edasis avaldatud 28.11.68 RLS-i koosoleku ülevaates teada: „Senise tegevuse aruandes märkis esimees E. Laugaste, et on peetud 10 ettekandekoosolekut ja üks klubiõhtu.“ (Pino 1968a) Tõenäoliselt see oligi vastlapäevale pühendatud klubiõhtu.

64 Seda arutati sektsiooni juhatuse koosolekul 8. jaanuaril ning otsustati pöörduda klubiõhtu asjus ES-i juhatuse ja KKI juhtkonna poole. (RA, ERA.R-2362.2.299, l 12–13)

Emakeele Seltsi asutaja- ja auliige **August Annist** (EKM EKLA fotokogu)

koosolek pidas ebasoovitavaks klubiõhtu korraldamise dr. Annisti juubeli puhul, soovitades asendada see mitteametliku kohvikus istumisega peale ES-i koosolekut 26. jaan. 69. a. Ka tervitustega esinemist väljastpoolt ES-i ning lillede üleandmist ES-i koosolekul peeti ebasoovitavaks (ES-i juhatuse poolt)." (ES RLS-i juhatuse koosoleku protokoll 16. jaanuarist 1969: RA, ERA.R-2362.2.299, l 13; allajoonimine originaalis)

Lõpuks korraldati Annisti juubeliüritus Tartus Emakeele Seltsi üritusena. Avasõnad olid Arnold Kaselt ning ettekanded Richard Viidalepalt ja Ain Kaalepilt. Selsamal üritusel andis ES-i juhatus Annistile kui asutajaliikmele üle aukirja (Kippar 1969).[65]

45 juhatuse koosoleku protokolli seas kõige pikem on pärit 25. veebruarist 1975 ja käsitleb Ü. Tedre juhtimisel koostatud rahvalauluväljaande „Eesti rahvalaulud I–IV" võimalikku esitamist riikliku preemia saamiseks. Nimelt oli ES-i juhatus saanud 23. veebruaril TA presiidiumist mitteametliku signaali, et asja võiks kaaluda, ning pöörduski RLS-i poole küsimusega, kas tasuks antoloogiat Nõukogude Eesti preemia kandidaadiks pakkuda. Sellele küsimusele vastamiseks oli juhatus koosseisus I. Sarv, E. Liiv ja P. Hagu kokku kutsunud laiendatud koosoleku, kus said sõna rahvalaulule spetsialiseerunud uurijad. R. Viidalepp andis ülevaate antoloogia saamisloost ning arvas kokkuvõttes, et RLS võiks küll anda soovituse preemia saamiseks. H. Kokamägi luges punkthaaval üles teose puudused, mainis ära mõned head küljed ning arvas, et teost ei tasu preemia saamiseks soovitada. Järgmisena sai sõna I. Rüütel, kes arvas, et teose „[k]õige suurem puudus on toimetaja põhiprintsiipides"[66] ning et „[t]öö folkloristika tippteos pole, aga uus ja tunnustust vääriv on ta igal juhul. Siiski

[65] Tavaline praktika RLS-is oli see, et koosoleku protokollija kirjutas hiljem ka koosolekuülevaate ajakirja Keel ja Kirjandus. A. Annistile pühendatud koosoleku puhul aga kirjutas ülevaate Pille Kippar, ent koosoleku protokoll on tõenäoliselt ES-i kaustas (sest rahvaluulesektsiooni koosolekute protokollide kaustas seda pole).

[66] „Antoloogiasse on põhimõtteliselt püütud valida lihtsamaid liitumata tekste. Sellest väärlähtekohast tuleneb teose suurim häda: pole arvestatud eesti lüüriliste rahvalaulude tegelikku traditsiooni, kus suur hulk laulutüüpe esineb põhiliselt kontaminatsioonidena." (RA, ERA.R-2362.2.299, l 41–42)

näiteks „Kalevipoja“ teaduslik väljaanne on teaduslikult kõrgemal tasemel. Kui „Kalevipoeg“ pole preemiat saanud, ei pooldaks ka antoloogiale selle andmist.“ (RA, ERA.R-2362.2.299, l 40)

Lisaks kohalolijate põhjalikele hinnangutele oli saabunud O. Kõiva kirjalik retsensioon. Kõigi arvamuste kokkuvõtteks otsustati, et kui „ES-i juhatus peab vajalikuks esitada antoloogia nimetatud preemia saamiseks“, siis RLS sellele vastu ei vaidle, ning loetleti seitsme antoloogia koostamise ja toimetamisega tegelenud töötaja nimed, kes peaks preemia saama. (RA, ERA.R-2362.2.299, l 42) Järgmisel päeval otsustas ES-i juhatus antoloogia preemiakandidaadiks esitada ja samal aastal määratigi teosele Nõukogude Eesti preemia (Pino 1978: 123).

Koosolekute korraldus, tähtpäevade tähistamine ja rahvakunstiansamblid koosolekutel

Esialgu toimusid koosolekud ülikooli ruumides (RA, ERA.R-2362.2.298, l 169). 25. novembril 1968 toimunud RLS-i koosolekul tehti ettepanek kolida ülikoolist kirjandusmuuseumi, kus oleks aparatuuri kasutamine hõlpsam ning lisamaterjalid kättesaadavamad. Valdav enamus koosolekul osalenutest oli koosolekute KM-i üleviimise poolt (RA, ERA.R-2362.298, l 97).

Sestpeale toimusid sektsiooni koosolekud kirjandusmuuseumis (vt ka Kippar 1968) ning kahel korral etnograafiamuuseumis – nimelt siis, kui esines etnograaf, kes tahtis räägitut eksponaatide näitamisega illustreerida. 1990. aastatel, kui kirjandusmuuseumis oli remont, toimusid koosolekud mõnikord ka Kirjanike Majas. Väljaspool kirjandusmuuseumi võidi korraldada koosolek ka siis, kui vaadati filmi (nt 31. mail 1979 Vanemuise 46 ringauditooriumis, kui teise ettekande juurde kuulus film „Taevapõdra rahvaste laulud“).[67] Peale Tartu korraldati koosolekuid ka Tallinnas: 1960. aastatel üks, 1970. aastatel viis (neist neli aastatel 1977–1978; RA, ERA.R-2362.1.248, l 75p), 1980. aastatel viis ja 1990. aastatel üks. Mõnikord peeti Tallinnas kordusettekandeid, mõnikord oli tegemist erinevate ettekannetega.

1969. aastast hakkasid koosolekud toimuma regulaarselt iga kuu viimasel neljapäeval, välja arvatud suvekuud ning detsember, kui KM-is leidis aset Kreutzwaldi päev, mille raames astusid ettekannetega üles ka folkloristid. Koosoleku juhatas reeglina sisse RLS-i esimees, ainult aasta viimasel koosolekul iga kahe aasta tagant, kui toimus juhatuse valimine, valiti koosolekut juhatama keegi teine.

---

[67] Väljaspool kirjandusmuuseumi toimusid ka asutustevahelised suuremad ettekandepäevad ja kontserdid.

RLS-i koosolekutel oli sageli tavaks mängida ettekande illustreerimiseks helilindilt rahvaluulepalu või näidata diapositiive. Helinäiteid pakuti auditooriumile kuulamiseks õigupoolest juba enne esimest tõelist RLS-i koosolekut – ES-i koosolekul 1966. aastal, millel asutati RLS, esinesid ettekannetega I. Rüütel ja Ü. Tedre ning sai kuulda vadja rahvalaule. 1977. aastast alates kasutati RLS-i koosolekutel ettekannete illustreerimiseks, juubilaride õnnitlemiseks või väliskülaliste tervitamiseks rahvakunstiansambleid ning regilaule esitav Hellero, rahvamuusikaansambel Leegajus ja rahvatantsuansambel Leigarid olid sestpeale RLS-i koosolekutel suhteliselt sagedasteks külalisteks. (Sarv 1983: 20)

Muusikutest ja tantsijatest esinejate kaasamise järel suurenes koosolekust osavõtjate arv. Kui esimesel aastakümnel oli koosolekutel keskmiselt 24 osalejat, siis aastatel 1977–1981 oli keskmine koosolekust osavõtjate arv 50,2. (Sarv 1985: 10) Mõne ettekande järele võidi lisada ka temaatiliselt sobiv muinasjutuetendus (Vanemuise stuudiolaste, Anne Maasiku ja Mikk Sarve, rahvanukuteatri Käpik või Tartu Lasteteatri näitlejate esituses).

Ingrid Rüütli kaudu sugenes sektsioonil koostöö Heliloojate Liidu folkloorikomisjoniga (Sarv 1983: 20) ning 1982. aastal toimus selle tulemusel ühiselt korraldatud kontsertkoosolek Eesti Põllumajandusakadeemia aulas Hellero, liivi, ingerisoome ja mari rahvamuusikutega[68] (420 osalejat; RA, ERA.R-2362.1.315, l 6–7), 1983. aastal ühiskoosolek külalisettekande ja Udmurdi ANSV-st pärit rahvalaulikute esinemisega (84 osalejat; RA, ERA.R-2362.1.315, l 60–64; ERA.R-2362.1.284, l 65p–66), 1984. aastal ühine kõnekoosolek (RA, ERA.R-2362.1.315, l 114–120) ning 1986. aastal Mari Pedagoogilise Instituudi folklooriansambli Mari sem kontsert (109 osalejaga; RA, ERA.R-2362.1.284, l 88–90p). Ükskõik, kuidas neid üritusi nimetati, ikka järgnesid laulikute ja muusikute etteastetele rahvamuusika- või -laulu-uurijate teaduslikud kommentaarid.

Rahvakunstiansamblid esinesid sageli ka siis, kui koosolekul tähistati tähtsamate folkloristide, suurkogujate ja -korrespondentide, aga ka folkloristika ja etnograafia varasemate suurkujude juubeleid ja sünniaastapäevi. Sõnavabaduse määra muutumisest nõukogude perioodil annab tunnistust see, et kui 1970. aastal tähistati Walter Andersoni 85. sünniaastapäeva,[69] nimetati seda Keele ja Kirjanduse ülevaates otsesõnu: „29. X 1970 koosolek oli pühendatud Tartu ülikooli endise rahvaluuleprofessori Walter Andersoni mälestusele [---]“ (Sarv, Pino 1971),

[68] Väljastpoolt Eestit tulnud rahvamuusikud olid Tallinnas 1.–4. oktoobril toimunud soome-ugri rahvamuusika alase konverentsi külalised (RA, ERA.R-2362.1.315, l 6).

[69] 1970. aastal (9. oktoobril) tähistati ka Oskar Looritsa sünniaastapäeva. (Sarv, Pino 1971: 63; vt ka RA, ERA.R-2362.2.320, l 64–68)

aga kui 17. oktoobril 1985 tähistati tema 100. sünniaastapäeva, ei olnud võimalik isegi mitte ürituse kutselt tuvastada, et tegemist oli W. Andersoni sünniaastapäevale pühendatud üritusega. Üheski ettekande pealkirjas polnud tema nime mainitud ning see, et kõigis kolmes käsitleti W. Andersoni tegevust, tuli ilmsiks ainult asjasse pühendatuile – neile, kes teavad, et eneseõgvendamisseadus oli TÜ esimese rahvaluuleprofessori formuleeritud. (RA, ERA.R-2362.2.377, l 211)

Uurijate ümmargustele tähtpäevadele pühendatud koosolekutel käsitlesid tavaliselt kõik ettekanded selle isiku teaduslikku tegevust või mõnda muud temaga seotud teemat. Polnud haruldane, et esines ka juubilar ise. Nii oli Richard Viidalepa 75. sünnipäevale pühendatud koosolekul 25. jaanuaril 1979 (RA, ERA.R-2362.1.248, l 77p–80), samuti kõlas Paulopriit Voolaine 80. sünnipäevakoosolekul 9. oktoobril 1979[70] teiste seas sünnipäevalapse ettekanne. (RA, ERA.R-2362.1.283, l 2–3p)

19. jaanuaril 1979 oli manalateele läinud Herbert Tampere, nii et esialgu tema juubeli tähistamiseks planeeritud koosolek muutus hoopis 70. sünniaastapäeva tähistamiseks. Seda tähistati kaks korda:[71] 1. veebruaril Tallinnas (122 osavõtjat) ja 22. veebruaril Tartus (77 osavõtjat). Ettekanded olid mõlemal koosolekul täpselt samad, ainult rahvakunstiansamblid, kes ettekannete järel esinesid, olid kahe koosoleku puhul osalt erinevad. (RA, ERA.R-2362.1.248, l 80p–85p) 9. veebruaril 1989 tähistati RLS-is H. Tampere 80. sünniaastapäeva (Janneste jt 1989).

Mõnikord meenutati mõne rahvalauliku või folkloristi ümmargust tähtpäeva või sünniaastapäeva tagasihoidlikumalt – ainult ühes ettekandes. Nii näiteks pidas R. Viidalepp Antti Aarne 100. sünniaastapäeva puhul 30. novembril 1967 ettekande „Antti Aarne ja eesti folkloristika" (Pino 1967), Paul Hagu rääkis 23. veebruaril 1989 RLS-i ja Setu seltsi ühiskoosolekul teemal „Miku Ode 125" (Janneste jt 1989: 448) ning O. Kõiva 24. veebruaril 1993 „100 aastat August Martini sünnist" (Salve 1993). Ka O. Kõiva enda 60. sünnipäeva koosolekul oli tema tööle pühendatud üks ettekanne kolmest (Vissel, Salve 1992); I. Sarve tegevusele aga tema 60. sünnipäeva koosolekul kaks ettekannet kolmest (Oras, Korb 1991: 317). Oli ka ettekandeid, mis seostusid sünnipäevalapsega ainuüksi uurimisteemade läheduse kaudu – nii oli nt 26. oktoobril 1995, mil tähistati I. Rüütli ja P. Kippari sünnipäevi. (Oras 1996: 140)

---

[70] See on näide lisakoosolekust (sest ka 25. oktoobril 1979 toimus tavapärane koosolek), mida korraldati mõnikord tähtpäevade puhul. Ühtlasi oli see rahvaluulesektsiooni 100. koosolek. (RA, ERA.R-2362.1.283, l 2)

[71] Ka H. Tampere 75. sünniaastapäeva tähistati 1984. aastal kaks korda: 26. jaanuaril Tartus (RA, ERA.R-2362.1.315, l 76–80) ning 24. veebruaril Tallinnas. (RA, ERA.R-2362.1.315, l 95–101)

Paul Ariste 80. sünnipäeva tähistas RLS 31. jaanuaril 1985 koosolekuga (83 osalejat; RA, ERA.R-2362.1.315, l 149–155) 25. veebruaril 1988 mälestati ja meenutati rahvaluulesektsiooni koosolekul 27. veebruaril 80-aastaseks saada võinud, ent samal kuul lahkunud R. Põldmäed. (Kõiva, Vissel, Viluoja 1988: 445). 17.10.1985 koosolek oli pühendatud W. Andersonile (RA, ERA.R-2362.1.284, l 83p–84), 27.02.1986 koosolek Anna Raudkatsile (RA, ERA.R-2362.1.284, l 91–91p) ning 26.04.1990 koosolek A. O. Väisänenile (Margus, Kippar 1990). Kõigil neil oli tegemist 100. sünniaastapäevaga.[72]

Peale isikutega seotud tähtpäevade tähistati ka eriala seisukohast oluliste institutsioonide tähtpäevi. Nii kõneles R. Viidalepp ERA 50. aastapäeva täitumise paiku rahvaluulesektsiooni koosolekul Tallinnas 20. oktoobril 1977 „Meie rahvaluulekeskuse saamisloost". (RA, ERA.R-2362.1.248, l 31p–33; vt ka Mirov 1978 ja Viidalepp 1978) Viimasel RLS-i koosolekul 7. detsembril 1995 aga käsitles A. Vissel teemat „70 aastat Akadeemilise Rahvaluule Seltsi sünnist." (Tamm 1996)

Koosolekutel esinejad ja ettekannete teemad

Enamik ettekandeid oli folkloristidelt, ent esines ka naabererialade esindajaid: etnolooge (nt Jüri Linnus 15 korral, Edgar Saar – 6) ja ajaloolasi (nt Juhan Kahk – 3), lingviste (nt P. Ariste – 8, Hella Keem – 2), kirjandusteadlasi (nt Peeter Olesk – 3) ja muudel (teadus)aladel tegutsevaid inimesi (nt Enn Ernits – 6, Jaan Kaplinski ja Heino Eelsalu[73], Aili Paju, Peeter Tulviste – 2 korda jne). Osa neist (P. Ariste, H. Keem, J. Linnus) kuulus ka sektsiooni liikmete hulka. Aegade jooksul peetud rohkem kui 230 koosolekul esinesid enam kui 20 ettekandega I. Rüütel ja M. Proodel (Hiiemäe) 15 või enama ettekandega R. Viidalepp, E. Laugaste, R. Põldmäe, Ü. Tedre[74] ning J. Linnus, P. Hagul ja A. Krikmannil oli 14 ettekannet, K. Salvel[75] 13.

---

[72] Artiklis pole välja toodud kõiki juubelite ja sünniaastapäevade tähistamisi. Nimetamata on jäänud Ilmari Mannineni 75. sünniaastapäeva tähistamine (RA, ERA.R-2362.2.320, l 12–20p) 1969. a, Armas Otto Väisäneni 80. sünniaastapäeva tähistamine 1970. a (Raudsep 1970: 383) jm.

[73] Olen arvestanud esinemiste hulgas kõiki RLS-i üritusi, välja arvatud rahvaluulepäevad ja 1980. aastate esimesel poolel peetud seminarid (kuna ka ettekandepäevade ja konverentside sisu on dokumenteeritud rahvaluulesektsiooni protokollide kaustas).

[74] Olen ettekannete alla arvanud ka konverentsiülevaated (tollase nimega „Informatsioon"), mida Ü. Tedre pidas suhteliselt palju.

[75] Siia alla pole arvestatud ES-i koosolekutel peetud ettekandeid (küll aga on hulka arvestatud ülevaated rahvaluuleekspeditsioonidelt RLS-i septembrikuu koosolekutel).

Ettekannete teemade ring oli väga lai. Palju käsitleti rahvaluuleteaduse aktuaalseid küsimusi, arutluse all olid folkloristi töö kõik etapid. Välitöödel käimiste kohta anti aru esimesel koosolekul pärast suveperioodi – septembris. Siis peeti harilikult tavalise kahe-kolme ettekande asemel viis või kuus ettekannet. Esimene septembrikuine välitööteemaline ettekanne peeti 1969. aastal, ent mitme ettekandega igasügisene välitöökoosolekute pidamise traditsioon sai alguse 1970. aastast. KM-i folkloristid kõnelesid suvisest ekspeditsioonist, mis kestis keskmiselt kolm nädalat, ja lühematest kogumisretkedest, teiste institutsioonide folkloristid aga rääkisid endi suvisest kogumistööst. 1970. aastatel oli välitöökoosolekutel keskmisest rohkem kuulajaid, 1980. aastatel, kui RLS-i koosolekul osalejate arv oli tunduvalt tõusnud,[76] ei olnud septembrikuised välitööaruandeid sisaldavad koosolekud enam kõige osavõtjaterohkemad.

Välitööde aruanded olid aastast aastasse enam-vähem ühesugused: loeti ette kvantitatiivseid tulemusi,[77] mille tähistamiseks kasutati ka sõna „saak", (nt RA, ERA.R-2362.1.248, l 3, vt ka Valk 2004), samuti kirjeldati kõige populaarsemaid žanre, mida talletati, ning toodi välja külastatud piirkonna folkloorile iseloomulikud jooned. Kuna KM-i töötajad olid enne minekut läbi töötanud samast piirkonnast varem kogutud materjali ning teinud igal suvel mõnes Eesti piirkonnas välitöid, oli neil rahvaluule leviku hetkeseisu[78] visandamiseks võrdlusmaterjal olemas.

Koosolekute protokolle analüüsides selgub, et kogumismeetodid ja -tavad normeerisid ennekõike KM RO töötajad – kellele oli avaldanud märkimisväärset mõju varasema ERA töötajate tegevus –, sest nemad käisid välitöödel kõige rohkem. P. Hagu TRÜ-st vihjas 1979. aasta septembrikuu koosolekul sellele, et tema juhendatud välitööde keskmes ei olnud võimalikult suure materjalihulga kogumine, vaid sõltuvalt esimest korda elus välitöid teinud tudengite eripärast „tuli pearõhk panna kogumise metoodika tutvustamisele ja inimestega suhtlemise õppimisele". (RA, ERA.R-2362.1.248, l 100) KM RO folkloristid aga seadsid sellise nende institutsiooni omast erinevat laadi välitöömetoodika kahtluse alla. E. Liiv teatas: „Enne ekspeditsioonile minekut oleks otstarbekas endise traditsiooniga tutvuda, et mitte alustada n.-ö. „tühjalt kohalt"." (RA, ERA.R-2362.1.248, l 101)

---

[76] Näiteks aruandeperioodil 1981–1982 oli keskmine osavõtjate arv u 78 ühe koosoleku kohta (RA, ERA.R-2362.1.315, l 15).

[77] St mitu lehekülge üleskirjutusi või mitu rahvaluulepala, mitu tundi helilindistusi, mitu käsikirjalist laulukladet.

[78] E. Liiv kasutab sama tähenduse edasiandmiseks väljendit „praegune folkloorisituatsioon" (RA, ERA.R-2362.1.248, l 97).

TRÜ üliõpilaste rahvaluulekogumisele heideti ette salvestiste halba kvaliteeti. Tehnilise varustatuse poolest erinesid KM-i ja ülikooli korraldatud välitööd suuresti. Mainitud 1979. aasta septembrikuu koosolekul KM RO 5.–22. juunil toimunud Hiiumaa ekspeditsiooni tutvustades väitis E. Liiv, et kuna helilindist eriti puudust ei olnud, püüti küsitlemisel kohe lindistada, eriti jutte. (RA, ERA.R-2362.1.248, l 97p) Üle kümne aasta hiljem (septembris 1990) aga teatas Tiiu Roll TÜ-st, et üliõpilastest rahvaluulekogujatel olid „abivahendeiks vaid paber, pliiats ja mälu" (Sarv, Vissel, Tamkivi 1991: 127).

Rahvaluule korraldamise ja sellega tihedalt seotud publitseerimise teema[79] sünnitas rohkem poleemikat kui välitööde teema. Juba esimesel iseseisval RLS-i koosolekul 18. detsembril 1966 pidas E. Liiv ettekande usundiliste muistendite süstematiseerimisest, milles rõhutas, et rahvaluuleteadus on rahvusvaheline ning tuleb olla informeeritud mujal maailmas toimuvast. (RA, ERA.R-2362.2.298, l 3) Küsimused sellest, kuivõrd tasub malli võtta välismaa folkloristide klassifikatsioonidest ja määratlustest, kerkisid üles mitmel koosolekul. Rahvusvahelisi trende järgiti valikuliselt ja mitte pimesi lääne autoriteetide jälgedes käies, vaid eesti ainese spetsiifikaga arvestades. Näiteks vastas A. Krikmann mais 1969 pärast ettekande „Eesti vanasõnade teadusliku väljaande koostamise põhimõtetest" pidamist vastuseks R. Põldmäele: „Meie teeme eesti vanasõnade väljaannet ja pole obligatoorne, et selle süsteem oleks sama kui kavatsetava läänemeresoome rahvaste ühiste vanasõnapublikatsioonide oma." (RA, ERA.R-2362.2.320, l 3p)[80] Selsamal koosolekul – millel sellesama ettekande arutelu venis kolme tunni pikkuseks – kerkisid üles ka teised materjali korrastamise ja publitseerimisega seotud küsimused, muuhulgas autentsuse küsimus (RA, ERA.R-2362.2.320, l 4p–5p; vt ka Sarv 1969b).

Koosolekuprotokollide põhjal selgub, et maailma folkloristide tegemistega oldi üldiselt hästi kursis: kõneldi päris palju maailma folkloristikas kõige aktuaalsematest teemadest ja kõige rohkem uuritud rahvaluuležanridest. Kui RLS-i

[79] Publikatsiooni ettevalmistamisega kaasnes arhiivimaterjali senisest põhjalikum süstematiseerimine.

[80] A. Krikmann ja I. Sarv vanasõnade töörühmast käisid 1979. aasta jaanuaris Helsingis 21-päevasel lähetusel, sest koostöös soomlastega valmistati ette läänemeresoome vanasõnade väljaandeid. Idee selleks tekkis soome folkloristil Matti Kuusil ja Erna Normannil 1960. aastate alguses, 1963. aastal tegi M. Kuusi ENSV TA-le ettepaneku eesti-soome koostööks ning 1964. aastal läks töö käima. (RA, ERA.R-2362.1.248, l 88p–89) Eesti ja soome teadlased jagasid omavahel ära, kes millise läänemeresoome rahva vanasõnaväljaande koostab, ning eestlaste töö tulemusel ilmusid „Vadja vanasõnad eesti, soome, karjala ja vene vastetega" (1977), „Liivi vanasõnad eesti, vadja ja läti vastetega" I ja II (1981) ning „Vepsa vanasõnad eesti, vadja, liivi, karjala ja vene vastetega" I ja II (1992).

liikmed olid käinud teaduslikel konverentsidel (sealhulgas ka kõige tunnustatuma folkloriste koondava rahvusvahelise rahvajutu-uurijate ühingu International Society for Folk Narrative Research (ISFNR) kongressidel) välismaal või NSVL-is, andsid nad kuuldust-nähtust RLS-i koosolekul põhjalikult aru – ja seda tegutsemisaja algusest peale. Septembris 1969 andis P. Kippar ülevaate 26.–31. augustil Bukarestis toimunud ISFNR-i kongressist (RA, ERA.R-2362.2.320, l 9p; vt ka Kippar 1970). 1984. aastal aga näiteks oli Ü. Tedre ISFNR-i 8. kongressil Bergenis ainuke NSVL-i esindaja (RA, ERA.R-2362.1.283, l 144).

Laia kõlapinnaga olid terminoloogia küsimused. 29. veebruaril 1968 I. Rüütli ettekande „Rahvaluulealase terminoloogia probleeme" järgne diskussioon oli äge ja venis pikale. Kui see oli kestnud kaks ja veerand tundi, katkestas toonane koosoleku juhataja E. Laugaste selle, et ka teine esineja M. Proodel sõna saaks. Kokku kestis kahe ettekandega koosolek kolm tundi ja 50 minutit. (RA, ERA. R-2362.2.298, l 103–127, vt ka Pino 1968b)

Sageli tuli kõne alla küsimus, mida eesti rahvaluulematerjalist üleüldse publitseerida ja kuidas seda teha. Küsimusele, kas regilauluväljaande „Vana Kannel" avaldamist jätkata, oli sektsiooni tegevuse alustamise ajaks juba vastatud (vt Saarlo 2012: 837), ent küsimus, kuidas väljaandes laule esitada ja liigitada, oli väga aktuaalne. 27. märtsi 1969 koosolekul pärast Ü. Tedre ettekannet rahvalaulude liigitusest vahendas A. Annist kuuldusi „Vana Kandle" töö seiskumise kohta lahkarvamuste tõttu väljaandmise süsteemis. (RA, ERA.R-2362.2.298, l 205) See üle kolme tunni pikkune koosolek ning teistel koosolekutel sellele järgnenud suulised arutelud päädisid 1971. aasta jooksul Keele ja Kirjanduse veergudel rubriigis „Väiteid ja vastuväiteid" ilmunud 13 arvamusartikliga 11 autorilt „Vana kandle" väljaandmise teemal (vt Saarlo 2012: 838). Arutati ka teiste žanride väljaandmisega seotud probleeme, olulisimad küsimused olid, kellele väljaanded on mõeldud – kas teadlaskonnale või laiemale publikule – ning kas publitseerida kõik tekstid või ainult valik neist. (vt nt RA, ERA.R-2362.2.298, l 210–213[81])

28. mail 1970 toimunud koosolekul ilmnes, et RLS-i juhatusele oli esitatud kaks ettepanekut rahvaluulet populariseerivate väljaannete koostamiseks. A. Annist võttis oma ettepaneku tagasi, kui kuulis E. Laugaste kavatsusest välja anda rahvaluuletekste sisaldav laiemale publikule suunatud seeria, millest ilmuks

[81] Selsamal koosolekul väljendab teise eriala inimene J. Linnus ka mõtet, mis võib olla läbi käinud nii mõnegi folkloristi peast – kes peab koostama teaduslikku folkloorivälјaannet või käsitlema uurimisteemat, mille kohta on ainest väga-väga palju –, ent mida ükski folklorist ei söandaks sel moel välja öelda: „Meie õnnetus on nähtavasti meie ülisuured rahvaluulekogud." (RA, ERA.R-2362.2.298, l 210)

aastas 3–4 vihikut. Ühiselt leiti, et plaan on sobiv ja vajalik, kuid isegi juba ühe vihiku avaldamine aastas oleks hea. E. Laugaste arvates innustaks sellised väljaanded uurimist ja kiirendaks materjalide korraldamist. Ü. Tedre meelest oli RLS „väga energiliselt tegutsenud, palume nüüd seltsilt ka publitseerimisruumi". (RA, ERA.R-2362.2.320, l 51p) Sellist seeriat välja andma ei hakatud, sest tõenäoliselt ei mahtunud see kirjastusplaani.

Teades, et nõukogude ideoloogiasse kuulunud ateistlik propaganda ei soosinud usundiliste teemade käsitlemist ning rahvaluule määratlustes jäeti see mõnikord isegi väljapoole rahvaluule aineala (ENEKE 3: rahvaluule), on üllatav, et RLS-i koosolekutel peeti rahvausunditeemalisi ettekandeid üsna palju juba algusaegadest peale.[82] Nii näiteks ütles Ingrid Sarv 1977–1978 aasta tööst kokkuvõtet tehes: „kõige rohkem aruandeperioodil on käsitletud rahvakombeid-uskumusi ja rahvamuusikat, aga ka rahvajuttu, -laulu, poeetikat ning antud ülevaateid folkloriüritustest." (RA, ERA.R-2362.1.248, l 76) 1980. aastatel muutus rahvameditsiini ja -usundi temaatika eriti populaarseks.[83] 29. jaanuaril 1981 toimunud koosolekul, kus Andra Veidemann rääkis teemal „Roosihaigus ja selle usundilis-mütoloogiline taust eesti rahvameditsiinis" ning Aili Paju teemal „Rahvatargad ja sensitiivid", oli 115 osalejat ning elav arutelu ettekannete järel. (RA, ERA. R-2362.1.283, l 51–54p) 1981. aasta maikuu koosolekul peeti kolm ettekannet, millest tõenäoliselt eriti just kaks – P. Ariste „Kokkupuuteid Äksi nõiaga" ja M. Kõiva „Ülevaade viimasel kümnel aastal laekunud loitsudest" – meelitasid publikut ligi (osalejaid oli 85; RA, ERA.R-2362.1.283, l 64p–66p). Aprillis 1989 esines Marju Kõivupuu rahvaarstide teemal ning Gunnar Aarma kõneles isiklike mälestuste põhjal kohtumistest nõidade ja loitsijatega. (Kõiva 1989)[84]

Üsna sageli olid ühel ja samal koosolekul peetud ettekanded sisu poolest omavahel seotud, mõnikord temaatiliselt vägagi lähedased. Nii näiteks oli 1980.

---

[82] A. Annist sõnastas rahvausundi teemade uurimise vajalikkuse juba 1966. aastal: „On viimane aeg, et Nõukogude Eesti folkloristid ja etnoloogid hakkavad teiste tähtsate ülesannete kõrval mõtlema ka rahvausundi uurimisele." (Annist 1966: 467)

[83] Usundi ja kombestiku teemade populaarsus ilmneb ka TRÜ-s kaitstud diplomitöödest. Nii näiteks ei käsitlenud 1986. aastal kuuest rahvaluule eriharus kaitstud tööst ainult üks usundit ega kombestikku. (Burmeister jt 1986: 638).

[84] Usundi ja usu teemaga seoses tuli ette ka mitmeid (hale)naljakaid seiku. Nii teatas Heino Eelsalu: „Ma olen valesse kohta sattunud! K. Salve räägib usust ja J. Kaplinski räägib usust. Kui nad nüüd vaevaks võtaksid ja ära seletaksid, mis nad usu all mõtlevad, siis jõuaks folkloristika ka lõpuks teaduse tasemele!" (RA, ERA.R-2362.1.315, l 93–94) Ü. Tedre aga nentis pärast Aili Paju ettekannet 31. jaanuaril 1980 ja sellele järgnenud elavat diskussiooni, mille käigus võttis aktiivselt sõna ka Aleksander Heintalu: „Arvasin, et tegemist on rohkem teoreetilise koosolekuga." (RA, ERA.R-2362.1.283, l 19)

aasta koosolekutest kõige arvukama osalejaskonnaga (98) 28. veebruari koosolek, kus rääkisid Mall Hiiemäe ning Jaan Kaplinski looduskaitsega seotud teemadel (RA, ERA.R-2362.1.283, l 20–25p). Harilikult sedalaadi koosolekuid ei pealkirjastatud, alles 1990. aastatel tavatseti seda mõnikord teha, nagu „Koer kahe maailma piiril" (Valk 1991) ning „Oma ja võõra suhted eesti rahvaluules" (Vissel, Remmel 1994).

Mõnikord toimusid RLS-i koosolekud koostöös mõne teise seltsi või ühinguga: 1983. aastal oli RLS-i ja lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni ühine koosolek (RA, ERA.R-2362.1.315, l 36–59) ning 1989. aasta veebruaris ja novembris toimusid sektsiooni ja Setu seltsi ühised koosolekud (Janneste jt 1989: 448; Kõiva, Salve 1990: 127).

Muu tegevus

Rahvaluulesektsiooni koosolekute kaustas on mõnikord konverentsi, mõnikord rahvaluulepäeva või (lühi)koosoleku nime all kirjas ka sümpoosioni mõõtu teadusüritused. Need toimusid enamasti koostöös teiste organisatsioonidega. Nii toimus jaanuaris 1982 Eesti Looduseuurijate Seltsi täppisteaduste sektsiooni ja RLS-i korraldatud distsipliinidevaheline lühikonverents „Talihari" (osalejaid 149; RA, ERA.R-2362.1.283, l 78p–84p) ning veebruaris 1985 RLS-i, Eesti Looduseuurijate Seltsi täppisteaduste sektsiooni ja kirjandusmuuseumi organiseeritud rahvaluulepäev „Kalevala 150" (osalejaid 150; RA, ERA.R-2362.1.315, l 156–167). 1985. aasta mais leidis aset rahvaluulepäev „Liivlaste pärandus", kus pärast ettekandeid esines liivi soost Staltede perekonnaansambel (osalejaid 100; RA, ERA.R-2362.1.315, l 186–196).

Osavõtjaid oli palju ka rahvaluulepäevadel, mida korraldati tavaliselt koolides üle Eesti ning mida toimus kokku 40 (Akadeemiline Rahvaluule Selts. Ajalugu). Nii näiteks oli 11. rahvaluulepäeval 10. aprillil 1980 Keila 1. keskkoolis toimunud rahvaluulepäeval 500 osavõtjat – kokku oli tulnud lisaks Keila keskkooli õpetajatele ja õpilastele ka külalisi teistest Harju rajooni koolidest (RA, ERA. R-2361.1.273, l 108–111).[85] Kõige esimene rahvaluulepäev toimus Elva keskkoolis 1973. aastal (osalejaid u 380; RA, ERA.R-2362.2.369, l 1–4).

Rahvaluulepäevade organiseerimisest võttis sageli aktiivselt osa Veljo Tormis (RA, ERA.R-2362.1.252, l 11; Sarv 1983: 19), kes pidas tihti ka ettekande, mille

[85] Et osalejaid oli ka ümbruskonnas asuvatest koolidest, oli rahvaluulepäevadel tavaline. Vahel tuli peale õpetajate-õpilaste ümbruskonnast kohale ka teisi huvilisi.

järel haaras õpilasi kaasa endaga koos laulma. (RA, ERA, R-2362.2.369, l 42) Avasõnad olid harilikult kas H. Ahvenalt, mõnelt folkloristilt (nt I. Sarv, E. Liiv, Ü. Tedre, E. Laugaste, M. Kõiva) või kohaliku kooli direktorilt. Ettekandeid pidasid folkloristidest E. Liiv, E. Laugaste, Ü. Tedre, R. Mirov, U. Kolk, M. Hiiemäe, Ü. Tedre, O. Kõiva, K. Salve jt.

Kuigi ES-i juhatus oli soovitanud RLS-il rahvaluulepäevi oma tegevuses rohkem esile tõsta,[86] ei tundnud RLS end harilikult organiseerija rollis. Nii näiteks väitis I. Sarv 1976. aasta novembris aruannet tehes: „Aruandeperioodil on ES-i rahvaluulesektsioon aidanud ES-il[87] korraldada kolm rahvaluulepäeva (Otepääl 1975. a aprillis, Kuusalus 1976. a aprillis, Elvas 1976. a oktoobris). Nendest rahvaluulepäevadest on ehk üksnes Otepää päeva organiseerimise pearaskus olnud rahvaluulesektsioonil, teiste puhul on sektsiooni osa piirdunud peamiselt seltsipoolsete ettekannetega, kuna muu organisatoorne töö on lasunud ES-i keskusel, eriti sm. H. Ahvenal. Selles osas peaks rahvaluulesektsioon tulevikus ennast paremast küljest näitama." (RA, ERA.R-2362.1.252, l 33)

ES aga näib olevat sellega rahul, et organiseerimistöö põhiraskus on nende kanda. Pärast 1975–1976. aasta RLS-i aruande kuulamist väljendab H. Ahven ES-i juhatuse seisukohta: „Juhatus oma aruandes on olnud liiga tagasihoidlik. Rahvaluulepäevad on ikkagi sektsiooni üritused, neid ei maksa maha vaikida." (RA, ERA.R-2362.1.248, l 8)

Kui tavaliselt tuli initsiatiiv rahvaluulepäeva korraldamiseks kas ES-i või kooli poolt, siis Kolga-Jaani kultuurimajas toimunud rahvaluulepäev oli teiste seas erandlik. Nimelt pöördus sügisel 1979 H. Ahvena poole kirja teel Enno Piir ENSV Looduskaitse Seltsi Viljandi osakonnast ning teatas, et Kolga-Jaani ametiasutused ja Viljandi kodu-uurijad kavatsevad korraldada Kolga-Jaani rahvaluulepäeva, mille käigus sooviti avada rahvalaulik Rõõt Meijeli hauakivi ning rahvaluulealase kirjanduse, kohalike rahvariiete ja etnograafiliste esemete näitus, samuti tähistada A. Annisti 80. sünniaastapäeva ja „Vana Kandle" Kolga-Jaani köite esimeste vihkude 95. ilmumisaastat. ES-i poole pöörduti ennekõike palvega leida kõneleja, kes peaks ettekande Kolga-Jaani murdekeelest. (RA, ERA. R-2362.1.291, l 23–39, vt ka RA, ERA.R-2362.1.291, l 45, 97)

---

86 1974. aasta viimasel RLS-i koosolekul märgib H. Ahven: „aruanne on esitatud tagasihoidlikult, sektsiooni töös on palju esiletõstmist väärivat. Koolide rahvaluulepäevadele pole mitte kaasa aidatud, vaid neist otse osa võetud." (RA, ERA-R-2362.2.355, l 61p)

87 See, et I. Sarv märgib RLS-i eraldi ES-ist, ei ole küll korrektne (RLS oli ES-i osa), ent kajastab hästi reaalsust: RLS-i juhatus tajus sektsiooni identiteeti pigem kui eraldiseisva institutsiooni oma, mitte niivõrd suurema terviku osana.

21. juunil 1989 toimus rahvaluulepäev Riias koostöös Läti Eesti Seltsiga. (Lonn, Kaal, Leemets 1990: 638) Toonases Riia Eesti Majas toimunud ürituse kutsus ellu Lätis elanud eesti keeleteadlane Tõnu Karma.[88]

RLS-i enda algatus oli seminaride korraldamine. Juhtivatel folkloristidel oli tahtmine kaasata sektsiooni tegevusse rohkem üliõpilasi, kelle osaluse määr RLS-i koosolekutel oli aina kahanenud.[89] 1982. aasta lõpus kahest viimasest aastast ülevaadet andes märkis I. Sarv: „Uus töövorm on folkloristlikud seminarid, mida juhatab Arvo Krikmann. See on mõeldud kitsamas ringis esinemisharjumuste kujundamiseks. Esialgu on veel kujunemisraskused. On toimunud 3 seminariistungit: aprillis, mais ja novembris, esinenud on Igor Černov, Arvo Krikmann, Mare Kõiva. Homme on taas seminariistung, esineb A. Krikmann teemal „Parömioloogia kaasaegsed probleemid"." (RA, ERA.R-2362.1.315, l 16) Neil seminaridel käis külas ka nimekaid esinejaid välismaalt, nagu 29. märtsil 1983 Noam Chomsky ettekandega „Kas ratsionalistlikul lingvistikal on mõtet?".

1982. ja 1983. aasta seminaridel kõige sagedamini osalenud toonase üliõpilase Ülo Valgu meelest oli kavatsus väga hea, aga üliõpilaste vähese osaluse tõttu hääbusid need teaduslikus mõttes kõrgetasemelised seminarid peagi. (ARSi koosolek 26. novembril)

Publitseerimisega tegeles RLS suhteliselt vähe. 1985. aastal[90] ilmus Emakeele Seltsi toimetiste sarjas (nr 17) artiklikogumik „Rahvasuust kirjapanekuni. Uurimusi rahvaluule proosaloomingust ja kogumisloost" (160 lk; Ahven, Pino, Tedre 1985), 1987. aastal aga nägi trükivalgust 256-leheküljeline rotaprintväljaanne „Rahvaluulest" (EST 21), mis sisaldab peamiselt ES-i rahvaluulesektsioonis ette kantud uurimusi laiendatud ja täiendatud kujul. (Sarv 1987)

Lõpetuseks

RLS-i tegevus lõppes 1995. aasta detsembris. Eelviimasel koosolekul 26. oktoobril 1995 tutvustas toonane RLS-i esimees Anu Vissel küsitluse tulemusi, milles oli uuritud sektsiooni liikmetelt, kas soovitakse taastada ARS või jätkata ES-i RLS-ina. 25-st vastanud RLS-i liikmest soovis taastada ARS-i 20, ES-i alluvuses tegutseva RLS-i jätkamise poolt oli kolm liiget ning kaks jäi erapooletuks. (Oras

88 Meilikirjavahetus Pille Kippariga 14. XII 2020.

89 Kui 1960. aastate lõpus ja 1970. aastate alguses oli aeg-ajalt tavaks, et aprillikuu koosoleku sisustasid üliõpilaste ettekanded, siis hilisemal ajal seda enam ei järgita.

90 Toimetaja lühike saatesõna on aga dateeritud aastaga 1982, millest võib järeldada, et kogumiku trükki saamist pidi väga kaua ootama.

1996: 141) Seega otsustati rahvaluulesektsiooni tegevus lõpetada ning taasasutada ARS. 7. detsembri koosolekul tehti otsus ARS-i taastamiseks 1996. aasta jaanuari lõpul; sellest kuupäevast luges ES-i juhatus RLS-i tegevuse lõppenuks. Samal koosolekul moodustati ka põhikirjakomisjon. Folkloristide kõnekoosolekuid iga kuu viimasel neljapäeval hakkas edaspidi korraldama hoopis ARS.

Tänu ES-ile, kes ei peljanud aktiivseid folkloriste oma rüppe võtmast, oli peaaegu 30 aasta vältel olemas eri institutsioonide rahvaluuleteadlastele kohtumispaik, kus saadi ennast vabalt väljendada. See oli foorum, kus eri asutuste folkloristid said teaduslikel teemadel arutleda, folkloristide töö sisu ja folkloori olemust täpsemalt määratleda, selle tähtsust manifesteerida ning vähesest kommunikatsioonist või mõnel muul põhjusel tekkinud arusaamatusi klaarida. Kindlasti aitas RLS-i aktiivne tegutsemine kaasa asjaolule, et folkloristid keeruka nõukogude aja üle elasid, sellest arvestatava teaduspagasiga väljusid ning vabas Eestis edukalt tegutseda on suutnud. Nüüdisaja folkloristile võimaldavad RLS-i koosolekute protokollid tänuväärset sissevaadet sellesse, mismoodi Nõukogude Eestis mõtestati folkloori, milliseid valdkondi käsitleti teistest enam ja mis põhjustel ning milliseid sihte seati.

RLS võttis ES-ilt tänulikult vastu, mida see pakkus, ning teades, et küsijale suu pihta ei lööda, palus rohkemgi, kui ES võimaldada sai (nt populaarteaduslike rahvaluulevihikute ja mõne muugi publikatsiooni väljaandmine, klubiõhtute korraldamine). Vaatamata sellele, et kõiki ES-ile esitatud palveid ja ettepanekuid ei rahuldatud, suudeti siiski omajagu kavatsusi teoks teha. Nii lisandus aja jooksul RLS-ile, mis esialgu oli täitnud valdavalt folkloristide omavahelise suhtlemise eesmärki, aina uusi funktsioone. Pakuti teaduslikus ja populaarteaduslikus stiilis ettekandeid ja kultuurset meelelahutust laiemale publikule ning hariti kooliõpilasi ja õpetajaid. RLS-i korraldatud üritused olid väga menukad ning neist osavõtjate arv küündis mitmesajani.

Läbi aegade oli probleemiks, et üliõpilasi käis RLS-i koosolekutel vähe ning aja jooksul side ülikooliga pigem nõrgenes, kui tugevnes, vaatamata sellele, et teema ikka ja jälle kõne alla võeti ning katsetati tudengitele mõeldud seminariformaati. Koostöö koolidega aga kestis kuni RLS-i tegevusaja lõpuni ning siiani tegutseb mõni entusiastlik õpetaja, kes on organiseerinud oma koolis samalaadse rahvaluulepäeva veel mitukümmend aastat hiljemgi.[91]

[91] Ma ise käisin esinemas Viljandi gümnaasiumi rahvaluulepäeval 10. märtsil 2020. Päeva avas eesti keele ja kirjanduse õpetaja Aili Kiin, ettekandeid pidasid kolm rahvaluuleolümpiaadil osalenud õpilast ning mina ja Kristiina Ehin, vahepaladeks laulis kooli vokaalansambel, päeva lõpetas direktor tänusõnadega.

Lõpetuseks on kohane anda sõna kahele RLS-i esimehe ametis olnud isikule. Ingrid Sarv: „Ühtlasi on sektsioonil olnud väga meeldiv töötada soliidsete traditsioonidega ES-i juures, kes pole meie ühtegi töövormi ebakohaseks pidanud, vaid on meid kõigiti mõistnud ja toetanud.“ (Sarv 1983: 21). Udo Kolk sekundeerib sellele: „Folkloristid on tänuvõlglased ES-i juhatusele, kes on võimaldanud sellise foorumi olemasolu.“ (RA, ERA.R-2362.1.248, l 10p.)

EMAKEELE SELTSI LINGVISTILISE POEETIKA JA STILISTIKA SEKTSIOONI TEGEVUS

Luule Epner

Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni rajamine

Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioon (edaspidi LPSS) loodi Emakeele Seltsi juurde kümmekond aastat hiljem kui rahvaluulesektsioon – 1977. aastal –, ent loomise tagamaad on sarnased. Kui ES sai ka Nõukogude okupatsiooni järel tegevust jätkata, siis kirjandusega tegelevad seltsid suleti 1940. aastal. Tegevuse pidid lõpetama nii 1907. aastal asutatud Eesti Kirjanduse Selts, mis oli arvuka liikmeskonnaga kirjandust populariseeriv organisatsioon, kui ka 1924. aastal Gustav Suitsu eestvõttel Tartu ülikooli juurde rajatud Akadeemiline Kirjandusühing. Mõlemad seltsid olid korraldanud ettekandekoosolekuid ning tegelnud kirjastamisega. Niisiis ahenes kirjandusteaduse institutsiooniline kandepind nõukogude ajal märgatavalt.[92] Uurimistöö keskuseks sai 1947. aastal Eesti Teaduste Akadeemia juurde loodud Keele ja Kirjanduse Instituut (KKI), mis tegutses esialgu Tartus, ent viidi 1952. aastal üle Tallinna. Tartus jätkus kirjanduse uurimine Tartu Riiklikus Ülikoolis (TRÜ) ning kirjandusmuuseumis (KM), mille staatus uurimisasutusena oli siiski madalam kui KKI-l ja TRÜ-l.

1970. aastateks oli kirjandusuurimine KKI-s jõudnud ummikseisu: suure akadeemilise „Eesti kirjanduse ajaloo" väljaandmine oli jäänud toppama[93] ning ka kirjandusteooria sektor ei suutnud suurejoonelisi plaane ellu viia; tulemuseks oli „aeglane vindumine" (Hennoste 2011: 152). Silmatorkav oli kirjandusteoreetilise mõtte vaesus (vt Lias 1988; Eesti kirjandusuurimise... 1988; Hennoste 2011). Samuti andis pidevalt tunda kirjandusuurijate nappus. 1980. aastate lõpus uuris eesti kirjandust 50 spetsialisti ümber (kui arvestada juurde need, kes ei olnud vastavatel ametikohtadel, siis umbes 70), samal ajal kui eesti keelt uurivaid lingviste oli sadakond (Olesk 1987: 580).

[92] Maie Kalda on avaldanud arvamust, et 1940. aastate teisel poolel hävitati eesti kirjandusteaduse kultuur palju põhjalikumalt kui eesti kirjanduse kultuur (Eesti kirjandusuurimise... 1988: 326).

[93] „Eesti kirjanduse ajaloo" 3. köide ilmus 1969., 4. köite 1. raamat alles 1981. a.

Kirjandusteoreetilise uurimistöö puudujäägid ja süvenev madalseis andsid impulsi LPSS-i kui akadeemilist laadi organisatsiooni loomiseks. Idee autor oli TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri õppejõud Jaak Põldmäe.[94] Tema mõttega läks kaasa mitu kirjandus- ja keeleteadlast ning folkloristi, kuid kõrvale jäid eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri professorid Harald Peep ja Karl Muru,[95] kes ka hiljem sektsiooni tööst osa ei võtnud. Idee vormus kõigepealt 13 ES-i tegevliikme kirjaks seltsi juhatusele, kus tehti ettepanek luua uus sektsioon. Allakirjutanute seas olid Jaak Põldmäe, Rudolf Põldmäe, Paul Ariste, Juhan Tuldava, Kristi Salve, Arvo Krikmann, Ingrid Sarv, Ellen Liiv, Tiit-Rein Viitso jt. 13. septembriga 1977 dateeritud kiri põhjendab sektsiooni vajadust järgmiselt: „Eesti nõukogude kirjandusteadusele on õigusega ette heidetud teoreetilise mõtte loidust. Selle üheks põhjuseks on kahtlemata ka asjaolu, et erinevalt lingvistidest ja folkloristidest pole meie kirjandusteadlastel oma organisatsiooni, mille raames saaks arutada aktuaalseid probleeme, korraldada koosolekuid ja konverentse. Sellise organisatsiooni saaks moodustada Emakeele Seltsi baasil, moodustades seltsi juurde lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni. Probleemidega, mis mahuvad nimetatud sektsiooni raamidesse, tegelevad mitmed seltsi liikmed: A. Kaalep, M. Mäger, M. Hint, P. Olesk, J. Peegel, I. Sarv, A. Krikmann, I. Rüütel, T.-R. Viitso, J. Tuldava, H. Niinemägi, J. Kaplinski, A. Langemets, J. Põldmäe jt; mitmed uurijad KKI-st, TRÜ-st ja Kirjanike Liidust, kes praegu ei kuulu seltsi, võiksid uue sektsiooni asutamise järel sellesse astuda. [---] Sektsiooni töö võiks olla kasulik ka neile lingvistidele, kes ei uuri ilukirjanduskeelt.“ (RA, ERA. R-2362.1.268, l 1) Heino Ahven tutvustas saabunud ettepanekut ES-i juhatuse koosolekul 26. oktoobril 1977 ning pärast mõttevahetust, milles osalesid Huno Rätsep, Arnold Kask, Henn Saari ja Ülo Tedre, asuti uue sektsiooni asutamist pooldavale seisukohale. (RA, ERA.R-2362.2.374, l 85)

Otsus langetati juba järgmisel juhatuse koosolekul, mis toimus 20. novembril. Siis oli selgitusi jagamas Jaak Põldmäe. Ettepanekut kommenteerides rõhutas ta, et kirjandusteoorias on välja kujunenud kaks probleemiringi – esteetika ja stilistika, viimane neist toetub lingvistikale, mis põhjendab sektsiooni tegutsemist just ES-i juures. Põldmäe sõnul on kirjandusteadlastel tarvis tribüüni, avalikku mõttevahetust ja arutelu, milleks sektsioon võimaluse looks. Küsimusele,

[94] Jaak Põldmäe (1942–1979) oli 1976–1977 dotsendi kt, alates 1978. aastast dotsent ja alates 1979. aastast vanemteadur. Ta oli 1971. aastal kaitsnud väitekirja eesti värsisüsteemidest, mille eest TRÜ nõukogu andis doktorikraadi, ent kõrgem atestatsioonikomisjon Moskvas seda ei kinnitanud, vaid andis Põldmäele 1976. aastal filoloogiakandidaadi kraadi.

[95] Harald Peep juhtis kateedrit 1966–1980 ning Karl Muru 1980–1992.

kas poleks mõeldav luua taoline sektsioon Eesti NSV Kirjanike Liidu egiidi all, vastas Põldmäe, et see ei ole otstarbekas, sest kogemused näitavad, et kirjanikele jäävad teoreetilised probleemid kaugeks ning nad ei tule kaasa. Küll aga avaldas ta lootust, et sektsiooni töösse tõmmatakse kaasa üliõpilasi. Ühe küsimusena kerkis üles koostöö juba kümmekond aastat tegutsenud rahvaluulesektsiooniga. Põldmäe leidis, et koostöö on võimalik ning konkurentsi pole põhjust karta; ka Arvo Krikmann pidas rahvaluule- ja kirjandusteadlaste koostööd väga kasulikuks ja toetas folkloristide esindajana sektsiooni loomist. Juhatus otsustas kutsuda kokku LPSS-i asutamiskoosoleku ning moodustas koosoleku ettevalmistamiseks ja sektsiooni kodukorra projekti väljatöötamiseks toimkonna, mida juhtis Jaak Põldmäe ning kuhu kuulusid veel Ain Kaalep, Arvo Krikmann, Mart Mäger, Juhan Peegel. (RA, ERA.R-2362.2.374, l 86–87)

Uue sektsiooni nimetus viitas distsipliinile, mis polnud toona eesti kirjandusuurimises eriti tuntud. „Lingvistiline poeetika" valiti selleks, et siduda kirjandus- ja keeleteadlaste uurimisvaldkondi ning sedamööda põhjendada sektsiooni loomist ES-i juurde: „võis arvata, et distsipliin, mis seob lingvistikat ja poeetikat, seob vastavalt ka keele- ja kirjandusteadlasi." (Olesk 1982a: 1436) LPSS pidi ES-i seniseid tegevussuundi laiendama.[96]

LPSS-i asutamiskoosolek peeti 4. detsembril 1977 Tartus, osavõtjaid oli 41. Jaak Põldmäe esitas sektsiooni töökava ning kodukorra projektid, mis mõningate parandustega kinnitati (J. P. 1978: 189).

Töökava sissejuhatuses nenditi: „Kooskõlas seltsi põhikirjaga tegeleb sektsioon eesti ilukirjanduse keele, kirjandusteoste poeetika ja stiili uurimisega ning uurimistulemuste populariseerimisega. Selleks korraldab sektsioon ettekandekoosolekuid, diskussiooniõhtuid, sümpoosione, avaldab seltsi väljaannetes ja ajakirjanduses artikleid jne. Vajaduse korral hõlmatakse ka muid, põhiprobleemistikuga seotud teemasid, nagu kirjandi- ja stiiliõpetus, ajakirjanduskeele stiil jms." Töökava keskendus kirjandusteoreetilistele küsimustele. Väga üksikasjalikult loetleti valdkonnad, mis pidid kuuluma LPSS-i huviorbiiti:

1. Eesti poeetika ja stilistika ajalugu.
2. Eesti ilukirjanduskeele erijooned ja selle suhe tavakeelega.

[96] Juhatades sisse Moskva lingvistikaprofessori Viktor Grigorjevi ettekannet „Lingvistiline poeetika: aine, poleemika, eesmärgid" LPSS-i koosolekul 2. detsembril 1981, ütles Peeter Olesk, et sektsiooni nimetuse valis Jaak Põldmäe, lähtudes sellest, et sektsiooni tegevus ei tohi väljuda ES-i raamidest; kuigi Eestis ei tegelnud sel ajal keegi lingvistilise poeetikaga, uskus Põldmäe, et see on perspektiivne suund.

a) Eesti keele prosoodia ja selle rakendamine luules.
b) Eesti keele vahendite rakendamine instrumentatsioonis.
c) Eesti ilukirjanduse sõnavara.
d) Luulekeele süntaks ja semantika.
e) Keele kujundlike ja mittekujundlike vahendite kasutamine.
f) Kirjakeel ja murdekeel kirjanduses.
g) Värsskõne eksperimentaalfoneetiline uurimine.

3. Poeetika mõisted, probleemid ja kontseptsioonid.
4. Eesti poeetika ja stilistika õpetamise ajalugu.
5. Ajalooline poeetika, sealhulgas
   a) eesti värsi ajalugu,
   b) kirjakeele ja luulekeele suhete ajalugu,
   c) loomemeetodite areng seoses väljendusvahendite muutumisega,
   d) loomemeetodite poeetika (sealhulgas eesti kriitilise realismi ja eesti sotsialistliku realismi poeetika),
   e) sõnakunsti suhted teiste kunstiliikidega, teiste kunstide mõju sõnakunsti väljendusvahendite arengule,
   f) kirjandusteoste kompositsiooni ajalooline areng.
6. Eesti rahvaluule poeetika (koostöös rahvaluulesektsiooniga).
7. Luulekeel kui üks komponent laiemas sotsiaalses kontekstis. Luulekeel ja kultuur.
8. Metatekstide tüpoloogia ja poeetika.
9. Kirjandusteaduse terminoloogia korrastamine ja selle kujunemise uurimine.
10. Stiili teooria. Stilistika mõisted ja kontseptsioonid.
11. Eesti keele stiililised vahendid ja nende kasutamine erinevates funktsionaalsetes ja individuaalsetes stiilides.
12. Stiilide tüpoloogia. Stiilide seos ja sõltuvus loomemeetodist.
13. Kirjanike individuaalsed stiilid.
14. Stiilide ajalooline areng ja võitlus eesti kirjanduses.
15. Stiilid ja žanrid.
16. Osavõtt sünonüümide sõnastiku ja stiililеksikoni eeltöödest.
17. Tõlkestilistika.
18. Stiiliõpetuse probleemid koolis ja ülikoolis.
19. Tekstilingvistika.

(RA, ERA.R-2362.1.268, l 10–11).

ES-i juhatus kinnitas uue sektsiooni töökava ja kodukorra poole aasta pärast, 27. juunil 1978 (RA, ERA.R-2362.1.272, l 4).

Algusest peale äratas tegevuskava laiahaardelisus kahtlusi: „kas seda kõike pole liiga palju, liiati kui lingvistilise poeetika mõiste ise on selle arendajate käsitluses küllalt kitsas (õpetus keele poeetilistest omadustest)?“ (Olesk 1980) Peeti silmas neid suundi, mida Eestis edukalt viljeldi, kuid neidki, mis jäid perspektiivi (Olesk 1982a: 1437). Ühelt poolt kajastusid tegevuskavas LPSS-i asutajate huvisuunad (nii on tähtsal kohal värsiõpetus, Jaak Põldmäe uurimisvaldkond), kuid teisalt näitas selle ulatuslikkus ka, kui palju oli vaja teha kirjandusteooria vallas, kus ametlikud institutsioonid (eeskätt KKI kirjandusteooria sektor) olid ummikseisus.

Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni juhtimine ja liikmeskond

Kodukorra kohaselt tuli LPSS-i juhatus valida 3–5-liikmelisena lihthäälteenamusega kaheks aastaks, erandina asutamiskoosolekul üheks aastaks (RA, ERA. R-2362.1.268, l 8). Asutamiskoosolekul valiti sektsiooni juhatusse Ain Kaalep, Mart Mäger, Juhan Peegel, Jaak Põldmäe, Juhan Tuldava, ning juhatus valis esimeheks J. Põldmäe. Viiest liikmest neli olid seotud TRÜ-ga: J. Põldmäe oli eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri õppejõud, J. Peegel juhtis eesti keele kateedris žurnalistika eriharu, J. Tuldava oli saksa filoloogia kateedri juhataja ning kirjanik ja kriitik A. Kaalep õpetas TRÜ-s mittekoosseisulise õppejõuna. Ainus tallinlane Mart Mäger töötas Tallinna Pedagoogilises Instituudis (TPedI). Ei selles ega järgmistes juhatustes ei olnud KKI esindajat. Erialati vaadates oli juhatus komplekteeritud targalt: puht kirjandusteadlasi esindas vaid Põldmäe, Kaalepi kaudu loodi side (Tartu) kirjanikega, kuna ülejäänud kolme liikme teadustöö jäi peamiselt keeleteaduse valda.

Pärast J. Põldmäe surma 1979. aasta novembris võttis esimehe kohustused kanda A. Kaalep ning uue liikmena valiti juhatusse TRÜ vene filoloogia kateedri õppejõud Peeter Torop (Ahven 1983: 230). Aastakoosolekul oktoobris 1981 valiti sektsiooni uus juhatus järgmises koosseisus: Ain Kaalep (esimees), Juhan Peegel, Peeter Torop, TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedri aspirant Luule Epner (sekretär) ning KM-i käsikirjade osakonna vanemteadur Peeter Olesk. Järgmine muutus juhatuse koosseisus toimus oktoobris 1982: P. Olesk valiti esimehe kohale, kuna A. Kaalep jäi aseesimeheks, ning P. Toropi asemele tuli juhatusse TRÜ eesti filoloogia aspirant Tiit Hennoste (Ahven 1984a: 151). Tihedat sidet

ES-i tegevusega aitas tagada J. Põldmäe valimine seltsi juhatusse, kus ta oli kirjatoimetaja abi (RA, ERA.R-2362.2.374, l 97). Kui Põldmäe 1979. aastal taandus, siis esindas sektsiooni ES-i juhatuses Mart Mäger ametita liikmena (RA, ERA.R-2362.1.272, l 23), ent pärast tema Soome tööle siirdumist 1980. aastal ei olnud seltsi juhatuses enam pidevalt LPSS-i liiget, samal ajal kui alati kuulus juhatusse mõni folklorist.[97] See esindamatus võis olla üks tegur, mis LPSS-i ja seltsi juhatuse koostöösse probleeme tõi. Neist räägiti ES-i juhatuse koosolekul 17. detsembril 1980, kus Heino Ahven ja Huno Rätsep pidasid väga vajalikuks paremat kontakti sektsiooni ja seltsi juhatuse vahel. Samuti nenditi, et pärast M. Mägra Soome minekut on sektsioonil kadunud kontakt TPedI-ga ning tugevdada tuleks ka sidemeid KKI kirjandussektoritega. (RA, ERA.R-2362.1.272, l 60)

Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni idee algataja ja hing oli **Jaak Põldmäe** (EKM EKLA fotokogu)

Koostöö puudulikkusest annab tunnistust seik 1981. aastast. ES-i juhatuse koosolekul 22. märtsil 1981 rääkis H. Ahven, et talle on teatavaks saanud, et LPSS on pidanud Tartus ettekandekoosoleku (ettekandjaks Mart Remmel), ilma et oleks seltsi juhatust eelnevalt informeerinud, nagu see on tavaks olnud. Juhatuse liikmed arvasid üksmeelselt, et seltsi juhatus peab olema eelnevalt informeeritud ning teadma koosoleku päevakorda. Peeti vajalikuks seda küsimust lähemal ajal arutada ning kutsuda kohale sektsioonide esimehed. (RA, ERA.R-2362.1.272, l 66) Kuid probleemid ilmselt püsisid, sest uuesti oli parema kontakti loomine sektsiooni ja seltsi juhatuse vahel jutuks ES-i juhatuse koosolekul 21. novembril 1982. Samal koosolekul arutati ka sidemeid TRÜ eesti kirjanduse ja rahvaluule kateedriga (H. Rätsep, A. Kaalep, P. Olesk) ning vihjamisi kõneldi vastuoludest, mis olid tekkinud pärast J. Põldmäe surma. (RA, ERA.R-2362.1.314, l 13)

LPSS-i juhatused olid selgesti Tartu-kesksed ning üsna kiiresti nihkusid esile noorema põlvkonna kirjandus- ja keeleuurijad. J. Põldmäe asus sektsiooni juhtima 35-aastasena, ent esimeses juhatuses olid ülekaalus 50-ndates eluaastates mehed. 1980. aastate alguses jäi aga A. Kaalep ainsana esindama vanemat põlvkonda, kuna teised juhatuse liikmed olid noored uurijad 30. eluaasta ümber.

[97] Siiski oli 1982. aastal ES-i juhatuses Ain Kaalep (Ahven 1984a: 151).

„Institutsionaalselt juhtiv seltskond“ ehk KKI kirjandussektorite ja TRÜ eesti kirjanduse professorid (vt Hennoste 2011: 154[98]) LPSS-i tööst osa ei võtnud.

Sektsiooni liikmeskond oli samuti suhteliselt noor. „Just nooremaid filolooge silmas pidades sektsioonile õieti alus pandigi,“ on nentinud P. Olesk (1982a: 1437). Kodukorra kohaselt võisid sektsiooni tööst osa võtta kõik ES-i liikmed ja asjahuvilised, kuid sektsiooni liikmeks loeti ainult neid, kes registreerisid end koosolekute registreerimisraamatu osas „Sektsiooni liikmed ja liikmekandidaadid“. (RA, ERA.R-2362.1.268, l 8) Kuna registreerimisraamatuid pole kasutada, on raske otsustada liikmete arvu üle, ent see ei olnud suur. 1982. aastal ütles P. Olesk sektsiooni tööst aru andes liikmete arvuks 22 (RA, ERA.R-2362.1.314, l 13). Küll aga on ES-i aruannetest näha, et sektsiooni tegevuse ajal astus seltsi liikmeks rida kirjandus- ja kultuuriuurijaid; enamik neist oli esinenud ettekandega LPSS-i koosolekul. 1978. aastal astusid ES-i Luule Epner, Einar Kraut, Jüri Talvet, Peeter Torop, Rein Veidemann, Sirje Olesk, Rein Kruus; edaspidi Jaan Unt, Lea Raudsepp, Madis Kõiv, Mihhail Lotman, Ele Lõhmus (Süvalep), Linnar Priimägi, Peeter Tulviste jt.

Liikmeskonna nõrgaks lüliks paistavad olevat üliõpilased. Sektsiooni juhatuse koosolekutel ja sõnavõttudes kordub kurtmine, et üliõpilased on loiud osalema.[99] Näiteks kirjutas P. Olesk aastal 1980: „Ka on hea märkida, et sektsiooni koosolekute kuulajaskond on olnud nähtavalt noorem kui seltsi üldistel koosolekutel. Ent see on poolik heameel, sest praegu on need noored tõmmatud kaasa üksnes passiivselt, ainult kuulajatena. Enesestmõistetava osalemiseni sektsiooni ja seltsi tegevuses passiivne kuulaja aga ei küüni (või ei viitsi küündida).“ (Olesk 1980)

Ettekandekoosolekud

LPSS-i kodukorras seati ülesandeks „eesti poeetika ja stilistika arendamine ja populariseerimine“ ning nähti selleks ette mitmesuguseid töövorme: ettekandekoosolekud, seminarid, sessioonid, sümpoosionid jne (RA, ERA.R-2362.1.268, l 8). Tegelikult kujunes valdavaks töövormiks ettekandekoosolek ning peale selle hakati päris algusest peale korraldama stilistikapäevi koolides (neist tuleb juttu allpool). Need toimusid võrdlemisi ebaregulaarselt, ehkki tehti pingutusi,

98 Hennoste loetleb siin järgmisi uurijaid: Endel Sõgel, Endel Nirk, Harald Peep, Karl Muru, Heino Puhvel, Aarne Vinkel, Maie Kalda.

99 Küll aga oli algusajal ikka kohal ja diskussioonivalmis legendaarne tartlane Villem Ernits (1891–1982).

et saavutada mingi kindlam rütm. Peamiselt peeti koosolekuid ülikooli peahoones või keeltemajas ning kuna auditooriumi saamiseks (ja üliõpilastest kuulajate tagamiseks) tuli arvestada tunniplaaniga, siis oli esimestel aastatel koosolekute ajaks pühapäeva õhtu. Alates 1980. aastast toimusid need nädala sees, algul neljapäeviti, siis kolmapäeviti, algusega kl 18. (Vt RA, ERA.R-2362.1.310, l 34) Koosolekuid oli 1977. aastal üks, 1978 – 6, 1979 – 4, 1980 – 4, 1981 – 7, 1982 – 6, 1983 – 2, 1984 ja 1985 – 1.[100] Tavaliselt peeti 1–3 ettekannet, millele järgnes arutelu. Osavõtjate arv kõikus kaunis suurtes piirides, 10–50 vahel. Osavõturohkemad olid Jaak Põldmäe mälestuskoosolekud, kus oli ka arvukamalt ettekandeid (4–6). Alguses plaaniti, et neljandik kõigist ettekandeist võiksid olla referatiivsed ülevaated ilmunud uurimustest või diskussioonidest, mis täidavad harivat ülesannet, ent taolist osakaalu ei saavutatud (vt Olesk 1982a: 1438).

Koosolekutel ja sümpoosionidel esinejaid oli kokku 43,[101] enamik neist ühe ettekandega. Märkigem, et naisi oli ettekandjate seas umbes kümnendik ning keegi neist ei esinenud rohkem kui korra. Ootuspäraselt astusid sagedamini üles LPSS-i juhatuse liikmed: A. Kaalep (14), P. Olesk (10), P. Torop (4); Linnar Priimägi esines seitsmel koosolekul. Sektsiooni aktiivi isiklikud uurimishuvid mõjutasid arusaadavalt ettekannete temaatikat, kuid tugevasti suunas seda ka sektsiooni rajaja J. Põldmäe teoreetiline pärand – ehkki ta ise jõudis peale aruandekõnede pidada vaid ühe ettekande teemal „Meetrilisi lisakriteeriume Koidula luule dateerimiseks“ (1979). Välja joonistuvad kolm teemakeset: värsiõpetus (laiemalt luule analüüs), tõlkeõpetus ja tekstoloogia. Värsiõpetuslike ettekannete hulka kasvatasid neli J. Põldmäe mälestuskoosolekut, mille ettekanded keskendusid tema pärandile. Mälestuspäevi hakati loendama tagantjärele, alates 1979. aasta koosolekust, ning viimaks olid need ainsad koosolekud, mida sektsioon suutis aasta jooksul korraldada.[102] 1984. aastal tõdes P. Olesk avaettekandes, et Põldmäele kuulunud koht eesti värsiuurimises on tühjaks jäänud, kuigi järelkasv ei puudu (Aria 1985: 189), ning aasta hiljem rõhutas ta Põldmäe rolli ideede genereerijana (Kruus 1986: 125). Ettekandeis oli kõne all Põldmäe värsiteooria (A. Kaalep, P. Olesk), Mihhail Lotman rääkis ambivalentsusest meetrikas (1982), käsitleti eesti luule ja värsi uurimise ajalugu (Ele Lõh-

[100] Siia on arvestatud ka Jaak Põldmäe mälestuspäevad. Neid käsitletakse eraldi allpool.

[101] Siin ei ole arvestatud stilistikapäevade ettekandeid, mida vaadeldakse järgmises alapeatükis.

[102] Nii nenditi ES-i tegevusaasta 1984 ülevaates, et LPSS „suutis korraldada ainult 1 koosoleku (J. Põldmäe mälestuskoosolek) 5 ettekandega, osavõtjaid 57“ (Ahven 1986b: 237). 1982. aastal toimunud koosolekut „Värss ja poeetika“ nimetati ka sümpoosioniks.

mus 1982, Sirje Olesk 1984), Asko Tamme võrdles inglise ja eesti blankvärssi (1985), Kajar Pruul rakendas Põldmäe teooriat Doris Kareva meetrika analüüsiks (1984) jne.

Tõlketeooria ning metatekstidega tegeles eeskätt Peeter Torop. Tavapärase ettekande asemel pidas ta 1978. aastal kaks loengut, ühe metatekstide teooriast ning teise tõlkeajaloo teoreetilistest probleemidest. Jaak Põldmäe mälestuskoosolekul 1982 kõneles Torop poeetikast ja intertekstuaalsusest. Võõrkeelsete ja võõraist kultuuridest pärinevate tekstide tõlkimise ning tõlgendamise üle arutlesid ka tõlkijad ise. Nii võttis A. Kaalep asutamiskoosolekul jutuks 18. sajandi leedu luuletaja Kristijonas Donelaitise heksameetri vahendamise eesti keeles (1977) ning analüüsis „Nibelungide laulu"[103] tõlget folkloristlikust ja kirjanduslikust vaatenurgast (1979). Boris Kabur kõneles armeenia rahvaeepose „Sassuuni Davith" tõlkimisest (1982). Kolm ettekannet pidas orientalist Linnart Mäll[104], teemaks Lao-tse tõlkimise ja tõlgendamise probleemid (1979), india tekstide tõlkimine (1980) ja orientaalsete tekstide vahendamise üldküsimused (1981). Ettekandeid peeti ka antiikkirjandusest: Anne Lill rääkis nägemise metafoorikast antiiktragöödias (1982) ning Jaan Unt vanakreeka tekstide interpreteerimisest (1981). Poeetika ja stilistika vaatlus tekstoloogilisest vaatenurgast oli P. Oleski uurimisteema; sel moel käsitles ta Friedebert Tuglase novelli „Jumala saar" (1978), teadusartiklite poeetikat (1979) ja lähemalt Paul Ariste töid (1980). Eraldi väärivad märkimist L. Priimäe[105] ettekanded, mis paistsid silma laia temaatilise amplituudi ja originaalsete teoreetiliste konstruktsioonidega ning tekitasid elavat arutelu. Näiteks käsitles ta keskaja kirjanduse lembemalli, Ibseni „Hedda Gableri" poeetikat (mõlemad 1979), Stefan George loomingut (1980) jm; eriti intrigeeriv oli katse esitada eesti muinasjutu stiilipuhas näidisanalüüs psühhoanalüütilisel alusel (1981).

Nagu näha, ei piirdunud LPSS kaugeltki eesti kirjanduse uurimisega, vaid palju tähelepanu pöörati nii ida kui ka lääne kultuuri võtmetekstidele ja autoritele. Ehkki väliskirjanduse uurimine polnud esialgseis plaanides selgesti fikseeritud, asusid vastavad ettekanded seltsi töös olulisel kohal (Olesk 1981a: 62).

Paar koosolekut oli temaatiliselt keskendatud. 1978. aasta jaanuaris tõi 48 osavõtjat kokku A. H. Tammsaare 100. sünniaastapäeva tähistav koosolek, kus esinesid Nigol Andresen, Joel Sang ja Toivo Kuldsepp. 1980. aasta detsembris

[103] See oli ilmunud Rein Sepa tõlkes 1977. a.

[104] Mäll oli sel ajal õppejõu kohalt tagandatud ning töötas TRÜ orientalistikabinetis; teda jälgis KGB.

[105] Priimägi oli 1977. aastal lõpetanud TRÜ saksa filoloogia eriala ja töötas ajalehe Edasi kultuuriosakonnas.

tähistati märksa tagasihoidlikumalt Johannes Aaviku samanumbrilist juubelit, lisandusi Aaviku uurimisse esitas A. Kaalep. 1981. aasta aprillis analüüsisid Nigol Andresen ja Uno Kuresoo Tammsaare „Juuditit". 28. aprillil 1983 peeti kirjandusmuuseumi ruumes ühiskoosolek ES-i rahvaluulesektsiooniga, ettekandjaiks etnoloog Jüri Linnus (etnograafilise materjali kogumise võistlustest) ja Juhan Peegel (rahvalaulude sünonüümide sõnastikust).

1981. aasta detsembris esines võrdlemisi väikesele kuulajaskonnale (12 osalejat) külaline Moskvast, lingvist Viktor Grigorjev teemal „Lingvistiline poeetika: aine, poleemika, eesmärgid". Ta andis ülevaate lingvistilise poeetika ainest – see teadus uurib keelt tema loomingulisest või loovuslikust aspektist (Olesk 1982b: 430) – ning selgitas, et lingvistiline poeetika hõlmab kõiki keele- ja kirjandusteaduse ühiseid probleeme ja on tihedalt seotud värsiõpetusega. Läbirääkimistel ütles Ain Kaalep, et ettekanne andis suure visiooni, kuid terminoloogia on meile veidi võõras ning tunda andvat ka see, et Eestis olevat seniajani tugev saksa ja soome, mitte niivõrd vene kirjandusteaduse mõju.

Enamikku ettekandjaist võib pidada kirjandusuurijaks laias tähenduses, hõlmates ka mitteakadeemilistes ametites töötavaid kriitikuid, toimetajaid jt; nende seas oli nii eesti, vene kui ka võõrfilolooge. Kirjandusuurijate vanimast põlvkonnast osales sektsiooni töös Nigol Andresen (1899–1985) ettekannetega Tammsaarest; need loeti ette, ise ta kohale ei tulnud. Üliõpilasi oli suhteliselt vähe (nt Asko Tamme, Kajar Pruul, Tiit Hennoste). Ettekandjate seas oli paar emakeeleõpetajat Elva keskkoolist (Lea Raudsepp, Uno Kuresoo), lingviste (Mart Remmel, Tõnu Seilenthal, Joel Sang), folkloriste (Arvo Krikmann jmt), psühholooge (Peeter Tulviste, Jüri Allik). Peale A. Kaalepi huvitusid LPSS-i tööst veel mõned Tartu kirjanikud: psühhiaatrist kirjanik Vaino Vahing andis sektsioonis ülevaate Freudi psühholingvistikast (1979), Jaan Kaplinski arutles konsonantriimi üle (1982) ning arvukamalt osales kirjanikke sümpoosionil „Ühe luuletuse analüüs", millest tuleb juttu allpool. Helilooja ja koorijuht Richard Ritsing kõneles luule ja helikunsti suhteist, andes mh ülevaate eesti luule, aga ka rahvaluule viisistamise ajaloost (1981). Sektsiooni töös tegid kaasa koguni mõned reaalteadlased. Matemaatik ja loogik Ivar Kull, TRÜ arvutuskeskuse juhataja, arutles oma ettekandes kunsti metodoloogia üle (1978).[106] Sagedane külaline sektsiooni koosolekutel oli füüsik Madis Kõiv (keda tol ajal laiemalt veel kirjanikuna ei tuntud) – ta kuulas, küsis, diskuteeris, ning pidas intrigeeriva ettekande „Pürronismist eesti

[106] Ivar Kullil olid mitmekülgsed humanitaarsed huvid, nii näiteks kuulas siinkirjutaja 1979. aasta detsembris Kirjanike Liidu seminaril tema põnevat ülevaadet Jerzy Grotowski parateatrist.

kirjanduses“ (1981)[107], kus ta võrdles nn vanapürronismi (Tammsaare, Valton) ja uuspürronismi (Unt, Mutt).

Kokkuvõtteks rõhutagem, et LPSS-i tegevust iseloomustasid interdistsiplinaarsus ning institutsionaalsest kirjandusteadusest tugevam teoreetilisus. On oluline, et koosolekutel räägiti niisugustest teemadest või käsitleti teemat niisugustest vaatenurkadest, mida ei soositud ametlikus sfääris ja mida ideoloogiliselt kammitsetud institutsioonide uurimistöös välditi, nagu freudism ja psühhoanalüüs, idamaade kultuuritraditsioon, aga ka Priimäe, Kõivu jt julgelt isikupärased mõttekäigud.

Sümpoosion ja stilistikapäevad

Peale tavapäraste koosolekute korraldas LPSS 18. novembril 1981 sümpoosioni „Ühe luuletuse analüüs“. See toimus Kirjanike Liidu Tartu osakonna ruumides ning kestis pea terve päeva. Osavõtjaid oli 45. (RA, ERA.R-2362.1.310, l 35) Selline töövorm – teatud küsimusringile pühendatud sümpoosion – oli toonases filoloogias õige haruldane; ühe luuletuse analüüsi valik keskendavaks teemaks oli juba Jaak Põldmäe idee. Seati kaks eesmärki: katsetada sümpoosioni kui teadustegevuse vormi ning selgitada ühe luuletuse kirjeldusvõimalusi. Kutse saadeti 30 võimalikule esinejale, kel paluti leida üks 1970. aastaist pärinev eesti luuletus ja seda tervikuna käsitleda. (Olesk 1982b) Esinejaid kogunes siiski palju vähem – seitse. Luuletuste valik oli järgmine: Nigol Andresen (kirjalik ettekanne) – Viiu Härmi „Tika rand“, Henn-Kaarel Hellat – Hando Runneli „Üks öö“, Andres Langemets – Runneli „Müüt“, Ain Kaalep – Betti Alveri „A“, Linnar Priimägi – Doris Kareva „Võimatus“, Sirje Ruutsoo – Uku Masingu „Yhel kaunil päeval“; Paul-Eerik Rummo kommenteeris omaenda luuletust „Ärkvel“, kirjeldades selle tekkelugu.[108] Kriitikud kasutasid erinevaid lähenemisi, näiteks oli Langemetsa „Müüdi“-tõlgendus inspireeritud Martin Heideggeri filosoofiast, Priimägi aga võttis analüüsi aluseks autokommunikatsiooni mõiste – seda ideed peeti läbirääkimistel eriti viljakaks. Sümpoosionil osales palju kirjanikke, läbirääkimised kestsid kaua ning olid väga elavad, sh kommenteerisid ettekandeid mõned analüüsitud luuletuste autorid. Lõppsõnas rõhutas Kaalep, et eri stiilis ettekannetes tuli esile luule mitmeti mõistetavus. Mõte avaldada sümpoosioni materjalid ES-i toimetistena (Olesk 1982b: 430) ei saanud paraku teoks. LPSS-i juhatus kavatses

[107] Selles ettekandes jõudsid esimest korda avalikkuse ette mõtted, mis ilmusid trükis aastaid hiljem (Kõivu artiklid „Aga Liisile...“, 1993, ning „Jäämäest loobumine“, 2005).

[108] Ettekannete lähemat tutvustust vt Olesk 1981b.

taolisi ühele teemale keskendatud sümpoosione hakata korraldama igal sügisel, kuid ka see plaan ei teostunud.[109]

Ideed korraldada mõnes keskkoolis stilistikapäev tutvustas J. Põldmäe ES-i juhatuse koosolekul 1. märtsil 1978, s.o sektsiooni esimesel tööaastal. Juhatus võttis selle teadmiseks. (RA, ERA.R-2362.2.374, l 99) Keele- ja rahvaluulepäevade traditsioon oli juba juurdunud ning kavandatav stilistikapäev haakus sellega hästi. Esimene stilistikapäev leidis aset Elva keskkoolis 23. novembril 1978; võib-olla mängis kooli valikul kaasa asjaolu, et Põldmäe oli Elva keskkooli vilistlane ning A. Kaalep õpetas kooli humanitaarklassis. Kohale oli tulnud ka külalisi sõpruskoolist, Tallinna 20. keskkoolist. Päev toimus kolmes osas. Kõigepealt vaadati ühiselt dokumentaalfilmi soome-ugri rahvastest „Linnutee tuuled", siis peeti ettekandeid luulesektsioonis ning seejärel plenaaristungil. Luulesektsioonis oli osalejaid üle 70. Mart Mäger (samuti Elva keskkooli vilistlane) analüüsis Jaan Kaplinski luuletust „Tüütus tüütus", näitlikustades sel teel strukturaalset tekstivaatlust. A. Kaalep tegi lühiülevaate mitmesuguste keelte ja neis kasutatavate värsisüsteemide seostest ning kaks TRÜ-s õppivat gruusia üliõpilast rääkisid eesti keeles gruusia luulest. Plenaarkoosolekul, kus osales umbes 120 õpilast ja õpetajat, pidas ettekande stiilist ja selle keelelisest küljest J. Põldmäe ning M. Mäger rääkis stiilikujundeist. Lingvist Elli Riikoja ettekanne „Sõna nägu" tekitas elevust oma arvukate konkreetsete näidetega. Elva keskkooli õpilane Marju Kuldna kõneles Doris Kareva luulekeelest; kohal viibis ka Kareva ise. Mõttevahetus oli elav, eeskätt tänu stilistikapäevale saabunud Einar Kraudile ja Henn Saarile. (Kaalep 1979: 126)

Järgmised stilistikapäevad toimusid enam-vähem sama mustri järgi. Koolide ring oli siiski üsna kitsas. 1979. aastal korraldati stilistikapäev Tartu 2. keskkoolis (praegu Miina Härma Gümnaasium). Vastavalt kooli inglise keele kallakule töötas ka inglise keele sektsioon, kus esinesid A. Kaalep ja TRÜ inglise keele õppejõud Georg Allik. Luulesektsioonis oli kolm ettekannet, sh Einar Kraudi „Keel ja värss", plenaaristungil kolm, teiste seas lingvist Helle Metslangi „Keel kujundi teenistuses". Nagu ikka, olid kavas ka õpilasettekanded. 1980. aasta stilistikapäev peeti jälle Elva keskkoolis, kahel järgmisel aastal oli toimumispaigaks J. Semperi nimeline Tartu 8. keskkool (praegu Tartu Forseliuse Kool).

Elvas alustati 18. oktoobril 1980 toimunud stilistikapäeva 25. septembril surnud Marie Underi mälestamisega. Luulesektsioonis tegi ettekande anagrammist

[109] Sümpoosioniks nimetati ka 11. novembril 1982 toimunud Jaak Põldmäe mälestuskoosolekut „Värss ja poeetika" (osavõtjaid 80, seitse ettekannet), kuid edaspidi seda määratlust ei kasutatud.

kooli emakeeleõpetaja Lea Raudsepp[110], Ele Lõhmus analüüsis Betti Alveri luuletust „Suurest haardest“ ning Sirje Olesk tutvustas õpilastele eesti silbilisrõhulist daktülit. Plenaaristungil rääkis P. Olesk tekstoloogiast ja keeleteadlane Jüri Valge tekstilingvistikast; kavas olid õpilaste ettekanded ning põimik Alveri luulest. Külalisi oli tulnud Tallinna 20. keskkoolist ja Viljandi 4. keskkoolist. (Olesk 1981a)

Tartu 8. keskkoolis oli stilistikapäevade korraldamise hingeks kirjandusõpetaja Vello Saage. Kuna kool kandis Johannes Semperi nime, pühendati esimene päev (20. märts 1981) tema loomingule: A. Kaalep analüüsis üht Semperi luuletust, Paula Palmeos jagas mälestusi Semperi stiilikursusest Tartu ülikoolis, ajakirjandusüliõpilane Krista Muldma (Aru) tutvustas Semperi kirjanduslikke ajakirju. Õpilased esitasid Semperi luulet ning ette kanti ka muusikapalu. Osavõtjaid oli 150. Sama kooli teine stilistikapäev (18. märts 1982) oli pühendatud Juhan Smuuli ja Betti Alveri loomingule. Ettekannetes vaadeldi lähemalt Smuuli luuletust „Kisendav kivi“ (Rutt Hinrikus ja P. Olesk) ning Alveri luuletust „Mu juurde voogas“ (Tiit Hennoste).

1983. aastal koguneti taas Elva keskkoolis, ent aruandes ei nimetata seda enam stilistikapäevaks, vaid LPSS-i ja Elva keskkooli ühiseks koosolekuks. (RA, ERA.R-2362.1.331, l 29) Osavõtjaid oli stilistikapäevaga võrreldavalt (120), kuid ettekandeid vaid kolm; neis vaadeldi Underi ning Alveri luulet.[111]

Sektsiooni tegevuse hääbumine

LPSS asutati suuresti J. Põldmäe isiklikul eestvedamisel. Raskusi tekkis juba siis, kui ta haiguse tõttu 1979. aasta kevadel juhatuse tööst eemale jäi, ning tema surmaga sama aasta novembris kadus koosolekute rütm ja pidev side üliõpilastega. (Olesk 1982a: 1437) Kolm aastat pärast LPSS-i asutamist kirjutas uus esimees P. Olesk: „1980. aasta esimesel poolel ei peetud ühtki koosolekut ja ka informatsiooni sektsiooni tööst on avalikkuseni väga vähe jõudnud. Kui aga nüüdse aastakoosoleku teadusliku osa järel uue juhatuse valimisteks üksnes hädapärane kvoorum kohale jäi, tekkis vägisi küsimus: varjusurma küll ei ole, aga kuidas selle tõelise elugagi jääb?“ (Olesk 1980) Varjusurma tõepoolest veel ei langetud, vastupidi, aastail 1981–1982 elavnes sektsiooni tegevus märgatavalt ning üritustest

[110] Hiljem esitas Lea Raudsepp sama ettekande LPSS-i töökoosolekul.

[111] ES-i aastaraamatutes on nimetatud veel 1989. aastal toimunud stilistikapäeva Tartu 10. keskkoolis (esinesid mh A. Kaalep, P. Olesk) ning 1992. aastal Viljandi 4. keskkoolis, ent neid ei seota LPSS-iga.

osavõtjate arv kasvas. Ometi ei kadunud kitsaskohad ega raskused, mida LPSS-i juhatuses arutati, jõudmata lahendusteni: sektsiooni aktiiv oli väikesearvuline, üliõpilased loiuvõitu (mistõttu ei edenenud koostöö Üliõpilaste Teadusliku Ühingu kirjandusringiga), samuti oli pidevaks probleemiks, nagu ES-is üldse, publitseerimine – LPSS-i ettekannete alusel ilmus artikleid TRÜ toimetistes, Keeles ja Kirjanduses, ent mitte ES-i väljaannetes. „Kõige problemaatilisem on lugu sektsiooni väljaannetega," nentis Olesk (1982a: 1438).

Kriitiliseks muutus olukord 1983. aastal. Esimese poolaasta suurejoonelisest tegevuskavast sai teoks ainult ühiskoosolek rahvaluulesektsiooniga. LPSS-i aruandes seletati, et sektsiooni töö on häiritud seeläbi, et sekretär Luule Epner siirdus sünnitus- ja lapsehoolduspuhkusele ning esimees Peeter Olesk on olnud seotud kandidaadimiinimumi eksamitega. Juhatus ei pidanud siiski otstarbekaks sektsiooni juhatust ümber valida. Sekretäri kohuseid asus ajutiselt ja mitteametlikult täitma KM-i teadussekretär Sirje Olesk. (RA, ERA.R-2362.1.331, l 30)

Regulaarseid koosolekuid ei õnnestunud ometi taastada. 25. märtsil 1984 arutas ES-i juhatus sektsioonide tegevust, LPSS-i esindasid P. Olesk ja A. Kaalep, kes rääkisid raskustest, millega sektsioon on kokku puutunud. Juhatuse mõttevahetuses märgiti, et sektsiooni tegevus on tuntavalt loidunud, kaotanud pinge. Rahvaluulesektsiooni esimees Ingrid Sarv arvas põhihäda olevat selles, et sektsioon on liiga kitsalt rajatud. (RA, ERA.R-2362.1.314, l 51)

Nii 1984. kui ka 1985. aastal suudeti korraldada ainult üks koosolek – mõlemal aastal toimus Jaak Põldmäe mälestuspäev. 1984. aastal oli osavõtjaid 57, ent järgmisel ligi poole vähem (30). Alates 1986. aastast ei ole ES-i aastaraamatutes ega aruannetes enam LPSS-i eraldi välja toodud.

Kui aastail 1987–1988 hargnes Keele ja Kirjanduse veergudel mõttevahetus eesti kirjandusuurimise olukorra üle, siis ei näinud ükski kirjutaja põhjust mainida LPSS-i. Olev Jõgi nentis, et Tartu on lakanud olemast eesti kirjanduse keskus: „seltse enam pole, ei õpetatuid, ei akadeemilisi, ei laiemat toetuspinda kasutavaid" (Jõgi 1987: 451). Peeter Olesk pidas oma programmilises artiklis „Saatus ja tegelikkus" oluliseks kirjandusliku vaatekoha sidumist lingvistilisega ning väitis, et Jaak Põldmäest inspireerituna on keele- ja kirjandusuurijate koostöö kõige kaugemale jõudnud eesti värsiõpetuse vallas, ent ei nimetanud selles seoses sektsiooni rolli (Olesk 1987: 585–586). Mingeid elumärke LPSS enam ei anna.

LPSS-i töö soikumise olulisemaid põhjusi on kitsas kandepind, nii aktiivsete liikmete kui ka kuulajaskonna mõttes. Sektsioon koondas esmajoones nooremaid Tartus tegutsevaid kirjandus- ja kultuuriuurijaid (Tallinnas koosolekute korraldamiseni ei jõutudki); keskealisi ja vanemaid filolooge käis kohal vähe,

nagu kurtis Ain Kaalep ES-i juhatusele (RA, ERA.R-2362.1.272, l 59). Sektsiooni eestvedajad olid hõivatud paljude ülesannetega ning aega ja jõudu LPSS-i korrapärase tegevuse organiseerimiseks jäi napiks.

LPSS-i 1983. aasta aruandes märgiti, et iseenesest on sektsiooni liikmed aktiivsed, nad on pidanud aasta jooksul 30 ettekannet mitmesugustel üritustel – küsimus on selles, kuidas seda aktiivsust just sektsioonis ära kasutada (RA, ERA.R-2362.1.331, l 30). Tõepoolest, Tartus oli ja tuli juurde võimalusi esitada oma kirjandusalaseid ideid asjatundlikule publikule. Pika traditsiooniga kevadised Tartu kirjanduspäevad said 1970. aastail „oluliste põhimõtteliste probleemide käsitlemise kohaks", kus oli võimalik rääkida ka teemadel, mis trükki ei pääsenud (Hennoste 2011: 155). Peeter ja Sirje Olesk asusid 1980. aastal tööle kirjandusmuuseumis, esimene neist vanemteaduri, teine teadussekretärina. Sirje Oleski initsiatiivil hakkas muuseum alates 1980. aastast korraldama noortele uurijatele mõeldud kevadsessiooni. Samuti noorenesid ja ergastusid nii esinejate kui ka kuulajate poolel detsembris toimuvad Kreutzwaldi päevad (H. N. 1986: 189). Neid võimalusi kasutasid sektsiooni liikmed agaralt. Kümnendi teisel poolel, perestroika aegu, suundus noorte kirjandusuurijate entusiasm keelu alt vabanenud väliseesti kirjandusele – mis sektsiooni töökavasse mõistetavalt ei kuulunud.[112] 1988. aasta sügisel taastati Õpetatud Eesti Selts ning 1992. aastal Eesti Kirjanduse Selts. Kirjandusteaduse institutsiooniline korraldus liikus uutele alustele. Näib, et selles protsessis kadus vajadus niikuinii varjusurma suikunud LPSS-i järele.

Olgugi et lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni tegevus oli suhteliselt lühiajaline, rikastas see eesti kirjandus- ja kultuurimõtet ning ergastas kultuurielu Tartus. Koosolekud pakkusid võimalusi kirjandusküsimuste vabamaks aruteluks ning edendasid interdistsiplinaarset lähenemist kirjandusele. Stilistikapäevad koolides aitasid kirjandust populariseerida.

[112] 1987. aasta detsembris toimus Tallinnas Karl Ristikivile pühendatud ettekandekoosolek, Tartus aga pandi 1988. aastal alus Ristikivi päevade traditsioonile.

EMAKEELE SELTS JA EESTI KEELE ROLL ÜHISKONNAS[113]

Helle Metslang

Selts, mis tegeleb oma maa keelega, tegeleb paratamatult rohkem või vähem ka selle keele funktsioonidega ühiskonnas ja seega keelepoliitikaga, mis eri aegadel erinevalt esile tõuseb. Kõige selgemat keelepoliitilist sihti seab Emakeele Seltsi tänase põhikirja eesmärkidest teine: „kaasa aidata eesti keele kasutamisele riigikeelena ning ülemaalise suhtluskeelena." See eesmärk on otseselt seotud keelepoliitika kui riigi tegevusvaldkonnaga keele funktsioonide suunamiseks. Läbi muutliku sajandi, erinevate riigikordade ja erinevate põhikirjasõnastuste on Emakeele Selts seda ülesannet täitnud. Samas on keelepoliitilist sisu seltsi teistelgi eesmärkidel: avaliku huvi äratamisel eesti keele ja sugulaskeelte ning nende uurimise vastu, filoloogide ja keelehuviliste akadeemilise suhtlemise arendamisel.

Riigi keelepoliitika ülesandeks üldises plaanis on määratleda keelte funktsioonid ning keelte kasutamise ulatus eri eluvaldkondades; tänapäeva Eestis on keelepoliitika fookuses tagada eesti keele kasutamine kõigil elualadel nii tänapäeval kui ka tulevikus. Eesti keelepoliitika toetub „Eesti Vabariigi põhiseadusele", mille preambul näeb riigi ülesandena tagada eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine läbi aegade. Põhiseaduse § 6 sätestab: „Eesti riigikeel on eesti keel"; keeleküsimused on esil ka mitmes muus põhiseaduse paragrahvis. Eesti keelt kui Eesti Vabariigi riigikeelt nimetatakse esimest korda 1918. aasta haldusseadustes. Eesti keele staatuse riigikeelena kindlustas 1919. aastal Asutava Kogu poolt vastuvõetud „Eesti vabariigi valitsemise ajutine kord" ja seejärel 1920. aastal vastuvõetud esimene põhiseadus. Keeleseadus kehtestati esmakordselt 1934. aastal, taaskehtestati 1989. aastal. Nõukogude okupatsiooni aegsed põhiseadused – NSV Liidu ja Eesti NSV konstitutsioon – mingile keelele mingit staatust ei kehtestanud,

[113] Artikli valmimist on toetanud Eesti Kultuurkapital ja Euroopa Regionaalarengu Fond (Eestiuuringute Tippkeskus). Artiklis on kasutatud Emakeele Seltsi käesoleva kogumiku ja lühikroonika (Valge 2020a) andmeid.

tegelikku keelepoliitikat suunasid kommunistliku partei juhised. Nõukogude ühiskonnas oli valitsev positsioon vene keelel, mittevene keeled olid allasurutud seisundis. Rahvusliiduvabariikide keeltele oli mõningane staatus tagatud, tegelik olukord oli muutlik nagu partei kursski. (Kaasik 2015; Mikone 2005: 231; Raag 2008: 162–163; Tomusk 2004: 128)

Vaatleme Emakeele Seltsi ja selle tegevuste konkreetsemaid seoseid keelepoliitikaga läbi Eesti riigielu perioodide, lähtudes keelepoliitika kolmest põhisuunast: 1) keele staatus, maine, kasutusvaldkonnad; 2) keeleuurimine, keelekorraldus ja keeletaristu, 3) hariduskeel ja keeleõpe (vt EKA 2035: 7).

Esimene periood: 1920.–1930. aastad

Emakeele Selts võttis oma loomisest peale juhtiva rolli mitmes riigi keelepoliitikaga seostuvas suunas, tehes seejuures koostööd nii riigiasutuste kui ka teiste erialaseltsidega, ennekõike Eesti Kirjanduse Seltsiga. Emakeele Seltsi eesotsas on algusest peale olnud tunnustatud keeleteadlased, mis on aidanud tagada läbi aegade seltsi autoriteedi ühiskonnas. Mainekujundus (propaganda) oli seltsi oluline tegevussuund. 1934 osaleti laialdaselt vaimse kultuuri päevadel. 1936. aastal tegi juhatuse propagandapealik Arnold Kask ettepaneku korraldada keelepropaganda aasta, mis siiski sel perioodil teoks ei saanud.

Suure ja eduka mainekujundusliku aktsioonina tõuseb aga esile nimede eestistamine, mille eesotsas Emakeele Selts seisis. Nimede eestistamine haaras ühtaegu nii kogu ühiskonda kui ka paljusid inimesi isiklikult, juhtides võõrapäraste nimede kandjaid valikute ette. Perekonnanimede muutmise seaduse võttis Asutav Kogu vastu juba 1919. aastal, ideed levisid. Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse algatusel kutsuti kokku nimede muutmise kesktoimkond. Seltsi toimetiste sarjas ilmus programmiline kogumik „Eestlasele Eesti nimi“ (1921) ja eestipäraste nimede loendeid, seltsi ajakirjas Eesti Keel ilmusid alates 1928. aastast ülevaated nimede eestistamise käigust. Nimede eestistamist pidas selts nii oluliseks, et lükkas näiteks 1936 tagasi eestistamata nimedega isikute seltsi astumise avaldused. Eestistama asuti ka kohanimesid, alustades Setu- ja Ingerimaast. Riigiasutustele andis selts kohanimesoovitusi juba 1920. aastatel. Osaleti kohanimede toimetamisel asulanimestiku ja uue maakaardi jaoks, tehti koostööd Tartu ülikooli geograafia instituudiga asulanimede fikseerimisel, anti soovitusi Posti Peavalitsusele postkontorite nimede ja Riigi Raudteevalitsusele jaamanimede kohta. Siseministeeriumi juurde moodustatud kohanimede nõukogusse kuulusid ka Emakeele Seltsi esindajad. 1938 andis riigivanem välja dekreedi

kohanimede eestistamise kohta. (Raag 2008: 203–204; vt Annika Hussari artiklit isikunimede eestistamisest)

Seltsi tähelepanu all oli ka eesti keele avalik kasutamine. Korduvalt juhiti asjaomaste instantside tähelepanu sellele, et avalikus sfääris (teadaannetes, ärides, postitemplitel, filmides jm) kasutataks ainult riigikeelt ja see oleks korrektne. Esitati ka konkreetseid soovitusi sõna- ja nimekujude kohta, nagu *riigivanem, tänav* (mitte *uulits*), *tramm* (mitte *tram*), *Tallinna* (mitte *Tallinn*), teatrinimi *Estoonia*. Nii avalikus ruumis kui ka trükistes tuli kasutada õigekeelsussõnaraamatule vastavat normkeelt (üksikuid erandeid mööndi näiteks ilukirjanduses).

Oli kirjakeele – kogu riigi jaoks ühtse keelekuju – arendamise aeg, mil murdeid küll väärtustati rahvusliku rikkusena, kuid nende avalikku kasutamist ei soositud. Siiski otsustas selts tuge pakkuda muu Eesti keele- ja kultuuriruumist kõrvalejäänud Setumaa keelekuju kirjavara arendamisele, et seeläbi eesti kirjakeelt mitteoskavaid setusid teistele eestlastele lähendada. (Pajusalu 2019: 43–45; vt Jüri Viikbergi artiklit „Emakeele Selts ja murdekogumine“)

Eesti keele mainetöö kõrval aitas seltsi tegevus laiendada Eesti mõjusfääri idas ja lõunas aladel, kus kõneldi eesti keelekujusid ja sugulaskeeli. Lõimiti Eesti riigi koosseisu tulnud setusid ja ingerlasi, toetati nende haridus- ja kultuurielu; saadeti stipendiaat Lutsi keelesaarele; toetati vadja keele kirjeldaja Dmitri Tsvetkovi koolitamist. Hõimutöö keskmesse tõusis aga liivlaste rahvusliku ärkamise toetamine. Lauri Kettuneni algatusel lülitati seltsi tegevuskavva juba 1920. aastal üritused liivlaste toetuseks ja nende vaimuelu edendamiseks. Seltsi toimetiste sarja avateoseks oli liivi lugemik (1921); kokku avaldati viis lugemikku. Tuge liivi keele ja kultuuri üritusteks saadi ka Eesti riigilt. Liivlaste toetamisega tulid kaasa teisedki organisatsioonid, nagu Tartu Akadeemiline Hõimuklubi, Liivi Ühing, Fenno-Ugria, Soome organisatsioonid; tekkis liivlaste endi Liivi Liit. (Blumberga 2011a; vt lähemalt Tuuli Tuisu artiklit „Emakeele Selts ja sugulaskeeled“)

Ka keelekorraldus on algusest peale olnud üks seltsi riiklikult olulisi tegevussuundi. „Ladus keelekorraldus on aluseks, et keel saaks täita riigikeele funktsioone kõigis eluvaldkondades.“ (Tomusk 2004: 20) Tegeldi nii üldkeele korraldamise ja hooldega kui terminiarendusega. Selts andis pidevalt keelenõu nii ametiasutustele kui ka üksikisikutele. Keelekorralduse, keelenormi ja keelehoolde küsimusi arutati ettekandekoosolekutel ja ajakirjas Eesti Keel. 1928. aastal tuldi vastu riigisekretäri abipalvele ja lähetati Elmar Muuk valitsuse otsuste ja seaduseelnõude keeleliseks redaktoriks. 1929. aastal tegi selts algatuse, millel on kestev mõju kirjakeele kasutusele avalikes tekstides. Ajalehtede toimetustele

saadeti teade, et keele ühtlustamiseks tuleb korraldada keeleline eelkorrektuur. Seda edukat aktsiooni peetakse süstemaatilise keeletoimetamise ja keeletoimetaja elukutse alguseks Eestis. (Vt lähemalt Maire Raadiku artiklit „Emakeele Seltsi keelekorraldustöö“)

Akadeemilise seltsina on Emakeele Selts alati osalenud keeleteaduse eri suundade arendamises ja populariseerimises. Seltsi ettekandekoosolekutel ja ajakirjas Eesti Keel toodi avalikkuse ette keeleteaduslikke küsimusi. Seltsi toimetiste sarjas ilmus uurimusi (näiteks Julius Mägiste „Eesti *saama*-futuuri algupärast ja tarvitamiskõlblikkusest“, Albert Saareste „Eesti keele ala murdelisest liigendusest“), teooriaesitusi (Valter Tauli „Õigekeelsuse ja keelekorralduse põhimõtted“), ülevaateid (Albert Saareste „Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist“), käsiraamatuid (Elmar Muugi „Eesti keeleõpetus I“), keelematerjali publikatsioone (Albert Saareste ja A. R. Cederbergi „Valik eesti kirjakeele vanemaid mälestisi“, Valter Niiluse „Valimik leivu murdetekste“). Pandi alus läbi kogu seltsi tegevuse jätkuvale rahvusvahelisele võrgustumisele, mis oli algusest peale enesestmõistetav juba Lauri Kettuneni isiku tõttu. Loodi suhted Soome seltsidega (Soome-Ugri Selts, Soome Kirjanduse Selts jt), kujunes publikatsioonide vahetamine mitmete maade keeleorganisatsioonide ja -asutustega.

Üks keskseid ja rahvuslikult olulisi tegevusi oli murdeainese kogumine ja uurimine, mis sai alguse juba 1922. aastal ja leidis korduvalt ka riigipoolset toetust (vt lähemalt J. Viikbergi artiklit „Emakeele Selts ja murdekogumine“).

Selts hoidis silma peal ka keelepoliitika võtmevaldkonnal, haridussüsteemil. Üliõpilased ja koolinoored olid kaasatud seltsi tegevustesse, käisid stipendiaatidena murret kogumas ja hõimurahvaste juures. Ka nimede eestistamise üheks sihtrühmaks oli õppiv noorsugu.

Anti soovitusi üldhariduskooli õpikute keele ühtlustamiseks: kasutada ainult õigekeelsussõnaraamatule vastavaid õpikuid ja ilukirjandusteoseid, emakeeleõpetuse oskussõnade puhul aga järgida Eesti Keeles avaldatud loendit (1925); haridusministeeriumi õpperaamatute komisjonil soovitati kasutuskõlblikuks lugeda ainult Emakeeleõpetajate Seltsi juhiste järgi keeletoimetatud õpikud (1927). Seltsi toimetiste sarjas ilmus Elmar Muugi koolikäsiraamat „Lühike eesti keeleõpetus I“. 1922. aastal tegi seltsi juhatus haridusministeeriumile ettepaneku luua üliõpilasstipendium emakeeleõpetajaks õppijaile, kontrollida emakeeleõppe ja -õpikute kvaliteeti, asutada kapital parimate õpikute auhindamiseks. 1927 soovitati õpetada eesti keelt õpetajate seminarides suuremas mahus ja rühmatundide vormis. 1934 esitati haridus- ja sotsiaalministeeriumile seisukoht võõrkeeleõppe kohta: algkoolides on võõrkeel tarbetu, keskkoolides esimese võõrkeelena inglise

ja prantsuse keel, teise võõrkeelena inglise, prantsuse ja saksa keel; kutsekoolides – üks võõrkeel; soome keelt soovitati õpetada koos emakeelega.

Selts jälgis Tartu ülikooli sisemist keelekasutust ja sealse eesti keele kvaliteeti. 1924. aastal saadeti riigikogu põhiseaduse komisjonile märgukiri, milles tauniti vene keele liigkasutust ülikooli õppekeelena ja tehti ettepanek sätestada ülikooli põhimääruse eelnõus eesti keel ülikooli õppe- ja asjaajamiskeelena.

Teine periood: 1940.–1980. aastad

1940. aastad tõid Nõukogude okupatsiooni, raske sõjaaja, Saksa okupatsiooni ja seejärel taas aastakümnetepikkuse Nõukogude okupatsiooni. Nõukogude keelelist tegelikkust iseloomustab venekeelne keskvõim, venekeelsete elanike massiline lisandumine, vene keele kasutuse laienemine eesti keele arvel. Nii töist kui ka mittetöist välissuhtlust asendas valdavalt suhtlemine Nõukogude Liidu sees, kus ühiseks keeleks oli vene keel. Samas ei olnud nõukogude võimul üht selget keelepoliitikat. Internatsionalismi, rahvaste sõpruse ja ühtse nõukogude rahva ideoloogia oli suunatud rahvuskeelte kasutamise piiramisele vene keele kasuks, lõppeesmärgiks rahvaste kokkusulatamine ühtseks venekeelseks nõukogude rahvaks. Propageeriti kakskeelsust selle nõukogulikus käsituses: kakskeelsed olgu mittevene rahvusest inimesed (ja ainult nemad), kes peaksid valdama vene keelt teise emakeelena. Kõlasid aga ka loosungid rahvuskeelte ja -kultuuride õitsengust, aeg-ajalt pöörati tähelepanu näiteks muukeelsete bürokraatide puudulikule eesti keele oskusele või vene koolide eesti keele õppe kehvale kvaliteedile. Nõukoguliku kakskeelsuse sissetung toimus aegamisi ja hiilivalt ning hõlmas esmajoones valdkondi, kus suhtlus muutus venekeelseks ka praktilistel põhjustel, selles osalevate siinsete umbkeelsete muulaste või keskvõimuga asjaajamise tõttu. Üldharidussüsteem jagunes eesti- ja venekeelseks, kõrgkoolides loodi võimalus õppida mõnel erialal vene keeles. Iseseisvusajal oli rajatud tugev põhi eesti kirjakeelele ja oskuskeeltele, keelekorraldusele, eestikeelsele teadusele, kultuurile ja haridusele, need positsioonid eesti keel üldjoontes liiduvabariigi võimaluste piires säilitas, need olid oluliseks toeks eesti identiteedile. 1970. aastate lõpul hakkas vene keele surve tugevnema, kampaania oli suunatud peamiselt lastele ja noortele. Tekkinud rahulolematus suubus 1980. aastate lõpu laulvasse revolutsiooni ja taasiseseisvumisse (vt Ehala 1988; Hint 2002; Kaasik 2015).

Seltsil õnnestus 1940. aastatel läbi kaotuste alles jääda, kuid tegutsemisvõimalused olid piiratud. Kõige järjekindlamalt jätkati murdekogumist, vahepealsete katkestuste järel ka ettekandekoosolekuid ja uurimistööd. Sõjajärgse

surveõhkkonnaga tulid kaasa nõukogulikud keeleideoloogiad ja vene keel, mida tuli arvestada koosolekute temaatikas ja praktilises keelekorraldustöös. Ettekannete seas leidub teemasid, mis käsitlevad marrismi kord positiivset, kord negatiivset mõju soome-ugri keelte uurimisele, eesti grammatika küsimusi stalinliku keeleõpetuse valguses, vene nimede kirjutamist eesti keeles ja vastupidi, vene laene eesti murretes, vene-eesti leksikograafia küsimusi jms. Vene keel hõivab kasutusvaldkondi, näiteks teaduste akadeemia saadab teateid ja nõuab seltsilt aruandeid vene keeles. Sisuline uurimistöö ja teadussuhtlus klassikalistel eesti ja soome-ugri keeleteaduse teemadel siiski jätkub. Seltsi juurde asutati üliõpilaste keelering, mis hiljem jäi ülikoolis toimivaks ÜTÜ keeleringiks. 1947 teatatakse ajalehtedes, et selts jätkab keelenõu andmist asutustele ja üksikisikutele. Nii toetas seltsi tegevus vaikselt, aga järjekindlalt eestikeelsuse ja -meelsuse püsimist. Võimalik, et see oli üks põhjus seltsi sulgemise katsele 1951. aastal. Võitlust seltsi allesjäämise eest sel ajal võib pidada nii taktikaliselt kui ka strateegiliselt edukaks poliitiliseks võitluseks.

Pärast Stalini surma 1953. aastal uue võimu paine veidi vähenes. NLKP töötas välja „uue rahvuspoliitika", mis pidi tagama liiduvabariikides sealsest rahvusest juhid ja rahvuskeelse asjaajamise. Kuigi need otsused varsti tühistati, jäid mõningad põhimõtted toimima. Moskva arvestas mõnevõrra liiduvabariikide eripäraga ja andis neile suurema tegevusvabaduse. (Tannberg 2019) Emakeele Seltsile olid 1950. aastad taastumise aeg, mille jooksul saavutas selts sõjaeelse ajaga võrreldava aktiivsuse ja mõjukuse, kujunedes laia ühiskondliku nähtavusega organisatsiooniks (Pajusalu 2019: 95–96). Seltsi tegevuse jätkumine sel perioodil teenis tervikuna eesti keele mainekujunduse ja eesti identiteedi toetamise huve. Keeleküsimuste arutamine koosolekutel viis nii mõnigi kord keelepoliitiliste küsimuste juurde.

Oluliseks tegevusliiniks said 1961. aastal alanud koolide keelepäevad, sellega anti oma panus uue põlvkonna keelehoiakute kujundamisse. Aastatel 1961–1969 toimus keskmiselt viis keelepäeva aastas. (Vt Tõnu Tenderi artiklit ES-i keelepäevadest)

Avalikkuses hakati 1960. aastate vabamast õhkkonnast alates järjest enam keeleküsimusi arutama. Huviliste keeleloomet aktiveeris sõnaloomevõistlus „Kes leiab sobiva sõna?", mille seltsi keeletoimkond korraldas 1972. aastal. Võistlusele saabus 182 kirja 3600 ettepanekuga. See võistlus on innustanud korraldama samalaadseid üritusi edaspidigi, kasutusse on siit tulnud sõnad *kohuke, selve, taidlus* (vt Raag 2018).

Okupatsiooni surve all olevas ühiskonnas tunti laialdast huvi ka eesti keele hoolde ja õigekeelsuse vastu. Keelekorralduse peamiseks keskuseks oli Keele ja

Kirjanduse Instituut, lisaks tegutsesid vahelduva eduga vabariiklik õigekeelsuskomisjon ja Emakeele Seltsi keeletoimkond (loodud 1962).

Eesti keele mainele tulid kindlasti kasuks ka sel ajal haruldased suhted välismaalastega – kellest mõnigi suhtles eesti keeles –, info eesti keele ja sugulaskeelte uurimise, õpetamise ja õppimise kogemustest välismaal. 1956 külastasid seltsi esimesed väliskülalised pärast sõda, Soome ja NSV Liidu koostöökomisjoni liikmed Kustaa Vilkuna ja Väinö Kaukonen. Soome külalisi tuleb edaspidigi, silmapaistev on Lauri Hakulineni, Kustaa Vilkuna ja Lauri Posti visiit seoses Soome presidendi Urho Kaleva Kekkoneni Eesti-visiidiga 1964. aastal. Jätkub väljaannete ja materjalide vahetamine nii Soome kui ka teiste maade teadusasutuste ja -seltsidega. Korraldatakse ettekandekoosolekuid, kus esinevad eesti keelt Soome ülikoolides õpetavad õppejõud, Soome ja Ungari suveülikoolides osalenud üliõpilased. 1977 osaletakse eesti keele ja kultuuri seminaril väliseestlastele (algatus tuli Uppsala ülikoolist, korraldas Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise Ühing).

Põhiline teadussuhtlus toimub Nõukogude Liidu sees sugulasrahvaste ja naabervabariikide keeleinimestega, kuid ka välismaailm hakkab Eesti keeleteaduse jaoks tasapisi avanema. Tekkis üksikuid võimalusi osaleda vaba maailma teadusüritustel ja kohtuda muude maade teadlastega siinpool raudset eesriiet. Toimusid rahvusvahelised soome-ugri kongressid ja läänemeresoome sümpoosiumid. Olulisteks suursündmusteks, mis tõid maailma keeleteadlased Eestisse, olid Tallinnas korraldatud III fennougristika kongress (1970) ja XI rahvusvaheline foneetikakongress (1987). Neil üritustel nähtust ja kogetust kõneldi seltsi ettekandekoosolekutel. 1980. aastate lõpus on esinejate seas kaugemaidki külalisi, nagu Kazuto Matsumura Jaapanist ja Harri Mürk Kanadast. 1989 aga võetakse juba esmakordselt sel perioodil seltsi liikmeteks eesti keelega tegelevad välisteadlased, Kalevi Wiik Soomest ja Raimo Raag Rootsist.

Perioodi lõpus saab rahva vabanemispüüdluste üheks fookuseks eesti keel. Algavad protsessid eesti keele õiguste taastamiseks ja seadustamiseks, paljud keeleteadlased löövad neis aktiivselt kaasa. Neil pöördelistel aegadel avaldub Emakeele Seltsi tugevus eri asutustes töötavate või õppivate keeleinimeste ja -huviliste ühendajana ja esindajana. Siin jagatakse kogemusi ja toetatakse seisukohavõtte, mis on kujunenud kõrgkoolides ning Keele ja Kirjanduse Instituudis (vt Ahven 2007: 1050–1065), siin võetakse koos vastu avalikke pöördumisi. Rahvarohkeid koosolekuid, kus keelepoliitilised küsimused on otseselt päevakorras või tõstatuvad aruteludes, toimub nii Tallinnas KKI saalis kui ka Tartus ülikooli J. V. Veski auditooriumis.

Märtsis 1988 otsustab seltsi juhatus toetada Kirjanike Liidu ja Loominguliste Liitude Kultuurinõukogu ettepanekut eesti keele riigikeelena fikseerimiseks

ENSV konstitutsioonis. Järgneb sama küsimuse arutelu seltsi üldkoosolekul, ettepanek saab hääletamisel sajaprotsendilise toetuse. Seltsi esimees Huno Rätsep ja teadussekretär Heino Ahven asuvad vaatlejatena osalema Ühiskondlike Organisatsioonide Kolleegiumi töös.

Mais 1988 toimub seltsi üliõpilaskonverents, kus Martin Ehala ettekanne „EKP Keskkomitee keelepoliitika viimase kümne aasta jooksul" analüüsib võimude tegevust ja kavatsusi, keskendudes 1979. aastal alanud venestamislaine tõusudele ja mõõnadele.

Juunis 1988 J. V. Veski päeval, mille teemaks on keele häälikuline ja grammatiline ehitus, öeldakse esmakordselt Eestis avalikult välja mõte keeleseaduse vajalikkusest.

Novembris 1988 ühineb selts vastuseisuga tagurlike NSV Liidu konstitutsiooniparanduste projektile – protsessiga, mis viis Eesti NSV suveräänsusdeklaratsiooni vastuvõtmisele. Seltsi juhatuse laiendatud koosolek märgib Moskva projekti ohtlikkust rahvuskultuuride tulevikule ja nõuab NSV Liidu Ülemnõukogu presiidiumilt projekti päevakorrast mahavõtmist ning Eesti NSV Ülemnõukogult erakorralise istungjärgu kokkukutsumist, mille päevakorras oleks ka Eesti NSV konstitutsiooni täiendamine.

1988. aasta lõpukuudel elas kogu rahvas kaasa keeleseaduse ettevalmistamisele. Selles on probleeme ja tagasilööke, seaduse töörühmas on ka Emakeele Seltsi liikmeid. Selts osaleb keeleseaduse vastuvõtmist käsitleva üldrahvaliku arutelu käigus saabunud kümnete tuhandete kirjade läbitöötamises. Novembri koosolek pühendatakse keeleseadusele, arutatakse hetkeolukorda, tutvutakse üliõpilaste ja ülikooli töötajate seisukohavõttudega ning võetakse vastu seltsi seisukoht.

Detsembris 1988 sätestab ENSV Ülemnõukogu konstitutsioonis eesti keele staatuse riigikeelena, jaanuaris 1989 kehtestab keeleseaduse. 1989 võtab ka Emakeele Selts vastu uue põhikirja, milles esmakordselt mainitakse riigikeelt, on sõnastatud otsene keelepoliitiline eesmärk aidata kaasa „eesti keele takistamatule kasutamisele riigikeelena" (vt J. Valge artiklit ES-i põhikirjadest).

Jätkus seltsi tegevus eesti keele uurimisel ja murdekogumisel, uurimistöö populariseerimisel. Korraldatakse erineva temaatikaga keelepäevi, loengusarju, konverentse jm üritusi. Seejuures aruteludeni keelte ja keelekujude rollidest ühiskonnas viivad näiteks ettekanded Teise maailmasõja eelse ülikooli õppetöö keelest, terminoloogiaarendusest, sugulaskeeltest, murretest, keelesaarte keeltest, võru kirjakeele arendamisest.

1968 toimub J. V. Veski mälestuskonverents, millest kasvab välja iga-aastase J. V. Veski päeva traditsioon. 1989 korraldatakse slängi kogumise võistlus, mis

osutub väga menukaks. Ajakirja Eesti Keel ilmumise olid võimud 1941. aastal lõpetanud, kuid 1955. aastal hakkas ilmuma teaduslik väljaanne „Emakeele Seltsi aastaraamat", 1960. aastal populaarne väljaanne Kodumurre. Avaldatakse murdekorrespondentide tekstide valimikke, toimuvad murdevõistlused. Ilmumist jätkavad seltsi toimetised. (Vt lähemalt Enn Ernitsa artiklit „Emakeele Seltsi aastaraamatud ja toimetised") Siin ilmub jääva väärtusega kogumikke, nagu „Johannes Voldemar Veski keelelisi töid" (1958), Arnold Kase „Eesti murded ja kirjakeel" (1985), Juhan Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides" (viies osas 1984–1991). Hinnatav on seltsi vastutöötamine väitekirjade leviku piiramise riiklikule süsteemile, avaldades doktoritöödel põhinevaid monograafiaid, nagu Arnold Kase „Võitlus vana ja uue kirjaviisi vahel XIX sajandi eesti kirjakeeles" (1958), Huno Rätsepa „Eesti keele lihtlausete tüübid" (1978), Mati Erelti „Eesti adjektiivisüntaks" (1986). Nõukogude Liidus oli kaheastmeline teaduskraadide süsteem: kandidaat (tänapäeva doktorikraadi analoog) ja doktor (mõnel maal kasutatava habiliteeritud doktori kraadi analoog). Mõlema astme väitekirju kaitsti käsikirjaliste väitekirjade põhjal, mida ei saanud levitada ega riigist välja viia. Väitekirja põhiinfo publitseeriti paarikümnelehekülgelises autoreferaadis. Alates 1975. aastast tuli kogu kaitsmise dokumentatsioon esitada üleliidulisele kõrgemale atestatsioonikomisjonile heakskiitmiseks, seetõttu vormistati väitekirjad venekeelsetena. Doktorikraadini jõudsid nõukogude ajal vähesed, juba teenekad teadlased, ja just nende uurimusi tegi selts eestikeelsete raamatute kujul üldkättesaadavaks.

Lipp Roosikrantsi 6 majal keeleseaduse jõustumise auks 1. veebruaril 1989 (EKI fotokogu)

Haridusvaldkonnas olid põhiliseks tegevuseks koolide keelepäevad (vt eespool), esineti ka kutsekoolides ja üliõpilaste keeleringi üritustel, tutvustati kooli-

juhtidele keelepäevade temaatikat. Noori kaasati murdekogumisse. Ettekandekoosolekute temaatikasse kuulus õppekirjanduse ja koolinoorte keele analüüs. 1966. aastal esitati haridusministeeriumi koolieelsete lasteasutuste valitsusele vastates seisukoht, et lasteaiaeas ei ole otstarbekas kahe keele rääkimine (s.o kakskeelsus nõukogulikus käsituses).

Kolmas periood: 1990. aastatest tänapäevani

Eesti taasiseseisvumine toob ka seltsile uued võimalused ja ülesanded eestimeelseks keelepoliitikaks. Selts on suur, autoriteetne ja tegevustes mitmekülgne, ühendab oma liikmeskonna ja juhatuse kaudu eri keeleasutusi ja keelehuvilisi. Sellisena on ta keelealastes tegevustes riigile sobivaks partneriks. Seltsil kujuneb tihe koostöö haridusministeeriumi ja keeleametiga, ülesandeid täidetakse koostöös Keele ja Kirjanduse Instituudiga / Eesti Keele Instituudiga ja ülikoolidega. Seltsi esindajaid kaasatakse mitmesugustesse otsustuskogudesse.

Vaatleme seltsi keelepoliitilisi tegevusi keelepoliitika põhisuundade kaupa.

1. Keele staatus, maine, kasutusvaldkonnad. Taasiseseisvunud Eesti riigis tehti keelepoliitikat algul juriidilises raamistikus, järk-järgult lisandus strateegia mõõde. ES on aktiivselt kaasa teinud mõlemas plaanis, esitanud seisukohti nii valitsusele, riigikogule kui meediale. Seltsi koosolekutel on olulisel kohal keelepoliitiline temaatika. 1990. aastatel tehti ettepanekuid põhiseaduse, 1995. aasta keeleseaduse, isikunimeseaduse, kodakondsustsensuse, keeleoskusnõuete kohta, osaleti keeleasjade komisjoni töös. Keeleseaduse eelnõu läbitöötamiseks moodustas selts 1994. aastal ajutise toimkonna, osa selle ettepanekutest ka arvestati.

Eesti keelepoliitika strateegiline planeerimine sai alguse 1998. aastal, kui valitsus tegi haridusministeeriumile ülesandeks koostada eesti keele arendamise strateegia. 2000. aastal asutati Euroopa keelteaasta (2001) korraldamise Eesti komitee, millest 2001. aastal sai Eesti Keelenõukogu. Eesti keele arendamise strateegia koostamine sai keelenõukogu ülesandeks. Keelepoliitika sihikindel ja järjekindel kavandamine keelenõukogu ja ministeeriumi koostöös on jätkunud tänaseni. Koostatud ja vastu võetud on „Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010“ (EKAS) ja „Eesti keele arengukava 2011–2017“ (EKA 2011), vastuvõtmist ootab „Eesti keele arengukava 2021–2035“ (EKA 2035) eelnõu. Vahepealsetel aastatel koostati veel kaks dokumenti: „Eesti keele arengukava 2018–2027. Keel loob väärtust“ ja „Eesti keelepoliitika põhialused“. Neist esimene osutus mitmeti problemaatiliseks ja töö sellega peatati. Keelenõukogu eri perioodide koosseisude

ning teiste ekspertide arutelude tulemusena koostati neist teine– uuele arengukavale suuna andev dokument. Keelepoliitika põhialuste dokument ei ole ametliku kinnituseni jõudnud, kuid selle ideed on suunanud EKA 2035 koostamist.

Emakeele Selts on osalenud kõigi nende strateegiadokumentide koostamises ja nende üle käinud diskussioonides nii oma esindaja ja teiste seltsiliikmete kaudu keelenõukogus kui ka strateegiadokumentide kooskõlastamise, läbiarutamise, arvamuse avaldamise ja ettepanekute tegemise kaudu. Oleme aktiivselt osalenud ka EKA 2035 koostamisele viinud seminaridel. Seltsi arvamustekstid kõigi strateegiadokumentide kohta on olnud põhjalikud ja leidnud küllaltki suures osas arvesse võtmist. 2000. aastate algul oli seltsi ülesandeks korraldada EKAS-e tausta selgitamiseks eesti keele kasutusvaldkondade olukorra uuringud. Seltsi on arengukavades märgitud ka mitme strateegilise teema täitjate seas: esimeses arengukavas üldkeelekorralduse ja väliseestlaste keele teema juures, teises arengukavas üldkeelekorralduse, nimekorralduse, üldhariduse, eesti keele piirkondlike erikujude ja väliseestlaste eesti keele teemade juures. Seltsi tegevus on aga oluliselt laiem, nagu näitavad EKAS-e ja „Eesti keele arengukava 2011–2017" seirearuanded ja ka siinse ülevaate sisuline toetumine EKA 2035 eesmärkidega seotud valdkondadele.

Keelestrateegiatega seotud küsimusi on arutatud ka seltsi üritustel, näiteks Veski päevadel „Eesti keele strateegia" (2003), „Kuidas elad, eesti keel?" (2018), „Eesti keele arengukavast ja Eesti keeltest" (2011). On heidetud kõrvutuseks pilk minevikku Veski päeval „Eesti keele rollist vabariigi algusaegadel" (2008) ja naabermaadele ettekandekoosolekul „Naabrite keelearenduskavad" (2009, tutvustati Läti, Leedu, Vene, Rootsi ja Soome riiklikku keelearendust).

Keelestrateegiliselt on väga oluline eesti keele kasutamine kõigis ühiskonnaelu valdkondades, ka seda teemat on selts pidevalt ülal hoidnud. Koos Tallinna Teadlaste Majaga korraldati 2000. aastate algul arutelusari „Eesti teaduskeel ja Euroopa Liit", mis käsitles kõiki peamisi teadusvaldkondi. Sarja lõpetas kokkuvõttekonverents, ettekannete põhjal avaldati kogumik. Teaduse keele temaatikaga on tegeldud ka edaspidi. Eesti keele aastal 2019 oli ES VII eesti teaduskeele konverentsi ja teadusseltside terminoloogiapäeva kaaskorraldaja, osaleti teaduskeele arutelul Paide arvamusfestivalil. On arutatud ka meedia keelekasutust; juhitud Eesti Televisiooni tähelepanu laste ja noorte lauluvõistluste ingliskeelestumisele; osaletud tasemeeksamite süsteemi arendamisel (vt 3. alajaotust „Noortetöö, hariduskeel ja keeleõpe"). Selts aitas ette valmistada riigikogus 2018. aastal tähtsa riikliku küsimuse „Eesti keel kui riiklik taristu" arutelu, mille keskmes oli eesti keele olukord hariduses.

Seltsi oluliseks tegevusvaldkonnaks on kujunenud eesti keele mainekujundus. 1995. aastal avaldati toetust Meinhard Laksi algatusele tähistada Kristjan Jaak Petersoni sünnipäeval, 14. märtsil emakeelepäeva; osaleti emakeelepäeva sisseseadmise algatusgrupis koos riigikogu kultuurikomisjoni, Keeleameti ja Estonia Seltsiga.

Seltsi püsiv koostöö haridus- ja teadusministeeriumi ning Eesti Keelenõukoguga sai aga alguse aastal 2001 Euroopa keelteaasta ürituste korraldamisega.

2002 kaaskorraldas selts sõnaloomevõistluse Euroopa Liidu teemaliste sõnade saamiseks. Võistlusele saabus 111 kirja ligi 600 osavõtjalt u 5300 ettepanekuga. Sellelt võistluselt pärinevad sõnad, nagu *üleilmastumine, lõimumine, tõukefondid, täisleppimatus* (vt Raag 2018).

Alates 2004. aastast, mil F. J. Wiedemanni keeleuhind sai riiklikuks auhinnaks, kuulub keeleauhinna komisjoni ka Emakeele Seltsi esindaja. Selts korraldab koostöös HTM-i, Väike-Maarja valla ja gümnaasiumiga F. J. Wiedemanni keeleauhinna keelepäevi; alates 2008. aastast toimub igal viiendal aastal Wiedemanni üritus rahvusvahelise konverentsina „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa".

Selts on mitmeti osalenud aasta keeleauhinna protsessis: juhatus on arutanud koos HTM-iga statuuti, valinud välja konkursi eesmärgile vastavad ettepanekud, osalenud lõppürituse ja auhindamise korraldamisel. Praegune põhiülesanne seisneb konkursi eesmärgile vastavate ettepanekute väljavalimises.

Järjepidevalt toimuvad avalikkusele suunatud üritused, milles selts osaleb, on kokkuvõttevõistlus „Tuum", emakeelepäeva etteütlus, Vikerraadio saade „Keelesäuts", ettevõttenimede võistlus „Ehe Eesti – Eesti ettevõttele eesti nimi".

Väga tegus oli eesti keele aastaks kuulutatud 2019. aasta, mil täitus 100 aastat eesti keele sätestamisest riigikeeleks. Selts osales koostöös HTM-iga ja teiste partneritega nii selle kavandamises kui ka korraldamises. Seltsi osalusel korraldati keeleaasta avakonverents „Eesti riigikeele sajand", konverents „Keeleseadus 30", VII eesti teaduskeele konverents, teadusseltside terminoloogiapäev, Euroopa riiklike keeleinstitutsioonide föderatsiooni (EFNIL, European Federation of National Institutions for Language) aastakonverents, kaks Eduard Ahrensi konverentsi. Selts korraldas kümme maakondlikku keelepäeva Viljandis, Võrus, Kuressaares, Paides jm. Suviseks tippürituseks oli Riia-Tartu keeleretk Kristjan Jaak Petersoni jälgedes. Selle käigus kõndisid kuue Tartu gümnaasiumi õpilased vahetustega kokku 269 kilomeetrit, kandes sümboolset Petersoni rännukeppi. Retke avakonverents toimus Eesti Vabariigi suursaatkonnas Riias, järgnesid vahekonverentsid Võnnus, Rubenes, Valgas ja Rõngus ning lõpuüritus Tartu ülikooli ajaloomuuseumi juures Toomemäel.

Seltsi mainekujundustöö on omandanud ka rahvusvahelise mõõtme. Peale konverentside, nagu „Emakeelne Eesti, emakeelne Euroopa", ilmneb see igal aastal toimuvates väliskeelepäevades, mille adressaatideks on nii välismaal elavad eestlased, keeleõppijad kui ka eesti keele huvilised. Väliskeelepäevad said alguse aastal 1989 Riias; süstemaatiline tegevus algas 2001 Peterburi keelepäevaga. 2002 korraldati juba viis väliskeelepäeva: Peterburis, Riias, Lundis, Stockholmis ja Tamperes. (Vt Killu Mei artiklit „Emakeele Seltsi väliskeelepäevadest ja seltsivälistest üritustest") Seltsil on hea koostöö eesti seltsidega, koolidega, saatkondadega, ülikoolidega. Seltsil on liikmeid ka välismaal. 2020 taastati esimese perioodi tava valida seltsi auliikmeteks ka välismaalasi: uuteks auliikmeteks võeti vastu Auli Hakulinen ja Hannu Remes Soomest.

Seltsi tegevust toetav haridus- ja teadusministeerium otsustas 2012. aastal valida selts oma põhipartneriks mainekujundustöö alal. Alates 2021. aastast toimub seltsi mainekujundustegevus koostöös keeleametiga.

2. Keeleuurimine ja keelekorraldus. 1995. aastal kehtestatud uue keeleseadusega seostuv valitsuse määrus tõi kaasa riikliku ülesande Emakeele Seltsi keeletoimkonnale. Keeleseadus sätestas eesti kirjakeele normi kui ametliku keelekasutuse aluse, määrus „Eesti kirjakeele normi kehtestamise korra kinnitamine" samal aastal märgib Emakeele Seltsi keeletoimkonna otsuseid normi määratlejate hulgas. Praegu kehtivas määruses eesti kirjakeele normi kohta (aastast 2006) on sõnastatud nii: „Kirjakeele norm on määratud Eesti Keele Instituudi uusima õigekeelsussõnaraamatuga, Emakeele Seltsi keeletoimkonna otsustega ning keeletoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistiku, normatiivse käsiraamatu ja grammatikaga." (Eesti kirjakeele normi rakendamise kord). (Vt M. Raadiku artiklit ES-i keelekorraldustööst)

Seltsi väljaannetest on silmapaistvaim roll Emakeele Seltsi aastaraamatul, mida on pikka aega toimetanud Mati Erelt. Aastaraamatu publikatsioonid on hinnatud, Eesti Teadusinfosüsteemi klassifikatsioonis on neil kõrgeim, 1.1 kategooria. See on üks väheseid eestikeelseid artikleid avaldavaid nii kõrge klassifikaatoriga väljaandeid (nt aastal 2018 oli neid üksteist, vt Klaas-Lang, Metslang 2018: 682). Seltsi toimetiste sarjas on ilmunud kaalukaid uurimusi (näiteks Gustav Vilbaste „Eesti taimenimetused" (1993), Toomas Pauli „Eesti piiblitõlke ajalugu" (1999), Juhan Peegli „Nimisõna poeetilised sünonüümid eesti regivärssides" (teine trükk, 2004) ja seltsiliikmetest keeleteadlaste (Eduard Vääri, Lembit Vaba, Enn Ernitsa, Heli Laanekase jt) artiklikogumikke eesti keele ja sugulaskeelte kohta. (Vt lähemalt Enn Ernitsa artiklit „Emakeele Seltsi aastaraamatud

ja toimetised“) Selts on välja andnud ka keelehooldesuunitlusega käsiraamatuid (näiteks Mati Erelti, Tiiu Erelti, Reet Kasiku väljendusõpetuse raamatud).

Seltsi osalusel on välja antud olulisi suurteoseid. 2003 avaldati ajakirja Linguistica Uralica raamatusarjas koguteos „Estonian Language“. Ilmumisel on Tartu Ülikooli Kirjastuse väljaantav fundamentaalteoste sari „Eesti keele varamu“, mis koondab kaheksasse raamatusse põhilise info eesti keele struktuuri ja ajaloo kohta. Sari algas 2015. aastal Reet Kasiku „Sõnamoodustusega“. Praeguseks on ilmunud ülevaateteosed eesti keele häälduse, sõnamuutmise, süntaksi, ajaloo, murrete grammatika kohta. Valmimas on suulise keele ja kirjakeele ajaloo monograafiad ning sarjaga haakuv „Eesti grammatika“.

Alates 2000. aastast annab selts välja populaarset keeleajakirja Oma Keel. Seltsi väljaannete hulka kuuluvad veel vaatmikusari eesti keele kohta, Asta Õimu koostatud väljendivara vihikud jm.

Alates 2017. aastast kuulub seltsi juurde humanitaarteaduslikku kirjandust väljaandev Emakeele Sihtasutus.

Jätkunud on regulaarsed ettekandekoosolekud ja Veski päeva konverentsid, lisaks neile on (sageli koostöös) korraldatud temaatilisi konverentse, mis on suunatud nii keeleinimestele kui ka laiale kuulajaskonnale, näiteks „Liivlased. Maa. Rahvas. Ajalugu“ (2011), „GGG poolsajand“ (2015), „Kaks sajandit *õ*-tähega“ (2016). Pidev koostöö on kujunenud Eduard Ahrensile pühendatud ürituste korraldamisel Laurentsiuse Seltsiga. 2018. aastal osaleti rahvusvahelise keeleteaduse suurürituse, *Societas Linguistica Europaea* 51. aastakonverentsi korraldamisel Tallinna ülikoolis.

3. Noortetöö, hariduskeel ja keeleõpe. Järjekindlalt on seltsi tegevussuunaks töö noore põlvkonnaga. Jätkuvad keelepäevad koolides, 1961. aastast alates on neid korraldatud Eesti üldhariduskoolides üle 300. Ennekõike noortele on suunatud ajakiri Oma Keel, kus avaldatakse ka üliõpilaste ja gümnaasiuminoorte artikleid. On korraldatud noorte sõnavara kogumise võistlusi. Igal sügisel toimub Tallinnas või Tartus üliõpilaskonverents, kuhu on oodatud nii üliõpilaste kui ka gümnaasiuminoorte ettekanded. Sügisesel koolivaheajal toimub alates 2012. aastast koolinoorte keelelaager, mille temaatika seostub sama õppeaasta emakeeleolümpiaadiga. On asutatud ka keelelaagrite Facebooki grupp. Tallinna ja Tartu ülikoolis peetakse noorte keeleõhtuid, kuhu kutsutakse keeleteadlasi vestlema põnevatel teemadel. Seltsi mainekujundustegevused („Tuum“, etteütlus jne) näevad sageli noori oma peamise adressaadina. Aasta keeleteo konkurss on populaarne ka noorte hulgas, noori on nii kandideerijate kui ka võitjate seas (näiteks

koolinoorte üleskutse „Kroon eesti keelele“ sai 2007. aasta keeleteo auhinna, Tartu Jaan Poska gümnaasiumi klassi-Instagram „Roostikurebased“ sai 2017. aastal rahvaauhinna, Peetri lasteaed-põhikooli vihikud „Iga päev on seiklus“ sai 2018. aasta rahvaauhinna).

Väliskeelepäevade üks ülesandeid on tugevdada perede eesti identiteeti, toetada eesti keele kasutamist kodukeelena ning hoida tee lahti perede naasmisele Eesti ühiskonda ja haridussüsteemi.

Selts on tegelnud emakeeleõpetuse probleemidega. 1992 osaleti Emakeeleõpetajate Seltsi kevadpäevadel, kus teemaks olid murdekeel, emakeeleõpetus ja õpikud. 2006 osaleti eestikeelse keskhariduse 100. aastapäeva ürituste korraldamisel, Veski päeva teemaks oli „Eesti keel eesti koolis“, 2011–2012 osaleti õpikukeele analüüsi projektis. Keeletoimkond esitas 2011. aastal Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskusele märgukirja eesti keele riigieksami keelevigade hindamise kohta, selles juhiti tähelepanu keelekorralduse suundumusele suurema sallivuse, variantsuse aktsepteerimise poole. Koostöös Eesti Kirjandusmuuseumi ja Eesti Rahva Muuseumiga on korraldatud seminare lasteaiaõpetajatele.

Seltsi tähelepanu all on olnud ka eesti keele kui teise keelega seostuv temaatika. Keeleoskustasemete sätestamist oli arutatud juba 1989. aastal. 1993 ja 1994 pöördus selts kultuuriministri poole tasemeeksamite asjus. Tulemuseks oli ES-i esindaja kaasamine eksaminaatorite atesteerimisse, seejärel ka ametkondadevahelise keeleasjade komisjoni asutamine kultuuriministeeriumi juurde. 2011–2012 osaleti projektis „Uusimmigrante õpetavate pedagoogide täiendusõpe“ koos Mitte-eestlaste Integratsiooni Sihtasutusega. On korraldatud keele- ja metoodikapäevi Narvas, osaletud Sillamäe kohvikklubi keeleõhtutel.

Kõrghariduse õppekeele küsimuses pöörduti 2007. aastal seoses põhiliselt venekeelse Katariina kolledži asutamise plaaniga minister Tõnis Lukase ja Tallinna ülikooli rektori Rein Raua poole. 2011 kaaskorraldati konverents „Eesti keel kõrgkoolis: viis aastat eesti keele suulise ja kirjaliku väljenduse õpet Tartu ülikoolis“. Selts on toetanud Wiedemanni fondi, mis aitab edendada eesti keele õpet ja rahvuslikku kasvatust. Antakse välja HTM-i ja ES-i stipendiume eesti keele ja kirjanduse õpetajaks õppivatele üliõpilastele, korraldatakse üliõpilaste õppesõite, on avaldatud väljendusõpetuse käsiraamatuid kõrgkoolidele.

Selts on korraldanud eesti keele akadeemilist välisõpet toetavaid keelepäevi (Viini, Bologna, Oulu ülikoolis) ja on esindatud eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogus.

Kokkuvõtteks

Emakeele Selts on ühendanud keeleinimesi ja keelehuvilisi eri asutustest ja ka välismaalt, seisnud eesti keele ja hõimuaate eest kogu oma tegevuse jooksul. Esimesel ja kolmandal perioodil on selts tegutsenud riigi keelepoliitika elluviijana ja aidanud kaasa selle kujundamisele. Teist perioodi, ENSV-aegset riiklikku keelepoliitikat ei saa võtta üheselt, sel ajal oli nii venestamist kui ka eesti keele uurimise, korraldamise, eestikeelse hariduse toetamist. Selts arendas olemasolevates raamides eestimeelset keelepoliitikat ja lõi perioodi lõpus kaasa eesti keele staatuse taastamisel ja positsioonide tugevdamisel.

Kõigil perioodidel on selts tegutsenud keelepoliitika kõigis suundades. Keskseteks tegevussuundadeks on olnud mainekujundus, keelekorraldus, keeleteaduslik uurimis- ja kogumistöö, selle populariseerimine ning publitseerimine. Algusest peale on selts ühendanud keelehuviliste eri põlvkondi, arvestades seda, et keelepoliitika võtmevaldkond on haridus, et just haridussüsteemi ja noore põlvkonna kaudu kanduvad ühiskonnas edasi teadmised, oskused ja hoiakud. Sel moel on aidatud kaasa eesti identiteedi säilimisele läbi keerukate aegade.

On suur tunnustus, et nüüdseks on Emakeele Seltsi mainekujundustegevustest saanud riikliku keelevaldkonna mainekujunduse tuumosa, mida selts viib ellu koos haridus- ja teadusministeeriumi ning keeleametiga.

Selts on tänapäeval esindatud mitmes olulises otsustuskogus: Eesti Keelenõukogus, riigi F. J. Wiedemanni keeleauhinna komisjonis, eesti keele ja kultuuri akadeemilise välisõppe nõukogus, eestikeelsete kõrgkooliõpikute programmi nõukogus, Eesti Keele Instituudi teadus- ja haldusnõukogus, Eesti Rahvuskultuuri Fondi Wiedemanni allfondi halduskogus.

Eesti riik ja riigiga seotud asutused on seltsi tegevust algusest peale toetanud. Toetust on andnud riigikogu, riigivanem, Eesti Kultuurkapital ja Piirimaade Kultuurkapital, Eesti Teaduste Akadeemia, Eesti Teadusfond, hariduse ja kultuuri ministeeriumid ja paljud teised. Püsiv toetus on tänapäeval haridus- ja teadusministeeriumilt ning Eesti Teaduste Akadeemialt. Kogu see tugi on võimaldanud tulemusi siin kirjeldatud tegevuste näol.

III

MEENUTUSI

ÜKS TEADUSLIK TÕSILUGU[1]

Heino Ahven
Emakeele Seltsi vastutav sekretär 1947–1969,
teadussekretär 1969–1988, ES-i liige 1954. aastast

Kokku tuli teadusliku ühingu teaduslik nõukogu ehk juhatus ehk presiidium, nii kuidas keegi just ütelda tahab. Koos oli inimesi kümmekond: akadeemikud, professorid ja dotsendid, doktorid ja teaduste kandidaadid. Ainult üks mees oli ilma igasuguse tiitli ja kraadita. See lihtne mees oli ühingu teaduslik sekretär – ei liiga noor ega liiga vana, n-ö Mees oma parimates aastates.

Istusid need akadeemikud ja dotsendid, doktorid ja kandidaadid ümber laua ja arutasid ühingu asju, eriti tegevusplaani: mida trükki anda, mida kusagil kõnelda (kui kõnelda), mida koguda (kui koguda) jne. jne. Laual oli nende ees mitu teadusliku töö käsikirja – õhukesi ja pakse. Üks oli 100 lk, teine tsutike rohkem jne, üks aga köitis kõigi tähelepanu – 1200 lk. Ja pisut pealegi: „Loomariigi arengulugu putukast elevandini ning inimkonna osa selles".

Akadeemikud ja professorid kratsisid kukalt: küsimus oli lõppude lõpuks selles, mis sel aastal valmis saab ja kes need valmis teeb. Esimene käsikiri (100 lk). Kaaluti ja vaagiti ja arvati üksmeelselt – teaduslik sekretär. Ja olgu suveks valmis.

Teine käsikiri – 400 lk. Teaduslik sekretär on sellega juba tegelnud. Las teeb valmis lõpuni. Tähtaeg – juulikuu!

Esimesed käsikirjad läksid lihtsalt ja libedalt. Vasturääkijaid ei olnud. Tuli kolmas ja kõige paksem – seesama loomariigi evolutsioon – oma 1200 lehekülje ja muuga. Töö oli valmis oma olemuselt, ainult veel üks kord (või ka kaks korda, kui vaja) põhjalikult leht-lehelt läbi vaadata, redigeerida, kärpida, peatükke ümber tõsta, parandada – siis masinasse ja siis üksnes veel uuesti üle lugeda! Üsna lihtne töö! Aga kes teeb? Otsiti inimesi, vaeti kandidaate.

---

[1] Heino Ahven tegi eesti keele ja oma seltsi heaks rohkem, kui ükski ametlik tööülesannete loetelu temalt eeldada oleks võinud. Missuguseid pingutusi see temalt nõudis ja kui palju stressi põhjustas, jäi enamasti ainult tema enda teada ja kanda. Käesolev tekst on üks väheseid – kui mitte ainus – paberile jõudnud tunnistusi rohketest juhtumitest, mil tööjaotuse ebaõiglus nii suureks paisus, et hoolika ja kohusetundliku mehe sisse enam ära ei mahtunud.

Loo on Heino Ahvena 85. sünniaastapäeva puhul Emakeele Seltsi koosolekul 15. novembril 2004 ette kandnud Helju Kaal ja see on avaldatud 2004. a ESA-s (lk 241–246).

Akadeemikud ja professorid langesid kohe välja – nendel on tööd palju. Teaduste kandidaadid langesid ka välja: kes teeb doktoritööd, kes tõlgib, kellel on muu lisatöö, et väiksele palgale lisa teenida …

Keda ometi selle töö peale panna? Putukad ja elevandid 1200 leheküljel ootavad!

Üks professoreist, prillideta ja tõsine mees, andis töö korraldamiseks suurepärase idee: teises linnas on suur teaduslik instituut mitmekümne inimesega. Mis nad seal teevad? Parem rakendada selle instituudi osakondadest 10–20 inimest kõnesoleva monumentaalse teose redigeerimiseks. See oleks neil käkitegu!

Teaduslik sekretär paotas korraks suu: „Meid on toimetuskolleegiumis järele jäänud ainult kolm. Kas ei saaks kolleegiumi suurendada? Kas seltsimees professor," sekretär pöördus heade nõuannetega helde professori poole, „kas seltsimees professor ei tuleks ka toimetuskolleegiumi?"

Jutt lõigati katki: professoril on tööd niigi palju, uusi kohustusi ei või võtta. Teisi ka ei ole toimetuskolleegiumi panna (vt põhjuseid eespool).

Teaduslik sekretär jäi vait, teaduslik nõukogu aga võttis hoogu. Vaimustatult kuulati sellesama professori selget, asjalikku ja taibukat formuleeringut: „Ühingu teaduslik nõukogu teeb teaduslikule sekretärile ülesandeks leida teise linna instituudi osakondadest need 10, 15 või 20 inimest, keda on vaja käsikirja redigeerimiseks, organiseerida nad tööle, näidata töö kätte, juhendada ja pärast nende tööd kontrollida ja ühtlustada!"

Teaduslik nõukogu ümahtas heameelest: niisugune kuldne ettepanek! Ikkagi professorlik taip!

Kõik olid ettepaneku poolt! Teaduslik sekretär nagunii ei kirjuta väitekirja ega tee ka haltuurat. Ja või tal seda vajagi on, naine kõrge palga peal! Las sekretär organiseerib ja teeb. Tal aega küll! Käsikiri olgu valmis juunis, et jääks veel aega ümber kirjutada.

Ühingu tegevusplaani arutamine jätkus. Oli vaja esitada ülevaade ühingu tegevusest viie aasta jooksul! Kes teeb? Muidugi teaduslik sekretär. Ta nagu selle sees. Tähtaeg …….. . Konverentse missuguseid, koosolekuid peoga peale!

Viimaks jõuti tegevusplaani viimase punktini. Teaduslik sekretär oli selle paberile pannud (see oli kõigil ees) nõnda: „Mis saab teadusliku sekretäri tööst (väitekirjast) „Inimsus ja meie omavahelised suhted"? Et asi nihkuks, oleks vaja sellele pühendada vähemalt 1 nädal kuus (aastas umbes 3 kuud)!"

Vaikus.

Vaikus.

Teaduslik nõukogu ehk juhatus oli mõnda aega tumm. Mis sa ütled, ka putukas, kõige enam ehk kalapojuke, – tema teeb ka häält! Kas räägiti väitekirjast? Kuulsite?

Viimaks välgatasid eemalt akna juurest ühe teaduste kandidaadi prillid: „Selge! Me oleme sekretärile teinud seni hirmsat ülekohut ja pole lasknud tal seni oma väitekirja teha. See töö on tähtis ja selleks tuleb aeg leida!“

Ärganud südametunnistus aga suruti kohe maha, muljuti puruks (või vähemalt mõlklikuks). Laua juurest välgatasid võimukalt teised prillid, samuti kandidaadi omad: töö – see „Inimsus“ ja muu – plaanist ära võtta, radeerida, kustutada! Teaduslik sekretär ei tee seda tööd eluilmaski valmis. Ta võtab endale igasuguseid muid ülesandeid ning kohustusi ja ei tee seda, mida vaja. Nagu tänagi – igasse toimetuskolleegiumi trügis sisse! Plaanist maha!

Vaieldi ja mõeldi, kas lasta sel putukal, kõige kõige rohkem – kalapojal, seda tööd teha või ei. Võiks ju lastagi, mis suurt kahju ühing sest ikka saab, aga kust leida aeg?!

Kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem! Hiilgav idee tuli kolmandal prillidega kandidaadil:

a) Teaduslikul sekretäril on korraline puhkus – see on 1 kuu!

b) Teaduslikul sekretäril on mullune puhkus saamata – see on veel 1 kuu!

c) Küll me ühe kuu veel leiame – ongi 3 kuud käes!

Kõigile meeldis hiilgav mõte. Vaat kus! Ise kandidaat, aga doktori taip!

Ainult sekretär, see putukas või kalapoeg, liigutas oimusid, maigutas suud ja lõpuks kraaksus argliku häälega: „Vaadake, austatud professorid, doktorid ja kandidaadid, mul on niisugune põrgulikult hull iseloom, et puhkuse ajal tahaksin nagu paar nädalat oma naise ja lastega mererannas olla …“

See piiratud maailmavaadet ilmutav vastuväide löödi põmdi! ümber: „Või mererannas olla! Kes siis töö teeb?“

Prillidega professor teatas pidulikult: „Ma olen 60-aastane, kuid mul ei ole veel olnud vajadust puhkuse järele. Ise olete noor mees, kas teil häbi ei ole!“

Siis nõukogu heldis siiski:

„Noh, olgu, kaks nädalat naise ja lastega! Jääb järele veel kaks ja pool kuud! Sellest vist piisab?“

Teaduslik nõukogu aplodeeris: suurepärane ja sirge ettepanek! Doktorid lõid laksti käega vastu laupa – missugune saalomonlik tarkus ja arukus kiirgab me laupadest!

Putukas, see sekretär, ainult kägises. Ta suu vajus üllatusest ammuli ja sõnad ei tõusnud kurkugi. Siis käis kramp läbi lõualuude ja putuka hambad plaksatasid

kokku… On võimalik, et sel silmapilgul tekkisid talle pähe esimesed hallid juuksed.

Teaduslik nõukogu oli säravas, kosmosesajandile väärilises meeleolus. Silmad hiilgasid ja paletel oli rahu ja rõõm. Plaan oli koos ja see sai suurepärane. Tähtajad määratud ja kõik! Võis ainult nentida vabatahtliku ühingu ühiskondliku töö erakordselt kõrget taset! See oli tõusnud kõrgeimale astmele!

Akadeemikud, professorid, doktorid ja kandidaadid tõusid ja lahkusid toast reipalt, lauldes marssi „Julgesti, vennad, nüüd tööle …"

Putukas aga hakkas lappama 1200-leheküljelise käsikirja lehekülgi ja kratsis kukalt …

Happy end.

Kirjatükiga hakkama saanud
Heino Ahven
Tartu – Tallinn 12.–14.04.1964

EMAKEELE SELTS JA MINU KEELEHARRASTUSED

Enn Ernits
Emakeele Seltsi liige 1975. aastast, auliige 2015. aastast

Keeruline on jagada huvipakkuvaid mälestuskilde seoses akadeemilise seltsiga, mille põhilisteks töövormideks on minu jaoks olnud ettekandekoosolekud ja väljaanded. Ma ei ole ka kuigivõrd lülitunud Emakeele Seltsi organisatoorsesse tegevusse. Olen olnud üksnes kahel aastal järjest (1976–1977) revisjonikomisjoni liige. Mäletan tolle aja kaasliikmetest vaid keele- ja kirjandusteadlast Karl Mihklat (1901–1980). Niisiis saan oma mälestustes kirjasõnale toetuvalt meenutada vaid oma keeleharrastusi, mis ühel või teisel moel haakuvad seltsi eesmärkidega. Eks ole see küll häbematult enesekeskne, kuid mis parata.

Emakeele Seltsi liikmeks soovitas mul hakata prof Paul Ariste (1905–1990). Mäletan, et tõenäoliselt aastakoosoleku vaheajal pöördus ta prof Arnolt Kase (1902–1994) poole, minu avaldus näpus: „Arnold, kas Sa kirjutaksid liikmeks astumise soovile alla, Ernits on…“ või midagi taolist. Seejärel valiti mind kahe akadeemiku soovitusel 45 aastat tagasi ühe väärika seltsi liikmeks. Aastaraamatu kroonikaosa järgi pidi see toimuma 23. veebruaril 1975. Olin tolleks ajaks avaldanud ajakirjades Keel ja Kirjandus ning Sovetskoje finno-ugrovedenije (praegune Linguistica Uralica) mitu lühemat ja pikemat teaduskirjutist, võtnud õigekeelsuse küsimustes sõna Sirbi ja Vasara veergudel (praegune Sirp) ning käinud kolmel suvel Vadjamaal rahvaveterinaarset ainest kogumas.

Kokkupuude Emakeele Seltsiga tekkis mul juba ammu enne tegevliikmeks saamist. See sai olla siiski vaid kaudkontakt, mis jäi pikaks ajaks teadvustamata. Huvi keelte vastu tekkis mul üheteistkümneaastaselt, mil raamatuid neelates hakkasin 1956. aastal neist välja kirjutama prantsuse-, ladina-, paapua- ja muukeelseid sõnu ning lauseid. Keskkoolis avastasin enda jaoks soome ja vadja keele, samuti hõimusuguluse. Soome keelt õppisin alates 1961. aastast, esialgu sõtse nao kingitud Lauri Kettuneni „Soome keele õpiraamatu“ (1920) ja klassikaaslaselt lunitud soome-vene taskusõnastiku (1961) vahendusel. Pärastpoole sattus kätte Paula Palmeose (1963) ja hiljem ka Paul Alvre keeleõpik (1971). Tartus käies

avastasin juhuslikult Nõukogude väljaku raamatukaupluses Paul Ariste vadja keele grammatika (1948), mille ostsin väga odava hinna ja keele võrratu läheduse tõttu. Seevastu vadja sõnastikku polnud kusagilt võtta. Seda hakkasin 1962. aastal ise koostama. Peale grammatikanäidete kirjutasin välja Ariste „Vadjalaste laulude" (1960) ja „Vadja muinasjuttude" (1962) sõnavara. Ent need folkloorikogumikud kuulusid ju Emakeele Seltsi toimetiste sarja!

Keelealaste harrastuste teisel etapil, nimelt Eesti Põllumajanduse Akadeemia veterinaariateaduskonnas studeerimise aastatel (1963–1968) tekkis ja süvenes huvi soome-ugri keeleteaduse vastu. Hakkasin 1960. aastate keskpaiku tellima Keelt ja Kirjandust, pärastpoole ka Sovetskoje finno-ugrovedenijet. Ostsin järjepanu Kodumurret. Hakkasin konspekteerima põnevamaid artikleid Emakeele Seltsi aastaraamatutest jm. Eriti pälvisid tähelepanu vähesed kirjutised läänemeresoome pisirahvaste keelte kohta, samuti kõik, mida kirjutati soome-ugri keelte ajaloolise leksikoloogia vallast. Tädi hankis minu huvisid silmas pidades ka enamiku enne Teist maailmasõda seltsi üllitatud Eesti Keele aastakäikudest.

Millal hakkasin käima Emakeele Seltsi koosolekutel, ei mäleta, igatahes vist mitte aastatel 1969–1973. Kas juba enne või siis pärast seda. Ühest selle aja koosolekust meenub, et nimekaimust keelemees Villem Ernits (1891–1982) tegi ettepaneku rajada mälestussammas viimasele vadjalasele. Seepeale võttis Ariste veidi ärritunult sõna, lausudes, et parajasti on tegemisel (ilmumiseni läks küll veel mitukümmend aastat!) vadja keele sõnaraamat, mis leeb parim monument.

Aristega sain lähemalt tuttavaks 1971. aasta augustis või septembris vahetult enne mu Moskvasse õppima suunamist. Olin naasnud järjekordselt vadja retkelt Matisse ja Kattilasse ning tõin talle näha oma tagasihoidlikke kirjapanekuid. Emakeele Seltsi koosolekuil kutsus Ariste mind mõnikord esiritta enda kõrvale istuma. Koosoleku ajal kirjutas ta vahel temale omaselt hoogsa käega sõnumeid mu märkmikku, näiteks vist Tartu nime käsitleva ettekande ajal, et kohanimede uurimine on suuresti kohvipaksu pealt ennustamine. Teinekord lausus ta pärast seda, kui Villem Ernits oli juba sisenenud auditooriumi: „Mõlemad Ernitsad on kohal, nüüd võib koosolek alata."

Märkamatult möödusid nelikümmend aastat, ent ma polnud veel kordagi esinenud Emakeele Seltsis keeleteemadel – ma ei olnud ise soovi avaldanud ega polnud ka minu poole pöördutud. Seevastu pidasin aastatel 1978–1993 üksi ja koos abikaasa Tiiuga seitse ettekannet rahvaluulesektsioonis. Rääkisin seakultusest ja selle võimalikust seosest päikesekalendriga, muukeelsetest mugandustest eesti folklooris, vadja ja isuri rahvaastronoomiast, eesti rahvaveterinaarmeditsiini

uurimise ajaloost ning koos Tiiuga Tihvini karjalastelt ja lõunavepslastelt ekspeditsioonide käigus talletatud folkloorisugemetest.

Seakultuse teema sai alguse ühelt poolt kirjanik Lennart Mere (1929–2006) hiljuti ilmunud poleemilisest raamatust „Hõbevalge" (1976) ja teisalt paleoastronoomilistest otsingutest, millesse oli mind kaasanud energiline astronoom ja teadusloolane Heino Eelsalu (1930–1998). Ettekannet nahutas omajagu, kuid täie õigusega, teoloog ja rahvaluuleteadlane Uku Masing (1909–1985). Meeles on ühe kogumisreisi tulemuste vahendamise ettekande järel folklorist Ingrid Rüütli manitsus, et talletatud materjalidega magnetofonilindid ei jääks ainult koduriiulile tolmuma, vaid et neist tehtaks ka muuseumikoopiad. See hoiatus vaevas mind küll, kuid paraku otsustava sammuni ei viinud. Alles praeguse aastatuhande alguses sain süümepiinadest lahti, kui mingi projekti raames laskis vadja, isuri, vepsa ja karjala lindistused digiteerida votoloog Fedor Rozhanskiy.

Esimesest katsest avaldada 1970. aastatel kirjutis Emakeele Seltsi üllitises ei tulnud midagi välja. Nimelt soovitas Ariste publitseerida käsikirja nn lätikeelsest issameiest Kodumurde veergudel, ent see jäi ilmumata. Kunagi hiljem kuulsin Aristelt, et teadussekretärist toimetaja Heino Ahven (1919–1988) ei olevat julgenud mõneti religiooniga seonduvat kirjutist avaldada. Ma ei tea, kas kartus oli põhjendatud või mitte, sest aastaid hiljem (1982) publitseeris selle Vilniuse ülikooli väljaanne Baltistica. Minu esimene kirjutis Emakeele Seltsi aastaraamatus, mis ilmus viis aastat hiljem, käsitles ülevaatlikult läänemeresoome kalendrisõnavara. Hiljem on aastaraamat avaldanud rohkesti uurimusi, mille eest olen tänulik aastaraamatu toimetajatele ja retsensentidele. Plaanisime koos toonase teadussekretäri Tõnu Tenderiga koostada seltsi 80. aastapäevaks ülevaateteos, kuid see jäigi kavatsuseks. Eks ta nii vist pidigi minema, sest 100 aasta juubel on märksa tähelepanuväärsem.

Suur oli mu üllatus, kui mind 2015. aastal valiti Emakeele Seltsi auliikmeks. Ise ma tollel aastakoosolekul ei viibinud. Esialgu lõin kahtlema, kas saadetud e-kiri on ikka ehtne või hoopis spämm. Mais paluti mul esineda. Esmakordselt pidasin seltsi koosolekul puht keelealase ettekande. Väga palju rõõmu valmistas seltsi esimehe prof Helle Metslangi ettepanek avaldada seltsi toimetiste sarjas mu humanitaariaalased kirjatööd. Siiski sai juba ainuüksi keeletöödest üsna mahukas kogumik „Sõna haaval" (2017). Selle esitlemise käigus esinesin seltsis keeltest teist korda, kuid see ettekanne oli juba mälestuslikku laadi.

Olen olnud Emakeele Seltsi tegemistega kursis ja neisse ka mõnevõrra panustanud üle poole selle eksisteerimise ajast, samuti olen ise olnud üle poole sajandi, niisiis üle poole oma eluajast samal lainel. Tahaksin loota, et selts jääb veel tegutsema kauaks-kauaks.

ÜLE POOLE SAJANDI EMAKEELE SELTSIS

Helju Kaal
Emakeele Seltsi liige 1959. aastast, auliige 2010. aastast

1. september 1958, esimene päev Emakeele Seltsis. Mind võttis vastu Heino Ahven, seltsi vastutav sekretär. Olles tuttavaks saanud, võttis ta mind käekõrvale ja me läksime jalutuskäigule lähimate naabrite juurde, Keele ja Kirjanduse Instituudi keelesektoritesse. Sealsed töötajad olid ju kõik seltsi liikmed ning kasutasid oma töös nii seltsi murdekogusid kui ka väga väärtuslikku raamatukogu. Seega – uus inimene pidi kohe olema tuttavaks tehtud. Üks hetk ei lähe mul elu lõpuni meelest: kui jõudsime sõnaraamatute sektorisse, küsis selle juhataja Ernst Nurm, kuulnud minu perekonnanime: „Kuidas te oma nime käänate, Kaal : Kaalu või Kaal : Kaali?“ Olin natuke üllatunud, sest ma polnud kuulnud, et mu mehe suguvõsas oleks keegi Kaal : Kaali käänanud, ikka Kaal : Kaalu. Sellest tutvumiskäigust on veel meelde jäänud muljet avaldavad kartoteegikastid murdesektoris. Selle sektoriga kujunes mul edaspidises töös ka kõige tihedam kontakt.

Bibliograafina, hiljem vanembibliograafina sai minust kohalike murdekorrespondentide võrgu juhendaja. Selle võrguga alustas omal ajal Hella Keem, aga kui tema enam seltsi teenistuses ei olnud, siis jäi kontakti pidamine Keema asutatud võrguga Heino Ahvenale. Aga see töö läks tema põhitöö kõrvalt talle ikkagi liiga mahukaks. 1958. aasta sügisest õnnestuski seltsil üks ametikoht juurde saada. Ega mul ülikoolist suurt murdekogumise kogemust polnud, tuli A-st ja B-st peale hakata. Esimene niisugune sisseelamise proov oli, kui koos murdeuurija Salme Tanninguga sõitsime Karksisse tema keelejuhi Mari Sarve juurde. Salme Tanning tegi mulle niisuguse näitliku suhtlemisproovi. Sain ettekujutuse, kuidas meie kohalikud murdekogujad oma tööd teevad. Vajaduse korral tuli neile nõu anda, kui tekkis küsimusi materjali kirjapanekul või vormistamisel. Hiljem selliseid tutvumiskäike enam ei toimunud, hakkasin üksi sõitma. Sellest, et olen ise Võru murde alalt Räpinast pärit, oli muidugi palju abi, aga korrespondente oli ju üle kogu maa. Kui ma kuhugi võõrale murdealale, näiteks Saaremaale Aadu Toomessalu juurde, Lüganusele Püssi Aino Källo juurde või Iisakusse nn poluvertsikute murdealale Alli Vetekaja juurde sõitsin, püüdsin ennast ikka enne kurssi viia, et

oskaksin neile vajaduse korral nõu anda, peamiselt materjali kirjapanemisel ja vormistamisel. Kaks tublit korrespondenti oli Juminda poolsaarel – Edgar Lilhein ja Evald Lindström, olen mõlemat külastanud. Kirja teel sai kokku lepitud, mulle tuldi bussipeatusse vastu ja siis läksime korrespondendi juurde koju. Väga mõnusad olid käigud Saaremaale Aadu Toomessalu juurde Laimjalga. Tema viis mind ringkäigule oma koduümbrusse ja Pöidesse. Külastasime ka tema keelejuhte. Jalgrattaga mina neid käike ei ole teinud, aga Heino Ahven oli vist küll käinud. Muidugi oli ka niisuguseid korrespondente, kes ise seltsi külastasid. Näiteks Eduard Leppik, Väike-Maarja keskkooli eesti keele õpetaja, oli üks selline, meie raudvara, superkoguja. Tema oli spetsialiseerunud kohanimede kogumisele – ja väga head, usaldusväärset materjali sai temalt. Tänu Eduard Leppikule on Väike-Maarja kihelkonna kohanimekogu kindlasti üks paremaid. Ka Kihnu korrespondent Theodor Saar külastas korduvalt Emakeele Seltsi. Olen nende mõlema juures ka kohapeal käinud. Korrespondentidele korraldasime aeg-ajalt murdeseminare Tallinnas, kuhu olid kutsutud kõik, kes tulla said. Need kohalike kogujate ja murdeuurijate kokkusaamised olid mõlemale poolele väga huvitavad ning kasulikud.

Pärast seda, kui 1963. aasta lõpus koondati seltsi kolmas, vanemlaborandi töökoht, mida täitis Helga Mägi, kes tegi masinakirjatööd ning kelle hooleks oli ka seltsi raamatupidamine, tuli mulle tööd juurde. Kõigepealt koosolekukutsetega tegelemine. Selleks olid trükikojas seltsi logoga trükitud blanketid, kuhu tuli kirjutada koosoleku toimumise koht, aeg ja päevakord. Need tuli kirjutada kirjutusmasinal läbi kopeerpaberi, ikka viis eksemplari korraga. Siis pista ümbrikutesse, aadressid peale kirjutada, kinni kleepida, margistada ja posti panna. Oli põhimõte, et seltsi liikmed peavad teada saama kõigist koosolekutest, mida selts korraldas. See informeerimise nõue oli meil kui aamen kirikus.

Kui selts hakkas korraldama keelepäevi, siis kutsed trükiti trükikojas, ainult laiali saatmine oli minu hooleks. Küll aga pidin ma neist osa võtma, vormistama toimunu protokollina ning kirjutama väikese kokkuvõtte, „nupu“ Keelele ja Kirjandusele. Tegelikult oli kõik keelepäevadega seonduv väga huvitav, eriti koolide keelepäevad. Meie esinejad olid oodatud ja vastuvõtt igal pool soe. Iga keelepäev oli oma nägu.

Teine töö, mis mu kaela langes, oli raamatupidamine. Sellest valdkonnast polnud mul õrna aimugi. Aga pääsu polnud kuhugi. Tuli hakata Helga Mäe korralikult peetud kaustades näpuga järge ajades kuidagi hakkama saama. Õnneks sai see otsa TA ühiskonnateaduste osakonna asutuste ühendatud raamatupidamise moodustamisega 1969. aastal.

Heino Ahven hoidis kõigil töödel ja tegemistel sõbralikult silma peal. Instituudi inimesed kadestasid mind sageli, et kui hea ülemus mul ikka on. Ahven oli üks väga meeldiv, viisakas vana kooli härrasmees. Ütlesime kogu seltsis koos töötamise aja jooksul teineteisele „teie" ja mina, palju nooremana, ei kujutanud ettegi, et kuidagi teisiti oleks võinud olla. See ei olnud ebamugav. Juhendamisel oli ta väga heatahtlik ja tähelepanelik. Ma ei mäleta kordagi, et ta oleks mulle peapesu teinud. Kui midagi ehk oligi, siis oskas ta öelda nii, et see haiget ei teinud. Minu meelest oli Heino Ahven end jäägitult pühendanud Emakeele Seltsile. Ta oli igas mõttes suureks eeskujuks ka mulle.

Väga-väga hästi on meeles seltsi tolleaegne esimees Johannes Voldemar Veski. Võiks lausa öelda, et silme ees. Puutusin temaga üsna tihti kokku. Kuna kõikidele pangadokumentidele oli vaja seltsi esimehe allkirja, siis saatiski Heino Ahven mind aeg-ajalt nendega Tartusse Veski juurde. Veski elas koos tütre Astaga Vabriku tänav 5. Istusime seal väikese ümmarguse laua ääres ja Asta Veski pakkus kommi ja küpsiseid, mõnikord ka teed. Veski oli väga mõnus, kuulas huviga, mis mul rääkida oli. See oligi niimoodi mõeldud, et professor Veski oleks kursis seltsi kontori eluga, et ta saaks küsida ja kontaktis olla.

Põhitegevus toimus muidugi Tallinnas, sealhulgas ka seltsi väljaannetega seonduv. Üks väga mahukas ja aastaid kestnud töö, millega Heino Ahvena kõrval seotud olin – mina peamiselt tehnilise abijõuna –, oli Gustav Vilbaste „Eesti taimenimetuste" käsikirja koostamine ja toimetamine. Erast Parmasto oli sisutoimetaja. Kahju, et Heino Ahvenal ei jätkunud elupäevi selle hiigeltöö lõpptulemust näha.

Kui tekkis mõte jätkata korrespondentide kogutud murdetekstide väljaandmist (seni oli ilmunud viis kogumikku), lülitusin sellesse töörühma. Alustasime kolmekesi – Mari Must, Eevi Ross ja mina. Pärast avaldamiseks sobivate tekstide väljavalimist asusin mina neid arvutisse sisestama. Selleks ajaks oli selts saanud juba esimese arvuti. Käsikirja küljendas Esko Oja. Nii valmisid mahukas „Kuiss vanal Võromaal eleti" ja pisut õhem „Ennemustitsel Mulgimaal". Pärast Mari Musta lahkumist (20. veebruaril 2008) jäime Eevi Rossiga kahekesi seda tööd jätkama. Meil oli suur soov teha laiemalt kättesaadavaks ühe seltsi auväärseima korrespondendi Marta Mäesalu Häädemeeste mailt kirja pandud murdetekstid, et need ei jääks vaid murdesektori kappidesse seisma. Nii valmiski lõpuks kogumik „Minevikupärandit Häädemeestelt" (ilmus 2012. aastal).

Raamatutega seoses on muudki meeles. Juba enne minu tulekut oli teaduste akadeemia raamatukogu erifondi tulnud eraldada teosed, mis ei olnud avakogus lubatud. Seltsil oli siiski õnnestunud saada luba mõned keeleinimestele

igapäevaseks tööks vajalikud väljaanded alles jätta, kuid keelatud autori nimi neis tuli tušiga kinni katta! Seltsi raamatukogu kartoteegis olid nende kohta andmed olemas. Erifondis olevate teoste kasutamiseks pidi taotlema eraldi loa. Sealt seltsi tuua neid ei saanud. Luba anti üksnes keeleteaduslike raamatute jaoks, neid võib-olla ei peetud nii ohtlikuks nõukogude võimule.

Ühe osa raamatukogu tööst moodustas väljaannete vahetus. Seltsi raamatukogu täienes sel ajal oluliselt peamiselt Soomest (sarjad SUSA, SUST jt), aga ka TRÜ ja KKI keeleteaduslike väljaannetega. Vastu saatis selts oma trükiseid (ESA, ES-i toimetisi jt).

Kui nõukogude võim otsa sai, oli see üleminek kuidagi sujuv, midagi erilist ei meenu. Üht-teist muidugi muutus, nt suhetes teaduste akadeemiaga jm.

Tuleb meelde veel üks mälupilt. Kui ES oli saanud 90-aastaseks, külastas seltsi tollane vabariigi president Toomas Hendrik Ilves. Minu töökoht oli tagumises, suures toas, kus raamatukogu on. Tegin siis neid kapiuksi lahti ja näitasin talle, mis raamatuid meil on, ja rääkisin, kes neid kasutavad. Ta vaatas ja kuulas huviga. Siis – ma ei mäleta, kuidas läks jutt sellele, et olen seltsis töötanud juba üle 50 aasta – ajas ta silmad suureks ja küsis: „Kas tõesti?“

Suur muutus oli küll see, kui selts sai arvuti. Kirjutusmasin ja kopeerpaber jäid siis mängust välja. Esimene arvuti oli kogukas, aga klaviatuur oli ju üsna sarnane sellega mis kirjutusmasinal. Ma ei olnud masinalgi mingi kiire kirjutaja, aga eks ma siis hakkasin tasapisi arvutit tundma õppima. Ega muud üle jäänud, tuli hakata ise pusima. Samal ajal ei saa ma kunagi unustada, kui sageli sain head nõu ja abi noorematelt-targematelt murdesektori töötajatelt Anu Haagilt ja Vilja Ojalt.

Ilus oli see aeg Emakeele Seltsiga.

29. septembri 2020 vestluse põhjal
kirja pannud Jüri Valge

EMAKEELE SELTS JA MINA

Aldo Kals
Emakeele Seltsi liige 1986. aastast

Olen Emakeele Seltsi liige rohkem kui veerandsada aastat. Esimesed kokkupuuted seltsiga, õigemini selle nimega ulatuvad aga enam kui poole sajandi kaugusele. Õppisin parajasti Pärnu-Jaagupi keskkooli VI klassis, kui 1959. aastal kasutas üks klassivend sügiseteemalises kodukirjandis väljendit „seltsi plats". Jutt oli tsaari- ja eestiaegse kohaliku seltsi, Enge Põllumeeste Seltsi kunagisest näituseplatsist. Millegipärast emakeeleõpetajale sõna „selts" ei meeldinud. Rohkemgi veel, ta pidas seda kodanlikuks igandiks. Püüdsin klassivenda kaitsta, juhtides tähelepanu sellele, et ametlikult tegutsevad Eesti Punase Risti Selts, mille liikmemaksu me ise sunni korras vabatahtlikult tasusime, ja Emakeele Selts, aga see ei mõjunud.

Õpetaja Ingrid Sarv oli see, kelle kaudu ma jõudsin Emakeele Seltsi. 1975. aastal valmis mul koos abikaasa Malliga kaheköiteline biograafiline käsikiri „Tuntud korbelaste elulood" minu kodukoha Pärnu-Jaagupi kohta. Seal käsitletud nimekate kultuuritegelaste puhul tekkis mõte nende mälestuse enamaks jäädvustamiseks, eriti aga kalmude tähistamiseks ja elulugude süvendatud uurimiseks. Kujunes aastatepikkune kavakindel tegevus, mille tulemusena sai koostöös kohaliku muinsuskaitse seltsiga Pärnu-Jaagupis ja selle ümbruses paigaldatud ajalooliste sündmuste ning isikute meenutuseks mitukümmend mälestuskivi ning -tahvlit. Neist oli juttu mu 1995. aastal kohalikus ajalehes Halinga Argipäev ilmunud artiklis „Mälestuse jäädvustamisest Pärnu-Jaagupi kihelkonnas". Üks selline ettevõtmine koosnes tavaliselt kolmest osast: kunstilise mälestuskivi või -tahvli üsnagi kulukas ning töömahukas paigaldamine, selle avamine piduliku üritusega ja kogu sündmuse trükisõnas kajastamine.

Et üritustele rohkem vaimset sisu ja kaalu anda, otsustasin neisse mõnede puhul kaasata Emakeele Seltsi. Arvasin, et näiteks 1979. aastal tolleaegses mõistes ebasoovitava isiku, politseikomissarist kirjamehe ja rahvaluulekoguja Martin Morrissoni (1879–1937) 100. sünniaastapäeva tähistamise puhul olnuks omapead raske tegutseda. Pöördusin Ingrid Sarve kaudu Emakeele Seltsi poole, et

seda tähtsat sündmust seltsi rahvaluulepäevaga väärikalt meenutada. Üritus toimus 23. novembril 1979 koos Pärnu-Jaagupi keskkooliga. Õpetajate ja õpilaste poolt oli see rahvaluulealaste etteastetega üllatuslikult hästi sisustatud. Oli võimalus uudistada Martin Morrissoniga seotud dokumente, fotosid ja raamatuid. Need loovutas näitusele tema tütar Salme Jänes ja kujundas väljapanekuks Pärnu-Jaagupi keskkooli õpetaja Alar Amor. Seda rahvaluulepäeva jäi meenutama Martin Morrissoni mälestuskivi Pärnu-Jaagupi surnuaias. Jah, tõesti mälestus-, mitte hauakivi, sest ta oli maetud Tallinnas praeguseks hävitatud Kopli kalmistule. Avaldasin Morrissonile pühendatud kirjutised 1980. aastal Pärnu rajooni ajalehes ja 1989. aastal Emakeele Seltsi aastaraamatus.

Samas vaimus jätkasime koos Emakeele Seltsi ja Pärnu-Jaagupi keskkooliga veel kahe sealse kohalikust kultuuritegelasest rahvaluulekoguja mälestuse jäädvustamist. 11. oktoobril 1985 oli kõne all Hendrik Lusik (1860–1920) ja 20. oktoobril 1995 Hendrik Hendrikmann (1870–1936). Neid Emakeele Seltsi üritusi kajastas ka rajoonileht Pärnu Kommunist.

Hendrik Lusik oli kohapeal tuntud ületamatu näitemänguharrastajana. Rahvaluulepäeval luges üks õpilane ette katkendi Hendrik Hendrikmanni venna Otto käsikirjast „Küla inimesed“. See käsitleb Tõrdu küla inimesi, kus ühel pulmapeol esines oma näitlejaoskustega ilukirjanduslikult muudetud nimega isand Kulp. Kui 1989. aastal möödus 150 aastat Jakob Hurda sünnist, siis sel puhul koostatud juubeliväljaandes ilmus ka minu artikkel „J. Hurda kaastööline H. Lusik“.

Hendrik Hendrikmann oli omakorda kohalik orkestrijuht ja pulmapillimees, kellelt pärines „Kangaspuude laulu“ üleskirjutamine rahvasuust. Selle töötles helilooja Eduard Oja koorilauluks, mida on üldlaulupidudel tihti esitatud. Mõlema nimeka jaaguplase kalmule jäi kujur Ado Kochi valmistatud kunstiline hauatähis – Hendrik Lusikale kohalikul Uduvere õigeusu ja Hendrik Hendrikmannile Pärnu-Jaagupi luteriusu surnuaias (need kalmukivid avati pidulikult Emakeele Seltsi rahvaluulepäevadel). Esimesel hauatähisel oli kujunduse põhielemendiks nuttev ja naerev näitlejamask, teisel aga „Kangaspuude laulu“ noodikatkend.

Kirjeldatud rahvaluulepäevade korraldamisega käis kaasas endise Pärnu-Jaagupi kihelkonna kolme kooli – Are, Kergu ja Pärnu-Jaagupi – õpilaste poolt lastefolkloori kogumine Eesti Kirjandusmuuseumile. See oli tõhus täiendus sealsetele kogudele ja tublimaid kirjapanijaid tunnustati.

Pärast 1985. aastal toimunud rahvaluulepäeva tegigi Emakeele Seltsi teadussekretär Heino Ahven mulle ettepaneku astuda seltsi liikmeks. Teiseks soovitajaks oli Ingrid Sarv. Mind võeti Emakeele Seltsi liikmeks seltsi aastakoosolekul 23. märtsil 1986.

Kõrvuti kolme rahvaluulepäevaga sai koostöös Emakeele Seltsiga läbi viidud ka kaks keelepäeva. Nüüd oli ürituste peakorraldaja Eesti Pimedate Muuseum, aga üheks koostööpartneriks Tartu Emajõe Kool (tolleaegse nimega Tartu 2. Eriinternaatkool). Esimene taoline Emakeele Seltsi keelepäev toimus Eesti Pimedate Muuseumi esimeste muuseumipäevade raames Tartus 13. märtsil 1987. Sellel käsitleti teemasid, mida varem keelepäevadel polnud olnud, kuid mis samuti kuuluvad eesti keele valdkonda: eesti keele ja kirjanduse õpetamist pimedatele ning nõrgaltnägijatele, aga ka punktkirja ehk brai kirja ja selle lühendkirja. Kõne all olid ka Tartu 2. Eriinternaatkooli õpilaste eesnimed, kusjuures teemat tutvustasid õpilasuurijad ise. Räägiti selgeks ka üks terminoloogiline küsimus ja nimelt sõnade brai kiri kasutamine, senise vene keele mõjul tarvitusel olnud braili asemel.

Kõnelesin keelepäevalistele ühest raamatukaupmehest ja kirjastajast, kelle nimi oli Jüri Dreimann (1861–1916). Loo tegi eriliseks tõik, et nende mitte igapäevaste elukutsete esindajaks oli Pärnumaa Häädemeeste kihelkonnast pärit täispime mees. Oma ettekande aluseks olnud uurimuse põhjal avaldasin kirjutise Dreimannist 1989. aastal Emakeele Seltsi aastaraamatus.

Samal keelepäeval jutuks olnud prantslase Louis Braille (1809–1852) poolt 1825. aastal välja töötatud punktkiri on kohandatud ka eesti tähestikule ja sel on oma huvitav arengulugu. Seda olen uurinud, kirja pannud ja avaldanud Emakeele Seltsi aastaraamatus 1998. aastal.

Emakeele Seltsi 209. keelepäev toimus Eesti Pimedate Muuseumi 14. muuseumipäeval Tartus 4. märtsil 2000. See päev oli pühendatud Eesti raamatuaastale.

Huvitava keelefilosoofilise ettekandega esines Emakeele Seltsi tegevliige Einar Kraut. Ta juhtis tähelepanu eesti keele ilule ja eripärale. Aastaid tagasi luges Kraut Eesti Pimedate Ühingu helistuudios magnetlinti palju raamatuid. Nii valminud heliraamatuid on üle Eesti kuulanud sajad nägemisvaegurid, aga lugejaga kohtusid paljud esmakordselt just sel keelepäeval.

Rääkisin keelepäevalistele pimedast koolmeistrist ja raamatusõbrast Mäletu Jaanist (1749–1827), kelle sünnist möödus 1999. aastal kaks ja pool sajandit. Kõneldu tuum oli selles, et 18. sajandil ei osanud maailmas veel keegi pimedaid õpetada, aga pime Räpina koolmeister Mäletu Jaan oskas nägijaid lapsi õpetada küll. Sellegi ettekande aluseks olnud uurimuslik kirjutis „Pime koolmeister ja usumees Mäletu Jaan (1749–1827)“ ilmus Emakeele Seltsi aastaraamatus 2000. aastal. Muide, sellesama Mäletu Jaani nime kandsid soolavakad, mida anti alates aastast 1993 iga kolme aasta järel Eesti biograafika preemia laureaadile. Tõnu

Tenderi õhutusel koostasin tema toimetatud kogumikule „Raamatu osa Eesti arengus" artikli Eesti pimedate raamatuloost „Pimedate raamat Eestis".

Sama tegevusjoont järgides kavandasin 2003. aastal järjekordse rahvaluulepäeva, aga vahepeal oli ES-i rahvaluulesektsioonist saanud taas iseseisev Akadeemiline Rahvaluule Selts (ARS). Nii toimuski rahvusvahelisel valge kepi päeval, 15. oktoobril 2003 Tartu lähedal Kavastus koostöös selle seltsi, Tartu Nägemisvaegurite Arenduskeskuse ja aktsiaseltsiga GIGA üritus, millega tähistasime pimeda rahvajutustaja Kaarel Jürjensoni (1868–1943) 135. sünni- ning 60. surma-aastapäeva. Esinejateks olid ARS-i, aga ühtlasi Emakeele Seltsi liikmed Mall Hiiemäe, Maie Kalda ja Kristi Salve. Sündmuse peategelasest Kaarel Jürjensonist rääkisin mina. Selleks kogutud eluloolise ainese põhjal koostasin kirjutise „Pime rahvajutustaja Kaarel Jürjenson (1868–1943)", mis ilmus 2005. aastal ajakirjas Akadeemia. Muide, sel rahvaluulepäeval avati Kavastu meierei seinal Tiit Veeberi toetusel valmistatud osalt braikirjalise tekstiga mälestustahvel Kaarel Jürjensonile.

Aastate jooksul olen osa võtnud paljudest Emakeele Seltsi koosolekutest põhiliselt Tartu ülikooli Johannes Voldemar Veski auditooriumis nr 139, aga olen osalenud koosolekutel ka Tallinnas Roosikrantsi tänavas. Enam on huvi pakkunud kultuuriloolised ettekanded. Hiljutistest üritustest oli väga huvitav 17. detsembril 2009 toimunud põhjalikult ettevalmistatud ja igati õnnestunud esinduslik seminar teemal „Naabrite keelearenduskavad". Võtsin osa seltsi 80. ja 90. aastapäeva pidulikest ja sisukatest tähistamistest 2000. aastal ülikooli kohvikus ning 2010. aastal ülikooli ajaloomuuseumis. Seni viimaseks ürituseks, kus osalesin, oli emakeelepäev Vastseliina gümnaasiumis 14. märtsil 2011. Seal kuulutati ES-i ning HTM-i koostöös välja keeletegu 2010, mille elektroonilisest hääletamisest võitja poolel ise osa võtsin. Tunnustuse sai MTÜ Jumalalaegas ja Eesti Hoiuraamatukogu töögrupi (juht Janar Vaik, liikmed Igor Markatšov, Sandra Meigas ja Artur Räpp) töö eestikeelse hääljuhendamise loomisel pimedate tehnilistele abivahenditele, millega eesti keel astus selles valdkonnas maailmakeelte kõrvale.

Emakeele Seltsi aastaraamatud on võimaldanud avaldada mulle olulisi keele- ja kultuuriloolisi uurimusartikleid, mille eest olen seltsile tänulik. Tänan Emakeele Seltsi koostöö eest mõnegi ühise ürituse läbiviimisel, mis olid mõlemale osapoolele vastastikku huvipakkuvad ja kasulikud.

24. oktoober 2011

LIIKMEKS ASTUMINE

Heino Kiik
Emakeele Seltsi liige 1988. aastast

Olin kutsutud Räpina sovhoostehnikumi keelepäevale, mis toimus 4. veebruaril 1988. Tegin seal ettekande „Psüühilise keskkonna kaitsmisest". Rääkisin riigi muutmisest, ennetasin sellega 1.–2. aprillil toimunud loomeliitude pleenumit. Siinkohal mõned katked.

„Kõige lihtsamalt saab rahvas oma tahet avaldada demokraatia ammutuntud tavade kaudu. Näiteks riigivõimuorganite valimisel kandideerib ühele kohale mitu kandidaati, kusjuures kandideerida võib iga vääriline. Nõnda ka riigi juhtivate tegelaste valimisel…

Ei ole keskkonna teene, on hoopis iga inimese enese teene, kui ta vaatamata kõigele praegusel päeval ei ole mittemõtleja, silmakirjatseja, arg, salakaebaja, kade, lepingumurdja, kohtuotsuseta mõrvaja…

Teame, milleni viis põllumeeste traditsioonilise psüühilise keskkonna purukslöömine kolhooside sundtegemisega. Teame ka, kui palju teisigi purukslöömisi on rahva psüühika pidanud taluma…

Ajalugu on näidanud, et ühtegi riiki ei või juhtida mõrtsukamentaliteediga inimesed. Ja riiki ei saa valitseda nõmedusega…

Ma ei näe mingit põhjust, et me siin Läänemere kaldal omaenda Eestis, mida pole vaja kelleltki laenama minna, ei peaks püüdma oma elu ära elada võimalikult elamisväärsena praegu ja igavesti."

See tekst ilmus tervikuna ajalehes Sirp ja Vasar 4. märtsil 1988.

Kuulajatele oli ettekanne ootamatu ja harjumatu. Mina aga olin oma mõtetega elanud aastaid ja avaldasin 1987. aasta suvel Loomingus riigivastase romaani „Maria Siberimaal".

Toon selle päeva meeleolude kohta väljavõtte päevikust, seda muutmata.

„Adolf Vaigla pärast ütles, et tal läksid lõpus silmad märjaks. Tartu ülikooli dotsent Valve Kingisepp ütles hiljem, et kirjanik on keelepäeval teiste seas pärl…

Tagasisõiduks istume Räpinas bussi kella viie paiku pärast lõunat. Sooja saamiseks joome ära (Heino Ahven, Valve Kingisepp) pudeli veini ja sööme šokolaadi.

Heino Ahven teeb bussis ettepaneku astugu ma Emakeele Seltsi liikmeks."

26. aprill 2011

PILK AASTATE TAHA

Valve-Liivi Kingisepp
Emakeele Seltsi liige 1961. aastast, auliige 2011. aastast

Emakeele Seltsi esimesel sõjajärgsel ettekandekoosolekul 9. detsembril 1945 tegi Johannes Voldemar Veski ettepaneku asutada seltsi juurde üliõpilaste keelering. Eesmärgiks oli süvendada üliõpilaste teadmisi ja huvi eesti keele ja sugulaskeelte vastu, juhtida neid teaduslikule uurimistööle. Nagu 25 aastat tagasi Emakeele Seltsi luues langes taas lootus üliõpilastele, kellest tuli koolitada uued uurijad, asendamaks sõja-aastatega kaotatud, Nõukogude okupatsiooni eest põgenenud keeleteadlasi. Üliõpilaste keelering oli esimene üliõpilaste teaduslik ühing ülikoolis. Ringi asus juhendama Arnold Kask.

Ja tore on meenutada, et kolmteist aastat hiljem, kui olin eesti keele eriharu IV kursuse üliõpilane, valiti mind keeleringi vanemaks. Sain muude kohustuste kõrval tõsiseks ülesandeks koostada värskelt ilmuma hakanud ajakirjale Keel ja Kirjandus ülevaade ringi tööst. Ring oli vahepeal küll ES-i alluvusest viidud ülikooli üliõpilaste teadusliku ühingu (ÜTÜ) koosseisu, aga kokkukuuluvus säilis. Mu elu esimene trükitöö „TRÜ ÜTÜ eesti keele ringi tööst“ ilmus Keele ja Kirjanduse 5. numbris 1959. aastal. Ei osanud siis uneski näha, et olen kauges tulevikus sama ringi juhendajaks õppejõuks kaheksa pika aasta vältel ja suunan üliõpilasi esinema seltsi keelepäevadele Eesti koolides.

Üliõpilaspõlve kustumatu elamuse ja aastateks väga lähedase suhtluse Veskite perega tekitas Johannes Voldemar Veski 85. sünnipäeva tähistamine 1958. aasta juunis. Tähtpäevaks ilmus raamat „Johannes Voldemar Veski keelelisi töid“, peeti ettekandekoosolek aulas ja sellele järgnes pidulik õhtusöök ülikooli kohvikus. Sain sellele kutse, esimesele nii pidulikule õhtusöögile oma elus. Neljanda kursuse üliõpilasele, vaid stipendiumist elatuvale noorele oli selline võimalus suureks auks, aukartust suurendas olukord, et peovõõraiks olid enamasti mu tookordsed õppejõud. Ergas elamus püsib meeles tänaseni.

Samalaadseid kutseid ja elamusi jätkus järgnevatel aastakümnetel veel. Viis aastat hiljem tähistati J. V. Veski 90. sünnipäeva. Ilmus raamat „Nonaginta“, aulas peeti juubelikonverents ja Asta Veski pakkus isa auks kohvikus piduliku

õhtusöögi. Sain kutse, sest olin juba vanemlaborandina eesti keele kateedris tööl. Aino Valmeti taktitundelisel juhtimisel ning põhjalikul läbimõtlemisel paigutati külalised pidulauas nimekaartidega varustatud kohtadele. Mäletan, et mu lauakaaslaseks oli seatud väärikas härrasmees Ants Viires, kelle vaimuka vestluse saatel eestlaste taluarhitektuurist ja söögitavadest nautisin pidulaua suurepärast kõhutäidet.

Peale juubelite tähistas Asta Veski enda ja isa sünnipäevi kohvilauaga ka oma kodus Vabriku tänav 5. Veskite sõpruskonda kuulus erinevate alade teadlasi: arste, füüsikuid, veterinaare, kes kõik olid elavaloomulised ja sõbralikud suhtlejad. Asta oli hea koduse kasvatuse kõrval saanud kohviõhtute korraldamise õpet naiskorporatsiooni Filiae Patriae liikmena ja suurepärase perenaisena valmistas ta nii maitselt kui väljanägemiselt imelisi võileibu, küpsetas imetabast soolakat kohupiimakooki köömnetega ja ta peolauda kaunistas tingimata vahukooretort punaste maasikatega. Auväärsemad külalised, professorid abikaasadega, istusid avara söögitoa suure ovaalse laua ümber, nooremate jaoks oli nn kassilaud rõdul ja kui seltskonnas juhtus olema Juhan Peegel, muutus sealne keskustelu väga lustakaks. Enamasti pakkus Asta ka omavalmistatud koduveini. Ilusa ilma korral võisime jalutada aias, mängida pere lemmiku, valge spitsi Vudiga, imetleda lilli, kuulata seletusi aiaharimise teemadel. Mõnikord läks arvamuste vahetus tuliseks, enamasti siis, kui kohal oli autoriteetne ja sõnakas kirurgiaprofessor Artur Linkberg abikaasaga.

Veskite aias kasvas suurte mahlaste viljadega kirsisort, mille juurtest sirgunud istikuid kinkis Asta sõpradele. Üks selline juurdus kenasti minu ja mu abikaasa Hennu aias ja meenutab igal kevadel oma valgevahus õitega Veskite peret, nende kodu ja seal veedetud tunde.

Lähenes J. V. Veski 95. sünnipäev. ES-i juhatus ja ülikool tegid ettevalmistusi 27. juunil, keelenestori sünnipäeval toimuvaks juubelikonverentsiks. Taevased väed aga olid teist meelt. 28. märtsil 1968 lakkas töötamast J. V. Veski süda ja konverentsist ta sünnipäeval sai esimene Veski päev. Sellest kujunes regulaarne, eranditult igal aastal korraldatav eesti keeleelu sündmus tänapäevani.

Eriti mitmekesiseks kujunes J. V. Veski 100. sünniaastapäeva tähistamine. Asta eesti keele kateedri õppejõuna aitas omalt poolt igati kaasa, et kõik mälestusettevõtmised kajastaksid faktitruult isa elu ja tegevust. Nii leppis ta korraldajatega kokku sobiva asupaiga Kaasiku talu maadel Veski sünnikodu tähistavale monumendile, abistas isa fotodega skulptor Ülo Õuna keeleuurija büsti loomisel peahoone 139. auditooriumi. Mäletan, kuis Asta kurtis oma muret veel pooleli oleva büsti pärast, sest kartis, et äkki see tuleb samasugune deformeerunud peaga

kunstitöö nagu skulptor Õuna loodud mitu varasemat taiest. Õnneks nii ei läinud. Astale isa büst meeldis, selle teostus tundus loomutruu ja oma heameelt kinnitas ta ka kunstnikule. Juubelisündmuste käigus asetati Veskite elukohta, majale Vabriku tänav 5 mälestustahvel, kusjuures enne katte eemaldamist eksis linna punavõimu esindaja nimekasutuses ja pühendas tahvli Veskele. Peeti aulakonverents, ilmutati artiklikogumik „Centum" ja koos Elli Riikojaga koostas Asta „J. V. Veski mälestuste raamatu" (1974), mille sisus moodustas märkimisväärse osa muu materjali kõrval helilintidel säilitatu. Veskit küsitlesid kolme aasta kestel vaheaegadega (1964–1966) Tartu ülikooli fonoteegis Heino Ahven, Juhan Peegel ja Huno Rätsep. Keelenestori meenutusi oma eluteest, unikaalset materjali helilintidel kogunes ES-ile kestusega üle 28 ja poole tunni. Esialgu jäi lintidel säilitatu ootele, kuni kokkuleppel kateedrijuhataja professor Arnold Kasega asusin neid kateedri tagakambris litereerima. Oli erakordselt huvitav kuulata ja kirja panna vana Veski aeglast, rahulikult voolavat kõnet. Ta sõnastuses rullus mu ees lahti pikk eesti kultuurilugu värvikate tegelaste ja sündmustega. Sain tublisti targemaks.

Loomulikult lõppes pidulik tähtpäev õhtusöögiga ülikooli kohvikus.

Veski päevade kavva on algusest peale kuulunud konverentsijärgne käik ta kalmu juurde Raadi kalmistul. Kohaletulnutele on ajakajalistes sõnavõttudes meenutatud suure keelemehe elutöö eri tahke, kokkupuuteid ja koostööd pikkadel aastakümnetel, asetatud lilled ta kalmule. Ja siis on kõlanud ühislaul, sest tunneme, teame Johannes Voldemari innuka laulumehena Miina Härma segakoori aegadest ja üldse tõsise muusikahuvilisena kogu elu vältel. Tallinnas ajakirjanikuametit pidades tegutses ta ka muusikakriitikuna ja juhtis koguni VII üldlaulupeo korraldustegevust.

Mälestuslauludena on kõlanud Miina Härma „Ei saa mitte vaiki olla", Johannes Voldemari lemmiklauluna „Mu meelen kuldne kodukotus" ja kohale tulnute isamaa-armastuse kinnitusena „Mu isamaa armas, kus sündinud ma. Sind armastan ma järjest ja kiidan lauluga". Nii on olnud minevik lauludes meiega. Ühislaul kõlas algusaastatel kaunilt, isegi mitmehäälselt kaunilt, sest tallinlastest keeleinimeste seas oli Teaduste Akadeemia nais- ja meeskoori lauljaid ja ega tartlastegi hulgas viisipidajaist puudu tulnud. Laul võimendab sõnade mõtet ja suurendab mõttekaaslaste kokkukuuluvustunnet, liigutab ja ülendab meeli. Seda tunneme alati. Kõikide rõõmuks ja meeldivaks elamuseks lõppesid kalmistul käigud Asta lahkel kutsel ta kodus kohvilaua juures vestlustega päevasündmustest. Ei asunud enne koduteele tallinlaste buss ega tartlasedki, kui Veskite kodu külastus seljataga. Ja oli päevi, mil kohvivõõraid kogunes õige rohkesti.

Asta suutis elu jooksul palju: koostada kandidaaditöö isast sõnavara arendajana, kirjutada artikleid Veski töödest ja tegemistest erinevates terminoloogiakomisjonides, luua ülikoolis isanimeline stipendium, sõidutada oma Pobedaga teda Saare metsadesse seenele või keelekoosolekutele, juuksurisse või kohvikusse sõpradega vestlema. Armastus annab jõudu, armastus ei väsi.

Kui heidan pilgu aastate taha ja mõtlen Emakeele Seltsile, meenuvad ikka inimesed, kellega olen seltsis kokku puutunud, aga ennekõike Veskite pere: väga hea inimesena tegutsenud muhe keelenestor Johannes Voldemar ja ta ainus tütar Asta, isa abiline ja toetaja pikil elupäevil ning mälestuse vapper hoidja nii sõnas, kirjas kui ka tegudes. Oleks selliseid tütreid igas peres!

Mu tudengipäevist alanud side Emakeele Seltsiga on olnud töine, usalduslik ja hariv tänaseni, elukaare lõpupoolelgi. Soovin kõigile liikmeile alanud aastasajal innukust, algatusvõimet, tegutsemistahet ja tarka vaimu seltsielu kujundamisel, traditsioonide säilitamisel ja uute loomisel.

MAKAROONILISED NEANDERTALI LUULETISED[2]

Arvo Krikmann
Emakeele Seltsi liige 1966. aastast, auliige 2014. aastast

Arglik teretus
Tere va tupli Tuklase seura
Ja joga toinegi poro ja peura
Minä vaene Viromaa teuras
Viibyn mieleldi yhä te seuras

Eks mä siin Viromaal ringi jaura
Syön aga olgi ja vean aga aura
Vahel aan aidat ja kargan kaura
Kyllä mu sydä ja hengi siis naura

Kauaks ei ole kyll tuoda mu nauru
Ei lasta kaua syöda mul kauru
Urruaugule antakse höyry
Siis minä itken ja nöyrält aan möyry

Ärge siis karaket kinni mo karvo
En ole sangari pole mul arvo
Vaikka tuo nimeni ongi mul Arvo
Pole jo poro ei edes tarvo

[2] 23. mail 2014 avati Haapsalus Väikese viigi ääres F. J. Wiedemanni keeleauhinna laureaatide nimipingid, sh ka Arvo Krikmanni oma. Tänusõnavõtus tsiteeris Krikmann oma „makaroonilist neandertali luuletist", mille kohta Ilse Lehiste olevat kirjutanud (tõenäoliselt 1994), et see talle meeldis. Luuletused on kirjutatud 1980. aastate lõpul tänuks Tuglase Seltsile hea vastuvõtu eest Helsingis, kui Arvo Krikmann töötas seal mõnda aega seoses Eesti ja Soome folkloristide ühise vanasõnaprojektiga. Emakeele Seltsi jõudsid luuletused teadussekretäri palvel pärast Haapsalu üritust 2. juunil 2014.

Tänulik jumalagajätt
Päivä siis tupli Tuklase seura
Segä see muu jalo poro ja peura
Kiidos et te mind Viromaa teurast
ulos ei kargoitand eneste seurast

Kuundelitte mo jaburat jama
Vaikka teil endil on tohutu lama
Katselite mo tobedat molo
Millest teil varmasti olo on nolo

Nyyd minä taas oma Virosse palan
Muistan noid päivi ja haledalt halan
Runsasti silmävett minä valan
Uut aga tabamist ootama alan

Huomena taaski saan aura ees auru
Hetkegään ei lasta kuulata kiuru
Unissagaan ei näe enam kauru
Abita Taarapita ja Siuru

SUGULASKEELED JA EMAKEELE SELTS MINU ELUS

Ott Kurs
Emakeele Seltsi liige 1972. aastast

Kuulun Eesti Vabariigis sündinute sellesse põlvkonda, kel tuli kooliteed alustada juba nõukogude ajal. Kodus leidus meil Eesti aja lõpu ajalehti, samuti veelgi varem ilmunud Postimehe lisa Sädemed, mis oli kokku köidetud. Raamatuid oli meil kodus väga vähe, nii et neid laenutasin Lümati raamatukogust, kus tollal õnneks veel polnud jõutud teha väljapraakimisi. Mida ma tollal lugesin, sellest olen kirjutanud mälestusteraamatu esimeses osas „Laugemaa laps".

Minu lapsepõlvekodu asus Kodavere (Kõdavere) kihelkonnas, kus kõneldi kohalikku murrakut. Mu isaema ehk *ämm* oli pärit Torma (Tõrma) kihelkonnast. Tema keelepruuk oli meie kandi omast õige pisut erinev. Lisaks kasutas ta mitmuse kolmandas pöördes järjekindlalt selleks ajaks juba kadunud *vad*-vormi. Üldiselt räägiti mu kodus murdesugemetega kirjakeelt. Koolis aga nõuti rangelt viimase kasutamist ning karistati kohaliku murraku kõnelejat pärast tunde ehk „kinni" jätmisega. Kui minust oli saanud koolipoiss, hakkas ema kodus kõnelema vaid kirjakeelt, sest ta ei tahtnud, et saaksin koolis murde kasutamise pärast halbu hindeid või muul viisil nuhelda. Eesti keele grammatika õppimine mind ei võlunud, kuid küllalt suure lugemuse tõttu kukkusid kirjandid päris hästi välja ning neis ei esinenud selliseid kirjavigu, mille eest oleksin saanud nahutada. Tollased kooliõpetajad olid ranged ning jälgisid kõiki kehtestatud eeskirju.

Nii juhtuski, et põhikooli aastail koolis taunitud kodukandi keelepruuk mind ei huvitanud. Küll aga hakkasid huvi pakkuma soome ja karjala keel. Viimasest tundus mulle eriti põnevana Tveri karjalaste oma, kus esinesid huvitavad häälikud ja tähed *ž* ja *š*. Karjalakeelseid tekste olin näinud Sädemetes. Andsin nende köitepaki kooliaja lõpul lugeda ühele klassikaaslasele ja tema kätte Sädemed jäidki.

Sõja ajal kuulati meie peres Soome raadio eestikeelseid ning sekka ka soomekeelseid saateid, kuigi soome keele oskajaid meil kodus polnud. Küll aga räägiti huvitavaid lugusid Lauri Kettunenist, kellega olid seotud mu kaugemad sugulased

Kaelu Anna (neiupõlves Anna Kurs) ning mu ema kasuema Emilie Saul (hiljem Neider). Emilie ehk Miili jutustas naljakaid lugusid *suome ärrast*. Üks neist oli sellest, kuidas Kettunen sõitnud *sitavankriga* Ernst Enno pulma. Kettunen oli Miilile kinkinud oma pildi, kodus oli meil pilt Anna Kursist (abiellumise järel Anna Lindvere).

Alates 1. aprillist 1939, mil minu kodukant liideti Pala vallaga, kuulusin Villem Ernitsaga samasse valda. Nii et juba lapsepõlves olin kuulnud Ernitsast kui targast, karskest ja omapärasest mehest, kes oskab soome keelt ja paljusid teisi keeli. Tema kohta olin emalt kuulnud riimitud rahvaütlust. Villemile pakutud õlut, kuid: „Võttis õlle suhu Ernits, sülgas, ütles: see on värnits!" Ema võis seda olla ka kusagilt lugenud, sest ta oli agar kohaliku raamatukogu kasutaja. Ühtteist rahvajuttude kaudu kuulsin Ernitsast veel koolipõlveski. Siis ja hiljemgi öeldi tema kohta ikka: Jõevalla Ernits.

Keskkooli kahes viimases klassis, mil õppisin juba sünnilinnas Tartus, nägin Ernitsat sageli tänaval ning mõnikord ka linnaraamatukogu lugemissaalis, kus käisin kirjandust uurimas ja märkmeid tegemas. Veelgi hiljem juhtusin temaga mitmel korral koos olema ülikooli sööklas.

Tundmatu polnud algkoolipoisile ka Paul Ariste nimi. Tema isa Aleksander Berg ja minu *ämm* Anete Rosin olid umbes samaealised, pärit Tõrma kihelkonna naaberküladest.

Pärast keskkooli lõpetamist 1957. aastal Ropka aianduskülas elades ja sealt Võru tänava kaudu linna poole liikudes puutusin päris tihti kokku Eduard Väärigaga, kes elas tollal kollases majas Võru ja Aardla tänava nurgal. Kui ma kord küsisin Väärilt, kust võiks saada lugemiseks August Ahlqvisti raamatut „Muistelmia matkoilta Wenäjälla wuosina 1854–1858", ütles ta selle olevat ülikooli peahoone nn seminarka raamatukogus. Nii hakkasingi seda raamatukogu kasutama. Saanud teada minu huvidest, soovitas Vääri mul pärast ülikooli lõpetamist asuda ajaloo-keeleteaduskonna kaugõppesse soome-ugri keelte alal. See jäi mul aga tegemata, nii nagu temal endal prantsuse filoloogia kaugõppes lõpetamata.

Keskkoolis käimist alustasin Kiviõlis, kus kohalikud õpilased kõnelesid rannikumurrakuid, milles on vaid kaks väldet. Seepärast oli neil väldete määramine raskevõitu. Kui emakeele õpetaja Asta Järve laskis tekstis neid määrata, õnnestus mul see päris hästi, kuid mitte veatult, sest väljendis „surnud tsaar" panin ma esimese sõna kolmandasse vältesse, nii nagu see on Kodavere murrakus. Kiviõlis õppides töötasin läbi kõik 1930. aastail ilmunud Eesti entsüklopeedia köited. Sealt tekkis huvi sugulas- ja teistegi keelte ning keeleteadlaste vastu. Sain siis teada, et 1920. aastal oli Tartu ülikooli juures asutatud Akadeemiline Emakeele Selts, kuid

mis sellest oli saanud, seda ma tollal ei teadnud. Rõõm oli leida entsüklopeediast andmeid Villem Ernitsa ja Lauri Kettuneni kohta. Tegin väljakirjutisi ka soome-ugri keeleteadlasist, kellest mul varem polnud aimugi. Päris pikk artikkel oli Wiedemannist, samuti sain teateid Soome ja Ungari keeleteadlasist.

Alates sügisest 1955 Tartus keskkoolis edasi käies sain rohkem teada Paul Aristest, kelle nime olin näinud Eesti entsüklopeedia autorite hulgas. Linnaraamatukogus vene- ja saksakeelset kirjandust uurides jõudsin Ármin Vámbéry põneva eluloo ning uurali ja altai keelkonna oletatava suguluseni, mis hakkas mind võluma. Kui siis hakkas ilmuma Emakeele Seltsi aastaraamat, hakkasin sellest otsima artikleid sugulaskeelte kohta. 1956. aastal välja tulnud raamatut „Eesti rahva etnilisest ajaloost" lugedes pakkus mulle kõige suuremat huvi Ariste kirjutatud peatükk. Ariste nime all leidsin ajalehtedest ka artikleid, millest osa oli seotud rahu eest võitlemise teemaga. Pärast kuulsin temalt, et neid polnud ta kirjutanud oma vabast tahtest – ikka nii, nagu oli olnud professorite valimisüleskutsega esimese Nõukogude okupatsiooni ajal. Ariste käis esinemas ka koolides, kuid meie Näituse tänava koolis ma teda ei näinud. 1958. aastal käima pandud ajakirjast Keel ja Kirjandus otsisin ikka Ariste ja teiste fennougristide artikleid. Kui minust aasta hiljem sai ülikooli statsionaarne tudeng, läksin lehes olnud teate peale Ariste juurde õppima rootsi keelt, mis ka oli mind huvitama hakanud. Emakeele Seltsi väljaandest Kodumurre otsisin alguses teateid ja artikleid sugulasrahvastest, pärastpoole hakkasin lugema ka seda, mis oli kirjutatud meie oma murrete kohta.

Just uurali-altai keelesugulusest huvitatuna õppisin aastail 1960–1962 orientalistikakabinetis Pent Nurmekunna juhendamisel türgi keelt. Pent Nurmekunna nimi oli saanud mulle tuntuks aga juba aastal 1955, mil õppisin Tartu Näituse tänava keskkoolis, elades sama kooli internaadis. Pärast ülikooli lõpetamist olin Aristega vadjalaste ja karaiimide juures. Üliõpilasena hakkasin käima kuulamas neid Emakeele Seltsi koosolekuid, kus räägiti sugulaskeeltest ja nende uurimisest. Pärast ülikooli kutsus Ariste mind ikka enda kõrvale istuma. Kord tutvustas ta mind Uku Masingule, kuid temaga mul sidemeid ei tekkinud. Kui ma sügisel 1966 sain ülikoolis töökoha, kutsus Ariste mind Uno Sahva juhendatud võimlemisrühma, kus käisid kõik tema soome-ugri aspirandid. Selles rühmas olin ligi neli aastat, siis jäin eemale, sest aastail 1970–1973 Alatskivil elades oli õhtuti keeruline võimlemas käia.

Pärast väitekirja kaitsmist 1971. aastal mõtlesin teise väitekirja seostada Venemaal elavate hõimurahvastega. Sel puhul tekkis mõte astuda Emakeele Seltsi liikmeks. Üks soovitaja oli Ariste. Kaske ma isiklikult ei tundnud, küll aga tema naist

Paulat, kes oli koolis ajalooõpetaja. Emakeele Seltsi liige sai minust 1972. aastal. Samal aastal tegin teise väitekirja jaoks päris üksikasjalise kava ning näitasin seda esialgu oma esimese väitekirja ametlikule juhendajale Salme Nõmmikule. Et talle oli selline asi võõras, laitis ta mu plaani maha, öeldes, et doktoriväitekiri peab olema teoreetiline, mitte selline empiiriline uurimus. Olin pettunud, kuid andsin siis mitu lehekülge kirjutusmasinal tipitud teksti ajaloo-keeleteaduskonna tollasele dekaanile Karl Siilivasele. Temalegi oli tõenäoliselt asi võõras, kuid ta kutsus hindamiseks appi Sulev Vahtre. Nende ühine hinnang oli selline, et sedalaadi väitekirja on Eestis suuteline juhendama vaid üks inimene – Paul Ariste. Niisiis pidanuksin kavaga minema Ariste juurde. See jäi aga mitmel põhjusel tegemata ning mu kava realiseerimata. Pärastpoole ilmusid küll artiklid „Etnogeograafia ja fennougristika“ (1976), „On ethnogeographical research of Baltic Finns settled on the territory of Soviet Union“ (1980) ning „Etnien kehitys ja etnomaantiede“ (1981), samuti kirjutised eri rahvastest, kuid kõik need jäid ühe mütsi alla viimata.

Emakeele Seltsi liikmena ma agarust üles ei näidanud. Käisin vaid koosolekuil mulle huvitavana tundunud ettekandeid kuulamas, ise kordagi esinemata. Kuid sugulaskeeltega ma põhitöö kõrvalt ikkagi tegelesin. Kõige tihedam side on mul olnud soome keelega, milles on ilmunud päris palju kirjutisi. Kuid mõni kirjutis leidub ajalehtedes vepsa ja permikomi keeles ning kogumikes udmurdi ja ungari keeles.

Niisiis ei saanud minust toimekat Emakeele Seltsi tegevliiget, samal ajal kui mind on aidanud seltsi rajajad ning selle tuntud ja tunnustatud liikmed. Kettuneniga mul kohtuda ei õnnestunud, kuid tema eeskujul hakkasin vanas eas avaldama mälestusliku sisuga raamatuid. Ernitsa juures ma midagi õppimas ei käinud, kuid et meil oli muid kokkusaamisi, koostasin raamatukese, mis peaks ilmuma tema 130. sünniaastapäeva paiku 2021. aasta suvel. Ariste oli nõus juhendama mu esimest väitekirja ning olnuks tõenäoliselt nõus seda tegema ka teise puhul. Nooremas eas sain temalt lugemiseks väärtuslikku kirjandust. Tema eeskujul hakkasin keskeas avaldama mitmes keeles ja mitmel pool väiksemaid kirjutisi, millest mõnes tutvustasin ka Ariste mitmepalgelist tegevust. Loodan ikka, et Aristest koostab raamatu mõni tema otseseid õpilasi. Nurmekunnast olen koostanud paksu raamatu „Pent Nurmekund – keeletark ja õpetaja“ ning olnud Vääri uurimuste kokkuvõtte „Liivi rahva keel ja meel“ koostajate hulgas. Selle kirjutisega siin tahaksin tänada ka Tartu ülikooli kasvandikku, tagasihoidlikku pensionäri Asta Järvet, kes oli keskkooli algaastail mu emakeeleõpetaja ja klassijuhataja.

MEENUTUSI MINU KEELEHOOLDEAJAST

Uno Liivaku
Emakeele Seltsi liige 1973. aastast, auliige 2005. aastast

Kuigi 1950. aastate Eestis olid mõned rahvusluse ilmingud, nagu eestikeelne haridus, ajakirjandus, isegi Emakeele Selts, formaalselt olemas, käis pealispinna all aktiivne venestamine. Ka keele kaudu.

Vene keelest tõlkimist oli palju, aga asjatundlikke tõlke polnud võtta, lokkas mõistete asemel sõnade tõlkimine. Justnagu 19. sajandil, millal ei osatud. Uutes oludes aga isegi kardeti paremini tõlkida. Partei võis vene keele eeskujust hälbimist pahaks panna.

Haritlaskonna arukas osa tajus ohtu, kuid selle vastu polnud piisavalt rohtu. ES küll tegutses, lükates tagasi tähestiku muutmise ettepanekuid, võõrpärisnimede häälduspärase kirjutamise reegleid jmt, kuid tõhusa vastupropaganda tarvis ei olnud ei väljundit, raha ega riski õigustavaid võimalusi.

Peale ES-i olid keelemured selgesti teada Ajakirjanike Liidus (AL). Liidul oli nii väljundeid – tõsi, tsenseeritud – kui ka raha. Ja üks mõne aasta eest vangilaagist vabanenud mees, Eesti Telegraafi Agentuuri (ETA) tõlkija-toimetaja ja referent, kes taipas, kui suur osa on keeles ja selle muutumises ajakirjandusel.

Henno Meriste polnud hariduselt filoloog, kuid tal oli silma ja kõrva, tabamaks eesti keelde sobimatuid võõrapärasusi. Ta valdas mitut keelt, oli organiseerimisvõimeline ja -tahteline, suurepärane suhtleja.

Tänu neile omadustele ning koostööle mõttekaaslastega ES-is (Henn Saari, Rein Kull, Tiiu Erelt jt) tuli nutikas mõte. Meristel läks korda veenda ülemusi, et on vaja moodustada AL-i keele- ja tõlkesektsioon (KTS). Kellel sai olla midagi selle vastu, et ajakirjanikud ülistavad parteid heas eesti keeles ja tõlgivad partei seisukohti eesti keelde õigesti?

Vene keele ülistamine oli tollal kohustuslik. Öeldi nt: *suure vene rahva keel*; *nõukogude rahva ühine suhtlemiskeel*; *progressi, koostöö ja tarkuse keel*; *rahvaste sõpruse ja koostöö keel*. Vene keel ei olnud rahvuskeel!

Eesti keel oli *rahvuskeel, rahvuslik suhtlemisvahend, kohalik keel.*

Venestamise vastu tegutseda muidugi ei lubatud, kuid ikka leidus pilu ja pragu, kust kostis tuge eesti keele püsimisele. KTS-ist, ainukesest omasugusest

NSV Liidus, sai kiiresti eesliinivõitleja vene keele kui rahvuskeelte väljasuretamise vahendi vastu. Loomulikult ei võideldud venelaste emakeele, vaid venestamiskeele vastu. KTS-i asutamiskoosolek peeti 21. mail 1958. Seda päeva võib tinglikult pidada minu keelehooldeaja alguseks.

KTS-i asutamiskoosolekul valiti juhatus, mille kolm liiget jäid seda tööd tegema kas surmani või KTS-i lõpuni. See kolmik oli: Henno Meriste, Edasi keeletoimetaja Helju Vals ja Noorte Hääle keeletoimetaja Ingeborg Murakas. Esimesed kaks olid ideoloogid, Murakas jäädvustas tegevust tuleviku tarvis üsna üksikasjalikes protokollides.

Mina töötasin umbes aastast 1960 tõlkijana. Püüdsin olla kursis keele- ja tõlkimisasjadega.

1967. aasta algupoolel tuli mõte nahutada tollase (ka praeguse) ajakirjanduskeele pahet, stampkeelendeid, mitte ükshaaval, vaid kimbukaupa. Uno Mereste soovitas kirjutada raamat. Seda mõtet toetas ka Rein Kull. Võtsin ideest kinni ja koostasin raamatu tarvis kartoteegi.

Ühel sellesama aasta talvepäeval helises uksekell. Trepikojas seisis mees, keda olin näinud mõnel KTS-i koosolekul. Henno Meriste oli nime- ja nägupidi tuttav. Palusin sisse tulla. Ta teatas pikemalt aega raiskamata, et tahab panna mind KTS-is stampkeelenditest ettekannet pidama. Ju ta oli raamatu ideest kuulnud Uno Merestelt või Rein Kullilt. Panin kartoteegi lauale. Henno hakkas kaarte vasakule ja paremale laduma. Kiiresti-kiiresti. Jutt jooksis sellest tegevusest hoolimata. Ettekandeks oli ainest liiga palju, Henno sortis tema meelest olulise välja.

Valikust sai mu esimene ettekanne KTS-is 15. detsembril 1967: „Kuidas öelda teisiti? Stamp- ja parasiitkeelendeist ajakirjanduses."

Paistis, et Meriste ja Vals jäid rahule. Mind võeti KTS-i nii-öelda vallasliikmeks. Täisliige pidi olema AL-i liige. Liikmesus otsustati Moskvas.

Väheke rohkem kui kahekümme järgmise aasta jooksul oli osa mu elust seotud KTS-iga. Kui palju ettekandeid olen KTS-is pidanud, ei mäleta.

Umbes 35 tegevusaasta kestel peeti KTS-is üle kolmesaja koosoleku. Alati järgnesid ettekandele sõnavõtud, mis tihtilugu muutusid vaidluseks. Mõnikord oli järg ettekandest põnevam. Rahvasuu ristis KTS-i koosolekud keeleparlamendiks.

Kõrgajal käis koos tublisti üle saja inimese, eeskätt ajakirjanikke, just keeletoimetajaid, kuid ka kirjastuste toimetajaid ja muidu huvilisi. Iialgi ei jäänud tulemata ES-i esindajad.

Peale avalike koosolekute andsid KTS-i juhatuse liikmed ühe-, kahe- või kolmekaupa keelenõu ajalehtede ja ajakirjade toimetustes, kirjastustes jm.

Oli ka teist laadi pärimisi. Korraga kutsus üks tuttav mu konjakit jooma, teine oma koju telekat vaatama, kolmas sokutas tööotsa. Kõigil olid ühed ja samad küsimused. Keelehoole oli poliitika. Kas niimoodi uuriti ka teisi KTS-i liikmeid, ei tea. Ju jäi nii minul kui ka võimalikel teistel suure hulga küsimuste eesmärk teadmata.

Eesti keele ajaloos on KTS-il kohake, Eesti ajaloos aga õige tilluke jälg. Tegutses hulk seltse, mille nimes oli „loodus", „ajalugu" või koguni „tehnika", kuid eesmärk ühine – olla tilk, mis uuristab auku kivisse.

Ega me toona poliitikale eriti ei mõelnud, ikka keelele. Muutuvad ideaalid muudavad ka keelt. Möödunud sajandi viiekümnendaid-kuuekümnendaid lahutab tänapäevast paar-kolm põlvkonda. Praegu tegutsevad KTS-i liikmete lapselapsed. Loomulikult on neil oma arusaamad ja ideaalid, isegi oma keel.

1961. aastal alustas ES koolides keelepäevadega. Võitlus emakeele eest sai ühe samba juurde. Ühega toetati ajakirjanikke, teisega koolinoori, professionaalne keelekorraldustöö muidugi kõige taustaks ja kohal. Tollase keelekoostöö teljeks olid Keele ja Kirjanduse Instituudi keelekorraldajad (R. Kull, T. Erelt, H. Saari) ja ETA, kes tegutsesid koos nagu vennad. Vanem, enamasti Rein Kulli isikus, õpetas, andis hüva nõu, noorem, Henno Meriste, võttis kuulda. Mõlemad kuulusid ES-i ning moodustasid silla Emakeele Seltsi ja KTS-i vahel.

ES-i liikmeks võeti mind 1973 (Meriste astus seltsi kümmekond aastat varem). Minu osa ES-is on pisike, olen pidanud keelepäevadel vahest kümmekond ettekandekest.

KTS-i nii-öelda kõrvaltoodanguna koostas Henno Meriste ajalehele Sirp ja Vasar „Keeleveerge", mis ühe küsitluse järgi olid selle ajalehe kõige loetavam rubriik.

Eesti esimest keelerubriiki ilmutas Edasis Helju Vals alates aastast 1958. Keelenurk oli moeasi, ilmus paljudes ajalehtedes ja ajakirjades.

ETA tõlkijate tarvis koostas Meriste uudiskeelendite levitamise ja tõlkevigade vältimise huvides infolehti.

Toimetaja Henn Saari algatusel avaldati osa KTS-i ettekandeid artiklitena Keeles ja Kirjanduses. Ajakirja trükiarv oli väike, kuid autoriteet suur. Sealtkaudu said KTS-is avaldatud mõtted teatavaks ka eestlastele (ja teistele) Soomes, Rootsis jm.

Kirjastus Valgus andis veerand sajandi jooksul välja hulga keelehoolderaamatuid, mis sisaldasid ka KTS-is sündinud mõtteid ja nende laiendusi. Nimetan siin Henno Meriste artiklite kogumikku „Sõnamerel seilates" ning tema ja minu koostöös tehtud raamatut „Kuidas seda tõlkida. Järeltormatusest eestinduseni".

Nii mitmekülgne ja hoogne tegevus annab õiguse nimetada ajavahemikku 1958. aastast kuni 1990-ndate keskpaigani minu elu keelehooldeajaks. Muidugi

ka Meriste ajaks. Ei enne ega, võimalik, ka pärast ole keelehoolet ajakirjandusringkondades nii oluliseks peetud.

Henno Meriste suri 1984. aastal. KTS jäi otsekui peata, juhatus oli harjunud, et kogu tööd teeb Meriste, teised vahel soovitavad midagi, enamasti noogutavad nõusoleku märgiks. Oli vaja uut esimeest. Henn Saari oli nõus olema juhatuse liige, ei rohkemat. Nii tema kui ka Rein Kulli töökoorem oli niigi ränkraske, nende keeldumist ei saanud pahaks panna. Siis arvati vääriliseks mind. Just nagu peakski KTS-i juht olema filoloogihariduseta. Tõrkusin, teadsin, et mul ei ole organiseerija annet. Lõpuks jäid peale need, kes mind soovitasid ja aidata lubasid. Nad pidasid sõna.

Sektsiooni esimees pidi olema ajakirjanik. Mind võltsiti Pikri ajakirjanikuks ja pandi KTS-i juhtima. *Võltsiti* ja *pandi* on õiged sõnad. Uus juhatus tegutses vanas vaimus, kuid aeg oli uus. Deklareeriti, et AL pole loomeliit, vaid on ametiühing. See mõistagi keeleasjade vastu huvi ei tunne.

Üheksakümnendate alguses kutsuti mind AL-i esimehe jutule. Läksin. Esimees pidas koosolekut. Ootasin poolteist tundi. Koosolek lõppes, esimees ütles: „Räägime teine kord." Teist korda ei tulnud. KTS suretati.

Mõne aja pärast asutati uus KTS. Koos käis kümmekond inimest. Siis hääbus seegi. Keelehooldele jäi üks alusmüür vähem.

Pärast taasiseseisvumist venestamine enam ei kollitanud. Vabadust tõlgendati aga ka nii, et keelekorraldus, keelehoole, isegi kirjakeele norm on nagu ahelad, mis tuleb maha heita. Tõsi, mitte kõik ei arva nii: valitsuse volitustega tegutseb ES-i keeletoimkond, abi annavad EKI keelenõustajad, üha mõjukamaks on muutunud Eesti Keeletoimetajate Liit.

Kohati kordub 1940–1950-ndate olukord, ainult et vene keele asemele on tulnud inglise keel, mida ei tahetud ega osatud kolliks pidada. Tõlkijaid on vaja palju, korralikke on võtta vähe. Mõistete asemel tõlgitakse jälle sõnu. Nagu 19. sajandil. Robinal sünnib värdtõlkeid, millest osa valitsuse ja riigikogu toel ka kasutusele tuleb ja vastu peab. Uusi lisandub aina.

Henno Meriste teeneid eesti keele ees ei ole tänini väärilselt tunnustatud. Ta on ära teeninud pronksbüsti, mille parim asukoht oleks Tallinnas Pärnu maanteel endise Ajakirjandusmaja ees. Ka minu tööst KTS-is ja ES-is ei saa rääkida Meristet mainimata.

Mis saab keelehooldest? Iga uus põlvkond suhtub (ema)keelesse omamoodi. Igal põlvkonnal on selleks õigus. Hindavad järelpõlved. Küllap iga põlvkond isemoodi.

KUIDAS MINUST SIISKI SAI EMAKEELE SELTSI LIIGE

Raimo Raag
Emakeele Seltsi liige 1989. aastast

Neljapäeval, 30. märtsil 1989 täitus üks mu ammuseid soove. Sel päeval võeti mind vastu Emakeele Seltsi välisliikmeks. Et lugeja mõistaks, miks see sündmus oli mulle tähtis, pean selgitama tausta.

Olen sündinud Rootsis ja kasvasin kakskeelses peres. Mu rootslasest ema oli küll isa eesti tuttavatega suheldes õppinud kõnelema eesti keelt, aga et ta minu sündides eesti keelt veel eriti hästi ei osanud, rääkis ta minuga ikka rootsi keeles ja seda keelt kasutasime omavahel ema elu lõpuni. Kui sündis minust viis aastat noorem vend Peeter, tundis ema end juba eesti keeles piisavalt kindlana ja hakkas oma teise pojaga kõnelema eesti keeles. Et mina rääkisin Peetriga eesti ja emaga rootsi keeles, valitses meil kodus paras keelte paabel. Minu puhul aitas eesti keele oskust arendada ja toetada see, et käisin Stockholmi Eesti Koolis, mis küll tol ajal oli vaid kuueklassiline.

Uppsalas gümnaasiumi humanitaarharus õppides hakkasin tundma oma eesti keele puudulikkust ja otsustasin selle parandamiseks midagi ette võtta. Kodus tõlkisin isa ning rootsi-saksa ja saksa-eesti sõnaraamatute abiga koolis läbivõetut eesti keelde ja koostasin väikesi erialasõnastikke, mis aga eriti reaalainete puhul osutus keeruliseks, sest vastavad eestikeelsed õpikud polnud mulle kättesaadavad ja olemasolevad sõnaraamatud suurt ei aidanud. Andrus Saareste võrratu „Eesti keele mõistelise sõnaraamatu" kasutamist raskendas indeksi puudumine ja 1960. aasta „Õigekeelsuse sõnaraamat" sõnade tähendusi üldjuhul ei avanud; üldse oli ÕS-i sisu minu jaoks niisama hall ja igav nagu ta kaanedki. Keeleoskust aitas parandada ilukirjanduse ja Eesti ajakirjanduse lugemine. Sõnavara laiendamisel kasutasin 1945. aastal ilmunud eesti-rootsi taskusõnaraamatut ja kui kirjandusest leidsin sõna, mille tähendust ma ei teadnud, tõmbasin sellele sõnaraamatus joone alla. Kui hiljem sattusin varem allajoonitud sõnale, tegin sõnale risti ette, ja kui allajoonitud ning ristiga sõna veel kord ette tuli, pidasin seda niivõrd sagedaseks, et see tuli ära õppida. Kirjutasin eestikeelse sõna sedeli ühele ja rootsikeelse vaste

teisele küljele. Nii kogunes mul peagi kenake hulk sõnasedeleid, mida kandsin taskus ja aeg-ajalt välja võtsin, et sõnade tähendust korrata. Samas sattusin ka sõnadele, mis puudusid 1960. aasta ÕS-is. Hakkasin neid eraldi välja kirjutama koos kasutusnäidetega. Sellest harrastusest sai alguse minu hilisem esikteos „Uusi eesti sõnu", mis ilmus 1979. aastal ja oli esimene pärast Teist maailmasõda ilmunud eesti uudissõnade sõnastik.

Uppsalas oli eesti seltsielu 1970. aastate alguses suhteliselt elav, aga ei eesti seltsi, klubi ega pensionäride ühingu tegevus pakkunud noorele inimesele erilist huvi. Ainus tegus noorteühendus oli Uppsala Eesti Üliõpilaskond, mille vastu hakkasin huvi tundma. Kuigi ma olin alles gümnaasiumiõpilane, võtsid üliõpilased mind sõbralikult omaks. Mõne aja möödudes valiti mind koguni juhatuse sekretäriks, sest oli ilmnenud, et olin väheseid, kes teadis, mitme *k*-ga kirjutatakse sõna *hakkama* eri vormid – sekretärile vajalik teadmine. Korduvaks jututeemaks üliõpilaskonna pidudel ja muudel üritustel oligi eesti keel. Olime ühisel arvamusel, et kõneleme vaid „köögieesti" keelt, mida oli vaja turgutada.

Uppsala Eesti Üliõpilaskond oli 1950. aastate teisel poolel tegutsenud selle nimel, et ülikool hakkaks korraldama eesti keele kursusi. Üliõpilaskonna tegevuse tulemusena sai esimene eesti keele ülikoolikursus teoks sügissemestril 1961 ja 1962. aastast võttis ülikooli soome-ugri keelte õppetool eesti keele dotsendina tööle Valter Tauli. Nii nagu kõikidel õppejõududel tuli ka Taulil iga semestri lõpus esitada nimekiri nende üliõpilaste kohta, kes olid end tema kursusele registreerinud; üliõpilaste arvu järgi hinnati ametikoha vajalikkust. Üliõpilaskonnas peeti seetõttu kursustest osavõttu rahvuslikuks aukohustuseks, nii et iga semestri algul käis esimesel loengul kümmekond üliõpilaskonna liiget oma nime ja kontaktandmeid eesti keele kursustest osavõtuks kirja panemas. Tahtsin minagi oma eesti keele oskust turgutada, aga gümnaasiumiõpilasel polnud ju ülikoolikursusest osavõtt võimalik. Keegi üliõpilaskonna liikmetest julgustas mind: „Mis sest, tule rääägi Tauliga, vaevalt, et ta sind välja viskab!" Nii ilmusin minagi esimese loengu ajaks õppetooli, astusin areldi Tauli juurde ning selgitasin, kes olen ja mida soovin. Tauli piidles mind oma paksude prillide tagant tükk aega, enne kui viipas käega loenguruumi poole ja vastas oma eriomase järsu kõnelaadi ja hääldamisviisiga, millest harjumatul oli kaunis raske aru saada: „Noks vtkes ist!" ('noh, eks võtke siis istet'). Nii sattusin soome-ugri keelte õppetooli ja nii avanes ka võimalus selle raamatukogu kasutada.

Õppetool asus tol ajal hästi ruumikas, mitmetoalises korteris, mis kunagi oli kuulunud mingile ülikooli professorile. Asukoht oli ülikooli peahoone ja kalmistu vahel ühe elumaja alumisel korrusel. Raamatukoina hakkasin raamatukogus

reeglipäraselt käima peamiselt õhtuti eesti- ja muukeelseid raamatuid ja ajakirju lugemas; sain isegi ukse võtme. Raamatukogus avastasin enda jaoks palju huvitavat, sealhulgas Emakeele Seltsi aastaraamatu aastakäigud, Kodumurde vihikud ja kogumiku „Kirjakeel" (1964). Lugesin neid suure huviga, peaaegu kaanest kaaneni. Aastaraamatutes paelusid mitmed teemad: eesti kirjakeele ajalugu ja arendamine, fonoloogia, morfoloogia, sõnavara. Autor, kelle kirjutisi hakkasin väga hindama, oli Paul Ariste, iseäranis tema etümoloogilisi artikleid. Aristel oli haruldane võime kirjutada lihtsalt ja arusaadavalt ka siis, kui ta käsitles keerulisi küsimusi. Suuresti tema teene on, et hakkasin väikest viisi huvi tundma vadja, isuri ja liivi keele vastu. Teised autorid, kes on aastaraamatutest meelde jäänud, olid Huno Rätsep, Arnold Kask ja Eeva Ahven. Erilise tähelepanuga lugesin Juhan Tuldava artiklit „Võõrmõjusid Rootsi eestlaste keeles", samuti Gustav Vilbaste artiklit „Kaukaasia eestlaste keelest ja rahvaluulest". Aastaraamatute lugemisest tekkis mõte, et oleks huvitav ja hariv olla Emakeele Seltsi liige ja selle tegevusest osa võtta. Aga poliitilised olud olid siis veel sellised, et see võis jääda vaid ilusaks, teostamatuks sooviks.

Pärast gümnaasiumi lõpetamist ja sundaega sõjaväes astusin ülikooli, mille lõpetamise järel õnnestus pääseda doktorantuuri ja 1977. aastal saada Rootsi Instituudi stipendium kümneks kuuks Tallinna. Keele ja Kirjanduse Instituudi (nüüdse Eesti Keele Instituudi eelkäija) leksikoloogiasektoris kogusin materjali doktoriväitekirja jaoks. Peale selle käisin paar korda nädalas Tallinna Pedagoogilises Instituudis (praeguse Tallinna ülikooli eelkäija) Mati Hindi ja Kalju Piheli loengukursusi kuulamas. Sama aasta sügisel abiellusin Virvega (enne abiellumist Joalaid), kellega olin tuttavaks saanud, kui 1971. aasta suvel esimest korda Eestis käisin.

Tekkinud hea side Keele ja Kirjanduse Instituudiga säilis läbi aastate, astusime Virvega igal aastal Tallinnas käies ikka sealt läbi ja kasutasime teadustööks sealseid keelekogusid. Kord üsna varsti pärast seda, kui instituut 1981. aastal oli kolinud Sakala tänavalt Roosikrantsi tänava majja, tuli kohvilauas juttu Emakeele Seltsist. Poetasin siis arglikult, et olen ammu tahtnud saada seltsi liikmeks. Vaevalt olin seda öelnud, kui Joel Sang, kes istus minu kõrval, haaras mul käevarrest ja ütles „Tule!" Läksime pikkade sammudega trepist alla Emakeele Seltsi, kus töötoa laua taga istus seltsi teadussekretär Heino Ahven. „Võtke see mees seltsi liikmeks!" ütles Joel ilma pikema sissejuhatuseta. Heino Ahvena nägu venis pikaks ja ta ütles vabandades, et peab asja uurima. Ilmnes, et seltsi põhikirjas oli säte, et liige võib olla vaid Nõukogude Liidu kodanik, nii et paraku polevat võimalik mind kui Rootsi kodanikku liikmeks valida. Minus tärganud lootuskiireke kustus niisama

kiiresti, kui see oli koitnud. Mõistsin, et lääneriigi kodanikule jäävad Emakeele Seltsi uksed suletuks ning et selle paratamatusega tuli leppida. Samal ajal olin veidi pettunud. Seltsi aastaraamatute lugejana olin liikmete nimekirjas märganud, et seltsil oli kaks ungari nimega liiget, Katalin ja Sándor Mokány. Nende elukohaks oli märgitud Budapest, Ungari RV. Vanematest aastaraamatutest selgus, et nad olid varem elanud Leningradis. Nagu nüüd tean, on Sándor Mokány sündinud endises Tšehhoslovakkias, seega väljaspool Nõukogude Liitu, aga selles Tšehhoslovakkia osas, mis Teise maailmasõja lõpus liideti Ukraina NSV-ga. Küllap oli Tšehhoslovakkia kodanikuna sündinud Sándor Mokányist riigipiiri muutmise tagajärjel saanud Nõukogude Liidu kodanik. Seega oli tema kodakondsuse küsimus Emakeele Seltsi liikmeks saades selge; liiatigi olid tal Tartu ülikooliga lähedased ja ammused suhted. Tausta ma siis ei teadnud, aga kogu sellele loole lisab vürtsi, et mu abikaasa Virve oli 1970. aastate keskel Tartu ülikoolis õppides astunud Emakeele Seltsi liikmeks ja jäi selleks ka pärast seda, kui ta 1979. aastal kolis alaliselt elama Rootsi. Tema elukohaks märgiti nüüd Uppsala, Rootsi Kuningriik. Aastaraamatute liikmete nimekirja jäi Virve ka pärast seda, kui ta seoses Rootsi kodakondsuse saamisega aastal 1986 Nõukogude Liidu kodakondsusest NSV Liidu Ülemnõukogu otsusega vabastati. Emakeele Seltsi põhikirjas polnud kindlasti sõnagi sellisest võimalusest, et Nõukogude kodanik saab välisriigi kodanikuks ja et ta sel juhul tuleks Emakeele Seltsi liikmeskonnast välja arvata. Nii et kui Virvega juhtus, et ta sai Rootsi kodanikuks, ei hakatud teda seltsi liikmete nimestikust kustutama. Aga minustki sai lõpuks Emakeele Seltsi liige.

EMAKEELE SELTSI VÄLISLIIGE MEENUTAB

Hannu Remes
Emakeele Seltsi liige 1990. aastast, auliige 2020. aastast

Kolmkümmend aastat tagasi, detsembris 1990, toimus Tallinnas ja Kuressaares konverents „Keelereform ja raamat", mis oli pühendatud Johannes Aaviku 110. sünniaastapäevale. Konverentsi korraldasid Eesti Rahvusraamatukogu, Keele ja Kirjanduse Instituut ning Emakeele Selts. Võiks öelda, et see oli minu esimene konkreetne kokkupuude Emakeele Seltsiga: esinesin konverentsi esimesel päeval, 6. detsembril ettekandega, mille teemaks oli „Johannes Aavik ja Juhani Aho". 6. detsember on Soome iseseisvuspäev ja oli muljet avaldav, kui konverentsi algul pandi Eesti Projekti saalis põlema sinivalge küünal. Eestis elati ju veel laulva revolutsiooni aega, oma iseseisvuse taastamise lootust hellitades.

Läks paar-kolm nädalat, kui sain ootamatult Tallinnast kirja, millest lugesin: „Emakeele Seltsi juhatusel on rõõm teatada, et alates 12. detsembrist 1990 olete vastavalt seltsi üldkoosoleku otsusele Emakeele Seltsi täieõiguslik tegevliige." Alla oli kirjutanud Mart Meri. Soomlasena leidsin muidugi, et on suur au saada välismaise teadusliku seltsi liikmeks.

Peamiselt on mul olnud Emakeele Seltsiga n-ö kaugsuhe, sest olen elanud aastakümneid oma ülikoolitöö tõttu Joensuus ja pärast pensionile minekut Kajaanis ehk mitusada kilomeetrit Helsingist eemal. Ei ole olnud niisama kerge kui pealinlastel minna lihtsalt laeva peale ja sõita kas või üheks päevaks Emakeele Seltsi üritusele Tallinna. Praktikas on mu tähtsaim side seltsiga olnud raamaturiiuli pikk rida Emakeele Seltsi aastaraamatuid, mulle kasulik ja ammendamatu varaait nagu omal ajal estofiilidele Rosenplänteri Beiträge'd. Koduses riiulis on ka mitmeid muid seltsi väljaandeid, mis on aastate vältel marjaks ära kulunud.

Üllatav ja ühtlasi oma uurimistööle kasulik võimalus oli tutvuda 1990. aastate algul põhjalikumalt Emakeele Seltsi vanema ajakirjaga, enne sõda ilmunud Eesti Keele aastakäikudega. Neid polnud meie ülikooli raamatukogus Joensuus. Viibisin vahetuse korras nädal aega Tallinnas Keele ja Kirjanduse Instituudis. Aeg oli muutunud, enam ei rahastanud selliseid reise Soome ja Nõukogude Liidu teaduslik-tehniline koostöökomitee. Seega majutati mind ühe pikemat aega

välismaal viibiva tuntud kultuuritegelase korterisse, muidugi tema nõusolekul. Tal oli suurepärane, osalt vanematelt päritud raamatukogu, sealhulgas näiteks Eesti Keele aastakäigud. Hommikuti ja õhtuti kulus mul suur osa ajast neid läbi vaadates ja märkmeid tehes, millest oli pärast palju kasu.

Olen paar korda teinud kaastööd Emakeele Seltsi aastaraamatule. Number 56 (2010) avaldas artikli soome ja eesti keele paradigmade suhetest. Neid on erinevusi tekitades palju mõjutanud asjaolu, et eesti keeles ei ole tugevnev astmevaheldus võimalik, kui sõnas on esimene välde. Soome keeles pole vastavat piirangut sõnades, mille esisilp on lühike. Näiteks keelte ühistes sõnades on tagajärjeks olnud paradigmatüübi vahetamine eesti keeles (sm *kuve* : *kupeen*, *kude* : *kuteen*, *luvata* : *lupaan* – ee *kube* : *kubeme*, *kude* : *koe*, *lubada* : *luban*). Sellele sugulaskeelte suhteid muutnud nähtusele ei olnud varem erilist tähelepanu pööratud. Emakeele Seltsi asutajaliikmete hulka kuulunud Lauri Kettunengi esitab oma eesti keele häälikuloos juhtumid ainult ükshaaval klusiilide kaupa üldistavaid järeldusi tegemata.

Emakeele Seltsi aastaraamatule 64 (2018) kirjutasin pikema ülevaate sellest, kuidas eesti keele õpetamine ja uurimine 19. sajandil Soomes algasid. Esimeste hulgas on tähtis Elias Lönnrot, kes pooleaastase Eesti uurimisreisi jooksul saatis Soome tuttavatele kirju pikkade soome ja eesti keelt võrdlevate fonoloogiliste ja morfoloogiliste joonte loenditega, vaatles oma kirjutistes eesti keele erijooni ja ka õpetas seda Helsingi ülikooli professorina. Suured teened on August Ahlqvistil, kes tutvus keelega põhjalikult, viibides Eestis neli kuud, ja kirjutas pärast esimese pikema Eesti kirjandusloo, milles on ka eestikeelseid tekstinäiteid soome tõlgetega. Ta avaldas ohtralt eestikeelseid tekste koos sõnastikuga õppevahendiks mõeldud lähisugulaskeelte lugemikus ning professorina toonitas eesti keele tähtsust soome keele õppekavas. Ülikooli õppejõud Julius Krohn, kirjanik Aino Kallase isa, koostas oma loengute alusel esimese soomekeelse eesti keele grammatika. Nii oligi alus rajatud.

Viimastel aastatel on mul olnud võimalus esineda paar korda Emakeele Seltsi konverentsidel Kuusalus, kus omal ajal kohtusid tähtsa grammatika kirjutaja Eduard Ahrens ja Elias Lönnrot. Esinemiste peamiseks põhjuseks on muidugi olnud mu uurimistöö, milles olen püüdnud selgitada Lönnroti ja Eesti ning eesti keele suhteid. Augustis 2017, kui Kuusalus avati Ahrensi mälestusmärk, pidasin temale pühendatud keelekonverentsil ettekande teemal „Eduard Ahrens ja Elias Lönnrot".

Eesti keele aastal 2019 arutasin kevadel Laurentiuse Seltsi esimehe Sulev Valdmaaga, missugune võiks Kuusalus augustis korraldatava Eduard Ahrensi

konverentsi kava olla. Jõudsime otsusele, et üldteemaks oleksid Eesti ja Soome keeleteadlaste suhted ning Kuusalu sidemed soomlastega. Ise pidasin ettekande „Eduard Ahrensi grammatika ja soomlased", milles käsitlesin muuseas Lönnroti tutvumist eesti keele uut laadi grammatika ja kirjaviisiküsimustega ning Ahrensi teost Julius Krohni soomekeelse eesti keele grammatika peaallikana. Kaudselt, just Krohni grammatika vahendusel, oli Ahrensi mõju tunda Soomes veel 20. sajandi algul, enne kui Lauri Kettunen hakkas oma keeleõpikuid välja andma.

Ükski selts ei ole aga midagi ilma tublide, aktiivsete liikmeteta. Olen aastakümnete vältel, 1970. aastaist alates, tutvunud paljude eesti keeleteadlastega konverentsidel, seminaridel, külalisena vahetuse korras, loengukäikudel ja vabamatel koosviibimistel. Tänu eesti kolleegidele olen õppinud lugematuid huvitavaid ja põnevaid asju eesti keelest ja Eestist. Peaaegu erandita on nad olnud Emakeele Seltsi liikmed. Ajaloolistel põhjustel võib Eestis kindlasti tunnetada emakeele väärtust ja tähtsust veel selgemini kui Soomes.

Minutaoline kaugel elav välisliige on alati tänulik ja rõõmus, kui saan Emakeele Seltsi teadussekretärilt e-kirja konverentside, seminaride, raamatututvustuste ja teiste keeleürituste kohta. Niimoodi olen paremini kursis sellega, mis mu erialal Eestis toimub.

MINU EMAKEELE SELTS: ALATI AVATUD

Eevi Ross
Emakeele Seltsi liige 1963. aastast, auliige 2020. aastast

Õigupoolest võikski piirduda pealkirjaga. Minu aktiivsema seotuse ajal seltsiga 1960-ndaist peale iseloomustas seltsi igas mõttes avatus alates kõige esmasest, Sakala 3, hiljem Roosikrantsi (Lauristini) 6 seltsi ruumide avatud uksest. Pea alati võttis sisenejat vastu Helju Kaalu lahke julgustav naeratus ja Heino Ahvena tervituskummardus, mõnikord näol aimatav murejoon, sest tema õlul oli peaaegu kogu seltsi heakäekäik. Heino Ahvena põhimõte oli, et selts on ühiskondlik organisatsioon, mis peab olema avatud kõigile oma liikmeile, seltsi kohalikele kirjasaatjaile ja teistele keelehuvilistele ning ühtlasi innustama liikmeid osa võtma seltsi tegevusest.

Ja tõepoolest, tema hea sõna ja usaldus aitasid kaasa sellele, et ikka leidus vabatahtlikke, kes iseenesestmõistetavalt olid oma ametitöö kõrvalt valmis kas väljaandeid koostama-toimetama, osalema murdevõistluse žüriis või abistama juhuslikumat laadi ettevõtmistes. Lugematuid kordi tuli, sportlikku väljendust kasutades, rühikal kaptenil Heino Ahvenal ette valmistada järjekordne võistkond koolide keelepäevaks, vastas hulk erksaid silmapaare uudistamas, millega neid püütakse köita. Vastu pakkusid õpilased luulepõimikuid, mõtteid ja vaatlusi oma keelest ja kodumaast. Pisikese kadedusega mäletan seni asjaolu, et ei saanud enam olla õpilane, kui Ain Kaalep originaalselt vaatles A. H. Tammsaare „Tõe ja õiguse" viit köidet, või tunnen ikka veel heldimust, kuidas Järva-Jaani kutsekooli natuke nurgelise olekuga poisid kandsid ette Hando Runneli isamaaluulet, või heameelt, et Peterburi keelepäeval sain kirja, milles kasutati haruldast grammatikavormi, *ne*-tunnusega võimalikkuse kõneviisi.

Lahke pererahvas meelitas ligi teisigi peale keelehuviliste. Sakala 3 saalis toimusid teaduste akadeemia mees- ja naiskoori lauluproovid, ja et nii Helju Kaal kui ka Heino Ahven laulsid kooris, kutsus avatud uks lauljaid sinna aega veetma. Eriti agarad olid malehuvilistest laulumehed koos oma dirigendiga, mis samuti malehuvilisele Heino Ahvenale pärast pingutavaid malepartiisid tõid ilmselt

kaasa ka öötöötunde. Minugi esimene kord üle seltsi ukse astuda oli seotud naiskooriga: nimelt uurisin Heljult, millal ja kus on järjekordne proov. (Tekstiväliselt. Mõni aeg hiljem sain kaasa elada laulumeeste Heino Ahvena ja Heino Rossi lõbusale ja rituaale järgivale kamraadlikkusele, mis kunagi ei muutunud familiaarseks.)

Värske murdesektori (ametlikult keeleuurimise sektori) töötajana 1962. aastal ei mõistnud ma esialgu sektori ja seltsi tihedaid töiseid suhteid, mis omamoodi kattusid. Mõlemad kogusid vanapärast murret (sektor oma töötajatega, selts vabatahtlike kirjasaatjate abil), ühiselt arutati murdesõnaraamatu tegemist, seltsi korrespondentide võistlustööde hindamisel osalesid sektori töötajad jms. Kõrvu hakkasid aeg-ajalt ka sektorijuhataja Mari Musta repliigid, nagu „arutame seda seltsiga", „küsime seltsi arvamust" jne.

Mind viis seltsi keeruliste aastatega kurssi sektoris töötav laia silmaringiga ja intelligentne Aili Univere. Keeleteadlane, kes oli murdekogumist alustanud Andrus Saareste käe all, töötanud seltsis, üle elanud seltsi toimetuleku võimaluse poliitiliste keerdkäikude aastail ja murdekogude päästmise sõja-aastail. Pärast sõda tuli tal silmitsi seista ka seltsi tegevuse kardinaalse sunnitud muutusega. Kui üsna algusajast peale oli seltsi oluline ülesanne ülemaaline murdekogumine ja kogutud ainese põhjal eesti murrete sõnaraamatu koostamine, siis 1947. aastal Eesti NSV Teaduste Akadeemia koosseisu asutatud Keele ja Kirjanduse Instituut (praegu Eesti Keele Instituut) sai mõlemad ülesanded endale. Seltsi osaks jäi tegevus asjaarmastajatega. Seltsi kogutud üliväärtusliku murdearhiivi, eesti murdeuurimise ja tulevase suure eesti murrete sõnaraamatu aluse, omandas ~ omastas instituut samuti. Arhiivi lõplik üleminek dokumenteeriti 31. mail 1953 deponeerimislepinguga, mida uuendatakse seni. Koos instituudi kogutud murdematerjaliga moodustus uus murdearhiiv, mille nimest on kadunud selle alusepanija ja suure teadusväärtusega ainese koguja, Emakeele Seltsi nimi. Praegu on ta Eesti Keele Instituudi eesti murrete ja soome-ugri keelte arhiiv (EMSUKA). Kuni on veel teadjaid, võiks aeg-ajalt mälu värskendamiseks unustada ametliku nimetuse ja rääkida või kirjutadagi Eesti Keele Instituudi ja Emakeele Seltsi murdearhiivist, nagu ta tegelikult on.

Minu tööletuleku ajaks valitses mõlema üksuse vahel töörahu. Stoilise olekuga Aili Univere oli silmanähtavalt rahul, et saab töötada ka selle murdematerjaliga, mille päästmisel tal oli olnud väga oluline roll. Seltsi ja instituudi keerulisi olukordi 1950-ndate algul on faktitäpsusega kirjeldanud Eeva Ahven (Keel ja Kirjandus 1999, nr 2, 4), kes oma juubeli puhul oli enesest rääkimise asemel nõus avama seltsi käekäiku. Samm-sammult ja isikuti avab autor, kuidas Nõukogude Eesti

võimuorganid ja teaduste akadeemia reorganiseerisid Eesti teaduselu uuele ajale vastavaks. Seltsile tähendas see nii seismist oma olemasolu eest 1950/1951. aastal kui ka võitlust oma murdearhiivi eest Tartus. Selts jäi alles tänu läbimõeldud ja targale tegutsemisele ning teaduste akadeemia presidendi Johan Eichfeldi eestkostele. Murdekogud aga sõitsid seltsi vastupanust hoolimata 10. juunil 1952 lahtiste autodega läbi Eestimaa vihmapilvede Tartust Tallinna, ometi märjaks saamata.

Seltsi meeldiv töine õhkkond kutsus mind kuidagi märkamatult vabatahtlikuna sellest osa võtma ning esimene tõsisem võimalus avanes, kui pakuti litereerida J. V. Veski mälestusi. Ajapikku hakkas lisanduma sisulist rakendust, nagu murdekorrespondentide võistlustööde hindamine. Tööde lugemine kasvatas austust inimeste vastu, kes oma ajast ja kes teab mis tingimustel talletasid oma kodumurret, et see ei vajuks jäljetult unustusse.

Suure toimetamiskoormuse juures kutsus Heino Ahven mind Kodumurde asetoimetajaks. Heino Ahven suhtus äärmise respektiga autori teksti. Püüdsin käia tema jälgedes, ometi üsna toimetamise alguses teenisin autorilt, hea keelevaistuga folkloristilt Veera Pinolt hüüatuse: „Kuidas ma vihkan keeletoimetajaid!“ Polnud magus tervitus algajale, küll aga õpetlik: ära torgi teise teksti, kui see pole hädavajalik, kui seal pole vastuolusid või lausa eksimusi. Aruta autoriga, põhjenda oma arvamust, või tagane.

Murdeväljaannete puhul nii seltsis kui ka murdesektoris polnud toimetamine siiski kõige suurem probleem. Selgus, et murdekeele täpset häälдust polnud trükikojal lihtne trükkida, sest nappis foneetilisi märke või puudusid need hoopis, samuti oli vähe käsiladujaid jne. Trükivalgust näinud Kodumurde numbrites jt väljaannetes hakkasid ilmuma märgendid, nagu „ilmumine on viibinud toimetusest olenemata trükitehnilistel põhjustel“. Kodumurde 16. numbri reaaluses viites on veel lisatud, et number oli toimetatud ja ladumiseks valmis 31. augustil 1981. Numbri sisu kajastas muidugi veel varasemat aega, nt avaartikkel oli Heino Ahvena „Emakeele Seltsi argipäev“, mis oli seotud seltsi 60. aastapäevaga 1980. aastal. Väljaanne ilmus 1986.

Ka murdesektoris polnud lood paremad. Seal valminud „Eesti murrete sõnaraamatu“ (EMS) käsikirjad rändasid koostajate laualt aina paremaid aegu ootama kappi, kus ees olid juba parajad kaustavirnad. Koostasin EMS-i käsikirja aastatel 1968–1975, toimetasin I köite 2. vihikut 1979. aastast ja see ilmus alles 1995, kui olin töötanud juba üle kümne aasta Keele ja Kirjanduse toimetuses. Kas sobis siis enam hüüatada: kaua tehtud, kaunikene!

Kogu seda protsessi on tänapäeval võimatu ette kujutada, kuid igaühel, kel huvi aru saada, miks nii vähe ilmus murdekirjandust, on võimalik tutvuda

tolleaegsete trükiste impressumitega. Need on väga kõnekad, kus alasti tõde kirjas.

Omaette saaga on Kodumurde 20. numbri ilmumine. Oli 1987. aasta 27. veebruari õhtupoolik, kui Heino Ahven kutsus mind tassile kohvile, et lõpuks ometi tunnistada käsikiri trükivalmiks. Jõime kohvi ja Heino Ahven küsis veel nõu, kas ühes tema lausutud lauses kasutada koma või mitte. Arutasime omavahel ja vist otsustasime koma kasuks. Tekkis vaikus, siis vaatas toimetaja asetoimetajale pikalt silma ja lausus: „Pool tundi tagasi varastati see käsikiri ära." (Muidugi koos portfelliga; mäletamisi leiti hiljem tühi portfell.) Nii aitas tilluke koma natuke aega võita, et hingekoormat kergendada ja tõsiasja tunnistada. Duplikaatide alusel sai aja möödudes number taastatud, aga ta ilmumisteele tuli veel raskusi ja trükivalgust nägi Kodumurre 20 alles 2002. aastal Ene Sepa annetuse toel, üle kümne aasta hiljem kui number 21. Nii et Aili Univere seltsi murdearhiivi sõjaaegsest ja -järgsest rännakust kirjutatud põnevusloo lõpp ilmus enne selle algust.

Heino Ahvena äkklahkumine 22. aprillil 1988 katkestas kõik tema tööd, ka hoolikalt toimetatud ning veel ja veel kord ületoimetatud Gustav Vilbaste suurteose „Eesti taimenimetused" käsikirja. Lõplikult ühtlustamata jäi umbes üks kolmandik teksti (alates ujuvast penikeelest). Loomulikult oli Eeva Ahven kaasa elanud oma abikaasa ühele kõige aeganõudvamale ja keerulisemale toimetusprotsessile ning ta püüdis pärast saatuslikku pööret lahendust otsida. Ühel 1988. aasta päeval kutsus ta minu oma kabinetti ja tegi ettepaneku käsikirja viimistlus lõpuni viia. Reageerisin välkkiirelt ja ütlesin: „Kui teie ka olete nõus toimetama, siis jaa." Nagu Eeva Ahvenale kombeks, mõtles ta veidi – ja nõustus. Ilmselt on Eeva Ahvena kaasamine olnud minu parim tegu Emakeele Seltsi jaoks. Gustav Vilbaste „Eesti taimenimetused" ilmus 1993. aastal Avatud Eesti Fondi toetusel. 1994. aastal anti väljaandele riiklik teaduspreemia sotsiaal- ja humanitaarteaduste alal.

Nii eespool mainitud trükitehnilistel põhjustel kui ka seltsi rahalise seisu tõttu trükiti vaid mõni korrespondentide teos. Taasiseseisvunud Eesti uutes oludes, asutatud fondide ja riiklike programmide rahalootuses jõudis seltsi juhatus 1990-ndatel otsusele, et arhiivis seisvaid tekste tuleks hakata jõudsamalt avaldama.

Käsikirju hakkasid trükiks ette valmistama nn kolm viimast mohikaanlast: Helju Kaal ja Mari Must, kes olid paljusid kirjasaatjaid hästi tundnud, neid juhendanud ja nõustanud, ning mina, Eevi Ross, kes ma olin aastate jooksul endale selgeks teinud minevikuelu kirjeldavate tekstide väärtuslikkuse. Töötasime pingevabalt ja võiks isegi julgeda öelda andumusega. Kord küll tuli ajavahemik,

kui me kõik kolm korraga pikemalt tervisega kimpus olime – meie eluaastate kogusumma oli ju päris soliidne! Kui me jälle tulime seltsi käsikirju arutama, tekitas see meis rõõmsa elevuse, et näe, oli mis oli, jälle oleme koos ja lähme aga tekstidega edasi.

2005. aastal ilmus Mari Musta ristitud „Kuiss vanal Võromaal eleti" ja 2008. aastal samuti tema pealkirjastatud „Ennemustitsel Mulgimaal". Viimane teos jäi Mari Musta viimseks panuseks Emakeele Seltsile: murdeuurimisele pühendunud teadlane lahkus igavikku 20. veebruaril 2008. aastal. Meie Heljuga lunastasime veel auvõla teeneka ja usaldusväärse kirjasaatja Marta Mäesalu ees kogumikuga „Minevikupärandit Häädemeestelt", mis ilmus 2012. aastal. Nii lisandusid korrespondentide murdetekstide sarja järjekordsed köited (VI–VIII), kümnete suurepäraste murdekõnelejate minevikukajastused, mida seltsi kohalikud kirjasaatjad olid pühendumusega talletanud ning ainest ilmestanud tarbeesemete või muu vajaliku joonistega, imetlusväärsete käsitöönäidistega ja mustriskeemidega. Iga kogumiku kaas järgib Emakeele Seltsi korrespondentide arhiivis olevate tekstiköidete kujundust. Teoste trükki toetasid Eesti Kultuurkapital ja riiklikud keelealased programmid. Häädemeeste kogumikus leidub ka Marta Mäesalu kirju seltsile. Korrespondentide kirjavahetus vääriks tulevikus tingimata ilmutamist. 2012. aastal pensioneerus ka Helju Kaal, seltsi hea haldjas 1958. aastast.

See oli üks ennemuistne lugu. Jätkuvat avatust Emakeele Seltsile, aga tänapäevast ja moodsat!

KUI MINA EMAKEELE SELTSI JÕUDSIN ...

Asta Õim
Emakeele seltsi liige 1981. aastast, auliige 2016. aastast

Kui mina Emakeele Seltsi jõudsin, oli seltsi tegevus juba kuuskümmend aastat tagasi alanud.

Tulin tööle – mind oli kutsutud üheks aastaks asendama lapsepuhkusel laboranti – Keele ja Kirjanduse Instituuti, mis asus Tallinnas Sakala 3, samas majas kus ka Emakeele Selts. Taustaks mõnevõrra vabam õhustik, nende Tartu ülikooli professorite ja õppejõudude mõjuväli, kellel ei olnud nõukogude võimuga kuigi sooje suhteid. Kuigi tööle kutsuja Agnes Reitsak pani mulle sõnad suhu, mida direktor Endel Sõglaga vestlusel rääkida ja mida mitte, pidas ta igaks juhuks vajalikuks minuga kaasa tulla. Abi läks tarvis – mõni mu seisukoht tuligi tal lastehaiguseks nimetada. Sain õige pea aru, et KKI ja ES on kaks erineva näoga asutust. Ehkki läbi põimunud nii inimeste kui ka eesmärgi poolest.

Hakkasin usinasti osalema seltsi üritustel, need olid sisult lähedased instituudi omadega, kuid siiski väheke teistsuguse korralduse ja laadiga – natuke sõnakamad ja mitte nii rõhutatult punast värvi. Pealegi oli seltsi juhiks Sakala tänavas karismaatiline Heino Ahven. Varsti sain seltsi liikmeks, mu esimesed etteasted toimusid koolide keelepäevadel. Kuna ainus liiklusvahend oli tol ajal ühistransport, siis enamasti kulus väljasõiduks terve päev. Heino Ahven oli alati kaasas. Ta oskas iga kord keelepäeva niiviisi sisse juhatada ja sellised lõpusõnad öelda, et vist kõik osalejad – nii esinejad kui ka korraldajad – soovisid heal meelel sellist tegevust jätkata. Asjale lisas mõnu seegi, et pikal bussi- või rongisõidul sai nautida heade ja tarkade inimeste seltskonda. Vahel räägiti ka jutte, mis pidid bussi või rongi jääma, ja sinna nad ka jäid.

ES ajas eesti keele asju tasa ja targu. Võib-olla olid vahel erandiks seltsi aastakoosolekud, kus instituudi töötajad seltsi liikmetena lubasid endale teravamaidki sõnavõtte. Meenuvad kirjastamisega seotud probleemid. Ent kõigist raskustest hoolimata – võib-olla ka nende kiuste – ilmusid aastaraamatud, ilmus Kodumurre, ilmus hulk jääva väärtusega raamatuid.

Aeg läks ja olud muutusid. ES-ile tulid kätte kehvemad ajad. Noored ja vihased mehed ja naised pidasid vajalikuks – ilma et oleksid korralikult kaalunud ja

läbi mõelnud – lammutada vana ja luua uus, veel teadmata, milline see uus peaks olema või mis asi see üldse peaks olema. Kõige enam sai kannatada ES-i väljaannete ettevalmistamine ja publitseerimine. Õnneks last koos pesuveega siiski välja ei visatud. Aga see on omaette teema.

1980-ndate lõpupoole, esimese ENSV keeleseaduse (esimene Eesti keeleseadus koostati 1934. aastal) koostamisel oli Emakeele Seltsil täita suur roll. Mind tõmbasid sellesse töösse Mati Hint ja Henn Saari. Oli väga põnev ja pingeline aeg. Kui seadus jõudis viimistlusjärku, toimusid koosolekud Kadriorus, ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe Arnold Rüütli juures. Ja oh seda luksust – hommikuti oli must limusiin ukse ees, mis sõidutas osalised Kadriorgu ja õhtul koju tagasi! Seadus valmis kahes keeles – eesti ja vene keeles. Et keeleseadusest aru saadaks ja see toimima hakkaks, tuli paratamatult niiviisi teha.

Aga pahameelemölluks läks ikkagi. Selle tasandamiseks ja leevendamiseks moodustasid KKI ja ES töörühma, kes sai ülesandeks käia venekeelsetes asutustes keeleseadust selgitamas. Kes vähegi suulise vene keelega toime tuli, see töörühma pandi. See oli füüsiliselt ja vaimselt kurnav töö ja mis seal salata – alati sugugi mitte ohutu. Käia tuli 2–3 asutuses päevas, liikumisvahendiks tramm, troll või buss, ei mingeid limusiine ega luksust. Rääkida tuli seltskondadele, kes ei teadnud ega tahtnud midagi teada ei eestlastest ega Eestist, saati siis veel keeleseadusest. Ei olnud sugugi harv, et koosolekul jäi peale seisukoht – *vezde Sovetski Sojuz* 'kõikjal on Nõukogude Liit'.

Mulle tundus, võib-olla siiski ainult tundus, et mina sain alailma endale kõige raskemad asutused, pealegi pidin käima päevas kolmes kohas, mitte kahes nagu enamik. Tänaseni hakkab kõhe, kui mõnda käiku meenutan. Tavaliselt osales selgituskoosolekul ka keegi asutuse juhtkonnast, kes sõna otseses mõttes kirjutas ette, kuidas tuleb töölistega rääkida. Peab siiski ütlema, et ülemuse kohalolekust oli enamasti kasu – inimesed hoidsid end paremini vaos. Juhtus sedagi, et ülemus pidi peale käratama või ähvardama hommepäev agressiivse räuskaja lahti lasta, nagu juhtus Keila geoloogide juures. Kummaline, aga naised olid reeglina raskem seltskond.

Ilmselt oli alati kohal ka keegi, kes jälgis, mis toimub, ja kandis ette, kuhu vaja ja kellele vaja. Ekskavaatoritehases ähvardas üks klanitud väljanägemisega isand mind peale koosolekut ametlikult vastutusele võtta selle eest, et ma rääkisin 1978. aasta venestamisdokumentidest, mida ma ei oleks tohtinud lugenudki olla, saati siis neist rääkida. Tegelikult ei võtnud ta midagi ette, niisama hirmutas ja praalis.

Üks ebameeldivamaid juhtumeid oli Lasnamäel. Juhtnöörid kätte saanud, hakkasin rahva ette minema, kui korraga kuulsin selja taga eestikeelset küsimust:

„Kas te ei karda?“ Vastasin naiivselt: „Kas peaksin?“ Nagu tagantjärele selgus, pidanuksin küll. Mulle anti mikrofon pihku, seisin keset suurt tsehhi, pisikeste laudade taga, valged kitlid seljas, ilmatu hulk täiesti umbkeelseid ja vaenulikke inimesi. Kuigi püüdsin rahu hoida, läks seltskond üha närvilisemaks ja kurjemaks ning ühtäkki oli üks *macho*-mees mu ees, rusikad õieli. Meie kaaluvahe tõttu lennanuksin ma nagu takutuust ruumist välja või vastu seina, kui sama äkitselt ei oleks meie vahel seisnud seesama eesti keeles küsija. Ometi sai sealgi jutt lõpuni räägitud. Kurtidele kõrvade nagu tavaliselt.

Meie selgitavad retked ulatusid ka väljapoole Tallinna. Kui käisin neljas Narva ja Sillamäe asutuses, tundusid need käigud peaaegu puhkusena. Võib-olla oli põhjuseks see, et kaasa sõitsid kaks partei keskkomitee tegelast. Vene inimene austab ülemust, mida kõrgema astme boss, seda suurem austus.

Ei kulgenud kõik siledalt ka kohapeal, instituudis. Instituudi poolt korraldas töörühma tööd partorg ja seltsi poolt Eeva Ahven. Kui mulle pandi juurde veel üks lisakäik, kokku neli esinemist päevas, protesteerisin. Selgitasin, et see käib mulle üle jõu nii füüsiliselt kui ka psüühiliselt. Seepeale käratas partorg: „Partei käsib ja sa lähed!“ See oli liiast, pealegi ei olnud sel ajal sinatamine kombeks. Vastasin: „Ma pole sellesse parteisse astunud ja partei mind ei käsuta.“ Ja astusin uksest välja. Asi lõppes järgmisel päeval Eeva Ahvena vabandusega ja koormus jäi endiselt kolmele korrale päevas. Muidugi, me kõik olime keeleseaduse eest väljas, me kõik püüdsime, aga igal asjal oli siiski oma mõõt.

Kuigi ma tavatsesin alati lõpetada oma etteaste mõttega, et ehk sai natuke selgemaks, miks Eestis keeleseadust vaja on, sai mulle endale õige pea selgeks (olen tänase päevani samal arvamusel), et kasutegur oli neist käikudest ümmargune null või siis, kui pisut leebemalt öelda – nullilähedane. See lihtne tõde, et me tahame omal maal rääkida oma keelt, oli muulastele arusaamatu ja vastuvõetamatu. Emakeele Selts pani 1989. aastal oma põhikirja ühe eesmärgina kirja: „Aidata kaasa eesti keele takistamatule kasutamisele riigikeelena.“

See pöörane aeg sai mööda, aga töö ja probleemid jäid. Tulid teised ajad ja teised kombed. Aga need olid juba meie oma ajad ja meie oma kombed. Keeleseadustki on üha muudetud ja aina täiendatud. See ei ole enam see keeleseadus, see on hoopis teine seadus.

IV

LISAD

LISA 1

Seltsi liikmete, üld- ja juhatuse koosolekute, ettekannete ja koosolekutest osavõtjate arv[1]

Aeg	Liikmed	Koosolekud	Ette-kanded	Keskmine osavõtt koosolekutest	Juhatuse koosolekud
1920[2]	47	7	20	37	3
1921	82[3]	8	20[4]	23	14
1922	107	10	27	33	15
1923	111	9	23	30	13
1924	101	9	18	30–50	21
1925	97; 1[5]	7	15	30–50	14
1926	41; 1	6	9	?	17
1927	41; 1	6	11	58	22
17.03.1928	73; 1	6	11	50	14
17.02.1929	71; 2	6	13	32	15
23.02.1930	57; 2	8	11	37	13
08.03.1931	55; 2	6	10	28	7
14.02.1932	46; 2	6	9	28	14
05.03.1933	56; 3	7	12	33	18
11.02.1934	34; 4	6	10	25	27
03.03.1935	29; 3	7	11	21	16
01.03.1936	42; 3	6	8	22	13
14.03.1937	58; 5	6	8	34	12
20.02.1938	56; 9	6	9	106; 4; 27[6]	10
19.02.1939	30; 13	6	8	196; 6; 33	20
10.03.1940	27; 13	6	9	260; 6; 44	16
1941	Segaste aegade tõttu pole liikmete arv teada.	3	5	101; 3; 34	8 (+1)[7]
1942	Segased ajad jätkuvad.	–	–	–	(2)
1943	88; 10; 12	–	–	–	(1)
1944	26.05 koosolekul osaleb 19 AES-i liiget.	1	–	19	(2)

Aeg	Liikmed	Koosolekud	Ette-kanded	Keskmine osavõtt koosolekutest	Juhatuse koosolekud
1945	09.12 koosolekul on 66 osalejat, keda kutsutakse AES-i astuma	1 (+1 – 8.04)[8]	2 (+2)	66	(4)
1946	Jätkub AES-i elustamis-tegevus	1	1	56	–
13.12.1947	46; 62; 1[9]	5	7	178; 5; 36	6
1948		3	3	122; 3; 41	13
1949		6	6	256; 6; 43	12
1950		5	7	156; 5; 32	13
1951	52; 1	5	7	164; 5; 33	13
1952		6	6	288; 6; 48	16
1953	68; 58; 1[10]	7	8	218; 5; 44	21
1954	77; 41; 1	6 (+3 arutlust)	6 (+3)[11]	259; 4; 65	13
1955	85; 42; 1	8	9	243; 7; 35	13
1956	85; 40; 1	6	8	232; 6; 39	16
1957	98; 40; 1	7	10	332; 7; 48	13
1958	109; 61; 1	10	16	350; 8; 44	11
1959	115; 53; 1	10	16	391; 10; 40	15
1960	120; 50; 1	9	16	451; 9; 51	14
1961[12]	154; 1	10	15	458; 10; 46	16
1962	178; 1	8	13	482; 8; 61	18
1963	199; 1	6	12	301; 6; 51	17
1964	215; 1	8	14	130; 4; 33	10
1965	218; 1	9	17	156; 4; 39	14
1966	239; 2	7	16	277; 7; 40	10
1967	232; 2	9	14	309; 8; 39	9
1968	229; 1	9	19	463; 9; 52	15
1969	236; 2	10	23	378; 10; 38	12
1970	244; 2	10	25	501; 10; 51	13
1971	261; 1	9	20	331; 7; 48	8
1972	265; –	11	22	274; 8; 35	12
1973	278; –	11	20	522; 10; 53	11
1974	279; 5	11	26	353; 9; 40	15
1975	285; 5	12	26	297; 7; 43	12
1976	288; 5	10	25	324; 9; 36	11

Aeg	Liikmed	Koosolekud	Ette-kanded	Keskmine osavõtt koosolekutest	Juhatuse koosolekud
1977	299; 5	11	20	417; 11; 38	9
1978	309; 5	9	21	296; 8; 37	13
1979	322; 5	11	22	432; 11; 40	10
1980	331; 8	12	35	565; 12; 48	12
1981	341; 7	9	22	381; 9; 43	13
1982	343; 7	12	31	440; 11; 40	14
1983	358; 6	14	28	524; 13; 41	13
1984	365; 5	12	28	488; 12; 41	11
1985	370; 6	15	37	450; 13; 35	9
1986	371; 6	12	28	489; 11; 45	11
1987	380; 5	14	31	702; 14; 51	6
1988	397; 5	8	16	264; 7; 38	12
1989	410; 4	12	25	403; 7; 58	7
1990	423; 4	8	19	284; 8; 36	7
1991	405; 4	11	23	332; 9; 37	7
1992	406; 4	7	14	234; 7; 35	5
1993	407; 4	8	15	344; 8; 43	10
1994	403; 2	7	16	293; 6; 49	7
1995	395; 5	8	21	229; 6; 39	6
1996	380; 5	5	10	179; 5; 36	2
1997	357; 4	5	13	222; 5; 45	8
1998	350; 5	8	18	318; 8; 40	8
1999	347; 7	13	26	531; 13; 41	7
2000	339; 10	10	21	311; 9; 35	5
2001	344; 9	8	16	210; 5; 42	6
2002	341; 9	10	30	431; 8; 54	7
2003	339; 9	7	21	243; 7; 35	3
2004	335; 9	10	32	403; 8; 51	6
2005	335; 11	7	20	209; 5; 42	6
2006	333; 11	5	16	199; 5; 40	7
2007	338; 10	6	18	134; 5; 27	4
2008	335; 6	8	20	248; 7; 36	6
2009	341; 8	7	20	259; 7; 37	6
2010	344; 10	8	23	224; 6; 38	7
2011	348; 12	6	16	233; 4; 59	9
2012	354; 12	8	25	259; 7; 37	8
2013	353; 13	10	30	307; 8; 39	6
2014	356; 14	9	30	242; 7; 35	7
2015	359; 15	5	13	293; 5; 59	4

Aeg	Liikmed	Koosolekud	Ette-kanded	Keskmine osavõtt koosolekutest	Juhatuse koosolekud
2016	363; 15	5	14	217; 5; 44	4
2017	369; 15	9	29	229; 6; 39	4
2018	371; 15	4	10	199; 4; 50	5
2019	379; 14	4	10	167; 3; 56	5
2020		–	–	–	3

1 Arvväärtustesse tuleb suhtuda kriitiliselt lähteandmete ning loendamiskriteeriumide kõikumise ja osalise kaudsuse tõttu.

2 1920–1927 – aastaülevaate andmed; 17.03.1928–13.12.1947 – aastakoosolekute aegsed andmed; alates 1953. aastast – andmed aastalõpu (31.12) seisuga.

3 Aastate 1921–1952 toetajaliikmete arvu ei esitata, kuna paljudel juhtudel oli liikmesus formaalne; peale selle oli toetajaliikmetena arvestatud ka juriidilisi isikuid.

4 Alates 1921. aastast ei arvestata juhatuse sekretäri aastaülevaadet ettekannete arvu määramisel.

5 Esimene arv näitab tegev-, teine auliikmete arvu; auliikmete arv ei sisaldu tegevliikmete arvus.

6 Esimene arv näitab koosolekutel fikseeritud osalejate koguhulka, teine nende koosolekute arvu, kus osavõtjad registreeriti; viimane arv näitab kahe esimese põhjal arvutatud keskmist osalejate hulka, olles ümardatud suurema poole (üldjuhul pole kõiki osalejaid registreeritud).

7 Sulgudes on esitatud juhatuseliikmete või seltsi tegevuse taastajate koosolekute arv ajast, kui juhatuse ametlikke koosolekuid ei saanud pidada või põhikirja järgi valitud juhatust polnud.

8 Ainus põhikirja kinnitamise järgne koosolek toimub 9.12.1945; enne seda on 8.04.1945 toimunud TRÜ eesti keele kateedri korraldatud kahe ettekandega koosolek, millel on selge seos tegevust taastava Akadeemilise Emakeele Seltsiga: A. Kask räägib AES-i 25 tegevusaastast, P. Ariste sõnast „Kalev".

9 Arvude tähendused: tegevliikmed, toetajaliikmed, auliige.

10 Aastatel 1953–1960 nägi põhikiri ette tegev-, kirjavahetaja- ja auliikmed.

11 Sulgudes arutluskoosolekute arv, mida seltsi senises statistikas pole ettekandekoosolekute hulka arvestatud.

12 Alates 1961. aastast on ES-il tegev- ja auliikmed; tegevliikmete arv ei hõlma auliikmeid; seltsi tegevusülevaadetes ajuti eraldi esile toodud välisliikmeid põhikiri ette ei näe, need kuuluvad tegevliikmete hulka.

LISA 2

Seltsi auliikmed

Nimi	Riik	Valimise aasta
Lauri Kettunen	Soome	1925
Oskar Kallas	Eesti	1929
Johannes Voldemar Veski	Eesti	1933
Emil Nestor Setälä	Soome	1934
Johannes Aavik	Eesti	1937
Eemil Aukusti Tunkelo	Soome	1937
Artturi Kannisto	Soome	1938
Konrad Nielsen	Norra	1938
Just Knud Qvigstad	Norra	1938
József Szinnyei	Ungari	1938
Johan Laidoner	Eesti	1939
Konstantin Päts	Eesti	1939
Martti Rapola	Soome	1939
Yrjö Heikki Toivonen	Soome	1939
Dmitri Bubrich	Venemaa	1948
Friedebert Tuglas	Eesti	1966
August Annist	Eesti	1969
Paul Ariste	Eesti	1974
Arnold Kask	Eesti	1974
Vassili Lõtkin	Komimaa	1974
Marta Mäesalu	Eesti	1974
Eduard Päll	Eesti	1974
Elmar Elisto	Eesti	1980
Ernst Nurm	Eesti	1980
Aili Univere	Eesti	1980
Hella Keem	Eesti	1985
Mari Must	Eesti	1990
Eduard Leppik	Eesti	1995
Juhan Peegel	Eesti	1995
Huno Rätsep	Eesti	1995
Valdek Pall	Eesti	1998

Eeva Ahven	Eesti	1999
Henn Saari	Eesti	1999
Ülo Tedre	Eesti	1999
Paul-Johannes Alvre	Eesti	2000
Rein Kull	Eesti	2000
Meinhard Laks	Eesti	2000
Uno Liivaku	Eesti	2005
Helmi Neetar	Eesti	2005
Viivi Maanso	Eesti	2009
Ellen Uuspõld	Eesti	2009
Tiit-Rein Viitso	Eesti	2009
Mati Hint	Eesti	2010
Helju Kaal	Eesti	2010
Mati Erelt	Eesti	2011
Valve-Liivi Kingisepp	Eesti	2011
Reet Kasik	Eesti	2013
Jaak Peebo	Eesti	2013
Arvo Krikmann	Eesti	2014
Enn Ernits	Eesti	2015
Lembit Vaba	Eesti	2015
Asta Õim	Eesti	2016
Tiiu Erelt	Eesti	2017
Ellen Niit	Eesti	2019
Auli Hakulinen	Soome	2020: juhatus 8.01, üldkoosolek 27.08
Hannu Remes	Soome	
Eevi Ross	Eesti	

LISA 3

Seltsi kontori asukohad

Aeg	Aadress	Selgitusi ja kommentaare
1920–1921	–	Seltsi ja selle juhatuse koosolekud toimuvad Tartu ülikooli peahoones (Ülikooli 18), Lauri Kettuneni korterites Pihkva 22 (praeguste Võru ja Väike-Tähe ristmiku läheduses) ja sügisest Vabriku 3 (praegu sama aadress).
1921–1922	Jaani 26	Juhatuse esimene koosolek seltsi kontoris üliõpilasmajas (Jaani 26; praegune TÜ vana kohviku hoone Ülikooli 20) toimub 12.03.1921; koosolekuid toimub ka ühiselamumajas Hezeli tänavas (praegu Liivi 4; aastail 1948–1989 Riikliku Ajaloo Keskarhiivi hoone) ja mujal ülikoolis. 14.02.1922 otsustab juhatus taotleda ruumi ERM-i linnamajast Gildi 8.
1922–1926	Gildi 8	AES-i kontoris (praegugi Gildi 8, pikka aega Tartu polikliiniku hoone) asub ka ajakirja Eesti Keel talitus; juhatuse koosolekud toimuvad Gildi 8 veebruarist 1925 (vahepeal ülikooli peahoones, Kettuneni ja Andrus Saareste korterites). 27.08.1926 kiidab juhatus heaks ruumide rentimise aadressil Jaagupi 6.
1926–1927	Jaagupi 6	Sügisest 1926 töötavad juhatus ja Eesti Keel aadressil Jaagupi 6. Hävinud maja asemel on nüüd TÜ Philosophicum Jakobi 2. Uute ruumide üürimise aadressil Lutsu 10 kiidab juhatus heaks 16.10.1927.
1927–1930	Lutsu 10	Büroos Lutsu 10 (hävinud maja kohal on Tartu mänguasjamuuseumi kõrval asuv hoone Lutsu 12) asub koos seltsi asjaajamisega kohe tööle ka Eesti Keele talitus (1927 nr 5/6 väljaandmiskohaks on Lutsu 10). 18.10.1930 otsustab juhatus „otsekohe üles ütelda senine korter“, kolida kontor ja deponeerida murdekogud ruumidesse Lai 34–6.
1930–1933	Lai 34–6	Hoone Lai 34 on säilinud sama aadressiga. 22.11.1930 peab juhatus koosoleku äsja asutatud TÜ Eesti ja Sugukeelte Arhiivi ruumides. Pärast arhiivi kolimist Gustav Adolfi t 14 pooldab 7.12.1932 sinna kolimist ka juhatuse enamus.
1933	Gustav Adolfi 14	Hävinud maja Toomemäe-poolse nurga kohal on TÜ Philosophicum Jakobi 2 (tegemist on 1932. a Gustav Adolfi tänavaks ümber nimetatud Jaagupi tänavaga; aastail 1949–1989 kandis nime Kingissepa t). Juhatuse esimene koosolek peetakse siin 9.02.1933; 7.06.1933 otsustab juhatus AES-i asjaajamise üle viia foneetika laboratooriumi Lai 36.

1933–1936	Lai 36	Hoone Lai 36 on säilinud. Selts töötab algul foneetika, hiljem psühholoogia labori ruumes (samal aadressil); 13.01.1936 otsustab juhatus taotleda ruume Eesti ja Sugukeelte Arhiivilt ja võimalusel sinna kolida. 27.01.1936 toimub juhatuse viimane koosolek Lai 36.
1936–1944	Rüütli 24	Hiljemalt 10.02.1936 alates asub AES-i kontor Eesti ja Sugukeelte Arhiivi ruumides Rüütli 24 (Laia ja Rüütli tänava nurgal olnud ülikooli apteegi hävinud majas; hilisem hoone kuulus Eesti Telefonile aadressiga Lai 29). Murdekogud evakueeritakse 1944. aasta kevadel Läänemaale, hoone hävib augustis lahingute käigus koos AES-i varaga, sh fonograafi-rullide ja kohanimekaartidega.
1944–1946	Mäe 33	25.11.1944 annab Tartu elamuvalitsus TRÜ-le orderi Mäe 33 (aadress endine) kasutamiseks; 1. aprilliks 1945 on AES-i murdekogud toodud sinna ja asutud neid korrastama. 31.05.1946 võetakse kogud samas TRÜ-lt ja AES-ilt üle teaduste akadeemiale; ülikooli kohustatakse 5 aasta jooksul võimaldama Mäe 33 ruumide kasutamist.
1947–1952	Riia 60	AES saab ruumi 29.01.1947 asutatud Keele ja Kirjanduse Instituuti Riia 60 (praegune Kaitseväe Akadeemia maja Riia 12). 12.05.1947 toimub seal esimene juhatuse koosolek. 9.–21.06.1952 kolib KKI Tallinna, viimane AES-i juhatuse koosolek Riia 60 toimub 7.06.1952. AES-ile määratakse ajutised ruumid Kirjandusmuuseumis (Aia 42).
1952–1956	Aia 42	Esimene juhatuse koosolek Kirjandusmuuseumi majas Aia 42 (praegu Vanemuise 42) toimub 10.07.1953 (vahepealsed ja enamik järgnevaist toimub TRÜ eesti keele kateedris Ülikooli 18). 17.09.1956 määrab juhatus vastutava sekretäri ametlikuks töökohaks Estonia pst 7 Tallinnas.
1956–1958	Estonia pst 7, Tallinn	1.10.1956 alates on seltsi ametlik asjaajamiskoht teaduste akadeemia majas Tallinnas, Estonia pst 7. 23.01.1957 alates on seal ka ES-i vastutava sekretäri töökoht; juhatuse koosolekud (v.a 15.04 ja 20.05.1957) ei toimu Tallinnas, vaid Tartus. 10.12.1958 eraldab TA presiidium ES-ile kaks tuba majas aadressil Sakala 35 (II korrus).
1959–1981	Sakala 35 (hiljem Sakala 3 samas majas), Tallinn	1959. aasta algul kolib ES koos KKI-ga aadressile Sakala 35 (hiljem Sakala 3; praegune kaitseministeeriumi maja). Esimene juhatuse koosolek toimub seal 20.04.1959, enamik aga J. V. Veski esimeheks olles Tartus; hiljem ES-i kontoris peetud koosolekute arv suureneb. 27.05.1981 tehakse koosolekul EKP keskkomitees otsus anda maja Sakala 3 partei Tallinna linnakomiteele ja kolida KKI hoonesse Lauristini 6. Viimase koosoleku aadressil Sakala 3 peab juhatus 1.07.1981. ES-i asjaajamine koos KKI-ga kolib 14.–18.09.1981 uutesse ruumidesse (Lauristini 6, III korrus).
1981–...	Lauristini (hiljem Roosikrantsi) 6, Tallinn	Keele ja Kirjanduse Instituudi, hiljem Eesti Keele Instituudi majas Lauristini 6 toimub juhatuse esimene koosolek 14.10.1981.

LISA 4

Eestistatud nimesid

Tänapäevane nimekuju	Muutmise (eestistamise) eelne nimekuju	Muutmise aeg
Aben, Karl	Aben, Karp	?
Ainelo, Jaan	Bundberg, Jaan	1922
Alvre, Paul-Johannes	Simenson, Paul-Johannes	1937
Alttoa, Villem	Alto, Villem	1934
Annist, August	Anni, August	1936
Ariste, Paul	Berg, Paul	1927
Arumaa, Peeter	Blaubrück, Peeter	1926
Elisto, Elmar	Trinkmann, Elmar	1933
Hermlin, Karl	Hermlin, Kaarel	1936 või 1937
Kabur, Boris	Baigunov, Boris	1936
Laugaste, Eduard	Treu, Eduard	1935
Linnus, Ferdinand	Leinbock, Ferdinand	1935
Masing, Uku	Masing, Hugo-Albert	1937
Mägiste, Julius	Mälson, Julius	1922
Nurmekund, Pent	Roosmann, Arthur	1936
Parmas, Oskar	Parmason/Parmasson, Oskar	1923
Puusepp, Priidu	Puusepp, Friedrich	1936
Raid, Aleksander	Janson, Aleksander	1936
Rajamaa, Herman	Klein, Herman	1927
Rajandi, Edgar-Adolf	Rosenstrauch, Edgar-Adolf	1935
Rajandi, Henno	Rosenstrauch, Henno-Joonatan	1935
Raun, Alo	Reismann, Aleksei	1935
Saareste, Andrus Kustas	Saaberk/Saaberg Albert Helmut Gustav Saareste, Albert Helmut Gustav	1921 1935
Saari, Henn	Speek, Henn	1935
Silvet, Johannes	Schwalbe, Johannes	1929
Tauli, Valter	Poissman, Valter-Evald	1935
Tiitsmaa, Aleksander	Tiitsmann, Aleksander	1922
Toomse, Mihkel	Tooms, Mihkel	1936
Toona, Richard	Tomson, Richard	1935
Tuglas, Friedebert	Michelson/Mihkelson, Friedebert	1923
Univere, Aili	Univer, Aleksandra Grünvald, Aleksandra Univer-Grünvald, Aleksandra	1928 1934 1937
Vaide, Leonhard	Vaaks, Leonhard	1937
Veiderma, Aleksander	Veidermann, Aleksander	1935
Viidalepp, Richard	Viidebaum, Richard	1935
Viires, Ants	Veber, Ants	1938
Vilbaste, Gustav	Vilberg, Gustav	1935
Voolaine, Paulopriit	Pedmanson, Paul Friedrich Voolaine, Paul Friedrich	1921 1939

LISA 5

Kasutatud lühendid

AES	Akadeemiline Emakeele Selts
AESA	Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamat
AEST	Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised
ARLK	Alaline Rahvusvaheline Lingvistide Komitee
ARS	Akadeemiline Rahvaluule Selts
AT	Aarne–Thompsoni muinasjuttude liigitamise süsteem
E	ettekanne
EELK	Eesti Evangeelne Luterlik Kirik
EEÕS	Eesti Emakeeleõpetajate Selts
EK	ajakiri Eesti Keel
EKA	Eesti Keele Arhiiv; Eesti keele arengukava 2011–2017
EKAS	Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010
EKI	Eesti Keele Instituut
EKLA	Eesti Kultuurilooline Arhiiv
EKN	Eesti keelenõukogu
EKS	Eesti Kirjanduse Selts
EKSA	Eesti Keele Sihtasutus / Emakeele Sihtasutus
EKKÜ	Eesti Keele Kaitse Ühing
EKP KK	Eestimaa Kommunistliku Partei keskkomitee
EMI	Eesti Murdeuurimise Instituut
ENSV	Eesti Nõukogude Sotsialistlik Vabariik
EPA	Eesti Põllumajanduse Akadeemia
ERKF	Eesti Rahvuskultuuri Fond
ERM	Eesti Rahva Muuseum
ERR	Eesti Rahvusringhääling
ERÜ	Eesti Rakenduslingvistika Ühing
ES	Emakeele Selts
ESA	Emakeele Seltsi aastaraamat
EST	Emakeele Seltsi toimetised
ETA	Eesti Teaduste Akadeemia (1938–1940)

Eter	Eesti Terminoloogiaühing
f	fond
FAI	Füüsika ja Astronoomia Instituut
FU	fennougristide kongress
GGG	Generatiivse grammatika grupp
HM	Haridusministeerium
HTM	Haridus- ja Teadusministeerium
JK	juhatuse koosolek
K	koosolek
KK	ajakiri Keel ja Kirjandus
KKI	ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut
KKKK	Keelekorralduse, keeleteaduse ja keeleõpetuse komisjon
KM	Kodumurre; Kirjandusmuuseum
l	leht
LPSS	Emakeele Seltsi lingvistilise ja poeetilise stilistika sektsioon
LUS	Looduseuurijate Selts
NLKP KK	Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei keskkomitee
NSVL	Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit
OK	ajakiri Oma Keel
RLS	Emakeele Seltsi rahvaluule sektsioon
RT	Riigi Teataja
SUS	Suomalais-Ugrilainen Seura
SUSA	Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja
SUST	Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia
TA	Eesti NSV Teaduste Akadeemia / Eesti Teaduste Akadeemia
TLÜ	Tallinna Ülikool
TPedI	Tallinna Pedagoogiline Instituut
TPedÜ	Tallinna Pedagoogikaülikool
TPI	Tallinna Polütehniline Instituut
TRÜ	Tartu Riiklik Ülikool
TTÜ	Tallinna Tehnikaülikool
TUI	Teadusliku Uurimise Instituut
TÜ	Tartu Ülikool
VEKSA	Väliseestlastega Kultuurisidemete Arendamise Komitee/Ühing
VÕK	Vabariiklik Õigekeelsuskomisjon
ÕES	Õpetatud Eesti Selts
ÜTÜ	Üliõpilaste Teaduslik Ühing
ÜO	(ENSV Teaduste Akadeemia) ühiskonnateaduste osakond

ARHIIVIALLIKAD, KÄSIKIRJALISED JA MUUD ALLIKAD

ETA, 25.1.41 – Emakeele päeva ajalugu. Alustatud 22.03.1995. Käsikiri Emakeele Seltsis.

ETA, 25.1.82, 13, 16 – Käsikiri Emakeele Seltsis.

ETA, 25.1.343 – ENSV TA presiidiumi ja ÜO otsused ES-i kohta.

JProt1, vt RA, ERA.R-2362.2.3.

JProt2, vt RA, ERA.R-2362.2.66.

JProt3, vt RA, ERA.R-2362.2.96.

JProt4, vt RA, ERA.R-2362.2.162.

JProt5, vt RA, ERA.R-2362.2.223.

JProt6, vt RA, ERA.R-2362.2.122.

Kaal, Helju (koost) *s.a.* AES-i raamatukogust TA raamatukogu erifondi eraldatud raamatud. Nimestik Tallinnas Emakeele Seltsis (käsikiri).

KkES1 = (Akadeemilise) Emakeele Seltsi koosolekute registreerimise raamat 1920 (koostanud H. Kaal ja U. Sert). Käsikiri Emakeele Seltsis. Registreeringud 152, 156.

KkES2 = Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokollid 24.11.1986–12.02.1993 (nr 838–884). Fond 25, nimistu 1. Käsikiri Emakeele Seltsis. Protokollid 854, 855, 859, 884.

KkES3 = Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokollid 08.03. 1993–20.03.2000 (nr 885–932). Käsikiri Emakeele Seltsis. Protokollid 885, 900, 902, 921, 922, 923.

KkES4 = ES-i juhatuse koosoleku protokollid. 2000–2007. Käsikiri Emakeele Seltsis. Protokoll 971.

KkES5 = ES-i juhatuse koosoleku protokollid. 2008–2014. Käsikiri Emakeele Seltsis. Protokollid 988, 994, 996.

KkES6 = ES-i juhatuse koosoleku protokollid 2015. Käsikiri Emakeele Seltsis. Protokoll 1029.

Kiri riigisekretär Ülo Kaevatsile. – Emakeele Seltsi kirjavahetus 27.1.1993.

KM 110 = Kultuuri- ja Haridusministeeriumi käskkiri nr 110 13.05.1993.

Määrus 841 = Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu määrus nr 841 „Mõnede teaduslike seltside taastamise kohta Tartu Riikliku Ülikooli juures“ 22. septembrist 1945, Tallinn.

Otsus 1952 = ENSV Ministrite Nõukogu otsus nr 43, 13. septembril 1952.

Pk-I,1, vt RA, ERA.R-2362.1.1.
Pk-I,2 = Akadeemilise Emakeele Seltsi põhikiri. – AESA I (1920), lk 1–2.
Pk-II = Akadeemilise Emakeele Seltsi põhikiri. Registreeritud Tartu-Võru Rahukogus 29. aprillil 1925. a nr 1959 all. Tartus: „Postimehe“ trükk, 1925.
Pk-III, vt RA, ERA.R-2362.1.1.
Pk-IV, vt RA, ERA.R-2362.1.1.
Pk-V, vt RA, ERA.R-2362.1.1.
Pk-VII,1 = RA, ERA.R-2362.1.105. 1946. a eelarve.
Pk-VII,2, vt RA, ERA.R-2362.1.109.
Pk-VIII = Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures asuva Emakeele Seltsi põhikiri. Kinnitatud ENSV Teaduste Akadeemia Presiidiumi otsusega 26. mail 1953. a.
Pk-IX = Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures asuva Emakeele Seltsi põhikiri. Kinnitatud ENSV TA Presiidiumi 15. veebruari 1961. a otsusega (protokoll nr 9, p 2).
Pk-X = Emakeele Seltsi põhikiri. Vastu võetud Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi üldkoosolekul 30. märtsil 1989.
Pk-XI = Emakeele Seltsi põhikiri. Kinnitatud Kultuuri- ja Haridusministeeriumi 13.05.1993. a käskkirjaga 110.
Pk-XII = Emakeele Seltsi põhikiri. Heaks kiidetud Emakeele Seltsi üldkoosolekul 14. jaanuaril 1999. aastal Tallinnas. – Emakeele Seltsi aastaraamat 44–45 (1998–1999). Tartu: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2000, lk 285–291.
Pk-XIII = Põhikiri. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Heaks kiidetud Emakeele Seltsi üldkoosolekul 24.03.2011 Tallinnas.
RA, EAA.2100.19.15 – E. V. Tartu ülikooli valitsuse Sekretariaat. Akadeemilise Emakeele Seltsi põhikiri, liikmete nimestikud ja kirjavahetus tegevuse asjus. Algus 15. mail 1920. Lõpp 20. juulil 1942. [Tegelikult lõpeb dokumendiga 8. VI. 44 – *J. V.*]
RA, EAA.2100.19.16 – E.V. Tartu ülikooli valitsuse Sekretariaat. Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjavahetus tegevuse asjus. Algus 24. jaanuaril 1925. Lõpp 21. märtsil 1942.
RA, EAA.5311.1.7 – ENSV Hariduse Rahvakomissari käskkirjad ja ENSV Rahvakomissaride Nõukogu määrused ja korraldused. 06.01.1945–20.12.1945.
RA, EAA.5311.1.42 – Aktid ülikooli juures asuva Looduseuurijate Seltsi, Õpetatud Eesti Seltsi ja Akadeemilise Emakeele Seltsi varade üleandmise kohta ENSV Teaduste Akadeemiale. 31.05.1946.
RA, ERA.1108.4.751 – Haridusministeeriumi Kooliraamatute komisjoni kirjavahetus. 4. jaan. 1926 – 31. märts 1927.
RA, ERA.1108.5.901 – Kirjavahetus Majandusministeeriumiga Eesti Teaduse Akadeemia ellukutsumise asjus, Eesti Teaduse Akadeemia seadus; vabariigi presidendi otsused Eesti Teaduse Akadeemia presidendi ja liikmete kinnitamise kohta ja

Eesti Teaduse Akadeemia töökavad, eelarved ja tegevuse aruanded. 18.12.1937–08.06.1940.

RA, ERA.R-2362.1.1 – Põhikiri muudatustega ja kirjavahetus. 19.05.20–7.03.44.

RA, ERA.R-2362.1.3 – Toetajaliikmete nimekirjad ja annetuskirjad. 1920–1921.

RA, ERA.R-2362.1.7 – Materjalid seltsi tegevuse kohta (toetuste taotlemised) 1921–1934.

RA, ERA.R-2362.1.14 – Materjalid korjanduse kohta liivi haridusseltsile. (12.12.22–5.12.23).

RA, ERA.R-2362.1.19 – Väljaläinud kirjade register (8.01.23–19.12.27).

RA, ERA.R-2362.1.24 – Kirjavahetus toetuste muretsemise kohta Setu lauluemadele. 30.04.25–10.10.32.

RA, ERA.R-2362.1.43 – Väljaläinud kirjad (1928–1934).

RA, ERA.R-2362.1.82 – Materjalid Eesti Keele Arhiivi loomise kohta.

RA, ERA.R-2362.1.83 – Materjalid toetuste taotlemise kohta. 16.01.39–19.12.39.

RA, ERA.R-2362.1.86 – Natsionaliseerimisakt. Raamatuladude nimestik ja üleandmisakt. 25.10.1940–12.11.1940.

RA, ERA.R-2362.1.91 – Materjalid kavatsetava Eesti Teadusliku Uurimisinstituudi kohta.

RA, ERA.R-2362.1.95 – Leping ESKA ja AES murdekogude kopeerimise kohta. 1943.

RA, ERA.R-2362.1.97 – Kirjavahetus seltsi teenistujate tegevuse kohta, seltsi varade evakueerimise kohta. 18.01.44– 22.12.44.

RA, ERA.R-2362.1.98 – Kirjavahetus A. Saareste töö „Eesti Mõisteline Sõnaraamat" koostamise küsimustes. Summade taotlused. 31.01.44–12.08.44.

RA, ERA.R-2362.1.101 – Materjale ja kirjavahetust seoses AES-i töölerakendamisega 1945. aastal. 1.02.45–31.05.46.

RA, ERA.R-2362.1.103 – Kirjavahetus AES-i tööjõu, varade ja varustamise küsimustes, tõendite ärakirjad. Kõrgema Hariduse Ministri käskkiri 24.08.46 nr 374 täieliku inventuuri läbiviimise kohta. 15.01.45–7.10.46.

RA, ERA.R-2362.1.105 – ENSV Teaduste Akadeemia juures oleva Akadeemilise Emakeele Seltsi põhikiri. Vastu võetud AES-i üldkoosolekul 26. okt. 1947.

RA, ERA.R-2362.1.106 – Kirjavahetus A. Saareste raamatukogu üle. 28.11.46–31.1.47.

RA, ERA.R-2362.1.107 – Kirjavahetus kaadriküsimustes. 16.12.46–10.10.47.

RA, ERA.R-2362.1.108 – ENSV Teaduste Akadeemia Presidendi käskkirjade ärakirjad. Alustatud: 4. II 1947. Lõpetatud: 22. IX 1947.

RA, ERA.R-2362.1.109 – Akadeemilise Emakeele Seltsi ENSV Teaduste Akadeemia juures põhikiri. Kinnitatud ENSV Teaduste Akadeemia Presiidiumi poolt 11. nov. 1947, protokoll nr 39, p 4.

RA, ERA.R-2362.1.111 – ENSV Ministrite Nõukogu ja ENSV TA Presiidiumi määrused ja korraldused. ENSV TA Presidendi käskkirjade ärakirjad, ringkirjad, juhendid jne. Alustatud: 21. II 1948. Lõpetatud: 20. XII 1948.

RA, ERA.R-2362.1.126 – Väljavõtteid TA Presiidiumi koosolekute protokollidest. Võitlus AES-i olemasolu eest. Alustatud: 19.02.1951. Lõpetatud: 6.07.1952.

RA, ERA.R-2362.1.130 – Väljavõtted TA Presiidiumi koosolekute protokollidest ja ENSV Ministrite Nõukogu otsustest Emakeele Seltsi kohta. Alustatud: 13. II 1952. Lõpetatud: XII 1952.

RA, ERA.R-2362.1.135 – ENSV TA Presiidiumi otsused. ENSV Ministrite Nõukogu korraldused ja määrused. Alustatud: 24. I 1953. Lõpetatud: 15. X 1953.

RA, ERA.R-2362.1.139 – Kirjavahetus organisatsioonilistes ja majanduslikes küsimustes. Seltsi kinnitatud põhikiri. 20. III 1953 – 4. XII 1953.

RA, ERA.R-2362.1.140 – ENSV TA Üldkogu ja Presiidiumi otsuste ning TA presidendi käskkirjade ärakirjad ja nende juurde kuuluvad materjalid. ENSV Ministrite Nõukogu määrused ja korraldused. Alustatud: 8. X 1954. Lõpetatud: 10. XI 1954.

RA, ERA.R-2362.1.151 – ENSV TA Presiidiumi otsused ES-i koosseisude ja töö kohta. Väljavõtted presidendi käskkirjadest. Alustatud 14. III 1956. Lõpetatud: 7. VI 1956.

RA, ERA.R-2362.1.156 – ENSV TA Üldkogu ja Presiidiumi otsused ning väljavõtted TA presidendi käskkirjadest koos nende juurde kuuluvate materjalidega. 23.01.1957–25.12.1957.

RA, ERA.R-2362.1.162 – ENSV TA Presiidiumi otsuste ning TA presidendi käskkirjade ärakirjad. Alustatud: 17. veebr. 1958. Lõpetatud: 28. apr. 1958.

RA, ERA.R-2362.1.181 – Emakeele Seltsi juhatuse kiri „Keele ja Kirjanduse" toimetusele akad. J. V. Veski kohta kasutatud väljendite pärast. 29. dets. 1961.

RA, ERA.R-2362.1.188 – TA Üldkogu ja Presiidiumi otsuste ning TA Presidendi käskkirjade ärakirjad. 25.02.63–22.11.63.

RA, ERA.R-2362.1.199 – ES-i finantstegevuse revideerimise akt ja kirjavahetus selle kohta. 29.04.1964–12.06.1964.

RA, ERA.R-2362.1.213 – Väljavõtted ENSV TA presiidiumi istungite protokollidest nende juurde kuuluvate materjalidega (ES-i juhatuse kinnitamise ja ES-i koosseisude üleviimise kohta ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituudi koosseisu). Alustatud: 29. veebruaril 1968. Lõpetatud: 31.detsembril 1968.

RA, ERA.R-2362.1.239 – ES-i esimehe käskkirjad. 9.01.1975–17.12.1975.

RA, ERA.R-2362.1.248 – Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni koosolekute protokollid. Alustatud: 30. sept. 1976. Lõpetatud: 27. sept. 1979.

ERA.R-2362.1.252 – Teadusliku tegevuse aruanne. Murdetoimkonna aruanne. Rahvaluulesektsiooni tööst 1974–1976. ES-i koostööst üldhariduskoolidega.

RA, ERA.R-2362.1.255 – J. V. Veski mälestuse jäädvustamisega seotud kirjavahetus (Mälestusmärgid, stipendium, mälestusteosed). Alustatud: 24. juuni 1968. Lõpetatud: 1. nov. 1976.

RA, ERA.R-2362.1.265 – Emakeele Seltsi koosolekute protokollid. 3.04.1977–16.11.1980.
RA, ERA.R-2362.1.268 – Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsiooni moodustamise ettepanek. Sektsiooni kodukord ja tööprogramm. 13.09.1977 – 27.06.1978.
RA, ERA.R-2362.1.272 – Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokollid. Alustatud: 26.04.1978. Lõpetatud: 31.03.1982.
RA, ERA.R-2362.1.273 – Keelepäevade (Märjamaa 7., Kehra Kk. 2., Eriinternaatkooli 3. ja 4., Sõrve, Tapa, Maidla 8-kl. kooli, Väliseestlaste, Mustjala, Sonda 8-kl. kooli, Tallinna 1. Kk., Viljandi IV Kk., Kilingi-Nõmme Kk., Tall. 44. Kk.) rahvaluulepäevade (Viljandi I Kk., Tall. 32. Kk., Keila rahvaluulep.), Elva Kk. stilistikapäeva ja 11., 12. ning 13. J. V. Veski päeva protokollid, registreerimislehed.
RA, ERA.R-2362.1.277 – Kirjavahetus keelelistes küsimustes. 06. 1978 – 14. okt. 1983.
RA,ERA.R-2362.1.283 – Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni koosolekute protokollid. Alustatud 9. oktoobril 1979. Lõpetatud 29. aprillil 1982.
RA, ERA.R-2362.1.284 – ES rahvaluulesektsiooni koosolekutest osavõtjad 28.02.1979–23.03.1987.
RA, ERA.R-2362.1.291 – Kirjavahetus koosolekute, keele- ja rahvaluulepäevade jm. ürituste korraldamise asjus. Kutsed. 03.02.1979–13.12.1979.
RA, ERA.R-2362.1.298 – Emakeele Seltsi koosolekute protokollid. Alustatud 23.11.1980. Lõpetatud 25.03.1984.
RA, ERA.R-2362.1.310 – ES-i teadusliku tegevuse aruanne. Sektsioonide ja murdetoimkonna aruanded. 1981.
RA, ERA.R-2362.1.314 – Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokollid. 28.04.1982–29.10.1986.
RA, ERA.R-2362.1.315 – Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni koosolekute protokollid. Alustatud 27. mail 1982. Lõpetatud 30. mail 1985.
RA, ERA.R-2362.1.331 – Teadusliku tegevuse aruanne. Sektsioonide ja murdetoimkonna aruanded. 1983.
RA, ERA.R-2362.1.335 – ES-i koosolekute protokollid. Alustatud 15.04.1984. Lõpetatud 25.02.1987.
RA, ERA.R-2362.2.2 – Seltsi üldkoosolekute protokollid. 23.03.1920–10.12.1922.
RA, ERA.R-2362.2.3 – Akad. Emakeele Selts. Juhatuse koosolekute protokollid. (9.V.20.–15.X.1926). Protokollid 3, 9, 18, 19, 32, 57, 65, 75, 78, 83.
RA, ERA. R-2362.2.12 – Kirjavahetus trükiste vahetamise, kaadrite, toetuste, koosolekute läbiviimise jm. seltsi töö organiseerimise küsimustes 1921–1933.
RA, ERA.R-2362.2.13 – Kirjavahetus ja materjalid hõimutöö kohta (1921–1934).
RA, ERA.R-2362.2.19 – Seltsi üldkoosolekute protokollid. 11.02.23–30.10.1927.
RA, ERA.R-2362.2.36 – Ak. Emakeele Selts Tartus. Juhatuse koosolekute protokollid. II. 29.X 26–7.III 29.

RA, ERA.R-2362.2.54 – Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokolliraamat. III. 17.03.29–5.05.33.
RA, ERA.R-2362.2.66 – Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokolliraamat. IV. 9.05.33–14.09.36. Protokoll 248.
RA, ERA.R-2362.2.71 – Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse protokolliraamat. 03.10.1936–22.10.1938.
RA, ERA.R-2362.2.87 – AES-i juhatuse koosolekute protokollid. 12.11.38–14.09.39.
RA, ERA.R-2362.2.88 – ENSV TA Emakeele Selts. Juhatuse koosolekute protokollid M. Toomse kaebekirja küsimuses.
RA, ERA.R-2362.2.96 – AES-i juhatuse koosolekute protokollid. 10.X 1939–01.XII 1949. Protokollid 318, 321, 322, 324, 328, 330, 331, 332, 339, 342.
RA, ERA.R-2362.2.97 – Akadeemilise Emakeele Seltsi üldkoosolekute protokolliraamat 1. jaan-st 1939.
RA, ERA.R-2362.2.105 – Akadeemilise Emakeele Seltsi üldkoosolekute protokolliraamat alates 10. III 1940. Lõpetatud 13. II 1949.
RA, ERA.R-2362.2.107 – Kirjavahetus ja protokoll Eesti Teaduste Akadeemia ja Akadeemilise Emakeele Seltsi esindajate nõupidamise kohta murdeuurimistöö koordineerimiseks. 1940.
RA, ERA.R-2362.2.122 – Kirjavahetus murdekogujatega M–141–1943.
RA, ERA. R-2362.2.145 – Kirjavahetus AES-i raamatukogu üle ning trükiste vahetamise asjus välis- ja kodumaa teaduslike asutustega. 8.02.1945–13.12.1947.
RA, ERA.R-2362.2.151 – AES-i üleskutse keelelise nõu soovijaile. Keelelised nõuanded. 29.11.1947–31.12.1947.
RA, ERA.R-2362.2.162 – AES-i juhatuse koosolekute protokollid. 14.12.1949–20.05.1957. Protokollid 399, 405, 412, 414, 472.
RA, ERA.R-2362.2.164 – Seltsi 1949. a tööplaanid ja tegevusaruanded. Väljavõte Eesti NSV Teaduste Akadeemia presiidiumi istungi protokollist seltsi tegevuse kohta. Seltsi sekretäri kuutööaruanded.
RA, ERA.R-2362.2.168 – Kirjavahetus kirjastusküsimustes, materjalid „Kogumistöö juhendaja" nr 1 toimetamise kohta, materjalid AES-i raamatukogust eraldatud raamatute üleandmise kohta TA Keskraamatukogu erifondi. 27.01.1949–8.01.1950.
RA, ERA.R-2362.2.176 – Protokollid, aktid ja kirjavahetus raamatute eraldamise kohta AES-i raamatukogust ning nende üleandmiseks TA Keskraamatukogu ja TA Kirjandusmuuseumi erifondidesse. Kirjavahetus trükiste vahetamise üle. 15.03.1950–28.11.1950.
RA, ERA.R-2362.2.204 – Kirjavahetus ES-i koosolekute korraldamise asjus. Koosolekukutsed. 6.03.54–24.12.54.

RA, ERA.R-2362.2.211 – Kirjavahetus ja materjalid koordineerimisnõupidamise kohta eesti keele ja teiste läänemeresoome keelte uurimise küsimuses. J. V. Veski avasõna F. J. Wiedemanni 150. aastapäevale pühendatud koosolekule (20.01.55–30.03.55).

RA, ERA.R-2362.2.223 – Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokollid. 30.08.1957–03.03.1962. Protokollid 493, 503, 520, 521, 522.

RA, ERA.R-2362.2.255 – Keelepäevade ja konverentside protokollid, osavõtjate registreerimislehed. 07.10.1961–01.12.1963.

RA, ERA.R-2362.2.262 – Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokollid. 17. III 1962–20. XI 1966.

RA, ERA.R-2362.2.274 – Seltsi keele- ja murdetoimkonna kodukord. 1963.

RA, ERA.R-2362.2.279 – Keelepäevade protokollid ja osavõtjate registreerimislehed 9.01–13.12.1964.

RA, ERA.R-2362.2.297 – Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokollid. 23. detsember 1966 – 8. aprill 1969. Protokoll 640.

RA, ERA.R-2362.2.298 – Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni koosolekute protokollid. Alustatud 18. detsembril 1966. Lõpetatud 24. aprillil 1969.

RA, ERA.R-2362.2.299 – Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni juhatuse koosolekute protokollid. Alustatud 20. oktoobril 1966. Lõpetatud 26. X 1989.

RA, ERA.R-2362.2.305 – Seltsi 1967. a. kirjastamis- ja käsikirjade trükis ettevalmistamise plaanid koos väljaannete annotatsioonidega. Seltsi rahvaluulesektsiooni 1967.–1968. a. tööplaan.

RA, ERA.R-2362.2.319 – Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokollide raamat. Alustatud 28. mail 1969. Lõpetatud 17. märtsil 1974.

RA, ERA.R-2362.2.320 – Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni koosolekute protokollid. Alustatud 29. V 1969. Lõpetatud 25. XI 1971.

RA, ERA.R-2362.2.332 – ES-i juhatuse kiri EKP KK-le uute auliikmete (V. Lõtkin, L. Hakulinen, L. Posti, K. Vilkuna, Gy. Ortutay, J. Mägiste ja J. Aavik) valimiste kavatsusest. Akad. P. Ariste ettepanekuid seltsi tegevuse kohta. 15.07.1970–8.12.1970.

RA, ERA.R-2362.2.355 – Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni koosolekute protokollid. Alustatud 27. jaan. 1972. Lõpetatud 27. mail 1976.

RA, ERA.R-2362.2.369 – Emakeele Selts. Keele- ja rahvaluulepäevade (Elva Kk. rahvaluulepäev, Tall. 32. Kk. keelep, Harju raj. 5. õpilaskeelep., Pärnu 3. keelep., Tartu I Kk. keelep., Tall. 37. Kk. keelep., Märjamaa Kk. rahvaluulep., Järve Kk. keelep.) ning J. V. Veski päeva protokollid, registreerimislehed. Alustatud 22. veebr. 1973. Lõpetatud 21. nov. 1974.

RA, ERA.R-2362.2.374 – Eesti NSV Teaduste Akadeemia juures asuva Emakeele Seltsi juhatuse koosolekute protokollide raamat. Alustatud 17. märtsil 1974. Lõpetatud 1. märtsil 1978.

RA, ERA.R-2362.2.377 – Emakeele Selts. Kirjavahetus koosolekute, keele- ning rahvaluulepäevade jm ürituste korraldamise asjus. Koosolekukutsed. 07.01.1974–11.12.1974.

Toomse, Mari 1998. Keeleteadlane Mihkel Toomse. Kodu-uurimistöö. Juhendaja Anne Juksaar. Tallinna Ühisgümnaasium. [Koopia Jüri Viikbergi valduses.]

Toomse, Mihkel 1972. Kiri Hella Keemale (20. IX 1972). [Koopia Jüri Viikbergi valduses.]

Ülemnõukogu 1990 = Seadus Eesti sümboolikast. Vastu võetud 08.05.1990.

KIRJANDUS

15.000 uut sugunime. Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused IV. Lisa albumile „Eestlasele Eesti nimi". Tartu, 1921.

Aben, K. 1950. Vabanegem fetišeist! – Edasi 2. XII.

AES 1924 = A. E. S. juhatus 1924. Teadaanded kohanimede õigekirjutuse asjus. – Eesti Keel, nr 5–6, lk 179–181.

AES 1925 = A. E. S. juhatus 1925. Teadaanne kohanimede õigekirjutuse asjus. – Eesti Keel, nr 3–4, lk 82.

AES 1926a = Ak. Emak. Seltsi juhatus. Õigekeelsuse-sõnaraamatu redaktsioon. Ülikooli eesti keele professor ning lektorid. Käänatagu eesti perekonnanimesid nagu vastavaid üldnimesid. – Eesti Keel, nr 6, lk 115–116.

AES 1926b = A. E. S. juhatus. Õig.-sõn. redaktsioon. E. K. S. Keeletoimkond. Vene sugunimede transkribeerimine eesti keeles. – Eesti Keel, nr 7–8, lk 182–183.

AES 1929 = Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatus. Asutiste, kirjanduslikkude organite ja vaimuteoste mitmesõnaliste nimetuste suure ja väikese algustähe reegel. – Eesti Keel, nr 3–4, lk 85–86.

AES 1931 = Akad. Emakeele Seltsi juhatus. Võõra algupäraga perekonnanimede õigekeelsusest. – Eesti Keel, nr 3–4, lk 108.

AES 1932 = Akad. Emakeele Seltsi juhatus. Selgitusi märkide tarvitamise kohta. – Eesti Keel, nr 3, lk 81–85.

AESA I = Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat I (1920). Tartu, 1921.

AESA II = Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat II (1921). Tartu, 1922.

AESA III = Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat III (1922). Tartu, 1923.

AESA IV = Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat IV (1923). Tartu, 1924.

AESA V = Akadeemilise Emakeele Seltsi Aastaraamat V (1924–1925). Tartu, 1926.

Ahven, Eeva 2007. Pilk paberpeeglisse. Keele ja Kirjanduse Instituudi kroonika 1947–1993. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Ahven, Heino 1955. Emakeele Seltsi tegevusest sõjajärgseil aastail (1945–1954). – ESA I (1955), lk 5–26.

Ahven, Heino 1956. Emakeele Selts. – Johan Eichfeld (toim), Kümme aastat Eesti NSV Teaduste Akadeemiat. 1946–1956. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 209–212.

Ahven, Heino 1957. Emakeele Seltsi tööst aastal 1956. – ESA III (1957), lk 231–236.

Ahven, Heino 1960a. Saateks. – Kodumurre 1. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, lk 3.

Ahven, Heino 1960b. Emakeele Seltsi osast eesti murdematerjali kogumisel. – Kodumurre 2. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, lk 3–22.
Ahven, Heino 1968. Emakeele Seltsis. Seltsi 48. tegevusaasta. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 316–317.
Ahven, Heino 1970. Emakeele Selts: lühiülevaade minevikust ja tänapäevast. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts.
Ahven, Heino 1983. Emakeele Seltsi 61. tegevusaasta (1980). – ESA 26/27 (1980), lk 220–230.
Ahven, Heino 1984a. Emakeele Seltsi 63. tegevusaasta (1982). – ESA 28 (1982), lk 141–152.
Ahven, Heino 1984b. Esimesed sada ehk keelepäevad jätkuvad. – Noorte Hääl 19. XII, lk 2.
[Ahven, Heino] 1986a. Saateks. – ESA 30 (1984), lk 5–6.
Ahven, Heino 1986b. Emakeele Seltsi 65. tegevusaasta (1984). – ESA 30 (1984), lk 236–245.
Ahven, Heino; Parmasto, Erast 1993. Toimetajailt. – Gustav Vilbaste, Taimenimetused. Toim Eeva Ahven, H. Ahven, E. Parmasto, Eevi Ross. (Emakeele Seltsi toimetised 20 (67).) Tallinn: Emakeele Selts, lk 7–12.
Ahven, Heino; Pino, Veera; Tedre, Ülo (toim) 1985. Rahvasuust kirjapanekuni. Uurimusi rahvaluule proosaloomingust ja kogumisloost. (Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised 17.) Tallinn.
Ainelo, Jaan 1926. Nimede-eestistamise kesktoimkonna tegevus 1925. a. – AESA V (1924–1925), lk 9–12.
Alender, Eve; Henno, Kairit; Hussar, Annika; Päll, Peeter; Saar, Evar 2003. Nimekorralduse analüüs. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
Allikas, Õ. 1969. Sõnad õpetavad, eeskujud tõmbavad kaasa. – Koit 29. IV.
Alvre, Paul 1987. Professor Lauri Kettuneni sünnist 100 aastat. – ESA 31 (1985), lk 20–26.
Annist, August 1966. Eesti rahvausundi uurimise olukorrast. – Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 457–467.
Annist, August 1970. Mälestuskilde Emakeele Seltsi sünniajast. – ESA 16 (1970), lk 47–54.
Aria, Eve 1985. Jaak Põldmäe mälestuspäev. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 189–190.
Ariste, Paul 1930. Julius Mägiste: Eestipäraseid isikunimesid. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused XVIII.) Tartu, 1929. – Eesti Kirjandus, nr 7, lk 343–344.
Ariste, Paul 1938. Uutest läti-eesti keeleõpetustest. – Eesti Keel, nr 1, lk 23–24.
Ariste, Paul 1956. Isuri keelest. – ESA II (1956), lk 32–50.
Ariste, Paul 1963. Lauri Kettunen surnud. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 253–254.
Ariste, Paul 1975. Vassili Lõtkin 80-aastane. – ESA 21 (1975), lk 175–178.
Ariste, Paul 1983. Lauri Kettuneni tegevusest Tartus. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 314–316.

A.S. [= Saareste] 1923. Küsimused ja kostused. – Eesti Keel, nr 2, lk 55–57.
Asutati… 1966 = Asutati Emakeele Seltsi rahvaluulesektsioon. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 773–334.
Asutav Kogu 1919 = Asutava Kogu poolt 28. augustil 1919. a. vastuvõetud määrus õpetajate palga kohta. – Riigi Teataja, 60.
Avalik pöördumine 2012 = Avalik pöördumine Emakeele Seltsi poole seoses ajaloosündmuste õigekirjaga. – Eesti Päevaleht 29. VIII.
Blumberga, Renāte 2006. Lībieši dokumentos un vēstules. LU Latvijas vēstures institūts. Latvijas vēstures institūta apgāds. Rīga.
Blumberga, Renāte 2007. Pirmās lībiešu lasāmgrāmatas – ieskats tapšanas vēsture. – Latvijas Universitātes raksti, nr 727, lk 33–38.
Blumberga, Renāte 2011a. Liivlaste ärkamisaeg ja hõimuliikumine. – Liivlased. Ajalugu, keel ja kultuur. Koost ja toim Renāte Blumberga, Tapio Mäkeläinen, Karl Pajusalu. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 155–190.
Blumberga, Renāte 2011b. Esimene liivi aabits ja Kõrli Stalte. – Jelzi sõnā. Ābēd ja īrgandõks lugdõbrāntõz. Tartu, lk 29–41. (Lisa aabitsa „Jelzi sõnā. Ābēd ja īrgandõks lugdõbrāntõz“ juurde)
Burmeister, Tiiu; Lõhmus, Ele; Hagu, Paul; Kukk, Tiina; Olesk, Peeter 1986. TRÜ diplomitöid 1986. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 637–639.
E. E. [= Elmar Elisto] 1934. Erakorraline peakoosolek 12. nov. 1933. – Eesti Keel, nr 1, lk 30–32.
E. E. [= Elmar Elisto] 1937. Erakorraline peakoosolek 18. apr. 1937. – Eesti Keel, nr 4, lk 126–127.
E. T. [= Elmar Trinkmann] 1928. AES-i juhatuse keelelistest otsustest. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 30–31.
E. T. [= Elmar Trinkmann] 1929. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 49–50.
E. T. [= Elmar Trinkmann] 1930. Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 66–70.
E. T. [= Elmar Trinkmann] 1932. Akad. Emakeele Seltsi juhatuse keelelistest otsustest. – Eesti Keel, nr 3, lk 92–95.
Eesti Keel 1925–1940.
Eesti kirjandusuurimise... 1988 = Eesti kirjandusuurimise elu ja olu. Mõttevahetuse lõpetuseks. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 321–341.
Eesti nimi 1935 = Eesti nimi. Valik uusi perekonnanimesid. (Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXVII.) Toim Juulius Mägiste ja Elmar Elisto. Tartu: Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus.
Eestlasele Eesti nimi. Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused II. Tartu, 1921.

Ehala, Martin 1988. EKP keelepoliitikast aastail 1978–1987. – Looming, nr 11, lk 1508–1514.
EK 1937 = Teateid. – Eesti Keel, nr –2, lk 64.
EKA 2011 = Eesti keele arengukava 2011–2017. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
EKAS = Eesti keele arendamise strateegia 2004–2010. Tartu: Atlex, 2004.
Elisto, E. 1933. „Eesti Keele" 1932. a. aruanne. – Eesti Keel, nr 2, lk 60–61.
Elisto, E. 1934a. Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse keelelisi otsuseid ja seletusi. – Eesti Keel, nr 4, lk 119–128.
Elisto, E. 1934b. Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse keelelisi otsuseid ja seletusi. (Järg.) – Eesti Keel, nr 5, lk 151–156.
Elisto, E. 1934c. Isikunimede parandamise küsimus. – Eesti Keel, nr 6, lk 182–186.
Elisto, E. 1935. „Eesti Keele" 1934. a. aruanne. – Eesti Keel, nr 1, lk 39.
Elisto, E. 1936a. Võõrapäraste eesnimede eestipärase kirjutusviisi küsimus. – Eesti Keel, nr 4, lk 117–121.
Elisto, E. 1936b. Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse keelelisi otsuseid ja seletusi. – Eesti Keel, nr 4, lk 121–127.
Elisto, E. 1936c. Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse keelelisi otsuseid ja seletusi. – Eesti Keel, nr 5, lk 151–160.
Elisto, E. 1936d. Akadeemilise Emakeele Seltsi juhatuse keelelisi otsuseid ja seletusi. – Eesti Keel, nr 6, lk 187–190.
Elisto, E. 1937. Uusi eesnimesid. – Eesti Keel, nr 4, lk 127–129.
Elisto, E. 1938. Nimede eestistamisest Eestis. – Äratrükk. Omariikluse süvendamisel. Ü. S. Raimla koguteos. Tartu.
Elisto, E. 1960. Mälestusi Akadeemilisest Emakeele Seltsist. (Emakeele Seltsi 40. aastapäevaks.) – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 159–168.
ENEKE. Õpilase teatmeteos. 3 kd: Mol–Suurj. Tallinn: Valgus.
Erelt, Mati 1985. Paar ääremärkust Lauri Kettuneni raamatule „Lauseliikmed eesti keeles". – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 538–540.
Erelt, Mati 2000. Saateks. – Oma Keel, nr 1, lk 5–6.
Erelt, Mati 2002. Tänapäeva eesti kirjakeele uurimine. Süntaks. – ESA 48 (2002), lk 63–87.
Erelt, Mati 2005. Pool sajandit Emakeele Seltsi aastaraamatut. – ESA 50 (2004), lk 7–9.
Erelt, Mati 2010. 10 aastat Oma Keelt. – Oma Keel, nr 2, lk 5–9.
Erelt, Tiiu 1975. Vabariiklik õigekeelsuskomisjon 1972. aastal. – ESA (1973–1974), lk 338–344.
Erelt, Tiiu 1985. Lauri Kettunen ja eesti keelekorraldus. – Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 483–492.
Erelt, Tiiu 2000. Ombudsman on *õigusvahemees*. – Tiiu Erelt, Mati Erelt, Maire Raadik, Tiina Leemets, Sirje Mäearu. Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 36–38.

Erelt, Tiiu 2002a. Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
Erelt, Tiiu 2002b. Elmar Elisto. – Eesti keelekorraldus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 146–149.
Erelt, Tiiu 2007. Terminiõpetus. Tartu Ülikool. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
Erelt, Tiiu; Erelt, Mati 2009. Keeleteaduse terminite kujunemisteelt. – Teadusmõte Eestis (V). Humanitaarteadused. *Academia Scientiarum Estoniae*. Vastutavad toimetajad Jaan Ross, Arvo Krikmann. Tallinn, lk 63–70.
Ernštreits, Valts 2013. Liivi kirjakeel. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
ES 1923 = [E. S. juhatus. Maa- ja rahvanimede algustäht.] – Eesti Keel, nr 2, lk 45–46.
ESA I (1955) = Emakeele Seltsi aastaraamat I (1955). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1955.
ESA II (1956) = Emakeele Seltsi aastaraamat II (1956). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1956.
ESA III (1957) = Emakeele Seltsi aastaraamat III (1957). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1957.
ESA IV (1958) = Emakeele Seltsi aastaraamat IV (1958). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1959.
ESA V (1959) = Emakeele Seltsi aastaraamat V (1959). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1959.
ESA VI (1960) = Emakeele Seltsi aastaraamat VI (1960). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1960.
ESA VII (1961) = Emakeele Seltsi aastaraamat VII (1961). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1961.
ESA VIII (1962) = Emakeele Seltsi aastaraamat VIII (1962). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
ESA IX (1963) = Emakeele Seltsi aastaraamat IX (1963). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 1963.
ESA X (1964) = Emakeele Seltsi aastaraamat X (1964). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 1964.
ESA 11 (1965) = Emakeele Seltsi aastaraamat 11 (1965). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, 1965.
ESA 12 (1966) = Emakeele Seltsi aastaraamat 12 (1966). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1966.
ESA 13 (1967) = Emakeele Seltsi aastaraamat 13 (1967). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1968.
ESA 14–15 (1968–1969) = Emakeele Seltsi aastaraamat 14–15 (1968–1969). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1969.

ESA 16 (1970) = Emakeele Seltsi aastaraamat 16 (1970). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1970.
ESA 17 (1971) = Emakeele Seltsi aastaraamat 17 (1971). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1971.
ESA 18 (1972) = Emakeele Seltsi aastaraamat 18 (1972). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1972.
ESA 19–20 (1973–1974) = Emakeele Seltsi aastaraamat 19–20 (1973–1974). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1975.
ESA 21 (1975) = Emakeele Seltsi aastaraamat 21 (1975). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1976.
ESA 22 (1976) = Emakeele Seltsi aastaraamat 22 (1976). Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1977.
ESA 23 (1977) = Emakeele Seltsi aastaraamat 23 (1977). Sõna ja nimi. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1978.
ESA 24 (1978) = Emakeele Seltsi aastaraamat 24 (1978). Eesti sõnavara. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1980.
ESA 25 (1979) = Emakeele Seltsi aastaraamat 25 (1979). Sõnavara probleeme. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1981.
ESA 26/27 (1980–1981) = Emakeele Seltsi aastaraamat 26/27 (1980–1981). Eesnimedest oskussõnadeni. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1983.
ESA 28 (1982) = Emakeele Seltsi aastaraamat 28 (1982). Läänemeresoome keeltest. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1984.
ESA 29 (1983) = Emakeele Seltsi aastaraamat 29 (1983). Eesti keelest mustlaskeeleni. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1985.
ESA 30 (1984) = Emakeele Seltsi aastaraamat 30 (1984). Keelest ja rahvaluulest. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1986.
ESA 31 (1985) = Emakeele Seltsi aastaraamat 31 (1985). Lähedalt ja kaugelt. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1987.
ESA 32 (1986) = Emakeele Seltsi aastaraamat 32 (1986). Sõnavara teemadel. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1989.
ESA 33 (1987) = Emakeele Seltsi aastaraamat 33 (1987). Keelest ja kultuurist. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1989.
ESA 34 (1988) = Emakeele Seltsi aastaraamat 34 (1988). Sõna ja termin. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn: Eesti Raamat, 1991.
ESA 35–42 (1989–1996) = Emakeele Seltsi aastaraamat 35–42 (1989–1996). Tartu: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 1998.

ESA 43 (1997) = Emakeele Seltsi aastaraamat 43 (1997). Peatoim Mati Erelt, tegevtoim Tõnu Tender. Tartu: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 1999.
ESA 44–45 (1998–1999) = Emakeele Seltsi aastaraamat 44–45 (1998–1999). Tartu: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2000.
ESA 46 (2000) = Emakeele Seltsi aastaraamat 46 (2000). Peatoim Mati Erelt, tegevtoim Tõnu Tender. Tartu: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2001.
ESA 47 (2001) = Emakeele Seltsi aastaraamat 47 (2001). Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2002.
ESA 48 (2002) = Emakeele Seltsi aastaraamat 48 (2002). Eesti keele uurimise analüüs. Koost Mati Erelt. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2003.
ESA 49 (2003) = Emakeele Seltsi aastaraamat 49 (2003). Peatoim Mati Erelt, tegevtoim Maria-Maren Sepper. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2004.
ESA 50 (2004) = Emakeele Seltsi aastaraamat 50 (2004). Peatoim Mati Erelt, tegevtoim Maria-Maren Sepper. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2005.
ESA 51 (2005) = Emakeele Seltsi aastaraamat 51 (2005). Peatoim Mati Erelt, tegevtoim Maria-Maren Sepper. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, 2006.
ESA 52 (2006) = Emakeele Seltsi aastaraamat 52 (2006). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2007.
ESA 53 (2007) = Emakeele Seltsi aastaraamat 53 (2007). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2008.
ESA 54 (2008) = Emakeele Seltsi aastaraamat 54 (2008). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2009.
ESA 55 (2009) = Emakeele Seltsi aastaraamat 55 (2009). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2010.
ESA 56 (2010) = Emakeele Seltsi aastaraamat 56 (2010). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2011.
ESA 57 (2011) = Emakeele Seltsi aastaraamat 57 (2011). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2012.
ESA 58 (2012) = Emakeele Seltsi aastaraamat 58 (2012). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2013.
ESA 59 (2013) = Emakeele Seltsi aastaraamat 59 (2013). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2014.
ESA 60 (2014) = Emakeele Seltsi aastaraamat 60 (2014). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2015.
ESA 61 (2015) = Emakeele Seltsi aastaraamat 61 (2015). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2016.
ESA 62 (2016) = Emakeele Seltsi aastaraamat 62 (2016). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2017.

ESA 63 (2017) = Emakeele Seltsi aastaraamat 63 (2017). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2018.
ESA 64 (2018) = Emakeele Seltsi aastaraamat 64 (2018). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2019.
ESA 65 (2019) = Emakeele Seltsi aastaraamat 65 (2019). Peatoim Mati Erelt. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, 2020.
Esimene väitekirja kaitsmine magistri aukraadi saamiseks meie ülikoolis. – Postimees 24. (11.) III 1920.
Ettekanded korraldatakse nüüd suuremas ruumis. – Õhtuleht 3. II 1954.
Gellert, Kristina 2002. Eesnimede eestistamine (A. Rava „Muudetud eesnimede registri" I andmetel). Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.
Goršič, Ave 2017. Kirjandusmuuseumi ja humanitaarteaduste ümber toimunud avalik diskussioon aastatel 1967–1968. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 771–786.
Grünthal, Riho 2007. Lauri Kettunen – eesti keele eestkostja Soomes. – ESA 52 (2006), lk 197–212.
H. N. [= Heldur Niit] 1986. XXIX Kreutzwaldi päevad. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 188–189.
Henno, Kairit 2000. Julius Mägiste nimeraamatud omas ajas. – Akadeemia, nr 12, lk 2529–2536.
Henno, Kairit 2001. Emakeele Selts nimede eestistamise käivitajana. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 73–79.
Henno, Kairit 2002. Riiklikust isikunimekorraldusest aastatel 1918–1940. – Õiguskeel, nr 4, lk 33–42.
Hennoste, Tiit 2011. 20. sajandi eesti kirjandusteadus Euroopa kirjandusteaduse taustal. 22. loeng: Stalinismist perestroikani I. Üldpilt. – Vikerkaar, nr 1–2, lk 151–162.
Hiiemäe, Mall 1990. Eks see koer käuksatab, kelle pihta kaigas käib („Eesti folkloristika täna ja homme"). – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 584–686.
Hiiemäe, Mall 1996. Folklore Fieldwork in Estonia, Past and Present. – Journal of the Baltic Institute of Folklore, nr 1 (1), lk 147–156.
Hint, Mati 2002. Keel on tõde on õige ja vale. (Eesti mõttelugu 46.) Tartu: Ilmamaa.
Honti, László 2008. József Szinnyei (1857–1943). – Acta Linguistica Hungarica, nr 55 (1), lk 81–99.
Hussar, Annika 1998. Eestlaste eesnimedest aastatel 1930–1990. Magistritöö. Tartu Ülikool, filosoofiateaduskond, eesti filoloogia osakond. Tartu: Tartu Ülikool.
Janneste, Mare; Oras, Janika; Korb, Anu; Salve, Kristi 1989. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 447–448.
J. Mg. [= Julius Mägiste] 1939. Livisches Wörterbuch mit grammatisches Einleitung von Lauri Kettunen. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 31–36.

J. P. [= Jaak Põldmäe] 1978. Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioon. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 189.
Jonas, Ed. 1948. Miks nurjub murdeaineste kogumise võistlus. – Sirp ja Vasar 28. VIII.
Jõgi, Olev 1987. Nüüdisseis ja minevik. – Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 449–456.
Kaal, Helju 1970. Kolm aastakümmet Emakeele Seltsi korrespondentide võrku. – ESA 16 (1970), lk 33–45.
Kaal, Helju 1974. Emakeele Seltsis. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 256.
Kaal, Helju; Ross, Eevi (koost ja toim) 2012. Minevikupärandit Häädemeestelt. Valimik korrespondentide murdetekste VIII. Kogunud Marta Mäesalu. Tallinn: Emakeele Selts.
Kaalep, Ain 1979. Stilistikapäev peeti Elvas. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 126.
Kaasik, Peeter 2015. Kakskeelsuskampaania: sovetlikust keelepoliitikast ja selle praktikast Eesti näitel 1970. ja 1980. aastatel. – Tuna. Ajalookultuuri ajakiri, nr 1, lk 68–83.
Kalendermärkmik 1958. Tallinn: Ajalehtede-ajakirjade Kirjastus.
Kallas, Oskar 1921. Sadakakskümmend uut ristinime. Tartu.
Kallasmaa, Marja 2006. Emakeele Selts kohanimede kogujana 1960–2005. – ESA 51 (2005), lk 211–220.
Kalling, Ken; Tammiksaar, Erki 2008. Eesti Teaduste Akadeemia ajalugu. Arenguid ja järeldusi. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Kirjastus.
Kasik, Reet 2002. Püsimisest ja muutumisest. Arnold Kask 100. – Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 584–586.
Kasik, Reet 2019. Juhan Peegel keelehoidjana. – Oma Keel, nr 2, lk 39–42.
Kask, Arnold 1930a. Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi kümneaastasest tegevusest. – Eesti Keel, nr 4–5, lk 114–116.
Kask, Arnold 1930b. Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi kümneaastasest tegevusest. (järg.) – Eesti Keel, nr 6, lk 135–143.
Kask, Arnold 1940. Ülevaade AES-i kahekümneaastasest tegevusest. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 34–49.
Kask, Arnold 1948. Eesti murrete uurimisest 1948. a. suvel. – Sirp ja Vasar 9. X.
Kask, Arnold 1960. 40 aastat Emakeele Seltsi. – ESA VI (1960), lk 5–24.
Kask, Arnold 1970a. Pool sajandit Emakeele Seltsi. – ESA 16 (1970), lk 7–30.
Kask, Arnold 1970b. Eesti kirjakeele ajaloost. 2. osa. Tartu Riikliku Ülikooli eesti keele kateeder. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool.
Keeleõpetuse oskussõnade toimkond 1925 = Eesti keeleõpetuse oskussõnade toimkond Ak. Em. S. juures. Valik eestikeelseid grammatilisi oskussõnu. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 20–35.
Keem, Hella 1976. Akadeemilise Emakeele Seltsi korrespondentide võrgu loomisest ja esimestest murdekogumisvõistlustest. – Keel, mida me harime. Koost Mart Mäger. Tallinn: Valgus, lk 79–93.

Keem, Hella 2020. Leivakünast ahjuluuani. Koost Inge Käsi, toim Mari Kendla. Eesti Keele Instituut. Tallinn: EKSA.
Kerge, Krista 2012. Uusimaid soovitusi ESi keeletoimkonnalt. – Oma Keel, nr 2, lk 77–83.
Kettunen, Lauri 1913. Lautgeschichtliche Untersuchung über den kodaferschen Dialekt. Helsinki: Société finno-ougrienne.
Kettunen, Lauri 1919. Arvustavad märkused keeleuuendusnõuete puhul. Tallinn: Rahvaülikool.
Kettunen, Lauri 1922a. Liivlaste mereneitsid *noorad.* – Eesti Keel, nr 1, lk 3–7.
Kettunen, Lauri 1922b. Tööd alates. – Eesti Keel, nr 3–4, lk 65–67.
Kettunen, Lauri 1923a. Väike algtäht adjektiivselt tarvitatud erisnimedes. – Eesti Keel, nr 2, lk 43–45.
Kettunen, Lauri 1923b. Avamissõnad Emakeele Seltsi koosolekul 10. II 1924. – Eesti Keel, nr 5–6, lk 133–136.
Kettunen, Lauri 1927a. Eesti *kurat*, liivi *kure.* – Eesti Keel, nr 4, lk 84–89.
Kettunen, Lauri 1927b. EestL *ago*, *agu* 'koit'. – Eesti Keel, nr 8, lk 196–198.
Kettunen, Lauri 1928. Viron kielen oppikirja. Helsinki.
Kettunen, Lauri 1930. N. n. Turu käsikirja soomekeelsetest joontest. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 1–7.
Kettunen, Lauri 1931. Virolais-suomalainen sanakirja. Helsinki.
Kettunen, Lauri 1932. Õigekeelsuse ja õigekirjutuse küsimusi. – Eesti Keel, nr 5, lk 155–160.
Kettunen, Lauri 1933. Need kolm küsimust (*-nen*'i, *-tis*, *eesti rahvas*). – Eesti Keel, nr 1, lk 25–26.
Kettunen, Lauri 1934. Keelelisi tähelepanekuid vepsa retkelt. – Eesti Keel, nr 5, lk 130–137; nr 6, lk 169–175.
Kettunen, Lauri 1940. „Mitmuse tunnus *n*" Kagu-Häme murdes. – Eesti Keel, nr 7–8, lk 244–251.
Kettunen, Lauri 1948. Tieteen matkamiehen uusia elämyksiä: Murrosvuodet 1918–1924. Porvoo–Helsinki: WSOY.
Kettunen, Lauri 1969. Teine retk setude juurde (1911). – Kodumurre 9. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, lk 38–46.
Kettunen, Lauri 1988. Külaskäik Juhan Liivi juurde (1911). – Kodumurre 19. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, lk 26–29.
Kettunen, Lauri 1999. Laadogast Balatonini. Mälestusi 1918–1924. Tlk Jüri Valge. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
Kingisepp, Valve 1989. 20 J. V. Veski päeva. – ESA 33 (1987), lk 140–143.
Kippar, Pille 1968. „Jänese õhkamine" ja pajatus. – Edasi 1. II, lk 2.
Kippar, Pille 1969. Emakeele Seltsis. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 254.

Kippar, Pille 1970. Rahvajutu-uurijad Bukarestis. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 125–127.
Kirjakeele teataja 1979–1983. Õigekeelsuskomisjoni otsused. Koost Tiiu Erelt, Henn Saari. Tallinn: Valgus, 1985.
Kirjakeele teataja II = Kirjakeele teataja II 1993–2000. Emakeele Seltsi keeletoimkonna soovitused. Koost ja toim Tiiu Erelt, Maire Raadik. Tallinn: Emakeele Selts, 2000.
Klaas-Lang, Birute; Metslang, Helle 2018. Eesti keele kestlikkus kõrghariduses. – Akadeemia, nr 4, lk 667–689.
Kodukord 1920 = Ak. Em. Seltsi kodukord. – AESA I (1920), lk 2–3.
Kodukord 1937 = AES-i teadusliku sekretäri kodukord. Vastu võetud korralisel peakoosolekul, 14. märtsil 1937. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 61–62.
Kodumurre 1–21 (1960–2002).
Kodumurre 1986. Emakeele Seltsi argipäev. – Kodumurre 16. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, lk 3–12.
Krikmann, Arvo 1990. Seitse korda on mõõdetud – millal tuleb aeg lõigata? („Eesti folkloristika täna ja homme"). – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 705–711.
Kruus, Rein 1986. Jaak Põldmäe mälestuspäev. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 125.
KTJ 1949 = A. Kask (vastutav toimetaja). Kogumistöö juhendaja eesti keele alal. Nr 1. Tartu.
Kull, Rein 1972. Sõnavõistlus ja võistlussõnad. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 524–530.
Kull, Rein 1991. Heino Ahven (11.11.1919–22.04.1988). – ESA 34 (1988), lk 134–138.
Kõiva, Mare 1989. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 572–573.
Kõiva Mare; Salve, Kristi 1990. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 126–127.
Kõiva, Mare; Vissel, Anu; Viluoja, Eha 1988. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 445–446.
Kährik, Aime 1980. KKI soome-ugri keelte sektor 20-aastane. – Kodumurre 14. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, lk 16–21.
Lepp, A. 1936. Perekonnanimede statistika. – Eesti Statistika, 174 (5), lk 264–267.
Leppiku nekroloog 2008 = Eduard Leppik 11. X 1924 – 19. V 2008. – Sirp 30. V.
Lias, Pärt 1988. Ettehooldusest ja otsinguvajadusest. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 65–73.
Lonn, Varje; Kaal, Helju; Leemets, Tiina 1990. Emakeele Seltsis. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 637–639.
Loorits, Oskar 1921. Ülevaade Emakeele Seltsi I. tegevusaastast 1920. – AESA I (1920), lk 19–22.
Loorits, Oskar 1922. Ülevaade II tegevusaastast 1921. – AESA II (1921), lk 5–8.
M., E. [= Eisen] 1926. Lauri Kettunen, Untersuchung über die livische sprache I. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 38–40.

Mahtina, Veronika 2010. Eesti keel – emakeel, võõrkeel või esivanemate keel? – Keelekosti kodumaalt. Kümme aastat Peterburi keelepäevi. Koost ja toim Jüri Valge. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 121–122.

Malmberg-Forssell, Marju 2002. 15 000 uut sugunime (1921) ja uute perekonnanimede omaksvõtt. Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.

Margus, Malle; Kippar, Pille 1990. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 508.

Meriste, Henno 1969. Märgist mööda. – Koit 10. VI.

Metslang, Helle 2010. Vaatmikesari eesti keelest. – Oma Keel, nr 2, lk 84–90.

Metslang, Helle 2012. Kiriusutlus Helju Kaaluga. – Sirp 21. VI.

Metslang, Helle 2020. Saateks. – Jüri Valge, Sajand koos Eestiga. Emakeele Selts 1920–2020. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts, lk 5.

Mg., J. [= Mägiste] 1931. Lauri Kettunen, Eestiläis-suomalainen taskusanakirja. – Eesti Keel, nr 3–4, lk 116–118.

Mg., J. [= Mägiste] 1934. Lauri Kettunen, Suomen kielioppi oppikouluille ja seminaareille. – Eesti Keel, nr 5, lk 149–150.

Mikone, Eve 2005. Viron kieli ja kielipolitiikka. – Monikielinen Eurooppa. Kielipolitiikkaa ja käytäntöä. Toim. Marjut Johansson ja Riitta Pyykkö. Helsinki: Gaudeamus, lk 231–245.

Mirov, Ruth 1978. Rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 188–189.

Must, Aadu 2000. Eestlaste perekonnaloo allikad. Tartu: Kleio.

Must, Mari 1965. Eesti murrete uurimisest aastail 1940–1964. – ESA 11 (1965), lk 23–42.

Must, Mari 1980. Kaks aastakümmet murdekogumisvõistlusi (1957–1976). – Kodumurre 14. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, lk 22–30.

Mõistlik, Piret 2005. Isikunime õiguslik korraldus. Nimeseaduse kommentaarid. Tallinn: Juura.

Mõned õigekeelsuse juhised 1923. – Eesti Keel, nr 5–6, lk 168–173.

Mäearu, Sirje 2010. Rootsi laud ja *buffet*. – Oma Keel, nr 2, lk 50–54.

Mäearu, Sirje 2016. Mitmest omadussõnast koosnevate üksuste kirjutamine ja käänamine. – Oma Keel, nr 1, lk 62–69.

Mäearu, Sirje 2018. Lemmiktoidud ja lemmikud toidud. – Oma Keel, nr 2, lk 51–53.

Mäearu, Sirje; Raadik, Maire 2012. Kas *vaeb* või *vaagib*? – Oma Keel, nr 1, lk 69–73.

Mäger, Mart 1966. Eesti murrete sõnaraamat. Ajalugu, koostamisprintsiibid, väljavaated. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 602–611; nr 11, lk 663–669.

Mägiste, Julius 1929. Eestipäraseid isikunimesid. Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetused XVIII. Tartu: Akadeemilise Emakeele Seltsi kirjastus.

Mägiste, Julius 1935. Prof. dr. Lauri Kettunen 50-ndal aastatekünnisel. – Eesti Keel, nr 4–6, lk 97–105.

Mägiste, Julius 1936. Eestipäraseid eesnimesid. Akadeemilise Emakeele Seltsi toimetised XXVIII. Tartu: Nimede Eestistamise Liidu kirjastus.
Neetar, Helmi 1985. Lauri Kettunen ja eesti murdeuurimine. Pilguheit aastate taha. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 530–532.
Neetar, Helmi 2002. Aili Univere kui murdeuurija. – ESA 47 (2001), lk 7–22.
Neetar, Helmi 2004. Heino Ahvenale mõeldes. – ESA 50 (2004), lk 228–240.
Nurm, E.; Raiet, E.; Kindlam, M. 1961. „Õigekeelsuse sõnaraamatu" arvustuste puhul. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 553–563.
Ojanurme, Tiiu 1970. Temaatika ja probleemistik ajakirjas „Eesti Keel" (1922–1940). Diplomitöö TÜ eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
Olesk, Peeter 1980. Poeetikasektsioon...? – Sirp ja Vasar 31. X, lk 7.
Olesk, Peeter 1981a. Lingvistilise poeetika ja stilistika sektsioon. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 62–63.
Olesk, Peeter 1981b. Uuema luule poeetikast. – Sirp ja Vasar 4. XII, lk 7.
Olesk, Peeter 1982a. Esimesel tähisel. – Looming, nr 10, lk 1436–1438.
Olesk, Peeter 1982b. Ühe luuletuse analüüs ja lingvistiline poeetika. – Looming, nr 3, lk 429–430.
Olesk, Peeter 1987. Saatus ja tegelikkus. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 577–586.
Oras, Janika 1996. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 140–141.
Oras, Janika; Korb, Anu 1991. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 316–317.
Pajur, Ago 2005. Eesti ohvitseride palgad 1920. aastatel. – Päevaleht 22. II.
Pajupuu, Hille 2008. Mari Must. 11. IX 1920–20. II 2008. *In memoriam*. – Keel ja Kirjandus, nr 4, lk 318–319.
Pajupuu, Hille; Päll, Peeter 2010. Eeva Ahven (2. II 1924–28. X 2009) *in memoriam*. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 78–79.
Pajusalu, Karl 2018. Liivi 100 Oskar Looritsa liivluse ja liivi luule taustal. – Looming, nr 4, lk 546–555.
Pajusalu, Karl 2019. Eesti keele 100 aastat. (EV100.) Tallinn: Post Factum.
Pall, Valdek 1985. Lauri Kettunen ja eesti kohanimed. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 533–537.
Past, A. 1958. Vajame ja ootame. – Edasi 11. II.
Peebo, Kadri; Oras, Urmas 1992. Emakeele Seltsi rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 319–320.
Pino, Veera 1967. Rahvaluuleteaduse kaks tähtpäeva. – Edasi 13. XII, lk 1.
Pino, Veera 1968a. Kolmandasse tegevusaastasse (Emakeele Seltsis). – Edasi 3. XII, lk 1.
Pino, Veera 1968b. Emakeele Seltsi rahvaluulesektsioonis. – Edasi 6. III, lk 1.
Pino, Veera 1969. Emakeele Seltsi rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 127.

Pino, Veera 1978. Ülo Tedre 50. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 122–123.
Postimees 1927 = Eestlasele Eesti nimi! Nimede-eestistamine 1. mai puhul. Uued nimed. – Postimees 1. V, lk 2.
P-p., H. [= Pürkop] 1925. „Eesti Keele" 1924. a. aruanne. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 84–85.
P-p., H. [= Pürkop] 1927. Lauri Kettunen, Oppikirja eestin ja suomen kielen eroavaisuuksista sekä tekstinkäännöksiä selityksineen. – Eesti Keel, nr 1–3, lk 53–54.
Prof. A. Saareste lülitati Emakeele seltsist välja. – Vaba Maa 13. III 1934.
Prot 1 = Protokoll nr 1, 23. III 1920. – AESA I (1920), lk 5–6.
Prot 2 = Protokoll nr 2, 23. IV 1920. – AESA I (1920), lk 6–7.
Prot 3 = Protokoll nr 3, 8. V 1920. – AESA I (1920), lk 8–11.
Prot 4 = Protokoll nr 4, 16. X 1920. – AESA I (1920), lk 11–12.
Prot 5 = Protokoll nr 5, 31. X 1920. – AESA I (1920), lk 12–14.
Prot 6 = Protokoll nr 6, 14. XI 1920. – AESA I (1920), lk 14–16.
Prot 7 = Protokoll nr 7, 5. XII 1920. – AESA I (1920), lk 16–18.
Prot 8 = Protokoll nr 8, 6. II 1921. – AESA II (1921), lk 9–10.
Prot 11 = Protokoll nr 11, 24. IV 1921. – AESA II (1921), lk 15–19.
Prot 12 = Protokoll nr 12, 9. X 1921. – AESA II (1921), lk 19–22.
Prot 14 = Protokoll nr 14, 6. XI 1921. – AESA II (1921), lk 24–25.
Prot 17 = Protokoll nr 17, 26. II 1922. – AESA III (1922), lk 15–17.
Prot 18 = Protokoll nr 18, 12. III 1922. – AESA III (1922), lk 17–20.
Prot 21 = Protokoll nr 21, 24. IX 1922. – AESA III (1922), lk 25–27.
Prot 23 = Protokoll nr 23, 29. X 1922. – AESA III (1922), lk 29–31.
Prot 24 = Protokoll nr 24, 19. XI 1922. – AESA III (1922), lk 32–34.
Prot 25 = Protokoll nr 25, 10. XII 1922. – AESA III (1922), lk 35–41.
Prot 26 = Protokoll nr 26, 11. II 1923. – AESA IV (1923), lk 11–14.
Prot 27 = Protokoll nr 27, 11. III. 1923. – AESA IV (1923), lk 14–16.
Prot 29 = Protokoll nr 29, 22. IV 1923. – AESA IV (1923), lk 18–20.
Prot 30 = Protokoll nr 30, 13. V 1923. – AESA IV (1923), lk 20–21.
Prot 31 = Protokoll nr 31, 7. X 1923. – AESA IV (1923), lk 22–23.
Prot 32 = Protokoll nr 32, 21. X 1923. – AESA IV (1923), lk 24–26.
Prot 33 = Protokoll nr 33, 11. XI 1923. – AESA IV (1923), lk 26–30.
Prot 34 = Protokoll nr 34, 9. XII 1923. – AESA IV (1923), lk 30–35.
Prot 36 = Protokoll nr 36, 24. II 1924. – AESA V (1924–1925), lk 13–16.
Prot 39 = Protokoll nr 39, 27. IV 1924. – AESA V (1924–1925), lk 17–19.
Prot 41 = Protokoll nr 41, 26. X 1924. – AESA V (1924–1925), lk 20–22.
Prot 44 = Protokoll nr 44, 1. II 1925. – AESA V (1924–1925), lk 23–25.
Põld, Brigitta 2002. Eestistatud perekonnanimed August Rava „Muudetud nimede registri" I osa põhjal. Bakalaureusetöö. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikool.

Päll, Peeter 2006. Uulitsavõitlus. – Oma Keel, nr 2, lk 45–50.
Päll, Peeter 2010. Mis on uut keeletoimkonnas. – Oma Keel, nr 1, lk 40–43.
Raadik, Maire 2001. Ametikirjade keel (näide Eesti elust). – Oma Keel, nr 1, lk 53–62.
Raadik, Maire 2015a. Arvsõnade kokku-lahkukirjutuse seiku. – Õiguskeel, nr 4, lk 87–89.
Raadik, Maire 2015b. Mida uut on uues õigekeelsussõnaraamatus? – Keelenõuanne soovitab 5. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, lk 203–212.
Raadik, Maire 2016a. Sekretär-juhiabi ja lasteaed-algkool. – Oma Keel, nr 1, lk 71–78.
Raadik, Maire 2016b. Ajaloosündmuste algustäht. Tagasivaade. – Keel ja Kirjandus, nr 5, lk 373–377.
Raadik, Maire 2019. Emakeele Seltsi keeletoimkonna veerandsajand. – Oma Keel, nr 1, lk 54–67.
Raadik, Maire; Leemets, Tiina 2017. Emakeele Seltsi keeletoimkonnas. – Oma Keel, nr 1, lk 31–37.
Raag, Raimo 2008. Talurahva keelest riigikeeleks. Tartu: Atlex.
Raag, Raimo 2018. Sõnaloomevõistlused Eestis ja mujal Euroopas. – Sõida tasa üle silla. Raamat eesti keelest ja meelest. Koost ja toim R. Raag, Jüri Valge. Tallinn–Tartu: EKSA, lk 284–288.
Rajamaa, H. 1935. *Härra*, *proua*, *preili*. – Eesti Keel, nr 2–3, lk 95–96.
Rajandi, Edgar; Tarand, Helmut 1970. Eesti eesnimedest Mats Tõnissoni tähtraamatutes. – ESA 16 (1970), lk 125–141.
Rajasalu, Inda 1993. Riiklik Propaganda Talitus ja eesti nimi. – Tundmatu Eesti Vabariik. Koost ja toim Jüri Ant. Tallinn: Jaan Tõnissoni Instituut, lk 96–106.
Raudsep, Loreida 1970. Emakeele Seltsis. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 383–384.
Raun, Alo 1938. Just Knud Qvigstad 86-aastane. – Eesti Keel, nr 1, lk 3–5.
Raun, Alo 1939. „Eesti Keele“ 1938. a. aruanne. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 40.
Rava, August 1935. Muudetud nimede register I. Tallinn: Aura.
Rosenberg, Tiit 2016. Eesti seltsiliikumisest ja selle ajaloo uurimisseisust. – ÕES aastaraamat 2015 / *The Yearbook of Learned Estonian Society 2015*. Tartu, lk 120–149.
Ross, Eevi 1999. Mõni oluline lehekülg Emakeele Seltsi ajaloost: katse selts likvideerida. Kiriusutelu Eeva Ahvenaga. I–II. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 114–119; nr 4, lk 269–275.
RT 1920 = Riigi Teataja 1920, 2/3, 15.
RT 1930 = Riigi Teataja 1930, 57, 388.
RT 1934a = Riigi Teataja 1934, 52, 438.
RT 1934b = Riigi Teataja 1934, 91, 735.
RT 1993 = Seaduse „Kodanike ühenduste kohta“ muutmise seadus. – Riigi Teataja, 6, 96.
Rätsep, Huno 1980. Akadeemik Paul Ariste. Tallinn: Perioodika.

Rätsep, Huno 2003. Tartu ülikooli eesti keele arhiivi saamisloost ja saatusest. – 200 aastat eesti keele ülikooliõpet. 1803 Eesti ja soome keele lektoraat Tartu ülikoolis. Juubelikogumik. Koost Valve-Liivi Kingisepp, toim Mati Erelt. (Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 25.) Tartu: Tartu Ülikool, lk 153–170.

Rüütel, Ingrid 1967. Rahvaluulehuviliste teod ja plaanid. – Edasi 17. XI.

Rüütel, Ingrid 1990. Eesti folkloristika täna ja homme. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 321–324.

Saar, Eva 2015. Julius Mägiste Eesti Ingeri läänemeresoome murrete uurijana. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 859–868.

Saarelma-Paukkala, Minna; Hussar, Annika 2020. *Marja* ja *Veikko*, *Sirje* ja *Aare* – soomlaste ja eestlaste omakeelsed eesnimed 19. sajandist tänapäevani. – Nimede kiiluvees. In the wake of names. Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics, nr 11 (1), lk 105–129.

Saareste 1923 = Mag. Saareste, Ajakiri „Eesti Keele" aruanne. – AESA III (1922), lk 9–10.

Saareste, Albert [Andrus] 1932. Kümme aastat eesti murrete süstemaatset kogumist. Aruanne ja väljavaated. – Eesti Keel, nr 6, lk 164–174.

Saareste, Andrus 1939. Teine seisukoht eesti rahvakeele-sõnaraamatu ja murdekogumise küsimuses. – Varamu, nr 4, lk 435–440.

Saareste, Andrus 1941. Tagasi on tulnud töörõõm ja töötahe. – Tartu Kommunist, nr 9, lk 6.

Saarlo, Liina 2012. Kaks hõbekeelset kannelt helisemas taas… – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 836–846.

Salve, Kristi 1993. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 384.

Sarv, Ingrid 1969a. Emakeele Seltsi rahvaluulesektsioonis – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 446–447.

Sarv, Ingrid 1969b. Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni… – Keel ja Kirjandus, nr 8, lk 511–512.

Sarv, Ingrid 1983. Rahvaluulesektsiooni tööst ja tulevikust. – Eesnimedest oskussõnadeni. Emakeele Seltsi aastaraamat 26/27 (1980/1981). Tallinn: Eesti Raamat, lk 18–21.

Sarv, Ingrid 1985. Viisteist aastat Emakeele Seltsi rahvaluulesektsiooni. – Rahvasuust kirjapanekuni. Uurimusi rahvaluule proosaloomingust ja kogumisloost. (ENSV TA Emakeele Seltsi toimetised nr 17.) Toim H. Ahven, V. Pino, Ü. Tedre. Tallinn, lk 5–16.

Sarv, Ingrid (koost) 1987. Rahvaluulest. (ENSV TA Emakeele Seltsi toimetised 21.) Tallinn.

Sarv, Ingrid; Pino, Veera 1971. Rahvaluulesektsiooni koosolekud. – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 63.

Sarv, Kadi; Vissel, Anu; Tamkivi, Külli 1991. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 127–128.
Saukas, Rein 2002. Ülo Tedre 75. – Mäetagused, nr 22, lk 139.
Seminarist osavõtjad arvavad nii: – Kodumaa 13. VII 1977.
Sisukord 1922 = Sisukord. – Eesti Keel. Emakeele Seltsi ajakiri. I (1922). Emakeele Seltsi kirjastus. Tartus, 1923.
S-te, A. [= Saareste] 1932. Vastuseks: *Kettunen*'ile või *Kettusele*? – Eesti Keel, nr 6, lk 186–187.
S-te, A. [= Saareste]; V., J. V. [= Veski] 1933. Need kolm vastust… – Eesti Keel, nr 1, lk 26–29.
Taal, Kersti 2010. Teadusseltsid nõukogude ühiskonnas. – Lea Leppik (toim), Nõukogude teadus – sisult sotsialistlik, vormilt rahvuslik? (Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi 38.) Tartu: Tartu Ülikooli ajaloo muuseum, lk 118–137.
Tamm, Kadri 1996. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 215.
Tampere, Herbert 1961. Rahvaluulealastest ekspeditsioonidest. – Paar sammukest eesti kirjanduse ja rahvaluule uurimise teed. Uurimusi ja materjale 2. Tartu: Eesti NSV Teaduste Akadeemia Fr. R. Kreutzwaldi nim. Kirjandusmuuseum, lk 441–446.
Tannberg, Tõnu 2019. Kremli „uue rahvuspoliitika" eesmärkidest ja tagajärgedest 1953. aastal Nõukogude Eesti näitel. – Humanitaarteadused ja kunstid 100-aastases rahvusülikoolis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 67–82.
Teadlaste abi haridusele. – Nõukogude Õpetaja 20. VI 1981.
Teadus 1940 = Teadus pääses kerjuse seisukorrast. Tagakiusamisega, surveavaldusega ja tasalülitamiskatsetega tuli võidelda Akadeemilisel Emakeele Seltsil endise valitsuse ajal. – Päevaleht 25. VII, lk 8.
Teateid 1937 = Teateid. Venemaa soome sugu rahvaste näitus... – Eesti Keel, nr 1–2, lk 64.
Teder, Teofil (koost) 1939. Perekonnaseisuametniku käsiraamat. Siseministeeriumi Administratiiv-ala Kirjastuse väljaanne.
Tedre, Ülo 1994. Teadusest ülepea ja iseäranis filoloogiast („Filoloogia teelahkmel"). – Keel ja Kirjandus, nr 1, lk 15–20.
Tender, Tõnu 2000. Emakeele Seltsi keelepäevad 1961–1999: trepp elevandiluust tornist maale. – ESA 44–45 (1998–1999), lk 123–135.
Tender, Tõnu; Viikberg, Jüri 2020. Tagasivaateks Heino Ahvena 100. sünniaastapäeval. – ESA 65 (2019), lk 288–303.
Timak, Renita 1976. Ernst Nurm 80. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 445.
Tomusk, Ilmar 2004. Keel ja poliitika. Artiklid ja ettekanded 1996–2003. Haridus- ja Teadusministeeriumi keeletalitus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
Toomla, Jaan 2002. Elmar Elisto – 100. – ESA 47 (2001), lk 197–198.

Toomse, Mihkel 1939. Eesti rahvakeele sõnaraamatust ja murdekogumisest. – Varamu, nr 3, lk 323–329.
Trinkmann, E. 1929. Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi 9. tegevusaastast 1928. – Eesti Keel, nr 1–2, lk 50–51.
Uibo, Udo 1984. Okasroosike. Henn Saari 60. sünnipäevaks. – Keel ja Kirjandus, nr 2, lk 108–110.
Univere, Aili 1989. Eesti murdekogud rändamas II. – Kodumurre 21. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, lk 19–27.
Univere, Aili 2002. Eesti murdekogud rändamas I. – Kodumurre 20. Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts. Tallinn, lk 17–28.
Valge, Jüri 2006. Lauri Kettuse viis tulemist. – ESA 51 (2005), lk 288–302.
Valge, Jüri (koost) 2013. Ferdinand Johann Wiedemanni keeleauhind 25. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
Valge, Jüri 2018. Pool sajandit Johannes Voldemar Veski päevi. – ESA 63 (2017), lk 295–306.
Valge, Jüri 2020a. Sajand koos Eestiga. Emakeele Selts 1920–2020. Tallinn: Eesti Teaduste Akadeemia Emakeele Selts.
Valge, Jüri 2020b. Lauri Kettunen ja Emakeele Selts. – ESA 65 (2019), lk 304–318.
Valge, Jüri 2020c. Emakeele Selts ja noored. – Oma Keel, nr 1, lk 86–91.
Valk, Ülo 1991. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 9, lk 575.
Valk, Ülo 2004. On the discursive foundations of Estonian folkloristics: a farmer's field of vision. – Everyday Life and Cultural Patterns. (Studies in Folk Culture 3.) Toim Ene Kõresaar, Art Leete. Tartu: Tartu University Press, lk 265–272.
Viidalepp, Richard 1978. Meie rahvaluulekeskuse saamisloost. – Keel ja Kirjandus, nr 3, lk 134–140.
Viikberg, Jüri 1998. Vastab murdekoguja Hella Keem. – ESA 35–42 (1989–1996), lk 145–160.
Viikberg, Jüri 2008a. Eesti keele kogud. – Eesti humanitaar- ja loodusteaduslikud kogud. Seisund, kasutamine, andmebaasid. Toim Erast Parmasto, Jüri Viikberg. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 95–112.
Viikberg, Jüri 2008b. Saateks. – Dmitri Tsvetkov, Vadja keele grammatika. Koost ja toim J. Viikberg. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
Vilbaste 1928 = Vilberg, G., Koguge taimede rahvapäraseid nimesid! – Eesti Keel, nr 1–2, lk 32.
Vissel, Anu; Salve, Kristi 1992. ES-i rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 6, lk 380–381.
Vissel, Anu; Remmel, Mari-Ann 1994. Rahvaluulesektsioonis. – Keel ja Kirjandus, nr 7, lk 444.

Viitso, Tiit-Rein 2008. *In memoriam* Paul Alvre. – ESA 54 (2008), lk 246–249.
VV 2006 = Vabariigi Valitsuse määrus nr 196 „Eesti kirjakeele normi kehtestamise kord". Vastu võetud 07.09.2006. – Riigi Teataja I 2006, 40, 303.
Võõrapäraste pärisnimede eestistamise asjus. – Postimees 7. III (22. II) 1921.
Vähi, Merike 1983. Emakeele Seltsi aastaraamatute koondregistrid, bibliograafia ja sisuülevaade. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. Käsikiri Tartu Ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituudis.
Västrik, Ergo-Hart 2017. Folkloori jäädvustusviiside muutumine. – Folkloristlikud välitööd. Koost M. Metsvahi. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 29–48.
Vääri, Eduard 1959a. Liivi keele uurimise ajaloost. – ESA V (1959), lk 190–225.
Vääri, Eduard 1959b. Liivi keele uurimine jätkub. – Keel ja Kirjandus, nr 10, lk 618–621.
Õim, Haldur 2002. Huno Rätsep ja teoreetiline keeleteaduse Eestis. – Keel ja Kirjandus, nr 12, lk 875–877.

INTERNETIALLIKAD

(teksti-, video- ja audiofailid veebis)

Akadeemiline Rahvaluule Selts. Ajalugu – http://www.folklore.ee/rl/inste/ars/ajalugu.html

ARSi koosolek 26. novembril – https://bbb.ut.ee/playback/presentation/2.0/playback.html?meetingId=15e643838710608524f9ef957a48d1d5315bf94c-1606399867665 (7. XII 2020)

Eesti kirjakeele normi kehtestamise korra kinnitamine. https://www.riigiteataja.ee/akt/31858 (4. IV 2021)

Eesti kirjakeele normi rakendamise kord. https://www.riigiteataja.ee/akt/114062011003 (27. III 2021)

Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2. https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002?leiaKehtiv (22. III 2021)

Eesti õigekeelsuskäsiraamat 2019. Koost Maire Raadik, Peeter Päll, Tiina Leemets, Argo Mund, Sirje Mäearu. Toim Maire Raadik. Tallinn: Eesti Keele Instituut. http://keeleabi.eki.ee/viki/

EKA 2035 = Eesti keele arengukava 2021–2035. (Eelnõu.) https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_keele_arengukava_2021_2035_eelnou_9.07.2020.pdf (28. III 2021)

EKI ühendsõnastik = Eesti Keele Instituudi ühendsõnastik: keelepäev – https://sonaveeb.ee/search/unif/dlall/dsall/keelepäev/1 (20. II 2021)

ERR. Rahvaloomingu varasalvest I. Kui Torupilli Juss pani pilli hüüdma. – https://arhiiv.err.ee/vaata/rahvaloomingu-varasalvest-i-kui-torupilli-juss-pani-pilli-huudma (8. XII 2020)

Nimede eestistamine. Onomastika andmebaas. https://www.ra.ee/apps/onomastika/index.php/et/nimemuutused/nimemuutusedPtl (14. IV 2021)

Statistikaamet 2021. Eesnimede ja perekonnanimede esinemisandmed Eestis 1. jaanuari seisuga 2021. (20. III 2021)

Tamuri, Kairi 2021. Punkt ja pildiallkiri. https://keeleabi.eki.ee/?leht=8&id=444

Vikipeedia: e-etteütlus, https://et.wikipedia.org/wiki/E-ette%C3%BCtlus (20. II 2021)

Vikipeedia: keelepäev, https://et.wikipedia.org/wiki/Keelep%C3%A4ev (20. II 2021)

Vikipeedia: Meinhard Laks, https://et.wikipedia.org/wiki/Meinhard_Laks (20. II 2021)

ISIKUNIMEDE REGISTER

Aaloe, Inge 186, vt ka Käsi, Inge
Aarma, Gunnar 190
Aarma, Liivi 195, 196, 200
Aarne, Antti 122, 557
Aasa, Ave 186
Aasmaa, Õilme 180, 365, 468
Aasmäe, Niina 253
Aava, Katrin 225, 260
Aavekukk, Ida 363, 364, 468
Aavekukk, Ulvi 186
Aavik, Johannes 19, 21, 31, 34, 39, 40, 43, 44, 49, 50, 58, 60, 118, 128, 130, 131, 135, 160, 183, 194, 221, 251, 317, 322, 326, 329, 333, 371, 372, 377, 385, 401, 433, 437, 446, 448, 457, 465, 466, 470, 472, 473, 479, 509, 520, 577, 635, 653
Aben, Karl 70–73, 75, 76, 78, 81–83, 91, 288, 400, 441, 444, 544, 657
Abrosimova, Natalia 266
Adamson, Amandus 247
Adamson, Ella 393
Adamson, Hendrik 515, 518
Adler, Elna 442, 443, 454, vt ka Pajusalu, Elna
Adler, Urve 155
Admann, Aino 434
Adolf, Gustav 42, 218, 219, 220, 520, 655
Aedmaa, Eleri 260
Aegna, R. 48, 50
Agricola, Mikael 47
Agur, Ustus 139, 168, 169, 436
Ahas, E. 39
Ahlqvist, August 624, 636
Aho, Juhani 635
Ahrens, Eduard 216, 228, 255, 256, 264, 267, 270, 272, 273, 447, 471, 596, 636
Ahven, Eeva 73, 86, 90, 93, 95, 96, 99, 101, 104, 106, 108, 110, 112, 113, 117, 118, 120–122, 125, 132, 137, 140, 142, 145, 148, 154, 157, 160, 164, 167, 171, 173, 177, 180, 186, 188, 190, 191, 195, 198, 201, 204, 205, 207, 217, 218, 274, 305, 306, 310, 315, 340, 366, 423, 427, 434, 528, 633, 639, 641, 645, 654, vt ka Kurve, Eeva
Ahven, Heino 12, 73, 74, 77, 78, 81, 82, 83, 86–89, 91–97, 99–114, 116–121, 123, 126, 127, 129, 130, 132, 133, 135, 137–139, 141–147, 152, 157, 158, 164–169, 173–179, 181, 182, 184, 185, 191, 211, 219, 231, 274, 290, 292, 314, 315, 333, 338, 340, 361, 362, 404, 408, 414, 416, 418, 420, 421, 423, 428, 435, 437, 440, 446, 448, 454, 459, 460, 468, 471, 473, 481, 499, 501, 503, 504, 507, 528, 548, 552, 564, 569, 573, 590, 601, 604, 607–610, 613, 616, 619, 633, 638, 640, 641, 643
Aigro, Mari 267
Ainelo, Jaan 16, 18, 20, 22, 27, 33, 43, 46, 53, 62, 321, 372, 373, 387, 472, 476, 657

Ainelo, Kristiina 215
Ainsaar, Sirje 194, 200, vt ka Murumets, Sirje
Airila, Martti 465
Akker, Leenu 186
Alas, Marit 239, 260, 542
Aleksandrov, Katrin 543
Alekõrs, Tiina 230, 442, 545
Allik, C. 34
Allik, E. 128, 130
Allik, Georg 579
Allik, Helgi 447
Allik, Jaak 164
Allik, Jüri 577
Allikas, Õ. 127
Alliksaar, Artur 215
Allkivi, Kais 253, 260
Allpere, Andres 184, 191
Altrov, Rene 241, 265
Alttoa, Villem 38, 82, 657
Altvälja, T. 119
Alver, Betti 168, 578, 580
Alver, Jaan 202, 212, 436, 437
Alver, Lehte 437
Alvre, Paul-Johannes 109, 110, 137, 155, 156, 161, 164, 176, 185, 190, 191, 220, 222, 326, 341, 401–403, 428, 432, 435, 437–439, 443, 450, 455, 605, 654, 657
Ambus, Ada 110, 128, 155, 398, 432, 435, 443, 450
Amor, Alar 613
Andersen, Hans Christian 141
Anderson, Walter 131, 176, 556, 558
Andresen, Nigol 151, 161, 576–578
Angere (Angeria, Angerja), Aleksander 25, 27, 30, 32, 34, 36, 46, 394, 396
Angervaks, Hugo 336
Annist (Anni), August 16, 21, 100, 104–107, 120, 123, 126, 140, 155, 198, 332, 379, 446, 448, 449, 548, 553, 554, 561, 562, 564, 653, 657
Annuka, Andra 273
Ansomardi (kirjanikunimi, vt Pitka, Peäro August) 377, 383
Antons, Merce 147
Antso, Siim 259, 264, 438, 442
Argus, Reili 205, 243, 245, 247, 257, 259, 268, 273–275, 312, 327, 421, 441, 457, 460, 473, 485, 542
Arike, Juhan 353, 357, 358, 369
Ariste, Paul 35, 39, 40, 42–48, 50–52, 56, 57, 67–81, 83, 86, 88, 90–96, 98–104, 106–108, 110–114, 116–127, 129–132, 134–137, 139–143, 145, 148–152, 156–160, 162–165, 167, 170, 173–176, 180, 195, 210, 219, 257, 288, 306, 311–313, 326, 331, 334, 335, 353, 354, 356, 358, 372, 384, 396, 398, 400, 401, 403, 404, 408, 413, 418, 421, 422, 426–428, 430, 432, 435, 436, 438–440, 443, 444, 446–448, 450, 451, 454–456, 460, 465, 466, 468, 469, 472, 499, 500, 513, 515, 548, 558, 562, 569, 576, 605, 606, 624–626, 633, 652, 653, 657
Arming, A. 152
Arnek, Pille 250, 545
Aron, Elise Johanna 65
Arst, Anita 162
Aru, Krista 268, 269, 580, vt ka Muldma, Krista
Arukask, Madis 227
Arumaa, Peeter 32, 44–46, 58, 67, 68, 100, 356, 358, 413, 460, 472, 657
Arust, Evelin 237
Aruvee, Merilin 268, 441, 473, 542, 543

Astel, Evi 190
Asu-Garcia, Eva Liina 242, 259, 265, 446
Audova, Iris 226
Aun, Lilian 461
Aunap, Helle 144
Ausing, Kertu 244
Auty, Robert 137
Bahovski, Erkki 227
Baitšura, Üzbäk 402, 445
Bakhoff, Liisi 237
Balcerzan, Edward 156
Baran, Anneli 239
Barkalaja, Anzori 202, 405
Barons, Krišjānis 173, 190
Baškirova, Tatjana 228
Baturin, Nikolai 207
Beke, Ödön 49, 403
Bereczki, Gábor 444
Berg, Aleksander 624
Bernhardt, Kristiina 260
Blaubrück, A-L. 273
Blokland, Rogier 433
Blumberga, Renāte 252, 389, 400, 444
Blume, Christoph 264
Boecler, Johann Wolfgang 99
Bogatkin-Uusküla, Mari 402, 445
Boiko, Kersti 403
Boubrig, Johann Samuel Friedrich 447, 456
Braille, Louis 445, 614
Brodski, I. 150
Bubnov, Maia 244
Bubrich, Dmitri 75, 332, 653
Bušs, Ojārs 229, 261, 448
Bärenklau, Ingrid 147
Cederberg, Arno Rafael 30, 33, 308, 452, 462, 472, 586
Černov, Igor 167, 565
Chalvin, Antoine 473
Chateaubriand, François René de 451
Chomsky, Noam 168, 171
Clare, Johann Christoph 449
Collinder, Björn 135, 139, 333, 465
Cui, Kaily 218
Dahong, Shen 473
Dal, Vladimir 130
Dambe, Vallija 125
Damberg, Pētõr 107, 131, 147, 166, 189, 397, 398, 400, 403, 406, 410
Danilov, Viktor 405
Donelaitis, Kristijonas 576
Dreimann, Jüri 450, 614
Edela, Anna 273
Eek, Arvo 107, 129, 151, 158, 167, 171, 173, 177, 182, 183, 195, 197, 214, 225, 231
Eelsalu, Heino 152, 558, 562, 607
Eenlaid, Kaja 435
Eerme, P. 133
Eesmaa, Andra 157, vt ka Veidemann, Andra
Ehala, Martin 186, 209, 213, 215, 227, 228, 232, 245, 247, 253, 257, 259, 263, 266, 268, 269, 433, 446, 473, 542, 543, 545, 546, 590
Ehin, Kristiina 566
Ehvert, Marilis 248
Eichfeld, Johan 80, 82, 83, 87, 96, 98, 112, 113, 115, 122, 130, 151, 168, 314, 362, 399, 407, 416, 418, 500, 640
Eilsen, Külli 213, vt ka Prillop, Külli
Eisen, Matthias Johann 15, 16, 20, 21, 23–28, 131, 318, 371, 376, 472, 549
Elisto, Elmar 34, 36–40, 42–46, 48, 50, 52, 53, 55, 57, 60, 62, 67, 68, 106, 129, 132, 137, 145, 158, 224, 311, 313, 335,

336, 358, 374, 375, 381, 382, 385, 387, 388, 448, 452, 460, 472, 478, 479, 481, 653, 657
Eller, Kalle 189, 190
Ende, Üllar 141
Endzelīns, Jānis 102, 404
Engelbrecht, Jüri 214, 215, 218, 425
Enno, Ernst 624
Epner, Luule 568, 572, 574, 581
Erelt, Mati 118, 164, 166, 171, 180, 184, 187, 188, 190, 191, 208, 210, 212, 214–224, 227–230, 232, 234, 235, 237–241, 243, 246, 249, 251, 255, 257, 261, 263, 265, 268–271, 275, 306, 307, 311, 344, 345, 348, 423, 425, 428, 432–434, 446, 454, 457, 459, 460, 489, 540, 546, 591, 595, 596, 654
Erelt, Tiiu 123, 130, 133, 136, 141, 152, 154, 155, 157, 166, 179, 180, 182, 184, 203, 204, 211–213, 219, 221, 224, 225, 227, 229, 234, 237, 240, 243, 246, 247, 249, 251, 253, 266, 344, 347, 428, 447, 460, 471, 481, 484, 486–488, 492, 495, 546, 596, 627, 629, 654
Ermus, Liis 239, 248, 261, 268
Ernits, Enn 152, 161, 164, 168, 172, 175, 203, 261, 267–269, 346, 393, 402, 427, 435–437, 443, 444, 446, 447, 450, 455, 456, 558, 591, 595, 605, 654
Ernits, Tiiu 168, 175, 606
Ernits, Villem 16, 20, 22, 26, 34, 40, 46, 74, 133, 139, 155, 165, 371, 377, 408, 452, 468, 548, 574, 606, 624–626
Ernštreits, Valts 241, 246, 252, 264, 403, 404, 410
Ertis, Eduard 177, 187, 332, 551
Esinurm, Aune 242
Eslon, Pille 240, 243, 274, 275
Faehlmann, Friedrich Robert 165, 184, 217, 464
Faster, Mariko 436, 546
Fazekas, Jenő 465
Feoktistov, Aleksandr 444
Figurova, Oudekki 152, 468
Fjodorova, Viiu 531
Forselius, Bengt Gottfried 345, 438, 465
Freienthal, Linda 270, 545
Freud, Sigmund 157, 577
Gagarin, Juri 517
Galkin, Ivan 402, 410, 444
Gáspár, Károli 271
Gasparov, Mihhail 176
George, Stefan 159, 576
Gilläus, Martin 438
Gogol, Nikolai 511
Gorbatšov, Mihhail 180
Gordejev, Fjodor 444
Grauberg, Martha-Beryl 543
Greenfeldt, Hans 468
Greenfeldt, Pauliine 468
Grenzstein, Ado 257, 447
Grigorjev, Viktor 163, 570, 577
Grotowski, Jerzy 577
Grünberg, Silja 405
Grünberg, Urve 148
Grünthal, Riho 234, 247, 266, 326, 429, 471
Grünthal, Satu 261
Grünthal-Ridala, Villem 317, 371, 432, 465, 466
Gulžahon, Jussufi 196
Gummerus, Jaakko 42
Gutslaff, Johannes 217, 256, 257, 438
Göseken, Heinrich 345, 438

Gyarmathi, Sámuel 39
Györke, József 49, 403, 472
Haak, Anu 149, 182, 194, 207, 208, 224, 231, 267, 305, 363, 367, 369, 611
Haavio, Martti Henrikki 123
Habermann, Harald 70, 288
Habicht, Külli 209, 211, 224, 228, 240, 247, 252, 257, 259, 262, 263, 268, 277, 433, 438, 441, 446, 473, 484, 485, 490, 492, 542, 546, vt ka Pokk, Külli
Habicht, Tamara 168
Hagu, Paul 127, 130, 137, 139, 140, 142, 145, 148, 150, 156, 179, 182, 187, 189, 196, 199, 449, 552, 554, 557–559
Hájdu, Péter 135, 139, 333
Hakulinen, Auli 266, 276, 348, 595, 654
Hakulinen, Lauri 27, 115, 128, 130, 135, 139, 333, 472, 589
Hallap, Valmen 76, 102, 103, 111, 112, 117, 118, 144, 176, 305, 326, 398, 402, 408, 428, 430, 432, 444, 481
Hallas, Pirgita-Maarja 273
Hallik, Tiina 12
Halonen, Tarja 260
Hameri, Asta 73, 314
Hang, Vaike 366
Hannibal, Maie 118
Hansen, Hans 200
Harrik, Airika 274
Hasselblatt, Cornelius 429
Haug, Toomas 147
Hausenberg, Anu-Reet 130, 168, 176, 435, 444, vt ka Lapp, Anu-Reet
Heidegger, Martin 578
Heinapuu, Andres 207, 234
Heinloo, Marje 172
Heinsoo, Heinike 204, 403
Heintalu, Aleksander 562
Heiter, Helle 133
Helde, Alli 153
Helde, Valli 487
Hellat, Henn-Kaarel 578
Heller, Johann Friedrich 169
Help, Toomas 172, 178, 180, 182, 184, 185, 189, 190–192, 210, 215
Hemingway, Ernest 254
Hendrikmann, Hendrik 613
Hendrikmann, Otto 613
Hendrikson, Reet 218, 221, 267
Henno, Kairit 215, 218, 220, 228, 370, 371, 435, 436
Hennoste, Märt 162
Hennoste, Tiit 165, 168, 179, 190, 193, 198, 201, 203, 212, 218, 234, 242, 247, 252, 259, 263, 265, 271, 273, 293, 305, 423, 438, 442, 446, 461, 473, 543, 546, 577, 580
Hermann, Karl August 67, 104, 105, 136, 216, 447, 471
Hermlin, Karl (Kaarel) 35, 103, 395, 657
Hiiemäe, Huko 468
Hiiemäe, Mall 133, 139, 147, 155, 156, 158, 164, 166, 167, 171–174, 176, 180, 182, 189, 190, 196, 202, 204–206, 449, 548, 558, 563, 564, 615, vt ka Proodel, Mall
Hinrikus, Rutt 124, 144, 227, 580
Hinrikus, Toivo 221, 436
Hint, Aadu 434
Hint, Mati 116, 121, 122, 125, 129, 134–137, 139, 140, 142–149, 152, 154–157, 161, 165, 170, 207, 210, 213, 214, 228, 229, 246, 253, 257, 267, 305, 344, 365, 397, 404, 428, 430, 432, 439, 448, 471, 481, 515, 544, 569, 633, 644, 654

Hjelmslev, Louis 466
Hodõreva, Marina 405
Holberg, Selma 16
Hollmann, Liivi 237
Holmboe, Vagn 204
Holst, Juta 225
Honko, Lauri 137
Hruštšova, Margarita 170
Hubel, Eduard 33, vt ka Metsanurk, Mait
Humal, Arnold 420
Humboldt, Alexander von 366
Hupel, August Wilhelm 260
Hurt, Jakob 28, 42, 124, 129, 145, 151, 153, 158–160, 170, 172, 180–182, 184, 185, 187, 189, 190, 315, 447, 449, 456, 613
Hurtta, Heikki 237
Hussar, Annika 228, 239, 244, 248, 252, 263, 315, 370, 435, 460, 503, 528, 542, 585
Hutukka, Sirpa 237, 239
Huumo, Tuomas 238, 242, 429, 441, 444
Härm, Viiu 578
Härma, Miina 155, 272, 275, 579, 619
Ibsen, Henrik 576
Ikola, Niilo 465
Ilus, Anu 172
Ilves, Toomas Hendrik 227, 248–250, 256, 260, 611
Israel, Elisabeth 260
Izmestjev, Pjotr 87
Itkonen, Esa 135, 139, 333
Itkonen, Terho 199, 403
Ivanov, Jõvan (Ivan) 398, 444
Ivanova, Anneli 198
Ivanova, Zoja 177
Jaanits, Kaarel 176, 177
Jaanits, Lembit 137, 138, 143, 159
Jaanson, Kaido 221, 436
Jaanus, T. 127, 128
Jakobi, Marian 167
Jakobson, August 514
Jakobson, Carl Robert 211, 232, 501, 513, 514, 518, 519, 522
Jakobson, M. 26
Jalakas, Virgi 154
Jallai, Igor 528
Janneste, Mare 168, 189, 193, 199, 200, 205
Janno, Richard 22, 25, 29, 32, 460
Jannsen, Johann Voldemar 160, 178
Jannus, R. 79
Jansen, Ea 217
Janson, Kairi 273, 543
Jantson, Ülle 208
Jingyi, Gao 244, 473
Joalaid, Marje 139, 144, 145, 148, 152, 168, 169, 220, 251, 256, 450
Jomppanen, Marjatta 404
Jonas, Eduard 76, 101, 363
Jonuks, Tõnno 227
Juhanson, Jaanika 543
Juhansoo, Jakob 468
Juhkam, Evi 142, 166, 225, 267, 369
Juhkason, Grethe 255
Junttila, Santeri 269
Juurikas, Jaana 198
Juvonen, Päivi 256
Jõgever, Jaan 16, 20, 176, 307, 350, 371, 447, 466, 515
Jõgi, Mall 128, 130
Jõgi, Olev 105, 581
Jõgi, V. 385
Jõulmaa, Hilda 180, 365, 468
Jänes, Henno 46

Jänes, Mart 26
Jänes, Salme 613
Jänese, Anne 209
Järv, Risto 405, 542
Järve, Asta 626
Jürgens, Adele 24
Jürgens, Ao 42
Jürgenson, A. 111, 113
Jürgenson, Leo 111, 113, 128, 139, 165, 436
Jürgenstein, Toomas 218
Jüriado, Georg 153
Jürimäe, Maria 218
Jürine, Anni 239, 266, 441, 546, 547
Jürjenson, Kaarel 615
Kaaber, Ene 118
Kaal, Helju 103, 105, 106, 108–112, 114–116, 118, 119, 122, 123, 126, 128, 144, 145, 150, 151, 154, 156, 164, 167, 169, 171, 179, 198, 204, 215, 216, 220, 231, 235, 242, 243, 246, 252, 255, 305, 325, 344, 363, 364, 367, 418, 420, 428, 448, 460, 473, 528, 601, 608, 638, 641, 642, 654
Kaalep, Ain 105, 106, 126, 150, 151, 155, 160, 162, 165–168, 173, 176, 206, 246, 430, 554, 569, 570, 572, 573, 575, 577–582, 638
Kaalep, Heiki-Jaan 226, 261, 446
Kaarheit, Salme 362
Kabur, Boris 167, 576, 657
Kadastik, Mart 142
Kaelu Anna (Kurs, Anna, neiupõlvenimega Anna Lindvere) 255, 624
Kahk, Juhan 153, 158, 184, 558
Kahusk, Neeme 252
Kaivapalu, Annekatrin 267, 402, 441, 442, vt ka Vester, Annekatrin
Kalda, Maie 568, 574, 615
Kaldoja, Kaisa 262
Kaljo, Karl 49
Kaljo, Theodor 448
Kalju, Margit 215
Kaljumägi, Karin 228
Kaljuste, Aino 106
Kalkun, Kalev 128, 131
Kallam, Viive 206
Kallas, Aino 636
Kallas, Jelena 246, 248, 260, 261
Kallas, Oskar 24, 35–37, 40, 124, 204, 323, 328, 371, 376, 377, 383, 384, 466, 480, 653
Kallasmaa, Jüri 116, 399
Kallasmaa, Marja 136, 195, 203, 220, 225, 226, 232, 253, 263, 266, 364, 366, 367, 436, 447
Kálmán, Béla 47, 101, 135, 139, 333, 403, 409, 454
Kalmet, Liis 237
Kalmet, R. 141
Kalmre, Eda 183, 202
Kals, Aldo 252, 445, 449, 450, 612
Kals, Mall 612
Kalso, Ülle 147
Kalvik, Mari-Liis 226, 545
Kama, Kaido 175
Kampmaa, Mihkel 18
Kangro, Bernard 118, 357
Kangro, Fromhold 16
Kankainen, Kristian 262
Kannisto, Artturi 52, 329, 330, 409, 653
Kant, Edgar 58, 62, 64–68, 70, 288, 358
Kaplinski, Jaan 124, 158, 164, 430, 437, 558, 563, 569, 577
Kaplinski, Lauri 176
Káposztai, Erzsébet 398, 445

Karelson, Rudolf 127, 134–137, 144, 146, 148, 150, 157, 161, 166, 169, 191, 204, 205, 212, 305, 402, 432, 435, 442
Kareva, Doris 576, 578, 579
Karjus, Andres 253, 443
Karlep, Karl 256
Karma, Tõnu 147, 152, 189, 190, 230, 397, 403
Karro, Bernhard 460
Karu, Ove 182
Kasemets, Katre 546
Kasik, Reet 153, 157, 162, 180, 182, 203, 204, 207–209, 213, 219, 225, 226, 231, 234, 242, 255, 259, 264, 266, 269, 272, 305, 345, 432, 442, 446, 461, 471, 473, 484, 485, 492, 596, 654
Kask, Ann 128, 139
Kask, Arnold 33, 34, 36–40, 42, 43, 45–48, 52–54, 56–58, 60, 62, 65, 67–76, 78–83, 86–91, 93–115, 117–127, 129, 131–138, 140–145, 147, 148, 150, 151, 154, 155, 157–160, 164, 165, 169, 173, 174, 177, 226, 288, 289, 305, 306, 309, 312, 332–335, 340, 351, 356, 358, 359, 363, 385, 395, 414–416, 418–420, 422, 427, 430, 432, 438, 445–448, 453, 455, 458, 460, 466–469, 472, 478, 481, 500, 502, 544, 554, 569, 584, 591, 605, 617, 619, 633, 652, 653
Kask, Eve 197
Kask, Karin 147
Kask, Külliki 235
Kask, Paula 626
Kaska, Maret 262
Kasvandik, Hildegard 24
Kauba, Anne 154
Kaukonen, Väinö 96, 407, 418, 589
Kauri, Hans 56, 58, 64
Keem, Anni 359
Keem, Hella 52, 56, 57, 60–63, 66, 68, 69, 100, 104, 105, 107, 115, 118, 119, 122, 137, 158–160, 172, 174, 195, 211, 214, 247, 308, 337, 338, 354, 359, 361, 363, 364, 369, 439, 440, 448, 456, 473, 548, 558, 608, 653
Keevallik, Leelo 204, 442
Kehayov, Petar 230, 245, 246, 248, 433, 443
Kekkonen, Urho Kaleva 115, 399, 407, 589
Kelch, Christian 126
Kelder, Ants 154
Keldrimägi, Pärja 124
Kendla, Mari 446
Kerb, I. 75
Kerge, Krista 162, 200, 201, 203, 204, 208–210, 227, 229, 231, 235, 253, 255, 258, 264, 268, 272, 441, 442, 446, 461, 473, 484–486, 491, 494
Kern, Katrin 193, 204, 484, 542, 543
Kesküla, Kaisa 434
Kesküla, Liina 160, 169
Kesler, Adolf 165, 514
Kettunen, Hilja 20, 377
Kettunen, Lauri 15, 16, 18–28, 35, 37, 38, 40, 44, 47, 48, 50, 61, 81, 99, 113, 165, 176, 195, 234, 281, 282, 302, 306, 307, 310, 313, 317–327, 329, 331, 350, 371, 378, 379, 387, 389, 390, 392, 395, 399, 402, 409, 448, 450, 460, 465, 466, 469, 472, 475, 476, 509, 515, 585, 605, 623, 625, 626, 637, 653
Kieckers, Ernst 466
Kiik, Heino 12, 198, 252, 616
Kiin, Aili 545, 566
Kiindok, Aino 440
Kiirheiding 48

Kiivit, Jaan 218
Kikas, Kristel 219, 438, vt ka Ress, Kristel
Kilgi, Annika 230, 233, 238, 241, 245–247, 249, 252, 254, 256, 258, 259, 438, 446, 461, 473, 540, 541, 545, 546, 547, vt ka Viht, Annika
Kilvet, Krista 185
Kimmel, Leila 182
Kimmel, Ülle 242
Kindlam, Ester 160, 448
Kindlam, Magnus 81, 86, 90, 91, 110, 357
Kingisepp, Henn 618
Kingisepp, Leelo 245
Kingisepp, Valve-Liivi 122, 125, 133, 146, 149, 171, 173, 177, 180, 184, 188, 193, 204, 206, 207, 209–211, 213, 214, 216, 220, 221, 223, 224, 228, 249, 256, 257, 259, 262, 271, 297, 305, 307, 312, 338, 344, 345, 428, 434, 440, 446–448, 473, 616, 617, 654
Kingissepp, Viktor 512, 655
Kio, Kati 226
Kippar, Pille 122, 128, 130, 133, 139, 151, 157, 165, 176, 181, 183, 190, 191, 193–195, 200, 201, 205–207, 449, 450, 552, 554, 557, 561, 565
Kipper, Aksel 73, 76
Kirsipuu, Helen 244
Kitzberg, August 371
Kivi, Aleksis 244, 512
Kivi, Anna 468
Kivi, Julie 468
Kivi, Maive 137
Kivi, Mari 468
Kiviberg, Ando 208
Kivimäe, Liina 239
Kivisild, Kaire 215
Klaas-Lang, Birute 184, 200, 239, 250, 262, 266, 268–270, 273
Klas, Eri 234
Klaus, Anneliis 237
Klaus, Väino 140, 273, 403
Klavan, Jane 434
Kleis, Richard Adolf 61, 106
Kobolt, Erich 42, 44, 451, 472
Koch, Ado 613
Koell, Johann 464
Koemets, Aino 141
Kogerman, Paul 355
Koidula, Lydia 405, 456
Koit, Enn 55, 436, 439
Koitmäe, Toomas 254
Koka, Marge 213
Kokamägi, Hilja 121, 126, 148, 150, 548, 554
Kokla, Järvi 197
Kokla, Paul 142, 157, 188, 273, 444
Koks, Helen 225, 226, 228, vt ka Plado, Helen
Kolk, Udo 119, 128–131, 134, 135, 147, 149, 159, 548, 550, 552, 553, 564
Kolluk, Mihkel 140
Konnapere, Merilin 237
Kont, Ilse 112, 435, 439
Kont, Karl 91, 108, 118, 143, 398, 402, 403, 442, 443
Koort, Alfred 38, 42, 61, 71, 288, 453
Koponen, Eino 192, 214, 410
Koppel, Eda 273
Koppel, Kristina 260, 261, 542
Korb, Anu 139, 173, 179, 187, 189, 190, 194, 197, 200, 203, 206, 208, 209
Koreinik, Kadri 250, 254, 256, 259, 268, 442
Koritz, J. 465

Korneeva, Anna 253
Kornilitsina, Ekaterina 264, 267, 545
Koski, Mauno 182, 191, 192, 210, 410
Krall, Katri 242
Kraut, Einar 150, 215, 218, 223, 230, 231, 256, 265, 437, 488, 491, 529, 542, 574, 579, 614
Kreek, Viivi 133
Kreinin, Vaike-Reet 120
Kreitzberg, Peeter 227
Kressa, P. 71
Kreutzwald, Friedrich Reinhold 28, 149, 242, 253, 257, 266, 347, 432, 436, 464, 514, 527, 550, 555, 582
Krikmann, Arvo 12, 125, 127, 135, 143, 145, 146, 149, 160, 164, 167, 170, 176, 177, 191, 195, 196, 200, 206, 259, 264, 346, 425, 428, 429, 433, 449, 548, 558, 560, 565, 569, 570, 577, 621, 654
Kristelstein, Jakob 372
Krohn, Julius 636, 637
Kronberg, Janika 237, 542
Krongauz, Maksim 246
Kross, Jaan 154
Kross, Kristiina 142, 171, vt ka Ross, Kristiina
Krull, Hasso 253
Krusten, Erni 440
Kruus, Hans 76, 357, 413
Kruus, Oskar 153, 181, 196
Kruus, Rein 153, 160, 574
Kubjas, Eduard 126, 133, 449, 548, 553
Kukk, Armin 53, 56–58, 60–62, 66, 353, 355, 358, 395
Kukk, Inga 209
Kukk, Juhan 19, 468
Kukk, Tiit 187, 404, 405
Kukkur, O. 37, 40, 42
Kukkur, V. 38
Kuklin, Anatoli 404
Kulakov, Dmitri 237, 239
Kuldma, Aime 136
Kuldna, Marju 579
Kuldnokk, Karen 218, 442
Kuldsepp, Toivo 151, 576
Kull, Helle 366
Kull, Ivar 153, 577
Kull, Rein 80, 81, 99, 105, 109, 116, 117, 122, 124, 126, 130, 133, 136, 137, 140, 141, 144, 145, 147, 148, 154, 163, 172, 174, 179, 180, 201, 209, 212, 220, 221, 227, 305, 341, 342, 432, 437, 481, 486, 627–629, 654
Kulli Jüri 161
Kunder, Anni Marie 244, 250
Kunder, Juhan 512, 514, 517
Kure, Kristjan 59, 62, 71, 72, 75, 80, 94, 101, 106, 358, 434
Kuresoo, Uno 161, 486, 506, 577
Kurs, Anna 624, vt ka Kaelu Anna
Kurs, Ott 242, 265, 623
Kurve, Eeva 73, 78, 82, 86, vt ka Ahven, Eeva
Kuslap, Minna 260
Kuznetsov, Nikolay 253, 404, 405
Kuus, Aime 81
Kuusi, Matti 135, 139, 333, 560
Kuusk, Külli 438
Kõiv, Madis 163, 184, 574, 577, 578
Kõiv, Tõnu 437
Kõiva, Mare 142, 147, 151, 158, 162, 166, 167, 172, 174, 176, 181, 187, 189, 193, 196–198, 200, 201, 207, 405, 562, 564, 565

Kõiva, Ottilie (Olli) 119, 120, 137, 142, 159, 172, 178, 197, 199, 201, 202, 548, 555, 557, 564
Kõivupuu, Marju 190, 192, 194, 197, 200, 203, 206, 208, 209, 562
Kõmmus, Jegard (Jekart) 180, 365, 468
Kõpp, Johannes 40
Kõpp, Mall 160
Kõrgesaar, Helen 244, 258, 441
Kägu, Maret 155
Kährik, Aime 151, 167, 171, 173, 183, 396, 398
Käi, Piret 213
Källo, Aino 122, 364, 608
Känd, Villu 179
Käosaar, Juhan 46, 395
Kärmas, Valdis 175
Kärner, Indrek 186
Käsi, Inge 233, 247, 369, vt ka Aaloe, Inge
Körber, Carl (Karl) Eduard 216
Köss, Tiia 200
Kübarsepp, Jakob 242
Külmoja, Irina 248, 446, 543
Künnap, Ago 116, 118, 134, 143, 167, 175, 199, 201, 204, 210, 219, 226, 312, 398, 402, 403, 432, 442, 445
Kütt, Andra 253, 260, 262, 441, 540, 541, 545
Kütt, Evelin 270
Küttim, Elli 468
Küün, Elviira 230, 237
Köler, Johann 514, 515, 518
Laagus, Aino 184
Laakso, Johanna 266, 396, 410
Laalo, Klaus 196
Laan, Aleksander 29, 53, 57, 60, 132, 476
Laande, Alli 242
Laanekask, Heli 185, 187, 215, 217, 249, 251, 252, 264, 276, 277, 348, 404, 456, 595
Laanekask, Tiia 213
Laanemets, Laivi 248, 441
Laanesoo, Kirsi 239, 247, 248, 265, 273, 442, 545
Laanest, Arvo 125, 150, 159, 161, 166, 175, 185, 198, 396, 398, 402, 408, 443, 444
Laanpere, Helga 142, 150, 161, 182
Laansalu, Tiina 436, 542, vt ka Tärk, Tiina
Laar, Mart 181
Laar, Triinu 251, 545
Labi, Kanni 237
Labotkin, Eva 237
Laever, Kaisa 237
Laht, Mari-Vivian 237
Lahti, Ilmari 221, 223, 229
Laiapea, Vahur 237, 251, 404, 537
Laid, Eerik 374, 396
Laidoner, Johan 18, 19, 55, 325, 330, 331, 653
Laidre, Ellen 121
Laipaik, Herta 528
Lakó, György 128, 135, 138, 139, 333, 454
Laks, Meinhard 149, 208, 210, 217, 220, 342, 502, 594, 654
Lamp, Anu 269
Langemets, Andres 136, 163, 260, 569, 578
Langemets, Margit 200, 239, 240, 254, 262, 434, 435, 446, 473
Langsepp, Kalju 149
Lao-tse 576
Lapp, Anu-Reet 118, 398, 403, 444, vt ka Hausenberg, Anu-Reet
Lassmann, Merit 226

Laugaste, Eduard 62, 72, 74–76, 82, 88, 119–125, 127–129, 131, 132, 134, 137, 140, 145, 148, 154, 165, 180, 206, 358, 434, 449, 548–550, 552, 553, 558, 561, 564, 657
Laugaste, Gerda 81, 82, 110, 448, 500
Laukkanen, Kari 191, 192
Laul, Silvia 155, 161, 450
Launonen, Paula 237
Laur, Mall 182
Laur, Uno 264
Lauristin, Johannes 153, 162, 164, 638, 656
Lauter, Ants 512–516
Leego, Eda-Riin 264
Leemets, Helle 172
Leemets, Tiina 178, 182, 186, 198, 203, 473, 494, 542, 546
Leetberg, Kaarel (Karl) 49, 452, 461, 466, 472
Leete, Art 202, 207, 405
Lehis, Kairi 257
Lehiste, Ilse 191, 192, 215, 225, 242, 244, 246, 257, 403, 426, 448, 471, 621
Lehiste, Kätlin 275
Lehtonen, Jaakko 206
Leibak, Eerik 175, 221, 436
Leiger, Piibe 461, 473
Leivo, Maeve 124, 257
Lember, Maris 190
Lender, Voldemar 19
Lenin, Vladimir 71, 102, 103, 129, 130
Lenz, Friedrich David 447
Lentso-Arrak, M. 160
Lepajõe, Kersti 255, 257, 261, 264, 268, 441, 473, 543
Lepajõe, Marju 217, 257, 262
Lepik, Aino 207
Lepik, Ester 440
Lepik, Mart 28
Lepp, Leida 357
Leppik, Eduard 101, 135, 180, 208, 211, 214, 231, 260, 338, 364–366, 369, 402, 433, 443, 448, 468, 471, 609, 653
Leppik, Katrin 260, 267
Leppik, Merle-Mall 166, 172, 398, 443
Leppik, Peep 405
Leppikson, Krista 234
Levin, Isidor 233
Levkoi, Õnne 144
Libe, Juhan 39
Liin, Helgi 438
Liiv, Ellen 120, 130, 133, 134, 142, 150, 152–154, 156, 159, 162, 168, 169, 176, 548, 549, 552–554, 559, 560, 564, 569
Liiv, Georg 123
Liiv, Juhan 469, 517
Liivaku, Uno 182, 192, 195, 196, 204, 233, 342, 441, 627, 654
Lilhein, Edgar 180, 207, 365, 468, 609
Lill, Anne 164, 576
Lillipuu, Mati 149
Linask, Lauri 543
Lind, Sigfrid 16
Lind, Toivo 147
Linde, Bernhard 19
Lindsalu, Elo 205
Lindström, Evald 180, 365, 468, 609
Lindström, Liina 213, 215, 237, 240, 247, 249, 253, 433, 440, 442, 545, 546
Linge, T. 61
Linkberg, Artur 618
Linkgreim, Maria-Maren 461, vt ka Sepper, Maria-Maren
Linnamägi, V. 191
Linnart, Jana 193

Linnat, Ilmar 396
Linnus, Ferdinand 38, 46, 351, 403, 657
Linnus, Jüri 123, 126, 128–130, 132, 136, 137, 145, 146, 150, 163, 165, 169, 176, 435, 436, 450, 548, 558, 561, 577
Linros, Erich 358
Linzbach, Jakob 153
Lintrop, Aado 178, 187, 199, 200, 205
Lippus, Pärtel 265, 403, 432
Lippus, Urve 189, 231
Listra, Lore 235
Litzmann, Karl-Siegmund 64
Loginova, M. 248
Lohk, Ahti 257, 438
Lokk, Gerli 260
Lokk, Meelis 307
Lonn, Varje 140, 163
Loog, Mai 191, 366
Loorits, Aleksander 131, 136, 138
Loorits, Oku 16, vt ka Loorits, Oskar
Loorits, Oskar 15, 16, 18–23, 25, 26, 29, 31, 32, 34, 39, 131, 281, 283, 302, 313, 318, 321, 322, 354, 378, 379, 390, 392, 394, 395, 399, 402, 412, 427, 450, 460
Lotman, Mihhail 182, 206, 574, 575
Lubi, Manivalde 39, 46, 55, 57, 60, 67–69, 77, 288, 372, 437, 440, 472
Luga, Anna-Olga 264, 545
Luik, Chriss-Evelin 235
Luik, Iriina 40
Luik, Vilma 149
Lukas, Tõnis 210, 240, 597
Lukka, Ene 208
Lumet, Huko 82
Lusik, Hendrik 176, 613
Luts, Arved 110
Luts, Oskar 509, 517
Luukka, Minna-Riitta 206
Lvova, Marga 258
Lõhmus, Aivo 136
Lõhmus, Ele 574, 576, 580
Lõhmus, Silvi 197
Lõtkin, Vassili 128, 138, 139, 141, 333, 335, 409, 444, 653
Lõugas, Vello 363
Läll, Kristi 237
Lätt, Evelyn 242
Lätt, Selma 123
Lönnrot, Elias 405, 636, 637
Maanso, Viivi 128, 137, 154, 197, 230, 243, 258, 343, 445, 654
Maasik, Anne 149, 556
Madi, Elfriede 468
Madisso, Maia 441, vt ka Rõigas, Maia
Madisson, Julius 123
Madisson, Sirje 147
Mahtina, Veronika 531
Maitinskaja, Klara 139, 334
Makarov, Georgi 450
Makkar, Mare 142, 147, vt ka Onga, Mare
Makko, Eveli 273
Malm, Vesta 134
Malmberg-Forssell, Marju 380
Mandli, Alice 215, 218
Manninen, Ilmari 25, 26, 29, 128, 558
Mardi, Linda 468
Mark, Julius 20, 21, 23, 27, 29, 38, 40, 305, 321, 350, 354, 356, 408, 412, 413, 460, 466
Mark, Karin 159, 174, 176, 177
Markatšov, Igor 615
Marr, Nikolai 71, 78–81, 361
Martin, August 202, 557
Martin, Maisa 441
Martinson, Aimi 165
Marvig, Mare 147

Masing, Otto Wilhelm 114, 146, 149, 345, 376, 440, 447, 465, 513
Masing, Uku 114, 141–143, 152, 154, 155, 172, 182, 435, 437, 438, 448–450, 578, 607, 625, 657
Masso, Tiit 139, 436
Matsin, Ave 543
Matsumura, Kazuto 187, 188, 471, 589
Matt, Aleksander 180, 365, 468
Mattheus, Ave 270
Matvejev, A. 111
Meho, Maimu 120
Mei, Killu 12, 277, 315, 461, 503, 505, 528, 530, 595, vt ka Paldrok, Killu
Meiessaar, August 35
Meigas, Sandra 615
Meijel, Rõõt (Purtsi Rõõt) 157, 564
Meikop, Kristjan 40, 395
Meister, Einar 198, 218, 256
Meister, Lya 256
Meisterson, M. 502
Melin, Tarja 237
Meos, Aivar 198
Mere, Kristi 248
Mereste, Uno 138, 179, 219, 437, 471, 628
Meri, Lennart 211, 213, 442, 607
Meri, Mart 187–189, 191, 198, 204, 211, 293, 315, 366, 423, 428, 503, 505, 528, 635
Merilai, Arne 253, 542
Merirand, Laura 228
Meriste, Henno 117, 119, 122, 127, 131, 133, 135, 137, 159, 160, 481, 627–630
Mets, Endel 359, 363
Mets, Mari 221, 237, 241, 247
Metsanurk, Mait 33, vt ka Hubel, Eduard
Metsik, R. 273
Metslang, Ann 248, 250, 257, 432, 545, vt ka Siiman, Ann
Metslang, Helle 150, 158, 200, 215, 228, 230, 235, 237, 238, 244–247, 249, 252–257, 259, 262, 264, 268–271, 273, 275, 276, 306, 311, 403, 429, 433, 438, 442, 446, 461, 473, 509, 541, 542, 546, 579, 583, 607, vt ka Niinemägi, Helle
Metsmägi, Iris 435
Metstak, Vilma 449
Metste, Kristi 228
Metsvahi, Merili 501, 548
Meves, Dimitri 447
Midt, Sille 273
Mihkels, Andres 162, 207
Mihkla, Karl 33–36, 45, 88, 107, 109, 112, 114, 116, 122, 123, 130, 131, 224, 313, 395, 433, 465, 468, 472, 605
Mihkla, Meelis 226, 256, 473
Mikk, Salme 366, 468
Mikkel, Helju 178
Miller, Arnold 106
Miller, Voldemar 145, 167, 168, 170, 184, 195
Mirov, Ruth 136, 138–140, 146, 198, 449, 552, 564
Mištšenko, Jekaterina 251, 545
Mitting, Veronika 248
Mjazovszki, A. 409
Mokány, Katalin 410, 445, 634
Mokány, Sándor 410, 634
Monticelli, Daniele 238
Moora, Harri 59, 143
Morrisson, Martin 157, 449, 612, 613
Mosin, Mihhail 122
Muhel, Voldemar 97
Mui, Aleksander 516, 517

Muikku-Werner, Pirkko 402, 442
Muischnek, Kadri 226, 240, 262, 267, 433, 434, 546
Mukovskaja, Larissa 531
Muldma, Krista 580, vt ka Aru, Krista
Muller, Karin 154, 155
Mund, Argo 221, 473, 542
Murakas, Ingeborg 628
Murnikova, Tatjana 133
Muru, Karl 569, 574
Murumaa, Taimi 215
Murumets, Sirje 166, vt ka Ainsaar, Sirje
Must, Aadu 370
Must, Kustav 52, 53, 357
Must, Mari 73, 82, 86, 88, 90, 93, 95, 96, 99, 101, 102, 104, 106–108, 110, 112–115, 117–123, 125, 129, 132, 136, 137, 140, 142, 145, 148, 151, 153, 154, 156, 157, 160, 163, 164, 166, 167, 169, 170, 173, 177, 180, 184, 191, 193, 194, 195, 209, 217, 223, 233, 235, 242, 243, 247, 305, 306, 312, 338, 362–364, 366, 367, 369, 407, 420, 439, 440, 445, 447, 460, 473, 610, 639, 641, 642, 653
Mutt, Mihkel 221, 578
Muuk, Elmar 25, 27–29, 31–36, 40, 50–53, 62, 126, 224, 305, 311, 313, 324, 335, 336, 437, 451, 460, 465, 472, 475, 476, 479, 481, 492, 585, 586
Muurmetsä, Valerian (Sergejev, Valerian) 23, 27, 394
Mõtsnik, M. 258
Mäe, Hjalmar 65
Mäearu, Sirje 197, 229, 251, 255, 257, 261, 263, 265, 268, 271, 428, 432, 473, 493, 494, 496, 542
Mäekivi, Helika 485, 494
Mäesalu, Marta 88, 92, 117, 137, 139, 141, 167, 201, 255, 333, 336, 368, 440, 448, 449, 468, 610, 642, 653
Mäger, Mart 108, 122, 140, 151, 157, 162, 197, 363, 365, 435, 439, 473, 569, 570, 572, 573, 579
Mägi, Helga 98, 108, 114, 609
Mägi, Krista 144
Mägi, Lea 207
Mägiste, Julius 16, 18–23, 26–30, 32–34, 36–53, 56, 57, 59, 60, 62, 65, 67, 68, 111, 118, 130, 131, 139, 183, 221, 259, 271, 305, 306, 308, 323, 324, 326, 333, 345, 351–354, 356, 358, 369, 370, 373–375, 381, 383–387, 394, 401, 408, 409, 413, 451–453, 460, 461, 468, 472, 475, 478, 479, 586, 657
Mäkeläinen, Tapio 252
Mäletu Jaan 450, 614
Mälk, Vaina 122, 139, 548
Mäll, Johannes 139
Mäll, Linnart 156, 159, 162, 576
Mällmann, Ülle 230
Mändul, Merli 254
Männamaa, Mairi 250
Mäsak, Marika 226
Määr, Aleksander 41
Mölder, A. 131
Mölder, Arseni 138
Mölder, Sülvi 182
Müller, Georg 57, 104, 119, 173, 219, 220, 345
Mürk, Harri 190–192, 589
Müürisep, Kaili 433
Müürsepp, Mari-Liis 258
Naan, Gustav 83, 87, 89–91, 291, 416, 417

Narits, Raul 221, 436
Neetar, Helmi 122, 140–142, 149, 153, 154, 158, 159, 169, 172, 174, 179, 181, 194, 197, 219, 221, 223, 229, 231, 233, 234, 243, 342, 364, 367, 432, 435, 439, 443, 460, 461, 473, 546, 654
Nei, A. 37
Nekrassova, Inna 242
Nemvalts, Peep 155, 160, 167, 270, 273, 546
Neumann, Heili 159
Neus, Alexander Heinrich 193, 206
Nickul, Erkki 199
Nielsen, K. 257
Nielsen, Konrad 52, 330, 653
Nigol, Salme 75, 106, 114, 117, 124, 130, 179, 183, 220, 233, 364, 367, 439, 469, 473
Nigols, Helju 161
Niilus, Valter 48, 51–53, 56–62, 64, 66, 67, 286, 287, 308, 314, 353, 355, 357, 358, 395, 452, 458, 460, 472, 586
Niinemäe, Orest 500
Niinemägi, Helle 569, vt ka Metslang, Helle
Niineste, Rita 546
Niinivaara, Eeva 99, 118, 163, 407
Niinivaara, Martti 38, 324
Niit, Ellen 151, 159, 183, 210, 212–214, 237, 251, 252, 259, 268, 272, 276, 277, 297, 305, 348, 364, 366, 367, 654
Niit, Heldur 235, 529
Nirk, Endel 574
Nirvi, Ruben Erik 119
Nolcken, Nikolai 102, 447
Noodla, Kaja 78
Noorkukk, E. 61
Normann, Erna 119, 172, 449, 548, 560
Norvik, Madis 107, 110, 112, 115, 122, 127, 144, 159, 170, 176, 364, 404, 408, 436, 443, 447, 460
Norvik, Miina 248, 257, 258, 262, 264, 265, 268, 272, 275, 400, 443, 540, 541, 545, 546
Norvik, Piret 164, 175, 225, 247, 251, vt ka Raud, Piret
Nuolijärvi, Pirkko 256
Nurk, Tõnis 260, 261
Nurka, Maiu 251
Nurkse, Rein 52, 77, 106, 451
Nurm, Ernst 16, 20, 28, 29, 31, 32, 34–36, 38–43, 45, 46, 48, 50, 75, 77, 78, 86, 88, 90–93, 99, 104–108, 110, 116, 120, 121, 128–130, 137, 158, 169, 171, 212, 292, 305, 311, 336, 337, 420, 437, 448, 451, 472, 476, 478, 481, 608, 653
Nurme, Maili 242
Nurmekund, Pent 95, 97, 99, 172, 183, 198, 237, 437, 481, 625, 657
Nurmi, Timo 196
Nurmik, M. 21, 25
Nurmiste, Heino 506
Nuter, Veronika 153
Nutt, Mart 229
Nuume, Inga 215
Nuut, Jüri 78
Nõmm, Margus 545
Nõmmik, Salme 626
Ode, Miku 189, 557
Odinets, Eduard 257, 545
Ogren, David 254, 433
Oherde, Annika 252
Oinas, Felix (Feliks) 47, 48, 67, 68, 313, 358, 395
Oja, Anni 241
Oja, Eduard 613

Oja, Esko 610
Oja, Vilja 194, 226, 229, 234, 243, 272, 363, 435, 440, 611, vt ka Voolar, Vilja
Ojala, Agnes 228
Ojamaa, Triinu 195, 201, 405
Ojamets, Lenne 244
Ojansuu, Heikki 51, 52, 196, 472
Ojanurme, Tiiu 136, 193, 457
Ojasson, Oskar 107, 111, 112, 116
Ojava, Laura 434
Oks, Jaan 33
Oksaar, Els 200, 215
Olesk, Peeter 152, 154, 156–158, 162, 165, 171, 173, 174, 176, 177, 184, 194, 208, 558, 569, 570, 573–576, 580–582
Olesk, Sirje 173, 574, 576, 580–582
Olhovikov, Katrin 266
Ollisaar, Martin 437
Olmre, Heike 273
Olup, Friedrich 43, 395
Onga, Mare 159, 434, vt ka Makkar, Mare
Oras, Ants 15, 16, 19, 20, 24, 40, 305, 372, 379, 394, 408
Oras, Janika 194
Oras, Urmas 186, 196
Orav, Heili 226, 252, 254, 259, 433, 434
Orav, Mart 165
Orek, Urmas 131
Org, Ervin 203, 212
Ortutay, Gyula 138, 333
Orusalu, Silja 213
Ots, Heido 230, 245
Ots, Jaan 39, 395
Ots, M. 130
Ots, Meeta 39, 395
Otsus, Tuuli 206
Paabo, Olaf 112, 115
Paade, Mari 468
Paales, Liina 542
Paas, Margus 207
Padar, Ragna 128
Padrik, Marika 256
Pae, Endel 359
Paet, Tiina 432, 446
Paju, Aili 157, 160, 558, 562
Pajumaa, Elsa 191, 224, 252
Pajupuu, Hille 182, 199, 200, 206, 218, 231, 241, 257, 258, 265, 266, vt ka Piir, Hille
Pajusalu, Elna 396, 398, 442, vt ka Adler, Elna
Pajusalu, Karl 191, 198, 203, 212, 214, 218, 221, 223, 224, 226, 230, 231, 233, 235, 237–239, 241, 246, 251–253, 257, 259, 262, 264–271, 275, 302, 306, 307, 312, 314, 366, 367, 403, 411, 426, 429, 433, 439, 446, 461, 473, 543
Pajusalu, Renate 196, 200, 230, 239, 243, 244, 252, 262, 266, 270, 271, 433, 442, 473, 542
Paldre, Leho 210
Paldrok, Killu 248, 249, 315, 461, 503, 528, 541, vt ka Mei, Killu
Palgi, Daniel 33, 73, 75, 76, 78
Paljak, Joosep 432
Pall, Valdek 106, 108, 109, 115, 119, 120, 122, 124, 126, 137, 145, 151, 154, 164, 167, 168, 171, 173, 177, 187, 188, 198, 214, 226, 227, 253, 266, 312, 339, 363, 364, 402, 407, 408, 428, 436, 444, 460, 653
Palm, August 130, 449
Palmeos, Paula 47, 72–76, 78, 79, 81, 82, 86, 88, 90–93, 95, 96, 99, 101, 103, 104, 106–108, 110, 112, 114–120, 122, 125, 126, 129, 132, 137, 140–142, 144,

145, 148, 151, 152, 154, 157, 159, 160, 164, 167, 171, 173, 177, 179, 180, 251, 305, 306, 357, 362–364, 398, 405, 408, 432, 435, 440, 443, 450, 454, 456, 580, 605
Pant, Annika 270
Pappel, Triin 542
Parbus, Ülo 121–123, 127, 189, 364, 439
Parm, Sirli 234, 239, 243, 545, vt ka Zupping, Sirli
Parmas, Oskar 16–18, 20, 24, 25, 657
Parmasto, Erast 106, 169, 315, 610
Parts, Karl (Kaarel) 18, 28, 372
Parts, Kristin 543
Parve, Marju 189
Parve, Merike 215, 223
Past, A. 102
Paul, Toomas 191, 215, 217–219, 222, 438, 448, 455, 456, 595
Pedakmäe, Katrin 148
Pedassaar, Kadri 237
Pedosk, Koit 144
Peebo, Jaak 128, 136, 141, 149, 180, 181, 184, 187, 188, 190–192, 195, 204, 205, 211, 228, 262, 293, 305, 312, 345, 346, 432, 484, 486, 654
Peebo, Kadri 175, 190, 203, 205, 206, 255, 257, vt ka Tamm, Kadri
Peedumäe, Tiia 203
Peegel, Juhan 75, 76, 86, 94, 98, 99, 102, 104, 105, 108, 110, 112, 114, 117, 120, 129, 134, 142, 144, 149, 151, 153, 158, 159, 169, 170, 173, 180, 198, 203, 204, 208, 212, 272, 306, 312, 338, 339, 345, 419, 433, 435, 439, 440, 454, 460, 569, 570, 572, 577, 591, 595, 618, 619, 653
Peel, Aleksander 374
Peep, Harald 569, 574
Pehk, Ene 131, 134
Penjam, Pille 228, 231, 234, 438, 441, 461, 545
Penjam, Tiia 461
Pensa, Ene 153
Pent, Sirle 172, 189, 194, 198
Pentikäinen, Juha 195
Penttilä, Aarni 472
Peremees, Heimar 137
Perlus, Selma 16
Permjakov, Grigori 177
Peters, Willy Ernst 34, 38, 453, 462, 472
Peterson, Aleksei 170
Peterson, H. 110
Peterson, Kristjan Jaak 211, 273, 275, 342, 452, 502, 512, 520, 594
Petersoo, Pille 543
Pettai, F. 33, 36
Pihel, Kalju 633
Pihlak, Ants 200
Piho, Mare 183
Piir, Enno 564
Piir, Hille 152, 173, vt ka Pajupuu, Hille
Piiroja, Piret 438
Pikamäe, Arno (Arnold) 82, 109, 110, 430, 435
Pikksaar, Aimi 267
Pikkur, Monika 203
Pilberg, Ann 125, 449
Pille, Virve 165
Pilter, Lauri 253
Pilvik, Kirke 237
Pilvik, Maarja-Liisa 257
Pino, Veera 120, 128, 133, 144, 155, 156, 177, 179, 181, 189, 190, 193, 196, 204, 553, 640
Pirso, Urve 219, 484, 485, 492, vt ka Värk, Urve

Pitka, Peäro August 383, vt ka Ansomardi
Plado, Helen 249, 266, 433, 440, 441, 542, vt ka Koks, Helen
Pless, Ülle 205
Pluutus, Kersti 156
Podneks, Pilleriin 239
Pokk, Külli 178, 182, vt ka Habicht, Külli
Pomerants, Tõnu 156
Pomerantseva, Erna 155, 159
Pool, Raili 243, 270
Poom, Emilie 142, 449
Poska, Jaan 262, 263, 275, 524, 597
Posti, Lauri 49, 99, 115, 124, 128, 130, 138, 139, 182, 185, 333, 399, 407, 589
Potter, Terje 237, 239, 315, 503
Praakli, Kristiina 241, 254, 256, 259
Praks, Miina 468
Prass, Kerli 239, 248, 251
Prigorodskaja, Natalja 175
Prii, Rein 443
Priimägi, Linnar 152, 156, 159, 161, 173, 574, 575, 576, 578
Prillop, Külli 228, 257, 262, 264, 268, 442, 446, 546, vt ka Eilsen, Külli
Proodel, Mall 120–123, 129, 548, 549, 558, 561, vt ka Hiiemäe, Mall
Pruul, Kajar 168, 173, 176, 576, 577
Puhvel, Heino 155, 574
Puhvel, Jaan 209
Pukits, Mart 73
Puksand, Helin 268, 441, 473
Pullerits, Egle 258, 261, 262, 473, 507, 524
Punga, Leili 174, 214
Punttila, Matti 191, 192
Puss, Fred 446, 542, 543
Puusepp, Ernst 452
Puusepp, Ilme 165
Puusepp, Olga 218
Puusepp, Priidu 657
Põld, Enel 267
Põld, Olga 99
Põld, Peeter 318
Põld, Toomas 197, 212
Põlda, Halliki 254, 268, 441, 545
Põldmäe, Jaak 149–152, 154, 156, 157, 166, 173, 176, 569, 572, 573, 575, 576, 578–581
Põldmäe, K. 518
Põldmäe, Rudolf 62, 120, 124, 125, 131, 135, 136, 138, 142, 146, 147, 153, 154, 158, 161, 162, 170, 172, 178, 184, 358, 450, 468, 548, 553, 558, 560, 569
Põldre, Elin 53, 451
Põllu, Kaljo 204
Põlma, Valve 157, 188, 198, 428, 433, vt ka Värv, Valve
Päll, Eduard 94, 96, 100, 108, 137, 139, 141, 142, 333, 334, 336, 434, 653
Päll, Peeter 169, 173, 177, 181, 189–191, 195, 201, 203, 204, 207, 210, 212, 214, 216, 220, 224, 226, 227, 229, 232, 233, 244, 256, 258, 263, 274, 297, 305, 306, 312, 322, 367, 428, 429, 436, 461, 473, 484–490, 493, 495, 496, 542
Pällin, Kristi 242
Pälson, Rudolf 138
Pärismaa, Liina 264, 438, 545
Pärnapuu, Maarja 172
Pärt, Elen 262
Pärt, Linda 32
Pärtlas, Margus 169
Päss, Elmar 25, 28, 77, 122
Päts, Konstantin 26, 55, 108, 325, 330, 331, 392, 653
Päts, Viktor 55
Pühvel, Ille 210

Pürkop, Helmut 35, 460, 472
Püss, Leida 358
Püssa, Linda 495
Qvigstad, Just Knud 52, 329, 653
Raadik, Maire 178, 198, 204, 221, 225, 229, 258, 269, 312, 420, 422, 459, 460, 461, 470, 471, 473, 475, 484, 485, 488, 494, 495, 546, 586, 595
Raag, Johannes 149
Raag, Peeter 631
Raag, Raimo 12, 187, 189, 193, 216, 219, 246, 256, 259, 271, 294, 370, 426, 428, 471, 546, 589, 631
Raag, Virve 221, 446, 633
Raamot, Jaan 19
Raasik, Liis 545
Raatma, Salme 48
Rağe, Silvia 441
Rahuoja, Kaisa 244
Raid, Aleksander 51, 657
Raidla, Johannes 359
Raidma, Piret 154, 155
Raidsalu, Tea 543
Raiet, Erich 78, 89, 91, 104, 106, 108, 110, 117, 119, 137, 144, 145, 172, 195, 292, 360, 420, 435, 437, 481
Raitar, Maie 124, 128
Rajalo, H. 128
Rajamaa, Herman 31, 43–46, 48, 50, 53, 320, 395, 657
Rajamäe, Marika 147
Rajandi, Edgar 116, 123, 125, 126, 130, 363, 435, 448, 657
Rajandi, Henno 121, 145, 153, 154, 161, 657
Rajando, Helju 428
Rajasalu, Inda 370
Rajaveer, Christopher 269
Rammus, Raivo 227
Rand, Mikk 543
Rangøy, Øyvind 237, 473
Rannat, Ruta 197
Ranniste, Miina 468
Rannit, Aleksis 178
Rannut, Lehte 130, 135, 149, 433
Rapola, Martti 55, 326, 330, 331, 409, 653
Ratnik, Helgi 118
Ratso, Sirje 12, 182
Raud, Anu 205
Raud, K. 71
Raud, Kristjan 159
Raud, Liis 448, vt ka Tohver, Liis
Raud, Piret 148, vt ka Norvik, Piret
Raud, Rein 240, 597
Raud, Sigrid 254
Raud, Villem 57, 60
Raudkats, Anna 135, 178, 558
Raudla, Heiki 543
Raudsep, Ernst 16
Raudsep, Loreida 141, 548
Raudsepp, Ernst 364, 468
Raudsepp, Lea 159, 574, 577, 580
Raun, Alo 39, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 61, 62, 64, 65, 67, 68, 118, 308, 314, 330, 358, 401, 453, 460, 472, 657
Rava, August 380
Rebane, Karl 146
Rebassoo, Herbert 65
Rehemaa, Leeni 131
Reijonen, Erkki 16, 29, 320, 394
Reile, Liis 270
Reile, Maria 441
Reiman, Liis 425
Reinik, Mart 220, 520
Reinsalu, Riina 275, 428, 442, 543
Reinthal, Riina 227

Reitav, Karl 106
Reitsak, Agnes 643
Reitsnik, Helga 49, 52, 53, 357, 395
Rekand, Tiina 247
Relvik, Maris 142
Remes, Hannu 276, 348, 432, 446, 595, 635, 654
Remmel, Mari-Ann 203, 205, 206
Remmel, Mart 141, 158, 161, 168, 169, 175, 183, 184, 231, 573, 577
Remmel, Nikolai 42, 103, 395
Ress, Kristel 252, vt ka Kikas, Kristel
Ribenis, Karin 202
Ridali, Helju 238
Riikoja, Elli 83, 90, 102, 103, 117, 122, 130, 131, 134, 135, 141, 147, 150, 157, 158, 168, 170, 174, 175, 177, 179, 181, 183, 191, 224, 579, 619
Riikoja, Kai 152, 436, 437
Rikberg, Katrin 239
Rimm, Aulin 195
Rink, Hildegard 61, 62, 354, 358
Rinne, Artur 502
Riomar, Tõnu 372
Ristikivi, Karl 542, 582
Ritsing, Richard 127, 161, 437, 450, 577
Ritslaid, Valdek 172
Roll, Tiiu 191, 192, 194, 197, 560
Romet, Anne 189, 213
Roomäe, Kärt 274
Roos, Eduard 37, 39, 40, 42, 43, 109, 125, 142, 161, 372, 374, 385, 395, 435, 478
Roosaar, Mari 144
Rooseniit, Anu 245
Roosimaa, Peeter 218
Rootamm, Jelena 470
Rosenplänter, Johann Heinrich 217, 257, 445, 635
Rosin, Anete 624
Ross, Eevi 122, 148, 167, 187, 191, 193, 200, 216, 221, 224, 227, 233–235, 242, 243, 255, 276, 315, 340, 348, 364, 366, 367, 428, 459, 460, 610, 638, 641, 654
Ross, Heino 639
Ross, Jaan 198, 201, 225, 231, 446
Ross, Kristiina 186, 206, 225–228, 230, 237, 238, 246, 247, 256, 257, 259, 274, 293, 344, 348, 429, 438, vt ka Kross, Kristiina
Rossihnius, Joachim 345, 438
Rozhanskiy, Fedor 607
Rozova, Julia 254
Rumm, Andra 257, 262, 265, 442, 545
Rumm, Hannes 227
Rummo, Ingrid 256
Rummo, Paul-Eerik 205, 267, 578
Runnel, Hando 140, 423, 518, 578, 638
Ruoppila, Veikko 135, 139, 333
Ruubel, Leelo 136, 138
Ruus, Andrei 468
Ruusa, I. 128
Ruutma, Mirjam 260, 265
Ruutsoo, Sirje 578
Rõigas, Maia 227, 235, vt ka Madisso, Maia
Rõks, Julie 16
Rõuk, Nikolai 228
Rägo, Gerhard 68, 69
Ränk, Gustav 38, 40, 41, 63, 67, 183, 324, 351, 359, 372, 374, 396
Räpp, Artur 615
Rätsep, Huno 81, 98, 99, 105, 110, 112–115, 117, 119, 124, 131, 136, 139, 142, 145, 146, 148, 149, 153, 154, 156–161, 164, 165, 167, 168, 170, 171, 173, 174,

176–178, 180–182, 184–188, 191, 197, 198, 208, 217, 227, 241, 305, 306, 309, 310, 338, 339, 366, 400, 408, 419, 421, 423, 426, 428, 430, 433, 434, 439, 443, 444, 447, 448, 454, 471, 473, 500, 569, 573, 590, 619, 633, 653
Rääbis, Andriela 218, 239, 240, 259, 265, 273, 442, vt ka Vutt, Andriela
Rääk, Eliisabet 359, 360
Rütli, Oskar 393
Rüütel, Arnold 185, 234, 271, 442, 644
Rüütel, Ingrid 119–123, 130, 133, 139, 142, 146–149, 152, 156, 157, 161, 167, 170–172, 174, 176, 185, 188, 192, 194, 204, 209, 549, 553–558, 561, 569, 607
Ryabina, Elena 253, 405
Saaberg, Albert 281, vt ka Saareste, Andrus
Saadre, Tiina 122
Saage, Vello 580
Saagpakk, Paul 178, 207
Saal, Andres 450
Saalvärk, Jaan 142
Saar, Edgar 145–148, 157, 228, 558
Saar, Eva 436, 443, 547
Saar, Evar 244, 253, 436
Saar, Theodor 97, 101, 107, 141, 143, 148, 172, 173, 182, 211, 216, 218, 363, 435, 449, 455, 468, 609
Saard, Riho 242
Saareste, Andrus 15, 16, 18, 20–34, 36–65, 67, 68, 72, 73, 94, 97, 98, 100, 111, 117, 121, 122, 137, 164, 166, 183, 235, 236, 256, 259, 271, 283, 302, 305–308, 318, 319, 322–324, 326, 329, 330, 349, 350, 351, 352, 354, 356–358, 369, 371, 378, 379, 387, 395, 408, 413, 414, 427, 448, 451–453, 460, 461, 466, 468, 472, 475, 476, 478, 537, 586, 631, 639, 655, 657, vt ka Saaberg, Albert
Saareste, Elmerice 236
Saareste, Erika 137
Saari, Henn 116, 118, 119, 121, 126, 127, 129, 132, 135, 137, 141, 142, 146, 148, 150, 151, 153–155, 157, 160, 162, 164, 167, 169–171, 173, 177, 183, 184, 187–193, 195, 196, 198, 200, 201, 203, 207, 212, 214–219, 229, 258, 293, 305, 306, 310, 340, 366, 423, 471, 481, 569, 579, 627, 629, 644, 654, 657
Saarinen, Sirkka 229
Saarm, Härmo 265
Sahkai, Heete 238, 542
Sahva, Uno 123, 625
Saia, Külli 175
Sajavaara, Paula 258
Salasoo, Tiiu 205
Salla, Sigrid 213
Salm, Hjalmar 396
Salme, Jüri 162
Salo, Age 205
Salo, Vello 218
Salu, Herbert 358
Salumäe, Ülle 260
Salupere, Malle 224
Salurand, E. 385
Saluveer, Helle 124
Saluäär, Hille 221, 459, 460, 473
Salve, Kristi 136, 140, 141, 143, 144, 160–162, 166–169, 172, 174, 177, 179, 182, 191, 192, 199, 200, 202, 209, 406, 449, 558, 562, 564, 569, 615
Salveste, Nele 237, 248
Samet, Alfred 206
Sander, Marie 16
Sandström, Madleena 468

Sang, August 53
Sang, Joel 151–153, 231, 423, 576, 577, 633
Sapunjan, Inga 262
Sarapuu, Kathy 234
Sardma, Vanda 137, 180, 364, 365, 468
Sarv, Henn 178
Sarv, Ingrid 121, 133, 148, 155, 158, 160, 173, 177, 178, 180, 182, 184, 188, 191, 195, 196, 198, 200, 206, 208, 449, 456, 552–554, 557, 560, 562, 564, 567, 569, 581, 612, 613
Sarv, Jaan 150, 185
Sarv, L. 502
Sarv, Mari 152, 196
Sarv, Mari(e) (rahvaluulekoguja ja rahvalaulik) 142, 608
Sarv, Mikk 149, 156, 171, 181, 556
Sarv, Vaike 155, 156, 158, 159, 162, 165, 166, 172, 178, 191, 195, 199, 200, 202, 406
Saukas, Rein 135, 189, 205, 449
Saul, Emilie 624
Saussure, Ferdinand de 113
Savisaar, Rosina 242
Schlegel, Christian Hieronymus Justus 449
Schlossmann, Karl 56
Schönberg, E. 20
Sedrik, Meeli 210, 435, 542
Seilenthal, Tõnu 124, 166, 188, 198, 213, 214, 251, 443, 450, 577
Selisaar, Eve 406
Semenova, Valentina 253, 405
Semper, Johannes 579, 580
Sepamaa, Henrik 163, 169, vt ka Seppik Heinrich
Sepp, Aldi 144, 201, 211, 439, 440
Sepp, Arvi 173
Sepp, Ene 222, 459, 641
Sepp, Rein 576
Sepp, Thea 190
Seppa, Anu 265
Sepper, Maria-Maren 229, 231, 232, 235, 236, 238, 239, 315, 428, 461, 503, 528, vt ka Linkgreim, Maria-Maren
Seppik, Heinrich 36, 472, vt ka Sepamaa, Henrik
Sepre, Oskar 82, 416
Serebrennikov, Boriss 442, 444
Sert, Urve 154
Serva Ellu 134
Setälä, Emil Nestor 45, 49, 329, 403, 409, 466, 653
Sienkiewicz-Gudkova, Viktoria 107, 450
Siil, Imre 198
Siilivask, Karl 626
Siiman, Ann 432, 543, vt ka Metslang, Ann
Siimon, Brita 260
Siiner, Maarja 442
Siitam, Aleksander 52, 395
Siivelt, Keaty 244
Sild, Olaf 15
Sildoja, Raivo 208
Sildvee, Julius 468
Silla, Priit 138, 139, 436
Sillavee, Floriida (Loori) 180, 359, 364, 365, 468
Silvet, Heikki 157, 164, 175
Silvet, Johannes 78, 97, 110, 179, 657
Simenson, Kristi 237
Simm, Jaak 118, 120, 136, 138, 150, 154, 156, 203, 435, 436, 468
Simm, Leeni 187
Simmul, Carl Eric 432

Simmul, J. 76
Sinisaar, Tiiu 156
Sirel, Raul 248
Sirel, Ülle 148
Sirola, Maija 242
Sitska, E. 372
Sjögren, Anders Johan 147, 403, 456
Skadiņ, August 392, 393, 399
Sķerberga, Aino 189
Smuul, Juhan 164, 165, 580
Soidro, Siiri 473
Sokk, Olle 257, 260
Soll, Johannes 147, 372
Soll, Maie 232, 248
Solomõkov, Igor 107
Soodla, Piret 250
Soon, Tiina 270
Soontalu, Dagne-Ane 262
Soosaar, Mark 239
Soosaar, Salme 37
Soosaar, Sven-Erik 226, 229, 269, 438, 542
Sprogis, August 140
Szabó, Dénes 409
Szinnyei, József 52, 330, 329, 409, 466, 653
Stahl, Heinrich 28, 209, 219, 257, 259, 262, 346, 438, 471, 517
Stalin, Jossif 80, 81, 88, 89, 96, 362, 416, 417, 588
Stalnuhhin, Mihhail 223
Stalte, Dain 406
Stalte, Kõrli (Karl) 25, 27, 252, 400, 406, 444
Stalte, Oskar 406
Stein, Viktor 124
Steinitz, Wolfgang 454
Strandson, Krista 221, 247
Suhonen, Seppo 182, 397, 403, 429
Suik, Alfred 358
Suisalu, Küllike 175
Suits, Gustav 183, 317, 323, 377, 412, 568
Sulg, Külli 233
Sulkala, Helena 193, 214, 250, 410, 448
Susi, Hans 438
Sutrop, Urmas 218, 230, 235, 237, 239, 243, 252, 402, 429, 434, 444, 445, 546
Suurmäe, Kadri 254, 441
Suvi, Jane 248
Sõgel, Endel 118, 124, 130, 131, 134, 137, 159, 165, 184, 333, 574, 643
Sõggel, Peeter 384
Sõrmus, Elle 190
Sõrmus, Kadri 250, 262, 441, 543
Sõster, Õie 57, 451
Särg, Taive 209
Söderman, Tiina 256
Sööt, Karl Eduard 377
Sünter, Aleksander 208
Süvalep, Ele 574
Šeškin, Pjotr 175
Šmõreitšik, Anastassia 234, 244, 247
Švarcs, Leo 221
Zabrodskaja, Anastassia 259, 268, 442, 546
Zaitseva, Maria 444
Zarncke, Friedrich 149
Zēberg, Jōņ 392, 393
Zékány, Imre 402, 445
Zemzare, Daina 125, 435, 444
Zemtsova, Maia 178
Zirk, Anu 151, vt ka Vissel, Anu
Zupping, Sirli 434, 543, vt ka Parm, Sirli
Taarka, Hilana 35
Tael, Anne 150
Tael, Evi 76, 106, 408, 434
Tael, Kaja 187

Taev, Karl 68, 70, 288, 458
Tafenau, Kai 252, 257, 438
Tagamets, Eda 202
Taits, Kusta 190
Takkelo, V. 169
Talsi, Kärt 441
Talv, Taima 120, 134
Talve, Ilmar 118, 396
Talvet, Jüri 215, 574
Tamkivi, Külli 183, 195, 449
Tamm, Agu 369, 439
Tamm, Ann 16, 20, 23, 25, 27, 305
Tamm, Anne 441
Tamm, J. 476
Tamm, Kadri 209, vt ka Peebo, Kadri
Tamm, Mall 206
Tamm, Vally 198, 504, 532
Tamm, Ülle 266
Tammaru, Ivi 182
Tamme, Asko 176, 576, 577
Tamme, Joosep 187
Tammeaid, Keiu Kärt 262
Tammemägi, Anni 251
Tammemägi, Jaan 476
Tammeorg, Johannes 137
Tammepuu, Priit 468
Tammo, Eha 162
Tammsaare, A. H. (Hansen, Anton) 33, 151, 152, 161, 260, 509, 512, 513, 576, 578, 638
Tampere, Herbert 120, 121, 133, 142, 154, 171, 189, 449, 550, 551, 557
Tannberg, Tõnu 12, 411
Tanning, Salme 49, 50, 61, 62, 66, 73, 81, 82, 103, 230, 353, 357, 358, 360, 369, 439, 440, 468, 509, 608
Tapupere, Mart 364
Tarabarova, Olga 254
Tarakanov, Ivan 410, 445, 446
Tarand, Helmut 125, 136, 435
Tarand, Mari 229, 231, 253
Taremaa, Kadi 178
Taremaa, Piia 237, 433
Tark, Urve 171
Tarum, Meeli 136
Tarvel, Peeter 61
Tauli, Valter 38, 39, 54, 57, 60–62, 67, 68, 100, 183, 451–453, 465, 468, 472, 586, 632, 657
Tavast, Arvi 221, 225, 436, 473, 485, 543
Techo, Alvīne 393
Techo, Andrejs 393
Techo, Līze 393
Teder, Eerik 151, 196, 221
Tedre, Mihkel 385, 465
Tedre, Ülo 95, 118–120, 126, 129, 132, 134, 137, 143–145, 148–150, 153, 154, 156–160, 163, 164, 167, 171–177, 180, 185, 188, 190, 191, 193, 195, 198, 201, 204, 207, 210, 216, 217, 219, 220, 227, 297, 305, 306, 312, 341, 405, 428, 449, 450, 454, 548, 549, 551, 554, 556, 558, 561, 562, 564, 569, 654
Teesalu, Tiiu 133
Tegova, Enn 190
Tender, Tõnu 190, 210, 213, 216–219, 221–224, 227, 231, 242, 248, 250, 259, 267, 270, 273, 274, 307, 315, 420, 428, 442, 447, 461, 473, 498, 503, 528, 530, 534, 540, 545, 588, 607
Tennus, Andres 325
Tepp, Liisa 441
Teras, Pire 225, 233, 238, 253, 259, 265, 267, 403, 432, 446, 473, 546
Thomsen, Vilhelm 466
Thomson, Edith-Helian 244

Thor Helle, Anton 169, 170, 249, 438
Tibar, K. 501
Tiik, Leo 125, 132, 435
Tiikmaa, Helle 543
Tiits, Mai 161
Tiitsmaa, Aleksander 16, 23, 25, 27, 42, 321, 372, 472, 657
Tikenberg-Rõuk, Gerda 228
Tikko, Irja 142
Tiks, Heli 149
Tirkkonen, Mari-Epp 237
Tobias, Heinrich 80–82, 86–88, 90, 91, 93, 94, 104, 303, 500
Todesk, Triin 257
Tohver, Liis 46, vt ka Raud, Liis
Toivonen, Yrjö Heikki 55, 330, 331, 409, 466, 472, 653
Tombak, Katrin 274
Tommola, Hannu 247
Tomson, Kairit 265
Tomson, Richard 41, vt ka Toona, Richard
Tomusk, Ilmar 182, 223, 235, 246, 267, 270, 473, 542
Tonts, Veiko 200
Toome, Indrek 185
Toomessalu, Aadu 77, 82, 86, 88, 90, 93–99, 101, 107, 129, 132, 179, 180, 359, 362–365, 468, 608
Toomet, Piret 218
Toomi, Ullo 154
Tooming, Jaan 155
Toomla, Jaan 150, 224
Toomsalu, Epp 211, 212
Toomsalu, Ülo 197
Toomse, Mihkel 34, 47, 48, 50–55, 57, 58, 60, 62, 64, 65, 186, 313, 353–359, 369, 413, 414, 451, 452, 472, 657
Toona, Richard 52, 53, 57, 60, 62, 67–69, 288, 305, 657, vt ka Tomson, Richard
Toots, Kristo 270
Tops, Aime 165
Tormis, Veljo 171, 175, 270, 563
Torn-Leesik, Reeli 238, 243
Torop, Kristjan 135, 144, 149, 154, 161, 162, 172, 176, 186, 193, 434
Torop, Peeter 151, 152, 156, 178, 206, 572, 574–576
Tosso, Lea 182
Tóth, Szilárd 218, 438
Tragel, Ilona 205, 238, 252, 266, 438
Trass, Hans 106, 315
Treffner, Hugo 275
Treikelder, Anu 262
Treiman, Tiiu 140
Treimann, Linda 435
Troska, Gea 173
Tsvetkov, Dmitri 24, 27, 238, 393, 394, 396, 472, 585
Tuglas, Friedebert 98, 119, 126, 147, 178, 332, 371, 430, 434, 452, 516, 576, 653, 657
Tuisk, Astrid 205, 206
Tuisk, Tuuli 12, 242, 265, 277, 307, 313, 389, 403, 585
Tuldava, Juhan 117, 131, 132, 143, 149, 151, 182, 441, 569, 572, 633
Tulviste, Peeter 161, 186, 208, 558, 574, 577
Tulviste, Tiia 244
Tumanski, Fjodor 450
Tungal, Leelo 261
Tunkelo, Eemil Aukusti 27, 50, 60, 99, 326, 329, 409, 466, 653
Tuomi, Tuomo 229

Turkin, Adolf 445
Turu, Ellen 103, 439
Turunen, Aimo 135, 333
Tuulik, Maria 260, 261, 442
Tužarov, Gennadi 444
Tõnisson, Evald 177, 194, 404
Tõnisson, Jaan 108, 371, 448
Tõnisson, Mats 383
Tõnurist, Igor 144, 152, 154, 155, 159, 162, 171, 179, 183, 449
Tõugu, Pirko 244
Tärk, Tiina 245, vt ka Laansalu, Tiina
Türk, Helen 248, 545
Tüüts, Laura 265
Uibo, Udo 241, 423
Uiboaed, Kristel 237, 242
Uibopuu, Valev 201
Uind, Katrin 203
Uluots, Jüri 28, 42, 50, 54
Umbjärv, Krista 254
Under, Marie 137, 138, 168, 579
Univere, Aili 62, 75, 78, 81–83, 86–88, 90–93, 95, 119, 134, 139, 150, 158, 179, 207, 223, 224, 337, 357–359, 362, 364, 369, 409, 439, 440, 448, 468, 473, 639, 641, 653, 657
Unt, Emmi 468
Unt, Jaan 162, 574, 576
Unt, Mati 578
Urmet, Jaak 267
Ustal, Ülle 158
Uusen, Anne 441
Uuspõld, Ellen 112, 117, 119, 122, 127, 137, 139, 142, 146, 149, 154, 156, 157, 160, 177, 180, 188, 191, 195, 198, 213, 222, 225, 243, 266, 305, 343, 434, 481, 484, 654
Uustallo, Jüri 447
Uustalu, Jüri 122, 364
Vaabel, Juhan 82
Vaba, Lembit 120, 170, 171, 173, 177, 180–183, 189, 196, 199, 201, 213, 221, 229, 241, 247, 256, 261, 263, 273, 346, 398, 429, 435, 439, 440, 455, 595, 654
Vabarna, Anne 34–36
Vaher, Anu 131
Vahi, Bernhard 31
Vahing, Vaino 157, 577
Vahtramäe, Ell 449
Vahtras, Tiina 267
Vahtre, Sulev 626
Vahvik, Stepanida 468
Vaide, Leonhard 112, 129, 144, 173, 188, 293, 507, 657
Vaide, Vaike 507
Vaigla, Adolf 616
Vaigla, Aleksander 30, 35, 36, 40, 472
Vaik, Janar 615
Vaiksaar, M. 134
Vaiksoo, Jaanus 258, 543
Vainik, Ene 200, 241, 271, 434, 441
Vaino, Margit 175
Vajak, Tiia 214
Vakk, Felix 434
Valdmaa, Sulev 636
Valdmets, Annika 240, 248, 545, 547
Valdpere, Virve 153
Valdre, Tiia 184
Valge, Jaak 231
Valge, Juhan 17, 22, 31, 51, 72, 79, 95
Valge, Jüri 9, 12, 131, 133, 188, 190, 201, 209, 221, 223, 224, 227–229, 232, 234, 235, 237, 238, 246, 249, 250, 256, 257, 263, 268–270, 272, 275, 277, 281, 293, 303, 306, 307, 312–314, 317, 326, 344, 411, 414, 417, 419, 424, 428, 447, 457,

461, 473, 531, 540, 542, 546, 580, 590, 611
Valge, Mare 473
Valgi, Villu 153
Valgma, Johannes 92, 103, 113, 137
Valk, Heiki 208
Valk, Maarja 258
Valk, Ülo 186, 193, 199, 207, 565
Valker, Aino 81
Valmet, Aino 115, 116, 119, 120, 127, 143, 144, 154, 166, 169, 170, 184, 203, 214, 363–365, 367, 397, 403, 409, 438, 440, 469, 473, 618
Valmis, Aavo 434
Valonen, Niilo 116, 407
Vals, Helju 133, 159, 229, 437, 628, 629
Valton, Arvo 578
Vámbéry, Ármin 625
Vane, Anu 245
Wanradt, Simon 464
Vare, Kadri 252, 434, 543
Vare, Silvi 156, 174, 197, 209, 223, 227, 230, 231, 255, 273, 432, 446, 529, 547
Varep, Endel 99, 481
Vasar, Juhan 52, 54, 55, 56, 63, 64, 354
Vasmer, Max 15, 16, 318, 472
Vassikova, Liidia 140, 410, 444
Vávra, Klára 399, 402, 445
Veeber, Tiit 615
Veesaar, Anne 537
Veidemann, Andra 160, 169, 172, 181, 183, 562, vt ka Eesmaa, Andra
Veidemann, Rein 574
Veidermann, Aleksander 394, 657
Veimer, Arnold 124
Veisman, Ida-Emilie 468
Veismann, Ann 213, 238, 252, 259, 266, 267, 434
Veldi, Enn 239, 247, 344
Veldre, Anto 194, 217
Velsker, Eva 212, 237, 273, 439, 543
Velsker, Mart 273, 543
Vende, Kullo 134, 140
Vennikas, Heleen 245
Verschik, Anna 193, 206, 212, 231, 241, 243, 250, 260, 269, 545–547
Vesiaid, Marit 234
Veske, Mihkel 80, 81, 94, 138, 139, 141, 149, 166, 216, 257, 447
Vesker, Laine 441
Veski, Asta 112, 133, 134, 138, 152, 174, 191, 211, 223, 437, 610, 617, 619, 620
Veski, Johannes Voldemar 9, 18, 20, 23, 34–36, 38–46, 48, 50, 52–58, 60–78, 81, 83, 86–99, 101–108, 110, 112–115, 117–127, 130, 132–134, 136–142, 144, 146, 148, 149, 152, 153, 156, 159, 165, 172, 174, 179, 186, 203, 210, 223, 276, 287–290, 305, 306, 308, 309, 315, 318, 322, 323, 325, 326, 328, 329, 331, 335, 338, 340, 356, 358, 360, 372, 375, 385, 404, 413–415, 417, 419, 421, 422, 430, 436, 437, 447, 448, 452–454, 458, 460, 466–468, 470, 472, 475, 476, 478, 484, 498, 500, 509, 544, 589, 590, 591, 593, 596, 597, 610, 615, 617–620, 640, 653
Veskimägi, Enn 175, 437
Veskis, Eino 219
Vesper, Sirje 152
Wesselski, Albert 131
Vester, Annekatrin 178, vt ka Kaivapalu, Annekatrin
Vesterinen, Leeni 99, 407
Vestring, Salomo Heinrich 257
Vetekaja, Alli 180, 365, 468, 469, 608
Vettik, Aime 227

Wichmann, Yrjö Jooseppi 466
Vider, Kadri 205, 270
Wiedemann, Ferdinand Johann 11, 93, 94, 127–129, 131–134, 139–141, 145, 147, 149, 174, 183, 184, 192, 195, 198, 201, 204, 207, 209, 211, 212, 214, 217, 219, 222, 224, 227–236, 238, 241, 244–246, 250–253, 256, 259–261, 264, 266, 269, 272, 275, 276, 315, 319, 348, 350–354, 369, 403, 404, 422, 426, 435, 439, 447, 456, 469, 471, 509, 515, 517, 522, 524, 527, 537, 546, 594, 598, 621, 625
Wiget, Wilhelm 27, 466
Vihalemm, Triin 212, 442
Vihma, Helgi 135, 151, 153, 160, 164, 434
Vihman, Virve-Anneli 247, 248, 262, 432
Viht, Annika 277, 461, 473, vt ka Kilgi, Annika
Vihula, Piret 194
Viidalepp, Richard 82, 95, 106, 120, 122, 125, 126, 129, 131, 138, 140, 144, 146, 150, 151, 154, 155, 159, 165, 168, 171, 172, 176, 183, 205, 359, 449, 554, 557, 558, 657
Viidang, Ene 196
Viiding, Linda 405
Wiik, Kalevi 182, 189, 225, 294, 346, 403, 410, 589
Viikberg, Jüri 69, 101, 105, 109, 140, 154, 163, 170, 171, 173, 177, 180, 181, 183, 188, 191, 194, 195, 198, 200, 201, 204, 206, 210, 212, 216, 220, 221, 224, 226, 227, 229, 231, 232, 235–238, 242, 243, 246, 247, 252, 253, 256, 258, 266, 268, 273–275, 297, 305–308, 310, 311, 314, 349, 363–367, 369, 429, 461, 446, 473, 546, 586
Viires, Ants 101, 102, 106, 109, 110, 112, 115, 119, 143, 159, 168, 178, 200, 201, 362, 363, 425, 437, 448, 618, 657
Viires, Helmi 92, 104, 117, 122, 177, 439, 440
Viitso, Tiit-Rein 142, 150, 151, 157, 167, 170, 173, 175, 184, 187–191, 194, 198, 202, 204, 205, 207, 208, 210–214, 216, 219–221, 223, 224, 226, 227, 229, 230, 232, 234, 241–243, 250, 251, 264, 297, 306, 307, 310, 326, 343, 366, 397, 402–406, 426, 429, 430, 443, 448, 473, 484, 569, 654
Vija, Maigi 243, 441, 543
Wiklund, Karl Bernhard 466
Viks, Ülle 128, 141, 146, 156, 170, 172, 179, 213, 224, 226, 231, 446, 490
Vilbaste, Gustav 19, 91, 92, 94, 96, 98, 106, 116, 118, 120, 123, 133, 147, 169, 175, 176, 187, 203–205, 207, 254, 314, 362, 363, 439, 443, 445, 448, 455, 464, 466, 468, 469, 595, 610, 633, 641, 657
Vilde, Eduard 42, 156, 446
Vilkuna, Kustaa 96, 115, 139, 333, 407, 418, 466, 589
Villand, Aino 194
Villand, Leo 154, 194
Viller, Jaak 247
Villup, Astrid 77, 434
Vilo, Jaak 240
Vilppula, Matti 229
Viluoja, Eha 130, 136, 142, 144, 150, 153, 156, 176, 181, 183, 191, 194–196, 200, 202, 552
Vingissaar, Edgar 146
Vinkel, Aarne 574
Winkler, Eberhard 429
Virginius, Adrian 346

Virtaranta, Pertti 115, 135, 138, 139, 182, 333, 407
Vissel, Anu 189, 194, 196, 200, 202, 204, 209, 210, 553, 558, 565, vt ka Zirk, Anu
Vladimirova, Alla 528
Vogelberg, Krista 239
Volmre, Sirje 190
Voolaid, Piret 267, 274
Voolaine, Paulopriit 19, 20, 24, 29, 38, 110, 111, 134, 154, 156, 172, 179, 319, 350, 359, 448, 452, 469, 472, 557, 657
Voolar, Vilja 131, vt ka Oja, Vilja
Vunk, Aldur 257
Vuorela, Toivo 99, 407
Vutt, Andriela 182, 193, vt ka Rääbis, Andriela
Võhandu, Ekke 231
Võik, Ilona 542
Võimula, Tõnu 162
Võsu, Mai 140
Vähi, Merike 169, 448
Väinaste, Johan 28
Väisänen, Armas Otto 28, 129, 193, 452, 558
Väljataga, Märt 200
Väljataga, Toomas 271
Värk, Urve 203, 205, vt ka Pirso, Urve
Värv, Valve 398, 430, vt ka Põlma, Valve
Västrik, Ergo-Hart 203
Vääri, Eduard 76, 77, 82, 92, 101, 102, 106–108, 111, 112, 115, 122–125, 154, 160, 168, 175, 179, 189, 199, 223, 224, 230, 264, 265, 396–398, 400, 404, 405, 409, 420, 432, 434, 435, 446, 448, 450, 454, 456, 467, 481, 595, 624
Vääri, Reet 265
Õim, Asta 189, 222–224, 226–228, 238, 240, 246, 254, 264, 267, 271, 274, 275, 315, 347, 428, 434, 454, 459, 461, 473, 503, 528, 547, 596, 643, 654
Õim, Haldur 178, 184, 192, 195, 209, 222, 227, 234, 252, 312, 425, 429, 433, 447
Õim, Katre 237, 239, 266, 274, 275, 347, 434, 435, 454
Õispuu, Jaan 144, 180, 214, 243, 251, 266, 429, 443, 460, 473
Õun, Ülo 138, 618
Õunapuu, A. 385
Õunapuu, Toom 164, 209, 219
Õunas, Ene 118
Äimä, Frans 466
Ülviste, Anna Maria 248, 250, 251

9 789949 922284